

ჟიქოენი ლეში მასწავლოებოთ.
დაქანოთელოთ მეცნიერებოთა სყარებოთ
ნამოვილოთ ბ'ეზოთ. ქანოთელოთ
თინანსელოთ მეცნიერებოთა ყოროთეოთ.
სყარებოთ **პანოლ ჩანბლანო**
რანბარებოთ 100 ბ'ოთი თებოთ

უპა (UDC) 338-24(479.22) ქ. 695

ლ. ქოშიაური. – საბანკო საქმიანობის საფუძვლები (საბანკო საქმე). ტ. II. სახელმძღვანელო. – თბილისი, შპს „პოლიგრაფი“, 2005

მეცნიერ-რედაქტორი: ბივი გამსახურდია – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ნიგნის მეორე ტომი მთლიანად დათმობილი აქვს საბანკო საქმიანობის ძირითად საკითხებს საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. კერძოდ, გადმოცემულია: ბანკების საკრედიტო ბაზარი, სავალუტო ოპერაციები, კომერციული ბანკების სატრასტო, პიპოტეკური, დემოზიტური და სხვა სახის ოპერაციები, საბანკო საქმიანობის რეგულირება, ბანკების ლიკვიდობა და გადახდისუნარიანობა, საბანკო რისკების მართვა, საბანკო მენეჯმენტის საფუძვლები, საბანკო მარკეტინგი, საბანკო ინოვაციები, კომერციული ბანკები და ფულადი ანგარიშსწორების სისტემა, საბუღალტრო სამსახურის ორგანიზაცია, კონტროლი და აუდიტი ბანკებში. ნიგნი ილუსტრირებულია სქემებით, გრაფიკებით, ცხრილებითა და მაგალითებით; დართული აქვს მოკლე დასკვნები, აუცილებელი ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტებანი, რეკომენდებული ლიტერატურის ჩამონათვალი თითოეული თავისათვის.

ნიგნის ავტორი – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **ლ. ბ. ქოშიაური** ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში უთავსებს მეცნიერულ და პედაგოგიურ მუშაობას საბანკო საქმიანობისა და ინვესტირების სფეროში; შრომითი საქმიანობა დაიწყო ეროვნულ ბანკში და ორი ათეული წელია განაგრძობს მოღვაწეობას ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის და გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტების ფინანსების, ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის კათედრებზე, პროფესორის თანამდებობაზე.

ნიგნი განკუთვნილია ბაკალავრების, მაგისტრანტების, დოქტორანტების, უმაღლესი სკოლების პედაგოგების, მეცნიერ-მკვლევარებისა და ბანკების მუშაკთათვის.

რეცენზენტები:

ნანა ასლამაზიშვილი – საქართველოს ეროვნული ბანკის მონეტარული სტატისტიკისა და ინფორმაციის განყოფილების უფროსი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი

გიდეშან ხელიანი – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ირაქლი ქოჭანაძე – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ბიორბი ცაბავა – „გაერთიანებული ქართული ბანკის“ აფხაზეთის რეგიონული ფილიალის მმართველი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

წიგნში დავაყრდენით საბანკო საქმეში დღეისათვის აღიარებულ შედეგ მონობრაზიებსა და პოპულარულ სახელმძღვანელოებს:

Банковское дело. Словарь: American Bankers Association. Пер. с англ.-ого. М.: ИНФРА-М., 2001.

Банковское дело. Учебник. 2-е изд., / Под ред. О.И. Лаврушина. М.: Финансы и статистика, 2005.

Банковское дело: управление и технологии: Учебное пособие для вузов/ Под ред. А.М. Ташаева. М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2001.

Банковское дело. Учебник. / Под ред. Е. П. Жарковской. М.: Омега - Л., 2004.

Вульфел Чарлз Дж. Энциклопедия банковского дела и финансов. М.: Корпорация Федоров. 2001.

Полфреман Д., Форд Ф. Основы банковского дела. М.: ИНФРА-М, 1996.

Основы банковской деятельности (Банковское дело). Учебник. Под ред. К.Р. Тагирбекова. М.: ИНФРА-М., 2001.

Роуз С. Питер. Банковский менеджмент. Предоставление финансовых услуг. Пер. с англ.-ого. М.: Дело, 1997.

Финансово-кредитный энциклопедический словарь. Под общей ред. А.Г. Грязновой. М.: Финансы и статистика, 2004.

კოვხანაძე ი. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბილისი, თსუ გამომცემლობა, 2001.

კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობა-რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო. საქართველოს ეროვნული ბანკი, 1999.

ცაავა გ. საბანკო საქმე: ლექციების კურსი (დამხმარე სახელმძღვანელო). თბილისი, 2005.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

| ტ ო მ ი |

შესავალი

პირველი განყოფილება. საბანკო საქმიანობის თეორია

პირველი თავი. ბანკების წარმოშობისა და საქმიანობის ეკონომიკური საფუძვლები	21
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	21
1.1. ბანკების არსი – მოკლე ისტორიული ექსკურსი	22
1.2. დისკუსია ბანკების არსის შესახებ	29
1.3. ბანკის არსის ანალიზისათვის	45
1.4. საბანკო მონოპოლია	51
1.5. ბანკების ჩამოყალიბება და განვითარება საქართველოში	59
1.6. ბანკი, როგორც საბანკო სისტემის შემადგენელი ელემენტი	75
მოკლე დასკვნები	85
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	88
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	90
რეკომენდებული ლიტერატურა	91

მეორე თავი. საკრედიტო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის

პირობაში	95
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	95
2.1. საკრედიტო სისტემა და მისი განვითარება ბაზარზე გადასე- ლის პერიოდში	96
2.2. საბანკო სისტემის ცნება	106
2.3. საბანკო სისტემის ორგანიზაციული სქემა	111
2.4. საბანკო სისტემის ინსტიტუციური სქემა	116
2.5. კომერციული ბანკების ასოციაცია	123
2.6. საქართველოს საბანკო სისტემის მდგომარეობა	134
2.7. საბანკო სისტემის განვითარება	139

მოკლე დასკვნები	144
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	146
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	149
რეკომენდებული ლიტერატურა	151
მისამე თაპი. საბანკო ბაზარი	153
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	154
3.1. ფინანსური ბაზარი: არსი. სტრუქტურა. დახასიათება	154
3.2. საბანკო ბაზრის ცნება	172
3.2.1. საბანკო ბაზარი, როგორც საბანკო მომსახურების გასაღების ბაზარი	172
3.2.2. საბანკო, ფინანსური და ფულის ბაზრების თანაფარდობა	174
3.3. საბანკო ბაზრის მონაწილეები	178
3.3.1. კომერციული ბანკები: უნივერსალური და სპეციალიზებული	178
3.3.2. არასაბანკო საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტები	179
3.3.3. საბანკო ბაზრის არასაფინანსო მონაწილეები	194
3.4. საბანკო ბაზრის სტრუქტურა	196
3.4.1. დარგობრივი მიდგომა საბანკო ბაზრისადმი	196
3.4.2. საბანკო ბაზრის სტრუქტურა კლიენტთა ჯგუფების მიხედვით	199
3.4.3. საბანკო ბაზრის სივრცობრივი სტრუქტურა	202
3.5. კონკურენცია საბანკო ბაზარზე	203
3.5.1. საბანკო კონკურენციის არსი	203
3.5.2. საბანკო კონკურენციის ფორმები	206
3.5.3. საბანკო კონკურენციის თავისებურებები	232
მოკლე დასკვნები	237
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	239
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	242
რეკომენდებული ლიტერატურა	243

მეოთხე თაში. ცენტრალური ბანკები	246
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	246
4.1. ცენტრალური ბანკის წარმოშობა	247
4.2. ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებელი სტატუსის შესახებ	254
4.3. ცენტრალური ბანკის ადგილი ეკონომიკაში	261
4.4. საქართველოს ეროვნული ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა	263
4.5. ეროვნული ბანკის მმართველობა	269
4.6. ცენტრალური ბანკის ფუნქციები და ამოცანები	274
4.7. ცენტრალური ბანკების ფულადი და საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი ინსტრუმენტები	278
4.8. საემისიო საქმიანობის რეგულირება	283
4.9. ფულის მასა და მისი შეფასების მეთოდები	287
4.10. საქართველოს ეროვნული ბანკის ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკა	301
4.10.1. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები და ძირითადი შედეგები	301
4.10.2. ეროვნული ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები	305
მოკლე დასკვნები	308
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	311
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	321
რეკომენდებული ლიტერატურა	322
მეხუთე თაში. კომერციული ბანკები	324
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	324
5.1. კომერციული ბანკის ცნება	325
5.2. კომერციული ბანკის საქმიანობის პრინციპები	328
5.3. საბანკო ოპერაციები და მომსახურება	330
5.4. კომერციული ბანკების ფუნქციები	341
5.5. ტიპური კომერციული ბანკების ორგანიზაციულ-ფუნქციური აგებულება	355

5.6. კომერციული ბანკების ხელმძღვანელობის ორგანოები —	362
მოკლე დასკვნები —	366
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება —	368
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის —	372
რეკომენდებული ლიტერატურა —	374

მეორე განყოფილება. კომერციული ბანკების საქმიანობის საერთო საკითხები

მეექვსე თავი. საბანკო საქმიანობის სამართლებრივი საფუძვლები —	376
ტერმინები და ძირითადი ცნებები —	377
6.1. მოკლედ – საბანკო სამართლის შესახებ —	378
6.2. თანამედროვე ბანკის საქმიანობის საკანონმდებლო საფუძვლები —	387
6.3. კომერციული ბანკების კანონმდებლობის სტრუქტურა —	396
6.4. საქართველოს საბანკო სისტემის სამართლებრივი ბაზის განვითარება-ქრონოლოგია —	401
6.5. ბანკებისა და საბანკო საქმიანობაზე ზედამხედველობის ბაზელის სტანდარტები —	404
6.6. ბანკის საქმიანობაზე ზედამხედველობის საზღვარგარეთული გამოცდილებიდან —	416
6.7. ეროვნული ბანკისა და კომერციული ბანკების სამართლებრივი რეგულირებისა ზედამხედველობის ღონისძიებათა სისტემა 2000-2002 წლებში —	428
6.8. ბანკებისა და საბანკო საქმიანობის რეგულირებისა და ზედამხედველობის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში —	432
მოკლე დასკვნები —	435
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება —	437
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის —	443
რეკომენდებული ლიტერატურა —	443

მეშვიდე თავი. კომერციული ბანკის შემენა, რეორგანიზაცია, სანაცია და ლიკვიდაცია	449
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	450
7.1. კომერციული ბანკების შექმნა	450
7.1.1. კომერციული ბანკების შექმნის კონცეფცია და ეტაპები	450
7.1.2. ბანკის რეგისტრაცია და ლიცენზირება: ნორმატიული მოთხოვნები და პროცედურები	459
7.1.3. ახლად შექმნილი და მოქმედი ბანკების ლიცენზირების წესები	465
7.1.4. ბანკების განყოფილებების (ფილიალების) გახსნისა და დახურვის წესები	470
7.2. კომერციული ბანკების რეორგანიზაცია	476
7.2.1. ბანკების რეორგანიზაციის ცნება	476
7.2.2. ბანკების რეორგანიზაციის აუცილებლობის კრიტერიუმები	481
7.2.3. ბანკების შეერთება და შერწყმა. პროცედურები და პრობლემები	482
7.2.4. ბანკების რეორგანიზაციის სხვა ფორმები	494
7.3. კომერციული ბანკების სანაცია	496
7.3.1. კომერციული ბანკების სანაციის აუცილებლობის კრიტერიუმები	496
7.3.2. ბანკის ფინანსური გაჯანსაღების გეგმა	499
7.3.3. ბანკების რესტრუქტურის ეკონომიკური შინაარსი	509
7.3.4. საბანკო სისტემის რესტრუქტურის საზღვარგარეთული გამოცდილებიდან	524
7.4. კომერციული ბანკების ლიკვიდაცია	538
7.4.1. კომერციული ბანკების ლიკვიდაცია: ამოსავალი დებულებები	538
7.4.2. ბანკის ბანკროტად ცნობის წესი	549
7.4.3. ბანკის ლიკვიდაციის პროცედურები	554
7.4.4. ბანკის შუალედური სალიკვიდაციო ბალანსი	564
მოკლე დასკვნები	567
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	569
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	572
რეკომენდებული ლიტერატურა	573
დანართები	576

მერვე თავი. კომერციული ბანკის რესურსები და მისი კაპიტალური ბაზა _____	604
ტერმინები და ძირითადი ცნებები _____	604
8.1. კომერციული ბანკის რესურსები: მათი სტრუქტურა და დახასიათება _____	605
8.2. ბანკის საკუთარი კაპიტალის არსი _____	607
8.3. საქართველოს კომერციული ბანკების კაპიტალი და მისი ხარისხის განსაზღვრის მეთოდიკა _____	617
8.4. საბანკო კაპიტალის სახეები _____	624
8.5. საბანკო კაპიტალის ფუნქციები _____	631
8.6. რამდენი კაპიტალი ესაჭიროება ბანკს? _____	639
8.7. ბანკის საკუთარი კაპიტალის საკმარისობის შეფასება _____	653
8.8. დამატებითი კაპიტალის მოზიდვის მიმდინარე ტენდენციები —	662
8.9. კომერციული ბანკის მოზიდული სახსრები _____	677
მოკლე დასკვნები _____	689
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება _____	692
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის _____	697
რეკომენდებული ლიტერატურა _____	699

მესამე განყოფილება. კომერციული ბანკების ოპერაციები და შემოსავლები

მეცხრე თავი. კომერციული ბანკების ოპერაციები (ბარიბაზები) და საიმედოობა _____	701
ტერმინები და ძირითადი ცნებები _____	701
9.1. ბანკის პასიური და აქტიური ოპერაციები _____	702
9.2. აქტივების შედგენილობა და სტრუქტურა _____	715
9.3. ბანკების აქტივების ხარისხი _____	721
9.4. საბანკო საქმიანობის რისკები: ცნება, კლასიფიკაცია, გაანგარიშების მეთოდები. ბანკის სარეზერვო ფონდი _____	739
9.5. ბანკის საიმედოობა: ცნება, განმსაზღვრელი ფაქტორები, მაჩვენებლები _____	751
მოკლე დასკვნები _____	761

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	763
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	767
რეკომენდებული ლიტერატურა	767

მეათე თავი. კომერციული ბანკების შემოსავლები, ხარჯები და მოგება	769
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	769
10.1. ბანკების შემოსავლები: წყაროები, კლასიფიკაცია, დონის შეფასება და დაგეგმვა	770
10.2. კომერციული ბანკების ხარჯები	780
10.3. საპროცენტო მარჟა	783
10.4. კომერციული ბანკების შემოსავლებისა და გასავლების დონის ანალიზი	789
10.5. შემოსავლებისა და ხარჯების ფაქტორული ანალიზი	793
10.6. კომერციული ბანკების მოგების ფორმირება და გამოყენება	796
10.7. კომერციული ბანკების მოგების დონის შეფასება	804
10.8. ბანკის ფინანსური ანალიზი, მისი მიზნები და მეთოდები	819
10.8.1. ბანკის კაპიტალის განტოლება	821
10.8.2. დინამიკური ბუღალტრული ბალანსის განტოლება	829
10.8.3. ბალანსის მოდიფიცირებული განტოლება	836
10.8.4. ბანკის ბალანსის ძირითადი განტოლება	847
10.8.5. ბანკის ფინანსური მდგომარეობის დინამიკისა და დასაშვები საზღვრების შეფასება	866
მოკლე დასკვნები	866
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	868
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	870
რეკომენდებული ლიტერატურა	871

მეთერთმეტი თავი. ბანკის საკრედიტო ბაზარი	23
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	23
11.1. საბანკო კრედიტი: ძირითადი ცნებები	24
11.2. საბანკო დაკრედიტება: ძირითადი ნორმატიული მოთხოვნები ..	29
11.3. კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა	36
11.3.1. საკრედიტო პოლიტიკის შინაარსი	36
11.3.2. საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები	38
11.4. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმები ..	43
11.5. კრედიტის გაცემის ტექნოლოგიისა და ბანკის საკრედიტო ქვედანაყოფის მუშაობის ორგანიზების საფუძვლები	47
11.6. მსესხებლის ფინანსური შესაძლებლობისა და კრედიტუნარ- იანობის შეფასება	55
11.7. საბანკო კრედიტის ფასი	58
11.8. კრედიტების დაბრუნების უზრუნველყოფის ხერხები	64
11.9. ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ხარისხი	66
დანართი: ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვა საბანკო საქმი- ანობაში	71
მოკლე დასკვნები	81
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	83
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	86
რეკომენდებული ლიტერატურა	87
მეთორმეტი თავი. კომერციული ბანკების სავალუტო ოპერა- ციები	89
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	89
12.1. სავალუტო ბაზრის ცნება. სავალუტო ბაზრის ფუნქციები	90
12.2. სავალუტო ოპერაციების ეკონომიკური საფუძვლების	110
12.3. სავალუტო ბაზრის ინფრასტრუქტურა საქართველოში	115
12.4. სავალუტო ოპერაციების რეგულირება	128
12.5. სავალუტო რისკები და მათი რეგულირება	138
მოკლე დასკვნები	148
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	150
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	156
რეკომენდებული ლიტერატურა	157

მეცამეტე თავი. კომერციული ბანკების სატრასტო,	
 დეაოზიტური, იპოთეკური და სხვა ოპერაციები	158
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	158
13.1. კომერციული ბანკების სატრასტო ოპერაციები	158
13.2. კომერციული ბანკების დეპოზიტური საქმიანობა	174
13.3. კომერციული ბანკების იპოთეკური ოპერაციები	177
13.4. საკრედიტო ოპერაციების თანამედროვე სახეები	193
მოკლე დასკვნები	215
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	217
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	219
რეკომენდებული ლიტერატურა	220

მეთოთხმეტე თავი. საბანკო საქმიანობის რეგულირება	222
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	222
14.1. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სახეები და თავისებურებები თანამედროვე ეტაპზე	224
14.2. საოპერაციო პროცედურა და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები	231
14.3. ცენტრალურ ბანკში დეპონირებული სავალდებულო რეზერვების დადგენა	235
14.4. საპროცენტო პოლიტიკა. ოფიციალური საპროცენტო განაკვეთის რეგულირება	241
14.5. ბანკების რეფინანსირება.....	244
14.6. ოპერაციები ღია ბაზარზე	249
14.7. სავალუტო რეგულირება	252
14.8. ფულის მასის ზრდის ორიენტირების დადგენა და პირდაპირი რაოდენობრივი შეზღუდვები: ტარგეტირების პოლიტიკა	256
მოკლე დასკვნები	257
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	260
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	269
რეკომენდებული ლიტერატურა	269

მეთხუთმეტე თავი. კომერციული ბანკის ლიკვიდობა და	
 გადახდისუნარიანობა	271
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	271
15.1. კომერციული ბანკის ლიკვიდობა, როგორც ფინანსურ-ეკონომიკური კატეგორია	272
15.2. კომერციული ბანკის ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობა	

ბის განმსაზღვრელი ფაქტორები	281
15.3. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის ანალიზი	292
15.4. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვა	329
15.4.1. აქტივების მართვა	332
15.4.2. პასივების მართვა	342
15.4.3. აქტივების და პასივების დაბალანსებული მართვა....	348
15.5. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის შეფასების საზღვარ- გარეთული გამოცდილება	350
15.6. აშშ ბანკების ლიკვიდობის ინდიკატორები და მათი გამოყე- ნების შესაძლებლობები საქართველოს პრაქტიკაში	359
მოკლე დასკვნები	364
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	366
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	374
რეკომენდებული ლიტერატურა	377
გეოქონომიკური თეორია. საბანკო რისკების მართვა	379
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	380
16.1. საბანკო რისკების არსი და კლასიფიკაცია	380
16.2. კომერციული ბანკის მიერ რისკების მართვის ორგანიზაცია.....	388
16.3. საკრედიტო რისკი: შინაარსი, შეფასება, მართვის მიზეზები და მეთოდები	393
16.4. საკრედიტო რისკები და სესხებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისათვის შექმნილი რეზერვი	404
16.4.1. საკრედიტო პორტფელის ანალიზი	413
16.4.2. კომერციული ბანკის საკრედიტო რისკის ფაქტორი..	416
16.4.3. საწარმოების საკრედიტო რისკის მიხედვით კლას- იფიკაცია ფინანსურ მდგომარეობაზე და კრედიტის უზრუნველყოფის ხარისხზე დამოკიდებულებით.....	421
16.5. სადეპოზიტო რისკი და მისი აღკვეთის საბანკო ღონისძიე- ბები	426
16.6. ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების რისკი: შინაარსი და კო- მერციული ბანკის საქმიანობა მის დასარეგულირებლად	428
16.7. საპროცენტო რისკი: არსი და მართვის თავისებურებები	430
16.8. სავალუტო რისკი: არსი, სახეები, მართვის მეთოდები	440
16.9. დარგობრივი და ქვეყნის რისკი	443
16.10. ორგანიზაციული და საკადრო რისკები: არსი, მიზეზები, მართვა	447
მოკლე დასკვნები	450

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	451
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	454
რეკომენდებული ლიტერატურა	455
მეჩვიდმეტი თაპი. საბანკო მენეჯმენტის საფუძვლები	457
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	458
17.1. საბანკო მენეჯმენტის ძირითადი საკითხები	458
17.1.1. მართვა თუ მენეჯმენტი?	458
17.1.2. საბანკო საქმიანობის მართვა და მისი შემადგენელი ელემენტები	462
17.1.3. საბანკო საქმიანობის ხარისხი. ამოსავალი დებულებები	466
17.2. საბანკო მენეჯმენტის სისტემაში გარემოს ცნება	478
17.3. ინფორმაცია საბანკო მენეჯმენტის სისტემაში	481
17.4. საბანკო პოლიტიკა	485
17.5. საბანკო მენეჯმენტის ფინანსური სფეროები. აქტივების და პასივების მართვა	488
17.6. აქტივებისა და პასივების კომპლექსური მართვა	498
17.6.1. ბანკის აქტივებისა და პასივების ერთიანი პორტფელის მართვის პრინციპები	499
17.6.2. წმინდა საპროცენტო მარჟა და მისი ანალიზი	504
17.6.3. გეპის მართვა	506
17.6.4. შემოსავლიანობის მრუდი და მისი გავლენა გეპის მართვაზე	514
17.6.5. დიურაციის (ხანგრძლივობის) მართვა	520
17.7. მოგების მართვა	527
17.8. საბანკო რისკ-მენეჯმენტი	533
17.8.1. საბანკო რისკების ცნება	533
17.8.2. საკრედიტო რისკი	537
17.8.3. ლიკვიდობის რისკი. სავალუტო რისკ-შანსი	541
17.8.4. საფონდო, ანუ საინვესტიციო რისკი	542
17.9. საბანკო მენეჯმენტის შეფასება	543
17.10. ზედამხედველობა და რეგულირება საბანკო მენეჯმენტში... მოკლე დასკვნები	557
571	571
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	575
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	579
რეკომენდებული ლიტერატურა	580

გეთვრამეტი თავი. საბანკო მარკეტინგი	584
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	584
18.1. მარკეტინგის ცნება	585
18.2. მარკეტინგის სუბეფიკა საბანკო სფეროში	589
18.3. საბანკო ბაზრის მარკეტინგული კვლევა	594
18.4. საბანკო ბაზრის სეგმენტაცია	605
18.5. საბანკო მომსახურების შემცვლელები	614
18.6. ბანკის კონკურენტული პოზიცია	616
18.7. ბაზარზე დაკვირვება	620
18.8. ბანკების მარკეტინგული სტრატეგია	622
18.9. ბანკების კონკურენტული სტრატეგიის ტიპოლოგია. ბანკის სტრატეგიის დონეები.....	625
18.10. ბანკის მარკეტინგული სტრატეგიის რეალიზაცია	636
მოკლე დასკვნები	647
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	649
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	650
რეკომენდებული ლიტერატურა	651

მეცხრამეტი თავი. საბანკო ინოვაციები	653
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	654
19.1. საბანკო ინოვაციის არსი და შინაარსი	654
19.2. საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლი	658
19.3. ზოგიერთი სახეობის საბანკო ინოვაციის დახასიათება	666
19.4. პლასტიკური ბარათები	673
19.5. პლასტიკური ბარათების დანერგვის საზღვარგარეთული გამოცდილება	679
19.5.1. საბანკო საკრედიტო ბარათები	679
19.5.2. მიკროპროცესორული ბარათების დამუშავება და გამოყენება	687
19.6. ინტერნეტ-ბანკინგი, მდგომარეობა, პრობლემები და განვი- თარების პერსპექტივები	694
19.6.1. ინტერნეტ-ბანკინგის ბაზრის სეგმენტაციის სახეები....	694
19.6.2. ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარების პერსპექტივები....	702
19.7. ბანკომატი, როგორც გადახდის ელექტრონული სისტემის ელემენტი	715
19.8. ბანკთაშორისი ელექტრონული გზავნილებები სავაჭრო ორგანიზაციებში	717
19.9. „Home Banking“ - კლიენტების საბანკო მომსახურება ადგილზე და სამუშაო ადგილებზე	719

19.10. ბანკების ფორფეიტინგული ოპერაციები	722
19.11. ოფციონები, ფიუჩერსები, სვოპები	726
მოკლე დასკვნები	729
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	732
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	735
რეკომენდებული ლიტერატურა	736

მეოცე თავი. კომერციული ბანკები და ფულადი

ანგარიშსწორების სისტემა	737
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	738
20.1. საანგარიშსწორებო ოპერაციები – კომერციული ბანკების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სფერო	738
20.2. ანგარიშის გახსნის, გაფორმებისა და დახურვის წესი, ანგარიშების სახეები	739
20.3. უნაღდო ანგარიშსწორების ორგანიზაციის ზოგადი დებულებები	749
20.4. ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების ორგანიზაცია	754
20.4.1. ანგარიშსწორება სხვა ბანკებში გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიშების მეშვეობით	756
20.4.2. ანგარიშსწორება ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით	758
20.4.3. ანგარიშსწორება შიდასაბანკო საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით	760
20.4.4. ბანკთაშორისი კლირინგი	760
20.5. უნაღდო ანგარიშსწორების მოქმედი ფორმები	762
20.5.1. ანგარიშსწორება საგადახდო დავალებებით	765
20.5.2. ანგარიშსწორება საგადახდო მოთხოვნა-დავალებებით	770
20.5.3. ჩეკებით ანგარიშსწორება	774
20.5.4. ანგარიშსწორება აკრედიტივით	777
20.5.5. თამასუქებით ანგარიშსწორება	781
20.5.6. თამასუქების დომიცილაცია	786
20.6. სალაროს ოპერაციები	788
20.7. ფაქტორინგი	793
მოკლე დასკვნები	798
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	800
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი სამუშაოებისათვის	806
რეკომენდებული ლიტერატურა	807

ოცდაგვერთე ტაპი. საბუღალტრო სამსახურის მუშაობის

ორბანიზაცია ბანკაჟში	809
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	809
21.1. ბუღალტრული აღრიცხვისა და სააღრიცხვო-ოპერაციული მუშაობის არსი და მნიშვნელობა ბანკებში	810
21.2. ბუღალტრული აღრიცხვის ამოსავალი დებულებები ბანკებში...	817
21.3. სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაობის ორგანიზაციული სტრუქტურა	826
21.4. საბუღალტრო აღრიცხვის ორგანიზაციისა და წარმართვის საერთაშორისო პრინციპები	836
21.5. ბანკის ბალანსის დახასიათება და მისი აგების პრინციპები....	843
21.6. საქართველოს საბანკო დანესებულებებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმა	849
21.7. საბანკო ანგარიშგების მნიშვნელობა და სახეობები	907
21.8. მიმდინარე ბუღალტრული ანგარიშგება	910
21.9. წლიური ბუღალტრული ანგარიშგება	912
21.10. საგადამხდელო სისტემის და საბუღალტრო აღრიცხვის სრულყოფისათვის საქართველოში	920
მოკლე დასკვნები	924
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	927
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	929
რეკომენდებული ლიტერატურა	930

ოცდაგვირე ტაპი. კონტროლი და აუდიტი კომერციულ

ბანკაჟში	932
ტერმინები და ძირითადი ცნებები	932
22.1. ბანკის საქმიანობის შიდა კონტროლის სისტემა	933
22.2. შიდა კონტროლის ორგანიზაცია: ცენტრალური ბანკის ვერსია...	958
22.3. შიდასაბანკო კონტროლი და მისი სახეები	966
22.4. მიმდინარე კონტროლის ორგანიზაცია ბანკში	968
22.5. მომდევნო კონტროლი და მისი ჩატარების ხერხები	971
22.6. შიდა და გარე აუდიტი: მიზნები, ამოცანები და ბანკში მისი ორგანიზაციის თავისებურებები	973
22.7. საბანკო რეიტინგის სისტემა	990
დანართი 22.1. დებულება კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული საქმიანობის მოთხოვნის შესახებ	1005
დანართი 22.2. კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული საქმიანობის მოთხოვნის შესახებ დებულება	1013
მოკლე დასკვნები	1016
ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება	1017
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის	1020
რეკომენდებული ლიტერატურა	1022

ავტორის წინასიტყვაობა მეორე ტომისათვის

შესავალი მეორე ტომისათვის ალბათ საჭირო აღარ იყო, მაგრამ ორიოდ სიტყვის დართვა მაინც საჭიროდ ჩავთვალეთ.

თანამედროვე საბანკო საქმე - ძალზედ დინამიკური ბიზნესია მსოფლიოში და საქართველოშიც. ჩვენს ქვეყანაში ეკონომიკური გარდაქმნები საბანკო სისტემის რეფორმირებით დაიწყო და კომერციული ბანკები ეკონომიკის ფუნქციონირების საბაზრო სისტემის ცენტრალურ რგოლად მოიაზრება დღესაც.

წარმოდგენილ სახელმძღვანელოში საბანკო საქმე განიხილება როგორც ბიზნესის ცალკე სფერო. მას აქვს თავისი ისტორია, ფუნქციონირების სფერო და მართვის სტრუქტურა. უფრო მეტიც, ბანკების როლი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებასა და ნორმალურ ფუნქციონირებაში იმდენად დიდია და საპასუხისმგებლო, რომ საზოგადოება, საწარმოები, დაწესებულებები მათგან მოითხოვენ „საათის მექანიზმივით“ მუშაობას.

ამისათვის ბევრი რამაა საჭირო, მაგრამ მთავარი - ბანკების ყველა თანამშრომლის მიერ მაღალი პროფესიონალიზმი და დაკისრებული მოვალეობების ხარისხიანი შესრულება; ბანკის კანონმდებლობის, ცენტრალური ბანკის, საერთოდ, საბანკო მენეჯმენტის კარგი ცოდნა, დისციპლინა და ა.შ.

ასევე საჭიროა კარგი სახელმძღვანელოები, დამხმარე სახელმძღვანელოები, მაგრამ როგორი სახელმძღვანელოები ჩავთვალოთ კარგად? ჩვენი აზრით, საბანკო საქმიანობის კარგი ცოდნა სამი წყაროს ხარჯზე ჩამოყალიბდება: პირველყოვლისა, „ნიგნადი“ ცოდნა (სპეციალისტების მეცნიერული კვლევები, პუბლიკაციები); მეორე, ცენტრალური ბანკის და ბანკების საქმიანობის მარეგულირებელი ორგანოების ნორმატიული დოკუმენტების ინფორმაციები; მესამე, თვით ბანკების მუშაობის რეალური პრაქტიკა.

სამივე ეს წყარო ურთიერთგანპირობებული და ურთიერთდაკავშირებული უნდა იყოს. მეცნიერული პუბლიკაციები საჭიროა ეფუძნებოდეს ბანკების გამოცდილებას და იმავდროულად ადეკვატურად ითვალისწინებდეს ნორმატიული დოკუმენტების მოთხოვნებს. ეს უკანასკნელნი ორგანულად უნდა მოიცავდნენ „ნიგნიერებას“ და ბანკების პრაქტიკული მუშაობის გამოცდილებას. კარგი სახელმძღვანელო ამ სამი

მთავარი კომპონენტის ერთიანობაა. და თუკი ეს ერთიანობა აგებულია მეთოდურად სწორად, გადმოცემულია უბრალო, გასაგები ენით, კარგი სახელმძღვანელოს აგების სხვა საიდუმლო აღარაფერი რჩება.

თუმცა მთავარი მაინც სხვაა - სწავლის უდიდესი სურვილი, თვითსრულყოფილებისკენ სწრაფვა, ცოდნისა და განათლების შექმნის დიდი მონდობება.

საბანკო საქმესა თუ ინვესტიციების საფუძვლებში ჩვენს ღირსეულ სტუდენტებთან ჩემი პირველი შეხვედრა სწორედ ამ სიტყვებით იწყება; და კიდევ ვამატებ ერთს - მე მიყვარს ჩემი საქმე, ვამაყობ, რომ ჩემი პირველი შრომითი ნაბიჯები დაიწყო ეროვნულ ბანკში, რომ მინდა ვიყო ქართული საფინანსო და საბანკო მეცნიერების კორიფეების აკადემიკოსების: ვასილ ჩანტლაძის და პაატა გუგუშვილის, პროფესორების: არჩილ ფანცხავას, ლევან ხარაზის, გიორგი ადუიშვილის, ვლადიმერ ლებანიძის, დოცენტ ნიკოლოზ გამრეკელის და სხვათა ღირსეული მონაფე და ნუ მიწყენენ ჩემი ძვირფასი სტუდენტები, ჩემს ლექციებზე უნდა ესწრებოდეს მხოლოდ საფინანსო და საბანკო საქმიანობის საფუძვლიანი შესწავლის სურვილით აღჭურვილი ახალგაზრდები.

ვინაიდან დედამიწის ზურგზე ვერც ერთი საუკეთესო წიგნი ვერ მისცემს ადამიანს სრულყოფილ ცოდნას, ძალზე სწრაფად მიდის მეცნიერების „განახლება“, ამიტომ მთავარი გამოსავალი მაინც ესაა: შევიყვაროთ საბანკო საქმე და გვიყვარდეს მუდმივად ვისწავლოთ ეს საქმე.

როგორც პირველი ტომის შესავალში აღვნიშნეთ, წიგნი საბანკო საქმიანობის ძირითად საკითხებზე ქართული სახელმძღვანელოს შექმნის პირველი მცდელობაა; მასში მოცემული თემები კი უდავოდ მნიშვნელოვანი და სერიოზული (ჩვენს მიერ „საბანკო საქმიანობის საფუძვლების (საბანკო საქმე) პირველი ტომის 2004 წელს გამოცემის შემდეგ გამოვიდა პროფ. გ. ცაავას ლექციების კურსი „საბანკო საქმე“ 14 თემით). ამდენად, ეჭვი არ გვეპარება, რომ ბევრი საკითხი დისკუსიას გამოიწვევს, დაზღვეული არ იქნება შენიშვნების, ნაკლოვანებებისა და სასარგებლო რჩევა-რეკომენდაციებისაგან. ამის პრეტენზია არც გვაქვს. პირიქით, ყველა სასარგებლო წინადადებას და მოსაზრებას მაღლიერებით მივიღებთ.

მეორე ტომზე მუშაობის პროცესში მივიღეთ სასურველი ხასიათის შენიშვნა წიგნის მასალატევადობისა და დიდი მოცულობის შესახებ; თუმცა ჩვენ შენიშვნად არ მიგვიღია ეს სიტყვები. პირიქით, ჩვენი მიზა-

ნიც ეს იყო – რაც შეიძლება ყოველსმომცველი სახით გადმოგვეცა თითოეული თავი. მითუმეტეს ქართული ეკონომიკური ლიტერატურის ბაზარზე ნაკლებადაა ან თითქმის არ არის სპეციალური ლიტერატურა საბანკო საქმიანობის ცალკეული სფეროების შესახებ. რასაც ვერ ვიტყვით სხვა ქვეყნებში გამოცემულ უმდიდრეს ლიტერატურაზე.

ნიგნი განკუთვნილია არამარტო ბაკალავრების, არამედ მაგისტრანტების, დოქტორანტების, მეცნიერ-მკვლევარების და საბანკო საქმიანობის გაცნობა-შესწავლით დაინტერესებულთათვის.

და კიდევ ერთი, კომერციული ბანკების საინვესტიციო საქმიანობა, ბანკები ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე, აგრეთვე ბანკების სალიზინგო ოპერაციები დასაშვებად ჩავთვალეთ გადაგვეტანა ახალ სახელმძღვანელოში ინვესტირების შესახებ; ეს გამოიწვია იმ გარემოებამ, რომ არ მომხდარიყო საკითხების პარალელიზმი, თანაც ნიგნის მეორე ტომი ფიზიკურად აღარ გვაძლევდა აღნიშნული მასალის ჩართვის საშუალებას.

სახელმძღვანელოს ორივე ტომის შესწავლის შემდეგ სტუდენტები შეძლებენ:

– დაუფლონ ბანკების წარმოშობისა და საქმიანობის ეკონომიკურ საფუძვლებს;

– განსაზღვრონ საბანკო სისტემის ორგანიზაციული და ინსტიტუციური სქემა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში;

– გაეცნონ საბანკო ბაზრის არსს, სტრუქტურას, კონკურენციას საბანკო ბაზარზე და მის თავისებურებებს;

– შეისწავლონ ცენტრალური ბანკის ადგილი, ფუნქციები, მმართველობა; საქართველოს ეროვნული ბანკის ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკა;

– ჩამოაყალიბონ კომერციული ბანკების არსი, მისი საქმიანობის პრინციპები, ოპერაციები, ფუნქციები, აგებულება, ხელმძღვანელი ორგანოები;

– აითვისონ საბანკო საქმიანობის სამართლებრივი საფუძვლები;

– განსაზღვრონ კომერციული ბანკების რესურსების სტრუქტურა, ბანკის კაპიტალის სახეები, ფუნქციები, შეძლონ კაპიტალის საკმარისობის შეფასება;

– დაახასიათონ კომერციული ბანკების ოპერაციები (გარიგებები) და მათი საიმედოობა;

– გააანალიზონ კომერციული ბანკების შემოსავლები, ხარჯები და მოგება;

– შეძლონ საბანკო საქმიანობის რეგულირების, რეფინანსირების, ტარგეტირების პოლიტიკის საკითხებში გარკვევა;

– გაერკვნენ საბანკო მენეჯმენტის ძირითად საკითხებში და შეძლონ ბანკის აქტივებისა და პასივების კომპლექსური მართვა;

– გამოიყენონ კომერციული ბანკების ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის შეფასების საზღვარგარეთული გამოცდილება;

– გამოიკვლიონ საბანკო ბაზრის მარკეტინგი და აქედან გამომდინარე შეიმუშაონ მარკეტინგული სტრატეგია;

– გაეცნონ საბუღალტრო სამსახურის მუშაობის სწორი ორგანიზაციის და აუდიტის საკითხებს ბანკებში;

– შეისწავლონ ბანკის ყველა ძირითადი ოპერაცია: საკრედიტო, სავალუტო, საანგარიშსწორებო, სალაროს, ფაქტორინგული, სატრასტო, ჰიპოთეკური და ა.შ.;

– გაეცნონ საბანკო ინოვაციების სასიცოცხლო ციკლს, თანამედროვე საბანკო ინოვაციების ძირითად სახეებს და მათი დანერგვის კანონზომიერებებს საქართველოში.

დაბოლოს, დიდ მადლობას მოვახსენებთ წიგნის მეცნიერ-რედაქტორს, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფინანსების, ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის გამგეს, პროფესორ გივი გამსახურდიას წიგნზე მუშაობის პროცესში დიდი მხარდაჭერისათვის.

განსაკუთრებულ მადლობას ვუხდით წიგნის რეცენზენტებს, პროფესორებს: ბატონ გედევან ხელაიას, ბატონ ირაკლი კოვზანაძეს, ბატონ გიორგი ცაავას, დოცენტს, ქალბატონ ნანა ასლამაზიშვილს – სახელმძღვანელოს გამოცემაში გაწეული დიდი დახმარებისა და პირუთენელი შენიშვნებისათვის.

გმადლობთ!

ლამარა ძოძიაური

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი.

საკონტაქტო ტელეფონები: 79 07 10; 76-05-95; 899 90 60 11.

მეთარხოვაზე თავი. ბანკის საკრედიტო ბაზარი

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 11.1. საბანკო კრედიტი: ძირითადი ცნებები
 - 11.2. საბანკო დაკრედიტება: ძირითადი ნორმატიული მოთხოვნები
 - 11.3. კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა
 - 11.3.1. საკრედიტო პოლიტიკის შინაარსი
 - 11.3.2. საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები
 - 11.4. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმები
 - 11.5. კრედიტის გაცემის ტექნოლოგიისა და ბანკის საკრედიტო ქვედანაყოფის მუშაობის ორგანიზების საფუძვლები
 - 11.6. მსესხებლის ფინანსური შესაძლებლობისა და კრედიტუნარიანობის შეფასება
 - 11.7. საბანკო კრედიტის ფასი
 - 11.8. კრედიტების დაბრუნების უზრუნველყოფის ხერხები
 - 11.9. ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ხარისხი
- დანართი: ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვა საბანკო საქმიანობაში

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

აქცეპტური კრედიტი	კრედიტი
აქცეპტურ-რამბუსნული კრედიტი	კომერციული კრედიტი
ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოება	კრედიტის დაფარვის პირობები
კომერციული კრედიტი	კრედიტის რაციონირება
იპოთეკური კრედიტი	კრედიტის სიდიდის შეზღუდვა

კუპიურა
კუპონი
კურტაჟი
მომსახურების დივერსიფიკაციის
სტრატეგია
ოპტიმალური დანახარჯების სტრატეგია

როლოვერული კრედიტი
საბანკო კრედიტი
საექსპორტო კრედიტი
სავალუტო კრედიტი
სამომხმარებლო კრედიტი
საერთაშორისო კრედიტი
სარგებლიანობის თეორია

ბანკი კრედიტების გაზარზა

საკრედიტო საქმიანობა ის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნიშანია, რომელიც თვით ბანკის ცნების კონსტიტუირებას ახდენს. გადაჭარბებული არ იქნება მტკიცება იმისა, რომ საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის დონე საერთოდ ბანკის მთელი მუშაობის და მისი მენეჯმენტის ხარისხის საუკეთესო მაჩვენებელია. ყოველივე ეს მეტყველებს საკრედიტო პროცესის მკაფიო და ეფექტიანი მექანიზმების აწყობის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე მიუთითებს.

11.1. საბანკო კრედიტი: ძირითადი ცნებები

ერთმანეთისგან უნდა განვასხვავოთ ორი მსგავსი ცნება: სესხი და კრედიტი. სესხს ის ახასიათებს, რომ:

● აქ საუბარი შეიძლება ეხებოდეს ერთი მხარის (გამსესხებლის) მიერ მეორისთვის (მსესხებლისთვის) როგორც ფულის, ისე ნივთების გადაცემას:

ა) მსესხებლის საკუთრებაში, ოღონდ, ამავე დროს

ბ) იმავე თანხის ან იმავე რაოდენობისა და ხარისხის ნივთების დაბრუნების პირობით;

● ფულის სესხება შეიძლება უპროცენტოც იყოს;

● მასში ნებისმიერ პირს შეუძლია მონაწილეობა.

სესხისგან განსხვავებით, კრედიტი, რომელიც ერთგვარად სესხ-

ის კერძო შემთხვევაა, იმას გულისხმობს, რომ:

- ერთი მხარე (კრედიტორი) მეორეს (მსესხებელს) აძლევს მხოლოდ ფულს, თანაც – დროებით სარგებლობაში;

- იგი არ შეიძლება იყოს უპროცენტო (თუკი ხელშეკრულება სხვა რამეს არ ითვალისწინებს);

- მასში კრედიტორია არა ნებისმიერი პირი, არამედ მხოლოდ საკრედიტო ორგანიზაცია (უპირველეს ყოვლისა, ბანკები).

ამგვარად, კრედიტი საბანკო კრედიტია. ჩვენი აზრით „კრედიტისა“ და „სესხის“ სინონიმებად ხმარება რეკომენდებული არაა.

საბანკო კრედიტი შეიძლება იყოს აქტიური ან პასიური. პირველ შემთხვევაში ბანკი გასცემს კრედიტს, ე.ი. კრედიტორია, მეორე შემთხვევაში კი იღებს მას, ე.ი. მსესხებელია. სხვა ბანკებთან (სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებთან) ურთიერთობებში ბანკი შეიძლება ან აქტიურ როლს თამაშობდეს, ან პასიურს. რაც შეეხება დანარჩენ სანარმოებს, ორგანიზაციებს, დანესებულებებსა თუ ფიზიკურ პირებს (ეკონომიკის არასაფინანსო სექტორს), აქ ბანკი ყოველთვის კრედიტორია. ჩვენ ბანკის მხოლოდ აქტიურ დაკრედიტებაზე ვისაუბრებთ.

საბანკო დაკრედიტება ბანკსა (როგორც კრედიტორს) და მის მსესხებელს შორის ურთიერთობათა ერთობლიობაა, რომლებიც ეხება:

ა) ფულის გარკვეული თანხის მიცემას მსესხებლისთვის გარკვეული მიზნით (თუმცა, გვხვდება ე.წ. თავისუფალი კრედიტებიც, როდესაც დაკრედიტების მიზანი ან ობიექტი ხელშეკრულებაში მითითებული არაა);

ბ) მის თავისდროულად დაბრუნებას;

გ) მსესხებლისგან საზღაურის მიღებას მის განკარგულებაში არსებული სახსრების გამოყენებისთვის.

საკრედიტო ურთიერთობის არსებითი საფუძველი და მისი აუცილებელი ელემენტია მხარეებს შორის ნდობის არსებობა (ლათინური *credo*, საიდანაც სიტყვა „კრედიტი“ წარმოიშვა, ნიშნავს „მჯერა“).

საბანკო კრედიტის ყველაზე უფრო გავრცელებული მიზნებია:

● მეურნე ორგანიზაციის საბრუნავი კაპიტალის გადიდება (შევსება):

- ◆ მისი სეზონური მოთხოვნილებების დაფინანსება;
- ◆ სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების დროებით გაზრდილი რაოდენობის დაფინანსება;
- ◆ გადასახადების გადახდის დაფინანსება;
- ◆ არაორდინალური (მსხვილი) ხარჯების დაფარვაში დახმარება და ა.შ.

ყველა ამგვარ შემთხვევაში სამართლიანია ვისაუბროთ მოკლევადიან დაკრედიტებაზე.

● სანარმოო ხარჯების დაფინანსება ინვესტიციური პროექტების რეალიზაციის ჩათვლით, ე.ი. მთლიანობაში – კაპიტალის გადიდება, რაც გულისხმობს უძრავ-მოდრავი ქონებისა და თავისი ბუნებით „ძირითადი“ სხვა აქტივების შექმნას. ამ შემთხვევაში საუბრობენ საშუალო და გრძელვადიან სანარმოო (საინვესტიციო) კრედიტზე.

● ცალკეულ ფიზიკურ პირთა სამომხმარებლო მიზნები (ბინის შექმნა ან რემონტი, განათლების მიღება), რომლებსაც სამომხმარებლო (პირადი) კრედიტის მეშვეობით აკმაყოფილებენ.

დაკრედიტების თითქმის ყველა შემთხვევაში ბანკები ქმნიან დაკრედიტების მეტ-ნაკლებად განსხვავებულ ისეთ ტექნოლოგიებს, რომლებიც კონკრეტულ მსესხებლებს აძლევს ხელს. სწორედ ეს ტექნოლოგიებია ის მთავარი პროდუქტი, რომლებსაც ყიდვიან ბანკები, როგორც საკრედიტო ბაზრის მონაწილეები. პრაქტიკიდან ცნობილია, რომ ორგანიზაციისა და შესრულების თვალსაზრისით ყველაზე უნიკალური და რთულია (მაშასადამე, ძვირი და სარისკოც) გრძელვადიანი (ინვესტიციური) დაკრედიტების ტექნოლოგიები.

დაკრედიტების ძირითადი (საბაზო) მომსახურება შემდეგი კლასიფიკაციის სახით შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

1. კრედიტის ეკონომიკური დანიშნულების მიხედვით:

1.1. **შეზღუდული (მიზნობრივი):**

1. საგადასახდლო (კონკრეტული კომერციული გარიგების

ჩასატარებლად ან დროებითი საჭიროების დასაკმაყოფილებლად):

- კლიენტის კონტრაგენტის საგადასახდელო დოკუმენტების გასანაღდებლად;

- ფასიანი ქაღალდების შესაძენად;

- საავანსო გადასახდელების შესასრულებლად;

- ბიუჯეტში გადასახდელების გადასარიცხად (მსესხებლის დავალებით);

- ხელფასის გასაცემად.

2. სანარმოო ხარჯების დასაფინანსებლად:

- სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების დასაფინანსებლად;

- მიმდინარე სანარმოო ხარჯების დასაფინანსებლად;

- ინვესტიციური ხარჯების დასაფინანსებლად.

3. თამასუქების განაღდება რეპო-ოპერაციების ჩათვლით;

4. სამომხმარებლო კრედიტები (ფიზიკური პირებისთვის).

1.2. შეუბოჭავი:

2. კრედიტის გაცემის ფორმის მიხედვით:

2.1. უნაღდო წესით:

1. უნაღდო ფულის ჩარიცხვა მსესხებლის შესაბამის ანგარიშზე, მათ შორის – ადრე გაცემული კრედიტის რესტრუქტურისა და ახლის გაცემა;

2. დაკრედიტება ბანკის თამასუქებით;

3. შერეული ფორმით (წინა ორი ვარიანტის შეხამება);

2.2. ნაღდი – ფულადი ფორმით (ფიზიკურ პირთა დაკრედიტება).

3. კრედიტის გაცემის ტექნიკის მიხედვით:

3.1. ერთი თანხით;

3.2. კრედიტები ორვერდრაფტით (მოკლევადიანი, გახანგრძლივებული, სეზონური);

3.3. საკრედიტო ხაზის გახსნა:

- უბრალო (არაგანახლებადი) საკრედიტო ხაზი;

- განახლებადი (რევილვერული) საკრედიტო ხაზი, რომელიც

მოიცავს:

- ონკოლურ (მოთხოვნამდე) საკრედიტო ხაზს;
- კონტოკორენტულ საკრედიტო ხაზს.

3.4. კომბინირებული ვარიანტები

● ონკოლური კრედიტი (ერთჯერადი კრედიტი სპეციალური ონკოლური სასესხო ანგარიშის გამოყენებით);

● აქცეპტურ-რამბურსული კრედიტი.

4. კრედიტის გაცემის წესის მიხედვით:

4.1. ინდივიდუალური (ერთი ბანკის მიერ გაცემული);

4.2. სინდიცირებული.

5. კრედიტის დაფარვის დროისა და ტექნიკის მიხედვით:

5.1. ერთი თანხით დაფარვა ვადის ბოლოს;

5.2. თანაბარი ნაწილებით დაფარვა დროის ტოლ შუალედებში (შეთანხმებული გრაფიკის შესაბამისად);

5.3. არათანაბარი ნაწილებით დაფარვა დროის სხვადასხვა შუალედში:

● რთული კრედიტი (თანხის მნიშვნელოვანი ნაწილის (20-50%-ის) გადახდა ვადის ბოლოს);

● პროგრესული კრედიტი (პროგრესულად მზარდი გადასახდელებით);

● სეზონური კრედიტი (სეზონური წარმოებისთვის (პროექტებისთვის), როდესაც გადახდა მხოლოდ მაქსიმალური ამონაგების თვეებში ხდება).

ცალკე შეიძლება გამოიყოს ბანკების საგარანტიო ოპერაციები თავიანთი კლიენტების დაკრედიტების ნაწილში, აგრეთვე, საკონსულტაციო მომსახურება დაკრედიტების საკითხებში.

კრედიტების კლასიფიკაციისთვის შესაძლებელია სხვა კრიტერიუმების გამოყენებაც.

დაკრედიტების პრინციპები. საბანკო დაკრედიტების უცილობელი პრინციპებია:

♦ ვადიანობა (კრედიტი გაიცემა ერთმნიშვნელოვნად განსაზღვრული ვადით);

♦ დაბრუნებადობა (კრედიტის თანხის სრულად დაბრუნება);

- ფასიანობა (პროცენტების დათქმული თანხის გადახდა);
- საკრედიტო გარიგების დაქვემდებარება კანონმდებლობის ნორმებსა და საბანკო წესებზე;

- დაკრედიტების პირობების უცვლელიობა;
- საკრედიტო გარიგების ურთიერთსარგებლიანობა.

პრინციპების ცალკე ჯგუფად შეგვიძლია გამოვყოთ დაკრედიტების ის გავრცელებული წესები, რომლებსაც იყენებენ მხარეები, თუკი მათი ეს ნება ხელშეკრულებაშია დაფიქსირებული, ან არ იყენებენ, თუკი ისინი ხელშეკრულებაში არაა ჩანერილი:

- კრედიტის მიზნობრივად გამოყენება;
- კრედიტის უზრუნველყოფა (მთლიანად ან ნაწილობრივ):

გარდა ამისა, კიდევ ერთ ჯგუფად შეგვიძლია გამოვყოთ დაკრედიტების ის პრინციპები, რომლებიც ბანკის თანამშრომლების მიერ „სამსახურებრივი სარგებლობისთვისაა“ განკუთვნილი და მის შიდა დოკუმენტებში ისე უნდა იყოს დაფიქსირებული, როგორც საკრედიტო პოლიტიკის ელემენტი.

საკრედიტო ოპერაციების კლასიფიკაცია სხვადასხვა კრიტერიუმების მიხედვით მოცემულია 11.1 სქემაში.

11.2. საბანკო დაკრედიტება: ძირითადი ნორმატიული მოთხოვნები

კომერციული ბანკების მიერ აქტიური საკრედიტო ოპერაციების ჩატარებას ცენტრალური ბანკის მრავალი ნორმატიული აქტი აწესრიგებს. ბანკების საქმიანობის სავალდებულო ეკონომიკურ ნორმატივებს შორისაა:

- კაპიტალის საკმარისობის ნორმატივები;
- რისკის მაქსიმალური სიდიდე ერთ მსესხებელზე ან ერთმანეთთან დაკავშირებული მსესხებლების ჯგუფზე;
- რისკის მაქსიმალური სიდიდე ერთ კრედიტორზე (მეანაბრეზე);
- ბანკის მიერ თავისი მონაწილეებისა და ინსაიდერებისთვის

მიცემული კრედიტების, გარანტიებისა და თავდებობების მაქსიმალური სიდიდე;

● ბანკის სათამაშო ვალდებულებათა მაქსიმალური სიდიდე.

ბანკის საკუთარი კაპიტალის საკმარისობის ნორმატივების განსაზღვრის დროს შემდეგ ხერხს იყენებენ: დაბანდებათა რისკის ხარისხზე და აქტივების გაუფასურების შესაძლებლობაზე დამოკიდებულებით ამ აქტივებს ყოფენ 5 ჯგუფად, რომელთათვისაც აწესებენ რისკის განსხვავებულ კოეფიციენტებს (0-დან 100%-მდე). II ჯგუფის კრედიტებს აკუთვნებენ 10%-ს, III – 20%-ს. ყველა დანარჩენი კრედიტი ხვდება V ჯგუფში, რომლის რისკიც 100%-ია.

საკუთარი კაპიტალის საკმარისობის ნორმატივს (H1) განსაზღვრავენ რთული ფორმულით, რომელშიც ითვალისწინებენ საკრედიტო რისკების სიდიდეებს, აგრეთვე იმ რეზერვების თანხებს, რომლებსაც გაუფასურებული ფასიანი ქაღალდების და რისკის II-IV ჯგუფების კრედიტებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევებისთვის ქმნიან.

ერთ მსესხებელზე ან მათ ჯგუფზე რისკის მაქსიმალურ ზომას (H6) ადგენენ პროცენტობით ბანკის საკუთარი კაპიტალის (K) მიმართ ფორმულით:

$$H6 = \frac{Kp3}{K} \times 100\%$$

სადაც Kp3 არის კრედიტებზე, აღრიცხულ თამაშუქებზე, სესხებზე, ძვირფას ლითონებში არსებულ დეპოზიტებზე მსესხებლის მიმართ ბანკის მოთხოვნების მთლიანი თანხა და ბანკის მიერ თავის გარანტიებზე გადაუხდელი თანხები.

Kp3-ში შეაქვთ, აგრეთვე, იმ საკრედიტო რისკების სიდიდეები, რომლებიც ბალანსგარეშე ანგარიშებზე ასახულ ფინანსურ ინსტრუმენტებსა და მითითებულ პირებთან დადებულ ვადიან გარიგებებს უკავშირდება.

● H6 ნორმატივს ანგარიშობენ იმ ყოველი ემიტენტის (სახელმწიფოს ჩათვლით) მიმართ, რომელთა სავალო ვალდებულებებშიც ბანკს სახსრები აქვს დაბანდებული.

● იყენებენ ბანკის მონაწილეების მიერ თანხის სესხების მიმართ იმ შემთხვევაში, თუკი ბანკის სანესდებო კაპიტალში მისი მონაწილის წილი 5%-ს არ აღემატება. 5%-ზე მეტის შემთხვევაში იყენებენ H9 ნორმატივს.

● არ ანგარიშობენ ინსაიდერების მიმართ (მათთვის იყენებენ H10-ს).

H6 – ნორმატივის მაქსიმალურად დასაშვები მნიშვნელობაა 25%.

მსხვილი საკრედიტო რისკების მაქსიმალური სიდიდე (H7) არის მსხვილი საკრედიტო რისკების მთლიანი სიდიდის პროცენტული შეფარდება ბანკის საკუთარ კაპიტალთან. ამასთან, რისკი მსხვილ საკრედიტო რისკად ითვლება მაშინ, თუკი Kp3, Kpa და Kpu (იხ.შემდეგ) მნიშვნელობები ბანკის საკუთარი კაპიტალის 5%-ზე მეტია. ასეთ რისკს ანგარიშობენ ფორმულით:

$$H7 = \frac{Kckp}{K} \times 100\%$$

სადაც Kckp მსხვილი კრედიტების მთლიანი სიდიდეა.

მსხვილი კრედიტის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილებას აუცილებლად იღებს ბანკის გამგეობა ან მისი საკრედიტო კომიტეტი ბანკის საკრედიტო ქვედანაყოფის დასკვნის გათვალისწინებით.

ბანკის ერთ მონაწილეზე საკრედიტო რისკის მაქსიმალური სიდიდე (H9):

$$H9 = \frac{Kpa}{K} \times 100\%$$

სადაც Kpa არის Kp3 მაჩვენებლის მნიშვნელობა იმ მონაწილეებისათვის, რომელთა წილი ბანკის სანესდებო კაპიტალში მისი დარეგისტრირებული სიდიდის 5%-ს აღემატება.

H9 ნორმატივის მაქსიმალურად დასაშვები მნიშვნელობაა 20%-ია.

ბანკის მონაწილეებზე საკრედიტო რისკების მთლიანი სიდიდე (H9.1) არის ყველა იმ მონაწილის საკრედიტო რისკების (Kp3) მნიშვნელობათა ჯამი, რომელთა წილი ბანკის სანესდებო კაპიტალში მისი დარეგისტრირებული სიდიდის 5%-ს აჭარბებს. H9 ნორმატივის მაქსიმალურად დასაშვები მნიშვნელობაა 50%.

ინსაიდერებისათვის მიცემული კრედიტებისა და სესხების, აგრეთვე მათ სასარგებლოდ გაცემული გარანტიებისა და თავდებობის მაქსიმალურ ზომას ანგარიშობენ ფორმულით:

$$H10 = \frac{Kpu}{K} \times 100\%$$

სადაც Kpu არის ბანკის ინსაიდერისა და მასთან დაკავშირებული პირების მიმართ ამ ბანკის მოთხოვნების მთლიანი თანხა, რომელიც რისკის გათვალისწინებითაა შენონილი.

ერთ ინსაიდერზე და მასთან დაკავშირებულ პირებზე $H10$ ნორმატივის მაქსიმალურად დასაშვები მნიშვნელობა 2%-ია. ინსაიდერებზე კრედიტებისა და სესხების მთლიანი სიდიდე არ შეიძლება აღემატებოდეს ბანკის საკუთარი კაპიტალის 3%-ს.

ბანკის საკუთარი სათამაშურო ვალდებულებების რისკების მაქსიმალური სიდიდე $H13$:

$$H13 = \frac{BO}{K} \times 100\%$$

სადაც BO არის ბანკის მიერ გამოშვებული თამაშუქები და საბანკო აქცეპტები, აგრეთვე ბანკის იმ ბალანსგარეშე ვალდებულებების 50%, რომლებიც თამაშუქებზე შესრულებული ოპერაციებიდან მომდინარეობს (ინდოსირება, ავალირება და სათამაშურო შუამავლობა). ამ კოეფიციენტის მაქსიმალურად დასაშვები მნიშვნელობა 100%-ია.

მოთხოვნები კრედიტის გაცემის პროცესის მიმართ.

ბანკი კრედიტებს შემდეგი წესით გასცემს:

- იურიდიულ პირებზე – უნაღდო ფორმით, ანგარიშსწორების, მიმდინარე ან საკორესპონდენტო ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის გზით;

- ფიზიკურ პირებზე – უნაღდო ფორმით, ბანკში პიროვნების ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის გზით, ან ნაღდი ფორმით – ბანკის სალაროს მეშვეობით;

- კრედიტები უცხოური ვალუტით იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე გაიცემა უნაღდო წესით.

ბანკი კრედიტებს შემდეგი ხერხებით გასცემს:

1) საბანკო ანგარიშებზე სახსრების ერთჯერადი ჩარიცხვით ან მსესხებელი ფიზიკური პირისთვის ნაღდი ფულის მიცემით;

2) საკრედიტო ხაზის გახსნით;

3) კლიენტის ანგარიშის დაკრედიტებით (მასზე სახსრების ნაკლებობის ან უქონლობისას) და კლიენტის ამავე ანგარიშიდან საანგარიშსწორებო დოკუმენტების განაღდებათ;

4) ბანკის მონაწილეობით კლიენტისათვის სახსრების მიწოდებაში სინდიცირებულ (კონსორციულ) საფუძველზე;

5) სხვა ხერხებით, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება კანონმდებლობას და ეროვნული ბანკის ნორმატიულ აქტებს.

კრედიტორმა ბანკმა აუცილებლად უნდა შექმნას რეზერვები საკრედიტო საქმიანობისგან შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისთვის. რეზერვების შექმნის წესს ეროვნული ბანკი ადგენს.

მოთხოვნები კლიენტის მიერ კრედიტის დაბრუნების და პროცენტების გადახდის პროცესის მიმართ.

კრედიტის დაბრუნება (დაფარვა) და მასზე პროცენტების გადახდა შემდეგი ხერხებით ხდება;

1) მსესხებლის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერით მისივე დავალების შესაბამისად;

2) სხვა ბანკში მომსახურების მიმღები მსესხებლის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერით კანონმდებლობით დადგენილი რიგითობის თანახმად და კრედიტორი ბანკის მოთხოვნის შესაბამისად;

3) თვითონ კრედიტორ ბანკში მომსახურების მქონე მსესხებელი იურიდიული პირის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერით კრედიტორის მოთხოვნის შესაბამისად;

4) მსესხებელი ფიზიკური პირების ანგარიშებიდან სახსრების გადარიცხვით მათი წერილობითი განკარგულების საფუძველზე; მათ მიერ ფულის გადაგზავნით კავშირგაბმულობის საწარმოების ან სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მეშვეობით; მუშაკების ხელფასის გასასტუმრებლად განკუთვნილი თანხებიდან ფულის დაკავებით (მათივე განცხადებით ან ხელშეკრულების საფუძველზე).

უცხოური ვალუტით აღებულ კრედიტებს ფარავენ უნაღდო

წესით.

ხელშეკრულებით /შეთანხმებით/ დათქმულ დღეს მსესხებლის ანგარიშის წარმოებაზე პასუხისმგებელი საბუღალტრო მუშაკი შესაბამისი განკარგულების საფუძველზე ან ბუღალტრული გატარებებით აფორმებს პროცენტების გადახდის ან ძირითადი ვალის დაფარვის ფაქტს ან კლიენტის წარმოქმნილი დავალიანება გადააქვს ვადაგადაცილებული დავალიანების აღსარიცხავ ანგარიშებზე.

კრედიტებზე არსებული უიმედო ან გადახდევინებისთვის არარეალურად მიჩნეული დავალიანება დადგენილი წესით ჩამოინერება ბანკის ბალანსიდან, ამ შემთხვევისთვის საგანგებოდ შექმნილი რეზერვის ხარჯზე, მისი უკმარისობის შემთხვევაში კი დაენერება საანგარიშგებო წლის ზარალს.

კრედიტის გაცემის მიზანშეწონილობის შესახებ გადანყვეტილების მიღებამდე კრედიტორი ბანკი ვალდებულია:

- გულდასმით შეისწავლოს მსესხებლის მიერ წარმოდგენილი ყველა დოკუმენტი ბიზნეს-გეგმის, მარკეტინგის, წარმოებისა და მართვის გეგმების, ფულის ნაკადების პროგნოზის, დასაკრედიტებელი გარიგების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების ჩათვლით;

- შეამოწმოს დასაკრედიტებელი გარიგების სარწმუნოობა, შეისწავლოს მსესხებლის საკრედიტო ისტორია, გააანალიზოს მისი დავალიანებების საკითხი და ა.შ.

კრედიტის გაცემის მიზანშეწონილობის საკითხის განხილვის ეტაპზე და ხელშეკრულების მოქმედების ვადის განმავლობაში რეგულარულად უნდა ენყობოდეს შეხვედრა-ინტიერვიუები მსესხებელთან.

ბანკის უფლებამოსილმა ქვედანაყოფმა ყოველდღიურად უნდა აკონტროლოს კრედიტების დაფარვის (დაბრუნების) და მათზე პროცენტების გადახდის ვადები, მათ შორის – ვადაგადაცილებული დავალიანება, და მიიღოს მისი დაფარვისთვის აუცილებელი ზომები.

11.3. კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა

11.3.1. საკრედიტო პოლიტიკის შინაარსი

საკრედიტო პოლიტიკა ბანკების საკრედიტო საქმიანობის ამოცანებსა და პრიორიტეტებს განსაზღვრავს. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის შინაარსობრივი მხარის საკითხში სხვადასხვა მიმართულება არსებობს. მაგალითად, ფინანსურ-საკრედიტო ლექსიკონებში საკრედიტო პოლიტიკა განმარტებულია როგორც ეკონომიკური პოლიტიკის ის ნაწილი, რომელიც სახალხო მეურნეობის დაკრედიტების სფეროს ღონისძიებათა სისტემას წარმოადგენს. საზღვარგარეთის სამეცნიერო ლიტერატურაში საკრედიტო პოლიტიკას განმარტავენ როგორც დაკრედიტების დროს თანმიმდევრულად დაკავშირებული მოქმედებების შესრულების წესს, სადაც პრინციპები წარმოადგენს შესაბამისი პოლიტიკის განსაზღვრისა და მისი განხორციელების ხერხების საფუძველს.

ზოგიერთ ავტორს მიაჩნია, რომ საკრედიტო პოლიტიკა ბანკის სტრატეგია და ტაქტიკაა საკრედიტო ოპერაციების დარგში. საკრედიტო პოლიტიკა სტრატეგიის დარგში შეიცავს კონკრეტული ბანკის პრიორიტეტებს, პრინციპებსა და შინაარსობრივ მიზნებს საკრედიტო ბაზარზე, ტაქტიკის დარგში კი - ფინანსურ და სხვა ინსტრუმენტარიუმს, რომელსაც მოცემული ბანკი იყენებს საკრედიტო გარიგებების დროს თავისი მიზნების სარეალიზაციოდ, მათი შესრულების წესებსა და საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის წესს. საკრედიტო პოლიტიკა ბანკის მიერ თავის საქმიანობაში გატარებული პოლიტიკის ფართო სპექტრის ერთ-ერთი წახანგია. ამიტომ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავების დროს მთავარი მომენტია მიზნების სწორად დასმა და მათი რეალიზაციის შესაბამისი ინსტრუმენტების შერჩევა.

როდესაც ბანკის საკრედიტო პოლიტიკას ბანკის პოლიტიკის ნაწილად განვიხილავთ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები ორგანულ კავშირშია ბანკის საერთო სტრატეგიულ მიზნებთან, უთანხმდება მისი პოლიტიკის მიზნებს. აქედან გამომდინარე, საკრედიტო პოლიტიკის მიზანია მოზიდული სახსრების ეფექტიანად განთავსებისათვის პირობების შექმნა, ბანკის მოგების სტაბილურად ზრდის უზრუნველყოფა.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი ზოგადი პრინციპებია: მეცნიერულად დასაბუთება, ოპტიმალობა, ეფექტიანობა, აგრეთვე, საკრედიტო პოლიტიკის ყველა ელემენტის ერთიანობა. მართლაც, მხოლოდ მეცნიერულად დასაბუთებული საკრედიტო პოლიტიკა, რომელიც ცხოვრების ობიექტური რეალიების გათვალისწინებითაა ჩამოყალიბებული, იძლევა სახელმწიფოს, ბანკისა და მისი კლიენტების ინტერესების ყველაზე სრულად გამოხატვის შესაძლებლობას. კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის სპეციფიკური პრინციპებია: შემოსავლიანობა, მომგებიანობა, აგრეთვე, საიმედოობა და უსაფრთხოება.

ამგვარად, საკრედიტო პოლიტიკა შეგვიძლია განვმარტოთ როგორც ბანკის ღონისძიებათა სისტემა მისი კლიენტების დაკრედიტების დარგში, რომელსაც ბანკი თავისი სტრატეგიისა და ტაქტიკის რეალიზაციის მიზნით ახორციელებს. ამ დროს ბანკი განსაზღვრავს, ერთი მხრივ, საკრედიტო ურთიერთობათა განვითარების და მეორე მხრივ, საკრედიტო მექანიზმის ფუნქციონირების პროცესის პრიორიტეტებს.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკას გააჩნია შინაგანი სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს:

1. ბანკის სტრატეგიას საკრედიტო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებათა შემუშავებაში;
2. ბანკის ტაქტიკას დაკრედიტების ორგანიზებაში;
3. საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის კონტროლს.

თავის მხრივ, საკრედიტო პოლიტიკის შინაგანმა სტრუქტურამ უნდა ასახოს შემდეგი ნამყვანი ელემენტები: საკრედიტო საქმიანობის ორგანიზაცია; საკრედიტო პორტფელის მართვა; დაკრედიტების კონტროლი; უფლებამოსილებათა განაწილების პრინციპები; კრედიტების შერჩევის ზოგადი კრიტერიუმები; დაკრედიტების ცალკეულ მიმართულებებზე გამოყენებული ლიმიტები; კრედიტებზე მიმდინარე მუშაობის პრინციპები; რეზერვირება კრედიტებზე დანაკარგების მიღების შემთხვევებისთვის.

საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგია მთლიანობაში მოიცავს კონკრეტული ბანკის პრიორიტეტებს, პრინციპებსა და მიზნებს საკრედიტო ბაზარზე, ხოლო ტაქტიკა - იმ საფინანსო და სხვა ინ-

სტრუქტურული რეფორმების, რომელსაც მოცემული ბანკი იყენებს თავისი მიზნების რეალიზაციაში საკრედიტო გარიგებების განხორციელებისას, მათი შესრულების წესებს, საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის წესს. ამგვარად, საკრედიტო პოლიტიკა ქმნის ბანკის საკრედიტო ქვედანაყოფის პერსონალის ეფექტიანად მუშაობისათვის საჭირო საერთო ნაწილობრივებს, ახდენს პერსონალის ძალისხმევის შეერთებასა და ორგანიზებას, ამცირებს შეცდომებისა და არარაციონალურ გადაწყვეტილებათა მიღების ალბათობას.

1132. საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები

საკრედიტო პოლიტიკის ელემენტები გამოხატულებას პოულობენ მის ორგანიზაციულ ფორმებში, ე.ი. საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ხერხებში, წესებსა და მეთოდებში. თავის მხრივ, საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმი შემდეგ ეტაპებს მოიცავს.

I. საკრედიტო პოლიტიკის ზოგადი დებულებები და მიზნები. ჩვენში ბანკების უმრავლესობა არცთუ იშვიათად ფორმალურად უდგება განვითარების საკუთარი სტრატეგიის შემუშავებას, ძირითადად განსაზღვრავს დაკრედიტების სფეროს მიმდინარე მიზნებს, არ ახდენს ბანკის სტრატეგიული ამოცანების ფორმულირებას და არ ატარებს ბაზრის სათანადო მარკეტინგულ და სხვა გამოკვლევებს. ამას ისინი საბანკო კრედიტებისა და დეპოზიტების ბაზარზე ვითარების სწრაფი ცვალებადობით ხსნიან. არადა, იმ ბანკს, რომელიც არ ფიქრობს განვითარების პერსპექტივებზე და ცდილობს მხოლოდ მიმდინარე ტენდენციებს ჩაავლოს ხელი, არა აქვს მომავალი, მას არ ძალუძს ცვალებადი ეკონომიკური ვითარების ადეკვატურად განვითარება. დაკრედიტების დარგში მკაცრად ფორმალიზებული დოკუმენტების შემუშავება და, რაც მთავარია, მათი გამოყენება, რაზეც ქვემოთ ვისაუბრებთ, უზრუნველყოფს დაკრედიტებისადმი უფრო ლოგიკურ და ეკონომიკურად დასაბუთებულ მიდგომას.

II. საკრედიტო ოპერაციების მართვის აპარატი და ბანკის თანამშრომელთა უფლებამოსილებანი. საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაცია სესხების გაცემაზე უფლებამოსილებათა მინიჭების იმ სისტემის

ბაზაზე ხდება, რომელსაც ბანკი შეიმუშავებს, მაგალითად, ბანკში ეს უფლებამოსილებანი შემდეგნაირად გამოიყურება. ბანკის ფილიალებისთვის აწესებენ რისკის მაქსიმალურ ოდენობას ერთ მსესხებელზე, რომელიც დიფერენცირებულია და დამოკიდებულია ფილიალის მიერ შესრულებული საკრედიტო ოპერაციების მოცულობაზე, პერსონალის კვალიფიკაციის დონესა და გამოცდილებაზე, სესხებზე ვადაგადაცილებული დავალიანების არსებობაზე, ფილიალის საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურაზე და ა.შ. ამ ბანკის გამგეობის საკრედიტო სამმართველოს უფლება აქვს 5 ათასი დოლარის ფარგლებში გასცეს სესხი, ამ თანხის ზემოთ კი საკრედიტო განაცხადებს ბანკის საკრედიტო კომიტეტი განიხილავს. მთლიანობაში ბანკის სესხების თითქმის ნახევარს მისი ფილიალები გასცემენ. საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციაში ანალოგიურ მიდგომებს იყენებენ სხვა ბანკებშიც.

კრედიტის დამტკიცების სისტემა, ჩვეულებრივ, მრავალსაფეხურიანია. ის დონე, რომელზეც კრედიტის ყოველ მომსახურებას დაამტკიცებენ, დამოკიდებულია კლიენტის რეიტინგზე (მის კრედიტუნარიანობაზე) და საკრედიტო რისკის დონეზე.

ბანკის ფილიალის მმართველს შეიძლება ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა ჰქონდეს დაკისრებული საკრედიტო განყოფილების მიერ გაცემულ ყველა სესხზე. ორმაგ ხელმოწერას (მაგალითად, საკრედიტო მუშაკისა და მისი უფროსის) იმ შემთხვევაში ითხოვენ, თუკი საკრედიტო მომსახურება არ გამოინვევს დამატებით საკრედიტო რისკებს. ორმაგი ხელმოწერა, როგორც წესი, აუცილებელია, თუკი სესხის ოდენობა ან მისი დაფარვის ვადა აღემატება კრედიტის გამცემი ან მასზე პასუხისმგებელი მოსამსახურის საკრედიტო ლიმიტს.

საკრედიტო კომიტეტი განიხილავს საკითხს კლიენტის დაკრედიტების თაობაზე, მაგალითად, 5 ათას დოლარზე მეტი თანხით. საკრედიტო კომიტეტებს სპეციალურად ქმნიან იმ სესხებზე განაცხადების განსახილველად, რომლებიც ან ლიმიტებს აღემატება (ოდენობით, დაფარვის ვადებითა და ა.შ.), ან არასტანდარტულ პირობებს შეიცავს. შესაძლოა, მათ უხდებოდეთ პროექტების კომპლექსური საკრედიტო ექსპერტიზის ჩატარებაც. მიაჩნიათ, რომ

ამგვარი მიდგომა ხელს უწყობს შეცდომების შემცირებას სესხების გაცემაზე გამოტანილ გადანყვეტილებებში.

ბოლო დროს მთელმა რიგმა კომერციულმა ბანკებმა უარი თქვეს საკრედიტო უფლებამოსილებათა სისტემის გამოყენებაზე, თავიანთთვის მიზანშეუწონლად მიიჩნიეს იგი სხვადასხვა მიზეზების გამო: სისტემის გარკვეული სიხისტე, გადანყვეტილების გამოტანის ხანგრძლივი პერიოდი, კვალიფიციური საკრედიტო მუშაკების მოცდენა საკრედიტო კომიტეტების მუშაობაში მათი უშუალო მოვალეობებისგან.

III. საკრედიტო პროცესის ორგანიზაცია საკრედიტო ხელშეკრულების რეალიზების სხვადასხვა ეტაპზე. მსესხებლებთან ბანკის საკრედიტო ურთიერთობის ორგანიზაციას მრავალი ფაქტორი განსაზღვრავს: ბანკის სიდიდე, მისი იმ მუშაკების კვალიფიკაცია, რომლებიც სესხების გაფორმებაზე აგებენ პასუხს, საკრედიტო პორტფელის სიდიდე, სესხების სახეები და სხვა. საკრედიტო პროცესის ორგანიზებას ეწევა კრედიტის ანალიზის განყოფილება, რომელიც კოორდინირებას უწევს და წარმართავს დაკრედიტების მთელ პროცესს. მცირე სიდიდის ბანკებში და ბანკების ფილიალებში საკრედიტო ანალიზი ზოგჯერ შედის საკრედიტო მუშაკების მოვალეობებში. სპეციალური ანალიტიკური განყოფილების არსებობა ხელს უწყობს საკრედიტო ანალიზის ობიექტურობის დონის ამაღლებას და სესხების დამტკიცების პროცესის მეტ სიფრთხილეს.

საკრედიტო მუშაკები კარგად უნდა იცნობდნენ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკას, განსაკუთრებით - დოკუმენტაციის გაფორმებისა და წარმოების მოთხოვნებს, აგრეთვე, დაკრედიტების მეთოდებს სესხების დამტკიცების ჩათვლით. გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს კარგად ორგანიზებულ სისტემას - მკაფიო და ზუსტი რეგისტრაციითა და ბუღალტერიით. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა ჰქონდეს დათმობილი საკრედიტო ინფორმაციის კარტოთეკის წარმოებას, რომელიც კლიენტთან ბანკის ურთიერთდამოკიდებულების შიდა, ქრონოლოგიურ და ყოვლისმომცველ რეგისტრაციას წარმოადგენს. კარტოთეკის შინაარსი, ჩვეულებრივ, გამოდის წმინდა საკრედიტო ურთიერთობების ფარგლებიდან და კონტრაგენტებს შორის ყოველგვარი საქმიანობის რეგისტრაციას ეხება (მინდობითი ხასიათის მქონე ურთ-

იერთობების გარდა).

საკრედიტო ინფორმაციის კარტოთეკამ შეიძლება მოიცავას:

- კლიენტსა და ბანკს შორის კორესპონდენციათა ასლები;
- ბანკის პერსონალის მიერ შესრულებული ჩანაწერები - კლიენტებთან კონტრაქტების შესახებ დეტალური ანგარიში;
- საკრედიტო ანალიზის ჩატარებისა და სესხების დამტკიცების შესახებ დოკუმენტების ასლები, რომლებიც ბანკის მუშაკების მიერაა მომზადებული და შეიცავს კრედიტის დამტკიცების დამადასტურებელ ხელმოწერებს, კრედიტზე უარის შემთხვევაში კი - უარის მიზეზებს;
- ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების ასლები;
- კლიენტთან ურთიერთობებისას შემოსავლიანობის ანალიზის შედეგებზე შესრულებული ანგარიშგების ასლები.

კონფიდენციალობის პირობების თანახმად, ბანკის მუშაკებს შეზღუდულად მიუწვდებათ ხელი კარტოთეკაზე. საკრედიტო ანალიზის კარტოთეკა საკრედიტო ანალიზის განყოფილებაში უნდა ინახებოდეს და ბანკის მუშაკებს მასზე ხელი აუცილებლობის შემთხვევაში უნდა მიუწვდებოდეთ.

ბანკში საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის ძირითადი სამუშაო შემდეგი ეტაპების სახით შეგვიძლია წარმოვადგინოთ: 1.საკრედიტო განაცხადების პორთფელის ფორმირება; 2.პოტენციურ კლიენტებთან მოლაპარაკებების წარმართვა; 3.გადანყვეტილების გამოტანა კრედიტის გაცემის მიზანშეწონილობისა და მისი ფორმის შესახებ; 4. საკრედიტო საქმის გაფორმება; 5.კლიენტთან მუშაობა მასზე სესხის გაცემის შემდეგ; 6.კრედიტის დაბრუნება პროცენტებით და საკრედიტო საქმის დახურვა.

IV. საბანკო კონტროლი და საკრედიტო პროცესის მართვა. ბანკის საკრედიტო პორთფელის დაცვის პროცესისა და, მაშასადამე, თვით ბანკის სიცოცხლისუნარიანობის აუცილებელი ელემენტებია კრედიტის დასაბუთებული ანალიზი და მისი შეფასების პროცესი სესხების მდგომარეობის მუდმივ მონიტორინგთან ერთად. საქართველოს ბანკებისათვის ამჟამად ყველაზე უფრო აქტუალურია საკრედიტო პორთფელის ხარისხის კონტროლის საკითხები, კერძოდ:

● საკრედიტო რისკის ანალიზი და ბანკისათვის ყველაზე უფრო მომგებიანი საკრედიტო განაცხადების მოზიდვისა და შერჩევის ღონისძიებების შემუშავება;

● მსესხებელთა ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი;

● გირაოს და სესხების დაბრუნების უზრუნველყოფის ანალიზი;

● საგირავნო საშუალებებისა და უზრუნველყოფის მართვისა და ლიკვიდაციის სამუშაოს ორგანიზაცია;

● დაკრედიტების პრინციპების დაცვა;

● გაცემული კრედიტის პერიოდული ტესტირება, მისი დაბრუნების ხარისხი (მსესხებლის მდგომარეობის, მიზნობრივი გამოყენების, ეკონომიკური სიტუაციის და ა.შ. მონიტორინგი);

● საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურის ანალიზი, მაჩვენებელთა გაანგარიშება და ინტერპრეტაცია, საკრედიტო პორტფელის რესტრუქტურისა და ღონისძიებათა შემუშავება და შესრულება;

● პრობლემური კრედიტების გამოვლენა და დავალიანების ლიკვიდაციის ღონისძიებათა შემუშავება;

● დაკრედიტება სხვა ეკონომიკურ რეგიონებში;

● დაკრედიტება იმ რისკის პირობებში, რომელიც ეკონომიკურ კრიზისს, ინფლაციას და ა.შ. უკავშირდება.

ქმედითი კონტროლი მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუკი ბანკს გააჩნია ანალიზისათვის აუცილებლად საჭირო დოკუმენტები. დაკრედიტების პროცესში საბანკო კონტროლის გაძლიერებისათვის მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ საკრედიტო პოლიტიკის ეგრეთ წოდებული ორგანიზაციული ფორმები - საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის ხერხები, საშუალებები და მეთოდები, რომლებიც პრაქტიკაში სათანადო დოკუმენტების სახითაა წარმოდგენილი.

ამგვარად, ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა საბანკო საქმიანობის განვითარებისა და სრულყოფის პრიორიტეტულ მიმართულებათა გარკვევაში, საკრედიტო რესურსების ინვესტირების, საკრედიტო პროცესის განვითარების, მისი ეფექტიანობის ამაღლებასა და საკრედიტო რისკების მინიმიზებაში მდგომარეობს.

11.4. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმები

კრედიტების გაცემის დაწყებამდე ბანკმა უნდა ჩამოაყალიბოს თავისი საკრედიტო პოლიტიკა და გაითვალისწინოს მისი განხორციელების ხერხები და საშუალებები.

საერთოდ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა – იმ ღონისძიებების კომპლექსია, რომელთა მიზანია საკრედიტო ოპერაციების შემოსავლიანობის ამაღლება და საკრედიტო რისკის შემცირება. საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავებისას, ბანკმა საჭიროა გაითვალისწინოს რიგი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორები (11.3 სქემა).

საკრედიტო პოლიტიკა ფორმდება დაფიქსირებული ნერილობითი დოკუმენტით, რომელიც მოიცავს კრედიტის გაცემის შესახებ კრედიტის გასაცემად წინასწარ ჩასატარებელი მუშაობის მარეგლამენტირებელ დებულებას (11. 2 სქემა).

დაკრედიტების ეტაპები	მარეგლამენტირებელი პარამეტრები და პროცედურები
კრედიტების გაცემაზე წინასწარი მუშაობა	<p>მომავალი მსესხებლების შემადგენლობა დაკრედიტების სახეები დაკრედიტების რაოდენობრივი პროცედურები მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასების სტანდარტები სესხების შეფასების სტანდარტები საპროცენტო განაკვეთები კრედიტის დაბრუნების უზრინვეყოფის მეთოდები კრედიტის გაცემის მომზადების პროცედურების დაცვაზე კონტროლი</p>
კრედიტის გაფორმება	<p>დოკუმენტების ფორმები კრედიტის გაცემის ტექნოლოგიური პროცედურა კონტროლი კრედიტის სწორად გაფორმებაზე</p>
კრედიტის მართვა	<p>საკრედიტო პორტფელის მართვის წესი საკრედიტო ხელშეკრულებების შესრულებაზე კონტროლი ეადაგადაცობილი კრედიტების გაგრძელების ან აღდგენის პირობები ზარალის დაფარვის წესი კონტროლი კრედიტის მართვაზე</p>

11.2. სქემა. საკრედიტო პოლიტიკის ელემენტები

მაკროეკონომიკური	ქვეყნის ეკონომიკის საერთო მდგომარეობა საქართველოს ეროვნული ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა საქართველოს მთავრობის ფინანსური პოლიტიკა
რეგიონალური და დარგობრივი	ეკონომიკის მდგომარეობა რეგიონებსა და ბანკების მიერ მომსახურე დარგებში კლიენტების შედგენილობა, მათი მოთხოვნა კრედიტებზე ბანკი-კონკურენტების არსებობა
შიდა საბანკო	ბანკის საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) სიდიდე პასივების სტრუქტურა პერსონალის გამოცდილება და შესაძლებლობები

11.3 სქემა. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის განმსაზღვრელი ფაქტორები

საკუთარი საკრედიტო პოლიტიკის განსაზღვრა და დამტკიცება ნიშნავს ბანკის ხელმძღვანელობის პოზიციის ჩამოყალიბებას მინიმუმ შემდეგ საკითხებზე:

ა) ბანკის პრიორიტეტები საკრედიტო ბაზარზე, ანუ ბანკის მიერ უპირატესობამინიჭებული:

- დაკრედიტების ობიექტები (დარგები, ნარმოებისა და ბიზნესის სახეები);

- მსესხებელთა კატეგორიები (ხელისუფლების ორგანოები, სახელმწიფოებრივი და არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაციები, კერძო პირები);

- მსესხებელბთან ურთიერთობის ხასიათი (გრძელვადიანი, ერთჯერადი და ა.შ.);

- კრედიტების სახეები და ზომები;

- კრედიტების მომსახურების სქემები;

- კრედიტების დაბრუნების უზრუნველყოფის ფორმები და სხვა.

ბ) დაკრედიტების მიზნები:

- კრედიტების რენტაბელობის მოსალოდნელი დონე;

● სხვა მიზნები, რომლებიც პირდაპირ არ უკავშირდება მოგების მიღებას.

ხარისხიანი საკრედიტო პოლიტიკის გამოყენება, მართალია, უსათუოდ არ უზრუნველყოფს ბანკის წარმატებას, მაგრამ ხელს უწყობს კრედიტების ბაზარზე მისი ძალისხმევის გააზრებულ კოორდინირებას; უზრუნველყოფს საკრედიტო პროცესში მონაწილე ქვედანაყოფების საქმიანობას მოფიქრებული ტექნოლოგიებით; მნიშვნელოვნად ამცირებს არასწორ მმართველურ გადაწყვეტილებათა მიღების რისკს; მნიშვნელოვან კრიტერიუმს აძლევს ბანკის ხელმძღვანელობას საკრედიტო პროცესის მონაწილის შეფასებისათვის.

საკრედიტო პოლიტიკის ყველა დებულება განმტკიცებული უნდა იყოს სათანადო კონკრეტული ღონისძიებებით. მათი მეშვეობით:

● განისაზღვროს საკრედიტო რესურსების შევსების საჭირო მოცულობები და ხელმისაწვდომი წყაროები;

● დადგინდეს და, საჭიროების შემთხვევაში, გადაისინჯოს დასაშვები რისკებისა და დაკრედიტების ლიმიტების მნიშვნელობები და ლიკვიდობის აუცილებელი დონე;

● გამრავალფეროვნდეს საკრედიტო მომსახურება და გაიზარდოს მისი ხარისხი, გაფართოვდეს კლიენტურა;

● თავისდროულად და საჭირო მოცულობით ჩამოყალიბდეს რეზერვები;

● გაუმჯობესდეს საკრედიტო პროცესის საორგანიზაციო, საინფორმაციო-ანალიტიკური და მეთოდური უზრუნველყოფა და ა.შ.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა განსაზღვრავს ბანკის მუშაკების მიერ კრედიტების გაცემის, გაფორმებისა და მართვის სტანდარტებს, პარამეტრებსა და პროცედურებს. დაკრედიტების სფეროში ბანკის პოლიტიკის პირველი ეტაპი არის მისი სტრატეგიული მიზნების განსაზღვრა. ამის შემდეგ ბანკი გამოიმუშავებს საკრედიტო პორტფელის ორგანიზაციის პრინციპებს, განსაზღვრავს საკრედიტო ოპერაციების შესრულების რეგლამენტს. დაკრედიტების სფეროში ბანკის პოლიტიკის ფორმირების ეტაპები სქემის სახით შემდეგი სახისაა (11.4 სქემა)

ბანკის სტრატეგიული მიზნის განსაზღვრა და კრედიტების სფეროში

- საკრედიტო ბაზრის ადეკვატური ანალიზი (საკრედიტო მომსახურებაზე მოთხოვნა და მიწოდება)
- ბანკის სარესურსო ბაზის განვითარების პერსპექტივების განსაზღვრა
- საკრედიტო პორტფელის ხარისხის შეფასება
- პერსონალის კვალიფიკაციის დონის შეფასება

საკრედიტო პორტფელის ორგანიზაციის პრინციპების განსაზღვრა

- კლიენტებთან ურთიერთდამოკიდებულების პრინციპების ფორმირება
- ბანკის პრიორიტეტების შერჩევა და კრედიტებისას
- მორალური ფასეულობების სისტემის განსაზღვრა საკრედიტო ოპერაციების მონაწილეებისათვის

საკრედიტო ოპერაციების შესრულების რეგლამენტის შემუშავება

- საკრედიტო პროცესში მონაწილე ფუნქციონალური რგოლების შედგენილობის და მათი რწმუნებულობის განსაზღვრა
- სესხების გაცემის ნებართვის დამუშავების წესი
- დაკრედიტების პროცესის ორგანიზაციის შესახებ ინსტრუქციის გამოშვება
- კლიენტების კრედიტუნარიანობის ანალიზის მიხედვით მითითებების შემუშავება
- საკრედიტო პორტფელის ანალიზის მიხედვით ღონისძიებების შემუშავება
- საკრედიტო ხელშეკრულების შესრულების მიხედვით ღონისძიებების შემუშავება, მ.შ. კრედიტის მიზნობრივი გამოყენების მიხედვით

11.4 სქემა. ბანკის პოლიტიკის ფორმირების მიზნები, პრიორიტეტები და ეტაპები დაკრედიტების სფეროში

ყოველი ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის მექანიზმების განსაკუთრებული ბლოკია ის ინსტრუქციები და მეთოდური მასალები, რომლებიც საკრედიტო ბაზარზე მისი მუშაობის ორგანიზების ყველა ასპექტის რეგლამენტირებას ახდენს. აქ შედის: 1. ბანკის ხელმძღვანელი ორგანოების გადაწყვეტილებები) 2. დებულება საკრედიტო ქვედანაყოფის შესახებ; 3. თანამდებობრივი ინსტრუქციები; 4. საკრედიტო ოპერაციების ჩატარების სახელმძღვანელო დოკუმენტი.

11.5. კრედიტის გაცემის ტექნოლოგიისა და ბანკის საკრედიტო ძვედანაყოფის მუშაობის ორგანიზების საფუძვლები

საბანკო დაკრედიტების ორგანიზაცია, საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავებისა და მისი რეალიზაციის ღონისძიებების განსაზღვრის გარდა, მოიცავს კრედიტის მიღების შესახებ კლიენტის განაცხადის განხილვას, შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებას, კრედიტის გაცემის პროცესებს, მის დაბრუნებას (დაფარვას), აგრეთვე, ამ ყველაფრის კონტროლს.

კლიენტის საკრედიტო განაცხადში უნდა იყოს, სულ მცირე, შემდეგი მონაცემები:

იურიდიული პირის განაცხადი გაფორმებული უნდა იყოს ორგანიზაციის ბლანკზე ან ჩვეულებრივ ქალაქის ფურცელზე, რომელიც დამონმებული იქნება მისი ბეჭდითა და უფლებამოსილი პირების ხელმოწერებით. განაცხადებს აბარებენ ან ბანკის საოპერაციო ქვედანაყოფში, ან სამდივნოში, ან უშუალოდ საკრედიტო ქვედანაყოფში.

პოტენციურ მესახებელთან მოლაპარაკებები, რაც განაცხადზე მუშაობის შემდგომი ეტაპია, შეიძლება ჩაატარონ ბანკის ამა თუ იმ ქვედანაყოფის (საკრედიტო, იურიდიული, ეკონომიკური უსაფრთხოების, სავალუტო და ა.შ.) თანამშრომლებმა, მათ შორის – ექსპერტებმა, თანმიმდევრულად ან ერთდროულად. განმცხადებე-

ლი მზად უნდა იყოს უპასუხოს ყველა იმ კითხვას, რომელიც მისი ორგანიზაციის შესახებ საერთო ინფორმაციას ეხება.

თუკი მოლაპარაკებათა პროცესში გამოვლინდება, რომ მიზანშეწონილი არაა მოთხოვნილი კრედიტის გაცემა, მაშინ განაცხადის შემომტან პირს უნდა ეთქვას მოტივირებული უარი. პირიქით, კრედიტის მიზანშეწონილობის შემთხვევაში, განმცხადებელს სთხოვენ ანალიზისთვის წარმოადგინოს შემდეგი დოკუმენტები:

1. იურიდიული დოკუმენტები (ნესდება, დაფუძნების ხელშეკრულება, სახელმწიფო რეგისტრაციის მონაშობა, ხელმოწერებისა და ბეჭდების ნიმუშების კარტოთეკა, კონკრეტული პირების უფლებამოსილებათა დამადასტურებელი დოკუმენტი);

2. ბულალტრული ანგარიშგება (ბალანსი, ფინანსური შედეგებისა და მათი გამოყენების ანგარიშგება, დავალიანებათა გაშიფვრა, ცნობები მიღებული კრედიტებისა და სესხების შესახებ, გაცემულ თავდებობათა შესახებ და სხვა);

3. კრედიტის გამოყენების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება (ბიზნეს-გეგმა);

4. დასაკრედიტებელი სამეურნეო ოპერაციის დოკუმენტები;

5. დამატებითი ინფორმაცია მსესხებელზე;

6. დოკუმენტები კრედიტის უზრუნველყოფის შესახებ.

ბანკის მუშაობის შემდეგი ეტაპია საკრედიტო განაცხადის დეტალური ანალიზი განმცხადებლის მიერ წარმოდგენილი დოკუმენტებისა და თვით ბანკის ქვედანაყოფებისა და სამსახურების ექსპერტული დასკვნების საფუძველზე. იგი შედგება შემდეგი ქვეეტაპებისა, ანუ ნაბიჯებისგან:

- მსესხებლის დოკუმენტების სისრულისა და სარწმუნოობის ანალიზი;

- მსესხებლის შესახებ ინფორმაციის ანალიზი;

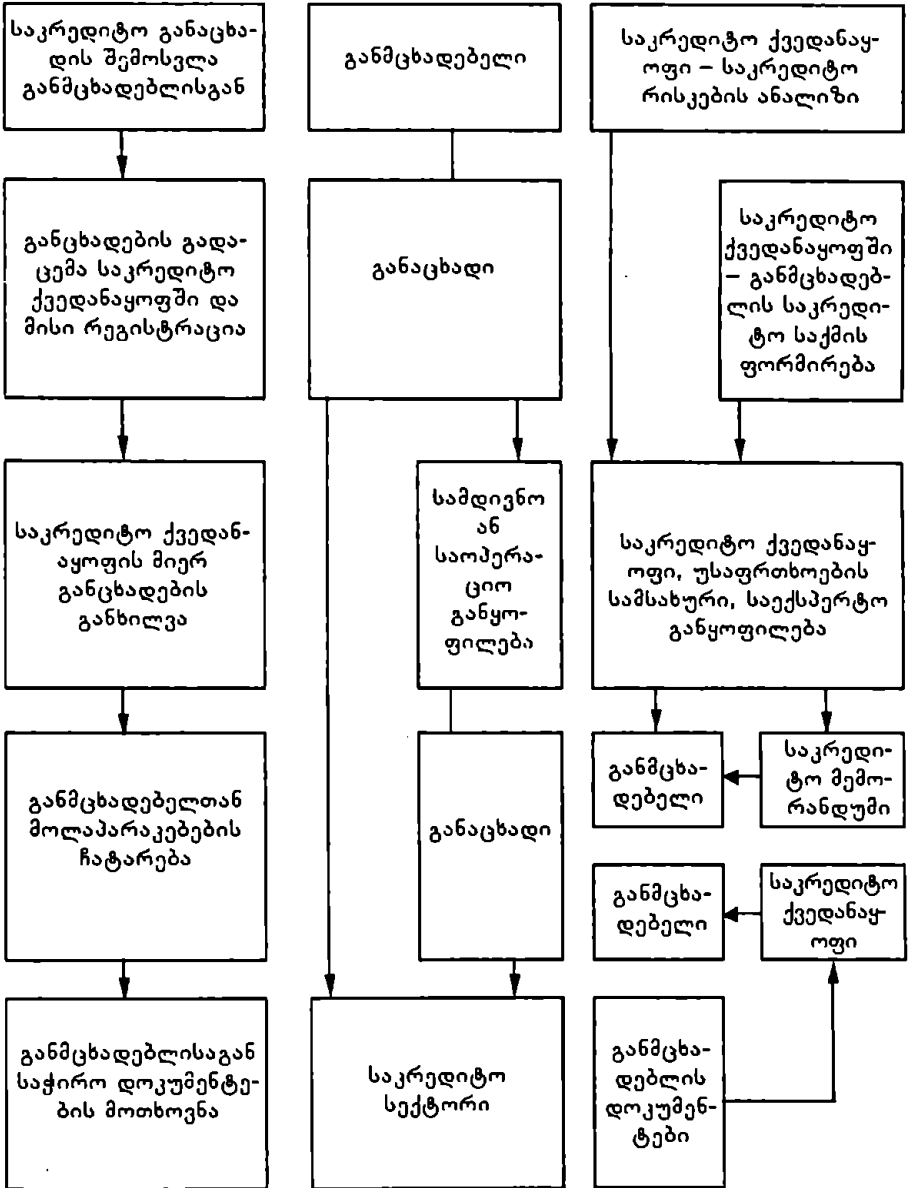
- მსესხებლის საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის საერთო ანალიზი;

- დასაკრედიტებელი სამეურნეო ოპერაციის ანალიზი;

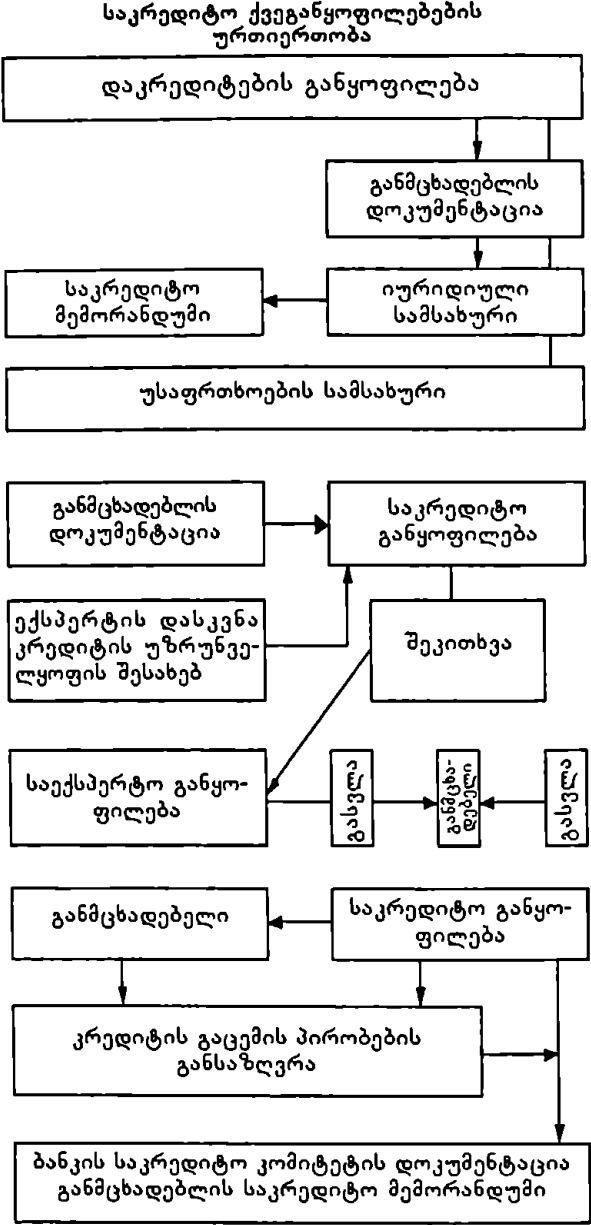
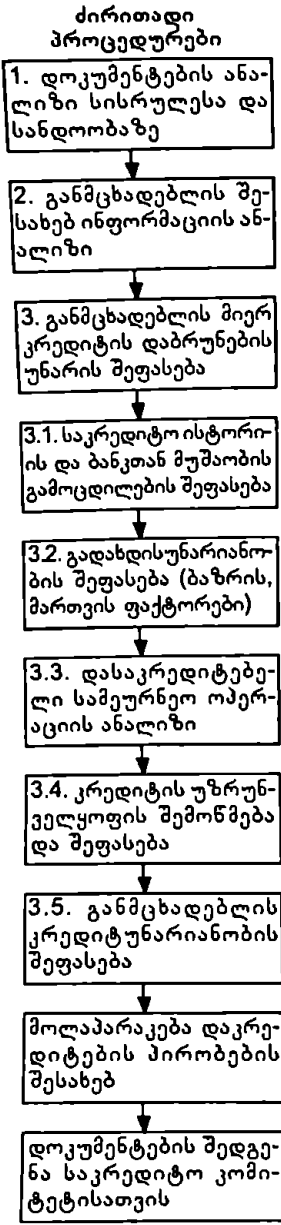
- მსესხებლის კრედიტუნარიანობის (დაკრედიტების ლიმიტის) შეფასება;

ძირითადი პროცედურები

განყოფილებათა ურთიერთქმედება

11.5. სქემა საკრედიტო განაცხადის განხილვის პროცედურა

11. 6. სქემა. განმცხადებლის საკრედიტო განაცხადის ანალიზი

● მსესხებლის რეიტინგის დადგენა.

საკრედიტო განაცხადის ანალიზის დადებითი შედეგის შემთხვევაში კრედიტის გაცემის საკითხი შეიძლება განიხილოს ბანკის საკრედიტო კომიტეტმა. ამ შემთხვევაში კომიტეტს უნდა წარუდგინონ შემდეგი დოკუმენტების პაკეტი: ა) განაცხადი; ბ) საკრედიტო მემორანდუმი; გ) ცნობა კრედიტის გაცემის შესაძლო პირობების შესახებ; დ) სხვა დოკუმენტები, რომლებიც მემორანდუმის შინაარსს ადასტურებენ.

თუკი საკრედიტო კომიტეტი საკითხს დადებითად გადანყვეტს, მაშინ ბანკი წერილობით ატყობინებს მსესხებელს მიღებული გადანყვეტილებისა და კრედიტის პირობების შესახებ.

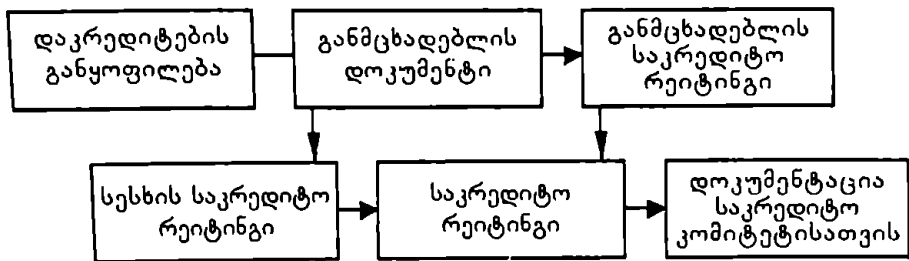
შემდეგ იწყება საკრედიტო დოკუმენტაციის მომზადების ეტაპი. ამ დროს უკვე ფაქტიურ მსესხებელთან ერთად მზადდება: 1) საკრედიტო ხელშეკრულება; 2) სასწრაფო ვალდებულება. აუცილებლობის შემთხვევაში ამზადებენ, აგრეთვე, გირაოს ხელშეკრულებას; ხელშეკრულებას უფლებათა დათმობაზე; ხელშეკრულებას ბლოკირებულ ანგარიშზე; თავდებობის ხელშეკრულებას; სხვა აუცილებელ დოკუმენტაციას.

საკრედიტო პროცესის ეს ეტაპი სქემატურად შეგვიძლია ასე წარმოვადგინოთ. (იხ.სქემა 11.5.; 11.6.; 11.7.)

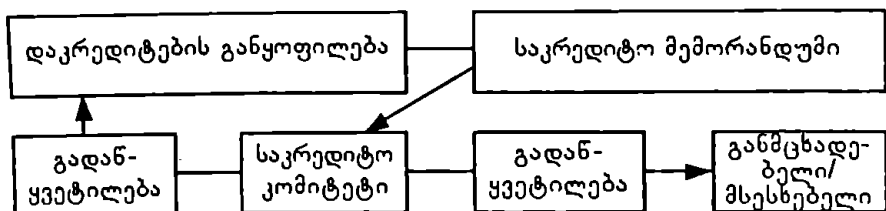
კლიენტისა და ბანკის მიერ შედგენილი დოკუმენტები, რომლებსაც სამართლებრივი სტატუსი აქვს და თან ახლავს საკრედიტო გარიგებას კლიენტის მიერ განაცხადის შეტანიდან კრედიტის დაფარვამდე, არის საკრედიტო დოკუმენტაცია. ასეთ დოკუმენტებს ეკუთვნის:

I. კლიენტის მიერ წარმოდგენილი: 1) საკრედიტო განაცხადი; 2) კრედიტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება; 3) განაცხადება კრედიტის მიღების შესახებ; 4) სასესხო ვალდებულება; 5) სხვა დოკუმენტები (გირაოზე, თავდებობაზე და სხვა);

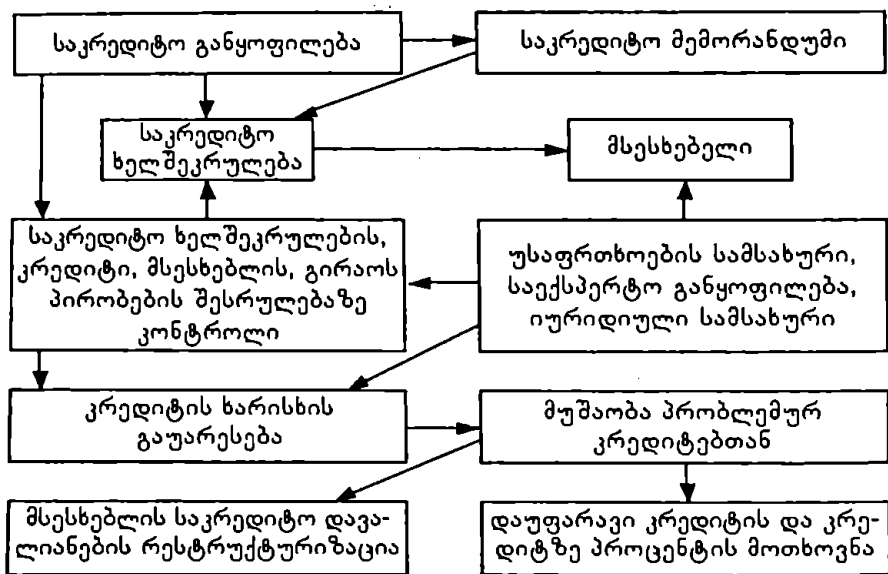
II. მხარეების მიერ ერთობლივად შედგენილი: 1) საკრედიტო შეთანხმება; 2) სხვა შეთანხმებები;

11.7. სქემა. განმცხადებლის კრედიტუნარიანობის და კრედიტის უზრუნველყოფის ანალიზი

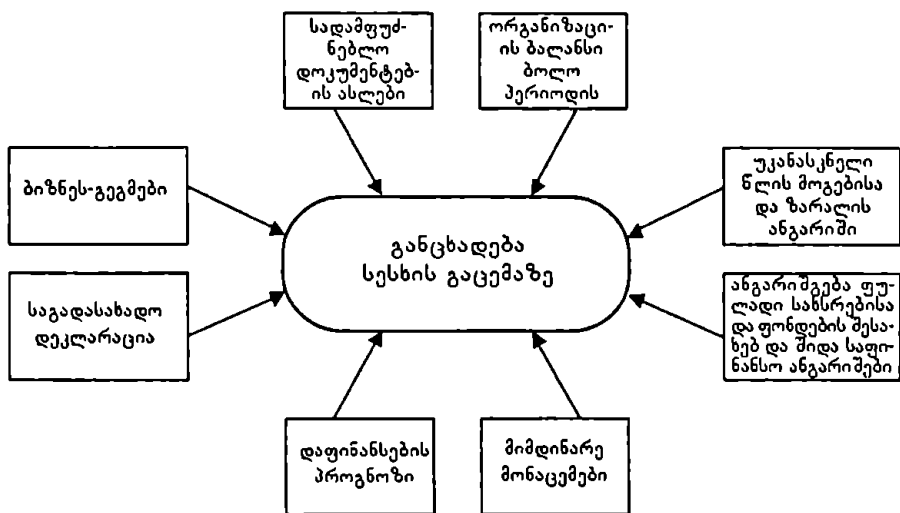

11.8. სქემა. საკრედიტო კომიტეტის მიერ გადაწყვეტილების მიღება

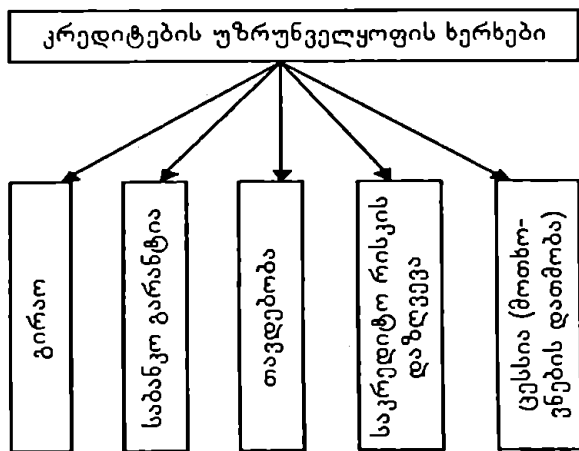

11.9. სქემა. საკრედიტო პროცესი „ბანკი – კლიენტი“

III. ბანკის მიერ შედგენილი: 1) დასკვნა კლიენტის საკრედიტო განაცხადზე; 2) კლიენტის მიერ საკრედიტო შეთანხმების პირობების შესრულების უწყისი; 3) სხვა დოკუმენტები.

11.10. სქემა. კრედიტის გაცემის განცხადებაზე დართული დოკუმენტის პაკეტი

11.11. სქემა. კრედიტების უზრუნველყოფის სახეები

მოცემულ მსესხებელთან დაკავშირებული მთელი საკრედიტო და სამსახურებრივი დოკუმენტაცია თავს უნდა იყრიდეს მის საკრედიტო საქმეში (საკრედიტო დოსიეში), რაც ამ კლიენტთან თავისი ურთიერთობების სწორად აწყობის საშუალებას მისცემს ბანკს.

საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციული უზრუნველყოფა. საკრედიტო პროცესის ორგანიზაცია მოითხოვს ფუნქციურ მოვალეობათა მკაფიოდ გამიჯვნას საკრედიტო ქვედანაყოფის თანამშრომლებს შორის, აგრეთვე, ბანკის ხელმძღვანელობასა, საკრედიტო და იმ სხვა ქვედანაყოფებს შორის, რომელთა მონაწილეობა აუცილებელია ამ პროცესში. თვითონ საკრედიტო ქვედანაყოფის ორგანიზება სხვადასხვაგვარად შეიძლება. უმარტივესი ვარიანტია, როდესაც არსებობს მხოლოდ საკრედიტო განყოფილება და მისი თანამშრომლები უშუალოდ მუშაობენ კრედიტის პრეტენდენტებთან და მსესხებლებთან, საჭიროების შემთხვევაში კი მიმართავენ ბუღალტერიასა და იურისტს. ამ დროს საკრედიტო კომიტეტის ფუნქციას (კრედიტის ნებართვას) ასრულებს ბანკის გამგეობა, ზოგჯერ კი – მისი რომელიმე წევრიც. ასეთ შემთხვევაში საკრედიტო პროცესის ყველა დანარჩენი შემადგენელი ნაწილი ან საერთოდ არ სრულდება, ან მათ „შეთავსებით“ ასრულებენ საკრედიტო მუშაკები.

საკრედიტო პროცესის ორგანიზების განვითარებული ვარიანტი იმას მოითხოვს, რომ საკუთრივ საკრედიტო ქვედანაყოფთან ერთად ბანკში, აგრეთვე, მოქმედებდნენ:

- სრულფასოვანი, წარმომადგენლობითი საკრედიტო კომიტეტი;
- საკრედიტო რისკების მართვის კომიტეტი;
- საკრედიტო პოლიტიკის განყოფილება;
- კრედიტის ანალიზის განყოფილება.

გარდა ამისა, სრულიად აუცილებელია მარკეტინგული ინფორმაციის მიღება კრედიტების ბაზრიდან. ამის გაკეთება სასურველია პროფესიულ საფუძველზე. მაშასადამე, ბანკს ესაჭიროება საკუთარი მარკეტინგული სამსახური.

ზოგიერთი ბანკი ქმნის საკრედიტო დოკუმენტაციის განყოფილებას, რომელიც უფრო ხშირად იურიდიული სამსახურის

შემადგენლობაში იქმნება და საკონტროლო ფუნქციებითაა აღჭურვილი. ჩვენს რეალურ პირობებში საკრედიტო პროცესის უაღრესად სასურველი მონაწილე გახდა ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების სამსახური.

11.6. მსესხებლის ფინანსური შესაძლებლობისა და კრედიტუნარიანობის შეფასება

მსესხებლის ფინანსურ შესაძლებლობას დიდი მნიშვნელობა აქვს კრედიტორი ბანკისთვის, რადგან იგი მოელის კრედიტის სახით გაცემული თანხისა და მისი პროცენტების დროულად მიღებას. მსესხებლის ასეთ შესაძლებლობას გამოხატავს მისი გადახდისუნარიანობა და კრედიტუნარიანობა. აღსანიშნავია, რომ არსებობს მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების განსხვავებული მეთოდები, რომლებიც კი არ გამოირიცხავს, არამედ ავსებს ერთმანეთს, ე.ი. საჭიროა მათი კომპლექსურად გამოყენება.

კლიენტების ფინანსური შესაძლებლობის შეფასებაში დასაველეთის ქვეყნებში მდიდარი გამოცდილებაა დაგროვებული. აქ გამოყენებული მეთოდები ორ კატეგორიად შეიძლება დაიყოს: 1) „ნორმალურ“ მსესხებელზე ორიენტირებული; 2) რომლებიც აფასებენ, თუ რამდენად ახლოს არიან მსესხებლები გაკოტრებასთან.

„ნორმალური“ მეთოდის შესაბამისად, ბანკის თანამშრომელი ადგენს საკრედიტო რეიტინგს. იგი მოიცავს კრედიტით დაინტერესებული ფირმის, ერთი მხრივ, კრედიტუნარიანობისა და, მეორე მხრივ, წარმოდგენილი გარანტირების ანალიზს. კრედიტუნარიანობა 5 პარამეტრითა და 7 კრიტერიუმით განისაზღვრება. პარამეტრებია: მენეჯმენტი; ბაზარი/დარგი; კლიენტთან ურთიერთობები; ეკონომიკაში არსებული ვითარება; სანარმოს განვითარების პერსპექტივა. შეფასებას იძლევიან 6 ბალიანი სისტემით, სადაც, 6 – უარესი ვარიანტია.

6 ბალიანი სისტემით აფასებენ გარანტიებსაც. 1 ბალი აღნიშნავს სრულ საიმედოობას (100%-ს), ყოველი მომდევნო კი 25%-ით ამცირებს მას. 6 ბალი იმას აღნიშნავს, რომ საიმედოობა საერთოდ არ

არსებობს. კრედიტუნარიანობისა და გარანტიების საფეხურებრივი შეფასების საფუძველზე ადგენენ სურათს (მატრიცის გამოყენებით) დაკრედიტების რისკების ჩვენებით.

შემუშავებულია მსესხებელთა კანდიდატების შეფასების მრავალი მეთოდიკა. ყველაზე საინტერესოდ მიიჩნევენ PARSEK და CAMPARI მეთოდიკებს. მათი სახელწოდებები სიტყვების პირველი ასოებისგანაა მიღებული.

PARSER:

P – parson – ინფორმაცია პოტენციური მსესხებლის რეპუტაციაზე;

A – amount – მოთხოვნილი კრედიტის თანხის დასაბუთება;

R – repayment – კრედიტის დაფარვის შესაძლებლობა (პირობა);

S – security – კრედიტის უზრუნველყოფის შეფასება;

E – expediency – კრედიტის მიზანშეწონილობა;

R – remuneration – ბანკის გასამრჯელო (საპროცენტო განაკვეთი).

CZMPARI:

C – character – მსესხებლის რეპუტაცია, დახასიათება (პირადი თვისებები);

A – ability – კრედიტის დაბრუნების უნარი (ბიზნესის შეფასება);

M – means – კრედიტის თხოვნის საჭიროება; ან marge – მარჟა, შემოსავლიანობა;

P – purposr – კრედიტის მიზანი;

A – amount – კრედიტის სიდიდე;

R – repeyment – კრედიტის დაფარვის პირობები;

I – insurance – უზრუნველყოფა, კრედიტის ვერდაფარვის რისკის დაზღვევა.

უფრო გავრცელებული CAMPARI – მეთოდიკის შესაბამისად, ანალიზი მდგომარეობს საკრედიტო განაცხადიდან და თანდართული ფინანსური დოკუმენტებიდან იმ ყველაზე უფრო არსებითი ფაქტორების რიგრიგობით გამოყოფაში, რომლებიც კლიენტის საქმიანობას განსაზღვრავს, მათ შეფასებასა და დაზუსტებაში (კლიენტთან პირადი შეხვედრის შემდეგ). ადვილი შესამჩნევია, რომ ამ დასხვა მეთოდიკებს აქვთ კლიენტის კომპლექსურად შეფასების პრეტენზია და არამარტო მისი ფინანსური შეძლებისა. ეს ერთდროულად მათი ღირსებაცაა და ნაკლიც.

იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის საკითხის გარკვევაში გვეხმარება მისი ფინანსური მდგომარეობის შეფასება. ამისათვის იყენებენ კომპლექსურ ანალიზს დიდი რაოდენობით ფინანსური მაჩვენებლების გამოყენებით. განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ სანარმოს მომგებიანობის დინამიკას. შესაძლო საფრთხის სიმპტომებია:

- სანარმოს მიერ ახალი პროდუქციისა და გასაღების ახალი ბაზრების ათვისება;

- კრედიტებზე კლიენტის დამოკიდებულება მზარდი ზედნადები ხარჯების გამო;

- კლიენტის ხარვეზები საკუთარი საბრუნავი კაპიტალის კონტროლში;

- ვალდებულებათა დაუსაბუთებელი შეუსრულებლობა და ა.შ. არსებობს ნიშნები, რომლებიც სწორად მიუთითებენ ბანკს კლიენტის მოსალოდნელ ფინანსურ კრიზისზე:

- შეთანხმებული ლიმიტების მნიშვნელოვნად გადამეტება;

- მიღებული კრედიტის არამიზნობრივად ხარჯვა;

- მწირი და არარეგულარული შემოსავლები პროდუქციის რეალიზაციიდან.

დასავლეთის ბანკები იყენებენ კრედიტის პრეტენდენტი სანარმოების გაკოტრების რისკის შეფასების მრავალგვარ სტატისტიკურ (ალბათურ) მეთოდებს. ეს ალბათობა შესაძლოა გამოეხატოს ბალების (SCRE) მეშვეობით, რის გამოც ამ მეთოდს „სკორინგს“ უწოდებენ.

ყველაზე ზოგადი სახით სანარმოს ფინანსური მდგომარეობა შეიძლება შევაფასოთ ფორმულით:

$$P = K_1 \Pi_1 + K_2 \Pi_2 + \dots + K_n \Pi_n$$

სადაც P სანარმოს ფინანსური მდგომარეობის საერთო ბალური შეფასებაა, რომელიც განსაზღვრავს გაკოტრების რისკს; რაც უფრო მაღალია შეფასება, მით ნაკლებია რისკი;

$\Pi_1, \Pi_2, \dots, \Pi_n$ – მაჩვენებლები (უფრო ხშირად – ერთი საბალანსო მაჩვენებლების შედარება მეორესთან);

K_1, K_2, \dots, K_n – თითოეული n -სთვის ადრე მინიჭებული კოე-

ფიცინტები.

სკორინგის მოდელების პრაქტიკულად გამოყენების მთავარი პრობლემაა სხვადასხვა მაჩვენებლის ერთმანეთთან კავშირისა და შეთანხმების უზრუნველყოფა. უფრო ზუსტი შეფასების მისაღწევად მრავალი ბანკი თავისი შეხედულებისამებრ ახდენს სხვადასხვა მაჩვენებლისა და კოეფიციენტის კომბინირებას.

მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის მეთოდოლოგია უცხოელი სპეციალისტების რეკომენდაციებში ორ წამყვან პუნქტზე დაიყვანება:

- იღებენ მაჩვენებელთა იმ ჯგუფს, რომელთა ბაზაზეც ანგარიშობენ მსესხებლის საქმიანობის სხვადასხვა მხარის მახასიათებელ კოეფიციენტებს;

- მიღებულ მნიშვნელობებს უდარებენ მათ ნორმატიულ (კრიტიკულ) მნიშვნელობებს.

უცხოელი სპეციალისტების აზრით, მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზის დროს ინფორმაციის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი წყაროებია: 1) მისი ბუღალტრული ანგარიშგება; 2) ბანკის შიდა დოკუმენტაცია მოცემული მსესხებლის დაკრედიტების გამოცდილების შესახებ; 3) შუალედური ბუღალტრული ანგარიშგებები; 4) მსესხებლის სადამფუძნებლო დოკუმენტაცია; 5) ინფორმაცია საგადასახადო ორგანოებიდან; 6) პრესის მონაცემები მსესხებლის შესახებ და სხვა.

11. 7. საბანკო კრედიტის ფასი

ბანკებისთვის ფული „ყიდვა-გაყიდვის“ საგანია და აქვს ფასი – საბანკო პროცენტი. ამ ცნებას ხმარობენ იმ ფასის აღსანიშნავად, რომელსაც ბანკი იხდის მოზიდული სახსრებისთვის (პროცენტი სხვა საკრედიტო ორგანიზაციაში აღებული კრედიტისათვის, პროცენტი ფიზიკური და იურიდიული პირების ანაბრებსა და დეპოზიტებზე, სააღრიცხვო პროცენტი, პროცენტი კლიენტების ანგარიშებზე დარჩენილ ნაშთებზე); იმ ფასის აღსანიშნავად, რომელსაც ბანკი იღებს მის მიერ განთავსებულ სახსრებზე.

ამ უკანასკნელის კერძო შემთხვევაა საბანკო კრედიტის, როგორც ფულის იმ თანხის ფასი, რომელსაც დროებით სარგებლობაში აძლევენ მსესხებელს.

მკაცრად თუ ვიტყვი, მსესხებელმა კრედიტისთვის მართო პროცენტი არ უნდა გადაიხადოს – საჭიროა ძირითადი ვალის თანხის დაფარვა (დაბრუნება), გარდა ამისა, მას ხშირად უნევს საკომისიოების (მაგალითად, საკრედიტო ხაზის გასხნაზე ბანკის თანხმობისთვის) და ჯარიმების გადახდა. ამის მიუხედავად, კრედიტის ფასად მიიჩნევენ სწორედ საბანკო (სასესხო) პროცენტს, როგორც ბანკის სახსრებით სარგებლობის უფლების საზღაურს. პროცენტის გადახდის წყაროა მსესხებლის იმ მოგების ნაწილი, რომელსაც იგი კრედიტის გამოყენებით იღებს.

პროცენტის აბსოლუტური ზომა არაფერს გვეუბნება კრედიტის თანხასთან მიმართების გარეშე. ამიტომ საკრედიტო გარიგების ეფექტიანობისა და კრედიტის ფასის სიდიდის სასურველობის გამოკვლევის მიზნით იყენებენ შეფარდებით მაჩვენებელს – პროცენტის ნორმას (განაკვეთს), ე.ი. შეფარდებას პროცენტების თანხასა და კრედიტის სიდიდეს შორის:

$$H_n = \frac{\Pi_p}{C} \times 100\%$$

სადაც H_n პროცენტის ნორმაა; Π_p – მიღებული პროცენტების თანხა; C – კრედიტის თანხა.

სასესხო კაპიტალის ბაზრის ამა თუ იმ სექტორის თავისებურებებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია გამოვყოთ პროცენტის ერთგვაროვანი განაკვეთების რამდენიმე ჯგუფი:

- ♦ ფულის ბაზრის განაკვეთები, რომლებსაც მოკლევადიანი საკრედიტო ოპერაციების დროს იყენებენ საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის;

- ♦ რეფინანსირების განაკვეთი (ცენტრალური ბანკის ოფიციალური განაკვეთი);

- ♦ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განაკვეთები;

- ♦ ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების განაკვეთები არასაბანკო ორგანიზაციებისა და ფიზიკური პირებისთვის.

თითოეული ამ ჯგუფის ფარგლებში საპროცენტო განაკვეთების კლასიფიცირება შესაძლებელია: ა) გარიგებათა ვადების მიხედვით (მოკლე-, საშუალო- და გრძელვადიანი); ბ) განაკვეთების სტრუქტურაში როლის მიხედვით (ძირითადი (საბაზო) და დამატებითი). საბაზო განაკვეთს აწესებენ გარკვეული პერიოდით, პირველი კლასის მსესხებლებისათვის; გ) ჩამოყალიბების ხასიათის მიხედვით (უპირატესად საბაზრო და შეგნებულად რეგულირებადი); დ) გამოყენების მასშტაბების მიხედვით (რეგიონულ, ეროვნულ და საერთაშორისო საკრედიტო ბაზრებზე გამოყენებული); ე) ცვალებადობის ხასიათის მიხედვით (ფიქსირებული და მცურავი).

კომერციული ბანკები საკრედიტო ხელშეკრულებების დადების დროს დამოუკიდებლად თანხმდებიან მსესხებლებთან საპროცენტო განაკვეთების სიდიდის შესახებ. ამასთან, ამ განაკვეთების სიდიდესა და დინამიკაზე მოქმედებს მაკროეკონომიკური და კერძო ფაქტორები. მაკროეკონომიკური (საერთო) ფაქტორებია: სასესხო სახსრების მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობა; ცენტრალური ბანკის ფულადი და საკრედიტო პოლიტიკა; ინფლაციის დონე და სხვა. კერძო ფაქტორებია: მოცემული ბანკის მდგომარეობა კრედიტების ბაზარზე, მისი პოლიტიკა, ოპერაციების სარისკოობა და სხვა.

ბანკის საპროცენტო განაკვეთების დონეს აყალიბებს, ძირითადად, სასესხო სახსრების მოთხოვნა-მიწოდების მდგომარეობა, აგრეთვე, კრედიტის თვითღირებულება, კრედიტის მოცულობა, მიზანი და დაფარვის ვადა, მსესხებლის კრედიტუნარიანობა, მისი დაბრუნების უზრუნველყოფის არსებობა და სხვა.

პროცენტების გადახდის ნყარო კრედიტის სახეზეა დამოკიდებული: მოკლევადიანი კრედიტებისთვის საჭირო გადასახდელებს რთავენ მსესხებლების პროდუქციის (მომსახურების, სამუშაოების) თვითღირებულებაში; გრძელვადიანი და ვადაგადაცილებული კრედიტებისთვის მათი გადახდა უნდა ხდებოდეს საკუთარი მოგებიდან.

საბანკო კრედიტის ფასის ქვედა დონედ ხშირად მიიჩნევენ მის

თვითღირებულებას (მოგებისგარეშე ვარიანტი). მაგრამ უფრო სწორი იქნება, თუ ასეთ დონედ განვიხილავთ ბანკის მთელი ხარჯების გადამფარავ თვითღირებულებას პლიუს ის მინიმალური მოგება, რომელიც საკმარისია დაკრედიტებასთან დაკავშირებული ყველა ეკონომიკური რისკის გარანტირებისთვის.

დავუშვათ, ხსენებულმა დონემ 30% შეადგინა. მაშინ ფასი შემდეგნაირად ჩამოყალიბდება. უპირველეს ყოვლისა, უნდა განვსაზღვროთ, თუ როგორ მოქმედებს ფასზე საერთო-საბანკო ხარჯები, ე.ი. რისი ტოლი იქნება მარჟა, რომელიც 30%-ს უნდა მივუმატოთ (მარჟა არის ბანკის აქტიურ და პასიურ ოპერაციებზე საშუალო საპროცენტო განაკვეთებს შორის სხვაობა), ვისარგებლოთ ფორმულით:

$$\text{ბანკის მთელი ხარჯები რესურსების მოზიდვის ხარჯების გამოკლებით} - \text{საკრედიტო ოპერაციების ჩატარებასთან დაკავშირებული სხვა ხარჯები} + \text{გეგმური მოგება} = \text{მარჟა}$$

მოგების მომტანი აქტივები

მრიცხველის პირველი ელემენტი შეგვიძლია გამოვთვალოთ, მათ შორის – მიახლოებული მეთოდებით. ვთქვათ, იგი 5 ათასია; მეორე ელემენტში შევა საკრედიტო ოპერაციებიდან მიღებული არაგეგმური ხასიათის შემოსავლები, აგრეთვე, ზოგიერთი მიმდინარე საკომისიო. ვთქვათ, მათი ჯამია 3 ათასი; თუკი ბანკი კვარტალში გეგმავს 30 ათას მოგებას, მაშინ მესამე ელემენტი იქნება მისი 1/3, ანუ 10 ათასი.

ფორმულის მნიშვნელში შევა მოგების მომტანი აქტივები, რომელთა გაანგარიშების წესს ცენტრალური ბანკი ადგენს. თუკი ვანგარიშობთ თვიურ მარჟას, მაშინ მთელ აქტივებს ვიღებთ საშუალოშენიშნული სიდიდით. ვთქვათ, გაანგარიშებებმა აჩვენა, რომ საქმე ეხება 300 ათასს. მაშინ $M = (5-3+10) : 300 = 0,04$, ე.ი. საჭიროა, რომ მომუშავე აქტივების ყოველ ერთეულს თვეში 0,04 ერთეული თანხა შემოჰქონდეს. სხვანაირად რომ ვთქვათ, წლიური განაკვეთი ტოლი უნდა იყოს $\{(1,04-1):30\text{დღე}\} \times 365\text{დღე} = 0,486$, ანუ 48,6%. ამგვარად, კრედიტის რეალური ფასი ჩვენს მაგალითში შეადგენს: $30\% + 48,6\% = 78,6\%$.

თუკი კრედიტს აძლევენ სტანდარტულ მსესხებელს (რომელიც აკმაყოფილებს ჩვეულებრივ მოთხოვნებს, მაგრამ არაა პირველი კლასის), მაშინ საჭიროა ფასის აწვევა დამატებითი რისკისათვის დანამატის ზომით. დანამატის (პრემიის) სიდიდე დიფერენცირებულია მსესხებელზე დამოკიდებულებით.

ზოგჯერ ბანკები იძულებული არიან გასცენ შეღავათიანი კრედიტები. უნდა გვახსოვდეს, რომ საბოლოოდ ესაა ბანკის გაჩანაგებისკენ მიმავალი გზა.

პროცენტების გასტუმრება (მიღება) ხდება ფულადი ფორმით: იურიდიული პირებისთვის – მხოლოდ უნაღდო წესით, ფიზიკური პირებისთვის – უნაღდო წესით და ნაღდი ფულით თანხის შეუზღუდავად სალაროს შემოსავლის (გასავლის) ორდერების საფუძველზე.

კრედიტორი ბანკი მსესხებლისგან პროცენტს იღებს:

- იურიდიული პირის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერის გზით მისი საგადასახდელო დავალების საფუძველზე, აგრეთვე, ფიზიკური პირის განკარგულების საფუძველზე მისი ანაბრის (დეპოზიტის) ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერის შესახებ;

- სხვა ბანკში მომსახურების მქონე მსესხებლის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერის გზით რიგითობის წესით კრედიტორი ბანკის საგადასახადო მოთხოვნის საფუძველზე;

- კრედიტორ ბანკში მომსახურების მქონე იურიდიული პირის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერის გზით ბანკის საგადასახდელო მოთხოვნის საფუძველზე;

- ფიზიკური პირების ანგარიშიდან სახსრების გადარიცხვის გზით მათი წერილობითი განკარგულებების საფუძველზე – კავშირგაბმულობის სანარმოების ან სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მეშვეობით; ბანკის სალაროში ნაღდი ფულის შეტანის გზით – სალაროს საშემოსავლო ორდერის საფუძველზე; იმ თანხებიდან დაკავების გზით, რომლებიც ბანკის მუშაკების შრომის ანაზღაურებისთვისაა განკუთვნილი და ეს მუშაკები ბანკის მსესხებლებია (მათივე განცხადების ან ხელშეკრულების საფუძველზე);

- კრედიტორი ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის გზით მსესხებლის საგადასახდელო დავალების ან

ბანკის საგადასახდელი მოთხოვნის საფუძველზე (აქცეპტის გარეშე).

პროცენტების გადახდა (მიღება) ხდება ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადებში. პროცენტებს მოზიდულ და განთავსებულ სახსრებზე ბანკი რიცხავს ძირითადი ვალის ნაშთზე საოპერაციო დღის დასაწყისში.

პროცენტების დარიცხვა შეიძლება მოხდეს: მარტივი ან რთული პროცენტების ფორმულებით, ფიქსირებული ან მცურავი საპროცენტო განაკვეთების გამოყენებით. თუკი ხელშეკრულებაში მითითებული არაა პროცენტების დარიცხვის ხერხი, მაშინ მათ დარიცხავენ მარტივი პროცენტებით ფიქსირებული განაკვეთის გამოყენებით. პროცენტების დარიცხვის დროს ითვალისწინებენ საპროცენტო განაკვეთის სიდიდეს (წლიურ %-ს) და იმ კალენდარული დღეების ფაქტიურ რაოდენობას, რამდენითაც მიზიდულია ან განთავსებულია სახსრები.

განთავსებულ ფულად სახსრებზე (სესხებში, კრედიტებში და სხვა) პროცენტები ბანკის სასარგებლოდ შემოდის იმ ზომითა და წესით, როგორც ამას ითვალისწინებს ხელშეკრულება სახსრების მიცემის (განთავსების) შესახებ.

თუ მსესხებელი (სათანადოდ) ვერ ასრულებს დადგენილ ვადაში პროცენტების გადახდის ვალდებულებას, მაშინ ვადაგადაცილებული დავალიანება ბანკმა უნდა გადაიტანოს ვადაგადაცილებული პროცენტების აღრიცხვის საბალანსო ანგარიშებზე. ამ შემთხვევაში აღნიშნულ ანგარიშებზე პროცენტების დარიცხვა მოხდება იმ თარიღამდე, როდესაც საკრედიტო დავალიანებას რისკის მე-2 და უფრო მაღალ ჯგუფს მიაკუთვნებენ. ამის შემდეგ მოცემული დავალიანების მიხედვით ბანკის მიერ დარიცხულ პროცენტებს ბალანსგარეშე ანგარიშებზე აღრიცხავენ. ამავე ანგარიშებზე გადააქვთ დარიცხული, მაგრამ ამ დღისთვის შემოუსვლელი პროცენტების თანხა მოცემული დავალიანების მიხედვით, ბალანსგარეშე ანგარიშებზე ვადაგადაცილებული საპროცენტო დავალიანების აღრიცხვა გრძელდება მათი მიღების მომენტამდე, მიუღებლობის შემთხვევაში კი – არანაკლებ 5 წლის განმავლობაში. თუ ამის შედეგადაც პროცენტები არ გადა-

უნადეს (ვერ გადაახდევინეს), ბანკს შეუძლია ჩამონეროს ისინი.

საბანკო პროცენტის გონივრული სიდიდე. საპროცენტო განაკვეთის სიდიდემ უნდა დაფაროს არამართო რესურსების მოზიდვის ხარჯები, არამედ ყველა რეალური საკრედიტო რისკიც. მაგრამ დაკრედიტება ურთიერთხელსაყრელი უნდა იყოს. ამ პრობლემის მოგვარების ერთ-ერთი გზაა საპროცენტო განაკვეთების ეკონომიკურად დასაბუთებული სიდიდეების დანესება. ისინი ხელს უნდა უწყობდეს მსესხებლის ეფექტიანად ფუნქციონირებას. განაკვეთის სიდიდე, ერთი მხრივ, ზარალში არ უნდა აგდებდეს ბანკს, მეორე მხრივ კი, სტიმულს უნდა აძლევდეს მათი ხარჯების შემცირებას. ამის მიღწევა შესაძლებელია სპეციალური მეთოდის შემუშავების გზით, რომლებიც ხელს უწყობენ ბანკებს:

- საპროცენტო განაკვეთების ზედა და ქვედა საზღვრების დასაბუთებულად დადგენასა და მათ გადასინჯვაში;
- კრედიტების გაცემის ხარჯების სწორად კლასიფიცირებაში;
- ხარჯების და, შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთების შიდა რეზერვების გამოვლენაში.

არსებობს საბანკო კრედიტების ფასების შემცირების სხვა მეთოდებიც:

- სავალდებულო რეზერვების მაღალი ნორმების შემცირება;
- კრედიტებზე რეზერვების ჩამოყალიბების რაციონალიზება;
- ბანკების დაბეგვრის ოპტიმიზება;
- ირიბი დანახარჯების დიდი მოცულობის შეკვეცა.

11.8. კრედიტების დაბრუნების უზრუნველყოფის ხერხები

კრედიტის დაბრუნება ნიშნავს მსესხებლის მიერ მიღებული სესხის თანხისა და შესაბამისი საბანკო პროცენტის თანხების (საკომისიოების და ა.შ. ჩათვლით) თავისდროულად და სრულად დაფარვას. ამასთან, კრედიტის დაბრუნება რთული და, ხშირად, ხანგრძლივი პროცესია და მისი ორგანიზაციული, ფინანსურ-

ეკონომიკური, სამართლებრივი და სხვა ღონისძიებები განსაზღვრავს კრედიტის დაბრუნების წყაროებსა და ხერხებს (პროცედურებს).

კრედიტის დაფარვის წყაროები შეიძლება იყოს პირველადი და მეორადი (დამატებითი). პირველადი წყაროა მსესხებლის შემოსავალი (იურიდიული პირისთვის – რეალიზაციიდან ამონაგები, ფიზიკური პირებისთვის – ხელფასი და სხვა შემოსავლები). მეორად წყაროებს ეკუთვნის დაგირავებული ქონების რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგები, გარიგების გარანტიის ან თავდების მიერ დაპირებული სახსრები.

მაგრამ დაკრედიტება მეტ-ნაკლებ რისკებს უკავშირდება. სწორედ ამ შემთხვევისთვისაა აუცილებელი კრედიტის დაბრუნების დამატებითი წყაროს არსებობა, რაც ნიშნავს კუთვნილი ფულის გადახდევინების იძულებითი ფორმის ამოქმედებას ბანკის მიერ.

პრაქტიკამ გამოიმუშავა დაკრედიტების უამრავი წესი „სამსახურებრივი სარგებლობისათვის“, რომელთაგან ზოგიერთი ასეთია:

1. ბანკი საქმეს იჭერს იმასთან, ვისაც იცნობს;
2. ბანკი ზღუდავს დაკრედიტების ვადებს;
3. ბანკი თანდათან აფართოებს თავის საკრედიტო ურთიერთობებს კლიენტთან;
4. ბანკი, შეძლებისდაგვარად, ახდენს თავისი საკრედიტო პროცესის ფორმალიზებას;

5. ბანკი აკურატულად იხდის საკუთარ გადასახადებს და სხვა. ხელშეკრულების არსებობას არ შეუძლია მისი შესრულების სრული რწმენა ჩაუნერგოს ბანკს. დამატებითი გარანტიების შექმნის მიზნით კანონი ითვალისწინებს დამატებითი შეთანხმებების გაფორმებას ამ მხრივ. საბანკო საქმეში მიღებულია აღებული ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის შემდეგი ხერხები: 1) პირგასამტეხლო; 2) გირაო; 3) მოვალის ქონების დაკავება; 4) თავდებობა; 5) საბანკო გარანტია.

რისკის შემცირება შესაძლებელია ყიდვა-გაყიდვის „უკუ“ ხელშეკრულების გაფორმებით, რომელსაც აქვს გადადების ან

გაუქმების პირობები. პირველი პირობით შესაძლებელია მევალის მიერ საკრედიტო თანხისა და პროცენტების არგადახდა დადგენილ ვადაში, მეორით კი – არა. პირველ შემთხვევაში ხელშეკრულება მოქმედებას ინყებს გადადების პირობის დადგომის შემდეგ, მეორეში კი ძალას კარგავს გაუქმების პირობის დადგომის შემდეგ.

კრედიტი უზრუნველყოფილი ითვლება გირაოთი, თუკი გირაო შემდეგ მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებს: 1) მისი რეალური ღირებულება საკმარისია ვალის ძირითადი თანხის, პროცენტების და საგირავნო ვალდებულებების რეალიზაციასთან დაკავშირებული ხარჯების საკომპენსაციოდ; 2) გირაოს რეალიზაციისთვის საჭირო დრო არ აღემატება 150 დღეს.

კრედიტის უზრუნველყოფა დადასტურებული უნდა იყოს დოკუმენტებით. მათი ნუსხა განსხვავებულია იმისდა მიხედვით, თუ რას იყენებენ გირაოდ: ა) საქონელს; ბ) უძრავ ქონებას, თუ გ) ფასიან ქალაღებსა და სავალუტო ფასეულობებს.

119. ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ხარისხი

ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ხარისხზე მთელი რიგი კრიტერიუმების მეშვეობით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ. მათ შორისაა:

- საკრედიტო ოპერაციების რენტაბელობა (დინამიკაში);
- მკაფიოდ ფორმულირებული საკრედიტო პოლიტიკის და მისი რეალიზაციის მექანიზმებისა და პროცედურების არსებობა;
- კანონმდებლობისა და ნორმატიული აქტების დაცვა დაკრედიტების დარგში;
- საკრედიტო პორთფელის მდგომარეობა;
- საკრედიტო რისკების მართვის მექანიზმის არსებობა.

ამათგან პირველი სამი შედარებით აშკარაა და კარგად ცნობილი. ამიტომ შევეხოთ ბოლო ორ ნიშანს.

ბანკის საკრედიტო პორთფელი ფორმალურად არის მის მიერ მოცემული მომენტისათვის გაცემული კრედიტების მთელი ერთობლიობა. იგი სტრუქტურირებულია რომელიმე კრიტერიუმის

მიხედვით, რის გამოც „საკრედიტო პორთფელი“ ბანკის მიერ გაცემული კრედიტებისა და მისი მთელი საკრედიტო საქმიანობის ხარისხის მახასიათებელი ხდება. ჩვეულებრივ, ამგვარი სტრუქტურისა და ხარისხის (კლასიფიკაციისთვის) იყენებენ მათი სარისკოობის კრიტერიუმს. გასაგებია, რომ ეს საკრედიტო პორთფელის (მისი ხარისხის) მართვისთვისაა საჭირო.

საკრედიტო პორთფელის მართვას რამდენიმე ეტაპი აქვს: 1) ძირითადი საკლასიფიკაციო ჯგუფების განსაზღვრა და მათთვის რისკის კოეფიციენტების მინიჭება; 2) ყოველი გაცემული კრედიტის მიკუთვნება ერთ-ერთ ჯგუფზე; 3) პორთფელის სტრუქტურის გამოვლენა; 4) მთლიანად პორთფელის ხარისხის შეფასება; 5) პორთფელის სტრუქტურის (ხარისხის) შემცვლელი ფაქტორების გამოვლენა და ანალიზი; 6) ყოველი გაცემული კრედიტისთვის საჭირო რეზერვის სიდიდის განსაზღვრა; 7) პორთფელის მთლიანი რისკის შესაბამისი რეზერვების მთლიანი თანხის განსაზღვრა; 8) პორთფელის ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებათა შემუშავება. საკრედიტო პორთფელის მართვაში წამყვანი მომენტია თითოეული კრედიტისა და მთელი მათი ერთობლიობის ხარისხის შეფასების კრიტერიუმის (კრიტერიუმების) შერჩევა.

რეზერვის ჩამოყალიბების აუცილებლობას განაპირობებს ბანკების საქმიანობაში არსებული საკრედიტო რისკები. რეზერვი უზრუნველყოფს ბანკების უფრო სტაბილურად მუშაობის პირობებს და მოგების სიდიდის რყევის თავიდან აცილების შესაძლებლობას აძლევს მათ, საკრედიტო საქმიანობისგან მიღებული დანაკარგების ჩამონერის გამო.

რეზერვს აყალიბებენ ბანკების დანახარჯებზე მიკუთვნებული ანარიცხების ხარჯზე. მას იყენებენ მხოლოდ კლიენტების მიერ დაუფარავი ძირითადი ვადების დასაფარავად. რეზერვის ხარჯზე ჩამოინერება კრედიტებისგან გამონვეული ის დანაკარგები, რომელთა გადახდევინებაც არარეალურია.

ბანკები აფასებენ ყველა კრედიტის საკრედიტო რისკებს. ესენია: ყველა გაცემული კრედიტი ბანკთაშორისი კრედიტებისა და დეპოზიტების ჩათვლით; მათ მიერ შექმნილი თამასუქები; თანხები, რომლებიც გადახდევინებული არაა საბანკო გარანტიებით;

ჩატარებული ფაქტორინგული ოპერაციები.

გაცემული კრედიტები კლასიფიცირდება, მათი რისკები კი კომპლექსურად ფასდება, რაც დამოკიდებულია მსესხებლების ფინანსურ მდგომარეობაზე და სხვა კრიტერიუმებზე. მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება მუდმივად უნდა ხდებოდეს.

საკრედიტო რისკის სიდიდეზე დამოკიდებულებით ყველა კრედიტი 4 ჯგუფად იყოფა: I ჯგუფი – სტანდარტული (პრაქტიკულად ურისკო); II – არასტანდარტული (არდაბრუნების ზომიერი რისკი); III ჯგუფი – საეჭვო (რისკის მაღალი დონე); IV – უიმედო (დაბრუნების ალბათობა პრაქტიკულად არ არსებობს).

სტანდარტულს შეგვიძლია მივაკუთვნოთ: ა) მიმდინარე კრედიტები, გარდა შეღავათიანი და ინსაიდერებისთვის მიცემული კრედიტებისა. მიმდინარეს ვუნოდებთ არაპროლონგირებულ და ძირითადი ვალის გადახდის ვადაგადაუსცილებელ კრედიტს; ბ) უზრუნველყოფილ კრედიტებს: მიმდინარე კრედიტებს პროცენტების გადახდის ვადის გადაცილებით 5 დღემდე; ძირითადი ვალის გადახდის გადაცილებით 5 დღემდე; ერთხელ გადაფორმებულ (პროლონგირებულ) კრედიტს ხელშეკრულების პირობების შეუცვლელად (პროცენტები დროულადაა გადახდილი);

არასტანდარტულ კრედიტებს ეკუთვნის: ა) უზრუნველყოფილი კრედიტები: მიმდინარე კრედიტები პროცენტების გადაცილებით 6-დან 30 დღემდე; 2-ჯერ გადაფორმებული კრედიტები პირობების შეუცვლელად; ერთხელ გადაფორმებული კრედიტები პირობების შეცვლით; ბ) არასაკმარისად უზრუნველყოფილი კრედიტები: მიმდინარე კრედიტები პროცენტების გადახდის ვადის გადაცილებით 5 დღემდე; ძირითადი ვალის გადახდის ვადის გადაცილებით 5 დღემდე; ერთხელ გადაფორმებულ კრედიტებს ხელშეკრულების პირობების შეუცვლელად; გ) შეღავათიანი მიმდინარე და ინსაიდერებზე გაცემული კრედიტები.

საეჭვო შესაძლოა იყოს კრედიტები: ა) უზრუნველყოფილი: მიმდინარე კრედიტები 31-დან 180 დღემდე პროცენტების გადახდის ვადის გადაცილებით; ძირითადი ვალის გადახდის ვადის გადაცილებით 31-დან 180 დღემდე; 2-ჯერ გადაფორმებული კრედიტები პირობების შეცვლით; 2-ზე უფრო მეტჯერ გადაფორმებული კრედ-

იტები; ბ) არასაკმარისად უზრუნველყოფილი კრედიტები: მიმდინარე კრედიტები პროცენტების გადახდის ვადის გადაცილებით 6-დან 30 დღემდე; ძირითადი ვალის გადახდის ვადის გადაცილებით 6-დან 30 დღემდე; 2-ჯერ გადაფორმებული კრედიტები პირობების შეუცვლელად; ერთხელ გადაფორმებული კრედიტები პირობების შეცვლით; გ) არაუზრუნველყოფილი კრედიტები: მიმდინარე კრედიტები პროცენტების გადახდის ვადის გადაცილებით 5 დღემდე; ძირითადი ვალის გადახდის ვადის გადაცილებით 5 დღემდე; ერთჯერ გადაფორმებული კრედიტები ხელშეკრულების პირობების შეუცვლელად; დ) შეღავათიანი კრედიტები და ინსაიდერებზე გაცემული კრედიტები ძირითადი ვალის ან პროცენტების გადახდის ვადის გადაცილებით 5 დღემდე.

ყველა დანარჩენი შეგვიძლია მივაკუთვნოთ უიმედო კრედიტებს.

თუკი მოცემულ მსესხებელს უკვე აქვს II, III ან IV რისკის ჯგუფი, მაშინ მასზე კვლავ გაცემული ყოველი კრედიტი იმავე ჯგუფებს უნდა მივაკუთვნოთ; თუკი მსესხებელმა კრედიტი რამდენიმე ხელშეკრულებით მიიღო, მაშინ ბანკის მიმართ მისი მთელი დავალიანება იმ მაქსიმალურ რისკის ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ, რომელიც მის ერთ-ერთ კრედიტს აქვს. მოცემული მსესხებლის მიერ რისკის მაქსიმალური ჯგუფის მქონე კრედიტის დაბრუნების შემდეგ ხელახლა ხდება მისი დარჩენილი დავალიანების კლასიფიცირება და განისაზღვრება რეზერვის სათანადო სიდიდე.

თუკი მსესხებელი კრედიტის დაფარვას ან პროცენტების გადახდას ახალი კრედიტის ხარჯზე ასრულებს, მაშინ ეს ახალი კრედიტი უიმედოდ უნდა მივიჩნიოთ.

თუკი ვალის დაფარვა ეტაპობრივად ხდება, მაშინ მთელი დავალიანების საკრედიტო რისკს აფასებენ იმ დღეების მაქსიმალური რაოდენობის საფუძველზე, რომლებიც ყველა მორიგი გადასახდელის – ძირითადი ვალის თუ პროცენტის – ვადის დადგომის შემდეგაა გასული. ვალის დაფარვის რეჟიმის მიუხედავად, რეზერვს ძირითადი ვალის მთელი თანხისათვის ქმნიან.

ძირითადი ვალის თანხის შესაძლო დაკარგვის შემთხვევისთვის ბანკები ყველა კრედიტიზე ქმნიან რეზერვებს. ამ დროს იყენებენ

შემდეგ ნორმატივებს (რისკის ჯგუფი – ანარიცხების სიდიდე პროცენტობით ძირითადი ვალის თანხის მიმართ): I – 1%; II – 20%; III – 50% და IV – 100%. რეზერვის ჩამოყალიბება ხდება:

- ცალ-ცალკე ყოველი გაცემული კრედიტისთვის (ყოველი შეძენილი თამასუქისთვის);

- ყოველთვიურად საანგარიშგებო თარიღისთვის საანგარიშგებო თვის ბოლო სამუშაო დღეს.

რეზერვის მთლიანი სიდიდე ყოველთვიურად უნდა დაზუსტდეს ბანკის მიმართ ფაქტიური საკრედიტო დავალიანების თანხასა და რისკის ჯგუფზე დამოკიდებულებით. რეზერვს იყენებენ მხოლოდ მსესხებლის მიერ დაუფარავი ძირითადი ვალის დასაფარავად, თამასუქის შემთხვევაში კი – თამასუქის თანხით, რომელსაც აკლდება სააღრიცხვო პროცენტი (დისკონტი), აგრეთვე გადახდილი დაგროვილი საპროცენტო ხარჯი.

უიმედო ან არარეალურად აღიარებული დავალიანება რეზერვის ხარჯზე ჩამოინერება ბანკის ბალანსიდან, რეზერვის უკმარისობის შემთხვევაში კი დაენერება საანგარიშგებო წლის ზარალს. თუკი მსესხებლის საკრედიტო (სათამასუქო) დავალიანება დადგენილი წესით იქნება აღიარებული უიმედოდ ან გადახდევინებისთვის არარეალურად და ჩამოსანერად, მაშინ იხარჯება აღნიშნული რეზერვი.

დღეისათვის არსებობს რამდენიმე აქტუალური პრობლემა, რომელთა გადაჭრა ხელს შეუწყობს ბანკების საკრედიტო პორტფელის ხარისხის ამაღლებას:

1. საკრედიტო ოპერაციების ხარისხიანი საინფორმაციო-ანალიტიკური უზრუნველყოფა, კერძოდ, საბანკო მარკეტინგის მეშვეობით;

2. პრობლემური კრედიტების ადრევე გამოვლენის ხელოვნების დაუფლება;

3. საკრედიტო დაბანდებათა უფრო მეტად დივერსიფიცირება;

4. იმ თანამშრომელთა კვალიფიკაციისა და პასუხისმგებლობის ამაღლება, რომელთა თანამდებობრივი მოვალეობაა: ა) რისკების ძირითადი სფეროების იდენტიფიკაცია და მათ დონეზე მოქმედი ფაქტორების ადექვატურად შეფასება; ბ) საკუთარი ბანკის სწორად

პოზიციონირება ბაზარზე; გ) დაკრედიტების შიდასაბანკო საოპერაციო ლიმიტების დანესება; დ) საკრედიტო ინსტრუმენტების სწორად შერჩევა; ე) არსებული რეზერვის საკმარისობის შერჩევა და მისი თავისდროულად კორექტირება.

აღნიშნული პრობლემები ერთხელ კიდევ ადასტურებს ბანკის საკრედიტო პოლიტიკისა და საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის ნორმატიულ-მეთოდოლოგიური ბაზის დიდ მნიშვნელობას. /

დანართი 11.1.

ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვა საბანკო საქმიანობაში

1. ზოგადი დებულებები

ბოლო დროს ბანკების მუშაობაში გაჩნდა ახალი მიმართულება – ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვა. მისი მთავარი დანიშნულებაა ბანკის მდგომარეობის შესახებ მისი სხვადასხვა ქვედანაყოფის მიერ შესრულებული შეფასებების განზოგადება, წინააღმდეგობათა გამოვლენა, ბანკის, როგორც მთლიანის, ქეშმარიტი კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად ამ ქვედანაყოფების მიერ შესრულებულ სამუშაოთა კოორდინაცია.

ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოება უნდა გვესმოდეს, როგორც მისი უნარი, გაუძლოს ფინანსურ ბაზარზე მოქმედ დესტრუქციულ ძალებს და უზრუნველყოს თავის გადარჩენა საბანკო ბიზნესის საკონკურენტო ბრძოლაში.

ეკონომიკური უსაფრთხოების სათანადო დონეზე შენარჩუნება და მისი მუდმივი სრულყოფა ბანკის სტრატეგიული მენეჯმენტის საფუძველია. ეს რთული და მრავალდისციპლინური პრობლემაა. მათგან მთავარია სამი:

- ეკონომიკური უსაფრთხოების ერთიანი ინტეგრალური მაჩვენებლის მიღება და გამოყენება (შემდგომში – ეკონომიკური უსა-

ფრთხობების შეფასებისა და გაზომვის კონცეფცია);

- სპეციალური განმაზოგადებელი მაჩვენებლების დასაბუთება;

- სტრატეგიული მენეჯმენტის ტრადიციული მეთოდებისა და რაოდენობრივი ანალიზის მეთოდების ორგანულად შეერთება.

2. ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის ერთიანი ინტეგრალური მაჩვენებლის კონცეფცია

ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის ერთმა რაოდენობრივმა მაჩვენებელმა (Э) პარამეტრების სახით უნდა მოიცვას შემოსავლიანობის (Д), ლიკვიდობის (Л), კაპიტალის ზრდის ტემპებისა (ТК) და მისი საკმარისობის (ДК) შეფასების ტრადიციული მაჩვენებლები. თუ ბანკის ხელმძღვანელობას ეცოდინება ასეთი ინტეგრალური მაჩვენებლის დინამიკა, მაშინ იგი თავისდროულად იქნება ინფორმირებული ბანკში არსებულ მდგომარეობაზე და მოემზადება ბაზარზე შესაძლო რყევებისთვის.

რეალობის ობიექტების თვისებების ერთ ინტეგრალურ მაჩვენებელში თავმოყრის (ინტეგრირების) პროცესებს სარგებლიანობის თეორია სწავლობს. მისი თვალსაზრისით, განსახილველი ინტეგრალური მაჩვენებელი სარგებლიანობის ფუნქციაა. ამ ფუნქციას აგებენ შესასწავლი ობიექტების ფასეულობის რაოდენობრივი შეფასების მისაღებად. მის ასაგებად საწყისი მონაცემებია ადამიანების მიერ გამოვლენილი უპირატესობები (რას ამჯობინებენ ისინი), ე.ი. ესაა მათი სუბიექტური აზრი შესასწავლი ობიექტების ფასეულობის შესახებ, რომლებსაც ისინი გამოხატავენ ან განსხვავებული ობიექტების შესახებ, ან ერთი და იმავე ობიექტის შესახებ, ოღონდ სხვადასხვა ვითარებაში.

ბანკის ლიკვიდობისა და შემოსავლიანობის თანაფარდობასთან დაკავშირებით მართლზომიერია დავსვათ შემდეგი კითხვები: რა სჯობს – ლიკვიდობის შემცირება 10%-ით და შემოსავლიანობის გადიდება 10%-ით (სიტუაცია A), თუ ლიკვიდობის გადიდება 10%-ით და შემოსავლიანობის შემცირება 10%-ით (სიტუაცია B): თუ ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა ჭირს? თუ ეს ორი სიტუაცია ტოლ-

ფასია? ლიკვიდობისა და შემოსავლიანობის პარამეტრებით სარგებლიანობის ფუნქციის ასაგებად დაგვჭირდება უამრავი კითხვა და პასუხი.

ინდივიდუალურ ფასეულობათა სისტემას შესაძლოა ახასიათებდეს მთელი რიგი თავისებურება, რომლებიც არც გამორიცხავენ და არც ავსებს ერთმანეთს. ინდივიდუალურად ასეთი თავისებურებები იწვევს მათ დაყოფას კომპენსაციურ, არაკომპენსაციურ და ნაწილობრივ კომპენსაციურ უპირატესობად.

კომპენსაციურია ისეთი უპირატესობა, რომლის დროსაც ნებისმიერი მაჩვენებლის გაუარესება (შემცირება) შეიძლება სხვა მაჩვენებლის გაუმჯობესებით (გადიდებით) კომპენსირდეს. თუ ამგვარი რამ შეუძლებელია, მაშინ უპირატესობა არაკომპენსაციურია. თუ უპირატესობა არც კომპენსაციურია და არც არაკომპენსაციური, მას ნაწილობრივ კომპენსაციურს უწოდებენ.

არ დასტურდება იმის ჭეშმარიტება, რომ ლიკვიდობის, შემოსავლიანობის, კაპიტალის ზრდის ტემპებისა და კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებლები თითქოს დამოკიდებული არაა ერთმანეთზე. საბანკო საქმის ბევრი სპეციალისტი აღიარებს შემდეგ წესებს:

- ბანკის ლიკვიდობა მალღდება შემოსავლიანობის დონის ზრდასთან ერთად, გარკვეულ დონეზე ქვემოთ შემოსავლიანობის დაცემისას კი ლიკვიდობა რამდენადმე უნდა დაქვეითდეს, თუკი შექმნილ ვითარებაში ეს აუცილებელია ოპერაციების მომგებიანობის ასამაღლებლად;

- გარკვეული დონის მიღწევის შემდეგ ოპერაციების ლიკვიდობისა და მომგებიანობის ზრდა უნდა შენელდეს, თუკი ბანკის საკუთარი კაპიტალის გადიდებაა საჭირო და ა.შ. ეს ყოველივე მეტყველებს მჯობინების ურთიერთდამოუკიდებლობის პირობების შეუსრულებლობაზე ლიკვიდობის, შემოსავლიანობის, კაპიტალის ზრდის ტემპებისა და კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებლების მიხედვით.

ანალიზით ირკვევა, რომ კომერციული ბანკების ეკონომიკური უსაფრთხოების შეფასების დროს კომპენსაციური მჯობინება ნაკლებად გამოსადეგად უნდა მივიჩნიოთ. მაგრამ კომპენსაციის პრინციპის გამოყენება შესაძლოა დასაშვები იყოს ბანკის მდგო-

მარეობის ერთ-ერთი განმაზოგადებელი მახასიათებლის კრებსითი შეფასების მიღების დროს.

სარგებლიანობის თეორიიდან ცნობილია, რომ არაკომპენსაციური მჯობინებისთვის ზოგად შემთხვევაში არ არსებობს სარგებლიანობის ფუნქცია, რომელიც მოცემული მჯობინების ყველა თავისებურების ამსახველი იქნებოდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ თუკი მოცემულია ხსენებული 4 მაჩვენებლის რაიმე ფუნქცია, მაშინ ეკონომიკური უსაფრთხოების მდგომარეობა, როგორც სარგებლიანობის ფუნქციის ყველაზე მეტი მნიშვნელობა, თითქოს ყველაზე უპირატესი უნდა ყოფილიყო. თუმცა, ამ გადანყვეტის შედარებით არაფორმალური გზით მიღებულ გადანყვეტილებასთან, იგი შეიძლება უარესი აღმოჩნდეს. პირიქით, არაფორმალური შეფასების მიხედვით უფრო უპირატეს ვარიანტებს (ეკონომიკური უსაფრთხოების ვარიანტებს) შესაძლოა სარგებლიანობის ფუნქციის უფრო დაბალი მნიშვნელობები ჰქონდეს, ვიდრე ადამიანის შეფასებით ნაკლებად უპირატესობამისანიჭებელ ვარიანტებს. ამასთან, არაკომპენსაციური მჯობინება მიღებულ ფორმულირებაში უფრო შესაფერისია ეკონომიკური უსაფრთხოების ინტეგრალური შეფასებისათვის, ვიდრე კომპენსაციური. საბანკო სიტუაციების ზოგადი შემთხვევისათვის სარგებლიანობის ფუნქციის უქონლობა ძლიერ ართულებს ამ მჯობინების გამოყენებას პრაქტიკაში.

აღსანიშნავია, რომ კერძო შემთხვევებში სარგებლიანობის თეორიის სპეციალისტებმა მოახერხეს სარგებლიანობის ფუნქციების აგება, რომლებიც ინარჩუნებენ არაკომპენსაციური მჯობინების თვისებებს. ეს შემთხვევებია:

ა) ეკონომიკური უსაფრთხოების შეფასების დროს გათვალისწინებული ყველა კერძო მაჩვენებლის მნიშვნელობა ინტეგრალური მაჩვენებლის გაანგარიშებამდე ცნობილი საბოლოო სიდიდე უნდა იყოს, ან ცნობილი უნდა იყოს ბანკის განვითარების სტრატეგიული მიზნები, როგორც გასათვალისწინებელი მაჩვენებლების იდეალურ მნიშვნელობათა ერთობლიობა;

ბ) თითოეული კერძო მაჩვენებლის შეფასება მიმდინარეობს წინასწარ მოცემული იმ სიზუსტით, რომელსაც განსაზღვრავს მ-

იმის შემდეგ ან მის წინ მოთავსებული თანრიგების რაოდენობა.

დავუშვათ, „ა“ პირობა ისე სრულდება, რომ ცნობილია ბანკის განვითარების სტრატეგიული მიზნები და ესაა ეკონომიკური უსაფრთხოების მდგომარეობის კერძო მაჩვენებლების იდეალური მნიშვნელობები f_1^*, f_2^*, \dots, f_m თუკი ყველა ეს მნიშვნელობა ერთდროულად იქნება მიღწეული, მაშინ ბანკის სტრატეგიული მიზნები 100%-ით იქნება შესრულებული. ვთქვათ, მოცემულ მომენტში ამ მნიშვნელობებმა შეადგინეს მხოლოდ f_1^*, f_2^*, \dots, f_m იდეალურ მნიშვნელობებზე მათი გაყოფით მივიღებთ $f_i/f_i^* = \varphi_i, i = 1, 2, \dots, m$. თითოეული ეს შეფარდება 0-დან 1-მდე დიაპაზონშია მოქცეული. ეკონომიკური უსაფრთხოების ინტეგრალურ მაჩვენებელს ასე მივიღებთ:

1) ვიპოვით უმცირეს φ_i -ს, ვთქვათ, ესაა φ_{i_0} -ნომრიანი მაჩვენებელი;

2) მიღებულ φ_{i_0} -ს გავამრავლებთ 100%-ზე. შედეგს დავამრგვალებთ რიცხვის მთელ ნაწილამდე;

3) φ_{i_0} -ის გამორიცხვის შემდეგ დარჩენილ რიცხვებში ვიპოვით უმცირესს. ვთქვათ, ესაა φ_{i_2} . ამ რიცხვს დავამრგვალებთ თანრიგების წინასწარ მოცემული რიცხვის სიზუსტით. საბოლოოდ მივიღებთ ისეთ რიცხვს, რომელსაც აქვს მთელი ნაწილი (100%-ზე ნაკლები ან მისი ტოლი) და წილადი ნაწილი;

4) ვაგრძელებთ უმცირესი რიცხვის ძიებას გამოუყენებელ φ_i რიცხვებს შორის, ვამრგვალებთ მას მძიმის შემდეგ თანრიგების საჭირო სიზუსტით და მარჯვნიდან ვუერთებთ მას \varnothing რიცხვს, ვიდრე ყველა რიცხვს არ გამოვიყენებთ.

\varnothing სიდიდის გაანგარიშების მაგალითი:

ვთქვათ, მიღებული გვაქვს შემდეგი მნიშვნელობები: $\varphi_1=0,45$, $\varphi_2=0,58$, $\varphi_3=0,36$, $\varphi_4=0,71$ შესაბამისად, φ_1 არის ლიკვიდობის მაჩვენებელი, φ_2 – შემოსავლიანობა, φ_3 – კაპიტალის ზრდის ტემპი, φ_4 – კაპიტალის საკმარისობა). აქ უმცირესია 0,36. დამრგვალებით მივიღებთ $\varnothing=40\%$. შემდეგი უმცირესი რიცხვია 0,45, რომლის დამრგვალებით მივიღებთ 0,5-ს, ხოლო $\varnothing=40,5\%$. თუ ასე გავაგრძელებთ, საბოლოოდ გვექნება $\varnothing=40,567\%$. იგი გვიჩვენებს, რომ ბანკის ხელმძღვანელობის ძირითადი ამოცანაა კაპიტალის ზრდის ტემპების მაჩვენებლის (φ_3) გადიდება ლიკვიდობის მაჩვენებლის (φ_1) დონემდე მაინც. ამის გარეშე დანარჩენი მაჩვენებლის (0,45) ამაღლება 0,58-

ის დონემდე ისე, რომ 4 არ დაეცეს 0,58-ზე ქვემოთ. მესამე ამოცანაა ყველა მნიშვნელობის გადიდება კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებლის 0,71 მნიშვნელობამდე. ბოლოს, ბანკი უნდა ცდილობდეს ოთხივე მაჩვენებლის გადიდებას 1-მდე ($f_1=f_1^*$, $f_2=f_2^*$, $f_3=f_3^*$, $f_4=f_4^*$).

3. ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვაში გადანყვეტილებათა შეფასების სპეციალური განმაზოგადებელი მაჩვენებლები

განვიხილავთ ექვს სპეციალურ მაჩვენებელს. ისინი ეკონომიკური უსაფრთხოების ინტეგრალური მაჩვენებლის არგუმენტებია მისი ფორმალიზებული და ხარისხიანი წარმოდგენის დროს. ეს მაჩვენებლებია:

- საშუალოთვიური რენტაბელობა (K_1);
- ევოლუციური საიმედოობა (K_2) – ბანკის ვალდებულებათა შესრულების შესაძლებლობის შეფასება;
- შემოსავლიანობის დაქვეითების ან გამოყენებული ფინანსური ინსტრუმენტების მოქმედების შეწყვეტის მდგრადობის შეფასება (K_3);
- კაპიტალის ზრდის ტემპები (K_4);
- ბანკების ბაზარზე მოპოვებული წილი (K_5);
- ბანკის თვითსაკმარისობის ინდექსი (K_6).

საშუალოთვიურ რენტაბელობას ასე ანგარიშობენ:

$$K_1 = \frac{(U - N)}{(Rp + Ra)}$$

სადაც U ბრუტო შემოსავლებია საანგარიშგებო პერიოდში; N – მოგების გადასახადი და სხვა გადასახადები; Rp – რესურსების მოზიდვის ხარჯები; Ra – ბანკის აპარატის შენახვის, არენდის და სხვა ხარჯები.

K_2 მაჩვენებელი ასახავს ბანკის მიერ თავის ვალდებულებათა შესრულების შესაძლებლობის კომპლექსურ შეფასებას (გაუმართლებელი რისკის გარეშე). მისი ფორმირება შემდეგ დაშვებებსა და აქსიომას ეყრდნობა:

დაშვება 1. ბანკის მესაკუთრეების წინაშე არსებული ვალდებულებები მაშინ შესრულდება, თუ, იმავდროულად, დაცული იქნება შემდეგი პირობები:

- აქტივების სტრუქტურაში იქნება გარკვეული მსესხებლებისთვის გარკვეული პირობებით მოცემული გარკვეული თანხები;
- შესაბამისი საკრედიტო ოპერაციების ჩატარების რისკი არ აჭარბებს ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილ ნორმებს;
- აქტიური ოპერაციებიდან მიღებული მოგება მაქსიმალური უნდა იყოს.

დაშვება 2. მსესხებელი ბანკის კლიენტების მოთხოვნები იმაზე ზემოთ, რომლებიც ბანკის მესაკუთრეების სურვილებშია გათვალისწინებული, როგორც წესი, მოიცავს სესხების ჩამონათვალს იმაზე უფრო სარისკო პირობებით, ვიდრე ამას ბანკის მესაკუთრეების სურვილი განსაზღვრავს.

დაშვება 3. ბანკის მეანაბრეთა მოთხოვნა მაშინ სრულდება, თუკი არ ირღვევა მათ მიერ დაბანდებული სახსრების დაბრუნების და საპროცენტო შემოსავლების დათქმულ ვადებში გადახდის პირობები.

აქსიომა. K მაჩვენებლის მნიშვნელობა მით უფრო მეტია, რაც უფრო ნაკლებია აღნიშნული დაშვებების შესაბამისად შესრულებული ოპერაციების რისკის ხარისხი და რაც უფრო სტაბილურია ქვეყნისა და ფინანსების მსოფლიო ბაზრის საერთო ეკონომიკური კონიუნქტურა. ამ აქსიომის სამართლიანობას ადასტურებს მთელ მსოფლიოში საბანკო საქმის განვითარების პროცესი.

K_3 მაჩვენებლის შეფასება შესაძლოა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანა გამოდგეს ბანკის სტრატეგიული გადაწყვეტილებების შემუშავებისა და მისი მიმდინარე მდგომარეობის კომპლექსურად შეფასების დროს.

$$K_3 = M / \sum_{i=1}^m n_i^2$$

სადაც n_i არის i აქტივში ბანკის მიერ დაბანდებული სახსრების წილი (%); m – მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში გამოყენებული ფინანსური ინსტრუმენტების რაოდენობა (ე.ი. შემოსავლის მომტანი აქტივების რაოდენობა). $0 < n_i < 100$, $1 < i < m$, $m < 120$. რაც

უფრო მეტია ფინანსური ინსტრუმენტების რაოდენობა, მით უფრო მაღალია ბანკის ოპერაციების დივერსიფიკაციის ხარისხი და ნაკლებია ბანკის კეთილდღეობა, დამოკიდებულება ცალკეულ ფინანსურ ინსტრუმენტებთან დაკავშირებულ მოულოდნელ საფრთხეებზე, მათი ეფექტიანობის დაქვეითებაზე ან მათი მოქმედების შეწყვეტაზეც კი.

კაპიტალის ზრდის ტემპები შეგვიძლია გამოვთვალოთ ფორმულით:

$$K_4 = (i/T) \sum (CK(t) - CK(t-1)/CK(t_0)),$$

სადაც $CK(t)$ ბანკის საკუთარი კაპიტალია მიმდინარე წლის t კვარტალში. n – საბაზო პერიოდის დასაწყისიდან; $CK(t-1)$ – იგივე კაპიტალი წინა კვარტალში; $CK(n)$ – იგივე, საბაზო პერიოდის დასაწყისისთვის; T – კვარტალების რაოდენობა საბაზო პერიოდის დასაწყისიდან; K_4 – კაპიტალის ზრდის საშუალო ტემპი n -დან T -მდე მონაკვეთში.

ბანკის კუთვნილ ბაზრის წილს ანგარიშობენ ფორმულით:

$$K_5 = A_n / \sum_i A_{ni}$$

სადაც A_n ბანკისთვის შემოსავლების მომტანი აქტივების სიდიდეა, A_{ni} – იგივე i ბანკისათვის.

ბანკის თვითსაკმარისობას ანგარიშობენ ფორმულით:

$$K_6 = CK(t)/(CK(t) + Rb),$$

სადაც Rb მოზიდული სახსრების მოცულობაა.

4. ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის შეფასება

სპეციალური განმაზოგადებელი მაჩვენებლების ერთ ინტეგრალურ მაჩვენებლამდე დაყვანის სქემის შერჩევა მრავალ გარემოებაზეა დამოკიდებული, რომელთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია განვითარების არჩეული სტრატეგია (ან ოპტიმალური დანახარჯების სტრატეგია, ან კლიენტების მომსახურების ფართო დივერსიფიკაციის თეორია).

ოპტიმალური დანახარჯების სტრატეგიის არსი დაიყვანება ბანკ-

ის დანახარჯების გონივრულ შემცირებაზე, მომსახურების ტარიფების შემცირებაზე, მისი თანამშრომლების ხალფასის შემცირებაზე, წარმომადგენლობითი ხარჯების შემცირებაზე, გადასახადებზე მოსული დანაკარგების იმგვარად ოპტიმიზებაზე, როდესაც K1 მაჩვენებლის დონე უახლოესი კონკურენტებისაზე უფრო მაღალია. ამასთან, K1-ის ზრდა უმჯობესია მოხდეს Ra და N სიდიდეების შემცირების ხარჯზე და არა Rp სიდიდის კლების ხარჯზე. თუკი მოზიდული რესურსების საზღაური Rp მაინც უნდა გაიზარდოს, მაშინ ეს Ra-ს დაქვეითებაზე უფრო ნელა უნდა ხდებოდეს. სავარაუდო კონკურენტების ნუსხა K5 მაჩვენებლის მნიშვნელობათა ანალიზიდან უნდა გამომდინარეობდეს: უახლოესი კონკურენტებია ის ბანკები, რომელთა K5-ის მნიშვნელობა ახლოსაა მოცემული ბანკის იმავე მაჩვენებელთან. სპეციალურ ლიტერატურაში მოცემულია, რომ მცირე ბანკის განვითარების კარგ ტემპს შეიძლება ახასიათებდეს სიდიდე $0,05K_5(t_0)$, $K_5(t_0)$ – ბანკების ბაზარზე წილია კონკურენტების ჯგუფში განვითარების სტრატეგიის რეალიზაციის დასაწყისისთვის (t_0). ოპტიმალური ხარჯების სტრატეგიის შერჩევასა ამ შემთხვევაში რეკომენდებულია ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონის გაანგარიშების შემდეგი სქემა ფაქტის მიხედვით:

ა) K_1 , K_2 , K_3 და K_4 მაჩვენებლები ერთმანეთს შორის არაკომპენსაციური უპირატესობის დამოკიდებულებაში არიან;

ბ) აგრეგირებული მაჩვენებლის გაანგარიშებას (როგორც შუალედურ შედეგს) ახდენენ K_1 , K_2 , K_3 და K_4 მაჩვენებლებიდან. K_3 -ს მაჩვენებელს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ითვალისწინებენ, თუკი აგრეგირებული მაჩვენებელი ერთნაირი იქნება ორ შესადარებელ მდგომარეობაში, K_6 -ს კი მხოლოდ მაშინ, თუკი აგრეგირებული მაჩვენებელი ერთნაირია, K_5 კი – უცვლელი;

გ) რაკი K_1 , K_2 , K_3 , K_4 მაჩვენებლებს განზომილება არა აქვს და მათი უდიდესი მნიშვნელობები არ შეიძლება 1-ს აჭარბებდეს (K_4 -ის გარდა), ამიტომ ამ მაჩვენებლების მნიშვნელობათა ფასეულობის მთლიანობითი შეფასების გაანგარიშებისთვის შეგვიძლია ვისარგებლოთ მეორე თავში გამოყენებული ხერხით;

დ) „გ“ პუნქტში მიღებულ რიცხვს მარჯვნივ უერთდება ჯერ

K_5 -ის, შემდეგ კი – K_6 -ის წილადური ნაწილის თანრიგები.

მაგალითად, ვთქვათ $K_1=0,41$, $K_2=0,35$, $K_3=0,45$, $K_4=0,12$, $K_5=0,05$ და $K_6=0,21$. მაშინ Θ შეფასება (ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონე) ტოლი იქნება: $\Theta = 12,44512\%$. მძიმის შემდეგ 5 თანრიგი აქ იმდენად სიზუსტისთვის კი არაა მოცემული, რამდენადაც იმის გასათვალისწინებლად, თუ როგორი უნდა იყოს ბანკის განვითარების უახლოესი და მომდევნო სტრატეგიული ამოცანები. ამ მაგალითში უახლოესი სტრატეგიული ამოცანა უნდა იყოს საკუთარი კაპიტალის ზრდის ტემპების ამაღლება 0,35 სიდიდემდე (თუკი ეს შესაძლებელია).

მომსახურების დივერსიფიკაციის სტრატეგიის არსი დაიყვანება მომსახურებათა რაოდენობის გეგმაზომიერად მატებაზე და წინათ უცნობი მომსახურების შექმნაზე, ახალი ფინანსური ინსტრუმენტების დანერგვასა და ათვისებაზე. ამ სტრატეგიის დროს K_3 მაჩვენებელი ყველაზე მნიშვნელოვანია დანარჩენ სექციალურ განმაზოგადებელ მაჩვენებლებს შორის, ამასთან, K_1 , K_2 და K_4 -ს გაცილებით მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე K_5 და K_6 -ს, K_5 კი K_6 -ზე უფრო მნიშვნელოვანია.

ეკონომიკური უსაფრთხოების ინტეგრალური შეფასება ამ შემთხვევაში წარმოადგენს შერეულ ათწილადს, რომლის მთელი ნაწილი პროცენტობით უდრის 100-ზე გამრავლებულ K_3 რიცხვს, ხოლო წილადი ნაწილი ზემოაღნიშნული მოქმედებებით მიიღება. თუკი $K_1=0,41$, $K_2=0,35$, $K_3=0,45$, $K_4=0,6$, $K_5=0,05$ და $K_6=0,2$ და დამრგვალების შემდეგ ერთი თანრიგი იგულისხმება, მაშინ $\Theta = 45,44612\%$.

მაგრამ თუკი Θ ინტეგრალური მაჩვენებლის მნიშვნელობათა ზრდას თან არ ახლავს K_2 ევოლუციური საიმედოობის მაჩვენებლის ზრდა იმავე პროპორციებით, მაშინ ინტეგრალური შეფასება უნდა შეეფასებოდეს ოპტიმალური დანაზარჯების სტრატეგიის აღწერისას გამოყენებული წესით. ეს უზრუნველყოფს ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოების მართვის მოქნილობას.

1. კრედიტი არის ფულადი კაპიტალის ან საქონლის გაცემა ვალად, განსაზღვრული ვადითა და მატერიალური უზრუნველყოფით ფიქსირებული სარგებლის (პროცენტის) საფასურად. იგი გამოხატავს კაპიტლის წარმოების პროცესის მონაწილეთა შორის განსაზღვრულ ეკონომიკურ ურთიერთობებს. საკრედიტო ურთიერთობათა აუცილებლობა განაპირობა ერთი მხრივ, დროებით თავისუფალი სახსრების სოლიდური ოდენობით თავმოყრამ, მეორე მხრივ, მათზე მოთხოვნილების არსებობამ.

2. კომერციული ბანკების მიერ აქტიური საკრედიტო ოპერაციების ჩატარებას ცენტრალური ბანკის მრავალი ნორმატიული აქტი აწესრიგებს. ბანკების საქმიანობის სავალდებულო ეკონომიკურ ნორმატივებს შორისაა:

- კაპიტალის საკმარისობის ნორმატივები;
- რისკის მაქსიმალური სიდიდე ერთ მსესხებელზე ან ერთმანეთთან დაკავშირებული მსესხებლების ჯგუფზე;
- რისკის მაქსიმალური სიდიდე ერთ კრედიტორზე (მეანაბრეზე);
- ბანკის მიერ თავისი მონაწილეებისა და ინსაიდერებისთვის მიცემული კრედიტების, გარანტიებისა და თავდებობების მაქსიმალური სიდიდე;

● ბანკის სათამაშო ვალდებულებათა მაქსიმალური სიდიდე.

3. საერთოდ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა – იმ ღონისძიებების კომპლექსია, რომელთა მიზანია საკრედიტო ოპერაციების შემოსავლიანობის ამაღლება და საკრედიტო რისკის შემცირება. საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავებისას, ბანკმა საჭიროა გაითვალისწინოს რიგი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორები.

საკრედიტო პოლიტიკა ფორმდება დაფიქსირებული ნერილო-

ბითი დოკუმენტით, რომელიც მოიცავს კრედიტის გაცემის შესახებ, კრედიტის გასაცემად წინასწარ ჩასატარებელი მუშაობის მარეგლამენტირებელ დებულებას.

4. საბანკო დაკრედიტების ორგანიზაცია, საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავებისა და მისი რეალიზაციის ღონისძიებების განსაზღვრის გარდა, მოიცავს კრედიტის მიღების შესახებ კლიენტის განაცხადის განხილვას, შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებას, კრედიტის გაცემის პროცესებს, მის დაბრუნებას (დაფარვას), აგრეთვე, ამ ყველაფრის კონტროლს.

5. მსესხებლის ფინანსურ შეძლებულობას დიდი მნიშვნელობა აქვს კრედიტორი ბანკისთვის, რადგან იგი მოელის კრედიტის სახით გაცემული თანხისა და მისი პროცენტების დროულად მიღებას. მსესხებლის ასეთ შეძლებულობას გამოხატავს მისი გადახდისუნარიანობა და კრედიტუნარიანობა. აღსანიშნავია, რომ არსებობს მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების განსხვავებული მეთოდები, რომლებიც კი არ გამორიცხავს, არამედ ავსებს ერთმანეთს, ე.ი. საჭიროა მათი კომპლექსურად გამოყენება.

6. ბანკებისთვის ფული „ყიდვა-გაყიდვის“ საგანია და აქვს ფასი – საბანკო პროცენტი. ამ ცნებას ხმარობენ იმ ფასის აღსანიშნავად, რომელსაც ბანკი იხდის მოზიდული სახსრებისთვის (პროცენტი სხვა საკრედიტო ორგანიზაციაში აღებული კრედიტისათვის, პროცენტი ფიზიკური და იურიდიული პირების ანაბრებსა და დეპოზიტებზე, საალრიცხვო პროცენტი, პროცენტი კლიენტების ანგარიშებზე დარჩენილ ნაშთებზე); იმ ფასის აღსანიშნავად, რომელსაც ბანკი იღებს მის მიერ განთავსებულ სახსრებზე. ამ უკანასკნელის კერძო შემთხვევაა საბანკო კრედიტის, როგორც ფულის იმ თანხის ფასი, რომელსაც დროებით სარგებლობაში აძლევენ მსესხებელს.

7. ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ხარისხზე მთელი რიგი კრიტერიუმების მეშვეობით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ. მათ შორისაა:

- ♦ საკრედიტო ოპერაციების რენტაბელობა (დინამიკაში);
- ♦ მკაფიოდ ფორმულირებული საკრედიტო პოლიტიკის და მისი რეალიზაციის მექანიზმებისა და პროცედურების არსებობა;

• კანონმდებლობისა და ნორმატიული აქტების დაცვა დაკრედიტების დარგში;

• საკრედიტო პორტფელის მდგომარეობა;

• საკრედიტო რისკების მართვის მექანიზმის არსებობა.

ტირმინაზისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

აქცეპტური კრედიტი – ბანკების მიერ გაცემული კრედიტი კლიენტის წარდგენილი გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტირების გზით. გამოიყენება საერთაშორისო ვაჭრობაში, როგორც იმპორტის დაკრედიტების ერთ-ერთი ფორმა.

აქცეპტურ-რამბუსული კრედიტი – აქცეპტური კრედიტის გართულებული ფორმა, რომლის დროსაც თამასუქი წარედგინება არა იმპორტიორის ბანკს, არამედ ორივე მხარის შეთანხმების საფუძველზე რომელიმე პირველხარისხოვან ბანკს საერთაშორისო ბაზარზე.

ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოება – ფინანსურ ბაზარზე მიმდინარე დესტრუქციული ცვლილებების მიმართ გაძლებისა და საბანკო ბიზნესის საკონკურენციო ბრძოლაში თავის გადარჩენის უნარი. გვევლინება ბანკში სტრატეგიული მენეჯმენტის საფუძველად.

იპოტეკური კრედიტი – კრედიტის ერთ-ერთი ყველაზე ადრეული ფორმა, სესხი, რომელსაც გასცემს იპოტეკური ბანკი ხანგრძლივი ვადით (10დან 15 წლამდე) უძრავი ქონების (მიწა, შენობა-ნაგებობები) გირაოდ დატოვების საფუძველზე.

კომერციული კრედიტი – კრედიტი, რომელსაც გამყიდველი აძლევს მყიდველს იმ პირობით, რომ იგი ნაყიდი საქონლის საფასურს განვადებით გადაიხდის. კომერციული კრედიტი გაიცემა მიმდინარე ხარჯებისათვის ერთ წლამდე ვადით სათამასუქო კრედიტის ან ღია ანგარიშის ფორმით.

კრედიტი – დროებითი თავისუფალი ფულადი სახსრების ან საქონლის გაცემა ვალად განსაზღვრული ვადით ფიქსირებული პროცენტის საფასურად. კრედიტის ფორმებია: საბანკო, კომერციული, სახელმწიფო, საერთაშორისო.

კრედიტის დაფარვის პირობები – 1) პერიოდულად: თვის,

კვარტლის, ნახევარი ან ერთი წლის განმავლობაში. 2) თანაბარ ნაწილებად გადახდა: ძირითადი თანხის და დარიცხული პროცენტების გადახდა თანაბარი ოდენობით დათქმული ვადის განმავლობაში. 3) მზარდი ჯამით გადახდა: ვალის დაფარვისათვის დათქმულ პერიოდში ყოველი მომდევნო წლის გადასახადი თანხის წილის გაზრდა. 4) ნაშთის ერთჯერადი დაფარვა ფულის საბოლოო გადახდა ვადის დადგომისას. ჩვეულებრივ გადასახდელი თანხა ვალის საერთო რაოდენობის 15-25%-ს არ აღემატება.

კრედიტის რაციონირება – ეკონომიკური პოლიტიკის ინსტრუმენტი, რომელიც გულისხმობს საბანკო სისტემის კრედიტის ნორმირებულ განაწილებას.

კრედიტის სიდიდის შეზღუდვა – ფულადი პოლიტიკის ინსტრუმენტი, რომელსაც იყენებს ცენტრალური ბანკი. კომერციულ ბანკებზე გასაცემი კრედიტის სიდიდის შეზღუდვის საფუძველზე.

კუპიურა – ნომინალური ღირებულება, რომელიც აღნიშნულია ქალაქის ფულზე, ბანკნოტებზე, ობლიგაციებზე და სხვა ფასიან ქალაქებზე, აგრეთვე თვით ეს ქალაქის ფული, ბანკნოტი, ობლიგაცია და სხვა.

კუპონი – ფასიანი ქალაქის ნაწილი, რომელიც იჭრება და ხელწერილის ნაცვლად ეძლევა პროცენტის ან დივიდენდის მიმღებს.

კურტაჟი – კომერციული გასამრჯელო, რომელსაც იღებს მაკლერი ბირჟის წევრებისაგან – ბროკერებისგან, დილერებისგან, მათ შორის გარიგებების დაფიქსირებისათვის. კურტაჟი გაიცემა ოპერაციების განხორციელების შემდეგ, ორივე მხრიდან თანაბარი ოდენობით.

კრედიტორი – სესხის გამცემი იურიდიული ან ფიზიკური პირი რომელიც ვალად იძლევა რაიმე თანხას.

ლაგი – დროის გარკვეული მონაკვეთი მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში მყოფ მოვლენებსა და პროცესებს შორის.

ლაჟი – ქალაქის ფულში გამოხატული ოქროს საბაზრო ფასის ზრდა ქალაქის ფულის რაოდენობასთან შედარებით. ფა-

სიანი ქალაქებისა და ფულის ნიშნების საბირჟო კურსის ამალღება მათ ნომინალურ ღირებულებასთან შედარებით. ანგარიშობენ პროცენტობით.

მომსახურების დივერსიფიკაციის სტრატეგია – კლიენტების მომსახურების სექტორის გეგმაზომიერად გადიდება, ახალი ფინანსური და სხვა ინსტრუმენტების შემოღება და ათვისება.

ოპტიმალური დანახარჯების სტრატეგია – ბანკის ხარჯების – მომსახურების ტარიფების, თანამშრომელთა ხელფასის, წარმომადგენლობითი ხარჯების, გადასახადებზე განცდილი დანაკარგების – გონივრულად შემცირება.

როლოველური კრედიტი – ითვალისწინებს პროცენტის განაკვეთის პერიოდულ გადასინჯვას. სახელშეკრულებო ვადა იყოფა მოკლე პერიოდებად (3-ნ თვედ), ხოლო მტკიცე პროცენტული განაკვეთი დგინდება მხოლოდ პირველ ეტაპზე. ყოველ მიმდინარე ეტაპზე ფასების პროცენტული განაკვეთისა და ვალუტის კურსის ცვალებადობის გათვალისწინებით.

საბანკო კრედიტი – ბანკის მიერ აკუმულირებული თავისუფალი ფულადი სახსრებისა და საკუთარი კაპიტალის გაცემა კლიენტებისათვის დროებითი სარგებლობისათვის. ხორციელდება სესხის გაცემის, ბანკის მიერ კლიენტის თამასუქის დისკონტირების, თამასუქის ღირებულების კლიენტის ანგარიშსწორების ანგარიშზე მოთავსებისა და სხვა ფორმით. საგარეო ვაჭრობაში საბანკო კრედიტის ფორმებია: ფორფეიტინგი, აქცეპტურ-რამბუსნული კრედიტი და სხვა.

საექსპორტო კრედიტი – კრედიტი, რომელიც გაიცემა საზღვარგარეთის ქვეყნებში იურიდიულ ან ფიზიკურ პირზე, საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის დაფინანსების მიზნით.

სავალუტო კრედიტი – უცხოური ვალუტით აღებული კრედიტი.

სამომხმარებლო კრედიტი – კრედიტის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც გულისხმობს საქონლის გაყიდვას უშუალოდ მომხმარებლის მიერ საფასურის განვადებით გადახდის პირობით.

საერთაშორისო კრედიტი – კრედიტი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ქვეყნის ფირმებსა და სახელმწიფოებს შორის საკრედიტო ურთიერთობაში. არსებობს კომერციული, საბაჟო და

სახელმწიფო კრედიტის სახით.

სარგებლიანობის თეორია – სარგებლიანობის ფუნქციად წოდებული ერთ ინტეგრალურ მაჩვენებელზე ობიექტის მრავალი თვისების (მაჩვენებლის) დაყვანის მეთოდოლოგია, რომელსაც იყენებენ შესასწავლი მოვლენების, ეკონომიკის ბუნების პროცესების, პოლიტიკისა და ადამიანის საქმიანობის სხვა სფეროების ფასეულობის რაოდენობრივ შეფასებათა მიღებისთვის. მისი აგების ამოსავალი მონაცემებია ადამიანების მიერ რაიმესთვის უპირატესობის მინიჭება (მჯობინება), ე.ი. შესასწავლი ობიექტების ფასეულობის შესახებ სუბიექტური აზრები, რომლებსაც ისინი გამოხატავენ ან სხვა ობიექტების მიმართ, ან ერთი და იმავე ობიექტების მიმართ, ოღონდ განსხვავებულ სიტუაციებში.

? კითხვაჲი და დავალებაჲი დამოუკიდებელი მუშაოებისათვის

1. რაში მდგომარეობს ბანკის კრედიტის ეკონომიკური მნიშვნელობა?
2. რა კრიტერიუმების მიხედვით შეიძლება საკრედიტო ოპერაციების კლასიფიკაცია?
3. რა ფაქტორები ზემოქმედებენ კრედიტის ფასზე?
4. დაახასიათეთ დაკრედიტების პრინციპები და მათი კავშირი ბანკის ლიკვიდობასთან.
5. რაში მდგომარეობს ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა?
6. ჩამოთვალეთ საკრედიტო პოლიტიკის ელემენტები.
7. დაასახელეთ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის განმსაზღვრელი ფაქტორები.
8. ჩამოაყალიბეთ ბანკის პოლიტიკის ფორმირების მიზნების პრიორიტეტები და ეტაპები დაკრედიტების სფეროში.
9. რა არის საკრედიტო განაცხადი და მოკლედ გადმოეცით მისი განხილვის პროცედურა.

10. რა საფეხურებს მოიცავს საკრედიტო განაცხადის ანალიზი?

11. რა საშუალებებით შეუძლია ბანკს შეამციროს დაკრედიტების რისკი?

12. ახსენით საკრედიტო ოპერაციების განსხვავება ბანკების ინვესტიციებისაგან ფასიან ქალაქებში.

13. განმარტეთ ბანკის ეკონომიკური უსაფრთხოება.

14. რა შეადგენს ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითად ამოცანებს?

15. რა არის ეკონომიკური უსაფრთხოების მაჩვენებელი.

16. ზოგადად დაახასიათეთ ეკონომიკური უსაფრთხოების შეფასების დროს გამოყენებული ანალიზის მეთოდები.

17. ძირითადი ტიპის რომელ სტრატეგიებს ახორციელებს ბანკი ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით?

რეკომენდებული ლიტერატურა

Банковское дело: Учебник под. ред. Г.Г. Коробовой. М.: Экономист, 2003.

Банковское дело. Учебник/ Под ред. О.И. Лаврушина. М., ФинС, 2004.

Батракова Л.Г. Экономический Анализ деятельности коммерческого банка. М.: Логос, 2002.

Беляков А.В. Банковские риски: Проблемы учета, управления и регулирования. М.: БДЦ-Пресс, 2003.

Белоглазова Г.Н., Кроливецкая Л.П. Банковское дело. Питер, 2004.

Бородин А.В. Математические модели управления кредитным портфелем коммерческого банка. Йошкар-Ола: МарГТУ, 1998.

Долян Э. Дж. Деньги, банки и денежно-кредитная политика, СПб.: Оркестр, 1994.

Жарковская Е.П. Арендс И.О. Банковское дело. Курс лекций

М.: Омега - Л, 2003.

Коробова Г.Г. Банковское дело. Учебник. М.: Экономист, 2004.
Лекции о деятельности центральных банков. Под ред. М. Роккаса; К. Мастропаскуа. Рим, 1996.

Миловидов В.Д. Современное банковское дело: Опыт организации и функционирования банков США. М.: Изд.-во МГУ, 1992.

Мод Д., Молино Ф. Private Banking: элитное обслуживание частного капитала. М.: Альпина Паблишер, 2003.

Морсман Э. Кредитный департамент банка: Организация эффективности работы. М.: Альпина Паблишер, 2002.

Москвин В.А. Управление рисками при реализации инвестиционных проектов. М.: Финансы и статистика, 2003.

Общая теория денег и кредита. Под ред. Е.В. Жукова, Л.М. Максимова и др. М.: Юнити, 1995.

Руководство по кредитному менеджменту: Пер. с английского. Под ред. Б Эдвардса. М.: Инфра _ М, 1996.

Сипки Д.Ж. (мл.), Управление финансами в коммерческих банках: М.: Catallaxy, 1994.

Управление деятельности коммерческого банка (банковский менеджмент). под ред. О.И. Лаврушина. М.: Юрист, 2002.

Ширипская З.Б. Операции коммерческих банков и зарубежный опыт. М.: Финансы и статистика, 1993.

Челноков В.А. Банки и Банковские операции: Букварь кредитования. Технологии банковских ссуд. Околобанковское рыночное пространство. Учебник. М.: Высшая школа, 2004.

Челноков В.А. Букварь кредитования. М.: Антидор, 1996.

Экономическая безопасность: деньги, финансы, банки. Под. ред. В.К. Сенчагова. М.: Финстатинформ, 1998.

მეფორმაცე თავი. კომერციული ბანკების სავალუტო ოპერაციები

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 12.1. სავალუტო ბაზრის ცნება. სავალუტო ბაზრის ფუნქციები
- 12.2. სავალუტო ოპერაციების ეკონომიკური საფუძვლები
- 12.3. სავალუტო ბაზრის ინფრასტრუქტურა საქართველოში
- 12.4. სავალუტო ოპერაციების რეგულირება
- 12.5. სავალუტო რისკები და მათი რეგულირება

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

<p>არაკონვერტირებადი ვალუტა ბანკის სავალუტო პოზიცია გაანგარიშებითი სავალუტო ფორ- ვარდი გადამცველი პუნქტი გადახდის ვალუტა გამყიდველის კურსი გრძელი სავალუტო პოზიცია დახურული სავალუტო პოზიცია ეროვნული ვალუტა ვადიანი სავალუტო გარიგებები ვალუტა ვალუტის ბაზარზე ზენოლის ინ- დექსი ვალუტის ბლოკირება ვალუტის კალათი</p>	<p>ვალუტის კონვერტირება ვალუტის კურსი თავისუფლად კონვერტირებადი ირიბი კოტირება კონვერსიული (კონვერტირებუ- ლი) არბიტრაჟი კონვერსიული ოპერაციები კონვერტირებადი ვალუტა კოტირება კროს-კურსი კურსი მყიდველის კურსი მოკლე სავალუტო პოზიცია ნანილობრივ კონვერტირებადი პირდაპირი კოტირება სავალუტო არბიტრაჟი</p>
--	---

სავალუტო-გაცვლითი ოპერაციები

სავალუტო ლიცენზია

სავალუტო ოფციონი

სავალუტო პარიტეტი ან ოფიციალური სავალუტო კურსი

სავალუტო პოლიტიკა

სავალუტო სისტემა

სავალუტო ურთიერთობანი

სავალუტო ფიუჩერსი

სავალუტო ფორვარდი

სარეზერვო ვალუტა

საშუალო კურსი

სვოპი

სპოტური სავალუტო გარიგებები

უცხოური ვალუტა

ღია სავალუტო პოზიცია

ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტი

შიდა კონვერსია

12.1. სავალუტო ბაზრის ცნება. სავალუტო ბაზრის ფუნქციები

სავალუტო ოპერაციებს საფუძვლად უდევს საერთაშორისო ვაჭრობა და, მაშასადამე, კაპიტალების საერთაშორისო მოძრაობა. მაგალითად, ინგლისელი ექსპორტიორი იაპონელ მყიდველზე ყიდის საქონელს. ამისთვის აუცილებელია იმპორტიორის იაპონური იენის გადაქცევა გირვანქა სტერლინგებად საქონლის მიმწოდებლისათვის.

სავალუტო ბაზარი მსოფლიოში ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი საფინანსო ბაზარია, რომელზეც ერთი ქვეყნის ვალუტა სხვა ვალუტაზე იყიდება. საერთაშორისო სავალუტო ბაზარი არასაბირჟო ბაზარია. მისი მონაწილეები გაცვლის ოპერაციებს მთელ მსოფლიოში ახდენენ კომერციული და საინვესტიციო ოპერაციების მეშვეობით და საამისოდ იყენებენ კომპიუტერულ ტერმინალებს, ტელეფონებს, ინტერნეტსა და კავშირის სხვა საშუალებებს. მაგალითად, ვალუტაზე ოპერაციების განსახორციელებლად ერთ-ერთი საკომუნიკაციო ქსელია ბელგიის არაკომერციული სტრუქტურა SWIFT (Society For Worldwide Interbank Financial Telecommunications).

სავალუტო ბაზრის ძირითადი მონაწილეები არიან:

- კომერციული ბანკები;
- იმპორტიორები, რომლებიც შემოსულ საქონელს ვალუტით იხდიან;

- ექსპორტიორები, რომლებიც გატანილი საქონლისთვის ვალუტას იღებენ და ეროვნულ ფულად ერთეულში ახდენენ მის კონვერტირებას;

- პორტფელური ინვესტორები, რომლებიც ყიდულობენ და ყიდიან საზღვარგარეთულ აქციებსა და ობლიგაციებს;

- სავალუტო ბროკერები, რომლებიც კლიენტის შეკვეთით ყიდულობენ და ყიდიან ვალუტას;

- დილერები, რომლებიც კურსის სხვაობაზე თამაშობენ და სპეკულაციურ გარიგებებს ახორციელებენ ვალუტაზე;

- ტრეიდერები, რომლებიც სავალუტო ბაზრის მარკეტმეიკერებად გვევლინებიან.

საერთაშორისო ფინანსების ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია უცხოური ვალუტის გაცვლა. ვალუტების საერთაშორისო კურსები, საპროცენტო განაკვეთები და ინფლაციის დონე, ჩვეულებრივ, ისინი მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან.

უცხოურ ვალუტაზე ჩატარებულ ოპერაციებს ეკუთვნის:

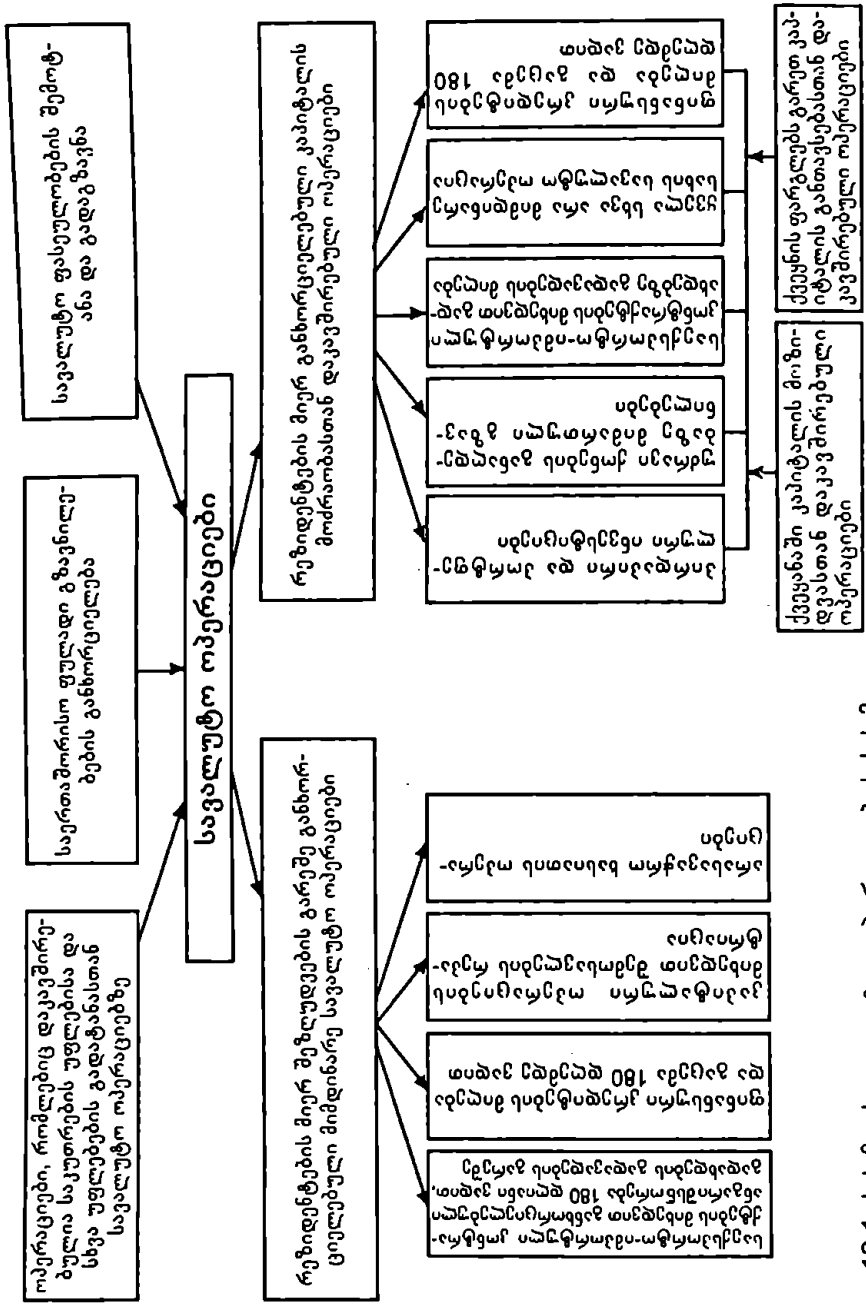
- კლიენტურის სავალუტო ანგარიშსწორებების წარმოება;
- საკორესპონდენტო ურთიერთობების დამყარება ადგილობრივ უფლებამოსილ სუბიექტებსა და საზღვარგარეთულ ბანკებს შორის;

- საქონლისა და მომსახურების ექსპორტ-იმპორტთან დაკავშირებული საერთაშორისო ანგარიშსწორებები;

- უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა ვალუტის შიდა ბაზარზე;
- სავალუტო სახსრების მოზიდვა და განთავსება ქვეყნის შიგნით;

- საკრედიტო ოპერაციები ფულის საერთაშორისო ბაზრებზე;
- სადეპოზიტო და კონვერსიული ოპერაციები ფულის საერთაშორისო ბაზრებზე.

სავალუტო ოპერაციების კლასიფიკაცია 12.1 სქემაზეა მოყვანილი.

12.1. სქემა. სავალუტო ოპერაციების სქემა

კომერციულ ბანკებს ამ ოპერაციების ჩატარება შეუძლიათ მხოლოდ ერთი ან რამდენიმე ლიცენზიის ქონის შემთხვევაში. ამგვარი ლიცენზიებია:

- ლიცენზია საბანკო ოპერაციების შესრულებაზე ეროვნული ან უცხოური ვალუტით (გარდა ანაბრებზე ფიზიკური პირების სახსრების მოზიდვისა). ამგვარი ლიცენზია შეიძლება მიეცეს მოქმედ ან ახლად გახსნილ ბანკს. მის მქონე ბანკს შეუძლია საკორესპონდენტო ურთიერთობები დაამყაროს შეუზღუდავი რაოდენობის საზღვარგარეთულ ბანკებთან;

- ლიცენზია ფიზიკური პირების სახსრების ანაბრებში მოზიდვაზე (ეროვნული და უცხოური ვალუტით). მას ისეთ ბანკს აძლევენ, რომლის რეგისტრაციიდან არანაკლებ 2 წელიწადია გასული;

- გენერალურ ლიცენზიას აძლევენ იმ ბანკს, რომელიც ყველა საბანკო ოპერაციას ასრულებს ეროვნული და უცხოური ვალუტით. ამ ლიცენზიის მქონე ბანკი უფლებამოსილია ფილიალები შექმნას საზღვარგარეთ და მონაწილეობდეს არარეზიდენტი საკრედიტო ორგანიზაციების სანესდებო კაპიტალში.

ბანკს, რომელსაც ერთი ან რამდენიმე ლიცენზია აქვს მიღებული, უფლებამოსილ ბანკს უწოდებენ და იგი სავალუტო კონტროლის აგენტს წარმოადგენს, რომელიც ანგარიშვალდებულია ეროვნული ბანკის წინაშე.

სავალუტო ოპერაციების ჩატარების დროს აუცილებელია სავალუტო კანონმდებლობის დაცვა. სწორედ ამ მიზნით ცენტრალური ბანკი ატარებს სავალუტო კონტროლს, რომელიც მოიცავს:

- ჩატარებული სავალუტო ოპერაციების მოქმედ კანონმდებლობასთან შესაბამისობის განსაზღვრა და აუცილებელი ლიცენზიებისა და ნებართვების ქონის გარკვევა;

- უცხოურ ვალუტაზე სახელმწიფოს წინაშე რეზიდენტებისათვის დანესებული ვალდებულებების შესრულების შემონგება, აგრეთვე, ქვეყნის სავალუტო ბაზარზე უცხოური ვალუტის გაყიდვის ვალდებულებების შემონგება;

- უცხოური ვალუტით გადახდათა დასაბუთების ანალიზი;

• სავალუტო ოპერაციების, აგრეთვე, არარეზიდენტების მიერ უცხოური ვალუტით შესრულებული ოპერაციების აღრიცხვისა და ანგარიშგების სისრულისა და ობიექტურობის შემოწმება.

სავალუტო კონტროლს ახორციელებს ქვეყნის მთავრობა, სავალუტო კონტროლის ორგანოები და სავალუტო კონტროლის სააგენტოები კანონმდებლობის შესაბამისად.

სავალუტო კონტროლის ორგანოა, აგრეთვე ქვეყნის ცენტრალური ბანკი.

კომერციული ბანკები უცხოური ვალუტით შესრულებული ოპერაციების ანალიტიკურ აღრიცხვას ახდენენ ორმაგი შეფასების მეშვეობით: სხვა ქვეყნების ვალუტების ჭრილში ნომინალით და ეროვნული ფულადი ეკვივალენტით ცენტრალური ბანკის მიმდინარე კურსის შესაბამისად, რომლის შეცვლის შემთხვევაში სავალდებულოა სავალუტო მუხლების გადაფასება.

უცხოური ვალუტით შესრულებული მრავალი სავალუტო ოპერაცია, მაგალითად, ანაბრების მოზიდვა, კრედიტების გაცემა და ა.შ. ეროვნული ვალუტის ანალოგიურია. თუმცა, აქაც არსებობს ზოგიერთი სპეციფიკა. მაგალითად, სავალუტო კრედიტებზე საორიენტაციო განაკვეთია არა ცენტრალური ბანკის რეფინანსირების, არამედ LIBOR-ის განაკვეთი (LIBOR - London Interbank Offered Rates). ესაა ლონდონის ბანკთაშორის ბაზარზე სავალუტო სახსრების განთავსების განაკვეთი, რომელსაც ფულის ბაზრის ყველა მონაწილე აღიარებს. LIBOR-განაკვეთს ყოველდღიურად აზუსტებენ 16 ბანკის გამოკითხვის საფუძველზე, რომლებსაც ლონდონის ფულის ბაზრის ძირითად მარკეტმეიკერებად ირჩევენ. ამას ახდენს ბრიტანეთის ბანკირთა ასოციაცია (BBA) ლონდონის დროით 11 სთ-ზე, რაც გარკვეული დროის შემდეგ ჩნდება ძირითადი საინფორმაციო სააგენტოების ეკრანებზე. LIBOR-ი ყოველდღიურად ქვეყნდება 13 ვალუტისათვის (მათ შორის - 1999 წ. 1 იანვრიდან ევროსთვის).

საექსპორტო-საიმპორტო ოპერაციების შესრულების დროს ყოველ კლიენტს უფლებამოსილ ბანკში უხსნიან პარალელურად მოქმედ ორ ანგარიშს: ტრანზიტულსა და მიმდინარეს. საექსპორტო ოპერაციის დროს ტრანზიტულ ანგარიშზე რიცხავენ უცხო-

ოური ვალუტით მიღებულ შემოსულობათა მთელ მოცულობას. მიმდინარე ანგარიშზე აღირიცხება ის სახსრები, რომლებიც კლიენტის განკარგულებაში რჩება სავალუტო ამონაგების სავალდებულო გაყიდვის შემდეგ. სავალდებულო გაყიდვის ნორმა დღეს 50%-ს შეადგენს. სავალუტო ამონაგების ნაწილის სავალდებულო გაყიდვა უნდა ხორციელდებოდეს მისი შემოსვლის დღიდან არაუგვიანეს 7 კალენდარული დღისა. ეს ვალუტა შეიძლება უფლებამოსილი ბანკის მიერ (ანგარიშის მფლობელის განკარგულებით).

ბანკის სავალუტო ოპერაციების მართვის ძირითადი ამოცანაა კლიენტებისათვის იმის შესაძლებლობის მიცემა, რომ მოახდინონ თავიანთი აქტივების კონვერტირება ერთი ვალუტიდან მეორეში. ამიტომ ცალკე უნდა განვიხილოთ ის ოპერაცია, რომელიც უკავშირდება კონვერსიას, ე.ი. ერთი ვალუტის გაცვლას მეორეზე. ამას კონვერსიულ ოპერაციებს უწოდებენ. იგი ტარდება როგორც ნაღდი, ისე უნაღდო ფორმით. ამ გარიგებათა შესაბამისად სახსრების მიწოდება შეიძლება განხორციელდეს დაუყოვნებლივ, გარიგების დადების თარიღიდან ორი სამუშაო საბანკო დღის განმავლობაში (ე.წ. სპოტური ოპერაციები) ან გარკვეული ვადის შემდეგ, რომელიც ორ საბანკო სამუშაო დღეს აღემატება (ვადიანი სავალუტო ოპერაციები).

ნაღდი უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა ხდება ვალუტის გაცვლის ოპერაციების პროცესში, რომლებსაც ბანკების გამცვლელი პუნქტები ახორციელებენ.

ოპერაცია „სპოტი“ არის ერთი ვალუტის მეორით ყიდვა მიმდინარე საბაზრო პირობებით. ამ ოპერაციებისათვის ანგარიშსწორება „საკასო“ საფუძველზე სრულდება გარიგებათა დადებიდან ორი სამუშაო დღის განმავლობაში, თანაც ორივე გადახდა ერთდროულად უნდა ხდებოდეს. „სპოტური სავალუტო გარიგების“ ცნება მოიცავს სამი სახის გარიგებას, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდება შესაბამისი სახსრების მიწოდების დროის მიხედვით.

იმ კურსს, რომლის საფუძველზეც ხდება ერთი უცხოური ვალუტის მეორეზე ყიდვა-გაყიდვა, კროს-კურსს უწოდებენ. უცხოური

ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის გარიგებები შეიძლება ხორციელდებოდეს უშუალოდ უფლებამოსილ ბანკებს შორის არასაბირჟო ბაზარზე ან სავალუტო ბირჟების მეშვეობით.

თუკი კომერციული ბანკი არასაბირჟო ბაზარზე ეძებს პოტენციურ კონტრაგენტებს სპეციალიზებული შუამავლების ან უცხოური ვალუტით ვაჭრობის ორგანიზებული სისტემის მეშვეობით, მაშინ ის ათავსებს განაცხადს, რომელშიც მითითებულია გარიგების პირობები (TOD, TOM, SPOT), ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის კურსი და შესაძენი ან გასაყიდი ვალუტის რაოდენობა. ამ ოპერაციებში მეტად მაღალია კონტრაგენტის მიერ გარიგებით ნაკისრ ვალდებულებათა შეუსრულებლობის რისკი. ამიტომ ბანკები აწესებენ სხვადასხვა საკრედიტო ორგანიზაციებთან ამგვარ ოპერაციათა ჩატარების ლიმიტებს.

თუკი კომერციული ბანკი უცხოური ვალუტით ვაჭრობას ეწევა ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე, მაშინ იგი ამ ბირჟის ნევრი უნდა იყოს.

უფლებამოსილ ბანკებს უცხოური ვალუტის ყიდვა და გაყიდვა შეუძლიათ საკუთარი სახელითა და საკუთარი ხარჯით, ან საკუთარი სახელით, მაგრამ კლიენტების ხარჯზე და მათივე დავალებით. თუკი ბანკები ვალუტას საკუთარი ხარჯებით ყიდულობენ და ყიდიან, მაშინ ისინი ამას აკეთებენ ან მოგების მიღების მიზნით, ან თავიანთი ლიკვიდობის შენარჩუნების გულისთვის, ან ბანკისათვის მონყობილობის შესაძენად უცხოეთში და ა.შ.

ბანკებს უფლება აქვთ მოგების მიღების მიზნით დადონ საარბიტრაჟო და სპეკულაციური გარიგებები.

საარბიტრაჟო გარიგებები ერთმანეთს უხამებს უცხოური ვალუტის ყიდვის (გაყიდვის) გარიგებასა და მისი გაყიდვის (ყიდვის) კონტრგარიგებას. იმ მოგების მიღების მიზნით, რომელიც სხვადასხვა სავალუტო ბაზარზე ვალუტების კურსებში არსებული სხვაობის ხარჯზე წარმოიშობა. თუ უცხოური ვალუტის ყიდვა ერთ სავალუტო ბაზარზე ხდება, გაყიდვა კი - მეორეზე, მაშინ ეს სივრცითი არბიტრაჟია. თუ მოგება მიიღება დროში სავალუტო კურსების ცვლილებით, მაშინ ეს დროითი არბიტრაჟია.

განვიხილოთ ვალუტის გაცვლის ოპერაციების მაგალითი სავალუტო კურსის სხვადასხვა კოტირების საფუძველზე.

სავალუტო კურსი არის ერთი ქვეყნის ვალუტის ფასი, რომელიც მეორე ვალუტითაა გამოხატული.

არსებობს გაცვლის პირდაპირი ანუ ამერიკული კურსი. იგი გვიჩვენებს, თუ რამდენ დოლარადაა შესაძლებელი სხვა ქვეყნის ფულადი ერთეულის ყიდვა (ე.ი. გვიჩვენებს დოლარის კურსს მოცემული ქვეყნის ვალუტის მიმართ). მაგალითად, ავსტრალიის დოლარი 0,7245 ამერიკული დოლარი ღირს. ეს იმას ნიშნავს, რომ 1 ავსტრალიური დოლარის ყიდვა 0,7245 ამერიკულ დოლარად შეიძლება. გაცვლის შებრუნებული ანუ ევროპული კურსი გვიჩვენებს უცხოური ვალუტის რაოდენობას 1 დოლარისთვის. ეს კოტირება ამერიკულის საპირისპიროა (ქვეყნის ვალუტის კურსი დოლარის მიმართ). თუ ჩვენს მაგალითს გავაგრძელებთ: 1 ამერიკული დოლარი შეგვიძლია ვიყიდოთ 1,3803 ავსტრალიურ დოლარად (1:0,7245).

მაგალითი №1

თქვენ გაქვთ 1000 დოლარი, მაგრამ გჭირდებათ იაპონური იენები. რამდენი იაპონური იენის ყიდვას შეძლებთ, თუ დოლარის მიმართ იენის გაცვლის კურსია 105,15? რომელ კურსს გამოიყენებთ - პირდაპირს თუ შებრუნებულს?

1000 დოლარად თქვენ მიიღებთ: $1000 \text{ დოლარი} \times 105,15 \text{ იენა ერთ დოლარში} = 105150 \text{ იენას (ევროპული კურსი)}$.

მაგალითი №2

თუკი ავტომობილი 2000 000 ევრო ღირს, რამდენი დოლარი დაგჭირდებათ მის შესაძენად? პირდაპირ კურსს გამოიყენებთ გაანგარიშებისთვის თუ შებრუნებულს?

თუკი ევროს მიმართ დოლარის კურსია 0,8756, მაშინ მიიღებთ: $200000 \text{ ევრო} \times 0,8756 \text{ დოლარი ევროში} = 175120 \text{ დოლარს (პირდაპირი კურსი)}$.

მესამე ვალუტის მეშვეობით კურსის განსაზღვრის დროს წარმოიშობა კროს-კურსები, რომლებიც სამმაგ არბიტრაჟზე გარი-

გებათა საფუძველად გვევლინება.

კროს-კურსი არის არაამერიკული ვალუტის გასაცვლელი კურსი, რომელიც სხვა არაამერიკული ვალუტითაა გამოხატული. დოლარის გამოყენება იმისათვის, რომ მისი მეშვეობით გამოიხატოს სხვა ვალუტათა კურსები, მნიშვნელოვნად ამცირებს შესაძლო კროს-კურსების რაოდენობას.

განვიხილოთ სამმაგი არბიტრაჟის ნიმუში

იაპონური იენები 1 დოლარისათვის = 100,0;

მექსიკური პესოები 1 დოლარისათვის = 3,00.

დავუშვათ, რომ კროს-კურსი ტოლია: იენები პესოსათვის = 25,00.

ამ შემთხვევაში კროს-კურსი არ შეესაბამება გაცვლის კურსს. დავუშვათ, რომ თქვენ გაქვთ 100 დოლარი. თუ მოახდენთ მათ კონვერტირებას მექსიკურ პესოებში, მიიღებთ:

$$100 \times 3 = 300 \text{ პესო}$$

თუკი პესოებს იენებზე გადაცვლით, მაშინ მიიღებთ:

$$300 \times 25 = 7500 \text{ იენა}$$

მაგრამ დოლარების პირდაპირ იენებზე თუ გადაცვლით, მიიღებთ:

$$100 \text{ დოლარი} \times 100 \text{ იენა} = 10000 \text{ იენა}$$

ვლინდება, რომ იენას აქვს ორი სხვადასხვა ფასი: 75 იენა დოლარისათვის და 100 იენა დოლარისათვის, იმის მიხედვით, თუ როგორც ხორციელდება გაცვლითი ოპერაცია.

ფული რომ იშოვოთ, იაფად უნდა იყიდოთ ვალუტა და ძვირად გაყიდოთ იგი. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ იენა უფრო იაფია, თუკი მას ყიდულობთ დოლარებით, რადგან თქვენ 100 იენას მიიღებთ შესაძლო 90-ის ნაცვლად.

ასე, რომ საჭიროა ჩაატაროთ შემდეგი ოპერაციები

1. იყიდოთ 10000 იენა 100 დოლარად.

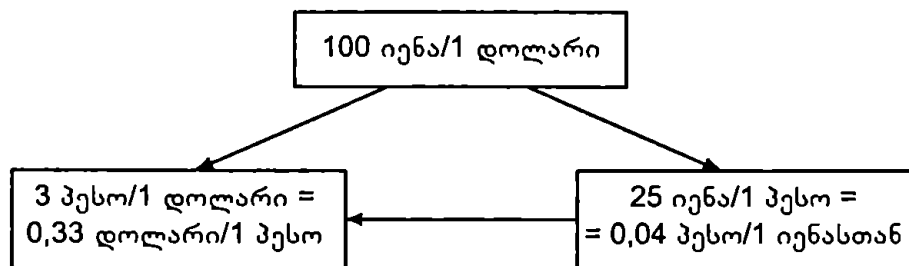
2. 10000 იენით იყიდოთ მექსიკური პესოები კროს-კურსით. რადგან პესო 25,0 იენა ღირს, ამიტომ თქვენ მიიღებთ $10000/25,0 = 400$ პესო.

3. 400 პესოთი შეგიძლიათ იყიდოთ დოლარები. დოლარის მი-

მართ პესოს კურსია 3. შესაბამისად, თქვენ 400 პესოდ მიიღებთ 133,3 დოლარს (400/3).

მთლიანად ამ ოპერაციებიდან მიღებული მოგება 33,3 დოლარს შეადგენს.

ამ პროცედურამ შეიძინა „სამმაგი არბიტრაჟის“ სახელი, რადგან გაცვლითი ოპერაციების პროცესში ვალუტა სამი განსხვავებული კურსით იცვლება, რაც 12.2 სქემაზე ჩანს.

12.2. სქემა. სამმაგი არბიტრაჟის პროცედურა

ამგვარ გარიგებათა აღსაკვეთად საჭიროა დანესდეს ისეთი კროს-კურსი, რომლის მეშვეობითაც 100 იენა 3 პესოს ტოლი იქნება:

(100 იენა/1 დოლარი): (პესო 3/1 დოლარი) = 33,3 იენა/1 პესო.

ამგვარად, პესოსთან იენის კურსია 33,3 იენა პესოში. ნებისმიერ სხვა შემთხვევაში ჩნდება სამმაგი არბიტრაჟის შესაძლებლობა.

ამჟამად საერთაშორისო ბაზარზე ფართოდაა განვითარებული საპროცენტო არბიტრაჟი. ამ სახის გარიგება აერთიანებს საერთაშორისო საკრედიტო ოპერაციებსა და ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის ოპერაციებს. მათი არსი შემდეგნაირად შეგვიძლია გამოვხატოთ.

ბანკი კრედიტს იღებს იმ ქვეყანაში, სადაც მისი საპროცენტო განაკვეთები უფრო დაბალია და ყიდის იმ ვალუტას, რომლითაც კრედიტს იღებს. ბანკი იძენს იმ სახელმწიფოს ვალუტას, სადაც განთავსების საპროცენტო განაკვეთები უფრო მაღალია, და დეპოზიტში განათავსებს მას. შემდეგ, დეპოზიტისა და მასზე დარ-

იცხული პროცენტების მიღების მერე ხდება ვალუტების საპირ-ისპირო კონვერსია და კრედიტისა და მისი პროცენტების დაბ-რუნება. ამ ოპერაციიდან მოგება წარმოიქმნება, როგორც იმ პროცენტების სხვაობა, რომელსაც მქარაბიტრაჟე იღებს მისთვის საჭირო ვალუტით.

უფლებამოსილი ბანკების მიერ უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყ-იდვა შემდეგი ხერხებით შეიძლება განხორციელდეს:

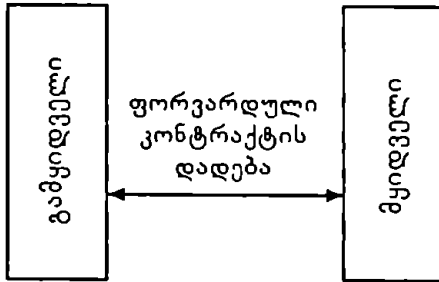
- უშუალოდ უფლებამოსილ ბანკთან ვალუტის ყიდვა-გაყიდ-ვის ხელშეკრულების დადების გზით;

- უფლებამოსილი ბანკების მეშვეობით სხვა საწარმოებისთვის ან ბანკებისათვის (მათ შორის - ცენტრალური ბანკისათვის) ვალუტის მიყიდვის (ყიდვის) კომისიის ან დავალების ხელშეკ-რულების დადების გზით საბირჟო ან არასაბირჟო სავალუტო ბაზარზე.

სხვა სახის სავალუტო ოპერაციაა უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები ვადიანი გარიგებების საფუძველზე, ე.ი. ამ გარიგებათა შესაბამისად სახსრების მიწოდება დროის იმ გარკვეული პერიოდის შემდეგ, რომელიც აღემატება ორ სამ-უშაო საბანკო დღეს გარიგების დადების თარიღიდან. ამ ოპერა-ციებს ეკუთვნის ფორვარდები, ფიუჩერსები, ოფციონები და „სვოპ“-გარიგებები.

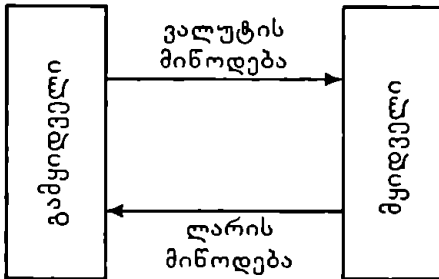
„ფორვარდის“ საფუძველზე განხორციელებული ოპერაციებ-ის დროს ვალუტის გამყიდველი ვალდებულებას კისრულობს, მყიდველს მიყიდოს მისი გარკვეული რაოდენობა მომავალი პე-რიოდის გარკვეულ მომენტში და იმ ფასით, რომელიც გარიგებ-ის დადების დროსაა დაფიქსირებული, როგორც მიწოდების ფასი. ეს გარიგებები ხდება, როგორც წესი, არასაბირჟო ბაზარზე. ამ-იტომ ყოველი მათგანის პირობები უნიკალურია და მონაწილე მხარეები მათ გარიგებათა დადების დროს ათანხმებენ. შუამავ-ლების მონაწილეობით გარიგებათა დადების დროს ჩნდება ფინ-ანსური ხარჯები მათი მომსახურების გასასტუმრებლად, სხვა შემთხვევაში თავდაპირველი ფინანსური ხარჯების განევა საჭირო არაა. ფორვარდული გარიგების დადების წესი 12.3 სქე-მაზეა წარმოდგენილი.

გარიგების დადების
თარიღი

ვალუტირების თარიღი

გარიგების პერიოდი,
რომელიც აღემატება
ორ საბანკო სამუშაო
დღეს

გარიგების პირობები:
საბაზრო ვალუტის ოდე-
ნობა;
მიწოდების ვადა;
ვალუტის მიწოდების ხე-
რხი);
მიწოდების ფასი

12.3. სქემა. ფორვარდული გარიგების პირობები და წესი

ამ გარიგების განხორციელების დროს მონაწილეთა ბალანსებში იხსნება სავალუტო პოზიციები: გამყიდველის ბალანსში - მოკლე, ხოლო მყიდველის ბალანსში - გრძელი. სავალუტო ფორვარდები იდება კომერციული და ფინანსური ოპერაციების თანხმლები რისკების ჰეჯირებისათვის. კონტრაქტის გამყიდველი, იგივე

- საბაზისო ვალუტის მფლობელი, თავს იზღვევს მისი კურსის დაცემისგან, მყიდველი კი - მისი ანევისგან. როდესაც ფორვარდულ კონტრაქტს სპეკულაციური მიზნებით იყენებენ, რომ მოგება მიიღონ ვალუტის კურსის შეცვლის შედეგად, მაშინ დებენ საანგარიშსწორებო ფორვარდებს. ამგვარი კონტრაქტის ფარგლებში ხდება ვალუტის პირობითი ყიდვა და გაყიდვა, რის შედეგადაც ნაგებულ და მოგებულ მხარეებს შემდეგნაირად განსაზღვრავენ. თუკი საანგარიშსწორებო ფორვარდის შესრულების დღეს საბაზისო ვალუტის მიმდინარე კურსი მეტია მიწოდების კურსზე, მაშინ ამ კურსებს შორის სხვაობას მიწოდების მთელ მოცულობაზე გამყიდველი იხდის, ხოლო თუ ნაკლებია, მაშინ - მყიდველი. ეს ანგარიშსწორება შემდეგ სიტუაციას ეყრდნობა: ფორვარდული კონტრაქტი ვალუტის მიწოდებას რომ ითხოვდეს, მაშინ ვალუტის გამყიდველს ზარალი მოუვიდოდა იმ მიმდინარე კურსით მისი მისი შექენისას, რომელიც გარიგების შესრულების მომენტში მეტია მიწოდების ფასზე. ვალუტის მყიდველს, თავის მხრივ, შეეძლო იგი გაეყიდა მიმდინარე კურსით და მიელო მოგება. ამიტომ ამგვარი კონტრაქტის დადების დროს მყიდველი იმედოვნებს საბაზისო ვალუტის კურსის ზრდას, გამყიდველი კი - მის შემცირებას.

განვიხილოთ ფორვარდული კონტრაქტის მაგალითი:

2001 წ. 15 ნოემბერს „X“ და „Y“ ბანკებმა დადეს საანგარიშსწორებო ფორვარდული კონტრაქტი, რომლის თანახმად „X“ ბანკი ვალდებულია 2002 წ. 15 აპრილს პირობითად მიყიდოს „Y“ ბანკს 1000 ამერიკული დოლარი კურსით 31,20 ეროვნული ვალუტა/დოლარი. 2002 წ. 15 აპრილს ცენტრალურმა ბანკმა დაადგინა დოლარის ოფიციალური კურსი - 31,15. ამგვარად, მიმდინარე სავალუტო კურსი მიწოდების კურსზე ნაკლები აღმოჩნდა და ამ შემთხვევაში ნაგებული დარჩა „Y“ ბანკი. იგი „X“ ბანკს გადაურიცხავს შემდეგი ოდენობის ფულად სახსრებს:

$(31,20 - 31,15) \times 10000 = 500$ ეროვნული ვალუტა.

სწორედ ესაა გამყიდველის მოგება.

სავალუტო ფიუჩერსული კონტრაქტი, არსებითად, ფორვადულს ჩამოგავს, მაგრამ ეს საბირჟო კონტრაქტია, რაც სწორედ

მათ განსხვავებულობას განსაზღვრავს. ფიუჩერსული კონტრაქტის პირობები სტანდარტულია და მათ ბირჟა ადგენს, ამიტომ ეს კონტრაქტები უფრო ლიკვიდურია. ამ კონტრაქტს ფაქტიურად არა აქვს შესრულების რისკი, რადგან უფრო ხშირად თვითონ ბირჟა ხდება კონტრაქტის მოპირდაპირე მხარე, ფიუჩერსული კონტრაქტის დადების დროს მისი მონაწილეები საკომისიოს უხდიან ბირჟის ნევრებს, თუკი თვითონ არ გვევლინებიან ამ ნევრებად.

გარდა განხილულისა, კიდევ არსებობს ვადიანი კონტრაქტები ოფციონის პირობებით, რითაც მხარეები იძენენ კონტრაქტის პირობებით საბაზისო ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის უფლებას. ესეც პირობითი ვადიანი გარიგებაა და შესრულების უფლებების მიხედვით არსებობს:

კოლ (coll) - ოფციონი. იგი ოფციონის მყიდველს აძლევს საბაზისო ვალუტის ყიდვის უფლებას, ამასთან, გამყიდველი ვალდებულია გაყიდოს ვალუტა (იყენებენ კურსის ანევაზე თამაშის დროს);

პუტ (put) - ოფციონი. იგი ოფციონის გამყიდველს უფლებას აძლევს, გაყიდოს საბაზისო ვალუტა, ამასთან, მყიდველი ვალდებულია იყიდოს ეს ვალუტა (იყენებენ კურსის დაწევაზე თამაშის დროს).

ამასთან, შესაბამისი უფლების მიღებისთვის იხდიან გარკვეულ ფულად თანხას, რომელსაც ოფციონის ფასს ან პრემიას უწოდებენ. ოფციონები მიმოქცევაშია როგორც საბირჟო, ისე არასაბირჟო ბაზრებზე. ვადის მიხედვით შესაძლოა არსებობდეს ორგვარი ოფციონები:

- ამერიკული, რომლებიც შეიძლება შესრულდეს მათი მოქმედების დასრულებამდე ნებისმიერ მომენტში;

- ევროპული, რომლებიც შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ მათი მოქმედების ვადის დასრულების დღეს.

დეპოზიტური ოპერაციების მიმართ ფულის ბაზრებზე ხშირად დებენ „სვოპ“ - გარიგებებს, რომლებიც წარმოადგენენ მათ ყიდვას „სვოპ“ - პირობებით და იმავდროული რეალიზაციით „ფორვარდის“ პირობებით, და პირიქით.

უცხოურ ვალუტოვან აქტივებში სახსრების განთავსების ჰეჯირებას ახდენენ შესაბამისი ვალუტის ვადიანი გაყიდვის გზით; უცხოურვალუტიანი პასივების მოზიდვის რისკების ჰეჯირებას ახდენენ შესაბამისი ვალუტის ფორვარდული ყიდვით.

უფლებამოსილ ბანკებს უფლება აქვთ, უცხოური ვალუტა იყიდონ ან გაყიდონ შიდა სავალუტო ბაზარზე ფიზიკურ პირებთან სავალუტო (არასავაჭრო) ოპერაციების განხორციელების მიზნით. ეს ოპერაციები წარმოებს უფლებამოსილი ბანკების გადასაცვლელი პუნქტების მეშვეობით. ბანკის გადასაცვლელ პუნქტში შეიძლება მოხდეს შემდეგი ოპერაციები:

- ნაღდი უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა ნაღდ ეროვნულ ფულზე;

- სხვა სახელმწიფოს ვალუტით არსებული გადახდის დოკუმენტების ყიდვა-გაყიდვა ნაღდი ეროვნული ან უცხოური ვალუტით;

- ნაღდი უცხოური ვალუტის ან უცხოური ვალუტით არსებული გადახდის დოკუმენტების მიღება ინკასოზე წარმართვისათვის;

- უცხო სახელმწიფოთა იმ ფულის ნიშნებისა და უცხოური ვალუტით არსებული იმ გადახდის დოკუმენტების მიღება ექსპერტიზისათვის, რომელთა ნამდვილობა ეჭვს აღძრავს;

- ნაღდი უცხოური ვალუტის გაცემა და ჩარიცხვა საკრედიტო და სადებეტო ბარათებით ანგარიშსწორებების დროს;

- ერთი სახელმწიფოს ნაღდი ვალუტის გაცვლა მეორისაზე;

- ერთი სახელმწიფოს გადახდის ფულის ნიშნის დახურდავება იმავე ნიშნებზე;

- არასაგადასახადო უცხოური ფულის ნიშნის შეცვლა იმავე ქვეყნის გადახდის ფულის ნიშნებით;

- სხვა სახელმწიფოს არასაგადასახადო ფულის ნიშნის შექმნა ნაღდი ეროვნული ვალუტით.

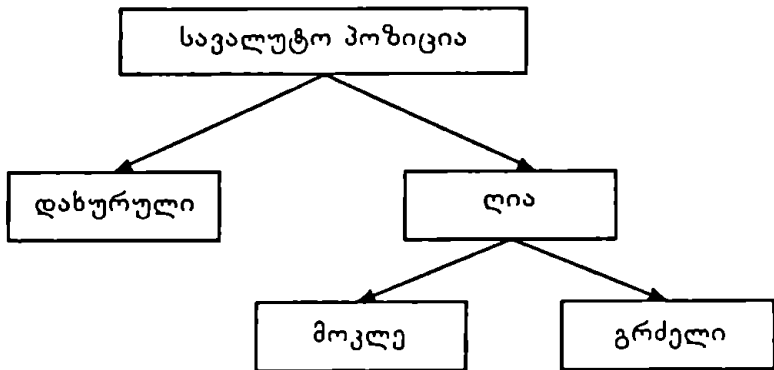
უცხოური ვალუტით არსებულ სახსრებზე ოპერაციების ჩატარების დროს ბანკში (მის ფილიალში) შესაბამისი ვალუტით ყალიბდება აქტივები და პასივები (მოთხოვნები და ვალდებულებები), რომელთა თანაფარდობას „სავალუტო პოზიციას“ უწოდებენ. ბანკის (ფილიალის) სავალუტო პოზიცია შეიძლება იყოს დახ-

ურული ან ღია:

- დახურული სავალუტო პოზიცია არის პოზიცია ცალკეულ უცხოურ ვალუტაში, რომელშიც აქტივები (მოთხოვნები) და პასივები (ვალდებულებები) რაოდენობით ერთმანეთს ემთხვევა;

- ღია სავალუტო პოზიცია აღმოცენდება ცალკეული უცხოური ვალუტის მიხედვით აქტივების (მოთხოვნების) და პასივების (ვალდებულებების) რაოდენობრივი სხვადასხვაობის დროს და წარმოადგენს ამ ვალუტით გამოხატულ მათ სხვაობას.

ბანკის ღია სავალუტო პოზიცია (ღსპ) შეიძლება იყოს გრძელი ან მოკლე (იხ.სქემა 12.4).

12.4. სქემა. ბანკის სავალუტო პოზიცია

• გრძელი ღია სავალუტო პოზიცია არის იმ ცალკეული უცხოური ვალუტით გამოხატული ღია სავალუტო პოზიცია, რომელშიც არსებული ბანკის აქტივები (მოთხოვნები) რაოდენობით აღემატება მოცემულ ვალუტაში არსებულ მის პასივებს (ვალდებულებებს);

• მოკლე ღია სავალუტო პოზიცია არის იმ ცალკეული უცხოური ვალუტით გამოხატული ღია სავალუტო პოზიცია, რომელშიც არსებული ბანკის პასივები (ვალდებულებები) რაოდენობით აღემატება მოცემულ ვალუტაში არსებულ მის აქტივებს (მოთხოვნებს).

ღია სავალუტო პოზიციის ცნებას განსაკუთრებული მნიშ-

ვნელობა აქვს საბანკო საქმიანობის თეორიისა და პრაქტიკისათვის, რადგან ნებისმიერი ღია სავალუტო პოზიცია რისკისკენ მიდრეკილებას მოასწავებს და მისი შედეგი ხდება მოგების ან ზარალის შესაძლებლობა. სავალუტო რისკი, თავის მხრივ, ყველაზე უფრო თვალნათლივ ვლინდება ღია სავალუტო პოზიციის დროს. ამიტომ ეს ორი ცნება განუყოფლად უკავშირდება ერთმანეთს, რითაც აიხსნება კიდევ ღია სავალუტო პოზიციის მეორე დასახელება - კომერციული ბანკის „სავალუტო რისკის პოზიცია“.

სავალუტო რისკის პოზიციის რეგულირება არის ქვეყნის საბანკო სისტემის სტაბილურობის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი და თანაც, სავალუტო რეგულირების იარაღი. ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირების მთავარი მიზანია კომერციული ბანკის სამეურნეო საქმიანობის შედეგებზე სავალუტო რისკის უარყოფითი გავლენის მინიმიზაცია. კომერციული ბანკები იყენებენ ლსპ-ის რეგულირების ინსტრუმენტების ფართო ასპექტს. მათი მეშვეობით სავალუტო რისკის მართვის პროცესი ექცევა ბანკში მიღებული სტრატეგიის დამოკიდებულებაში. ამასთან, ეს ინსტრუმენტები თანამედროვე ეტაპზე ბანკთა შორის ინტეგრაციის მნიშვნელოვანი ფაქტორია. მაკონტროლებელი ორგანოები კომერციული ბანკების ლსპ-ის რეგულირებასა და კონტროლს იყენებენ როგორც საბანკო, ისე სავალუტო რეგულირების ფარგლებში, რათა უზრუნველყონ საბანკო სისტემის ეფექტიანობის ამაღლება და ვალუტის ბაზარზე არსებული ვითარების სტაბილიზება.

მაგალითებზე განვიხილოთ ღია სავალუტო პოზიციის ტრანსფორმაციის მექანიზმი:

ა) მოცემული ვალუტით აშშ-ის დოლარების ყიდვაზე today - ტიპის გარიგების დროს საკორესპონდენტო ანგარიშზე მატულობს დოლარული სავალუტო სახსრების თანხა, ხოლო ადგილობრივი ვალუტით არსებული სახსრების თანხა მცირდება (ანალოგიურ ანგარიშზე ეროვნული ვალუტით). აშშ-ის დოლარით ევროს ყიდვის შემთხვევაში იცვლება ბანკის სხვადასხვა ანგარიშზე სხვადასხვა ვალუტით არსებული სახსრების თანხები. ამგვარად, ხდება ბალანსში სავალუტო სახსრების თანხების (მათ

შორის - სხვადასხვა ვალუტით) ვარირება, იცვლება სავალუტო აქტივებსა და პასივებს შორის თანაფარდობა, ე.ი. იცვლება ღია სავალუტო პოზიცია.

ბ) უცხოური ვალუტით შემოსავლების მიღების დროს ლსპ იმის შედეგად ტრანსფორმირდება, რომ განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობაში მიღებული ბულალტრული ნესების თანახმად, ბანკების მიერ უცხოური ვალუტით მიღებული შემოსავლები (ან ხარჯები) ბულალტრულ აღრიცხვაში ასახული უნდა იყოს მხოლოდ და მხოლოდ ეროვნული ვალუტებით შემოსავლების (გასავლების) საბალანსო ანგარიშებზე. ეს იმას ნიშნავს, რომ, ერთი მხრივ (საკორესპონდენტო ანგარიშზე ვალუტით შემოსავლების თანხის შემოსვლის შედეგად) იზრდება სავალუტო საკორესპონდენტო ანგარიშზე არსებული სახსრების თანხა, ხოლო, მეორე მხრივ, ბალანსის პასივში შემოსავლები (ხარჯები) აღრიცხება ეროვნული ვალუტით, რაც ხელს უწყობს სავალუტო აქტივებსა და პასივებს შორის სხვაობის შეცვლას.

ღია სავალუტო პოზიციის ცვლილებაზე არ მოქმედებენ ისეთი ოპერაციები, როგორცაა: ანგარიშზე სავალუტო სახსრების შემოტანა კლიენტის მიერ; კლიენტების გადასახდელების შესრულება; კრედიტების გაცემა და მიღება; დოკუმენტარული ოპერაციები; გადასახდელების განხორციელება ჩეკების მიხედვით; თამასუქების განაღდება და ა.შ. ამას ის განაპირობებს, რომ ამგვარი ოპერაციები არ იწვევს სავალუტო აქტივებსა და პასივებს შორის სხვაობის შეცვლას, რადგან გულისხმობენ ბალანსის აქტივისა და პასივის ერთდროულად და ერთნაირი თანხით შეცვლას (მაგალითად, კლიენტის მიერ გადახდის განხორციელების დროს ბალანსში ერთნაირი მიმართულებით მოხდება მოძრაობა როგორც სავალუტო საკორესპონდენტო ანგარიშზე, ისე კლიენტის სავალუტო ანგარიშზეც); მაშასადამე, ისინი არ იწვევენ ღია სავალუტო პოზიციის შეცვლას.

კომერციული ბანკის (მისი ფილიალის) ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირების მთავარი ამოცანაა ბანკის (ფილიალის) საქმიანობის თანმდევით სავალუტო რისკის უარყოფითი გავლენის მინიმიზაცია. ეს ამოცანა შედგება განსაკუთრებული მნიშვნელობის

მქონე ორი შემადგენელი ნაწილისგან, რომელთაც ეკუთვნის:

1) ღია პოზიციების საკუთრივ რეგულირება ბანკის სავალუტო რისკის მართვის მიზნით. სავალუტო რისკის მართვის რეგულირების თავისებურება ისაა, რომ მას შეუძლია ბანკს მოუტანოს არა მარტო ზარალი, არამედ მოგებაც, მათ შორის - სპეკულაციური, სავალუტო კურსების ილბლიანად შეცვლის შედეგად.

ბანკში მიღებულ პოლიტიკაზე დამოკიდებულებით, ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირების პროცედურები შეიძლება ხორციელდებოდეს მხოლოდ სავალუტო რისკთან დაკავშირებული სავარაუდო დანაკარგების აღკვეთის მიზნით ან დამატებითი სპეკულაციური შემოსავლის მიღების მიზნით. ზოგად შემთხვევაში ეს მართვა უზრუნველყოფს ორივე მითითებული ამოცანის ერთდროულად შესრულებას.

2) ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირება სავალუტო რისკის პოზიციის მიმართ მაკონტროლებელი ორგანოების მიერ დაწესებული მოთხოვნების - ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტების - დარღვევათა აღკვეთის მიზნით. ეს ასპექტი მთლიანად შეესაბამება ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირების მთავარ ამოცანას, რადგან იმ სავალდებულო ნორმატიული მოთხოვნების შესრულებისკენაა მიმართული, რომელთა მიზანიც, ასევე, ბანკის საქმიანობის შედეგებზე სავალუტო რისკის ზემოქმედების უარყოფითი გავლენის მინიმიზაციაა.

შეგვიძლია გამოვყოთ ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირების ორი მეთოდი - პეჯირება და ლიმიტირება.

პეჯირება ეყრდნობა მაკომპენსირებელი სავალუტო პოზიციის შექმნას, რომლის დროსაც ხდება ერთი სავალუტო რისკის (მოგების ან ზარალის) ნაწილობრივ ან მთლიანად კომპენსირება მეორე, შესაბამისი რისკით.

ლიმიტირება ეყრდნობა ბანკის ღია სავალუტო პოზიციის სავალდებულო ან ნებაყოფლობით შეზღუდვას დაწესებული ლიმიტების შესაბამისად.

პეჯირების ყველაზე უფრო გავრცელებული სახეა ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ვადიანი და ნალდი გარიგებების დამაბალანსებელი - შემხვედრი (ე.ი. ღია სავალუტო პოზიციის ჩამოყალიბებუ-

ლი სიდიდის მიმართულების საპირისპირო) გარიგებების დადება. ამას ის განაპირობებს, რომ კონვენსიის ოპერაციები ბანკის ღია სავალუტო პოზიციაზე მოქმედ ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან საბანკო ოპერაციებად იქცა.

თუკი ბანკში ჩამოყალიბდა მოკლე ღია სავალუტო პოზიცია, ეს იმას ნიშნავს, რომ მოცემული ვალუტით:

პასივები > აქტივებზე \Rightarrow ვალდებულებები > მოთხოვნებზე \Rightarrow
 \Rightarrow ვალუტის გაყიდვა > ყიდვაზე.

ამიტომ ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირების მიზნით აუცილებელია დაიდოს შემხვედრი გარიგება ვალუტის შექენაზე, რათა შემცირდეს მოცემული ვალუტით ბანკის ვალდებულებებსა და მოთხოვნებს შორის არსებული სხვაობა, ე.ი. შემცირდეს ღია სავალუტო პოზიცია.

თუკი ბანკში ჩამოყალიბდა გრძელი ლსპ, ეს იმას ნიშნავს, რომ მოცემული ვალუტით:

აქტივები > პასივებზე \Rightarrow მოთხოვნები > ვალდებულებებზე \Rightarrow
 \Rightarrow ვალუტის ყიდვა > გაყიდვაზე.

ღია სავალუტო პოზიციის რეგულირების მიზნით ამ შემთხვევაში უნდა დაიდოს შემხვედრი გარიგება ვალუტის გაყიდვაზე, რათა შემცირდეს მოცემული ვალუტით ბანკის მოთხოვნებსა და ვალდებულებებს შორის არსებული სხვაობა, ე.ი. შემცირდეს ლსპ.

ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით ღია სავალუტო პოზიციაში გამოყოფენ ნაღდ და ვადიან შემადგენელ ნაწილებს. თუმცა, ბუღალტრული აღრიცხვის ლოგიკიდან გამომდინარე, მიზნაშენონილია ამ ელემენტების დაყოფა მათში აკუმულირებული სახსრების სახის მიხედვით - საბალანსო, არასაბალანსო და არასისტემურ შემადგენელ ნაწილებად.

ჰეჯირებისგან განსხვავებით, ლიმიტირებას მიმართავენ როგორც ბანკები, ისე მაკონტროლებელი ორგანოები. იგი მდგომარეობს ბანკის ღია სავალუტო პოზიციის სიდიდეთა ნებაყოფლობით (ბანკის მხრიდან) ან იძულებით (მაკონტროლებელი ორგანოს მოთხოვნით) შეზღუდვაში დანესებული ლიმიტების შესაბამისად.

12.2. სავალუტო ოპერაციების ეკონომიკური საფუძვლები

თანამედროვე ეკონომიკის განვითარების პირობებში სულ უფრო მკაფიოდ იკვეთება წარმოების საერთაშორისო კოოპერაციისა და საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების ტენდენციები. საერთაშორისო სასაქონლო და ფულადი ურთიერთობების ნორმალური ფუნქციონირება შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნული ვალუტის სხვა ქვეყნის ვალუტაზე თავისუფლად გადაცვლის პირობის არსებობის შემთხვევაში.

სავალუტო ურთიერთობები განეკუთვნება ფულადი ურთიერთობის ნაირსახეობას, რომელიც წარმოიშობა სხვადასხვა ეკონომიკურ აგენტებს, აგრეთვე ამ უკანასკნელებსა და სახელმწიფოს შორის. მისი ძირითადი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ აღნიშნულ ურთიერთობათა ობიექტად გვევლინება სხვა ქვეყნის უცხოური ვალუტა, რომლის გამოყენების არეალი, მოცემული ქვეყნის სუვერენული ინტერესებიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს მხრიდან ობიექტურად მოითხოვს განსაზღვრულ ჩარჩოებში მოქცევას, რათა არ მოხდეს მის მიერ ეროვნული ვალუტის ჩანაცვლება ან/და საგარეო-სავაჭრო და ფინანსურ ურთიერთობათა პარალიზება¹ (მ.კაკულია. სავალუტო სისტემის განვითარების პრობლემები საქართველოში. - თბ.: საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკური და სოციალური სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი - 2001. - გვ.14.).

სავალუტო ურთიერთობების ცალკეული ელემენტების ნიშნები სათამაშუო და გადაძვლეული საქმიანობის ფორმით ჯერ კიდევ ანტიკურ სამყაროში შეინიშნებოდა უძველეს საბერძნეთსა და რომში. სავალუტო ურთიერთობების განვითარების შემდეგი ეტაპი გახლდათ დასავლეთ ევროპის ცნობილ სავაჭრო ცენტრებში (ლიონი, ანტვერპენი) შუა საუკუნეებში გამართული „სათამაშუო ვაჭრობები“. მოგვიანებით ავტომატური საკლირინგო პალატები შეიქმნა გერმანიაში, დიდ ბრიტანეთსა და პოლანდიაში. მოხდა საერთაშორისო შრომის განაწილების გაღრმავება, ქვეყნები შორის ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება და სხვ.

ცნობილია, რომ სავალუტო ურთიერთობებსა და კვლავწარმოების პროცესს შორის არსებობს როგორც პირდაპირი, ასევე უკუკავშირი. სავალუტო ურთიერთობების ობიექტური საფუძველია ისეთი საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესები, რომლებიც წარმოშობენ საქონლის, ფულისა და შრომის საერთაშორისო გაცვლას. სავალუტო ურთიერთობების განვითარება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ეროვნული და მსოფლიო ეკონომიკების განვითარებაზე, მსოფლიოში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებასა და სხვადასხვა ქვეყნებს შორის ჩამოყალიბებულ ურთიერთობებზე. იმის გათვალისწინებით, რომ საერთაშორისო ურთიერთობები, მათ შორის, სავალუტო, მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული ისეთ სფეროებთან, როგორებიცაა: პოლიტიკა, ეკონომიკა, დიპლომატია, კომერცია, სამრეწველო წარმოება და ვაჭრობა, ამ ურთიერთობებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია როგორც ეროვნულ, ისე მსოფლიო მეურნეობაში. სხვადასხვა ქვეყნებსა და მათ ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის განხორციელებული საანგარიშსწორებო, საკრედიტო და საფინანსო ოპერაციები იწვევს ეროვნული ვალუტების უცხოურ ვალუტებად გადაქცევას და პირიქით. ამავდროულად, უნდა აღინიშნოს, რომ სავალუტო ურთიერთობები ხასიათდება გარკვეული დამოუკიდებლობით, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მათ შეიძლება უკუპროპორციული გავლენა იქონიონ კვლავწარმოების პროცესზე. სამეურნეო ურთიერთობების ინტერნაციონალიზაციის პირობებში უფრო მეტად ძლიერდება კვლავწარმოების პროცესის დამოკიდებულება ისეთ საგარეო ფაქტორებზე, როგორებიცაა: საერთაშორისო ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარება, უცხოური კაპიტალის ბრუნვა და ა.შ. საერთაშორისო სავალუტო ურთიერთობების არასტაბილურმა მდგომარეობამ და სავალუტო კრიზისებმა კვლავწარმოების პროცესზე შესაძლოა ძალზე უარყოფითად იმოქმედოს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სავალუტო ურთიერთობების ობიექტს სხვა ქვეყნის უცხოური ვალუტა წარმოადგენს. „ვალუტა“ იტალიური სიტყვაა და პირდაპირი თარგმანით ღირებულებას ნიშნავს. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე მსოფლიოში წარმოებისა და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციამ საყოველთაო ხასიათი მიიღო, ეკონომიკურ თეორიაში უცხოური

ვალუტის ცნების ზუსტი შინაარსი ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული ბოლომდე.

მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი მიიჩნევს, რომ უცხოური ვალუტის კატეგორიას მიეკუთვნება მხოლოდ ის ფულადი ერთეულები, რომლებიც უშუალოდ ასრულებს მსოფლიო ფულის ფუნქციას. ასეთი სახის ვალუტებს სარეზერვო ვალუტებს მიაკუთვნებენ. ამასთანავე, ფულადი ერთეულის უცხოურ ვალუტად აღიარების უმთავრესი წინაპირობა არ არის. დღეისათვის არსებობს რამდენიმე ვალუტა, რომლებსაც სარეზერვო ვალუტის სტატუსი გააჩნია. ესენია: აშშ დოლარი, ევრო და იაპონური იენი. თუ მეცნიერთა ამ ჯგუფის მოსაზრებებს გავითვალისწინებთ, უნდა მივიჩნიოთ, რომ თანამედროვე მსოფლიოში მხოლოდ სამი სახის უცხოური ვალუტა არსებობს, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება. რატომ არ შეიძლება უცხოურ ვალუტებად განვიხილოთ ისეთი ფულადი ერთეულები, როგორებიცაა ბრიტანული ფუნტი, კანადური დოლარი ან ნორვეგიული კრონი? მიუხედავად იმისა, რომ ჩამოთვლილ ფულად ერთეულებს არ გააჩნიათ სარეზერვო ვალუტის სტატუსი, მათი კონვერტირებადობა უზრუნველყოფილია ემიტენტი ქვეყნების ცენტრალური ბანკების მიერ და მათი კურსი ყოველდღიურად განისაზღვრება საერთაშორისო სავალუტო ბაზრებზე კონკრეტული მომენტისათვის არსებული მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე. რადგანაც საერთაშორისო სავალუტო ბაზრებზე არსებობს აღნიშნულ ვალუტებზე მოთხოვნა, შეიძლება ითქვას, რომ ისინი გამოიყენება საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში. ასეთი სახის ვალუტების წილი გაცილებით მცირეა სარეზერვო ვალუტებით განხორციელებული ოპერაციების მოცულობასთან შედარებით, ვერავინ დაადასტურებს, რომ ისინი არ წარმოადგენენ უცხოურ ვალუტებს. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, უცხოური ვალუტის ცნება გულისხმობს ამა თუ იმ ქვეყანაში გადახდის კანონიერი საშუალების სტატუსის მქონე ბანკნოტებს, მონეტებს, აგრეთვე საბანკო ანგარიშებზე რიცხულ ნაშთებს, რომელთა ყიდვა-გაყიდვა რეგულარულად ხორციელდება ემიტენტი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ (მ.აკაულია. სავალუტო სისტემის განვითარების პრობლემები საქართველოში - თბ.: საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტროსთან არსებული

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სავალუტო ურთიერთობები წარმოიშობა სხვადასხვა ეკონომიკურ აგენტებს შორის, აგრეთვე ამ უკანასკნელებსა და სახელმწიფოს შორის. მაშასადამე, შეიძლება ითქვას, რომ სავალუტო ურთიერთობის სუბიექტები არიან სხვადასხვა სახელმწიფოები, წარმოდგენილი შესაბამისი ორგანიზაციების სახით, იურიდიული პირები, განურჩევლად მათი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა, და, რალა თქმა უნდა, ფიზიკური პირები, რომელთა ცხოვრებაშიც მსოფლიოში მიმდინარე ინტეგრაციული და საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების პროცესების ფონზე უცხოურ ვალუტას სულ უფრო მნიშვნელოვანი როლი აქვს...

● მსოფლიოში მიმდინარე სამეურნეო კავშირების ინტერნაციონალიზაციის საფუძველზე, საერთაშორისო სავალუტო ურთიერთობებმა თანდათან მიიღო ორგანიზაციის გარკვეული ფორმა. სავალუტო სისტემა წარმოადგენს სავალუტო ურთიერთობების რეგულირებისა და ორგანიზაციის ფორმას, რომელიც გამყარებულია ეროვნული კანონმდებლობით ან სახელმწიფოთაშორისი შეთანხმებებით (Международные валютно-кредитные и финансовые отношения/ Под.ред. Красавиной Л. -М.: Финансы и статистика. - 1994. С.8.) აღნიშნული სისტემა შეიძლება განვიხილოთ როგორც ეკონომიკური, ისე ორგანიზაციულ-სამართლებრივი თვალსაზრისით. ეკონომიკური თვალსაზრისით, სავალუტო სისტემა არის სამეურნეო კავშირების ინტერნაციონალიზაციის საფუძველზე ისტორიულად ჩამოყალიბებული სავალუტო-ეკონომიკური ურთიერთობების ერთობლიობა. ორგანიზაციულ-სამართლებრივი თვალსაზრისით კი სავალუტო სისტემა წარმოადგენს სავალუტო ურთიერთობების ორგანიზაციის სახელმწიფოებრივ და სამართლებრივ ფორმას, რომელიც ისტორიულად სამეურნეო კავშირების ინტერნაციონალიზაციის ხარჯზე წარმოიშვა და საერთაშორისო სამართლის ნორმების გათვალისწინებით შექმნილი ეროვნული კანონმდებლობით გამყარდა.

რადგანაც წინამდებარე ნაშრომის მიზანია სავალუტო ურთიერთობათა სპეციფიკის განხილვა გარდამავალი ეკონომიკის

მქონე ქვეყნებში, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოკლედ შევეხოთ ტერმინს „გარდამავალი ეკონომიკა“.

● გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკა არის ისეთი ქვეყნის ან ქვეყნების ეკონომიკა, რომლებიც გარკვეული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის მდგომარეობიდან თვისებრივად სრულიად განსხვავებულ მდგომარეობაში გადასვლის პროცესში (economy in transition) იმყოფებიან. გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკას გააჩნია მთელი რიგი სპეციფიკური მახასიათებლებისა, რითაც იგი განსხვავდება სტაციონარულ მდგომარეობაში მყოფი ეკონომიკისაგან, რომელიც ვითარდება არსებული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ჩარჩოებში მისთვის დამახასიათებელი ინსტიტუტების, კავშირების და ურთიერთობების სრულყოფისა და ცვლილებების გზით. საპირისპიროდ ამისა, გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკის განვითარება მიმდინარეობს გარდამავალ პერიოდში ახალი ტიპის ინსტიტუტების, კავშირებისა და ურთიერთობების წარმოშობის ფონზე. აღნიშნული პროცესების შედეგად, ბუნებრივია, წარმოიქმნება სრულიად ახალი მაკრო და მიკროეკონომიკური კანონზომიერებანი და ტენდენციები, სოციალური და პოლიტიკური ცვლილებები, ეკონომიკური პოლიტიკის ახალი ამოცანები.

XX საუკუნის მინურულს დღის წესრიგში განსაკუთრებული აქტუალობით დადგა პოსტკომუნისტური ქვეყნების ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პრობლემები, რაც გამოწვეული იყო სოციალისტური ბანკის წევრ ქვეყნებში განვითარებული ყველასათვის კარგად ცნობილი პოლიტიკური თუ სოციალური მოვლენებით. დაახლოებით ოცდაათამდე ქვეყნის თითქმის 300 მილიონი ადამიანი ურთულესი პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა, რაც ცენტრალიზებული ეკონომიკიდან საბაზროზე გადასვლამ გამოიწვია. ამასთან, თუ აღმოსავლეთი და ცენტრალური ევროპის რიგი ქვეყნებისათვის აღნიშნული პროცესი გარკვეულწილად უახლოეს წარსულში დაბრუნებას ნიშნავდა, პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებისათვის ეს იყო სრულიად განსხვავებული, ახალი ტიპის ინსტიტუტებისა და ურთიერთობების ჩამოყალიბების საწყისი ეტაპი.

გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის დამახასიათებელია სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების სამი

ძირითადი ჯგუფი, კერძოდ:

- მიუხედავად იმისა, რომ ლიბერალიზაცია და მაკროეკონომიკური სტაბილურობა სხვადასხვა ტიპის პრობლემებია, ისტორიულად ისინი ერთმანეთზე მჭიდროდ გადაჯაჭვულნი აღმოჩნდნენ. ცნობილია, რომ გარადამავალი ეკონომიკის უმეტეს ქვეყნებში სისტემური კრიზისები საფინანსო-საბიუჯეტო კრიზისების ფონზე მიმდინარეობდა. შესაბამისად, საბაზრო ფასწარმოქმნის პროცესზე გადასვლა შეუძლებელი იქნებოდა ინფლაციის მაღალი მაჩვენებლის შემცირების გარეშე. სწორედ ამ ფაქტორმა განაპირობა ზემოთ აღნიშნული ორი სხვადასხვა პრობლემის ერთ ჯგუფში გაერთიანება:

- გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკის ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი პრობლემების შემდეგ ჯგუფს პირობითად „ინსტიტუციური“ შეიძლება ვუწოდოთ. აქ, უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება ისეთი ინსტიტუტებისა და ურთიერთობების ჩამოყალიბება, რომლებიც ხელს უწყობს ქვეყანაში კერძო მესაკუთრეობის განვითარებას;

- და ბოლოს, დამოუკიდებელ პრობლემად შეიძლება განვიხილოთ ეკონომიკური ზრდის პერსპექტივები და შესაძლებლობა - პოსტკომუნისტური ქვეყნების სამეურნეო სტრუქტურების ძირეული ტრანსფორმაციის აუცილებლობა და ამა თუ იმ ქვეყნის შესაძლებლობა თავისი ეკონომიკური განვითარებით მიაღწიოს განვითარებული ქვეყნების დონეს, პრობლემას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სძენს.

12.3. სავალუტო ბაზრის ინფრასტრუქტურა საქართველოში

სავალუტო ბაზრები თანამედროვე საფინანსო ბაზრების ერთ-ერთ ყველაზე დინამიკურ და ლიკვიდურ სეგმენტს წარმოადგენს. მისი, როგორც კონკურენტუნარიანი ბაზრის განვითარება ქვეყნის ეკონომიკური სტრუქტურის მთავარ მიმართულებად განიხილება.

სავალუტო ბაზარი წარმოადგენს საკონვერსიო ოპერაციათა ერთობლიობას, რომელიც ამ ბაზრის მონაწილეებს შორის, კონკრეტული პირობების (თანხა, გაცვლითი კურსი, ვალუტირების თარი-

ლი) დაცვით, ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციებს მოიცავს. თავის მხრივ, საკონვერსიო ოპერაციები უცხოურ ვალუტაში ანგარიშსწორებას, სესხების გაცემასა და სხვა მიზნებს ემსახურება.

ქვეყნის სავალუტო სისტემა მოიცავს ეროვნულ და საერთაშორისო სავალუტო სისტემებს, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდება ფუნქციებით, როლით, ამოცანებითა და რეგულირების მეთოდებით.

ცნობილია, რომ ვალუტა არის ამა თუ იმ ქვეყნის ეროვნული ფულადი ერთეული, აგრეთვე სხვა საკრედიტო საგადასახდლო საშუალება (თამასუქი, ჩეკი და ა.შ.), რომელიც გამოიყენება საქონლის ღირებულების სიდიდის გამოსათვლელად.

გამოყენებისა და მიმოქცევის სფეროების თვალსაზრისით, განსხვავებენ ეროვნულ და სარეზერვო, კონვერტირებად (თავისუფლად კონვერტირებად და ნაწილობრივ კონვერტირებად) და არაკონვერტირებად ვალუტებს. სწორედ აღნიშნული სახეობის ვალუტები წარმოადგენს როგორც შიდა, ასევე საერთაშორისო სავალუტო ბაზრების ძირითად და, ამავდროულად, უმთავრეს ინსტრუმენტებს. მათ შორის, მსოფლიოს სავალუტო ბაზრებზე ყველაზე გავრცელებულია თავისუფლად კონვერტირებადი ვალუტები, რომლებზე დადებული გარიგებებიც მნიშვნელოვნად აღემატება სხვა ვალუტებში დადებულ გარიგებათა მოცულობებს. ასეთ ვალუტათა სახეობებს განეკუთვნება: აშშ დოლარი, ევრო, იაპონური იენი, ბრიტანული გირვანქა სტერლინგი და შვეიცარიული ფრანკი. თანამედროვე საკომუნიკაციო საშუალებების დახმარებით ამ ვალუტებში დადებული გარიგებათა ყოველდღიური მოცულობა მილიარდობით აშშ დოლარს შეადგენს. მათ შორის, აშშ დოლარის ხვედრითი წილი მსოფლიო სავალუტო ოპერაციების საერთო მოცულობაში დაახლოებით 87%-ია. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სავალუტო ბაზარზე ამა თუ იმ ქვეყნის ვალუტის როლი განისაზღვრება მისი ადგილით მსოფლიო სამეურნეო სისტემაში.

ტერიტორიული სავალუტო ბაზრები მჭიდროდ არის დაკავშირებული უმსხვილეს საბანკო და სავალუტო საბირჟო ცენტრებთან. სავალუტო ბაზრის ძირითადი ოპერატორები არიან ცენტრალური და კომერციული ბანკები, სავალუტო ბირჟები, საინვესტიციო ფონდები, საგარეო ვაჭრობით დაკავებული ორგა-

ნიზაცები, სადაზღვევო და საბროკერო კომპანიები, აგრეთვე ფიზიკური პირები (ს.ფხაკაძე, კ.სენიაშვილი, სავალუტო დილინგი და მისი განვითარების პერსპექტივები საქართველოში//ბანკი.-2000.№4. გვ.27).

საქართველოს შიდა სავალუტო ბაზარს, როგორც დამოუკიდებელი ქვეყნის ეკონომიკის ერთ-ერთ ორგანიზებულ სეგმენტს, საფუძველი ჩაეყარა 1993 წლიდან თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟის ჩამოყალიბებასთან ერთად და დღემდე განვითარებად ხასიათს ატარებს. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ამავლე პერიოდში გამოვიდა მიმოქცევაში ეროვნული ვალუტის - ლარის წინამორბედი, საქართველოს ეროვნული ბანკის კუპონი, (საქართველოს ტერიტორიაზე კუპონი 1993 წლის 2 აპრილიდან შემოვიდა მიმოქცევაში. ხოლო ერთადერთ კანონიერ საგადახდელო საშუალებად 1993 წლის 3 აგვისტოდან გამოცხადდა და 1993 წლის 7 აგვისტომდე მისი შეფარდება რუსულ რუბლთან 1:1-ს შეადგენდა. 7 აგვისტოს თბილისის ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე შედგა პირველი სავაჭრო სესია, სადაც 1 აშშ დოლარი 5690 კუპონს, ხოლო 100 რუსული რუბლი 550 კუპონს შეადგენდა), რომელმაც რეალურად შეასრულა თავისი ფუნქცია და უფრო სრულყოფილი ეროვნული ვალუტის ემისიის საფუძველი შექმნა.

თავდაპირველად საკონვერსიო ოპერაციების უფლება მხოლოდ ეროვნულ ბანკს და კომერციულ ბანკებს მიეცა, თუმცა შემდეგ კანონმდებლობით დაშვებულ იქნა იურიდიული და ფიზიკური პირების ვალუტის გადამცველი პუნქტების საქმიანობაც. აქედან გამომდინარე, საქართველოში შიდა სავალუტო ბაზრის აგენტებად უნდა განვიხილოთ ეროვნული ბანკი, კომერციული ბანკები და ვალუტის გადამცველი პუნქტები. ამ კონტექსტში ქვეყნის შიდა სავალუტო ბაზარი მნიშვნელოვნად განსხვავდება განვითარებული სავალუტო ბაზრებისაგან, რომლებიც არასაბანკო ოპერატორების მალალი ხვედრითი წილით ხასიათდება. სახელდობრ, საქართველოში არ არსებობს სპეციალიზებული საბანკო დაწესებულებები (საინვესტიციო, სავაჭრო, იპოთეკური ბანკები), რომლებიც შედარებით განვითარებულ საბაზრო სივრცეში აქტიურად მონაწილეობენ ვალუტით ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციებში.

ამრიგად, საქართველოს შიდა სავალუტო ბაზრის სტრუქტურა დღეისათვის, ფაქტობრივად, წარმოგვიდგება ოთხი სეგმენტით.

კერძოდ:

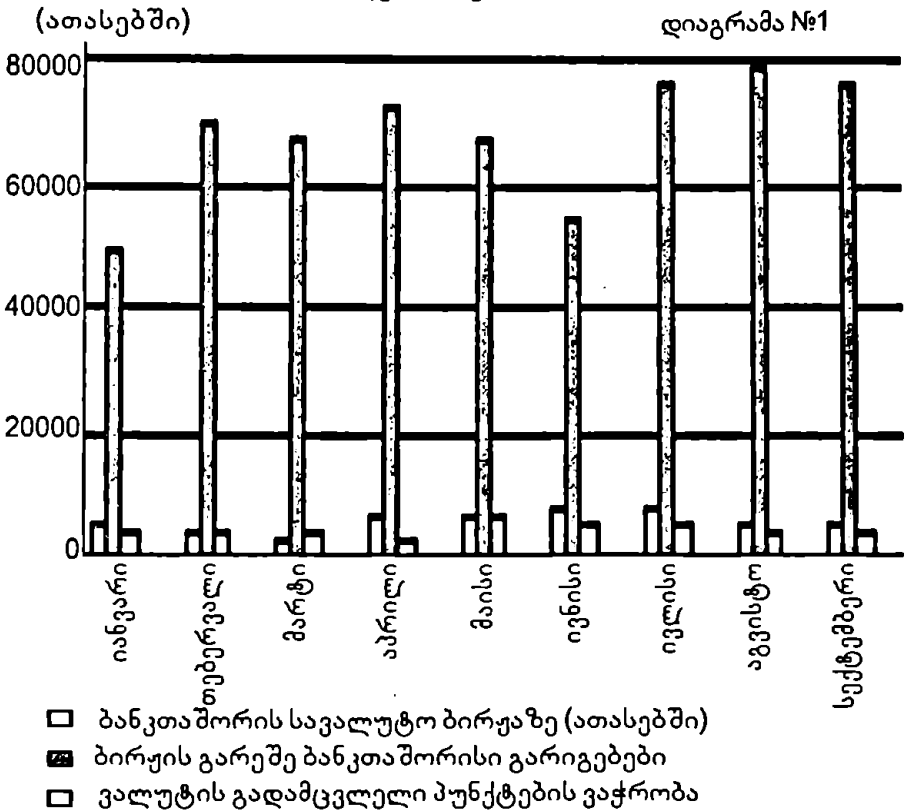
- შიდა საბანკო სავალუტო ბაზარი;
- ბირჟის გარეშე ბანკთაშორისი სავალუტო, ანუ სადილინგო ბაზარი;
- თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟა;
- უცხოური ვალუტის გადამცველი საბანკო და არასაბანკო პუნქტები.

საქართველოს შიდა სავალუტო ბაზრის უდიდეს სეგმენტს წარმოადგენს შიდა საბანკო სავალუტო ბაზარი, რომელსაც კლიენტურ სავალუტო ბაზარსაც ვუნოდებთ. იგი მოიცავს კომერციულ ბანკებსა და მათ კლიენტებს შორის გარიგებებს და ბევრად აღემატება საბირჟო და სადილინგო სეგმენტების ერთობლივ ზვედრით წილს. სწორედ აქ ყალიბდება უცხოური ვალუტის მოთხოვნა-მიწოდების სიღრმისეული ტენდენციები, რაც შემდეგ ბანკთაშორის სავალუტო ბაზარს გადაეცემა. თავის მხრივ, ბანკთაშორის სავალუტო ბაზარს შეუძლია სერიოზული გავლენა იქონიოს კლიენტურ ბაზარზე. ამაზე მეტყველებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ თბილისის ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე ეროვნული ბანკის ინტერვენციების შეწყვეტამდე კლიენტური ბაზარი ეროვნული ბანკის მიერ გაყიდული უცხოური ვალუტით საზრდოობდა. მიუხედავად ქვეყნის სავალუტო საბაზრო სივრცეში მათი განსხვავებული ზვედრითი წილისა, აღნიშნული სეგმენტები დღემდე აქტიურ ურთიერთდამოკიდებულებაში იმყოფება. (მ.კაკულია. სავალუტო სისტემის განვითარების პრობლემები საქართველოში - საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. თბ. - 2001. - გვ.37).

სადილინგო ბაზარი ბანკთაშორისი ბირჟის გვერდის ავლით განხორციელებულ საკონვერსიო გარიგებებს მოიცავს, ეროვნული ბანკის ოპერატიული ინფორმაციის მიხედვით, ბირჟის გარეშე ბანკთაშორისი სავალუტო ბაზარი გარიგებათა მოცულობის სიდიდით, ცალ-ცალკე, ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟისა და სავალუტო პუნქტების გარიგებათა საერთო მოცულობებს სულ მცირე, ნ-ჯერ აღემატება (დიაგრამა №1). ამასთან, მას გააჩნია მთელი რიგი უპირატესობებისა: ჯერ ერთი, ბირჟის გარეშე ბანკთაშორის სავალუ-

ტო ბაზარზე განხორციელებული საკონვერსიო ოპერაციები გარიგების მონაწილეთაგან საკომისიო გასამრჯელოს არ საჭიროებს; მეორე, საგადამცველო ოპერაციების ტექნოლოგია ნაკლებ სტანდარტიზებულია, რაც მას ერთგვარ მოქნილობას ანიჭებს; მესამე, პირდაპირი ბანკთაშორისი ბაზარი მთელი დღის განმავლობაში ფუნქციონირებს და განსაკუთრებით ოპერატიულია; მეოთხე, შიდა სავალუტო ბაზრის ამ სეგმენტზე შეიძლება როგორც ნალდი, ასევე უნალდო ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა, რაც განაღდების პრობლემას ხსნის.

უცხოური ვალუტით ვაჭრობისა და გარიგებების საერთო მოცულობა სავალუტო ბაზარზე (2001 წლის სექტემბრის მდგომარეობით)

სავალუტო ბაზრის ამ სეგმენტის შემდგომი განვითარება აუცილებელს ხდის ბანკთაშორისი ელექტრონული კომუნიკაციების სრულყოფას. ამ მიზნით, 2000 წლის დასაწყისიდან დაინერგა და ფუნქციონირება დაიწყო ბანკთაშორისმა ელექტრონულმა არასაბირჟო სავაჭრო სისტემამ. ბაზრის აღნიშნული სეგმენტის განვითარება ქვეყანაში არსებული სავალუტო ბაზრის ლიკვიდურობასა და ეფექტიანობას გაზრდის.

სავალუტო ბაზარის ბანკნოტური სეგმენტი, რომელიც საქართველოში უპირატესად ვალუტის გადამცვლელი პუნქტებით არის წარმოდგენილი, ნაკლებად ორგანიზებულია. ამ ბაზარზე მოძრავი სავალუტო სახსრები კვლავ ნაკლებად კონტროლირებადია და ჩრდილოვანი ეკონომიკის ერთ-ერთ ხელშემწყობ ფაქტორად გვევლინება. ქვეყანაში გატარებული არაერთი აღმკვეთი ღონისძიების მიუხედავად, ფიზიკური პირები კვლავ ახერხებენ ბანკების გვერდის ავლით კანონგარეშე საბითუმო სავალუტო გარიგებებს, რის გამოც ბაზარი აღურიცხავი ეკონომიკის მთავარ სასიცოცხლო არტერიად წარმოგვიდგება. ვალუტის გადამცვლელი პუნქტებში ძირითადად საქართველოს სასაქონლო ბაზრებზე კონტრაბანდული გზით შემოტანილი საქონლის რეალიზაციიდან ამონაგები თანხები მიმოიქცევა. მაშინ, როდესაც მათი ძირითადი ფუნქცია მხოლოდ ადგილობრივ მოქალაქეებისა და ტურისტების მომსახურება უნდა იყოს. თუ გავითვალისწინებთ ქვეყანაში ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბებს, შეიძლება ითქვას, რომ ვალუტის გადამცვლელი პუნქტები ერთობ სერიოზულ გავლენას ახდენს ორგანიზებული ბაზრის ყველა სეგმენტზე.

ვალუტის საგადამცვლელი საქმიანობის ლიცენზიას გასცემს საქართველოს ეროვნული ბანკი. ამგვარი ლიცენზიის მიღება შეუძლია ნებისმიერ იურიდიულ (როგორც საბანკო, ასევე არასაბანკო) თუ ფიზიკურ პირს სებ-ში საჭირო დოკუმენტაციის წარდგენისა და შესაბამისი გამოცდის ჩაბარების შემდგომ. საგადამცვლელი საქმიანობის პერიოდში იგი ვალდებულია, დაიც-

ვას ეროვნული ბანკის შესაბამისი ინსტრუქციით გათვალ-
ისწინებული ნორმატივები. უკანასკნელი სტატისტიკური მო-
ნაცემებით, ვალუტის გადამცვლელი საქმიანობის ლიცენზია 353
იურიდიულ და ფიზიკურ პირზე გაიცა. რიგი დარღვევების
საფუძველზე, ლიცენზია ჩამოერთვა 49-ს, ხოლო დღეისათვის
საქართველოში ფუნქციონირებს 304 სავალუტო გადამცვლელი
პუნქტი, მათ შორის, თბილისში - 240, რომელთა უმეტესობა მსხ-
ვილი სავაჭრო ობიექტების მიმდებარე ან მახლობელ ტერიტო-
რიებზეა გახსნილი.

თბილისის ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე (ზემოთ აღნიშ-
ნული სამი საბაზრო სეგმენტისგან განსხვავებით) გარიგებათა
დადება დღეს ყველაზე აქტიურ პერიოდში ხორციელდება.
საქართველოს ეროვნული ბანკი ვაჭრობის შედეგებზე დაყრდ-
ნობით აფიქსირებს ლარის ოფიციალურ გაცვლით კურსს უცხ-
ოური ვალუტების მიმართ, რომელიც ვაჭრობის მეორე დღიდან
შედის ძალაში და სავალუტო ბაზრის ყველა სხვა სეგმენტის
მონაწილეთათვის ძირითად ორიენტირს წარმოადგენს. ლარის
ოფიციალური გაცვლითი კურსით ხდება აგრეთვე სახელმწიფო
ბიუჯეტთან ანგარიშსწორება და ორგანიზაცია-დანესებულებე-
ბის საბუღალტრო აღრიცხვა.

თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟისა და ეროვნული
ბანკის მიერ ერთობლივი წინასწარი მოსამზადებელი სამუშაოე-
ბის ჩატარების შემდეგ შეიქმნა ახალი კომპიუტერული ქსელური
პროგრამა და მისი მეშვეობით განხორციელდა ბანკთაშორისი
საცდელი ელექტრონული სავალუტო ვაჭრობა. 2001 წლის 1
მაისიდან თბილისის ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე ბანკთა-
შორისი ელექტრონული სავაჭრო სისტემის საშუალებით წარ-
მოების გარიგებები, რაც ამ ეტაპზე აღნიშნული სეგმენტის ფუნ-
ქციონირების სრულყოფის კუთხით მნიშვნელოვანი წინგადა-
დგმული ნაბიჯია. შესაბამისად, დაიხვეწა და გაიოლდა უცხოური
ვალუტების მიმართ ლარის ოფიციალური გაცვლითი კურსის
დადგენის პროცესი.

მსოფლიო პრაქტიკაში განასხვავებენ თავისუფალ (სადაც

სავალუტო შეზღუდვები არ არსებობს) და შეზღუდულ სავალუტო ბაზარს (სადაც დომინირებს სავალუტო შეზღუდვები). აგრეთვე არსებობს ჩრდილოვანი არალეგალური ბაზარიც.

უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში საქართველოში შიდა სავალუტო ბაზრის სამივე ტიპი ფუნქციონირებდა მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკით. აღსანიშნავია, რომ ამ მიმართულებით დღეისათვის სახელმწიფო პოლიტიკა მონინავე კაპიტალისტური ქვეყნების პრაქტიკას ეფუძნება. შიდა სავალუტო ბაზარი ეტაპობრივად გათავისუფლდა ყოველგვარი სავალუტო შეზღუდვებისგან და შეიძლება ითქვას, იგი მთლიანად ლიბერალიზებულია, რაც უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და ქვეყანაში მათი დაბანდებისთვის უდავო გარანტი ხდება. ხოლო, რაც შეეხება სავალუტო ოპერაციების დაბეგვრისა და აღრიცხვის მექანიზმებს, ისინი ქვეყნის კანონმდებლობით რეგულირდება.

თავისი არსებობის მანძილზე ეროვნულმა ვალუტამ სავალუტო კურსის რეგულირების ცნობილი სამივე კლასიკური ფორმა განიცადა (ეროვნული ვალუტა - ლარი საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ერთადერთ კანონიერ საგადამხდელო საშუალებად გამოცხადდა და მიმოქცევაში გავიდა 1995 წლის 2 ოქტომბრიდან. ლარის კუპონზე გადაცვლა მიმდინარეობდა 1995 წლის 25 სექტემბრიდან 2 ოქტომბრამდე, კუპონის ლარზე გადაცვლის კურსი განისაზღვრა შეფარდებით 1000000 კუპონი : 1 ლარი). საქართველოში 1995-1998 წლებში, ინფლაციის მზარდი ტემპების შეზღუდვისა და მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევის მიზნით, გამოყენებულ იქნა მართვადი სავალუტო კურსის რეჟიმი, რამაც ხელი შეუწყო და დასაბამი მისცა ახალი ქართული ვალუტის - ლარის შემოღებას. საყურადღებოა, რომ ქვეყანაში არსებული კრიზისული მდგომარეობის მიუხედავად, აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში შეიქმნა ლარის, როგორც სტაბილური ქართული ეროვნული ვალუტის იმიჯი.

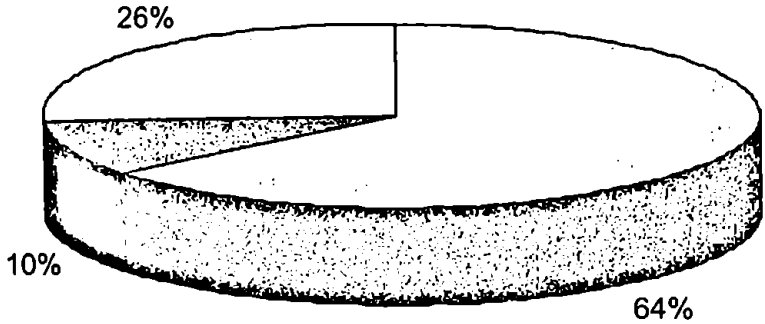
1998 წლის ცნობილი მოვლენების შემდეგ ეროვნულმა ბანკმა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რეკომენდაციის საფუძველზე და სავალუტო ბაზარზე შექმნილი უალტერნატივო მდგომარეობის გამო, სავალუტო რეზერვების შენარჩუნების მიზნით,

მიიღო გადაწყვეტილება, გადასულიყო თავისუფლად მცურავი სავალუტო კურსის რეჟიმზე (საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა თბსბ-ზე უცხოური ვალუტის ინტერვენციები საფინანსო წლის ბოლოს შეწყვიტა, როდესაც ტრადიციულად შეინიშნება ეროვნული ვალუტის დეფიციტი, რაც შიდა სავალუტო ბაზარზე უცხოური ვალუტის მინოდებას უწყობს ხელს. შედეგად 1998 წლის დეკემბერში ლარის დევალვაციამ მართვადი ხასიათი მიიღო - გარკვეული მერყეობის შემდეგ 1 აშშ დოლარი 1.8 ლარის ნიშნულზე გაჩერდა / ეროვნული ბანკის 1998 წლის წლიური ანგარიში. - გვ.26). ამასთან, ქვეყნის სავალუტო პოლიტიკა მთლიანად ლარის კურსის სტაბილურობის შენარჩუნებაზე იყო და არის ორიენტირებული, რაც, ქვეყანაში ფასების სტაბილურობას გულისხმობს.

რაც შეეხება თბსბ-ზე ვაჭრობას, იგი რეგულირდება „თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟის მიერ ორგანიზებული ვალუტით ელექტრონული ვაჭრობის წესებით“. ამ წესების მიხედვით, ვაჭრობაში მონაწილეობის მიღება შეუძლია ნებისმიერ ბანკს, რომელიც არის თბსბ-ის ვაჭრობის სექციის წევრი. ვალუტის ყიდვა-გაყიდვაზე განაცხადების მიღება იწყება ყოველი სამუშაო დღის 10 სთ-ისა 30 წთ-დან და მთავრდება 11 სთ-სა და 15 წთ-ზე, ელექტრონული ვაჭრობა კი 11 სთ-სა და 30 წთ-ზე. ამ პერიოდში მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე ყალიბდება ლარის კურსი აშშ დოლარის მიმართ. ბირჟაზე დაფიქსირებულ აშშ დოლარის გაცვლით კურსს ლარის მიმართ ეროვნული ბანკი კროსკურსულად გადაიანგარიშებს სხვა ვალუტების მიმართ საერთაშორისო სავალუტო ბაზრებზე დაფიქსირებული აშშ დოლარის კურსთან მიმართებაში. აღნიშნულის საფუძველზე, საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი შესაბამისი ბრძანებით ადგენს უცხოური ვალუტების მიმართ ლარის ოფიციალურ გაცვლით კურსებს (36 უცხოური ვალუტის მიმართ). გაცვლითი კურსების შესახებ ინფორმაცია ქვეყნდება როგორც ადგილობრივ საინფორმაციო საშუალებებში, ასევე „როიტერის“ და „ბლუმბერგის“ საერთაშორისო ელექტრონული საინფორმაციო სისტემებში. ეს სისტემები დამონტაჟებულია სებ-ის სავალუტო სამმართველოს საერთაშორისო რეზერვების მართვისა და

სადილინგო ოპერაციების განყოფილებაში.

კომერციული ბანკების ხვედრითი წილი თბსბ-ის გარიგებათა საერთო მოცულობაში (2004 წლის 1 სექტემბრის მდგომარეობით)
დიაგრამა №2

- აქტიური ბანკები
- პასიური ბანკები
- ეროვნული ბანკი

ინტერსმოკლებული არ იქნებოდა ლარის გაცვლითი კურსის ფორმირების ძირითადი მომენტების განხილვა. პირობითად სავალუტო ბირჟის სავაჭრო სესიებზე ტრადიციულად მონაწილე ბანკები იყოფა უცხოური ვალუტის მიმწოდებელ და მასზე მოთხოვნის მქონე ბანკებად და ლარის ოფიციალური კურსის ჩამოყალიბების პროცესის აქტიურ და პასიურ მონაწილეებად. საქართველოში ამჟამად ფუნქციონირებს 27 რეზიდენტი კომერციული სათაო საბანკო დაწესებულება და არარეზიდენტი კომერციული ბანკის 2 ფილიალი (საქართველოს ეროვნული ბანკის საბანკო ზედამხედველობისა და რეგულირების სამმართველოს ოპერატიული მონაცემები). მათ შორის 2001 წლის განმავლობაში 18-მა მათგანმა მიიღო საბირჟო სესიებში მონაწილეობა. ვაჭრობაში აქტიურობით გამოირჩეოდა 9 ნამყვანი საბანკო დაწესებულება, რომლებიც ფაქტობრივად, გადამწყვეტ განაცხადს აკეთებდნენ

ლარის კურსის განსაზღვრისას. 2001 წლის სექტემბრის თვის მონაცემების მიხედვით, მათი საერთო სავალუტო ბრუნვა მთლიანი მოცულობის 64%-ს შეადგენს. ამავე პერიოდში დანარჩენი 9 პასიურად მონაწილე ბანკის ვაჭრობის ბრუნვა ერთად აღებული მთლიანი ბრუნვის 10%-ია, (საქართველოს ეროვნული ბანკის სავალუტო სამმართველოს ოპერატიული მონაცემები), ამასთან, ეროვნული ბანკის ხვედრითი წილი საერთო ვაჭრობის მთლიანი მოცულობის 26%-ს შეადგენს (დიაგრამა №2).

უნდა ითქვას, რომ სექტემბრის თვის მიხედვით წარმოდგენილი სურათი დიდად არ განსხვავდება წინა და მომდევნო თვეების მაჩვენებლებისგან და ამ მიმართულებით თითქმის იგივე ხასიათს ატარებს.

თბილისის ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე გარიგებების საერთო მოცულობის ზრდა უმთავრესად დამოკიდებულია თვის ბოლოს ქვეყნის საბიუჯეტო შემოსავლების აკუმულირების პროცესის გააქტიურებაზე, აგრეთვე, ქვეყნის საგადამხდელო ბალანსის გაუმჯობესებაზე, რაც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია სეზონურ ფაქტორებზე (ზაფხულისა და წლის ბოლო პერიოდებს მოიცავს) და ქვეყანაში შემოდინებული უცხოური ინვესტიციების ნაკადის მოცულობაზე. აღნიშნულ შემთხვევებში უცხოური ვალუტის მიწოდება ხშირად აღემატება მასზე მოთხოვნას იმ მიზეზით, რომ დღეისათვის შიდა სავალუტო ბაზრის ლიკვიდობა მაინც დაბალია და არ ძალუძს უცხოური ვალუტის მსხვილი ნაკადების შესრუტვა. საქართველოს ეროვნული ბანკი მხოლოდ ამ შემთხვევისათვის იტოვებს უფლებას, მონაწილეობა მიიღოს ბირჟაზე გამართულ ვაჭრობაში და შეისყიდოს მიწოდებული ჭარბი უცხოური ვალუტა, რათა, ერთი მხრივ, თავიდან აიცილოს ლარის არასასურველი გამყარება, ხოლო მეორე მხრივ, გაზარდოს სავალუტო რეზერვების საერთო მოცულობა. ამ მიზნით, ეროვნულმა ბანკმა 2000 წელს 74,9 მლნ. აშშ დოლარით, ხოლო 2001 წლის განმავლობაში 35,4 მლნ აშშ დოლარით გაზარდა ქვეყნის საერთაშორისო სავალუტო რეზერვები (1998 წლის ბოლოსთვის მსოფლიო ბანკიდან მიღებული კრედიტის, ევროგაერთიანებისა და პოლანდიის გრანტების, აგრეთვე „თელასის“ პრივატიზაციიდან მიღებული შემოსავლების ხარჯზე საქართველოს ეროვნული ბანკ

ის საერთაშორისო სავალუტო რეზერვების მოცულობა 118,4 მლნ. აშშ დოლარამდე გაიზარდა) (ცენტრალური ბანკების სავალუტო ოპერაციები, როგორც წესი, საერთაშორისო სავალუტო რეზერვების მართვას, სავალუტო ინტერვენციების განხორციელებას და სამთავრობო ორგანიზაციების ანგარიშების მომსახურებას მოიცავს).

ცნობილია, რომ ქვეყანაში ან მის ფარგლებს გარეთ საფინანსო ბაზრებზე შექმნილი კრიზისული მდგომარეობა სავალუტო კურსებზე უარყოფით გავლენას ახდენს. საერთაშორისო საფინანსო ბაზრებთან საქართველოს ნაკლებად ინტეგრირების გამო, იქ შექმნილი კრიზისული სიტუაციები ლარის კურსზე მყისიერად ვერ ზემოქმედებს. აღნიშნული ქვეყანას საშუალებას აძლევს, მოასწროს რეაგირება და გაატაროს შესაბამისი ღონისძიებები, რათა აიცდინოს ან შეასუსტოს კრიზისის ტალღა.

თუ განვიხილავთ ლარის ემისიიდან დღემდე პერიოდს, აშკარაა მისი დევალვაციის ფაქტები, განსაკუთრებით რუსეთის (დსთ-ის ქვეყნების) საფინანსო კრიზისის პერიოდში. აღნიშნულის მიზეზად საქართველოს ამ ქვეყანასთან მჭიდრო მეზობლური სავაჭრო პარტნიორობა გვევლინება. საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის სფეროებში პროცენტულად ყველაზე მეტი წილი სწორედ რუსეთზე მოდის (თურქეთთან ერთად). ქვეყანაში კორუფციული სიტუაციებისა და, კერძოდ, კონტრაბანდული აღურიცხავი საქონლით საქართველოს სასაქონლო ბაზრების ოკუპირების მიუხედავად, საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა, გაატარა რა მიზანდასახული სწორი ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკა, შეძლო კონტროლირებადი გაეხადა ლარის დევალვაცია. შედეგად, რუსეთის კრიზისის შემთხვევაში, ლარის საკურსო ცვლილებამ 36,8% შეადგინა (ლარის საკურსო ცვლილებამ 1998 წლის დასაწყისთან შედარებით 2,2% შეადგინა. ნოემბრის ბოლოს - 10,5%, ხოლო საქართველოს ეროვნული ბანკის მხრიდან ინტერვენციების შეწყვეტის შემდეგ 36,8%-მდე გაიზარდა/საქართველოს ეროვნული ბანკის 1998 წლისა და 2000 წლის ანგარიშებიდან).

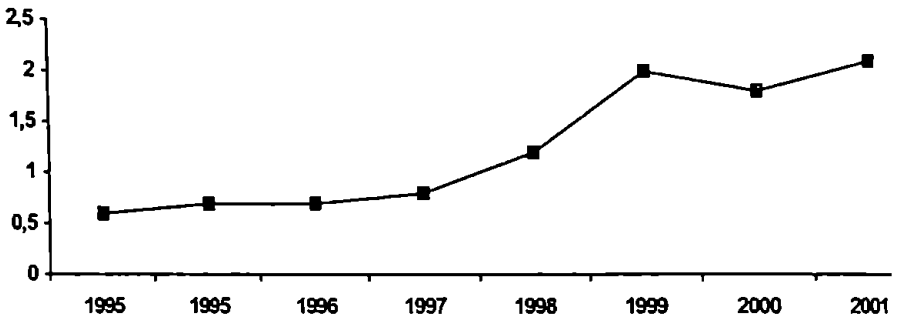
საქართველოს დილერთა კლუბის მიზანია საქართველოს სავალუტო ბაზარზე სადილინგო გარიგებების წარმოების საერთაშორისო პრაქტიკაში მიღებული ერთიანი პროცედურების დანერგვის ხელის შეწყობა და მისი საერთაშორისო საფინანსო ბაზ-

ართან ინტეგრაცია. კლუბის საქმიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულებაა საგანმანათლებლო საქმიანობა - ბაზრის მონაწილეთათვის საფინანსო-სავალუტო სფეროში მუდმივი ევოლუციის პირობებში მიმდინარე მნიშვნელოვანი სიახლეების გაცნობა.

2001 წლის 24-26 მაისს სინგაპურში ჩატარდა საერთაშორისო საფინანსო ბაზრების ასოციაციის (ACT) რიგით 42-ე კონგრესი (აღნიშნული ასოციაცია დაარსდა 1956 წელს და მსოფლიოს 65-ზე მეტი ქვეყნის საფინანსო ბაზრებსა და მათ პროფესიონალ მონაწილეებს აერთიანებს). საქართველოს ისტორიაში პირველად, კონგრესის მუშაობაში მონაწილეობდა საქართველოს სავალუტო დილერთა კლუბი. იგი ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებიდან პირველი ორგანიზაციაა, რომელიც ოფიციალურად გაწევრიანდა ACT-ში სრულუფლებიანი ნაციონალური ასოციაციის სტატუსით. ამის შედეგად საქართველო საერთაშორისო საფინანსო ბაზრების ასოციაციის საბჭოს 65-ე წევრი გახდა (საერთაშორისო საფინანსო ბაზრების ასოციაციაში საქართველოს მხრიდან 50-ზე მეტი დილერი გაწევრიანდა). ACT-ში გაწევრიანება უნიკალურ საშუალებას აძლევს საქართველოს, დაამყაროს კონტაქტები მსოფლიოს საფინანსო ბაზრების მონაწილეებთან, ფლობდეს ინფორმაციას საერთაშორისო საფინანსო ბაზრებზე შექმნილი სიტუაციებისა და სიახლეების შესახებ.

ლარის საშუალო წლიური კურსების დინამიკა
(1995-2001 წწ.)

თარიღი	1995 წელი	1996 წელი	1997 წელი	1998 წელი	1999 წელი	2000 წელი	2001 წელი
ლარის საშუალო წლიური კურსები	1.259	1.269	1.298	1.39	2.023	1.977	2.073

საქართველოს შიდა სავალუტო ბაზრის სტაბილურობა ფუნდამენტურად არის დამოკიდებული ქვეყნის საგადამხდელ სისტემის განვითარება-სრულყოფაზე, მსხვილი ინვესტიციების მოზიდვასა და დაბანდებაზე, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვასა და კონკურენტუნარიანი ეროვნული პროდუქციის წარმოებაზე, რამაც, თავის მხრივ, მნიშვნელოვნად უნდა გაზარდოს ექსპორტის ხვედრითი წილი ქვეყნის საგარეო სავაჭრო ოპერაციებში.

ვფიქრობთ, ყველა ეკონომიკური წარმატების გარანტიად ქვეყნის სტაბილური საშინაო და საგარეო პოლიტიკური მდგომარეობა გვევლინება. საერთაშორისო მასშტაბებით სტაბილური სუვერენული სახელმწიფოს სტატუსის შექმნა და შემდგომ მისი შენარჩუნების გარანტია თანდათან უფრო პრიორიტეტულ მნიშვნელობას იძენს ქვეყნებს შორის პარტნიორული ეკონომიკური კავშირების დამყარების დროს.

12.4. სავალუტო ოპერაციების რეგულირება

სავალუტო რეგულირება გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილია, რომლის საბოლოო მიზანს წარმოადგენს ეროვნული ვალუტის სრული კონვერტირებადობის მიღწევა. აღნიშნული გულისხმობს ამ უკანასკნელის „სხვა ვალუტებზე შეუზღუდავად გადაცვლის უფლებას მოქმედი გაცვლითი კურსით“ (M. Guitian, S. Nsouli. Currency Convertibility in the Middle East and North Africa. - IMF - M.: Wash., D.C. - 1996. -

P.22.), თუმცა ეკონომიკურ ლიტერატურაში კონვერტირებადობის უფრო ფართო განმარტებებიც არსებობს.

სტენფორდის უნივერსიტეტის პროფესორის რ.მაკკონონის აზრით, „ვალუტა ითვლება კონვერტირებადად, თუ მოცემული ქვეყნის მოქალაქეებს, რომელთაც სურვილი აქვთ შეიძინონ ის უცხოური საქონელი და მომსახურება, რომელიც არ ექვემდებარება განსაკუთრებულ შეზღუდვებს, თავისუფლად შეუძლიათ უნიფიცირებულ ბაზარზე ეროვნული ვალუტის უცხოურ ვალუტაზე გაყიდვა იმ ერთიანი ან ცვალებადი კურსით, რომელიც გამოიყენება ყველა პირის მიმდინარე ოპერაციების განხორციელებისას, მაშინ, როდესაც არარეზიდენტებს, რომლებიც მიმდინარე ოპერაციების განხორციელების შედეგად ფლობენ სახსრებს ადგილობრივ ვალუტაში, შეუძლიათ გაყიდონ ისინი იმავე კურსით ან თავისუფლად შეიძინონ ადგილობრივი საქონელი ამავე ვალუტით” (R. Makkinnon. Money in International Exchange. The Convertible Currency System. - New-York. - 1979. - P.6.).

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, რომელიც სახელმწიფოთა-შორის დონეზე არეგულირებს სავალუტო ურთიერთობებს, კონვერტირებადობის სტატუსს ანიჭებს მხოლოდ იმ წევრი ქვეყნების ვალუტებს, რომლებიც შეუერთდნენ ფონდის წესდების VIII მუხლს და მოხსნეს საგადამხდლო ბალანსის მიმდინარე ოპერაციებზე შეზღუდვები. სავალუტო შეზღუდვების გაუქმების შედეგად მიღებული სავალუტო ურთიერთობების და ბაზრის ლიბერალიზაციის მაღალი დონე ეროვნული ვალუტის კონვერტირებადობის წინაპირობაა. არსებული სავალუტო შეზღუდვების შინაარსიდან გამომდინარე, ვალუტები იყოფა შიდა და გარე კონვერტირებად ვალუტებად. მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი ვალუტის შიდა და გარე კონვერტირებადობის საფუძვლად რეზიდენტი და არარეზიდენტი ეკონომიკური სუბიექტების მიერ განხორციელებულ ოპერაციებზე დაწესებულ შეზღუდვებს განიხილავს.

ისტორიული გამოცდილების თანახმად, მთელმა რიგმა ქვეყნებმა ეროვნული ვალუტის კონვერტირებადობის მიღწევის პროცესი არარეზიდენტების მიერ განხორციელებულ ოპერაციებზე

არსებული შეზღუდვების ლიბერალიზაციით დაიწყეს. ბუნებრივია, ასეთი მიდგომა ხელს უწყობდა უცხოელი ინვესტორების მხრიდან ეროვნულ ვალუტებზე მოთხოვნის ზრდას და მათი საერთაშორისო პრესტიჟის ამაღლებას. თუმცა, სანინააღმდეგოდ ამისა, ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნების გარკვეულმა ნაწილმა, მათ შორის რუსეთმა, ეროვნული ვალუტის კონვერტირებადობის მიღწევის განსხვავებული გზა აირჩია.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდში რუსეთის ხელისუფლების მიერ განხორციელებული სავალუტო ურთიერთობების ლიბერალიზაცია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც რუსული რუბლის შიდაკონვერტირებადობის მიღწევის მექანიზმი. აღნიშნულის საფუძველს გვაძლევს შემდეგი ფაქტორები: პირველი, რუსული რუბლის სხვა მყარ ვალუტებზე თავისუფლად გაცვლადობა მხოლოდ რუსეთის სახელმწიფოს ტერიტორიით შემოიფარგლებოდა. იმ პერიოდში დამოუკიდებელი თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების მხრიდან ჯერ კიდევ არსებობდა რუსულ რუბლზე მოთხოვნა, თუმცა მისი სხვა არაკონვერტირებად ვალუტებზე გადაცვლის უნარი არ ნიშნავდა რუბლის გარე კონვერტირებადობას. მეორე, უცხოური ვალუტით ოპერაციების განხორციელების თავისუფალი შესაძლებლობა ვრცელდებოდა მხოლოდ რუსეთის რეზიდენტებისათვის, მაშინ, როდესაც არარეზიდენტების მიერ უცხოურ ვალუტაში განხორციელებული ოპერაციების სპექტრი მკაცრად იყო შეზღუდული და სახელმწიფოს კონტროლის ქვეშ იყო მოქცეული. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რეზიდენტი და არარეზიდენტი სუბიექტების განსხვავებული სავალუტო რეჟიმები ვრცელდებოდა მხოლოდ იმ ოპერაციებზე, რომლებიც საბანკო ანგარიშებით ანგარიშსწორების ელემენტებს მოიცავდა. რაც შეეხება ნაღდი რუსული რუბლის უცხოურ ვალუტაში კონვერსიის ოპერაციებს, ამ მხრივ, ეკონომიკის ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზევე რეზიდენტი და არარეზიდენტი სუბიექტები თანაბარი უფლებებით სარგებლობდნენ. ამდენად, თუ ნაღდი რუსული რუბლის კონვერტირებადობის პრობლემა ხელისუფლებამ საკმაოდ ოპერატიულად გადაჭრა, იგივე ვერ შეძლო უნაღდო რუსული რუბლის მიმართ,

რისი გამომწვევი მიზეზიც ჩვენი აზრით, შემდეგში მდგომარეობს: იმ პერიოდისათვის მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, არარეზიდენტი იურიდიული და ფიზიკური პირების სახსრები რუსულ რუბლებში, მათი წარმოშობის წყაროს განურჩევლად, ექვემდებარებოდა რწმუნებულ ბანკში გახსნილ სხვადასხვა სახის ანგარიშებზე ჩარიცხვას. თავის მხრივ, ეს ანგარიშები ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდა მათზე რიცხული სახსრების გამოყენების რეჟიმებით.

იმ არარეზიდენტ იურიდიულ პირებს, რომლებსაც რუსეთში ფილიალები და წარმომადგენლობები გააჩნდათ, უფლება ჰქონდათ გაეხსნათ „N ტიპის მიმდინარე ანგარიშები“, რომელთა გამოყენებაც შესაძლებელი იყო სავაჭრო-სამეურნეო ხასიათის ოპერაციების განსახორციელებლად. ამ ანგარიშებზე სახსრების ჩარიცხვის წყარო შეიძლებოდა ყოფილიყო სამეურნეო საქმიანობის შედეგად მიღებული შემოსავალი ან უცხოური ვალუტის გაყიდვის შედეგად ადგილობრივ ვალუტაში მიღებული სახსრები. რაც შეეხება აღნიშნული ტიპის ანგარიშიდან სახსრების ხარჯვას, რეზიდენტი ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის დასაშვებია იყო მათი გამოყენება საქონლისა და მომსახურების შესაძენად ან სხვადასხვა სამეურნეო ხარჯებისა და მიმდინარე ვალდებულებების (დაზღვევა, საბიუჯეტო გადასახადები) ასანაზღაურებლად. მიმდინარე სამანეთო ანგარიშის ნაირსახეობას წარმოადგენდა „არარეზიდენტი ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიში რუბლებში“, რომელიც გამოიყენებოდა იმ არარეზიდენტი იურიდიული პირების მომსახურებისათვის, ვისაც რუსეთის ტერიტორიაზე არ გააჩნდა წარმომადგენლობები და ფილიალები და იმ არარეზიდენტი ფიზიკური პირებისათვის, რომლებიც თავიანთ ქვეყნებში რეგისტრირებულნი იყვნენ, როგორც მენარმე სუბიექტები. აღნიშნული ანგარიშის გამოყენების შემთხვევაში იგივე რეჟიმები ვრცელდებოდა, რაც „N ტიპის მიმდინარე ანგარიშებზე“. გარდა ამისა, ზემოთ აღნიშნული ორივე ტიპის ანგარიშის უმთავრესი თავისებურება გახლდათ ის, რომ ორივე არაკონვერტირებად ანგარიშს წარმოადგენდა. ცენტრალური ბანკის სპეციალური ინსტრუქციის თანახმად, აკრძალული იყო

ამ ანგარიშებიდან როგორც უცხოური ვალუტის შექმნა, ისე რუსულ რუბლებში რიცხული სახსრების სხვა სახის ანგარიშებზე გადარიცხვა.

რუსული რუბლის გარე კონვერტირებადობის ელემენტს შეიცავდა „N ტიპის საინვესტიციო ანგარიში“, რომელიც, არარეზიდენტების მიერ განხორციელებული საინვესტიციო საქმიანობისა და ამ საქმიანობის შედეგად მიღებული მოგების რეპატრიაციის მიზნით, უცხოურ ვალუტაში კონვერტაციისათვის გამოიყენებოდა. არარეზიდენტებისათვის ამ ანგარიშის მიზიდველობა იმაში მდგომარეობდა, რომ მათ რწმუნებული ბანკის მეშვეობით საინვესტიციო საქმიანობიდან მიღებული რუსული რუბლის შიდა სავალუტო ბაზარზე კონვერტაციის უფლება ეძლეოდათ. რუსული ვალუტის უცხოურ ვალუტაზე გადაცვლის პრინციპი ვრცელდებოდა აგრეთვე „არარეზიდენტი ფიზიკური პირების სამანეთო ანგარიშებზე“. ასეთი ტიპის ანგარიშები, პირადი შემოსავლების მიღებისა და საყოფაცხოვრებო ხარჯების განევის მიზნით, იმ არარეზიდენტი ფიზიკური პირებისათვის იხსენებოდა, რომლებიც დროებით ცხოვრობდნენ რუსეთის ტერიტორიაზე. მათზე ვრცელდებოდა ერთადერთი შეზღუდვა - არ შეიძლებოდა ამ ანგარიშების საინვესტიციო საქმიანობისათვის გამოყენება. სხვა მხრივ, მათი გამოყენების რეჟიმი აბსოლუტურად უთანაბრდებოდა რეზიდენტი ფიზიკური პირების ანგარიშების რეჟიმს.

მიუხედავად იმისა, რომ მოქმედი სავალუტო რეჟიმი შეიცავდა რუსული რუბლის გარე კონვერტირებადობის ნიშნებს, არსებული ნორმები საკმარისი არ იყო, რომ რუსეთი მიერთებოდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წესდების VIII მუხლს და რუსული რუბლის კონვერტირებადობა ფორმალურად მაინც ყოფილიყო აღიარებული. აღნიშნული შესაძლებელი გახდა მას შემდეგ, რაც 1996 წელს ცენტრალური ბანკის სპეციალურ ინსტრუქციაში შეტანილ იქნა ცვლილებები, რომლის თანახმადაც, არარეზიდენტი სუბიექტებს სავაჭრო-ეკონომიკური საქმიანობის შედეგად მიღებული რუბლების არაკონვერტირებადი „T ტიპის ანგარიშიდან“ „M ტიპის კონვერტირებად ანგარიშზე“ გადარ-

იცხვის განხორციელების უფლება მიეცათ. რუსული რუბლის კონვერტირებადობის მისაღწევად გატარებული შემდგომი ღონისძიებები მიზნად ისახავდა ხელისუფლების მიერ საბიუჯეტო დეფიციტის პრობლემის გადაჭრას სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე უცხოელი ინვესტორების მოზიდვის გზით. ამისათვის რუსეთის ცენტრალურმა ბანკმა შემოიღო კიდევ ერთი „Cტიპის სპეციალური ანგარიში რუბლებში“, რომელიც გამოიყენებოდა არარეზიდენტების მიერ რუსეთის მოკლევადიანი სახაზინო ვალდებულებების ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციების განსახორციელებლად. აღნიშნულ ანგარიშებზე რიცხული სამანეთო სახსრების უცხოურ ვალუტაზე გადაცვლა და მათი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ გადარიცხვა ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე ხორციელდებოდა. ამგვარად, ჩამოყალიბდა რუსული რუბლის კონვერტირებადობისათვის საჭირო სამართლებრივი ბაზა, თუმცა მისი რეალური კონვერტირებადობის მიღწევა მაინც ვერ მოხერხდა.

სავალუტო ურთიერთობების ლიბერალიზაცია და შეზღუდვების მოხსნა, ბუნებრივია, ვალუტის კონვერტირებადობის მისაღწევად გარკვეულ წინაპირობებს ქმნის, მაგრამ ეს არ ნიშნავს მის გარე კონვერტირებად ვალუტად ავტომატურად გადაქცევას. რუსეთის შემთხვევაში საქმე გვექონდა რუსული რუბლის „დეიურე“ კონვერტირებადობასთან, ხოლო მისი „დე ფაქტო“ კონვერტირებადობა ვერ იქნა მიღწეული, რადგან: ეროვნული ვალუტის კონვერტირებადობის მიღწევა გარკვეულ დონემდე არ ნიშნავს მის მიერ ამ თვისების სამუდამოდ მოპოვებას; ვალუტის კონვერტირებადობა და გაცვლითი კურსი ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისა და სტაბილურობის, მისი საერთაშორისო ეკონომიკასთან ინტეგრირების გამომხატველია; ეროვნული ეკონომიკის განვითარების ადეკვატური დონის მიუღწევლობის შემთხვევაში აუცილებლად დგება მაკროეკონომიკური სტაბილურობის რღვევის მომენტი, რასაც უმძიმესი შედეგები შეიძლება მოჰყვეს.

აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა 1998 წელს რუსეთში განვითარებული საფინანსო კრიზისი - დევალვირებული რუსუ-

ლი რუბლი, მწვავე ინფლაციური პროცესები, ქვეყნის სამრეწველო და საექსპორტო პოტენციალის შემცირება, რასაც თან ახლდა ხელისუფლების მიერ არარეზიდენტების წინაშე აღებული ფინანსური ვალდებულებების შეუსრულებლობა. ეს უკანასკნელი კი ნამდვილად არ ქმნიდა უცხოელი ინვესტორების მხრიდან რუსული რუბლით დაინტერესების წინაპირობას. ამდენად, რუსეთის ხელისუფლების მიერ გატარებული ღონისძიებები ქვეყნის ეკონომიკის ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზე საკმარისი არ აღმოჩნდა რუბლის „დე ფაქტო“ კონვერტირებადობის მისაღწევად.

როგორც უკვე აღინიშნა, გარდამავალი ეკონომიკის რეფორმირების პროცესი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სავალუტო ურთიერთობებზე, სადაც კონვერტირებადობასთან ერთად ცენტრალური ადგილი უკავია ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ფორმირების საკითხებს.

გაცვლითი კურსის ფორმირების მექანიზმი განისაზღვრება საკურსო რეჟიმის საფუძველზე. განასხვავებენ ფიქსირებულ, მართვად და მცურავ საკურსო რეჟიმებს. ოპტიმალური საკურსო რეჟიმის შერჩევა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში მნიშვნელოვნად განაპირობებს განხორციელებული რეფორმების წარმატებულობას. მაგალითის მოყვანა რუსეთის უახლესი ისტორიიდან შეიძლება.

1997-1998 წლებში „სავალუტო კორიდორის“ რეჟიმის ფარგლებში ძვირი რუსული რუბლის კურსის შენარჩუნება უცხოეთიდან სახაზინო ვალდებულებების შესაძენად შემოსული კაპიტალის ხარჯზე ხდებოდა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, რუსეთის ცენტრალურმა ბანკმა არარეზიდენტ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს სახაზინო ვალდებულებებთან დაკავშირებული ოპერაციების ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე წარმოების ნება დართო. რუსეთში არარეზიდენტების „C ტიპის ანგარიშებზე“ ჩარიცხული უცხოური ვალუტის მოცულობამ 1996 წელს შეადგინა 5,9 მლრდ აშშ დოლარი, 1997 წელს - 10,9 მლრდ აშშ დოლარი, ხოლო 1998 წლის I კვარტალში - 3,1 მლრდ აშშ დოლარი, რის გამოც რუსეთის ფინანსთა სამინისტროს მიერ ემიტირებული

ფასიანი ქალაქების 30% უცხოელების ხელში აღმოჩნდა. აღნიშნულმა გარემოებამ, ფაქტობრივად, საფინანსო სისტემის სტაბილურობა მნიშვნელოვნად გახადა დამოკიდებული არარეზიდენტი პირების შემდგომ ქმედებაზე. ამას დაერთო რუბლის სიძვირით გამოწვეული ადგილობრივი წარმოების კონკურენტუნარიანობის შემცირება, რასაც იმპორტის მოცულობის ზრდა და საგადასხდლო ბალანსის მიმდინარე ოპერაციების სალდოს უარყოფითი მნიშვნელობის დაფიქსირება მოჰყვა. ქვეყანაში შექმნილი არასტაბილური პოლიტიკური ვითარებისა და აზიური კრიზისის ფონზე, სახაზინო ვალდებულებების არარეზიდენტმა მფლობელებმა აქტიურად დაიწყეს მათი გაყიდვა და მიღებული სახსრების ქვეყნიდან გატანა. სახელმწიფოს განკარგულებაში არსებული სავალუტო რეზერვებისა და საბიუჯეტო სახსრების სიმცირის გამო ხელისუფლებამ უარი განაცხადა ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებაზე და, ამავე დროს, მოახდინა რუსული რუბლის სავალუტო კორიდორის გაფართოება 5,25-7,15-დან 6,0-9,5 ნიშნულამდე 1 აშშ დოლარისათვის. ჩვენი აზრით, ზემოაღნიშნული ორივე ღონისძიების ერთდროულად გატარება მიზანშეწონილი არ იყო, რადგან ეროვნული ვალუტის დევალვაციის განხორციელება გარკვეულწილად გაანეიტრალებდა შიდა ვალის მომსახურებასთან დაკავშირებულ პრობლემებს, რაც რუსეთს დეფოლტის თავიდან აცილების შესაძლებლობას მისცემდა, ხოლო, თუ ხელისუფლება გამიზნულად აპირებდა დეფოლტის გამოცხადებას, ამ უკანასკნელის განხორციელება უფრო უპრიანი იქნებოდა ვალუტის შემდგომი დევალვაციის განხორციელების გარეშე. არასწორმა საკურსო და სავალუტო პოლიტიკამ რუსეთი უმწვავესი საფინანსო კრიზისის წინაშე დააყენა, რომლის უარყოფითი შედეგების განეიტრალებას არა ერთი და ორი წელი დასჭირდა.

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში მკვეთრად შემცირდა იმ ქვეყნების რიცხვი, რომლებიც ფიქსირებულ საკურსო რეჟიმს მიმართავენ, ხოლო ამის საპირისპიროდ გაიზარდა იმ ქვეყნების რიცხვი, სადაც ლიბერალური საკურსო რეჟიმი მოქმედებს, ფიქსირებული საკურსო რეჟიმის

ხელალებით უარყოფა გამართლებულად არ მიგვაჩნია. ამ პოზიციის გასამყარებლად ბოლო წლების საქართველოს მაგალითის მოყვანა შეიძლება.

1995 წელს, როდესაც მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შედეგად შესაძლებელი გახდა გარკვეული მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევა და მიღებულ იქნა ფულადი რეფორმის განხორციელების შესახებ გადაწყვეტილება, ხელისუფლებამ ფიქსირებული კურსის შემოღებით იმ პერიოდისთვის ყველაზე სწორი გადაწყვეტილება მიიღო, ვინაიდან ფიქსირებული საკურსო რეჟიმის შემოღებით შესაძლებელი გახდა 90-იანი წლების დამდეგს დაწყებული ჰიპერინფლაციის მოთოკვა, რასაც ფასების სტაბილურობის მიღწევა და ეროვნული ვალუტისადმი მოსახლეობის ნდობის მატება მოჰყვა. აქვე არ შეიძლება არ აღინიშნოს ის უარყოფითი მხარე, რომელიც ფიქსირებული რეჟიმის გამოყენებას ახლავს თან. პოსტსაბჭოთა ქვეყნების უმეტესობისათვის, გამონაკლისი არც საქართველო გახლდათ, დამახასიათებელი იყო დეფიციტური ბიუჯეტით გამონვეული პრობლემები, რომელთა დაბალანსებაც ცენტრალური ბანკის ემისიური კრედიტების ხარჯზე ხდებოდა. როგორც წესი, ასეთ შემთხვევაში ეკონომიკისათვის მინოდებული ჭარბი ფულადი სახსრები ტვირთად აწვება ეროვნულ ვალუტას და ცენტრალური ბანკი იძულებულია, საკურსო პარიტეტის შენარჩუნების მიზნით, სისტემატურად განახორციელოს ინტერვენციები შიდა სავალუტო ბაზარზე, რაც ქვეყნის ოფიციალური საერთაშორისო რეზერვების შემცირებას იწვევს. სწორედ ამიტომ ეროვნული ვალუტის შემოღების შემდგომ პერიოდში დღის წესრიგში დადგა უფრო მოქნილი საკურსო რეჟიმის გამოყენების საკითხი. ფაქტობრივად, 1996-1998 წლებში საქართველოში მართვადი საკურსო რეჟიმი მოქმედებდა, რომლის პირობებშიც ეროვნული ბანკის ზემოქმედება ლარის კურსზე ისეთი მაკროეკონომიკური პარამეტრების მაჩვენებლებით განისაზღვრებოდა, როგორებიცაა საერთაშორისო სავალუტო რეზერვების მოცულობა და ინფლაცია. მართვადი საკურსო რეჟიმის პირობებში შესაძლებელი გახდა ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნება.

1998 წელს რუსეთში განვითარებული საფინანსო კრიზისის შემდეგ, რასაც რუსული რუბლის 73%-იანი დევალვაცია მოჰყვა, ლარი რუსული რუბლის მიმართ რეალურ გამოხატულებაში მეტიმეტად გამყარდა. გაიაფებული რუსული (საქართველოს ერთ-ერთი უდიდესი სავაჭრო პარტნიორი) საქონლის იმპორტმა ქვეყნიდან ვალუტის მნიშვნელოვანი ნაკადების გადინება გამოიწვია, რასაც შიდა სავალუტო ბაზარზე ლარის ნომინალური კურსის გაუფასურება მოჰყვა. შედეგად, ეროვნულმა ბანკმა შეწყვიტა ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე ინტერვენციები, რაც საქართველოში მცურავი საკურსო რეჟიმის შემოღების წინაპირობა გახდა.

• დასასრულს, შევხვთ სავალუტო სისტემის ისეთ მნიშვნელოვან ელემენტს, როგორცაა სავალუტო რეგულირების ეროვნული ორგანოები. ზოგიერთი ეკონომისტი სავალუტო სისტემის ამ ელემენტს ინსტიტუციურსაც უწოდებს. ცნობილი რუსი ეკონომისტი და მეცნიერი ლ.კრასავინა სავალუტო სისტემის ინსტიტუციურ ელემენტად მიიჩნევს სავალუტო ურთიერთობების მარეგულირებელი ეროვნული ორგანოების (ცენტრალური ბანკი, ფინანსთა და ეკონომიკის სამინისტროები, ზოგიერთ შემთხვევაში სავალუტო კონტროლის განმახორციელებელი სხვა ორგანოები) საქმიანობის რეგლამენტაციას. (Международные валютно-кредитные отношения. Под ред. Красавиной Л. М.: Финансы и статистика. 1994. გვ.17) სავალუტო ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად და მათი გარკვეულ ჩარჩოში მოქცევის მიზნით, აუცილებელია ქვეყნის კანონმდებლობით მკაცრად იქნეს განსაზღვრული იმ ორგანოების ჩამონათვალი და უფლებამოსილება, რომლებიც სავალუტო რეგულირებას განახორციელებენ. გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების უდიდეს ნაწილში, ისევე როგორც განვითარებულ ქვეყნებში, სავალუტო რეგულირებას, ძირითადად, ცენტრალური ბანკები ახორციელებენ. თუმცა არის გამონაკლისი შემთხვევებიც, როდესაც აღნიშნულ პროცესში ცენტრალურ ბანკთან ერთად სხვა ინსტიტუტებიც არის ჩართული.

რაც შეეხება საერთაშორისო მასშტაბით სავალუტო ურთიერ-

თობების რეგულირების ასპექტს, აქ, უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება სახელმწიფოთაშორისი სავალუტო რეგულირება, რომელსაც ახორციელებს საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები, მაგალითად, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი. ზემოთ ჩამოთვლილი ეროვნული და სახელმწიფოთაშორისი ინსტიტუტები ერთმანეთთან კოორდინირებული და შეთანხმებული მუშაობის შედეგად უზრუნველყოფენ საერთაშორისო სავალუტო-საკრედიტო და საფინანსო ურთიერთობების უსაფრთხო ფუნქციონირებასა და განვითარებას.

12.5. სავალუტო რისკები და მათი რეგულირება

სავალუტო რისკი არის იმის ალბათობა, რომ უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებამ შესაძლოა მისი აქტივებისა და პასივების საბაზრო ღირებულების ცვლილება და, შესაბამისად, ფინანსური დანაკარგები გამოიწვიოს (Питер с Роуз. Банковский менеджмент. Пер. с англ.-ого. М.: Дело, 1997.ст.146).

სავალუტო რისკის მატარებლები ძირითადად შედარებით დიდი მოცულობის ბანკები არიან, რადგანაც ეს რისკი უცხოურ ვალუტაში ოპერაციებთან არის დაკავშირებული. სხვადასხვა ვალუტების კურსები დამოკიდებულია ბაზრის მიმდინარე პირობებზე. ბანკები, რომლებიც აწარმოებენ ოპერაციებს უცხოური ვალუტით, თავის თავზე იღებენ სავალუტო ბაზარზე ფასების არასასურველი მოძრაობის რისკს როგორც მინოდების, ასევე მოთხოვნის მხრიდან (იქვე, გვ.447). სავალუტო რისკი აქტივების ფორმირებისა და უცხო ქვეყნების ვალუტის მოზიდვის დროს წარმოიქმნება. სავალუტო კურსზე გარკვეულწილად გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ტენდენციები - სავალუტო რეგულირების პოლიტიკის ცვლილებები და ქვეყნის სოციალური დაძაბულობის დონე.

შეიძლება გამოიყოს სავალუტო რისკის სამი ძირითადი ნაწილი:

- გაცვლითი კურსის ცვალებადობის რისკი - უცხოურ ვალუტა-

ში დაბანდებების გაუფასურება, რომლის შედეგი შეიძლება გახდეს გაცვლითი კურსის ცვალებადობა;

- კონვერტირების რისკი, რომელიც გამოწვეულია გაცვლითი ოპერაციების შეზღუდვით;

- ღია სავალუტო პოზიციის რისკი, რომელიც წარმოიქმნება უცხოური ვალუტით აქტივებისა და ვალდებულებების მოცულობის შეუსაბამობის შედეგად.

როგორც სხვა კატეგორიის რისკებმა (მაგალითად, საკრედიტო რისკი), სავალუტო რისკმაც შეიძლება გამოიწვიოს ბანკის ლიკვიდობის კრიზისი ან მსესხებლის მხრიდან საკრედიტო რისკის წარმოქმნის ფაქტორი გახდეს. სავალუტო რისკი თან სდევს უცხოურ ვალუტაში განხორციელებულ ყველა ბალანსურ და გარებალანსურ ოპერაციას.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკის მონაცემებით (Bank for international Settlements), მიმდინარე ეტაპზე მსოფლიოს სავალუტო ბაზრების დღიური ჯამური ბრუნვა 1 ტრლნ აშშ დოლარზე მეტია. (ჟურ. **Banking Technology 1996 წ.**, ივნისი, გვ.40). ასეთი მოცულობითი ბრუნვის პირობებში, სავალუტო ოპერაციების წარმოების დროს რისკის მართვის პრობლემა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. ეს განპირობებულია იმით, რომ სავალუტო ბაზრებზე მონაწილე ბანკების უმრავლესობა ექვემდებარება რისკებს, რომლებიც ბანკის კაპიტალის მოცულობას აღემატება და ამიტომ, თუ რისკი სათანადოდ არ იქნა შეფასებული და დაცული, სავალუტო გარიგებაში მონაწილე თუნდაც ერთი მხარის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობამ შეიძლება სხვა ბანკების და გარიგებაში მონაწილე ფირმების სერიოზული პრობლემები გამოიწვიოს.

იმისათვის, რომ საბანკო საქმიანობა მომატებული რისკის მქონე სფეროში წარმატებული იყოს, ბანკებმა უნდა განავითარონ რისკის მართვისა და გადანყვეტილების მიღების განსაკუთრებული მექანიზმები. ისინი უნდა იძლეოდნენ იმის განსაზღვრის საშუალებას, თუ რა რაოდენობის რისკები და დანაკარგები შეუძლია აიღოს თავის თავზე საკრედიტო დანესებულებამ. უნდა განისაზღვროს, ამართლებს თუ არა მოსალოდ-

ნელი მოგება ბანკის მიერ განეულ შესაბამის რისკს. ამის საფუძველზე უნდა შემუშავდეს და განხორციელდეს ღონისძიებები, რომლებიც რისკის ფაქტორების გავლენის შემცირებას მოახერხებენ.

აღნიშნული ამოცანის განსახორციელებლად უნდა შემუშავდეს რისკების მართვის სისტემა, რომელიც ბანკის მენეჯმენტს რისკის იდენტიფიცირების, ლოკალიზების, გაზომვის, კონტროლირებისა და ამით მისი გავლენის შესაძლო მინიმუმამდე დაყვანის საშუალებას მისცემს.

რისკების მართვის სისტემის რეალიზება კონკრეტული ღონისძიებების მეშვეობით ხდება, რომლებიც სტრატეგიული მართვით და მეთოდებით ხორციელდება.

ფინანსური ბაზრის განვითარებასთან ერთად ფორმირდება ფინანსური ინსტრუმენტების ბაზარი. ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენება მჭიდროდ უკავშირდება ჰეჯირებას. ჰეჯირება (ინგლისური სიტყვაა და ნიშნავს დაცვას) სავალუტო, საკრედიტო და სხვა რისკების შემცირების საშუალებაა და რისკის განსაზღვრული ფაქტორისადმი ინვესტორის მიერ საპირისპირო პოზიციის ამორჩევით რისკის შემცირების მეთოდს ნიშნავს. თუკი რისკის ფაქტორი თავს იჩენს, მაშინ ერთი ოპერაციის შემოსავლიანობა შემცირდება, ხოლო მეორე ოპერაციისა - გაიზრდება. ჰეჯირება გულისხმობს პორტფელში ისეთი ოპერაციების ჩართვას, რომელთა შედეგებზე რისკის გარკვეული ფაქტორები დამეტრალურად საპირისპირო გავლენით მოქმედებს.

სავალუტო კურსის ცვალებადობისას, ქვეყანაში ვალუტის კურსის ვარდნის დროს, ექსპორტიორები მომგებიან პოზიციაში აღმოჩნდებიან, რადგან იზრდება ექსპორტიორის ქვეყნის ვალუტის ეკვივალენტი მისივე ექსპორტის უცხოური ვალუტის ამონაგებთან. ადგილობრივ მომწოდებლებსა და პერსონალთან ანგარიშსწორება მათი ქვეყნის ვალუტაში უწევთ და, პირიქით, ქვეყნის ვალუტის კურსის გამყარებამ შეიძლება პრობლემები შეუქმნას ექსპორტიორებს და მომგებიან პოზიციაში ჩააყენოს იმპორტიორები. თუ ბანკის პოზიცია ჰეჯირებული არ არის და ის მხოლოდ ექსპორტზე ან იმპორტზე ორიენტირებულ საქმიანო-

ბის სფეროებს აკრედიტებს, სავალუტო კურსის მკვეთრმა ცვალებადობამ შეიძლება არაფუნქციონირებადი კრედიტების რაოდენობის ზრდა გამოიწვიოს.

სავალუტო რისკის ჰეჯირების მეთოდები შემდეგ კატეგორიებად იყოფა:

- **ფორვარდული გარიგებები** - თანამედროვე პირობებში ფორვარდული გარიგება, როგორც „ჰეჯირების“ მეთოდი, ყველაზე ფართოდ გამოიყენება. ასეთი გარიგებები სავალუტო რისკის თავიდან ასაცილებლად გამოიყენება და უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის დროს მათ გარკვეულ ვადაში მინოდებას ითვალისწინებს (იგი, როგორც წესი, უნდა აღემატებოდეს ორ დღეს). ფორვარდული გარიგებების ყველაზე გავრცელებული ვადებია 1, 2, 6 თვე, შეიძლება რამდენიმე წელიც. ასეთი გარიგების არსი ის არის, რომ იმპორტიორს, რომელიც გადასახდელი ვალუტის კურსის გაზრდას ვარაუდობს, უფლება აქვს წინასწარ მიმართოს ბანკს და იყიდოს მისგან ეს ვალუტა მინოდების ვადით გადასახდელ თანხასთან მიახლოებული კურსით, და პირიქით, თუ იგი ვალუტის კურსის აპრეციაციას ვარაუდობს, მაშინ იგი დამატებით დანახარჯებზე წავა, რაც, არსებითაც, ასეთი დაზღვევის საზღაურია.

ფორვარდული ოპერაციების მეშვეობით სავალუტო რისკის დაზღვევა ექსპორტიორმაც შეიძლება განახორციელოს, ოღონდ იგი საპირისპირო გარიგებას ასრულებს და, კურსის მოსალოდნელი დაცემის შემთხვევაში, ყიდის მის კუთვნილ თანხას ეროვნულ ან სხვა უცხოურ ვალუტაზე გარკვეული ვადით, რითაც იგი ბანკს თავის რისკს გადააკისრებს.

- **სტრუქტურული დაბალანსება** - იგი წარმოადგენს აქტივებისა და პასივების ისეთი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, რომელიც უზრუნველყოფს ვალუტის კურსის ცვლილებით გამოწვეული ზარალის დაფარვას მოგებით, რომელიც მიიღება ასეთივე ცვლილებით ბალანსის სხვა პოზიციების მიხედვით. სხვაგვარად, მსგავსი ტაქტიკის მიზანია, ბანკს „დახურული“ პოზიციების მაქსიმალური რაოდენობა ჰქონდეს. მაგრამ რამდენადაც ყველა პოზიციის ყოველთვის დახურვა შეუძლებელია, ამიტომ ბანკები

მუდამ მზად უნდა იყვნენ სტრუქტურული დაბალანსებისათვის. დაბალანსების ყველაზე მარტივი და გავრცელებული ხერხია სავალუტო ნაკადების შესაბამისობაში მოყვანა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ყოველი კონტრაქტის დადებისას ბანკმა თავისი არჩევანი უნდა შეაჩეროს იმ ვალუტაზე, რომელიც საშუალებას მისცემს სრულად ან ნაწილობრივ „დახუროს“ არსებული და სავალუტო პოზიციები.

● **გადახდის ვადის ცვლილება** - „Leads and Legs“ (გასწრება და ჩამორჩენა) - ნარმოადგენს ანგარიშსწორებათა ვადების მანიპულირებას ვალუტის კურსის, საპროცენტო განაკვეთების, დაბეგერის მოსალოდნელი მკვეთრი ცვლილების, აგრეთვე სავალუტო შეზღუდვების დაწესების ან გაძლიერების, მევალის მსყიდველობითუნარიანობის გაუარესების შემთხვევაში. ამ ტაქტიკის ყველაზე გავრცელებული ფორმებია:

- საქონლისა და მომსახურების ფასის ვადაზე ადრე დაფარვა (თუ მოსალოდნელია ვალუტის კურსის გაზრდა) ან პირიქით - გადასახადის გადახდის დაყოვნება (თუ მოსალოდნელია ვალუტის კურსის დაცემა);

- მოგების რეპატრიაციის დაჩქარება ან შენელება; კრედიტორების ძირითადი თანხის დაფარვა; სარგებლისა და დივიდენდების გადახდა.

● **გარიგება „ფიუჩერსი“** - საფინანსო და საკრედიტო ინსტრუმენტების ყიდვა-გაყიდვის ვადიანი გარიგებებია ბირჟაზე გარიგების დადების მომენტისათვის ფიქსირებული ფასით, ოპერაციის გარკვეული დროის შემდეგ შესრულებით. ფიუჩერსული გარიგების მეთოდით „პეჯირება“ განსაკუთრებით პოპულარულია თანამედროვე საბანკო პრაქტიკაში.

● **„სვოპ“ ტიპის ოპერაციები** - ასეთი ოპერაციები გულისხმობს უცხოური ვალუტის ყიდვას „სვოტ“ პირობით და იმავედროულად საპირისპირო ოპერაციის განხორციელებას „ფორვარდ“ პირობით. ამ გარიგების შედეგად ბანკები იძენენ ვალუტას, რომელიც აუცილებელია საერთაშორისო ანგარიშსწორებისათვის და ამავე დროს ახორციელებენ თავიანთი სავალუტო რეზერვების დივერსიას, ინარჩუნებენ რა „დახურულ“ სავალუტო პოზიციებს.

● გარიგება „ოფციონი“ წარმოადგენს გარიგების სახეობას, რომლის მიხედვითაც მყიდველს უფლება აქვს გარკვეული ვადის განმავლობაში ან იყიდოს უცხოური ვალუტის შეთანხმებული თანხა ფიქსირებული კურსით (call ტიპის „ოფციონი“) ან გაყიდოს იგი (put ტიპის „ოფციონი“). „ოფციონის“ მფლობელი იღებს გადანყვებილებას გამოიყენოს, თუ არა მისი უფლებები ვალუტის კურსების დინამიკის შესაბამისად. ყველა შემთხვევაში „ოფციონის“ მფლობელის რისკი წინასწარ არის შეზღუდული „ოფციონის“ ფასით, ხოლო მოგება თეორიულად შეუზღუდავია და პრაქტიკულად - საკმაოდ მნიშვნელოვანი. „ჰეჯირება“ „ოფციონ“ გარიგების მეთოდით „ფორვარდ“ ოპერაციებისაგან იმით განსხვავდება, რომ ბანკი ინარჩუნებს არჩევის უფლებას, რაც ოპერაციის ეფექტიანობას ამაღლებს.

● პარალელური სესხები - წარმოადგენს ქვეყნის ტერიტორიაზე მდებარე საწარმოების ან ბანკების მიერ ეროვნული ვალუტით ურთიერთდაკრედიტების პროცესს. ორივე სესხი ერთი და იგივე ვადით გაიცემა. თავისი არსით ასეთი სესხები განიხილება, როგორც „სვოპ“ გარიგება, რომლის დროსაც ვალუტას ყიდულობენ „სპოტ“ პირობით და იმავდროულად „ფორვარდ“ პირობით ყიდიან. მაგრამ თვით „ჰეჯირების“ პერიოდი შეიძლება უფრო ხანგრძლივი იყოს, ვიდრე ეს მოცემულ ქვეყანაში არსებული საკრედიტო კანონმდებლობის შესაბამისად ფორვარდული გარიგების დროს ხორციელდება.

● „სავალუტო კალათა“ არის ერთი ვალუტის საშუალო შენონილი კურსის დადგენის მეთოდი სხვა ვალუტების განსაზღვრულ ნაკრებთან შეფარდებით. ვალუტების რაოდენობა ნაკრებში, მათი შემადგენლობა და სავალუტო კომპონენტების (თითოეული ვალუტის ერთეულის რაოდენობა ნაკრებში) სიდიდე დგინდება საშუალო შენონილი კურსის მიხედვით. ასეთ კალათაში, თუ მისი მიზანია „ჰეჯირება“, შეირჩევა ისეთი ვალუტები, რომელთა კურსები ჩვეულებრივ „ცურავენ“ ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულებით, რითაც აწონასწორებენ თავისი „ცურვის“ შედეგებს და მთელი „კალათის“ ერთობლივ ღირებულებას უფრო სტაბილურს ხდიან. „სავალუტო კალათა“, როგორც ვალუტის საშუ-

ალო შენონილი კურსის დადგენის მეთოდი სხვა ვალუტების გარკვეულ ნაკრებთან მიმართებაში, ამცირებს გადასახდელი თანხის მკვეთრი ცვლილების ალბათობას. ამასთან, სავალუტო რისკის თვალსაზრისით, ორივე კონტრაგენტი თანაბარ პირობებში იმყოფება.

უნდა აღინიშნოს, რომ მეთოდები: სტრუქტურული დაბალანსება, გახადოს ვადის ცვლილება, მოთხოვნათა დისკონტირება უცხოურ ვალუტაში; გარიგებები: „ფორვარდი“, „სვოპი“, „ოფციონი“ და „ფიუჩერსი“ მოკლევადიანი „ჰეჯირებისას“ გამოიყენება, ხოლო დაკრედიტება და ინვესტიციები უცხოური ვალუტით, სავალუტო დავალიანების რესტრუქტურისა, პარალელური სესხები, ლიზინგი, ფილიალების მიერ გადასახდელების „მზარდი“ ვალუტით გადახდა და თვითდაზღვევა გრძელვადიანი „ჰეჯირების“ მეთოდებია.

სტრუქტურული დაბალანსება და „სავალუტო კალათა“ წარმატებულია ნებისმიერ შემთხვევაში. პარალელური სესხებისა და ფილიალების მიერ გადასახდელების „მზარდი“ ვალუტით გადახდის მეთოდების გამოყენება შეუძლიათ ისეთ ბანკებსა და კომპანიებს, რომელთაც უცხოეთის ქვეყნებში აქვთ ფილიალები (ლ. ლუდუშაური. კრედიტი და თანამედროვე და საბანკო მექანიზმი. თბილისი. 1996 წ., გვ.118).

წარმატებული ჰეჯირება მაღალ კვალიფიკაციას მოითხოვს, რადგან აუცილებელია სწორად შეირჩეს ჰეჯირების ინსტრუმენტი და წარმართული თანხების განთავსების ფაქტორისა და ხარისხის შეფასების მეთოდი კონკრეტულ და მის საპირისპირო განთავსებაზე.

საქართველოში უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებული ოპერაციების წარმოქმნა-განვითარება ქვეყნის განვითარების ისტორიულ ჭრილში უნდა განვიხილოთ. საქართველოში სავალუტო ბაზარი 90-იანი წლების დასაწყისიდან სტიქიურად ყალიბდებოდა იმდროინდელი პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ვითარების გათვალისწინებით, რაც კანონზომიერი იყო. ქვეყნის დამოუკიდებლობასთან ერთად საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლამ უცხოური ვალუტით ოპერაციების წარმოებაზე ბუნებრივი მოთხოვნა წარ-

მოშვა. ბუნებრივია, 90-იან წლებამდე საქართველოში, ისევე, როგორც მთელ ყოფილ საბჭოთა კავშირში, სადაც ეკონომიკური და ფინანსური ბერკეტები მთლიანად სახელმწიფოს ხელში იყო მოქცეული და ქვეყანაში უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებული ოპერაციები ფართოდ და საყოველთაოდ არ წარმოებდა, არ არსებობდა და არც შეიძლებოდა არსებულყო სავალუტო რისკის მართვის პრაქტიკა და გამოცდილება.

საქართველოს ეკონომიკური რეფორმირების, მისი დინამიკური ზრდისა და ეფექტიანი ფუნქციონირების საფუძველი ქვეყნის ვალუტის კურსის სტაბილურობა, ბანკის მიერ რისკების გონივრული მართვა და მდგრადი საბანკო სისტემაა.

საქართველოს ეროვნული ბანკი 1998 წლის დეკემბრიდან ახორციელებს თავისუფლად მცურავი კურსის პოლიტიკას, რაც გულისხმობს იმას, რომ უცხოურ ვალუტაზე მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის თანაფარდობა მთლიანად ეფუძნება საბაზრო ბერკეტების ფუნქციონირებას და პროცესში არ მონაწილეობს ეროვნული ბანკი. ასეთი საკურსო რეჟიმის დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სავალუტო რისკის მართვის სხვადასხვა მექანიზმების და ინსტრუმენტების გამოყენებას, მაგრამ სავალუტო რისკისაგან გარკვეულწილად დაზღვევის პეჯირების მექანიზმები საქართველოში ჯერჯერობით არ გამოიყენება.

სავალუტო საკონვერსიო ოპერაციების შედეგად უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებებით გამონეული შესაძლო რისკის შემცირების მიზნით, საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 1998 წლის 5 ოქტომბრის №93 ბრძანებით დამტკიცდა „კომერციული ბანკების საერთო ღია სავალუტო პოზიციის (სავალუტო რისკის) ლიმიტის დადგენის, გაანგარიშებისა და დაცვის წესი“.

ბანკის საერთო ღია სავალუტო პოზიცია არის ბანკის მიერ შესყიდული (გაყიდული) ყველა უცხოური ვალუტის თანხობრივი მოცულობისა და ყველა უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვაზე დადებული ხელშეკრულებების თანხობრივი მოცულობის ნეტოს ჯამი.

დადებული ხელშეკრულებები უცხოური ვალუტის ყიდვასა ან

გაყიდვაზე ნიშნავს სპოტური, სვოპური, ფორვარდული, ფიუჩერსული ხელშეკრულებებით და ოფციონებით ნაკისრ ვალდებულებას თანხობრივი მოცულობით უცხოური ვალუტის ყიდვასა ან გაყიდვაზე.

წესების თანახმად, ბანკები ვალდებული არიან ყოველდღიურად დაიცვან საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტი. ამასთან, ყოველდღიურად ან დღის განმავლობაში (საოპერაციო დღის დაწყებიდან დამთავრებამდე) ბანკი უნდა ინარჩუნებდეს და გონივრულად განსაზღვრავდეს საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტს. საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტის დარღვევისას, ბანკები ვალდებული არიან, უკიდურეს შემთხვევაში, საოპერაციო დღის ბოლომდე, დარღვეული ლიმიტის აღსადგენად აწარმოონ დამაბალანსებელი სავალუტო ოპერაციები, ე.ი. გაყიდონ ან შეისყიდონ უცხოური ვალუტა.

ყველა უცხოური ვალუტის მიხედვით, გრძელ ღია სავალუტო პოზიციის ჯამსა და მოკლე ღია სავალუტო პოზიციის ჯამს შორის უდიდესი, არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის მთლიანი კაპიტალის 20%-ს. (საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 1998 წლის 5 ოქტომბრის №93 ბრძანება კომერციული ბანკების საერთო ღია სავალუტო პოზიციის (სავალუტო რისკის) ლიმიტის დადგენის, გაანგარიშებისა და დაცვის წესის დამტკიცების შესახებ).

როგორც ვხედავთ, ბანკის კაპიტალი და რისკები ერთმანეთთან უშუალო კავშირში არიან, კაპიტალი - ეს არის ბანკის დამფუძნებლების ბანკში არსებული სახსრები იმ რისკის გათვალისწინებით, რომ ინვესტირებული თანხიდან შემოსავალი შეიძლება იყოს ძალიან მცირე, ან ბანკი გაკოტრდეს, რის შედეგადაც დამფუძნებლები თავისი თანხის მცირე ნაწილს ან საერთოდ ვერაფერს მიიღებენ (Питер с Роуз Банковский менеджмент. Пер. с англ.-ого. М.: Дело. 1997.ст.446).

აქედან გამომდინარე, რისკების განეიტრალებაში ბანკის კაპიტალის მოცულობა მნიშვნელოვან დატვირთვას იღებს. ქართული ბანკების კაპიტალის ზრდა და საერთაშორისო ორგანიზაციების და ფართოდ ცნობილი უცხოური კომპანიების ინვესტიციები დადებითი ფაქტორია. ამას თან სდევს ქვეყანაში სხვა-

დასხვა სახეობის ხელსაყრელი მიზნობრივი საკრედიტო ხაზები-
სა თუ სესხების შემოდინება. როგორც ქვეყნის მთლიანი საბანკო
სისტემის, ისე თითოეული კომერციული ბანკის სტაბილურობის
და მდგრადობის ამაღლება.

კერძოდ, უცხოელ ინვესტორებს თავის ინვესტიციებთან ერთად
ქვეყანაში შემოაქვთ ის პრაქტიკა და გამოცდილება, რომელიც
მათ ათწლებლების განმავლობაში დააგროვეს. შესაბამისად,
თანდათანობით იხვენება საბანკო საქმიანობა და იგი საერთა-
შორისო სტანდარტებით მიღებულ წესებსა და ნორმებს უახ-
ლოვდება. მიმდინარეობს ახალი საბანკო პროდუქტების და ტე-
ქნოლოგიების ათვისება, მრავალფეროვანი ხდება ბანკების მიერ
განხორციელებული საბანკო მომსახურება და უმჯობესდება მათი
ხარისხი.

ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად ქვეყნის ეკონომი-
კაში არსებული სიძნელეებისა და პრობლემებისა, საბანკო
სისტემამ, შესძლო საკუთარი პოზიციების შენარჩუნება და დი-
ნამიკური განვითარება. ეს მით უფრო განსაკუთრებულ მნიშ-
ვნელობას იძენს მაშინ, როცა წინა წლებთან შედარებით,
გარკვეულწილად შემცირდა ზრდის ტემპები. აღნიშნული იმის
სანინდარია, რომ მომავალში კომერციული ბანკები უფრო დიდ
ყურადღებას დაუთმობენ როგორც სავალუტო რისკის, ასევე ბანკ-
ის საქმიანობასთან დაკავშირებული ყველა შესაძლო რისკის მარ-
თვას და უფრო ეფექტიანად და ხშირად გამოიყენებენ მსოფლიო-
ში უკვე კარგად ცნობილ და აპრობირებულ ჰეჯირების მეთოდებს.
ამით ისინი თავის საქმიანობას ნაკლებად რისკიანს გახდიან და
შეინარჩუნებენ იმ კრედიტორებისა და ინვესტორების ნდობას,
ურომლისადაც წარმოუდგენელია სტაბილური, განვითარებული
და მდგრადი საბანკო სისტემის არსებობა.

1. სავალუტო ბაზრები თანამედროვე საფინანსო ბაზრების ერთ-ერთ ყველაზე დინამიკურ და ლიკვიდურ სექტორს წარმოადგენს. მისი, როგორც კონკურენტუნარიანი ბაზრის განვითარება ქვეყნის ეკონომიკური სტრუქტურის მთავარ მიმართულებად განიხილება.

სავალუტო ბაზარი წარმოადგენს საკონვერსიო ოპერაციათა ერთობლიობას, რომელიც ამ ბაზრის მონაწილეებს შორის, კონკრეტული პირობების (თანხა, გაცვლითი კურსი, ვალუტირების თარიღი) დაცვით, ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციებს მოიცავს. თავის მხრივ, საკონვერსიო ოპერაციები უცხოურ ვალუტაში ანგარიშსწორებას, სესხების გაცემასა და სხვა მიზნებს ემსახურება.

ქვეყნის სავალუტო სისტემა მოიცავს ეროვნულ და საერთაშორისო სავალუტო სისტემებს, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდება ფუნქციებით, როლით, ამოცანებითა და რეგულირების მეთოდებით.

2. ბანკის სავალუტო ოპერაციების მართვის ძირითადი ამოცანაა კლიენტებისათვის იმის შესაძლებლობის მიცემა, რომ მოახდინონ თავიანთი აქტივების კონვერტირება ერთი ვალუტიდან მეორეში. ამიტომ ცალკე უნდა განვიხილოთ ის ოპერაცია, რომელიც უკავშირდება კონვერსიას, ე.ი. ერთი ვალუტის გაცვლას მეორეზე. ამას კონვერსიულ ოპერაციებს უწოდებენ. იგი ტარდება როგორც ნაღდი, ისე უნაღდო ფორმით ამ გარიგებათა შესაბამისად. სახსრების მიწოდება შეიძლება განხორციელდეს დაუყოვნებლივ, გარიგების დადების თარიღიდან ორი სამუშაო საბანკო დღის განმავლობაში (ე.წ. სპოტური ოპერაციები) ან გარკვეული ვადის შემდეგ, რომელიც ორ საბანკო სამუშაო დღეს აღემატება (ვადიანი სავალუტო ოპერაციები).

3. სავალუტო ურთიერთობების ობიექტური საფუძველია ისეთი საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესები, რომლებიც წარმოშობენ საქონლის, ფულისა და შრომის საერთაშორისო გაცვლას. სავალუტო ურთიერთობების განვითარება მნიშ-

ვენელოვნად არის დამოკიდებული ეროვნული და მსოფლიო ეკონომიკების განვითარებაზე, მსოფლიოში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებასა და სხვადასხვა ქვეყნებს შორის ჩამოყალიბებულ ურთიერთობებზე.

4. სავალუტო რეგულირება გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილია, რომლის საბოლოო მიზანს წარმოადგენს ეროვნული ვალუტის სრული კონვერტირებადობის მიღწევა. აღნიშნული გულისხმობს ამ უკანასკნელის „სხვა ვალუტებზე შეუზღუდავად გადაცვლის უფლებას მოქმედი გაცვლითი კურსით“, თუმცა ეკონომიკურ ლიტერატურაში კონვერტირებადობის უფრო ფართო განმარტებებიც არსებობს.

5. სავალუტო რისკი არის იმის ალბათობა, რომ უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებამ შესაძლოა მისი აქტივებისა და პასივების საბაზრო ღირებულების ცვლილება და, შესაბამისად, ფინანსური დანაკარგები გამოიწვიოს .

სავალუტო რისკის მატარებლები ძირითადად შედარებით დიდი მოცულობის ბანკები არიან, რადგანაც ეს რისკი უცხოურ ვალუტაში ოპერაციებთან არის დაკავშირებული. სხვადასხვა ვალუტების კურსები დამოკიდებულია ბაზრის მიმდინარე პირობებზე. ბანკები, რომლებიც აწარმოებენ ოპერაციებს უცხოური ვალუტით, თავის თავზე იღებენ სავალუტო ბაზარზე ფასების არასასურველი მოძრაობის რისკს როგორც მიწოდების, ასევე მოთხოვნის მხრიდან.

6. ამრიგად, საქართველოს შიდა სავალუტო ბაზრის სტრუქტურა დღეისათვის, ფაქტობრივად, წარმოგვიდგება ოთხი სემენტიტ. კერძოდ:

- შიდა საბანკო სავალუტო ბაზარი;
- ბირჟის გარეშე ბანკთაშორისი სავალუტო, ანუ სადღილინგო ბაზარი;
- თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟა;
- უცხოური ვალუტის გადამცვლელი საბანკო და არასაბანკო პუნქტები.

7. ვალუტის საგადამცვლელ საქმიანობის ლიცენზიას გასცემს

საქართველოს ეროვნული ბანკი. ამგვარი ლიცენზიის მიღება შეუძლია ნებისმიერ იურიდიულ (როგორც საბანკო, ასევე არა-საბანკო) თუ ფიზიკურ პირს სებ-ში საჭირო დოკუმენტაციის წარდგენისა და შესაბამისი გამოცდის ჩაბარების შემდგომ. საგადამცველო საქმიანობის პერიოდში იგი ვალდებულია, დაიცვას ეროვნული ბანკის შესაბამისი ინსტრუქციით გათვალისწინებული ნორმატივები.

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

არაკონვერტირებადი ვალუტა ის ვალუტაა, რომელიც ჩაკეტილია ერთი ქვეყნის ტერიტორიაზე და საერთაშორისო სავალუტო ოპერაციებზე შეზღუდვები გააჩნია.

ბანკის სავალუტო პოზიცია - რწმუნებული ბანკის მიერ უცხოური ვალუტის განსაზღვრული ოდენობის მიღებასა და მიწოდებას შორის მოთხოვნათა თანაფარდობა.

გაანგარიშებითი სავალუტო ფორვარდი - ფორვარდული კონტრაქტი, რომლითაც ფორმდება ორი გარიგების კომბინაციის კონვერსიული ოპერაცია; სავალუტო კონტრაქტი და მიმდინარე სავალუტო კურსის მიხედვით შემხვედრი გარიგება მისი ვალუტირების ვალდებულება. პრაქტიკაში ეს ფორვარდული კონტრაქტის სახეს იღებს, რომლის მიხედვით საბაზო ვალუტის მიწოდება ხდება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გამყიდველი ყიდის, ხოლო მყიდველი ყიდულობს ამ ვალუტას პირობითად.

გადამცველი პუნქტი - სპეციალური შენობა, რომელიც, როგორც წესი, განთავსებულია რწმუნებული ბანკის სალაროს კვანძში, ან ცალკე დაცულ შენობაში და რომელიც განკუთვნილია სავალუტო გაცვლითი ოპერაციებისათვის.

გადახდის ვალუტა - ვალუტა, რომლითაც საგარეო-სავაჭრო გარიგებისას საქონლის ღირებულებას იხდიან; შეიძლება არ დაემთხვეს ფასის ვალუტას.

გამყიდველის კურსი - კურსი, რომლის მიხედვითაც ბანკი ყი-

დის უცხოურ ვალუტას.

გრძელი სავალუტო პოზიცია - ბანკის ღია სავალუტო პოზიცია, რომლის დროსაც მისი აქტივები და მოთხოვნები უცხოურ ვალუტაში აღემატება მის პასივებსა და ვალდებულებებს იმავე უცხოურ ვალუტაში.

დახურული სავალუტო პოზიცია - სავალუტო პოზიცია, რომლის დროსაც ბანკის მოთხოვნებისა და ბანკის ვალდებულებების თანხა ცალკეულ უცხოურ ვალუტაში ერთმანეთის ტოლია.

ეროვნული ვალუტა - ნარმოადგენს დამოუკიდებელი, სუვერენული სახელმწიფოს ფულად ერთეულს, რომელიც გამოიყენება ამ ქვეყნის სხვა სახელმწიფოებთან საერთაშორისო ეკონომიკური, საკრედიტო და საანგარიშსწორებო ურთიერთობათა უზრუნველსაყოფად.

ვადიანი სავალუტო გარიგებები - უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის გარიგება, მათზე სახსრების გარკვეული დროის შემდეგ მიწოდებით, შეთანხმების დადებიდან ორი საბანკო სამუშაო დღის შემდეგ.

ვალუტა - ქვეყნის ფულადი ერთეული, რომელიც მონაწილეობს საერთაშორისო ეკონომიკურ გაცვლაში და დაკავშირებულია ყოველგვარ ფულად ანგარიშსწორებასთან საერთაშორისო ურთიერთობაში. ვალუტას მიეკუთვნება აგრეთვე საერთაშორისო საანგარიშსწორებო ფულადი ერთეულები, რომლებიც ემიტირებულია სამთავრობათაშორისო სავალუტო საფინანსო ორგანიზაციების მიერ.

ვალუტის ბაზარზე ზენოლის ინდექსი - მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის, საერთაშორისო რეზერვებისა და გადასაცემელი კურსის ცვლილების საშუალო შენონილი სიდიდე. იგი მხოლოდ რამდენიმე მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს მოიცავს და, ამის გამო, ქვეყანაში მიმდინარე ყველა ეკონომიკურ პროცესს სრულად ვერ აღწერს. FMP ინდექსი 1996 წელს შეიმუშავეს ეიჩენგრინმა, როუზმა და უაიპლოზმა.

ვალუტის ბლოკირება - საბანკო ანგარიშებზე არსებული უცხოური ვალუტის გამოყენების აკრძალვა ან შეზღუდვა სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მიერ.

ვალუტის კალათი - ეროვნული ვალუტების ნაკრები, რომელსაც იყენებენ უცხოური ვალუტების კოდირებისას ეროვნული ან საერთაშორისო კოლექტიური ვალუტების კურსის განსაზღვრისათვის, რაც ვალუტების მსყიდველობითი უნარისა და გაცვლის საერთო-ეკონომიკური პირობების გავლენის გათვალისწინების საშუალებას იძლევა.

ვალუტის კონვერტირება - ერთი გაცვლა სხვა ქვეყნის ვალუტაზე მოქმედი ვალუტის კურსის მიხედვით, ანუ კონვერსის განხორციელება.

ვალუტის კურსი - ეროვნული ვალუტის ერთეულის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება გადაიცვალოს უცხოური ვალუტის ერთ ან რამდენიმე ერთეულზე და პირიქით, ერთი ფულადი ერთეულის ფასი, რომელიც გამოსახულია მეორე ერთეულით. საბაზრო ეკონომიკაში განისაზღვრება მოთხოვნა-მიწოდების ზემოქმედებით და გამოხატავს ეკონომიკის მდგომარეობას.

თავისუფლად კონვერტირებადია - ის ვალუტა, რომელიც შეუზღუდავად იცვლება ნებისმიერი (მფლობელს შეუძლია) ქვეყნის ვალუტაზე და ნებისმიერ მფლობელს შეუძლია მისი ყველა ქვეყანაში გატანა ყოველგვარი სახის საერთაშორისო და რეგიონალური ოპერაციების სანარმოებლად.

ირიბი კოტირება - უცხოური ვალუტის კოტირების დროს ერთეულად აღებულია ეროვნული ფულადი ერთეული, რომლის კურსიც გამოსახულია უცხოური ვალუტის განსაზღვრული ოდენობით, აღნიშნული მეთოდი, ტრადიციულად გამოიყენება ფუნტი სტერლინგის მიმართ.

კონვერსიული (კონვერტირებული) არბიტრაჟი - სავალუტო ოპერაცია, რომლის მიზანია უცხოური ვალუტის შექმნა ყველაზე დაბალი კურსით.

კონვერსიული ოპერაციები - ბანკების ოპერაციები, რომლებიც დაკავშირებულია კონვერსიასთან, ე.ი. ერთი ვალუტის მეორე ვალუტაზე გაცვლასთან.

კონვერტირებადი ვალუტა - მიჩნეულია ამა თუ იმ ქვეყნის ვალუტა, რომელიც იცვლება ნებისმიერი ქვეყნის ეროვნულ ვალუტაზე და ასრულებს საერთაშორისო საგადასახდლო სა-

შუალედის ფუნქციას იურიდიული და ფიზიკური პირებისთვის ყოველგვარი სახით ოპერაციათა შესრულებისას.

კოტირება - უცხოური ვალუტის კურსის დადგენის და პუბლიკაციის მეთოდი.

კროს-კურსი - კურსი, რომლის მიხედვითაც სწარმოებს ერთი უცხოური ვალუტის გაცვლა (ყიდვა-გაყიდვა) მეორეზე.

კურსი - ერთი ქვეყნის ფულადი ერთეულის ფასი, გამოხატული მეორე ქვეყნის ფულადი ერთეულით. განასხვავებენ სპოტურ (TOD, TOM, SPOT) და ვადიან (ფორვარდულ) სავალუტო კურსებს.

მყიდველის კურსი - კურსი, რომლის მიხედვითაც ბანკი ყიდულობს უცხოურ ვალუტას.

მოკლე სავალუტო პოზიცია - ბანკის ღია სავალუტო პოზიცია, რომლის დროსაც ყველა პასივი და ვალდებულება უცხოურ ვალუტაში აღემატება მის აქტივებს და მოთხოვნებს იმავე ვალუტაში.

ნაწილობრივ კონვერტირებადი - ვალუტის სტატუსი გააჩნია იმ ქვეყნის ვალუტას, რომელსაც საერთაშორისო ოპერაციების გარკვეული ნაწილის წარმოებისათვის შენარჩუნებული აქვს სავალუტო შეზღუდვები.

პირდაპირი კოტირება - უცხოური ვალუტის კოტირების მეთოდი, რომლის დროსაც უცხოური ვალუტის ერთეულის ღირებულება გამოისახება ეროვნულ ფულად ერთეულში. კოტირების ამგვარი მეთოდი გამოიყენება მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყნებში.

სავალუტო არბიტრაჟი - სავალუტო ოპერაცია, რომელიც მოიცავს უცხოური ვალუტის ყიდვას (გაყიდვას) კონტრაგარტების შემდგომი გაფორმებით; მიზანი - სხვადასხვა სავალუტო ბაზარზე ვალუტის კურსებს შორის სხვაობით მიღებული მოგება (სივრცობრივი არბიტრაჟი); ან განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში სავალუტო კურსების ცვლილებით (დროითი არბიტრაჟი) დარჩენილი მოგება.

სავალუტო-გაცვლითი ოპერაციები - ნაღდი უცხოური ვალუტის ან საგადამხდელო დოკუმენტები უცხოურ ვალუტაში ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები.

სავალუტო ლიცენზია - ცენტრალური ბანკის მიერ გაცემული

დოკუმენტი, რომელიც უცხოური ვალუტით ოპერაციების ჩატარების უფლებას აძლევს კომერციულ ბანკს.

სავალუტო ოფციონი - ვადიან სავალუტო ბაზარზე დადებული კონტრაქტი, რომლის მიხედვით ერთი მხარე (გამყიდველი) ყიდის, ხოლო მეორე (მყიდველი) ყიდულობს საბაზრო ვალუტის ყიდვისა და გაყიდვის უფლებას, ხელშეკრულების პირობებით.

სავალუტო პარიტეტი ან ოფიციალური სავალუტო კურსი ნარმოადგენს სხვადასხვა ქვეყნის ფულადი ერთეულების შეფარდებას საკანონმდებლო წესით და სამთავრობათაშორისო დონეზე; 1978 წლამდე განისაზღვრებოდა ვალუტებში ოქროს შინაარსით, ხოლო შემდეგ საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წესდებით ნასესხობის სპეციალური უფლებების ბაზაზე, 1979 წელს მოქმედება დაიწყო ევროპის სავალუტო კავშირმა, რომელშიც დაფიქსირებულია ამ კავშირის წევრი-ქვეყნების ვალდებულებები შეინარჩუნონ ეროვნული ვალუტის სავალუტო პარიტეტი დაწესებულ საზღვრებში და არ დაუშვან ეროვნული ვალუტის საბაზრო კურსის ურთიერთგადახრა შეთანხმებული ნორმებიდან.

სავალუტო პოლიტიკა - არის ეკონომიკურ ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომლებსაც ახორციელებს სახელმწიფო ორგანიზაციები და სახელმწიფოთაშორისი დანესებულებები მათი საპროგრამო მიზნობრივი პროგრამების საფუძველზე.

სავალუტო სისტემა - ნარმოადგენს ფულად ურთიერთობათა ერთობლიობას, რომელიც მსოფლიო მეურნეობის წარმოების სხვადასხვა აგენტებს შორის მიმდინარე საერთაშორისო საგადასახდელო საანგარიშსწორებო ოპერაციების გამასაშუალებელი საშუალებაა.

სავალუტო ურთიერთობანი - ეს არის ეკონომიკური ურთიერთობანი, რომლებიც დაკავშირებულია მსოფლიო ფულის (ფუნქციების) ფუნქციონირებასთან და ემსახურება ქვეყნებს შორის სამეურნეო კავშირების სხვადასხვა ფორმებს: საგარეო ვაჭრობას, კაპიტალის გატანას, სესხების გაცემას, სამეცნიერო-ტექნიკურ გაცვლას, ტურიზმს, სახელმწიფო და კერძო გადარიცხვებს.

სავალუტო ფიუჩერსი - საბირჟო კონტრაქტი, რომლის მიხედვით ერთი მხარე (გამყიდველი) ვალდებულებას იღებს მიყიდოს

მეორე მხარეს (მყიდველს) უცხოური ვალუტის განსაზღვრული ოდენობა მომავალში, განსაზღვრული მომენტისათვის იმ ფასით, რომელიც მოცემული კონტრაქტის გაფორმების მომენტისათვის არის დაფიქსირებული.

სავალუტო ფორვარდი - ვადიანი სავალუტო გარიგების კონტრაქტი, რომლის დროს ერთი მხარე (გამყიდველი) თავის თავზე იღებს მიყიდოს მეორე მხარეს (მყიდველს) განსაზღვრული ოდენობის უცხოური ვალუტა მომავალში განსაზღვრულ მომენტში, მაგრამ შეთანხმების დადების მომენტში დაფიქსირებული ფასით.

სარეზერვო ვალუტა - წარმოადგენს მსოფლიოში ეკონომიკურად და პოლიტიკურად ყველაზე ძლიერი სახელმწიფოს ეროვნულ ვალუტას, რომელიც გამოიყენება სხვა დანარჩენი სახელმწიფოების სავალუტო პარიტეტისა და სავალუტო კურსის განსაზღვრის საფუძვლად და ასრულებს საერთაშორისო მასშტაბით საგადასახდელო და სარეზერვო საშუალების ფუნქციებს.

საშუალო კურსი - ნაღდი უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის კურსი, რომელიც გამოითვლება როგორც მყიდველისა და გამყიდველის კურსების საშუალო არითმეტიკული.

სვოპი - ორ მხარეს შორის შეთანხმებაა ფულადი გადახდების გაცვლის შესახებ მომავალში განსაზღვრული პერიოდისათვის. სვოპი შეიძლება განხილული იქნეს, როგორც მხარეებს შორის დადებული მოცემული შეთანხმების ფორვარდული კონტრაქტების პორტფელი.

სპოტური სავალუტო გარიგებები - უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის გარიგება იმ პირობით, რომ ამ გარიგებებზე სახსრები მიენოდება გარიგების დადებიდან არა უგვიანეს ორი საბანკო სამუშაო დღისა.

უცხოური ვალუტა - საზღვარგარეთის ქვეყნების ფულადი ნიშნები, აგრეთვე უცხოური ფულადი ერთეულით გამოხატული საკრედიტო და საგადასახადო დოკუმენტები (თამასუქი, ჩეკი და სხვ.), გამოყენებული საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში.

ღია სავალუტო პოზიცია - სავალუტო პოზიცია, რომლის დროსაც ბანკის მოთხოვნების თანხა და თანხა ცალკეულ უცხოურ ვალუტაში არ ემთხვევა ბანკის ვალდებულებებს ამავე ვალუტაში.

ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტი - ბანკის ღია სავალუტო პოზიციის მაქსიმალურად დასაშვები სიდიდის შეფარდება მისი საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) თანხასთან.

შიდა კონვერსია - უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის გარიგება, რომელიც დადებულია რწმუნებულ ბანკსა და მის კლიენტის შორის.

?..... კითხვაჲი და დავალებაჲი ღამოუჲიღებელი მუშაოგისათვის

1. ჩამოაყალიბეთ ვალუტის განმარტება.
2. რა არის გადახდის ვალუტა?
3. განსაზღვრეთ უცხოური ვალუტა.
4. რაში მდგომარეობს ვალუტის ბაზარზე ზემოქმედების ინდექსი?
5. რას ნიშნავს ვალუტის ბლოკირება?
6. რა არის ვალუტის კალათი?
7. როგორ გესმით ვალუტის კონვერტირება?
8. რა არის ვალუტის კურსი?
9. რა იგულისხმება კონვერსიული ოპერაციების ქვეშ? ახსენით, როგორ ხორციელდება აღნიშნული ოპერაციები?
10. დაახასიათეთ სპოტურ და ვადიან სავალუტო გარიგებებს შორის განსხვავება.
11. რა არის სავალუტო არბიტრაჟი?
12. ჩამოაყალიბეთ ბანკის სავალუტო პოზიციები.
13. რას წარმოადგენს ღია სავალუტო პოზიცია? როგორია მისი სიდიდე? ახსენით მისი გამოთვლის წესი.
14. განსაზღვრეთ სავალუტო ბაზარი და ჩამოთვალეთ მისი ძირითადი მონაწილენი.
15. რა სახის სავალუტო საბანკო ლიცენზიებს იცნობთ?
16. როგორ ხდება სავალუტო ოპერაციების დაზღვევა?

რეკომენდებული ლიტერატურა

ასათიანი რ. – ეკონომიქსი. განმარტებითი ლექსიკონი. თბ., სა-
გამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2000.

კაკულია მ. – სავალუტო სისტემის განვითარების პრობლემე-
ბი საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდ-
ში (სადოქტორო დისერტაცია). თბ., 2003.

კაკულია მ., ასლამაზიშვილი ნ. – დოლარიზაცია საქართველო-
ში: მასშტაბები, ფაქტორები, დაძლევის გზები. თბ., 2000.

ღუდუშაური ლ. – კრედიტი და თანამედროვე საბანკო
მექანიზმი. თბ., 1996

როდე ერვინ – ბანკები, ბირჟები და სავალუტო ოპერაციები
კაპიტალისტურ ქვეყნებში. თარგმანი რ.ნამიჭიშვილისა. ქუთაი-
სი, 1998.

ხალაია გ., კაკულია რ. ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის
ზოგადი თეორია. თბ., 2000.

Банковское дело. Под ред. О.И. Лаврушина. М., Финансы
и статистика, 2004.

Жарковская Е.П. Банковское дело. Учебник. М.: Омега - Л,
2004.

Коробова Г.Г. Банковское дело. М.: Экономист, 2004.

Красавина Л.Н. Билиняк С. Международные валютно-
кредитные и финансовые отношения. М.: Финансы и
статистика, 2003.

Наговицин Д.Г. Валютная политика. М.: Экзамен, 2000.

Основы банковской деятельности (Банковское дело). М.:
“ИНФРА-М”, 2001.

Финансо-кредитный энциклопедический словарь. Под общ.
ред. А.Г. Грязновой. М.: Финансы и статистика, 2004.

მეცხევე თავი. კომერციული ბანკების სატრასტო, დეპოზიტური, იპოთეკური და სხვა ოპერაციები

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 13.1. კომერციული ბანკების სატრასტო ოპერაციები
- 13.2. კომერციული ბანკების დეპოზიტური საქმიანობა
- 13.3. კომერციული ბანკების იპოთეკური ოპერაციები
- 13.4. საკრედიტო ოპერაციების თანამედროვე სახეები
მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

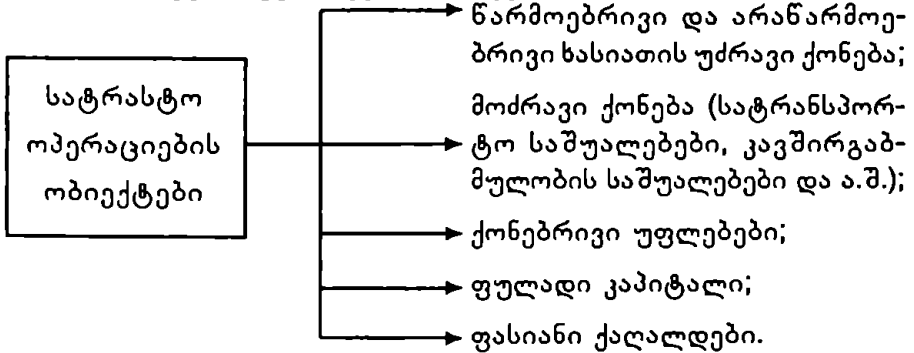
ავალი	კომისიონერი
ბენეფიციარი	ნდობის აღჭურვილი მმართველი
დახურული ფაქტორინგი	სატრასტო ოპერაციები
დეპოზიტარული მომსახურება	ტრასტის დამფუძნებელი
იპოთეკური კრედიტი	ღია ფაქტორინგი

13.1. კომერციული ბანკების სატრასტო ოპერაციები

განვითარებულ ქვეყნებში ფინანსური აქტივების მატების კვალობაზე კომერციული ბანკები აფართოებენ მინდობით ანუ სატრასტო (ინგლისური სიტყვიდან trust- ნდობა) ოპერაციებს. ბანკების ეს მომსახურება უკავშირდება მინდობილობით ურთიერთობებს. კომერციული ბანკების ტრასტ-განყოფილებები კლიენტთა დავალებით მოქმედებენ როგორც რწმუნებულები (ნდობით აღ-

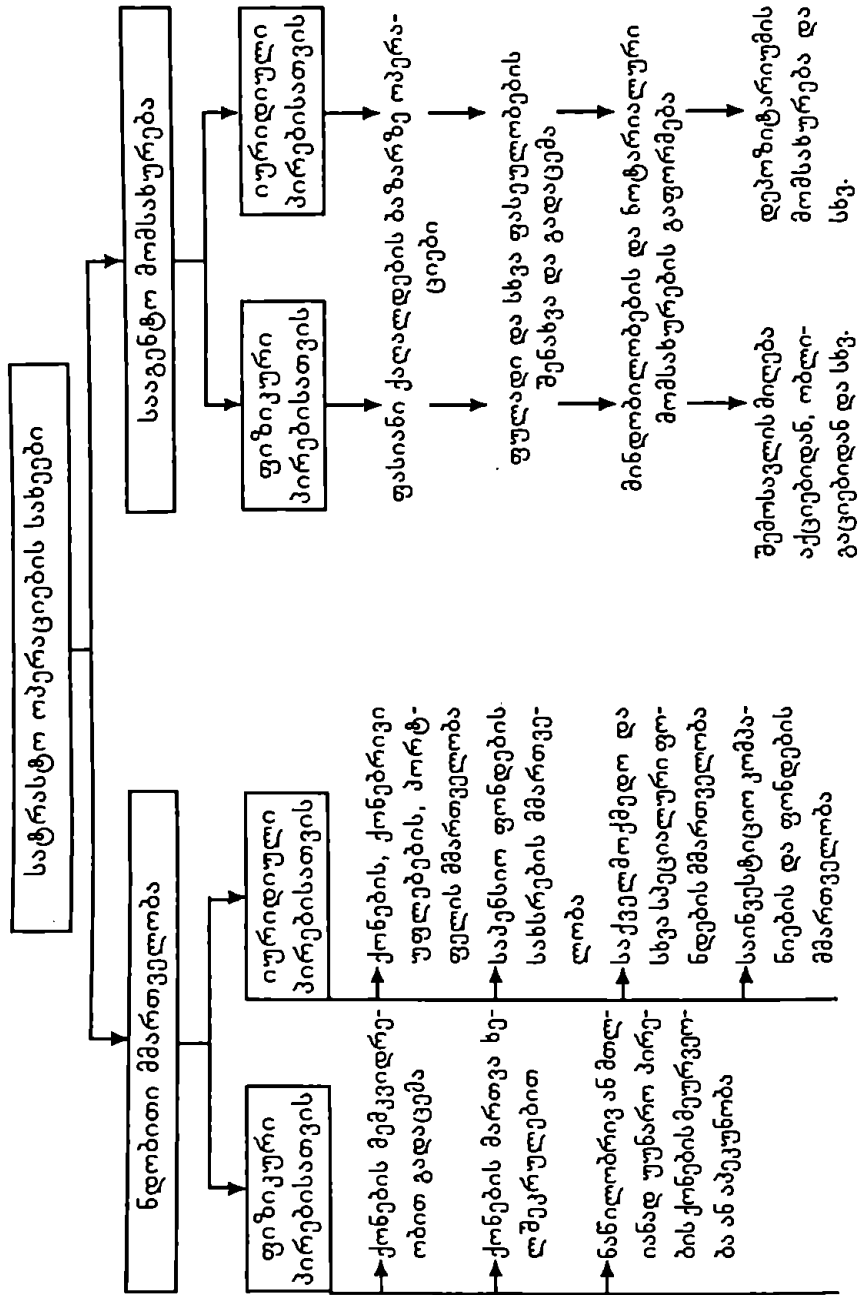
ქურვილი პირები) და ახორციელებენ ძირითადად საკუთრების მართვასთან დაკავშირებულ ოპერაციებს, ასრულებენ, აგრეთვე, სხვა მომსახურებას. მინდობილ ოპერაციებს ბანკები ახდენენ კერძო პირებისათვის, საწარმოებისა და ფირმებისათვის, საქველმოქმედო კომპანიების (ფონდების) და სხვა დაწესებულებებისათვის.

სატრასტო ოპერაციები - კომერციულ ორგანიზაციების და სპეციალური ფინანსური ინსტიტუტების ოპერაციებია, რომელთა დანიშნულებაა ქონების მართვისა და კლიენტების სხვა სახის დავალებების შესრულება. სატრასტო ოპერაციებში ფიგურირებს კლიენტების სხვადასხვა სახის ქონება. სატრასტო ოპერაციების შესახებ წარმოდგენას გვაძლევს 13.1. სქემა.

13.1. სქემა. სატრასტო ოპერაციების ობიექტები

სატრასტო მომსახურების ბაზრის ჩამოყალიბება იმ გარემოებამ განაპირობა, რომ ორგანიზაციებსა და მოქალაქეებში გაჩნდა მოთხოვნილება, თავიანთი ფინანსური და იურიდიული საქმეების გაძლოლა მიენდოთ პროფესიონალებისთვის, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ მათი საკუთრების დაცვას, ვალდებულებათა შესრულებასა და მალალ შემოსავალს. განვითარებული ქვეყნების ბაზრის ძირითად ნაწილს შეადგენს კლიენტის ფულადი სახსრების, მისი ფასიანი ქაღალდების „პორტფელის“ მართვაში გაწეული მომსახურება. საერთოდ, სატრასტო ოპერაციების კლასიფიკაცია სხვადასხვა ნიშნით სწარმოებს. ქვემოთ მოტანილ კლასიფიკაციაში გათვალისწინებულია სატრასტო ოპერაციისა და კლიენტის სახეები (სქემა 13.2).

13.2. სქემა. სატრასტო ოპერაციების სახეები

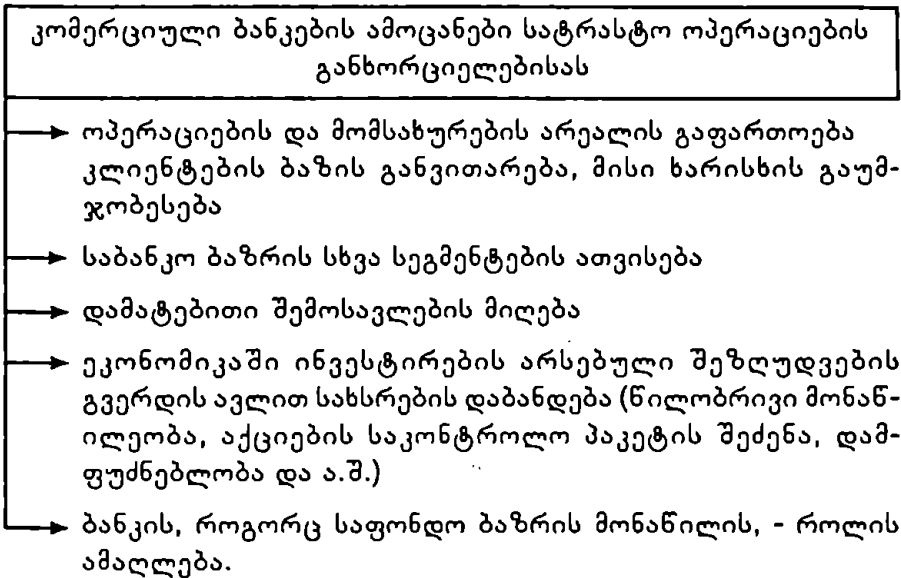
უფრო დანვრილებით განვიხილოთ ის ტრასტ-მომსახურებანი, რომლებსაც კომპანიებსა და ცალკეულ მოქალაქეებს უწევენ.

მინდობილი ოპერაციები სამ სახეობად შეგვიძლია დავყოთ:

- მემკვიდრეობის მართვა;
- ოპერაციების შესრულება რწმუნებით და მეურვეობასთან დაკავშირებით;
- სააგენტო მომსახურება.

ყველა სატრასტო მომსახურება არსით საბანკოა. ისინი აყალიბებენ ურთიერთობებს, რომლებიც სპეციალურ ხელშეკრულებაში (შეთანხმებაში) არის დაფიქსირებული.

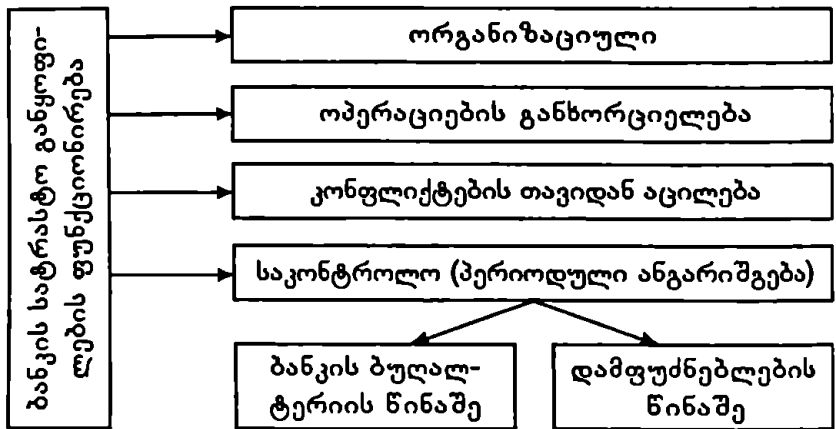
საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სატრასტო ოპერაციები ბანკებისათვის მეტად მიმზიდველ სახეს იღებს. მათი დახმარებით ბანკები ბაზარზე თავიანთი პოზიციების გარკვეულწილად გამყარების საშუალებას იძენენ (იხ.13.3. სქემა).

13.3. სქემა. ბანკის ამოცანები სატრასტო ოპერაციებში

სანარმოები და ორგანიზაციები მომსახურებისთვის, ჩვეულებრივ, თავიანთი კომერციული ბანკების იმ სატრასტო-განყო-

ფილებებს მიმართავენ, რომლებიც მათთვის მრავალფეროვან ოპერაციებს ასრულებენ (იხ. სქემა 13.4). ნდობით შესრულებული ოპერაციები ითვალისწინებს ობლიგაციური სესხის მომსახურებას. მას თან ახლავს რწმუნებულისათვის იმ ქონების განკარგვის უფლების გადაცემა, რომელიც სესხის უზრუნველყოფად გვევლინება. როდესაც ბანკს მომსახურებისათვის სააქციო კომპანიები მიმართავენ, ისინი მას ანდობენ აქციებისა და ობლიგაციების საკუთრების უფლებას, საპენსიო ფონდების მართვას, ავალებენ ბირჟაზე გამოშვებული აქციების რეგისტრაციას და ა.შ. ფირმებისათვის ბანკი ახორციელებს საგადასახდელო ფუნქციებს. კუპონების გასტუმრება და ობლიგაციების დაფარვა, რომელთა ვადაც დადგა, კომპანიების აქციონერებისათვის დივიდენდების გადახდა. ტრასტ-განყოფილებები ასრულებენ დეპოზიტარიუმის ფუნქციას: მათში ინახება აქციები, რომლებზეც აქციონერებს უფლებამოსილი წარმომადგენლებისათვის აქვთ გადაცემული ხმის მიცემის უფლება (ე.წ. ხმის მიმცემი ტრასტი).

13.4. სქემა. ბანკის სატრასტო განყოფილების ფუნქციები

ბანკს შეუძლია დროებით მართოს კომპანიის საქმეები მისი რეორგანიზაციის, ლიკვიდაციის ან გაკოტრების შემთხვევაში.

საზღვარგარეთულ პრაქტიკაში ფირმებისათვის შესრულებული მინდობითი ოპერაციების სახეები 13.5. სქემაზეა წარმოდგენილი.

კომპანიის სატრასტო მომსახურება

სათამასუქო სესხის მომსახურება, რასაც თან ახლავს ნდობით აღჭურვილ პირზე ქონების განკარგვის უფლება. ეს უკანასკნელი კრედიტის უზრუნველყოფას ნარმოადგენს

სააქციო კომპანიისათვის აგენტის ფუნქციების შესრულება (აქციების, სახელობითი თამასუქების საკუთრების უფლების გადაცემა, აქციების რეგისტრაცია და ა.შ.)

საგადამხდელო ფუნქციების განხორციელება (კუპონების განაღდება და იმ ობლიგაციების დაფარვა, რომელთა ვადა დადგა, აქციონერულ კომპანიებზე დივიდენდების გაცემა)

დეპოზიტარიუმის ფუნქცია (აქციების შენახვა, რომლებზედაც აქციონერებმა ხმის მიცემის უფლება მისცეს რწმუნებულ პირებს)

კომპანიის საქმეთა დროებითი მმართველობა, მისი რეორგანიზაციის ან ბანკროტის დროს

საქველმოქმედო და სხვა სპეციალური ფონდების მართვა

ინვესტიციური კომპანიების და ფონდების მართვა

13.5. სქემა. კომპანიების სატრასტო მომსახურება საზღვარგარეთის პრაქტიკაში

კომპანიის მიერ სახსრების ხანგრძლივად მოზიდვას, როგორც წესი, თან ახლავს ფასიანი ქაღალდების გამოშვება. ასეთ შემთხვევებში ბანკის ტრასტ-განყოფილება, ჩვეულებრივ, გირაოს მფლობელად გვევლინება და საკუთრების უფლება აქვს დაყადაღებულ აქტივებზე. გარდა ამისა, ტრასტ-განყოფილებას შეუძლია იმოქმედოს ობლიგაციების მესაკუთრების სახელით.

სატრასტო ურთიერთობათა ფარგლებში შესაძლოა იქმნებოდეს დავალიანების დაფარვის ფონდები. ასეთი ფონდიდან კონტრაქტის საფუძველზე შეიძლება განხორციელდეს (კონტრაქტის პირობებზე დამოკიდებულებით):

1) პროცენტების გადახდა და ვალების დაფარვა;

2) დაყადაღებული ქონების გათავისუფლება;

3) დაფარვის ფონდის გამგებლობა (რომელიც ობლიგაციების გამოსასყიდად იქმნება);

4) აღრიცხვის ჩატარება და ანგარიშგებების შედგენა ემიტენტი-კომპანიის ობლიგაციების მფლობელებისათვის, მარეგულირებელი ორგანოებისა და საფონდო ბირჟისათვის.

თუკი ფასიანი ქაღალდები გამოშვებულია ტრასტის საფუძველზე შენახული სხვა ფასიანი ქაღალდების სანინდრით, მაშინ ბანკი იღებს შენახულ ქაღალდებზე საკუთრების უფლებას.

ბანკს უფლება აქვს გამოსცეს ტრასტ-სერტიფიკატები - კომპანიის მონყობილობითა და სხვა ფონდებით უზრუნველყოფილი ვალდებულებები. მონყობილობაზე საკუთრების უფლება ტრასტ-განყოფილებას გადაეცემა. მისი გამოყენებისათვის ბანკში შეაქვთ იჯარის გადასახადი.

ტრასტ-განყოფილებები მთელ რიგ საშუაშემავლო ოპერაციებსაც ასრულებენ სანარმოებისა და კომპანიებისთვის. ისინი გამოდიან ფირმების აქციებზე საკუთრების გადაცემის აგენტის როლში. ამის მსგავსია გაცვლის აგენტის ოპერაციები, რომლის დროსაც ბანკი, არსებული მოლაპარაკების შესაბამისად, იღებს ერთ წყება ფასიან ქაღალდებს და გასცემს მეორეს.

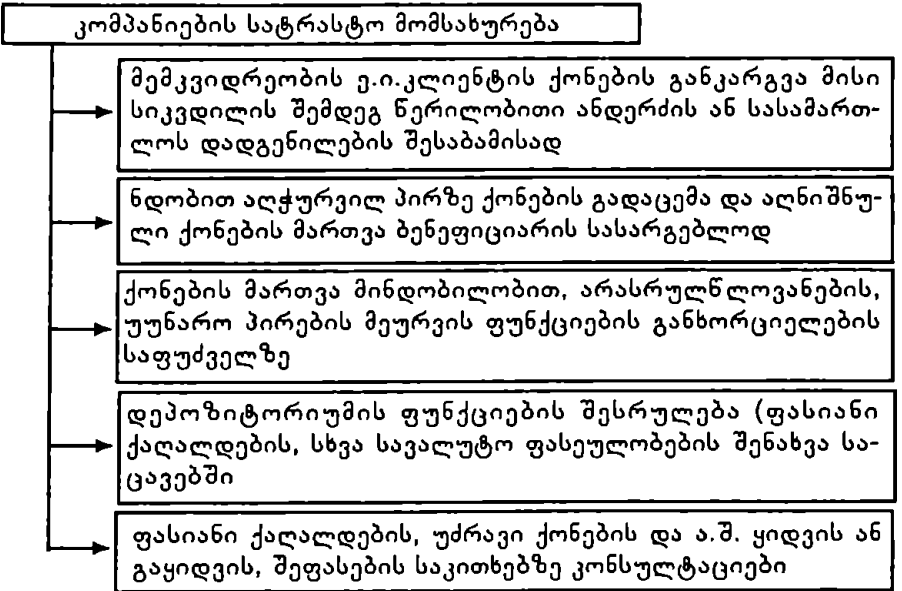
გაცვლა შეიძლება განაპირობოს აქციების დანანეერებამ, მათმა კონვერსიამ ობლიგაციებად, ორი ან რამდენიმე ფირმის გაერთიანებამ ან ფასიანი ქაღალდების განთავსებამ რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით. ტრასტ-განყოფილება როგორც აქციების რეგისტრატორი პასუხს აგებს იმაზე, რომ ზღვარს არ გასცდეს გამოსაშვებად ნებადართული თანხა. ტრასტ-განყოფილებას არ შეუძლია ერთსა და იმავე დროს ითამაშოს საკუთრების უფლების გადაცემის აგენტისა და აქციების რეგისტრატორის როლი. ამიტომ ფირმის მიერ გამოშვებული აქციების კონტროლს დამოუკიდებელი ორგანო ახორციელებს.

იმ სანარმოებისა და კომპანიებისთვის, რომლებსაც მრავალრიცხოვანი აქციონერები ჰყავთ, დივიდენდების გაცემა დიდი მოცულობის პერიოდულ სამუშაოს უკავშირდება. ამიტომ ისინი იმ კომერციული ბანკის ტრასტ-განყოფილებას მიმართავენ, რომელიც დივიდენდების გადახდის აგენტად მოქმედებს. ვადის დადგომის დროს ასე-

თი ფირმა ფულს ურიცხავს ტრასტ-განყოფილებას, რომელიც გამონ-
ერს ჩეკებს და ფოსტით უგზავნის მათ თითოეულ აქციონერს.

ტრასტ-განყოფილებას სააქციო საზოგადოებებისთვის სხვა
მომსახურების განევაც შეუძლია, მაგალითად, პრივილეგირებუ-
ლი აქციებისა და ხელმოწერილი სერტიფიკატების გამოსყიდვა.

ტრასტ-განყოფილებების მიერ შესრულებული მინდობითი
ოპერაციების მოცულობაში მნიშვნელოვან ხვედრით ნილს შეად-
გენენ ფიზიკური პირების სასარგებლოდ ჩატარებული ოპერა-
ციები. ისინიც საკმაოდ მრავალფეროვანია. მათი სახეობები 13.6
სქემაზეა წარმოდგენილი.

13.6. სქემა. მოქალაქეების მიმართ სატრასტო მომსახურების სახეობები

სატრასტო კომპანიას (ბანკს) და მოქალაქეს შორის ურთიერ-
ობათა გაფორმება დიდადაა დამოკიდებული მინდობილი
ქონების სიდიდეზე.

მეორე მსოფლიო ომამდე ბანკები მინდობით სამართავად იღებდ-
ნენ მხოლოდ მსხვილ კაპიტალებს. ამჟამად სამართავად მიიღება

ღირებულების მხრივ შედარებით მცირე (რამდენიმე ათეული ათასი დოლარის) ქონებაც. აშშ-ში, კანადასა და ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში, აქტიურად ქმნიან „საერთო ტრასტ-ფონდებს“ (inuit trust), სადაც მრავალი წვრილი კლიენტის ქონებაა გაერთიანებული ინვესტიციების მიზნით. ამის შედეგად იქმნება უზარმაზარი კაპიტალები, რომლებიც წვრილ კლიენტებსაც კი უქმნიან მათ კაპიტალზე მაღალი შემოსავლების მიღების შესაძლებლობას.

სატრასტო კომპანიასთან (ბანკთან) კლიენტები, ჩვეულებრივ, დებენ ხელშეკრულებას ტრასტ-ანგარიშის გაძღოლაზე (ფასიანი ქაღალდების, ვალუტის ან კომბინირებულის), საიდანაც კლიენტი პროცენტებს (რწმუნებულის ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილს) მიიღებს.

მსხვილ კლიენტებს შეუძლიათ ისარგებლონ უფრო ფართო სექტორის მომსახურებით, რომელიც მათი მრავალფეროვანი ქონების მართვას უკავშირდება პერსონალური ტრასტის საფუძველზე.

პერსონალური ტრასტი შეიძლება რამდენიმე ხერხით გაფორმდეს. ძირითადია ხელშეკრულება მრწმუნებელსა და რწმუნებულს შორის. ამ ხელშეკრულების საფუძველზე რწმუნებული ქონებას ფლობს და განკარგავს მრწმუნებლის ან იმ ბენიფიციარის ინტერესებისთვის, რომელსაც (რომლებსაც) მრწმუნებელი მიუთითებს.

ანდერძის ტრასტი არის მინდობილობა, რომელიც ანდერძის სახით ფორმდება. რწმუნებულ პირს ავალდებენ, განკარგოს ქონება და დანიშნულ ბენიფიციარებს შორის გაანაწილოს მიღებული შემოსავალი.

სიცოცხლეში დადებული ტრასტები არის მრწმუნებლისა და რწმუნებულის კერძო შეთანხმება (მორიგება). აქ გახმაურებული არაა შესაბამისი აქტივების ხასიათი და მასშტაბები. ასეთი ტრასტის აქტივებს კი არ ამტკიცებს სასამართლო მრწმუნებლის სიკვდილის შემდეგ (რაზეც 4-5 წელი შეიძლება დაიხარჯოს), არამედ მათი გამოყენება გრძელდება ბენიფიციარის ინტერესებისთვის, ანდერძის თანახმად.

სამუდამო ტრასტის დროს მრწმუნებელი შეთანხმებას დებს ტრასტ-განყოფილებასთან და გარკვეულ ქონებას გადასცემს მას ტრასტში, ბანკი (კომპანია) კი ინახავს და აბანდებს მას, შეთანხმების შესაბამისად განაგებს შემოსავალსა და კაპიტალის ძირითად თანხას.

გარკვეულ შემთხვევებში მრწმუნებელი ინარჩუნებს ერთგვარ

კონტროლს ტრასტზე და, ჩვეულებრივ, აქვს შეთანხმების გაუქმების ან მისი პირობების შეცვლის უფლება.

კერძო პირების ტრასტებისთვის გასამრჯელოს ზომები თავდაპირველი (ძირითადი) თანხის 0,5-დან 0,75%-ის ფარგლებში მერყეობს წელიწადში. ესაა საშუალო გადასახადი ე.წ. წარმომადგენლობისათვის. იმ ქონების მართვისათვის, რომელიც იპოთეკას, თამასუქებსა და კონტრაქტებს ეკუთვნის, განაკვეთები უფრო მაღალია. კიდევ უფრო მეტია გადასახადი უძრავი ქონების მართვისთვის.

სატრასტო მომსახურების კომპლექსში შედის მემკვიდრეობის განკარგვა. პირმა, რომელიც ქონებას ტოვებს, ანდერძში უნდა მიუთითოს მისი აღმასრულებელი. ეს შეიძლება იყოს სატრასტო კომპანია ან ბანკის ტრასტ-განყოფილება. ვინც იმ პირის მემკვიდრეობას განკარგავს, ვისაც ანდერძი არ დაუტოვებია, განმკარგავს უწოდებენ და მას სასამართლო ნიშნავს. ეს ვალდებულება შესაძლოა რწმუნებულსაც დაეკისროს და მაშინ იგი ხდება აღმასრულებელი ან განმკარგავი - სასამართლოს გადწყვეტილებით ან ანდერძის წერილის საფუძველზე (ესაა ოფიციალური დოკუმენტი, რომელსაც აღმასრულებელი იღებს სასამართლოში, რის შემდეგაც იგი შეუდგება ქონების განკარგვას).

მემკვიდრეებს შორის ქონების გაყოფის (კანონის შესაბამისად) ფუნქციების გარდა კომპანია და ბანკი სხვა მოვალეობებსაც შეიძლება ასრულებდეს, მაგალითად, ანდერძის შევსებას და ქონების გაყოფის დასრულების შევსებას. ამ დროს:

- პირველი მოვალეობა შესაძლოა წარმოიშვას იმ შემთხვევაში, თუკი ანდერძში აღმასრულებელი მითითებული არაა, ან იგი დასახელებულია, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო მას არ სურს (ან არ ძალუძს) გარდაცვლილის ნების შესრულება (ამ შემთხვევებში ანდერძის აღმასრულებელს ნიშნავს სასამართლო);

- ქონების გაყოფის დასრულების მოვალეობები მაშინ ჩნდება, როდესაც ანდერძის აღმასრულებელი გარდაიცვლება, უარს ამბობს უფლებამოსილებებზე ან ჩამოშორებულია მის განხორციელებას ქონების სრულ გაყოფამდე.

ანდერძის აღმასრულებლის მთავარი მოვალეობა ისაა, რომ მიიღოს სასამართლოს ნებართვა, შეაგროვოს და საფრთხე აარიდოს

მემკვიდრეობის აქტივებს, გაისტუმროს ადმინისტრაციული ხარჯები და ვალები, გადაიხადოს გადასახადები, გაყოს დატოვებული ქონება და პირადი მომსახურება გაუწიოს ოჯახის წევრებს.

მემკვიდრეობის აქტივების შემადგენლობის განსაზღვრისათვის სატრასტო კომპანია (ბანკი) ვალდებულია გამოავლინოს საბანკო ანგარიშები, მოაგვაროს ბროკერებთან ანგარიშსწორებანი, გახსნას სეიფები და გამოიტანოს იქ მოთავსებული ნივთები, შეაგროვოს დაზღვევის მოწმობები და გასანაღდეblად წარადგინოს ისინი (როდესაც მემკვიდრეობას ემატება დაზღვევის თანხა).

თუკი ქონებას შეადგენს უძრავი ქონება, ასაღები მოსავალი ან პირუტყვი, საჭიროა ყოველივე ამის ინვენტარიზება და სრული დაცულობის უზრუნველყოფა. შესაძლოა საჭირო გახდეს საქმიანი ოპერაციების კონტროლი და გაგრძელება, ავეჯის და სხვა საოჯახო ქონების აღწერა და მათი დაცვის ზომების მიღება.

აუცილებელია, რომ აქტივებს აფასებდნენ მცოდნე პირები. ასევე, საჭიროა ზრუნვა მალფუჭებადი საქონლის რეალიზაციაზე ნაკლები დანაკარგებით და, თუ საჭიროა, სანარმოს ან ფასიანი ქალაღდის გაყიდვა. ამ დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს გაყიდვისათვის ხელსაყრელი მომენტის სწორად შერჩევას, რათა მისაღები ფასი დაედოს მათ.

უძრავი ქონების ფასეულობის შესანარჩუნებლად საჭიროა მისი დაზღვევა, გაქირავება ან უშიშარყოფა. აღმასრულებელი ვალდებულია გადაიხადოს დაკრძალვისა და სასამართლოს მთელი ხარჯები, შემფასებლისა და ადვოკატის გასამრჯელო, გადასახადები და სხვა სავალ ვალდებულებები.

შემდეგი ეტაპია აქტივების გაყოფა. თუკი ქონების მესაკუთრე გარდაიცვალა და ანდერძი არ დაუტოვებია, მაშინ ქონების გაყოფა ხორციელდება კანონის შესაბამისად, ე.ი. აქტივების გარკვეულ ნაწილს გადასცემენ მის ცოცხალ მეუღლეს, შვილებს, შვილიშვილებს და ა.შ. როცა არსებული ანდერძი არ ეწინააღმდეგება ქონების გაყოფის შესახებ კანონებს, მაშინ იგი უნდა შესრულდეს. გარდა ამისა, აღმასრულებელმა გარკვეული მომსახურება უნდა გაუწიოს გარდაცვლილის ოჯახს, მათ შორის - დაკრძალვის მოწყობაში. იმ შემთხვევაში, თუკი ამ ოჯახს სასწრაფოდ სჭირდება ნაღდი სახსრები, აქტივების ნაწილი შესაძლოა გაიყიდოს რწმუნებულის კონტროლით.

სატრასტო კომპანია ცალკეული პირებისათვის ხშირად ასრულებს აგენტის ფუნქციებს, რომელთაგან ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია: აქტივების შენახვა, საკუთრების მართვა, იურიდიული მომსახურება. აგენტის ფუნქციების შესრულების დროს საკუთრების უფლებას, როგორც წესი, მფლობელი ინარჩუნებს.

ამაშია აგენტის ფუნქციების პრინციპული განსხვავება პერსონალური ტრასტისაგან, რომლის დროსაც ქონებაზე საკუთრების უფლება რწმუნებულ პირს გადაეცემა.

სააგენტო ურთიერთობები მაშინ აღმოცენდება, როდესაც პრინციპალად ნოდებულმა ერთმა პირმა უფლებამოსილება მიანიჭა აგენტად ნოდებულ მეორე პირს, იმოქმედოს თავისი სახელით. წარმომადგენლობა ხორციელდება სახელშეკრულებო სანყისებზე და ვიდრე ამ როლს შეასრულებდეს, კომერციული ბანკის ტრასტ-განყოფილება მოითხოვს ან მხარეებს შორის სააგენტო შეთანხმების დადებას, ან პრინციპალის წერილობით მითითებებს. წარმომადგენლობა ისე საგულდაგულოდ არაა დეტალიზებული, როგორც სატრასტო შეთანხმება და მისი შეწყვეტა ნაკლები ფორმლობებითაა შესაძლებელი.

აქტივების შენახვის ფუნქციების შესრულების დროს სატრასტო კომპანია შესანახად და საკონტროლოდ იღებს გარკვეულ აქტივებს, მაგალითად, ფასიან ქალაქებს, იღებს შემოსავლებს და კლიენტს აწვდის ყველა შემოსულობის ცნობას. ამ ვითარებაში მოსახერხებელია ვითვალისწინებდეთ: ვადაგასული ობლიგაციების დაფარვას; სანინდრისგან ფულის მიღებას; ფასიანი ქალაქების გაცვლას, ყიდვა-გაყიდვას, მიღებასა და შემოტანას.

სატრასტო კომპანიას შეუძლია, აგრეთვე, მრწმუნებლის საინვესტიციო ან კომერციული ოპერაციების განხორციელება, სხვადასხვა ანგარიშების გასტუმრება, გადასახადების გადახდა, სადაზღვევო პოლისების განახლება, ყველა წყაროდან შემოსავლების მიღება და აქტივების ფლობიდან გამომდინარე უფლებების რეალიზება, ე.ი. აქტივების მართვა წარმომადგენლის უფლებით.

იმ შემთხვევაში, როდესაც სატრასტო კომპანიაზე ფორმდება მინდობილობა, იგი პრინციპალის რწმუნებული ანუ აგენტი ხდება და იურიდიულ ფუნქციებს ქონების შენახვასა და მის მართვას უთავსებს. უმჯობესია სპეციალური (და არა საერთო) უფლებების გაფორმება,

რომელშიც შევა ჩეკების გამოწერის, თამასუქების, ჩეკებისა და სხვა დოკუმენტების ინდოსირების, სესხების მიღების, აქციებისა და ობლიგაციების გაყიდვის, ხელშეკრულებათა დადების უფლება.

„შეკვეთით“ შესრულებულ მომსახურებას (მათ შორის - იურიდიულს) შესაძლებელია პქონდეს ყოვლისმომცველი ხასიათი, თუკი ეს კლიენტისთვისაა სასურველი. აგენტის ფუნქციების შესრულებისათვის გაღებული გასამრჯელო მცირედ განსხვავდება იმისგან, რასაც პერსონალური ტრასტის დროს იხდიან. წარმომადგენლობის განაკვეთები (აქციებისა და ობლიგაციების მართვის ჩათვლით) პერსონალური ტრასტების ანალოგიურია - თავდაპირველი ღირებულების 0,5-0,75% წელიწადში. ისეთი წარმომადგენლობისთვის, რომელიც იპოთეკებს, თამასუქებსა და კონტრაქტებს ეხება, განაკვეთები უფრო მაღალია, უძრავი ქონებისა და საწარმოების მართვისათვის - კიდევ უფრო მეტი.

გასამრჯელოს თანხაში ცალკეულ შემთხვევებში შეიძლება შევიდეს საკომისიოები იმ მოგებიდან შესრულებული ანარიცხების სახით, რომლებსაც მრწმუნებლის აქტივებზე განხორციელებული ოპერაციებიდან იღებენ. თუმცა, ასეთი შემთხვევები დამახასიათებელი არაა დასავლეთ ევროპის პრაქტიკისათვის.

აგენტს შეიძლება დაავალონ სხვა ქვეყანაში სავაჭრო-საფინანსო წარმომადგენლის ფუნქციებიც. ასეთი აგენტი მრწმუნებლის სახელით აფორმებს სავაჭრო და ფინანსურ კონტრაქტებს, რომლებსაც მოგება მოაქვს. ტრასტ-მომსახურების ბაზარზე წარმატების მოსაპოვებლად გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს კლიენტის მოთხოვნილებათა გაგებას, იმ „ნიშნის“ ძიებასა და მოპოვებას, რომლებშიც ყველაზე უკეთ შეძლებენ სატრასტო კომპანია თუ ბანკი კლიენტისთვის დახმარების განეწიას მის ფინანსურ საქმეებში.

ამჟამად კარგი წინაპირობებია შექმნილი სატრასტო მომსახურების განვითარებისათვის კომერციულ ბანკში ან მასთან შექმნილ სატრასტო კომპანიაში. განსაკუთრებით პერსპექტიულია ის სტრუქტურები, რომლებიც შემდეგ პირობებს აკმაყოფილებენ:

1. მრავალრიცხოვან პოტენციურ მსხვილ კლიენტებთან კავშირების ქონა;

2. საწარმოთა პრივატიზებისა და მათი ქონების შეფასების

გამოცდილება;

3. კლიენტთა შეკვეთით სანარმოთა რეგისტრაციის გამოცდილება;

4. ფასიანი ქალაქების გამოშვებისა და მათით ვაჭრობის გამოცდილება;

5. პროექტის ვარგისიანობა ბანკისათვის მისი ლიკვიდობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით;

6. ბანკის მჭიდრო კავშირები უძრავი ქონებით მოვაჭრე კომერციულ ორგანიზაციებთან;

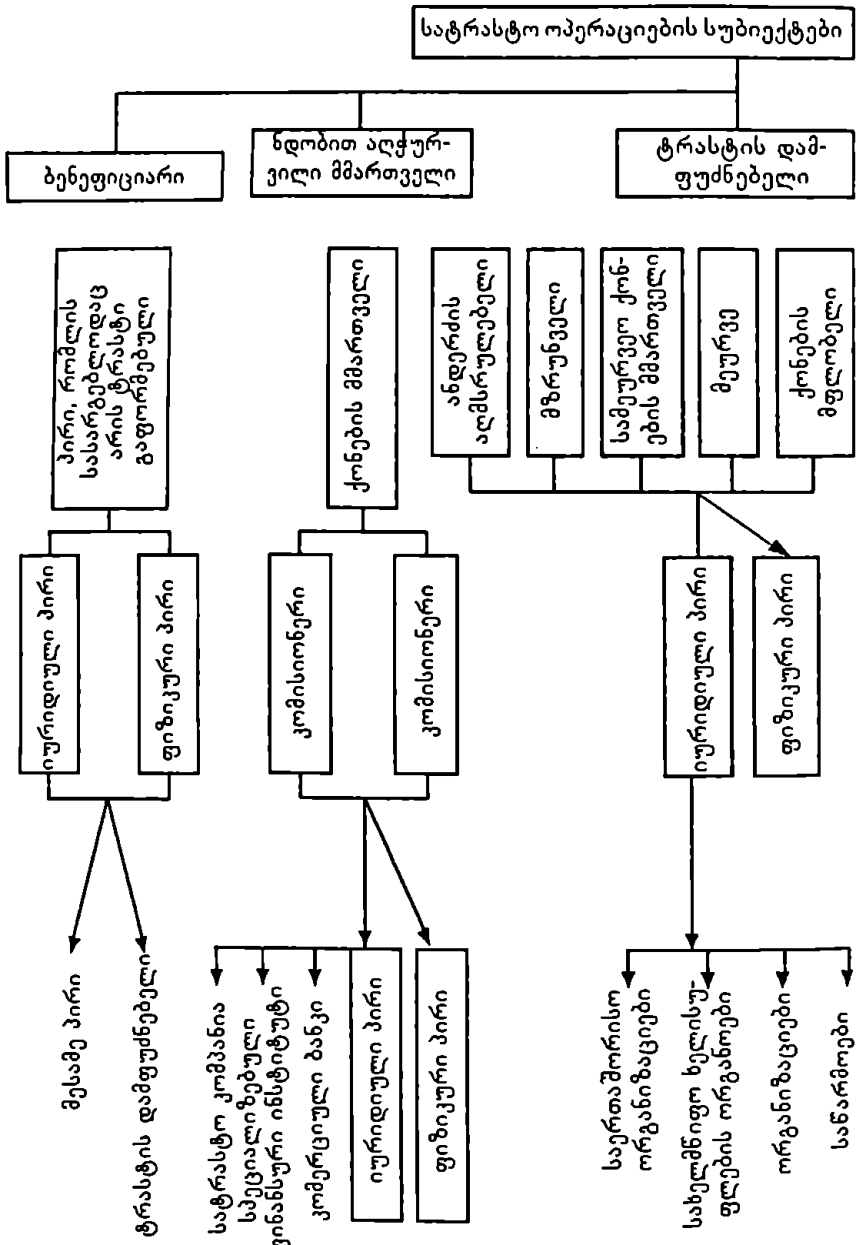
7. სერვისული საფინანსო ფირმების მქონე დასავლეთის ქვეყნებში (სასურველია - შვეიცარიაში, ლუქსემბურგში, დიდ ბრიტანეთსა და პოლანდიაში);

8. უმნიკვლო რეპუტაცია სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებისა და მოქალაქეების თვალში.

მინდობილი ოპერაციების შესრულებისათვის კომერციული ბანკები საკომისიო გასამრჯელოს იღებენ. მეგვიდრეობის მართვასთან დაკავშირებულ ოპერაციებზე მისაცემ გასამრჯელოს მთელ რიგ ქვეყნებში ადგენენ საკანონმდებლო გზით ან სასამართლოს გადანყვეტილებით. სააგენტო მომსახურების საკომისიო გადასახდელს უმრავლეს შემთხვევებში ადგენენ სახელშეკრულებო სანყისებზე, რადგან სამუშაოს მოცულობა ერთმანეთისგან განსხვავდება შესრულებული ოპერაციების სახეების მიხედვით. საკომისიო გასამრჯელო შეიძლება შედგებოდეს ტრასტიდან მიღებული შემოსავლიდან შესრულებული ყოველწლიური გადარიცხვებისგან, ძირითადი თანხიდან შესრულებული ყოველწლიური შენატანისგან და, მთელ რიგ შემთხვევებში - იმ ძირითადი თანხიდან განხორციელებული ყოველწლიური შენატანებისგან, რომელიც ტრასტის შესახებ შეთანხმების მოქმედების ვადის გასვლის დროს დაფიქსირდა. მინდობილი ოპერაციების მოცულობა ისეთი უნდა იყოს, რომ მან აანაზღაუროს ამ ოპერაციების შესრულებით გამოწვეული ხარჯები და ბანკისათვის უზრუნველყოს მოგების მიღება.

ჩვენი ქვეყნის პრაქტიკაში სატრასტო ოპერაციები ჯერ-ჯერობით ბანკების დეპოზიტური საქმიანობითაა შემოფარგლული.

განვიხილოთ ამგვარი საქმიანობის ორგანიზების ძირითადი მომენტები.

13.7. სქემა. სატრასტო კომპანიების მონაწილეთა კლასიფიკაცია

ფინანსურ-ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემა სატრასტო ოპერაციებში

ცხრილი 13.1

№	ურთიერთობის მონაწილენი	ურთიერთობის საგანი	მოქმედების შინაარსი	მოქმედებათა გამოწვევი მიზეზები
1	ტრასტის დამფუძნებელი	ქონება ან ქონებრივი უფლება	ქონების (ქონებრივი უფლების) გადაცემა დროებითი სარგებლობისათვის	შემოსავლის მიღება ან განსაზღვრული ოპერაციის ჩატარება
	ნდობით აღჭურვილი მმართველი	-	ქონების მართვა ან მასთან დაკავშირებულ კონკრეტული დაჯვარებათა შესრულება	გასამრჯელოს მიღება
2	ნდობით აღჭურვილი მმართველი	ქონება (ქონებრივი უფლება)	ქონების (ქონებრივი უფლების) მართვა. გარიგებათა დადება, ოპერაციების განხორციელება	შემოსავლის ან დამფუძნებლის დავალების შესრულება
	ნდობით აღჭურვილი მმართველის პარტნიორები	-	ქონების (ქონებრივი უფლების გამოყენების დანაშაულებ)	საკუთარი ინტერესები საქმიანობის ხასიათიდან გამომდინარე
3	ტრასტის დამფუძნებელი	ქონების (ქონებრივი უფლების მართვიდან შემოსავალი)	ბენეფიციარზე შემოსავლის გადაცემის შესახებ განკარგულება	ბენეფიციარის უზრუნველყოფა სახსრებით საქმიანობისათვის ან პირადი მოხმარებისათვის (ფინანსური პირის შემოსევამორენტა)
	ბენეფიციარი	-	მოქმედი პირის ფიქსირება ხელშეკრულებაში ბენეფიციარის სტატუსით	სატრასტო ხელშეკრულების თანახმად შემოსავლის მიღება
4	ნდობით აღჭურვილი მმართველი	ქონების მართვიდან შემოსავალი	მიღებული შემოსავლის გადაცემა ბენეფიციარზე გაცემული გასამრჯელოს გამოკლებით	ტრასტის დამფუძნებლის დავალების შესრულება
	ბენეფიციარი	-	-	მიღებული შემოსავლის გამოყენება
5	ბანკის შიდა სატრასტო კვებანყოფილების ურთიერთობა	სატრასტო ოპერაციებიდან საკომისიო გასამრჯელო	მიღებული გასამრჯელოს განაწილება	კვებანყოფილების ხარჯების ანაზღაურება სატრასტო ოპერაციებიდან და მისი მოგების ფორმირება

13.2. კომერციული ბანკების დეპოზიტური საქმიანობა

ბანკის დეპოზიტური ოპერაციები მოიცავს საკუთრების უფლებათა აღრიცხვის, შენახვის, მინდობით მართვის განხორციელების ოპერაციებს, აგრეთვე, საბროკერო და სხვა ოპერაციების ჩატარებას საკუთრივ ბანკების კუთვნილ საემისიო ქალაქებზე და საკრედიტო ორგანიზაციის დეპონენტების მიერ გადაცემულ ფასიან ქალაქებზე.

დებულება დეპოზიტური საქმიანობის შესახებ ადგენს მოთხოვნას ამ საქმიანობის განმახორციელებელი ორგანიზაციებისთვის და იმ ცალკეული ქვედანაყოფებისათვის, რომლებიც მხოლოდ და მხოლოდ დეპოზიტურ საქმიანობას ეწევიან. სტრუქტურაზე დამოკიდებულებით, ბანკებში შეიძლება იქმნებოდეს როგორც სამმართველო ან განყოფილება, ისე სექტორიც. განყოფილების ფარგლებში აშკარაა, რომ მომავალში უფრო მკვეთრი იქნება იმ ქვედანაყოფების გამიჯვნის წესები, რომლებიც ამა თუ იმ საქმიანობას განახორციელებენ.

სადეპოზიტო ქვედანაყოფი შეიძლება ჩამოყალიბდეს არამართო იმ ბანკში, რომელიც დეპოზიტურ საქმიანობას ეწევა, არამედ ისეთ ბანკშიც, რომელიც მხოლოდ საკუთარი ფასიანი ქალაქების აღრიცხვას ახორციელებს.

ფასიან ქალაქებზე სრული და სარწმუნო ინფორმაციის მიღების მიზნით (მათი მფლობელების, შენახვის ადგილისა და მათზე ჩატარებული დეპოზიტური ოპერაციის მხრივ) სპეციალურ დეპო-ანგარიშებზე მიმდინარეობს ფასიანი ქალაქების დეპოზიტური აღრიცხვა (დეპოზიტური ოპერაციების აღრიცხვა).

დეპოზიტარიუმები ახორციელებენ დეპოზიტების ანალიტიკურ და სინთეზურ აღრიცხვას. ანალიტიკურ აღრიცხვაში იმ დეპო-ანგარიშების ანალიტიკურ აღრიცხვას ახდენენ, რომლებზეც რიცხული ფასიანი ქალაქები კონკრეტულ მფლობელებს ეკუთვნის ან კონკრეტულ ადგილზეა შენახული. სინთეზური აღრიცხვის მიზანია სტანდარტული ანგარიშგების მომზადება დეპო-ანგარიშთა გეგმის შესაბამისად. სინთეზურ აღრიცხვაში დეპოზიტარიუმში აფიქსირებს იმ სინთეზური დეპო-ანგარიშებ-

ის მდგომარეობას, რომლებზეც ფასიანი ქალაქების გამოშვებათა ქრილში ერთიანი თანხითაა ნაჩვენები დეპოზიტარიუმში აღრიცხული და მოცემულ სინთეზურ ანგარიშზე მიკუთვნებული მთელი ფასიანი ქალაქები.

შესრულებული მოქმედებების ხასიათის მიხედვით ერთმანეთისგან განასხვავებენ სამი კლასის დეპოზიტურ ოპერაციებს:

- ადმინისტრაციული ოპერაციები;
- ბუღალტრული ოპერაციები;
- საინფორმაციო ოპერაციები.

ადმინისტრაციულია ის დეპოზიტური ოპერაციები, რომლებიც ინვევენ დეპო-ანგარიშების ანკეტების, აგრეთვე, დეპოზიტარიუმის სხვა კარტოთეკებისა და ყურნალების შემცველობის ცვლილებას, გარდა პირად დეპო-ანგარიშებზე ფასიანი ქალაქების ნაშთებისა.

ბუღალტრულია ის დეპოზიტური ოპერაციები, რომლებიც ინვევენ პირად დეპო-ანგარიშებზე ფასიანი ქალაქების ნაშთების ტრანსფორმირებას.

საინფორმაციოა ის დეპოზიტური ოპერაციები, რომლებიც გულისხმობენ დეპო-ანგარიშების, პირადი დეპო-ანგარიშების შესახებ ანგარიშგებათა და სხვა კარტოთეკებისა და ცნობარების, აგრეთვე, დეპოზიტური საქმიანობის განხორციელების შესახებ ინფორმაციის შედგენას.

შესაძლებელია ისეთი კომპლექსური დეპოზიტური ოპერაციების შესრულება, რომელთა განუყოფელი ელემენტებია სხვადასხვა ოპერაციები - ადმინისტრაციული და ბუღალტრული. კომპლექსური ოპერაციის შესრულების დროს იცვლება ანგარიშების ანკეტების ან დეპოზიტარიუმის სხვა კარტოთეკებისა და ყურნალების შემცველობა, აგრეთვე, ტრანსფორმირდება ნაშთები პირად დეპო-ანგარიშებზე.

სადეპოზიტო ოპერაციის შესრულების საფუძველია დავალება-დოკუმენტი, რომელიც დეპოზიტარიუმშია გადაცემული და ხელმონერილია ოპერაციის ინიციატორის მიერ. ადმინისტრაციული, ბუღალტრული ან კომპლექსური ოპერაციების შესრულება-

ბაზე დავალებები ქალაქის ფორმით მოცემული დოკუმენტები უნდა იყოს. დავალებად ელექტრონული ან სხვა ფორმის შეტყობინებათა მიღება ნებადართულია იმ შემთხვევაში და იმ წესით, რომელსაც კანონი, სხვა სამართლებრივი აქტები ან მხარეთა შეთანხმება ითვალისწინებს.

დეპოზიტური ოპერაციის შესრულების დანყებად მიიჩნევენ დავალების მიღებას, დასრულებად კი - ოპერაციის შესრულების შესახებ ანგარიშგების გადაცემას ყველა იმ პირისთვის, ვინც დეპოზიტური ხელშეკრულების განუყოფელი ნაწილია.

დეპოზიტური ოპერაციის დასრულების შესახებ ანგარიშგება, რომელიც მის მიმღებს გადაეცა, დეპოზიტური აღრიცხვის ოფიციალური დოკუმენტია.

მოცემული გამოშვების ფასიანი ქაღალდების მფლობელთა სია, რომელსაც გარკვეული თარიღისათვის ადგენს დეპოზიტარიუმი, ის დოკუმენტია, რომლის საფუძველზეც იქმნება ფასიანი ქაღალდების მფლობელთა რეესტრი.

დეპოზიტური (ანალიტიკური და სინთეზური) აღრიცხვის ყველა დოკუმენტი, კარტოთეკები, უურნალები, ანგარიშგების მასალები და ჩანაწერები დეპოზიტარიუმში უნდა ინახებოდეს არანაკლებ 3 წლით მათი შემოსვლის დღიდან, კარტოთეკაში ან უურნალში ბოლო ცვლილებათა შეტანის, ანგარიშგების მომზადების ან ჩანაწერის კორექტირების მომენტიდან. ამ პერიოდის გასვლის შემდეგ დეპოზიტური აღრიცხვის ყველა მასალა გადაეცემა არქივს, სადაც ისინი უნდა ინახებოდეს გადაცემიდან არანაკლებ 5 წლის მანძილზე. თუკი დეპოზიტური აღრიცხვის ჩანაწერი იცვლება, მაშინ დეპოზიტარიუმში გათვალისწინებული უნდა იყოს მისი შენახვის ნორმატიულ პერიოდში მდგომარეობის ყველა წინა ჩანაწერის მიღების შესაძლებლობა.

ამჟამად დეპოზიტარიუმების ნორმატიულ ბაზაში აღწერილი არაა მათი საქმიანობის მრავალი მნიშვნელოვანი მომენტი. ამიტომ დეპოზიტარიუმები იძულებული ხდებიან შექმნან საკუთარი დოკუმენტები, რომელთა შორის უნდა დავასახელოთ:

- დეპოზიტური საქმიანობის განხორციელების პირობები (კლიენტთა რეგლამენტი);

- დეპოზიტარიუმის შიდა რეგლამენტი.

რადგან ყოველ დეპოზიტარიუმს დეპოზიტური საქმიანობის განხორციელების საკუთარი პირობები აქვს, რომლებიც დეპოზიტური ხელშეკრულების განუყოფელი ნაწილია, ამიტომ კლიენტს უხერხულობები უჩნდება სხვადასხვა დეპოზიტარიუმთან მუშაობის დროს.

ყველა დეპოზიტარიუმისათვის პირადი ანგარიშების კოდირების ერთიანი უნიფიცირებული სისტემა არ არსებობს (დეპოზიტარიუმი კოდირებას აღწერს მის შიდა რეგლამენტში), რაც უხერხულობებს უქმნის მაკონტროლებელ ორგანოებს დეპოზიტარიუმების გეგმურ შემოწმებათა დროს.

13.3. კომერციული ბანკის იპოთეკური ოპერაციები

ამჟამად ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკა სულ უფრო მეტად ინტეგრირებული ხდება მსოფლიო მეურნეობაში, ეს კი წამყვან სამრეწველო ქვეყნებში გამოყენებული ახალი ფინანსური ინსტრუმენტების ათვისებას მოითხოვს.

საბაზრო ეკონომიკის გადასვლა კრიზისის ფაზიდან აღმავლობის ფაზაში, როგორც წესი, საბინაო მშენებლობის გააქტიურებით იწყება. საბინაო სექტორი საჭიროებს გრძელვადიან ინვესტიციებს, ისინი კი, თავის მხრივ, ასახავენ მოსახლეობისა და კომპანიების რწმენას, რომ შემოსავლები სტაბილური იქნება გრძელვადიან პერსპექტივაში.

იპოთეკური კრედიტი არის ფულადი სახსრები, რომლებსაც ბანკი სესხად აძლევს კლიენტს უძრავი ქონების გირაოთი. მიღებული კრედიტით სარგებლობისთვის კლიენტმა ბანკს უნდა გადაუხადოს პროცენტები და, აგრეთვე, ყოველთვიურად დააბრუნოს ნასესხები სახსრები საკრედიტო ხელშეკრულებით დადგენილ ვადებში.

იპოთეკა როგორც დაკრედიტების მეთოდი ჯერ კიდევ XVII ს. შუახანებში გაჩნდა პრუსიაში. იმ დროს მინა იყო ყველაზე უფრო საიმედო სანინდარი, რომელიც განადგურებას შეიძლებოდა გა-

დოკუმენტის არაერთი დამანგრეველი ომის შემდეგაც. გადაცემულ დოკუმენტებს, რომლებშიც მათგან ერთ-ერთი მინის ნაკვეთი. გასესხებული ფულის დაგვიანების შემთხვევაში მინის მფლობელობა გადართობოდა (სახელმწიფო) საკრედიტო სალაროს საკუთრებაში რეგულარულად ვალის კომპენსაცია. პირველი საკრედიტო ასოციაცია, რომელიც პრუსიული მოდელის მიხედვით შეიქმნა 1790 წ. იყო ლუქსემბურგის სამთავროს რაინდთა საკრედიტო ორგანიზაცია. ეს იყო იპოთეკური რეფინანსირების განვითარებაში გადაღებული პირველი ნაბიჯი, რადგან მან შესაძლებელი გახადა (მანამდე იპოთეკური ორგანიზაციებისგან განსხვავებით) სპეციალური ფონდიდან დაუყოვნებლივი გადახდების განხორციელება ხელშეკრულებათა მიხედვით.

იპოთეკურ ურთიერთობათა განვითარების შემდეგი მნიშვნელოვანი ეტაპი უკავშირდება Credit Foncier de France-ს (CFF-ის) დაარსებას. 1852 წ. ამ ინსტიტუტმა გააადვილა კრედიტების მიღება სასოფლო-სამეურნეო საჭიროებებისათვის. მას საფუძვლად დაედო საფრანგეთის მთელ ტერიტორიაზე იპოთეკური დაკრედიტების ცენტრალიზაციის იდეა. გაცემულ დოკუმენტში უკვე მითითებული აღარ იყო ის კონკრეტული ქონება, რომელიც კონკრეტულ ფასიან ქალაქზე აგებდა პასუხს. სანინდო ფურცლის მფლობელს ახლა შეეძლო უშუალო მოთხოვნები წაეყენებინა მხოლოდ ემიტენტისათვის. ამის შედეგად შეიქმნა იპოთეკური დაკრედიტების ახალი სისტემა და ევროპაში პირველი იპოთეკური ბანკები გაჩნდა.

პირველი იპოთეკური ბანკი, რომელიც ოპერაციების წრეზე იყო დასპეციალებული, 1831 წ. ჩამოყალიბდა ბელგიაში. XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე იპოთეკურ ბანკებს მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავათ ბაზარზე. ეს იყო მნიშვნელობით მესამე საკრედიტო ორგანიზაციების ჯგუფი შემნახველი და კერძო კომერციული ბანკების შემდეგ.

მაგრამ პირველმა მსოფლიო ომმა, ინფლაციამ და 1930-იანი წლების მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა სერიოზული დარცხმა მიაყენეს იპოთეკურ დაკრედიტებას. აღმავლობის მოკლე

პერიოდს მოჰყვა მეორე მსოფლიო ომი, 1948 წ. კი დაიწყო სავალუტო რეფორმა. ამ მოვლენების შემდეგ იპოთეკამ ხელახლა დაიწყო განვითარება, რომლის დამახასიათებელი ნიშანი გახდა დაკრედიტების ვადების საგრძნობლად მომატება.

1960-იან წლებამდე საწინდო ფურცლებს უშვებდნენ 30 წელზე მეტი ხნის ვადით და, შესაბამისად, მსესხებლები იპოთეკას სთავაზობდნენ ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთით და უფრო მეტი ვადით. მაგრამ მსოფლიოში 1970-იანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბებულმა ეკონომიკურმა ვითარებამ გამოიწვია გრძელვადიან საწინდო ქალაქებზე მყიდველთა მოთხოვნის დაქვეითება; კაპიტალის ბაზარზე გაჩნდა ვადების შემცირების ტენდენცია. ამის შედეგად იპოთეკური ბანკები გადავიდნენ ისეთ დაკრედიტებაზე, რომლებიც განვადებით ხორციელდებოდა 5-10 წლის განმავლობაში.

ამგვარად, საწინდო ფურცლებმა გაუძლო ყველა გამოცდას და უძრავი ქონების ბაზარზე კაპიტალის მოზიდვის საიმედო საშუალების სახელი დაიმკვიდრა, აჩვენა თავისი გამძლეობა და ნებისმიერ ეკონომიკურ პირობებთან შეგუების უნარი.

იპოთეკური ბაზრების ძირითადი მოდელები

იპოთეკური დაკრედიტების სრულფასოვანი სამართლებრივი რეგულირების უზრუნველსაყოფად საჭიროა კანონებისა და სხვა სამართლებრივი აქტების შექმნა. ამ აქტებმა უნდა დაარეგულირონ ბანკებისა და იპოთეკური დაკრედიტების ბანკის სხვა სუბიექტების სამართლებრივი მდგომარეობა, იპოთეკური ფასიანი ქალაქების ემისიისა და მიმოქცევის წესი და ა.შ. ამ კანონებისა და სამართლებრივი აქტების შინაარსი და მიმართულება დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ იპოთეკური ბაზრის რომელი მოდელის კონსტრუირებას მოახდენენ ისინი.

იპოთეკის განვითარების ისტორიაში გამოყოფენ იპოთეკური დაკრედიტების ორ ძირითად მოდელს.

პირველ მოდელს ორდონიანს უწოდებენ და მას ინგლისურ-ამერიკულ ქვეყნებში იყენებენ. ორდონიანი სისტემის არსი ისაა, რომ ხდება პირველად იპოთეკურ ბაზარზე (იმ ბაზარზე, რომელზეც კრედიტებს გასცემენ უძრავი ქონების საწინდრით)

გაცემული კრედიტების დათმობა სპეციალურად შექმნილი სააგენტოებისთვის. შექმნილ გარემოებებზე დამოკიდებულებით ამ სააგენტოებს შეუძლიათ ასე განკარგონ მიღებული იპოთეკური კრედიტები:

1) მეორად ინვესტორებს დაუთმონ ისინი;

2) ერთგვაროვანი იპოთეკური კრედიტებისგან ჩამოაყალიბონ პულები და მეორად ინვესტორებს მიყიდონ იპოთეკების ასეთი განუყოფელი პულები ან ამგვარ პულებში მონაწილეობის უფლებები (წილები);

3) გამოუშვან და განათავსონ იპოთეკური ფასიანი ქალაღდე-
ბი.

იპოთეკური დაკრედიტების ბაზრის მეორე მოდელი - ერთ-
დონიანი - ევროპაშია გავრცელებული. ამ დროს ის ბანკი, რომელ-
მაც იპოთეკური კრედიტი გასცა, დამოუკიდებლად ახდენს იპო-
თეკური კრედიტების რეფინანსირებას ობლიგაციების ტიპის
ფასიანი ქალაღდეების - სანინდო ფურცლების - გამოშვების ხარ-
ჯზე. სანინდო ფურცლების გამოშვებასა და მიმოქცევას სპე-
ციალური კანონმდებლობა არეგულირებს; ეს რეგულირება გან-
სხვავდება ობლიგაციების გამოშვების რეგულირებისგან.

სანინდო ფურცლების ემიტენტების საქმიანობა, როგორც
წესი, იპოთეკური კრედიტების გამოშვებითა და სხვა ისეთი ოპ-
ერაციებით შემოიფარგლება, რომელთაც რისკის დაბალი დონე
ახასიათებს. „სანინდო ფურცლის“ სახელის მქონე ფასიანი
ქალაღდეების გამოშვება არ შეუძლია არცერთ სხვა ემიტენტს
იმათ გარდა, რომლებიც კანონშია მითითებული. იპოთეკური
ბანკების საქმიანობას მკაცრად აკონტროლებენ სახელმწიფო და
საბანკო ზედამხედველობის ორგანოები.

იპოთეკური სესხების სახეები.

თანამედროვე მსოფლიო პრაქტიკაში ყველაზე უფრო ფარ-
თოდაა გავრცელებული შემდეგი სახის იპოთეკური სესხები:

- ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთისა და დაფარვის 30-
წლიანი ვადის მქონე ტრადიციული იპოთეკური სესხები;

- 15 წლის განმავლობაში სწრაფად დაფარვის იპოთეკური
სესხები;

- საკუთარი კაპიტალის გადიდების მქონე იპოთეკური სესხები;
- ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე, „ბურთისებური გადახდის“, ორსაფეხურიანი იპოთეკური სესხები.

ტრადიციული გირავნობის სიგელი დაფარვის 30 წლიანი ვადით.

მისი საპროცენტო განაკვეთები და გადახდების თანხა არ იცვლება და 30 წლის შემდეგ მას მთლიანად ფარავენ. ესაა ყველაზე პოპულარული იპოთეკური სესხი და 10%-ზე ნაკლები საპროცენტო განაკვეთით მსესხებელთა უმრავლესობა იღებს ტრადიციული გირავნობის სიგელს დაფარვის 30 წლიანი ვადით.

მაგალითად, თუ იპოთეკური სესხის სიდიდეა 100 ათასი დოლარი, დაფარვის ვადა 30 წელი და განაკვეთი 8%, მაშინ მსესხებელი ყოველთვიურად იხდის 733,77 დოლარ ძირითად თანხასა და პროცენტს. გადასახდელის ნაწილს შეადგენს საპროცენტო განაკვეთი. გადახდების დანარჩენი ნაწილი ამცირებს ვალის დაუფარავ ძირითად ნაწილს და თანდათან მთლიანად ფარავს მას. სესხებს, რომლებსაც თანდათანობით ფარავენ ხანგრძლივი ვადის განმავლობაში, გრძელვადიან სესხებს უწოდებენ.

უპირატესობები. ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე ტრადიციული გირავნობის სიგელის ძირითადი უპირატესობაა იმის გარანტია, რომ ძირითადი თანხისა და პროცენტების ყოველთვიური გადასახდელები არ მოიმატებს. გადახდების თანხა უცვლელი დარჩება 30 წლის განმავლობაში.

ნაკლოვანებები. საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებმა რომ დაიწიოს, მათთან ერთად არ მოიკლებს ტრადიციული გირავნობის სიგელის საპროცენტო განაკვეთი. უფრო დაბალი საპროცენტო განაკვეთებით სარგებლობისათვის მსესხებელს მოუწევს რეფინანსირების მოხდენა, ეს კი ათასობით დოლარი ღირს. ამგვარად, ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე სესხი ორ საპირისპირო თვისებას შეიცავს: იგი კარგია, როცა საბაზრო განაკვეთები მაღლა იწევს, და ცუდია, როცა ეს განაკვეთები ეცემა.

15 წლის განმავლობაში სწრაფად დაფარვის მქონე გირავნობის სიგელი.

15 წელიწადში დასაფარავი გირავნობის სიგელი მაშინ იხ-

ვეჭს პოპულარობას, როცა საპროცენტო განაკვეთები დაბალია. ამ დროს მომხმარებლები ცდილობენ თავიანთი გირავნობის სიგელების რეფინანსირებას 15%-იანი სესხების მეშვეობით. ეს სესხი თითქმის არ განსხვავდება ტრადიციული 30-წლიანი სესხისგან, გარდა ერთისა: ყოველთვიური გადასახდელები ამ დროს უფრო მაღალია და სესხის დაფარვა 15 წელიწადში ხდება.

უპირატესობები. კრედიტორები თავიანთ ფულს უფრო ადრე იბრუნებენ, ვიდრე ტრადიციული გირავნობის სიგელების შემთხვევაში. ამიტომ ისინი უფრო დაბალ განაკვეთს ახდევინებენ გადახდის 15-წლიანი დაფარვის მქონე სესხებისთვის. სესხის სხვაობა ყოველ კრედიტორს განსხვავებული აქვს, მაგრამ თუ 30-წლიანი დაფარვის სესხებს 8%-ით გასცემენ, 15-წლიანებისთვის ან შეიძლება 7,7% შეადგინოს.

რაკი სესხის გასტუმრება უფრო ადრე ხდება, ამიტომ პრაქტიკულად იგი ნაკლებია და მსესხებელი მთლიანობაში, სესხის დაფარვის ვადის განმავლობაში, ნაკლებს იხდის პროცენტებს - 50%-ზე მეტით.

ნაკლოვანებები. ყოველთვიურ გადახდათა თანხა გაცილებით მაღალია (100000 დოლარის იპოთეკური სესხის დროს ყოველთვიური გადახდები შეადგენს 941,28 დოლარს, რაც 28%-ით აჭარბებს 30-წლიანი სესხისას). ამ მიზეზით საჭიროა უფრო მეტი წლიური შემოსავლის ქონა, რათა დაამტკიცონ სესხის გაცემა.

მიუხედავად იმისა, რომ 15-წლიანი სესხების შეთავაზება გააქტიურებულია, ბევრი ფიქრობს, რომ ამას 30-წლიანი სესხები ჯობს. ტრადიციული გირავნობის სიგელების დროს მსესხებელს იმდენჯერ შეუძლია დამატებითი გადახდების შესრულება ვალის დარჩენილი თანხის შესამცირებლად, რამდენჯერაც მოისურვებს. დამატებითი გადახდების სიდიდესა და სიხშირეზე დამოკიდებულებით ვალის დაფარვა 30 წელზე გაცილებით ადრეა შესაძლებელი. მაგალითად, თუკი წელიწადში 12-ის ნაცვლად 13 გადახდა შესრულდება, მაშინ 30-წლიანი გირავნობის სიგელი დაახლოებით 20 წელიწადში შეიძლება დაიფაროს.

ვალის დაფარვის ანგარიშში გადახდათა მზარდი თანხის მქონე გირავნობის სიგელი.

ეს გირავნობის სიგელი პირველ წლებში უფრო ხელმისაწვდომია თავისი ღირებულებით, ვიდრე ტრადიციული გირავნობის სიგელი. მისი ყოველთვიური გადასახდელები თავდაპირველად დაბალია, შემდეგ კი, წლით-წლობით, ფიქსირებული პროცენტით მატულობს 5 წლის განმავლობაში.

მაგალითად, 100000 დოლარ სესხზე, რომელზეც მზარდი თანხით ახდენენ გადახდებს 8,75%-ით, ნალი ყოველთვიური გადახდები 593,45 დოლარს შეადგენს - ტრადიციული საგირავნო სიგელის 733,77 დოლარის ნაცვლად. გადახდები ყოველწლიურად 7,5%-ით მატულობს, ვიდრე მეექვსე წელს 851,97 დოლარს არ მიაღწევს. ამ მომენტიდან გადახდების თანხა უცვლელი რჩება ვალის დაფარვამდე.

ამასთან, პირველი ხუთი წლის განმავლობაში ვალის ნაშთი ცოტათი გაიზრდება, მაშინ, როდესაც ტრადიციული სესხის დროს განუხრელად მიმდინარეობს შემცირება. ამას უარყოფით დაფარვას უწოდებენ. იგი მაშინ ხდება, როდესაც ყოველთვიური გადახდები მეტისმეტად მცირეა პროცენტის დასაფარავად. ამიტომ გადასახდელ თანხას ზრდიან და მასში შეჰყავთ გადაუხდელი პროცენტი.

ვალის დაფარვის ანგარიშში გადახდათა მზარდი თანხის მქონე გირავნობის სიგელზე ვალის ძირითადი თანხის დაუფარავი ნაშთი თავის მაქსიმუმს - 104050 დოლარს აღწევს მეხუთე წელს, შემდეგ კი ისევ იწყებს ქვემოთ დაშვებას.

უპირატესობები. ვალის დაფარვის ანგარიშში გადახდათა მზარდი თანხის მქონე გირავნობის სიგელის ძირითადი უპირატესობა მისი ხელმისაწვდომობაა. მასზე პირველადი გადახდების თანხის მცირე სიდიდის წყალობით უფრო მსხვილი სესხის მიღება შესაძლებელი შედარებით მცირე შემოსავლის დროს.

განხილული გირავნობის სიგელის მეშვეობით 1000 ათასი დოლარის სესხის მიღება შესაძლებელია საჭიროზე 20%-ით ნაკლები შემოსავლისას. ამგვარი გირავნობის სიგელი იდეალურად გამოადგებათ იმ მსესხებლებს, რომელთა შემოსავალი, როგორც წესი, მატულობს გირავნობის სიგელზე გადახდათა თანხის მატების შესაბამისად, რაც სამსახურში დანიინაურების ან ხელფასის

მომატების გამო ხდება.

ნაკლოვანებები. ჯერ ერთი, ასეთი გირავნობის სიგელით კრედიტორი უფრო მაღალ პროცენტს იღებს. აქ საპროცენტო განაკვეთი, ჩვეულებრივ, 0,75-1%-ით უფრო მაღალია, ვიდრე ტრადიციული გირავნობის სიგელის დროს.

მეორე, კრედიტორები, ჩვეულებრივ, მოითხოვენ თავდაპირველი შენატანის 10%-ს მაინც, ტრადიციული გირავნობის სიგელის 5%-ის ნაცვლად.

მზარდი საკუთარი კაპიტალის მქონე გირავნობის სიგელი (GEM).

GEM-ის სხვა სახელია საკუთრების სწრაფად შექმნის მქონე გირავნობის სიგელი. ესაა ვალის დაფარვის ანგარიშში გადახდების მზარდი თანხის მქონე გირავნობის სიგელი, რომლის დროსაც გადახდების თანხა მატულობს ვალის მთლიანად დაფარვამდე. გადახდების თანხა არ დგინდება ფიქსირებულ დონეზე.

საკუთარი კაპიტალის ზრდის მქონე გირავნობის სიგელები მეტად მრავალფეროვანია. მათზე პირველი წლის ყოველთვიური გადასახადები, როგორც წესი, ისეთივეა, როგორც ტრადიციული გირავნობის სიგელის დროს (30-წლიანი ვადით). მათი სიდიდე ყოველწლიურად მატულობს ფიქსირებული პროცენტით. 7,5%-ით გაცემული 100000 დოლარის სესხზე პირველი წლის გადასახდელები 716,41 დოლარს შეადგენს. ისინი ყოველწლიურად 4%-ით მატულობს და მე-15 წელს 1240,59 დოლარს აღწევს, ვიდრე სესხი მთლიანად დაიფარებოდეს.

უპირატესობები. 15-წლიანი გირავნობის სიგელის მსგავსად, GEM-ი სწრაფად იფარება და მისი ტიპიური საპროცენტო განაკვეთი 0,25-0,5%-ით ნაკლებია, ვიდრე ტრადიციული გირავნობის სიგელის დროს. ამავე დროს, ისევე, როგორც 15-წლიანი სესხის დროს, მსესხებელი სესხის დაფარვის მთელი პერიოდის განმავლობაში ნაკლებ სახსრებს იხდის პროცენტზე.

15%-იანი გირავნობის სიგელისგან განსხვავებით, GEM-სესხის მიღების დამტკიცება ტრადიციულ გირავნობის სიგელზე უფრო ძნელი არაა, რადგან სესხის თავდაპირველი ყოველთვიური გადახდის თანხა მცირეა. GEM კარგად ესადაგება იმათ, ვისი შემოსავალიც მატულობს და ვინც 15 წლის შემდეგ გეგმავს პენ-

სიაზე გასვლას.

ნაკლოვანებები. მზარდი საკუთარი კაპიტალის მქონე გირავნობის სიგელზე გადახდები მატებას აგრძელებს იმის მიუხედავად, იზრდება თუ არა შემოსავალი.

ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელები (ARM).

ეს გირავნობის სიგელები პოპულარული გახდა 1980-იანი წლების დასაწყისში, როცა საპროცენტო განაკვეთები გაცილებით უფრო მაღალი იყო. კრედიტორები იძლეოდნენ 15-16%-იანი ფიქსირებული განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელებს. მსესხებლები ამჯობინებდნენ ისეთ ARM-ს, რომლებიც 12-13%-დან იწყებოდა.

ARM მოხერხებულია მაშინ, როდესაც ვარაუდობენ საპროცენტო განაკვეთების დაცემას ამჟამინდელზე გაცილებით დაბალ დონემდე. ფიქსირებული განაკვეთის მქონე ტრადიციულ გირავნობის სიგელთან შედარებით ARM-ის აშკარა განსხვავება ისაა, რომ ARM-ის დროს განაკვეთი ყოველწლიურად მატულობს და კლებულობს დაფარვის ვადის განმავლობაში.

ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელს აქვს ზოგიერთი საბაზო თვისება და არჩევის მთელი რიგი თვისებები.

არჩევის თვისებებია:

- საპროცენტო განაკვეთის შეზღუდვა დაფარვის მთელი ვადის განმავლობაში;
- საპროცენტო განაკვეთის პერიოდულად ლიმიტირება დაფარვის მთელი ვადის განმავლობაში;
- ყოველთვიური გადახდის ცვლილების შეზღუდვა;
- ფიქსირებული განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელად გადაქცევა.

საბაზო თვისებებია:

განაკვეთის ცვლილების ინტერვალი. ARM-ტიპის გირავნობის სიგელის საპროცენტო განაკვეთი დადგენილ ინტერვალებში ვარირებს. ამას განაკვეთის ცვლილების ინტერვალს უწოდებენ. სხვადასხვა სიგელს განაკვეთის ცვლილების სხვადასხვა ინ-

ტერვალი აქვს. ARM-ტიპის გირავნობის სიგელის უმრავლესობის განაკვეთები წელიწადში ერთხელ იცვლება, თუმცა, ზოგიერთი მათგანისთვის გათვალისწინებულია თვეში ერთხელ, ნახევარ წელიწადში, ამ წელიწადში ან ხუთ წელიწადში ერთხელ შეცვლაც.

ზოგჯერ განაკვეთის შეცვლის პირველი ინტერვალი მომდევნო ინტერვალებზე მეტ ან ნაკლებ ხანს გრძელდება. მაგალითად, გირავნობის სიგელის საპროცენტო განაკვეთი პირველ სამ წელიწადს შესაძლოა საერთოდ არ შეიცვალოს, შემდეგ კი შეიცვალოს ყოველწლიურად.

თავდაპირველი საპროცენტო განაკვეთი. ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე ყველა გირავნობის სიგელის საბაზო თვისებაა თავდაპირველი საპროცენტო განაკვეთი. ეს ის განაკვეთია, რომელსაც პირველი ინტერვალის ბოლომდე არ იხდიან. თავდაპირველი საპროცენტო განაკვეთი განსაზღვრავს იმ თავდაპირველი ყოველთვიური გადასახდელის სიდიდესაც, რომელსაც კრედიტორი, ჩვეულებრივ, იყენებს სესხის მიწოდების დასამტკიცებლად.

არჩევის თვისებები. ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელების უმრავლესობას დაცვის ვარიანტები აქვს. ისინი ზღუდავენ იმ სიდიდეებს, რომლებითაც საპროცენტო განაკვეთი და ყოველთვიური გადასახდელი შეიძლება გაიზარდოს. ასეთ დაცვას ზღვრული დონეების შეზღუდვას უწოდებენ. იგი განსაზღვრავს იმ მინიმალურ და მაქსიმალურ საპროცენტო განაკვეთს, რომელსაც მსესხებელი იხდის სესხის დაფარვის ვადის განმავლობაში.

საპროცენტო განაკვეთის შეზღუდვა დაფარვის ვადის განმავლობაში. დაფარვის მთელი ვადით შეზღუდვას ზოგჯერ გამოხატავენ პროცენტობით თავდაპირველი საპროცენტო განაკვეთის მიმართ. მაგალითად, „საპროცენტო განაკვეთის 5%-იანი შეზღუდვა დაფარვის ვადის განმავლობაში“ ნიშნავს +5%-ს თავდაპირველი განაკვეთის მიმართ.

საპროცენტო განაკვეთის პერიოდულად შეზღუდვა. ასეთი შეზღუდვა ზღვარს ანესებს იმ სიდიდეებისთვის, რომლებითაც

ეს საპროცენტო განაკვეთი შეიძლება შეიცვალოს კოტირების ერთი ინტერვალიდან მეორემდე.

ყოველთვიური გადახდის სიდიდის შეზღუდვა. იგი ახდენს იმ სიდიდის ლიმიტირებას, რომლითაც ყოველთვიური გადასახდელი შეიძლება შეიცვალოს კორექტირების ერთი ინტერვალიდან მეორემდე. გადახდებზე შეზღუდვების მქონე ARM-ები, ისევე, როგორც ტრადიციული გირავნობის სიგელები, შესაძლოა უარყოფითი დაფარვის მიზეზი გახდეს. მაგრამ თუკი ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელს შეზღუდვა აქვს დაფარვის მთელი ვადის განმავლობაში, მაშინ უარყოფითი დაფარვა მინიმალური იქნება.

ARM-ებს აქვთ, ჩვეულებრივ, ვალის ძირითადი თანხის ყოველთვიურად გადასახდელის თანხის შეზღუდვა ან საპროცენტო განაკვეთის პერიოდულად ლიმიტირება, მაგრამ არა – ორივე ერთად.

ამ ორი შეზღუდვიდან ნებისმიერი კარგად იცავს მსესხებელს ყოველთვიური გადასახდელის სიდიდის მეტისმეტად ზრდისგან.

ყოველთვიური გადასახდელის შეზღუდვა უფრო საიმედო დაცვას უზრუნველყოფს, ვიდრე საპროცენტო განაკვეთის პერიოდულად შეზღუდვა, მაგრამ უარყოფითი დაფარვის გამო მომატებულ პროცენტს იხდიან უფრო საიმედო დაცვისათვის. ამის მიუხედავად, თუკი კრედიტორი მსესხებელს სთავაზობს ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელს შეზღუდვის გარეშე, მაშინ მსესხებელმა მეტი სიფრთხილე უნდა გამოიჩინოს.

თუკი კლიენტი ეძებს დამატებით სესხს, მაშინ ჯობს მან ისარგებლოს ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელით, ან შეზღუდვებიანი ARM-ებით.

ფიქსირებული განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელად გადაქცევა. ასეთი თვისების მქონე ARN-ები მსესხებლის შეხედულებისამებრ შეიძლება გადაიქცეს ფიქსირებული განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელად რეფინანსირების გარეშე. ყოველ კრედიტორს ერთმანეთისგან არსებითად განსხვავებული შექცევის პირობები აქვს. ამგვარი თვისების მქონე ზოგიერთი ARM-ები

შექცევადია ნებისმიერ დროს, სხვები - მხოლოდ პირველი ხუთი წლის განმავლობაში, ზოგიც - მხოლოდ ხუთი წლის ბოლოს.

იმ ფიქსირებულგანაკვეთიან სესხს, რომლითაც მსესხებელს შეუძლია აქციოს თავისი სესხი, ადვილი შესაძლებელია არ ჰქონდეს იმ მომენტში არსებული „საბაზრო განაკვეთი“.

კრედიტორების უმრავლესობა არსებულ ფიქსირებულ განაკვეთს ნამატებას უკეთებს შექცევის დროს, რის გამოც შექცეული ფიქსირებული განაკვეთი იწყებს საბაზრო განაკვეთებზე გადამეტებას. შექცევის პირობებს კრედიტორი სავალო ვალდებულებაში მიუთითებს.

კრედიტორები ხშირად ახდენენ ნინასნარ მოსაკრებელს (ერთი პუნქტის ოდენობით) გირავნობის სიგელის შექცევის შესაძლებლობისათვის. ეს კეთდება სულ თავიდან, შექცევის მომენტში, ან ორივე შემთხვევაში. კარგი შექცევის თვისება დამატებითი მოსაკრებელი ღირს.

იმ ადამიანების უმრავლესობა, რომლებიც ARM-ებს ირჩევენ, მაღალი საპროცენტო განაკვეთების მომენტში უპირატესობას ანიჭებენ ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელს.

ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელის მფლობელმა განაკვეთების დაცემამდე უნდა დაიცადოს, რის შემდეგაც მოახდინოს ამ სიგელის გადაქცევა ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე სესხად.

უპირატესობები. ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელის განაკვეთი მატულობს და კლებულობს. თუკი განაკვეთები მაღალია და არსებობს იმის ალბათობა, რომ ისინი აღარ დაეცემა, მაშინ ეს უპირატესობაა. თუკი განაკვეთები დაბალია და არსებობს იმის ალბათობა, რომ ისინი მოიმატებს, მაშინ ეს ნაკლია. ARM-ებს სხვა მიმზიდველი თვისებებიც აქვთ, მაგრამ საპროცენტო განაკვეთი მთავარი ფაქტორი უნდა იყოს იმის შესახებ გადანყვეტილების მიღებაში, უნდა მიიღოს თუ არა მსესხებელმა ცვალებადი განაკვეთის მქონე სესხი.

თუკი შესაძლებელია ისეთი ვითარების წარმოშობა, რომლის დროსაც საპროცენტო განაკვეთები ძირს წავა, მაშინ ARM-ები

უნდა ვამჯობინოთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში უმჯობესია ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის გირავნობის სიგელის შერჩევა. თუკი საპროცენტო განაკვეთები სტაბილურია ან კლებულობს, მაშინ ARM-ი ნაკლებად ძვირადღირებული იქნება დიდი ხნის მანძილზე, ვიდრე ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელი.

ARM-ის თავდაპირველი საპროცენტო განაკვეთი, ჩვეულებრივ, 2-3%-ით დაბალია ტრადიციულ ფიქსირებულ განაკვეთებზე. ARM-ები ძირითადად უფრო ხელმისაწვდომია პირველ ორ წელიწადს და ართც ისე დიდი შემოსავლის ქონაა საჭირო მისი მისაღები კრიტერიუმების დასაკმაყოფილებლად, როგორც ეს ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის ტრადიციული სესხისათვისაა აუცილებელი.

ნაკლოვანებები. ARM-ების დროს საპროცენტო განაკვეთი და ყოველთვიური გადახდის სიდიდე შეიძლება დიდდებოდეს და უმეტესად დიდდება კიდევ სესხის დაფარვის ვადის განმავლობაში. მაგალითად, 5%-ის ტოლი თავდაპირველი საპროცენტო განაკვეთი მეექვსე წლისთვის შეიძლება 10%-მდე გაიზარდოს. საპროცენტო განაკვეთის ამგვარი ზრდა 65%-ით გაზრდის ყოველთვიურ გადახდებს ყველა დამცავი შეზღუდვის არსებობის დროსაც კი.

განსაკუთრებული იპოთეკური პაკეტები.

1980-იანი წლების ბოლოს მსოფლიო მასშტაბით დაინერგა საბინაო იპოთეკური სესხების სამი ძირითადი ვარიანტი: „ბურთისებური დაფარვის მქონე სესხები“, „ორსაფეხურიანი“ ARM, ARM 3/1 (აგრეთვე, ARM 5/1, 7/1 და 10/1).

ყველა ამ სესხს ერთი და იგივე თვისება აქვს: პირველი რამდენიმე წლის მანძილზე მათზე დაწესებული გადასახდელები და საპროცენტო განაკვეთები ფიქსირებულია. 3, 5, 7 ან 10-წლიანი სანყისი პერიოდის გასვლის შემდეგ მათი სიდიდეები იცვლება, თითოეული ტიპის სესხისათვის სხვადასხვაგვარად.

უპირატესობები. ამ ტიპის თითოეულ სესხს თავიდან უფრო დაბალი საპროცენტო განაკვეთი და ნაკლები ყოველთვიური გადასახდელი აქვს, ვიდრე ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე 30-წლიან სესხს. „ბურთისებური გადახდის“ დროს საპრო-

ცენტო განაკვეთი, ჩვეულებრივ, 0,5%-ით დაბალია 30-წლიან სესხთან შედარებით. ეს მნიშვნელოვნად ამცირებს შესაბამისი კრიტიკურიუმებით განპირობებული მოთხოვნების დონეს, აგრეთვე, უფრო ხელმისაწვდომს ხდის გადახდებს პირველი კრიტიკული წლების განმავლობაში. ARM ტიპის ტრადიციულ გირავენობის სიგელთან შედარებით ასეთი სესხები სტაბილური საპროცენტო განაკვეთებისა და ყოველთვიური გადასახდელების უფრო ხანგრძლივ თავდაპირველ პერიოდს სთავაზობს მსესხებელს.

ნაკლოვანებები. ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთისა და გადახდათა თავდაპირველი პერიოდის დასრულების შემდეგ გაურკვეველია ახალი საპროცენტო განაკვეთი და გადახდათა ზომები.

ბურთისებური გადახდის მქონე სესხები.

ეს სესხი ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე 30-წლიანი სესხის მსგავსია, მაგრამ მას ერთი თავისებურება აქვს. 5,7 ან 10-წლიანი ვადის ბოლოს („ბურთისებური დაფარვის პირობებიდან“ გამომდინარე) სავალდებულოა სესხის დაფარვა და გადახდა. მისი დაფარვა ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე ტრადიციული სესხის მსგავსად ხდება.

დაფარვის ვადის დადგომისთანავე მსესხებელმა ან ნაღდი ფულით უნდა გადაიხადოს ეს თანხა, ან მოახდინოს სესხის რეფინანსირება. ყოველთვის არა, მაგრამ ბურთისებური გადახდის მქონე ზოგიერთი სესხის დროს კრედიტორს მოეთხოვება სესხის რეფინანსირება (როდესაც მისი დაფარვის ვადა დგება) მოცემულ მომენტში მოქმედი საპროცენტო განაკვეთებით, იმ პირობით, თუკი მსესხებელი შეესაბამება ახალი სესხის მიწოდებისათვის დადგენილ კრიტერიუმებს. მსესხებელი მოვალეა განმეორებით გადაიხადოს გარიგების დახურვის ხარჯები და მთელი ინფორმაცია მიაწოდოს შემოსავლების, საქმიანობის, დავალიანების და ა.შ. შესახებ. ბურთისებური გადახდის მქონე სესხის შერჩევის დროს საჭიროა იპოთეკური დაკრედიტების შესახებ ხელშეკრულების ყურადღებით ნაკითხვა და რეფინანსირების პირობებში გარკვევა.

კლიენტი დარწმუნებულიც რომ იყოს იმაში, რომ სახლს გაყ-

იდის ან სესხის რეფინანსირებას განახორციელებს მანამ, ვიდრე სესხის მთლიანად დაფარვის დრო დადგება, მან მაინც ბურთისე-ბური გადახდის ისეთი სესხი უნდა შეირჩიოს, რომლის პირობე-ბითაც კრედიტორი სესხის რეფინანსირების მოვალეა იმ შემთხ-ვევაში, თუკი მსესხებლის გეგმები შეიცვლება.

ორსაფეხურიანი სესხები.

ესაა ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე გირავნო-ბის სიგელი, თუმცა, ეს განაკვეთი მხოლოდ ერთხელ იცვლება და-ფარვის 30-წლიანი პერიოდის განმავლობაში. პირველი 7 წლის მანძილზე, რომლებსაც თავდაპირველ პერიოდს უწოდებენ, გა-ნაკვეთი მსესხებლის სავალო ვალდებულებაშია დაფიქსირებუ-ლი. თავდაპირველი პერიოდის ბოლოს მის კორექტირებას ახდენენ ისევე, როგორც ცვალებადი განაკვეთის მქონე ნების-მიერი სხვა სესხის დროს. ამ ახალ განაკვეთს უცვლელად ინარ-ჩუნებენ დანარჩენი 23 ან 25 წლის მანძილზე. 30-წლიანი ვადის გასვლის შემდეგ სესხს მთლიანად ფარავენ.

უპირატესობა. ისევე, როგორც ბურთისებური გადახდის მქონე სესხის დროს, აქაც თავდაპირველი საპროცენტო განაკვე-თი დიდი არაა, მაგრამ ამავე დროს საჭირო აღარაა სესხის რე-ფინანსირება თავდაპირველი პერიოდის ბოლოს, რაც მსესხებელს ბურთისებური სესხის დროს მოუწევდა. ამის წყალობით ორ-საფეხურიანი სესხი უფრო სასურველია ბურთისებური გადახდის სესხთან შედარებით.

ორსაფეხურიანი სესხები ხელსაყრელია მათთვის, ვისაც სურს მიიღოს ფიქსირებული განაკვეთის მქონე სესხი, მაგრამ ამჯობინ-ებს გარკვეულ რისკს მომავალში, რათა ყოველთვიური გადა-სახდელების უფრო დაბალი და მისაღები საპროცენტო განაკვე-თი ჰქონდეს თავდაპირველი პერიოდის განმავლობაში.

ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე 3/1 ტიპის სესხები.

ეს სესხი წარმოადგენს ცვალებადი განაკვეთის მქონე გი-რავნობის სიგელს კორექტირების თავდაპირველი 3-წლიანი ინ-ტერვალით. პირველი 3 წლის განმავლობაში განაკვეთი და ყოველთვიური გადასახდელების თანხა უცვლელია. 3-წლიანი პერიოდის ბოლოს და შემდეგ - ყოველწლიურად - განაკვეთის

სიდიდე და ყოველთვიური გადახდის თანხა ისევე იცვლება, როგორც ცვალებადი განაკვეთის მქონე გირავნობის სიგელის დროს. არსებობს, ასევე 5/1, 7/1 და 10/1 ტიპის ცვალებადი განაკვეთის მქონე სესხები, რომელთა თავდაპირველი კორექტირების პერიოდებია, შესაბამისად, 5, 7 და 10 წელი.

თუკი ფიქსირებული განაკვეთის მქონე სესხის საპროცენტო განაკვეთი მეტისმეტად მაღალია საიმისოდ, რომ შეესაბამებოდეს გადახდების უცვლელი თანხის მქონე სესხის სასურველი მოცულობის მიღებისთვის დადგენილ კრიტერიუმებს, მაშინ 3/1, 5/1 და 7/1 ტიპის სესხები შესაძლოა მთლიანად შეესაბამებოდეს მსესხებლის მოთხოვნებს. მათი თავდაპირველი განაკვეთის დონე იმაზე უფრო დაბალი იქნება, ვიდრე ფიქსირებული განაკვეთის მქონე სესხის დროს, რაც აადვილებს კრიტერიუმებთან შესაბამისობის შესაძლებლობას, ხოლო ამ სესხებით განპირობებული გადახდები იმავე დონეზე რჩება რამდენიმე წლის განმავლობაში.

არსებობს იპოთეკური დაკრედიტების სხვა პროგრამებიც, რომლებსაც შედარებით უფრო იშვიათად იყენებენ. ასეთია:

ა) ორკვირიანი იპოთეკები. ამ შემთხვევაში გადახდებს ახორციელებენ ყოველ ორ კვირაში და არა თვეში ერთხელ. გადასახდელის სიდიდეს ანგარიშობენ ყოველთვიურად გადასახდელი თანხის ორზე გაყოფით. იმის გამო, რომ გადახდა თვეში ორჯერ სრულდება, ყოველწლიურად იხდიან ერთი დამატებითი კვირისათვის, რაც მნიშვნელოვნად ფარავს მთლიანი სესხის თანხას. გარდა ამისა, ნამდვილი ორკვირიანი იპოთეკის დროს სესხს ფარავენ ორკვირიანი გადასახდელების საფუძველზე, რის გამოც გადახდების გრაფიკის გავლენა ფაქტიურად გაცილებით უფრო მეტია, ვიდრე ერთი კვირისათვის უბრალო დამატებითი გადახდის განხორციელება ყოველ წელს. ორკვირიანი იპოთეკების უმრავლესობისთვის დანესებულია, რომ კრედიტორმა ორკვირიანი გადასახდელი უშუალოდ მსესხებლის მიმდინარე საბანკო ანგარიშიდან გამოქვითოს. თუკი ამ ანგარიშზე სახსრები საკმარისი არაა, მაშინ ვალი გარკვეულ გარემოებებში ტრადიციულ გირავნობის სიგელად გადაიქცევა.

ბ) საპირისპირო ანუიტიტის მქონე იპოთეკური კრედიტები. ამ კრედიტებს აძლევენ პენსიაზე გასულ სახლის მფლობელებს. ვალის მომსახურების გადასახდელები აქ მინიმალურია ან საერთოდ არ არსებობს საკუთრების გაყიდვის ან მფლობელის თვით გარდაცვალების მომენტამდე, აგრეთვე, იქამდე, ვიდრე იპოთეკური დავალიანების კოეფიციენტი დადგენილ დონეს არ გადააჭარბებს. შეთავაზებული დროის პერიოდი შეიძლება იყოს კრედიტით მოსარგებლე მფლობელის სიცოცხლის მოსალოდნელი დარჩენილი ვადა ანდა კონტრაქტით განსაზღვრული პერიოდი. საპირისპირო ანუიტიტის მქონე იპოთეკურ კრედიტებს იმგვარად აგებენ, რომ სახლის მფლობელი ნასესხებ სახსრებს მანამდე მიიღებს ყოველთვიურად, ვიდრე არ დადგება ვალის დაფარვის ვადა.

იპოთეკური დაკრედიტების დასავლეთ-ევროპული პრაქტიკა აქ საკმაოდ დანვრილებითაა გადმოცემული საიმისოდ, რათა გააქტიუროს დაინტერესებული მკითხველის ფანტაზია ახალი საბანკო პროდუქტების შემუშავების მიზნით.

13.4. საკრედიტო ოპერაციების თანამედროვე სახეები

საბანკო პრაქტიკაში კრედიტების მრავალ სახეს იყენებენ. ბანკების მიერ საკრედიტო მომსახურების ამა თუ შემადგენლობის შეთავაზებას შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს:

– ბანკის კლიენტების მოთხოვნა სასესხო რესურსებზე მათი გამოყენების მიზნების, ვადიანობის, საკრედიტო პროცენტურის ხანგრძლივობისა და იმ მოთხოვნების გათვალისწინებით, რომლებსაც ბანკი ითხოვს მსესხებლებისაგან;

– მოცემული სახის კრედიტების გაცემის მიზანშეწონილობა ბანკის თვალსაზრისით; ამ დროს ითვალისწინებენ კლიენტის კრედიტუნარიანობას, საერთო საკრედიტო რისკის დონეს, შემოსავლიანობას, თანხებითა და ვადებით შესაბამისი საკრედიტო რესურსების არსებობას, კლიენტების მიერ შეთავაზებული უზრუნველყოფის ხარისხს, კარგად დამუშავებული საკრედიტო

ტექნოლოგიებისა და კვალიფიკაციური საბანკო პერსონალის არსებობას;

– ეკონომიკისა და მისი ცალკეული სექტორების მდგომარეობა, საკრედიტო ოპერაციების რეგულირებისათვის ცენტრალური ბანკის მიერ გამოყენებული პოლიტიკა, კრედიტების ბაზრის განვითარების ტენდენციები.

ამ ფაქტორების ანალიზის შედეგების მიხედვით კომერციული ბანკები გადასინჯავენ კლიენტებისათვის შეთავაზებულ კრედიტების სახეებს, საპროცენტო განაკვეთებსა და მსესხებელთა ფინანსური მდგომარეობისათვის ნაყენებულ მოთხოვნებს. დაკრედიტების ყველაზე უფრო გავრცელებული სახეებია საკრედიტო ხაზი, კონტოკორენტული კრედიტი, საკრედიტო ოპერაციები თამასუქებზე და იპოთეკა.

1. საკრედიტო ხაზი

საკრედიტო ხაზი დაკრედიტების ისეთი სახესხვაობაა, რომლის დროსაც მსესხებელს სესხს აძლევენ დათქმულ ფარგლებში და ხელშეკრულების მთელი ვადის განმავლობაში, ფულად სახსრებზე წარმოქმნილი მოთხოვნილების და მიხედვით.

ბანკისა და მსესხებლის მიმართ საკრედიტო ხაზს შემდეგ შემთხვევებში მიმართავენ:

1. საიმედო მსესხებელთან ხანგრძლივი საკრედიტო ურთიერთობების ქონის დროს. ბანკის სახსრები ამ დროს მსესხებლის მოკლევადიანი კაპიტალის მუდმივ დამატებით წყაროდ იქცევა. ეს საშუალებას აძლევს მოახდინოს სახსრების თანაბარ შემოსულობათა ორგანიზება, რათა გაისტუმროს შექმნილი საქონელი, სამუშაო და მომსახურება, თავიდან აიცილოს მეტისმეტად დიდი საკრედიტო დავალიანების გაჩენა, ურთიერთობები მოაგვაროს მომწოდებელთან და მთლიანობაში, აამაღლოს სამეურნეო საქმიანობის ეფექტურობა. საკრედიტო ხაზის გამოყენება ხელს უწყობს მსესხებლის პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის გაფართოებას, მიუხედავად იმისა, აქვს თუ არა მას საკმარისი საკუთარი სახსრები.

2. ბანკთაშორისი დაკრედიტების ორგანიზაციების პროცესში საკრედიტო ხაზის გახსნა შესაძლებელია კრედიტის მიწოდე-

ბის შესახებ ორ ბანკს შორის დადებული გენერალური შეთანხმების ფარგლებში. ამ შემთხვევაში შეთანხმებაში დათქმულია შესაძლო სესხის ის ლიმიტები, რომელთა გადამეტების გარეშე მსესხებელ ბანკს ნებისმიერ მომენტში შეუძლია სახსრების მიღება გაჩენილი მოთხოვნების შესახებ კრედიტორი ბანკის საქმის კურსში ჩაყენების მეშვეობით. გენერალურ შეთანხმებას როგორც ბანკთა შორისი ხელშეკრულების ფორმას, ჩვეულებრივ, იყენებენ მაღალი კრედიტუნარიანობის მქონე მსხვილ ბანკებს შორის ურთიერთობებში. იმის გამო, რომ კრედიტორი ბანკი ვალდებულია კისრულობს, პირველი მოთხოვნებისთანავე მიაწოდოს მსესხებელს სახსრები, იგი აწყდება დანესებული ლიმიტის ფარგლებში რესურსების ნაწილის „დამუხრუჭების“ აუცილებლობას. ამის გამო ხდება ბანკის რესურსების მოცდენა ოპერატიული ბრუნვიდან, აგრეთვე, მოგების ნაწილის დაკარგვა. გარდა ამისა, გახსნილი ხაზის დროს კრედიტორ ბანკს ეზრდება საკრედიტო რისკი, რადგან მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზი ხორციელდება გენერალური შეთანხმების დადების შესახებ გადწყვეტილების მიღებამდე, ხოლო შემდგომში სესხის მიცემა ხდება მსესხებელი ბანკის ფინანსური მდგომარეობისა და მისი შესაძლო მარეპრესიების მიმდინარე შეფასების გარეშე. ამიტომ შეთანხმებაში გათვალისწინებულია კრედიტორის უფლება დაკრედიტების შეჩერებაზე ან წინათ გაცემული სახსრების ვადამდე დაბრუნებაზე, თუკი გამოვლინდება მსესხებელი ბანკის ფინანსური მდგომარეობის და გადახდისუნარიანობის გაუარესების ფაქტების; თუკი იგი არ ასრულებს გენერალური შეთანხმების პირობებს; თუკი დარღვეულია ცენტრალური ბანკის მიერ დანესებული ეკონომიკური ნორმატივები ან არსებობს საკრედიტო რისკის მომატების სხვა ნიშნები.

3. მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში საკრედიტო ხაზს იყენებენ საქონლის სამუშაოსა და მომსახურების ექსპორტის სტიმულირებისათვის. ამ შემთხვევაში საკრედიტო ხაზის პირობებს დათქვამენ კონკრეტული საგარეო სავაჭრო კონტაქტების მახასიათებლების, იმპორტიორ – მსესხებლის რეალური ფინანსური მდგომარეობის, გადასახადების დაბრუნების ხარისხობრივი გარანტიე-

ბის არსებობის გათვალისწინებით. საკრედიტო ხაზის გახსნას შესაძლოა ხელს უწყობდეს ეროვნული ბანკის მხრიდან გარანტიების მიცემა.

ექსპორტიორის თვალსაზრისით, მყიდველისათვის გახსნილ საკრედიტო ხაზს მთელი რიგი უპირატესობები აქვს:

- სტიმული ეძლევა ექსპორტიორის პროდუქციის რეალიზაციას საგარეო ბაზარზე, რაც ხელს უწყობს მისი წარმოების განვითარებასა და ზრდას;

- არსებობს იმ მყიდველისაგან გადასახდელების თავისდროულად შემოსვლის გარანტია, რომელსაც საკრედიტო ხაზი გაუხსნა ბანკმა, ე.ი. იგი დაცულია არაგადახდების რისკისგან;

- ჩქარდება ექსპორტიორის სახსრების ფულადი ნაკადები, რაც პროდუქციის წარმოების მოცულობის უცვლელობის დროსაც კი მისი ეფექტიანობისა და მომგებიანობის ადეკვატურაა. ეს პროცესი შეიძლება შეზღუდოს მხოლოდ ექსპორტიორის სანარმოო სიმძლავრეების მოცულობამ და მათი დატვირთვის ხარისხმა.

მყიდველ-იმპორტიორის თვალსაზრისით, საკრედიტო ხაზის გახსნა შესაძლოა მიმზიდველი იყოს შემდეგ მოსაზრებათა გამო:

- სესხის მიღება ხდება ფულად სახსრებზე მოთხოვნილების გაჩენის მიხედვით;

- გამარტივებულია ხელშეკრულების ფარგლებში კრედიტის გაცემის პროცედურები და შესაბამისად, დაჩქარებულია საკრედიტო დავალიანების დაფარვა;

- უზრუნველყოფილია მისთვის საჭირო ნედლეულის, მასალებისა და მონყობილობის გარანტირებული შემოსვლა რიტმული წარმოების ორგანიზებისათვის.

მაგრამ აუცილებელია იმის გათვალისწინება, რომ საკრედიტო ხაზის შესახებ ხელშეკრულებაში დაფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთი როგორც წესი, ჩვეულებრივ კრედიტზე უფრო მაღალია. ეს ზრდის მყიდველ-იმპორტიორის ხარჯებს.

4. საკრედიტო ხაზი შეიძლება გაიხსნას მონყობილობების შესახებ გრძელვადიანი სახელმწიფოთა შორისი ხელშეკრულებებზე

ბის საფუძველზე იდება შესაბამისი ბანკთაშორისი შეთანხმებები, რომლებშიც განსაზღვრულია საკრედიტო ხაზის გახსნის პირობები, ე.ი. დადგენილია უფლებამოსილი პარტნიორი ბანკები; დაკრედიტების ლიმიტის ზომები; კრედიტების მიზნობრივი გამოყენება; შეთანხმების ვადა და საპროცენტო გადასახადების გაანგარიშების წესი; კრედიტის ძირითადი თანხის შესაბამისი დავალიანების დაფარვის წესი; კრედიტის უზრუნველყოფის ფორმები; საანგარიშსწორებო ოპერაციების ჩატარების წესი და უნაღდო ანგარიშსწორებათა რეკომენდებული ფორმები (მაგალითად, დოკუმენტარული ინკასო ან აკრედიტივი).

ამასთან, სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებისა და ბანკთაშორისი შეთანხმების მომზადების პროცესში განსაკუთრებულად გულდასმით აანალიზებენ როგორც პარტნიორი ბანკების, ისე იმ საბოლოო მომხმარებლების გადახდისუნარიანობასა და ფინანსურ მარჯვენებლებს, რომლებსაც ობიექტების კაპიტალურ მშენებლობასა და ტექნიკით მათ აღჭურვასთან დაკავშირებული მოწყობილობა და ტექნიკური დოკუმენტაცია მიეწოდებათ. ურთიერთობათა სწრაფად გაფორმებას შეიძლება ხელი შეუწყოს გარანტიების არსებობამ სახელმწიფო ხელისუფლების სათანადო ორგანოების მხრიდან. გარდა ამ გარანტიებისა, საკრედიტო ხაზის შესაბამისი ვალდებულებების უზრუნველყოფაში იყენებენ ხოლმე თამასუქებს, სახელმწიფო ფასიან ქალაღდებსა და სხვა სახის სავალო ვალდებულებებს.

საკრედიტო ხაზის ორგანიზების მნიშვნელოვანი ელემენტი დაკრედიტების პერიოდის დანყების საკითხების გადაჭრა. საბანკო პრაქტიკაში გვხვდება კრედიტის გახსნის შემდეგი ვარიანტები:

1) საკრედიტო ხაზის წესით გახსნილი აკრედიტივებიდან სახსრების გადახდის თარიღიდან;

2) ბანკში იმ საგადასახდლო – საანგარიშსწორებო დოკუმენტების წარდგენის დღიდან, რომლებიც ადასტურებენ საქონლის მიწოდებას, სამუშაოთა დასრულებას ან მომსახურების განევას;

3) საკრედიტო ხაზის ფარგლებში ანგარიშსწორებათა განხ-

ორციელებაზე პარტნიორ ბანკებს შორის მინდობილობის არსებობის შემთხვევაში – მსესხებელი ბანკიდან იმ დავალიანების შემოსვლის მომენტიდან, რომელიც საკრედიტო ანგარიშიდან თანხების ჩამონერას ითხოვს ლიმიტის ფარგლებში.

საკრედიტო ხაზით ოპერაციების გატარება შეიძლება უბრალო ან სპეციალური სასესხო ანგარიშის მეშვეობით. სპეციალურ სასესხო ანგარიშს მაშინ იყენებენ, თუკი ბანკი კლიენტთან მთელი ურთიერთობების კონცენტრაცია, საანგარიშსწორებო – საკასო მომსახურების ჩათვლით, ერთიან ანგარიშზე ახდენს.

2. კონტოკორენტული კრედიტი.

კონტოკორენტული კრედიტი განკუთვნილია მსესხებლის საზრუნავი აქტივების ჩამოსაყალიბებლად. მას სახსრებზე მიმდინარე მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად გაცემენ საქმიანობის დაფინანსების საკუთარი წყაროების უკმარისობის შემთხვევაში. მიმდინარე სახსრებზე მოთხოვნილება ჩნდება მსესხებლის შემომავალი და გამავალი ფინანსური ნაკადების მოძრაობაში ვადების მხრივ არსებითი განსხვავებულობის შედეგად.

კონტოკორენტულია ისეთი სახის კრედიტი, რომელიც მსესხებელს ეძლევა გადასახადების შესასრულებლად მის მიმდინარე ან ანგარიშსწორების ანგარიშებზე სახსრების უქონლობის პირობებში ტრადიციული მოკლევადიანი დაკრედიტებისგან განსხვავებით, კონტოკორენტული კრედიტი გაიცემა საბრუნავ სახსრებზე მიმდინარე მოთხოვნების შესაბამისად და იგი განახლებულია ხელშეკრულების ვადის განმავლობაში.

კონტოკორენტული კრედიტის დროს კრედიტორად გვევლინება კომერციული ბანკი ან მისი ქვედანაყოფი. მსესხებლები შეიძლება იყვნენ ნაირგვარი იურიდიული პირები, რომლებიც კომერციულ საფუძველზე ფუნქციონირებენ. ამ შემთხვევაში დაკრედიტების ობიექტებია საბრუნავი სახსრები, რომლებზეც ჯამური მოთხოვნა წარმოიქმნება გარკვეული დროითი ლაგის არსებობის გამო. იგი ჩნდება, ერთი მხრივ, პროდუქციის, სამუშაოებისა და მომსახურების რეალიზაციიდან ამონაგების შემოსვლასა და, მეორე მხრივ, შეძენილი სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების გასტუმრების, ბიუჯეტში გადასახადების, პერ-

სონალისტვის ხელფასის მიცემის, საპენსიო და სხვა არასაბიუჯეტო ფონდებთან, აგრეთვე, სხვა პირებთან ანგარიშსწორების განხორციელებას შორის.

მეორე შემთხვევაში დაკრედიტების ობიექტად გვევლინება ფიზიკური პირის ის ფულადი სახსრები, რომლებიც მას სჭირდება შექნილი საქონლისა და მომსახურების გასასტუმრებლად, კომუნალური გადასახადების გადასახდელად და სხვა საკითხების მოსაგვარებლად.

კომერციულ ბანკებს მკაცრი მოთხოვნები აქვთ კონტოკორენტულ დაკრედიტებაზე. მსესხებლის გადახდისუნარიანობის დასადგენად ბანკები დამოუკიდებლად ამუშავენ ანალიზის მეთოდს, თუმცა, მსესხებლის შეფასების საერთო კრიტერიუმებია შემდეგი:

– სტაბილური ფინანსური მაჩვენებლები კრედიტუნარიანობის პირველი კლასის ნორმატივების შესაბამისად;

– წმინდა მოგების ისეთი სტაბილური სიდიდის ქონა, რომელიც საკმარისია მსესხებლის საჭირო ფონდების ჩამოსაყალიბებლად;

– კარგი მდგომარეობა ბაზარზე ბოლო რამდენიმე წლის მანძილზე;

– საქმიანობაში მუდმივი პარტნიორების ყოლა.

კონტოკორენტული კრედიტი ახლოს დგას ზემოთ განხილულ საკრედიტო ხაზთან. ამასთან, საკრედიტო ხაზს უფრო ხშირად იყენებენ სხვადასხვაგვარი პროექტების დასაფინანსებლად (ობიექტების კაპიტალური მშენებლობა, პროდუქციის ექსპორტის სტიმულირება, მონყობილობის, ტექნიკური დოკუმენტაციის და ტექნოლოგიების მინოდების მხარდაჭერა საერთაშორისო შეთანხმების ფარგლებში; საშინაო მშენებლობის დაფინანსება ბანკების მიერ და სხვა). თუმცა, ამ დროს გაცემულ სესხს მოკლევადიანი ხასიათი აქვს. კონტოკორენტულ კრედიტს იყენებენ კლიენტის საანგარიშსწორებო – საკასო მომსახურების განსახორციელებლად მისი საკუთარი საბრუნავი სახსრების უკმარისობის დროს. ამავე დროს, საკრედიტო ხაზით გაცემული სესხი მკაცრად მიზნობრივია და მსესხებელს არ შეუძლია მისი გამოყ-

ენება სხვა მიმართულებით, განსხვავებით კონტოკორენტული კრედიტისა, სადაც სესხის გამოყენების მიზანი დათქმული არაა.

სხვა სახის დაკრედიტებასთან შედარებით, კონტოკორენტულ კრედიტს შემდეგ თავისებურებები აქვს:

– ხელშეკრულების დადებამდე ტარდება სესხის მიმღების კრედიტის უნარიანობის ანალიზი მოცემულ ბანკში მოქმედი მეთოდის მიხედვით. შემდგომ, ხელშეკრულების მოქმედების ვადის განმავლობაში, შესაძლებელია კრედიტის არაერთგზის მიღება მისი ამღების ფინანსური მდგომარეობის შესახებ დოკუმენტაციის წარდგენის გარეშე;

– დავალიანების მაქსიმალურ სიდიდეს დიფერენცირებულად ადგენენ თითოეული კლიენტისთვის. იურიდიული პირების დაკრედიტების დროს ბანკი სწავლობს საბრუნავი სახსრების გეგმურ და ფაქტიურ მოძრაობას, ანგარიშზე ნაშთების მდგომარეობას და მის ბრუნვას, საკუთარი სახსრების წყაროებს. კონტოკორენტზე დავალიანების ლიმიტს, ჩვეულებრივ, განსაზღვრავენ საბრუნავ სახსრებზე საშუალო მოთხოვნილებასა და საკუთარი წყაროების ხარჯზე ჩამოყალიბებულ სახსრებს შორის სხვაობით. ზოგიერთ შემთხვევაში, თუკი მოცემული კონტოკორენტული დაკრედიტების შესახებ ხელშეკრულების დადებამდე ბანკსა და მსესხებელს შორის უკვე არსებობდა ხანგრძლივი საკრედიტო ურთიერთობები, კონტოკორენტზე დავალიანების ლიმიტად შეგვიძლია მივიღოთ წინათ გაცემულ სესხებზე არსებული დავალიანების საშუალო სიდიდე, რომლის ოდენობა, მიახლოებით ასახავს კლიენტის მოთხოვნილებას სასესხო სახსრებზე;

– დამატებითი რისკების არსებობა, რომლებიც უკავშირდება ბანკის ვალდებულებებს, პირველი მოთხოვნებისთანავე მისცეს საჭირო ფულადი სახსრების რეზერვირების აუცილებლობას; დამატებით რისკს აჩენს, აგრეთვე, ხელშეკრულების შესრულების პროცესში ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის ცვლილების მიმდინარე კონტროლის გარკვეული უტყუარობა.

– კონტოკორენტზე დავალიანების დაფარვის ზღვრულად დასაშვები ვადის დაწესება. ხელშეკრულებაში, რომლის საკმაოდ ხანგრძლივი ვადით შეიძლება დაიდოს, ჩანერილია სესხის და-

ფარვის ვადა და ამით განმტკიცებულია მისი მოკლევადიანი ხასიათი. მართლაც, სესხის დაფარვის პროცესის გაჭიანურება ზრდის რისკს ბანკის მხრიდან. ამ შემთხვევაში დათქმული არაა დავალიანების დაფარვის ვადა;

– კონტოკორენტული კრედიტის დაბრუნების მატერიალური უზრუნველყოფის უქონლობა. ეს ძირითადი უცხოეთის საბანკო პრაქტიკისათვისაა ჩვეული. იქ კი, სადაც დაკრედიტების რისკი მომატებულია, უზრუნველყოფის ფორმებად იყენებენ ფასიან ქალაქებს, მათ შორის – კრედიტორი ბანკის აქციებს, მსესხებლის ქონებას, მესამე პირების გარანტიებსა და თავდებობას. კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის პრობლემისადმი ამგვარი მიდგომა რამდენიმე პრობლემების ერთდროულად გადაჭრის შესაძლებლობას ქმნის. ესაა ბანკის თვალსაზრისით ყველაზე უფრო გარანტირებული ფორმების გამოყენება კრედიტ-გირაოს უზრუნველყოფისათვის; ბანკის აქციების განთავსების სტიმულირება და ამ გზით სახსრების მოზიდვა აქციონერულ კაპიტალში;

– კონტოკორენტულ ოპერაციებზე არსებობს ორი სახის პროცენტები: პირველს ანესებენ კლიენტის მიმდინარე (ანგარიშსწორების) ანგარიშზე სახსრების არსებობისას და ეყრდნობიან ბანკში მოქმედ მსგავს განაკვეთებს; მეორეს არიცხავენ სასესხო დავალიანების დღიურ ნაშთს კონტოკორენტისათვის საანგარიშო საპროცენტო განაკვეთის შესაბამისად. ეს განაკვეთი, რისკის გათვალისწინებით, უფრო მაღალია ხოლმე, ვიდრე მსგავსი ხანგრძლივობის ჩვეულებრივი კრედიტებისას;

– დავალიანების დაფარვა ხორციელდება ავტომატურად, რადგან კრედიტის ანგარიშში მიემართება კლიენტის მისამართით მიღებული ყველა შემოსულობა, რომლის შესაბამის საკრედიტო ანგარიშზე აისახება მასზე სალდოს ლიკვიდაციის მომენტამდე. ფულადი სახსრების ყველა შემდგომი შემოსულობა კლიენტის მიმდინარე (ანგარიშსწორების) ანგარიშზე იქნება დაფიქსირებული.

კონტოკორენტის ხელშეკრულება ასახავს კომერციული ბანკისა და კლიენტის ურთიერთობების ძირითად ელემენტებს:

გახსნისა და ბულალტრული აღრიცხვის ანგარიშების წარმოების წესს; ანგარიშებში ასახულ ოპერაციებს; კრედიტის მიწოდების წესს და დავალიანების ლიმიტს; სადეპოზიტო და სასესხო პროცენტის დონეს და მათი ცვლილების მექანიზმს (მაგალითად, განაკვეთების პროგრესული სკალა); სესხის დაბრუნების უზრუნველყოფის ფორმებს; მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის კონტროლის შესაძლო ფორმებს; კონტოკორენტით დაკრედიტების შეზღუდვის ან შეწყვეტის წესს მსესხებლის გადახდისუნარიანობისა და კრედიტუნარიანობის დაქვეითების შემთხვევაში.

საბანკო პრაქტიკაში ზოგჯერ ოვერდრაფტს განიხილავენ კონტოკორენტული კრედიტის სახესხვაობად. ისიც ფულად სახსრებზე კლიენტის მთლიანი მოთხოვნილების მოკლევადიანი დაკრედიტების ფორმაა, როდესაც ეს სახსრები საკმარისი არაა მიმდინარე გადასახადების განსახორციელებლად.

ამავე დროს შეგვიძლია გამოვყოთ ოვერდრაფტული კრედიტის მთელი რიგი სპეციფიკური ნიშნები:

- მისი კრედიტორები არიან არამართო კომერციული ბანკები, არამედ ქვეყნის ცენტრალური ბანკიც;
- მსესხებლები არიან შემდეგი პირები:

1) კომერციული ბანკები, თუკი საკორესპონდენტო ურთიერთობები იძლევა ოვერდრაფტის შესაძლებლობას;

2) კომერციული ბანკის ქვედანაყოფები – ოვერდრაფტის გამოყენებით შიდასაბანკო ანგარიშსწორებათა განხორციელების პროცესში;

3) მენარმე ფიზიკური პირები:

- ოვერდრაფტული კრედიტის ყველა ოპერაცია აისახება შესაბამისი მსესხებლების ანგარიშსწორების, მიმდინარე ან საკორესპონდენტო ანგარიშებზე;

- მსესხებელზე სესხს გასცემენ ანგარიშებზე მყოფი ნაშთის ზევით არსებული სახსრების ჩამონერის გზით, რის შედეგადაც წარმოიქმნება ამ ანგარიშის დებეტური სალდო;

- ამ ფორმის სესხის გასაფორმებლად საჭირო არაა სპეციალური საკრედიტო ხელშეკრულების დადება. ოვერდრაფტის შესაძლებლობაზე საანგარიშსწორებო – მომსახურების შესახებ

ხელშეკრულების ხელმოწერის დროს თანხმდებიან ხოლმე;

– დავალიანების ლიმიტს უფრო ხშირად არ ითვალისწინებენ. თუმცა, ჩვენს პირობებში დავალიანების შეზღუდვა მიზანშეწონილია – ეს ამცირებს ბანკის რისკს. ფიზიკური პირების დაკრედიტების დროს ლიმიტს განსაზღვრისას აანალიზებენ ანგარიშებზე შემოსულობებისა და ჩამოწერათა გრაფიკს, შემოსავლების წყაროებსა და გადახდათა ვადებს, შემოსავლების სახეებსა და სიდიდეებს;

– ოვერდრაფტის ვადები ხელშეკრულებაშია დაფიქსირებული და ისინი, ჩვეულებრივ, არ აღემატება 10–15 დღეს. ვადიანობის დარღვევისას თანრიგში და იმავდროულად საკრედიტო ხელშეკრულებაშია გაფორმება;

– კრედიტზე გადასახდელი განისაზღვრება როგორც აბსოლუტური (ფულადი) გამოსატებული მოცემული ჯამური სიდიდე, რომელსაც კრედიტით სარგებლობის ყოველი დღისათვის ანგარიშობენ საპროცენტო განაკვეთისა და ოვერდრაფტის ფაქტიური სიდიდის გათვალისწინებით. ისევე, როგორც კონტოკორენტის შემთხვევაში, საპროცენტო განაკვეთი უფრო მაღალ დონეზეა დაწესებული მსგავსი ხანგრძლივობის კრედიტებზე შემოღებულ განაკვეთთან შედარებით;

– არსებობს ბანკებში ანგარიშებზე ოპერაციების ასახვის თავისებურებები. კომერციული ბანკის ანგარიშთა გეგმის შესაბამისად, ოვერდრაფტის დროს სახსრების მოძრაობისთვის შესაბამის ანგარიშებს იყენებენ, რომელთა დანიშნულებაა ანგარიშსწორების (მიმდინარე) ანგარიშზე სახსრების უკმარისობის დროს დადგენილი წესით გაცემული კრედიტების ასახვა. ეს ანგარიშები კორესპონდირდება ბანკის კლიენტების ანგარიშსწორების ანგარიშზე შესრულებული წესის მიხედვით.

გადარიცხული საკრედიტო ანგარიშების დებეტიტ აისახება ანგარიშსწორების (მიმდინარე) ანგარიშით გადახდების ჩატარებისათვის მინოდებული კრედიტის თანხები; აღდგენილი კრედიტების თანხები კრედიტის გადავადებასთან დაკავშირებით კლიენტების ვადაგადაცილებული დავალიანების აღრიცხვის ანგარიშებთან კორესპონდენციაში. ანგარიშების კრედიტით ოვერ-

დრაფტის ფორმით გაცემულ სესხზე დაფარული დავალიანების თანხებს კლიენტების ანგარიშსწორების (მიმდინარე) ანგარიშებთან კორექსონდენციაში; კრედიტებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისთვის შექმნილი რეზერვის ხარჯზე ჩამონერილი დავალიანების თანხებს და სხვა.

თუმცა, ალსანიშნავია, რომ კონტოკორენტულ და ოვერდრაფტულ კრედიტებს შორის განსხვავება სინამდვილეში არცთუ იმდენად მნიშვნელოვანია, განსაკუთრებით, თუ განვიხილავთ კომერციული ბანკის ანგარიშებზე ოპერაციების ასახვის წესს. ამასთან დაკავშირებით, სრულიად დასაშვებია ამ ორი სახის კრედიტის მიჩნევა ანალოგიურ კრედიტებად. კონტოკორენტული კრედიტის განვითარებამ შეუძლია ხელი შეუწყოს კრედიტების უფრო რაციონალურად განთავსებას, კლიენტების სახსრების მოდინებას და საკრედიტო ოპერაციების შემოსავლიანობის ამაღლებას.

3. საკრედიტო ოპერაციები თამასუქებით

თამასუქების მიმოქცევის განვითარების კვალობაზე კომერციულ ბანკებს უჩნდებათ სხვადასხვაგვარი სათამასუქო ოპერაციების ჩატარების ინტერესი. საკრედიტო სათამასუქო ოპერაციების მიზანი ერთია – ბანკის კლიენტების უზრუნველყოფა მოკლევადიანი სასესხო საშუალებებით მიმდინარე ფულადი ბრუნვის ორგანიზაციისათვის. მათი თავისებურება ისაა, რომ კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფად იყენებენ მხოლოდ თამასუქებს. ამასთან, თუ წარმოდგენილი თამასუქები მაღალლიკვიდურია, მაშინ კრედიტის მიწოდების შესახებ გადამწყვეტილების მიღების პროცესში თვით მსესხებლის კრედიტუნარიანობა მეორეხარისხოვან როლს თამაშობს.

საკრედიტო სათამასუქო ოპერაციების საფუძველია სხვადასხვაგვარი თამასუქები, კერძოდ, კომერციული და საბანკო თამასუქები ჩნდება საქონლის, მომსახურებისა და სამუშაოს ყიდვა-გაყიდვის ურთიერთობების პროცესში, როცა მყიდველი განვადებით ახორციელებს გადახდას და გამყიდველს თამასუქებს სთავაზობს. ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა აქვს იმაში დარწმუნებას, რომ თამასუქი გაჩენილია სასაქონლო-მატერიალური

ფასეულობების რეალური მოძრაობის შედეგად, რადგან მისი დაფარვა განხორციელდება ფასეულობათა რეალიზაციით მიღებული ამონაგების ხარჯზე. ამ შემთხვევაში მიზანშეწონილია ბანკის გადახდისუნარიანობის შეფასება და ბანკის მეშვეობით ანგარიშსწორების ჩატარებაში შეფერხებების უქონლობაში დარწმუნება.

მიმოქცევაში საბაზინო თამასუქების ან ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების მიერ გამოშვებული თამასუქების ჩართვა აფართოებს საკრედიტო სათამასუქო ოპერაციების ჩატარების ბაზას. მთელ რიგ შემთხვევებში მათში შეიძლება მონაწილეობდეს კერძო პირების მიერ გაცემული თამასუქები, თუკი ეს მიზანშეწონილია ბანკის თვალსაზრისით.

თამასუქების დისკონტი მათი მფლობელის დაკრედიტების ფორმაა, რომლის დროსაც ბანკი ვადამდე გამოისყიდის (ანაღდებს) თამასუქებს. ბანკების პრაქტიკულ საქმიანობაში, აგრეთვე, სპეციალურ ლიტერატურაში განსხვავებულ ტერმინებს იყენებენ თამასუქების განაღდების აღსანიშნავად (განაღდებითი კრედიტი, თამასუქების დისკონტი, თამასუქების დისკონტირება, დისკონტური კრედიტი და სხვა.). მაგალითად, განაღდებითი კრედიტი იმას აღნიშნავს, რომ გასანაღდებლად მიიღება ის თამასუქები, რომლებმაც ეს პროცედურა უკვე გაიარეს სხვა ბანკში. ტერმინ „დისკონტის“ გამოყენება მიუთითებს ასეთი თამასუქების განაღდების გამომსახველ ნიშანზე – ბანკის შემოსავლის ფორმირებაზე გასანაღდებლად წარმოდგენილი ნომინალიდან პროცენტების გაანგარიშებული თანხის გამოქვითვის (დისკონტის) სახით. აღსანიშნავია, რომ ყველა სახის თამასუქის დისკონტის ოპერაციების მექანიზმი ერთგვაროვანია.

თამასუქების დისკონტი იწყება როგორც თვითონ თამასუქების, ისე მათთან დაკავშირებული პირების ანალიზით. თამასუქებს აფასებენ კომერციული ბანკის მთელი რიგი სამსახურების სპეციალისტები. ფასიან ქალაღდებზე ოპერაციებით დასაქმებული ქვედანაყოფების მუშაკები და იურიდიული სამსახური სწავლობენ თამასუქის იურიდიულ საფუძვლიანობას, მის ნამდვილობას (თამასუქის გაფორმებისათვის ნაყენებული მოთხოვნების

დაცულობას) და ლიკვიდობას, ამონებენ თამასუქის მიმცემის და იმ სხვა პირების საიმედოობას და გადახდისუნარიანობას, რომლებიც თამასუქშია მითითებული (ინდოსანტიები, აქცეპტანტიები, ავალისტიები). საკრედიტო ქვედანაყოფები განსაზღვრავენ თამასუქის მფლობელის კრედიტუნარიანობას. ზოგიერთ შემთხვევაში ბანკი ითვალისწინებს დამატებით პირობებს და თამასუქის იმ ფლობელს შეუძლია შესთავაზოს კრედიტი, რომლის კრედიტუნარიანობა განსხვავდება ბანკში დადგენილი კრიტერიუმებისგან. ამ დროს საკრედიტო რისკის არსებითად მომატება არ შეინიშნება, რადგან სესხზე არსებული ვალის თანხის დაბრუნება მოხდება თამასუქის მიმცემის ან თამასუქში აღნიშნული პირების მიერ თამასუქის დაფარვის მომენტში.

ბანკისათვის თამასუქის მიყიდვის დროს აფორმებენ ინდოსამენტს (გადაცემის მინაწერს), რომელიც ადასტურებს თამასუქზე გადასახდელის მიმღების უფლების გადასვლას ბანკზე.

თუკი თამასუქის ხარისხის შემონმების შედეგად ბანკის სპეციალისტებმა გასცეს დადებითი დასკვნა, მაშინ ტარდება განაღდების პროცენტის თანხის გაანგარიშება. განაღდების პროცენტი არის თამასუქის მფლობელისათვის ბანკის მიერ მიცემული რესურსების საზღაური. მას განსაზღვრავენ ან ცენტრალური ბანკის რეფინანსების განაკვეთის საფუძველზე, ან მოცემულ ბანკში იმავე ხანგრძლივობის (თამასუქის განაღდების თარიღიდან დაფარვის თარიღამდე პერიოდი) კრედიტებისათვის მოქმედი განაკვეთებიდან გამომდინარე.

ბანკს თამასუქებს გადასცემენ ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა რეესტრის დართვით. დისკონტის პროცენტს ანგარიშობენ ყოველი წარმოდგენილი თამასუქისათვის მარტივი ან რთული პროცენტის ფორმულების მეშვეობით (თუკი თამასუქის დაფარვამდე დარჩენილი ვადა ერთ წელზე მეტია), შემდეგ კი მიღებულ შედეგებს აჯამებენ ყველა რეესტრის მიხედვით.

თამასუქების დისკონტით ბანკის მიერ მიღებული ჯამური შემოსავალი ყალიბდება დისკონტის პროცენტისა და საბანკო კომისიისგან. ის უკანასკნელი მოიცავს თამასუქზე, აგრეთვე, ბანკის დამატებით დანახარჯებს თამასუქის დაფარვაზე ან მის პრო-

ტესტზე (დაფარვის ვადების დარღვევის შემთხვევაში).

თამასუქის მფლობელთან ბანკის ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ მას აძლევენ სესხს, რომლის სიდიდე ტოლია თამასუქის ნომინალს მინუს ოპერაციიდან მიღებული შემოსავლის თანხა.

თუკი თამასუქის მიმცემი უარს ამბობს გადასახდელზე, მაშინ ფორმდება ნოტარიულად დამონმებული თამასუქის პროტესტი. ამის საფუძველზე ბანკი სასამართლოს მეშვეობით ინაზღაურებს ზარალს კანონით დადგენილი წესით. თუკი არ ხერხდება თამასუქის მომცემისაგან თანხის მიღება, მაშინ პრეტენზიები შეიძლება წაუყენონ თამასუქზე პასუხისმგებელ ნებისმიერ პირს.

თავისუფალი ფულადი სახსრების შევსების აუცილებლობის შემთხვევაში ბანკებს შეუძლიათ ვადაზე ადრე მოახდინონ თამასუქების განაღდება მათი პორტფელიდან სხვა კომერციულ ბანკებში ან ცენტრალურ ბანკში.

თამასუქების დისკონტის მიმართ კომერციული ბანკების ინტერესი მთელ რიგ გარემოებებს უკავშირდება:

– თამასუქების დისკონტის (განსაკუთრებით – მსხვილი ემიტენტების) დროს საკრედიტო რისკი უფრო დაბალია, ვიდრე წვრილი და საშუალო მსესხებლების ტრადიციული დაკრედიტების დროს;

– საბანკო კომისიის გათვალისწინებით შემოსავლიანობის დონემ შეიძლება გადააჭარბოს იმავე ხანგრძლივობის ოპერაციებისათვის ბანკში დაწესებულ საკრედიტო განაკვეთს;

– უკვე დაკრედიტების პროცესში თამასუქების დისკონტის დროს ბანკი იტოვებს მათი სწრაფი რეალიზაციის უფლებას აქტივების ლიკვიდობის ამაღლების მიზნით.

თამასუქები დისკონტს, აგრეთვე, იყენებენ როგორც კომერციული ბანკებისათვის ცენტრალიზებული კრედიტების მიცემის ფორმას ცენტრალური ბანკის მიერ თამასუქების შექმნის გზით (განაღდებითი კრედიტი). ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული დისკონტის განაკვეთი მისი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტია და ბანკთაშორისი კრედიტების ბაზრების განაკვეთების ინდიკატორად გვევ-

ლინება.

ცენტრალური ბანკის მიერ გატარებული დისკონტის პოლიტიკა, მათ შორის – განაღდებათი კრედიტის გაცემის წესი და ღირებულება, არსებით გავლენას ახდენს საბანკო სფეროს მდგომარეობაზე.

თამასუქების სანინდარი კრედიტი ლომბარდული მოკლევადიანი კრედიტის ფორმაა, რომელსაც ადვილად რეალიზებადი ფასეულობების სანინდართ გაცემენ ხოლმე. ამ სახის სანინდარის მიმზიდველობას განაპირობებს თამასუქის, – როგორც სანინდარის საგნის შენახვის მცირე ხარჯები, ოპერაციის ორგანიზებისათვის საჭირო სპეციალისტების ყოლა პრაქტიკულად ყველა ბანკში (ფასიან ქალაქებზე მომუშავე ქვედანაყოფების, საკრედიტო სამსახურების და ა. შ.), სანინდარის საგნის მაღალი ლიკვიდობა.

თამასუქების სანინდარი დაკრედიტების დროს კრედიტორები შეიძლება იყვნენ კომერციული ბანკები, მსესხებლები კი – კომერციული ბანკები, სანარმოები და ორგანიზაციები, რომლებიც კომერციულ საფუძველზე ფუნქციონირებენ, ფიზიკური პირები.

თამასუქის იურიდიული და ეკონომიკური საფუძვლიანობის შეფასებაში ბანკის სპეციალისტების წინასწარი ანალიტიკური მუშაობა იმავე მიმართულებით ტარდება, როგორც თამასუქების დისკონტის დროს. ოღონდ თამასუქების სანინდარი დაკრედიტების შემთხვევაში ბანკს არ გადაეცემა თამასუქების საკუთრების უფლება და მასზე გადასახდელის მიღების უფლება. მსესხებელი აფორმებს გირავნობის ვალდებულებას, რომლის შესაბამისად ბანკს მხოლოდ მაშინ შეუძლია დავალიანების დაფარვის ანგარიშში მიიღოს თამასუქის თანხა, თუკი მსესხებელმა დაარღვია საკრედიტო ხელშეკრულების პირობები.

თამასუქის სანინდართ დაკრედიტების დროს ბანკის რისკის შესამცირებლად გასაცემი კრედიტის თანხას თამასუქის ნომინალზე უფრო დაბალ დონეზე ანესებენ(50–90%-ის ფარგლებში), ამასთან, ითვალისწინებენ შემდეგ ფაქტორებს:

– უშუალო მსესხებლის კრედიტუნარიანობას;

– თამასუქის მფლობელის გადახდისუნარიანობას და თამასუქზე პასუხისმგებელი სხვა პირების არსებობას, რაც ზრდის მისი გადახდის ალბათობას;

– თამასუქის ლიკვიდობას, მისი სწრაფად რეალიზების შესაძლებლობას და ამასთან დაკავშირებულ ხარჯებს;

– თამასუქის პროტესტის გაფორმების ხარკებს და ამ პროცედურის შესაძლო დანახარჯებს;

– სათამასუქო საწინდარის გაფორმებისა და ბანკში მისი შენახვის ხარჯებს;

– სასესხო პროცენტის დონეს;

– მსესხებლის მიერ ვალდებულებათა შეუსრულებლობის შემთხვევაში ბანკის მიერ განცდილი ზარალის ანაზღაურების შესაძლო ხარჯებს.

ამგვარი დაკრედიტების დროს აფორმებენ საკრედიტო შეთანხმებას, რომელიც მოიცავს სესხის გაცემისა და დაბრუნების პირობებს და საგირავნო ვალდებულებას, მსესხებლის მიერ შეთავაზებულ თამასუქების შეფასებას და მათ ხარჯზე იმ ვალდებულებათა ანაზღაურების წესს, რომლებიც მსესხებელს აქვს კომერციული ბანკის წინაშე.

ოპერაციაში ბანკის რისკზე მოქმედი მნიშვნელოვანი ფაქტორია საკრედიტო ხელშეკრულებისა და თამასუქების დაფარვის ვადების თანაფარდობა. თუკი პირველი მეორეზე მეტია, მაშინ მსესხებლების მიერ ვალდებულებათა შეუსრულებლობის შემთხვევაში ბანკის თამასუქის მოქმედების დროის განმავლობაში არ შეუძლია დანაკარგების გარეშე წარადგინოს იგი გადასახდელად და ამით დაფაროს მსესხებლის დავალიანება. ამის გამო ბანკი განიცდის ზარალს ან დაკარგავს შემოსავლის ნაწილს, თუკი თამასუქის მოქმედების ვადა მანამდე ამოინურა, ვიდრე საკრედიტო ხელშეკრულება დასრულდა, მაშინ ეს ზრდის თამასუქზე გადასახდელის დაფარვის საბანკო გარანტიებს, რადგან უზრუნველჰყოფს მსესხებლის ვალდებულებათა დაფარვის ფულადი ფონდის ფორმირებას. თუმცა, უნდა ვითვალისწინებდეთ, რომ ზოგიერთი კანონმდებლობით შესაძლებელია თამასუქის წარდგენა გადასახდელად მისი ვადის გასვლიდან ერთი წლის განმავ-

ლობაში.

საკრედიტო ხელშეკრულების მსვლელობაში მსესხებელს ბანკთან შეთანხმებით შეუძლია ისარგებლოს თამასუქის გადახდის ანგარიშში შემოსული სახსრებით. თუმცა, ამ შემთხვევაში იგი ვალდებულია ბანკის პორტფელში არსებული თამასუქები შეცვალოს ხარისხით ადეკვატური თამასუქებით. ბანკის წინაშე მსესხებლის ვალდებულების სრულად შესრულების შემდეგ დაგირავებული თამასუქები განკარგულებაში ბრუნდება.

სათამასუქო კრედიტს ზოგიერთ საბანკო პრაქტიკაში იყენებენ იურიდიული პირების გადახდისუნარიანობის პრობლემის გადასაჭრელად. მისი ორგანიზების სქემა შემდეგია:

1) ბანკი და მსესხებელი (სანარმო, ორგანიზაცია) დებენ ხელშეკრულებას, რომლის შესაბამისად ბანკი გამოწერს მოკლევადიან თამასუქს, (6 თვის ვადით), მსესხებელი კი ვალდებულია კისრულობს დროულად დააბრუნოს თამასუქის ფორმით გამოყოფილი კრედიტი და მისი პროცენტები.

აღსანიშნავია, რომ თამასუქის სახეობაზე დამოკიდებულებით არსებობს კრედიტის განსხვავებული თანხები და ოპერაციიდან მიღებული საბანკო შემოსავლის ფორმები. მაგალითად, თუკი სათამასუქო კრედიტი ეყრდნობა საპროცენტო თამასუქს, მაშინ სესხის თანხა ემთხვევა თამასუქის ნომინალს, მასზე პროცენტებს კი ჩვეულებრივი წესით რიცხავენ. დისკონტური თამასუქების გამოყენების დროს სესხის თანხა თამასუქის დისკონტირებული ნომინალის ტოლია, საბანკო პროცენტებს კი დისკონტის ფორმით ანგარიშობენ მოცემულ ბანკში მოქმედი მეთოდის მიხედვით;

2) თამასუქის მოქმედების ვადის განმავლობაში მსესხებელს შეუძლია სხვა იურიდიული პირებისათვის მისი გადაცემა თავისი დავალიანების ანგარიშში, რომლის დროსაც იგი ინდოსამენტს აფორმებს. ეს იძლევა მსესხებლის გადახდისუნარიანობის შენარჩუნების შესაძლებლობას მის ანგარიშზე სახსრების უქონლობის დროსაც კი. ამით მსესხებელი დამოუკიდებლად წყვეტს თავის საგადასახდლო პრობლემებს, მიუხედავად სხვა კრედიტორების მხრიდან არსებული პრეტენზიებისა;

3) დაფარვის ვადის დადგომისთანავე თამასუქის ბოლო მფლობელი ბანკს წარუდგენს თამასუქს გადასახდელად;

4) ბანკი ამონებს თამასუქის ნამდვილობას (დადგენილი წესით) და მისი ნომინალის ტოლ თანხას რიცხავს თამასუქის მფლობელის ანგარიშზე.

სათამასუქო კრედიტის გაცემის დროს იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობას ბანკი ჩვეულებრივი წესით ამონებს მოქმედი მეთოდიკით. სათამასუქო კრედიტის ტექნოლოგია შესაძლოა ითვალისწინებდეს თამასუქის ვადამდე წარდგენის გადახდისათვის მის მფლობელ ბანკში, ე.ი. თამასუქის დისკონტის ოპერაციის ჩატარებას. დისკონტირება, როგორც წესი, ხორციელდება ცენტრალური ბანკის დისკონტის განაკვეთის ან მოცემულ ბანკში ამგვარი ვადიანობის კრედიტებზე მოქმედი განაკვეთის მიხედვით. თამასუქების მფლობელისათვის საჭირო ფულადი სახსრების წყაროს მოძიების პრობლემის გადაწყვეტას და ამით ამაღლებს ბანკის თამასუქების გადახდისუნარიანობასა და ლიკვიდობას.

სათამასუქო კრედიტზე არსებული დავალიანების დაფარვა დაშვებულია სესხის თანხისა და მისი პროცენტების ერთჯერადი გადახდის გზით ხელშეკრულების ვადის ბოლოს (თუკი იგი არ აღემატება 3-4 თვეს) ან ყოველთვიურად ტოლი ნაწილების გადახდის გზით.

სათამასუქო კრედიტს შემდეგი თავისებურებები აქვს:

– მისი გაცემის დროს არ ხდება ბანკის რეალური საკრედიტო რესურსების მოცდენა, რომლებიც ამ პერიოდში სხვა შემოსავლიან ოპერაციებში შეუძლიათ გამოიყენონ;

– ამის გამო სათამასუქო კრედიტის საპროცენტო განაკვეთი გაცილებით ნაკლებია (ზოგჯერ 2-3-ჯერ) ბანკში მოქმედ განაკვეთზე;

– სათამასუქო კრედიტს, ჩვეულებრივ, საბანკო ხასიათი აქვს, ე.ი. მისი გაცემა ხდება შესაბამისი უზრუნველყოფის გარეშე. თუმცა, საკრედიტო რისკის შემცირების მიზნით შესაძლოა გათვალისწინებული იყოს სანინდარი სწრაფად რეალიზებადი სასაქონლო-მატიერიალური ფასეულობების სახით;

– სათამასუქო კრედიტზე ხელშეკრულების მოქმედების ვადა პროლონგაციას არ ექვემდებარება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბანკის რისკი გაუმართებლად მოიმატებს;

– თუკი თამასუქზე თანხის მიღების ვადა უკვე გავიდა, მაშინ თამასუქის მფლობელს შეუძლია იგი წლის განმავლობაში წარუდგინოს ბანკს გადასახდელად – იმ თარიღიდან დაწყებული, რაც დაფარვისთვისაა დადგენილი. ამის შემდეგ თამასუქი ძალას კარგავს;

– სათამასუქო კრედიტის თანხა შესაძლოა დაყოფილი იყოს რამდენიმე თამასუქის მიხედვით, რაც შესაძლებლობას უქმნის მსესხებელს, უფრო მოხერხებულად განახორციელოს გადასახადები კრედიტორების წინაშე არსებული ვალდებულებების შესაბამისად.

თამასუქების ავალირება ბანკის მიერ არის კლიენტების თამასუქებზე საბანკო გარანტიების უზრუნველყოფისკენ მიმართული ოპერაცია, რაც არსებითად ამაღლებს მათ გადახდისუნარიანობას. ავალი თავდებობის სახესხვაობაა, რომლის შესაბამისადაც თამასუქების სახესხვაობაა, რომლის შესაბამისადაც თამასუქების მფლობელი ბანკი და მათში მითითებული სხვა პირები სოლიდარულ პასუხისმგებლობას კისრულობენ თამასუქების მიხედვით გადასახადებზე. ავალი დამონმებულია ბანკის გამგეობის თავმჯდომარის (ან მისი მოადგილის) და ბანკის მთავარი ბუღალტრის მიერ.

ზოგიერთ შემთხვევაში თამასუქების ოპერაციას ავალურ კრედიტს უწოდებენ, რადგან ბანკი კისრულობს თამასუქის გადახდის ვალდებულებას, თუკი ამის გაკეთება რაიმე მიზეზის გამო არ შეუძლია თამასუქის მიმცემს, რომელიც ამ ბანკის კლიენტია. ამ უკანასკნელს ასე აძლევენ კრედიტს თამასუქის თანხის დაფარვის პერიოდით. ამის გამო ბანკის თანამშრომლები განსაკუთრებულად გულდასმით ამონმებენ თამასუქის მიმცემის კრედიტუნარიანობას. რადგან ავალურ კრედიტს ყოველგვარი უზრუნველყოფის გარეშე გაცემენ, ამიტომ მსესხებელი უნდა შეესაბამებოდეს პირველი კლასის კრედიტუნარიანობის მოთხოვნებს ბანკში მოქმედი მეთოდის მიხედვით. თუკი დადგა თამა-

სუქის მფლობელის ნაცვლად თამასუქის გადახდის აუცილებლობა ბანკის რესურსების ხარჯზე, მაშინ თამასუქის მფლობელის წინაშე არსებული ვალდებულებების დაფარვის შემდეგ ბანკი უფლებას იძენს, თამასუქზე პრეტენზიები წაუყენოს მის მფლობელს და სხვა პასუხისმგებელ პირებს. გადამხდელი ვალდებულია ბანკსაუნაზღაუროს არამართო თამასუქის ნომინალი, არამედ ბანკის ხარჯებიც მის პროტესტთან დაკავშირებით, აგრეთვე, ის პროცენტები, რომლებიც გაანგარიშებულია ბანკის მიერ თამასუქის დაფარვის თარიღიდან მისი დანახარჯების მთლიანად ანაზღაურების მომენტამდე პერიოდში.

კლიენტის თამასუქის მიხედვით ავალის გაცემის დროს ბანკი აუცილებლად უნდა ითვალისწინებდეს იმას, რომ ცენტრალური ბანკის ინსტრუქციის შესაბამისად, ყველა გაცემული გარანტიის თანხა არ უნდა აღემატებოდეს მისი საკუთარი კაპიტალის სიდიდის ნახევარს.

კონსორციული კრედიტები

დაკრედიტების მოცულობის გაფართოებასთან, სახელმწიფო პროგრამების და საბაზრო ეკონომიკის მეურნე სუბიექტების დაფინანსებისათვის საჭირო მსხვილ საკრედიტო დაბანდებებზე მოთხოვნილების ზრდასთან დაკავშირებით კომერციულ ბანკებს უჩნდებათ მსესხებლებზე რესურსების გაცემისათვის თავიანთი სახსრების გაერთიანება. გარდა საკრედიტო რესურსების აკუმულირებისა, საბანკო კონსორციუმის მიზანი შეიძლება იყოს დაკრედიტების რისკის შემცირება სხვა კრედიტორების მიზიდვის ხარჯზე ან ცენტრალური ბანკის მიერ დანესებული იმ ეკონომიკური ნორმატივების დაცვა, რომლებიც საკრედიტო რისკის სიდიდეს ზღუდავენ. ესაა, კერძოდ, მსხვილი საკრედიტო რისკების მაქსიმალური ზომა (პ37), ბანკის მიერ თავისი მონაწილეებისათვის (აქციონირებისათვის) ან ანსაიდერებისათვის მიცემული თავდებობების, გარანტიებისა და კრედიტების მაქსიმალური სიდიდე (პ9 და პ10). კონსორციულ კრედიტში მონაწილეობით ბანკები ერთდროულად ორ ამოცანას წყვეტენ: მუშაობენ მსხვილ მსესხებლებთან და აკმაყოფილებენ ცენტრალური ბანკის მოთხოვნებს საკრედიტო რისკის დონესთან დაკავშირებით.

კონსორციული კრედიტების გაცემის შესახებ ბანკების შეთანხმებებს მიზნობრივი ხასიათი აქვს და ისინი გარკვეული ვადის განმავლობაში მოქმედებენ. თუმცაა, საბანკო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ კონსორციუმებს მარტო მსხვილი კრედიტების გასაცემად არ აყალიბებენ. მაგალითად, 1998 წ. რუსეთში ჩამოყალიბდა ბანკთა შორისი კონსორციუმი. შეთანხმების შესაბამისად, პრობლემური ბანკების შენაბრებს შესაძლებლობა მიეცათ, კონკრეტული ვადის განმავლობაში თავიანთი დანაზოგები გადაეტანათ შემნახველ ბანკში, შემდეგ კი თავიანთი შეხედულებისამებრ განეგოთ ეს დანაზოგები (გამოეტანათ ისინი ან დაეტოვებინათ საბანკო ანგარიშებზე).

კონსორციული კრედიტების მინოდების პროცედურის საფუძველია შეთანხმების მხარეებს შორის ხელშეკრულების დადება, რომელშიც მკაფიოდ უნდა იყოს ჩამოყალიბებული შემდეგი დებულებები:

- კონსორციუმის მიზნები;
- საკრედიტო შეთანხმების მონაწილეთა შემადგენლობა გასაცემი სესხის მთლიან თანხაში წილების ჩვენებით;
- ვალდებულებათა ხასიათი და ვადები თითოეული მონაწილისათვის;
- ვალდებულებათა შეუსრულებლობისათვის ან არასრულად შესრულებისათვის დაწესებული ქონებრივი პასუხისმგებლობა (ჯარიმები და სხვა სანქციები);
- კონსორციუმის ხელმძღვანელი ორგანოები და მათი ფუნქციები. კონსორციუმის გადანყვეტილებით საერთო ხელმძღვანელობას შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე ფორმა, კერძოდ, მიცემულ კრედიტზე დაწესებული პროცენტი, საკომისიო ჯილდო, მიღებული ჯარიმები და ა.შ. ანალოგიური განისაზღვრება ხელშეკრულების ფარგლებში კონსორციუმის საქმიანობასთან დაკავშირებული ხარჯების განხორციელებისა და კომპენსაციის წესი;
- კონსორციული ხელშეკრულების დამთავრების და მონაწილეთა იმ სახსრების დაბრუნების წესი, რომლებიც გაცემულ კრედიტშია აკუმულირებული. ხელშეკრულებაში მიზანშე-

წონილია დათქმული იყოს კონსორციუმის ფინანსური ვალდებულებები მისი წევრების წინაშე, მათ შორის – შემოსავლის განაწილებისა და დაბანდებული სახსების დაბრუნებასთან დაკავშირებით, აგრეთი, კონსორციუმის მხრიდან ვალდებულებათა დარღვევის შემთხვევაში გამოსაყენებელი სანქციები.

კონსორციული კრედიტის გაცემის პროცედურა გაცემის სხვა მხრივ არ განსხვავდება ბანკებში მიღებული წესისგან, მათ შორის – თანხლების დოკუმენტებით. მსესხებელთან (იურიდიულ პირთან ან კომერციულ ბანკთან) იდება ტრადიციული საკრედიტო ხელშეკრულება, რომელიც ყველა არსებითად პირობას მოიცავს (კრედიტის თანხა და მისი გაცემის წესი, ვადა, საპროცენტო განაკვეთის დონე, ვალის ძირითადი თანხის დაბრუნების და პროცენტების გადახდის წესი, მხარეების უფლებები, მოვალეობები და პაუზისმგებლობა და ა.შ.). დამატებით ფორმდება ქონების დაგირავების, თავდებობის, კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის გარანტიის ხელშეკრულება.

ხელშეკრულების კონსორციულ ფორმას საკმაოდ ხშირად მიმართავენ საერთაშორისო საკრედიტო ურთიერთობებში.

• • • • • ▶ მოკლე დასკვნები

1. სატრასტო მომსახურების ბაზრის ჩამოყალიბება იმ გარემოებამ განაპირობა, რომ ორგანიზაციებსა და მოქალაქეებში გაჩნდა მოთხოვნილება, თავიანთი ფინანსური და იურიდიული საქმეების გაძღოლა მიენდოთ პროფესიონალებისთვის, რომლებიც მათი საკუთრების დაცვას, ვალდებულებათა შესრულებასა და მაღალ შემოსავალს უზრუნველყოფდნენ. განვითარებული ქვეყნების ბაზრის ძირითად ნაწილს შეადგენს კლიენტის ფულადი სახსრების, მისი ფასიანი ქაღალდების „პორტფელის“ მართვაში განუვლილი მომსახურება.

2. სატრასტო კომპანიასთან (ბანკთან) კლიენტები, ჩვეუ-

ლებრივ, დებენ ხელშეკრულებას ტრასტ-ანგარიშის გაძლოლაზე (ფასიანი ქალაღდების, ვალუტის ან კომბინირებულის), საიდანაც კლიენტი პროცენტებს (რწმუნებულის ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილს) მიიღებს.

მსხვილ კლიენტებს შეუძლიათ ისარგებლონ უფრო ფათრო სპექტრის მომსახურებით, რომელიც პერსონალური ტრასტის საფუძველზე მათი მრავალფეროვანი ქონების მართვას უკავშირდება.

პერსონალური ტრასტი შეიძლება რამდენიმე ხერხით გაფორმდეს. ძირითადია ხელშეკრულება მრწმუნებელსა და რწმუნებულს შორის. ამ ხელშეკრულების საფუძველზე რწმუნებული ქონებას ფლობს და განკარგავს მრწმუნებლის ან იმ ბენიფიციარის ინტერესებისთვის, რომელსაც (რომლებსაც) მრწმუნებელი მიუთითებს.

3. ბანკის დეპოზიტური ოპერაციები მოიცავს საკუთრების უფლებათა აღრიცხვის, შენახვის, მინდობით მართვის განხორციელების ოპერაციებს, აგრეთვე, საბროკერო და სხვა ოპერაციების ჩატარებას საკუთრივ ბანკების კუთვნილ სამისიო ქალაღდებზე და საკრედიტო ორგანიზაციის დეპონენტების მიერ გადაცემულ ფასიან ქალაღდებზე.

დებულება დეპოზიტური საქმიანობის შესახებ ადგენს მოთხოვნას ამ საქმიანობის განმახორციელებელი ორგანიზაციებისთვის და იმ ცალკეული ქვედანაყოფებისათვის, რომლებიც მხოლოდ და მხოლოდ დეპოზიტურ საქმიანობას ეწევიან. სტრუქტურაზე დამოკიდებულებით, ბანკებში შეიძლება იქმნებოდეს როგორც სამმართველო ან განყოფილება, ისე განყოფილების ფარგლებში სექტორიც. აშკარაა, რომ მომავალში უფრო მკვეთრი იქნება იმ ქვედანაყოფების გამიჯვნის წესები, რომლებიც ამა თუ იმ საქმიანობას განახორციელებენ.

4. იპოთეკური კრედიტი არის ფულადი სახსრები, რომლებსაც ბანკი უძრავი ქონების გირაოთი სესხად აძლევს კლიენტს. მიღებული კრედიტით სარგებლობისთვის კლიენტმა ბანკს უნდა გადაუხადოს პროცენტები და, აგრეთვე, ყოველთვიურად დააბრუნოს ნასესხები სახსრები საკრედიტო ხელშეკრულებით

დადგენილ ვადებში.

იპოთეკა, როგორც დაკრედიტების მეთოდი ჯერ კიდევ XVII ს. შუახანებში გაჩნდა პრუსიაში. იმ დროს მინა იყო ყველაზე უფრო საიმედო სანიინდარი, რომელიც განადგურებას შეიძლებოდა გადარჩენოდა არაერთი დამანგრეველი ომის შედეგად. გადაცემული კაპიტალისთვის იძლეოდნენ დოკუმენტებს, რომლებშიც მკაფიოდ იყო აღნიშნული მიწის ნაკვეთი. გასესხებული ფულის დაბრუნების დაგვიანების შემთხვევაში მიწის მფლობელობა გადიოდა მიწის (სახელმწიფო) საკრედიტო სალაროს საკუთრებაში, როგორც ვალის კომპენსაცია.

5. იპოთეკური დაკრედიტების სრულფასოვანი სამართლებრივი რეგულირების უზრუნველსაყოფად საჭიროა კანონებისა და სხვა სამართლებრივი აქტების შექმნა. ამ აქტებმა უნდა დაარეგულირონ ბანკებისა და იპოთეკური დაკრედიტების ბანკის სხვა სუბიექტების სამართლებრივი მდგომარეობა, იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების ემისიისა და მიმოქცევის წესი და ა.შ. ამ კანონებისა და სამართლებრივი აქტების შინაარსი და მიმართულება დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ იპოთეკური ბაზრის რომელი მოდელის კონსტრუირებას მოახდენენ ისინი.

იპოთეკის განვითარების ისტორიაში გამოყოფენ იპოთეკური დაკრედიტების ორ ძირითად მოდელს.

ტირმინაზისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

ავალი - სათამასუქო თავდებობა, რომელსაც კისრულობს მესამე პირი (ავალისტი) განსაკუთრებული საგარანტიო ბარათის გაცემით. ავალისტის ხელის მონერა აუცილებელია თამასუქის წინა პირზე ან დამატებით ფურცელზე - ალონუზე. საგარეოსავაჭრო გარიგებებში ვალისტის როლში გამოდის იმპორტიორის ბანკი.

ბენეფიციარი - პირი, ვის სასარგებლოდაც დაიდება სატრასტო ხელშეკრულება, მ.შ. სატრასტო ოპერაციებიდან მიღებული

შემოსავლებიდან მიღებული თანხების მიხედვითაც.

დახურული (კონფედენციალური) ფაქტორინგი - კლიენტსა და ბანკის ფაქტორ-განყოფილებას (ფაქტორინგული კომპანია) შორის შეთანხმების ფორმა, რომლის დროსაც გადახდები ისევ ჩაირიცხება კლიენტის ანგარიშზე, ხოლო დავალიანების დაფარვა სწარმოებს კლიენტის ანგარიშიდან სახსრების შემდგომი გადარიცხვების საშუალებით.

დეპოზიტარული მომსახურება - სააგენტო მომსახურების სახე ფასიანი ქაღალდების ემიტენტებისათვის. მას ეკუთვნის მომსახურების შემდეგი სახეები: ფასიანი ქაღალდების ნაწილობრივი სერტიფიკატის ან გლობალური შენახვა, აქციონერების რეესტრის წარმოება, ემიტენტის ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების წარმოება, მისი აქციების განთავსება და ახალ აქციებზე ან ობლიგაციებზე გადაცემა და ა.შ.

იპოთეკური კრედიტი - სამომხმარებლო კრედიტის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს. ამასთან მისთვის დამახასიათებელია მთელი რიგი სპეციფიკური ნიშნები, რაც სამომხმარებლო კრედიტის სხვა ფორმებში არ გვხვდება. უპირველესად, აღსანიშნავია მისი მკაცრად განსაზღვრული მიზნობრივი დანიშნულება, რაც დაკავშირებულია ინდივიდუალური კერძო მეურნეობების კაპიტალურ დანახარჯებთან.

კომისიონერი - პირი, რომელიც საკომისიო ხელშეკრულების შესაბამისად, კლიენტის სახსრებით შეუძლია აწარმოოს განსაზღვრული ქმედებანი თავისი სახელით; აღნიშნული საქმიანობისათვის იგი იღებს საკომისიო გასამრჯელოს.

ნდობით აღჭურვილი მმართველი - პირი, რომელსაც მფლობელი (მესაკუთრე) ხელშეკრულებით გადასცემს თავის ქონებას ან ქონებრივ უფლებას დროებითი მართვის (სარგებლობის) უფლებით ან განსაზღვრული საქმიანობის მიზნით. მმართველი ამ შემთხვევაში მოქმედებს თავისი სახელით, მაგრამ მესაკუთრე კლიენტის დავალებითა და სახსრებით. იგი მატერიალურად პასუხისმგებელია თავისი საქმიანობის შედეგებზე.

სატრასტო ოპერაციები - კომერციული ბანკების და სპეციალიზებული ფინანსური ინსტიტუტების ოპერაციებია, რომლითაც

ხორციელდება კლიენტის ქონების მართვა და მათი დავალებების შესრულება მათი სახელით და მათი ინტერესებიდან გამომდინარე.

ტრასტის დამფუძნებელი - იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ქონების მესაკუთრეა ან კანონის ძალით (მესაკუთრის დავალებით) განკარგავს მას.

ღია ფაქტორინგი - ფაქტორინგის სახე, რომლის დროსაც საანგარიშსწორებო ოპერაციების მიხედვით კლიენტის პარტნიორებს ეგზავნებათ შეტყობინება ფაქტორინგული ხელშეკრულების შესახებ და გადახდის რეკვიზიტების შეცვლის შესახებ /

? **კითხვები და დავალებები** **დამოუკიდებელი მუშაობისათვის**

1. ჩამოთვალეთ და განმარტეთ სატრასტო ოპერაციები.
2. რა მოთხოვნებს უყენებენ ბანკებს, რომლებიც ასრულებენ სატრასტო ოპერაციებს?
3. რა ფუნქციებს ასრულებენ სატრასტო ქვედანაყოფები?
4. რა შინაარსის და დანიშნულების არის ინვესტიციური დეკლარაციები?
5. ვის წინაშე და რა პოზიციების მიხედვით ხდება სატრასტო ქვედანაყოფების ანგარიშგება?
6. ჩამოთვალეთ, რა როლი შეიძლება შეასრულონ ბანკებმა სატრასტო ოპერაციებში. რაში მდგომარეობს მათი თავისებურებები?
7. დაასახელეთ და დაახასიათეთ სატრასტო ოპერაციების მონანილენი.
8. თუ არის თქვენთვის ცნობილი, როგორ ხდებოდა სატრასტო ოპერაციების სამართლებრივი საფუძველი. რომელი კანონის შესაბამისად რეგულირდება დღეს სატრასტო ოპერაციები.
9. რას მოიცავს ბანკის დემოზიტიური ოპერაციები?

10. რა ფუნქცია აქვს ბანკის დეპოზიტარიუმს?
11. ჩამოთვალეთ დეპოზიტური ოპერაციების სახეები.
12. განსაზღვრეთ იპოთეკური კრედიტის არსი.
13. რომელი ობიექტები შეიძლება იქნეს გამოყენებული გირაოდ იპოტეკის დროს?
14. ჩამოთვალეთ დოკუმენტები, რომლებიც ჩვეულებრივ გამოიყენება იპოთეკური კრედიტის დროს.
15. დაახასიათეთ იპოთეკური დაკრედიტების მექანიზმი.
16. დაახსენეთ და დაახასიათეთ იპოთეკური ბაზრის მოდელები.
17. დაახასიათეთ იპოთეკური ოპერაციები ამჟამად საქართველოში.
18. როდის გამოიყენება კონსორციული კრედიტები?
19. განსაზღვრეთ კონტოკორენტული კრედიტი.
20. რა არის ოვერდრაფტი?
21. რა ინტერესები აქვს ბანკს სათამაშუო კრედიტის გაცემისას?
22. რა ფაქტორები მიიღება მხედველობაში სათამაშუო კრედიტის რისკის შემცირების მიზნით?
23. რას ნიშნავს ბანკის მიერ თამაშუქის ავალირება?
24. ჩამოთვალეთ საბანკო მომსახურების რა ახალი ფორმებია კიდევ თქვენთვის ცნობილი?

რეკომენდებული ლიტერატურა

- ასათიანი რ. ეკონომიქსი. განმარტებითი ლექსიკონი. თბ., საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2003.
- ლუდუშაური ლ. კრედიტი და თანამედროვე საბანკო მექანიზმი. თბ., 1996.
- ხელაია გ., კაკულია რ. ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის ზოგადი თეორია. თბ., 2000.
- ცაავა გ. ფინანსები, ფულის მიმოქცევა, საფინანსო ინჟინერია, კრედიტი. თბ., 1999.
- ხელაია გ. ფული, ბანკები, ბირჟები. თბ., 1996.

Банковское дело. Под ред. Белоглазова Г.Н., Кроливецкая Л.П. М., Финансы и статистика, 2004.

Банковское дело. Под ред. О.И. Лаврушина. М., Финансы и статистика, 2004.

Деятельность коммерческих банков. Под ред. А.В. Калтырина. М.: Фениксб 2004.

Жарковская Е.П. Банковское дело. Учебник. М.: Омега - Л, 2004.

Иванов В.В. Ипотечное кредитование. М.: Маркетинг, 2001.

Коробова Г.Г. Банковское дело. М.: Экономист, 2004.

Мод Д., Молино Ф. Private Banking: элитное обслуживание частного капитала. М.: Альпина, 2003.

Основы банковской деятельности (Банковское дело). Под ред. К.Р. Тагирбекова М.: "ИНФРА-М", 2001.

Финансо-кредитный энциклопедический словарь. Под общ. ред. А.Г. Грязновой. М.: Финансы и статистика, 2004.

გაერთიანებული თაქი. საბანკო სამაინოაის რეგულირება

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 14.1. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სახეები და თავისებურებები თანამედროვე ეტაპზე
- 14.2. საოპერაციო პროცედურა და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები
- 14.3. ცენტრალურ ბანკში დეპონირებული სავალდებულო რეზერვების დადგენა
- 14.4. საპროცენტო პოლიტიკა. ოფიციალური საპროცენტო განაკვეთის რეგულირება
- 14.5. ბანკების რეფინანსირება
- 14.6. ოპერაციები ღია ბაზარზე
- 14.7. სავალუტო რეგულირება
- 14.8. ფულის მასის ზრდის ორიენტირების დადგენა და პირდაპირი რაოდენობრივი შეზღუდვები: ტარგეტირების პოლიტიკა

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

არამატერიალური აქტივები
 არამატერიალური აქტივების
 ნარჩენი ღირებულება
 არაკუმულაციური უვადო პრი-
 ვილეგებული აქცია

აუტსაიდერი
 აქციებში კონვერტირებადი ვალი
 გარესაბალანსო ვალდებულებები
 გრძელი ღია სავალუტო პოზიცია
 გუდვილი

დასაღღოვებადი ანგარიშები
დისკონტი
დისკონტირება
ეგთო
ემისია
ექსპანსიონისტური ფულად-
საკრედიტო პოლიტიკა
ვალდებულებები
ინსაიდერი
ინტერვენცია
კორპორაციული სავალო ვალ-
დებულებები
კორპორაციული სავალო ფასი-
ანი ქალაღღი
ლაგი
ლაჟი
ლიკვიღური აქტივები
მთლიანი აქტივები
მთლიანი ვალდებულებები
მთლიანი კაპიტალი
მიმღინარე აქტივები
მინიმაღური რეზერვები
მინიმაღური საზეღამხეღველო
კაპიტალი
ოვერღრაფტი
ოპერაციები ღია ბაზარზე
პირღაპირი რაოღენობრივი
შეზღუღვები
პრივიღეღებული აქცია
რესტრიქცია
რესტრიქციული ფულად-საკ-

რეღიტო პოლიტიკა
რეფინანსირება
საემისიო საქმიანობა
საერთაშორისო ფინანსური ინ-
სტიტუტები
საერთო რეზერვი
სავალდებულო რეზერვების
ნორმატივი
სავალუტო რეგულირება
საკრედიტო დაბანღება
საპროცენტო პოლიტიკა
სპეციაღური რეზერვი
სუბორიღინირებული ვალი
ტარგეტირება
ტრანსაქცია უვაღო პრივიღე-
ღებული აქცია
ფულად-საკრედიტო პოლიტი-
კის რეგულირების მექანიზმი
ფულად-საკრედიტო პოლიტი-
კის სტრატეღია
ფულად-საკრედიტო პოლიტი-
კის ძირითადი მიმართულებები
ფუღის მასის ზრღის ორიენ-
ტირების დაღგენა
ღია სავალუტო პოზიცია
ცენტრალური ბანკის ფულად-
საკრედიტო პოლიტიკა
ძირითადი საშუალღები (კაპი-
ტალი)
ძირითადი საშუალღებების ნარ-
ჩენი ღირებულება

14.1. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სახეობი და თავისებურებები თანამედროვე ეტაპზე

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა წარმოადგენს სამეურნეო კონიუნქტურის რეგულირებისა და მთელი რიგი ზოგად ეკონომიკური მიზნების – ფულის გამყარების, ფასების სტაბილიზაციის, ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის, ეკონომიკური ზრდის ტემპების სტაბილიზაციის მიზნით ფულად-საკრედიტო სისტემის საქმიანობის მარეგლამენტირებელ სახელმწიფოებრივ ღონისძიებათა ერთობლიობას.

სამეურნეო კონიუნქტურის მდგომარეობიდან გამომდინარე, გამოყოფენ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ორ ძირითად ტიპს, რომელთაგან თითოეულისათვის დამახასიათებელია ინსტრუმენტების საკუთარი ნაკრები და რეგულირების ეკონომიკური და აღმინისტრაციული მეთოდების განსაზღვრული შეხამება.

რესტრიქციული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა მიმართულია კომერციული ბანკების საკრედიტო ოპერაციების მოცულობის შეზღუდვისა და საპროცენტო განაკვეთების დონის ამაღლების გზით ფულად-საკრედიტო სისტემის მარეგლამენტირებელ ღონისძიებათა რეალიზაციაზე. მის გატარებას, ჩვეულებისამებრ, თან ახლავს გადასახადების გადიდება, სახელმწიფო ხარჯების შემცირება, ასევე ინფლაციის შეჩერებისაკენ მიმართული სხვა ღონისძიებანი, მთელ რიგ შემთხვევებში კი – საგადასახადო ბალანსის გაჯანსაღება. რესტრიქციული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ინფლაციასთან ბრძოლის, ასევე საქმიანი აქტივობის ციკლური ცვალებადობის შენელების მიზნით.

ექსპანსიონისტური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, როგორც წესი, ხასიათდება დაკრედიტების მასშტაბების გაფართოებით, მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობის ნამატზე კონტროლის შესუსტებით, საგადასახადო განაკვეთების შემცირებით, საპროცენტო განაკვეთის დონის დაქვეითებით.

როგორც ექსპანსიონისტურ, ასევე რესტრიქციული ტიპის ფუ-

ლად-საკრედიტო პოლიტიკას შეიძლება ჰქონდეს ან ტოტალური, ან სელექციური ხასიათი. ტოტალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის დროს ცენტრალური ბანკის ღონისძიებები ვრცელდება საბანკო სისტემის ყველა დაწესებულებაზე, სელექციურისას კი – ცალკეულ საკრედიტო ინსტიტუტებზე ან მათ ჯგუფებზე, ან საბანკო საქმიანობის განსაზღვრულ სახეებზე. სელექციური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა შესაძლებლობას აძლევს ცენტრალურ ბანკს, მოახდინოს არჩევითი ზემოქმედება მოცემული მიმართულებით. მისი ჩატარებისას პრაქტიკაში გამოიყენება ინსტრუმენტების შემდეგი ნაკრები, ან მათი შეხამების შემდეგი მრავალფეროვნება: საალრიცხვო და გასანაღდებელი ოპერაციების (მაგ. დარგების რეგიონების მიხედვით და ა.შ.) ლიმიტების დადგენა; ბანკების (მათი დაჯგუფებების) ოპერაციების ცალკეული სახეების ლიმიტირება; სხვადასხვაგვარი ფინანსური-საკრედიტო ოპერაციების ჩატარებისას მარჯის დადგენა; მსესხებელთა ცალკეული კატეგორიებისათვის სესხების ცალკეული სახეების გაცემის პირობების რეგლამენტაცია; საკრედიტო ზღვრების დადგენა და ა.შ.

სელექციურ პოლიტიკას მიმართავენ სუსტად განვითარებული ფინანსური ბაზის პირობებში, როცა მათ არ ძალუძთ საჭირო მიმართულებით ფულადი საშუალებებისა და ინვესტიციების საკმაოდ ეფექტური გადანაწილება. ერთის მხრივ, ასეთი პოლიტიკა ხელს უწყობს ეკონომიკის პრიორიტეტულ სფეროებში კრედიტის ნაკადის არსებით შეცვლას, მეორე მხრივ, ხელს უშლის ფინანსური-საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირებას ცალკეული რეგიონების, დარგების, საქმიანობის სფეროების დაკრედიტების შეღავათიანი პირობების შექმნის გამო. პრიორიტეტული დარგებისაკენ მიმართული კრედიტების რაოდენობრივი შეზღუდვის, ასევე მათზე შეღავათიანი საპროცენტო სფეროების სუბსიდირების აუცილებლობას საერთაშორისო საკრედიტო-ფინანსური ორგანიზაციებისა და ბიუჯეტის სახსრების ხარჯზე, რაც უცილობლად წარმოშობს ახალ პრობლემებს საკრედიტო-ფინანსურ სფეროში.

გასათარებელი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ტიპის, შესაბამისად კი კომერციული ბანკების საქმიანობის რეგულირებ-

ის, ინსტრუმენტების ნაკრების შერჩევას ცენტრალური ბანკი ახორციელებს სამეურნეო კონიუნქტურის გათვალისწინებით ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის. ასეთი შერჩევის საფუძველზე შემუშავებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები მტკიცდება საკანონმდებლო ორგანოს მიერ. ამასთან, აუცილებელია ფულად-საკრედიტო რეგულირების ამა თუ იმ ღონისძიების ჩატარებასა და მისი რეალიზაციის ეფექტის გამოვლინებას შორის დროებითი ლაგის გათვალისწინება. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სხვადასხვა ტიპების გამოყენების ეფექტურობა განისაზღვრება იმით, თუ რამდენადაა ფულის მიმოქცევის დესტაბილიზაცია გამონეუელი „წმინდა“ ფულადი და არა ზოგადეკონომიკური და პოლიტიკური ფაქტორებით.

უახლოესი პერიოდისათვის ცენტრალური ბანკის ერთიანი სახელმწიფო ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები ყალიბდება ღრმა ზოგადეკონომიკური კრიზისის რთულ პირობებში. ასეთი სიტუაცია შეიქმნა მთელი რიგი გარე და შიგა ფაქტორების ზემოქმედებით, სახელდობრ:

- გადასახადების აკრეფის დაბალ დონესთან დაკავშირებული საგადასახადო-საბიუჯეტო პრობლემების გამწვავებით, ხელფასებისა და სოციალური გადასახადების დავალიანების გადიდებით, შიგა სახელმწიფო ვალის მომსახურებისა და რეფინანსირების ხარჯების ზრდით;

- რეალური სექტორის მრავალი დაწესებულების ურთიერთგადაუხდელობისა და ფაქტობრივი ბანკროტირების ზრდით;

- საგარეო სახელმწიფო ვალის მომსახურების ხარჯების ზრდითა და ფულის ერთეულის მაღალი კურსის შენარჩუნებით, ენერგორესურსების მსოფლიო ბაზრებზე კონიუნქტურის პროგნოზირებადი ცვლილებებით განპირობებული საგადასახადო ბალანსის მდგომარეობის გაუარესებით;

- მსოფლიო ფინანსურ ბაზრებზე სიტუაციის გაუარესებით, რაც გამოიხატება ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ბაზრების მქონე ქვეყნებიდან საერთაშორისო კაპიტალის გადინებაში.

1998 წ. კრიზისის განვითარებაში გამოყოფენ ორ ეტაპს, რომ-

ლის დროსაც ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა განსხვავებული იყო და ყალიბდებოდა ზოგადეკონომიკური მდგომარეობის შესაბამისად. პირველ ეტაპზე კრიზისი მეტწილად ფარული ფორმით მიმდინარეობდა და შესაძლებელი იყო მისი დამალვა სახელმწიფო ვალის ზრდითა და ქვეყნის ოქროსა და ვალუტის რეზერვების გახარჯვით. ამ პერიოდში ფინანსურ ბაზარზე არაერთხელ გაიზარდა რეფინანსირების, სალომბარდე კრედიტების, ასევე ბანკის დეპოზიტებში სახსრების მოზიდვის განაკვეთები. სწორედ ამ პერიოდში ნათელი გახდა, რომ სახელმწიფო მოკლევადიანი ვალდებულებები აღარ იყო ცენტრალურ ბიუჯეტში სახსრების მოზიდვის ინსტრუმენტი, პირიქით, მოხდა ბიუჯეტის სახსრების შთანთქმა.

კრიზისის მეორე ეტაპი მიმდინარეობდა ღია ფორმით და მოიცვა ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრების ყველა მხარე: სახელმწიფომ ვეღარ შეძლო სახელმწიფო ვალის მომსახურება და თავისი მიმდინარე ვალდებულებების შესრულება, ფინანსურმა ბაზრებმა პრაქტიკულად შეწყვიტეს ფუნქციონირება, ქვეყნის ოქროსა და ვალუტის რეზერვები უკიდურესად დაბალ დონეზე აღმოჩნდა, საბანკო სექტორში წარმოიშვა სისტემური კრიზისი. მისმა თანამდევმა ქალაქის ფულის დავალიანებამ განსაზღვრა ეკონომიკის ახალი მდგომარეობა, რადგან მოხდა ინფლაციის მკვეთრი ნახტომი, ხოლო მოსახლეობამ დაკარგა ფინანსური სისტემისა და ბანკებისადმი ნდობა.

კრიზისმა მიგვიყვანა ქვეყნის ეკონომიკაში ახალ პრობლემებთან:

- საგარეო ვალების გადახდის ვალდებულებების შესრულების პრობლების გაუარესებასთან;
- ეკონომიკურ ზრდაზე გადასვლის ტემპების შენელებასთან;
- საბანკო სისტემისა და ფინანსური ბაზრების გაჯანსაღებისათვის დამატებითი სახსრების გამონახვის აუცილებლობასთან;
- საზოგადოებაში სოციალური დაძაბულობის ზრდასთან.

ამ სიტუაციაში მოხდა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის პრიორიტეტების ცვლა მისი რომელიმე ტიპის – რესტრუქციულისა თუ ექსპანსიონისტურისათვის უპირატესობის მინიჭების შეუძლე-

ბლობის გამო. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა გახდა შენონილი, რაც ითვალისწინებს ყველა ეკონომიკური აგენტის მიერ მკაცრი ფინანსური დისციპლინის დაცვას, ფულადი მასის რეგულირებისადმი პასუხისმგებელურ მიდგომას და ინსტიტუციონალური რეფორმების სფეროში მუშაობის უკიდურეს აქტივიზაციას მცოცავი სავალუტო კურსის პირობებში.

მცოცავი სავალუტო კურსის პირობებში გატარებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ ქრება სავალუტო კურსისა და ცვალებადი მაკროეკონომიკური პირობების შეუსაბამობასთან დაკავშირებული დისბალანსის წარმოშობის საშიშროება. მცოცავი სავალუტო კურსის რეჟიმის დროს ცენტრალური ბანკის მიერ შესაძლებელი ხდება ეკონომიკის ფულით გაჯერება. სავალუტო კურსის იმდონის საბაზრო განსაზღვრა, რომლის შესანარჩუნებლად არ იხარჯება ცენტრალური ბანკის სავალუტო რეზერვები, ბანკს შესაძლებლობას აძლევს მეტი ყურადღება დაუთმოს ეკონომიკის რეალური სექტორების პრობლემებს. ამ პირობებში ჩნდება შესაძლებლობები მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშის დადებითი სალდოს გადასახდელად, მთლიანობაში, საგადასახადო ბალანსის გასაუმჯობესებლად, ასევე ოქროსა და ვალუტის რეზერვების აღსადგენი სამუშაოების დასაწყებად, რასაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კრიზისის შემდგომ პერიოდში. მცოცავი სავალუტო კურსის რეჟიმის შემოღების შემდეგ არსებითად გაიზარდა სახსრების ნაშთები კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშებზე, რაც ხელს უწყობდა საბანკო არგადახდების კრიზისიდან თანდათანობით გამოსვლას. ფულადი შემოთავაზება რამდენადმე გაიზარდა, თუმცა მას თან არ სდევდა ინფლაციის ზრდა.

უახლოესი პერსპექტივებისათვის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზნები მიმართულია მშპ-ის შემცირების შეზღუდვის, ინფლაციის შეჩერებისა და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის სტაბილიზაციისკენ. ეკონომიკური პოლიტიკიდან გამომდინარე, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზნების შემუშავება ემყარება განსაზღვრულ ძირითად მაკროეკონომიკურ ინდიკა-

ტორებს: რეალური მშპ-ს დინამიკას, სამრეწველო პროდუქციის მოცულობას, სამომხმარებლო ფასების ინდექსს, უმუშევრობის დონეს და ცენტრალური ბიუჯეტის დეფიციტის დინამიკას.

საგადასახადო დისციპლინისა და ეფექტური საგადასახადო კანონმდებლობის პრობლემების გადაუჭრელობას მივყავართ ბიუჯეტის შემოსავლების შემცირებასთან და ზღუდავს სახელმწიფოს შესაძლებლობებს საინვესტიციო პროგრამის დაფინანსებაში. ბიუჯეტის შემოსავლებისა და მისი დეფიციტის წყაროების აღრიცხვის საერთაშორისო მეთოდოლოგიაზე ნავარაუდევ გადასვლასთან დაკავშირებით, შემოთავაზებულია ამ უკანასკნელის შემადგენლობაში სახელმწიფო და მუნიციპალურ საკუთრებაში მყოფი ქონების გაყიდვიდან, ასევე სახელმწიფო მარაგის რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლების გათვალისწინება. კეთდება პროგნოზი ფედერალური ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების სტრუქტურის შეცვლის თაობაზე, ასევე პირდაპირი შემოსავლების გაზრდისა და არაპირდაპირი შემოსავლების წილის შემცირებაზე, რაც განპირობებულია საგადასახადო კანონმდებლობაში შეტანილი ცვლილებებით. კეთდება პროგნოზი ასევე სახელმწიფო ვალის მომსახურების ხარჯებში ცვლილებების თაობაზე: ვარაუდობენ, რომ ცენტრალური ბიუჯეტის ხარჯების ჯამის ხვედრითი წილის გადიდებისას შიგა ვალის წილი მცირდება, ხოლო საგარეო ვალისა – იზრდება.

მაგრამ იმის მიზეზი, რომ ქვეყნის ეკონომიკა ვერა და ვერ გავიდა მდგრადი ეკონომიკური ზრდის ტრაექტორიაზე, არის არა ბიუჯეტის დეფიციტი და მისი შემოსავლების არასაკმარისობა, არამედ თავად საბანკო სისტემის კრიზისი. საბანკო სისტემის გაჯანსაღება ეფექტური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარების ძირითადი პირობაა, კრიზისულმა მოვლენებმა გვიჩვენეს შექმნილი ეკონომიკური გაურკვეველობის პირობებში ფულადი მასის მოცულობის პროგნოზირების სირთულე. ქვეყნის ეკონომიკის დოლარიზაცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანს ხდის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში როგორც ეკონომიკური აგენტების აქტივების დინამიკის ცვლილებებს, ასევე მათი სავალუტო ანგარიშე-

ბის მოძრაობის გამოყენებას. ამიტომაც, საგადასახადო ბალანსის პროგნოზიდან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ საგარეო სექტორი მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ფულადი შემოთავაზების ჩამოყალიბების პროცესში. საექსპორტო საქონელზე ფასების დონის შენარჩუნების, სავალუტო რეგულირებისა და სავალუტო კონტროლის ქმედითი ღონისძიებების განხორციელების პირობებში შესაძლებელია საგადამხდლო ბალანსის მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშების დადებითი სალდოს გადიდება. ეს შექმნის საფუძველს ცენტრალური ბანკის სავალუტო რეზერვების გასადიდებლად და გავლენას მოახდენს ფულადი მასის ნამატის პარამეტრებზე, ასევე შეამცირებს მთავრობის მოთხოვნილებებს სასესხო საშუალებებზე.

უახლესი წლებისათვის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგია მდგომარეობს გონივრულად დასაშვები დაბალი ინფლაციის პირობებში ეკონომიკური ზრდის ტრანექტორიაზე თანდათანობით გასვლაში. ამ სტრატეგიის სარეალიზაციო მასტიმულირებელ პირობებს წარმოადგენს: საბანკო სისტემის გაჯანსაღება, ფინანსური ბაზრების აღდგენა, საგარეო დავალიანების პრობლემების რეგულირება, სავალო ვალდებულებების უპირობო შესრულების მექანიზმის შექმნა მისი ყველა ფორმისათვის. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის საბოლოო მიზანი იქნება ინფლაციის ზრდის შეჩერება ეკონომიკაში დაქვეითების შეზღუდვისას. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქვეყნის ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა ხელს შეუწყობს მოსახლეობის რეალური შემოსავლების დაცვას და უმუშევრობის შეჩერებას. მნიშვნელოვანია საგადამხდლო ბალანსის მიმდინარე ანგარიშის დადებითი სალდოს უზრუნველყოფა, რაც ასევე შესაძლებელს გახდის სავალუტო რეზერვების ზრდას და ვალების დაფარვას.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგიული მიზნების მიღწევის მნიშვნელოვანი ფაქტორია პერსპექტივაში ეკონომიკის რეალური საპროცენტო განაკვეთების დაბალი დადებითი დონე, რაც სტიმულს მისცემს რეალური სექტორის მხრიდან სასესხო რესურსებს, ასევე ეკონომიკურ ზრდას. თუმცა, საბაზრო პირობებში ცენტრალურ ბანკს არ შეუძლია პირდაპირი გავლე-

ნა იქონიოს საბოლოო მსესხებელთა საკრედიტო განაკვეთებზე, ეს არაპირდაპირი გავლენა გასაშუალებულია ფინანსური ბაზრებით. ამ მიზნის მიღწევა რთულდება პრაქტიკულად ყველა ფინანსური ბაზრის დესტაბილიზაციით. ამიტომაც უკანასკნელთა აღდგენა და უცხოური კაპიტალის მოძრაობაზე მათი ნაკლები დამოკიდებულების უზრუნველყოფა შესაძლებელს გახდის საპროცენტო განაკვეთების რეგულირებაში მანევრირების მაღალი ხარისხის მიღებას.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ახალი ელემენტი შეიძლება იყოს ბანკების მიერ ფულად შეთავაზებებში სანარმოთა დაკრედიტების ხვედრითი წილის გადიდება, იმდენად, რამდენადაც ცენტრალური ბანკი გაზრდის ბანკებისათვის გადაცემულ კრედიტებს.

14. 2. საოპერაციო პროცედურა და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები

ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის საოპერაციო პროცედურა დაფუძნებულია ფულად-საკრედიტო რეგულირების ორგანოების წმინდა საერთაშორისო რეზერვებისა და წმინდა შიგა აქტივების მოცულობის კონტროლზე. პირველ რიგში, ეს არის გაფართოებული კრედიტების გადაცემა ქვეყნის მთავრობისა და კომერციული ბანკებისათვის. ბანკი ამ მიზნის მისაღწევად გამოიყენებს მის განკარგულებაში არსებული ინსტრუმენტების მთელ სპექტრს. ცენტრალური ბანკი დღეს ზემოქმედებას ახდენს ბანკების რეზერვებზე საბაზრო ინსტრუმენტების მეშვეობით. თავის მოკლევადიან პოლიტიკაში ის ითვალისწინებს რეზერვებზე საბანკო სისტემის მოთხოვნილების მოსალოდნელ ცვლილებებს, როგორც წლის, ასევე თვის განმავლობაში, რითაც ხელს უწყობს ფულად ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთების ზედმეტი ცვალებადობის განონასწორებას.

საბანკო ოპერაციების რეგულირების მექანიზმი დამოკიდებულია ქვეყანაში საბანკო საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმე-

ბზე, ცენტრალური ბანკის ადგილზე, როლსა და ფუნქციებზე, მთავრობისაგან მისი დამოუკიდებლობის ხარისხზე და სხვა ფაქტორებზე. იგი მოიცავს როგორც ნალდი და უნალდო საბანკო ოპერაციების რეგულირების მეთოდებსა და ინსტრუმენტებს, ასევე ფულადი მასის დინამიკაზე, საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებსა და მიკრო და მაკროდონეზე ბანკის ლიკვიდობაზე კონტროლის კონკრეტულ ფორმებს.

ერთიან ეკონომიკურ სივრცეში საგადასახდელ ბრუნვის მართვის მიზნით, დასახული ამოცანების გადანყვეტა ცენტრალური ბანკის მიერ ხორციელდება მაკროდონეზე ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავებისა და რეალიზაციის გზით, ასევე ცალკეული საბანკო დანესებულებების ან მათი ჯგუფების ოპერაციების რეგულირების მეშვეობით. ამასთან, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ბანკების საქმიანობაზე ზემოქმედების როგორც პირდაპირი (ადმინისტრაციული), ასევე არაპირდაპირი (ეკონომიკური) მეთოდები. საბანკო მომსახურების ბაზრის რეაქცია ბანკების საქმიანობაში ჩარევის პირდაპირ, ანუ ადმინისტრაციულ მეთოდებზე უფრო ოპერატიულია, ვიდრე არაპირდაპირზე. არაპირდაპირი, ანუ ეკონომიკური მეთოდების გამოყენება ვარაუდობს მიკროდონეზე თვითრეგულირების პროცესების განვითარების მაღალ ხარისხს, ხოლო მათი გამოყენებისაგან ეფექტი შენელებული და არაერთმნიშვნელოვანია.

ადმინისტრაციულ მეთოდებს მიეკუთვნება ცენტრალური ბანკის მიერ ბანკების საქმიანობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრების მიმართ დანესებული პირდაპირი შეზღუდვები (ლიმიტები) და აკრძალვები. ზემოქმედების ადმინისტრაციული მეთოდების გამოყენებისას განსაკუთრებით ფართოდაა გავრცელებული შემდეგი ინსტრუმენტები:

- პასივებისა და აქტივების ცალკეული სახეების კვოტირება;
- სხვადასხვა კატეგორიის სესხების გაცემასა და საკრედიტო რესურსების მოზიდვის ზღვრული ოდენობის (ან ლიმიტების) შემოღება;
- შეზღუდვები ფილიალებისა და განყოფილებების გახსნაზე;

● საკომისიო გასამრჯელოს ოდენობის, სხვადასხვა სახის მომსახურების ტარიფების, საპროცენტო განაკვეთების ლიმიტირება, ოპერაციების ნომენკლატურის, უზრუნველყოფის სახეების, ასევე ოპერაციების ცალკეული სახეების წარმოების უფლების მქონე ბანკების ჩამონათვალის განსაზღვრა (ე.წ. კონტიგენტირება).

მთლიანი ფულადი მიმოქცევის მართვისა და საბანკო ოპერაციების რეგულირების ეკონომიკურ მეთოდებს მიეკუთვნება ღონისძიებები, რომელთა გამოყენება უმთავრესად არაპირდაპირ ზემოქმედებას ახდენს და ვარაუდობს პირდაპირი აკრძალვების და ლიმიტების დადგენას. გამოყოფენ მართვის ეკონომიკური მეთოდების სამ ძირითად ჯგუფს: საგადასახადო, ნორმატიული (როცა შემოღებული შეზღუდვები ან შეღავათები უკავშირდება ოპერაციების მასშტაბს) და მაკორექტირებელი (გამოირჩევა მოქნილობითა და ოპერატიულობით, სიტუაციის შესაბამისად მასტიმულირებელი ან შემზღუდველი ზემოქმედების შესაძლებლობით). საგადასახადო მეთოდების გამოყენება ფინანსური ორგანოების პერეოგატივაა, მაშინ როცა ნორმატიული და მაკორექტირებელი – ცენტრალური ბანკისა.

ზემოქმედების ნორმატიულ მეთოდებს მიეკუთვნება ზემოქმედების ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენება, როგორცაა გადარიცხვები საკრედიტო რესურსების რეგულირების ფონდში, საბანკო კაპიტალის ლიკვიდურობისა და საკმარისობის კოეფიციენტი, ასევე ანარიცხებისა და კოეფიციენტების სხვა სავალდებულო სახეები, რომლებიც დგინდება ნორმატივის სახით; მაკორექტირებელს მიეკუთვნება – სააღრიცხვო პოლიტიკა (სააღრიცხვო ფანჯარა) და ღია ბაზარზე ოპერაციების გატარება.

ნორმატიული მეთოდები გამოიყენება საკონტროლო ციფრების, მაჩვენებელთა თანაფარდობის ან სხვა შეზღუდვების (როგორც გადიდების, ისე შემცირების მიმართულებით) დადგენის და პერიოდული გადასინჯვის გზით; მათი ზემოქმედების სიჩქარე მცირეა და შემოღებული ნორმატივების ეფექტი შედარებით გვიან იჩენს ხოლმე თავს.

მაკორექტირებელი ზემოქმედება ხორციელდება ცენტრალუ-

რი ბანკის მიერ საკრედიტო ოპერაციების ან ფასიანი ქაღალდების ოპერაციების გატარების გზით, რომელთაც ახორციელებს ცენტრალური ბანკი აუცილებელი მასშტაბებით და საჭირო პერიოდულობით, რის გამოც ეფექტი შედარებით მალე მიიღწევა. ზემოქმედების ეს ფორმა უფრო მოქნილი და ოპერატიულია.

თუ გეგმურ ადმინისტრაციულ-მბრძანებლურ ეკონომიკაში ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების რეალიზება აუცილებელია ყველა მოქმედი საბანკო დაწესებულებისათვის, საბაზრო ტიპის ეკონომიკაში თვითრეგულაციის პროცესების განვითარება ვარაუდობს ყოველი საკრედიტო დაწესებულების მიერ დამოუკიდებელი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებას. ამ პოლიტიკის ეფექტურობა და შედეგები განსაზღვრავს როგორც საკრედიტო დაწესებულების სტატუსს, ასევე მის შემდგომ როლს საბანკო სისტემაში, ასტიმულირებს კონკურენციას.

მრავალ ქვეყანაში საბანკო ოპერაციების მართვისა და რეგულირების მიზნით ცენტრალური ბანკი ძირითადად ორიენტირებულია ეკონომიკური მეთოდების გამოყენებაზე. ოფიციალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზანდასახულობის შესაბამისად, მუშავდება ფულად-საკრედიტო რეგულირების ძირითადი ღონისძიებები ყოველი კონკრეტული პერიოდისათვის, განისაზღვრება ამ მომენტისათვის მართვის ყველაზე ეფექტური მეთოდები და ბანკების საქმიანობაზე ზემოქმედების ინსტრუმენტები.

ჩვენი ქვეყნის საბანკო კანონმდებლობაში იურიდიულად კანონდება ფულის მიმოქცევის, საკრედიტო ემისიის, ბანკების საპროცენტო განაკვეთის მართვის წმინდა ადმინისტრაციული მეთოდებიდან ეკონომიკურ მეთოდებზე გადასვლა. შეიცვალა კომერციულ ბანკებთან ცენტრალური ბანკის ურთიერთობის პრინციპები; ცენტრალურ ბანკს არა აქვს მათ საქმიანობაში ჩარევის უფლება; მისი საკონტროლო ფუნქციები შეზღუდულია შესაბამისი კანონების მოქმედების არეალით და მიმართულია ფულად-საკრედიტო სისტემის სტაბილურობის შენარჩუნების, ბანკის კრედიტორების და მეანაბრეების ინტერესების დაცვისაკენ. ეს ქმნის წინამძღვრებს

მარეგულირებელი ორგანოსა (სახელმწიფო ცენტრალური ბანკის სახით) და ქვემდგომი საკრედიტო დაწესებულებების ურთიერთობის სრულიად განსხვავებული ფორმების ჩამოყალიბებისათვის.

საბაზრო პირობებში ცენტრალური ბანკის მიერ ჩატარებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზანდასახულობათა რეალიზაციის ძირითადი ინსტრუმენტებია:

- ცენტრალურ ბანკში დომინირებული სავალდებულო რეზერვების ნორმატივები (მოთხოვნის რეზერვები);
- საპროცენტო განაკვეთები ცენტრალური ბანკის ოპერაციებზე;
- ბანკების რეფინანსირება;
- ბანკების ოპერაციები ღია ბაზარზე;
- სავალუტო რეგულირება;
- ფულადი მასის ზრდის ორიენტირების დადგენა;
- პირდაპირი რაოდენობრივი შეზღუდვები.

14. 3. ცენტრალურ ბანკში დაეწინაურებული სავალდებულო რეზერვების დადგენა

სავალდებულო რეზერვები – ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი ინსტრუმენტია და წარმოადგენს საბანკო სისტემის საერთო ლიკვიდობის რეგულირების მექანიზმს. მინიმალური რეზერვები – ესაა ცენტრალურ ბანკში კომერციული ბანკების ანაბრების სავალდებულო ნორმა, რომელიც დგინდება კანონმდებლობით საკრედიტო ორგანიზაციების საკრედიტო შესაძლებლობების შეზღუდვისა და განსაზღვრულ დონეზე მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის ოდენობის შესანარჩუნებლად.

სარეზერვო მოთხოვნების შესრულების აუცილებლობა წარმოიშობა შესაბამისი საბანკო ოპერაციების სანარმოებლად ცენტრალური ბანკის ლიცენზიის მიღების მომენტიდან და წარმოადგენს მისი განხორციელების აუცილებელ პირობას. საკრედიტო ორგანიზაცია პასუხისმგებელია სავალდებულო რეზერვების

დეპონირების წესის დაცვაზე.

როგორც უკვე აღინიშნა, სარეზერვო მოთხოვნების შესრულების აუცილებლობა წარმოიშობა ლიცენზიის მიღების მომენტიდან. საკრედიტო ორგანიზაციისათვის საბანკო ოპერაციების განსახორციელებლად ლიცენზიის ჩამორთმევის შემდეგ სავალდებულო რეზერვების თანხები ირიცხება სალიკვიდაციო კომისიის (ლიკვიდატორის) ან კონკურსში გამარჯვებული მმართველის ანგარიშზე და გამოიყენება კანონმდებლობით დადგენილი წესებისა და ცენტრალური ბანკის მიერ გამოცემული ნორმატიული აქტების შესაბამისად.

ცენტრალური ბანკი სავალდებულო რეზერვებიდან წარმოქმნის ქვეყნის საკრედიტო სისტემის სარეზერვო ფონდს, რომლის სახსრებიც იქმნება კომერციული ბანკების მიერ გარეშე სანარმოებისა და ორგანიზაციების მოზიდული სახსრების განსაზღვრული წილის რეზერვირების გზით, ეს სახსრები გამოიყენება საკრედიტო რესურსების სახით. მეტწილად მათ მიეკუთვნება საანგარიშსწორებო, მიმდინარე ანგარიშებზე დროებით თავისუფალი სახსრები, ასევე სანარმოების, ორგანიზაციებისა და მოქალაქეების მიერ შეტანილი ანაბრები და დეპოზიტები. ამ მოზიდული სახსრების შემადგენლობაში არ შედის სხვა ბანკების კრედიტები.

რეზერვების სიდიდე – საბანკო აქტივების ნაწილი, რომელიც ნებისმიერ კომერციულ ბანკს უნდა გააჩნდეს ცენტრალური ბანკის ანგარიშებზე, მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს კომერციული ბანკის საკრედიტო შესაძლებლობებს. მას შეუძლია გასცეს სესხები და ამით გააფართოოს ფულადი შეთავაზება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გააჩნია თავისუფალი რეზერვები, რომლებიც აღემატება კანონით დადგენილ მინიმალურ ნორმას. ოფიციალური სარეზერვო მოთხოვნების გადიდებით ან შემცირებით ცენტრალურ ბანკს შეუძლია არეგულიროს ბანკების საკრედიტო აქტივობა და ამით გააკონტროლოს ფულის შეთავაზება.

მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების რეგულირებას ორმაგი დანიშნულება აქვს: ჯერ ერთი, ის მონოდებულია უზრუნველყოს კომერციული ბანკების ლიკვიდობის უცვლელი დონე და,

მეორე, ის წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს კომერციული ბანკების ფულადი მასისა და კრედიტუნარიანობის რეგულირებისათვის. სავალდებულო რეზერვების ფონდი შექმნილია იმისათვის, რომ აუცილებლობის შემთხვევაში უზრუნველყოს კომერციული ბანკების მიერ თავისი კლიენტების წინაშე ადრე მოზიდული ფულადი სახსრების დროულად დაბრუნების ვალდებულებები, რადგანაც ამ სახსრების ნაწილის დეპონირება არ ხდება და არ გამოიყენება ბანკების მიერ საკრედიტო რესურსების სახით.

ცენტრალური ბანკი სავალდებულო რეზერვების ნორმების შეცვლით გავლენას ახდენს კომერციული ბანკების საკრედიტო პოლიტიკასა და მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის მდგომარეობაზე. ასე, მაგალითად, სავალდებულო რეზერვების ნორმის შემცირება კომერციულ ბანკებს აძლევს შესაძლებლობას უფრო სრულად გამოიყენოს მათ მიერ შექმნილი საკრედიტო რესურსები, ანუ გაზარდოს საკრედიტო დაბანდებანი. თუმცა ისიც უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ ამგვარ პოლიტიკას მიყვავართ მიმოქცევაში ფულის მასის ზრდისკენ, რაც წარმოების დაქვეითების პირობებში იწვევს ინფლაციურ პროცესებს.

თუ საპროცენტო განაკვეთები სავალდებულო რეზერვებზე მაღალია, ცენტრალური ბანკი ზღუდავს კომერციული ბანკების განკარგულებაში არსებული ფულის ოდენობას. ეს ამცირებს ამ უკანასკნელთა კრედიტუნარიანობას და ზრდის პროცენტებს მათ მიერ გაცემულ კრედიტებზე. ცენტრალური ბანკის სავალდებულო რეზერვებზე საპროცენტო განაკვეთების ცვლილება მოცემულია №13.1 ცხრილში.

სხვადასხვა რეზერვებში გადასანაწილებელ თანხებს ყოველწლიურად ამტკიცებს საქართველოს ეროვნული ბანკის ხელმძღვანელობა კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად. ნებისმიერი ნამეტი თანხა, რომელიც არ გადანაწილდება სებ-ის შიდა რეზერვებზე, გადაერიცხება ფინანსთა სამინისტროს. 2002 და 2001 წლების 31 დეკემბრით დასრულებული წლებისათვის სებ-ის მიერ ფინანსთა სამინისტროზე განაწილებული თანხები შეადგენს შესაბამისად 35,000 და 20, 500 ათ. ლარს. 16,000 ათ. ლარის ნარჩენი

გაუნანილებელი მოგების გადარიცხვა ფინანსთა სამინისტროზე
2003 წელს მოხდება.

ცხრილი №13.1

წმინდა საპროცენტო შემოსავალი

	2002	2001
საპროცენტო შემოსავალი		
მთავრობაზე გაცემული სესხებიდან	67, 055	62,739
უცხოური საკრედიტო დაწესებულებე- ბის მიმართ მოთხოვნებიდან	4,192	8,983
გასაყიდად არსებული ფასიანი ქაღალ- დებიდან	3, 073	-
სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალ- დებიდან	282	1,305
თანამშრომლებზე გაცემული სესხე- ბიდან	107	135
ადგილობრივი საკრედიტო დაწესებუ- ლებების მიმართ მოთხოვნებიდან	47	275
სხვა	700	675
	<u>75,456</u>	<u>74,112</u>
საპროცენტო ხარჯი		
სსფ-თან დაკავშირებული ვალდებულე- ბებიდან	5,790	6,174
ადგილობრივი საკრედიტო დაწესე- ბულებების მიმართ ვალდებულეებე- ბიდან	2,582	2,204
სხვა	1,045	675
	<u>9,417</u>	<u>9,053</u>
წმინდა საპროცენტო შემოსავალი	<u>66,039</u>	<u>65,059</u>

მსოფლიო საბანკო პოლიტიკის შესაბამისად, სავალდებულო
რეზერვების ნორმა შეიძლება დიფერენცირებულ იქნეს ანაბრე-

ბის და დეპოზიტების სახეების, ოდენობისა და ვადის მიხედვით. კერძოდ, უვადო ანაბრების შემთხვევაში, როცა კლიენტს შეუძლია ნებისმიერ დროს მოხსნას თავისი ფულადი სახსრები ან შენახვის უმნიშვნელო ვადების მქონე ანაბრების დროს, – ასევე სოლიდური თანხის შემთხვევაში – კლიენტთა წინაშე ვალდებულებების შესრულებაზე კომერციული ბანკის შესაძლებლობები მცირდება, რადგან ამ რესურსების ხარჯზე გაცემულ კრედიტებს დაბრუნების უფრო ხანგრძლივი ვადა აქვს. ამიტომაც, ასეთი ანაბრების რეზერვირებადი ნაწილი უნდა აღემატებოდეს შენახვის ხანგრძლივი ვადის მქონე ანაბრების თანხებს.

სავალდებულო რეზერვის ნორმის სიდიდეზე გავლენას ახდენს ასევე საბანკო სისტემის განვითარების დონე და მთლიანობაში ეკონომიკის მდგომარეობა. განვითარებული საბანკო სისტემის ქვეყნებში, სადაც ბანკები ფუნქციონირებენ სტაბილური ეკონომიკის პირობებში, სავალდებულო რეზერვების ნორმები დგინდება შედარებით ხანგრძლივი დროით.

იმდენად, რამდენადაც კომერციული ბანკების მიერ სავალდებულო რეზერვების ფონდში სახსრების შეტანა ხორციელდება არა ყოველდღიურად, არამედ პერიოდულად, უნდა ვისწრაფოდეთ ანგარიშზე მიღებული მოზიდული სახსრების მაქსიმალური სიდიდისაკენ სავალდებულო რეზერვების ნორმების გათვალისწინებით. რაც უფრო ხშირად ოპერატიულად შესრულდება ცენტრალურ ბანკში რეზერვებს დაქვემდებარებული სახსრების ნაშთის სიდიდის რეგულირება, მით უფრო მაღალი იქნება ასეთი შესაბამისობის დონე. ამყამად მოცემული ოპერაცია ხორციელდება ცენტრალური ბანკისა და კომერციული ბანკების მიერ ერთობლივად თვეში ერთხელ თვის პირველი რიცხვის მდგომარეობით.

რეზერვებს დაქვემდებარებული სახსრების ნაშთის სიდიდის რეგულირება იმაში მდგომარეობს, რომ კომერციული ბანკი თავისი საბუღალტრო ბალანსის შესაბამისი სტატიების მონაცემების საფუძველზე (სადაც აღირიცხება კლიენტებისაგან მოზიდული სახსრები საკრედიტო რესურსების სახით), ასევე ცენტრალური

ბანკის მიერ დადგენილი სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის საფუძველზე ადგენს დასარეგულირებელი სახსრების სიდიდის ანგარიშს ზემოთ მითითებული პირველი მაჩვენებლის მეორეზე გამრავლებით. მიღებული შედეგი უტოლდება სახსრების წინასწარ რეზერვირებულ სიდიდეს და თუ რეზერვირებას დაქვემდებარებული სახსრების სიდიდე მეტია წინასწარ რეზერვირებულზე, მაშინ წარმოქმნილი სხვაობა გადაირიცხება საგადასახადო დავალებით. იმ შემთხვევაში, როცა წინასწარ რეზერვირებული მეტია, ვიდრე საჭიროა მომდევნო თარიღამდე, ცენტრალური ბანკი მისთვის მიწოდებული ცნობების საფუძველზე ახდენს გადაანგარიშებას და უბრუნებს კომერციულ ბანკს საგადასახადო დავალებით შეტანილ ზედმეტ თანხებს. სავალდებულო რეზერვების ნამეტის ჩათვლის ან მიმდინარე პერიოდიდან მეორეზე გადატანის ამგვარი წესი ამაღლებს მარეგულირებელ ღონისძიებათა მოქნილობას.

პერსპექტივაში ცენტრალური ბანკი აგრძელებს მუშაობას საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ სავალდებულო რეზერვების შესაქმნელად, შესაბამისი ნორმატიული ბაზის სრულყოფისა და შემუშავების მიმართულებით.

სარეზერვო მოთხოვნებისაგან ვალდებულებათა ცალკეული სახეების განთავისუფლებას მიყვავართ განსაზღვრულ უარყოფით შედეგებამდე. ასე, მაგალითად, ბანკები იწყებენ მანიპულირებას თავისი დეპოზიტებით და ცდილობენ მოზიდული სახსრების დიდი ნაწილი გადაიტანონ სარეზერვო მოთხოვნებიდან თავისუფალ კატეგორიაში.

ამიტომ ცენტრალური ბანკი სხვა უფლებამოსილ ორგანიზაციებთან ერთად ითვალისწინებს საკრედიტო ორგანიზაციების სავალდებულო რეზერვებზე კონტროლის ერთიანი საპროგრამო კომპლექსის შექმნას. ამჟამად გთავაზობენ ბანკებში სავალდებულო რეზერვების ერთიანი წესის გავრცელებას, რეზერვირების ბაზაში შეტანილი ვალდებულებების ნაშთების საშუალო ქრონოლოგიურის მიხედვით.

14. 4. საპროცენტო პოლიტიკა. ოფიციალური საპროცენტო ბანაკვეთის რეგულირება

ცენტრალური ბანკის ტრადიციულ ფუნქციას წარმოადგენს კომერციულ ბანკებზე სესხების გაცემა. პროცენტის განაკვეთს, რომლის მიხედვითაც გაიცემა ეს სესხები, ეწოდება პროცენტის სააღრიცხვო განაკვეთი ან რეფინანსირების განაკვეთი. ამ განაკვეთის შემცირებით ცენტრალურ ბანკს შეუძლია, ზემოქმედება მოახდინოს ბანკების რეზერვირებაზე მოსახლეობისა და საწარმოებისათვის კრედიტის გაცემაში მისი შესაძლებლობების გაფართოებით ან შეზღუდვით. სააღრიცხვო პროცენტის სიდიდის შესაბამისად აიგება კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთების სისტემა, ხდება ზოგადად კრედიტის გაძვირება ან გაიაფება, რითაც იქმნება მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის შეზღუდვის ან გაფართოების პირობები. კომერციული ბანკები დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ ცენტრალური ბანკის რეფინანსირების ოფიციალურ განაკვეთზე წანამატის ოდენობას მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის, მუშაობის რენტაბელობის, დასაკრედიტებელი ობიექტის პერსპექტიულობისა და პრიორიტეტულობის შესაბამისად.

ცენტრალური ბანკი საპროცენტო განაკვეთის დონის რეგულირებას ახდენს ორგვარად:

- კომერციული ბანკებისათვის კრედიტების გაცემაზე განაკვეთების ფიქსაციის გზით, რაც საბაზრო განაკვეთების განსაზღვრულ ორიენტირს წარმოადგენს;

- საკრედიტო დანესებულებების განაკვეთებზე კონტროლის გზით.

პირველ შემთხვევაში ცენტრალური ბანკი, ოფიციალური რეფინანსირების განაკვეთის დადგენით, განსაზღვრავს ბანკების მიერ რესურსების მოზიდვის ღირებულებას: რაც უფრო მაღალია რეფინანსირების განაკვეთი, მით მეტია საბანკო ოპერაციების რეფინანსირების ღირებულება; მეორე შემთხვევაში რეგულირებას ექვემდებარება მხოლოდ ზოგიერთი ბანკის კრედიტის ან ოპერაციების ცალკეული სახეების ღირებულება.

ცენტრალური ბანკის საპროცენტო პოლიტიკა მოსტკრიზისულ პერიოდში მდგომარეობს ფულად ბაზარზე ბანკის ყველა ოპერაციის მიხედვით საპროცენტო განაკვეთების რეგულირებაში საბანკო სისტემის ლიკვიდურობის საჭირო დონის შესანარჩუნებლად. ამასთან, ცენტრალური ბანკი მიისწრაფვის საპროცენტო განაკვეთების შემცირებისაკენ რეალურ გამოხატულებაში.

ბანკთაშორისი საკრედიტო ბაზრის (ბსბ) მუშაობის აღსადგენად ცენტრალური ბანკი თავისი საპროცენტო პოლიტიკით შესაძლებლობას აძლევს ბანკების ერთ ნაწილს, შეავსონ თავიანთი ლიკვიდურობა ცენტრალური ბანკის კრედიტების ხარჯზე, სხვებს კი – გაანეიტრალონ ნამეტი ლიკვიდურობა. ამ სიტუაციაში ცენტრალური ბანკისათვის მთავარია საკრედიტო და სადეპოზიტო ოპერაციებზე საპროცენტო განაკვეთებს შორის თანაფარდობის დარეგულირება, რათა თავიდან აიცილოს ცენტრალურ ბანკთან ოპერაციებზე კომერციული ბანკების საარბიტრაჟო თამაშის შესაძლებლობები.

ცენტრალური ბანკი უშუალო გავლენას ახდენს თავიანთ კლიენტებთან კომერციული ბანკების ოპერაციების საპროცენტო განაკვეთებზე. ეს საპროცენტო განაკვეთები განისაზღვრება მათ მიერვე და დამოკიდებულია მიმოქცევაში ფულის ოდენობაზე და საბანკო სისტემისა და ფინანსური ბაზრების საშუაშაველო საქმიანობის ეფექტურობაზე.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ახალი ინსტრუმენტი – ცენტრალური ბანკის სააღრიცხვო განაკვეთი – დგინდება არასაბანკო ორგანიზაციების ვექსილების გასანაღდებელი ოპერაციების გასატარებლად. ამგვარი სააღრიცხვო განაკვეთის შემოღება იგეგმება ექსპერიმენტის სახით ბანკების იმ შეზღუდული ოდენობისათვის, რომელთაც საბანკო კრიზისის პირობებში არ დაუკარგავთ მდგრადობა. მაგალითად, თავდაპირველად გასანაღდებლად მიიღება მანქანათმშენებელი პროდუქციის ექსპორტიორთა ვექსილები. სქემა მუშავდება მთავრობის ინიციატივით, რომელიც იმედოვნებს ამ გზით სამამულო საქონელმწარმოებლების შენარჩუნებასა და ტექნოლოგიური ექსპორტის ხელშეწყობას.

ცენტრალური ბანკი სიამოვნებით გამოიყენებდა ეკონომიკა-

ში საკრედიტო რესურსების ღირებულების განსაზღვრის ახალ მექანიზმს – სააღრიცხვო განაკვეთის მეშვეობით. ამასთანავე, ამგვარი მექანიზმის სრულმასშტაბიანი რეალიზაციით დაინტერესებული არიან უმსხვილესი ბანკები, რომლებიც პრეტენზიას აცხადებენ საანგარიშოს წოდებაზე – ცენტრალური ბანკის საანგარიშო განაკვეთსა და სადისკონტო განაკვეთს შორის სხვაობით, რომლის მიხედვითაც ბანკები შეისყიდნიან თამასუქებს ემიტენტებისაგან, ისინი დააგროვებენ ფულად სახსრებს.

ცენტრალური ბანკის თამასუქების განაღდების სქემა მარტივია: კომერციული ბანკი, რომელიც ცბ-ის ერთ-ერთი ქვედანაყოფიდან იღებს საანგარიშოს სტატუსს, აფინანსებს ორგანიზაციას – ექსპორტიორს უბრალო თამასუქის მიღებით, რომელიც გაცემული იქნება საანგარიშო ბანკის სახელზე. აღნიშნული ბანკი, თავის მხრივ, გაანაღდებს (ანუ გადახდის ვადის დადგომამდე ყიდის) ამ თამასუქს ცენტრალურ ბანკში წინასწარ დადგენილი პროცენტით. მთავარი პირობაა ის, რომ ამ ოპერაციაში მონაწილეობა შეუძლიათ მხოლოდ პირველი კლასის ბანკებს და პირველი კლასის მყიდველებს – არარეზიდენტებს საექსპორტო კონტრაქტით, ანუ იმათ, რომლის საკრედიტო რეიტინგი არანაკლებია **Standart & Poor's** დადგენილ რეიტინგზე. იმ შემთხვევაში, თუ მყიდველი – არარეზიდენტი არ შეესაბამება პირველი კლასის სტატუსს, გარიგება დაზღვეული იქნება პირველი კლასის მზღვეველთან.

კონტრაქტის გარანტირების ამგვარი სქემა შემთხვევით არაა შერჩეული. ასეთ გარანტიებს, ჯერ ერთი, მინიმუმამდე დაჰყავთ თამასუქების დაუფარაობის რისკი (იმდენად, რამდენადაც დასაჯლეთელი მზღვეველები ძალისხმევის მაქსიმუმს მოახმარენ გარიგების შესრულების პირობების უზრუნველყოფას), მეორე მხრივ, არ დაუშვებენ ექსპორტიორების მიერ მოგების დაფარვას.

გასანაღდებლად დაიშვება მხოლოდ 1930 წ. ჟენევის კონფერენციის მოთხოვნების შესატყვისი თამასუქები, რაც შეესაბამება ამგვარი ოპერაციების საერთაშორისო პრაქტიკას. საანგარიშო განაკვეთს სამართლიანად მიიჩნევენ რეალური სექტორის შენარჩუნების ერთ-ერთ „ცივილიზებულ“ მეთოდად. ამ დროს ხდება მწარმოებელთა მიერ გაცემული თამასუქების განაღდება.

თუმცა თამასუქების განაღდების სქემა თავისი არსით ემისიურია, რადგანაც საექსპორტო კონტრაქტებიდან ჯერ კიდევ არამატერიალიზებულ მოგებაზე იქნება ემიტირებული რეალური ფული. ინფლაციური ეფექტი, როგორც ჩანს, არც ისე დიდი იქნება ამგვარი დაკრედიტების გამოყენების სფეროს შედარებითი სივინროვის გამო, რამდენადაც ნედლეულის ექსპორტიორებს ნებას დართავენ ბოლოს, მოახდინონ თამასუქების ემიტირება.

ცენტრალური ბანკი თამასუქებს გაანაღდებს საკუთარ დეპოზიტარიუმში. ამასთან, მასთან იქნება შენახული არა მხოლოდ მათ მიერ გამოსყიდული, არამედ საანგარიშო ბანკების კუთვნილი თამასუქები. ცენტრალურ ბანკში თვლიან, რომ თამასუქების თავმოყრა ერთ დეპოზიტარიუმში უზრუნველყოფს განაღდების ოპერაციების ჩატარების საიმედოობას.

14. 5. ბანკების რეფინანსირება

თავდაპირველად კომერციული ბანკების რეფინანსირების პოლიტიკა ცენტრალური ბანკის მიერ გამოიყენებოდა მხოლოდ ფულად-საკრედიტო მიმოქცევის მდგომარეობაზე ზემოქმედებისათვის. საბაზრო ურთიერთობების განვითარების კვალდაკვალ რეფინანსირება სულ უფრო აქტიურად გამოიყენება, როგორც კომერციულ ბანკებზე ფინანსური დახმარების აღმოჩენის ინსტრუმენტი. ცენტრალური ბანკი, ამრიგად, ხდება ბოლო ინსტანციის კრედიტორი და ასრულებს „ბანკების ბანკის“ ფუნქციას. რეფინანსირების კრედიტებს მინიმუმამდე დაჰყავთ ლიკვიდური სახსრების მარაგი ცენტრალური ბანკის სესხების გამოყენების ხარჯზე. ცბ-ის დირექტორთა საბჭოს გადანყვეტილებით, საბანკო სისტემის რესტრუქტურულიზაციისას ბანკებს მიეცემათ კრედიტები ლიკვიდურობის შესანარჩუნებლად, ფინანსური მდგრადობის ასამაღლებლად, ასევე კრედიტები სტაბილიზაციისათვის ერთ წლამდე ვადით ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ორიენტირების ფარგლებში. სიტუაციის ნორმალიზაციის კვალდაკვალ, საბანკო სექტორში გათვალისწინებულია მითითებული

კრედიტების გაცემის შეწყვეტა.

საკრედიტო რეფინანსირება განსხვავდება შემდეგი მაჩვენებლებით:

- უზრუნველყოფის ფორმით – სააღრიცხვო და სალომბარდე კრედიტები;

- გამოყენების ვადებით – მოკლევადიანი (ერთ ან რამოდენიმე დღეზე) და საშუალოვადიანი (6 თვემდე);

- გაცემის მეთოდებით – პირდაპირი კრედიტები და ცბ-ის მიერ აუქციონების გზით რეალიზებული კრედიტები;

- მიზნობრივი ხასიათით – მაკორექტირებელი და სეზონური კრედიტები.

სააღრიცხვო (სადისკონტო კრედიტები) – ეს არის ცბ-ის მიერ კომერციული ბანკებისათვის თამასუქების ვადის გასვლამდე მათი განაღდების გზით გადაცემული სესხები. სხვადასხვა ქვეყანაში მოქმედი კანონების თანახმად, ცბ უფლებამოსილია, ბანკებისაგან შეისყიდოს და მიყიდოს მათ კომერციული და სახაზინო თამასუქები დადგენილი სააღრიცხვო განაკვეთის შესაბამისად. ფულად-საკრედიტო მიმოქცევის მდგომარეობაზე ზემოქმედების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია ბანკების განკარგულებაში არსებული სააღრიცხვო კრედიტების რაოდენობრივი შეზღუდვების გამოყენება გადაანგარიშებული სესხების საერთო თანხის ლიმიტის დადგენის მეშვეობით. ლიმიტი ვრცელდება გადაანგარიშებულ ყველა თამასუქზე და შეიძლება დადგენილ იქნეს ინდივიდუალურად ცალკეული დანესებულებისათვის ან ერთი მსესხებლისათვის გაცემული კრედიტის მოცულობაზე შეზღუდვის ფორმით. ფულად-საკრედიტო სფეროში სიტუაციიდან გამომდინარე, გადაანგარიშების ლიმიტი ან მცირდება, ან იზრდება. ლიმიტის დონის გადიდებით ცბ ცდილობს საბაზრო პირობების ცვლილებების შედეგად წარმოშობილი ფინანსური ზარალის გამოსწორებას ან ბანკების საკრედიტო რესურსების გადიდებას ფულადი მასის დაგეგმილი ნამეტის ფარგლებში. ამიტომაც საკრედიტო ლიმიტის დონის ამაღლება ნიშნავს არა ცბ-ის მიერ ექსპანსიონისტური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებას,

არამედ განიხილება როგორც ბანკების ლიკვიდურობის რეგულირების მექანიზმი.

ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის გადაცემული სალომბარდე კრედიტი წარმოადგენს საპროცენტო სესხებს ფასიანი ქაღალდების გირავნობით. სესხების ოდენობა დგინდება გირაოს სახის შესაბამისად. საგირავნო უზრუნველყოფის ღირებულება უნდა აღემატებოდეს სალომბარდე კრედიტის თანხას. სალომბარდე კრედიტი გაიცემა მხოლოდ საკრედიტო ინსტიტუტების მოკლევადიანი სიძნელეების წარმოქმნისას. სალომბარდე კრედიტის საპროცენტო განაკვეთი, ჩვეულებისამებრ, აღემატება სააღრიცხვო პროცენტის განაკვეთს 1-3%-ით.

საკრედიტო აუქციონები წარმოადგენს ცენტრალური ბანკების მიერ საკრედიტო რესურსების გაცემის ფართოდ გავრცელებულ ხერხს. საკრედიტო აუქციონის ჩატარებისას პოტენციური მსესხებლები ცენტრალურ ბანკში აგზავნიან განაცხადებს საჭირო კრედიტების მიღების მოთხოვნით და საპროცენტო განაკვეთის დონის ჩვენებით. მიღებული განაცხადების საფუძველზე ცბ ადგენს აუქციონის კრედიტების საერთო თანხას, საპროცენტო განაკვეთის დონეს, ასევე აუქციონის ჩატარების ხერხს.

ამერიკული ხერხის გამოყენებისას განაცხადების რანგირება ხდება შემოთავაზებული საპროცენტო განაკვეთის დონის მიხედვით, კლების შესაბამისად, შემდეგ კი აკმაყოფილებენ მას იგივე ნესით შემოთავაზებული მაქსიმალური საპროცენტო განაკვეთით დაწყებული კრედიტის დადგენილი მოცულობის სრულ ამონაწილამდე. ამის შედეგად, დაკმაყოფილებული განაცხადებიდან უკანასკნელი შეიძლება შემცირდეს. ჰოლანდიური ხერხის გამოყენებისას ყველა განაცხადი კმაყოფილდება მყიდველი ბანკების მიერ შემოთავაზებული მინიმალური განაკვეთით.

ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთით აუქციონის შემთხვევაში კმაყოფილდება ყველა განაცხადი, თუმცა იმ შემთხვევაში, როცა ამ განაცხადების საერთო თანხა აღემატება აუქციონისათვის შეთავაზებული კრედიტის მოცულობას, ყველა განაცხადი ნაწილობრივ კმაყოფილდება.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სანყის ეტაპზე რესურსების რეგულირების ძირითად ინსტრუმენტს წარმოადგენდა ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკების კრედიტებზე საალრიცხვო განაკვეთების დადგენა, სავალდებულო რეზერვების ფონდების ფორმირება, ცენტრალიზებული საკრედიტო რესურსების ოდენობის რეგულირება. ბანკთაშორის საკრედიტო რესურსების აუქციონებზე განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს სახაზინო ვალდებულებების ბაზარზე მიმდინარე პროცესებიც.

საბანკო ინვესტორების აქტიურობა ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა და სავარაუდოა, რომ მომავალში კიდევ უფრო გაიზრდება. არასაბანკო ინვესტორები თითქმის მთლიანად რეზიდენტი იურიდიული და ფიზიკური პირები იყვნენ, აქედან 64% იურიდიულ პირებზე მოდიოდა, ხოლო დანარჩენი – ფიზიკურ პირებზე.

სახაზინო ვალდებულებების ბაზრის მოცულობის ზრდამ და ინვესტორთა რაოდენობის მატებამ განაპირობა მეორადი ბაზრის გააქტიურება. წინა წელთან შედარებით მეორად ბაზარზე გარიგებების მოცულობა 5,4-ჯერ გაიზარდა და 40 მლნ ლარი შეადგინა. საქართველოს ეროვნული ბანკის და თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟის (თბსბ) ერთობლივი ძალისხმევით ჩამოყალიბდა სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული მეორადი ბაზარი. თბსბ-ზე 2002 წლის განმავლობაში დაფიქსირდა 7 გარიგება, რომლის საერთო ბრუნვამ 0, 6 მლნ ლარი შეადგინა. მიუხედავად იმისა, რომ 2002 წელს მეორად ბაზარზე განხორციელებული ოპერაციების დიდი ნაწილი არასაბირჟო გარიგებებზე მოდის, თუ გავითვალისწინებთ, რომ დაბალი საკრედიტო რისკის გამო ინვესტორთათვის თბსბ-ზე გარიგების დადება უფრო მოსახერხებელია, ვიდრე არასაბირჟო წესით, სავარაუდოა, რომ სამომავლოდ მეორადი ბაზრის საბირჟო სეგმენტი მნიშვნელოვნად გააქტიურდება.

სახაზინო ვალდებულებების მაღალმა შემოსავლიანობამ და ფინანსთა სამინისტროს მიერ ემისიის მოცულობის ზრდამ კომერციული ბანკების დროებით თავისუფალი რესურსები სახელმწიფო

ფასიანი ქალაქების ბაზარზე მოიზიდა, რის გამოც საპროცენტო განაკვეთებმა საკრედიტო რესურსების აუქციონზეც აინა.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, 2002 წელს, წინა წლის მსგავსად, გაგრძელდა საკრედიტო რესურსების აუქციონების ბრუნვის კლების ტენდენცია და წლიური ბრუნვა 17,5-დან 13 მლნ ლარამდე, ანუ 25%-ით შემცირდა. მაშინ როდესაც 2000 წელს იგივე მაჩვენებელი, შესაბამისად, 72 მლნ ლარს აღწევდა, ანუ 2000 წელთან შედარებით ბრუნვა 5,5-ჯერ არის შემცირებული.

რაც შეეხება საპროცენტო განაკვეთებს, 2001 წელთან შედარებით 7 დღემდე ვადიანობის საკრედიტო აუქციონებზე საშუალო წლიური განაკვეთი გაიზარდა 5-დან 23%-მდე, ხოლო 90 დღემდე ვადიანობის რესურსებზე – 19-დან 31%-მდე. საანგარიშო წლის მეოთხე კვარტალიდან გამოიკვეთა მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთების კლების ტენდენცია, რის ფონზეც 7 და 30-დღიან ბანკთაშორის საკრედიტო აუქციონებზე წლიური საპროცენტო განაკვეთები შესაბამისად 31-დან 20-მდე და 30-დან 22 პროცენტამდე შემცირდა. საპროცენტო განაკვეთების კლება ამ შემთხვევაშიც საკრედიტო რესურსების ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობის ცვლილებებით იყო გამოწვეული. კერძოდ, საბანკო სისტემაში გაიზარდა ლიკვიდობა, რის შედეგადაც გარიგების საერთო მოცულობის 79% დაიდო წლის ბოლო ოთხი თვის განმავლობაში. ამასთან, წლის მეორე ნახევარში ფინანსთა სამინისტრომ შეამცირა მოკლევადიანი სახაზინო ვალდებულებების ემისია და უპირატესობა შედარებით გრძელვადიან სავალ ვალდებულებებს მიანიჭა, რის ფონზეც გამოთავისუფლდა მოკლევადიანი რესურსები. ამით აიხსნება, ერთი მხრივ, 30 დღემდე საკრედიტო რესურსების გაიაფება წლის ბოლოს და 90 დღემდე საკრედიტო რესურსებზე საპროცენტო განაკვეთების მაღალ დონეზე შენარჩუნება, როგორც ეს საანგარიშო პერიოდში ხდებოდა.

2001 წელთან შედარებით იკლო დადებული გარიგებების საშუალო ვადიანობამ. აუქციონების ბრუნვაში 36-დან 8 პროცენტ-

ტამდე შემცირდა 90-დღიანი რესურსების წილი, რის ხარჯზეც გაიზარდა 7 და 30-დღიანი რესურსების ხვედრითი წონა – შესაბამისად, 32-დან 36 პროცენტამდე და 32-დან 56 პროცენტამდე. ცალკეულ აუქციონებზე საპროცენტო განაკვეთები მკვეთრად იცვლებოდა, რაც ბაზრის განუვითარებლობისა და დაბალი ლიკვიდობის შედეგია. ამავე დროს, იმის გამო, რომ საკრედიტო აუქციონები კვირაში ორჯერ ტარდებოდა, იგი ჯერჯერობით ვერ ასრულებდა ბანკების ყოველდღიური ლიკვიდობის მართვის ეფექტიანი ინსტრუმენტის როლს.

ცენტრალური ბანკი გააგრძელებს მუშაობას დაკრედიტების მოქმედი სისტემის სრულყოფისა და ამ პროცესის თანდათანობითი ცენტრალიზაციისათვის საკრედიტო ოპერაციების ერთიანი საპროგრამო კომპლექსის მეშვეობით. ეს შესაძლებლობას მისცემს მათ, უზრუნველყონ უნაღდო ანგარიშნორების სისტემის უწყვეტი ფუნქციონირება, არ გადახდების აღმოფხვრა და დაეხმარება ბანკებს უფრო ეფექტურად მართონ თავიანთი ლიკვიდურობა.

14.6. ოპერაციები ღია ბაზარზე

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირების ეკონომიკურ ღონისძიებებს მიეკუთვნება ასევე ფასიანი ქაღალდების ღია ბაზარზე ცენტრალური ბანკის ოპერაციები. ღია ბაზრის პოლიტიკას უწოდებენ ცენტრალური ბანკის მიერ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვას ფულად ბაზარზე გავლენის მოპოვების მიზნით. ღია ბაზრის პოლიტიკის ძირითადი ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ ფასიან ქაღალდებზე მოთხოვნილებისა და წინადადებების რეგულირებით მიაღწიონ კომერციული ბანკებისაგან შესაბამის რეაქციას.

ცენტრალური ბანკი, კომერციული ბანკებისათვის სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების მიყიდვით, ზღუდავს კომერციული ბანკების საკრედიტო ექსპანსიას, ამცირებს მიმოქცევაში არსე-

ბულ ფულის მასას, რითაც ასუსტებს სასაქონლო ბაზარზე საგადასახდლო საშუალებების ზენოლას და ზრდის ფულის კურსს.

ტერმინი „ღია ბაზრის პოლიტიკა“ პირველად გაჩნდა აშშ-ში 20-იან წლებში. აშშ-ის ცენტრალური ბანკის ოპერაციები ღია ბაზარზე სხვა ქვეყნებთან შედარებით უფრო მასშტაბური იყო, რადგან ამ ქვეყანაშია ფასიანი ქაღალდების ყველაზე დიდი ბაზარი.

ღია ბაზრის პოლიტიკა წარმოადგენს სწრაფი და მოქნილი ზემოქმედების იარაღს. ფასიანი ქაღალდის ყიდვა-გაყიდვის დროს ცენტრალური ბანკი ცდილობს, ხელსაყრელი პროცენტის შეთავაზებით ზემოქმედება მოახდინოს კომერციული ბანკების ლიკვიდობის სახსრების მოცულობაზე და, ამდენად, განახორციელოს მათი საკრედიტო ემისიის მართვა. ღია ბაზარზე ფასიანი ქაღალდების შესყიდვით იგი ზრდის კომერციული ბანკების რეზერვებს და ხელს უწყობს ფულადი შეთავაზებების ზრდას. იგი განსაკუთრებით ეფექტურად გამოიყენება კრიზისის პერიოდში. მაღალი კონიუნქტურის პერიოდში ცენტრალური ბანკი სთავაზობს კომერციულ ბანკებს ფასიანი ქაღალდების შესყიდვას ეკონომიკასა და მოსახლეობასთან მიმართებაში მათი საკრედიტო შესაძლებლობების შესამცირებლად.

ასეთი პოლიტიკის გატარება ცენტრალურ ბანკს შეუძლია ორი გზით. ჯერ ერთი, მას შეუძლია განსაზღვროს ყიდვა-გაყიდვის მოცულობა, საპროცენტო განაკვეთები, რის შესაბამისადაც ბანკებს შეუძლიათ მისგან იყიდონ ფასიანი ქაღალდები. ფასიანი ქაღალდების გაყიდვის კურსი დგინდება დიფერენცირებულად, მათი ვადებიდან გამომდინარე. მეორე, ცენტრალურ ბანკს შეუძლია დაადგინოს საპროცენტო განაკვეთები, რომლის მიხედვითაც მზადაა, შეისყიდოს ფასიანი ქაღალდები.

ღია ბაზრის პოლიტიკის წარმატება მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. კომერციული ბანკები იძენენ ფასიან ქაღალდებს ცენტრალური ბანკისგან მენარმეთა და მოსახლეობის მხრიდან კრედიტებზე დაბალი მოთხოვნის შემთხვევაში, ასევე მაშინ, როცა ცენტრალური ბანკი სთავაზობს ღია ბაზრის ქაღალდებს კომერციული ბანკებისათვის უფრო ხელსაყრელი პირობებით, ვიდრე

კომერციული ბანკების მიერ მენარმეებისა და მოსახლეობისათვის კრედიტების გადაცემის პირობებია.

როცა კომერციული ბანკების ლიკვიდობის შესაბამისად, აუცილებელია მათი საკრედიტო აქტივობის შენარჩუნება, ცენტრალური ბანკი გამოდის მყიდველად ღია ბაზარზე. ამ შემთხვევაში ფართოდ გამოიყენება გადაყიდვის შეთანხმებები. ამ დროს ცენტრალური ბანკი იღებს ვალდებულებას, შეისყიდოს კომერციული ბანკებისაგან ფასიანი ქაღალდები იმ პირობით, რომ უკანასკნელნი, დროის გარკვეული პერიოდის შემდეგ განახორციელებენ უკუგარიგებას, ანუ ფასიანი ქაღალდების უკანვე გამოსყიდვას ფასდაკლებით – ე.წ. შებრუნებული ოპერაციები (PEPO-ს ოპერაციები). ეს ფასდაკლება შეიძლება იყოს ფიქსირებული ან ორ ზღვარს შორის მცოცავი. ღია ბაზარზე შებრუნებული ოპერაციები ხასიათდება ფულის ბაზარზე უფრო რბილი ზემოქმედებით და ამიტომ ნარმოადგენს რეგულირების უფრო მოქნილ მეთოდს.

ცენტრალური ბანკის წინაშე დადგა ფინანსური ბაზრის აღდგენის მექანიზმის შემუშავების ამოცანა, რადგანაც ოპერაციები ღია ბაზარზე ნარმოადგენს საბანკო სისტემის ლიკვიდურობის რეგულირების ინსტრუმენტს. ამ პირობებში ცენტრალური ბანკი სთავაზობს ბაზარს საკუთარ მოკლევადიან ობლიგაციებს.

ცენტრალურმა ბანკმა შესაძლებლობა მისცა კომერციულ ბანკებს, გამოიყენოს ისინი გირაოს სახით სალომბარდე ოპერაციებისათვის.

ფინანსური ბაზრის აღდგენის ეტაპზე იზრდება ცენტრალური ბანკის მარეგულირებელი საქმიანობის მნიშვნელობა. სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზარმა უნდა მიაღწიოს ახალ ხარისხობრივ დონეს, რაც გამოხატული იქნება მისი დინამიკის წინასწარგანსაზღვრასა და განხორციელებული სპეკულაციური ოპერაციების წილის შემცირებაში.

14. 7. სავალუტო რეგულირება

სავალუტო კურსის რეგულირების აუცილებლობა განპირობებულია მისი მკვეთრი და გაუთვალისწინებელი ცვალებადობის ნეგატიური შედეგებით. ეროვნული ვალუტის კურსის სტაბილურობის შენარჩუნებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ფასების სტაბილურობისა და ფულის მიმოქცევის უზრუნველსაყოფად. ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემას მივყავართ შიგა ბაზარზე ფასების ზრდასთან, ანუ ეროვნული ფულის ერთეულის მსყიდველობითუნარიანობის დაქვეითებასთან. ეროვნული ვალუტის კურსის მუდმივი დაცემის პირობებში შიგა ბაზარზე საქონლის ფასები ორიენტირებულია არა წარმოების დანახარჯებზე, არამედ ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემაზე. კურსის დაცემა ინფლაციის ფაქტორი ხდება.

ტრადიციულად, ცენტრალური ბანკი ახორციელებს სავალუტო კურსის რეგულირებას შემდეგი საშუალებებით:

- ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებით;
- სავალუტო ინტერვენციით;
- საერთაშორისო საგადასახადო საშუალებების ან უცხოური

სესხების სახელმწიფო რეზერვების გამოყენებით.

პრაქტიკაში, ჩვეულებრივ, გამოიყენებენ სავალუტო პოლიტიკის ორ ძირითად ფორმას: სადისკონტოს და სადევინოს. სადისკონტო (სააღრიცხვო) პოლიტიკა ტარდება არა მხოლოდ ეროვნული კომერციული ბანკების რეფინანსირების პირობების შეცვლის მიზნით, არამედ, ზოგჯერ, მიმართულია სავალუტო კურსისა და საგადასახდლო ბალანსის რეგულირებისაკენ.

ცენტრალური ბანკი, უცხოური ვალუტების (დევინების) ყიდვა-გაყიდვით საჭირო მიმართულებით ზემოქმედებას ახდენს ეროვნული ფულის ერთეულის კურსის შეცვლაზე – სწორედ ეს არის სადევინო პოლიტიკა. მსგავსმა ოპერაციებმა მიიღო სახელწოდება „სავალუტო ინტერვენციები“. ოფიციალური ოქროს-ვალუტიანი რეზერვების ხარჯზე ეროვნული ვალუტის შექმნით იგი ზრდის მოთხოვნას, ამის შედეგად, მის კურსსაც და, პირი-

ქით, ცენტრალური ბანკის მიერ ეროვნული ვალუტის მსხვილი პარტიების გაყიდვას მიყვავართ მისი კურსის დაცემამდე. ცენტრალური ბანკის სავალუტო პოლიტიკის გავლენა სასწრაფო სავალუტო ბაზარზე ოპერაციების გატარების ფორმით ვლინდება კაპიტალის ექსპორტის ან იმპორტის სტიმულირებით. კაპიტალის სასურველი მოძრაობის მიმართულება დამოკიდებულია ცენტრალური ბანკის პოლიტიკის პრიორიტეტებზე მოცემულ ეკონომიკურ სიტუაციაში, რაც შეიძლება გამოიხატოს ან სასაქონლო ექსპორტის (სადემპინგო პოლიტიკა) სტიმულირებით, ან ეროვნული ვალუტის კურსის შენარჩუნებაში უცხოეთთან მიმართებაში.

სავალუტო რეგულირების პირდაპირ ღონისძიებებთან – დისკონტურ და დევიზურ პოლიტიკასთან და სავალუტო რეგულირების უშუალო ღონისძიებებთან ერთად, სავალუტო კურსზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სხვა საკანონმდებლო ნორმები, მათ შორის შეიძლება გამოიყოს ნორმათა შემდეგი სამი ჯგუფი:

1. საგადასახადო კანონმდებლობის ნორმები:

- კურსებს შორის განსხვავების დაბეგვრა;
- საგადასახადო გადასახდელების ფორმები სავალუტო ოპერაციების მიხედვით;
- უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციების დაბეგვრა.

2. განვითარების ეკონომიკური პირობების მარეგლამენტირებელი ნორმები:

- ქვეყნის ტერიტორიაზე ანგარიშსწორების საკანონმდებლო რეგლამენტაცია უცხოურ ვალუტაში;
- მოთხოვნები სავალუტო ანგარიშებისა და სალაროების გამოყენების მსურველი სანარმოებისადმი;
- სავალუტო ამონაგების აუცილებელი გაყიდვის ნორმა;
- საპროცენტო განაკვეთი თვითღირებულებაზე ჩამონერილი სავალუტო კრედიტის მიხედვით;
- სახელმწიფო შესყიდვების რეგლამენტაცია (სამამულო ან უცხოელ მომწოდებელთა არჩევა).

3. საბანკო კანონმდებლობის ნორმები:

- სავალდებულო რეზერვების ნორმები და ცენტრალურ ბანკ-

ში მათი გადარიცხვის ფორმები.

მრავალი ბანკი ცენტრალურ ბანკში სავალდებულო რეზერვების სახით გადარიცხული თანხის განსაზღვრის წინ, პრაქტიკაში ნერგავს დროებით ანგარიშგებას, თუ სავალუტო დეპოზიტებზე რეზერვების ზომა დაბალია, ვიდრე ქალაქის ფულისა, დღეს ის ერთიანია.

● მოთხოვნები ბანკებისადმი, რომელთაც სურთ უცხოურ ვალუტაში ოპერაციების გატარება.

ზემოთ ჩამოთვლილი მოთხოვნების გამკაცრებას მივყავართ, ერთის მხრივ, სავალუტო ანგარიშების მწარმოებელი ბანკის პროფესიონალიზმის ამაღლებამდე, ხოლო, მეორე მხრივ, საბანკო მომსახურების ღირებულების შეცვლამდე და სავალუტო ანგარიშების მომსახურებამდე. ამასთან, თავს იჩენს ორი ტენდენცია: წინადადების (შეთავაზების) შემცირებას და კონკურენტუნარიანობის შეზღუდვას მივყავართ საბანკო მომსახურების ღირებულების გადიდებამდე, ხოლო ოპერაციათა თავმოყრა მსხვილ ბანკებში ამცირებს გასავალს და, შესაბამისად, მომსახურების ღირებულებას. ეს, თავის მხრივ, გავლენას ახდენს სავალუტო ანგარიშების გახსნის მსურველი სანარმოების რაოდენობაზე. როგორც შედეგი, იცვლება მოთხოვნილება სავალუტო ბაზარზე.

უკანასკნელ წლებში სამამულო სავალუტო ბაზრის ლიბერალიზაციისას ცენტრალურმა ბანკმა მოსინჯა სავალუტო კურსის ყველა ძირითადი მოქმედი რეჟიმი ოფიციალური სავალუტო რეზერვების მოცულობებზე ზემოქმედების ამა თუ იმ შედეგით. რაც უფრო მკაცრი და რეგულირებადი იყო სავალუტო კურსის რეჟიმი, მით უფრო მეტ სავალუტო რეზერვების სახსრების დანახარჯებს მოითხოვდა იგი ცენტრალური ბანკისაგან საერთაშორისო პრაქტიკის სრული შესაბამისობის შესანარჩუნებლად.

მცოცავი ფიქსაციის რეჟიმის ფარგლებში, ეროვნული ვალუტის კურსი ებმება რომელიმე ობიექტურ საბაზრო კრიტერიუმს: მყარი ვალუტის კურსს ან ვალუტათა კალათას. შემდგომ კი ეროვნული ვალუტისა და ობიექტური საბაზრო კრიტერიუმის კურსების თანაფარდობა უცვლელად შენარჩუნდება დროის ცალკეულ

მონაკვეთებში. სავალუტო ბაზარზე, სიტუაციიდან ან ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობიდან გამომდინარე, ეს დონეები შედარებით ნელა იცვლება. დადგენილი დონეების ფარგლებში ეროვნული ვალუტის კურსის შენარჩუნება ხდება ცენტრალური ბანკის მიერ მიზანმიმართული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებით, ხოლო აუცილებლობის შემთხვევაში – ოფიციალური სავალუტო ინტერვენციების მოწყობით.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტული ამოცანა პერსპექტივაში – ეს არის ლარის სავალუტო კურსის ეკონომიკურად დასაბუთებული დინამიკის უზრუნველყოფა. ფინანსური კრიზისისა და ეკონომიკის გამჭვირვალობის ჩამოყალიბებული დონის პირობებში განონასწორებული სავალუტო კურსის გარეშე შეუძლებელია საგარეო სექტორის ნორმალური და თანმიმდევრული განვითარების, საბანკო სისტემაში სიტუაციის სტაბილიზაციის, ინფლაციის შეჩერების, უცხოური კაპიტალის ნაკადისათვის პირობების შექმნის უზრუნველყოფა.

აქედან გამომდინარეობს, რომ ცენტრალური ბანკის ამოცანას, ამჟამად, შიგა სავალუტო ბაზრის რეგულირების სფეროში მოკლე და გრძელვადიანი პერიოდისათვის წარმოადგენს შემდეგი:

1. სამამულო სავალუტო ბაზრის ლიკვიდურობის და, შესაბამისად, საგარეო-ეკონომიკური ოპერაციების მიხედვით ანგარიშსწორების ეფექტურობის უზრუნველყოფა;

2. სათანადო კონტროლის უზრუნველყოფა კომერციული ბანკების მიერ სავალუტო ოპერაციების გატარების კანონიერების დაცვაზე; სავალუტო შეზღუდვების დროებით შემოღება იმ კაპიტალურ ოპერაციებზე, რომლებიც ამცირებს კაპიტალის გატანას საზღვარგარეთ;

3. ეროვნული ვალუტის კურსის რეგულირების დაბალანსებული (პრიორიტეტული საექსპორტო დარგებისა და კრიტიკული იმპორტის რენტაბელობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით) პოლიტიკის გატარება, რომელიც პასუხობს უამრავი სამამულო მწარმოებლის ინტერესებსა და მთლიანად ეკონომიკის განვითარების ძირითად ამოცანებს;

4. ოქროს სავალუტო რეზერვების ზრდა საექსპორტო ამონაგების სავალდებულო გაყიდვის მოცულობის ზრდის, იმპორტიორთა მიერ შექმნილი სავალუტო საშუალებების მიზნობრივ გამოყენებაზე კონტროლის გამკაცრების და სავალუტო ინტერვენციის მოცულობების თანდათანობითი შემცირების გზით;

5. ცენტრალური ბანკის ოქროს სავალუტო რეზერვების მართვის ეფექტურობის გამოყენება, მათი მინიმალური გამოყენება შიგა ბაზარზე თავისი მიზნების მისაღწევად.

ზემოთ ჩამოთვლილი ამოცანებიდან, მეორეს შეუძლია უფრო სწრაფი ეფექტის მოხდენა, რამდენადაც იმყოფება სავალუტო რეგულირებისა და სავალუტო კონტროლის ადმინისტრაციული მეთოდების სფეროში. ის მეტწილად დამოკიდებულია ცენტრალური ბანკის ეფექტურ ურთიერთქმედებაზე საგადასახადო სამსახურთან, საბაჟო სამსახურთან, ასევე საბანკო აუდიტის სისწორესა და საგულდაგულოდ გატარებაზე, საბანკო ზედამხედველობისა და ინსპექტირების ქვედანაყოფების მუშაობის ხარისხზე და ა.შ.

ყველა სხვა დანარჩენი მიზნის მიღწევა დამოკიდებულია ცენტრალური ბანკის მიერ სავალუტო ბაზრის რეგულირების პოლიტიკის გატარების არჩეული ორიენტირების სისწორეზე, რომელიც უმეტესად განისაზღვრება სავალუტო კურსის პოლიტიკით.

14.8. ფულის მასის ზრდის ორიენტირების დადგენა და პირდაპირი რაოდენობრივი შეზღუდვები: ტარგეტირების პოლიტიკა

ტარგეტირებამ, ანუ მიმოქცევაში მყოფი ფულის მასის ნამეტის მიზნობრივი ორიენტირების დადგენამ, განსაზღვრულ პერიოდში მისი გადიდების ზედა და ქვედა საზღვრების დადგენამ განვითარება ჰპოვა 70-იან წლებში ინფლაციური პროცესების გაძლიერების გამო, რომლებმაც გავლენა იქონია ფულის მასის ზრდის ტემპის გადიდებაზე, ასევე მცოცავი კურსების რეჟიმის შემოღებამ, რამაც შეა-

ბას თან ახლავს გადასახადების გადიდება, სახელმწიფო ხარჯების შემცირება, ინფლაციის შეჩერებისაკენ მიმართული ღონისძიებანი, აგრეთვე საგადასახადო ბალანსის გაჯანსაღება. ექსპანსიონისტური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა ხასიათდება დაკრედიტების მასშტაბების გაფართოებით, მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობის ნამატზე კონტროლის შესუსტებით, საგადასახადო განაკვეთების შემცირებით, საპროცენტო განაკვეთების ღონის დაქვეითებით.

2. ექსპანსიონისტურ და რესტრიქციული ტიპის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას შეიძლება ჰქონდეს ტოტალური ან სელექციური ხასიათი. ტოტალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის დროს ცენტრალური ბანკის ღონისძიებები ვრცელდება საბანკო სისტემის ყველა დაწესებულებაზე, სელექციურისა კი — ცალკეულ საკრედიტო ინსტიტუტზე ან მათ დაჯგუფებაზე, ან საბანკო საქმიანობის განსაზღვრულ სახეებზე.

3. ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის საოპერაციო პროცედურა დაფუძნებულია ფულად-საკრედიტო რეგულირების ორგანოების წმინდა საერთაშორისო რეზერვებისა და წმინდა შიგა აქტივების მოცულობის კონტროლზე. საბანკო ოპერაციების რეგულირების მექანიზმი დამოკიდებულია ქვეყანაში საბანკო საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმებზე, ცენტრალური ბანკის ადგილზე, როლსა და ფუნქციებზე და სხვა ფაქტორებზე. იგი მოიცავს როგორც ნალდი და უნალდო საბანკო ოპერაციების რეგულირების მეთოდებსა და ინსტრუმენტებს, ასევე ფულადი მასის დინამიკაზე, საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებსა და მიკრო- და მაკროდონეზე ბანკის ლიკვიდობაზე კონტროლის ფორმებს.

4. საბანკო ოპერაციების მართვისა და რეგულირების მიზნით ძირითადად ცენტრალური ბანკი ორიენტირებულია ეკონომიკური მეთოდების გამოყენებაზე. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზანდასახულობის შესაბამისად მუშავდება ფულად-საკრედიტო რეგულირების ძირითადი ღონისძიებები ყოველი კონკრეტული პერიოდისათვის, განისაზღვრება ამ მომენტი-სათვის მართვის ყველაზე ეფექტური მეთოდები და ბანკების

საქმიანობაზე ზემოქმედების ინტრუმენტები.

5. ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი ინსტრუმენტია სავალდებულო რეზერვები. საკრედიტო ორგანიზაცია პასუხისმგებელია სავალდებულო რეზერვების დეპონირების წესის დაცვაზე.

მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების რეგულირებას ორმაგი დანიშნულება აქვს: ჯერ ერთი, ის მონოდებულია, უზრუნველყოს კომერციული ბანკების ლიკვიდობის უცვლელი დონე და მეორე, ის წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს კომერციული ბანკების ფულადი მასისა და კრედიტუნარიანობის რეგულირებისათვის. სავალდებულო რეზერვების ფონდი შექმნილია იმისათვის, რომ აუცილებლობის შემთხვევაში უზრუნველყოს კომერციული ბანკების მიერ თავისი კლიენტების წინაშე ადრე მოზიდული ფულადი სახსრების დროულად დაბრუნების ვალდებულებები.

6. ცენტრალური ბანკი საპროცენტო განაკვეთის დონის რეგულირებას ორგვარად ახდენს: 1. კომერციული ბანკებისათვის კრედიტების გაცემაზე განაკვეთების ფიქსაციის გზით, რაც საბაზრო განაკვეთების განსაზღვრულ ორიენტირს წარმოადგენს; 2. საკრედიტო დანესებულებების განაკვეთებზე კონტროლის გზით. პირველ შემთხვევაში ცენტრალური ბანკი, ოფიციალური რეფინანსირების განაკვეთის დადგენით, განსაზღვრავს ბანკების მიერ რესურსების მოზიდვის ღირებულებას; მეორე შემთხვევაში რეგულირებას ექვემდებარება მხოლოდ ზოგიერთი ბანკის კრედიტის ან ოპერაციების ცალკეული სახეების ღირებულება.

7. ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირების ეკონომიკურ ღონისძიებებს მიეკუთვნება ფასიანი ქაღალდების ღია ბაზარზე ცენტრალური ბანკის ოპერაციები. ღია ბაზრის პოლიტიკას უწოდებენ ცენტრალური ბანკის მიერ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვას, ფულად ბაზარზე გავლენის მოპოვების მიზნით. ღია ბაზრის პოლიტიკის ძირითადი ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ ფასიან ქაღალდებზე მოთხოვნისა და წინადადებების რეგულირებით მიაღწიონ კომერციული ბანკებისაგან შესაბამის რეაქციას.

ტიარმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

„არამატერიალური აქტივები“ არის ისეთი აქტივები, რომლებსაც აქვთ გარკვეული ღირებულება და არა აქვთ მატერიალური ფორმა: პატენტები, საიჯარო უფლებები, სასაქონლო ნიშნები, ნოუ-ჰაუ, გუდვილი და ინტელექტუალური საკუთრების სხვა ობიექტები;

„არამატერიალური აქტივების ნარჩენი ღირებულება“ არის არამატერიალური აქტივების საბალანსო ღირებულება დაგროვილი ამორტიზაციის გამოკლებით. მისი გაანგარიშებისას № 2961 საბალანსო ანგარიშზე რიცხულ თანხას აკლდება № 4911 საბალანსო ანგარიშზე რიცხული თანხა;

არაკუმულაციური უვადო პრივილეგირებული აქცია – ისეთი უვადო პრივილეგირებული აქცია, რომელზეც არ ხდება წინა წლებში ბანკის მიერ გაუნაწილებელი დივიდენდების აკუმულირება.

„აუტსაიდერი“ არის არაინსაიდერი ფიზიკური ან იურიდიული პირი;

აქციებში კონვერტირებადი ვალი – სესხებით და/ან სავალო ფასიანი ქაღალდებით მიღებული ფულადი სახსრები, რომლებიც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადის დადგომისას კონვერტირდება ბანკის ჩვეულებრივ ან პრივილეგირებულ აქციებში.

„გარესაბალანსო ვალდებულებები“ არის ბანკის მიერ გაცემული გარანტიები, აქცეპტები, თამასუქები, სესხების დაფინანსებისათვის ნაკისრი ვალდებულებები, გასანაღდებელი აკრედიტივები, უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვისათვის ნაკისრი ვალდებულებები და ბანკის მიერ დოკუმენტურად აღიარებული და შესაძლო გადასახდელი ვალდებულებითი შინაარსის მქონე საბანკო ინსტრუმენტები ძირითადი თანხებით;

გრძელი ღია სავალუტო პოზიცია – აქტივები და ბალანს-გარეშე მოთხოვნები, რომლებიც რაოდენობრივად აღემატებიან პასივებს და ბალანსგარეშე ვალდებულებებს.

ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები და მეთოდებია:

● ცენტრალური ბანკის ოპერაციების საპროცენტო განაკვეთები;

● ცენტრალურ ბანკში დეპონირებული სავალდებულო რეზერვების ნორმატივები (სარეზერვო მოთხოვნები);

● ოპერაციები ღია ბაზარზე;

● ბანკების რეფინანსირება;

● სავალუტო რეგულირება;

● ფულის მასის ზრდის ორიენტირების დადგენა;

● პირდაპირი რაოდენობრივი შეზღუდვები.

„გუდვილი“ არის საზოგადოების პრესტიჟის, საქმიანი რეპუტაციის, მისი პარტნიორების, კლიენტურისა და კადრების, როგორც აქტივის ღირებულება, რომელიც განისაზღვრება საზოგადოების საბაზრო ღირებულებასა და მისი აქტივების ღირებულებას შორის სხვაობის თანხით. გუდვილს საზოგადოების გარეშე არ გააჩნია საბაზრო ღირებულება, იგი იქმნება და ღირებულებას იძენს მხოლოდ საზოგადოების შერწყმისას ან ერთი საზოგადოების მიერ მეორე საზოგადოების შექმნისას.

„დასაღდოვებად ანგარიშებს“ მიეკუთვნება სანაშთო ბალანსის 28 და 48 კლასის საბალანსო ანგარიშები, რომლებზეც რიცხული საერთო თანხა, როგორც წესი, ყოველდღიურად ერთმანეთის ტოლი უნდა იყოს. საქართველოს ეროვნულ ბანკში წარსადგენ სანაშთო ბალანსში 28 და 48 კლასის ანგარიშები ექვემდებარება დასაღდოვებას, რომლის შედეგად მიღებული შესაძლო სადებეტო ნაშთი მონანილებას იღებს „რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების“, „მთლიანი აქტივების“ და „მიმდინარე აქტივების“ გაანგარიშებაში, ხოლო შესაძლო საკრედიტო ნაშთი – „მთლიანი ვალდებულებების“ და „მიმდინარე ვალდებულებების“ გაანგარიშებაში.

დისკონტი – 1. პროცენტის განაკვეთი, რომლის საფუძველზეც ცენტრალური ბანკი აძლევს კომერციულ ბანკებს კრედიტს; 2. თამასუქის განაღდება მისი ვადის გასვლამდე ნორმალურ ღირებულებასთან შედარებით ნაკლებ ფასში; 3. საბირჟო და სავალუ-

ტო გარიგების შესაბამისად საქონლისა და ვალუტის ფასდათმობა.

დისკონტირება – კაპიტალურ თანხაზე პროცენტის დღევანდელი ექვივალენტის დასადგენად მომავალი თანხის ამჟამინდელი ღირებულება. განისაზღვრება დისკონტის კოეფიციენტის დახმარებით, რომელიც სარგებლის ნორმისა და დისკონტირების პერიოდზეა დამოკიდებული.

„ეგთო“ არის „ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია“, რომლის წევრ ქვეყნებში ითვლება შემდეგი ქვეყნები: ავსტრალია, ავსტრია, ახალი ზელანდია, აშშ, ბელგია, გერმანია, დანია, დიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი, იაპონია, ირლანდია, ისლანდია, იტალია, კანადა, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდები, ნორვეგია, პორტუგალია, საბერძნეთი, საფრანგეთი, ფინეთი, შვეცია, შვეიცარია;

ემისია – ფასიანი ქაღალდების, ყველა ფორმის ფულის ნიშნების მიმოქცევაში გაშვება.

ექსპანსიონისტიური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა – დაკრედიტების მასშტაბის გაფართოების, საპროცენტო განაკვეთების დონის შემცირებისა და მიმოქცევაში არსებული ფულის ნამეტზე კონტროლის შესუსტებისაკენ მიმართული ნამახალისებელი პოლიტიკა.

„ვალდებულებები“ არის ბანკის მთლიანი ვალდებულებებისა და გარესაბალანსო ვალდებულებების ნაწილი, რომელიც გამოიყენება ამ წესით დადგენილი ლიკვიდურობის კმ და კ9 ეკონომიკური ნორმატივების გასაანგარიშებლად. ვალდებულებები გაიანგარიშება როგორც ბანკის „მთლიანი ვალდებულებებისა“ და „გარესაბალანსო ვალდებულებების“ თანხობრივ მოცულობათა ჯამი, რომელშიც არ გაითვალისწინება: ბანკის მიერ მიღებული ის სესხები, სუბორდინირებული ვალები და გარესაბალანსო ვალდებულებები და/ან მათი ნაწილი, რომელთა გადახდის შესრულებამდე დარჩენილია ექვს თვეზე მეტი ვადა; გაცემული გარანტიებისა და გასანაღდებელი აკრედიტივების ნაწილი მათ უზრუნველსაყოფად ამავე ბანკში დაჯავშნული ფულადი სახსრების ოდენობით; უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვისათვის ნა-

კისრი ვალდებულებები;

„ინსაიდერი“ არის ბანკთან დაკავშირებული პირი – ბანკის ადმინისტრაციული მუშაკი და აქციონერი (პარტნიორი), მასთან ცოლქმრული, ახლონათესაური კავშირის მქონე ან საქმიანი ინტერესებით დაკავშირებული პირი;

ინტერვენცია – ერთი სუბიექტის ეკონომიკური ზემოქმედება სხვა სუბიექტის საქმეებსა და მოქმედებებზე, რომელიც ტარდება ამ მოქმედების სფეროში შეღწევით, მასში საკუთარი ფულადი სახსრების დაბანდებითა და განლაგებით. ჩვეულებრივ, ინტერვენციული ოპერაციები ტარდება ცენტრალური ბანკების, ხაზინების მიერ ვალუტის, ფასიანი ქაღალდების მასობრივი გაყიდვის ან ყიდვის, ფინანსური სისტემის მდგომარეობის ნორმალიზაციის მიზნით კრედიტების გაცემის გზით.

კორპორაციული სავალო ვალდებულებები – იპოთეკით უზრუნველყოფილი ობლიგაციები, კომერციული ვექსილები და სხვ.

„კორპორატიული სავალო ფასიანი ქაღალდი“ არის ისეთი არასახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდი, რომლის ემიტენტი არის იურიდიული პირი და რომელიც ვალდებულია სავალო ფასიანი ქაღალდით გათვალისწინებული ძირითადი თანხის და მასზე დარიცხული პროცენტების გადახდისათვის;

ლაგი – დროის გარკვეული მონაკვეთი მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში მყოფ მოვლენებსა და პროცესებს შორის.

ლაჟი – 1. ქაღალდის ფულში გამოხატული ოქროს საბაზრო ფასის ზრდა ქაღალდის ფულის რაოდენობასთან შედარებით. 2. ფასიანი ქაღალდებისა და ფულის ნიშნების საბირჟო კურსის ამალღება მათ ნორმალურ ღირებულებასთან შედარებით. ანგარიშობენ პროცენტებში.

„ლიკვიდური აქტივები“ არის ფულადი სახსრები და ისეთი სახის აქტივები, რომლებსაც აქვს ფულად სახსრებად მყისიერად (სწრაფად) გადაქცევის უნარი და შესაძლებლობა. ლიკვიდური აქტივების გაანგარიშებაში მონაწილეობას იღებს №№ 1003, 1004, 1005, 1006, 1013, 1014, 1015, 1016, 1018, 1051, 1052, 1062, 1401 მინუს 1402, 1411 მინუს 1412, 1702, 1703, 1712, 1713, 1722, 1723, 1732, 1733 საბალანსო ანგარიშებზე რიცხული თანხები. ამასთან,

ლიკვიდური აქტივების გაანგარიშებაში სახაზინო ვალდებულებები ჩაითვლება ლიკვიდურობის ნორმატივების გაანგარიშებისათვის დადგენილი „ვალდებულებების“ თანხის არაუმეტეს 5%-ისა. ლიკვიდური აქტივების გაანგარიშებაში არ ჩაითვლება: ყადაღადადებულ საკორესპონდენტო ანგარიშებზე რიცხული თანხები, ნეგატიურად კლასიფიცირებული ბანკთაშორისი დეპოზიტები, საქართველოს ეროვნულ ბანკში განთავსებული მინიმალური რეზერვების თანხა ან მისი ნაწილი, რომლის უზრუნველყოფითაც კომერციულ ბანკს აღებული აქვს კრედიტი;

„მთლიანი აქტივები“ უდრის №№ 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 27, 29 კლასის საბალანსო ანგარიშებზე რიცხული თანხების ჯამს გამოკლებული №№ 41, 49 კლასის საბალანსო ანგარიშებზე რიცხული თანხები;

„მთლიანი ვალდებულებები“ უდრის №№ 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 44, 45, 47 კლასის საბალანსო ანგარიშებზე რიცხული თანხების ჯამს;

„მთლიანი კაპიტალი“ არის პირველადი და მეორადი კაპიტალის ჯამი დაქვითვების გამოკლებით;

„მიმდინარე აქტივები“ არის დაფარვის ერთ თვემდე ვადის მქონე აქტივები;

„მიმდინარე ვალდებულებები“ არის ბანკის მთლიანი და გარესაბალანსო ვალდებულებებიდან ერთ თვემდე ვადაში გადასახდელი/შესასრულებელი და შესაძლო შესასრულებელ ყველა ვალდებულებათა თანხობრივ მოცულობათა ჯამი, რომელშიც არ გაითვალისწინება ბანკის მიერ გაცემული გარანტიებისა და გასანაღდებელი აკრედიტივების ნაწილი მათ უზრუნველსაყოფად ამავე ბანკში დაჯავშნული ფულადი სახსრების ოდენობით და უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვისათვის ნაკისრი ვალდებულებები.“

მინიმალური რეზერვები – ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი ინსტრუმენტია, ეს არის ცენტრალურ ბანკში კომერციული ბანკების ანაბრების სავალდებულო ნორმა, რომელიც დგინდება კანონმდებლობით საკრედიტო ორგანიზაციების შესაძლებლობების შეზღუდვისა და

განსაზღვრულ დონეზე მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის ოდენობის შესანარჩუნებლად.

მინიმალური საზედამხედველო კაპიტალი – ამ დებულების მიხედვით დადგენილი და გაანგარიშებული საზედამხედველო კაპიტალი, რომლის ოდენობასაც განსაზღვრავს ეროვნული ბანკი.

„ოვერდრაფტი“ არის მოკლევადიანი დაკრედიტების ფორმა, რომლითაც ბანკი კლიენტს აძლევს უფლებას, მისი ანგარიშსწორების ანგარიშზე რიცხული ნაშთების გადამეტებით განახორციელოს გადახდები, ანუ ბანკი უშვებს კლიენტის ანგარიშსწორების ანგარიშზე სადებეტო (უარყოფითი) სალდოს არსებობას, ოვერდრაფტის შესახებ ბანკსა და კლიენტს შორის დადებული ხელშეკრულების პირობების (თანხობრივი მოცულობა, დაფარვის ვადა და საპროცენტო განაკვეთი) გათვალისწინებით;

ოპერაციები ღია ბაზარზე – ცენტრალური ბანკის მიერ საზაინო ვექსილების, სახელმწიფო ობლიგაციებისა და სხვა სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა; ფასიანი ქაღალდების მოკლევადიანი ოპერაციების განხორციელება მოგვიანებით მოხდა შებრუნებული გარიგების მოხდენით. ოპერაციები ღია ბაზარზე ლიმიტირებულია.

პირდაპირი რაოდენობრივი შეზღუდვები – ეს არის ლიმიტების დადგენა ბანკების დაფინანსებასა და საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ ცალკეული საბანკო ოპერაციების გასატარებლად.

პრივილეგირებული აქცია – აქცია, რომლის მფლობელს არა აქვს ხმის უფლება აქციონერთა საერთო კრებაზე. ასეთი აქცია უზრუნველყოფს დივიდენდის მიღებას დადგენილი განაკვეთით, რომლის ოდენობა და მიღების წესი განისაზღვრება წესდებით ან სათანადო ემისიის პროსპექტით (ამ უკანასკნელის არსებობის შემთხვევაში). ბანკის ლიკვიდაციის შემთხვევაში პრივილეგირებული აქციის თანხა (წილის შესაბამისად) გასტუმრებულ უნდა იქნეს ჩვეულებრივი აქციის თანხის გადახდამდე.

რესტრიქცია – ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციულ ბანკებზე გასაცემი კრედიტების შეზღუდვა, რაც იწვევს სამრეწველო და სავაჭრო სანარმოების კრედიტების საერთო შემცირებას,

წარმოების შეკვეცას ან მისი ზრდის ტემპების დაცემას.

რესტრიქციული ფულად-საკრედიტო სტრატეგია – ფულის ბაზარზე ხანგრძლივ პერსპექტივაში შესაძლო ცვლილებების დაგეგმვა, რაც შესაძლებელს ხდის კონიუნქტურის მოსალოდნელი ცვლილებების განჭვრეტას და მათ გათვალისწინებას.

რეფინანსირება – ცენტრალური ბანკის მიერ საკრედიტო რესურსების გადაცემა პირდაპირი კრედიტების, ვექსილების გადაანგარიშების, ფასიანი ქაღალდების გირავნობით სესხების ფორმით, ასევე საკრედიტო აუქციონების ორგანიზაციის მექანიზმით. რეფინანსირების ფორმები, წესი და პირობები იცვლება.

საემისიო საქმიანობა – ქვეყნის ცბ-ის პრეროგატივა, რაც დაკავშირებულია ფულის კუპიურების დაბეჭდვასთან, დიზაინთან ან გაფორმებასთან, გაყალბებისაგან მისი დაცვის ხერხების შემუშავებასთან, ასევე მიმოქცევიდან ფულისა და ფასიანი ქაღალდების კუპიურების ამოღებასა და ემისიაზე დანახარჯების მინიმიზაციასთან.

„საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებში“ ითვლება: საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი (მსოფლიო ბანკი), საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია, ევროპის რეკონ-სტრუქციისა და განვითარების ბანკი, ევროპის საინვესტიციო ბანკი, ამერიკათაშორისი განვითარების ბანკი, ჩრდილოეთის საინვესტიციო ბანკი, აზიის განვითარების ბანკი, აფრიკის განვითარების ბანკი;

საერთო რეზერვი – რეზერვი, რომელიც იქმნება სესხებისა და სესხებზე დარიცხული მისაღები პროცენტების შესაძლო დანაკარგებისათვის, მათ დაუკონკრეტებლად, არაიდენტიფიცირებული ზარალისათვის.

სავალდებულო რეზერვების ნორმატივები – ცენტრალურ ბანკში კომერციული ბანკების ანაბრების სავალდებულო ნორმა, რომელიც დგინდება კანონმდებლობით საკრედიტო ორგანიზაციების საკრედიტო შესაძლებლობების შეზღუდვისა და მიმოქცევაში არსებული ფულის მასის განსაზღვრულ დონეზე შენარჩუნებისათვის.

სავალუტო რეგულირება – სავალუტო კურსის რეგულირება

გატარებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკისა და სავალუტო ინტერვენციებით, ანუ ცენტრალური ბანკის მიერ სავალუტო ბაზარზე უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვით ფულის ერთეულის კურსზე და ფულის ჯამურ მოთხოვნასა და წინადადებებზე ზემოქმედებისათვის. სავალუტო ინტერვენციის სახსრების წყაროა ოფიციალური სავალუტო (ხანდახან ოქროს) რეზერვები და სხვადასხვა ქვეყნების ცენტრალურ ბანკებს შორის შეთანხმების საფუძველზე მიღებული კრედიტები.

„საკრედიტო დაბანდება“ არის ბანკის ყველა ვადიან და ვადაგადაცილებულ სასესხო და ოვერდრაფტების ანგარიშებზე რიცხული თანხები;

საპროცენტო პოლიტიკა – საპროცენტო განაკვეთები ცენტრალური ბანკის ოპერაციებზე. ცენტრალური ბანკი არეგულირებს საპროცენტო განაკვეთების დონეს რეფინანსირების განაკვეთის ფიქსაციის და საკრედიტო დანესებულებების განაკვეთებზე კონტროლის გზით.

სპეციალური რეზერვი – რეზერვი, რომელიც იქმნება კონკრეტული სესხისა და მასზე დარიცხული მისაღები პროცენტების შესაძლო დანაკარგების დასაფარავად, იდენტიფიცირებული ზარალისათვის.

„სუბორდინირებული ვალი“ არის ისეთი ვალი, რომელსაც სხვა დეპოზიტებსა და სესხებთან შედარებით აქვს გადახდის (დაფარვის) უფრო დაბალი პრიორიტეტი, ანუ ხელშეკრულების საფუძველზე მხარეები თანხმდებიან, რომ ბანკის მძიმე ფინანსური მდგომარეობის, გაკოტრების ან ლიკვიდაციის შემთხვევაში, სუბორდინირებული ვალის კრედიტორის მოთხოვნების დაკმაყოფილება მოხდება მხოლოდ ყველა სხვა კრედიტორთა მოთხოვნების სრულად დაკმაყოფილების შემდეგ;

ტარგეტირება – ფულადი სისტემის მიზნობრივი ორიენტირების დადგენა, ფულის მასის ნამატის რეგულირება, რასაც თავის პოლიტიკაში იყენებენ ცენტრალური ბანკები.

ტრანსაქცია – 1. საბანკო ოპერაცია, რომელიც გულისხმობს ფულადი სახსრების გადაგზავნას (მათ შორის საზღვარგარეთ) რაიმე მიზნით; 2. საკუთრებისა და თავისუფლების დაცვა.

უვადო პრივილეგირებული აქცია – ისეთი პრივილეგირებულ-

ლი აქცია, რომელსაც არა აქვს დაფარვის კონკრეტული ვადა და რომლის მფლობელს არა აქვს უფლება მოსთხოვოს ბანკს ასეთი აქციის რაიმე ფორმით უკან გამოსყიდვა.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირების მექანიზმი – ნალდი და უნალდო საბანკო ოპერაციების რეგულირების ადმინისტრაციული და ეკონომიკური მეთოდები და ინსტრუმენტები, ფულის მასის, საბანკო საპროცენტო განაკვეთების და მაკრო- და მიკროდონეზე ბანკების ლიკვიდურობის დინამიკაზე კონტროლის კონკრეტული ფორმები.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები – ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობის ანალიზი და განვითარების პროგნოზები, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ორიენტირები, პარამეტრები და ინსტრუმენტები.

ფულის მასის ზრდის ორიენტირების დადგენა – ერთიანი სახელმწიფო ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებებით განსაზღვრული ფულის მასის ერთი ან რამდენიმე მაჩვენებლის ზრდის მიზნობრივი ორიენტირი.

ღია სავალუტო პოზიცია – უცხოურ ვალუტაში სახსრების ნაშთების სხვაობა, რომლებიც ქმნის რაოდენობრივად დაუმთხვეველ აქტივებსა და პასივებს (ბალანსგარეშე მოთხოვნებისა და დაუსრულებელ ოპერაციებზე ვალდებულებების გათვალისწინებით) ცალკეულ ვალუტაში.

ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა – ფულად-საკრედიტო სისტემის საქმიანობის მარეგლამენტირებელ სახელმწიფო ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომლის მიზანია სამეურნეო კონიუნქტურის რეგულირება და მთელი რიგი ზოგადეკონომიკური ამოცანის მიღწევა: ფულის ერთეულის განმტკიცება, ფასების სტაბილიზაცია, ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნა, ეკონომიკური ზრდის ტემპების სტაბილიზაცია.

„ძირითადი საშუალებები“ არის მატერიალური აქტივები, რომლებიც იმყოფება ბანკის განკარგულებაში, გამოიყენება საბანკო მომსახურების გასანეევად, ადმინისტრაციული მიზნებისათვის და გათვალისწინებულია ერთ საანგარიშგებო პერიოდზე მეტი ხნით სარგებლობისათვის;

„ძირითადი საშუალებების ნარჩენი ღირებულება“ არის ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულება დაგროვილი ცვეთის გამოკლებით. მისი გაანგარიშებისას № 290 და 291 ჯგუფის საბალანსო ანგარიშებზე რიცხული თანხების ჯამს აკლდება №490 და 492 ჯგუფის საბალანსო ანგარიშებზე რიცხული თანხა;

„ხელუხლებელი კაპიტალი და რეზერვები“ არის ბანკის აქციონერთა (პარტნიორთა) კაპიტალი და განისაზღვრება როგორც სხვაობა ბანკის მთლიან აქტივებსა და მთლიან ვალდებულებებს შორის;

? კითხვები და დავალებები **დამოუკიდებელი მუშაოებისათვის**

1. რა არის საბანკო ზედამხედველობის ძირითადი ამოცანები?
2. ჩამოთვალეთ ძირითადი სახელმწიფო ორგანოები, რომლებიც ახორციელებენ საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობაზე კონტროლს.

2. ჩამოთვალეთ ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები. სად წარადგენს ეროვნული ბანკი მომავალი წლისათვის შედგენილი აღნიშნული დოკუმენტის პროექტს და გასული წლის ანგარიშს განსახილველად და დასამტკიცებლად?

4. ჩამოთვალეთ და დაახასიათეთ საბანკო საქმიანობის მარეგულირებელი ორგანოები და მათი ძირითადი ფუნქციები – საზღვარგარეთის წამყვან ქვეყნებში და საქართველოში.

5. რა არის ბანკის ჰეჯინგური საქმიანობა და რას მოიცავს იგი?

რეკომენდებული ლიტერატურა

საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“. საქართველოს საბანკო კანონმდებლობა.

საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 2003.

კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობა-რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო. საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 1999.

Банковское дело. Авт. колл. под. ред. Лаврушина О.И. М.: Финансы и статистика, 2001.

Батракова Л.Г. Экономический Анализ деятельности коммерческого банка. Учебник. М.: Логос, 2003.

Жарковская Е.П. Банковское дело. Учебник. М.: Омега - Л, 2004.

Козлова И.К., Купрюшина Т.А. и др. Анализ деятельности банков. Учебное пособие. М.: Вышэйшая школа, 2003.

Коноплицкая М.А., Шмарловская С.С. и др. Банковские операции. Учебное пособие. М.: Вышэйшая школа, 2003.

Коробова Г.Г. Банковское дело. Учебник. М.: Экономист, 2004.

Миловидов В.Д. Современное банковское дело: Опыт организации и функционирования банков США. М.: Изд.-во Моск. унта, 1992.

Мод Д., Молино Ф. Private Banking: элитное обслуживание частного капитала. М.: Альпина Паблишер, 2003.

Основы банковской деятельности (Банковское дело). Авт. колл. под. ред. Колесникова В.И. и др. М.: Финансы и статистика, 1997.

Основы банковской деятельности (Банковское дело). Авт. колл. под. ред. Тагирбекова К.Р. М.: ИНФРА - М., 2001.

მედიკალიზაცია თაჲი, კომერციული ბანკის ლიკვიდობა და გადახდისუნარიანობა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 15.1. კომერციული ბანკის ლიკვიდობა როგორც ფინანსურ-ეკონომიკური კატეგორია
- 15.2. კომერციული ბანკის ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორები
- 15.3. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის ანალიზი
- 15.4. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვა
 - 15.4.1. აქტივების მართვა
 - 15.4.2. პასივების მართვა
 - 15.4.3. აქტივების და პასივების დაბალანსებული მართვა
- 15.5. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის შეფასების საზღვარ-გარეთული გამოცდილება
- 15.6. აშშ ბანკების ლიკვიდობის ინდიკატორები და მათი გამოყენების შესაძლებლობები საქართველოს პრაქტიკაში

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

ადეკვატური ლიკვიდობა
აქტივების განაწილების მე-
თოდი
აქტივების ლიკვიდობა
ბანკის ლიკვიდობა
ბანკის გადახდისუნარიანობა
ბანკების ასოციაცია

ბაზელის შეთანხმება
ბაზელის ხელშეკრულება
გეპი
გეპის ანალიზი ვადების მიხედვით
გრძელვადიანი ლიკვიდობის
მაჩვენებელი

დადებითი გეპი
ლიკვიდობა
ლიკვიდობა ჭარბი
ლიკვიდობის რისკი
ლიკვიდობის კოეფიციენტი
ლიკვიდობის ნორმა
ლიკვიდური „ხაფანგი“
ლიკვიდობის ინდიკატორები
ლიკვიდური სახსრები
მართვადი პასივები
მიმდინარე ლიკვიდობის კოე-
ფიციენტი
მიმდინარე ლიკვიდობის მაჩ-
ვენებელი
მყისიერი ლიკვიდობის მაჩვე-
ნებელი
ნეგატიური გეპი

საბანკო ლიკვიდური სახსრები
საბანკო სისტემის ლიკვიდობა
საერთაშორისო საბანკო ლიკვი-
დობა
საპროცენტო განაკვეთის რისკი
სახსრების საერთო ფონდის მე-
თოდი
საერთო ლიკვიდობა
საერთო ლიკვიდობის მაჩვენებელი
საპროცენტო განაკვეთისადმი ბანკ-
ის წმინდა მოგების მგრძობიარობა
სიმულაციური ანალიზი
ფირმის ლიკვიდური სახსრები
ძვირფას ლითონებთან დაკავ-
შირებული ოპერაციების ლიკვი-
დობის მაჩვენებელი
ხანგრძლივობის ანალიზი

15.1. კომერციული ბანკების ლიკვიდობა როგორც ფინანსურ-ეკონომიკური კატეგორია

ლიკვიდობა კომეციული ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთი ყვე-
ლაზე უფრო მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მაჩვენებელია,
რომელიც მის საიმედოობასა და სტაბილურობას ადასტურებს.

კომერციული ბანკის ლიკვიდობა, ყველაზე ზოგადი გაგებით,
ნიშნავს ბანკის შესაძლებლობას, თავისდროულად, სრული მოცუ-
ლობითა და დანაკარგების გარეშე უზრუნველყოს თავისი კონ-
ტრაგენტების წინაშე არსებული ფინანსური და სავალ ვალდე-
ბულებების შესრულება, აგრეთვე, მიაწოდოს მათ სახსრები მის
მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა ფარგლებში, მათ შორის – მო-
მავალში.

ბანკის აქტივების მართვა წარმოადგენს საბანკო დაგეგმვისა

და ფინანსური მენეჯმენტის არსს. ფინანსური მართვა წარმოადგენს მიღებული და გადახდილი პროცენტების მოცულობებს შორის არსებული სხვაობის (სპრედის) მართვის პროცესს, რომლის მიზანია ადეკვატური ლიკვიდობის უზრუნველყოფა. იგი მოიცავს ორ კომპონენტს – ლიკვიდობასა და საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვას.

ლიკვიდობა წარმოადგენს ბანკის უნარს, შეძლოს ვალდებულებების შემცირება და უზრუნველყოს აქტივების ზრდა. ბანკს გააჩნია ადეკვატური ლიკვიდობა, თუ მას შეუძლია სწრაფად და მისაღებ ფასებში, აქტივების კონცენტრაციის ან ვალდებულებების გაზრდის საშუალებით მოიპოვოს აუცილებელი სახსრები. ბანკს უნდა ჰქონდეს საკმარისი ლიკვიდობა, რათა მან შეძლოს უზრუნველყოს თავის ბალანსში ყველა მოულოდნელი ცვლილება და მოიპოვოს განვითარებისათვის აუცილებელი სახსრები. ლიკვიდობის საფასური დამოკიდებულია ბაზრის პირობებზე და ამ პირობებში მისაღები რისკის დონეზე. აქ იგულისხმება საბალანსო და ბალანსგარეშე ანგარიშებთან დაკავშირებული რისკი. ამასთან, უნდა იყოს გათვალისწინებული, თუ რამდენად შეესაბამება ფინანსური ბაზრის მდგომარეობას ბანკის მართვა და არჩეული სტრატეგიული მიმართულებანი.

რადგანაც ლიკვიდობა უზრუნველყოფილია იმით, რომ ბანკი იტოვებს მოკლევადიან მაღალი ხარისხის აქტივებს, ლიკვიდობის საფასური წარმოადგენს იმ მოგებაზე უარის თქმას, რომელსაც იღებენ გრძელვადიანი ნაკლები ხარისხის აქტივებიდან. იმ შემთხვევაში, თუ სავალდებულო ლიკვიდობის მოთხოვნების დაცვისათვის საკმარისი არ იქნება ლიკვიდური აქტივების მარაგები, საბაზრო პირობების გაუარესებისას, ბანკი იძულებული იქნება მოახდინოს აქტივების რესტრუქტურულიზაცია ან მოიპოვოს ახალი ვალდებულებები.

ამრიგად, ლიკვიდობა ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთი განზოგადოებული მაჩვენებელია, რომელიც მის საიმედოობას განაპირობებს. ბანკის ლიკვიდობა არის მისი უნარი – თავისდროულად და დანაკარგების გარეშე შეასრულოს მენაბრებებისა და კრედიტორების წინაშე აღებული ვალდებულებები.

ბანკის ვალდებულებები მოიცავს მის რეალურ და პოტენციურ ვალდებულებებს. რეალური ვალდებულებები ბანკის ბალანსშია ასახული მოთხოვნამდე დეპოზიტების, ვადიანი დეპოზიტების, მოზიდული ბანკთაშორისი რესურსებისა და კრედიტის სახსრების სახით. პოტენციური ვალდებულებები, პირველ რიგში, გამოხატულია ბანკების ბალანსგარეშე პასიური ოპერაციებით (მაგალითად, ბანკის მიერ გაცემული გარანტიები და თავდებობები), აგრეთვე, აქტიური ბალანსგარეშე ოპერაციებით (გამოუყენებელი საკრედიტო ხაზები, წარმოდგენილი აკრედიტივები და სხვა). ბანკის ვალდებულებების ამ ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ კლიენტის იმ მოთხოვნის თავისდროულად დაკმაყოფილებაც, რომელიც საკრედიტო ხაზის გაუხსნელად ახალი სესხების მიღებას უკავშირდება. კლიენტის ამ თხოვნის შესრულება იმას ნიშნავს, რომ ბანკს აქვს აუცილებელი რესურსებით თავისი თავის ოპერატიულად უზრუნველყოფის უნარი.

ვალდებულებათა შესრულებისთვის საჭირო სახსრების წყაროებია ბანკის ნაღდი ფული, რომელიც გამოხატულია სალაროში და საკორესპონდენტო ანგარიშებზე (ცენტრალურ და სხვა კომერციულ ბანკებში) არსებული ფულის ნაშთებით. ის აქტივები, რომლებიც მას შეუძლია სწარფად აქციოს ნაღდ ფულად, ბანკთაშორისი კრედიტებია, რომელთა მიღება აუცილებლობის შემთხვევაში შეუძლია ბანკს ბანკთაშორისი ბაზრიდან ან ქვეყნის ცენტრალური ბანკიდან.

ამ წყაროების გამოყენებას თან არ უნდა ახლდეს დანაკარგების მიღება ბანკის მიერ ე.ი. ზარალი უნდა მოჰქონდეს მისთვის. მაგალითად, ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა ან სხვა აქტივების რეალიზება, როგორც ლიკვიდური სახსრების გაჩენის წყარო, ჩვეულებრივ რეჟიმში უნდა ხორციელდებოდეს ფასსა და ვალებზე წინასწარ მოლაპარაკებული პირობებით.

ბანკის ლიკვიდობა მისი მდგრადობისა და შრომისუნარიანობის სანიშნავია, რადგან ლიკვიდობის საკმარისი დონის მქონე ბანკს უნარი შესწევს მინიმალური დანაკარგებით შეასრულოს შემდეგი ფუნქციები:

1. გადახდები განახორციელოს კლიენტების დავალებით (ან-

გარიშნორების და მიმდინარე ანგარიშებზე, აგრეთვე, ანგარიშ-სნორებისათვის განკუთვნილ სარეზერვო საკორესპონდენტო ანგარიშებზე რიცხული სახსრების ვალდებულებები);

2. სახსრები დაუბრუნოს კრედიტორებს (მეანაბრეებს), მათ შორის ის სახსრები, რომლებსაც დაფარვის ვადები დაუდგა, და ისინიც, რომლებსაც ვადამდე ითხოვენ (დეპოზიტებში არსებული სახსრები);

3. ფულად სახსრებზე გამოვლენილი მოთხოვნა დაუკმაყოფილოს კლიენტებს მის მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა ფარგლებში, მაგალითად, დადებული საკრედიტო ხელშეკრულებით, საკრედიტო ხაზებით, კონტოკორენტული და ოვერდრაფტული დაკრედიტებით;

4. დაფაროს ბანკის მიერ გამოშვებული ფასიანი ქალაქდები;

5. პასუხი აგოს იმ ვალდებულებებზე, რომლებიც მომავალში შეიძლება გაჩნდეს, მაგალითად, ბალანსგარეშე ვალდებულებებზე (გაცემულ გარანტიებზე, მინდობით მართვაზე, ნაღდ და ვადიან გარიგებებზე) და ა.შ.

ამგვარად, კომერციული ბანკისათვის ლიკვიდობა მისი ფინანსური მდგომარეობის მდგრადობის აუცილებელი პირობაა აქტიური და პასიური ოპერაციების რისკიანობასთან, პორტფელის დაბალანსებულობასთან და ოპერაციების შემოსავლიანობასთან ერთად.

ლიკვიდობას დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო თვით ბანკისათვის, არამედ მისი კლიენტებისთვის. მაღალი ლიკვიდობა იმის მანიშნებელია, რომ კლიენტს ნებისმიერ მომენტში შეუძლია დაბანდებული სახსრების დაბრუნება ან ბანკში კრედიტის აღება. ლიკვიდობა იცავს ბანკის აქციონერებს აქტივების იძულებით გაყიდვისგან ფორს-მაჟორულ გარემოებათა დადგომის შემთხვევაში.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ კომერციული ბანკები კრედიტში და გადახდებში შუამავლების ფუნქციებს ასრულებენ, სტიმულს აძლევენ დაგროვებას ეკონომიკაში, აგრეთვე, ახორციელებენ საინვესტიციო რესურსების გადანაწილებას ბაზრის

ნაკლებად ეფექტიანი სეგმენტებიდან უფრო ეფექტიან სეგმენტებში, მაშინ საბანკო სექტორის არასტაბილური მდგომარეობა და ამ სფეროში კრიზისების გამოვლენა სავალალოდ აისახება მთელი ეკონომიკის მდგომარეობაზე. ამდენად, კომერციული ბანკების ლიკვიდობის სათანადო დონეზე შენარჩუნება კრიზისიდან ქვეყნის ეკონომიკის გამოყვანის ერთ-ერთი წამყვანი ამოცანაა.

ჩვენთან, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბანკის დაბალი ლიკვიდობის პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია. მის წარმატებით გადაჭრაზე დიდადაა დამოკიდებული მთლიანად ეკონომიკის განვითარება. დაბალი ლიკვიდობა საბანკო სისტემის შიდა არასტაბილურობის წყაროა, რომელიც ზღუდავს ბანკების ფინანსურ ოპერაციათა მოცულობის გაფართოების შესაძლებლობებს, გარედან ნეგატიური ზემოქმედებისგან თავის დაცვის უნარს ართმევს ამ სისტემას.

გარდა ამისა, კომერციული ბანკების ლიკვიდობის შენარჩუნება სათანადო დონეზე კრიზისული მდგომარეობიდან ქვეყნის ეკონომიკის გამოყვანის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა.

სამწუხაროდ, საქართველოში მრავალი ბანკი ჯეროვან ყურადღებას არ უთმობს ლიკვიდობის შენარჩუნების პრობლემას. არადა, მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ბანკის ლიკვიდობის მართვა საბანკო მენეჯმენტის ერთ-ერთი წამყვანი ამოცანაა. ამ სფეროში დაშვებულ შეცდომებსა და ცდომილებებს კი სერიოზული უარყოფითი შედეგების მოტანა შეუძლია როგორც ცალკეული ბანკის, ისე მთლიანად საბანკო სისტემისათვის. ამის ნათელი დადასტურებაა რუსეთში მომხდარი ლიკვიდობის კრიზისები 1995 და 1998 წლებში. მათ ასობით ბანკი მიიყვანეს გაკოტრებამდე და ლიცენზიები დააკარგვინეს ამ ბანკებს. ცხადია, ეს ვითარება უამრავმა სხვა ფაქტორმაც განაპირობა, მაგრამ აქ მთავარი მაინც ლიკვიდობის სფეროში დაშვებული ცდომილებები და იმ პირობების არაადეკვატური შეფასება იყო, რომლებშიც ბანკები ფუნქციონირებდნენ. კრიზისის ერთადერთი დადებითი შედეგი გახდა ის ფასდაუდებელი გამოცდილება, რომელმაც საგრძნობი გავლენა იქონია ლიკვიდობის ანალიზისა და მართვის ხარისხზე და

ერთხელ კიდევ აჩვენა ლიკვიდობის შენარჩუნების ამოცანის დიდი მნიშვნელობა.

ამგვარად, შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ლიკვიდობა დინამიკური მაჩვენებელია. იგი ასახავს ამჟამად და მომავალში ბანკის მიერ თავის ვალდებულებებზე პასუხისმგებლობის უნარს. თუმცა, პრობლემის უფრო ნათლად გაგების მიზნით, აუცილებელია ბანკის ლიკვიდობის ცნებიდან გამოვყოთ მისი გადახდისუნარიანობის ცნება.

ბანკის გადახდისუნარიანობა აღნიშნავს კონკრეტული მომენტისათვის, გარკვეული თარიღისათვის მის უნარიანობას, შეასრულოს ანგარიშსწორებები და პასუხი აგოს კლიენტების წინაშე არსებულ ვალდებულებებზე მთელი მოცულობითა და დადგენილ ვადებში.

გადახდისუნარიანობის ცნება, არსებითად, ლიკვიდობის ცნებაზე უფრო ვიწროა, რადგან გადახდისუნარიანობა ბანკის საქმიანობის სტატიკური მაჩვენებელია. ეს ცნებები ერთმანეთისაგან იმიტომაც უნდა გავარჩიოთ, რომ საბანკო პრაქტიკაში ხშირად ჩნდება სიტუაციები — ხანმოკლე ჩავარდნები გადახდისუნარიანობაში — ბანკები ლიკვიდური რჩებიან, მაგრამ არ შეუძლიათ კლიენტების წინაშე არსებული ვალდებულებების შესრულება გადახდების შესრულების ნაწილში. ამას იწვევს, ერთი მხრივ, ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური ვითარება და ობიექტური სიძნელეები, ხოლო მეორე მხრივ, ბანკებისა და მთელი საბანკო სისტემის მდგრადობის უქონლობა, რადგან გადახდისუნარიანობაში გამოვლენილი ჩავარდნები ბანკების ფინანსური მდგომარეობის სისუსტესა და მათი მართვის არასაკმარის ხარისხზე მეტყველებს.

ამრიგად, კომერციული ბანკის ლიკვიდობა კომპლექსური მაჩვენებელია. მისი ყველაზე უფრო სრულად დახასიათებისათვის თანამედროვე ლიტერატურაში გამოყოფენ სამ დამხმარე მაჩვენებელს: სტაციონარულ ლიკვიდობას („მარაგი“), მიმდინარე ლიკვიდობას („ნაკადი“ ან „ბრუნვა“) და პესპექტიულ ლიკვიდობას („პროგნოზი“).

ლიკვიდობა-მარაგის ცნება გულისხმობს ბანკის ბალანსში აქ-

ტივების იმ გარკვეული რაოდენობის (მარაგის) არსებობას, რომელთა წარმართვაც შეიძლება კლიენტების წინაშე ბანკის ვალდებულებების დაფარვის მიზნით. ამგვარად, ლიკვიდობა-მარაგი ახასიათებს ბანკის ლიკვიდობას გარკვეული მომენტისათვის და გვიჩვენებს, აქვს თუ არა ბანკს საკმარისი რესურსები. მაგრამ ასეთი მაჩვენებელი მთლად სრულად ვერ ასახავს ლიკვიდობის რეალურ არსს, რომელიც უკიდურესად დინამიკური და ცვალებუ-
დია. ეს, კერძოდ, ისეთ სიტუაციაში ვლინდება, როდესაც ბანკს აქტივების ლიკვიდობის (აქტივების ლიკვიდობა არის ფულად სახსრებად მათი ტრანსფორმირების ან მათ მიერ ვალდებულებათა დაფარვის უნარი) საკმარისი დონე აქვს მყისიერი ან მიმდინარე ლიკვიდობის შენარჩუნებისთვის, მაგრამ დროის გასვლასთან ერთად (იმის გამო, რომ ვალდებულებათა შემოსული ნაკადი აჭარბებს ლიკვიდურ აქტივებად დაბანდებათა ტრანსფორმაციის ნაკადს) იგი კარგავს ვალდებულებებზე პასუხისმგებლობის უნარს. ამ წინააღმდეგობის მოსახსნელად და მომავალში ბანკის ლიკვიდობის დასაძლევად შეიმუშავეს უფრო პროგრესული და კომპლექსური მიდგომა ლიკვიდობის დასახასიათებლად. ეს არის ლიკვიდობა-ნაკადის განსაზღვრა.

ლიკვიდობა-ნაკადი გვიჩვენებს მარაგ-ლიკვიდობის მდგომარეობას მომავალში, ე.ი. საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ მისი საპროგნოზო მნიშვნელობები და დინამიკური ცვლილებები იმ შემომავალი და გამავალი ფულადი ნაკადების გავლენის გათვალისწინებით, რომლებიც ბანკის მიერ ახალი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების შექმნის დროს იქმნება, აგრეთვე, ბანკის მიერ აქტივებისა და პასივების სტრუქტურის შეცვლის უნარის გათვალისწინებით. პროგნოზირებას ახორციელებენ მოკლევადიანი პერსპექტივებისათვის (ერთიდან სამ თვემდე) და, მაშასადამე, ამით ახასიათებენ ბანკის მიმდინარე, ანუ მოკლევადიან ლიკვიდობას.

ლიკვიდობა-პროგნოზი იმით განსხვავდება ლიკვიდობა-ნაკადისაგან, რომ ლიკვიდობის პირველი ფორმა დამატებით უკავშირდება ბანკის აქტიური და პასიური ოპერაციების მიმდინარე და მომავალი რისკის შეფასებას.

ლიკვიდობის ზემოთ ჩამოთვლილი სამი მახასიათებლის შედარებიდან გამომდინარეობს, რომ ლიკვიდობის შენარჩუნებისა და მართვის მიზნით ყველაზე უფრო ეფექტიანია ლიკვიდობა-ნაკადის განსაზღვრა, რადგანაც სწორედ ეს მიდგომა გვაძლევს საშუალებას, დავადგინოთ ბანკის მიერ თავისი მდგომარეობის რეალურად შეფასების უნარი, მისი ის უნარი, რომ თავისდროულად აღკვეთოს ლიკვიდობის ობიექტურად აუცილებელი დონის გაუარესება, აგრეთვე, დროის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, შეცვალოს ლიკვიდობის არასასურველი დონე.

ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად ბანკი უნდა ცდილობდეს დანახარჯების მაქსიმალურად შემცირებას აქტივების რეალიზაციისა და პასივების მოზიდვის დროს, რაც მისი მდგრადი ფინანსური მდგომარეობის შენარჩუნების გარდაუვალი პირობაა.

ბანკისათვის არასასურველი დანაკარგების მოხდენის ალბათობის მახასიათებელია ლიკვიდობის რისკი. ბანკის ლიკვიდობის რისკი უკავშირდება საგადამხდელო საშუალებით ფინანსური აქტივების სწრაფად კონვერსიის შესაძლებლობას მისაღები ფასებით და უდანაკარგოდ ან დამატებით ვალდებულებათა მოუზიდავად.

ლიკვიდობის რიშიდა კონტროლის სამსახურს ორი მდგენელი აქვს: რაოდენობრივი და ფასისმიერი (ნახ. 15.1).

დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკის დონე მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. მათგან მთავარია: აქტივებისა და პასივების ხარისხი, აქტივების საიმედოობა, დივერსიფიკაცია, პასივების სტაბილურობა, რესურსების მოზიდვისა და განთავსების თანხებისა და ვადების შეთანხმებულობა, ბანკის საპროცენტო პოლიტიკის შეთანხმება მისი ოპერაციების შემოსავლიანობის საერთო დონესთან (მუდმივმა უარყოფითმა საოპერაციო მარჯამ შეიძლება ლიკვიდობა დააკარგვინოს ბანკს), რისკების სხვა სახეობები (მაგალითად, სავალუტო და საპროცენტო), აგრეთვე ბანკის რეპუტაცია, რომელიც დამატებითი სახსრების მოზიდვის შესაძლებლობას იძლევა მოკლე ვადებში – ამ ფაქტორების ზემოქმედებამ შესაძლოა გამოიწვიოს მოქმედი აქტივების გამოყენების ეფექტიანობის შემცირება ან მათი გაუფასურება.

ბალანსისაქტივი	ბალანსისპასივი
რაოდენობრივი რისკი	
<p>ფაქტობრივად არსებობს თუ არა ისეთი აქტივები, რომელთა რეალიზებაც შეიძლება:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ფულადი და მათთან გათანაბრებული სესხები; - ფასიანი ქაღალდები; - ძვირფასი ლითონები და ბუნებრივი ძვირფასი ქვები; - ქონება და ბანკის კაპიტალური დაბანდებები. 	<p>არის თუ არა საჭირო ოდენობის სახსრების მოზიდვის შესაძლებლობა:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ცენტრალური ბანკის კრედიტების; - ბანკთაშორისი კრედიტების; - იურიდიული და ფიზიკურ პირებთან ანგარიშსწორების (მიმდინარე) და სადეპოზიტო ანგარიშებზე მოთავსებული სახსრები

<p>აქტივების მართვის რისკი-დანაკარგების შესაძლებლობა აქტივების რეალიზაციის დროს დანეული ფასებით ან აქტივების უქონლობა გაყიდვისთვის.</p>	<p>პასივების მართვის რისკი-სახსრების ძალიან მაღალ ფასში შექმნის პოტენციური რისკი ან სახსრების მიუწვდომლობა.</p>
---	---

ფასიდან გამომდინარე რისკი	
<p>იმ ფასის უარყოფითად შეცვლის რისკი, რომლითაც აქტივები შეიძლება გაიყიდოს: აქტივების გაყიდვის შეუძლებლობა ნომინალით ან შელავათის გარეშე; საპროცენტო განაკვეთების შეცვლა აქტივების შექმნის პერიოდის მიმართ.</p>	<p>იმ საპროცენტო განაკვეთების გადიდება, რომლებითაც პასივები შეიძლება იყოს მოზიდული: ცენტრალური ბანკის რეფინანსირების განაკვეთის გადიდება; ბანკთაშორისი კრედიტის გადიდება კრედიტორისათვის გაზრდილი რისკისა და დაკრედიტების კონკრეტული პირობების გამო; ფიზიკური და იურიდიული პირების სახსრების მოზიდვის დროს გადასახდელი პროცენტის გადიდების აუცილებლობა სახსრების უფრო აქტიურად მოზიდვის სტიმულირებისათვის.</p>

ნახ. 15.1. ლიკვიდობის რისკი

ლიკვიდობის რისკი უარყოფითად მოქმედებს ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე, ზრდის მის ხარჯებს როგორც ბალანსის აქტიური ნაწილის მხრიდან (აქტივების რეალიზაციის დროს მომხდარი დანაკარგების შედეგად), ისე პასიური ნაწილის მხრიდან.

ამგვარად, საბანკო მენეჯმენტის ერთ-ერთი მიმართულება უნდა იყოს დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკის მართვა ბანკის ფინანსური მდგომარეობის მიზნით, აგრეთვე ლიკვიდობის შენარჩუნების პროცესში დანაკარგების მინიმიზაციის მიზნით.

ჩვენ განვიხილეთ ლიკვიდობის კატეგორიასთან დაკავშირებული ძირითადი ცნებები. ვიდრე ლიკვიდობის მართვის ძირითად მეთოდებზე გადავიდოდეთ, ჩამოვთვალოთ კომერციული ბანკების მიერ ამ მაჩვენებლის ანალიზის ძირითადი ეტაპები. ეს დაგვეხმარება ბანკის საქმიანობის სხვა მაჩვენებლებთან ლიკვიდობის ურთიერთკავშირის სისტემის დანახვაში და უკვე პრობლემის უფრო ღრმად გაგების საფუძველზე განვიხილოთ ლიკვიდობის მართვის საკითხები.

15.2. კომერციული ბანკების ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორები

ბანკის ლიკვიდობის ორი ნიშან-თვისების (ვალდებულებათა შესრულების თავისდროულობა და უდანაკარგობა) არსებობას განაპირობებს უამრავი შიდა და გარე ფაქტორი, რომლებიც ბანკის საქმიანობის ხარისხს განსაზღვრავს.

შიდა ფაქტორებს ეკუთვნის: ბანკის მტკიცე კაპიტალური ბაზა, მისი აქტივების ხარისხი, დემოზიტების ხარისხი, გარე წყაროებზე ზომიერად დამოკიდებულება, აქტივებისა და პასივების კავშირი ვადების მიხედვით, მოქნილი მენეჯმენტი, პირველი კლასის იმიჯი.

ბანკის მტკიცე კაპიტალური ბაზა იმას ნიშნავს, რომ ბანკს მნიშვნელოვანი ოდენობით უნდა ჰქონდეს საკუთარი კაპიტალ-

ის აბსოლუტური სიდიდე, როგორც აქტივების რისკის გადაფარვისა და მენაბრეებისა და კრედიტორების სახსრების გარანტირების მთავარი დამცავი ნყარო. საკუთარი კაპიტალის საფუძველს შეადგენს ბანკის სანესდებო ფონდი და სხვა ფონდები, რომლებიც განკუთვნილია სხვადასხვა მიზნებისათვის, მათ შორის – ბანკის ფინანსური სიმტკიცის უზრუნველყოფისათვის. რაც მეტია ბანკის საკუთარი კაპიტალი, მით უფრო მაღალია მისი ლიკვიდობა.

ბანკის ლიკვიდობაზე მოქმედი სხვა ფაქტორია მისი აქტივების ხარისხი. აქტივების ხარისხს ოთხი კრიტერიუმის საფუძველზე განსაზღვრავენ. ესენია: ლიკვიდობა, რისკიანობა, შემოსავლიანობა და დივერსიფიცირებულობა. აქტივების ლიკვიდობა ნაღდი ფულადი აქტივების ტრანსფორმირების უნარია მათი რეალიზაციის ან მოვალეების (მსესხებლების) მიერ ვალდებულებათა დაფარვის მეშვეობით. აქტივების ლიკვიდობის ხარისხი მათ დანიშნულებაზეა დამოკიდებული. ფულადი ფორმით არსებული ბანკის აქტივები გადახდის ფუნქციის შესასრულებლადაა გამოიზნული. სესხებს შეუძლია დააკმაყოფილოს კლიენტების მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მოთხოვნილებები. ანალოგიურია ფასიან ქალაქებში განხორციელებული დაბანდებები და სხვა ინვესტიციები.

ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით ბანკის აქტივები რამდენიმე ჯგუფად იყოფა:

პირველ ჯგუფს შეადგენს პირველი კლასის აქტივები, რომელთაც ეკუთვნის:

ა) ბანკის უშუალო ფულადი სახსრები, რომლებიც იმყოფება მის სალაროში ან საკორესპონდენტო ანგარიშებზე;

ბ) ბანკის პორტფელში მყოფი სახელმწიფო ფასიანი ქალაქდები, რომლებსაც შეიძლება მან რეალიზაცია გაუკეთოს, კრედიტორების წინაშე არსებული ვალდებულებების დაფარვისთვის საჭირო ნაღდი ფულის უკმარისობის შემთხვევაში.

გარკვეულ დონეზე პირველი ჯგუფის აქტივების მოცულობის შენარჩუნება ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფის ერთერთი გარდაუვალი პირობაა.

ნალდი ფულადი სახსრები	59489	53437	65013	70910	57058
ფულადი სახსრები საბანკო ანგარიშებზე	181361	206949	227625	250149	277812
ფასიანი ქაღალდები დილინგური ოპერაციებისათვის	210	213	211	124	8
საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები	39353	39892	36252	35439	32855
წმინდა სესაბები	446779	488612	517691	548127	588220
სესაბები საბელმწიფო ინსტიტუტებს	2381	4795	5168	6978	6755
სესაბები კერძო სექტორს (ბანკთაშორისი სესხების გარდა)	481626	524352	545453	570467	611734
ბანკთაშორისი სესაბები	5776	6776	5146	8649	10997
სესხების შეაძლო დანაკარგების რეზერვები (-)	43004	47312	38076	37966	41266
დარიცხული მისაღები პროცენტები და დივიდენდები	19030	17429	16315	16058	15091
ინვესტიციები სანესდებო კაპიტალში	17290	16539	15423	12172	12333
ძირითადი საშუალებები და არამატერიალური აქტივები	80598	75159	89001	90392	94946
სხვა წმინდა აქტივები	36303	36258	37702	43754	38151
მთლიანი აქტივები	880412	934488	1005232	1067127	1116473

ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით აქტივების მეორე ჯგუფს შეადგენს იურიდიული და ფიზიკური პირებისთვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები, ბანკთაშორისი კრედიტები, ფაქტორინ-

გული ოპერაციები, სააქციო საზოგადოებების კომერციული ფასიანი ქაღალდები. მათ ნაღდ ფულად გადაქცევის უფრო ხანგრძლივი პერიოდი აქვთ.

აქტივების მესამე ჯგუფი მოიცავს ბანკის გრძელვადიან დაბანდებებს და ინვესტიციებს, მათ შორის – გრძელვადიან სესხებს, სალიზინგო ოპერაციებს და საინვესტიციო ფასიან ქაღალდებს.

აქტივების მეოთხე ჯგუფი მოიცავს არალიკვიდურ აქტივებს ვადაგადაცილებული სესხების სახით, ზოგიერთი სახის ფასიან ქაღალდებს, შენობებსა და ნაგებობებს.

რისკიანობა, როგორც აქტივების ხარისხის კრიტერიუმში, აღნიშნავს დანაკარგების პოტენციურ შესაძლებლობას ფულადი ფორმით მათი გადაქცევისას. აქტივების რისკის დონე მრავალფაქტორზეა დამოკიდებული, რომლებიც სპეციფიკურია მათი გარკვეული სახეობისთვის. მაგალითად, სესხის შიდა კონტროლის სამსახურს განაპირობებს მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობა, დაკრედიტების ობიექტის შინაარსი, სესხის მოცულობა, გაცემისა და დაფარვის წესი და ა.შ. ფასიან ქაღალდში დაბანდების განხორციელების რისკი დამოკიდებულია ემიტენტის ფინანსურ სიმტკიცეზე, ფასიანი ქაღალდის გამოშვებისა და გაყიდვის მექანიზმზე, ბირჟაზე კოტირების უნარზე და ა.შ.

რისკიანობის დონის მიხედვითაც ბანკის აქტივები რამდენიმე ჯგუფად იყოფა. რისკის დონის მიხედვით აქტივების კლასიფიკაცია და ყოველი ჯგუფის აქტივების რისკის დონე ერთგვაროვანი არაა სხვადასხვა ქვეყანაში და სხვადასხვა შემთხვევაში. კაპიტალის საკმარისობის შესაფასებლად საერთაშორისო პრაქტიკაში იყენებენ ბაზელის შეთანხმების რეკომენდაციებს, რომლის შესაბამისადაც აქტივების ოთხ ჯგუფს გამოყოფენ.

სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული კონკრეტული პრაქტიკის მიუხედავად, აღნიშნული კრიტერიუმის მიხედვით აქტივების კლასიფიკაციისთვის არსებობს ერთიანი პრინციპული დებულება, რომელიც საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ ბანკის ლიკვიდობის დამოკიდებულება აქტივების რისკიანობაზე. რაც უფრო მაღალია ბანკის აქტივების ერთობლივი რისკი, მით უფრო და-

ბალია ბანკის ლიკვიდობა.

აქტივების შემოსავლიანობა, როგორც მათი ხარისხის კრიტერიუმი, ასახავს აქტივების შრომისუნარიანობას, ეფექტიანობას, ე.ი. უნარს – მოიტანონ შემოსავალი და ამ გზით შექმნან ბანკის განვითარებისა და მისი კაპიტალური ბაზის განმტკიცების ნყარო.

შემოსავლიანობის დონის მიხედვით აქტივები ორ ჯგუფად იყოფა: შემოსავლის მომტან და შემოსავლის არმომტან აქტივებად. რაც უფრო მეტია შემოსავლის მომტანი აქტივების ხვედრითი წილი, სხვა თანაბარ პირობებში მით უფრო მეტი შემოსავალი (მოგება) და, მაშასადამე, თავისი კაპიტალური ბაზის განმტკიცების მეტი შესაძლებლობები აქვს ბანკს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ბანკს შეუძლია გაუძლოს მის მიერ ნაკისრ რისკებს.

ამავე დროს, შემოსავლიანობის დონის მიხედვით აქტივების სტრუქტურის რეგულირებისას დაცული უნდა იყოს გონივრულობა, რადგანაც მოგებისკენ თავშეუკავებელ სწრაფვას შესაძლოა მოჰყვეს აქტივების კლება და ლიკვიდობის დაკარგვა.

აქტივების ხარისხის კრიტერიუმად შეიძლება გამოდგეს მათი დივერსიფიცირებულობაც, რომელიც გვიჩვენებს ბანკების რესურსების განაწილებას განთავსების სფეროების მიხედვით. აქტივების დივერსიფიცირებულობის მაჩვენებელია ბანკის აქტივების სტრუქტურა რესურსების დაბანდების ძირითადი მიმართულებების მიხედვით; საკრედიტო დაბანდებების სტრუქტურა ობიექტებისა და სუბიექტების მიხედვით; ფასიანი ქაღალდების პორტფელის სტრუქტურა, იმ ვალუტების სტრუქტურა, რომლებზეც ბანკი სავალუტო ოპერაციებს ახორციელებს; იმ ბანკების სტრუქტურული შემადგენლობა, რომლებთანაც მოცემული ბანკი ახორციელებს საკორესპონდენტო, სადემოზიტო და საკრედიტო ურთიერთობებს.

რაც უფრო მეტად დივერსიფიცირებულია აქტივები, მით უფრო მაღალია ბანკის ლიკვიდობა.

ბანკის ლიკვიდობის დონის განმსაზღვრელი მნიშვნელოვანი ფაქტორია მისი დემოზიტური ბაზის ხარისხი. დემოზიტურ ბაზას აყალიბებენ იურიდიული და ფიზიკური პირების სახსრები,

რომლებსაც ბანკი უყრის თავს ანგარიშსწირების და მიმდინარე ანგარიშებზე არსებული სახსრების სახით, აგრეთვე, ახდენს მათ აკუმულირებას ვადიან დეპოზიტებსა და შემნახველ ანაბრებში. დეპოზიტების (მოთხოვნამდე, ვადიანი და შემნახველი დეპოზიტების) ხარისხის კრიტერიუმად გვევლინება მათი სტაბილურობა. რაც უფრო მეტია დეპოზიტების სტაბილური ნაწილი, მით უფრო მაღალია ბანკის სტაბილურობა, რადგან ამ ნაწილში აკუმულირებული რესურსები არ ტოვებენ ბანკს. დეპოზიტების სტაბილური ნაწილის გადიდება ამცირებს ბანკის მოთხოვნილებას ლიკვიდურ აქტივებზე, რადგან იგი გულისხმობს ბანკის ვალდებულებების განახლებადობას.

საზღვარგარეთელი მკვლევარების მიერ ჩატარებულმა სხვადასხვა სახეობის დეპოზიტების მდგომარეობის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ყველაზე მეტი სტაბილურობა აქვს მოთხოვნამდე დეპოზიტებს. ამ სახეობის დეპოზიტები დამოკიდებული არაა საპროცენტო განაკვეთის დონეზე. ამა თუ იმ ბანკისადმი მათ მიკუთვნებას დიდად განსაზღვრავს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა: მომსახურების ხარისხი და სისწრაფე; ბანკის საიმედოობა; მეანაბრეებისთვის შეთავაზებული მომსახურების მრავალფეროვნება; ბანკის ტერიტორიული სიახლოვე კლიენტთან. ამიტომ ანგარიშსწორების ან მიმდინარე ანგარიშის გახსნით იმ ბანკში, რომელიც აღნიშნულ მოთხოვნებს აკმაყოფილებს, კლიენტი ხანგრძლივ კავშირებს ამყარებს ბანკთან, სისტემატურად ხარჯავს და ავსებს ანგარიშზე მყოფ სახსრებს.

საზღვარგარეთელი მკვლევარების გამოკვლევების მონაცემებით, ნაკლები სტაბილურობა აქვს ვადიანი და შემნახველი დეპოზიტების ნაშთებს. კონკრეტულ ბანკზე მათი მიმაგრების საქმეში სერიოზულ როლს თამაშობს საპროცენტო განაკვეთის დონე. ამიტომ ისინი მიგრაციას განიცდიან სხვადასხვა ბანკის მიერ დანესებული სადეპოზიტო პროცენტის დონის გარკვეული რყევების შემთხვევაში.

ბანკის ლიკვიდობას განაპირობებს, აგრეთვე, მისი დამოკიდებულება გარე წყაროებზე, რომლებსაც ბანკთაშორისი კრედიტები გვევლინება. ბანკთაშორისი კრედიტი გარკვეულ ფარგლებ-

ში საფრთხეს არ უქმნის ლიკვიდობას. პირიქით, იგი საშუალებას გვაძლევს თავიდან ავიცილოთ ლიკვიდური სახსრების ხანმოკლე უკმარობა. მაგრამ თუ ბანკთაშორის კრედიტს მთავარი ადგილი უჭირავს მოზიდულ სახსრებში, მაშინ ბანკთაშორის ბაზარზე ჩამოყალიბებულ არახელსაყრელ კონიუნქტურას შეუძლია ბანკის კრაზი გამოიწვიოს. გარე წყაროებზე დიდი დამოკიდებულებით გამორჩეულ ბანკს არ გააჩნია საკუთარი ბაზა ბიზნესისთვის. იგი მოკლებულია განვითარების პერსპექტივებს და მას ემუქრება რესურსული ბაზის რყევის მნიშვნელოვანი რისკი.

¹ ბანკის ლიკვიდობაზე სერიოზულ გავლენას ახდენს აქტივებისა და პასივების ურთიერთკავშირი თანხებისა და ვადების მიხედვით. ბანკის მიერ კლიენტების წინაშე აღებული ვალდებულებების შესრულება მოითხოვს ფულადი სესხების ინვესტიციების ვადების შეთანხმებას მეანაბრეების მიერ ამ სახსრების შემოტანის ვადებთან. ამ წესის უგულვებელყოფა უმეტესწილად მოზიდულ სახსრებზე მომუშავე ბანკის საქმიანობაში აუცილებლად დააბრკოლებს კრედიტორების წინაშე ბანკის მიერ აღებული ვალდებულებების თავისდროულად და სრულად შესრულებას. ცხადია, ყველა დემოზიტი ერთდროულად არ გააქვთ, მისი გარკვეული ნაწილის განახლებაც ხდება, მაგრამ აქტივებისა და პასივების ძირითადი ნაწილისთვის ამ წესის დაცვა გარდაუვალია.

კონკრეტულ ფაქტორებს, რომლებზეც ბანკის ლიკვიდობის დონეა დამოკიდებული, ეკუთვნის მენეჯნეტიც, ე.ი. მთლიანად ბანკის საქმიანობის, კერძოდ კი, მისი ლიკვიდობის მართვის სისტემა. ბანკის მართვის ხარისხი გამოიხატება ბანკის პოლიტიკის არსებობასა და მის შინაარსში; ბანკის რაციონალურ ორგანიზაციულ სტრუქტურაში, რომელიც იძლევა სტრატეგიული და მიმდინარე ამოცანების მაღალ დონეზე გადაწყვეტის შესაძლებლობას; ბანკის აქტივებისა და პასივების შინაარსის მკაფიოდ განსაზღვრაში, მათ შორის ისეთებშიც, რომლებიც ყველაზე საპასუხისმგებლო გადაწყვეტილებების მიღებას შეეხება.

მენეჯმენტის მაღალი დონე გულისხმობს კვალიფიციური სპეციალისტების არსებობას, აუცილებელი საინფორმაციო ბა-

ზის შექმნას და, რაც მთავარია, ბანკის საქმიანობის მართვის მეცნიერული სისტემის დამკვიდრების მნიშვნელობის გაგებას ბანკის ხელმძღვანელობის მხრიდან.

იმ ფაქტორებს, რომლებიც ბანკის აუცილებელ ლიკვიდობას უზრუნველყოფენ, მიეკუთვნება მისი იმიჯიც. დადებითი იმიჯი უპირატესობებს აძლევს ბანკს სხვა ბანკების მიმართ რესურსების მოზიდვის საქმეში და ამ გზით – ლიკვიდური სახსრების უკმარობის სწრაფად დაძლევაში. კარგი რეპუტაციის მქონე ბანკს უადვილდება თავისი დეპოზიტური ბაზის სტაბილურობის უზრუნველყოფა. მას მეტი შესაძლებლობები აქვს იმისათვის, რომ ფინანსურად მყარ კლიენტებთან დაამყაროს კონტაქტი, რაც მისი აქტივების უფრო მაღალ ხარისხს მოასწავებს.

პირველი კლასის იმიჯი შესაძლებლობას აძლევს ბანკს, კავშირები განავითაროს უცხოეთის პარტნიორებთან, რაც ასევე ხელს უწყობს მისი ფინანსური მდგომარეობისა და ლიკვიდობის განმტკიცებას.

ბანკის დადებითი იმიჯის ფორმირება, თუკი ეს რეალურად მიღწეულ შედეგებს ეყრდნობა, რთული პროცესია, რომელიც მოიცავს: განვითარების სტრატეგიის სწორად შერჩევას; კლიენტების მომსახურების ხარისხის ამაღლებას; მარკეტინგული კვლევების გაღრმავებას; სანდო, სისტემატური და ფართო რეკლამის მოწყობას; საზოგადოებასთან კავშირურთიერთობების დამყარებას; თავისი საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის გახსნილობის უზრუნველყოფას, მათ შორის – ანგარიშების გამოქვეყნების მეშვეობით.

ბანკის ავტორიტეტს უზრუნველყოფს ის რეიტინგული შეფასებები, რომლებსაც დამოუკიდებელი და რეიტინგული სააგენტოები ახორციელებენ და აქვეყნებენ პრესაში.

დადებით იმიჯს მნიშვნელოვანი ღირებულება აქვს მთავარი მენეჯერების პიროვნული ღირსებები, მათი კომპეტენტურობა და მორალური სახე. კრიტიკულ სიტუაციებში თავისი ლიკვიდობის ადვილად და სწრაფად აღდგენის მოსურნე ბანკი აქტიურად და მიზანმიმართულად უნდა ახდენდეს თავისი დადებითი იმიჯის ფორმირებას. ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფი ზემოაღნიშ-

ნული ფაქტორები მეტ ან ნაკლებ მნიშვნელობას იძენენ იმისდა მიხედვით, თუ როგორია ბანკის ინდივიდუალური თავისებურებები, დამფუძნებლის ფინანსური მდგომარეობა, ბანკის შექმნის სპეციფიკა, კლიენტების წრე, სპეციალიზაცია, ბანკის ფუნქციონირების ხანგრძლივობა, მენეჯერთა გუნდის თვისებები და ა.შ.

ერთ შემთხვევაში ბანკის ლიკვიდობის პრობლემა შეიძლება შექმნას რესურსული ბაზის სტრუქტურამ და ხარისხმა; მეორე შემთხვევაში – აქტივების ხარისხმა; მესამეში – მენეჯმენტმა, ხოლო სხვა შემთხვევაში – ფაქტორთა კომპლექსმა. ამიტომ დიდი მნიშვნელობა აქვს ბანკის ინდივიდუალობის გათვალისწინებას, მისი მთავარი „საბრძოლო“ ნერტილების გამოყოფას, რომლებსაც ყველაზე არსებითი მნიშვნელობა აქვთ მოცემული ბანკისათვის.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბანკების ლიკვიდობის მდგომარეობა მთელ რიგ ისეთ გარე ფაქტორებზეცაა დამოკიდებული, რომლებიც ბანკების საქმიანობის სფეროს გარეთ იმყოფება. მათ ეკუთვნის: ქვეყნის საერთო პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარება; ფასიანი ქალაქების ბაზრისა და ბანკთაშორისი ბაზრის განვითარება; რეფინანსირების სისტემის ორგანიზაცია; მთავარი ბანკის საზედამხედველო ფუნქციების ეფექტიანობა.

ქვეყნის საერთო პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარება ნანამძღვრებს უქმნის საბანკო ოპერაციების განვითარებას და საბანკო სისტემის ფუნქციონირების წარმატებას, უზრუნველყოფს ბანკების საქმიანობის ეკონომიკური საფუძვლის სტაბილურობას, განამტკიცებს ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორების ნდობას ბანკების მიმართ. აღნიშნული პირობების გარეშე ბანკებს უნარი არ შესწევთ შექმნან მყარი დეპოზიტური ბაზა, მიაღწიონ ოპერაციების რენტაბელობას, განავითარონ ინსტრუმენტერიუმი, აიმაღლონ აქტივების ხარისხი, სრულყოფს მართვის სისტემა.

ფასიანი ქალაქების ბაზრის განვითარება უზრუნველყოფს ლიკვიდური სახსრების შექმნის ყველაზე ოპტიმალურ ვარიანტს მომგებიანობაში დანაკარგების გარეშე, რადგანაც ფულად სახსრებად ბანკის აქტივების გადაქცევის ყველაზე სწრაფი გზა უმ-

რავლეს ქვეყნებში უკავშირდება საფონდო ბაზრის ფუნქციონირებას.

ბანკთაშორისი ბაზრის განვითარება ხელს უწყობს დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გადანაწილებას ბანკებს შორის. თავისი ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად ბანკს შეუძლია ბანკთაშორისი ბაზრიდან სხვადასხვა ვადით მოიზიდოს სახსრები, მათ შორის – ერთი დღითაც. ბანკთაშორისი ბაზრიდან სახსრების მიღების ოპერატიულობა დამოკიდებულია საერთო ფინანსურ კონიუნქტურაზე, ბანკთაშორისი ბაზრის ორგანიზაციასა და ბანკის ავტორიტეტზე.

ამ ფაქტორს მჭიდროდ უკავშირდება მეორე ფაქტორი – ქვეყნის მთავარი ბანკის მიერ კომერციული ბანკების რეფინანსირების სისტემა. მისი მეშვეობით კომერციული ბანკის ლიკვიდური აქტივების შევსების წყარო ხდება ქვეყნის ცენტრალური ბანკის კრედიტი. ცენტრალური ბანკის საზედამხედველო ფუნქციების ეფექტიანობა განსაზღვრავს კომერციულ ბანკებთან სახელმწიფო ზედამხედველობის ორგანოს ურთიერთმოქმედების ხარისხს ლიკვიდობის მართვის ნაწილში. ცენტრალურ ბანკს შესაძლებლობა აქვს ლიკვიდობის გარკვეული ნორმატივები დაუწესოს ბანკებს და ამ ნორმატივების დაცვისკენ წარმართოს მათი საქმიანობა. რაც უფრო ახლოსაა დადგენილი ნორმატივები ბანკის ლიკვიდობის რეალურ მდგომარეობასთან, მით მეტი შესაძლებლობები აქვთ თვით ბანკსაც და ზედამხედველობის ორგანოსაც ლიკვიდობის პრობლემის თავისდროზე გამოსაყენებად და მის აღმოსაფხვრელად.

ამგვარად, ბანკის ლიკვიდობა არის ბანკის საქმიანობის ხარისხობრივი მახასიათებელი, რომელიც მრავალი ფაქტორითაა განპირობებული და იმყოფება მუდმივ ცვალებადობასა და ურთიერთკავშირში. ამიტომ ბანკის ლიკვიდობა წარმოადგენს დინამიკურ მდგომარეობას, რომელიც გამუდმებით ყალიბდება და რომელსაც ახასიათებს მრავალფეროვანი ფაქტორებისა და ტენდენციების გავლენა. ბანკის „ლიკვიდობის“ ტერმინის გვერდით ლიტერატურასა და პრაქტიკაში ხმარობენ ტერმინს ბანკის

„გადახდისუნარიანობა“. მეორე ცნების შინაარსის განმარტებისას სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა მიდგომას იყენებენ.

მსოფლიო ბანკის მასალებში გადახდისუნარიანობა უკავშირდება ბანკის საკუთარი კაპიტალის დადებით სიდიდეს, ხოლო „მინუს“ ნიშნიანი კაპიტალი აღნიშნავს ბანკის გადახდისუნარიანობას. ასე გაგებულ გადახდისუნარიანობა ეყრდნობა ბანკის კაპიტალს, როგორც მის მიერ აღებულ ვალდებულებათა დაფარვის საგარანტიო ფონდს.

სხვა ქვეყნებში ბანკის გადახდისუნარიანობას განსაზღვრავენ კაპიტალის საკმარისობით აქტივების რისკის მიმართ. ეკონომიკურ ლიტერატურაში გადახდისუნარიანობას განიხილავენ როგორც უფრო ზოგად ან უფრო ვიწრო კატეგორიას ბანკის ლიკვიდობის მიმართ (რუსეთი). უფრო ზოგადი კატეგორიის როლში მას განიხილავენ ამ მდგომარეობაზე მოქმედი შიდა და გარე ფაქტორების კომპლექსში, ხოლო ლიკვიდობას – შიდა ფაქტორების რაკურსში.

მაგრამ ყველაზე უფრო გავრცელებული თვალსაზრისით, ბანკის ლიკვიდობას განმარტავენ, როგორც იმ დინამიკურ მდგომარეობას, რომელიც ასახავს კრედიტორებისა და მენაბრეების წინაშე აღებული ვალდებულებების თავისდროულად შესრულების უნარს (თავისი აქტივებისა და პასივების მართვის ხარჯზე). ბანკის ლიკვიდობისგან განსხვავებით, გადახდისუნარიანობა განისაზღვრება მის მიერ კონკრეტული თარიღისათვის ყველა ვალდებულების, მათ შორის – ფინანსურის, შესრულების ასპექტში. ამგვარად განმარტებისას ბანკის ლიკვიდობის კრიტერიუმად გვევლინება მისი ყველა აქტივისა და პასივის ურთიერთკავშირი ვადებისა და თანხების მიხედვით, ხოლო შეუსაბამობის წარმოქმნის შემთხვევაში – ლიკვიდური აქტივებით საკუთარი თავის უზრუნველყოფის უნარი. გადახდისუნარიანობის კრიტერიუმად გამოდის მოცემული თარიღისთვის საკორესპონდენტო ანგარიშზე არსებული სახსრების საკმარისობა გადახდათა შესასრულებლად, მათ შორის – ბანკის მოგებიდან.

ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობას შორის ამგვარი

ურთიერთდამოკიდებულება პრაქტიკაში იმას იწვევს, რომ ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის ასეთნაირად განმარტებისას ბანკმა შესაძლოა ცალკეულ პერიოდში ვერ შეასრულოს თავისი საგადასახდლო ვალდებულებები, მაგრამ იგი ლიკვიდური დარჩეს; რაც შეეხება ლიკვიდობის დაკარგვას, იგი სისტემატურ გადახდისუნარობას გულისხმობს.

ბანკის ლიკვიდობის დაკარგვით გამოწვეული გადახდისუნარიანობა ნიშნავს, ჯერ ერთი, ალბულ ვალდებულებათა დაფარვისთვის შიდა წყაროების გამოძებნის უუნარობას ბანკის მხრიდან; მეორე, ამ მიზნით გარე წყაროების მოზიდვის შეუძლებლობას.

15.3. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის ანალიზი

დღეს არსებულ მაკროეკონომიკურ პრობლემებთან დაკავშირებით, რომლებიც წარმოების და გადახდების კრიზისში – ინფლაციაში ვლინდება, კომერციული ბანკების ლიკვიდობის შენარჩუნება მნიშვნელოვნად ძნელდება. მუდმივ ცვალებად ვითარებაში კომერციულმა ბანკმა სტაბილურად და ეფექტიანად ფუნქციონირება რომ შეძლოს, მისმა ხელმძღვანელობამ დიდი ყურადღება უნდა დაუთმოს ბანკის საქმიანობისა და ჩატარებული ოპერაციების მაჩვენებლების ანალიზს.

ბანკში ფინანსური ანალიზის ჩატარებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც მისი შედეგების საფუძველზე ბანკის ხელმძღვანელობა აფასებს ბანკის არსებულ პოლიტიკას და ამუშავებს პერსპექტიულს, განსაზღვრავს ცალკეული სახეობის ოპერაციათა ეფექტიანობას და გეგმავს მათი ახალი სახეობების განვითარებას. ამგვარად, ფინანსური ანალიზის შედეგებიდან გამომდინარე, ბანკის ხელმძღვანელობა შეიმუშავებს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის განმტკიცების ღონისძიებებს.

ლიკვიდობის ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს ის პოტენციური და რეალური ტენდენციები, რომლებიც მოწმობს ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის გაუარესებას, ჩატარდეს იმ ფაქ-

ტორების ანალიზი, რომლებიც უარყოფითი ტენდენციების განვითარებას იწვევენ, და მიღებულ იქნეს ვითარების შეცვლის შესაბამისი ღონისძიებები.

გამოყოფენ ბანკის ლიკვიდობის ანალიზის შემდეგ ძირითად მიზნებს:

1. იმ ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც უარყოფით ტენდენციებს იწვევენ ბანკის ლიკვიდობაში, და მათი გავლენის დაყვანა მინიმუმამდე;

2. შემფასებელი კოეფიციენტების სისტემის დაზუსტება, გაანგარიშების დროს დაშვებული შესაძლო უზუსტობების გამოვლენა;

3. ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის გაუარესების რეალური და პერსპექტიული უარყოფითი ტენდენციების გამოვლენა და მათი შეცვლის შესაბამის ღონისძიებათა მიღება;

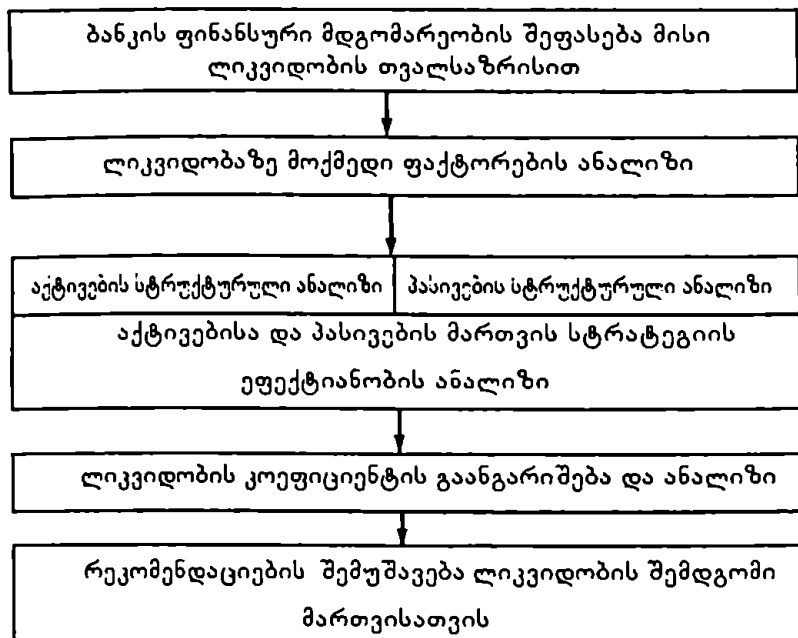
4. საანალიზო მასალების ფორმირება ბანკის ლიკვიდობის ღონისძიებათა შესახებ;

5. რეკომენდაციების შემუშავება ბანკის მართვასთან დაკავშირებით და განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრა ანალიზის შედეგების გათვალისწინებით.

ბანკის საქმიანობის ანალიზისათვის ინფორმაციის ძირითადი წყაროა ბანკის ბალანსი, რომელიც ყველაზე კომპლექსურად ახასიათებს ბანკის საქმიანობას. ბალანსის მონაცემების ანალიზის მეშვეობით ანალიტიკოსს შეუძლია გააკეთოს დასკვნები ძირითად მიზანდასახულობათა რეალიზაციის, ბანკის ოპერაციების შემოსავლიანობისა და რისკიანობის მაჩვენებლების, აქტიური და პასიური ოპერაციების დაბალანსების, აგრეთვე, ბანკის საქმიანობის კანონმდებლობით დაწესებული ნორმატივების შესრულების შესახებ. ლიკვიდობის მაჩვენებელთა ანალიზი ეყრდნობა, აგრეთვე, ბანკის ბალანსის ანალიზის დროს მიღებულ ინფორმაციას.

სამწუხაროდ, დღემდე შემუშავებული არაა ერთიანი მიდგომა ბანკის ლიკვიდობის ანალიზისადმი. მიმდინარეობს მისი ანალიზის უკვე არსებული მეთოდების დახვეწა და ახალი მეთოდების შემუშავება. მაგრამ კონკრეტული მეთოდიკის განსხვავებუ-

ლობის მიუხედავად, ლიკვიდობის ანალიზის ძირითადი მიმართულებები და ეტაპები ერთნაირია და მათი ფორმულირება შემდეგნაირად შეიძლება (ნახ. 15.2).

ნახ. 15.2. ბანკის ლიკვიდობის ანალიზის ძირითადი ეტაპები

განვიხილოთ ბანკში ლიკვიდობის ანალიზის ძირითადი ეტაპები.

I ეტაპი. ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება მისი ლიკვიდობის თვალსაზრისით. ეს ეტაპი მოსამზადებელი ეტაპია. ამ ეტაპზე ხორციელდება ბანკის ლიკვიდობის განსაზღვრა ანალიზის დანყების მომენტისათვის. აქ ფინანსური ანალიტიკოსის წინაშე დგას ამოცანა, განსაზღვროს ბაზა, ამოსავალი წერტილი შემდგომი ანალიზისთვის. თუ ეს ეტაპი ვერ გამოავლენს ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის სფეროში სერიოზულ პრობლემებს, მაშინ უნდა გაგრძელდეს ანალიზი ტენდენციებისა და

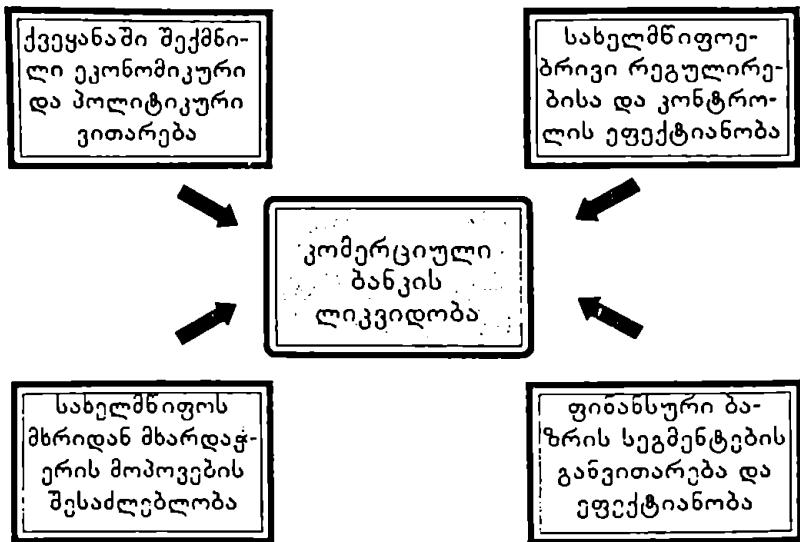
სიტუაციების განვითარების პერსპექტივების განსაზღვრის მიზნით. თუ რაიმე პრობლემა გამოვლინდა, მაშინ შემდგომი ანალიზი საშუალებას მოგვცემს, განვსაზღვროთ შექმნილი ვითარების გამომწვევი მიზეზები და დავსახოთ მათი აღმოფხვრის გზები.

II ეტაპი. ლიკვიდობაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი. ბანკის ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე, ისე როგორც მთლიანად მის საქმიანობაზე, მოქმედების სხვადასხვა მიმართულების მქონე დიდძალი ფაქტორები ახდენს გავლენას. ამიტომ ლიკვიდობის დარგში შექმნილი უარყოფითი ტენდენციების გამოვლენის დროს ფინანსურმა ანალიტიკოსებმა აუცილებლად უნდა გამოავლინონ ამ ტენდენციების გამომწვევი ფაქტორები, გააანალიზონ მათი გავლენა და შეიმუშაონ ბანკის პოლიტიკის შეცვლის რეკომენდაციები ნეგატიური შედეგების თავიდან აცილების მიზნით. ამგვარად, ანალიზის მეორე ეტაპის ჩატარების მთავარი მიზანია მთლიანად ბანკის პოლიტიკაზე და, კერძოდ, მის ლიკვიდობაზე შიდა და გარე ფაქტორების ზემოქმედების გათვალისწინება.

განვიხილოთ ის მთავარი ფაქტორები, რომლებიც ლიკვიდობაზე მოქმედებენ და დავაკვირდეთ მათ გავლენას ბანკის საქმიანობაზე. ზემოქმედების მექანიზმების მიხედვით ეს ფაქტორები ორ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ:

1. მაკროეკონომიკური (ეგზოგენური) ფაქტორები. მათი მეშვეობით კომერციული ბანკის საქმიანობაზე და, საბოლოოდ, მის ლიკვიდობაზე გარემომცველი სამყარო ახდენს გავლენას (იხ. ნახ. 15.3).

2. მიკროეკონომიკური (ენდოგენური) ფაქტორები. ისინი თვითონ ბანკის დონეზე მოქმედებს მის პოლიტიკასთან დაკავშირებით. მაკროეკონომიკური ფაქტორებისგან განსხვავებით, რომელთა გავლენის შეზღუდვაც ბანკს არ შეუძლია, მიკროეკონომიკური ფაქტორები პირდაპირ უკავშირდება მის საქმიანობას. ამიტომ ბანკის პოლიტიკის შეცვლით შეგვიძლია შევზღუდოთ იმ ფაქტორების გავლენა, რომელიც ლიკვიდობის არასასურველ ცვლილებებს იწვევს (იხ. ნახ. 15.3).

ნახ. 15.3. კომერციული ბანკის ლიკვიდობაზე მოქმედი მაკროეკონომიკური ფაქტორები

უფრო დანვრილებით განვიხილოთ ლიკვიდობაზე მოქმედი მაკროეკონომიკური ფაქტორები.

ა. ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება. საერთო პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების სტაბილურობა პირდაპირ მოქმედებს მთლიანად საბანკო სისტემის და, კერძოდ, კომერციული ბანკის, როგორც მისი რგოლის სტაბილურობაზე. იგი დიდწილად განსაზღვრავს ბანკებისადმი მოსახლეობის ნდობის დონეს, აგრეთვე, საბანკო სისტემის „პოლიტიზების“ დონეს. ამ სფეროებში არასტაბილურობის ნებისმიერი გამოვლინება მკვეთრად ამწვავებს კომერციული ბანკების ლიკვიდობის პრობლემას.

ბ. სახელმწიფოებრივი რეგულირებისა და კონტროლის ეფექტიანობა. კომერციული ბანკები განიცდიან ფულად-საკრედიტო რეგულირების სახელმწიფოებრივი ზომების ზემოქმედების მთელ სპექტრს. ეს ვლინდება მთლიანად საბანკო სისტემის მარეგულირე-

ბელი სამართლებრივი ნორმების დანესებაში, აგრეთვე, შესასრულებლად სავალდებულო ნორმატივების დანესებაში და მათი დარღვევისთვის სანქციების შემოღებაში. საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების ცენტრალური ბანკები კომერციული ბანკების გადახდისუნარიანობას არეგულირებენ მათ საქმიანობაზე შეზღუდვების დანესების მეშვეობით. ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე უშუალო გავლენას შემდეგი მომენტები ახდენს:

– ცენტრალური ბანკის სარეკომენდაციო პოლიტიკა (რეფინანსირების განაკვეთების ანევა ცენტრალური ბანკის მიერ, სავალდებულო რეზერვირების ნორმებისა და საკუთარი კაპიტალის მინიმალური სიდიდის ნორმების ცვლილება, სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივების დანესება პირდაპირ მოქმედებს ბანკების აქტიური და პასიური ოპერაციების სტრუქტურასა და ეფექტიანობაზე);

– სახელმწიფო ფისკალური პოლიტიკა (იმ გადასახადების დანესება, რომელთა პირდაპირი და ირიბი გადამხდელია ბანკი, გავლენას ახდენს მის ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე);

– ცენტრალური ბანკის ოპერაციები სახელმწიფო ფასიან ქალაქებზე და უცხოურ ვალუტაზე არსებითად მოქმედებს საპროცენტო განაკვეთებზე, ვალუტათა კურსებზე და ა.შ.

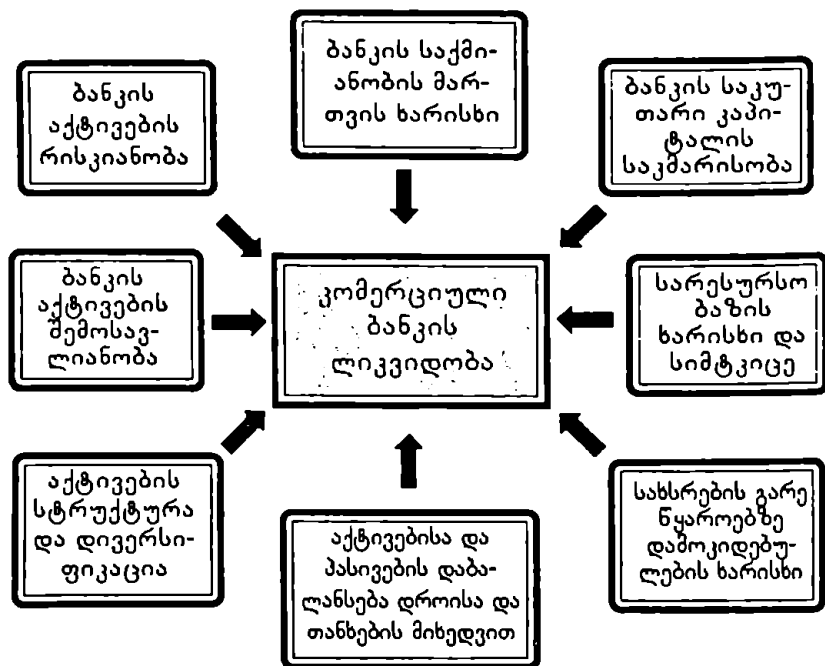
გარდა ამისა, დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკური პოლიტიკის დამუშავების დონეს და ქმედითობას, დანესებული ნორმატივების დასაბუთებულობას და დამრღვევ ბანკებზე ზემოქმედების ზომების ეფექტიანობას. სახელმწიფოებრივმა რეგულირებამ და კონტროლმა ლიკვიდობის საკმარისი დონის შენარჩუნების სტიმული უნდა მისცეს ბანკებს, რაც, თავის მხრივ, საბანკო სისტემისა და მთელი ეკონომიკის სტაბილურობის შენარჩუნების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია.

გ. ფინანსური ბაზრის სეგმენტების ეფექტიანობა და განვითარება. ეს ფაქტორი განაპირობებს ფინანსური ბაზრის მონანილებსა და, კერძოდ, ბანკებს შორის დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გადანანილების ხასიათს. მაგალითად, ბაზრის განვითარების მაღალი დონე, ლიკვიდობის შესანარჩუნე-

ბლად, საჭირო სახსრების სწრაფად მოზიდვის საშუალებას აძლევს ბანკს, ხოლო ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სტაბილური მდგომარეობა, საჭიროების შემთხვევაში, ფასიანი ქაღალდების სწრაფად რეალიზების შესაძლებლობას უზრუნველყოფს. ეს ფაქტორი საგრძნობლად მოქმედებს აქტივების ლიკვიდობის დონეზე, რადგან აქტივების ლიკვიდობის აუცილებელი პირობაა მათი რეალიზაციის ჩამოყალიბებული ბაზარი.

დ. სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერის მოპოვების შესაძლებლობა ვლინდება მთავრობისა და ცენტრალური ბანკის მიერ გატარებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მეშვეობით, მაგალითად, ცენტრალური ბანკის რესურსებიდან სახელმწიფოს კრედიტის მიღების შესაძლებლობაში.

ახლა გადავიდეთ მიკროდონეზე მოქმედი (ე.ი. თვითონ ბანკის დონეზე მოქმედი) ფაქტორების განხილვაზე.

ნახ. 15.4. ბანკის ლიკვიდობაზე მოქმედი მიკროეკონომიკური ფაქტორები

1. ბანკის საქმიანობის მართვის ხარისხი. ბანკის ხელმძღვანელებისა და თანამშრომლების პროფესიონალიზმი და კვალიფიკაციის დონე განსაზღვრულ გავლენას ახდენს კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობაზე. ბანკის ხელმძღვანელობა ასაბუთებს ლიკვიდობის უმჯობეს დონეს და უზრუნველყოფს ლიკვიდობის მართვასთან დაკავშირებული გადანყვეტილებების მიღებას. ბანკის ფუნქციონირების ხარისხზე მნიშვნელოვნად მოქმედებს მისი პერსონალის კვალიფიკაციაც. ეს წამყვანი ფაქტორია ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფაში.

2. ბანკის საკუთარი კაპიტალის საკმარისობა. ბანკის კაპიტალობრივი ბაზის მნიშვნელოვანი ოდენობა დადებითად მოქმედებს მისი ლიკვიდობის დონეზე. საკუთარი კაპიტალი ამორტიზაციის როლს თამაშობს გაუთვალისწინებელ გარემოებათა წარმოშობის დროს. მათ შეუძლიათ გამოიწვიონ სახსრების გატანა და, როგორც შედეგი, ლიკვიდობის ან გადახდისუნარიანობის კრიზისი. ამ მაჩვენებელს უზარმაზარი მნიშვნელობა აქვს ბანკის ნორმალურად ფუნქციონირებისათვის. ამიტომ მის მინიმალურად დასაშვებ სიდიდეს კანონმდებლობა არეგულირებს (ცენტრალური ბანკების ინსტრუქციები, ბაზელის შეთანხმება).

3. ბანკის სარესურსო ბაზის ხარისხი და მდგრადობა. როგორც ცნობილია, სარესურსო ბაზა ბანკის აქტიური ოპერაციების განვითარების მოცულობისა და ხარისხის განმსაზღვრელი ფაქტორია. მაშასადამე, მისი სტაბილურობა მოქმედებს ბანკის ფინანსურ მდგრადობასა და ლიკვიდობაზე. ბანკის პერსონალმა აუცილებლად მუდმივად უნდა აკონტროლოს ეს მაჩვენებლები, ჩაატაროს პასივების სტრუქტურული ანალიზი გარკვეული ვადით მოზიდული სახსრებისათვის ოპტიმალური მნიშვნელობების შენარჩუნების მიზნით, რადგან სწორედ ისინი ეხმარება ბანკს, შეინარჩუნოს ვადებისა და თანხების მიხედვით დაბალანსებულობა აქტივებსა და პასივებს შორის, ანუ ბანკის ლიკვიდობა.

4. ნასესხობის გარე წყაროებზე დამოკიდებულების დონე. რაც უფრო ძლიერადაა გამოხატული ბანკის ეს დამოკიდებულება, მით უფრო სერიოზული შეიძლება გამოდგეს პრობლემები

დროებითი გადახდისუნარობის წარმოქმნის შემთხვევაშიც კი. კრიზისულ სიტუაციაში სახსრების მცირე მოცულობით დაუბრუნებლობამაც კი გაკოტრების პირას შეიძლება მიიყვანოს ბანკები. ამ ფაქტორის მოქმედების ძალა პირდაპირაა დამოკიდებული ბანკის ფინანსური მედეგობის მარაგზე, აგრეთვე, ბანკის მიერ გატარებულ პოლიტიკაზე.

5. აქტივებისა და პასივების დაბალანსებულობა თანხებისა და ვადების მიხედვით. ამ ფაქტორს ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს, კერძოდ, ბანკის ლიკვიდობისა და, საერთოდ, მისი ფინანსური მდგრადობის შენარჩუნების პროცესში. ამგვარად, დაბალანსებულობა პრაქტიკულად გამორიცხავს ბანკში ლიკვიდობისა და გადახდიუნარიანობის კრიზისის წარმოქმნის შესაძლებლობას, რადგან ბანკის ვალდებულებები არსებული რესურსებით იქნება უზრუნველყოფილი, ვადების მიხედვით აქტივებისა და პასივების შეთანხმებულობა კი აქტივების წამგებიანად რეალიზაციის გარეშე უზრუნველყოფს ვალდებულებათა თავისდროულად შესრულებას. რაც უფრო სრულია ეს შეთანხმებულობა, მით უფრო დაბალანსებულია ბანკის მიერ გატარებული პოლიტიკა, უფრო მაღალია მისი ლიკვიდობა და მტკიცეა ფინანსური მდგომარეობა.

6. ბანკის აქტივების რისკიანობა აღნიშნავს პოტენციური დანაკარგების ალბათობას აქტივების რეალიზაციის დროს ან ბანკის მიერ დაბანდებული სახსრების დაუბრუნებლობის რიში და კონტროლის სამსახურის. აქტივების რისკიანობა მრავალ შიდა და გარე ფაქტორზეა დამოკიდებული. ესენია: ბანკის სტრატეგია სახსრების განთავსების დროს, მისი საკრედიტო პორტფელის ხარისხი და სტრუქტურა, ფასიან ქალაქებში ინვესტირების აქტივობა, ჩატარებული ფინანსური ანალიზის ხარისხი, რეალური სექტორის მდგომარეობა, სახელმწიფო ფინანსური მდგომარეობა და ა.შ. მაგალითად, საკრედიტო რისკი, როგორც აქტიური ოპერაციების რისკის ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი, უაღრესად სერიოზული პრობლემაა არგადახდებისა და საერთო ეკონომიკური კრიზისის პირობებში. ამ დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მსესხებელთა

კრედიტუნარიანობისა და ფინანსური მდგომარეობის შეფასებას. მთლიანობაში, რაც უფრო მაღალია ბანკის აქტიური ოპერაციების რისკი, მით უფრო მეტია დანაკარგების წარმოქმნის ალბათობა ფულად სახსრებად აქტივების ტრანსფორმაციის დროს, ეს კი, თავის მხრივ, უარყოფითად აისახება ბანკის ლიკვიდობაზე.

7. ბანკის აქტივების შემოსავლიანობა. ეს ფაქტორი სხვადასხვა მიმართულებით მოქმედებს ლიკვიდობაზე. ერთი მხრივ, რაც უფრო მეტია მომუშავე აქტივების ხვედრითი წილი ბანკის ბალანსში და რაც უფრო მაღალია მათი ეფექტიანობა და შემოსავლიანობა, მით უფრო მდგრადია ბანკის ფინანსური მდგომარეობა. მეორე მხრივ, შემოსავლიანობის ზრდა თითქმის ყოველთვის გადაჯაჭვულია რისკის გადიდებასთან, რაც ზრდის ლიკვიდობის მიმართ არსებულ მოთხოვნებს.

8. აქტივების სტრუქტურა და დივერსიფიკაცია. ლიკვიდობის მართვის პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ აქტივების სტრუქტურას. მაგალითად, კლიენტების საანგარიშსწორებო-სალარო მომსახურების განსახორციელებლად, მოთხოვნამდე ანგარიშებზე მოთავსებული სახსრების დასაბრუნებლად ბანკს უნდა ჰქონდეს მაღალლიკვიდური აქტივების გარკვეული მარაგი. მათი დაბალი ან ნულოვანი შემოსავლიანობის გათვალისწინებით ბანკმა ამ აქტივების ხვედრითი წილი ისეთ, შეძლებისდაგვარად მინიმალურ დონეზე უნდა შეინარჩუნოს, რაც საკმარისი იქნება ბანკის გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდურობისთვის.

აქტივების დივერსიფიკაცია, ე.ი. განსხვავებული მიმართულებებით მათი განთავსება, დადებით გავლენას ახდენს ლიკვიდობის დონეზე, რადგან ამ შემთხვევაში აქტივების მთლიანი რისკი კლებულობს. თუმცა, არც ზედმეტი დივერსიფიკაცია უნდა დავეუშვათ – ამან შეიძლება გამოიწვიოს აქტივების პორტფელის უმართვადობა, მათ მართვასთან დაკავშირებული საორგანიზაციო დანახარჯების მომატება, ამის შედეგად კი – ზარალი. აქტივების დივერსიფიკაციის დროს აუცილებლად უნდა ვითვალისწინებდეთ ისეთი ფაქტორის გავლენას, როგორცაა ბანკის კლიენტებისა და პარტნიორი ბანკების ფინანსური მდგრადობა,

რადგან ეს მნიშვნელოვანწილად მოქმედებს მოცემული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის მდგრადობაზე, მისი განვითარების პერსპექტივებზე, ამით კი – მის საიმედოობასა და ლიკვიდობაზე. იმისათვის, რომ თავიდან ავიცილოთ კრედიტების დაუბრუნებლობით ან ხელმოკლე კლიენტების საგარანტიო ვალდებულებებზე პასუხისგების აუცილებლობით გამოწვეული დანაკარგები, ბანკმა აუცილებლად უნდა ადევნოს თვალი კლიენტურის ფინანსურ მდგომარეობაში მიმდინარე ცვლილებებს, შეისწავლოს პოტენციური კლიენტების ფინანსური მდგომარეობა, ეცადოს, მიიღოს მაქსიმალურად სარწმუნო და ყოველმხრივი ინფორმაცია თავისი პარტნიორების შესახებ.

ამგვარად, ჩვენ განვიხილეთ ის ფაქტორები, რომლებიც ბანკის ლიკვიდობაზე მოქმედებენ. თუმცა, მარტო ისინი არ განსაზღვრავენ ბანკის ლიკვიდობას. კომერციული ბანკის ლიკვიდობა ეყრდნობა სამ კომპონენტს შორის ობიექტურად აუცილებელი თანაფარდობის მუდმივად დაცვას ოპერატიული მართვის მეშვეობით, კერძოდ, ერთი მხრივ, ბანკის საკუთარ კაპიტალსა და მოზიდულ სახსრებს შორის და, მეორე მხრივ, მასსა და განსხვავებულ სახსრებს შორის.

აუცილებელია იმის აღნიშვნაც, რომ ბანკის ლიკვიდობაზე სხვა ფაქტორებიც მოქმედებს, მაგალითად, ბალანსგარეშე ოპერაციების მოცულობა, სტრუქტურა და შესრულების ვადები. ბალანსის მონაცემების საფუძველზე ლიკვიდობის შეფასების დროს ამ ფაქტორის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გავითვალისწინოთ ბალანსგარეშე ოპერაციების გავლენა და ამით უფრო მეტი სარწმუნოებით განვსაზღვროთ ბანკის ფაქტობრივი მდგომარეობა. მართალია, ამ დროს მიღებული ანალიტიკური დასკვნები პროგნოზის ხასიათისაა, რადგან ყოველთვის შეიძლება არ დადგეს ბალანსის გარეთ არსებული ვალდებულებებისთვის პასუხისმგებლობა, მაგრამ ასეთ ანალიზს მაინც დიდი მნიშვნელობა აქვს და შესაბამისი ვალდებულებების გაუთვალისწინებლობამ შესაძლოა გამოიწვიოს ბანკის ლიკვიდობის შემცირება ან მისი არალიკვიდობაც კი.

III ეტაპი. ბანკის აქტივებისა და პასივების ანალიზი. გან-

მარტებიდან გამომდინარე, ბანკის ლიკვიდობა არის მისი უნარი, თავისდროულად შეასრულოს პასივებზე აღებული ვალდებულებები ფულადი ფორმით. მაშასადამე, ლიკვიდობას განსაზღვრავს ბალანსის აქტივებისა და პასივების დაბალანსება. ე.ი. განთავსებული აქტივებისა და მოზიდული პასივების თანხებისა და ვადების შესაბამისობის ხარისხი. ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად ბანკმა აუცილებლად უნდა ჩამოაყალიბოს ბალანსის ისეთი სტრუქტურა, რომლის დროსაც აქტივებს თავიანთი ღირებულების დაუკარგავად შეეძლებათ ფულად სახსრებად გარდაქმნა პასივების მოთხოვნისთანავე. ამგვარად, ბანკის აქტივებისა და პასივების ანალიზი მისი ლიკვიდობის ანალიზის განუყოფელი ნაწილია.

ერთმანეთისგან განასხვავებენ ბალანსის მონაცემების ჰორიზონტალურ და ვერტიკალურ ანალიზს.

ჰორიზონტალური ანალიზი აგებულია გარკვეული ჯგუფის აქტივებისა და პასივების ხვედრითი წილების დინამიკების განსაზღვრაზე. ამ მაჩვენებელს აანალიზებენ ბანკის ოპერაციების მთლიანი მოცულობის დინამიკის გათვალისწინებით და ამ მიზნით ასახავენ მოცემული ოპერაციების ან აქტივებისა და პასივების ჯგუფების მოცულობათა ცვლილებას ბანკის საქმიანობაში.

ვერტიკალურ ანალიზს აგებენ აქტიურისა და პასიურის ცალკეული ჯგუფების ხვედრითი წილების განსაზღვრაზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგი ინფორმაციას იძლევა სახსრების წყაროების ძირითად ჯგუფებზე პასიური ოპერაციების დროს და აქტივის სახსრების განთავსების ძირითად მიმართულებაზე.

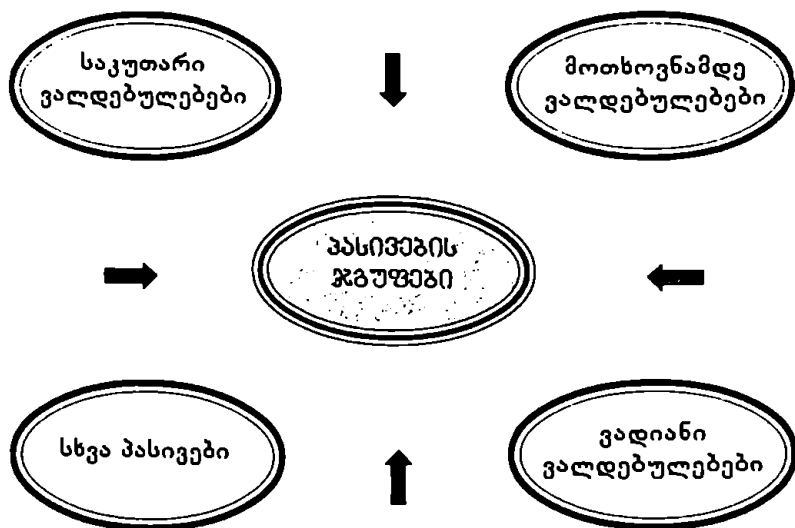
ასეთი ანალიზის ჩატარებამდე აუცილებელია ბალანსის განმენდა განმეორებითი ანგარიშისაგან. ე.ი. ნეტო-ბალანსზე გადასვლა იმ მუხლების გამორიცხვით, რომლებიც ნომინალურად ზრდიან ბანკის აქტივებს (ა) და პასივებს (პ). მაგალითად, აუცილებელია გამოირიცხოს შემდეგი მუხლები: ცვეთა (პ), ზარალის (ა), მოგების გამოყენება (ა), ფილიალთა შორისი ანგარიშსწორება (ა ან პ).

პასივების სტრუქტურული ანალიზი. ბანკის პასიური ოპერაციები განსაზღვრულია მისი აქტიური ოპერაციების მიმართ.

მათ ხარისხსა და ხასიათზეა დამოკიდებული აქტიური ოპერაციების ჩატარების შესაძლებლობა, მათი შესაძლებლობები და, მაშასადამე, ბანკის მომგებიანობა, ლიკვიდობა და სიმტკიცე.

არსებობს პასივების დაჯგუფების რამოდენიმე ხერხი. სტრუქტურულად აანალიზებენ ყველა ჯგუფს, რაც მდგომარეობს ნეტო-ბალანსში შესული ყოველი ჯგუფის ხვედრითი წილის განსაზღვრაში (ეს კი ფაქტობრივად ბანკის ოპერაციების მოცულობას მოგვცემს).

პასივების სტრუქტურულმა ანალიზმა უნდა დაადგინოს, თუ რა მოცულობით და რა ვადებში აგებს პასუხს ბანკი თავის ვალდებულებებზე, ამისათვის საჭიროა ანალიზის ჩატარება პასივების შემდეგი ძირითადი ჯგუფების მიხედვით (იხ. ნახ. 15.5).

ნახ. 15.5. სტრუქტურული ანალიზის დროს გამოყოფილი ჯგუფები

განვიხილოთ თითოეული ჯგუფის მახასიათებლები. მთხოვნამდე ვალდებულებები ყველაზე უფრო იაფი ვალდე-

ბულებებია ბანკის მიერ მოზიდულ სახსრებს შორის. ამასთან, პასივებში მათი ხვედრითი წილის განსაზღვრის დროს აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ მათი ძირითადი უარყოფითი ნიშან-თვისება ბანკისათვის – არასტაბილურობა, ე.ი. ის, რომ ეს რესურსები ნებისმიერ მომენტში შეიძლება გაიცეს კლიენტის მოთხოვნის თანახმად. მოთხოვნამდე ვალდებულებებს ეკუთვნის: მოთხოვნამდე დეპოზიტები, სახსრების ნაშთები კლიენტების მიმდინარე და ანგარიშსწორების ანგარიშებზე, ბანკის მიერ დეპონირებული სახსრები ჩეკებით და პლასტიკური ბარათებით ანგარიშსწორებისათვის.

როგორც დასახელებიდან ჩანს, ვადიან ვალდებულებებს ეკუთვნის გარკვეული ვადით მოზიდული სახსრები. ესაა, უპირველეს ყოვლისა, ვადიანი დეპოზიტები და იურიდიული და ფიზიკური პირებისგან კონკრეტული ვადით მოზიდული სახსრები, ბანკთაშორისი სესხები, აგრეთვე, დეპოზიტური და შემნახველი სერტიფიკატების გამოშვებიდან შემოსული სახსრები. ამგვარად, ამ ჯგუფში შედის ის ანგარიშები, რომლებზეც ბანკისათვის ყველაზე ძვირი რესურსებია მოზიდული, თუმცა, სხვა ჯგუფის პასივების მიმართ ისინი უფრო მყარია. მაშასადამე, ამ ჯგუფის დიდი ხვედრითი წილის დროს, ერთი მხრივ, ძვირდება ბანკის სარესურსო ბაზა, ხოლო, მეორე მხრივ, მალდება ახალ ვალდებულებათა წარმოქმნის განჭვრეტადობა, რაც აადვილებს ლიკვიდობის შენარჩუნების ამოცანას.

ბანკის საკუთარი სახსრებია (კაპიტალი): სანესდებო კაპიტალი, სარეზერვო ფონდი, სპეციალური დანიშნულების ფონდები, დაგროვების ფონდი, დამატებული კაპიტალი, აგრეთვე, ბანკის მოგება. საკუთარი კაპიტალი კლიენტების წინაშე ბანკის ვალდებულებების შესრულების გარანტიაა, აგრეთვე, იმ სახსრების რეზერვია, რომლებიც ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის შენარჩუნების საშუალებას უქმნის ბანკს ოპერაციებზე ზარალის წარმოქმნის შემთხვევაში. ამგვარად, საკუთარი კაპიტალის სიდიდე განსაზღვრავს ბანკის, როგორც საიმედოობასა და მდგრადობას, ისე მის ლიკვიდობასაც. ამიტომ ბანკის საკუთარი კაპიტალის მინიმალური ზომა სახელმწიფოს მხრიდან რეგუ-

ღირების ობიექტია.

ბანკის პასივების სტრუქტურის ანალიზი საერთო წარმოდგენას გვაძლევს სარესურსო ბაზაზე, ასახავს მის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მახასიათებლებს. მაგრამ ბანკის ფინანსური მდგომარეობისა და მისი ლიკვიდობის შესაფასებლად, პასივების ანალიზის გარდა, აუცილებელია რესურსების განთავსების ძირითადი მიმართულებების შეფასებაც მოვახდინოთ, ე.ი. განვახორციელოთ აქტივების სტრუქტურული ანალიზი. პასივებისა და აქტივების სტრუქტურული ანალიზის დროს მიღებული მონაცემების ერთმანეთთან შედარება საშუალებას გვაძლევს, დავადგინოთ რესურსების ძირითად წყაროებსა და მათი განთავსების მიმართულებებს შორის კავშირი, გამოვავლინოთ ბანკის აქტიურ-პასიურ პოლიტიკაში არსებული ან მოსალოდნელი დისბალანსი, დავსახოთ კრიტიკული შედეგების თავიდან აცილების ღონისძიებები ბანკის გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდობის, საბოლოოდ კი – მისი მდგრადობის უზრუნველსაყოფად.

გადავიდეთ ბანკის აქტივების სტრუქტურულ ანალიზზე.

აქტივების სტრუქტურული ანალიზი. იმისათვის, რომ ბანკს ყოველდღე შეეძლოს პასუხი აგოს თავის ვალდებულებებზე, მისი აქტივების სტრუქტურა უნდა შეესაბამებოდეს ლიკვიდობის ხარისხობრივ მოთხოვნებს. ამ მიზნით ბანკის მთელ აქტივებს ყოფენ ჯგუფებად ლიკვიდობის დონის მიხედვით, შემდეგ კი განსაზღვრავენ თითოეული მათგანის ხვედრით წილს, რაც იძლევა აქტივების ლიკვიდობის დონის შეფასებას.

ლიკვიდობის დონის მიხედვით აქტივებს ასე აჯგუფებენ:

1. მაღალლიკვიდური აქტივები. 2. ლიკვიდური სესხები. 3. ხანგრძლივი ლიკვიდობის აქტივები. 4. ბანკის ყველაზე ნაკლებად ლიკვიდური ან არალიკვიდური აქტივები. განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

1. მაღალლიკვიდურ აქტივებს განეკუთვნება: მოთხოვნის შემთხვევაში დაუყოვნებლივი მზადყოფნის მდგომარეობაში მყოფი სახსრები, კერძოდ კი – ფულადი და მასთან გათანაბრებული სახსრები, მათ შორის – ნაღდი ვალუტა და საგადასახდლო დოკუმენტები, აგრეთვე ძვირფასი ლითონები;

- იმ საკორესპონდენტო ანგარიშებზე არსებული სახსრები, რომლებიც ცენტრალურ ბანკებსა და „განვითარებულთა ჯგუფის“ წევრი ქვეყნების რეზიდენტ ბანკებშია გახსნილი;

- იმ სახელმწიფო ფასიან ქალაქებში განხორციელებული დაბანდებები, რომლებიც ვალდებულებებით არაა დატვირთული;

- ცენტრალურ ბანკში მოთავსებული დეპოზიტები;

- სხვადასხვა მსესხებლებზე მოთხოვნამდე გაცემული სახსრები.

თუ ფულადი სახსრები და საკორესპონდენტო ანგარიშებზე რიცხული თანხები მაშინვე შეგვიძლია გამოვიყენოთ გადახდების შესასრულელად ან დავალიანების დასაფარავად, ფასიან ქალაქებში დაბანდებული სახსრები და განთავსებული სესხები წინასწარ უნდა გარდაისახოს ფულად სახსრებად, რაც, ჯერ ერთი, დროს მოითხოვს, მეორეც, ამას შესაძლოა დანაკარგებიც მოჰყვეს.

2. ლიკვიდური სახსრები – ისეთი სახსრებია, რომლებიც ბანკის განკარგულებაშია და საკმაოდ სწრაფად შეუძლიათ ფულად სახსრებად გადაქცევა:

- სახსრები კორესპონდენტი ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშებზე, იმ არარეზიდენტი ქვეყნების ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშებზე, რომლებიც არ შედის „განვითარებულთა ჯგუფში“, თავისუფლად კონვერტირებადი და შეზღუდული კონვერციის მქონე ვალუტების ფორმით არსებული სახსრები;

- კრედიტები და ბანკის სასარგებლოდ განხორციელებული სხვა გადასახდელები (მაგალითად, ფაქტორინგული ოპერაციებისთვის), რომელთაც უახლოეს 30 დღეში აქვს შესრულების ვადა;

- 30 დღემდე ვადით გაცემული ბანკთაშორისი კრედიტები;

- არასახელმწიფო ემიტენტების ისეთ ფასიან ქალაქებში შესრულებული დაბანდებები, რომლებიც ფასიანი ქალაქების მეორეულ ბაზარზე მიმოიქცევა.

3. გრძელვადიანი ლიკვიდობის აქტივები, მაგალითად:

- ბანკის მიერ გაცემული გრძელვადიანი კრედიტები;

- ბანკის ლიზინგური ოპერაციები;

– ნილობრივი მონანილეობა სხვა სანარმოებისა და ბანკების საქმიანობაში;

– საინვესტიციო მიზნებით შექმნილი ფასიანი ქაღალდები;

– არამატერიალური აქტივები.

4. ყველაზე ნაკლებად ლიკვიდური ან არალიკვიდური აქტივები:

– ვადაგადაცილებული და უიმედო (პრობლემური) ვალები;

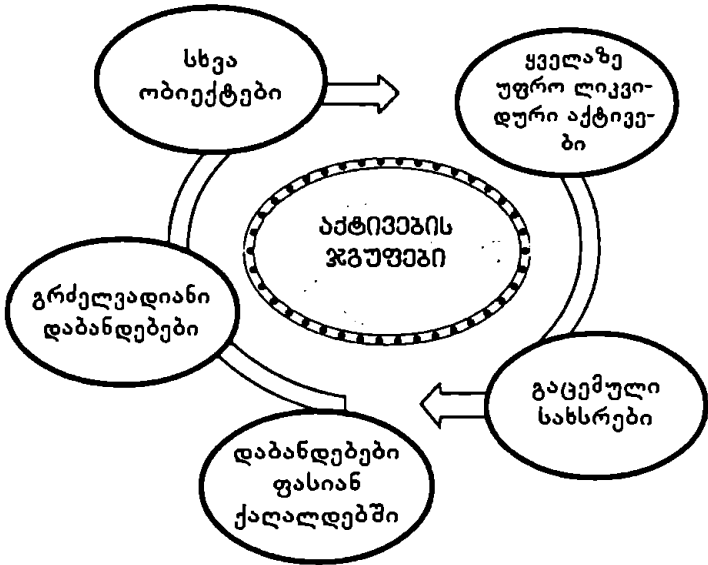
– კაპიტალური დაბანდებები;

– ბანკის საკუთარი და ძირითადი ფონდების კუთვნილი შენობები, ნაგებობები და მოწყობილობა.

აქტივების სტრუქტურა შესაძლოა იცვლებოდეს პასივების სტრუქტურის ცვალებადობაზე დამოკიდებულებით ე.ი. იმ ვალდებულებების ცვალებადობიდან გამომდინარე, რომლებიც მათ უნდა უზრუნველყონ. ამრიგად, აქტივების რაციონალური სტრუქტურის დადგენის დროს ბანკი უნდა ასრულებდეს ლიკვიდობის მოთხოვნებს და, მაშასადამე, ჰქონდეს მალაღლიკვიდური, ლიკვიდური და დაბალიკვიდური სახსრების ოპტიმალური ზომა ვალდებულებების მიმართ, მათი ვადების, თანხებისა და ტიპების გათვალისწინებით.

საზღვარგარეთის პრაქტიკაში ბანკის ლიკვიდობის მთლიან რეზერვს პირველად და მეორად რეზერვებად ყოფენ. პირველადი რეზერვი ბანკის ლიკვიდობის ძირითადი წყაროა და იმ აქტივებს მოიცავს, რომლებიც მოქცეულია მუხლში „ნაღდი ფული და სხვა ბანკების დავალიანება“, ფულადი სესხები, ჩეკები და ინკარისირების პროცესში გამოყენებული სხვა დოკუმენტები. სავალდებულო რეზერვების ანგარიშებზე და სხვა ბანკებში გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიშებზე არსებული სახსრები. ლიკვიდობის მეორადი რეზერვი აუცილებელია პირველადი რეზერვის შესავსებად, მას ეკუთვნის პირველ ჯგუფთან შედარებით ნაკლებად ლიკვიდური აქტივები, რომლებიც აგრეთვე შეიძლება გარდაისახოს ნაღდ ფულად მინიმალურ ვადებში, მინიმალური რისკებით. კერძოდ კი, სამთავრობო ფასიანი ქაღალდების პორტფელი და ზოგ შემთხვევაში – სასესხო ანგარიშებზე არსებული სახსრები.

ლიკვიდობის ანალიზის მიზნით მიზანშეწონილია აქტივების დალაგება და გადაჯგუფება ისე, როგორც ნახაზზეა ნაჩვენები (ნახ. 15.6).

ნახ. 15.6. სტრუქტურული ანალიზის დროს გამოყოფილი აქტივების ჯგუფები

განვიხილოთ თითოეული გამოყოფილი ჯგუფი:

ყველაზე ლიკვიდური აქტივები – იმ აქტივების ჯგუფია, რომელთა წილი ბანკმა საკმარის დონეზე უნდა შეინარჩუნოს ოპერაციების უწყვეტად განხორციელებისათვის. ამ დროს უნდა გავითვალისწინოთ ის ფაქტი, რომ მაღალი ლიკვიდობის მიღწევა ეწინააღმდეგება უფრო მაღალი მომგებიანობის მიღწევას. ამგვარად, ლიკვიდობის შენარჩუნების მხრივ, კომერციული ბანკის ყველაზე რაციონალური პოლიტიკა ლიკვიდობისა და მომგებიანობის ოპტიმალურად შეხამების მიღწევაში მდგომარეობს. ამიტომ ბანკის ლიკვიდობისა და მომგებიანობის ანალიზი კომპლექ-

სურად უნდა ხდებოდეს.

გაცემული სახსრები – ეს ჯგუფი მთლიანობაში ყველაზე მსხვილი ჯგუფია აქტივების სხვა დანარჩენ ჯგუფებს შორის, რადგან საკრედიტო ოპერაციები წამყვანი საკრედიტო ოპერაციებია და სწორედ მათგან იღებს ბანკი თავის ძირითად შემოსავალს. თუმცა, ამ ჯგუფში მოქცეული აქტივების მრავალგვარობას თუ გავითვალისწინებთ, მათი ლიკვიდობის ანალიზი უნდა ჩატარდეს ჯგუფის თითოეული სტრუქტურული ნაწილის ცალ-ცალკე განხილვით.

1. ბანკის მიერ გაცემული კრედიტები და სხვა სახსრები. აქტივების ეს ჯგუფი ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოცულობისაა. ამიტომ აუცილებელია ჩავატაროთ მისი ხარისხის ანალიზი. ლიკვიდობის ანალიზის დროს მიზანშეწონილია გაცემული კრედიტების დაყოფა მათი დაფარვის ვადების მიხედვით, თანაც ეს აღრიცხვა უნდა მოვახდინოთ „რეალური დროის რეჟიმში“, ე.ი. თვალი ვადევნოთ კრედიტის დაბრუნების საგეგმო ვადის მოახლოებას. გარკვეულ ინტერესს ინვეეს, აგრეთვე, აქტივების ჯგუფის დაყოფა მსესხებელთა კატეგორიების მიხედვით. ეს შესაძლებლობას მოგვცემს, ჯერ ერთი, გამოვავლინოთ ბანკის ძირითად კლიენტთა წრე და ბაზრის ის სეგმენტი, რომელზეც იგი მუშაობს, ხოლო, მეორე, განვსაზღვროთ გაცემული კრედიტების ხარისხობრივი მახასიათებლები და ბანკის საკრედიტო პორტფელის დივერსიფიკაცია.

2. ქვეჯგუფი, რომელშიც კომერციული ბანკების მიერ სახსრების განთავსების ერთ-ერთი სახეა დეპოზიტების განთავსება ცენტრალურ ბანკსა და საკრედიტო ორგანიზაციაში. ამ ქვეჯგუფშიც აუცილებელია სტრუქტურირების განხორციელება სახსრების დაბრუნების ვადების მიხედვით.

3. გაცემულ სახსრებს შორის ცალკე ჯგუფად შეგვიძლია გამოვყოთ ბანკის მიერ განალდებული თამასუქები. განალდებული კრედიტი დაკრედიტების განსაკუთრებული ფორმაა, რომელიც განვითარების თანამედროვე ეტაპზე უკავშირდება გაზრდილ რისკს. ამ ქვეჯგუფის შიგნით მიზანშეწონილია მოვახდინოთ დაყოფა

ოფა თამასუქების სახეების მიხედვით ემიტენტზე დამოკიდებულებით, აგრეთვე დაფარვამდე დარჩენილი ვალების მიხედვით.

4. გაცემული სახსრების ჯგუფში შეგვიძლია მოვათავსოთ ბანკის სასარგებლოდ შეუსრულებელი ზოგიერთი სახის გადახდები, მაგალითად, ლიზინგის გადასახდელები, რომლებიც რეგულარულად შემოდის ხანგძლივი დროის მანძილზე. ამ სახსრების გამოყენება ასევე შეიძლება ბანკის ვალდებულებების საპასუხოდ.

ვადების მიხედვით ბანკის განთავსებული სახსრების დაყოფის მიზანია პასივებთან მათი შესაბამისობის განსაზღვრა. ამიტომ ვადების მიხედვით აქტივების დაყოფა უნდა ხდებოდეს ვადების მიხედვით პასივების დაყოფის მსგავსად, ე.ი. აუცილებელია გამოვყოთ მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი საკრედიტო დაბანდებები.

დაბანდებები ფასიან ქალაქებში – ამ ჯგუფს ეკუთვნის ბანკის მიერ არასახელმწიფო ემიტენტების ფასიან ქალაქებში განხორციელებული ინვესტიციები. ლიკვიდობის ანალიზისათვის აუცილებელია მოვახდინოთ ამ ჯგუფის შემდგენაირად კლასიფიცირება:

1) საინვესტიციო მიზნებით შეძენილი ფასიანი ქალაქები (შვილობილი და დამოკიდებული სააქციო საზოგადოებების აქციები და პაიები). საინვესტიციო დაბანდებების თავისებურებაა მათი გრძელვადიანი ხასიათი და დაბალი ლიკვიდობა. ამგვარად, ეს ჯგუფი არსებითად შეგვიძლია გრძელვადიან დაბანდებებს მივაკუთნოთ;

2) გაყიდვის მიზნით შეძენილი ფასიანი ქალაქები. ამ ქვეჯგუფს ეკუთვნის მოკლევადიანი დაბანდებები იმ ლიკვიდურ ფასიან ქალაქებში, რომელთა გაყიდვაც შესაძლებელია აუცილებლობის შემთხვევაში და ამიტომ ისინი ბანკის ვალდებულებათა დაფარვის დამატებით ნყაროდ გვევლინება.

ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად ბანკს თავის პორტფელში მუდმივად უნდა ჰქონდეს მალალი ლიკვიდობის მქონე ისეთი ფასიანი ქალაქები, რომლებიც ფასიანი ქალაქების მეორეულ

და არასაბირჟო ბაზრებზე მიმოიქცევა და ამით ბანკის ლიკვიდური სახსრების მეორად რეზერვს ქმნის. ასეთ შესაძლებლობას იძლევა ე.წ. „ცისფერი კოჭები“, ანუ მსხვილი საიმედო ემიტენტების აქციები.

გრძელვადიანი დაბანდებები – აქტივების ამ ჯგუფს ეკუთვნის სხვადასხვა სახის ისეთი დაბანდებები, როგორცაა დაბანდებები ბანკის ქონებაში, არამატერიალური აქტივები, კაპიტალური დაბანდებები, აგრეთვე ზოგიერთი სხვა სახის გრძელვადიანი დაკრედიტება (მაგალითად, ლიზინგი).

ამ ჯგუფის თავისებურებაა მასში შემავალი აქტივების დაბალი ლიკვიდობა, აგრეთვე უმრავლეს აქტივებზე შემოსავლის უქონლობა. ბაზარზე ხანგრძლივად მომუშავე ბანკისთვის ეფექტიანად ფუნქციონირებისა და ლიკვიდობის კრიზისის თავიდან აცილების საწინდარია იმ აქტივების ნაწილში გრძელვადიანი დაბანდებების მინიმალური ხვედრითი წილი, რომლებსაც შემოსავალი არ მოაქვთ და ლიკვიდური არ არიან. მაგრამ ამ წილის სიდიდე საკმარისი უნდა იყოს ბანკის ნორმალური საქმიანობის შესანარჩუნებლად. ამ ჯგუფში ლიკვიდობის შენარჩუნების პრობლემის კიდევ ერთი ასპექტია ბანკის გრძელვადიანი დაბანდებების ფორმირების წყაროების გამოკვლევა. ეს იმისთვის უნდა ჩატარდეს, რომ არ მოხდეს მოკლევადიანი რესურსების მეტისმეტი ტრანსფორმირება გრძელვადიან დაბანდებებად (როგორც ცნობილია, გრძელვადიან ინვესტიციებზე ეკონომიკის მოთხოვნებთან მოკლე ვადით მოზიდული რესურსების შეუსაბამობა ჩვენს ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე პერიოდის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მწვავე პრობლემაა). ამგვარი ჭარბი ტრანსფორმაცია ბანკების ლიკვიდობის კრიზისის ერთ-ერთი მიზეზია, რადგან გრძელვადიანი დაბანდებები არ იძლევა ხანმოკლე პერიოდებში გაჩენილი ვალდებულებების დაფარვის შესაძლებლობას, ლიკვიდურ აქტივებად მათი ტრანსფორმირება კი ან ძლიერ გაძნელებულია, ან ამას დიდი ხარჯები ახლავს თან.

სხვა აქტივები – ამ ჯგუფს ეკუთვნის ის აქტივები, რომლებიც

უკვე დასახელებულ ჯგუფებში არ შევიდა და ლიკვიდური არ არის: ვადაგადაცილებული კრედიტები და მათზე დარიცხული პროცენტები, უიმედო (პრობლემური) ვალები (მაგალითად, მრავალგზის პროლონგირებული კრედიტები), დებიტორებთან ანგარიშსწორება. ამ ჯგუფის შინაარსიდან გამომდინარე, ბანკი თავის აქტივებში მისი მინიმიზებისკენ უნდა ისწრაფოდეს.

აქტივებისა და პასივების სტრუქტურული ანალიზი ფინანსურ ანალიტიკოსს ინფორმაციას აძლევს ლიკვიდობის ანალიზისათვის, თუმცა, უფრო სრული სურათის მისაღებად მაჩვენებლების (ლიკვიდობის კოეფიციენტების) გაანგარიშების მეთოდს იყენებენ.

IV ეტაპი. ლიკვიდობის კოეფიციენტის გაანგარიშება და ანალიზი. ანალიზის ამ ეტაპზე მიღებული მონაცემები უნდა გაერთვალისწინოთ, როგორც ლიკვიდობის შენარჩუნებასთან დაკავშირებით გრძელვადიანი რეკომენდაციების შედგენისას, ისე ბანკის საქმიანობის გლობალური სტრატეგიის შემუშავების დროსაც.

კოეფიციენტების ანალიზი ბანკის საქმიანობის რაოდენობრივი ანალიზის სახესხვაობაა და მის გამოყენებას ლიკვიდობის ანალიზში უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. კოეფიციენტების გაანგარიშების მეთოდი საშუალებას გვაძლევს გამოვალინოთ რაოდენობრივი ურთიერთკავშირი ბალანსის ამა თუ იმ მუხლებს, განყოფილებებსა და ჯგუფებს შორის. ამის შესაბამისად პარალელურად უნდა ვიყენებდეთ დაჯგუფებისა და შედარების მეთოდებსაც. ანალიზის მსვლელობისას იყენებენ ბალანსის ანგარიშების დაჯგუფების, ბანკის საკუთარი და მოზიდული რესურსების გრძელვადიან და მოკლევადიან საკრედიტო დაბანდებას, აქტიურ-პასიური ოპერაციების ვადებს, შემოსავლების ხარჯებისა და ზარალის სახეობათა გამოყოფის გზით. მუხლების დაჯგუფება შეიძლება ლიკვიდობის ხარისხის საბანკო ოპერაციების ეკონომიკური შინაარსის, შემოსავლიანობის (აქტივი), დონის და ხარჯების (პასივი) მიხედვითაც. შედარების მეთოდის გამოყენება საშუალებას გვაძლევს, განვსაზღვროთ მუხლების მიხედვით დინამიკური ცვლილებებისა და გადახრების მიზეზე-

ბი და ბანკის ლიკვიდობასა და მისი ობლიგაციების მომგებიანობაზე მათი გავლენის ზომა, აგრეთვე გამოვავლინოთ ლიკვიდობისა და მომგებიანობის გადიდების რეზერვები.

კოეფიციენტების გაანგარიშების მეთოდის გამოყენებით განსაზღვრავენ კონკრეტული მუხლის ხვედრით წილს (აქტივისა და პასივის მთლიან მოცულობაში. ბალანსის აქტიურ ანგარიშებს უდარებენ პასივის ანალოგიურ ანგარიშებს, რომლებიც დაჯგუფებულია ან ერთიანი ვადების, ან ოპერაციების სახეობების მიხედვით).

ამგვარად, ლიკვიდობის ანალიზის დროს კოეფიციენტების გაანგარიშების მეთოდი იმაში მდგომარეობს, რომ მიღებულ მაჩვენებელთა და დაწესებულ მაჩვენებელთან მათი შესაბამისობის კონტროლის საფუძველზე, ფინანსურმა ანალიტიკოსმა შესძლოს რაოდენობრივად შეაფასოს ლიკვიდობის არსებული დონე, და განსაზღვროს ლიკვიდურ სახსრებზე ბანკის მოთხოვნის ცვლილება, ე.ი. მისი ლიკვიდური აქტივების ის სიდიდე, რომელიც მეტი უნდა იყოს მოცემულ მომენტში და მომავალში პროგნოზირებადი და არაპროგნოზირებადი მოთხოვნების ჯამზე.

კოეფიციენტებს, რომლებსაც ბანკში ანგარიშობენ ფინანსური ანალიზის პროცესში, ძირითადად ორ ჯგუფად ყოფენ: 1) ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული ნორმატივები, რომელიც სავალდებულოა ყველა ბანკისათვის და 2) შემფასებელი კოეფიციენტები, რომლებსაც შეიძლება ამუშავებდნენ ბანკების ანალიტიკური სამსახურები, ან ის სპეციალური კომპანიები, რომლებიც კომერციული ბანკების ფინანსური ანალიზის საკითხზე მუშაობენ, შემფასებელი კოეფიციენტების მნიშვნელობების დაცვა სავალდებულო არ არის. მათი გაანგარიშება უზრუნველყოფს ხარისხობრივად უფრო სრულყოფილი ინფორმაციის მიღებას ლიკვიდობასთან დაკავშირებით.

კოეფიციენტებს გარკვეული პერიოდულობით ანგარიშობენ. ეს ლიკვიდობის მართვის ძირითადი პირობაა, როგორც თვით კომერციული ბანკის მხრიდან, ისე მისი საქმიანობის გარე ანალიზისა და კონტროლის განხორციელებისთვისაც.

ცენტრალური ბანკი ავალდებულებს, იანგარიშონ და დაიკვან ლიკვიდობის შემდეგი სავალდებულო ნორმატივები:

1. მყისიერი ლიკვიდობის ნორმატივი H2;
2. მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივი H3;
3. გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივი H4;
4. საერთო ლიკვიდობის ნორმატივი H5;
5. ფასიან ქალაქებზე წარმოებულ ოპერაციების ლიკვიდობის ნორმატივი H14.

განვიხილოთ ამ კოეფიციენტების არსი და გაანგარიშების წესი:

პირველი სამი კოეფიციენტი ახასიათებს ბანკის ლიკვიდობას ვალდებულებათა დაფარვის დროის გათვალისწინებით, ე.ი. მათი მეშვეობით აკონტროლებენ ბანკის ლიკვიდობას იმ რეალური თუ პოტენციური ვალდებულებების მიხედვით, რომლებიც წარმოიქმნება ყოველ ცალკეულ მომენტში (H2), ერთი თვის (H3) ან 1 წელზე მეტი ვადის (H4) განმავლობაში. ამგვარად, ლიკვიდობის უფრო ხარისხიანად და ობიექტურად კონტროლისა და ანალიზისათვის იყენებენ ლიკვიდობის კოეფიციენტის დეტალიზაციის მეთოდს, დროის ფაქტორის გათვალისწინებით.

მყისიერი ლიკვიდობის კოეფიციენტი H2 განისაზღვრება, როგორც ბანკის მალაღლიკვიდური აქტივების თანხის შეფარდება ბანკის იმ ვალდებულებების თანხასთან, რომლებიც განპირობებულია მოთხოვნამდე ანგარიშებით.

ამ ნორმატივის მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობა დადგენილია 20%-ის დონეზე, ე.ი. ბანკს თავისდროულად და სრულად უნდა შეეძლოს პასუხი აგოს მოთხოვნამდე ვალდებულებების არანაკლებ 1/5-ზე. ამისთვის ბანკმა თავის ბალანსზე უნდა შეინახოს საკმარისი რაოდენობის მალაღლიკვიდური აქტივები, ოღონდ ზედმეტი არაა, რადგან ამან შიძლება გამოიწვიოს მომუშავე აქტივების ხვედრითი წილის შემცირება და ამით – შემოსავლიანობის დონის დაწევა.

განვიხილოთ მყისიერი ლიკვიდობის საანგარიშო ფორმულა:

$$H2 = \frac{\text{მაღალლიკვიდური აქტივები}}{\text{მოთხოვნამდე ვალდებულებები}} \times 100\%$$

ნილადის მრიცხველში შედის მაღალლიკვიდური აქტივების შემდეგი ჯგუფები:

- 1) ფულადი და მასთან გათანაბრებული სახსრები;
- 2) ცენტრალურ ბანკსა და საკრედიტო ორგანიზაციებში, მათ შორის – არარეზიდენტ ბანკებში, საკორესპონდენტო ანგარიშებზე (ნოსტრო-ანგარიშებზე) რიცხული სახსრები, რომლებიც შემცირებულია დაპატიმრებული თანხებით;
- 3) ვალდებულებებით დაუტვირთავ სახელმწიფო ფასიან ქალაქებში განხორციელებული დაბანდებები (ცენტრალური ბანკის ვალდებულებები, სახელმწიფო სავალო ვალდებულებები, საშინაო და საგარეო სავალუტო სესხების ობლიგაციები);
- 4) ცენტრალურ ბანკსა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებში, მათ შორის – არარეზიდენტ ბანკებში განთავსებული სახსრები;
- 5) მოთხოვნამდე განთავსებული სახსრები.

ნილადის მნიშვნელს შეადგენს შემდეგი პასივები:

- 1) კორესპონდენტი ბანკების (არარეზიდენტების ჩათვლით) საკორესპონდენტო ანგარიშები, მათ შორის – ძვირფას ლითონებში (ლორო-ანგარიშები);
- 2) სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების ფონდების, კომერციული და არაკომერციული სანარმოების ანგარიშებზე არსებული სახსრები;
- 3) ანგარიშსწორებები ცალკეულ ოპერაციებზე (სავალუტო და საფონდო ბირჟებთან, უცხოური ვალუტის მყიდველ და გამყიდველ კლიენტებთან, ვადიან ოპერაციებზე და კონვერსიულ გარიგებებზე მომუშავე კლიენტებთან);
- 4) ბანკებიდან, მათ შორის – არარეზიდენტი ბანკებიდან – პლასტიკური ბარათებით ანგარიშსწორებისათვის მოზიდული დეპოზიტები და სახსრები;

5) სხვადასხვა სუბიექტებისგან მოზიდული დეპოზიტები, აგრეთვე პლასტიკური ბარათებით ანგარიშსწორებისათვის გადადებული სახსრები;

6) ვადაგადაცილებული დავალიანება ბანკთაშორის სესხებზე და მათ პროცენტებზე;

7) მოთხოვნამდე გამოშვებული თამასუქების თანხები;

8) ანგარიშსწორება კრედიტორებთან.

ამგვარად, მრიცხველისა და მნიშვნელის კომპონენტების განხილვით ის დასკვნა შეგვიძლია გამოვიტანოთ, რომ ამ ნორმატივის მნიშვნელობაზე პირდაპირ და ირიბად მოქმედი ფაქტორებია, შესაბამისად, ბალანსში დაგროვილი ლიკვიდური აქტივების თანხა და მოთხოვნამდე ბანკის ვალდებულებათა ჯამი. ლიკვიდური აქტივების დონის უცვლელობის შემთხვევაში, მოთხოვნამდე ვალდებულებების გადიდება გააუარესებს ლიკვიდობის მდგომარეობას, ანუ დასწევს H2-ის მნიშვნელობას. პირიქით, ვალდებულებათა უმნიშვნელოდ შეცვლის პირობებში მაღალლიკვიდური აქტივების თანხის მომატება ასწევს მყისიერი ლიკვიდობის დონეს და გაზრდის H2-ის მნიშვნელობას.

მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მომეტებული ლიკვიდობა უარყოფითად მოქმედებს ოპერაციების შემოსავლიანობაზე. მაშასადამე, იმ ბანკებმა, რომლებიც აქტიურად ეწევიან საანგარიშსწორებო-საალარო მომსახურებას (ე.ი. აქვთ ანგარიშებზე მოთხოვნამდე ვალდებულებათა დიდი ხვედრითი წილი ან მოთხოვნამდე დეპოზიტების მნიშვნელოვანი მოცულობები), ლიკვიდური აქტივების იმდენად მაღალი დონეც უნდა შეინარჩუნონ, რაც საკმარისი იქნება გადახდების შესრულებისათვის და ანაბრების გასაცემად, კლიენტების მოთხოვნის შესაბამისად. მაღალლიკვიდური აქტივების ჭარბი რაოდენობის გამო მოგების ვერ მიღების უარყოფითი შედეგების მინიმიზაციისათვის ბანკები თვალს ადევნებენ და პროგნოზს უკეთებენ ანგარიშებზე სახსრების შემოსავლისა და გატანის დინამიკას და ამ გზით განსაზღვრვენ ანგარიშებზე საშუალო და სტაბილური ნაშთების ზომას. ამის შემდეგ ისინი ადგენენ მოსალოდნელი ოპერაციების ჩასა-

ტარებლად საჭირო ლიკვიდური სახსრების სავალდებულო რეზერვს. მყისიერი ლიკვიდობის შენარჩუნების მეორე მეთოდია დამატებითი სახსრების მოზიდვა გარე წყაროებიდან, მაგალითად, ბანკთაშორისი კრედიტების – „overnight“. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ეს სახსრები არ მონაწილეობს ნორმატივების გაანგარიშებაში.

მყისიერი ლიკვიდობის მდგომარეობის ცვლილების ტენდენციის განსაზღვრისათვის ნორმატივის მნიშვნელობას უნდა ვაკვირდებოდეთ დინამიკაში და ვაანალიზებდეთ საბაზო პერიოდებთან შედარებით მის შეცვლას.

საკონტროლო მნიშვნელობებიდან მყისიერი ლიკვიდობის მაჩვენებლის შესაძლო გადახრების დროს ბანკს შეუძლია გაიუმჯობესოს მყისიერი ლიკვიდობა, თუკი, კერძოდ, იგი შემდეგ ღონისძიებებს გაატარებს:

– მოთხოვნამდე ვალდებულებების ზრდასთან შედარებით უფრო სწრაფად გაზრდის მაღალლიკვიდური აქტივების დონეს;

– დამატებით სახსრებს მოიზიდავს დაფინანსების გარე წყაროებიდან;

– თვისებრივად შეცვლის ბანკის ვალდებულებათა სტრუქტურას. მაგალითად, აკონტროლებს ანგარიშებზე საშუალო ნაშთებს და აქტიურად მუშაობს კლიენტებთან მიმდინარე და ანგარიშსწორების ანგარიშების ნაწილის გადასაფორმებლად მოკლევადიან პასივებად (დეპოზიტები, დეპოზიტური და საშემნახველო სერტიფიკატები და სხვა), რითაც შესაძლებელია ბანკის ბალანსში მერყევი პასივების ხვედრითი წილის შემცირება.

მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივს H3-ს განსაზღვრავენ ბანკის ლიკვიდური აქტივების ჯამის შეფარდებით მოთხოვნამდე და 30 დღემდე ვადის მქონე ანგარიშებზე ბანკის ვალდებულებათა ჯამთან. ეს ნორმატივი ახასიათებს ბანკის ლიკვიდობას მოკლევადიან პერიოდში. ამიტომ მისი გაანგარიშების სქემა ასეთია: H2 ნორმატივის მრიცხველს უმატებენ 30 დღემდე ვადის მქონე აქტივებს, მნიშვნელს კი – 30 დღემდე ვადის მქონე ვალდებულებებს.

ამ კოეფიციენტის გაანგარიშების ფორმულა ასეთია:

ლიკვიდური აქტივები

$$H3 = \frac{\text{ლიკვიდური აქტივები}}{\text{მოთხოვნამდე და 30 დღემდე ვადის მქონე ვალდებულებები}} \times 100\%$$

მოთხოვნამდე და 30 დღემდე ვადის მქონე ვალდებულებები

მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივის H3-ის გასაანგარიშებლად H2 კოეფიციენტის მრიცხველს უნდა დავუმატოთ ისეთი ლიკვიდური აქტივები, როგორიცაა:

1) საკრედიტო ორგანიზაციებში, მათ შორის – არარეზიდენტ ბანკებში, 30 დღემდე ვადით განთავსებული კრედიტები და დეპოზიტები;

2) სხვადასხვა სუბიექტისთვის 30 დღემდე ვადით მიცემული კრედიტი;

3) მოთხოვნამდე ან 30 დღემდე დაფარვის ვადის მქონე განაღდებული თამასუქები;

4) ბანკის მიმართ ანალოგიური დავალიანება, რომელსაც დაფარვამდე 30 დღეზე ნაკლები ვადა აქვს დარჩენილი და რომელსაც მეორე რიგის ანგარიშებზე აღრიცხავენ დაფარვის 30 დღეზე მეტი ვადის მქონე ჯგუფებში.

კოეფიციენტის მნიშვნელში მოთხოვნამდე ვალდებულების გარდა შედის შემდეგი სახის ვადიანი პასივები:

1) საკრედიტო ორგანიზაციებისგან, მათ შორის – არარეზიდენტი ბანკებისგან, 30 დღემდე ვადით მიღებული კრედიტი და დეპოზიტები;

2) სხვადასხვა სუბიექტებისგან 30 დღემდე ვადით მოზიდული დეპოზიტები;

3) ბანკის მიერ 30 დღემდე დაფარვის ვადით გამოშვებული ფასიანი ქალაქებიდან მიღებული სახსრები;

4) ბანკის ანალოგიური დავალიანება, რომელსაც დაფარვამდე 30 დღეზე ნაკლები აქვს დარჩენილი და რომელიც აღირიცხება მეორე რიგის ანგარიშებზე 30 დღეზე მეტი დაფარვის ვადის

ჯგუფებში.

ამგვარად, მიმდინარე ლიკვიდობის ანალიზისა და კონტროლისათვის აუცილებელია ჩავატაროთ აქტივებისა და ვალდებულებების ანალიტიკური აღრიცხვა რეალურად, მათ დაფარვამდე დარჩენილი ვადის გათვალისწინებით. ეს დაეხმარება ბანკს ისეთი ვითარების თავიდან აცილებაში, როდესაც მას ზედმეტი ლიკვიდური სახსრები გაუჩნდება აქტივების „მოულოდნელად“ დაბრუნებისას, ანუ, რაც კიდევ უფრო უარესია, წარმოიქმნება გადახდისუუნარობის ან ლიკვიდობის პრობლემა იმ შემთხვევაში, როდესაც აუცილებელია „გადაუდებელი“ დაფარვის ვადის მქონე ვალდებულებებზე პასუხისგება.

H3 ნორმატივის მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობაა 70%, ე.ი. ბანკი ვალდებულია, შეეძლოს იმ ვალდებულებათა 70%-ის დაფარვა ლიკვიდური აქტივების ხარჯზე, რომლებიც თვის განმავლობაში წარმოიქმნება.

ამ ნორმატივის ანალიზის სქემა H2 ნორმატივისთვის გამოყენებული სქემის ანალოგიურია. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ H3 კოეფიციენტის ფაქტიურ მნიშვნელობათა ნორმატიულიდან გადახრის აღმოჩენისას ბანკს მანევრირების მეტი შესაძლებლობა აქვს ვითარების გამოსასწორებლად, ვიდრე ეს მყისიერი ლიკვიდობის შემთხვევაშია. H3 ნორმატივის მნიშვნელოვნად გადამეტების შემთხვევაში აუცილებელია ყურადღება მივაქციოთ აქტივების სტრუქტურას. ამ შემთხვევაში შესაძლებელია, მაგალითად, რისკის მინიმალური დონის მქონე აქტივების ნაწილის გადანაწილება (მაგრამ მხოლოდ თუკი აქტივებში მათ დიდი ფარდობითი ხვედრითი წილი აქვს) ინვესტირების უფრო შემოსავლიან სფეროებში. ლიკვიდური აქტივების დიდი ხვედრითი წილის დაგროვების დადებითი ეფექტი ესაა, რომ ბანკს უჩნდება პასიური ოპერაციების გაფართოების შესაძლებლობა, ე.ი. თავისი სარესურსო ბაზის გაფართოების შესაძლებლობა იმ მოკლევადიანი პასივების ნაწილში, რომლებიც პრაქტიკულად მთლიანად შეგვიძლია გამოვიყენოთ მოკლევადიან აქტივებში განთავსებით.

სათვის, რადგანაც ლიკვიდური აქტივების გატანის შემთხვევისთვის უკვე არსებობს მათი რეზერვი.

მიმდინარე ლიკვიდობის არასაკმარისი დონის დროს ბანკმა აუცილებლად უნდა ჩაატაროს თავისი სარესურსო ბაზის კორექტირება სახსრების მოზიდვის ვადების გადიდების მიმართულებით, მაგალითად, შეცვალოს დეპოზიტების მოზიდვის განაკვეთები, შემოიღოს ანაბრებზე პროცენტების დარიცხვის ახალი სქემები, რაც ხელს შეუწყობს სადეპოზიტო ხელშეკრულებების პროლონგაციას და ვალდებულებებზე პასუხისგების ვადის გადართევას. ვითარების გაუმჯობესების მეორე გზა შეიძლება იყოს ლიკვიდური აქტივების დონის ამოღება. მაგალითად, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების დამატებითი რაოდენობის შექნა.

გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივი H4 განისაზღვრება ბანკის მიმართ ერთ წელზე მეტი ვადის მქონე მთელი დავალიანების შეფარდებით ბანკის საკუთარ სახსრებთან და კაპიტალთან, აგრეთვე სადეპოზიტო ანგარიშებზე ბანკის ვალდებულებებთან, ერთ წელზე მეტი დაფარვის ვადის მქონე სავალო ვალდებულებებთან და მიღებულ კრედიტებთან.

კოეფიციენტის გაანგარიშება ხორციელდება ფორმულით:

$$H4 = \frac{\text{ბანკისადმი დავალიანება 1 წელზე მეტი ვადით}}{\text{ბანკის კაპიტალი} + \text{ბანკის დავალიანება 1 წელზე მეტი ვადით}} \times 100\%$$

კოეფიციენტის მრიცხველს ეკუთვნის ბანკის გრძელვადიან დაბანდებათა ისეთი სახეები, როგორცაა ბანკის მიერ გაცემული კრედიტები და განთავსებული კრედიტები, მათ შორის ძვირფას ლითონებში, რომელთა დაფარვამდეც 1 წელზე მეტი აქვთ დარჩენილი ბანკებს, ამ ანგარიშების ვადაგადაცილებული ნაწილის ჩათვლით.

კოეფიციენტის მნიშვნელშია ბანკის საკუთარი კაპიტალი და მისი ვალდებულებები მიღებულ კრედიტებსა და დეპოზიტებზე,

აგრეთვე, ბანკის იმ სავალო ვალდებულებებზე, რომლებიც ბაზარზე მიმოიქცევა და ერთ წელზე მეტი დაფარვის ვადა აქვს.

თუმცა, აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ გრძელვადიანი ინვესტირებისათვის შესაძლებელია საკუთარი კაპიტალის გამოყენება მისი მობილიზებული ნაწილის გარდა. ამ კოეფიციენტის გაანგარიშების კიდევ ერთი თავისებურებაა ის, რომ დადგენილი არაა გრძელვადიანი აქტივებისა და პასივების ანალიტიკური აღრიცხვის წესი ვალდებულებათა დაფარვამდე დარჩენილ ვადაზე დამოკიდებულებით. ამგვარად, გრძელვადიანი ლიკვიდობის უფრო ზუსტად განსაზღვრისათვის ბანკი გამუდმებით უნდა ადევნებდეს თვალს ამ ვადებს.

მოცემული ნორმატივის ეკონომიკური არსი ასე შეგვიძლია ავხსნათ: იგი გვიჩვენებს, თუ რა ზომითაა ფორმირებული გრძელვადიანი დაბანდებები სახსრების გრძელვადიანი წყაროების ხარჯზე, ე.ი. ბანკის საკუთარი სახსრებისა და ხანგრძლივი ვადით მოზიდული სახსრების ხარჯზე.

H4 ნორმატივის მაქსიმალურად დასაშვები დონე 120%-ის ოდენობითაა დანესებული. ამგვარად, ცენტრალური ბანკი დასაშვებად მიიჩნევს გრძელვადიან დაბანდებათა 20%-ის ფორმირებას მოკლევადიანი რესურსების ხარჯზე. ამ ღონისძიებების მიზანია ეკონომიკაში გრძელვადიანი ინვესტიციების საქმეში ბანკების სტიმულირება. ბანკის პოლიტიკის ფორმირების დროს უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მოზიდული და განთავსებული სახსრების დაუბალანსებლობა ვადების მხრივ, განსაკუთრებით, მოკლევადიანი პასივების ზედმეტად ტრანსფორმირება გრძელვადიან დაბანდებებად, აუცილებლად გამოიწვევს დაუბალანსებელ ლიკვიდობას და, საბოლოოდ, ბანკის გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდობის დაქვეითებას.

საერთო ლიკვიდობის ნორმატივი H5 განისაზღვრება ბანკის ლიკვიდური და ჯამური აქტივების თანაფარდობით:

განვიხილოთ კოეფიციენტის გაანგარიშების ფორმულა:

ბანკის ლიკვიდური აქტივები

$$H5 = \frac{\text{ნეტო-აქტივები} - \text{სავალდებულო რეზერვები}}{\text{ნეტო-აქტივები} - \text{სავალდებულო რეზერვები}} \times 100\%$$

ნეტო-აქტივები – სავალდებულო რეზერვები

კოეფიციენტის მრიცხველშია ბანკის ლიკვიდური აქტივები, რომელთა განსაზღვრის მექანიზმი უზუსტად ანალოგიურია მიმდინარე ლიკვიდობის H3 ნორმატივის მრიცხველის ანგარიშისა.

კოეფიციენტის მნიშვნელს შეადგენს ბანკის ჯამური აქტივები, რომლებიც განმენდილია ნომინალურად მათი გამადიდებელი მუხლებისგან (დანაკარგები, ხარჯები, ვადაგადაცილებული პროცენტები, ფილიალთა შორისი ანგარიშსწორებები და სხვა) და შეგვირებულია ბანკის სავალდებულო რეზერვების ზომით. ამრიგად, კოეფიციენტის მნიშვნელი წარმოადგენს ბანკის აქტიური ოპერაციების მთლიან მოცულობას.

H5 ნორმატივის მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობაა 20%, ე.ი. ბანკის აქტივების 1/5 ნაწილი მაინც ლიკვიდურ აქტივებში უნდა იყოს დაბანდებული, მომუშავე აქტივების ხვედრითმა წილმა კი მაქსიმალურად 80% შეიძლება შეადგინოს. მაშასადამე, H5 ნორმატივის გაანგარიშების ეკონომიკური არსი მდგომარეობს ბანკის ბალანსის შემადგენელი აქტივების თანაფარდობის დადგენაში, რათა ერთდროულად ბალანსის ლიკვიდობის საჭირო დონეც უზრუნველვყოთ და ბანკის აქტიური ოპერაციების განხორციელების ეფექტიანობაც შევინარჩუნოთ.

ქვირფას ლითონებზე ოპერაციების ლიკვიდობის ნორმატივი H14 იანგარიშება ფიზიკური ფორმის ქვირფას ლითონებში მაღალლიკვიდური აქტივების შეფარდებით ქვირფას ლითონებზე ჩამოყალიბებულ იმ ვალდებულებებთან, რომლებიც ან მოთხოვნამდეა, ან რომელთა დაფარვის ვადა უახლოეს 30 დღეში დადგება.

მაღალლიკვიდური აქტივები ქვირფას ლითონებში

$$H14 = \frac{\text{მაღალლიკვიდური აქტივები ქვირფას ლითონებში}}{\text{მაღალლიკვიდური აქტივები ქვირფას ლითონებში}} \times 100\%$$

მაღალლიკვიდური აქტივები ქვირფას ლითონებში

ქვირფას ლითონებში მაღალლიკვიდური აქტივებს (კოეფიციენტი)

ენტის მრიცხველს) ეკუთვნის შემდეგი მუხლები:

1) ოქრო და სხვა ძვირფასი ლითონები – ვერცხლი, პლატინა და პლატინის ჯგუფის სხვა ლითონები (პალადიუმი, ირიდიუმი, როდიუმი, რუტენიუმი, ოსმიუმი);

2) გზაში მყოფი ძვირფასი ლითონები;

3) ძვირფასი ლითონები მონეტებად და სამახსოვრო მედლებად.

კოეფიციენტის მნიშვნელს შეადგენს მონაცემები ძვირფას ლითონებში ბანკის შემდეგ ვალდებულებათა შესახებ:

1) ბანკების, მათ შორის – არარეზიდენტი ბანკების, საკორესპონდენტო ანგარიშები ძვირფას ლითონებში;

2) ძვირფას ლითონებში ბანკის ვალდებულებები დეპოზიტურ ანგარიშებზე და კლიენტების ანგარიშებზე, როგორც მოთხოვნამდე, ისე უახლოეს 30 დღეში მოთხოვნის ვადით.

ამგვარად, ეს კოეფიციენტი გვიჩვენებს ბანკის მიმდინარე ლიკვიდობას ძვირფას ლითონებთან დაკავშირებულ ოპერაციებზე. რადგან მისი მინიმალურად დასაშვები მნიშვნელობა 10%-ის ოდენობითაა დაწესებული, ეს იმას ნიშნავს, რომ ბანკს უნდა შეეძლოს პასუხი აგოს კლიენტების წინაშე თავის ვალდებულებათა მხოლოდ 1/10-ზე. ბანკის ყველა ოპერაციის მიხედვით, მყისიერი და მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივებთან შედარებით ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობა ძალიან დაწეულია.

ჩვენ განვიხილეთ სახელმწიფოს მხრიდან კომერციული ბანკების ლიკვიდობის რეგულირების ძირითადი მიმართულებები. როგორც უკვე ვთქვით, ლიკვიდობის ნორმატივებთან ერთად, კომერციული ბანკები ლიკვიდობას აანალიზებენ კოეფიციენტების იმ შემფასებელი სისტემებისა და ანალიზის მეთოდების გამოყენებით, რომლებიც ბანკების სპეციალიზებულ საპროგრამო პროდუქტებშია ინტეგრირებული. დღეს ბანკების პრაქტიკაში ყველაზე უფრო ხშირად იყენებენ ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების იმ სისტემებს, რომლებიც დამუშავებული აქვთ ფირმებს: დიასოფტს, R-Style-ს, Intersoft Lab-ს, პროგრამბანკს,

ფორსს. ლიკვიდობის შემფასებელი კოეფიციენტების გაანგარიშების ავტომატიზაცია, რომელიც სტანდარტული ანგარიშების ინფორმაციის მომზადებისა და გადამუშავების პარალელურად მიმდინარეობს, მოსახერხებელს ხდის ასეთი მეთოდის გამოყენებას და დიდ დამატებით ხარჯებს არ მოითხოვს ბანკის მხრიდან. მიღებული შედეგების რეგულარული ანგარიში და ანალიზი საშუალებას აძლევს ფინანსურ ანალიტიკოსებს, დროულად აღმოაჩინონ ბანკის ფინანსური მდგომარეობის დინამიკაში მომხდარი არასასურველი ცვლილებები და შეიმუშაონ მათი თავისდროულად კორექტირების რეკომენდაციები ხელმძღვანელობისათვის, აგრეთვე, განახორციელონ თავიანთი პოლიტიკისა და მართვის ოპერატიული კონტროლი.

ლიკვიდობის ცვლილების შესაფასებლად, აგრეთვე, მომავალში ბანკის ფინანსური მდგომარეობის პროგნოზირებისათვის, შეიძლება ჩატარდეს კოეფიციენტების გაანგარიშების შედეგების ტრენდული ანალიზი.

ცხადია, ლიკვიდობის ანალიზს აქვს თავისი ღირებუებები და ნაკლოვანებები. კოეფიციენტების სისტემის ძირითადი უპირატესობებია ის, რომ:

- ეს მეთოდი საშუალებას იძლევა, დროულად იქნეს მიღებული ბანკის ბალანსის მუხლების უმნიშვნელოვანეს თანაფარდობათა დარღვევის სანინააღმდეგო ღონისძიებებები, რადგან ეს თანაფარდობები კოეფიციენტების დადგენილი მნიშვნელობებითაა განმტკიცებული;

- კოეფიციენტების სისტემის გამოყენების საფუძველზე შესაძლებელია ლიკვიდობის მართვა ნორმატივებით, ე.ი. ბანკის იმ ოპერაციების შეზღუდვა, რომლებიც კოეფიციენტების მნიშვნელობათა ცვლილებებს განაპირობებს;

- ლიკვიდობის ანალიზი კოეფიციენტების მეშვეობით პრაქტიკაში უზრუნველყოფს ყველა ქვედანაყოფის პაუზისმგებლობას ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობისათვის. ჯერ ერთი, ოპერაციების შესრულების დროს ქვედანაყოფები მკაცრად არიან

ორიენტირებული ლიმიტზე – მათ შორის ლიკვიდობის კოეფიციენტებზე, ხოლო, მეორე მხრივ, ამ კოეფიციენტების მნიშვნელობა კონტროლის პროცესში ბანკის ყველა ქვედანაყოფი მონაწილეობდეს;

- კოეფიციენტების ანალიზის რეალიზაციისათვის დიდი ხარჯები არაა საჭირო.

ამასთან, კოეფიციენტების მეშვეობით ლიკვიდობის ანალიზს მთელი რიგი სერიოზული ნაკლოვანებებიც აქვს:

- კოეფიციენტის გაანგარიშებისთვის საჭირო მონაცემების განზოგადებამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს ამ დროს მიღებული ინფორმაციის სარწმუნოებაზე;

- მეთოდი იძლევა საკმაოდ მიახლოებულ შეფასებებს ლიკვიდობისას, რადგანაც კოეფიციენტებს ბალანსის მონაცემების საფუძველზე ანგარიშობენ. სინამდვილე კი გვიჩვენებს, რომ, თითქმის ყველა შემთხვევაში, გასაანგარიშებლად უნდა ვიღებდეთ მუხლების საბაზრო ღირებულებას;

- ამ მეთოდის გამოყენების დროს პრობლემური ჩანს ლიკვიდობის განსაზღვრა მომავალი პერიოდისათვის, აგრეთვე ლიკვიდური სახსრების ფონის დაგეგმვა;

- უნდა გავითვალისწინოთ კოეფიციენტების მნიშვნელობათა დაწესების სუბიექტურობის ფაქტორიც და მათი პერიოდულად გადასინჯვის ობიექტური აუსცილებლობა მაკრო და მიკროეკონომიკურ სიტუაციაში მიმდინარე ცვლილებებთან დაკავშირებით, ამიტომ აქ მთავარი საკითხია ის, თუ რამდენად უნდა დავიცვათ სავალდებულო ნორმატივები და შემფასებელი კოეფიციენტები, ბანკის საიმედოობის ნამდვილად უზრუნველსაყოფად.

ამგვარად, თუმცა კოეფიციენტებით ანალიზის მეთოდს თავისი უპირატესობები და ნაკლოვანობები აქვს, მაგრამ მისი გამოყენება საშუალებას გვაძლევს, საიმედოობის მაღალი დონით განვსაზღვროთ ბანკის მდგომარეობა და მოვამზადოთ ბანკის ლიკვიდობის მართვის მიმართულებათა ფორმირების ბაზა.

V ეტაპი. რეკომენდაციების შემუშავება ლიკვიდობის შემდეგ-ში მართვისათვის. ბანკის ლიკვიდობის ანალიზის დამაგვირგვინებელი და ყველაზე საპასუხისმგებლო ეტაპია წინა ეტაპზე ჩატარებული ანალიზის შედეგების შეჯამება, ანალიტიკური მასალების მომზადება ბანკის საქმიანობის დადებითი და უარყოფითი მხარეების შესახებ, მისი აქტივებისა და პასივების სტრუქტურებისა და დაბალანსების შესახებ, ლიკვიდობის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მაჩვენებლების შესახებ რეკომენდაციების შემუშავება მომავალში ლიკვიდობის მართვისათვის და ბანკის განვითარების პროგნოზების შედგენა.

მას შემდეგ, რაც გაანალიზებული იქნება ყველა ის ფაქტორი, რომელიც ახდენს გავლენას ბანკის აქტივების /პასივების/ ლიკვიდობის მართვაზე, დგება ლიკვიდობის რეიტინგი. მან უნდა განსაზღვროს შემდეგი:

ა) თუ აქტივების/პასივების მართვის ლიკვიდობას მიენიჭა 1 - რეიტინგი, ეს ნიშნავს, რომ ბანკის აქტივების /პასივების/ მართვის ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა მიჩნეულია დამაკმაყოფილებლად.

ბ). თუ ბანკის აქტივების /პასივების/ მართვა-ლიკვიდობას მიენიჭა 2 - რეიტინგი, ეს ნიშნავს იმას, რომ ბანკის მდგომარეობა ლიკვიდობის მხრივ დამაკმაყოფილებელია. თუმცა არსებობს გარკვეული საკითხები, რომლებიც იმსახურებს ბანკის მენეჯმენტის ყურადღებას.

გ) თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა 3 - რეიტინგი, ეს ნიშნავს, რომ აქტივების /პასივების/ მართვის – ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა ნაკლებად დამაკმაყოფილებელია. არსებობს ისეთი პრობლემები, რომლებიც საჭიროებს გაძლიერებულ ყურადღებას მენეჯმენტის მხრიდან.

დ) თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა 4 - რეიტინგი, ეს ნიშნავს, რომ აქტივების /პასივების/ მართვის – ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა არადადამაკმაყოფილებელია და იგი უარყოფითად მოქმედებს ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე. მენეჯმენტმა უნდა

გაატაროს სასწრაფო გამოსასწორებელი ღონისძიებანი.

ე) თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა 5 - რეიტინგი, ეს ნიშნავს, რომ საერთო სიტუაცია კრიტიკულია.

ლიკვიდობის რეიტინგის ცხრილი

ცხრილი 15.2

რეიტინგი	K8, K9, K10	სტატისტიკური გეპი	დეპონიტები/ მთლიანი აქტივები	სესხები/ მთლიანი აქტივები
დამკვეთ-ფილელი1	შეესაბამება ნორმატივებს	აქტივების და პასივების სტატისტიკური გეპის ანალიზი ტარდება თვეში ერთხელ ან ორჯერ. მენეჯმენტმა დაადგინა მინიმუმი და მაქსიმუმი კუმულაციური გეპი +/-10% და შესაბამისად მართავს თავის ფონდებს	> 75%	საშუალო ზომის პორტფელი 50%-65%
ადეკვატური2	ძირითადად შესაბამისობაშია. არის რიგი გადახრები, რომლებიც სწორდება და აღარ მეორდება	აქტივების და პასივების სტატისტიკური გეპის ანალიზი ტარდება თვეში ერთხელ ან ორჯერ. მენეჯმენტმა დაადგინა მინიმუმი და მაქსიმუმი კუმულაციური გეპი +/-15% და შესაბამისად მართავს თავის ფონდებს	65%-75%	საშუალო ზომის პორტფელი 65%-75% ან პატარა პორტფელი 40%-50%
ნაკლებად ადეკვატური3	ნორმატივების გამეორებით დარღვევები	სტატისტიკური გეპის ანალიზი არ ტარდება, თუ ტარდება არარეგულარულად. მენეჯმენტს არ დაუდგენია კუმულაციური გეპის მინიმუმი და მაქსიმუმი, ან თუ დაადგინა, ისინი არ არის გონიერული და დასაბუთებული	50%-75%	დიდი პორტფელი 75%-80% ან პატარა პორტფელი 30%-40%
არაადეკვატური4	ნორმატივების გამუდმებული დარღვევები	სტატისტიკური გეპის ანალიზი არ ტარდება	25%-50%	დიდი პორტფელი 80%-90% ან პატარა პორტფელი 20%-30%
კრიტიკული5	ნორმატივების გამუდმებული და განზრახ დარღვევები	მენეჯმენტს არა აქვს პროცედურები და ღონისძიებები აქტივების და პასივების მართვისა და მონიტორინგისათვის	<25%	პორტფელი არის >90% ან <20%

15.4. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვა

ბანკის ლიკვიდობის დონის ობიექტურად შეფასება და მისი ეფექტიანად მართვა კომერციული ბანკის საქმიანობის ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია. იმისათვის, რომ ბანკმა თავისდროულად შეასრულოს გადახდები, დააბრუნოს სახსრები სადეპოზიტო ანგარიშებიდან, პასუხი აგოს სხვა ვალდებულებებზე, მან დიდი ყურადღება უნდა დაუთმოს თავისი ლიკვიდობის შენარჩუნებას. ამ პრობლემას ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი უჭირავს საბანკო მენეჯმენტში.

ბანკის ხელმძღვანელობის წინაშე ყოველდღიურად დგება საკითხები: რომელ ფინანსურ ინსტრუმენტებში, რა ვადით და როგორი რისკით შეუძლია მას ბაზარზე განათავსოს თავის განკარგულებაში არსებული სახსრები, ან რამდენი სახსრების მოზიდვას აუცილებელი იმისათვის, რომ, ერთი მხრივ, უზრუნველყოს დაბანდებათა შემოსავლიანობის სათანადო დონე, ხოლო მეორე მხრივ, არ აღმოაჩნდეს ლიკვიდური სახსრების უქმარი-სობა ვალდებულებებზე პასუხის საგებად ახლა და მომავალში.

აქტივების /პასივების/ და ლიკვიდობის ეფექტური მართვისათვის ბანკმა უნდა შეიმუშაოს ლიკვიდობის პოლიტიკა. ლიკვიდობის მართვისათვის აუცილებელია შემუშავდეს გაუთვალისწინებელ სიტუაციაში მოქმედების ეფექტური გეგმა, რომელშიც მოცემული იქნება ლიკვიდობის მინიმალური და მაქსიმალური ზღვრები და მოქმედების ალტერნატიული გზები, იმისა და მიუხედავად, თუ რა მეთოდი ან მეთოდების კომბინაცია გამოიყენება ბანკის ლიკვიდობის მართვისას, ბანკმა უნდა შეიმუშაოს ლიკვიდობის პოლიტიკა და შექმნას ისეთი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ლიკვიდობაზე არსებული მოთხოვნილების დაკმაყოფილების რეგულარულ მონიტორინგს.

ამასთან, ლიკვიდობის მართვის სტრატეგიის ჩამოყალიბების დროს ბანკი დგას დილემის წინაშე: ან გაზარდოს ფუნქციონირების საიმედოობა, ან გაზარდოს ოპერაციების შემოსავლიანობა.

ყოველმა ბანკმა ჯერ უნდა შეიმუშაოს, შემდეგ კი პრაქტიკა-

ში გამოიყენოს ლიკვიდობის ისეთი ოპტიმალური დონის შენარჩუნების ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს ბანკის კლიენტების მოთხოვნის დაკმაყოფილებას ფულად სახსრებზე და, იმავე დროს, არ შეამცირებს აქტივების რენტაბელობასა და ბანკის მოგებას. იმ ღონისძიებებისა და მეთოდების ერთობლიობას, რომლებიც ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნებისკენაა მიმართული, ლიკვიდობის მართვის მეთოდოლოგია შეგვიძლია ვუწოდოთ. ლიკვიდობის მართვა სხვადასხვა ბანკში განსხვავებულია და ეს მათ სპეციალიზაციაზე, კლიენტურაზე, ჩატარებულ ოპერაციებზე და სხვა ფაქტორებზეა დამოკიდებული. ცხადია, ბანკის მუშაობის პროცესში ლიკვიდობის მართვის მეთოდოლოგია მუდმივად უნდა იცვლებოდეს და უმჯობესდებოდეს ფუნქციონირების ცვალებადი პირობების გავლენით, რათა ადეკვატურად მოხდეს რეაგირება კონიუნქტურულ ცვლილებებზე.

არსებულ განსხვავებათა მიუხედავად, შეგვიძლია გამოვყოთ ის ძირითადი დებულებები, რომლებიც ლიკვიდობის დილემას – მომგებიანობას ეხება:

1. მეტისმეტი ლიკვიდობა უარყოფითად მოქმედებს ბანკის შემოსავლებზე. ამიტომ ხანმოკლე ასპექტში ბანკისთვის მომგებიანია ლიკვიდობის შენარჩუნება მინიმალურ დონეზე და ლიკვიდობის ნორმატივების მინიმალურად დასაშვებ მაჩვენებელთა ზღვარზე მუშაობა. ამის შედეგად აღწევენ არსებული რესურსების ყველაზე ეფექტიანად გამოყენებას, რაც მართვის გარკვეული პრინციპების დაცვის შემთხვევაში უზრუნველყოფს ჩატარებული ოპერაციების შემოსავლიანობას.

2. გრძელვადიან პერსპექტივაში უკეთესი ვარიანტია ლიკვიდობის შედარებით უფრო მაღალი დონის შენარჩუნება. რაც მართალია, აფერხებს უფრო მაღალი შემოსავლიანობის მიღწევას, მაგრამ სამაგიეროდ ხელს უწყობს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის განმტკიცებას.

ამგვარად, ლიკვიდობის მართვა რთული და კომპლექსური ამოცანაა. საბანკო საქმის ევოლუციის პროცესში, აგრეთვე ფინანსური ბაზრის განვითარების კვალობაზე იქმნებოდა ლიკვიდობის მართვის მრავალი თეორია. დღეისათვის არსებობს რამ-

დენიშე ძირითადი მიმართულება და თეორია, რომელთა შესაბამისადაც ლიკვიდობის მართვა ხორციელდება. მათგან მართვის ძირითადი მეთოდები შემდეგია:

- აქტივების მართვა. ბანკი განსაზღვრავს საკუთარი და მოზიდული სახსრების იმგვარად განთავსების გზებს, რომ მინიმალური რისკით მიიღოს მაქსიმალურად შესაძლო შემოსავალი და ამ დროს ლიკვიდური დარჩეს;

- პასივების მართვა. ბანკი განსაზღვრავს საკუთარი კაპიტალისა და მოზიდული სახსრების ოდენობის მართვის პოლიტიკას, ადგენს მათ ოპტიმალურ სტრუქტურას აქტიურ ოპერაციებში ეფექტიანად გამოყენების მიზნით. პასივების მართვის მეშვეობით ლიკვიდობის მართვა ვიწრო აზრით ხშირად დაჰყავთ ისეთ მოქმედებებამდე, რომლებიც მიმართულია ნასესხები სახსრების ძიებისკენ მათზე მოთხოვნილების გაჩენის შემთხვევაში (ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად).

- აქტივებისა და პასივების დაბალანსებული მართვა. ეს მეთოდი წარმოადგენს ლიკვიდობის მართვისადმი საპორტფელო მიდგომას ბანკის აქტივებისა და პასივების შეთანხმებულად მართვის მეშვეობით.

ვიდრე ამ მეთოდებს დანვრილებით განვიხილავდეთ, აუცილებელია განვსაზღვროთ, თუ როგორი ვალდებულებები იქნეს თავს ბანკის საქმიანობის პროცესში და რომელი წყაროების ხარჯზეა შესაძლებელი მათი დაფარვა.

ბანკის მთელი ვალდებულებები ორ ჯგუფად იყოფა:

1) რეალური ვალდებულებები, ე.ი. ბანკის ბალანსიდან გამომდინარე ვალდებულებები. ისინი წარმოდგენილია მიღებული ბანკთაშორისი კრედიტებით და დეპოზიტებით, ანგარიშსწორების და მიმდინარე ანგარიშებზე არსებული სახსრებით, მოთხოვნამდე და ვადიანი დეპოზიტებით, აგრეთვე სხვა მოზიდული სახსრებით;

2) პოტენციური, ანუ ბალანსგარეშე ვალდებულებები, რომლებიც შეიძლება წარმოშვას გახსნილმა საკრედიტო ხაზებმა, ბანკის მიერ გაცემულმა გარანტიებმა, მინდობით მართვის, აგრეთვე ნაღდი და ვადიანი გარიგებების მიხედვით არსებულმა

ვალდებულებებმა.

ამ ვალდებულებების დაფარვა ბანკს შეუძლია:

- საკუთარი სახსრების ხარჯზე (აქ დიდი მნიშვნელობა აქვს ბანკის საკუთარი კაპიტალის, როგორც ლიკვიდობის შენარჩუნების საქმეში ბუფერის, საკმარისობის ფაქტორს: მისი სიდიდე ბანკს უზრუნველყოფს წარმოქმნილი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის აუცილებელი სახსრებით და, აგრეთვე, იმ სახსრებით, რომლებიც საჭიროა გაუთვალისწინებელი ხარჯებისა და ზარალის დაფარვის შემთხვევისთვის შექმნილი რეზერვების შესავსებად);

- მოზიდული სახსრების ხარჯზე (ბაკთაშორისი კრედიტები, ფიზიკური და იურიდიული პირების მოზიდული სახსრები და სხვა);

- ბანკის განკარგულებაში არსებული ფულადი სახსრების მობილიზაციისა და მისი აქტივების რეალიზაციის ხარჯზე (ძვირფასი ლითონები, ფასიანი ქაღალდები და ა.შ., უკიდურეს შემთხვევაში – კაპიტალური დაბანდებები და ქონება).

ამგვარად, თავის ვალდებულებებზე პასუხისგება ბანკს შეუძლია როგორც მის ბალანსში დაგროვილი ლიკვიდური აქტივების, ისე მოზიდული დამატებითი სახსრების ხარჯზე, ე.ი. ფინანსური ბაზრის ვალდებულებათა ხარჯზე. აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ლიკვიდობის მართვა შესაძლებელია ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვის მეშვეობით.

15.4.1. აქტივების მართვა

აქტივების მართვა მდგომარეობს არსებული რესურსების ეფექტიანად განთავსებაში, ე.ი. შესაძლო შემოსავლების მაქსიმიზაციაში მინიმალური რისკის დროს, და ამავე დროს, ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნებაში. აქტივების მართვის ძირითადი პრობლემაა ლიკვიდურ აქტივებზე მომავალში გამოვლენილი იმ მოთხოვნილების გაურკვეველობა, რომლის თვალყურის დევნებასაც და პროგნოზირებასაც ბანკი გამუდმებით უნდა ახდენდეს.

იმისთვის, რომ ბანკმა ლიკვიდობა შეინარჩუნოს, მისი აქტივები მთელ რიგ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს:

- აქტივების გარკვეული ხვედრითი წილი უნდა იმყოფებოდეს მაღალლიკვიდური ფორმით, ე.ი. შენარჩუნებული უნდა იყოს პირველი რიგის რეზერვების საკმარისი დონე;

- ბანკი ლიკვიდური იქნება, თუკი შესაძლებელია მისი აქტივების ნაწილის გაყიდვა ან კრედიტორებისთვის მათი გადაცემა მოკლე ვადითა და მინიმალური დანაკარგებით (ამ კრიტერიუმს აკმაყოფილებს მეორე რიგის რეზერვები);

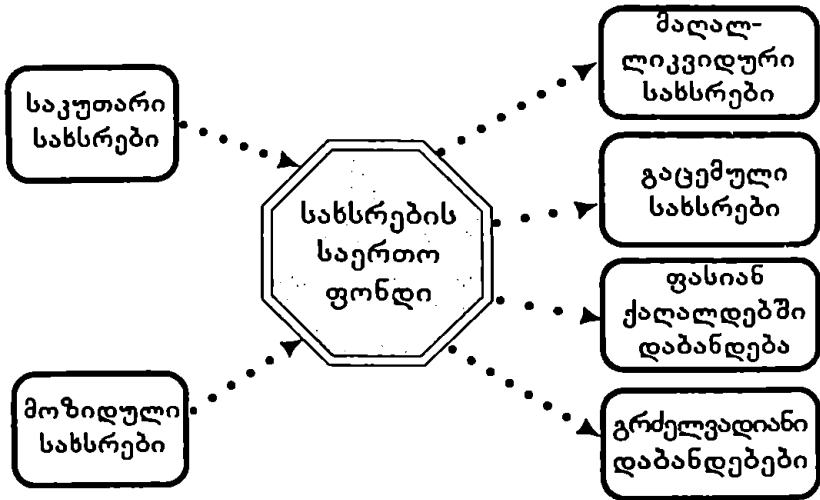
- ბანკის ლიკვიდობა შენარჩუნებულია, თუკი მისი აქტივების გარკვეული ხვედრითი წილი მოკლევადიანი სესხებია, რომლებსაც თავისდროულად ფარავენ;

- ბანკის ლიკვიდობის დაგეგმვა შესაძლებელია ბანკის აქტივების დროით სტრუქტურაზე ზემოქმედების გზით, ე.ი. კრედიტების დაფარვის და ინვესტირებული სახსრების დაბრუნების „საფეხურებად“ განხორციელების დროს;

- ბანკის ლიკვიდობაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რისკისა და ბანკის აქტივების ხარისხის ფაქტორები, რადგანაც ამ მაჩვენებლებზე პირდაპირაა დამოკიდებული ბანკში სახსრების დაბრუნების თავისდროულობა.

ამ კრიტერიუმების გათვალისწინებით განვიხილოთ ორი მთავარი მიდგომა აქტივების მართვისადმი.

სახსრების საერთო ფონდის მეთოდი. ესაა პრაქტიკული გამოყენებისთვის ერთ-ერთი ყველაზე უმარტივესი მეთოდი. კომერციული ბანკის მიერ თავისი საქმიანობის პროცესში განთავსებული სახსრები სხვადასხვა წყაროებიდან შემოდის და მათ სხვადასხვა ხარისხი აქვთ. ამ მეთოდის არსია ყველა არსებული რესურსების „ერთ ქვაბში“ გაერთიანება აქტივებს შორის მათი შემდეგში განაწილებისთვის ბანკის მიერ გაკეთებული არჩევანის შესაბამისად. ვიდრე სახსრების განთავსება ბანკის მიერ დასახული მიზნების მიღწევას შეესაბამება, მანამდე კონკრეტული აქტიური ოპერაციების შესრულებისას არ ითვალისწინებენ, თუ სახსრების რომელი წყაროების ხარჯზე სრულდება ისინი (იხ. ნახ. 15.7).

15.7. ნახ. სახსრების საერთო ფონდის მეთოღი

ამ პრინციპით სახსრების განთავსების დროს აუციღებელია აქტიღების სტრუქტურის იმღვარად ფორმირება, რომ ერთდროულად მოხდეს ლიკვიდობისა და შემოსავლიანობის მოთხოვნების გათვალისწინება, ე.ი. ბანკმა წინასწარ უნდა დაანღსოს თავისი საქმიანობის გარკვეული პარამეტრები და ორიენტირები.

ბანკმა, უპირვეღეს ყოვლისა, უნდა დაადგინოს მაღალღიკვიდური აქტიღების ის წიღი, რომელიც მოხმარღება კლიენტების ანგარიშების მიხედღით გადახღების შესრულღებას, მოთხოვნამღვე ღალღებულღებების და ბანკის მიმართ იმ მოთხოვნების დაფარღვას, რომელთაც უკვე დაუღგათ გადახღდის ღადა, ე.ი. ის წიღი, რომელიც მღისიერ ლიკვიდობას უზრუნვეღყოფს. იმ ბანკებმა, რომლებშიც შეინიშნება რესურსული ბაზის ძღიერი რღყეღები, უნდა შექმ-

ნან მეორე რიგის დიდძალი რეზერვები, მაგალითად, მოკლევადიანი ბანკთაშორისი კრედიტებისა დეპოზიტების ან სახელმწიფო ფასიან ქალაქებში განეული დაბანდებების ფორმით, რათა შეეძლოთ შეცრად გაჩენილ ვალდებულებებზე პასუხისგება.

ამგვარად, საერთო ფონდიდან სახსრების პირველადი განთავსება ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით ხორციელდება. მაგრამ, როგორც უკვე ვთქვით, ლიკვიდობის მოთხოვნა უპირისპირდება ბანკის ფუნქციონირების მომგებიანობას. ამიტომ მაღალი ლიკვიდური და ლიკვიდური აქტივების ხვედრითი წილის განსაზღვრის დროს უნდა ვითვალისწინებდეთ ამ გარემოებას და მინიმუმამდე დაგვყავდეს ამ აქტივების წილი უფრო მაღალი შემოსავლიანობის მიღწევის მიზნით. სახსრების საერთო ფონდის განაწილებას ამის შემდეგ უნდა ვახდენდეთ ბანკის პრიორიტეტების და მისი საქმიანობის ძირითადი მიმართულებების შესაბამისად.

როგორც ცნობილია, ბანკების უმრავლესობის ძირითადი საშემოსავლო მუხლია გაცემულ კრედიტებზე მიღებული პროცენტები. ამიტომ სახსრების განთავსების შემდეგი ეტაპი მდგომარეობს ბანკის საკრედიტო პორტფელის ფორმირებაში. მაგრამ აქ საჭიროა იმ ფაქტის გათვალისწინება, რომ ამგვარი დაბანდება ერთ-ერთი ყველაზე რისკიანი დაბანდებაა და აქტივების რისკიანობის ამაღლება ბანკის ლიკვიდობის შემცირებას იწვევს ვალის ძირითადი თანხის და მასზე დარიცხული პროცენტების პოტენციურად ვერ დაბრუნების გამო.

სახსრების განთავსების მომდევნო ეტაპია დაფარვის სხვადასხვა ვადის მქონე კორპორაციული ფასიანი ქალაქების პორტფელის ფორმირება. ამგვარ დაბანდებას შედარებით უფრო მომგებიან, თუმცა საკმაოდ სარისკო დაბანდებად მიიჩნევენ.

გრძელვადიანი დაბანდებები, როგორც წესი, ისეთ ოპერაციებს უკავშირდება, რომლებსაც სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს ბანკისთვის. მაგალითად, წილობრივ მონაწილეობას ამა თუ იმ იურიდიულ პირთა სანესდებო კაპიტალსა და საქმიანობაში; ისინი უზრუნველყოფენ, აგრეთვე ბანკის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ფორმირებას. საერთო ფონდიდან ამ დაბანდებებისკენ სახ-

სრების წარმართვის დროს აუცილებლად გაითვალისწინება მათი მნიშვნელობა ბანკისთვის, აგრეთვე, ამ ჯგუფის აქტივების უკიდურესად დაბალი ლიკვიდობა. ამიტომ ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით ამ აქტივების მოცულობა იზღუდება.

ბანკის აქტივების მართვის ამ მეთოდს კომერციული ბანკები პრაქტიკაში უფრო ხშირად იყენებენ ფულადი სახსრების მოჭარბების დროს. მაგრამ ამ მეთოდს ღირსებებთან ერთად ნაკლოვანებებიც გააჩნია. მისი ღირსება ისაა, რომ იგი ბანკის ხელმძღვანელობას მნიშვნელოვან თავისუფლებას ანიჭებს სახსრების დაბანდების მიმართულებებისა და აქტიური ოპერაციების სახეობების არჩევის დროს. ეს გარემოება განპირობებულია იმით, რომ პოლიტიკის ფორმირების დროს არსებული სახსრების ნაწილს ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნებისთვის გამოყოფენ, დანარჩენ სახსრებს კი აბანდებენ, ბანკის პრიორიტეტებიდან გამომდინარე, – შემოსავლის მომტან ოპერაციებში. მაგრამ ამგვარ მიდგომას არსებითი ნაკლოვანებებიც აქვს:

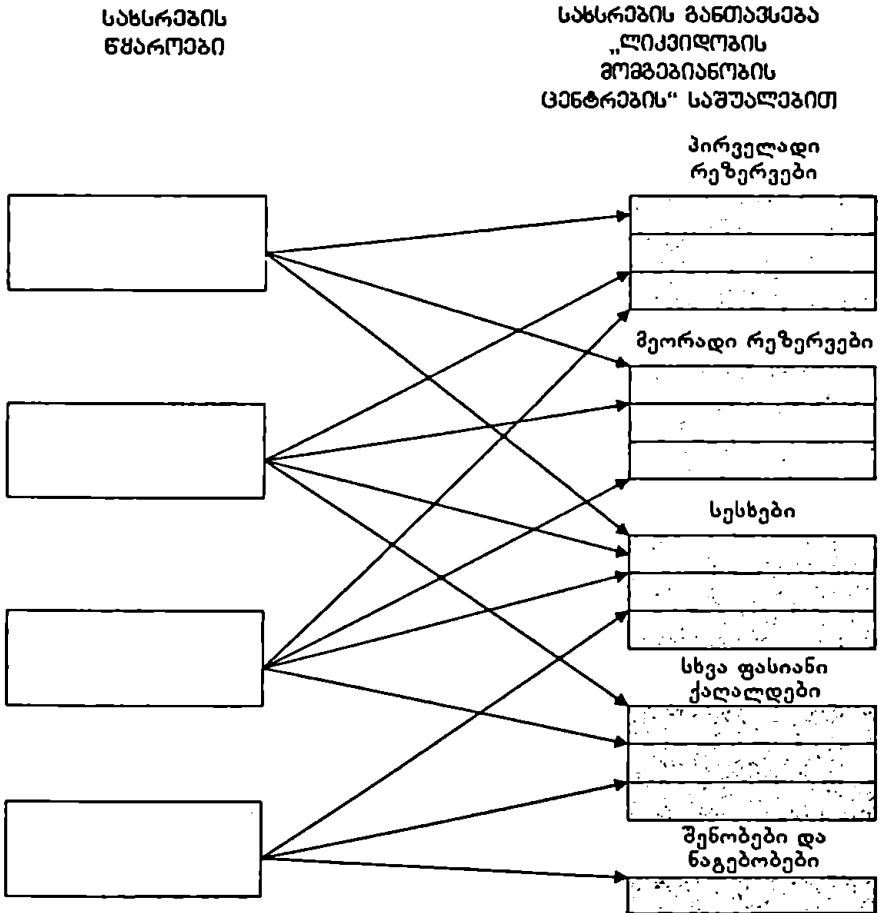
- **ჯერ ერთი**, მომგებიანობისა და ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით სახსრების განაწილების სტრუქტურის განსაზღვრა ბანკის ხელმძღვანელობამ შესაძლოა საკმაოდ სუბიექტურად განახორციელოს და, მაშასადამე, დამატებითი რისკი შეიტანოს ბანკის საქმიანობაში;

- **მეორე**, ლიკვიდობის შენარჩუნების თვალსაზრისით ეს მეთოდი არასაკმაოდ კორექტულია, რადგან იგი მოკლებულია მკაფიო ორიენტირებს ლიკვიდური აქტივების საკმარისი დონის დადგენისთვის.

სახსრების საერთო ფონდის მეთოდის ნაკლოვანებებს ნაწილობრივ ავსებენ უფრო რთული, მაგრამ უფრო ეფექტიანი მეთოდის – აქტივების განაწილების, ანუ, როგორც მას ხშირად უწოდებენ, სახსრების კონვერსიის მეთოდის გამოყენების დროს.

აქტივების განაწილების (სახსრების კონვერსიის) მეთოდი. ამ მეთოდის არსი ისაა, რომ ბანკის აქტივებსა და პასივებს ერთმანეთს უდარებენ ვადებისა და თანხების მიხედვით. საამისოდ სახსრების წყაროებსა და ძირითად მიმართულებებს იმგვარად აჯგუფებენ და უდარებენ ერთმანეთს, რომ პასივების გარკვეუ-

ლი ჯგუფის სახსრები განთავსებული იყოს აქტივების გარკვეულ ჯგუფებში, დაბანდებათა შემოსავლიანობისა და ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნების გათვალისწინებით (იხ. ნახ. 15.8).

ნახ. 15.8. აქტივების განაწილების (სახსრების კონფერსიის)

მეთოდი

ეს მოდელი იმას გულისხმობს, რომ ბანკის ლიკვიდობის შესა-

ნარჩუნებლად აუცილებელი ლიკვიდური აქტივების რაოდენობა პირდაპირაა დამოკიდებული რესურსების მოზიდვის წყაროებზე. ლიკვიდობის შენარჩუნების ამ მეთოდის გამოყენების დროს აქცენტს აკეთებენ იმ წყაროების გამიჯვნაზე, რომელთა ბანკზეც მოხდება ბანკის აქტივების შემდგომი ფორმირება. არამდგრადი და მოკლევადიანი პასივები (ბანკის მყისიერი და მიმდინარე ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად) მაღალკვალიფიციურ აქტივებში წარიმართება, ხოლო გრძელვადიანი პასივები, შესაბამისად, ნაკლებად ლიკვიდურ, მაგრამ უფრო შემოსავლიან აქტივებში, მაგალითად, ბანკის საკრედიტო პორტფელში დაბანდდება.

სახსრების კონვერსიის მეთოდის გამოყენება ერთგვარად ხსნის აქტივების დროითი სტრუქტურის განსაზღვრის პრობლემას, რომელიც საერთო ფონდის მეთოდის გამოყენების დროს იჩენს თავს. აქტივების დროებით სტრუქტურას განსაზღვრავენ ბანკის ხელთ არსებული რესურსებიდან გამომდინარე.

ბანკში იქმნება ე.წ. „ლიკვიდობა-მომგებიანობის ცენტრები“, რომელთა მეშვეობითაც ახდენენ სახსრების არსებული წყაროების განთავსებას. ამ ცენტრებს ბანკის შიგნით არსებულ ბანკებსაც უწოდებენ, რადგან ყოველი ცენტრიდან განთავსება ხდება სხვა ცენტრების სახსრების განთავსებისგან დამოუკიდებლად.

ამგვარად, სანყის ეტაპზე ბანკის ხელმძღვანელობამ უნდა განსაზღვროს ამა თუ იმ ცენტრზე სახსრების მიკუთვნება და მათი განთავსების წესი. აქ არანაკლები მნიშვნელობა აქვს ისეთ მაჩვენებლებს, როგორიცაა ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილი სავალდებულო რეზერვების ნორმები, აგრეთვე სახსრების ბრუნვის სისწრაფე, რადგანაც შემდეგ ისინი გარკვეულ შეზღუდვებს უწესებს პასივების განაწილებას და ინვესტირებას.

განვიხილოთ, თუ როგორ იყენებენ პრაქტიკაში ლიკვიდობის მართვის ამ მეთოდს.

პირველადი რეზერვები უმეტესწილად ჩამოყალიბდება მოთხოვნამდე ანაბრების, მიმდინარე და ანგარიშსწორების ანგარიშებზე არსებული სახსრების ხარჯზე. ეს იმითაა გამოწვეული, რომ იმ ჯგუფის სახსრების ბრუნვა უკიდურესად დიდია და ამიტომ მათი ძირითადი ნაწილი სწორედ მაღალლიკვიდურ აქ-

ტივებში იქნება მოთავსებული. მოთხოვნამდე სახსრების ნაწილის მოთავსება შეიძლება, აგრეთვე, მეორად რეზერვებში. მაგალითად, შესაძლებელია მათი ინვესტირება მოკლევადიან სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში. ბანკის ბალანსზე მოთხოვნამდე ანგარიშებზე სტაბილური ნაშთების არსებობის შემთხვევაში მათი ნაწილის მოთავსება შეიძლება საიმედო მსესხებლების მოკლევადიან კრედიტებში. ამგვარად, პირველი ჯგუფის პასივების გამოყენება უფრო სრული იქნება, ე.ი. დაცული იქნება ლიკვიდობის მიმართ ნაყენებული მოთხოვნები და თანაც ამ დროს ბანკი გარკვეულ შემოსავალს მიიღებს სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებსა და კრედიტებში ჩადებული მოკლევადიანი დაბანდებებისგან.

მოთხოვნამდე მოზიდული სახსრებისგან განსხვავებით, ვადიან საფუძველზე მოზიდულ სახსრებს აქვთ მეტი სტაბილურობა, მაგრამ მათი ბრუნვადობა გაცილებით დაბალია. ამიტომ ამ სახეობის სახსრების დაფარვაზე მოთხოვნა იმაზე რამდენადმე უფრო დაბალია, ვიდრე მოთხოვნამდე მოზიდულ სახსრებზე. მაშასადამე, ვადიან საფუძველზე მოზიდული სახსრები შეგვიძლია გამოვიყენოთ ბანკისთვის ძირითადი შემოსავლის მომტან ოპერაციებში, ე.ი. საკრედიტო დაბანდებებისთვის, აგრეთვე სხვადასხვა ემიტენტების და დაფარვის სხვადასხვა ვადის მქონე ქაღალდებში ინვესტირებისათვის.

ბანკის საკუთარი სახსრების გამოყენება შეგვიძლია ბანკის ქონების შემქმნელ ოპერაციებში, ე.ი. მათი დაბანდება შენობებში, მონწილობებში, ტელეკომუნიკაციებში, ტრანსპორტში, რომლებიც აუცილებელია ბანკის ნორმალურად ფუნქციონირებისათვის. ამავე სახსრების ხარჯზეა შესაძლებელი გრძელვადიანი დაკრედიტება, ბანკის წილობრივი მონაწილეობა, საინვესტიციო დაბანდებები ფასიან ქაღალდებში. ამგვარად, ამ ჯგუფის პასივების სახსრებსაც ბანკის მიერ შემოსავლების მისაღებად იყენებენ (ოღონდ არ უნდა დაგვაგინყდეს, რომ ბანკის საკუთარი კაპიტალი დამცავ ფუნქციას ასრულებს, ე.ი. ამ ჯგუფის სახსრების საინვესტიციო პროექტებში დაბანდების დროს აუცილებელია რისკიანობის გათვალისწინება).

ამგვარად, ჩვენ განვიხილეთ ბანკის ლიკვიდობის მართვის მე-

ორე მეთოდი – მისი აქტივების მართვის გზით. მისი მთავარი უპირატესობა ისაა, რომ პასივების თითოეული ჯგუფის სახსრებისთვის ფაქტობრივად იქმნება ლიკვიდური აქტივების გარკვეული რეზერვი, რომლის სიდიდეც დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკზე მოცემული ჯგუფის პასივების გავლენის ხარისხზეა დამოკიდებული. ეს მეთოდი საშუალებას აძლევს ბანკს, შეინარჩუნოს და დაგეგმოს თავისი ლიკვიდობა, უზრუნველყოს აქტივებში სახსრების საკმარისად დასაბუთებული განთავსება პასივების ვადიანობის შესაბამისად, აგრეთვე კორექტირება გაუკეთოს სახსრების მოზიდვისა და განთავსების მოცულობებს – ბანკის ოპერაციების მნიშვნელობის, აქტივების შემოსავლიანობის, პასივების მოზიდვის ხარჯების, სახსრების განთავსების რისკიანობის, სარესურსო ბაზის სტაბილურობის და სხვა ფაქტორებზე დამოკიდებულებით. ამგვარად, პრაქტიკაში ამ მეთოდის გამოყენება უმცირებს ბანკს ლიკვიდობის რისკიან კონტროლის სამსახურის აქტივებისა და პასივების დარგში განზონანსორებული პოლიტიკის განხორციელების წყალობით. ბანკის ბალანსში ლიკვიდური აქტივებისა და პასივების გარკვეული მარაგის დაგროვება ზრდის კლიენტების შანსებს მათი მოთხოვნების თავისდროულად დაკმაყოფილებაზე, თვითონ ბანკს კი აძლევს შედარებითი სტაბილურობისა და მინიმალური ხარჯების გარანტიას, თუკი საჭირო გახდება ლიკვიდობის გარე წყაროების ექსტრენულად მოზიდვა.

სახსრების კონვერსიის მეთოდის ნაკლოვანება ისაა, რომ პრაქტიკაში ძირითადი პრინციპის (ლიკვიდური აქტივების რეზერვის შექმნა გარკვეული ჯგუფის პასივებისათვის) გამოყენება იწვევს მუშა აქტივების ხვედრითი წილის შემცირებას, რაც, თავის მხრივ, ზღუდავს ბანკის საშემოსავლო ბაზას, ამას კი მომავალში შეუძლია უარყოფითად იმოქმედოს მის განვითარებაზე. სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ სახსრების საერთო ფონდის მეთოდთან შედარებით, ეს მეთოდი საშუალებას გვაძლევს, რამდენადმე შევამციროთ ბანკის ვალდებულებების უზრუნველსაყოფად შექმნილი ლიკვიდური სახსრების რეზერვის სიდიდე, რადგანაც მასში გათვალისწინებულია პასივების ჯგუფების თვისებრივი განსხვავებები. გარდა ამისა, არსებობს

პრობლემა, თუ როგორ განვსაზღვროთ პრაქტიკულად ლიკვიდური სახსრების რეზერვის ის ოპტიმალური ზომა, რომელიც ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფადაა აუცილებელი სახსრების ჯგუფების არაერთმნიშვნელოვნად შერჩევის გამო. მაგალითად, აუცილებელია გავითვალისწინოთ მოთხოვნამდე მოზიდული ანაბრების სპეციფიკა: მრავალ ბანკში ეს სახსრები რესურსების ერთ-ერთ ყველაზე სტაბილური მუხლია; მაშასადამე, მათთვის შექმნილი ლიკვიდური სახსრების რეზერვი მკვეთრად შეიძლება შემცირდეს, სახსრები კი სრულიად დასაბუთებულად დაბანდდეს საშუალო და გრძელვადიან აქტივებში.

აქტივების მართვის მეშვეობით ბანკის ლიკვიდობის მართვის ზემოთ განხილული მეთოდები საშუალებას გვაძლევს, ზოგადად განვსაზღვროთ ბანკის პოლიტიკის შესაძლო მიმართულებები. ლიკვიდობის მართვის ეს მოდელები რეალურ პირობებში არსებით დამატებებს მოითხოვს ბანკის მართვის დარგში დაგროვილი გამოცდილების გათვალისწინებით. საჭიროა ისეთი ცვლილებების შეტანა, რომლებიც ასახავს ბაზრის თანამედროვე და საპროგნოზო კონიუნქტურას, აგრეთვე კომერციული ბანკის საქმიანობაზე მოქმედ ფაქტორებს. აშკარაა, რომ კონკრეტული მმართველური გადაწყვეტილებების გამოტანისათვის აუცილებელია ფინანსური ანალიზის ჩატარება, რის შემდეგაც ეს მოდელები მნიშვნელოვნად უნდა გართულდეს და შეივსოს.

ლიკვიდობის მართვისადმი უფრო რთულ და გაღრმავებულ მიდგომას იძლევა მათემატიკური მეთოდებისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება. ასეთი მიდგომა საშუალებას გვაძლევს, გავითვალისწინოთ ყველა იმ ფაქტორის გავლენა და მათ შორის ურთიერთქმედება, რომლებიც განსაზღვრავს ბანკის საქმიანობას მთლიანად და, კერძოდ, მის ლიკვიდობას. იგი მდგომარეობს ისეთი მათემატიკური მოდელების აგებაში, რომლებიც უზრუნველყოფენ პრობლემის კომპლექსურ ანალიზსა და ლიკვიდობის მართვის ეფექტიანობის ამალღებას გამოტანილი დასკვნების საფუძველზე.

ლიკვიდობის მართვა კომპლექსური პროცესია და ეხება როგორც ბანკის აქტივებს, ისე მის პასივებსაც. როგორც ზემოთ-

აც ვთქვით, ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად კომერციულ ბანკებს ორი ძირითადი სახეობის წყარო აქვს – შიდა და გარე. აქტივების მართვის სტრატეგიები ეხება ლიკვიდობის შიდა წყაროების მართვას, ე.ი. ფაქტობრივად დაიყვანება ბანკის ბალანსში ლიკვიდური აქტივების აუცილებელი ნილის განსაზღვრასა და შენარჩუნებაზე. საბაზრო ეკონომიკის დამკვიდრების პერიოდისთვის ტიპიურია კომერციული ბანკების ლიკვიდობის შენარჩუნება ძირითადად შიდა წყაროების ხარჯზე. მსგავს პოლიტიკას მიმართავენ მცირე ბანკებიც – ლიკვიდობის შიდა წყაროები მათთვის ძირითადი წყაროებია, რადგან მნიშვნელოვანი გავლენისა და საკმარისი საკუთარი რესურსების უქონლობის, აგრეთვე, მათთვის ფინანსური ბაზრის რესურსების მიუწვდომლობის გამო, ამ ბანკებს შეზღუდულად აქვთ ლიკვიდობის შენარჩუნების შესაძლებლობები, გარე წყაროების მეშვეობით მისი უზრუნველყოფის გზით.

რაც შეეხება სხვა ბანკებს, თავიანთი მდგომარეობის, საიმედოობისა და რეპუტაციის წყალობით, ხელი მიუწვდებათ დაფინანსების დამატებით წყაროებზე, ე.ი. გარე ლიკვიდობაზე. პასივების მართვა ასეთ ბანკებს საშუალებას აძლევს, თავიანთი ლიკვიდობა შეინარჩუნონ არა ბალანსში მაღალლიკვიდური აქტივების ხარჯზე (ე.ი. ფაქტობრივად შემოსავლების ნაკლებად მიღებით), არამედ გარკვეული ოპერაციებიდან მოზიდული სახსრების ხარჯზე.

ამგვარად, შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ლიკვიდობის აუცილებელი დონის შენარჩუნების ეფექტიანი გზაა ბანკის აქტივებისა და პასივების კოორდინირებულად მართვა.

15.42. პასივების მართვა

კომერციული ბანკის პასივების მართვა მისი ლიკვიდობის მართვის განუყოფელი შემადგენელი ნაწილია. იგი გაცილებით გვიან ჩამოყალიბდა, ვიდრე ლიკვიდობის მართვა ბანკის აქტიური ნაწილის მეშვეობით. ეს მაშინ მოხდა, როდესაც წარმოიქმნა ახალი ფინანსური ინსტრუმენტები და ამან ისეთი ვალდებულებების მოზიდვის შესაძლებლობა მისცა ბანკს, რომლებიც ლიკვი-

დობის პრობლემის მოგვარებაში დაეხმარებოდა მას.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ ბანკის პასიური ოპერაციები განსაზღვრავენ მისი აქტიური ოპერაციების მასშტაბებს და იმ ფაქტსაც, რომ ბანკი ფინანსური შუამავალია და მუშაობს ძირითადად მოზიდული და არა საკუთარი სახსრების ხარჯზე, მაშინ ბალანსის პასიური ნაწილის მართვა საბანკო მენეჯმენტის ერთერთი უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია.

ლიკვიდობის მართვის ამოცანის გადაჭრაში პასივები არანაკლებ როლს თამაშობს. დამატებითი რესურსების მოზიდვით ბანკს შეუძლია მიიღოს ლიკვიდობაში არსებული ხანმოკლე გარღვევის დაფარვისათვის საჭირო რესურსები. გარდა ამისა, ბანკის პასივების მართვა მოქმედებს ბალანსის პარამეტრებზე და, ამგვარად, შეუძლია სასიკეთოდ შეცვალოს ან გააუარესოს მისი ლიკვიდობა.

ფორმირების ხერხის მიხედვით ბანკის პასივები სამ ძირითად ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: პირველი მათგანია ის პასივები, რომლებსაც აყალიბებს საანგარიშსწორებო-სალარო და სადეპოზიტო ოპერაციებით მოზიდული სახსრები. ისინი ბანკის პასივების დიდ ნაწილს შეადგენს, მაგრამ მათ ოდენობაზე კომერციულ ბანკს შეუძლია გავლენა მოახდინოს მხოლოდ ირიბად, კლიენტებზე ზემოქმედების გზით, მაგალითად, საპროცენტო პოლიტიკით, დამატებითი მომსახურების განევით და ა.შ. პასივების მეორე ნაწილს შეადგენს ე.წ. მართვადი პასივები, რომელთა ფორმირების ინიციატივა თვით ბანკს ეკუთვნის და რომელთა მეშვეობითაც ბანკს შეუძლია თავისი პასივების კორექტირება და მათ ძირითად მაჩვენებლებზე (ვალიანობა, მდგრადობა, ხარჯები) ზემოქმედება; პასივების მესამე ჯგუფს შეადგენს ბანკის საკუთარი სახსრები, რომელთა სიდიდე პირდაპირ მოქმედებს ბანკის მდგრადობასა და ლიკვიდობაზე.

ბანკის პასივების ამგვარად დაყოფის შესაბამისად ფორმირდება ლიკვიდობის მართვის მეთოდების განვითარების ძირითადი მიმართულებები, ბანკის პასივების მართვის მეშვეობით.

პირველ მიმართულებას განაპირობებს იმ ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომელთაც მიმართავენ კლიენტების მოზიდული სახსრებისგან შემდგარი პასივების ძირითადი ნაწილის ფორმი-

რებისათვის. ამ ნაწილში ბანკს შეუძლია შეიმუშაოს გარკვეული სტრატეგია, რომლის გამოყენება განაპირობებს პასივების სასურველი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას და უპასუხებს ლიკვიდობის მოთხოვნებს. მაგალითად, პასივების მნიშვნელოვანი ნაწილის მოზიდვა უნდა ხდებოდეს ვადიან საფუძველზე, რათა:

– ჯერ ერთი, შესაძლებელი იყოს მათი გამოყენება მოგების მომტან აქტიურ ოპერაციებში;

– მეორე, ამაღლდეს სარესურსო ბაზის მდგრადობა, რაც ასევე დადებითად მოქმედებს ბანკის ლიკვიდობაზე.

– მესამე, მნიშვნელოვნად გააღვილდეს მომავალი პერიოდებისთვის ლიკვიდობის დაგეგმვა, რაც დადებითად იმოქმედებს ბანკის სიმტკიცესა და ლიკვიდობაზე მომავალში;

– მეოთხე, სახსრების მოზიდვისა და განთავსების ვადების შეთანხმების მეშვეობით შემცირდეს ბანკის დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკი.

მოზიდული ვადიანი სახსრების გარკვეული წილის შენარჩუნების გარდა, მთლიანად ბანკის ბალანსში აუცილებელია, აგრეთვე, პოლიტიკის იმგვარად გატარება, რომ გავლენა მოვასდინოთ დროით სტრუქტურაზე და შევექმნათ ერთგვარი „საფეხურები“ ბანკის მიერ თავის ვალდებულებათა დაფარვის ვადების დადგომაში. ეს საშუალებას მისცემს ბანკს, განსაზღვროს მოკლე, საშუალო და გრძელვადიან პერიოდში ლიკვიდურ სახსრებზე არსებული მოთხოვნები და, მაშასადამე, თავიდან აიცილოს დანაკარგები მათი ექსტრემულად რეალიზაციის დროს.

მეორე მიმართულება უკავშირდება ლიკვიდობის შენარჩუნებას მართვადი პასივების მეშვეობით, ე.ი. იმ სახსრების მართვის მეშვეობით, რომელთა მოზიდვაც ბანკს თავისი ინიციატივით შეუძლია. ის მეთოდები, რომლებიც მართვადი პასივების გამოყენებას გულისხმობს, ბანკის ბალანსში ლიკვიდური აქტივების დაგროვების პოლიტიკის ერთგვარი ალტერნატივაა. ისინი ითვალისწინებენ დამატებითი სახსრების მოზიდვას ამა თუ იმ ფინანსური ინსტრუმენტის მეშვეობით იმ შემთხვევაში, თუკი აუცილებელი გახდა ვალდებულებათა დაფარვა მოკლე ვადებში. დასავლეთის პრაქტიკაში (მაგალითად, აშშ-ში) იყენებენ შემდეგ

ფინანსურ ინსტრუმენტებს:

- მსხვილი ზომის მქონე ვადიან დეპოზიტებს (სადეპოზიტო სერტიფიკატებს), რომლებიც მეორად ბაზარზე მიმოიქცევა და წარმოადგენს ნ თვეზე ნაკლები დაფარვის ვადის მქონე სავალო ქალაღდებს.

- ფედერალურ ფონდებს - ფედერალური ფონდების ბაზარზე არსებულ სახსრებს, რომლებსაც აყალიბებს მოზიდული დეპოზიტებისთვის ფედერალურ სარეზერვო ბანკში რეზერვირებული სახსრების სიჭარბე;

- ფასიანი ქალაღდების გაყიდვიდან მოზიდული სახსრები უკან შესყიდვის შესახებ შეთანხმებით (რეპოს ტიპის ოპერაციები).

ზოგ ქვეყანაში ბანკებს შეზღუდულად აქვთ ლიკვიდობის შენარჩუნებისათვის მართვაღი პასივების გამოყენების შესაძლებლობები. მაგალითად, რუსეთში ამის მიზეზია ფინანსური ბაზრის განუვითარებლობა და არასტაბილურობა, აგრეთვე, იმ ფინანსური ინსტრუმენტების სიმცირე, რომელთა მეშვეობითაც ბანკს შეუძლია სახსრების მოზიდვა. ეს ინსტრუმენტებია:

● ბანკთაშორისი სესხები. დღეისათვის ეს წყარო ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ხელმისაწვდომი და მობილურია. მისი უარყოფითი მომენტია სიძვირე. ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ ბანკთაშორისი სესხების მოზიდვა მთავარი არ უნდა იყოს ლიკვიდობის შენარჩუნებაში, რადგან ეს, ჯერ ერთი, ხარჯებს უღიდებს ბანკს და მისი ფუნქციონირების ეფექტიანობას აქვეითებს, ხოლო, მეორე, აძლიერებს ბანკთაშორის კრედიტზე დამოკიდებულებას, რაც მერყევი ან კრიზისული ვითარებისას ლიკვიდობის კრიზისს აჩენს თვით ბანკებში. ამიტომ ბანკებმა, ერთი მხრივ, ყურადღება უნდა დაუთმონ სხვა ბანკებთან პარტნიორული ურთიერთობების მოგვარებას, რათა შეეძლოთ ბანკთაშორისი კრედიტების მოზიდვა ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით, ხოლო მეორე მხრივ, გულდასმით არეგულირონ მოზიდული სახსრების მოცულობები.

● ცენტრალურ ბანკში აღებული სესხები. კომერციული ბანკების მიერ ამ სესხების აღების რამდენიმე გზა არსებობს. დანვრით განვიხილოთ ისინი.

● ერთდღიანი საანგარიშსწორებო კრედიტები (დღის განმავ-

ლობაში დასაფარავი და „ოვერნაითი“), ცენტრალური ბანკი მათ გასცემს საკორესპონდენტო ანგარიშზე სახსრების ნაკლებობის ან უქონლობის დროს. ამ შემთხვევაში იგი ბანკს აკრედიტებს დაწესებული ლიმიტის ფარგლებში, შემდეგ კი ატყობინებს ბანკს ერთდღიანი კრედიტის მიცემის თაობაზე. კომერციული ბანკების ასეთნაირად დაკრედიტების მიზანია საბანკო სისტემის სტაბილურობის შენარჩუნება და ანგარიშსწორებათა სისტემის ეფექტიანად და შეუფერხებლად ფუნქციონირების უზრუნველყოფა. ამდენად, ეს ხელს უწყობს კომერციული ბანკების გადახდისუნარიანობის გაუმჯობესებას და მყისიერი ლიკვიდობის მართვას;

● **ლომბარდული კრედიტები.** მათ კომერციულ ბანკებს 30 დღემდე აძლევენ ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად იმ ფასიანი ქაღალდების საწინდართ, რომლებიც ე.წ. სალომბარდო ნუსხაშია მოქცეული. მათ ხარჯზე ბანკები იღებენ მოკლევადიან რესურსებს და მათ იყენებენ კლიენტების წინაშე არსებული ვალდებულებების უზრუნველსაყოფად. ამგვარად, ბანკების მიმდინარე ლიკვიდობა მატულობს;

● **ლიკვიდობის ასამალლებელი კრედიტები.** ეს შედარებით უფრო გრძელვადიანი (1 წლამდე) კრედიტებია, რომლებიც ხელს უწყობს ბანკების გრძელვადიანი ლიკვიდობის შენარჩუნებას.

აღსანიშნავია, რომ ცენტრალური ბანკიდან კრედიტის მისაღებად (ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით) კომერციული ბანკი უნდა აკმაყოფილებდეს დადგენილ მოთხოვნებს, მაგალითად, ბაზარზე უნდა საქმიანობდეს არანაკლებ 1 წლის განმავლობაში, ასრულებდეს ცენტრალური ბანკის სავალდებულო ეკონომიკურ ნორმატივებს, თავისდროულად რიცხავდეს სახსრებს სავალდებულო სარეზერვო ფონდებში და სხვა.

● **რეპო-ოპერაციებზე მოზიდული სახსრები.** ეს სახსრები ლიკვიდობის შენარჩუნების შესაძლებლობას უქმნის ბანკებს ფასიანი ქაღალდების გაყიდვიდან მიღებული რესურსების ხარჯზე. ბანკების საქმიანობაში რეპო-ოპერაციების გამოყენება დადებითად მოქმედებს ბანკის ლიკვიდობაზე, რადგანაც ლიკვიდური აქტივების უკმარისობის შემთხვევაში ისინი დამატებითი სახსრების მოზიდვის საშუალებას აძლევს მას. ამის შედეგად ბანკს უფრო

თავისუფლად შეუძლია არსებული საშუალებების დაკარგვა.

პასივების მართვის მეშვეობით ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნების შესამე მიმართულებაა ბანკის საკუთარი კაპიტალის შემადგენელი ნაწილების მართვა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საკუთარი კაპიტალი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფაში. ბანკის საკუთარი სახსრების სიდიდე განუწყვეტელი იცვლება. ამიტომ უნდა ჩატარდეს საკუთარი ნეტო-კაპიტალის ანალიზი, რათა არ იქნეს დაშვებული მისი დაცემა უარყოფით მაჩვენებლებამდე. ასევე აუცილებელია, რომ თავისდროულად ჩატარდეს ფონდების ფორმირება, მიღწულ იქნეს დადებითი შედეგი ბანკის ფინანსურ საქმიანობაში, რადგანაც დიდი მოცულობის საკუთარი კაპიტალი ხელს უწყობს ბანკის ლიკვიდობის ამაღლებას და, მაშასადამე, მისი ფინანსური მდგრადობის გაძლიერებას.

პასივების მართვის ზემოთ განხილულ მეთოდებს ფართოდ იყენებენ მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში. ისინი ორგანულად ავსებენ აქტივების მართვის მეთოდებს და აფართოებენ ბანკის შესაძლებლობებს ოპერაციების ჩატარებაში, ხელს უწყობენ არსებული რესურსების ეფექტიანად გამოყენებას, რომლებსაც უფრო თავისუფლად მიუწვდებოდათ ხელი ბაზარზე და, მაშასადამე, გარე ფინანსურ რესურსებზე (ბაზრისათვის თავიანთი დიდი მნიშვნელობის, სიმტკიცისა და კარგი იმიჯის გამო). ამასთან, გამორიცხული არაა, რომ ლიკვიდობის შესანარჩუნებლად წერილი და საშუალო ზომის ბანკებიც ასევე აქტიურად იყენებდნენ დაფინანსების გარე წყაროებს, განსაკუთრებით კი – ბანკთაშორის სესხებს. თუ შევაჯამებთ ყოველივე ზემოთქმულს, შეგვიძლია გამოვყოთ პასივების მართვის მეთოდების შემდეგი ძირითადი ღირსებები:

- ბანკის მიერ პასივების მართვის მეთოდების გამოყენება ამაღლებს ბანკის მდგრადობას, რადგანაც დასახული მიზნების რეალიზაციის შემთხვევაში აღწევენ პასივების სასურველ სტრუქტურას ვადებისა და გადახდის თვალსაზრისით. მოვლენათა ამგვარი მსვლელობის ერთ-ერთი შედეგი იქნება დაუბალანსებელი ლიკვიდობის რისკის შემცირება ბანკისათვის;

- პასივების მართვის სტრატეგია არსებული სახსრების უფრო ეფექტიანად გამოყენებასაც უწყობს ხელს და სტიმულს

აძლევს მაღალლიკვიდური, მაგრამ დაბალ შემოსავლიანი აქტივების ხვედრითი წილის შემცირებას ბანკის ბალანსში (აღსანიშნავია, რომ ასეთი ვითარება შესაძლებელია მხოლოდ კარგად განვითარებული და სტაბილური ფინანსური ბაზრის პირობებში). ეს, თავის მხრივ, იწვევს ბანკის მიერ ჩატარებული ოპერაციების წრის გაფართოებას, მისი დაბანდებების დივერსიფიკაციას და, საბოლოოდ, ხელს უწყობს აქციების რენტაბელობის, მიღებული მოგებისა და ბანკის ლიკვიდობის ამაღლებას.

აქედან გამომდინარე, კომერციული ბანკები უნდა ცდილობდნენ გარე ლიკვიდობის წყაროების გაფართოებას მათი ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით.

ამგვარად, ჩვენ განვიხილეთ კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვის ძირითადი მეთოდები – აქტივებისა და პასივების მართვა. მაგრამ ლიკვიდობის მართვის მიზნით გამოყენებული მეთოდები მოითხოვს მისი მართვის დაყოფას შიდა და გარე წყაროების მართვად. რაც შეეხება პრაქტიკას, იგი გვიჩვენებს, რომ ლიკვიდობის ოპერატიული დონის შენარჩუნება შეხებაშია ბანკის საქმიანობის თითქმის ყველა მხარესთან და მოითხოვს კომპლექსური და დაბალანსებული პოლიტიკის გატარებას მისი აქტივებისა და პასივების მართვასთან დაკავშირებით.

15.4.3. აქტივებისა და პასივების დაბალანსებული მართვა

ბანკის ბალანსის ლიკვიდობა, ე.ი. მასში იმ აქტივების საკმარისი რაოდენობის არსებობა, რომელიც შეიძლებოდა რეალიზებულიყო ვალდებულებათა დაფარვისთვის, ყოველთვის არ იძლევა ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის რეალურ სურათს. არსებითად, ბანკის ლიკვიდობა უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ბალანსის ლიკვიდობა, რადგან ეს მაჩვენებელი ითვალისწინებს იმ აქტივებისა და სახსრების ჯამის საკმარისობას, რომელთა მობილიზებაც სხვა წყაროებიდან შეუძლია ბანკს თავისი მიმდინარე ვალდებულებების თავის დროზე დასაფარავად.

აქედან გამომდინარეობს, რომ პრაქტიკაში ბანკმა უნდა გაა-

ტაროს ისეთი ღონისძიებები, რომლებიც მაქსიმალურად დააბალანსებინებს მას აქტივებსა და პასივებს თანხებისა და ვადების მიხედვით; მომავალში კი შეანარჩუნებინებს ამ წონასწორობას და დაეხმარება ლიკვიდობის მართვის პოლიტიკის გატარებაში იმ ფულადი ნაკადების გათვალისწინებით, რომლებიც მათი სტრუქტურის ცვლილებებს იწვევენ. შეგვიძლია მოვიყვანოთ ამ საქმიანობის შემდეგი ძირითადი მიმართულებები:

- ჯერ ერთი, ბანკმა თვალყური უნდა ადევნოს თავის ვალდებულებათა დინამიკას, გააანალიზოს მოზიდულ სახსრებზე გადასახადი ძირითადი თანხის გადახდამდე დარჩენილი ვადები, აგრეთვე დინამიკაში განსაზღვროს მათი დაფარვის შესაძლებლობები;

- მეორე, ლიკვიდობის შენარჩუნების აუცილებელი პირობაა ლიკვიდურ სახსრებად უფრო ნაკლებად ლიკვიდური სახსრების ტრანსფორმირების შესაძლებლობათა უზრუნველყოფა, აგრეთვე ვალდებულებათა გასასტუმრებლად საჭირო დამატებითი სახსრების შემოსვლის უზრუნველყოფა;

- მესამე, ბანკი აუცილებლად უნდა გეგმავდეს მომავალი პერიოდებისთვის ლიკვიდობის ოპტიმალურ სიდიდეს, ე.ი. მთლიანობაში აფასებდეს მარაგ-ლიკვიდობისა და ნაკად-პროგნოზის მაჩვენებლებს. ეს ისეთ ღონისძიებათა კომპლექსის დასახვის შესაძლებლობას მისცემს, რომელიც მიმართული იქნება აქტივების განთავსების და პასივების მოზიდვის მაქსიმალური რაციონალურობისა და ეფექტიანობის მიღწევისკენ, აპოვინებს მომავალში ამ სახსრების მართვის გზებს.

ამგვარად, აქტივების მართვის სფეროში აუცილებელია შევიტანოთ შემდეგი შესწორებები:

- მაღალლიკვიდური და ლიკვიდური სახსრების მარაგის ფორმირების დროს უნდა გავითვალისწინოთ როგორც ახლანდელი მომენტი, ისე პერსპექტივაც, ბანკის ვალდებულებების ცვლილება (მოდინება და გადინება);

- საკრედიტო და თავდაპირველად საინვესტიციო დაბანდებებში აქტივების დაბანდებას უნდა ვენეოდეთ პასივების მოზიდვის ვადების შესაბამისად, შემდეგ კი ვახდენდეთ მის ტრანსფორმირებას პასივების დროითი სტრუქტურის ცვლილების კვალობაზე.

პასივების მართვის სფეროში საჭიროა დამატებით გაფიქვალისწინოთ შემდეგი მომენტები:

- სახსრების მოზიდვას უნდა ვახორციელებდეთ შესაბამისი ვადების მქონე აქტივებში მათი მომგებიანად განთავსების შესაძლებლობათა გათვალისწინებით. ეს ხელს შეუწყობს აქტივებისა და პასივების მეტ დაბალანსებას ვადების მიხედვით;

- არსებული რესურსების მაქსიმალური ეფექტიანობით გამოყენების მიზნით ბანკს ხელი უნდა მიუწვდებოდეს გარე რესურსებზე და მათი მეშვეობით არეგულირებდეს თავის ლიკვიდობას აქტივების სტრუქტურის რყევის დროს.

ცხადია, ამ დებულებების პრაქტიკაში გამოსაყენებლად აუცილებელია მათი დანვრილებით დეტალიზება, რაც ცალკე კვლევის საგანს შეადგენს. მაგრამ სრულად გარკვევით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ის კომერციული ბანკები, რომლებიც ლიკვიდობის მართვის მეთოდებს იყენებენ ფულადი ნაკადების ანალიზისა და პროგნოზირების საფუძველზე, ყველაზე ნაკლებ მტკივნეულად გრძნობენ კონიუნქტურული რყევებისა და ლიკვიდობის დისბალანსის რისკის ნეგატიურ ზემოქმედებას.

15.5. კომერციული ბანკების ლიკვიდობის შეფასების საზღვარგარეთული გამოცდილება

კომერციული ბანკის ლიკვიდობა, როგორც ხარისხობრივი მდგომარეობა, რომელზეც მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას, ძნელად გასაზომი მაჩვენებელია. ამას მისი შეფასების საზღვარგარეთული გამოცდილებაც ადასტურებს.

როგორც წესი, არსებობს ლიკვიდობის გაზომვის ორი მეთოდი:

ა) იმ ფინანსური კოეფიციენტების საფუძველზე, რომლებსაც ბალანსის მიხედვით ანგარიშობენ და რომლებიც ბალანსის ლიკვიდობას ასახავენ;

ბ) ლიკვიდურ სახსრებზე პოტენციური მოთხოვნილების განსაზღვრის საფუძველზე, იმ ბრუნვის ანალიზის გათვალისწინებით, რომელიც შესაბამის პერიოდებში აქვს ბანკის ბალანსს აქ-

ტივებისა და პასივების მიხედვით.

კოეფიციენტების მეთოდი გულისხმობს ბალანსის მუხლებს შორის გარკვეული რაოდენობრივი თანაფარდობების დადგენას. ამასთან, ზოგ ქვეყანაში ამ თანაფარდობებს ხელისუფლება აწესებს, ზოგში კი მათ თვითონ ბანკები ადგენენ და იცავენ.

მაგალითად, აშშ-ში არ არსებობს ლიკვიდობის გაზომვის ზევიდან დაკანონებული სისტემა. მისი განსაზღვრა და დაცვა ბანკის ხელმძღვანელობის ამოცანაა.

ლიკვიდობის შეფასებისათვის მაჩვენებლების შერჩევა დამოკიდებულია:

- იმ ბაზარზე, რომელზეც ბანკი ფუნქციონირებს;
- ბანკის ტიპზე ან სახეობაზე;
- საბანკო ოპერაციების შინაარსსა და კომპლექსზე.

ამავე დროს, ბანკების მიერ დაგროვილმა გამოცდილებამ ყველაზე ხშირად შემდეგი მაჩვენებლების გამოყენება განაპირობა:

მაჩვენებლების პირველი ჯგუფი ახასიათებს ლიკვიდური აქტივების და დეპოზიტების თანაფარდობას. ამ დროს ორ მაჩვენებელს იყენებენ:

პირველადი რეზერვები (სალარო+ცენტრალურ ბანკში არსებული საკორესპონდენტო ანგარიში)

1. _____

დეპოზიტები

პირველადი + მეორადი (სახელმწიფო ფასიანი ქალაქები) რეზერვები

2. _____

დეპოზიტები

ამ მაჩვენებლების მეშვეობით ადგენენ უშუალო კავშირს ლიკვიდურ აქტივებსა და იმ შესასრულებელ ვალდებულებებს შორის, რომლებსაც დეპოზიტების სახე აქვთ. ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად პირველი მაჩვენებლის დონე 5-10%-ზე ნაკლები არ უნდა იყოს, მეორისა კი – 15-25%-ზე ნაკლები.

მეორე მაჩვენებელს იყენებენ იაპონიაში, ოღონდ იგი სავალდებულოა ყველა ბანკისათვის. მისი დონე 30%-ზე ნაკლები არ უნდა იყოს.

აშშ-ში ბანკის ლიკვიდობის შესაფასებლად კიდევ რამდენიმე მაჩვენებელს იყენებენ. ერთ-ერთი მათგანია გაცემული კრედიტების თანხისა და დეპოზიტების თანაფარდობა. მის შეფასებას დინამიკაში ახდენენ. ამასთან, დაწესებულია შემდეგი დამოკიდებულება: რაც უფრო მეტად აჭარბებს ეს მაჩვენებელი ერთს, მით უფრო ნაკლებია ბანკის ლიკვიდობა. ამის პარალელურად ანგარიშობენ და აფასებენ კრედიტების ხვედრით წილს აქტივების მთლიან თანხაში, რაც აქტივების დივერსიფიცირებას ასახავს. ამ მაჩვენებელს ოპტიმალურად მიიჩნევენ მაშინ, თუ მისი დონე 65-70%-ის ფარგლებშია.

ბანკის ლიკვიდობის შესაბამისად ისეთ მაჩვენებელსაც იყენებენ, რომელიც გამოხატავს ნაღდ ფულზე აქტივის სწრაფად გადაცვლის უნარს. მას ანგარიშობენ ლიკვიდური აქტივების შეფარდებით აქტივების მთელ თანხასთან. ამ დროს ლიკვიდური აქტივები მოიცავს მხოლოდ სალაროში არსებული სახსრების ნაშთებს, გზაში მყოფ ფულად სახსრებს, სავალუტო ანგარიშებზე მყოფ სახსრებს, აგრეთვე, ცენტრალურ ბანკში და სხვა ბანკებში, „ნოსტრო“ ანგარიშებზე მყოფ ნაშთებს. რაც უფრო მაღალია ეს მაჩვენებელი, მით უფრო მაღალია ბანკის ლიკვიდობა, მაგრამ დაბალია მისი შემოსავლიანობა. ამიტომ ლიკვიდობის მართვის სფეროში მენეჯმენტის მიზანია ოპტიმალური საზღვრის დადგენა ბანკის ლიკვიდობასა და მის შემოსავლიანობას შორის.

განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ მოზიდული რესურსების სტრუქტურისა და დეპოზიტური ბაზის სტაბილურობის ანალიზს. ამასთან დაკავშირებით განიხილავენ იმ მაჩვენებლების ჯგუფს, რომლებიც ახასიათებს ბანკის რესურსული ბაზის ხარისხს.

სტაბილურობის თვალსაზრისით დეპოზიტები იყოფა ძირითად (მდგრად) და „მფრინავ“ დეპოზიტებად. ძირითადია ის დეპოზიტები, რომლებიც ამ ბანკში დამკვიდრდნენ და არ ტოვებენ მას. რაც უფრო მეტია მდგრადი დეპოზიტები, მით უფრო მაღალია ბანკის ლიკვიდობა, რადგანაც ისინი ამცირებენ მოთხოვნას ლიკვიდურ აქტივებზე.

ძირითადი დეპოზიტები შესაძლოა იყოს როგორც მოთხ-

ოვნამდე შეტანილ ანაბრებს შორის, ისე ვადიან და საშემნახველო ანგარიშებსა და ანაბრებს შორის. ამასთან, პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ დეპოზიტების მდგრადი ნაწილი უფრო მეტია მოთხოვნამდე შენახულ ანგარიშებს შორის. ამის მიზეზია ის ფაქტორი, რომ ვადიან და საშემნახველო ანაბრებს უფრო მაღალ პროცენტებს უწესებენ მოთხოვნამდე მყოფ ანაბრებთან შედარებით, თანაც ვადიან და საშემნახველო დეპოზიტებზე გადასახდელი სხვადასხვა ბანკში სხვადასხვაგვარია. ამიტომ, სახელდობრ, ეს დეპოზიტებია ყველაზე უფრო მოძრავი, რამაც განაპირობა კიდევ მათი დასახელება - „მფრინავი“ დეპოზიტები.

დეპოზიტების მდგრადობის და სტაბილურობის დონის მაჩვენებელს ანგარიშობენ ძირითადი დეპოზიტების თანხის შეფარდებით დეპოზიტების მთლიან თანხასთან. ლიკვიდურად ითვლება ის ბანკი, რომლის დეპოზიტების მთლიან თანხაში ძირითადი დეპოზიტების ხვედრითი წილი 75%-ზე ნაკლები არაა.

დეპოზიტური ბაზის სტაბილურობის ამსახველი მეორე მაჩვენებელია ვადიანი და საშემნახველო დეპოზიტების შეფარდება დეპოზიტების მთლიან თანხასთან. როგორც უკვე ვთქვით, ვადიანი და საშემნახველო დეპოზიტები ბანკების იმ რესურსებს ეკუთვნის, რომლებიც ყველაზე უფრო მგძნობიარეა საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების მიმართ. ამიტომ ასეთი დეპოზიტების ხვედრითი წილის ამაღლება ადიდებს „მფრინავი“ დეპოზიტების მოცულობას და დაბლა სწევს ბანკის ლიკვიდობას.

ბანკის რესურსული ბაზის ხარისხს აფასებენ, აგრეთვე, ისეთი მაჩვენებლებით, რომელიც ასახავს კომერციული ბანკისთვის გარე წყაროების (ბანკთაშორისი კრედიტის) ხელმისაწვდომობას. მისი გასაანგარიშებელი ფორმულა ასეთია:

სხვა ბანკებში, მ. შ. - ცენტრალურ ბანკში მიღებული სესხები

მოზიდული სახსრების თანხა

ამ მაჩვენებლის შეფასება ერთგვაროვანი არაა. ერთი მხრივ, ბანკის მაღალ ლიკვიდობაზე მიანიშნებს იმის შესაძლებლობა, რომ აუცილებლობის შემთხვევაში სწრაფად და ზომიერ ფასად

მოიზიდოს რესურსები ბანკთაშორისი ბაზრიდან, ცენტრალური ბანკიდან და ამით აიცილოს თავიდან ლიკვიდური სახსრების დროებითი უკმარისობა. მეორე მხრივ, გარეთ ნასესხები სახსრების მაღალი ხვედრითი წილი ბანკის სისუსტესა და მის დაბალ ლიკვიდობაზე მეტყველებს. ამიტომ დამატებით აანალიზებენ: ა) სესხების აღების სიხშირეს; ბ) სესხების აღების პირობებს (საინდრით თუ უსაინდროდ); გ) რესურსების მოზიდვის მიზეზებს; დ) სესხების პროცენტებს.

მრავალ ქვეყანაში კომერციული ბანკების ლიკვიდობის მაჩვენებლებს ანგარიშობენ ბალანსის იმ აქტიური და პასიური მუხლების თანაფარდობის საფუძველზე, რომლებიც ვადების მიხედვითაა დაჯგუფებული.

საფრანგეთში ასეთ ვადად ითვლება სამი თვე. ამის შესაბამისად, ლიკვიდობოს კოეფიციენტს ანგარიშობენ სამ თვემდე მოთავსებული აქტივების შეფარდებით მოთხოვნამდე მოთავსებულ დეპოზიტებთან, ვადიან დეპოზიტებთან და ამავე ვადით მოზიდულ სხვა რესურსებთან. ამ კოეფიციენტის გაანგარიშება ბანკებმა ყოველკვარტალურად უნდა წარუდგინონ მაკონტროლებელ ორგანოებს. მისი ზღვრული მაჩვენებელია არანაკლებ 60%-ისა.

ინგლისის კომერციული ბანკები ყოველთვიურ ანგარიშს წარუდგენენ ინგლისის ბანკს ლიკვიდობის კოეფიციენტის დაცვის შესახებ. მისი გაანგარიშების დროს მრიცხველშია ნალდი სახსრები, „ნოსტრო“ ანგარიშზე მყოფი ნაშთები, მოთხოვნამდე და ერთი დღის ვადით მოთავსებული სახსრები, ფასიანი ქაღალდები და გასანაღდებლად ვარგისი თამასუქები, მნიშვნელში კი – მთელი მოზიდული რესურსები. ამ კოეფიციენტის მინიმალურად დასაშვები სიდიდეა 12,5%.

გარდა ამისა, ინგლისის კომერციული ბანკები ლიკვიდობის სხვა ისეთ კოეფიციენტებსაც ანგარიშობენ, რომლებსაც ცენტრალურ ბანკში წარდგენა არ სჭირდება, ასეთებია:

ა) ერთ თვემდე ვადით მოთავსებული აქტივების თანხის და იმავე ვადაში დასაფარავი ვალდებულებების თანხის თანაფარდობა;

ბ) ექვს თვემდე მოთავსებული აქტივების და ბანკის ვალდე-

ბულებების შესაბამისი ნაწილის თანაფარდობა.

ბალანსის ლიკვიდობის მდგომარეობის შესახებ გერმანიის ბანკებიც ყოველთვიურ ანგარიშს წარუდგენენ გერმანიის ფედერალურ ბანკს. აქ კანონითაა დადგენილი კომერციული ბანკების ვალდებულებათა შემდეგი თანაფარდობების დაცვის შესახებ:

ა) მოკლე და გრძელვადიანი დაბანდებები (ოთხ წლამდე) იმავე ვადით მოზიდულ რესურსებთან და საშემნახველო ანაბრებთან;

ბ) გრძელვადიანი დაბანდებები (ოთხი და მეტი წლით) ამავე ვადით მოზიდულ რესურსებთან.

ამ კოეფიციენტებს 100%-ის დონეზე ითხოვენ, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს უფრო გრძელვადიანი დაბანდებების ნაწილობრივად დაფარვის შესაძლებლობას უფრო მოკლევადიანი რესურსებით.

უცხოელი ექსპერტები ითვალისწინებენ ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის დინამიკურობას და აღნიშნავენ, რომ მისი სრულად გაზომვა შეუძლებელია საბალანსო თანაფარდობათა საფუძველზე გამოთვლილი ფინანსური კოეფიციენტების მეშვეობით. ამიტომ თანდათანობით ისახებოდა ლიკვიდობის შეფასების პრაქტიკა ბანკის არსებული აქტივებისა და პასივების მიხედვით გაჩენილი ნაღდი ფულის ნაკადების საფუძველზე.

ამ შეფასების სირთულე იმაშია, რომ ზოგიერთი ფინანსური ინსტრუმენტისთვის გათვალისწინებული არაა გადახდის ვადის დადგომა (მაგალითად, მოთხოვნამდე შეტანილი დეპოზიტები). სხვა სირთულეა ცალკეული სესხების დაფარვის პერსპექტივების შეფასების სისწორე. ამიტომ ამ მეთოდის გამოყენება ითვალისწინებს:

ა) აქტივებისა და პასივების მიხედვით გადასახდელების ვადების შესახებ ინფორმაციის სიზუსტესა და მისი მიღების თავისდროულობას;

ბ) სესხებისა და დეპოზიტების მდგომარეობის წარსული და მომავალი ტენდენციების ანალიზის (რომელსაც ბანკი ატარებს) მაღალ ხარისხს.

ნაღდი ფულის ნაკადების საფუძველზე ბანკების ლიკვიდობის შეფასების პრაქტიკამ ფართო გავრცელება ჰპოვა იაპო-

ნიაში, აშშ-ში და ევროპის მრავალ ქვეყანაში. ქვემოთ მოგვყავს იაპონიის კომერციული ბანკების ლიკვიდობის შეფასების ნიმუში (იხ. ცხრ. 15.3). რადგანაც ლიკვიდობის რისკი აღნიშნავს ბანკის ლიკვიდური აქტივებისა და მისი ვალდებულებების დაუბალანსებლობის რისკს მათი ვადების და თანხების მიხედვით, ამიტომ სასარგებლოა ცხრილის შედგენა აქტივებისა და პასივების ჯგუფების მიხედვით.

მოყვანილი შეპირისპირების შედეგად შესაძლოა გამოვლინდეს ლიკვიდური სახსრების სიჭარბე ან უკმარისობა, რაც მოითხოვს დაუბალანსებლობის რისკის თავიდან აცილების ღონისძიებების განსაზღვრას (ბანკთაშორის ბაზარზე ახალი სესხის აღება, ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა, ვალდებულებათა ვადის გახანგრძლივება და ა.შ.).

ერთ თვეში ბანკის ლიკვიდობის შეფასებისთვის ანგარიშობენ ლიკვიდობის კოეფიციენტს:

სახსრებზე საერთო მოთხოვნილება-ვალდებულებები
 უზრუნველსაყოფად პერიოდში

$$K_{\text{ლ}} = \frac{\text{იმ აქტივების საერთო თანხა, რომლებიც მერყევ საპროცენტო განაკვეთს უკავშირდება}}{\text{სახსრებზე საერთო მოთხოვნილება-ვალდებულებები}}$$

გაანგარიშების მაგალითი მოგვყავს ქვემოთ (ცხრ. 15.4).
 4032 – 179

$$K_{\text{ლ}} = \frac{4032 - 179}{12155} \cdot 100 = 31,7\%$$

მითითებული მაჩვენებელი იმას მოწმობს, რომ ბოლო თარიღისთვის ამ ბანკს ლიკვიდური აქტივებით უზრუნველყოფილი არ ექნება თავისი ვალდებულებების ერთი მესამედი. ის, თუ რამდენად შეძლებს ეს ბანკი შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსავალს, დამოკიდებულია მისი მენეჯმენტის დონეზე და ბანკთაშორის ბაზარზე მის მიერ მოხვეჭილ ავტორიტეტზე. გარდა ამისა, განხილული მაჩვენებლის შეფასებისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მისი დონის ტენდენციას, რომელიც საშუალებას მოგვცემს მოვახდინოთ წინა პერიოდებთან შედარება და გავარ-

კვით ლიკვიდური სახსრების უკმარისობის პრობლემის მასშტაბი და ამ პრობლემის მოგვარების რეალურობა.

ცხრილი 15.3.

იაპონიის კომერციული ბანკების ლიკვიდობის შეფასება

მაჩვენებლები	მიმდინარე თვეში			1თვის	2თვის	3თვის	6თვის	წლის
	დეკადა	დეკადა	დეკადა	შემდეგ	შემდეგ	შემდეგ	შემდეგ	შემდეგ
1. ვალდებულებების თანხა და ფარვის ვადის მიხედვით: ა) სულ ბ) ცვლილება წინა პერიოდთან შედარებით								
2. ბანკის ხელთ არსებული ლიკვიდური აქტივების თანხა: ა) სულ ბ) ცვლილება წინა პერიოდთან შედარებით								
3. შედეგი (+)								

მრავალ ქვეყანაში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ მსხვილი საკრედიტო რისკების შეზღუდვას ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად. მაგალითად, აშშ-ში XX ს. 70-იანი წლებიდან დააკანონეს ორი მაჩვენებელი: გაცემული კრედიტების შეფარდება 11-ჯერ არ უნდა გადააჭარბოს ბანკის კაპიტალს, ან კრედიტების შეფარდება კაპიტალთან არ უნდა შეადგენდეს 0,1-ზე მეტს.

საფრანგეთში ერთ მსესხებელზე ან მსესხებელთა ერთ ჯგუფზე გაცემული კრედიტის ზომა არ უნდა აჭარბებდეს ბანკის საკუთარი სახსრების 75%-ს.

მაჩვენებლები	ფაქტობრივად 1 თებერვლისთვის	თებერვალში მოსალოდნელი ცვლილება	მოსალოდნელი დონე 1 მარტისთვის
1.მერყევ საპროცენტო განაკვეთთან დაკავშირებული აქტივები, სულ მათ შორის:	12334	-179	12155
აქტიური სალდო სავალუტო ანგარიშების მიხედვით კლიენტებზე გაცემული სესხები	562	-62	500
ბანკებზე გაცემული სესხები	5236	+83	5319
ფასიანი ქაღალდები	2637	-112	2525
სხვა აქტივები	2332	-26	2306
	1567	-62	1505
2. ვალდებულებები სულ მათ შორის:	12334	-4032	8302
სახსრები მოთხოვნამდე ცენტრალური ბანკის კრედიტები	2816	+137	2953
სახაზინო გადასახადი	1125	-1125	-
ვადიანი ანაბრები (დეპოზიტური სერტიფიკატების ჩათვლით)	105	-105	-
დეპოზიტები მინდობით	6365	-3132	3233
	1923	+193	2116

გერმანიაში გაცემული კრედიტების და მონანილეობის თანხა 18 ჯერზე მეტად არ უნდა აჭარბებდეს ბანკის საკუთარ სახსრებს. თითოეული კრედიტი იმ ხუთი მსხვილი კრედიტიდან, რომლებიც ბანკის საკუთარი სახსრების თანხის 15%-ზე მეტს შეადგენს, 3 ჯერზე მეტად არ უნდა სჭარბობდეს ამ სახსრებს, ხოლო ეს ხუთივე კრედიტი ერთად 8 ჯერზე მეტად არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საკუთარ სახსრებს. ყველაზე მსხვილი კრედიტი ბანკის საკუთარი სახსრების 75%-ზე მეტი არ უნდა იყოს.

15.6. აშშ ბანკაჟში ლიკვიდობის ინდიკატორები და მათი გამოყენების შესაძლებლობები საქართველოს პრაქტიკაში

საზღვარგარეთის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ოპერატიულ საქმიანობაში იყენებენ ისეთ მაჩვენებელთა ჯგუფებს, რომელთა გაანგარიშება საკმაოდ მარტივია, მაგრამ ამ მაჩვენებელთა სისტემის კომპლექსურობის ნყალობით შეიძლება შეფასდეს ბანკის ლიკვიდობა.

კერძოდ, აშშ-ის ბანკებში იყენებენ მაჩვენებელთა იმ სისტემას, რომლებიც ლიკვიდობის „ინდიკატორების“ სახელითაა ცნობილი. მაჩვენებელთა დონის შეფასებისათვის მათ უდარებენ იმ მნიშვნელობებს, რომლებიც ბანკის მენეჯერთა საკუთარი გამოცდილებითაა მიღებული, და იმ მნიშვნელობებს, რომლებიც მთელ საბანკო სისტემაშია უშუალოდ ჩამოყალიბებული. ყველა მაჩვენებელი, რომლებიც ამ სისტემაში შედის, ეკონომიკური აზრის მიხედვით ოთხ ჯგუფად იყოფა:

პირველი ჯგუფი – მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ მაღალლიკვიდურ აქტივებს და აფასებენ აქტივების სტრუქტურას ლიკვიდობის თვალსაზრისით:

1. ფულადი პოზიციის მაჩვენებელი (ფულადი სახსრების შეფარდება ერთობლივ აქტივებთან). მიაჩნიათ, რომ ფულადი სახსრების დიდი ხვედრითი წილი იმას აღნიშნავს, რომ ბანკს საიმედო მდგომარეობა უკავია და შეუძლია უზრუნველყოს გადაუდებ-

ბელი მოთხოვნები ფულად სახსრებზე. ჩვენს პირობებში ფულადი პოზიციის მაჩვენებელი უფრო დეტალურად უნდა დაკონკრეტდეს:

● მალალიკვიდური სახსრების – ცენტრალურ ბანკში საკორესპონდენტო ანგარიშზე არსებული ნაღდი სახსრების – მიხედვით. ეს სახსრები არ საჭიროებს დროსა და დანახარჯებს რეალიზაციისათვის, რის გამოც მათ აბსოლუტური ლიკვიდობა აქვთ. მათ, ჩვეულებრივ, პირველად რეზერვებს უწოდებენ;

● სავალუტო რეზერვების ფონდში გადარიცხული სახსრები, ცენტრალურ ბანკში საკორესპონდენტო ანგარიშისა და ნაღდი ფულის პოზიციის მიხედვით. ამ პოზიციის გაანგარიშების მიზანშეწონილობას განაპირობებს სავალდებულო რეზერვების ფონდში გადარიცხული სახსრების განსაკუთრებული სტატუსი: ისინი საიმედოა, მაგრამ არ შეიძლება მათი მოთხოვნა მიმდინარე საქმიანობაში;

● საკორესპონდენტო ანგარიშებზე ნაღდი ფულისა და სახსრების პოზიციის მიხედვით. ცენტრალურ ბანკში საკორესპონდენტო ანგარიშზე სახსრებისგან განსხვავებით, სხვა ბანკებში საკორესპონდენტო ანგარიშებზე სახსრების შენახვა გარკვეულ შიდა კონტროლის სამსახურს უკავშირდება.

2. ლიკვიდური ფასიანი ქაღალდების მაჩვენებელი (აშშ-ის მთავრობის ფასიანი ქაღალდების ღირებულების შეფარდება მთელ აქტივებთან). რაც უფრო მაღალია სამთავრობო ფასიანი ქაღალდების ხვედრითი წილი, მით უფრო ლიკვიდური ხდება ბანკის პოზიცია. ამ მაჩვენებელთან დაკავშირებით უნდა შევნიშნოთ, რომ საქართველოს პირობებში ყველა სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდი არაა მალალიკვიდური. ამიტომ ეს კოეფიციენტი არაა მალალიკვიდური აქტივების ერთმნიშვნელოვანი მახასიათებელი.

3. ფედერალური სარეზერვო ფონდების ნეტო-პოზიცია (ამ ფონდების გასაყიდი ნაშთების და შესაძენი ნაშთების სხვაობის შეფარდება მთლიან აქტივებთან). ლიკვიდობა მატულობს, როცა ეს შეფარდება იზრდება. საქართველოს პრაქტიკაში ფედერალური სარეზერვო ფონდების ნეტო-პოზიცია შეესაბამება ნეტო-პოზიციას ერთდღიანი ბანკთაშორისი კრედიტებისა და სხვა

ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშების მიხედვით.

მეორე ჯგუფი – მაჩვენებლები, რომლებიც ასახავს აქტივების რისკიანობას (საკრედიტო აქტივობის კოეფიციენტი და დაგირავებული ფასიანი ქაღალდების ხვედრითი წილის კოეფიციენტი).

1. საკრედიტო აქტივობის კოეფიციენტი (წმინდა კრედიტებისა და ლიზინგის შეფარდება მთელ აქტივებთან). ეს ნეგატიური მაჩვენებელია, რადგან კრედიტი და ლიზინგი ხშირად ეკუთვნის ბანკის ყველაზე არალიკვიდურ აქტივებს. ჩვენთან საკრედიტო აქტივობის კოეფიციენტის გაანგარიშება შესაძლებელი და მიზანშეწონილია.

2. დაგირავებული ფასიანი ქაღალდების ხვედრითი წილი (დაგირავებული ფასიანი ქაღალდების შეფარდება ფასიანი ქაღალდების პორტფელთან). ეს კოეფიციენტიც ნეგატიური მაჩვენებელია, რადგან რაც უფრო მეტია დაგირავებული ფასიანი ქაღალდების ხვედრითი წილი, მით უფრო ნაკლებად შეიძლება მათი გაყიდვა, როდესაც ლიკვიდურ სახსრებზე მოთხოვნილება გაჩნდება. ჩვენთან ამ მაჩვენებლის გასაანგარიშებლად საჭიროა ბალანსგარეშე აღრიცხვის მონაცემები.

მესამე ჯგუფი – აქტიური და პასიური ოპერაციების შესაბამისობის მაჩვენებლები („ცხელი ფულის“ ხვედრითი წილი და მოკლევადიანი შეფარდება საპროცენტო განაკვეთების რყევის დროს ცვალებად ვალდებულებებთან) ახასიათებს ბანკის მოკლევადიანი აქტიური ოპერაციების შესაბამისობას არასტაბილურ პასივებთან. ეს მაჩვენებლები აფასებს ბანკის მაღალიკვიდური და სწრაფადრეალიზებადი სახსრების საკმარისობას არასტაბილური რესურსების დასაფარავად.

1. „ცხელი ფულის“ ხვედრითი წილი (ნაღდი ფული+აშშ-ის მთავრობის მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდები+ფედერალური სარეზერვო სისტემის სესხები+შეთანხმებები გამოსყიდვის მქონე სარეზერვო ფასიანი ქაღალდების შექენაზე გაყოფილი დიდი CD+ადეპოზიტები ევროვალუტით+ფედერალურ სარეზერვო სისტემაში აღებული სესხები + მოზიდული ფასიანი ქაღალდები). ეს კოეფიციენტი გვიჩვენებს ფულის ბაზარზე ბანკის სესხებისა და

მისი იმ ფულადი საბაზრო აქტივების სიდიდის თანაფარდობას, რომლებიც სწრაფად შეიძლება გაიყიდოს ფულის ბაზრების ვალდებულებათა დაფარვის მიზნით.

2. მოკლევადიანი ინვესტიციების შეფარდება საპროცენტო განაკვეთების რყევის დროს ცვალებად ვალდებულებებთან. ამ თანაფარდობის ზრდა იმას გვიჩვენებს, რომ ბანკი განიმტკიცებს ლიკვიდობის პოზიციას. მოკლევადიან ინვესტიციებს ეკუთვნის მოკლევადიანი ანაბრები სხვა ბანკებში, ფედერალური რეზერვების გასაყიდი ნაშთები და ბანკის ხელთარსებული მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდები; საპროცენტო განაკვეთების რყევის დროს ცვალებად ვალდებულებათა ჯგუფს მიეკუთვნება 100 ათასი დოლარის და მეტი ღირებულების მთელი ვადიანი ანაბრები, უცხოეთის მთავრობათა ანაბრები, ფედერალური სარეზერვო სახსრების და იმ ფასიანი ქაღალდების შეძენა, რომლებიც იყიდება მათი შეძენის შესახებ შეთანხმებათა საფუძველზე, წარმომდგენზე გასაცემი თამასუქები აშშ-ის ხაზინაში და საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ ძალიან მგრძობიარე სხვა ვალდებულებები. ყველა მათგანი ადვილად შეიძლება გადაედინოს სხვა ბანკებში.

ამ კოეფიციენტების გაანგარიშების მეთოდიკას განაპირობებს ბანკის ოპერაციების თავისებურებები და აშშ ფინანსური ბაზრების სტრუქტურა. საქართველოს პირობებში ამ მაჩვენებლების გამოყენებას შემდეგი მიზეზები ართულებს:

- ანგარიშგების მონაცემების მიხედვით საბაზრო აქტივებისა და ვალდებულებების გამოყოფის შეუძლებლობა;

- იმ ნიშან-თვისებების უქონლობა, რომლის მიხედვითაც შეიძლება სტაბილური რესურსების გამოყოფა არასტაბილური რესურსებისაგან, რომლებიც საპროცენტო განაკვეთების შეცვლის დროს გაედინება;

- საბაზრო ინსტრუმენტების მეშვეობით ლიკვიდობის მართვის სიძნელე ფულისა და ფინანსური ბაზრების განუვითარებლობის გამო.

მეოთხე ჯგუფი – დეპოზიტური ბაზის მაჩვენებლები (საბროკერო დეპოზიტების მაჩვენებელი, ძირითადი დეპოზიტების ხვედრითი წილი და ანაბრების სტრუქტურული თანაფარდობა).

ჩვენს პრაქტიკაში ასეთი ცნებები არაა, ისევე როგორც არ არსებობს ანაბრების დაზღვევის საზღვრები. ამიტომ არ არსებობს საბროკერო და ძირითადი დემოზიტების მაჩვენებლების გაანგარიშების შესაძლებლობები.

1. საბროკერო დემოზიტების მაჩვენებელი (საბროკერო დემოზიტების შეფარდება მთელ დემოზიტებთან). საბროკერო დემოზიტები წარმოადგენს ფულადი სახსრების პაკეტს (ჩვეულებრივ, 100 ათასი დოლარის ან ნაკლები სიდიდის დემოზიტების დაზღვევის უპირატესობათა მიღების მიზნით), რომლებიც თავიანთი კლიენტის მაგივრად შეაქვთ ბროკერებს ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებულ ოპერაციებზე. მათზე ბანკები მაღალ პროცენტებს იხდიან. საბროკერო დემოზიტები ძალიან მგრძობიარეა საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ და მათ სწრაფად შეუძლიათ ბრუნვა. საბროკერო დემოზიტების რაოდენობისა და ღირებულების გადიდება ზრდის ბანკის ლიკვიდობაში კრიტიკული სიტუაციის წარმოქმნის ალბათობას.

2. ძირითადი დემოზიტების ხვედრითი წილი (ძირითადი დემოზიტების შეფარდება მთლიან აქტივებთან). რაც უფრო მეტია მაჩვენებლის მნიშვნელობა, მით უფრო ნაკლებია ლიკვიდურ სახსრებზე მოთხოვნილება.

ძირითადი დემოზიტები წარმოადგენს, უმთავრესად, ადგილობრივი კლიენტების იმ მცირე ზომის ანგარიშებს, რომლებიდანაც ხანმოკლე შეტყობინებით ფულის გატანის ალბათობას მინიმალურად მიიჩნევენ (იანგარიშება როგორც მთელი ანაბრების ერთობლიობა 100 ათას დოლარზე მეტი მოცულობის ანაბრების ჯამის გამოკლებით).

3. ანაბრების სტრუქტურული თანაფარდობა (მოთხოვნამდე დემოზიტების შეფარდება ვადიან დემოზიტებთან). ეს თანაფარდობა გვიჩვენებს, თუ რამდენად სტაბილურია ბანკის ხელთარსებული ფინანსური სახსრები. შეფარდების შემცირება გვიჩვენებს ანაბრების დიდ სტაბილურობას და ლიკვიდურ სახსრებზე მოთხოვნის შემცირებას.

1. ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში „ლიკვიდობის“ ცნების გაგება ერთგვაროვანი არ იყო მთელი მისი გამოყენების მანძილზე. თანამედროვე პირობებში ამ ტერმინს ხშირად სხვადასხვა ობიექტების მახასიათებლად იყენებენ. ლიკვიდობის, როგორც ეკონომიკური ცხოვრების ობიექტის, ხარისხობრივი მახასიათებლის არსი მდგომარეობს ამ ობიექტის ღირებულების თავისდროულად რეალიზების შესაძლებლობაში. ქვეყნის საბანკო სისტემის ლიკვიდობა, ვინრო აზრით, გაიგივებულია მიმოქცევაში მყოფ ფულის მასასთან, ხოლო ფართო აზრით, ესაა საბანკო სისტემის უნარი, თავისდროულად და შეუფერხებლად გადაადგილოს ღირებულებანი ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებში.

2. ბანკის ლიკვიდობის ცნებას აქვს მაკრო და მიკროეკონომიკური დონეები, სტატიკური და დინამიკური ასპექტები. სტატიკური ასპექტი ბანკის ლიკვიდობას ახასიათებს როგორც მის უნარს, თვისი ვალდებულებები შეასრულოს დროის კონკრეტულ მომენტში, ხოლო დინამიკური ასპექტი მოიცავს იმ უნარსაც, რომ ბანკმა შეინარჩუნოს თავისი, როგორც ეკონომიკურ ურთიერთობათა ობიექტის, საკუთარი ღირებულება, რისი წყალობითაც ბანკი ინარჩუნებს თავის ვალდებულებათა თავისდროულად დაფარვის უნარს მომავალში.

3. საბანკო სისტემის ლიკვიდობაზე მოქმედებს შემდეგი ფაქტორები: კომერციულ ბანკებზე ზედამხედველობის ეფექტიანობა ცენტრალური ბანკის მხრიდან; მაღალლიკვიდური სახსრების (მიმოქცევაში მყოფი ფულის მასის მოცულობის) რაოდენობის საკმარისობა; ეროვნული ეკონომიკის მთავარი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების მდგრადობა. ლიკვიდობაზე მოქმედი შიდა ფაქტორების რიცხვშია: აქტიური და პასიური ოპერაციების შესაბამისობა დაფარვის ვადების მიხედვით; აქტივების ხარისხი; საკუთარი სახსრების საკმარისობა და მოზიდული

სახსრების სტაბილურობა; საქმიანობის დადებითი ფინანსური შედეგები. გარე ფაქტორებს ეკუთვნის ფულისა და ფინანსური ბაზრების განვითარება და ქვეყნის საბანკო სისტემის ლიკვიდობის მართვის ხარისხი.

4. ბანკების საერთაშორისო ლიკვიდობა მდგომარეობს ბანკების საერთაშორისო გაერთიანების – სხვადასხვა ქვეყნის კომერციული ბანკების ერთობის – მონაწილეთა შესაძლებლობასა და უნარში, პასუხი აგონ თავიანთ ვალდებულებებზე.

5. ყველა მაჩვენებელი, რომლითაც ბანკის ლიკვიდობის ამა თუ იმ მხარეს აფასებენ, შეგვიძლია შემდეგ ჯგუფებად დავყოთ: საკუთარი სახსრების საკმარისობის მიხედვით თანაფარდობის მაჩვენებლები; აქტივების ხარისხისა და რისკიანობის მაჩვენებლები; პასივების სტრუქტურისა და სტაბილურობის მაჩვენებლები; მომგებიანობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლები.

6. იმ მაჩვენებლებს, რომლებიც ბანკის ლიკვიდობის ამა თუ იმ ასპექტს ახასიათებს, სხვადასხვა მიზნით იყენებენ. ზოგი მათგანი სავალდებულო ეკონომიკურ ნორმატივებადაა ცნობილი. ამ ჯგუფის მაჩვენებლებს ცენტრალური ბანკი იყენებს როგორც ცალკეული კომერციული ბანკების, ისე მთელი საბანკო სისტემის სამართავად. ლიკვიდობის „ინდიკატორ“ მაჩვენებელთა ჯგუფს აშშ-ის ბანკირები თავიანთ ყოველდღიურ საქმიანობაში ანგარიშობენ. ამ ჯგუფის ბევრი მაჩვენებლის გამოყენება შესაძლებელია ჩვენი ბანკების პრაქტიკაშიც.

7. დაინტერესებულ პირთა იმ ზოგიერთი ჯგუფებისათვის (მეანაბრეები, კრედიტორები, ბანკის პოტენციური პარტნიორები), რომლებსაც მხოლოდ პერიოდული პრესის საშუალებით მიღებულ ინფორმაციაზე მიუწვდებათ ხელი, აქტუალურია ისეთი მაჩვენებლების გაანგარიშება, რომლებიც ლიკვიდობის ცალკეულ მხარეებს ახასიათებს გამოქვეყნებული ანგარიშგების საფუძველზე.

ტირმინეზისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

ადეკვატური ლიკვიდობა ბანკს გააჩნია, თუ მას შეუძლია სწრაფად და მისაღებ ფასებში, აქტივების კონცენტრაციის ან ვალდებულებების გაზრდის საშუალებით, მოიპოვოს აუცილებელი სახსრები. ბანკს უნდა ჰქონდეს საკმარისი ლიკვიდობა, რათა მან შეძლოს, უზრუნველყოს თავის ბალანსში ყველა მოულოდნელი ცვლილება და მოიპოვოს განვითარებისათვის აუცილებელი სახსრები. ლიკვიდობის საფასური დამოკიდებულია ბაზრის პირობებზე და ამ პირობებში მისაღები რისკის დონეზე. აქ იგულისხმება საბალანსო და ბალანსგარეშე ანგარიშებთან დაკავშირებული რისკი.

აქტივების განაწილების მეთოდი – ლიკვიდობის მართვის მეთოდი, რომელიც გულისხმობს ბანკის აქტივებისა და პასივების შეპირისპირებას ვადებისა და თანხების მიხედვით. ამისათვის სახსრების განთავსების წყაროებსა და ძირითად მიმართულებებს აჯგუფებენ და ისე უპირისპირებენ ერთმანეთს, რომ პასივების გარკვეული ჯგუფების სახსრები აქტივების გარკვეულ ჯგუფებში განთავსდეს დაბანდებათა შემოსავლიანობისა და ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნების გათვალისწინებით.

აქტივების ლიკვიდობა – ფულად სახსრებად აქტივების გარდასახვის უნარი.

ბანკის ლიკვიდობა – იმის უნარი, რომ თავისდროულად, სრული მოცულობითა და დანაკარგების გარეშე უზრუნველყოს ყველა კონტრაგენტის წინაშე თავის სავალო ვალდებულებათა შესრულება, აგრეთვე მიაწოდოს მათ სახსრები ნაკისრ ვალდებულებათა ფარგლებში, მათ შორის – მომავალში.

ბანკის გადახდისუნარიანობა – ანგარიშსწორებათა ჩატარებისა და კლიენტების ვალდებულებებზე დადგენილ ვადებში სრული მოცულობით პასუხისგების უნარი გარკვეული თარიღისათვის.

ბანკების ასოციაცია – აქციონერული და არააქციონერული

ბანკების, სატრასტო კომპანიების ჯგუფები, რომელთა მიზანია მათი საერთო კეთილდღეობის მხარდაჭერა, საბანკო პრაქტიკის შესახებ სასარგებლო ინფორმაციის მიღება და ტრადიციების გაზიარება, აგრეთვე ურთიერთუსაფრთხოების უზრუნველყოფა. ნამყვანი როლი აკისრია ამერიკელ ბანკირთა ასოციაციას; მას ნაციონალური ბანკებისათვის, შტატების ბანკებისათვის, აქციონერული შემნახველი ბანკებისა და სატრასტო კომპანიებისათვის აქვს ცალკე სექციები.

ბაზელის შეთანხმება – აშშ-ს, დასავლეთ ევროპის ქვეყნების და იაპონიის ცენტრალური ბანკების წარმომადგენლებს შორის მიღებული შეთანხმება კომერციული ბანკებისათვის სარისკო კაპიტალის საკმარისობის სტანდარტული კოეფიციენტების შესახებ. იგი საბოლოოდ 1988 წ. ივლისში იქნა ხელმოწერილი შვეიცარიის ქალაქ ბაზელის საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკში. აღნიშნული შეთანხმების საფუძველზე, შემდგომში შემუშავდა ფედერალური სარეზერვო სისტემის – სარისკო კაპიტალის საკმარისობის მარეგულირებელი წესები. აღნიშნული სისტემის საქმიანობის რეგულირების ნორმები მთლიანად გამომდინარეობს ბაზელის შეთანხმებიდან.

ბაზელის ხელშეკრულება – (კუკის კომიტეტის მიერ შემუშავებული შეთანხმება, რომელიც 1975 წ. დეკემბერში მსოფლიოს უმსხვილესი ბანკების მმართველებმა დაამტკიცეს; იგი შეიცავს ძირითად დებულებებს ბანკების ზედამხედველობაზე პასუხისმგებლობის შესახებ, რომელიც ფუნქციონირებს არა მარტო ნაციონალური იურისდიქციის ფარგლებში, არამედ მოიცავს უცხოურ ბანკებს, განყოფილებებს და ფილიალებს.

გეპი (GAP) – თანაფარდობა აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის მათი ვადების მიხედვით. მის მისაღებად დროის ყოველი პერიოდისათვის საპროცენტო განაკვეთისადმი მგრძნობიარე აქტივებს (**RSA**) უნდა გამოაკლდეს საპროცენტო განაკვეთისადმი მგრძნობიარე ვალდებულებები (**RSL**) ე.ი. $GAP=RSA-RSL$. გეპი შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი. იგი წარმოადგენს ბანკის საპროცენტო შემოსავალზე საპროცენტო განაკვეთების ცვ-

ლილების გავლენის სიდიდის დადგენის ძირითად საშუალებას.

გრძელვადიანი ლიკვიდობის მაჩვენებელი ასახავს ბანკის საქმიანობის კიდევ ერთ მხარეს ვადების მიხედვით ოპერაციების შესაბამისობის თვალსაზრისით – ხანგრძლივი ვადით (ერთ წელზე მეტი ხნით) ბანკის დაბანდებებისა და ამავე ვადის მქონე წყაროების თანაფარდობას. ამ დროს გრძელვადიან წყაროებს მიაკუთვნებენ ერთ წელზე მეტი ვადის მქონე ვალდებულებებს და ბანკის საკუთარ სახსრებს. მაღალი ინფლაციისა და ფინანსური რყევების პერიოდებში ეს კოეფიციენტი პრაქტიკულ ინტერესს არ იწვევს, მაგრამ ეკონომიკის სტაბილიზაციის, წარმოებაში ინვესტიციების გადიდებისა და გრძელვადიანი დაკრედიტების მოცულობათა ზრდის დროს იგი მეტ მნიშვნელობას იძენს და ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთ არსებით მხარეს აშუქებს.

დადებითი გეპი (მგრძნობიარობა აქტივებით) მიუთითებს იმაზე, რომ მოცემულ პერიოდში საჭირო იქნება ვალდებულებებზე უფრო მეტი მოცულობის აქტივების სხვა ფასში გადაანგარიშება.

ლიკვიდობა – 1. ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს სხვადასხვა აქტივის ფულად გარდაქმნის შესაძლებლობას; აქტივების გადახდის საშუალებად გამოყენების უნარი მათი ნომინალური ღირებულების შეუცვლელად; 2. ფირმის (კომპანიის, ბანკის) უნარი, დროულად შეასრულოს თავისი ვალდებულებები, ლიკვიდურობის დონეს განსაზღვრავს ადვილად რეალიზებადი აქტივების ზვედრითი წონა, კრედიტების ოპერაციული მობილიზების შესაძლებლობები, დავალიანების ოდენობისა და კონკრეტულ მომენტში ფირმის განკარგულებაში არსებული ლიკვიდური სახსრების თანაფარდობა და სხვ.

ლიკვიდობა ჭარბი – საგადახდელო შესაძლებლობათა გადამეტება ფულად ვალდებულებებზე.

ლიკვიდობის რისკი – ისეთი სიტუაციის წარმოქმნა, როდესაც შეუძლებელია ფინანსური აქტივების სწრაფი კონვერსია საგადასახადო საშუალებებად დანაკარგების გარეშე, ან დამატებითი ვალდებულებების მოზიდვის გარეშე მისაღები ფასებით.

ლიკვიდობის კოეფიციენტი – თანაფარდობა კომპანიების ფულადი სახსრებისა და სწრაფად რეალიზებადი აქტივების (აქციების, ობლიგაციების და ა.შ.) ოდენობასა და მათი მოკლევადიანი ვალდებულებების თანხას შორის. გვიჩვენებს ფირმების ფაქტობრივ შესაძლებლობებს, დათქმულ ვადებში შეუფერხებლად შეასრულონ (გადაიხადონ) ყველა ვალდებულება. ბანკისათვის – მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს ბანკის ლიკვიდურობას; საკრედიტო დანესებულების ბალანსის აქტივების სხვადასხვა მუხლის თანაფარდობა პასივის გარკვეულ მუხლთან ან, პირიქით, პასივის მუხლისა აქტივის მუხლთან.

ლიკვიდობის ნორმა – ნაღდი ფულის, დებიტორული დავალიანებისა და ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდების დაჯამებული სიდიდე, გაყოფილი მოკლევადიან ვალდებულებებზე.

ლიკვიდური „ხაფანგი“ – ეკონომიკის მდგომარეობა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მეტისმეტად დაბალი საინვესტიციო აქტიურობა. ამგვარი მდგომარეობა იქმნება მაშინ, როდესაც მოსახლეობა უპირატესობას ანიჭებს ლიკვიდური სახსრების დაგროვებას, რაც კრედიტზე პროცენტის განაკვეთის შემცირების საშუალებას იძლევა.

ლიკვიდური აქტივები – იგულისხმება სალაროს ნაღდი ფული და ზოგიერთი სხვა აქტივი, რომლებიც დაუყოვნებლივ გადაიქცა ნაღდ ფულად, კერძოდ, სახსრები ცენტრალური ბანკის ანგარიშებზე, სახსრები ანგარიშსწორების ანგარიშზე პირველი კლასის ბანკებში, ასევე ყველაზე ცნობილი საიმედო კომპანიების ფინანსურ ბაზარზე კოტირებადი ფასიანი ქაღალდები. „ლიკვიდური აქტივების“ ცნება უკავშირდება სტაბილურად პროგნოზირებადი ფასით სწრაფად რეალიზაციის შესაძლებლობას, რომელიც გულისხმობს არსებითი დანაკარგების გარეშე მათი სწრაფად შექენის ფართო ბაზარს. აქტივების ლიკვიდობა გვევლინება, როგორც შეფარდებითი სიდიდე, ვინაიდან მათი გაყიდვა შესაძლებელია. აქტივის ფულად გადაქცევის ფასში ვლინდება აქტივისა და მის საბალანსო ღირებულებას შორის სხვაობა.

ლიკვიდური სახსრები – ნაღდი ფულადი სახსრები, ბანკში

მიმდინარე ანგარიშებზე არსებული ნაშთი, ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდები, საბრუნავი კაპიტალის ელემენტები და სხვ., რომელთა გამოყენებაც შეიძლება სესხის აღებისას ნაკისრი ვალდებულებების შესასრულებლად.

მართვადი პასივები – პასივების ის ნაწილი, რომელთა ფორმირების ინიციატივა თვითონ ბანკს ეკუთვნის და რომელთა მეშვეობითაც ბანკს შეუძლია გავლენა იქონიოს სარეესურსო ბაზის ვადიანობასა და მდგრადობაზე, აგრეთვე ცვალოს მისი ფორმირების ხარჯები.

მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი გვიჩვენებს, თუ რამდენად დაბალანსებულია ბანკის აქტივები და პასივები უახლოესი თვისთვის, რამდენად სწორად დაიგეგმა ნაპროებისა და დაბანდობების სტრუქტურა მოკლევადიანი პერსპექტივებისათვის, რამდენად ზუსტად ახდენენ ბანკის მუშაკები მიმდინარე გადასახდებლობისა და შემოსულობათა პროგნოზირებას, აქტივებში განუთავსებელი რჩება შემოსავლის მომტანი თავისუფალი სახსრები, თუ, პირიქით, ჭარბადაა განთავსებული ლიკვიდობის საზიანოდ.

მიმდინარე ლიკვიდობის მაჩვენებელს ანგარიშობენ ლიკვიდური ჯამის შეფარდებით მოთხოვნამდე ანგარიშებით და 30 დღემდე ვადის მქონე ანგარიშებით წარმოქმნილ ვალდებულებებთან. იგი დროის უფრო მეტ შუალედს მოიცავს (30 დღემდე); იგი ლიკვიდობის, როგორც ნაკადის, შეფასების მცდელობას წარმოადგენს.

მყისიერი ლიკვიდობის მაჩვენებელი, რომელსაც ანგარიშობენ ბანკის მალაღლიკვიდური აქტივების ჯამის შეფარდებით მოთხოვნამდე ანგარიშებით არსებულ ვალდებულებებთან, ხატოვნად შევადაროთ „გაელვებას“, რომელიც ბანკის ბალანსის ლიკვიდობას აშუქებს დროის მოცემული მომენტისათვის. იგი ყოველდღე და ყოველ საათს იცვლება და ახასიათებს ლიკვიდური სახსრების მარაგს კონკრეტული თარიღისათვის იმ ვალდებულებების მიმართ, რომლებიც ერთ მომენტში შეიძლება მოითხოვონ. ცენტრალურმა ბანკმა მყისიერი ლიკვიდობის ნორმატივის მინიმალურად დასაშვებ მნიშვნელობად 20% დაანება.

ნეგატიური გეპი, ანუ საპროცენტო განაკვეთებისადმი ვალდებულებების მგრძობიარობა, მიუთითებს, რომ დროის მოცემულ პერიოდში, სხვა ფასებში გადასაანგარიშებელ ვალდებულებათა მოცულობა აღემატება სხვა ფასებში გადაანგარიშებულ აქტივების მოცულობას. საპროცენტო განაკვეთის ზრდის შემთხვევაში იგი იქონიებს ნეგატიურ გავლენას ბანკის საპროცენტო შემოსავალზე, რადგან ხარჯები საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებებზე გაიზრდება უფრო მეტად, ვიდრე აქტივებიდან მიღებული საპროცენტო შემოსავალი. ამავე დროს, საპროცენტო განაკვეთის შემცირებისას, ნეგატიური გეპის შემთხვევაში, ბანკის მოგება გაიზრდება, რადგან საჭირო იქნება უფრო მეტი მოცულობის ვალდებულებათა უფრო დაბალ ფასში გადაანგარიშება.

საბანკო ლიკვიდური სახსრები – შედგება ნაღდი ფულის, მოკითხვამდე ანაბრების ანგარიშებზე არსებული ნაშთის, სხვადასხვა მოკლევადიანი დეპოზიტების, კერძო და სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების, კომერციული თამასუქისა და ბანკის სხვა ადვილად რეალიზებადი სახსრებისაგან.

საბანკო სისტემის ლიკვიდობა – ფართო გაგებით არის ნაციონალური საბანკო სისტემის ისეთი ორგანიზაცია, ერთიანი ბაზა, რომლის დროსაც ღირებულებების თავისდროული და უსაფრთხო გადაადგილების უზრუნველყოფა ხდება ეროვნული ეკონომიკის ჩარჩოებში. ვინრო გაგებით, საბანკო სისტემის ლიკვიდობის ქვეშ გულისხმობენ მიმოქცევაში ფულადი მასის და არახანგრძლივი ვადების რეალიზაციის სხვა აქტივებს, ე.ი. იმ აქტივებს, რომლების შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საბანკო სისტემაში ვალდებულებათა დაფარვისათვის. საბანკო სისტემის ლიკვიდობა უზრუნველყოფილია, პირველ რიგში, მაღალლიკვიდური სახსრების საკმარისი რაოდენობით (მიმოქცევაში ფულის მასის მოცულობით), მეორე მხრივ, საგადასახადო სისტემის ფუნქციონირების საიმედოობით, ანგარიშსწორების ეფექტური ორგანიზაციით, მესამე, ეროვნული და მაკონტროლებელი ორგანოების მიერ განხორციელებული ზედამხედველობით კომერციულ ბანკებზე, და ბოლოს, მეოთხე, მაკროეკონომიკური მაჩვენებლებ-

ის სტაბილურობით ეროვნულ ეკონომიკაში, რომელიც შეეხება ინფლაციის დაბალ დონეს, ბიუჯეტის დეფიციტსა და სამართლებრივი ურთიერთობების განვითარებას ქვეყანაში.

საერთაშორისო საბანკო ლიკვიდობა – მდგომარეობს საერთაშორისო საბანკო თანამეგობრობის სხვადასხვა ქვეყნის კომერციული ბანკების მონაწილეთა უნარსა და შესაძლებლობაში, შეასრულონ მათზე დაკისრებული მოვალეობები, გადაადგილონ ღირებულება მსოფლიო მასშტაბით.

საპროცენტო განაკვეთის რისკი – წარმოადგენს საბანკო ოპერაციების ისეთ ააპექტს, რომლის მნიშვნელობა უფრო და უფრო იზრდება. კონკურენციის გამკაცრება მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს საპროცენტო განაკვეთების რიშიდა კონტროლია სამსახურია პროფილის შეცვლისადმი, ბანკის მოქნილობაა, რომელიც შეჯირენია ან საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებებიდან მოგვბია მიღებისათვია აუცილებელი ახალი ფინანსური ინსტრუმენტების დახმარებით უფრო არულყოფილი ხდება. საპროცენტო განაკვეთის რისკი განიანზღვრება, როგორც ბანკის მგრობიარობა საპროცენტო განაკვეთია ცვლილებიაადმი. საპროცენტო განაკვეთის ანგვია ან დანევის დროს, დანეუბულებია საპროცენტო განაკვეთებით გამონეული რისკი შეიძლება განიხილოს, როგორც პოტენციური ცვლილებები მის ოფიციალურად გამოცხადებულ წმინდა მოგებაში ან მის საბაზრო ღირებულებაში.

სახსრების საერთო ფონდის მეთოდი – ბანკის ლიკვიდობის მართვის მეთოდი, რომელიც მდგომარეობს ბანკის სახსრების ყველა წყაროს გაერთიანებაში შემდგომში მათ მოსათავსებლად სახსრების საერთო ფონდში ისე, როგორც ამას ბანკი ამჯობინებს.

საერთო ლიკვიდობის მაჩვენებელს ანგარიშობენ ლიკვიდური აქტივების შეფარდებით აქტივების მთელ თანხასთან. ამ კოეფიციენტის მრიცხველშია ის აქტივები, რომლებსაც მიმდინარე ვალდებულებათა დაფარვის უნარი აქვთ – მაღალლიკვიდური აქტივები და უახლოესი 30 დღის განმავლობაში დაფარვის ვადის მქონე აქტივები. მრიცხველში აქტივების მთელი თანხიდან გამოყ-

ოფილია ის აქტივები, რომელთა ამოქმედებაც საქიროების შემთხვევაში შესაძლებელია მენაბრეებისა და კრედიტორების წინაშე არსებულ ვალდებულებათა შესასრულებლად. გარდა ამისა, ჯამური აქტივებიდან გამორიცხავენ ცენტრალურ ბანკში დეპონირებულ სავალდებულო რეზერვებს.

საპროცენტო განაკვეთისადმი ბანკის წმინდა მოგების მგრძნობიარობა წარმოადგენს საპროცენტო განაკვეთის რისკის საბუღალტრო ასპექტს, რაც გულისხმობს იმის დადგენას, თუ როგორ შეიცვლება ორგანიზაციის წმინდა მოგება, საპროცენტო განაკვეთის შეცვლის შემთხვევაში, ანუ საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებისას შეიცვლება პროცენტების მომტანი აქტივებიდან მიღებული შემოსავლები და პროცენტული ხასიათის დეპოზიტებზე განეული ხარჯები, რის შედეგადაც შეიცვლება ბანკის წმინდა საპროცენტო მოგება.

რაც შეეხება საპროცენტო განაკვეთისადმი ბანკის წმინდა ღირებულების მგრძნობიარობას, იგი წარმოადგენს საპროცენტო განაკვეთის რისკის ეკონომიკური ასპექტის შეფასებას. ბანკის წმინდა ღირებულება, ეკონომიკური თვალსაზრისით, წარმოადგენს ყველა იმ მოსალოდნელი ნაღდი თანხების ნაკადების მიმდინარე წმინდა ღირებულებას, რომლებიც დისკონტირებულია საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის გათვალისწინებით.

სახელმწიფოს ლიკვიდური სახსრები – მოიცავს ცენტრალური ბანკისა და სტაბილიზაციის ფონდის რეზერვებს, რომლებიც აუცილებელია საზღვარგარეთ დაგეგმილი სასაქონლო და საკრედიტო ოპერაციების მომსახურებისათვის. ოფიციალურ რეზერვებს მიეკუთვნება ოქროს მარაგი და კონვერტირებადი უცხოური ვალუტა, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წევრი ქვეყნების სარეზერვო პოზიცია (ფონდის კაპიტალში ამ ქვეყნების შესატანი წილი, რომელიც შეიძლება გაასესხონ) და სახელმწიფოთაშორისი მოკლევადიანი კრედიტის სპეციალური სახე.

ფირმის ლიკვიდური სახსრები – სახსრები, რომელიც შედგება ნაღდი ფულის, ფასიანი ქაღალდების, ბანკებში ანგარიშებზე არსებული რესურსებისა და სასაქონლო-მატერიალური მარაგ-

ის ზოგიერთი ელემენტისაგან.

უპირატესობის მინიჭების ლიკვიდურობა – მომხმარებელთა არჩევანი, თავიანთი დანაზოგის რა ნაწილი იქონიონ ფულადი ფორმით და რა – ნაკლებად ლიკვიდური სახსრების სახით (ფასიანი ქაღალდები, მატერიალურ-ნივთობრივი აქტივები და ა.შ.).

ძვირფას ლითონებთან დაკავშირებული ოპერაციების ლიკვიდობის მაჩვენებელს ანგარიშობენ ფიზიკური ფორმის მქონე ძვირფასი ლითონების შეფარდებით ძვირფას ლითონებზე იმ ვალდებულებებთან, რომელთა შესრულების ვადა უახლოესი 30 დღის განმავლობაშია. ეს მაჩვენებელი ერთმანეთს უდარებს ბანკის ერთი და იმავე შინაარსის ავტიურ და პასიურ ოპერაციება – ძვირფას ლითონებთან დაკავშირებით. მათი ლიკვიდობის ნორმატივი ადგენს მინიმალურად დასაშვები სიდიდის 20%-იან მნიშვნელობას.

ხანგრძლივობის ანალიზი – ხანგრძლივობის ანალიზი გამოიყენება იმ ნაღდი თანხების ნაკადია საშუალო გენონილი ხანგრძლივობია გამოსათვლელად, რომელიც წარმოიქმნება სხვადასხვა ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენების შედეგად. ზვეულებრივი საშუალო ნაღდი ფულის ნაკადის ნაცვლად ხანგრძლივობა იძლევა უფრო მეტ ინფორმაციას ნაღდი ფულის ნაკადის ანალიზისათვის. ხანგრძლივობის მეთოდის გამოყენებით შეიძლება გამოვთვალოთ, თუ რა პროცენტით შეიცვლება ნაღდი ფულის ნაკადი საპროცენტო განაკვეთის ერთი პროცენტით შეცვლისას. ხანგრძლივობის ანალიზი იძლევა საშუალებას, დავადგინოთ, რამდენადაა მგრძნობიარე ბანკის ნაღდი ფულადი ნაკადი საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებისადმი.

? კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის

1. რა არის ლიკვიდობა და როგორია მისი როლი კომერციული ბანკის საქმიანობაში?
2. გააშუქეთ ტერმინ „ლიკვიდობის“ გამოყენების ისტორიული ასპექტი.

3. რომელი ობიექტების ლიკვიდობას ახასიათებენ თანამედროვე ეკონომიკურ ცხოვრებაში?

4. დაახასიათეთ ბანკის ლიკვიდობის ცნება – მიკრო- და მაკროდონეზე, ვინრო და ფართო აზრით.

5. რომელი შიდა და გარე ფაქტორები განსაზღვრავს კომერციული ბანკის ლიკვიდობას?

6. რომელი ფაქტორები მოქმედებენ ქვეყნის საბანკო სისტემის ლიკვიდობაზე?

7. რას ნარმოადგენს ბანკების საერთაშორისო ლიკვიდობა?

8. აქტიური და პასიური ოპერაციების ვადების მიხედვით თანაფარდობის რომელ ნორმირებად მაჩვენებელს იცნობთ?

9. რომელი ნორმატიული მაჩვენებლები ზღუდავს საქართველოს ბანკების აქტიური ოპერაციების რისკიანობას?

10. რომელი ნორმირებადი მაჩვენებლების მეშვეობით ახდენს ცენტრალური ბანკი კომერციული ბანკების სარესურსო ბაზის სტაბილურობის სტიმულირებას?

11. მაღალლიკვიდური სახსრების რომელ მაჩვენებლებს იცნობთ?

12. რა არის ბანკის გადახდისუნარიანობა და რა განსხვავებაა „ლიკვიდობისა“ და „გადახდისუნარიანობის“ კატეგორიების შინაარსებს შორის?

13. განმარტეთ ლიკვიდობის რისკი, გამოყავით მისი შემადგენელი ელემენტები და ახსენით კომერციული ბანკის ფინანსურ სიმტკიცეზე მათი ზემოქმედების მექანიზმი.

14. როგორი ურთიერთკავშირი არსებობს ლიკვიდობის, შემოსავლიანობის მაჩვენებლებსა და ბანკის საქმიანობაში არსებულ შიდა კონტროლის სამსახურს შორის?

15. რა არის ბანკის აქტივების ლიკვიდობა?

16. დაახასიათეთ ბანკის ლიკვიდობის პირველადი და მეორადი რეზერვები: მათი შემადგენლობა და მნიშვნელობა ბანკისთვის.

17. დაასახელეთ ბანკის ლიკვიდობის ანალიზის ძირითადი მიმართულებები, განსაზღვრეთ მათი ძირითადი უპირატესობები და ნაკლოვანებები.

18. ინფორმაციის რომელ წყაროებს იყენებენ კომერციული ბანკის ლიკვიდობის ანალიზისათვის?

19. ჩამოთვალეთ ლიკვიდობის ანალიზის ძირითადი ეტაპები და ახსენით მათი შინაარსი.

20. პასივების რომელ ჯგუფებს გამოყოფენ მათი სტრუქტურული ანალიზის დროს და როგორია საანალიზო ჯგუფების ძირითადი პარამეტრები?

21. აქტივების რომელ ჯგუფებს გამოყოფენ მათი სტრუქტურული ანალიზის დროს და როგორია საანალიზო ჯგუფების ძირითადი პარამეტრები?

22. დაასახელეთ ლიკვიდობის ანალიზის დროს კოეფიციენტების მეთოდის გამოყენების ძირითადი ღირსებები და ნაკლოვანებები.

23. როგორ ახორციელებენ კომერციული ბანკების საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირებას?

24. როგორია ლიკვიდობის რეგულირებისთვის ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული ნორმატივები?

25. დაასახელეთ კომერციულ ბანკებში ლიკვიდობის მართვის მეთოდების განვითარების ძირითადი მიმართულებები და განმარტეთ მათი შინაარსი.

26. რა მეთოდებს მოიცავს ბანკის აქტივების მართვა?

27. რა მეთოდებს მოიცავს პასივების მართვა?

28. ახსენით სახსრების საერთო ფონდის მეთოდის შინაარსი, აღწერეთ მისი სქემა, გამოყავით მისი ძირითადი ღირსებები და ნაკლოვანებები.

29. ახსენით რესურსების განაწილების მეთოდის შინაარსი, აღწერეთ მისი სქემა, გამოყავით მისი ძირითადი ღირსებები და ნაკლოვანებები.

30. რა არის მართვადი პასივები და როგორია მათი როლი ლიკვიდობის შენარჩუნებაში?

31. რა არის საპორტფელო მიდგომა ლიკვიდობის მართვისადმი, რაში მდგომარეობს მისი ძირითადი ღირსებები და ნაკლოვანებები?

რეკომენდებული ლიტერატურა

კაკულია რ., ხელაია გ. ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის ზოგადი თეორია. თბ., 2000.

კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობა – რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო. საქართველოს ეროვნული ბანკი. 1999.

კოვზანაძე ი. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბ.: თსუ, 2001.

ხელაია გ. ფული, ბანკები და ბირჟები. თბ., 1996.

Банковское дело. Авт. колл. под ред. Г.Г. Коробовой. М.: Экономист, 2003.

Банк и Банковские операции. Под ред. Е.Ф. Жукова. М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997.

Банковские операции. Учеб. пособие. Под ред. О.И. Лаврушина. Ч. I. М. ИНФРА-М, 1995.

Банковский портфель: в 3-х томах. /Авт. колл. ред. Ю.И. Коробов, Ю.Б. Рубин, В.И. Солдаткин. М.:Соминтех, 1994-1995.

Банковское дело. Учебник/ Под редакцией В.Н. Коллесникова, Л.П. Кроливецкой. М.: Финансы и статистика, 1994.

Банковское дело. Учебник. Под ред. О.И. Лаврушина. М.: Финансы и статистика, 2001.

Коробова Г.Г., Нестеренко Е.А. Банковские риски. Учеб. пособие. Саратов: Изд-во Саратов. гос. экон. академии, 1996.

Миловидов В.Д. Современное банковское дело: Опыт организации и функционирования банков США. М.: Изд-во Моск. университета, 1992.

Сверук В.Т. Банковские риски. М.: Дело ЛТД, 1995

Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление и операции. М.: Вс□ для вас, 1993.

Банковское дело: управление и технологии: Учебн. пособие для вузов/ Под редакцией проф. А.М. Тавасиева. М., ЮНИТИ - ДАНА, 2001.

Основы банковской деятельности (Банковское дело). Учебное

пособие/Под.ред. К.Р.Тагирбекова М., ИНФРА-М., 2001.

Ямпольский М., Ликвидность банков и кредитная политика. М.: Дело, 1992.

Синки Д.Ж. (мл.), Управление фьпапсами в коммерческих банках: пер. с англ. М.: Сата аху, 1994.

Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Пер. с. англ. М.: Дело. 1997.

Дженмс Ф. Нильсен. Банковское дело. Словарь.: Пер. с. англ. М.: ИНФРА - М. 2001.

Чарлз Дж. Вулфел. Энциклопедия Банковского дела и финансов. Пер. с англо-ого. М., 2000.

გვთავსდება თავი. საბანკო რისკების მართვა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 16.1. საბანკო რისკების არსი და კლასიფიკაცია
- 16.2. კომერციული ბანკის მიერ რისკების მართვის ორგანიზაცია
- 16.3. საკრედიტო რისკი: შინაარსი, შეფასება, მართვის მეთოდები
- 16.4. საკრედიტო რისკები და სესხებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისათვის შექმნილი რეზერვი
 - 16.4.1. საკრედიტო პორთფელის ანალიზი
 - 16.4.2. კომერციული ბანკის საკრედიტო რისკის ფაქტორი
 - 16.4.3. სანარმოების საკრედიტო რისკის მიხედვით კლასიფიკაცია ფინანსურ მდგომარეობაზე და კრედიტის უზრუნველყოფის ხარისხზე დამოკიდებულებით.
- 16.5. სადეპოზიტო რისკი და მისი აღკვეთის საბანკო ღონისძიებები
- 16.6. ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების რისკი: შინაარსი და კომერციული ბანკის საქმიანობა მის დასარეგულირებლად
- 16.7. საპროცენტო რისკი: არსი და მართვის თავისებურებები
- 16.8. სავალუტო რისკი: არსი, სახეები, მართვის მეთოდები
- 16.9. დარგობრივი და ქვეყნის რისკი
- 16.10. ორგანიზაციული და საკადრო: არსი, მიზეზები, მართვა მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

ბანკის რეპუტაციის დაკარგვის რისკი
გადაყვანის რისკი
დარგობრივი რისკი
ლიკვიდობის დაკარგვის რისკი
როლოველური კრედიტი
საბაზრო რისკი

სავალუტო რისკი
საკრედიტო რისკი
საოპერაციო რისკი
სამართლებრივი რისკი
საპროცენტო რისკი
ქვეყნის რისკი
ფინანსური რისკი
ფუნქციონალური რისკი

16.1. საბანკო რისკების არსი და კლასიფიკაცია

საბანკო რისკები შედის ეკონომიკური რისკების სისტემაში და უკვე ამიტომ თავისი ბუნებით რთულ რისკებად გვევლინება. ამ სისტემაში ისინი იმ სხვა ეკონომიკური რისკების გავლენას განიცდიან, რომლებიც იმავე დროს სპეციფიკური, დამოუკიდებელი რისკებია.

რისკის საკითხს ეკონომიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან მას უკავშირდება გადაწყვეტილების მიღების პროცესი საინფორმაციო გაურკვეველობის პირობებში. რისკის რაობაში გარკვევა სერიოზული საქმეა. პრაქტიკული გამოცდილება ადასტურებს, რომ ვისაც გარისკვა შეუძლია, იგი მოგებულ რჩება. ამიტომ ისეთი ადამიანები, ვისაც გარისკვის უნარი აქვს, მაგრამ ამ დროს საჭირო რეგლამენტაციას ემორჩილება, ეკონომიკური საზოგადოების ნამდვილი მონაპოვარი და თანამედროვე ეროვნული ეკონომიკის მდგრადი განვითარების ფასეული რესურსია.

საბანკო რისკის ცნება ჩვენს ეკონომიკურ ლიტერატურაში მხოლოდ ბოლო წლებში გაჩნდა, ტერმინი „რისკი“ განმარტებულია როგორც „შესაძლო საფრთხე, ალაღბედზე მოქმედება წარმატების იმედით“, აგრეთვე „გარისკვა - მთელი პასუხისმგებლობის, რაიმეს მთელი შედეგების აღება საკუთარ თავზე“, ე.ი. რისკს საფუძვლად უდევს მომავლის რწმენის უქონლობა. ტრადიციუ-

ლად გამოყოფენ რისკის ორ განმარტებას. პირველი ეყრდნობა რისკის მიზეზებს და მათ გაურკვეველობას (მაგალითად: მე არ ვიცი, როგორ შეიცვლება პროცენტი). მეორე განმარტება ეყრდნობა თვითონ რისკზე ზემოქმედებას. აქედან, რისკი არის ნეგატიური გადახრები დასახული მიზნიდან (მაგალითად, ველოდები, რომ კრედიტს დააბრუნებენ, მაგრამ მას არ აბრუნებენ). ტერმინ „რისკის“ ეტიმოლოგია მოდის ლათინური *reskum*-იდან, რომელიც აღნიშნავს რისკს, ზღვაზე, საფრთხეს, ან იმას, რაც ნგრევას იწვევს. ჯანსაღი აზრის შესაბამისად, რისკი ისეთი რამეა, რასაც უნდა გავუზრბოდეთ. ეკონომიკური აზრით, რისკი კომპენსაციას საჭიროებს. ამიტომ სამეცნიერო ლიტერატურაში ტერმინ „რისკს“ განმარტავენ თანაფარდობით: რისკი - შემოსავალი ან რისკი - მოგება.

საბანკო რისკის განსაზღვრის საკითხი საკამათოა. ზოგიერთი ავტორი არ ეთანხმება საბანკო რისკის, როგორც ბანკის შესაძლო ზარალის განმარტებას და რისკს განსაზღვრავს როგორც გადაწყვეტილების მიღების ისეთ სიტუაციას, რომელსაც ინფორმაციის გაურკვეველობა ახასიათებს. აქედან, საბანკო რისკი იმ ინფორმაციის გაურკვეველობით წარმოქმნილი სიტუაციაა, რომელსაც ბანკი იყენებს მართვისა და გადაწყვეტილებების მიღებისათვის.

რისკის მიზეზები მეტად მრავალფეროვანია: ეკონომიკური კრიზისები, საგარეო დავალიანების ზრდა, ფინანსური ინოვაციები, ინფლაციური პროცესები, ბანკის დანახარჯების ზრდა და სხვა.

საბანკო სისტემის შესახებ კლასიკური მოძღვრება ეყრდნობა იმ სამი წამყვანი კრიტერიუმის არსებობას, რომლებსაც ბანკები უნდა ითვალისწინებდნენ: ლიკვიდობა, რენტაბელობა და უსაფრთხოება.

პრაქტიკულ საბანკო საქმიანობაში იგულისხმება ან მიზნების ერთნაირი მნიშვნელობა, ან მოგების მაქსიმიზაცია ლიკვიდობის შენარჩუნებისა და უსაფრთხოების გათვალისწინების პირობებში.

როგორც საზღვარგარეთული პრაქტიკა მონშობს, რისკის შინაარსობრივი მხარე და მისი დადგენის ხერხები მუდმივ მოდი-

ფიკაციას განიცდის. ამას მთელი რიგი მიზეზები აქვს, რომელთა შორის შემდეგი ჯგუფები შეგვიძლია გამოვყოთ:

I. ბაზრის სტრუქტურის ცვლილება: კონკურენციის გამწვავება; ბანკების უნივერსალიზაცია; განყოფილებათა ექსპანსია; კლიენტების სტრუქტურის გათანაბრება.

II. პროცენტების სიდიდის რყევა, რასაც განაპირობებს გარე ფაქტორები: კონიუნქტურა, ფულის პოლიტიკა, არასაბანკო კონკურენციის გაძლიერება.

III. კლიენტთა მოთხოვნების ამაღლება, რაც გამოიხატება ფასების მგრძობელობის ზრდაში და საბანკო მომსახურებაზე უფრო დიფერენცირებულ მოთხოვნაში.

IV. ბანკების დანახარჯების ზრდა.

V. ტიპიური საბანკო რისკების მნიშვნელობის მატება და რაოდენობრივი ზრდა, რომლებიც ყოველთვის არსებობს (საკრედიტო რისკი, საპროცენტო რისკი და სხვა).

VI. ეკონომიკური ზრდის ტემპების სტაგნაციის ტენდენციები, რომლებსაც ბანკების საკუთარი განვითარებისთვის აქვთ მნიშვნელობა.

საბანკო რისკები ბანკის საქმიანობის ყველა მხარეს მოიცავს. მათი საკლასიფიკაციო სტრუქტურა ეკონომიკური რისკის კონცეპტუალურ საფუძველს ეყრდნობა (იხ. სქემა 16.1; 16.2).

საბანკო რისკების კლასიფიკაციისადმი მიდგომები განსხვავებულია. ერთ-ერთი მათგანის მიხედვით, საბანკო რისკების ეკონომიკური კლასიფიკაციის საშუალებას გვაძლევს შემდეგი მნიშვნელოვანი ელემენტები: 1) კომერციული ბანკის ტიპი და სახეობა; 2) საბანკო რისკის გავლენისა და წარმოშობის სფერო; 3) ბანკის კლიენტთა შემადგენლობა; 4) რისკის გაანგარიშების მეთოდი; 5) საბანკო რისკის დონე; 6) რისკის განაწილება დროში; 7) რისკის აღრიცხვის ხასიათი; 8) საბანკო რისკის რეგულირების შესაძლებლობა; 9) ამ რეგულირების მეთოდები.

საბანკო დაწესებულებების რისკების სტრუქტურის შესწავლისადმი მეორე მიდგომა ეფუძნება მათ დაყოფას ეკონომიკურ და პოლიტიკურ რისკებად. თავის მხრივ, ერთიცა და მეორეც შეიძლება იყოს შიდა და გარე. გარე რისკები უშუალოდ არ უკავ-

რისკების დონე	რისკების სახეები
<p>მიკროდონის რისკები – რისკები, რომლებიც გამოწვეულია ისეთი მაკროეკონომიკური და ნორმატიულ-სამართლებრივი პირობებით, რომლებიც ბანკის საქმიანობაზე არ არის დამოკიდებული.</p> <p>ეს ე.წ. საგარეო რისკების, რომლებიც დაკავშირებულია მთლიანად ეკონომიკაში სიტუაციების ცვლილებებთან, ისინი არ გამომდინარეობს თვით ბანკის საქმიანობისაგან; ასეთი რისკები შექმნილია დაგვარად უნდა იქნეს შეცნობილი და გათვალისწინებული.</p>	<p>სამამულ და საერთაშორისო ფინანსური ბაზრების მიმდინარე ტენდენციები (CIMKOCX) და შემოსავლიანობა, სადაც ბანკი ატარებს ოპერაციებს და გარიგებებს – არ პასუხობს ბანკის ინტერესებს;</p> <p>ეკონომიკური განვითარების ნეგატიური საერთო და სტრუქტურული (დარგობრივი და რეგიონალური) ტენდენციები;</p> <p>სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკის არაკეთილსაქმურული ცვლილებები;</p> <p>საბანკო საქმიანობის სამამულ და უცხოური ნორმატიულ-სამართლებრივი პირობების არასასურველი ცვლილებები.</p>
<p>მიკროდონის რისკები – ლიკვიდობის დაკარგვის და კაპიტალის ღირებულების შემცირების რისკები. ისინი მოიცავენ როგორც საგარეო, ისე შიდა რისკების ელემენტებს. ბევრი რამაა დამოკიდებული ბანკის მართვის აპარატის კომპეტენტურობაზე; გარდა ამისა შიდა და საგარეო ბაზრებზე მოქმედებს ბანკის რისკების გამომწვევი ბევრი რისკი.</p>	<p>საკრედიტო რისკი ქვეყნის რისკი სახსრების გადარიცხვების დაყოვნების რისკი საბაზრო რისკი საოპერაციო რისკი საპროცენტო რისკი ლიკვიდობის დაკარგვის რისკი სამართლებრივი რისკი ბანკის რეპუტაციის დაკარგვის რისკი ფასეულობათა დატაცება</p>
<p>ინდივიდუალური დონის რისკები (თანამშრომლის დონე) – შიდა რისკები, რომელთა დონე ძირითადად არის დამოკიდებული ბანკის მუშაკის არა იმდენად პროფესიონალიზმზე, რამდენადაც მის წესიერებაზე.</p>	<p>ისეთი გარიგებების და ოპერაციების ჩატარება, რომლებსაც ბანკებისათვის ზარალი მოაქვთ; ამგვარი ოპერაციების დაფარვა. ბანკის ჩათრევა ჩრდილოვან ეკონომიკასთან დაკავშირებულ კომერციულ საქმიანობაში.</p>

სქემა 16. 1. რისკების კლასიფიკაცია მათი წარმოშობის წყაროების მიხედვით

შირდება ბანკის საქმიანობას. მათ დონეზე გავლენას ახდენს ფაქტორთა ძალიან დიდი რაოდენობა - პოლიტიკური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული, სოციალური, გეოგრაფიული და სხვა. შიდა რისკებს თვითონ ბანკის, მისი კლიენტების (მსესხებლების) ან კონკრეტული კონტრაქტების საქმიანობა განაპირობებს.

საბანკო რისკების ტრადიციული სტრუქტურა გულისხმობს შიდა და გარე რისკების გამოყოფას. გარე რისკები ორ ჯგუფად იყოფა. I ჯგუფი - ლიკვიდობის რისკები; II ჯგუფი - წარმატების რისკები.

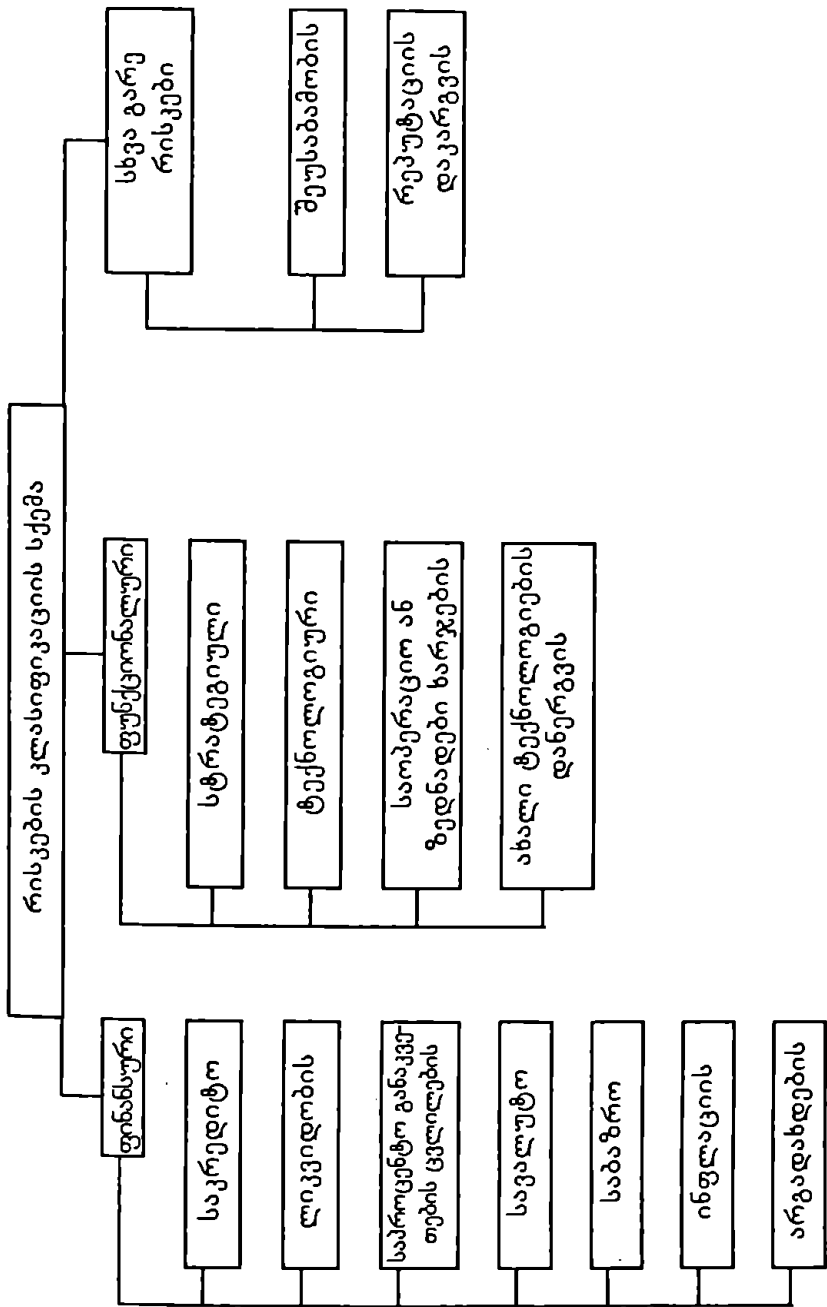
ლიკვიდობის რისკები მოიცავს: პროლონგაციის რისკი, როდესაც ანაბრებს მათ ვადამდე ინვევენ უკან (დემოზიტური რისკი); ახალი, დაუგეგმავი კრედიტების რისკი; საქმიანობის ახალ სახეობათა რისკები: ფაქტორინგული, ლიზინგური, საბაზრო და სხვა; სხვა რისკები.

წარმატების რისკებს ეკუთვნის: დარგობრივი რისკი; ქვეყნის რისკი; საპროცენტო რისკი; სავალუტო რისკი; სხვა რისკები.

როგორც მოყვანილი სტრუქტურულიდან გამომდინარეობს, ლიკვიდობის ძირითადი რისკია საკრედიტო რისკი. თუმცა, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბოლო წლებში ბანკები აქტიურად ეწევიან საინვესტიციო ოპერაციებს ფასიან ქალაქებზე, რის გამოც ძლიერდება საბაზრო რისკის მნიშვნელობა.

გვხვდება საბანკო რისკების სხვაგვარი კლასიფიკაციაც, რადგან სხვადასხვა სახის რისკებს შორის ძალიან ძნელია მკაცრი საზღვრების გავლება. მრავალი რისკი, როგორც წესი, ერთმანეთთანაა დაკავშირებული, მაგრამ ყველა მათგანი საბოლოოდ გავლენას ახდენს მთლიანად ბანკის ბალანსზე.

ხშირად გამოყოფენ ხოლმე საფინანსო რისკს. მისი შინაარსი სხვადასხვა სტრუქტურულ კლასიფიკაციაში სხვადასხვაა. ერთ შემთხვევაში საფინანსო რისკი მოიცავს საკრედიტო რისკს და არალიკვიდობის რისკს; სხვა შემთხვევებში - ამას გარდა კიდევ საფინანსო რისკსა და კაპიტალის სტრუქტურის რისკს. დამოუკიდებლად განიხილავენ საპროექტო საბანკო რისკსაც. ესაა რთული რისკი, რომელიც, თავის მხრივ, სამგვარი რისკებისგან შედგება: 1. ცალკე მდგომი რისკი, ე.ი. რისკი, რომელიც მხ-

სქემა 16.2. რისკების კლასიფიკაციის სქემა

ოლოდ და მხოლოდ თვითონ პროექტს უკავშირდება და მსესხებელზე არაა დამოკიდებული; 2. ფირმის შიდა რისკი; 3. საბაზრო ანუ საპორთფელო რისკი, რომელიც ახასიათებს, თუ რამდენად შეესაბამება კონკრეტული პროექტი ბანკის საერთო საპროექტო პორთფელს - ეხმარება საბანკო კრედიტების დივერსიფიცირებას თუ ზრდის მათ კონცენტრაციას გარკვეულ დარგზე, გადახდათა ვადების კატეგორიებზე და ა.შ.

ამერიკის პრაქტიკაში შემდეგი ტიპის რისკებს გამოყოფენ: 1) საბალანსო ანგარიშების რისკები (ფინანსური რისკები): საკრედიტო რისკი, ლიკვიდობის რისკი, საპროცენტო რისკი, კაპიტალის სტრუქტურის რისკი (ლევერაჟის რისკი); 2) ფინანსურ მომსახურებათა რისკები (რეალიზაციის რისკები): ოპერაციული რისკები, ტექნოლოგიური რისკები, ინოვაციათა რისკები, სტრატეგიული რისკები; 3) გარე რისკები: მაკროეკონომიკური რისკები, კონკურენტული რისკები, საკანონმდებლო (სამართლებრივი) რისკები.

მოყვანილ კლასიფიკაციაში გარე რისკები უფრო ფართოდაა გაგებული, ვიდრე ზემოთ განვიხილეთ. კერძოდ, მასში გამოყოფილია საკანონმდებლო რისკები. გარდა ამისა, გარე რისკები არ უკავშირდება ბანკის მიმდინარე საქმიანობას და მის ფინანსურ რისკებს. თუმცა, ყველა კლასიფიკაციაში საბანკო რისკების ძირითადი სახეები მათი დაჯგუფებებისგან დამოუკიდებლადაა მოცემული.

შიდა რისკებს განაპირობებს ბანკების საქმიანობის ტექნიკურ-ორგანიზაციული სფერო და მათი ორგანიზაციული სტრუქტურა. ეს რისკები არ უკავშირდება წმინდა ფულად ფაქტორებს და მათ პერსონალური, ნივთობრივ-ტექნიკური და ორგანიზაციული მნიშვნელობა აქვთ. გამოყოფენ სამი სახის შიდა რისკებს: 1) პერსონალური სახის რისკები (თანამშრომელთა რისკები), ე.ი. საკადრო რისკები. ერთმანეთისგან განასხვავებენ პერსონალური სახის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ რისკებს. რაოდენობრივს უწოდებენ ყველა იმ რისკს, რომელიც თანამშრომელთა მოძიებას და სამუშაოში ჩარევას უკავშირდება. ხარისხობრივი რისკები უკავშირდება პროფესიულ დონესა და ხასიათის თვისებებს; 2) მატე-

რიალურ-ტექნიკური სახის რისკები, რომლებიც უკავშირდება ბანკების მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას და მის დონეს; 3) სტრუქტურულ-პროცესუალური რისკები წარმოდგენილია პირველი და მეორე სახის რისკების ურთიერთქმედებით. მათგან გამოყოფენ განსაკუთრებულ რისკებს: რისკი, რომელიც უკავშირდება საბანკო საქმიანობაში მანქანების გამოყენებას. კლიენტები ამჯობინებენ „ცოცხალ კონტაქტს“ და არა უპირატესად მანქანურს. კლიენტების შენარჩუნების მიზნით უნდა განისაზღვროს ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენების საზღვრები. უნდა მოიძებნოს ოპტიმუმი კლიენტების ინდივიდუალურ მომსახურებასა და საბანკო საქმიანობის რაციონალიზაციას შორის; რისკი, რომელიც უკავშირდება კადრების ფსიქოლოგიურ მომზადებასა და მათ კომპეტენტურობას; ორგანიზაციული რისკი. ეს რისკი რომ ავიცილოთ თავიდან, აუცილებელია ბანკის კადრების პასუხისმგებლობის გონივრულად განაწილება და მათი სწორად გამწესება. ყველამ მკაფიოდ უნდა იცოდეს თავისი მოვალეობები და პასუხი აგოს მათზე, მათ შორის - მატერიალურადაც. ამიტომ საჭიროა ბანკების თანამედროვე ორგანიზაციული სტრუქტურები და ბანკის პოლიტიკის ცოდნა მისი ყველა მუშაკის მიერ.

მიუხედავად იმისა, რომ ბანკების საქმიანობა მრავალრიცხოვან რისკებს ანყდება, მათი კრახის მიზეზები, ჩვეულებრივ, შემდეგი გარემოებებითაა განპირობებული: სერიოზული შეცდომები, რომლებიც ბანკის ხელმძღვანელობას მოსდის საპროცენტო პოლიტიკის გატარების დროს; სერიოზული შეცდომები საკრედიტო პორთფელის შედგენის დროს; ორგანიზაციული სტრუქტურის ნაკლოვანებები; საკადრო რისკები.

საბანკო რისკების ზემომოყვანილი კლასიფიკაციების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გამოვყოთ ის საბაზრო კრიტერიუმები, რომლებიც საბანკო რისკების საკლასიფიკაციო სტრუქტურას უდევს საფუძვლად. ეს კრიტერიუმებია: რისკების გაჩენის სფერო (შიდა, გარე); ბანკის კლიენტების შემადგენლობა (საკუთრების ფორმა, ეკონომიკის დარგი, საკუთარი კაპიტალის მოცულობა); საბანკო ოპერაციების სახე (საკრედიტო, სავალუტო, სადეპოზიტო და ა.შ.).

საბანკო რისკების მოყვანილი კლასიფიკაციები საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ცალკეული რისკის ადგილი საერთო-საბანკო რისკების შემადგენლობაში და მისი დაქვემდებარება ამ სისტემაში. საბანკო რისკების კლასიფიკაციის აუცილებლობა მდგომარეობს ამა თუ იმ რისკის ანალიზის სათანადო მეთოდის შერჩევაში, მისი დონის შეფასებაში და მთლიანად ბანკის საქმიანობაზე მისი გავლენის ხარისხის განსაზღვრაში.

162. კომერციული ბანკის მიერ რისკების მართვის ორგანიზაცია

რისკების მართვის დარგში დიდი მნიშვნელობა აქვს კომერციული ბანკის საქმიანობის სწორ ორგანიზაციას. ამ მიზნით ბანკში შეიძლება შეიქმნას რისკების მართვის სპეციალიზებული კომიტეტები. გამოყოფენ ხოლმე საკრედიტო პოლიტიკის (საკრედიტო რისკების) მიზნობრივ კომიტეტს, რითაც საკრედიტო რისკის განსაკუთრებულ როლს უსვამენ ხაზს. ამავე დროს, ქმნიან საქმიანობის უფრო ფართო სფეროს მქონე კომიტეტს, საბანკო რისკების პრაქტიკულად მთელი კომპლექსის მართვისათვის - აქტივებთან და ვალდებულებებთან დაკავშირებული რისკების მართვის კომიტეტს.

საკრედიტო რისკის კომიტეტში შედის თავმჯდომარე - დირექტორი (ბანკის ხელმძღვანელი); მისი წევრებია: საკრედიტო განყოფილების ხელმძღვანელი, საკრედიტო ანალიზის ქვედანაყოფების ხელმძღვანელები, სამეცნიერო-კვლევითი განყოფილების ხელმძღვანელი, ხოლო აუცილებლობის შემთხვევაში - სხვა განყოფილებათა ხელმძღვანელებიც.

საკრედიტო რისკის კომიტეტის ფუნქციებია:

- საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავება და მისი მონიტორინგი;
- კრედიტების რეიტინგის პოლიტიკის შემუშავება;
- ახალი კრედიტების გაცემისთვის კრიტერიუმების შემუშავება;

● სესხებზე შეზღუდვების დაწესება ბიზნესის დარგზე და ტიპზე დამოკიდებულებით;

- საკრედიტო პორთფელის რისკის რეგულარულად შეფასება;
- ფულადი სესხების დაბრუნების პოლიტიკის შემუშავება;
- საკრედიტო დოკუმენტაციისთვის სტანდარტების შემუშავება;
- კრედიტების მიწოდების შედგენილობის გადასინჯვა;
- საკრედიტო გირაოს სტანდარტების შემუშავება;
- კრედიტის ღირებულების (კრედიტზე პროცენტის) განსაზღვრის პოლიტიკის გადასინჯვა;
- კრედიტების გაფართოების ან შემცირების პოლიტიკის შემუშავება.

საკრედიტო რისკის კომიტეტის ფუნქციათა ეს ჩამონათვალი შეიძლება გადაისინჯოს და შეივსოს. ყოველი კომერციული ბანკი თავისი საქმიანობის თავისებურებების გათვალისწინებით განსაზღვრავს საკრედიტო რისკის კომიტეტის კონკრეტულ ფუნქციებს.

აქტივებთან და ვალდებულებებთან დაკავშირებული რისკების მართვის კომიტეტის შემადგენლობაში შედის: თავმჯდომარე - ბანკის დირექტორი (ხელმძღვანელი); კომიტეტის წევრებია: საკრედიტო განყოფილების, ფულის მიმოქცევის განყოფილების და სამეცნიერო-კვლევითი განყოფილების ხელმძღვანელები, მთავარი ბუღალტერი, კონტროლის სამსახურის (ფინანსური კონტროლის სამსახურის, შიდა აუდიტის სამსახურის და ა.შ.) ხელმძღვანელი, ხოლო აუცილებლობის შემთხვევაში - სხვა ქვედანაყოფების ხელმძღვანელებიც.

კომიტეტის ფუნქციებია:

● ბანკის საპროცენტო პოლიტიკის შემუშავება და მონიტორინგი;

- ბანკის სავალუტო პოლიტიკის შემუშავება;
- საბაზრო (საინვესტიციო) რისკის რეგულარულად შეფასება;
- ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის მონიტორინგი;
- საბანკო რესურსების მდგომარეობის მონიტორინგი;
- ბანკის კაპიტალის მართვის პოლიტიკის შემუშავება;
- რისკებთან დაკავშირებული მოქმედი კანონმდებლობის დაცვა.

კომიტეტს ის სხვა ფუნქციებიც შეიძლება გადაეცეს, რომლებიც კონკრეტული კომერციული ბანკის საქმიანობის თავისებურებებითაა განპირობებული.

თავიანთი ბუნებით ბანკები საიმედოობასა და უსაფრთხოებას უნდა განასახიერებდნენ. ამიტომ რისკების მართვის პროცესის ორგანიზაცია რისკების თავიდან აცილების, რეგულირებისა და მინიმიზაციის მიმართულებით განხორციელებული პოლიტიკის ერთ-ერთი წამყვანი ელემენტი უნდა იყოს. ბანკის მიერ გატარებული რისკების პოლიტიკა ის ღონისძიებებია, რომლებსაც დასახული მიზნების მისაღწევად მიმართავს ბანკი. უსაფრთხოების მიზნით ყოველი ბანკი ატარებს რისკისგან დამცავ იმ ღონისძიებებს, რომლებიც სწორედ რისკების პოლიტიკის შინაარსს შეადგენენ. იგი ორი მიმართულებით ხორციელდება: 1) რისკის თავიდან აცილება; 2) გარდაუვალი რისკების შერბილება.

ბანკის ფინანსური წონასწორობის უზრუნველსაყოფად აყალიბებენ რისკისგან თავის დაცვის მიზნებს. მათგან მთავარია:

- რისკის თავიდან აცილების აქტიური ღონისძიებები;
- მომხდარი რისკის ღონისძიებები.

ცალკეული ბანკების რისკიან ინიციატივასთან ერთად არსებობს უსაფრთხოების უზრუნველყოფისადმი კოლექტიური მიდგომებიც (მაგალითად, ანაბრების დაზღვევის სისტემები და სხვა). რისკების პოლიტიკის ინსტრუმენტებია: საბანკო ხელშეკრულება და ბანკის წესდება.

ბანკი პასუხს აგებს ანგარიშსწორებაში დაშვებული შეცდომებისთვის, ანაზღაურებს არასწორი ინფორმაციის გამო კლიენტისთვის მიყენებულ ზარალს, აგრეთვე, კლიენტების დავალებით შესრულებულ შემონგებებში მომხდარი შეცდომებით მიყენებულ ზარალს.

რისკების მართვის პოლიტიკის შემუშავებისას კომერციულმა ბანკმა მასში უნდა გამოკვეთოს საკუთარი სტრატეგია. სტრატეგიის განსაზღვრისას ბანკი განიხილავს მთელ რიგ პრობლემებს - რისკის მონიტორინგიდან მისი ღირებულების შეფასებამდე. რისკის მართვის სტრატეგია იმის საშუალებას უნდა იძლეოდეს, რომ გამოყენებული იყოს საკუთარი ბიზნესის განვითარების ყვე-

ლა შესაძლებლობა და ამავე დროს შენარჩუნებული იყოს რისკი მართვად დონეზე.

სტრატეგიის რეალიზაციაში დიდ როლს ასრულებენ ბანკის რისკების პოლიტიკის საზღვრები. ეს გულისხმობს ბანკის მიერ ისეთი რისკების შერჩევის უნარს, რომელთა სწორად შეფასება და ეფექტიანად მართვაც შეუძლია მას. როდესაც ბანკი ამა თუ იმ რისკის თავის თავზე აღებას გადაწყვეტს, იგი მზად უნდა იყოს მართოს ეს რისკი და თვალყური ადევნოს მას. რისკების პოლიტიკის შემუშავების დროს ბანკი უნდა იცავდეს გარკვეულ პრინციპებს, რომლებიც ამ პოლიტიკის ცალკეულ მიმართულებებსა და ეტაპებს ეხება. აუცილებელია არამარტო რისკის ზონების განსაზღვრა და მისი გაზომვა, არამედ რისკის კონტროლისა და დაფინანსების სისტემის მონყობა. კერძოდ, კონტროლის სისტემა უნდა ითვალისწინებდეს ამ საკითხში ბანკის ყველა ქვედანაყოფისა და სამსახურის საქმიანობის კოორდინაციას, აგრეთვე, რისკის შემცირების ეკონომიკურ სტიმულირებას, მისი მართვის მონიტორინგს და პროცედურების ეფექტიანობას.

ბანკის რისკების პოლიტიკის ფარგლებში შეგვიძლია გამოვყოთ რისკის დაძლევის შემდეგი ღონისძიებები:

- 1) რისკის თავიდან აცილება (მაგალითად, კრედიტი არ გაიცემა);
- 2) რისკის შემცირება, მისი რეგულირება:

- კლიენტის გადახდისუნარიანობის შემოწმება და მიმდინარე კონტროლი)

- რისკის დაზღვევა და გირაოს გამოყენება;

- რისკის განანილება, როდესაც კრედიტის მთელ თანხას და, მაშასადამე, რისკსაც რამდენიმე ბანკზე ანანილებენ (ბანკების კონსორციუმის ფარგლებში);

- ბანკი პრემიას იღებს კლიენტისგან იმის გამო, რომ იგი რისკავს (პრემიის ოდენობას საკრედიტო ხელშეკრულებით ადგენენ);

- რისკის გაბნევა (კრედიტს ისეთ მრავალ მოვალეს აძლევენ, რომელთა რისკებიც ერთმანეთს არ უკავშირდება);

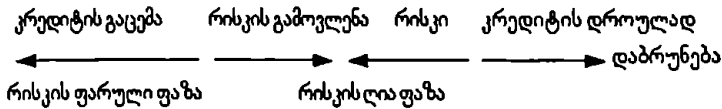
- რისკის შეზღუდვა ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული ნორმატივებით, რომლებიც შეიძლება მოიცავდეს კომერციული ბანკის აქტივების რისკის კოეფიციენტებს;

3) რისკის გათვალისწინება ბანკის ბალანსში.

ცენტრალური ბანკის მითითებით კომერციულ ბანკში შესაძლოა შეიქმნას სესხებზე მოსალოდნელი დანაკარგების დასაფარავი რეზერვი. მას მხოლოდ მაშინ იყენებენ, თუ საჭირო გახდა კლიენტების (ბანკების) მიერ გადაუხდელი სასესხო დავალიანებების დაფარვა ძირითადი ვალის ნაწილში.

რისკის დაძლევის ღონისძიებათა შემუშავებისას უნდა ითვალისწინებდეს იმას, რომ რისკი ორ ფაზას გაივლის: ფარულს და ღიას. ყოველ მათგანს თავისი ღონისძიებები ესაჭიროება. რისკის დაძლევის პროცესი სქემატურად ასე შეგვიძლია წარმოვადგინოთ (საკრედიტო რისკის მაგალითზე):

რისკის დაძლევა

რისკის გაჩენის შემთხვევაში კომერციული ბანკები იზიდავენ მისი დაფარვის სათანადო წყაროებს. რისკის დაფარვის ძირითადი შიდა წყაროებია ბანკის საკუთარი კაპიტალი და რეზერვები.

საკუთარ კაპიტალს უკიდურეს შემთხვევაში იყენებენ, მაგრამ ეს უკვე ბანკის გაკოტრებაა. ცალკეულ შემთხვევებში კომერციულ ბანკებს შეუძლიათ დამატებითი სახსრები მოთხოვონ თანადადამფუძნებლებს რისკის დასაფარავად. გარდა შიდა წყაროებისა, არსებობს რისკის დაფარვის გარე წყაროებიც (მაგალითად, შვილობილ ბანკზე პასუხს სათაო ბანკი აგებს).

გარდა ამისა, არსებობს ბანკების ლიკვიდობის შენარჩუნების ცენტრალიზებული წესი. უმრავლეს ქვეყნებში ეს წესი შემოიფარგლება ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მეთოდების რეალიზაციით. ზოგიერთ ქვეყანაში ამასთან ერთად მოქმედებს ბანკების ლიკვიდობის მხარდაჭერის სპეციალური სისტემა. მაგალითად, გფრ-ში 1974 წ. შექმნეს სპეციალური კონსორციონური ბანკი ლიკვიდობის მხარდასაჭერად. სხვადასხ-

ვა ბანკების გაერთიანებებთან ერთად მასში გერმანიის ცენტრალური ბანკი - ბუნდესბანკიც მონაწილეობს. კონსორციონური ბანკი ეწევა კრედიტების დაზღვევას რისკისაგან, თანაც არა ცალკე აღებული ბანკისათვის, არამედ საბანკო კავშირების დონეზე. ეს განსაკუთრებით სასარგებლო გამოცდილებაა.

ამგვარად, ბანკების საიმედო და სტაბილური საქმიანობა პირდაპირაა დამოკიდებული რისკების მართვის ორგანიზაციულ სტრუქტურაზე, რომლის დანიშნულებაა კოორდინაცია გაუწიოს, დეტალურად და თანმიმდევრულად აკონტროლოს საბანკო რისკების შემცირების ღონისძიებები.

16.3. საკრედიტო რისკი: შინაარსი, შეფასება, მართვის მიზანშეწონი და მეთოდები

ტრადიციულად, საკრედიტო რისკს განმარტავენ როგორც მოვალისგან ფულის დაუბრუნებლობის რისკს, საკრედიტო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადებისა და პირობების დარღვევას მის მიერ. საკრედიტო რისკის არსის განსაზღვრაში განსხვავებული მიდგომები არსებობს. ზოგი ავტორი „საკრედიტო რისკის“ ცნებაში მოაქცევს ძირითადი ვალისა და მასზე დარიცხული პროცენტების გადაუხდელობის რისკს. სხვები საკრედიტო რისკს უკავშირებენ ბანკების მიერ მიღებულ მოგებას: საკრედიტო რისკი არის ბანკის მოგების შესაძლო ვარდნა და სააქციო კაპიტალის ნაწილის დაკარგვაც კი მსესხებლის მიერ ვალის დაფარვისა და მისი მომსახურების უზნარობის შედეგად. ამგვარი მიდგომა ბანკის მოგებაზე საკრედიტო რისკის ზეგავლენის მხოლოდ უარყოფით მხარეს ასახავს, იგი საკრედიტების ნეგატიურ შედეგებს უკავშირდება. ამავე დროს, საკრედიტო გარიგების შედეგი შეიძლება დადებითიც იყოს და თან არსებობდეს გარკვეული დონის რისკი საკრედიტო ხელშეკრულების მოქმედების განმავლობაში.

საკრედიტო რისკის სხვა განმარტებას საფუძვლად უდევს კრედიტორის დაეჭვება იმაში, რომ მოვალე შეძლებს თავის

ვალდებულებათა შესრულებას საკრედიტო ხელშეკრულების ვადებისა და პირობების შესაბამისად. ამას შეიძლება ინვევედეს:

ა) მოვალის მიერ მომავალში ადექვატური ფულადი ნაკადის შექმნის უუნარობა იმ საქმიან, ეკონომიკურ ან პოლიტიკურ გარემოცვაში მოულოდნელად მომხდარ არასასიკეთო ცვლილებებთან დაკავშირებით, რომელშიც მსესხებელი საქმიანობს;

ბ) გაცემული კრედიტის სანინდრის მომავალ ღირებულებასა და ხარისხში (ლიკვიდობისა და ბაზარზე გაყიდვის შესაძლებლობაში) დაეჭვებით;

გ) მსესხებლის საქმიან რეპუტაციაში გაჩენილ კრიზისებით.

საკრედიტო რისკი ერთნაირად განეკუთვნება როგორც ბანკებს, ისე მათ კლიენტებს და შეიძლება უკავშირდებოდეს ამა თუ იმ დარგის პროდუქციის წარმოების ან მასზე მოთხოვნის დაქვეითებას, სახელშეკრულებლო ურთიერთობათა დარღვევას რაიმე მიზეზის გამო, რესურსების სახეების ტრანსფორმაციას (უფრო ხშირად - ვადის მიხედვით) და ფორს-მაჟორულ გარემოებებს.

საკრედიტო რისკის არსის შესახებ საკითხის განხილვისას იგი აუცილებლად უნდა განვიხილოთ როგორც კრედიტის მოძრაობასთან დაკავშირებული რისკი. საკრედიტო რისკის არსი განუყოფლად უკავშირდება კრედიტის კატეგორიას (ე.ი. სასესხო კაპიტალის მოძრაობის ფორმას). მაშასადამე, საკრედიტო რისკის წარმოშობის სფერო შეიძლება იყოს გასესხებული ღირებულების მოძრაობის ერთ-ერთი სტადია.

გასესხებული ღირებულების წრებრუნვის პროცესში დაბრუნების პრინციპი კრედიტის მთელ მოძრაობას მოიცავს და ნებისმიერი საკრედიტო გარიგების საყოველთაო და ობიექტურ თვისებად გვევლინება. ამდენად, რაიმე მიზეზით კრედიტის ამ საყოველთაო თვისების დარღვევა ინვევეს ნეგატიური შედეგების, ზარალის და სესხის დაუბრუნებლობის გამო გაჩენილი დანაკარგების გაჩენას, ანუ საკრედიტო რისკს. საკრედიტო რისკის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია კრედიტის დაბრუნების პრინციპის დაუცველობა, რასაც გასესხებული ღირებულების მოძრაობის წრებრუნვის დარღვევა ინვევეს.

ამგვარად, შეგვიძლია გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნები:

1) საკრედიტო რისკი და გაურკვეველობა ის ურთიერთდაკავშირებული ორი ცნებაა, რომლებიც ბანკის საქმიანობას ახასიათებს საკრედიტო ოპერაციების ბაზარზე, რადგან საკრედიტო გარიგების შესახებ გადაწყვეტილებებს ბანკები ხშირად გაურკვეველობის პირობებში იღებენ;

2) პოზიტიური ან ნეგატიური შედეგის მიღების ალბათობას ღირებულებითი გამოხატულება აქვს - კრედიტორის მიერ მიღებული მოგება ან ზარალი;

3) საკრედიტო რისკი ბანკის ზარალის გაჩენის პოტენციური შესაძლებლობაა;

4) საკრედიტო რისკის წარმოშობის სფეროა გასესხებული ღირებულების მოძრაობის პროცესი, მისი მიზეზები კი - მრავალგვარი რისკწარმომქმნელი ფაქტორები;

5) რისკი რეგულირებადი ეკონომიკური კატეგორიაა, რადგან კონკრეტული ეკონომიკური ვითარების შეფასების შედეგებზე დაყრდნობითა და მოვლენის საპროგნოზო ვარიანტთან მისი შედარებით, ჩვენ შეგვიძლია ერთმანეთს შევუპირისპიროთ მიზნებისა და შესაძლებლობების რეალურობა.

ამგვარად, საკრედიტო რისკი ძირითადი ვალისა და მისი პროცენტების დაკარგვის პოტენციური შესაძლებლობაა გასესხებული ღირებულების მოძრაობის მთლიანობის დარღვევის შედეგად, რასაც განაპირობებს სხვადასხვა რისკწარმომქმნელი ფაქტორების ზემოქმედება.

საკრედიტო რისკის მინიმიზებაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს მისი შეფასების მეთოდების გარკვევას ყოველი ცალკეული სესხის (მსესხებლის) მიხედვით და მთლიანად ბანკის (საკრედიტო პორტფელის) დონეზე. მსესხებლის საკრედიტო რისკის შეფასებას უწოდებენ მისი ეკონომიკური მდგომარეობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩასიათებლების შესწავლასა და შეფასებას. საკრედიტო რისკის შეფასების სამუშაოს ბანკში სამეტაპად ატარებენ. პირველ ეტაპზე ახდენენ მსესხებლის საქმიანობის ხარისხობრივ მაჩვენებელთა შეფასებას, მეორეზე - რაოდენობრივ მაჩვენებელთა, ხოლო ბოლო ეტაპზე, - კრებებითი შეფასება, - პროგნოზის მიღებას და საბოლოო ანალიტიკური

დასკვნის ჩამოყალიბებას.

საკრედიტო რისკის შეფასების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდი კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდი. მას იმ ანალიზის საფუძველზე ახორციელებენ, რომელიც კლიენტის ფინანსური მდგომარეობისა და მისი ტენდენციების გამოვლენისკენაა მიმართული.

მსესხებლის საკრედიტო რისკის შეფასებისთვის საჭირო ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია: ფინანსური ანგარიშგება, მსესხებლის მიერ მოწოდებული ცნობები, მოცემულ კლიენტებთან სხვა პირების მუშაობის გამოცდილება, ადგილობრივი ინსპექციის მონაცემები, სესხის მიღების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების მქონე დასაკრედიტებელი გარიგების სქემა.

ხარისხობრივი ანალიზის რეალიზაციის ეტაპებია: ა) მსესხებლის რეპუტაციის შესწავლა; ბ) კრედიტის მიზნის განსაზღვრა; გ) ძირითადი ვალისა და მისი პროცენტების დაფარვის წყაროების განსაზღვრა; დ) მსესხებლის იმ რისკების შეფასება, რომელსაც ბანკი ირიბად იღებს თავის თავზე.

მსესხებლის რეპუტაციას მეტად გულდასმით სწავლობენ. ამ დროს ძალიან მნიშვნელოვანია კლიენტის საკრედიტო ისტორიის, ე.ი. სასესხო დავალიანებაზე კლიენტის მუშაობის გამოცდილების შესწავლა. ყურადღებით სწავლობენ იმ ცნობებსაც, რომლებიც ინდივიდუალური მსესხებლის საქმიან და პიროვნულ თვისებებს ახასიათებენ, ადგენენ, არსებობს თუ არა სესხების გადაუხდელობისა და ჯეროვნად გამფორმებული თამასუქების პროტესტის ფაქტები.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრა სესხის გაცემის შესაძლებლობის განსაზღვრაში ბანკის საქმიანობის განუყოფელი ნაწილია. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზი გულისხმობს მის შეფასებას ბანკის მიერ სესხის მიცემის შესაძლებლობისა და მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით, საკრედიტო ხელშეკრულების შესაბამისად ამ სესხის დაბრუნების ალბათობის განსაზღვრას. ამ მიზნით იყენებენ: ფინანსურ კოეფიციენტებს, ფულადი ნაკადის ანალიზს, საქმიანი რისკის შეფასებას.

აშშ-ში პოტენციური მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შე-

ფასებისა და, მაშასადამე, საკრედიტო რისკის მინიმიზაციის მიზნით იყენებენ მიდგომას, რომელსაც „5,C“ უწოდებს. მას საფუძვლად უდევს რისკის შეფასების შემდეგი კრიტერიუმები: კლიენტის რეპუტაცია - Customer character; გადახდისუნარიანობა - Capacity to pay; კაპიტალი - Capital; სესხის უზრუნველყოფა - Collateral; ეკონომიკური კონიუნქტურა და მისი პერსპექტივები - Current business conditions and goodwill.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზის პრაქტიკა დიდ ბრიტანეთშიცაა გავრცელებული. აქ მას უწოდებენ „Parts“: კრედიტის დანიშნულება, მიზანი - Purpose; სესხის ოდენობა - Amount; დავალიანების დაფარვა - Repayment (ძირითადი ვალისა და პროცენტების); ვადა - Term; სესხის უზრუნველყოფა - Security.

ყველაზე მისაღებია მსესხებლის შეფასების მეთოდები PARSER და CAMPARI, რომლებსაც ინგლისის კლირინგული ბანკები იყენებენ და რომლებიც მსესხებელთა მრავალმხრივი და ყველაზე სრული შესწავლის საშუალებას იძლევა.

PARSER ასე იშიფრება: ინფორმაცია პოტენციური მსესხებლის პერსონისა და მისი რეპუტაციის შესახებ - Person; მოთხოვნილი კრედიტის თანხის დასაბუთება - Amount; დაფარვის შესაძლებლობა - Repayment; უზრუნველყოფის შეფასება - Security; კრედიტის მიზანშეწონილობა - Expediency; ბანკის ჯილდო (საპროცენტო განაკვეთი კრედიტის გაცემის რისკისათვის) - Remuneration.

CAMPARI ასე იშიფრება: მსესხებლის რეპუტაცია - Character; მსესხებლის ბიზნესის შეფასება - Ability; სესხის თხოვნის აუცილებლობის ანალიზი - Means; კრედიტის მიზანი - Purpose; კრედიტის თანხის დასაბუთება - Amount; დაფარვის შესაძლებლობა - Repayment; საკრედიტო რისკის დაფარვის ხერხი - Insurance.

არსებობს კლიენტების კრედიტუნარიანობის ანალიზისადმი სხვა მიდგომებიც. ამ ანალიზს საფუძვლად უდევს ისეთი ინფორმაციის შეგროვება, რომელიც ყველაზე უფრო სრულად ახასიათებს კლიენტს. მაგალითად, იურიდიული აქტი - დებულება „B“ განსაზღვრავს იმ ძირითად კრიტერიუმებს, რომლებიც ბანკებმა უნდა დაიცვან ანკეტების (სესხების გაცემაზე განაცხადების) შევსებისა და კლიენტის კრედიტუნარიანობის დადგენისას. კერ-

ძოდ, დებულება „B“ ითვალისწინებს, თუ როგორ უნდა იყენებდეს ბანკი კლიენტის შესახებ ინფორმაციას კრედიტუნარიანობის შეფასების ბალურ სისტემებში; განსაზღვრავს იმ ინფორმაციის წრეს, რომლის მოთხოვნა და კლიენტის წინააღმდეგ გამოყენება არ შეუძლია ბანკს. კრედიტორები ვალდებული არიან სესხის მიღებაზე განაცხადის მიღებიდან 30 დღის განმავლობაში აცნობონ კლიენტს მისი გაცემის შესაძლებლობის შესახებ.

უცხოურ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ფართოდ იყენებენ ანალიზის SWOT - მეთოდს (S - strong, W - weak, O - opportunities, T - threat), რომელიც საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ მსესხებლის ძლიერი და სუსტი მხარეები, მისი პოტენციური შესაძლებლობები და რისკები. ამგვარად, იმ ინფორმაციის ძირითადი მიზნები, რომელიც მსესხებლის კრედიტუნარიანობის დონეს ახასიათებს, არის: განმცხადებლის სიტუაციის ძლიერი მხარეების განსაზღვრა, პოტენციური მსესხებლის სუსტი მხარეების გამოვლენა, იმ სპეციფიკური ფაქტორების განსაზღვრა, რომლებსაც ყველაზე მეტი მნიშვნელობა აქვს მსესხებლის წარმატების გაგრძელებისათვის; შესაძლო რისკები დაკრედიტების დროს.

ანალიზი, რომელსაც ბანკირები უტარებენ კლიენტების ფინანსურ ანგარიშგებებს, შეიძლება იყოს შიდა და გარე. გარე ანალიზი მოიცავს მოცემული მსესხებლის შედარებას სხვებთან; შიდა ანალიზი გულისხმობს ფინანსური ანგარიშგების სხვადასხვა ნაწილების ერთმანეთთან შედარებას გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მათი დინამიკის თვალსაზრისით. ამას ხშირად კოეფიციენტების ანალიზს უწოდებენ. ანალიტიკური პროცესისათვის თავიანთი დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, ფინანსურ კოეფიციენტებს ორი დიდი ნაკლი აქვს: 1) ისინი არაფერს გვეუბნებიან იმაზე, თუ როგორ მიმდინარეობს კლიენტის ოპერაციები; 2) იძლევიან წარსულის ინფორმაციას მაშინ, როდესაც კრედიტი მომავალში უნდა გაიცეს. ამიტომ ბანკის ანალიტიკოსს მუშაობა უხდება არამარტო ფაქტიურ მონაცემებთან, არამედ „რთული“ ინფორმაციის (შეხედულებები, პროგნოზები, შეფასებები) შეფასებასთანაც. კლიენტს შეიძლება უარი უთხრან განაცხადზე, ვთქვათ, თუკი სესხის გაცემა ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის

დარღვევა იქნება.

მაგრამ ზოგჯერ საჭირო ხდება უფრო სრული ანალიზი, მაგალითად, მსესხებლის ფულადი სახსრების მოძრაობის შეფასების საფუძველზე, ე.ი. ფულადი ნაკადის ანალიზის პროცესში. ფულადი ნაკადი მსესხებლის იმ უნარის საზომია, თუ როგორ შეუძლია მას საკუთარი ხარჯების დაფარვა და დავალიანების გასტუმრება თავისივე სახსრებით. ასეთსავე ანალიზს ატარებენ მსესხებლის ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშგების გამოყენებით.

ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ ანგარიშგების შედგენა საშუალებას გვაძლევს პასუხი გავცეთ შემდეგ შეკითხვებს:

- უზრუნველყოფს თუ არა თავს მსესხებელი ფულადი სახსრებით ფინანსური აქტივების შემდგომი ზრდისათვის;

- არის თუ არა მსესხებლის ზრდა-განვითარება იმდენად ინტენსიური, რომ მას გარე წყაროებიდან ჭირდება დაფინანსება;

- აქვს თუ არა მსესხებელს ჭარბი სახსრები ვალის დასაფარავად ან შემდგომი ინვესტირებისათვის.

მსესხებლის ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ ანგარიშგების გამოყენება მიზანშეწონილია სესხის დაფარვის პერსპექტივების ანალიზისათვის.

დასავლეთის ინდუსტრიულ ქვეყნებში კლიენტების დაკრედიტების საყურადღებო თავისებურებაა ის, რომ მსესხებლები-სთვის (ფიზიკური თუ იურიდიული პირისათვის) კრედიტის მიცემის ნებისმიერი პროცესის ყურადღების ცენტრში დგას ადამიანი. მაგალითად, გერმანიაში, გაცემული კრედიტის სახეობის მიუხედავად, ე.ი. სამომხმარებლო იქნება იგი თუ საინვესტიციო საფირმო კრედიტი, მსესხებელმა უნდა წარადგინოს მთელი რიგი დოკუმენტები, რომლებიც დაადასტურებს მის პირად კრედიტუნარიანობასა და პიროვნულ თვისებებს.

ინფორმაცია, რომელიც გერმანიის ბანკს აინტერესებს კრედიტის გაცემის საკითხის გადაწყვეტისას, შემდეგ მონაცემებს უნდა შეიცავდეს.

1. მენარმის პიროვნული თვისებების დახასიათება: ხასიათი, მანერები, ქცევა, გარეგნობა, მეტყველება, გულახდილობა (ეკო-

ნომიკური და ფინანსური მდგომარეობის საკითხებში), ასაკი, ოჯახური მდგომარეობა და ვითარება, მენარმეობის გარეთ ნაკისრი სოციალური, საპატიო თანამდებობები, გატაცებები.

2. საერთო განათლება (სასწავლო დაწესებულების დამთავრების მონმობების ასლი), კვალიფიკაცია, აზროვნების ყაიდა, რისკის მიმართ დამოკიდებულება (აზარტულობა), წარმოების ეკონომიკისა და ორგანიზაციისადმი ინტერესი, დაგეგმვის უნარი;

3. ტექნიკური კვალიფიკაცია: სპეციალური განათლება, პროფესიული განვითარების მიმდინარეობა, გამოცდილება, სამუშაოში დასპეციალება;

4. ფიზიკური მდგომარეობა: ჯანმრთელობის მდგომარეობა (ადრინდელი და ქრონიკული დაავადებები), დატვირთვის საზღვრები, სპორტს მიდევნება;

5. ქონება: სანარმოს საქმეებში მონაწილეობის დონე, პირადი ქონება, საკუთარი უძრავი ქონება, შემოსავლის სხვა წყაროები, საკუთარი შემოსავლები სანარმოს მოგებიდან, პირადი ვალები, საგადასახადო უწყების ვალები, ოჯახის წევრების ქონებრივი მდგომარეობა, საკრედიტო ორგანიზაციებთან ურთიერთობების ინტენსივობა, კონკურსებში მონაწილეობა.

ჩამოთვლილ პირობებს სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს ყოველი კონკრეტული მსესხებლისათვის. მაგალითად, კლიენტისა და ბანკის ხანგრძლივი ურთიერთობებისას, როდესაც ბანკმა კარგად იცის მისი რეგულარული შემოსავლები და ხარჯები, გერმანიაში კრედიტის გაცემა არსებითად ავტომატურად ხდება.

კლიენტების კრედიტუნარიანობის ანალიზისათვის მათივე ანკეტების გამოყენებასთან ერთად ბანკებს ინფორმაციის მიღება ადგილობრივი საკრედიტო ბიუროებისგან შეუძლიათ. დასავლეთის ქვეყნებში კლიენტს კანონი უფლებას აძლევს შეამონმოს საკრედიტო ბიუროებში მის ფინანსურ მდგომარეობაზე არსებული ინფორმაცია. შეცდომის აღმოჩენის შემთხვევაში კლიენტი ატყობინებს ამას ბიუროს მისი გამოსწორების მიზნით. ბიურო, თავის მხრივ, ყველა იმ კრედიტორს აცნობებს ამას, ვისაც მცდარი ინფორმაცია აქვს კლიენტზე. თუ ინფორმაციის სიზუსტე ეჭვსა და კამათს იწვევს, მაშინ კლიენტს შეუძლია მუდმივად

შეიტანოს ფაილებში შეცდომის მისეული ინტერპრეტაცია.

ამჟამად გერმანიაში ყველა კომერციული ბანკი ვალდებულია ბუნდესბანკის სპეციალურ დეპარტამენტს წარუდგინოს ინფორმაცია მთელი სესხებისა და მსესხებლების შესახებ. ეს ბანკების საქმიანობის ამ სფეროს სისტემატური ანალიზის, კონტროლისა და საჭიროების შემთხვევაში, სათანადო კორექტივების შეტანის შესაძლებლობას ქმნის. საფრანგეთსა და ბელგიაში ბანკებს უფლება აქვთ ცენტრალური ბანკიდან მიიღონ ინფორმაცია სესხების არგადამხდელთა შესახებ. სხვა ქვეყნებში ამგვარი უფლება არ არსებობს საბანკო საიდუმლოს დაცვის აუცილებლობის მოტივით. მაგრამ არსებობს კლიენტის ანაბრის გადატანის შესაძლებლობა სესხის გამცემ ბანკში.

აუცილებელია, აგრეთვე, მსესხებლის რეპუტაციის შეფასება. ამის ერთ-ერთი მეთოდია საკრედიტო სკორინგი. მისი ჩატარების მოდელს ყველა ბანკი დამოუკიდებლად ამუშავებს იმ თავისებურებებიდან გამომდინარე, რომლებიც ბანკსა და მის კლიენტურას გააჩნია, თანაც, საბანკო კანონმდებლობისა და ქვეყნის ტრადიციების გათვალისწინებით. საკრედიტო სკორინგის ტექნიკა პირველად ამერიკელმა ეკონომისტმა დ.დიურანმა შეიმუშავა გასული საუკუნის 40-იან წლებში სამომხმარებლო კრედიტის მსესხებელთა შერჩევისათვის. მან გამოყო იმ ფაქტორების ჯგუფი, რომლებიც, მისი აზრით, საკმარისი სარწმუნოობით ადგენენ კლიენტის საკრედიტო რისკის დონეს. მან გამოიყენა შემდეგი კოეფიციენტები და ასეთი ბალები მიანიჭა მათ:

1) ასაკი: 0,1 ბალი ყოველ 1 წელზე 20 წელს ზემოთ (მაქსიმუმ 0,30);

2) სქესი: ქალები - 0,40; მამაკაცები - 0;

3) ცხოვრების ვადა: 0,042 მოცემულ ადგილზე გატარებული ცხოვრების ყოველი წლისათვის (მაქსიმუმ 0,42);

4) პროფესია: 0,55 დაბალრისკიანი პროფესიისთვის, 0 - მაღალრისკიანი და 0,16 - დანარჩენი პროფესიებისთვის;

5) დარგში მუშაობა: 0,21 - საზოგადოებრივი სარგებლობის საწარმოები, სახელმწიფო დაწესებულებები, ბანკები და საბროკერო ფირმები;

6) დასაქმებულობა: 0,059 მოცემულ სანარმოში გატარებული ყოველი წლისთვის (მაქსიმუმ 0,59);

7) ფინანსური მაჩვენებლები: 0,45 საბანკო ანგარიშის ქონისთვის; 0,35 - უძრავი ქონების ფლობისთვის; 0,19 - სიცოცხლის დაზღვევის პოლისის ქონისთვის.

ამ კოეფიციენტების გამოყენებით დ.დიურანმა განსაზღვრა „კარგი“ და „ცუდი“ კლიენტების გამყოფი ზღვარი - 1,25. ამის ქვემოთ კლიენტი არაკრედიტუნარიანადაა მიჩნეული, ზემოთ კი - მისაღებ კლიენტად.

სკორინგის მეთოდი საშუალებას გვაძლევს ჩავატაროთ კრედიტზე განაცხადის ექსპრეს-ანალიზი კლიენტის თანდასწრებით. მაგალითად, საფრანგეთის ბანკებში პერსონალური კრედიტისთვის მოსულ კლიენტს შეუძლია ანკეტის შევსებიდან რამდენიმე წუთში უკვე მიიღოს შესაბამისი პასუხი.

დღეს ამერიკის ბანკები ამუშავებენ თავიანთი კლიენტების კრედიტუნარიანობის ანალიზისადმი ახალ მიდგომებს. ამასთან, ყოველი ბანკი იყენებს საკუთარ სისტემებს გარიგების კონკრეტული პირობებიდან, ბანკის მუშაობის პრიორიტეტებიდან, სპეციალიზაციიდან, ბაზარზე დაკავებული ადგილიდან, კლიენტურასთან დამოკიდებულებიდან, ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობიდან და ა.შ. გამომდინარე.

ამერიკის ბანკების უმრავლესობა თავის პრაქტიკაში იყენებს: 1) კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების იმ სისტემებს, რომლებიც კრედიტის გაცემის ეკონომიკური მიზანშეწონილობის ანალიზის ექსპერტულ შეფასებებს ეყრდნობა, და 2) კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების ბალურ სისტემებს ეყრდნობა. კლიენტის კრედიტუნარიანობის რაოდენობრივი შეფასების გამოყენება გულისხმობს ამა თუ იმ სახის კრედიტისათვის და მსესხებლისათვის გარკვეული ჯგუფის მინიჭებას და ბალებით განსაზღვრავს პოტენციური მსესხებლის სხვადასხვა მახასიათებლის მნიშვნელობებს. შემდეგ ბანკირი ითვლის ბალების მთელ რაოდენობას და სესხის გაცემის ან მასზე უარის თქმის მოდელს უდარებს მას.

შეფასების ბალურ სისტემებს ემპირიული მიდგომის საფუძ-

ველზე ქმნიან ბანკები რეგრესიული მათემატიკური ანალიზის ან ფაქტორული ანალიზის გამოყენებით. ეს სისტემები იყენებენ „კარგი“, „საიმედო“ და „არასასიკეთო“ საბანკო სესხების შესახებ ისტორიულ ცნობებს და იძლევიან მსესხებელთა შეფასების კრიტერიალური დონის განსაზღვრის შესაძლებლობას.

ამგვარად, თუ ბალების მთელი ჯამი აღემატება მოდელში მითითებულს, მაშინ ბანკი გასცემს კლიენტზე სესხს, ამის საპირისპირო შემთხვევაში კი უარით ისტუმრებს მას. ბალების მინიმალურ და მაქსიმალურ ჯამებს შორის, ჩვეულებრივ, არსებობს განსხვავება და როდესაც ბალების ფაქტიური რაოდენობა ამ მონაკვეთში ექცევა, მაშინ ბანკი დაკრედიტების შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს საერთო-ეკონომიკური და იურიდიული ფაქტორებიდან გამომდინარე.

ცხადია, რომ კლიენტების კრედიუნარიანობის შეფასების ბალურ სისტემათა გამოყენება ექსპერტულ შეფასებებზე უფრო ობიექტური და ეკონომიკურად დასაბუთებული პროცესია სწორი გადაწყვეტილებების მიღების თვალსაზრისით. ერთადერთი სირთულე ისაა, რომ ბალური სისტემები სტატისტიკურად გულმოდგინედ უნდა იყოს შემონშმებული და ისინი მონაცემთა მუდმივად განახლებას მოითხოვს, რაც ძვირი შეიძლება უჯდებოდეს ბანკს. ამიტომ მცირე ბანკები, როგორც წესი, არ შეიმუშავენ ანალიზის მოდელს მათი სიძვირის და შეზღუდული საინფორმაციო ბაზის გამო.

ბანკის საკრედიტო რისკის შეფასება მოითხოვს, ერთი მხრივ, კომერციული ბანკის საკრედიტო დაბანდებათა დინამიკის ანალიზს, ხოლო, მეორე მხრივ, მათ ხარისხობრივ ანალიზს. ამის საფუძველია ყოველი საკრედიტო ხელშეკრულების დაკრედიტების ობიექტის, მისი ვადების, სესხების რისკების, კრედიტის უზრუნველყოფის და ა.შ. დეტალურად განხილვა.

კრედიტების ანალიზს და მათ დაჯგუფებას ხარისხის მიხედვით დიდი მნიშვნელობა აქვს. კრედიტის ხარისხი უნდა გავიგოთ როგორც მოცემული სესხისათვის დამახასიათებელი საკრედიტო რისკის დონე. კრედიტის ხარისხის მაჩვენებლის დონე საკრედიტო რისკის დონის უკუპროპორციულია (რაც უფრო მაღალია კრედიტის ხარისხი, მით უფრო ნაკლებია მისი არდაბრუნების

აღბათობა ან დაფარვის შეფერხება და პირიქით). საკრედიტო რისკის მაჩვენებლებისგან განსხვავებით, კრედიტის ან ბანკის საკრედიტო პორტფელის ხარისხი ის რეალური მაჩვენებელია, რომელსაც უკვე გაცემული კრედიტის მიხედვით განსაზღვრავენ. როდესაც ვიცით საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურა კრედიტის ხარისხის კატეგორიების მიხედვით და სტატისტიკური გზით განვსაზღვრავთ პრობლემური, ვადაგადაცილებული და უიმედო სესხების საშუალო პროცენტს თითოეული კატეგორიის მიხედვით (მათ შორის - სამომხმარებლო, იპოთეკური და სხვა სესხების), შეგვიძლია განვახორციელოთ ის ღონისძიებები, რომლებიც საკრედიტო ოპერაციებიდან მიღებული ზარალის შემცირებისკენ იქნება მიმართული.

16.4. საკრედიტო რისკები და სესხებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისათვის შემწნილი რეზერვი

საკრედიტო რისკი მსესხებლის მიერ ძირითადი ვალის და პროცენტების არგადახდის რისკია ან საკრედიტო გარიგების კონტრაქტის უუნარობაა იმოქმედოს ნაკისრ ვალდებულებათა შესაბამისად.

პროცენტების არგადახდისას ბანკი კარგავს თავის შემოსავალს, ძირითადი ვალის არდაბრუნების დროს კი ბანკი ხარჯებს მიანერს უიმედო სესხს და შესაბამისად, განიცდის ზარალს მოცემული საკრედიტო გარიგების მიხედვით. საკრედიტო გარიგებიდან მოსალოდნელი შემოსავლის მიღების აღბათობის გაანგარიშების მეთოდები საკმაოდ დაწვრილებითაა მოცემული ეკონომიკურ ლიტერატურაში. საკრედიტო რისკი მათემატიკურად ყალიბდება, როგორც იმ დანაკარგის წარმოქმნის აღბათობა, რომლის სიდიდესაც ანგარიშობენ სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე და რომლის გამოთვლაც საკმაოდ მაღალი სიზუსტით შეიძლება. რისკის სიდიდეს საკმაოდ მაღალი კრიტერიუმით აფასებენ: საშუალო მოსალოდნელი მნიშვნელობით და შესაძლო შედეგის გაფანტვით. რისკის სიდიდის განსაზღვრი-

სათვის აუცილებელია საკრედიტო გარიგების შედეგის შესაძლო ვარიანტების და მათი ალბათობის გათვლა (სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე). ზოგადი სახით შეგვიძლია გამოვყოთ საკრედიტო გარიგების დასრულების ყველაზე უფრო სავარაუდო შემდეგი ვარიანტები:

საკრედიტო გარიგების შედეგის შესაძლო ვარიანტები

ცხრ. 16.1.

საკრედიტო გარიგების დასრულების ვარიანტი	ეკონომიკური შედეგი
სესხი მთლიანად იფარება თავისი კუთვნილი პროცენტებით	ბანკის შემოსავალი სესხზე მიღებული პროცენტების ოდენობით
იფარება მხოლოდ ძირითადი ვალის თანხა	ნულოვანი შედეგი
სესხი არ ბრუნდება	ძირითადი ვალის თანხის ტოლი ზარალი

ცხადია, შესაძლებელია სხვა „შუალედური“ შედეგებიც. მაგალითად, ძირითადი ვალი და პროცენტების ნაწილობრივ დაფარვა მათი განსხვავებული შეფარდებით. საკრედიტო გარიგების სხვადასხვა შედეგის ალბათობათა განაწილებიდან გამომდინარე საზღვრავენ მოსალოდნელ შემოსავალს, საშუალო მნიშვნელობიდან შემოსავლის სტანდარტულ გადახრას და მოსალოდნელი შემოსავლის ალბათობას.

არსებობს საკრედიტო რისკების მინიმიზაციის შემდეგი გზები:

- სასესხო პორთფელის დივერსიფიკაცია;
- მსესხებლის კრედიტუნარიანობისა და გადახდისუნარიანობის წინასწარი ანალიზი;
- კრედიტის დაბრუნებადობის უზრუნველყოფის მეთოდების (სანდარი, თავდებობა, გარანტიები, ცესია, დაზღვევა) გამოყენება.

საკრედიტო რისკის შემცირება ბანკის საკრედიტო პორთფელის მართვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. საკრედიტო რისკის პრობლემის აქტუალობაზე ნათლად მეტყველებს ბანკებში დიდი მოცულობის ვადაგადაცილებული კრედიტების არსებობა.

გაცემულ სესხებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისათვის იქმნება რეზერვი, რომლის ფორმირებისა და გამოყენების წესი ასევე განსაზღვრავს საკრედიტო რისკების შეფასების მეთოდებს.

სესხზე შესაძლო დანაკარგების რეზერვი (სშდრ) სპეციალური რეზერვია, რომლის ფორმირების აუცილებლობა განპირობებულია ბანკების საქმიანობაში არსებული საკრედიტო რისკებით. იგი ბანკებისათვის უზრუნველყოფს საფინანსო საქმიანობის უფრო სტაბილური პირობების შექმნას და საშუალებას გვაძლევს თავი ავარიდოთ ბანკების მოგების სიდიდეთა რყევას სესხებზე მიღებული დანაკარგების ჩამონერასთან დაკავშირებით.

სშდრ-ის ჩამოყალიბების წყაროებია ის ანარიცხები, რომლებიც ბანკის დანახარჯებზეა მიკუთვნებული. მისი დანიშნულებაა კლიენტის მიერ დაუბრუნებელი სესხის ძირითადი ვალის დაფარვა. ამ რეზერვის ხარჯზე ახდენენ ბანკის იმ დანაკარგების ჩამონერას, რომელთა ამოღებაც არარეალურია. არარეალურად მიიჩნევენ იმ სასესხო დავალიანებას, რომლის ამოღებისთვის გატარებული ღონისძიებებიც სრული ხასიათისაა (სანინდრის რეალიზაციის ჩათვლით) და რომლებიც მოწმობენ სესხის დაბრუნების მიზნით შემდგომ მოქმედებათა ჩატარების შეუძლებლობას.

საკრედიტო რისკის სიდიდეზე დამოკიდებულობით სესხებს შემდეგ ჯგუფებად ყოფენ:

პირველი ჯგუფი – სტანდარტული (პრაქტიკულად ურისკო) სესხები;

მეორე ჯგუფი – საყურადღებო სესხები;

მესამე ჯგუფი – არასტანდარტული სესხები (არდაბრუნების რისკის ზომიერი დონე);

მეოთხე ჯგუფი – საეჭვო სესხები (რისკის მაღალი დონე);

მეხუთე ჯგუფი – უიმედო სესხები (პრაქტიკულად არ არსებობს დაბრუნების ალბათობა, სესხები ფაქტობრივად ბანკის დანაკარგებია).

ზემოთ ჩამოთვლილი დაჯგუფების მიხედვით, რისკის შეფასებისა და დანაკარგების რეზერვში შესაბამისი ანარიცხების განსაზღვრისას გამოიყენება ცხრილი, სადაც სესხის თითოეულ კატეგორიას შეესაბამება რისკის მინიმალური ან მაქსიმალური პროცენტი, რომლის საფუძველზეც გამოიანგარიშება დანაკარგების რეზერვში ანარიცხების ოდენობა (იხ. ცხრ. 16.2).

სესხების კლასიფიკაცია საკრედიტო რისკის მიხედვით	ვადაგადაცილების ხანგრძლივობა	რისკის პროცენტი
1. საიმედო სესხი	ვადაგადაცილება არ არის	2%
2. საყურადღებო სესხი	60 დღემდე	10%
3. არასტანდარტული სესხი	80-დან 90 დღემდე	30-40%
4. საეჭუო სესხი	90-დან 180 დღემდე	50-60%
5. უიმედო სესხი	180 დღეზე მეტი	100%

სავარაუდო რისკებს ბანკები აფასებენ ყველა სესხისა და კლიენტების ყველა იმ დავალიანების მიხედვით, რომლებიც სესხებთანაა გათანაბრებული, როგორც ეროვნული, ისე უცხოური ვალუტით. კერძოდ:

- ყველა გაცემული კრედიტისთვის, ბანკთაშორისი კრედიტების (დემოზიტების) ჩათვლით;
- ყველა თამასუქისთვის, რომლებიც ბანკს აქვს შეძენილი;
- საბანკო გარანტიებით ამოუღებელი თანხებისათვის;
- იმ ოპერაციებისათვის, რომლებიც ფულის მოთხოვნის დათმობით დაფინანსების ხელშეკრულების (ფაქტორინგი) შესაბამისად ხორციელდება.

სესხების კლასიფიკაციას ბანკი ან დამოუკიდებლად ახდენს ან ამას აკეთებს აუდიტორული ორგანიზაცია (ხელშეკრულების საფუძველზე) ბანკის აქტივების ხარისხის ანალიზის დროს. გაცემული სესხების კლასიფიკაცია და საკრედიტო რისკების შეფასება კომპლექსურად ხდება მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობიდან, აგრეთვე, მის მიერ ვალის ძირითადი თანხისა და მასზე დაგროვილი პროცენტების დაფარვის შესაძლებლობებიდან გამომდინარე.

რისკს აფასებენ სესხის გაცემასთან (თამასუქის აღრიცხვასთან, სესხთან გათანაბრებული დავალიანების წარმოქმნასთან) ერთად, შემდეგში კი იმ პარამეტრების შეცვლასთან ერთად, რომლებსაც საკლასიფიკაციო კრიტერიუმებად იყენებენ. სახს-

რების გადარიცხვა რისკის ჯგუფზეა დამოკიდებული და მათ შემდეგი ოდენობით ანესებენ:

რეზერვში გადარიცხვათა ოდენობა კლასიფიცირებული სესხების მიხედვით

ცხრ. 16.3

რისკის ჯგუფი	1	2	3	4
გადარიცხვათა ზომა ძირითადი ვალის თანხის მიმართ (%)	1	20	50	100

რისკის ჯგუფს განსაზღვრავენ შედარების შემდეგი ორი კრიტერიუმის საფუძველზე:

- სესხის უზრუნველყოფა;
- მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების შესრულების ხასიათი.

უზრუნველყოფაში იგულისხმება გირაო, რომლის ხარისხსაც განსაზღვრავს გირაუნობის საგნის რეალური (საბაზრო) ღირებულება და მისი ლიკვიდობის ხარისხი. გირაოს საბაზრო ღირებულების განსაზღვრისას ითვალისწინებენ საბაზრო კონიუქტურის ფაქტობრივ და პერსპექტიულ მდგომარეობას საგირაუნო ქონების სახეობების მიხედვით. აგრეთვე, ფასების დონების შესახებ არსებულ საცნობარო მონაცემებს.

უზრუნველყოფის ხარისხის მიხედვით გამოყოფენ შემდეგი ჯგუფის სესხებს:

- უზრუნველყოფილი სესხები;
- არასაკმარისად უზრუნველყოფილი სესხები;
- არაუზრუნველყოფილი სესხები.

უზრუნველყოფილია ის სესხი, რომელიც გირაოთია უზრუნველყოფილი და ეს გირაო ერთდროულად უპასუხებს შემდეგ მოთხოვნებს:

მისი რეალური (საბაზრო) ღირებულება საკმარისია იმისათვის, რომ ბანკს დაუფაროს სესხის ძირითადი ვალი, ხელშეკრულების შესაბამისი ყველა პროცენტი, აგრეთვე, საგირაუნო უფლებების რეალიზაციასთან დაკავშირებული ყველა შესაძლო ხარჯი;

ბანკის საგირაუნო უფლებებთან დაკავშირებული მთელი იურიდიული დოკუმენტაცია იმგვარადაა გაფორმებული, რომ გირაოს რე-

ალიზაციისათვის აუცილებელი დრო არ აღემატება 150 დღეს იმ დღიდან მოყოლებული, როდესაც საგირავნო უფლებების რეალიზაცია აუცილებელი ხდება ბანკისათვის. ეს აუცილებლობა თავს იჩენს მსესხებლის მიერ ბანკისათვის ძირითადი ვალის ან პროცენტების მორიგი გადასახდელის შეჩერებიდან არაუგვიანეს 30-ე დღისა.

უზრუნველყოფილი სესხების კატეგორიას მიაკუთვნებენ, აგრეთვე, მთავრობის თავდებობით ან ცენტრალური ბანკის გარანტიით, ეთგოს წარმომადგენლობების თავდებობითა და ამ ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების ცენტრალური ბანკების გარანტიებით გაცემულ სესხებს, აგრეთვე, ამ ბანკების მიერ ავალირებულ თამასუქებს.

არასაკმარისად უზრუნველყოფილია სესხი, რომლის უზრუნველყოფი გირაო ვერ პასუხობს უზრუნველყოფილი სესხის საგირავნო უზრუნველყოფის მიმართ წაყენებულ თუნდაც ერთ-ერთ მოთხოვნას.

აუცილებლად უნდა ვითვალისწინებდეთ იმას, რომ დაგირავებული ქონების საბაზრო ღირებულება შესაძლოა კლებულობდეს. ამდენად, გირაოს ღირებულება მეტი უნდა იყოს მოთხოვნილ სესხზე.

● სესხი განეკუთვნება გადაფორმებულის (პროლონგირებულის) კატეგორიას, თუკი მასში არ შეინიშნება საკრედიტო რისკის ნიშნები (ვადაგადაცილებული პროცენტები და სხვა). თუ გადაფორმებულ სესხს მოსდევს პროცენტების დავალიანების ვადის გადაცილება ან ადრე გადაფორმებული სესხი ვადაგადაცილებული სესხების ანგარიშზე გადააქვთ, მაშინ იგი არ შეიძლება მივაკუთვნოთ რისკის იმაზე დაბალი კოეფიციენტის მქონე ჯგუფს, ვიდრე ეს წინა კლასიფიკაციის დროს იყო. თუ სასესხო დავალიანება თამასუქშია გადაფორმებული, მაშინ ეს თამასუქი არ შეიძლება მივაკუთვნოთ რისკის იმაზე უფრო დაბალი კოეფიციენტის მქონე ჯგუფს, ვიდრე ეს თამასუქში გადაფორმებულ სესხს ჰქონდა.

მიმდინარე სესხები ის სესხებია, რომლებზეც არ არსებობს ვადაგადაცილებული დავალიანება ძირითადი ვალის გადახდაში და დადებული არაა დამატებითი შეთანხმებები პროლონგაციაზე. ძირითადი ვალის თუ საპროცენტო გადასახდელების გადახდაში არსებული ვადის გადაცილების ხანგრძლივობას კალენდარული დღეებით ანგარიშობენ.

**სესხების კლასიფიკაცია საკრედიტო რისკების
შეფასების კრიტერიუმებიდან გამომდინარე (რისკის
კოეფიციენტები)**

ცხრ. 16.4

სასესხო დავალიანებების მდგომარეობა	უზრუნველყოფილი	არასაკმარისად უზრუნველყოფილი	არაუზრუნველყოფილი
1	2	3	4
მიმდინარე სასესხო დავალიანება მასზე გადაგადამიღებული პროცენტების არსებობისას	1	1	1
სასესხო დავალიანება ძირითადი ვალის გადახდის 5 დღემდე გადაცილებით;	1	2	3
მიმდინარე დავალიანება პროცენტების ვადის 5 დღემდე (ჩათვლით) გადაცილებით;	2	3	4
ერთხელ გადაფორმებული დავალიანება ხელშეკრულების პირობების შეუცვლელად			
სასესხო დავალიანება ძირითადი ვალის გადახდის ვადის 6-დან 30 დღემდე (ჩათვლით) გადაცილებით;			
მიმდინარე დავალიანება პროცენტების გადახდის ვადის 6-დან 30 დღემდე (ჩათვლით) გადაცილებით;	2	3	4
ერთხელ გადაფორმებული დავალიანება ხელშეკრულების პირობების შეცვლით თავდაპირველ ხელშეკრულებასთან შედარებით.			
სასესხო დავალიანება ძირითადი ვალის გადახდის ვადის 31-დან 180 დღემდე (ჩათვლით) გადაცილებით;			
მიმდინარე დავალიანება პროცენტების გადახდის ვადის 31-დან 180 დღემდე (ჩათვლით) გადაცილებით;	3	4	4
ორჯერ გადაფორმებული დავალიანება ხელშეკრულების პირობების შეცვლით ანდა უფრო მეტჯერ – სესხის ასეთი ცვლილებების არსებობის მიუხედავად			
სასესხო დავალიანება ძირითადი ვალის ვადის გადაცილებით 180 დღეზე მეტი ხნით ან მიმდინარე დავალიანება პროცენტების გადახდის ვადის გადაცილებით 180 დღეზე მეტი ხნით.	4	4	4

გაცემული სესხების შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისთვის შექმნილი რეზერვის სიდიდის რეგულირების დროს შემდეგი წესი უნდა დავიცვათ: თუ მსესხებელზე კრედიტი გაცემულია რამდენ-

იმე საკრედიტო ხელშეკრულებით, მაშინ მოცემულ მსესხებელზე რიცხულ მთელ დავალიანებას მიაკუთვნებენ რისკის იმ მაქსიმალურ ჯგუფს, რომელიც ერთ-ერთ გაცემულ კრედიტს აქვს მინიჭებული.

მსესხებლის მიერ იმ სესხის დაბრუნების შემდეგ, რომელიც ადრე ამ მსესხებლისათვის მაქსიმალური რისკის ჯგუფზე იყო მიკუთვნებული, ახდენენ დაუფარავი სასესხო დავალიანების ხელახლა კლასიფიცირებას და განსაზღვრავენ შესაძლო დანაკარგის შემთხვევისათვის საჭირო რეზერვის სათანადო ოდენობას.

დავალიანების დაუფარაობის შემთხვევაში ბანკები ვალდებული არიან:

- იმ სამუშაო დღის ბოლოს, რომლის თარიღიც ძირითადი ვალის შესაბამისი დავალიანების დაფარვის ხარისხს წარმოადგენს და ეს ხელშეკრულებით ან სხვა დოკუმენტითაა დაწესებული, კლიენტების ძირითადი ვალის ნაწილში არსებული დავალიანების ნაშთები გადაიტანონ ვადაგადაცილებული დავალიანების ანგარიშებზე;

- იმ სამუშაო დღის ბოლოს, რომლის თარიღიც სესხის შესაბამისი პროცენტების გასტუმრების თარიღს წარმოადგენს (სესხის გამცემი პირველადი ბანკის ან მასთან დაკავშირებული ბანკის მიერ გაცემული ახალი სესხის ხარჯზე). ხელახლა გაცემული ეს სესხი კლასიფიცირდება, როგორც უიმედო სესხი.

ვალის ეტაპობრივად დაფარვის შემთხვევაში მთელი სასესხო დავალიანების საკრედიტო რისკის შეფასებას ახდენენ იმ დღეების მაქსიმალური რაოდენობის საფუძველზე, რომლებიც ყველა მორიგი გადასახდელის ვადის დადგომის შემდეგაა გასული (ძირითადი ვალის ან პროცენტების მიხედვით). ვალის დაფარვის რეჟიმისგან დამოუკიდებლად რეზერვი იქმნება ძირითადი ვალის მთლიანი თანხისათვის.

სმდრ ეროვნული ვალუტით ყალიბდება სესხის გაცემის მომენტში. რეზერვის მთლიანი სიდიდე (რეზერვის აღრიცხვის ანგარიშებზე არსებული ნაშთები) ყოველთვიურად უნდა დაზუსტდეს (შეიცვალოს) ფაქტობრივი სასესხო დავალიანების თანხაზე დამოკიდებულებით, მათ შორის – ეროვნული ვალუტის კურსის

ცვლილების და რისკის იმ ჯგუფის გათვალისწინებით, რომელზეც ესა თუ ის სესხია (ბანკის მიერ აღრიცხული თამასუქია) მიკუთვნებული.

ბანკის ბალანსის დავალიანების ჩამონერის მოყვანილი წესი ვრცელდება ყველა სახეობის სესხსა და კლიენტების იმ სხვა დავალიანებებზე, რომლებიც სასესხო დავალიანებებთანაა გათანაბრებული და რომლებზეც რეზერვებია შექმნილი, ამ სესხებისათვის შექმნილი რეზერვის ზომის მიუხედავად.

სშდრ-ს იყენებენ მხოლოდ კლიენტის (ბანკების) მიერ გაუსტუმრებელი სასესხო დავალიანების დასაფარავად ძირითადი ვალის ნაწილში, თამასუქისთვის კი – თამასუქების თანხაზე, დისკონტის პროცენტის გამოკლებით.

უიმედო, ანუ ამოღებისათვის არარეალურად მიჩნეულ დავალიანებას ბანკის ბალანსიდან რეზერვის ხარჯზე ჩამოაწერენ. ამ გადანყვეტილებას იღებს ბანკის დირექტორთა საბჭო.

საანგარიშო წელს მიღებული ზარალის ანაზღაურებას ახორციელებენ ქვეყნის ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილი წესით.

სასესხო დავალიანების ჩამონერის საფუძველი შეიძლება გახდეს:

- მოსამართლის განჩინება მოვალის (გარანტიის ან თავდების) მიერ კრედიტორისათვის დავალიანების გადახდევინების აღსრულებითი წარმოების შეწყვეტის შესახებ;

- სასამართლოს აღმსრულებლის დადგენილება სააღმსრულებლო დოკუმენტის დაბრუნების შესახებ;

- საარბიტრაჟო სასამართლოს გადანყვეტილებები საწარმოს იძულებითი ლიკვიდაციის შესახებ (საწარმოს გამოცხადება გაკოტრებულად), აგრეთვე, მოვალე საწარმოს ნებაყოფლობითი ლიკვიდაციის შემთხვევაში, ნებისმიერ შემთხვევაში კრედიტორმა ბანკმა უნდა დაადასტუროს თავისი მონაწილეობა საკონკურსო წარმოებაში, აგრეთვე, თავისი მოთხოვნების დაკმაყოფილების შეუძლებლობა მოვალის ხარჯზე;

- სასამართლოს გადანყვეტილება მოვალე მოქალაქის უკვალოდ გამქრალად გამოცხადების შესახებ;

- სხვა დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ ვადაგადაც-

ილებული სესხების დაფარვის შეუძლებლობას მოვალის მიერ.

ბანკის ბალანსიდან სასესხო დავალიანების ჩამონერა მოვალის გადახდისუნარიანობის შედეგად არ წარმოადგენს სასესხო დავალიანების გაუქმებას. ბალანსიდან ჩამონერილი დავალიანება ბალანსში აისახება მისი ჩამონერიდან არანაკლებ ხუთი წლის განმავლობაში; ეს წესი დადგენილია მისი გადახდევინების შესაძლებლობაზე დაკვირვებისათვის მოვალის ქონებრივი მდგომარეობის შეცვლის, სასამართლო ორგანოების მიერ ადრე გამოტანილი გადანყვეტილებების (განჩინების) შეცვლის, ადრე დაკარგულად ან გარდაცვლილად მიჩნეული მოქალაქის ადგილ-სამყოფელის დადგენის, სანარმოს გაკოტრებულად ფაქტიურად მიჩნევის და სხვა შემთხვევები.

ქვეყნის ცენტრალური ბანკი უფლებამოსილია იძულებითი ზედამხედველობის წესით, მათ შორის – შემონემების შედეგების შესაბამისად, მოთხოვნები წაუყენოს ბანკს სასესხო დავალიანების გადაფასების შესახებ, თუკი ეს გამომდინარეობს ბანკის საკრედიტო პორთფელის შეფასების შედეგებიდან. შეფასების შედეგებიდან გამომდინარე, ბანკს შეიძლება მოთხოვნები წაუყენონ როგორც სასესხო დავალიანების ხაზით, ისე ფაქტობრივად შექმნილი რეზერვის თანხის შემცირების შესახებ.

თუ ცენტრალური ბანკის ზედამხედველი ორგანოები გამოავლენენ საკრედიტო ორგანიზაციების საკრედიტო პორთფელის ხარისხის დაუსაბუთებლად დაწევის და ამის შედეგად, მათი საგადასახადო ბაზის შემცირების შემთხვევებს, მაშინ ცენტრალური ბანკი ვალდებულია მათ წაუყენოს მოთხოვნა აქტივების ხარისხის გადაფასების, რეზერვის ანგარიშში ცვლილებების შეტანის და ბიუჯეტში სახსრების დამატებით გადარიცხვის შესახებ.

16.4.1. საკრედიტო პორთფელის ანალიზი

საკრედიტო რისკი პირდაპირაა დამოკიდებული საკრედიტო პორთფელის ხარისხზე. საკრედიტო პორთფელი არის კრედიტების გაცემაში ბანკის საქმიანობის ის შედეგი, რომელიც მოიცავს ბანკის მიერ დროის გარკვეულ პერიოდში გაცემული ყველა კრედიტის ერთობლიობას. საკრედიტო პორთფელის რისკის

ხარისხობრივად შეფასება აქტუალური ხდება ბანკის მიერ თავისი ოპერაციების დივერსიფიკაციასთან დაკავშირებით.

საკრედიტო პორთფელის ანალიზისას დღეს მრავალი ბანკი ახორციელებს კრედიტების რანჟირებას, ე.ი. იყენებს ხარისხისა და რისკის მახასიათებლების შესაბამისად სასესხო პორთფელის სისტემატური და ობიექტური კლასიფიკაციის მეთოდს. კრედიტების რანჟირების ძირითადი მიზნებია:

- სასესხო ოპერაციების ეფექტიანობის ამაღლება;
- პორთფელის ხარისხის ასამაღლებლად: გამაფრთხილებელი სიგნალების გამოყენება; მმართველური ინფორმაციისა და კონტროლის გაუმჯობესება; პასუხისმგებლობის სტანდარტების დადგენა და საზღვრების დანესება;
- მმართველური გადაწყვეტილებებისთვის საფუძვლების მოზადება.

ის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორები, რომელთა შესაბამისადაც კრედიტების რანჟირება ხდება, არის ანგარიშგების მდგომარეობა, ინფორმაცია კლიენტების საქმეებისა და ანგარიშების შესახებ, კლიენტებთან ურთიერთობა, უზრუნველყოფის არსებობა. იმისათვის, რომ ბანკმა თავი დაიზღვიოს სესხების აშკარა დაკარგვისგან, თავის კლიენტებთან ურთიერთობა უნდა ააგოს დროით შემონახული ორი აქსიომის გამოყენებით: 1) დაკრედიტება გასწიოს უპირატესად იმ მიმართულებებით, რომლებზეც ბანკს უკვე დაუგროვდა გარკვეული გამოცდილება; 2) სესხები არ გასცეს მომსახურე რეგიონის ფარგლებს გარეთ.

სასესხო დავალიანების ხარისხის გულმოდგინე ანალიზის აუცილებლობის გაგების უქონლობა (განსაკუთრებით - სესხების დაბრუნების წინასწარი ანალიზისა) დიდად განსაზღვრავს მრავალი ჩვენი ბანკის არამდგრად მდგომარეობას. სასესხო პორთფელის დაბალი ხარისხი ნაწილობრივ შეიძლება აიხსნას საზოგადოების საერთო კრიზისული მდგომარეობით. საქართველოს ბანკების საკრედიტო პორთფელების ძირითად განმასხვავებელ ნიშნებად უნდა ჩაითვალოს კრედიტების მოკლევადიანობა და პორთფელის მომატებული რისკიანობა. კრედიტების დიდი ნაწილის მოკლევადიანობას განაპირობებს ქვეყნის ბაზ-

არზე საინვესტიციო გარემოს არახელსაყრელობა.

თავიანთი საქმიანობის პროცესში ბანკები მკაფიო და მიზანმიმართულ პოლიტიკას უნდა ატარებდნენ კაპიტალის დაბანდების დარგში. ამ დროს მათი მიზნები უნდა იყოს: დაბანდებიდან მაქსიმალური მოგების მიღება; საკრედიტო პორტფელის ოპტიმალური მართვის მიღწევა; ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის საჭირო დონის შენარჩუნება; ზრდის რეზერვების შექმნა და ა.შ.

საპორტფელო რისკებისგან ბანკები უნდა დაიცვან ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებულმა ეკონომიკურმა ნორმატივებმა, რომლებიც მის ინსტრუქციებსა და სხვა ნორმატიულ აქტებშია მოცემული. ამ დოკუმენტების შესაბამისად, გაცემული სესხების კლასიფიკაცია და საკრედიტო რისკების შეფასება სათანადო წესით გაფორმებული რეალური უზრუნველყოფის არსებობაზე, აგრეთვე, ვადაგადაცილებული დავალიანების ხანგრძლივობაზეა დამოკიდებული. ამის გამო ბანკის საკრედიტო პორტფელს ყოფენ ჯგუფებად (სტანდარტული, არასტანდარტული, საექვო, უიმედო), რომლებიც მათი ხარისხითაა რანჟირებული საკრედიტო რისკის დონეზე დამოკიდებულებით.

უშუალოდ მსესხებლისა და თავდების მიერ სესხის დაფარვის შეუძლებლობის შემთხვევაში ბანკი სესხს ზარალს დაანერს. ამ მიზნით ბანკებში იქმნება საკრედიტო რისკების დასაფარავი სპეციალური სარეზერვო ფონდები. საკრედიტო ოპერაციებზე მიღებული ზარალის დასაფარავი რეზერვები იმ სადაზღვევო ანაზღაურების ოდენობით იქმნება, რომელიც რისკების დასაფარავადაა საჭირო კრედიტების ყოველი ჯგუფის მიხედვით. ამრიგად, ბანკი რაც უფრო მეტად ატარებს სარისკო საკრედიტო პოლიტიკას, მით უფრო მეტი რეზერვი უნდა შექმნას მოგების სახსრების გამოყენებით. საზღვარგარეთის კომერციული ბანკები, მაგალითად, ამჟამად საკრედიტო ბარათებით გაცემულ კრედიტებზე ზარალის დასაფარავად ქმნიან რეზერვებს ამ კრედიტების თანხის 2-3%-ის ოდენობით.

თანამედროვე ბანკები ფართოდ ინტერესდებიან საკრედიტო რისკის ხარისხის შეფასებაზე და საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობაზე მისი გავლენის შემცირებით, სათანადო ღონისძიებათა

კომპლექსის ხარჯზე. მაგრამ ბანკის საკრედიტო რისკის რეალურად შეფასება შეიძლება დეტალურად გაანალიზებით იმ ფაქტორთა ერთობლიობისა, რომლებიც დაკრედიტებისას რისკის წარმოქმნას იწვევენ.

16.4.2. კომერციული ბანკის საკრედიტო რისკის ფაქტორი

რისკწარმოქმნელი ფაქტორების ხარისხიანი ანალიზი საშუალებას აძლევს ბანკს არამარტო ადეკვატური გადანყვეტილებები მიიღოს გასაცემ კრედიტებზე, არამედ მომავალშიც მინიმუმამდე დაიყვანოს მათი დაკარგვით გამოწვეული პირდაპირი ფინანსური ზარალი.

იმ ფაქტორების ანალიზმა, რომლებიც ყველაზე მეტ გავლენას ახდენენ სესხებით გამოწვეული ბანკის დანაკარგებზე, შემდეგი დასკვნების გამოტანის შესაძლებლობა მისცა დასავლეთის ბანკირებს: მსოფლიო ბანკის მონაცემების მიხედვით ბანკის შიგნით მოქმედი ფაქტორები სესხებით გამოწვეული დანაკარგების 67%-ის მიზეზი ხდება და მხოლოდ დანარჩენ ნაწილს იწვევენ გარე ფაქტორები (ცხრ. 16.5).

შიდა ფაქტორები		გარე ფაქტორები	
უზრუნველყოფის უკმარისობა	22	კომპანიის გაკოტრება	12
სესხზე განაცხადის შესწავლისას ინფორმაციის არასწორი შეფასება	21	კრედიტორების მოთხოვნა დავალიანების დაფარვაზე	1
ოპერაციული კონტროლის დაბალი დონე	18	უმუშევრობა/ოჯახური პრობლემები	6
უზრუნველყოფის დაბალი ხარისხი	5	ძარცვა/თაღლითობა	4
კონტრაქტით გათვალისწინებული უზრუნველყოფის მიღების შეუძლებლობა	1		
ჯამი	67	ჯამი	33

ძირითადი გარე ფაქტორების ჩამონათვალში პირველ ადგილზეა კომპანიის გაკოტრება (საუბარია სამომხმარებლო კრედ-

იტებზე). ბანკის ინდივიდუალური მსესხებელი მთელი ძალით განიცდის თავის თავზე ამ ფაქტორის მოქმედებას. ინდივიდუალური მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზით ბანკირმა აუცილებლად უნდა გაარკვიოს იმ კომპანიის ფინანსური მდგომარეობა, რომელშიც პოტენციური მსესხებელი მუშაობს.

მრავალფეროვანი რისკნარმოქმნელი ფაქტორებიდან მიზანშეწონილია გამოვყოთ მაკრო - და მიკროეკონომიკური ფაქტორები. მაკროეკონომიკური ფაქტორების კვლევამ აჩვენა, რომ წამყვანი ფაქტორია ეკონომიკის საერთო მდგომარეობა, აგრეთვე, იმ რეგიონის ვითარება, რომელშიც თავის საქმიანობას ავითარებს ბანკი. გარდა ამისა, მათგან გამოყოფენ იმ ფაქტორებს, რომლებსაც ინფლაციის დონე და მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპები განაპირობებს. არსებით როლს თამაშობს ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, რომელიც სააღრიცხვო-საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებით დიდად განსაზღვრავს მოთხოვნას ბანკის სესხებზე. ერთ-ერთი განმსაზღვრელი რისკნარმოქმნელი ფაქტორია საბანკო კონკურენციის განვითარების დონე, რომელიც ხასიათდება ცალკეულ რეგიონებში საბანკო კაპიტალის კონცენტრაციის გადიდებით და საბანკო მომსახურებისა და ოპერაციების გამის განვითარებით.

მიკროეკონომიკური ფაქტორებიდან დიდ როლს თამაშობს კომერციული ბანკის საკრედიტო პოტენციალის დონე. მას განსაზღვრავს ბანკში მობილიზებული სახსრების მთლიანი მოცულობა, დეპოზიტების სტრუქტურა და სტაბილურობა, ცენტრალურ ბანკში სავალდებულო რეზერვების დონე, ბანკის ვალდებულებათა მთლიანი თანხა და სტრუქტურა. კრედიტების დაუბრუნებლობის რისკის გაჩენაზე პირდაპირი მოქმედების ფაქტორებია: ცალკეული სახის სესხების რისკის დონე, მთლიანად ბანკის საკრედიტო პორტფელის ხარისხი, ბანკის მიერ გატარებული ფასების პოლიტიკა და რისკ-მენეჯმენტის დონე.

ცალკეული სახის სესხების რისკიანობის დონე, თავის მხრივ, მათ ხარისხზეა დამოკიდებული. კონკრეტული სესხისა და მთლიანად ბანკის საკრედიტო პორტფელის ხარისხი საკრედიტო რისკის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია. ცალკეული გაცემული სესხის

ხარისხზე მოქმედი ფაქტორებია:

- სესხის დანიშნულება (კაპიტალის მატება, სახსრების დროებითი შევსება, საბრუნავი აქტივების ჩამოყალიბება, კაპიტალური მშენებლობა);

- კრედიტის სახე (სამომხმარებლო, იპოთეკური, საინვესტიციო, საგადახდო, სალიზინგო);

- კრედიტის სიდიდე (მსხვილი, საშუალო, მცირე);

- კრედიტის ვადა (მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი, გრძელვადიანი);

- დაფარვის წესი (ამონაგების მიღების კვალობაზე, ერთდროული);

- დარგობრივი კუთვნილება (აგრომრენველობა, მრეწველობა, კომერცია);

- საკუთრების ფორმა (კერძო, სააქციო, მუნიციპალური);

- მსესხებლის სიდიდე (საწესდებო კაპიტალისა და საკუთარი სახსრების მიხედვით);

- კრედიტუნარიანობა (რეიტინგული შეფასების შესაბამისად);

- კლიენტთან ბანკის ურთიერთდამოკიდებულების ხარისხი (ანგარიშსწორების ანგარიშის არსებობა, ერთჯერადი);

- კლიენტის შესახებ ბანკის ინფორმირებულობა;

- უზრუნველყოფის ხერხები (გირაო, გარანტიები, თავდებობა).

გასაცემი სახსრების თავისდროული და გულმოდგინე ანალიზი რისკნარმომქმნელი ფაქტორების რეკომენდირებული სტრუქტურის შესაბამისად საშუალებას მოგვცემს შევამციროთ კრედიტის დაუბრუნებლობის რისკის გაჩენის ალბათობა და მივიღოთ ბანკის საკრედიტო პროცესზე ამ ფაქტორების გავლენის მინიმიზაციის ზომები. ამასთან, ცალკეული სესხების რისკის დასახელებული ფაქტორების შეფასება, მათი ყოველმხრივი ანალიზი და აღრიცხვა იმის რეალურ შესაძლებლობას უქმნიან ბანკს, რომ თავიდან აიცილოს ამ ფაქტორთა განმეორებითი ზემოქმედება თავის მომავალ საქმიანობაში.

რისკის მართვას (რეგულირებას) იმ ღონისძიებებს უწოდებენ, რომლებიც შესაბამისი რისკის მინიმიზაციისკენ და შემოსავლიანობასა და რისკს შორის ოპტიმალური თანაფარდობისკენ

არის მიმართული, შესაბამისი რისკის შეფასების, პროგნოზისა და დაზღვევის ჩათვლით.

ბანკის რისკების მართვა, როგორც წესი, რამდენიმე ეტაპად ხორციელდება:

- იმ რისკების შინაარსის გამოვლენა, რომლებიც მოცემული საქმიანობის განხორციელებასთან დაკავშირებით წარმოიშობა;

- რისკის დონის შეფასებისათვის საჭირო ინფორმაციის წყაროებისა და მოცულობის განსაზღვრა;

- რისკის რეალიზაციის ალბათობის შეფასების კრიტერიუმებისა და მეთოდების შერჩევა და რისკის სკალის აგება;

- რისკის დაზღვევის მეთოდის შერჩევა ან შემუშავება;

- რისკის მართვის შედეგების რეტროსპექტიული ანალიზი და წინა პუნქტების საჭირო კორექციის განხორციელება.

საკრედიტო რისკის მართვასთან დაკავშირებული სერიოზული პრობლემების ყველაზე ხშირად გამომწვევი ხარვეზებია:

- ბანკის პოლიტიკის ამსახველი დოკუმენტის უქონლობა;

- საკრედიტო პორტფელში რისკების კონცენტრაციის შეუზღუდაობა;

- საკრედიტო ხელმძღვანელობის მეტისმეტი ცენტრალიზაცია ან დეცენტრალიზაცია; დასაკრედიტებელი გარიგების ცუდი ანალიზი;

- არასაკმაოდ ხშირი კონტაქტები კლიენტებთან;

- სესხების გამოყენების უკონტროლობა;

- სესხების დოკუმენტურად გაფორმების ცუდი კონტროლი;

- არასრული საკრედიტო დოკუმენტაცია;

- საკრედიტო პროცესის ეფექტიანად გაკონტროლებისა და აუდიტორების უუნარობა.

ამ ხარვეზების გავლენის შესამცირებლად საჭიროა მიემართოს საკრედიტო რისკის მართვის მეთოდების კომპლექსს. მათგან ძირითადია:

- აქტივების პორტფელის დივერსიფიკაცია;

- მსესხებლის ან ემიტენტის გადახდისუნარიანობის წინასწარი ანალიზი;

- საკრედიტო რისკის დაფარვისთვის რეზერვების შექმნა;

- საკრედიტო პორთფელის ოპტიმალური (ბანკისათვის) სტრუქტურის ანალიზი და შენარჩუნება;

- სესხების უზრუნველყოფისა და მიზნობრივად გამოყენების მოთხოვნა.

სასესხო პორთფელის დივერსიფიკაცია სესხის გადაუხდელობის რისკის პეჯირების ყველაზე მარტივი და იაფი მეთოდია. სასესხო პორთფელის საკმარისი დივერსიფიკაციის უზრუნველყოფის ძირითადი ხერხებია:

- კრედიტის რაციონირება, რომელიც გულისხმობს: დაკრედიტების მოქნილი ან მკაცრი ლიმიტების შემოღებას თანხით, ვადებით, საპროცენტო განაკვეთების სახეებით და სესხის გაცემის სხვა პირობებით; დაკრედიტების ლიმიტების დაწესებას ცალკეული მსესხებლებისა და მათი კლასების მიხედვით, ფინანსურ მდგომარეობაზე დამოკიდებულებით; ერთი კლიენტის ან ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ კლიენტთა ჯგუფის ხელში კრედიტების კონცენტრაციის ლიმიტის დაწესება მათ ფინანსურ მდგომარეობაზე დამოკიდებულებით;

- ლიმიტების პირდაპირ დაწესება მოცემული ჯგუფის ყველა მსესხებლისათვის - აბსოლუტური თანხით ან ერთობლივი წილით ბანკის სასესხო პორთფელში;

- მიღებული უზრუნველყოფის დივერსიფიკაცია სესხების მიხედვით;

- სხვადასხვა სახის საპროცენტო განაკვეთების, სესხებზე პროცენტების დარიცხვისა და გადახდის სხვადასხვა ხერხების გამოყენება;

- საკრედიტო პორთფელის დივერსიფიკაცია ვადების მიხედვით, რასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმის გამო, რომ სხვადასხვა ვადის მქონე სესხების საპროცენტო განაკვეთებს სხვადასხვაგვარი რყევა ემუქრებათ. თანაც, მსესხებლის მიერ თავის თავზე ირიბად მიღებული საქმიანი რისკების დონეც არსებითადაა დამოკიდებული სესხის ვადაზე.

სესხის გადაუხდელობის რისკის მართვის ამ ასპექტის რეალიზაცია ბანკის მიერ გატარებული საკრედიტო პოლიტიკის კალაპოტში მიმდინარეობს.

16.4.3. სანარმოების საქრედიტო რისკის მიხედვით კლასიფიკაცია ფინანსურ მდგომარეობაზე და კრედიტის უზრუნველყოფის ხარისხზე დამოკიდებულებით

ბანკის ინსტრუმენტარიუმის არსენალში კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის განსხვავებული ფორმირების არსებობა გულისხმობს კონკრეტულ სიტუაციაში ერთ-ერთი მათგანის სწორად შერჩევას ეკონომიკური თვალსაზრისით. ამისთვის საკრედიტო განაცხადის განხილვის მომენტში გერმანიის საბანკო პრაქტიკაში ახორციელებენ კონკრეტული მსესხებლის ანალიზს გაცემული სესხის რისკის კუთხით. რისკის კრიტერიუმად იყენებენ ორ მაჩვენებელს: მსესხებლის ფინანსურ მდგომარეობას და მის მიერ კრედიტის უზრუნველყოფის დონეს.

მსესხებლის ფინანსურ მდგომარეობას გერმანიის ეკონომიკურ ცხოვრებაში განსაზღვრავენ რენტაბელობის დონის და საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის ხვედრითი წილის მიხედვით. ამ კრიტერიუმების შესაბამისად გამოყოფილია კრედიტის არათავისდროულად დაბრუნების რისკის სხვადასხვა დონის მქონე სანარმოების სამი ჯგუფი. ამ სანარმოებს აქვთ:

- უნაკლო ფინანსური მდგომარეობა, ე.ი. საკუთარი სახსრების სოლიდური ბაზა და რენტაბელობის მაღალი ნორმა;
- დამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა;
- არადამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა, ე.ი. საკუთარი სახსრების დაბალი ხვედრითი წილი და რენტაბელობის დაბალი დონე.

უზრუნველყოფის ზომისა და ხარისხის მიხედვით ყველა სანარმო დაყოფილია რისკის ოთხ ჯგუფად. ამ სანარმოებს აქვთ:

- უნაკლოდ უზრუნველყოფა;
- უზრუნველყოფის საკმარისი, მაგრამ არახელსაყრელი სტრუქტურა;
- ძნელად შესაფასებელი უზრუნველყოფა;
- უზრუნველყოფის უკმარისობა.

რადგანაც ყოველი მსესხებელი სანარმოსათვის ერთდროულად მოქმედებს ორივე ფაქტორი, ამიტომ საკრედიტო რისკის

დონის შესახებ საბოლოო დასკვნის გამოსატანად ადგენენ შემდეგ ცხრილს (იხ. ცხრ. 16.6).

როგორც ცხრილი გვიჩვენებს, საკრედიტო რისკის დონის მიხედვით გამოიყოფა ხუთი ტიპის სანარმო. პირველ ჯგუფზე მიკუთვნება აღნიშნავს მინიმალურ რისკს, რადგანაც კრედიტის დაბრუნება უზრუნველყოფილია უნაკლო ფინანსური მდგომარეობის ხარჯზე. მომდევნო ჯგუფების სანარმოების რისკის დონე თანდათან მალღდება. ამ კლასიფიკაციის გამოყენება საქართველოს კომერციული ბანკების მუშაობის პრაქტიკაშიც შეიძლება.

სანარმოების კლასიფიკაცია კრედიტის დაბრუნების რისკის დონის მიხედვით

ცხრ.16.6.

ფინანსური მდგომარეობა	უნაკლო ფინანსური მდგომარეობა	დამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა	არადადამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა
დაბრუნების უზრუნველყოფა			
უნაკლო უზრუნველყოფა	1	1	1
უზრუნველყოფის დამაკმაყოფილებელი, მაგრამ არახელსაყრელი სტრუქტურა	1	2	3
მწელად შესაფასებელი უზრუნველყოფა	1	3	4
არადადამაკმაყოფილებელი უზრუნველყოფა	1	4	5

ფინანსური მდგომარეობის თვალსაზრისით შეგვიძლია გამოვყოთ სანარმოების სამი ჯგუფი, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდება რენტაბელობის დონით და საკუთარი რესურსების რაოდენობით. ამ სანარმოებს აქვთ:

- უნაკლო ფინანსური მდგომარეობა, ე.ი. საკუთარი სახსრების ხვედრითი წილი და რენტაბელობის დონე საშუალო დარგობრივ მაჩვენებელზე მეტია;
- დამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა, ე.ი. შესაბამისი მაჩვენებლები საშუალო დარგობრივის დონეზეა;
- არადადამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა, ე.ი. შესაბამისი მაჩვენებელი საშუალო დარგობრივის დონეზე ნაკლებია.

უზრუნველყოფის სიდიდისა და ხარისხიდან გამომდინარე,

გამოვეყნოთ სანარმოების ოთხი ჯგუფი. მათგან სამს საკმარისი უზრუნველყოფა აქვს, სანარმოთა ერთ ჯგუფს კი არსაკმარისი უზრუნველყოფა ახასიათებს. პირველ სამ ჯგუფში გამოვეყნოთ სანარმოები, რომლებსაც აქვთ:

- უნაკლო უზრუნველყოფა, რასაც უნდა მივაკუთნოთ მის შემადგენლობაში დეპოზიტური ანაბრების, ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდების, გადატვირთული საქონლის (დებიტორული ანგარიშების), სავალუტო ფასეულობის, დიდი მოთხოვნის მქონე მზა პროდუქციის ან საქონლის სიჭარბე;

- უზრუნველყოფის საკმარისი, მაგრამ არახელსაყრელი სტრუქტურა, რაც ნიშნავს მეორე და მესამე კლასის ლიკვიდური სახსრების სიჭარბეს;

- უზრუნველყოფის ძნელად შესაფასებელი სტრუქტურა, რაც ნიშნავს წარმოების ხარჯების მნიშვნელოვანი თანხების (სოფლის მეურნეობაში), ნახევარფაბრიკატების (დაუმთავრებელი წარმოების) ან ისეთი პროდუქციის არსებობას, რომელზეც მერყევი მოთხოვნაა (მრეწველობა), ისეთ ფასიან ქაღალდებს, რომელთა კოტირება არ ხდება ბირჟაზე.

მეოთხე ჯგუფი მოიცავს არასაკმარისი უზრუნველყოფის მქონე სანარმოებს.

რადგანაც რეალურ ცხოვრებაში ეს ფაქტორები კომპლექსში მოქმედებენ, შესაძლებელია, რომ დადებითი ფაქტორების გავლენა აბათილებდეს უარყოფითი ფაქტორების ზემოქმედებას; შესაძლებელია სხვა გარემოებაც – ერთი ფაქტორის უარყოფით ზემოქმედებას აძლიერებდეს მეორის მოქმედება. კრედიტის დაბრუნების რისკის პრობლემის განხილვისას ფაქტორების ეს ურთიერთკავშირი კონკრეტულად შესაძლებელია წარმოვადგინოთ სანარმოთა ტიპების შემდეგი კლასიფიკაციით. კრედიტის ვერდაბრუნების ყველაზე ნაკლები რისკი აქვთ იმ სანარმოებს, რომლებიც პირველ ტიპს ეკუთვნიან. ეს ის სანარმოებია, რომლებსაც აქვთ უნაკლო ფინანსური მდგომარეობა უზრუნველყოფის სიდიდისა და ხარისხის მიუხედავად, ან ის სანარმოები, რომლებსაც უნაკლო უზრუნველყოფა აქვთ მათი ფინანსური მდგომარეობის მიუხედავად.

მართლაც, როგორც ცნობილია, კრედიტის დაბრუნების მთავარი წყაროებია რეალიზაციიდან ამონაგები (ნავაჭრი) და ლიკვიდური აქტივები, მათ შორის ის აქტივები, რომლებსაც კრედიტის უზრუნველყოფად იყენებენ. მაშასადამე, კრედიტის ვერდაბრუნების რისკი მინიმალურია ან საერთოდ არ არსებობს, თუ მოქმედებს ორივე ფაქტორი ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ერთ-ერთი მათგანი მაინც. სწორედ მეორე შემთხვევაში ბათილდება ერთი ფაქტორის უარყოფითი გავლენა მეორე ფაქტორის დადებითი ზემოქმედების ხარჯზე. ამ ტიპის საწარმოებისათვის (გარდა იმ საწარმოებისა, რომლებსაც არადაამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა აქვთ) მიზანშეწონილია კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის ძირითად ფორმად მივიჩნიოთ ნავაჭრი და არ მოვითხოვოთ გარანტიების იურიდიულად გაფორმება. ამ შემთხვევაში კრედიტის დაბრუნების მექანიზმი იმ ნდობაზე აიგება, რომელიც მსესხებლის მყარ ფინანსურ მდგომარეობას ეყრდნობა და ბანკი მნიშვნელობას არ ანიჭებს არც უზრუნველყოფის სიდიდეს და არც მის ხარისხს.

იმ საწარმოების დაკრედიტება, რომლებსაც არადაამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა აქვთ, მაგრამ უნაკლო უზრუნველყოფის გამო პირველ ჯგუფს განეკუთვნებიან, მიზანშეწონილია განხორციელდეს სათანადო ფასეულობათა გირავნობით. კრედიტის ვერდაბრუნების ერთგვარი რისკი, ამ შემთხვევაში, მინიმუმამდეა დაყვანილი.

მეორე, მესამე და მეოთხე ტიპებს მიკუთვნებული საწარმოები, გარკვეული რისკის არსებობის მიუხედავად, მთლიანობაში კრედიტუნარიანები არიან. კრედიტის დასაბრუნებლად მათ გააჩნიათ ეკონომიკური ნაწარმძღვრები, რომლებიც იურიდიულად უნდა იყოს განმტკიცებული, მაგრამ კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის ფორმები დიფერენცირებული უნდა იყოს.

მეორე ტიპის საწარმოებისათვის მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ მატერიალური ფასეულობების დაგირავება უზრუნველყოფის ხარისხის შეფასების გათვალისწინებით.

მესამე ტიპის საწარმოებისათვის მიზანშეწონილია, როგორც ფასეულობათა დაგირავების, ისე გარანტიის ან ორივე მათგან-

ნის გამოყენება. ფორმის შერჩევა დამოკიდებული იქნება რეალურ ეკონომიკურ ვითარებაზე; უზრუნველყოფის შემადგენლობის შეფასებასა და კლიენტის ფინანსურ მდგომარეობაზე.

მეოთხე ტიპის სანარმოთა დაკრედიტება მიზანშეწონილია ან ფინანსურად მყარი ორგანიზაციის გარანტიით, რადგანაც თვითონ მათ საკმარისი წყაროები არა აქვთ სესხების დასაფარად, ან კრედიტის ვერდაბრუნების რისკისგან დაზღვევის ხელშეკრულების გაფორმებით. ამის პარალელურად ლოგიკურია სესხით სარგებლობისათვის დაწესებული საპროცენტო განაკვეთის ამალღება. ამ სანარმოებს კრედიტის არათავისდროულად დაბრუნების მომატიებული რისკი აქვთ. ამიტომ ბანკმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმოს მათი ფინანსური მდგომარეობის ანალიზს და უზრუნველყოფის შემადგენლობას.

და, ბოლოს, ბანკმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმოს და განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდეს მეხუთე ტიპის სანარმოებთან, რომლებსაც რისკის ყველაზე მაღალი დონე აქვთ, მაგრამ ამ ტიპის სანარმოებიც ერთგვაროვანი არაა. ნარმოებისა და მენეჯმენტის არსებითი რეორგანიზაციის შემდეგ, აგრეთვე ფინანსური მხარდაჭერის შემთხვევაში, მათ ერთ ნაწილს შეუძლია თავისი რეპუტაციის გამოსწორება. ბანკმა ეს სანარმოები დახმარების გარეშე არ უნდა დატოვოს და დახმარება თავდებობის (გარანტიის) პირობით აღმოუჩინოს; სანარმოების მეორე ნაწილი შეიძლება უიმედოდ მივიჩნიოთ და მათთან საკრედიტო ურთიერთობების დამყარება მიზანშეწონილი არ არის.

აღსანიშნავია, რომ კრედიტის ვერდაბრუნების რისკის შეფასებისა და მისგან დაცვის ზემოთ მოყვანილი სისტემა გარდამავალი პერიოდისთვისაა გამიზნული, როდესაც ჯერ კიდევ არ არსებობს საბაზრო მექანიზმის მრავალი ელემენტი, განუვითარებელია ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, დაუმთავრებელია პრივატიზაციის პროცესი, შექმნილი არ არის კანონმდებლობა გირავნობის შესახებ, მათ შორის იპოთეკის შესახებ და ა.შ.

16.5. სადემოზიტო რისკი და მისი ალკვეთის საბანკო ღონისძიებები

სადემოზიტო რისკი ლიკვიდობის რისკებს ეკუთვნის და მეანაბრების მიერ თავიანთი ანაბრების ვადამდელ განწევვას უკავშირდება. ამიტომ კომერციული ბანკები დიდ მუშაობას ეწევიან მეანაბრეთა ანგარიშებიდან თავისუფალი ფულადი სახსრების მოულოდნელად გადინების შესაძლო ნეგატიური შედეგების თავიდან ასაცილებლად. კომერციულ ბანკებში ანაბრების მოზიდვის პირობების დიფერენციაცია მეანაბრისათვის მოზიდვის აქტიური ხერხია, რომელიც ამწვავებს საბანკო კონკურენციას. ამ კონკურენციის შესაძლო ნეგატიური შედეგებისაგან თავის დასაცავად თანამედროვე ბანკები მიმართავენ ერთმანეთს შორის შეთანხმებას ანაბრებზე პროცენტის დადგენაში. როგორც საზღვარგარეთის პრაქტიკა მოწმობს, ზოგჯერ ამ დონეს უშუალოდ ცენტრალური ბანკი ადგენს.

სხვადასხვა სახის ანაბრებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მოთხოვნამდე დემოზიტებსა და ვადიან ანაბრებს, რომლებიც ყველაზე მეტადაა გავრცელებული. აქცენტი აქ შეიძლება კეთდებოდეს საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებასა და მისი დარიცხვის პირობებზე (ყოველთვიური, კლიენტთან შეთანხმებული, პროცენტის პროცენტი და სხვა). ამასთან, საინტერესოა ვადიანი ანაბრების დიფერენცირების ზოგიერთი პირობა, რომლებსაც დასავლეთის ბანკები იყენებენ.

ყველაზე ფართოდაა გავრცელებული ორი სახის ვადიანი ანაბარი: საკუთრივ ვადიანი ანაბრები და ანაბრები გატანის შესახებ წინასწარი შეტყობინებით. საკუთრივ ვადიან ანაბრებს მის მფლობელს უბრუნებენ წინასწარ დადგენილ ვადაში; ამ მომენტამდე ბანკს შეუძლია მათი მთლიანად განკარგვა. ვადიანი ანაბრების ვადა 1 თვეზე ნაკლები არაა. მათი მიღების ვადები ოთხ ჯგუფად იყოფა: 30-დან 89 დღემდე, 90-დან 179 დღემდე, 180-დან 359 დღემდე და 360 დღეზე მეტი ხნით. ამის შესაბამისად იცვლება პროცენტის დონეც. როგორც წესი, უფრო გრძელვადიან ანაბარზე უფრო მაღალ პროცენტს ანებსებენ. მაგრამ ამ ორ სიდ-

იდეს შორის უკუდამოკიდებულებაც შეიძლება იყოს. მაგალითად, თუკი კომერციული ბანკი უახლოეს მომავალში ელოდება სააღრიცხვო პროცენტის დანევას, მაშინ უფრო გრძელვადიანი ანაბრების პროცენტი ნაკლებადიანი დეპოზიტების განაკვეთების დონეზე შეიძლება იმყოფებოდეს.

განვევის შესახებ წინასწარი შეტყობინების მქონე ვადიანი ანაბრები მოითხოვს მეანაბრისაგან სპეციალური განცხადების შეტანას ბანკში. ასეთი შეტყობინების ვადა წინასწარაა დათქმული და პროცენტის სიდიდეც მის შესაბამისად დგინდება. ჩვეულებრივ, იყენებენ შეტყობინების შემდეგ ვადებს. 1-დან 3 თვემდე, 3-დან 6 თვემდე, 6-დან 12 თვემდე და 12 თვეზე მეტი. ანაბრების ამ თითოეული ჯგუფისათვის სათანადო პროცენტებს ანეუბენ. თუ კლიენტს ანაბრის გატანა სურს, მან ამის შესახებ თავისდროულად უნდა შეატყობინოს ბანკს. მოსალოდნელ ცვლილებათა გათვალისწინებით ბანკი სხვა წყაროებიდან ახდენს თავისი აქტიური ოპერაციების რეფინანსირებას.

დეპოზიტების ფორმირების დროს დანაკარგებისგან თავის დაცვაში ხელშეწყობა შეუძლია განსაკუთრებულ პირობებს, რომლებიც „საკრედიტო ანაბრის“ შესახებ კლიენტსა და ბანკს შორის დადებულ ხელშეკრულებაში შედის. ამ დროს ბანკმა უნდა გადანიჭოს, თუ რომელ კლიენტებთანაა საჭირო ამგვარი ხელშეკრულებების გაფორმება. მისი ერთ-ერთი პირობა შეიძლება იყოს ანაბრის ვადამდე მოთხოვნაზე კლიენტისათვის უარის თქმა. ბანკმა პერიოდულად უნდა შეაფასოს მის განკარგულებაში არსებული დეპოზიტების გამოყენების დონე.

სადეპოზიტო რისკი მჭიდროდ უკავშირდება ბანკის სხვადასხვა რისკს. ასე რომ, ბანკის მიერ თავისი სადეპოზიტო რისკის მინიმიზაციისკენ მიმართულ ღონისძიებათა კომპლექსის გატარება ამაღლებს მისი სარესურსო ბაზის საიმედოობის ხარისხს და ზრდის ბანკის მიერ პერსპექტივაში ჩასატარებელი ოპერაციებისა და მომსახურების ჩამონათვალის გაფართოების შესაძლებლობას.

16.6. ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების რისკი: შინაარსი და კომერციული განკის საშვიანობა ვის დასარგებლებად

ოპერაციები ფასიან ქალაქებზე ბანკის საინვესტიციო ოპერაციებს ეკუთვნის, რომლებიც რისკს უკავშირდება. თანაც, ეს რისკი რთულია, რადგან აქ საფინანსო რისკების მთელი კომპლექსი იჩენს თავს. ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების რისკის მართვისას საჭიროა გავითვალისწინოთ, რომ მასზე სხვადასხვაგვარი რისკები ახდენენ გავლენას: სისტემატური, სელექციური, დროითი, ლიკვიდობის, საკრედიტო, ინფლაციური, საპროცენტო, სავალუტო და სხვა. ცალკე ჯგუფს შეგვიძლია მივაკუთვნოთ საკანონმდებლო რისკები. მათი წინასწარ გათვალისწინება პრაქტიკულად შეუძლებელია. ამიტომაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საკანონმდებლო ბაზის მდგრადობას. უფრო დეტალურად განვიხილოთ ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების ზოგიერთი სახის რისკი.

სისტემატური რისკი კონკრეტულ ფასიან ქალაქს კი არ უკავშირდება, არამედ მთლიანად ფასიანი ქალაქების ბაზრის საერთო მდგომარეობის შედეგია. ...

სელექციური რისკი ფასიანი ქალაქების ხარისხს ეხება და დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორი იყო კონკრეტული ფასიანი ქალაქის შერჩევის პოლიტიკა ფასიანი ქალაქების პორთფელის ფორმირების დროს.

ლიკვიდობის რისკი უკავშირდება შესაძლო დანაკარგებს ფასიანი ქალაქის რეალიზაციისას, მისი ხარისხის შეფასების ცვლილების გამო.

საკრედიტოა იმის რისკი, რომ სავალო ფასიანი ქალაქების გამომშვები ემიტენტი ველარ შეძლებს მათზე პროცენტების და(ან) ვალის ძირითადი თანხის გადახდას.

ინფლაციურია იმ დანაკარგების რისკი, რომლებიც ინვესტორს შეიძლება მოუვიდეს ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთების შეცვლის გამო. თუკი პროცენტის საბაზრო განაკვეთი იზრდება, ეს ინვეს ფასიანი ქალაქების, განსაკუთრებით - ფიქსირებულ-

პროცენტუანი ობლიგაციების საკურსო ღირებულების დაცემას. ამ შემთხვევაში ზარალი იმ ინვესტორს მოსდის, რომელსაც თავისი სახსრები ფიქსირებულ პროცენტუან ფასიან ქალაქებში აქვს დაბანდებული.

გამოწვევის რისკი არის ინვესტორის დანაკარგების რისკი იმ შემთხვევაში, თუკი ემიტენტი ობლიგაციებს უკან გაინვესტ მათზე დანესებული ფიქსირებული საპროცენტო გადასახდელების დონის მიმდინარე საბაზრო პროცენტებზე გადამეტებასთან დაკავშირებით.

ფასიანი ქალაქების რისკის აღმოსაფხვრელად აუცილებელია ბანკის სისტემატური მუშაობა ამ რისკის რეგულირების მიმართულებით. ამ მიზნით საჭიროა:

1. სხვადასხვა სახის ფასიანი ქალაქების შემოსავლიანობის რეგულარული ანალიზი;
2. წარმოქმნილი რისკის დონის შეფასება;
3. ფასიანი ქალაქების პორტფელის თავისდროული მონიტორინგის ჩატარება.

როგორც უცხოეთის პრაქტიკა გვიჩვენებს, ფასიანი ქალაქების ყველაზე მეტ ხვედრით ნილს უნდა შეადგენდეს მოკლევადიანი ფასიანი ქალაქებით განონასწორებული გრძელვადიანი ობლიგაციები და აქ საშუალოვადიანი ქალაქები არ უნდა იყოს. ყოველმა ბანკმა თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე უნდა შეიმუშაოს ფასიანი ქალაქების ბაზარზე საინვესტიციო პოლიტიკა და თავის საქმიანობაში იხელმძღვანელოს ამ პოლიტიკით. საყურადღებოა სუბიექტური ფაქტორებიც, კერძოდ, იმ მუშაკის კომპეტენტურობა და პროფესიონალიზმი, რომელიც ბანკის საინვესტიციო პროგრამის განხორციელებაზე აგებს პასუხს.

ამგვარად, ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების რისკის დონის თანამედროვე შეფასება იმის შესაძლებლობას იძლევა, რომ მინიმუმამდე შემცირდეს ფასიანი ქალაქების გაუფასურების ნეგატიური შედეგები კომერციული ბანკისათვის, აგრეთვე, ამაღლდეს კორპორაციული ფასიანი ქალაქების ბაზრის საინვესტიციო მიმზიდველობა.

16.7. საპროცენტო რისკი: არსი და მართვის თავისებურება

საპროცენტო რისკია იმის რისკი, რომ ბანკის მიერ მოზიდული სახსრების, - ე.ი. დეპოზიტების და სესხად აღებული ფულის, - კრედიტის გაცემასთან დაკავშირებულმა საშუალო ღირებულებამ შესაძლოა კრედიტის მოქმედების ვადის მანძილზე გაუსწროს კრედიტებზე პროცენტის საშუალო განაკვეთს. მუდმივია საპროცენტო რისკი თუ შესაძლებელია მისგან თავის დაცვა? თეორიულად შესაძლებელია, თუკი მოხდება აქტივებიდან მიღებული შემოსავლების ცვლილების (კრედიტების განაკვეთის) მთლიანად დაბალანსება ვადებითაც და სიდიდაც ფონდების მოზიდვის ხარჯებში (ე.ი. საბანკო კრედიტის გაცემისათვის სახსრების მიღების ფასში) განხორციელებული ცვლილებებით. მაგრამ პრაქტიკულად შეუძლებელია ნებისმიერ დროს ყველა კრედიტის ამგვარად დაბალანსება, თანაც, ბანკები ყოველთვის არ არიან დაინტერესებული ასეთი პოლიტიკის გატარებით. ამიტომ ბანკებს მუდმვად ემუქრებათ საპროცენტო რისკები, მაგრამ ეს კი არ გამოირიცხავს, არამედ, პირიქით, მოითხოვს საპროცენტო რისკის მართვას.

საპროცენტო რისკის მართვა მოიცავს როგორც ბანკის აქტივების (კრედიტებისა და ინვესტიციების), ისე ვალდებულებების (ნასესხები სახსრების) მართვას. ამ მართვის თავისებურება ისაა, რომ მას გააჩნია საზღვრები. აქტივების მართვას ზღუდავს: ჯერ ერთი, ლიკვიდობის მოთხოვნები და საკრედიტო რისკი, რომლებიც განსაზღვრავენ ბანკის სარისკო აქტივების პორთფელის შედგენილობას; მეორე, სხვა ბანკების მხრიდან მოსალოდნელი კონკურენცია, რომელიც თავისუფლებას უზღუდავს ბანკს კრედიტის ფასის შერჩევას. ვალდებულებების მართვას აძნელებს: 1. იმ სავალო ინსტრუმენტების (სესხები და ა.შ.) შეზღუდული არჩევანი და ზომა, რომლებიც ბანკს შეუძლია წარმატებით განათავსოს თავის მენაბრეებსა და სხვა კრედიტორებს შორის დროის ნებისმიერ მომენტში, ე.ი. შეზღუდულია კრედიტების გაცემისათვის საჭირო სახსრების ხელმისაწვდომობა; 2. სხვა

ბანკებისა და არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციების მხრიდან არსებული სახსრებისათვის წარმართული ფასისმიერი კონკურენცია. საპროცენტო რისკის მართვის ამოცანა მოიცავს ამ რისკის მინიმიზაციას ბანკის მომგებიანობისა და ლიკვიდობის მიზნების ფარგლებში.

გამოყოფენ ორი სახის საპროცენტო რისკს - პოზიციურსა და სტრუქტურულს.

პოზიციურია რისკი რომელიმე ერთი პოზიციის მიხედვით (მოცემულ კონკრეტულ მომენტში პროცენტის მიხედვით). მაგალითად, ბანკმა კრედიტი გასცა მცურავი საპროცენტო განაკვეთით. ცნობილი არაა, წარმატებას მოუტანს თუ არა იგი ბანკს. რისი გათვალისწინებაა შესაძლებელი ბალანსში ამ რისკის თავიდან ასაცილებლად? უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა შეეცვალოს ანაბრების პროცენტები და გავათანაბროთ ბანკის ბალანსის აქტივებისა და პასივების პროცენტები.

სტრუქტურულია რისკი მთლიანად ბანკის ბალანსის მიხედვით, რასაც იწვევს ფულის ბაზარზე მომხდარი ცვლილებები საპროცენტო განაკვეთების რყევასთან დაკავშირებით.

მაშასადამე, საპროცენტო რისკი მოქმედებს როგორც პროცენტებიდან მიღებულ მოგებაზე, ისე მთლიანად ბანკის ბალანსზე. საპროცენტო რისკის მიზეზები შეიძლება იყოს: საპროცენტო განაკვეთის სახესხვაობების (მუდმივი, ფიქსირებული, მცურავი, კლებადი და სხვა) არასწორად შერჩევა; საპროცენტო განაკვეთების შესაძლო ცვლილებათა არასრულად აღრიცხვა საკრედიტო ხელშეკრულებაში; ცენტრალური ბანკის საპროცენტო პოლიტიკაში მომხდარი ცვლილებები; ერთიანი პროცენტის დანესება კრედიტის გამოყენების მთელი ვადისათვის; საპროცენტო პოლიტიკის სტრატეგიის უქონლობა; საპროცენტო განაკვეთის (კრედიტის ფასის) არასწორად შერჩევა.

საპროცენტო განაკვეთის ხასიათზე დამოკიდებულებით განსხვავებენ: ა) მყარი პროცენტის რისკს; ბ) ცვალებადი პროცენტის რისკს და გ) ჩამონერის რისკს (კავშირდება ფასიანი ქაღალდების კურსის შეცვლას).

მყარი პროცენტის რისკი მაშინ ჩნდება, როდესაც პროცენტის

მყარი (ფიქსირებული) განაკვეთები დგინდება კრედიტზე, დეპოზიტებსა და სხვა შექმნილ რესურსებზე კი პროცენტი იცვლება. ამ შემთხვევაში კრედიტის პროცენტი არ ითვალისწინებს მოზიდული სახსრების საბაზრო პროცენტის ცვლილებას.

განვიხილოთ კონკრეტული სიტუაცია

	ზომა, მლ.	კრედიტის ვადა, წელი	პროცენტი კრედიტისათვის	
აქტივი ბალანსის მიხედვით, I ვარიან. II ვარიან. კრედიტი	250	7	9	9
პასივი ბალანსის მიხედვით	250	3	9	6

როგორც I, ისე II ვარიანტში ცნობილი არაა, თუ რა იქნება მეოთხე წლიდან მოყოლებული, თუკი ფულის ბაზარი შეიცვლება. ცვალებადი პროცენტის ეს შესაძლო რისკი უნდა გავითვალისწინოთ საკრედიტო ხელშეკრულებაში, ხოლო თუ საჭიროა, სტრუქტურულად შევცვალოთ პასივი.

საპროცენტო რისკის თავიდან ასაცილებლად კომერციულ ბანკებში საჭიროა: 1) ფულის ბაზრის ახალ პირობებთან პროცენტის მისადაგების წესის გამოყენება (საკრედიტო ხელშეკრულებებში); 2) ბალანსის სტრუქტურის ცვლილების მართვა; 3) საპროცენტო რისკის კომპენსაციის განსაზღვრა: მაგალითად, თუკი ბალანსის აქტივში ჩნდება საპროცენტო რისკი, მაშინ მისი კომპენსაცია პასივში უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამავე მიზნით შეიძლება კლიენტთან შეთანხმება მაქსიმალური და მინიმალური პროცენტის თაობაზე.

ნაჩვენები ზომების რეალიზაციას ბანკი ახდენს საპროცენტო რისკის მართვის სპეციალური (მიზნობრივი) მეთოდების გამოყენებით. ესაა საპროცენტო მარჟისა და გეპის (განსხვავების) მართვის მეთოდები. საპროცენტო რისკის მართვას უკავშირდება, აგრეთვე, საპროცენტო ფიუჩერსებისა და ჰეჯირების კონ-

ცეფციები.

ბანკში მიმდინარე მართვის (მენეჯმენტის) ერთ-ერთი მთავარი მიზანია საპროცენტო მარჟის კონტროლი. ესაა მარჟა მოგების მომტანი აქტივებიდან საპროცენტო შემოსავლებსა და ვალდებულებებზე საპროცენტო დანახარჯებს შორის. მარჟის გარდა, ყურადღება ექცევა სპრედს, რომელიც არის სხვაობა აქტივებზე მიღებულ შენონილ საშუალო განაკვეთსა და ვალდებულებებზე გადახდილ შენონილ საშუალო განაკვეთს შორის. ამ ორივე მაჩვენებელს უნდა ასახავდნენ ბანკის ანგარიშგებაში. დაგეგმვის დროს მათ პროგნოზირების მეთოდებით განსაზღვრავენ. ბოლოს, საპროცენტო რისკის მართვის პროცესში ითვალისწინებენ გეპს (განსხვავებას) - მერყევ და ფიქსირებულგანაკვეთიანი აქტივებისა და პასივების განსხვავებას ან დაუბალანსებლობას ფიქსირებულგანაკვეთიანი პასივების მიმართ დროის მოცემულ პერიოდში. უფრო დანვრილებით განვიხილოთ საპროცენტო რისკის მართვის მეთოდები.

საპროცენტო მარჟის მართვა მოითხოვს საბანკო ოპერაციების ბაზარზე, ეკონომიკასა და საპროცენტო განაკვეთებში მომხდარი ცვლილებების ფრთხილ და მუდმივ ანალიზს. ინფლაციის პირობებში პრაქტიკულად შეუძლებელია საპროცენტო განაკვეთის პროგნოზირება. ამიტომ ბანკში რისკების მართვა კონცენტრირებული უნდა იყოს აქტივების პორთფელის დაბალანსებაზე ვადების მიხედვით: მაგრამ ეს ძალიან ძნელია, თუკი ბანკს ბალანსზე აქვს ფიქსირებულ და მცოცავ განაკვეთებიანი აქტივები და პასივები. ამიტომ აუცილებელია საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების პერსპექტივების შეფასება.

აქტივებისა და პასივების პორთფელის დაბალანსება ვადების მიხედვით საშულებას აძლევს ბანკს დააფიქსიროს საპროცენტო სპრედი, ე.ი. მოახდინოს საპროცენტო რისკის ნეიტრალიზება. მაგრამ ბანკირები ამჯობინებენ გაურკვეველი სპრედის რისკს, თუკი ვადების დაუბალანსებელი თანაფარდობა დიდ შემოსავლებს უქადის მათ. ეს მაშინ ხდება, როდესაც ეკონომისტებს აღარ შეუძლიათ საპროცენტო განაკვეთის მოძრაობის წინასწარმეტყველება.

განვიხილოთ ფონდების დაბალანსებულად მოზიდვის კონკრეტული სიტუაცია დაუბალანსებელთან შედარებით.

I ვარიანტი (დაბალანსებული):

განაკვეთები	ვადა, დღეები	განაკვეთები კრედიტებზე, %	განაკვეთები მოზიდულ სახსრებზე, %	სპრედი, %
მიმდინარე საბაზრო	90	20	15	5
	180	25	20	5
საპროგნოზო (90 დღის შემდეგ)	90	17	12	5

II ვარიანტი (დაუბალანსებელი): დაკრედიტების ალტერნატიული სტრატეგიები 180 დღისათვის: ა) სასესხო სახსრების მოზიდვა 180 დღით, სპრედი 5%; ბ) სასესხო სახსრების მოზიდვა 90 დღით, განახლება 90 დღის შემდეგ: სპრედი $\frac{1}{2} (10+13)=11,5\%$.

გეპის წარმატებით მართვა მოითხოვს საპროცენტო განაკვეთის მომავალში ცვლილების სწორად წინასწარმეტყველებას. ჩვენს შემთხვევაში მოკლევადიანი განაკვეთების ზუსტად წინასწარმეტყველებამ აიძულა მენეჯმენტი, კი არ დააბალანსოს 180-დღიანი კრედიტი, არამედ შექმნას ისეთი განსხვავება, რომელიც საპროცენტო მარჯის გაფართოებას იწვევს.

მოყვანილი მონაცემებიდან გამომდინარე, მეორე ვარიანტით სპრედმა შეადგინა 11,5 და არა 5%, როგორც ეს პირველ ვარიანტშია. ეს იმის ხარჯზე მოხდა, რომ გეპის მართვის პროცესში, როგორც აღვნიშნეთ, მოხერხდა საპროცენტო განაკვეთების მოძრაობის სწორად პროგნოზირება. მიიღეს სასესხო სახსრების 180 დღით მოზიდვის გადაწყვეტილება ორ დამოუკიდებელ ეტაპად ამ გარიგების დაყოფის პირობით: თავიდან 90 დღით მოზიდვა და შემდეგ კიდევ 90 დღით განახლება. ამ შემთხვევაში სპრედმა დაუბალანსებელ 180 დღიან კრედიტზე 11,5% შეადგინა და ასე ჩამოყალიბდა:

I ეტაპი: განაკვეთი 180 დღით გაცემულ კრედიტებზე = 25%;

სახსრების შესყიდვა (პირველი 90 დღე) = 15%; სპრედი = 10%;

II ეტაპი: განაკვეთი 180 დღით გაცემულ კრედიტებზე = 25%;
სახსრების შესყიდვა (90 დღის შემდეგ) = 12%; სპრედი - 13%.

სპრედი 180 დღიან კრედიტზე შეადგენს 11,5%-ს.

საპროცენტო მარჟაზე მოქმედებს შემდეგი ფაქტორები: აქტივების პორთფელში მომხდარი ცვლილებები კრედიტებსა და ინვესტიციებს შორის თანაფარდობის, ვადებისა და რისკის სტრუქტურის, ფიქსირებულ და მცოცავგანაკვეთიან აქტივებს შორის თანაფარდობის ჩათვლით; ვალდებულებათა სტრუქტურაში მომხდარი ცვლილებები; საპროცენტო განაკვეთის მოძრაობა (ტენდენციების ცვლილება); აქტივების (ფიქსირებული თუ მცოცავი განაკვეთების მქონე) ფასებში მომხდარი ცვლილებები და სხვა.

გეპის მართვა შეგვიძლია განვმარტოთ როგორც საპროცენტო განაკვეთისადმი მგრძობიარე აქტივებისა და პასივების მოცემული დონეების მართვა. განასხვავებენ დადებით და უარყოფით გეპს. დადებითი გეპისას საპროცენტო განაკვეთის ვარდნასთან ერთად ქვეითდება საპროცენტო მარჟაც; საპროცენტო განაკვეთების ზრდასთან ერთად მარჟა მატულობს. უარყოფითი გეპისას ცვალებადგანაკვეთიანი პასივები ჭარბობენ ცვალებად განაკვეთიან აქტივებს. ამ შემთხვევაში საპროცენტო განაკვეთების ვარდნას თან ახლავს მარჟის ზრდა, ხოლო მატებას - მარჟის დაწევა.

საპროცენტო რისკის დონე, რაკი იგი საპროცენტო მარჟასა და სპრედზე ახდენს გავლენას, დამოკიდებულია საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების სიჩქარესა და ხანგრძლივობაზე. ბანკის საქმიანობაში გეპის მართვის შესაძლებლობათა სრულად გამოყენების მიზნით საჭიროა:

- განაკვეთებით, ვადებითა და მეურნეობის სექტორების მიხედვით დივერსიფიცირებული აქტივების პორთფელის შენარჩუნება, უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ ლიკვიდურ კრედიტებსა და ფასიან ქალაქებს;

- აქტივებისა და პასივების მართვის ოპერატიული გეგმების შემუშავება განაკვეთების მოძრაობის მიმდინარე მდგომარეობისა

და ტენდენციების შეცვლის პროგნოზების გათვალისწინებით;

- განაკვეთების მოძრაობის მიმართულების ცალკეულ ცვლილებათა განხილვა საპროცენტო განაკვეთების ახალი ციკლის დაწყებისგან დამოუკიდებლად.

განვიხილოთ ბანკის საპროცენტო პოლიტიკის შესაძლო ვარიანტები. აქ შეგვიძლია გამოვყოთ რამდენიმე ეტაპი.

I ეტაპი - დაბალი საპროცენტო განაკვეთები (მოსალოდნელია ზრდა): გაიზარდოს სასესხო სახსრების ვადები; შემცირდეს ფიქსირებულგანაკვეთიანი კრედიტები; შემცირდეს ინვესტიციების პორთფელის ვადები; გაიყიდოს ინვესტიციები (ფასიანი ქაღალდები); მიღებული იქნას გრძელვადიანი სესხები; დაიხუროს საკრედიტო ხაზები.

II ეტაპი - მზარდი საპროცენტო განაკვეთები (მომავალში მოსალოდნელია მათი მაქსიმალური ზრდა): დაიწყოს სასესხო სახსრების ვადების შემცირება; დაიწყოს ინვესტიციების ვადების გახანგრძლივება; დაიწყოს მზადება ფიქსირებულგანაკვეთიანი კრედიტების ხვედრითი წილის გადიდებისათვის; დაიწყოს მზადება ფასიან ქაღალდებში ინვესტიციების ხვედრითი წილის გადიდებისათვის; განხილული იქნას ფიქსირებულგანაკვეთიანი დავალიანების ვადამდე დაფარვის შესაძლებლობა.

III ეტაპი - მაღალი საპროცენტო განაკვეთები (მოსალოდნელია მათი დაწევა ახლო მომავალში): შემცირდეს სასესხო სახსრების ვადა; გადიდდეს ფიქსირებულგანაკვეთიანი კრედიტების ხვედრითი წილი; გადიდდეს ინვესტიციების პორთფელის ვადები; გადიდდეს ინვესტიციების პორთფელის ზომა (ფიქსირებული განაკვეთით); დაიგეგმოს აქტივების მომავალი გაყიდვა; მოხდეს ყურადღების კონცენტრირება კლიენტებისათვის ახალ საკრედიტო ხაზებზე.

IV ეტაპი - ვარდნადი საპროცენტო განაკვეთები (უახლოეს მომავალში ისინი მინიმალური გახდება): დაიწყოს სასესხო სახსრების ვადების გახანგრძლივება; დაიწყოს ინვესტიციების ვადების შემცირება; დაიწყოს ცვალებადგანაკვეთიანი კრედიტების ხვედრითი წილის გადიდება; დაიწყოს ფასიან ქაღალდებში ინვესტიციების შემცირება; შერჩევით გაიყიდოს აქტივები (ფიქ-

სირებული განაკვეთის ან შემოსავლის მქონე); დაინყოს გრძელ-
ვადიანი დავალიანების (ფიქსირებული განაკვეთის მქონე) გა-
დიდების დაგეგმვა.

აქ დასახელებული ნებისმიერი მიმართულების (ეჭაპის) რეალ-
იზაციის დროს მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება, რომ ბანკ-
ის მთავარი ამოცანაა წმინდა საპროცენტო მარჯის გადიდება
ბანკის პოლიტიკით დაწესებული რისკის პარამეტრების ფარ-
გლებში. საპროცენტო განაკვეთები და რისკის დონე, რომელიც
აქტივებსა და პასივებს ახასიათებს, გარედან ზემოქმედებით გან-
საზღვრული ის ცვლადი სიდიდეებია, რაზეც ცალკეულ ბანკებს
არ შეუძლიათ გავლენის მოხდენა ან მათი ზუსტად წინასწარ-
მეტყველება. ამიტომ აქტივებისა და ვალდებულებების მართვა
ისეთი უწყვეტი პროცესია, რომელიც ბანკის ყველაზე უფრო
გამოცდილი კადრების მოზიდვას მოითხოვს.

საპროცენტო პოლიტიკაში დიდ როლს თამაშობს საბანკო სპე-
ციალისტების მიერ კრედიტის ფასის ანუ საპროცენტო განაკვე-
თის სიდიდის განსაზღვრის უნარი. ამ ფასის განსაზღვრის დე-
ტალები გაშიფრული უნდა იყოს საკრედიტო წინადადებასა და
საკრედიტო ხელშეკრულებაში. კრედიტის ფასის განსაზღვრის
პროცესში საყურადღებოა შემდეგი ფაქტორები: 1) კრედიტის
რისკი; 2) აგრესიულობა: ზრდაა ბანკის მიზანი თუ პოზიციების
განმტკიცება; 3) კონკურენცია: რომელ კრედიტებზე აპირებს
ბანკი კონკურენციას სხვა ბანკებთან; 4) კლიენტის კატეგორია:
კლიენტთან ურთიერთობის განვითარებაზეა ორიენტირებული
ბანკი თუ გარიგებიდან მოგების მიღებაზე; 5) მომგებიანობა:
საკრედიტო მარჟა მნიშვნელოვნად შეიძლება შემცირდეს, თუკი
კლიენტს დიდი მოცულობის მოგება მოაქვს ბანკისათვის. ასეთი
პოლიტიკა ყოველ კლიენტთან ურთიერთობების აღრიცხვის
საიმედო სისტემას მოითხოვს; 6) საბანკო რესურსების შექმნის
ფასი; 7) კრედიტის ფასის ცენტრალიზებულად (ბანკების კავ-
შირებისა და გაერთიანებების მიერ, ცენტრალური ბანკის მიერ)
დაწესებული ზედა ზღვრები; 8) ფასის მოქნილობა დაკრედიტე-
ბის დროს: ბანკს შეუძლია კლიენტს შესთავაზოს სხვადასხვა სახ-
ის საპროცენტო განაკვეთები (მცურავი, მისი შეცვლა ფიქსირე-

ბულით, სხვადასხვა შესწორებანი, რომლებიც მიმზიდველია კლიენტისათვის და მისაღებია ბანკისათვის მისი მიზნისა და მომგებ ბიანობის თვალსაზრისით).

საპროცენტო განაკვეთის ფიუჩერსი არის ფინანსური ფიუჩერსი, რომელიც ვაჭრობის ობიექტია სპეციალურ ფიუჩერსულ ბაზრებზე - ფიუჩერსულ ბირჟებზე. ეს უკანასკნელი მდებარეობს მსოფლიოს მთავარ კომერციულ და ფინანსურ ცენტრებში. მაგალითად, ჩიკაგოს სასაქონლო ბირჟა - მარცვლეული, ფასიანი ქაღალდები, საპროცენტო განაკვეთები; ლონდონის ფინანსური ფიუჩერსების საერთაშორისო ბირჟა - ვალუტა და საპროცენტო ფიუჩერსები.

ფიუჩერსული გარიგებების დროს აფორმებენ შესაბამის კონტაქტებს. ფიუჩერსული კონტრაქტი არის შეთანხმება ფინანსური ინსტრუმენტების (ან საქონლის) მომავალში ყიდვაზე ან გაყიდვაზე დათქმულ ვადაში და დღეს (კონტრაქტის გაფორმების დროს) დადგენილი ფასით. თუ ფიუჩერსები ფინანსური ინსტრუმენტებია და იყიდება ბაზარზე, ჰეჯირება არის ფიუჩერსებთან დაკავშირებული საქმიანობა. მას განმარტავენ როგორც ისეთ პროცესს, რომლის დროსაც აქტივებისა და პასივების ფასების მომავალში შეცვლის რისკი შეიძლება მთლიანად ან ნაწილობრივ გაქრეს მესამე მხარესთან დადებული შეთანხმების მეშვეობით. ამ შეთანხმებით, აქტივებისა და პასივების შეძენის თავდაპირველი გარიგება მთლიანად ან ნაწილობრივ ნეიტრალდება საპირისპირო გარიგებით.

„ჭერიანი“ პროცენტით კრედიტის ჰეჯირების ნიმუში ასეთია: მსესხებელი ბანკთან აფორმებს საკრედიტო შეთანხმებას მცურავი საპროცენტო განაკვეთის გამოყენებით. მაგრამ მომავალში თავისი საპროცენტო რისკის შესამცირებლად იგი ბანკს უთანხმდება პროცენტის „ჭერზე“ (ან „ქუღზე“), ე.ი. იმ მაქსიმალურ განაკვეთზე, რომლის გადახდევინებაც შეუძლია ბანკს კრედიტის მოქმედების ვადის მანძილზე. ამაზე დათანხმებით ბანკი ფაქტიურად თავის თავზე იღებს საპროცენტო რისკის ნაწილს. ამისათვის იგი მსესხებელს ახდევინებს რისკისათვის დამატებულ გადასახადს, ე.ი. ზრდის პროცენტულ სპრედს რესურსე-

ბის ღირებულებაზე ან სხვა რომელიმე საბაზრო განაკვეთზე.

არსებობს საერთაშორისო ფიუჩერსული კონტრაქტებიც. ფინანსურ ფიუჩერსებს რთული ხასიათი აქვთ, მაგრამ ამ ინსტრუმენტის დიდი მნიშვნელობა განაპირობებს მისი სპეციალურად შესწავლისა და პრაქტიკულად გამოყენების აუცილებლობას.

საპროცენტო სვოპი - ორ მხარეს შორის საკონტრაქტო შეთანხმება - დასავლეთის ბანკებს შორისაა გავრცელებული. მაგალითად, კომერციულ ბანკსა და მის კლიენტს შორის წინასწარ დათქმული გარკვეული ფიქტიური თანხის მქონე საპროცენტო გადასახდელების გაცვლაზე. უფრო კონკრეტულად: ერთი მხარე მეორეს გადაუხდის ფიქსირებულ პროცენტს რაიმე თანხაზე და მეორე მხარისგან მიიღებს გადასახდელს მცურავი საპროცენტო განაკვეთით (ჩვეულებრივ, ეფუძნება ლიბორ-განაკვეთს)(ლიბორი - პროცენტის ყოველდღიური საპროცენტო განაკვეთი, რომლითაც ლონდონის ბანკები განასხვავებენ თავიანთ დეპოზიტებს პირველი კლასის სხვა ბანკებში. ეს განაკვეთი ყველა სხვა ბანკისათვის ორიენტირია სესხებზე პროცენტების დანესების დროს, განსაკუთრებით - საერთაშორისო გარიგებების შემთხვევაში).

საპროცენტო სვოპის დანიშნულებაა საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვის ან სესხებზე დანახარჯების შემცირების საქმიანობის გაუმჯობესება. საპროცენტო სვოპის ტიპიური მახასიათებლები ასეთია: ა) სიდიდე: 1-დან 500 მლნ. დოლარამდე; ბ) ვადა: 1-დან 15 წლამდე, მაგრამ, როგორც წესი, 2-5 წელი; გ) გამოყენება: როგორც უკვე არსებული, ისე ახალი კრედიტებისათვის; დ) კრედიტის ხარისხი: იმისათვის, რომ სავალუტო სვოპტი შესაძლებელი გახდეს, აუცილებელია კრედიტის ხარისხში მნიშვნელოვანი განსხვავების არსებობა მონაწილე მხარეებს შორის, რაც აისახება სასესხო საპროცენტო განაკვეთის სხვაობაში 0,7 და მეტი პროცენტით; ე) მცურავი (ფიქსირებული) განაკვეთი: მცურავი განაკვეთით პროცენტის გადამხდელი მხარე სვოპში, ჩვეულებრივ, გვევლინება უფრო მაღალი რეიტინგის მქონე მხარედ; იგი ფიქსირებულ საპროცენტო გადასახდელს იღებს ნაკლები საკრედიტო რეიტინგის მქონე მხარისგან.

უნდა ვითვალისწინებდეთ, რომ გარკვეულ რისკს სვოპიც შეი-

ცავს. ესაა პოტენციური გადაუხდელობის რისკი. ამიტომ სვოპებთან დაკავშირებული ნებისმიერი რისკის ნეიტრალიზება, ჩვეულებრივ, პეჯირების მეშვეობითაა შესაძლებელი.

საპროცენტო რისკის მართვის დროს კომერციული ბანკი მრავალ პრობლემას აწყდება: საპროცენტო შემოსავლების ცვლილების განუჭვრეტელობა; ფინანსური ინსტრუმენტების უმრავლესობის შემოსავლიანობის არასტაბილურობა; ბანკის ბალანსის არასაკმარისი მოქნილობა. პირველ ორ პრობლემას ძირითადად განაპირობებს ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება, კანონმდებლობაში მომხდარი ცვლილებები (მათ შორის - საბანკო და საგადასახადო კანონმდებლობაში), საფინანსო ბაზრის სუბიექტების უმრავლესობის არასტაბილურობა.

როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, საპროცენტო რისკის მართვისას მიზანშეწონილია შემდეგი მიდგომების დაცვა: აქტივებისა და პასივების პორტფელი ჩამოყალიბებული უნდა იყოს ვადებში მინიმალური განსხვავებით; სტრატეგიული თვალსაზრისით მიზანშეწონილია უპირატესობის მინიჭება მოქნილ საპროცენტო განაკვეთიანი საშუალო და გრძელვადიანი დეპოზიტებისთვის და მოკლევადიანი სესხებისთვის; ტაქტიკურ პლანში შესაძლებელია სესხის აღება მოკლე ვადით და დაკრედიტება უფრო გრძელი ვადით (იმ მოცულობით, რომლის ნებასაც ბანკის კაპიტალი იძლევა); პეჯირების მეთოდების (სვოპი, ფორვარდი და სხვა) მაქსიმალურად გამოყენება; ტაქტიკური საქმიანობის რისკების კომპენსირება გრძელვადიან პერსპექტივაში ბანკის მართვით.

16. 8. სავალუტო რისკი: არსი, სახეები, მართვის მეთოდები

სავალუტო რისკი უკავშირდება საპროცენტო განაკვეთების მოძრაობის გაურკვეველობას მომავალში, ე.ი. ეროვნული ვალუტის ცვლილებას უცხოურის მიმართ. იგი გავლენას ახდენს იმ მსესხებლებზე, კრედიტორებსა და ინვესტორებზე, რომლებიც გარიგებებს ასრულებენ ეროვნულისგან განსხვავებული ვალუტებით.

სავალუტო რისკი მოიცავს: 1) ეკონომიკურ რისკს - ფირმის ან

ბანკის აქტივების ან პასივების ღირებულების შეცვლის რისკს მომავალში კურსის შეცვლის გამო; 2) გადაგზავნის რისკს - აქვს ბულალტრული ბუნება და უკავშირდება აქტივებისა და პასივების უცხოური ვალუტით აღრიცხვაში არსებულ განსხვავებებს; 3) გარიგებათა რისკი - უცხოური ვალუტით მომხდარი გარიგების მომავალი ღირებულების გაურკვეველობა ეროვნული ვალუტით.

განვიხილოთ თითოეული გამოყოფილი რისკი.

ეკონომიკური რისკი. ეკონომიკური რისკი ფირმისათვის იმაში მდგომარეობს, რომ მისი აქტივების ღირებულებამ შესაძლოა მოიმატოს ან მოიკლოს (ეროვნული ვალუტით) მომავალში ვალუტის კურსის ცვლილებათა გამო. ეს ინვესტორებსაც ეხება, რომელთა საზღვარგარეთულ ინვესტიციებს - აქციებსა და სავალ ვალდებულებებს - უცხოური ვალუტით მოაქვთ შემოსავალი.

რისკი ბანკისათვის. ბანკისათვის საზღვარგარეთულ აქტივებში ინვესტირება, მაგალითად, კრედიტების გაცემა უცხოური ვალუტით, იმოქმედებს ეროვნული ვალუტით გამოხატული გადასახდელების მომავალი ნაკადის სიდიდეზე (მომავალში ვალუტის კურსის ცვლილებათა გამო). გარდა ამისა, თვით ამ კრედიტების დასაფარავი გადასახდელების სიდიდე შეიცვლება კრედიტის უცხოური ვალუტის ღირებულების გადაყვანისას ეროვნული ვალუტით გამოხატულ ეკვივალენტში.

გადაგზავნის რისკი. ფირმისთვისაც და ბანკისთვისაც გადაგზავნის რისკი ეხება ბალანსს და ცვლის აქტივებისა და პასივების ღირებულებას. თუ ეცემა იმ უცხოური ვალუტის კურსი, რომელშიც ეს აქტივებია გამოხატული, მაშინ კლებულობს აქტივების ღირებულება; აქტივების სიდიდე მცირდება, ეცემა ფირმის ან ბანკის სააქციო კაპიტალის სიდიდე.

გასათვალისწინებელია, რომ გადაგზავნის რისკი არის ბულალტრული ეფექტი, მაგრამ უმნიშვნელოდ ასახავს გარიგების იმ ეკონომიკურ რისკს, რომელიც განიხილავს ვალუტის კურსის ცვლილების გავლენას გადახდათა მომავალ ნაკადზე, მაშასადამე, ფირმის ან ბანკის მომავალ მომგებიანობაზე.

გარიგების რისკი. ფირმის მომგებიანობაში მომხდარი ცვლილება მოასწავებს მისი კრედიტუნარიანობის შეცვლას. ამიტ-

ომ ბანკისტვის ძალიან მნიშვნელოვანია კლიენტების სავალუტო გარიგებათა კურსში ყოფნა.

სავალუტო კურსის შემცირება სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით შეიძლება, რომელთა შორისაა დამცავი დათქმები, სავალუტო დათქმები, პეჯირება და სხვა.

დამცავი დათქმები სახელშეკრულებო პირობებია, რომლებსაც კერძო და საერთაშორისო შეთანხმებებში რთავენ მხარეთა შეთანხმებით და რომლებიც ითვალისწინებენ ხელშეკრულების თავდაპირველი პირობების შეცვლის (გადასინჯვის) შესაძლებლობას მისი შესრულების პროცესში.

სავალუტო დათქმა. ამ დათქმის შესაბამისად, ფულად ვალდებულებათა თანხა იცვლება კურსების იმ თანაფარდობის ცვლილებაზე დამოკიდებულებით, რომელიც ყალიბდება გადახდის ვალუტასა და დათქმის ვალუტად დადგენილ რომელიმე სხვა, უფრო მყარ ვალუტას (ვალუტების ჯგუფს) შორის. დათქმის ვალუტა შესაძლოა იყოს გარიგების ვალუტა ან მესამე ვალუტა. მცურავი სავალუტო კურსების პირობებში დათქმის ვალუტად იყენებენ რამდენიმე ვალუტის ამა თუ იმ კომბინაციას (სავალუტო კალათას), დათქმას კი მრავალვალუტიანს უწოდებენ.

პეჯირება (გარემოცვა) ითვალისწინებს შემხვედრი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების შექმნას უცხოური ვალუტით. პეჯირების ყველაზე უფრო გავრცელებული სახეა ვადიანი სავალუტო გარიგებების დადება. მაგალითად, ინგლისის სავაჭრო ფირმა, რომელიც ნ თვის შემდეგ ელოდება თანხის მიღებას აშშ-ის ვალუტით, ახორციელებს პეჯირებას ამ მომავალ შემოსულობათა გაყიდვით გირვანქა სტერლინგებზე ვადიანი კურსით ნ თვისათვის. ვადიანი სავალუტო გარიგების დადებით ფირმა ვალდებულებას დოლარებით კისრულობს არსებულ მოთხოვნათა დაბალანსებისთვის. გირვანქა სტერლინგის მიმართ დოლარის კურსის დაცემის შემთხვევაში სავაჭრო კონტრაქტით მიღებული ზარალი კომპენსირდება ვადიანი სავალუტო გარიგებიდან მიღებული მოგების ხარჯზე.

სავალუტო რისკის შემცირების მიზნით რეკომენდებულია სხვადასხვა სიტუაციაში პეჯირების შემდეგი ძირითადი ხერხების

გამოყენება:

1) თუკი მოსალოდნელია ეროვნული ვალუტის კურსის კლება: ეროვნული ვალუტის გაყიდვა, გარიგების მეორე ვალუტის შერჩევა; ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების მოცულობის შემცირება ეროვნული ვალუტით, ნაღდი ქონების მოცულობის შემცირება; ეროვნული ვალუტით არსებული დებიტორული დავალიანების მიღების დაჩქარება; უცხოური ვალუტით არსებული დებიტორული დავალიანების მიღების გადადება და მისი დაგროვების დაწყება; ეროვნული ვალუტით არსებულ საკრედიტო დავალიანებაზე გადახდის გადადება; ეროვნული ვალუტით სესხის აღების (გადაცემის) გადიდება; მყარი ვალუტით პროდუქტების იმპორტის დაჩქარება და გადიდება; უცხოელი აქციონერებისათვის, პარტნიორებისა და კრედიტორებისათვის ჯილდოს, ხელფასის, დივიდენდებისა და ა.შ. გადახდის დაჩქარება; ანგარიშების გაგზავნა იმპორტიორებისათვის ეროვნული ვალუტით და ექსპორტიორებისთვის - უცხოური ვალუტით;

2) თუკი მოსალოდნელია ეროვნული ვალუტის კურსის ზრდა: ჩატარდეს პირველი სიტუაციისთვის მოცემულის საპირისპირო მოქმედებები. სავალუტო რისკის თავიდან აცილებისთვის სავალუტო სვოპებსაც იყენებენ (საპროცენტო სვოპების ანალოგიურად).

16.9. დარბობრივი და ძვეყნის რისკი

დარგობრივ რისკს განაპირობებს დარგის ეკონომიკურ მდგომარეობაში მომხდარი ცვლილებები და მათი დონე, როგორც დარგის შიგნით, ისე სხვა დარგებთან შედარებით. დარგის რისკი უკავშირდება საკრედიტო რისკს და უშუალოდ მოქმედებს მასზე. ამიტომ დაკრედიტების სფეროში ბანკის დასაბუთებული სტრუქტურული პოლიტიკის შესამუშავებლად საჭიროა ვრცელი ინფორმაცია არამარტო კლიენტებზე, არამედ მათ დარგებზეც.

დარგობრივი რისკის შეფასებისათვის უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი: მოცემული და მომიჯნავე დარგების საქმიანობა დროის გარკვეულ (შერჩეულ) პერიოდში; მათი საქმიანობის მდგრადობა ქვეყნის ეკონომიკასთან შედარებით; ერთი და იმავე

დარგის ფირმების საქმიანობის შედეგები და მათ შორის არსებული განსხვავების სიდიდე.

დარგობრივი რისკის შეფასების მიმართ სხვადასხვაგვარი მიდგომები არსებობს. მისი გაზომვის ერთ-ერთი მაჩვენებელია დარგის საქმიანობის შედეგებში რყევების (გადახრების) დონის ან მთელი ეკონომიკის საქმიანობის შედეგების მიმართ. რისკის ამ სახესხვაობას საზღვარგარეთის სტატისტიკურ ანალიზში აღნიშნავენ ბერძნული ასო Γ -ით. $\Gamma=1$ მაჩვენებელი ნორმალურად ითვლება საბაზრო ეკონომიკისთვის. $\Gamma < 1$ მაჩვენებელი ექნება შედარებით სტაბილურ დარგს, რომელსაც არ ახასიათებს მნიშვნელოვანი ცვლილებები. $\Gamma > 1$ მაჩვენებელი მოწმობს დარგში არსებულ მნიშვნელოვან ცვლილებებს. ამიტომ რაც უფრო მაღალია Γ , მით ძლიერია დარგობრივი რისკი.

მაჩვენებლის გასაანგარიშებლად ვრცელი ინფორმაციაა საჭირო. ამასთან ერთად, ჩვეულებრივ, ატარებენ მომავალში დარგის მუშაობის რეგრესიულ ანალიზს, ანუ, პრაქტიკულად - მარკეტინგული ხარჯების ანალიზს. ამგვარი ანალიზი ძალუძს სპეციალურ სააგენტოებს (ფირმებს) და არა ბანკს. საზღვარგარეთ დარგობრივი რისკის მონაცემებს ბანკები იღებენ შესაბამისი სპეციალური ორგანიზაციებიდან. მაგრამ თუ განხილული ანალიტიკური მიდგომა შეუძლებელია, მაშინ ალტერნატივის სახით განიხილავენ ამა თუ იმ დარგის მუშაობასთან დაკავშირებულ სპეციალურ ფაქტორებს. მაგალითად, იყენებენ შემდეგ ორ ფაქტორს: დარგის სამრეწველო სასიცოცხლო ციკლის სტადიას და კონკურენციის შიდადარგობრივ გარემოს.

სამრეწველო სასიცოცხლო ციკლი შეგვიძლია დავყოთ რამდენიმე სტადიად, რომელთაგან თითოეულს თავისებურებები აქვს რეალიზაციისა და შემოსავლების ზრდის მიმდინარე და მომავალი ტემპების და სხვა მაჩვენებლების მხრივ: სტადია 1 - დარგის თავდაპირველი განვითარება; სტადია 2 - დაჩქარებული ზრდა; სტადია 3 - ზომიერი ზრდა; სტადია 4 - ბაზრის სტაბილიზაცია და მომწიფება; სტადია 5 - ზრდის კლება და დაქვეითება.

კონკურენციის შიდადარგობრივი გარემო სხვა დარგების ფირმების მიმართ მოცემული დარგის ფირმების მდგრადობის

შესახებ ინფორმაციის დამატებითი წყაროა და შეგვიძლია განვიხილოთ რისკის ერთ-ერთ მაჩვენებლად. კონკურენციის შიდა-დარგობრივი გარემოს შეფასებისას იყენებენ შემდეგ ინფორმაციას: ფასისმიერი და არაფასისმიერი კონკურენციის დონე; დარგში შესვლის (ზოგჯერ უკან გამოსვლის) სიადვილე ან სირთულე; ახლოს მდგომი და ფასით კონკურენტუნარიანი შემცვლელების არსებობა ან არასაკმარისობა; მყიდველებისა და მომწოდებლების მსყიდველობითი უნარიანობა; პოლიტიკური და სოციალური გარემოცვა.

თუმცა, ყველა ეს ჩამოთვლილი პირობა, რომლებშიც დარგი მუშაობს, მოულოდნელ და, ხშირად, მკვეთრ ცვლილებებს განიცდის. ამიტომ დარგობრივი რისკის დონე სტატიკური არაა და მუდმივ ყურადღებას მოითხოვს.

ქვეყნის რისკი არის ქვეყანაში მიმდინარე და მომავალი პოლიტიკური ან ეკონომიკური პირობების იმ ზომით ცვლილებების რისკი, რომ ისინი გავლენას იქონიებენ ქვეყნის, ფირმებისა და სხვა მსესხებლების მიერ საგარეო დავალიანების გადახდის უნარზე. ქვეყნის რისკი იმ ბანკებზე მოქმედებს, რომლებსაც აქვთ განვითარებული საგარეო ეკონომიკური ურთიერთკავშირები და რომელთა კლიენტებიც საერთაშორისო საქონელბრუნვის აქტიური მონაწილეებია.

ქვეყნის რისკი რთული რისკია. ამიტომ მისი ანალიზის დროს ითვალისწინებენ ზემოქმედების მრავალრიცხოვან ფაქტორებს. გარდა ამისა, ამ რისკის შემადგენელი რისკებია პოლიტიკური და ეკონომიკური რისკები და გადაყვანის რისკი.

პრაქტიკულ საქმიანობაში ბანკები დამოუკიდებლად ამუშაებენ ქვეყნის რისკთან დაკავშირებულ რეიტინგებს. უცხოეთის ბანკები ტრადიციულად სარგებლობენ საგანგებოდ შემუშავებული რეიტინგებით. მაგალითად, აშშ-ის ბანკებს შეუძლიათ გამოიყენონ ქვეყნის რისკის სამთავრობათშორისო კომიტეტის მიერ მომზადებული რეიტინგები. პოლიტიკური რისკის რეიტინგები ზომავენ მოცემული მთავრობის მიერ საგარეო ვალდებულებათა გადახდის სურვილსა და პოლიტიკურ უნარიანობას.

ეკონომიკური რისკის რეიტინგები ზომავენ ქვეყნის გრძელვა-

დიან საერთო ეკონომიკურ განვითარებას და მის პოტენციალს როგორც საგარეო ვალის მომსახურებაში ქვეყნის უნარის შეფასების საშუალებას. ამ რეიტინგების შედგენისას ითვალისწინებენ შემდეგ ფაქტორებს: ქვეყნის ეკონომიკური ხელშეწყობა; ეკონომიკის სტრუქტურა; საინვესტიციო სტრუქტურა; რესურსების საკმარისობა, მათ შორის - სამუშაო ძალის, კაპიტალის, ბუნებრივი რესურსების; ქვეყნის უნარი სტაბილური არაინფლაციური ზრდის შენარჩუნებაში; ქვეყანაზე გარე ფაქტორების გავლენის ძალა.

ეკონომიკურ რისკს უკავშირდება გადაყვანის რისკი. მას განსაზღვრავს ქვეყნის საგადასახდლო ბალანსის ლიკვიდობა, ეროვნული ვალუტის კონვერტაბელობა და საგარეო ვალის გადასახდელების უზრუნველყოფის უნარი.

გადაყვანის რისკი არის ვალის მომსახურების შეჩერების შესაძლებლობა ლიკვიდობის იმ პრობლემის გამო, რომელიც საგარეო ვაჭრობასა და ინვესტიციებს უკავშირდება. ამ რისკის შეფასების დროს ქვეყნებს ყოფენ კატეგორიებად, რასაც საფუძვლად უდევს არსებული პირობები და ამ პირობების მოსალოდნელი ცვლილებები უახლოეს 12 თვეში. მიღებულია დაყოფა სამ კატეგორიად:

- არასტანდარტული, როდესაც ქვეყანა ვერ ასრულებს ვალის მომსახურების ვალდებულებებს, არ იღებს საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ეკონომიკური ადაპტაციის პროგრამებს ან არ მიჰყვება უკვე არსებულ პროგრამებს;

- მოვალე ქვეყნები (როდესაც ქვეყანამ შეაჩერა გადახდები და აგროვებს დავალიანებას);

- გაკოტრებული ქვეყნები.

ამ რეიტინგების შესაბამისად, ქვეყანას უნ ესებენ დაკრედიტების პირობებს, რომელშიც შედის კრედიტის მაქსიმალური სიდიდე (ქვეყნის ლიმიტი), სუბლიმიტები მოქმედების ვადებისა და მსესხებელთა ტიპების მიხედვით (სუვერენული რისკი სამთავრობო დანესებულებების დაკრედიტებისას და კომერციული რისკი კერძო სექტორის კომპანიების დაკრედიტებისას), აგრეთვე, რისკი ტიპების მიხედვით. კონკრეტულად აღებული ქვეყნისთვის

თითოეულ ამ ელემენტს შეიძლება მივცეთ სხვადასხვა მნიშვნელობა კრედიტების პორთფელის ფორმირებისას.

16.10. ორბანიზაციული და საკადრო რისკები: არსი, მიზეზები, მართვა

საბანკო რისკების განხილულ კლასიფიკაციაში შიდა რისკების სტრუქტურაში გამოყოფილია ორგანიზაციული რისკი, რომელსაც ადრე არ გამოყოფდნენ ხოლმე. ამავე დროს, მისი გამოყოფა არათუ დასაბუთებულია, არამედ აუცილებელიც კია. ორგანიზაციული რისკი უკავშირდება ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურას. მისი ამა თუ იმ ფორმის შერჩევას განსაზღვრავს, პირველ რიგში, ის მიზნები, რომლებსაც კომერციული ბანკი ისახავს თავისი საქმიანობის პრიორიტეტულ შედეგებად. მათი შერჩევა შემთხვევითი არაა და ამას შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს: ბანკის და მისი ფილიალების ქსელის სიდიდე, ბანკის რეიტინგი, მისი საქმიანობის პირობები, საბანკო ბაზარზე კონკურენციის განვითარება, აქციონერთა მოთხოვნები და სხვა. ამაზე დამოკიდებულებით, თავისი საქმიანობის ძირითად მიმართულებებად ბანკს თავის მიერ შერჩეული სტრატეგიის ფარგლებში შეუძლია დაადგინოს: საბანკო მომსახურების გაფართოება, კლიენტების მოზიდვა ან მოგების გადიდება და ა.შ. შესაძლებელია ბანკის მრავალმიზნობრივი სტრატეგია. ეს განსაკუთრებით ახასიათებს „ახალგაზრდა“ კომერციულ ბანკებს.

აღსანიშნავია, რომ არსებობს მეცნიერება ბანკების სტრუქტურების შესახებ, რომელიც სტრუქტურათა სხვადასხვა ვარიანტებს განიხილავს. ამ გარემოებას გათვალისწინება უნდა კონკრეტული ბანკის სტრუქტურის ფორმირებისას, რადგან ბანკისათვის ორგანიზაციული სტრუქტურა მისი საქმიანობის ერთგვარი ტექნოლოგიური პროცესია, რომელშიც ყველა აუცილებელი რგოლი უნდა იყოს გათვალისწინებული.

ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა შეგვიძლია შევადაროთ სანარმოში მიმდინარე ტექნოლოგიურ პროცესს. იქ მომხდარი ნებისმიერი დარღვევა ან შეუსაბამობა გამოშვებულ პროდუქ-

ციაზე აისახება, რის გამოც ტექნოლოგიურ პროცესებს სანარმოში ყოველთვის დიდ ყურადღებას უთმობენ. მხოლოდ ამ შემთხვევაში ხდება შესაძლებელი კონკურენტუნარიანი პროდუქციის მიწოდება ბაზრისათვის (მომხმარებლისათვის). ასეთივე დამოკიდებულება უნდა იყოს ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის აგების მიმართაც. მეტადრე, რომ თვალსაზრისი - ბანკი სპეციფიკური სანარმოა - სულ უფრო მეტ მომხრეებს იძენს.

ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა მუდმივი არაა. იგი ვითარდება საბანკო ბაზრის განვითარების თავისებურებებზე და მოთხოვნებზე დამოკიდებულებით. ბაზრის სხვა სექტორების მსგავსად, საბანკო ბაზარმაც განიცადა ევოლუცია და XX საუკუნის დასასრულს იგი გამყიდველის ბაზრიდან მყიდველის ბაზრად გადაიქცა. იცვლებოდა ბანკების ორგანიზაციაც. მან განვლო გზა ტრადიციულიდან მარკეტინგ-ორიენტირებულ სტრუქტურამდე.

ტრადიციული საბანკო ორგანიზაცია აგებულია განეული მომსახურების ხასიათის შესაბამისად. მასში გაბატონებულია მომსახურების წარმოების პრიორიტეტი მის გასაღებაზე, ე.ი. ბანკი მხოლოდ იმ მომსახურებას ასაღებს, რომლის წარმოებაც მას შეუძლია. ეს სისტემა უზრუნველყოფს მომსახურების ტექნიკურად უნაკლოდ შესრულებას და ეს მისი დიდი უპირატესობაა. ამავე დროს, მისთვის დამახასიათებელი ვინრო სპეციალიზაცია ართულებს განყოფილებების საქმიანობის კოორდინაციას და კლიენტებს შორის გაჩენილი კომპლექსური ხასიათის პრობლემების მოგვარებას. ეს ნაკლი განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოვლინდა საბანკო ბაზარზე კონკურენციის გამწვავების პირობებში, რის შედეგადაც გაჩნდა მარკეტინგ-ორიენტირებული საბანკო ორგანიზაციის კონცეფცია. იგი იქიდან გამოდის, რომ მომსახურების გასაღება პრიორიტეტულია წარმოებაზე; ბანკი ცდილობს განსაზღვროს მომსახურების ის სახეები, რომლებსაც მომხმარებელი ითხოვს.

კომერციული ბანკის მარკეტინგ-ორიენტირებული ორგანიზაციის მთავარი თავისებურებაა ის, რომ მასში ტრადიციული სანარმოს მსგავსად გამოყოფილია წარმოების სექტორი და გასაღების სექტორი. გარდა ამისა, აქ მკაფიოდაა განსაზღვრუ-

ლი თითოეული მუშაკის როლი და ადგილი.

ბანკის ორგანიზაციის ვარიანტებს გარკვეული მიზნობრივი ორიენტაცია აქვთ: ერთი მათგანი მომსახურების გაფართოებაზეა ორიენტირებული, მეორე - კლიენტების მოზიდვაზე და ა.შ. ორგანიზაციული სტრუქტურა მაშინ იქნება სრულყოფილი, თუკი მასში დაცული იქნება მეცნიერულად დასაბუთებული ორგანიზაციული სტრუქტურების აგების პრინციპები. მხოლოდ ასეთ სტრუქტურას აქვს ორგანიზაციული რისკის ნიველირების უნარი.

საკადრო რისკებს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს საბანკო რისკების სტრუქტურაში. მათ შეუძლიათ ნებისმიერი საბანკო რისკის გაძლიერება. მათი დონე დიდადაა დამოკიდებული ბანკის პერსონალის მართვის ეფექტიანობაზე. ამიტომაც კომერციულ ბანკებში პერსონალის მართვას შემთხვევით არ ექცევა დიდი ყურადღება.

საკადრო რისკი რთული რისკია, რომელიც შემდეგ რისკებს მოიცავს:

- თანამდებობრივი რისკი - თანამდებობის შეუფერებლობა საქმიანობის სახეებთან, მიზნებთან, ფუნქციებთან და ტექნოლოგიებთან. მისი მიზეზი შესაძლოა იყოს არაადეკვატური საშტატო განანესი ან თანამდებობის დამახინჯებული აღწერა;

- კვალიფიციურ-საგანმანათლებლო რისკი, რომლის არსია მუშაკის შეუსაბამობა მის მიერ დაკავებულ თანამდებობასთან;

- ბოროტმოქმედებისა და არაკეთილსინდისიერების რისკი, რომელიც დამოკიდებულია პერსონალის შერჩევისა და დაქირავების კუთხით მუშაობის დონეზე, უსაფრთხოების სამსახურების საქმიანობის ეფექტიანობაზე, საკონტროლო-სარევიზიო აპარატის შედეგიანობაზე, ხელმძღვანელობის სტილზე, კორპორაციულ კულტურაზე;

- თანამშრომლების მიერ სიახლეთა მიუღებლობის რისკი. სიახლეთა დანერგვის მართვა მოითხოვს ადამიანთა თავისდროულ ინფორმირებას, მკაფიო მიზნებისა და სტრატეგიების დასახვას, მოქნილ დაგეგმვასა და ორგანიზაციას, პერსონალის ნახალისებას და მის ჩაბმას ყველა ეტაპის ცვლილებებში, პერსონალის სწავლებას და მის ქცევაზე მიზნობრივ ზემოქმედებას.

ამგვარად, საკადრო რისკი უკავშირდება საბანკო საქმიანობის მრავალ მხარეს. ეს განაპირობებს მის ზემოქმედებას ბანკის პრაქტიკულად ნებისმიერ ოპერაციაზე და, მაშასადამე, მისი რისკის დონეზე. ამავე დროს, საკადრო რისკის არარსებობა ან მისი დაბალი დონე სხვა რისკების - საკრედიტო, საპროცენტო, საინვესტიციო და სხვა - მართვის ამოცანის წარმარებით გააძვირებს შესაძლებლობას უქმნის ბანკს. ამდენად, საკადრო რისკების მართვის პრობლემა პრიორიტეტულია ბანკის მართვაში.

მოკლე დასკვნები

1. საბანკო რისკები ბანკების გაკოტრების ძირითადი მიზეზია და ამის გამო ცალკეული სახის რისკების მართვას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმოთ.

2. ბანკის რისკების პოლიტიკის შედეგებს დიდად განსაზღვრავს რისკების მართვის დარგში კომერციული ბანკის მუშაობის ორგანიზაცია. ეს მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული კომერციული ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურაზე.

3. ბანკის რისკები ურთიერთდაკავშირებულია, მაგრამ რისკების მართვის მეთოდები სპეციფიკური ხასიათისაა.

4. კომერციული ბანკის საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე გავლენის ძალის მიხედვით ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია საკრედიტო, საპროცენტო და სავალუტო რისკები, მაგრამ განსაკუთრებით - ფასიან ქალაქებზე ოპერაციათა რისკები.

5. საბანკო რისკები რთული რისკებია. ერთი მხრივ, ისინი ეკონომიკური რისკების სისტემაში იმყოფებიან და ამიტომ განიცდიან სხვა ეკონომიკური რისკების გავლენას, ხოლო, მეორე მხრივ, ისინი დამოუკიდებელი რისკებია და კომერციული ბანკების საქმიანობაზე არიან დამოკიდებული. ბანკების საიმედო და სტაბილური საქმიანობა პირდაპირაა დამოკიდებული რისკების მართვის ორგანიზაციულ სტრუქტურაზე, რომლის დანიშნულ-

ბაა კოორდინაცია გაუწიოს, დეტალურად და თანმიმდევრულად აკონტროლოს საბანკო რისკების შემცირების ღონისძიებები.

6. საკრედიტო რისკის არსის შესახებ საკითხის განხილვისას იგი აუცილებლად უნდა განვიხილოთ როგორც კრედიტის მოძრაობასთან დაკავშირებული რისკი. საკრედიტო რისკის არსი განუყოფლად უკავშირდება კრედიტის კატეგორიას (ე.ი. სასესხო კაპიტალის მოძრაობის ფორმას). მაშასადამე, საკრედიტო რისკის წარმოშობის სფერო შეიძლება იყოს გასესხებული ღირებულების მოძრაობის ერთ-ერთი სტადია.

7. საკრედიტო რისკი პირდაპირაა დამოკიდებული საკრედიტო პორტფელის ხარისხზე. საკრედიტო პორტფელი არის კრედიტების გაცემაში ბანკის საქმიანობის ის შედეგი, რომელიც მოიცავს ბანკის მიერ დროის გარკვეულ პერიოდში გაცემული ყველა კრედიტის ერთობლიობას. საკრედიტო პორტფელის რისკის ხარისხობრივად შეფასება აქტუალური ხდება ბანკის მიერ თავისი ოპერაციების დივერსიფიკაციასთან დაკავშირებით.

საკრედიტო პორტფელის ანალიზისას დღეს მრავალი ბანკი ახორციელებს კრედიტების რანჟირებას, ე.ი. იყენებს ხარისხისა და რისკის მახასიათებლების შესაბამისად სასესხო პორტფელის სისტემატური და ობიექტური კლასიფიკაციის მეთოდს.

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

სავალუტო რისკი - სავალუტო დანაკარგების საშიშროება, რომელიც წარმოიქმნება საგარეო-სავაჭრო, საკრედიტო და სავალუტო ოპერაციების ჩატარებისას დაუკავშირდება უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებებს.

როლოველური კრედიტი - ითვალისწინებს პროცენტის განაკვეთის პერიოდულ გადასინჯვას. სახელშეკრულებო ვადა იყოფა მოკლე პერიოდებად (3-6 თვედ), ხოლო მტკიცე პროცენტული განაკვეთი დგინდება მხოლოდ პირველ ეტაპზე. ყოველ მომდევნო ეტაპზე ხდება მისი კორექტირება ფასების, პროცენტის

განაკვეთის და ვალუტის კურსის ცვალებადობის გათვალისწინებით. როლოველური კრედიტი თავიდან აცილებს საბაზრო რისკს როგორც კრედიტორს, ისე მსესხებელს.

საკრედიტო რისკი - გამოწვეულია პარტნიორის უუნარობით ან არასასურველობით - იმოქმედოს ხელშეკრულების პირობებით. საკრედიტო რისკი ძირითადი რისკია, რომელსაც ბანკი აწყდება თავისი საქმიანობის პროცესში. იგი წარმოიქმნება საკრედიტო ოპერაციების, აგრეთვე ფასიან ქალაქდებთან, სხვა ფინანსურ აქტივებთან დაკავშირებულ გარიგებებთან დაკავშირებით, ბანკის მიერ გარანტიების გაცემისას, სააქციუპტო და სხვა ოპერაციების ჩატარების დროს.

ქვეყნის რისკი - დანაკარგების შესაძლებლობა, რომელიც დაკავშირებულია ბანკის საქმიანობის და აქტივების განლაგებისას კონკრეტულ სახელმწიფოში. ქვეყნის რისკები სხვა ქვეყნის სოციალურ, პოლიტიკურ და სოციალურ გარემოსთან დაკავშირებულ რისკების ფართო სპექტრს მოიცავს. ამიტომ აღნიშნული სახის რისკი შეიძლება დაიყოს უფრო მარტოვ მდგენელებად: პოლიტიკური რისკი, გეოგრაფიული რისკი.

საბაზრო რისკები - წარმოიშობა იმაზე დამოკიდებულებით, თუ როგორ ხდება კონიუნქტურის გაუთვალისწინებელი და არასასიამოვნო ცვლილება საკრედიტო ბაზარზე, ფასიანი ქალაქდების, ვალუტის, ძვირფასი ლითონების ბაზარზე. საბაზრო რისკის სპეციფიკური ელემენტია სავალუტო რისკი.

საოპერაციო რისკი - გამოწვეულია შიდასაბანკო კონტროლის პროცესისა და ბანკის მართვაში დარღვევების გამო, აგრეთვე შესაძლო ჩავარდნებით ოპერაციულ სისტემებში, განსაკუთრებით იმ სფეროში, სადაც ხდება გადახდები და მონაცემთა ელექტრონული დამუშავება.

საპროცენტრო რისკი - განპირობებულია ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე საპროცენტო განაკვეთების არასასურველი ცვლილებებით საკრედიტო და საფინანსო ბაზრებზე.

ლიკვიდობის დაკარგვის რისკი - დაკავშირებულია ბანკების ვალდებულებების შესაძლო შეუსრულებლობით. ეს რისკი წარმოიშობა ბანკის მიერ „ბანკების ოქროს წესის“ დარღვევის დროს, როდესაც ბანკის მოთხოვნები და ვალდებულებები არ შეესაბამება ერთმანეთს თანხებისა და ვადების მიხედვით. ლიკვიდობის

რისკი განიხილება, როგორც საბანკო საბაზო რისკი.

გადაყვანის რისკი - არის ვალის მომსახურების შეჩერების შესაძლებლობა ლიკვიდობის იმ პრობლემის გამო, რომელიც საგარეო ვაჭრობასა და ინვესტიციებს უკავშირდება.

სამართლებრივი რისკი - მოიცავს აქტივების გაუფასურების ან ვალდებულებების გაფართოების რისკებს, რომლებიც გამონკვეულია არასნორი იურიდიული გადანყვეტილებებით, არასნორად შედგენილი იურიდიული დოკუმენტაციით. გარდა ამისა, შეიძლება შეიცვალოს ბანკებისა და მათი კლიენტების ინტერესებთან დაკავშირებული კანონმდებლობაც.

ბანკის რეპუტაციის დაკარგვის რისკი - შეიძლება წარმოიშვას მის მუშაობაში ოპერაციული ჩავარდნებით, აგრეთვე მათ შესაძლო ურთიერთობით კრიმინალურ სტრუქტურებთან. რეპუტაციის დაკარგვის საშიშროება განსაკუთრებით დამლუპველია ბანკებისათვის, რამდენადაც მათი ბიზნესის ბუნება მოითხოვს კრედიტორების, მეანაბრეების და მთლიანად ბაზრის ნდობის შენარჩუნებას.

ფინანსური რისკი - დაკავშირებულია აქტივების და პასივების მოცულობის, შემოსავლიანობის, ღირებულების და სტრუქტურის გაუთვალისწინებელ ცვლილებებთან. ფინანსურ რისკს მიეკუთვნება: საკრედიტო რისკი, ლიკვიდობის რისკი, ფასისმიერი რისკი, საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებების რისკი, სავალუტო რისკი, საბაზრო რისკი, ინფლაციის რისკი, გადახდისუნარობის რისკი.

ფუნქციონალური რისკი - წარმოიშვება ნებისმიერი პროდუქტის შექმნის ან მომსახურების განევის დროს, როდესაც ვერ ხერხდება ფინანსურ-სამეურნეო პროცესის დროულად და სრული მოცულობით კონტროლი და შესაბამისი ინფორმაციის შეგროვება და ანალიზი. აღნიშნული რისკი თითქმის ყველა ბანკს ახასიათებს. ფუნქციონალური რისკი ისეთივე სახიფათოა, როგორც ფინანსური რისკები, მაგრამ რთულია მათი იდენტიფიცირება და რაოდენობრივი განსაზღვრა.

ფუნქციონალურ რისკებს მიეკუთვნება: სტრატეგიული რისკი; ტექნოლოგიური რისკი; საოპერაციო და ზედდებული ხარჯების რისკი ანუ არაეფექტიანობის რისკი; ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის რისკი.

დარგობრივ რისკს განაპირობებს დარგის ეკონომიკურ მდგომარეობაში მომხდარი ცვლილებები და მათი დონე როგორც დარგის შიგნით, ისე სხვა დარგებთან შედარებით, დარგის რისკი უკავშირდება საკრედიტო რისკს და უშუალოდ მოქმედებს მასზე. მისი შეფასებისათვის გაითვალისწინება მოცემული და მომიჯნავე დარგების საქმიანობა დროის გარკვეულ პერიოდში; მათი საქმიანობის მდგრადობა ქვეყნის ეკონომიკასთან შედარებით; ერთი და იმავე ფირმების საქმიანობის შედეგები და მათ შორის არსებული განსხვავების სიდიდე.

? კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაოებისათვის

1. დაახასიათეთ ტერმინი „რისკი“.
2. რა არის ბანკების საქმიანობაში რისკის გაჩენის მიზეზები?
3. ჩამოთვალეთ საბანკო რისკების კლასიფიკაციის კრიტერიუმები.
4. როგორია ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა რისკების მართვაში?
5. როგორია საკრედიტო რისკის კომიტეტის შემადგენლობა და ფუნქციები?
6. ჩამოთვალეთ რისკის დაძლევის საბანკო ღონისძიებები.
7. განმარტეთ საკრედიტო რისკი.
8. დაახასიათეთ დაკრედიტებისას რისკის მართვის ძირითადი მეთოდები.
9. განმარტეთ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა.
10. რაში მდგომარეობს ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების რისკი?
11. ჩამოთვალეთ ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების რისკის წარმოშობის მიზეზები.
12. რა არის ბანკის სადეპოზიტო რისკის არსი?

13. რომელია ბანკის ღონისძიებები დეპოზიტების ფორმირების დროს დანაკარგებისგან თავის დასაცავად?
14. საპროცენტო რისკის არსი და მისი მიზეზები.
15. ჩამოთვალეთ საპროცენტო რისკის წარმოშობის მიზეზები.
16. საპროცენტო რისკის მართვის სპეციალური მეთოდების არსი.
17. რა არის სავალუტო რისკის არსი და რომელია მისი მართვის მეთოდები?
18. განმარტეთ „ჰეჯირების“ ცნება, რა შემთხვევებში იყენებენ ამ მეთოდს?
19. როგორია დარგობრივი რისკის შინაარსი?
20. ახსენით ქვეყნის რისკის და მისი სტრუქტურის შინაარსი.
21. რაში მდგომარეობს ორგანიზაციული და საკადრო რისკების არსი?
22. რა არის ბანკის საკადრო რისკების არსი?

რეკომენდებული ლიტერატურა

ასათიანი რ. ეკონომიქსი. განმარტებითი ლექსიკონი. თბ.: საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2003.

კოვზანაძე ი. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბ.: თსუ, 2001.

გამსახურხია გ. საქართველოს საფინანსო პოლიტიკის ძირითადი პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბ., 1995.

ღუღუშაური ლ. საბანკო საქმე. თბ., 1996.

ხელაია გ. ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის ზოგიერთი აქტუალური საკითხი. თბ., 1993.

ჯგერენაია ე. საერთაშორისო საბანკო ოპერაციების უნიფიცირებული წესები. თბ., 1995.

ცაავა გ. ფინანსები, ფულის მიმოქცევა, ფინანსური ინჟინერია. თბ., 1999.

Банковское дело: управление и технологии. Под ред. А.М.

Тавасиева. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.

Банковское дело: Учебник под. ред. **Г.Г. Коробовой.** М.:
Экономист, 2003.

Грюнниг Х., Брайович С.Б. Анализ банковских рисков М.:
Весь Мир, 2004.

Жарковская Е.П. Банковское дело. М.: Омега - Л, 2004.

Коробова Г.Г., Нестеренко Е.А. Банковские риски. Саратов,
1996.

Миловидов В.Д. Современное банковское дело: Опыт
организации и функционирования банков США. М.: Изд-во
Моск. университета, 1994.

Севрук В.Т. Банковские риски. М.: Дело ЛТД, 1995

მეჩვიდმეტი თავი. საბანკო მენეჯმენტის საუქმლეო

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

17.1. საბანკო მენეჯმენტის ძირითადი საკითხები

17.1.1. მართვა თუ მენეჯმენტი?

17.1.2. საბანკო საქმიანობის მართვა და მისი შემადგენელი ელემენტები

17.1.3. საბანკო საქმიანობის ხარისხი. ამოსავალი დებულებები.

17.2. საბანკო მენეჯმენტის სისტემაში გარემოს ცნება

17.3. ინფორმაცია საბანკო მენეჯმენტის სისტემაში

17.4. საბანკო პოლიტიკა

17.5. საბანკო მენეჯმენტის ფინანსური სფეროები. აქტივების და პასივების მართვა

17.6. აქტივებისა და პასივების კომპლექსური მართვა

17.6.1. ბანკის აქტივებისა და პასივების ერთიანი პორტფელის მართვის პრინციპები

17.6.2. წმინდა საპროცენტო მარჟა და მისი ანალიზი

17.6.3. ბეჰის მართვა

17.6.4. შემოსავლიანობის მრუდი და მისი გავლენა ბეჰის მართვაზე

17.6.5. დიურაციის (ხანგრძლივობა) მართვა

17.7. მოგების მართვა

17.8. საბანკო რისკ-მენეჯმენტი

17.8.1. საბანკო რისკების ცნება

17.8.2. საკრედიტო რისკი

17.8.3. ლიკვიდობის რისკი. სავალუტო რისკ-შანსი

17.8.4. საფონდო, ანუ საინვესტიციო რისკი

17.9. საბანკო მენეჯმენტის შეფასება

17.10. ზედამხედველობა და რეგულირება საბანკო მენეჯმენტში

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

„ავანტურული“ მენეჯმენტი	ლებამოსილებანი
ბანკების არასაპროცენტო ინ-	საბანკო მენეჯმენტი
ტელექტულტევადი შემოსავლები	საბანკო მისმენეჯმენტის ეკო-
გარესამყარო მენეჯმენტის სისტე-	ლუცია
მაში	საბანკო პოლიტიკა
თაღითობა საბანკო მენეჯმენტში	საბანკო პოლიტიკის ინდიკაცი-
კოსმეტიკური მენეჯმენტი	ის სფერო
მენეჯერი	საბანკო მენეჯმენტის ფინან-
მენეჯმენტი	სური სფეროები
„მთავარი გზაჯვარედინი“	საბანკო პროდუქციის ხარისხ-
„მისმენეჯმენტი“	ობრივი მახასიათებლების მართვა
რისკი	საერთო რისკები
საბაზრო რისკები	ტექნიკური მენეჯმენტი
საბანკო ზედამხედველობის უფ-	შანსი

17.1. საბანკო მენეჯმენტის ძირითადი საკითხები

17.1.1. მართვა თუ მენეჯმენტი?

ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში საქართველოში მოღუ-
რი გახდა ცნება „მენეჯმენტი“ და არა ჩვენეული „მართვა“ მისი
ტრადიციული გაგებით. არის თუ არა მათ შორის განსხვავება და
თუკი არის, რამდენად პრინციპულია იგი? მენეჯმენტი (მართვა,
გამგებლობა, ორგანიზაცია) განიმარტება, როგორც ფირმის მარ-

თვა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, რომელიც მიმართულია საუკეთესო ეკონომიკური შედეგების მიღების ოპტიმალური ხერხის შერჩევისაკენ. ამ დროს გამოყოფენ მენეჯმენტის შემდეგ პრინციპებსა და არსის ელემენტებს (იხ. ცხ. 17.1.).

მენეჯმენტის პრინციპების არსის ძირითადი ელემენტები
ცხრილი. 17.1.

მენეჯმენტის პრინციპები	მენეჯმენტის არსი
<ol style="list-style-type: none"> 1. ფირმის მკვეთრი და ზუსტი სტრატეგია და მის ფარგლებში ძიების თავისუფლება 2. სპეციალიზებული ინფორმაციის შეგროვების, საგარეო კავშირების, პერსონალის გაცვლის სისტემის შექმნა, ახალი იდეების აქტიური ძიება. 3. შეფასების სისტემის შექმნა და ახალი იდეების რეალიზაცია 4. პირადი ინტერესებისა და ძიების მიზნების ინტეგრაცია 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ფირმის მიზნებისა და ამოცანების განსაზღვრა 2. ამ მიზნების მიღწევის ყველაზე ეფექტიანი ხერხების მიღწევა 3. მმართველური გადაწყვეტილებების პრაქტიკული განხორციელება 4. მიღებული შედეგების ანალიზი. 5. ადრე მიღებული გადაწყვეტილებების კორექტირება, მათი ოპტიმიზაცია 6. კადრების სწავლება და მომზადება

ეს პუნქტები, მართალია, უამრავ კითხვას ბადებს, მაგრამ მაინც გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს მენეჯმენტზე და, მაშასადამე, გვეხმარება ზემოთ დასმულ კითხვაზე პასუხის გაცემაში. თუმცა არსებობს საქმის არსის კიდევ უფრო მარჯვედ და მოხერხებულად გადმოცემებიც. მაგალითად, ფიქრობენ, რომ მენეჯმენტის, როგორც თავისებური ტიპის, მართვის ძირითადი ნიშანთვისებებია:

საქმიანობის სფერო – მართვის ობიექტის ეკონომიკური ქცევა;

საქმიანობის პირობები – ეკონომიკის განვითარების საბაზრო მექანიზმები;

მართვის ორგანიზაციული ფორმები – საკმაოდ მოქნილი და ფირმის საბაზრო ქცევის პროცესებთან ადაპტირებული;

მოთხოვნები მენეჯერისა და მართვის პერსონალისადმი – პროფესიონალიზმი;

ორგანიზაციული პრიორიტეტები – ადამიანისეული ფაქტორი;

მართვის სტილი – ეფექტიანი საქმიანობის მოტივირება;

პიროვნული ფაქტორი – მენეჯერის შემოქმედება და ხელოვნება;

გარემო – საბაზრო ეკონომიკა“. (Коротков Э.М. Концепция менеджмента. Учеб. пособие. - М. ДеКА, 1996. с. 40.)

თუკი ყურადღებას არ მივაქცევთ იმ ნიშან-თვისებებს, რომლის მოთხოვნის უფლებაც აქვთ ადამიანებს კარგად მოწყობილი ნებისმიერი მართვისაგან, მაშინ შეგვიძლია დავასახელოთ ტრადიციული მართვისგან მენეჯმენტის განმასხვავებელი მთავარი ნიშნები (იხ. ცხ. 17.2.)

ცხრილი 17.1.2.

ტრადიციული მართვისაგან მენეჯმენტის განმასხვავებელი ნიშნები

მენეჯმენტი (დასავლური ვარიანტი)	მართვა (ჩვენეული ვარიანტი)
<ol style="list-style-type: none">1. ცალკეული სამეურნეო ერთეულის მართვა2. მართვა საბაზრო პირობებში3. უპირატესობას ანიჭებენ პორიზონტალურ კავშირებს (თუმცა ამით არ იფარგლებიან)	<ol style="list-style-type: none">1. როგორც ცალკეული სამეურნეო ერთეულის, ისე მთლიანად ქვეყნის (რეგიონის) ეკონომიკის მართვა2. მართვა ნებისმიერ მოცემულ პირობებში, საბაზრო პირობების ჩათვლით3. განსაკუთრებულ უპირატესობას არაფერს ანიჭებენ (თუმცა პრაქტიკულად პირველ ადგილზე იდგა ვერტიკალური კავშირები)

ჩამოთვლილი ნიშან-თვისებებიდან მხოლოდ მეორე საჭიროებს ერთგვარ განმარტებას. როდესაც ამტკიცებენ, რომ მენეჯმენტის ცნება ორგანულად უკავშირდება საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში განხორციელებულ მართვას, ამ დროს უშვებენ ეკონომიკური საქმიანობის საკმაოდ უხეშ გამარტივებას. საქმე ისაა, რომ ყველაზე უფრო განვითარებულ საბაზრო მეურნეობებშიც კი ეკონომიკის ყველა სექტორი და ყველა ეკონომიკური პროცესი როდია ნამდვილად საბაზრო, მართვა კი იქაც აუცილებელია. მაგალითად, საბაზრო არ შეიძლება იყოს სანარმოებისა და ორგანიზაციების ურთიერთობები სახელმწიფო მართვის ორგანოებთან, შიდასანარმოო (შიდასაფირმო) ურთიერთობები, ზოგიერთი ჯგუფის ურთიერთობები სანარმოებსა და ორგანიზაციებს შორის. საბაზრო შინაარსს დიდადაა მოკლებული ურთიერთობები არამატერიალური ნარმოების სფეროს ორგანიზაციებთან. საზოგადოდ, არ არსებობს წმინდა საბაზრო ან წმინდა არასაბაზრო ეკონომიკა. იგი ყოველთვის შერეულია (ე.ი. მასში ამა თუ იმ პროპორციით ყოველთვისაა საბაზრო და არასაბაზრო სანყისის მქონე ელემენტები). ამიტომ მართვა არ შეიძლება მხოლოდ ბაზრის სიგნალებზე იყოს ორიენტირებული.

დასახელებული მთავარი ნიშან-თვისებების შედარება გვიჩვენებს, რომ მენეჯმენტი სინამდვილეში მეტწილად იგივეა, რაც ჩვენთვის ჩვეული მართვა (ერთსაც და მეორესაც, ცხადია, დახვეწა სჭირდება). და მაინც, ეს იგივეობრივი და ურთიერთშემცვლელი ცნებები არაა. ჩამოთვლილი ნიშან-თვისებების ანალიზიდან გამომდინარეობს, რომ მართვა, ტრადიციული ვარიანტით, უფრო ტევადი, პოტენციურად უფრო მდიდარი და ტექნოლოგიური მოვლენაა (და ცნებაა), რომელიც მოიცავს მენეჯმენტს, როგორც კერძო შემთხვევას. გასაგებია, რომ უაზრობაა „მართვაზე“ უარის თქმა (თუ სხვა რამ დათქმული არაა, მაშინ შეიძლება სახელმძღვანელოს ტექსტში „მენეჯმენტის“ ტერმინის გამოყენება, მაგრამ მისთვის რაიმე ისეთი კატეგორიობრივი მნიშვნელობის მიუნიჭებლად, რომელიც მას „მართვის“ მნიშვნელობისგან განასხვავებს).

17.12. საბანკო საქმიანობის მართვა და მისი შიგადაგნეული ელემენტები

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ქვეყნის საბანკო სისტემას შეადგენს ცენტრალური ბანკი, კომერციული ბანკები, არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებები და ინფრასტრუქტურის როლის შემსრულებელი მისი დამხმარე ელემენტები – ის სანარმოები და ორგანიზაციები, რომლებიც თვითონ არ ეწევიან საბანკო ოპერაციებს, მაგრამ უზრუნველყოფენ საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობას სპეციალური მომსახურების (საინფორმაციო, აუდიტორული და ა.შ.) განევით. საბანკო ოპერაციების ჩატარება (საბანკო მომსახურების განევა) არის სწორედ საბანკო საქმიანობა. ამდენად, ამგვარ მომსახურებას ახორციელებენ მხოლოდ ცენტრალური ბანკები, კომერციული ბანკები და, ნაწილობრივ, არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციები.

ლიტერატურაში არსებული ის წინადადებები, რომ საბანკო სისტემას აგრეთვე უნდა მიევაკუთვნოთ საბანკო კანონმდებლობა და „საბანკო ბაზარი“, საკრედიტო ორგანიზაციების საზოგადოებრივი კავშირები და ასოციაციები, საფუძველს მოკლებულად უნდა ჩაითვალოს.

საბანკო საქმიანობის მართვაში (საბანკო მართვაში – ამ სიტყვის ფართო გაგებით) ერთმანეთისგან უნდა განევასხვაოთ მისი ორი, მჭიდროდ დაკავშირებული ნაწილი:

ა) მთლიანად საბანკო სისტემისა და მისი ცალკეული ელემენტების მართვა ცენტრალური ბანკისა და საბანკო სფეროს ცენტრალიზებული მართვის სხვა სპეციალიზებული ორგანოების მხრიდან;

ბ) კომერციული ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ თავისი თავის მართვა.

ცენტრალური ბანკის მიერ საბანკო საქმიანობის მართვა მოიცავს: საკუთარი საქმიანობის, როგორც საბანკო სისტემის მთავარი ელემენტის, ყოველმხრივ მართვას; ქვეყნის მთელი საბანკო სისტემის განვითარების სტრატეგიულ (რამდენიმე წელიწადზე გათვლილ) მართვას; ყველა კომერციული ბანკის და არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციის მიმდინარე საქმიანობისა და

განვითარების მართვას (მათ ოპერატიულ საქმიანობაში ჩაურევლად), ფუნქციონირების ყველასთვის სავალდებულო კონკრეტული ნებსებისა და მთელი რიგი უმთავრესი პარამეტრების (რაოდენობრივი და ხარისხობრივი შეზღუდვების) ფორმულირების გზით, აგრეთვე მათთვის სათანადო მეთოდური დახმარების განვით; იმ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, რომლებიც კანონმდებლობით ცენტრალური ბანკის ნორმატიული აქტებითაა გათვალისწინებული და არ ენიანააღმდეგება კანონმდებლობას – ცალკეული საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობის ოპერატიულ მართვას.

საბანკო საქმიანობის ცენტრალიზებულ მართვაში ცენტრალური ბანკის გარდა თავიანთ უფლებამოსილებათა ფარგლებში პირდაპირ ან ირიბად მონაწილეობენ სახელმწიფო მმართველობის ისეთი ორგანოები, როგორცაა საგადასახადო, სასამართლო (უპირველეს ყოვლისა – არბიტრაჟი), საბაჟო, შინაგან საქმეთა და ა.შ.

გარდა ამისა, ამ მართვაში შესაძლოა მონაწილეობდნენ (თუმცა ყველა ქვეყანაში ეს სავალდებულო არაა) ამისათვის საგანგებოდ შექმნილი ორგანოები ან ორგანიზაციები, რომლებსაც აკისრებენ საბანკო სისტემის, მისი ცალკეული რგოლებისა და ამ სისტემისათვის მნიშვნელოვანი პროცესების მართვასთან დაკავშირებული იმ ცალკეული ფუნქციების შესრულებას, რომელთა შესრულებაც სხვა ვითარებაში თვითონ ცენტრალურ ბანკს შეეძლო. რუსეთში ასეთია, მაგალითად, საკრედიტო ორგანიზაციების რესტრუქტურისა და რეგულირების სააგენტო (APKO). ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში ისინი უფრო ბევრია. აშშ-ში გარდა ცენტრალური ბანკისა, რომლის მრავალ ფუნქციას ცენტრალური სარეზერვო სისტემა ასრულებს, მოქმედებენ: ფულის მიმოქცევის კონტროლის სამმართველო (ფინანსთა სამინისტროს ქვედანაყოფი); დეპოზიტების დაზღვევის ფედერალური კორპორაცია; შემნახველ ინსტიტუტებზე მეთვალყურეობის უწყება; შტატების მთავრობასთან არსებული 50 საბანკო განყოფილება და სხვა.

ცალკეულ ორგანოებს ხშირად ავალდებენ საკრედიტო ორგანიზაციებზე ზედამხედველობას. ზოგ შემთხვევაში ეს ორგანოე-

ბი თავიანთ ფუნქციებს ასრულებენ ცენტრალურ ბანკთან ერთად (ბელგიაში – ფინანსთა სამინისტრო და საბანკო კომისია; გფრში – საკრედიტო ორგანიზაციების მეთვალყურეობის ფედერალური უწყება; საბერძნეთში – სავალუტო კომიტეტი; საფრანგეთში – საბანკო კომისია; შვეიცარიაში – ფედერალური საბანკო კომისია; იაპონიაში – ფინანსთა სამინისტროსთან არსებული საბანკო ბიურო), სხვა შემთხვევაში ისინი ცენტრალური ბანკისგან დამოუკიდებელი დანესებულებებია, რომლებიც ანგარიშვალდებულნი არიან პარლამენტის ან პრეზიდენტის წინაშე (დანიაში – ფინანსური მეთვალყურეობის სამმართველო, კანადაში – ფინანსური დანესებულებებზე მეთვალყურეობის ბიურო, ასევეა ნორვეგიასა და შვედეთში).

ბანკების მიერ თავისი თავის მართვა – ესაა თვითმმართველობა, ე.ი. მართვა, რომელსაც ახორციელებენ არა გარედან და არა ბანკის მიმართ გარე სუბიექტები, არამედ თვით საბანკო სისტემის ელემენტები. ამ დროს ისინი ხელმძღვანელობენ საკუთარი მოსაზრებებით, შეფასებებით, ინტერესებით და იყენებენ მათთვის ხელმისაწვდომ მექანიზმებს. ასეთი მართვა ორ დონეზე ხორციელდება – მთლიანად საბანკო სისტემის (ან მისი იმ მსხვილი ნაწილების, რომლებიც საკრედიტო ორგანიზაციების მასშტაბური ასოციაციებით ან კავშირებითაა წარმოდგენილი), ან ცალკე აღებული ბანკის დონეზე.

გარედან ბანკების მართვა და მათი თვითმმართველობა საბანკო სისტემის არცერთ დონეზე არ ხორციელდება ავტონომიურად და პარალელურად. პირიქით, ყოველ მათგანზე ხდება გარედან მართვისა და თვითმმართველობის ელემენტების ერთმანეთთან შერწყმა-შეხამება. იქმნება თავისებური „ფენოვანი ღვეზელი“, რომელშიც მონაცვლეობს თითოეული ამ სახის ელემენტები. (Банковское дело: управление и технологии. Под редакцией А.М. Тавасиева. М., 2001. с. 73). თანაც, ფენები უბრალოდ კი არაა გვერდიგვერდ დალაგებული, არამედ ისინი დიალექტიკურად მოქმედებს ერთმანეთზე, თანაც იმაზე უფრო მჭიდროდ და ღრმად, ვიდრე ეკონომიკის სხვა სფეროებში. გარედან მართვა და თვითმმართველობა საბანკო სფეროში ისეთი პროცესებია, რომლებიც

მჭიდრო და განუყოფელ კავშირში იმყოფება ერთმანეთთან, გადადის ერთმანეთში და ერთმანეთისგან არის წარმოებული. ეს თანამედროვე საბანკო მართვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თავისებურებაა, რომელიც პრაქტიკულად ყველა ქვეყანას ახასიათებს.

მთლიანად საბანკო თვითმმართველობა და ცალკე აღებული კომერციული ბანკის დონეზე განხორციელებული თვითმმართველობა შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ მოქმედებათა გარკვეული დერეფნის ფარგლებში იმ მმართველურ გადანყვეტილებათა მიღების პროცესად, რომლის პარამეტრების განმსაზღვრელი ფაქტორები არ ექვემდებარება თვით ბანკებს (მცირე გამოწვევის გარდა). ასეთი ფაქტორები უამრავია, მაგრამ მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია შემდეგი: ეროვნული ეკონომიკის ობიექტური მდგომარეობა და მისი განვითარების პერსპექტივები; სახელმწიფოს ეკონომიკური, საბიუჯეტო და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა (რომელიც ფაქტიურად ტარდება და არა – გამოცხადებული); ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის ხარისხი; ქვეყნის ფულადი მეურნეობის ობიექტური დონე და მისი განვითარების პერსპექტივები, ეროვნული ფულის ერთეულის სიმყარე; სამოქალაქო და სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ხარისხი, მისი გამოყენების პრაქტიკა; საზოგადოებაში, ეკონომიკასა და საბანკო სფეროში მართლწესრიგის დონე; საბანკო მონოპოლიზაციის დონე; მართვის მრავალრიცხოვანი სახელმწიფო ორგანოების კანონქვემდებარე აქტების ხარისხი; ცენტრალური ბანკის საკანონმდებლო აქტებისა და კომერციულ ბანკებთან მისი დამოკიდებულების ხარისხი.

ყველა ეს ჩამოთვლილი ფაქტორი მუდმივად იცვლის თავის ინტენსივობას, მიმართულებას და ნიშნებსაც კი, თანაც ეს იშვიათად ხდება შეთანხმებულად. განსხვავებული მიმართულების მქონე მთელი ამ ცვლილებების შედეგად, რომლებიც აღნიშნავს მათი სამოქმედო ველის გაფართოებასა ან შევიწროებას, თვითმმართველობის პირობების გაუმჯობესებას ან გაუარესებას, „თამაშის წესების“ მეტ-ნაკლებად სერიოზულ განახლებას და ა.შ., განუწყვეტლივ იცვლება მოქმედებათა იმ დერეფნის პარამეტრებიც, რომლის ფარ-

გლებშიც ბანკმა უნდა გაიკვლიოს თავისი მოქმედების გეზი.

თვითმმართველობის შესაძლებლობები სხვადასხვაა საბანკო სისტემის სხვადასხვა დონეზე (ისევე როგორც ამ დონეებზე გადსანყვეტი ამოცანებია განსხვავებული). ისინი შეიძლება განსხვავებული იყოს სისტემის ერთ „სართულზეც“ კი. მაგალითად, ცენტრალურმა ბანკმა შეიძლება მოქმედების განსაკუთრებული პარამეტრები დაუდგინოს ყველა ბანკს ან მხოლოდ ზოგიერთ მათგანს; ცალკე აღებული კომერციული ბანკის უმაღლესმა ხელმძღვანელობამ – თავისი ორგანიზაციის კონკრეტულ ქვედანაყოფს.

17.13. საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხი. ამოსავალი დეგულეზაჟი

საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხის ან დონის საკითხი ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ ბოლო დროს დაისვა პირველად და იგი დამოუკიდებელ პრაქტიკულ და მეცნიერულ ინტერესს იწვევს. ამავე დროს, მასზე გაცემული პასუხი საშუალებას გვაძლევს, კონკრეტულად ვაჩვენოთ ჩვენი საბანკო სფეროს მართვისათვის დამახასიათებელი თავისებურებები.

როგორც ცნობილია, ხარისხი არის საგნის ისეთი განსაზღვრულობა, რომლის ძალითაც მხოლოდ ის საგანია მოცული, რომლითაც განსხვავდება სხვა საგნებისგან. საგნის ხარისხი არ დაიყვანება მის ცალკეულ თვისებებზე და უკავშირდება საგანს, როგორც მთელს, მოიცავს მას მთლიანად და მისგან განუყოფლად. სოციალურ-ეკონომიკურ კოორდინატებში ხარისხის ცნებას იყენებენ როგორც შრომის, სანარმოო საქმიანობის, პროდუქციის მახასიათებელს. აქ ხარისხი:

- ასახავს პროდუქციის (მომსახურების, საქმიანობის) დანიშნულებას;
- საქმიანობის ხარისხი განსაზღვრავს პროდუქციის (მომსახურების) ხარისხს;
- პროდუქციის ხარისხი და საქმიანობის ხარისხი გამოიხატება იმ მაჩვენებელთა სისტემით, რომლებიც მის ცალკეულ მხარეებს ახასიათებს;

● არის სანარმოო-სამეურნეო საქმიანობის მიზანი, რაც განაპირობებს ხარისხის მართვის მექანიზმების ფორმირების მოთხოვნილებას.

აქედან გამომდინარე, მართვის ხარისხი უნდა გვესმოდეს, როგორც იმ არსებითი თვისებების ერთობლიობა, რომლებიც ახასიათებს მართვის უნარს, დააკმაყოფილოს სამართავი ობიექტის მოთხოვნილებები, ჩვენს შემთხვევაში – ბანკის საქმიანობის პროცესში გაჩენილი მოთხოვნილებები. ამგვარად, საბანკო მართვას მის ნებისმიერ ასპექტში ყველაზე ზოგადად შეგვიძლია წავუყენოთ შემდეგი ხარისხობრივი მოთხოვნა: იგი იმ მიზნებისა და ამოცანების ადექვატური უნდა იყოს, რომლებიც მართვის ობიექტის მოთხოვნილებებს უპასუხებს და მართვის ორგანოების წინაშე დგას. ეს იმას ნიშნავს, რომ საბანკო სისტემის (ბანკების ჯგუფის, ცალკეული ბანკის) მიზნები და ამოცანები მკაფიოდ უნდა იყოს შეცნობილი, იდენტიფიცირებული, რაოდენობრივად და ხარისხობრივად განსაზღვრული და დოკუმენტების სახით დაფიქსირებული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მეტად გაძნელებდა მსჯელობა არა მარტო მართვის ხარისხზე, არამედ საერთოდ მის არსებობაზეც. ბანკის მართვის ხარისხი შეგვიძლია დავაკონკრეტოთ იმ მახასიათებლების ერთობლიობის აღწერით, რომლებიც სამართავი ობიექტის მიზნობრივ, ფუნქციურ, მოტივაციურ, ეკონომიკურ, ორგანიზაციულ, სოციალურ, ტექნოლოგიურ და სამართლებრივ თვისებებს ასახავს, იმის გარკვევით, თუ რამდენად შეესაბამება აღნიშნულ მახასიათებლებს მართვის პროცესში გამოყენებული ინსტრუმენტები.

მმართველური საქმიანობის პროცესში პირველ ნიშან-თვისებად გვევლინება შესაბამისი შრომის ხარისხი. შრომის ხარისხი, თავის მხრივ, ვლინდება მისი შედეგის – შრომის პროდუქტის (შედეგის) ხარისხში. სწორედ ამ უკანასკნელის ხარისხია მმართველური შრომის ფუნქციონური დანიშნულება.

ბანკებში მმართველური შრომის ხარისხობრივ თავისებურებად გვევლინება:

1) მმართველური შრომის საერთო თავისებურებები: შემოქმედება, როგორც გონებრივი შრომის ფორმა; ინოვაციურობა;

მკაცრი დროითი შეზღუდვები; კოლექტიური ხასიათი (პარტ-ნიორობა, კორპორატიულობა); რისკიანობა.

2) საბანკო სფეროში მმართველური შრომის სპეციფიკური თავისებურებები: კვალიფიკაციისადმი დიდი მოთხოვნები შრომითი საქმიანობის მიმართულებათა აბსოლუტურ უმრავლესობაზე; სამენარმეო ხასიათი; შრომის უპირატესად ინდივიდუალური ხასიათი; განსაკუთრებული მოთხოვნილებები მუშაკთა შრომის სარესურსო (უპირველეს ყოვლისა, საინფორმაციო) უზრუნველყოფის მიმართ (სრული და სარწმუნო ინფორმაცია); ბანკის ხელმძღვანელთა და მუშაკთა მთელი რიგი კატეგორიების შრომაში სტრესულობის გამოკვეთილი ელემენტი.

ამგვარად, მმართველური შრომის ხარისხობრივი მახასიათებლები მრავალნახნაგოვანია. მათ შორისაა ეკონომიკური, სოციალური, ორგანიზაციული და სხვა. მათი შეფასება მოითხოვს ხარისხობრივი მახასიათებლების მნიშვნელობათა სავალდებულო შედარებას რეალური საბანკო საქმიანობის მოთხოვნებთან.

შრომის ხარისხის დასახელებულ მახასიათებლებს უნდა დავუმატოთ საინფორმაციო რესურსებისა და მართვის ტექნიკური საშუალებების მიმართ წაყენებული მოთხოვნები, მუშაკებსა და კოლექტივებს შორის ურთიერთობების, შრომის პირობებისა და მოტივაციების ხარისხობრივი მახასიათებლები და სხვა.

შრომის უშუალო პროდუქტად მართვაში გვევლინება ზემოქმედება, რომელიც რეალიზებულ გადაწყვეტილებად განიხილება. მმართველური შრომის ხარისხი გამოიხატება ამ გადაწყვეტილების ხარისხით, საბანკო საქმიანობის ამა თუ იმ მოთხოვნილებასთან მისი ადექვატურობით. მმართველურ გადაწყვეტილებად უნდა გვესმოდეს გარკვეული სახით დაფიქსირებული გეგმა, იმ საჭირო ან შესაძლო მოქმედებათა ვარიანტი ან ხერხი, რომლებიც დასახული მიზნების მიღწევისკენაა მიმართული და ერთმნიშვნელოვანი ფორმითაა დაყვანილი შემსრულებლებამდე. ამის შესაბამისად, მმართველური გადაწყვეტილების მიღებას განვმარტავთ, როგორც პრობლემის გამოვლენის, მისი გადაჭრის ხერხებისა და მოქმედებათა იმ გარკვეული პროგრამის შედგენის პროცესს, რომელიც წერილობითი ან ზეპირი ფორმითაა

დაფიქსირებული და აქვს სავალდებულო ძალა.

მმართველურ გადაწყვეტილებათა ეფექტიანობას განსაზღვრავს ის, რომ მათმა რეალიზაციამ იმაზე მეტი სახსრები უნდა მოუტანოს ორგანიზაციას, ვიდრე გადაწყვეტილებათა გამოტანასა და პრაქტიკაში მათ განხორციელებაზე იქნა დახარჯული.

მმართველურ გადაწყვეტილებათა ხარისხზე მოქმედი ფაქტორების მთელი ერთობლიობა ორ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: გადაწყვეტილების გამოტანის ფაქტორები და გადაწყვეტილების რეალიზაციის ფაქტორები.

მართვის ხარისხი, როგორც ზემოქმედების შედეგი, ვლინდება მის გამააქტიურებელ, მაორგანიზებელ, წარმმართველ და ამოტივირებელ ძალაში და განისაზღვრება ზემოქმედების ხერხებისა და მეთოდების სწორად შერჩევით, მათი რეალიზაციის სწორი პროცედურით. მართვის ხარისხზე მსჯელობა მხოლოდ მისი რეალიზაციის შემდეგ შეიძლება. მანამდე შეგვიძლია ვისაუბროთ მხოლოდ ზემოქმედების პრინციპებისა და მეთოდების დაცვაზე და სავარაუდო ხარისხზე. ზემოქმედების ხარისხი აისახება მის შესრულებადობაში, დროულობაში, პრობლემის გადაჭრის გზებისა და ხერხების შერჩევის სისწორეში.

მმართველური გადაწყვეტილების, როგორც პროცესის შეფასებაში იყენებენ ისეთ ხარისხობრივ მახასიათებლებს, როგორცაა ოპტიმალურობა, ეკონომიურობა, ოპერატიულობა, ეფექტიანობა, რისკიანობის დონე, სოციალური მნიშვნელობა, სამართლებრივი დაცულობა. გადაწყვეტილების, როგორც შედეგის, შეფასებაში განსაზღვრავენ ეფექტს, რომელსაც მართვის ხარისხის შედეგობრივ მახასიათებლად განიხილავენ.

მართვის ხარისხი საბოლოოდ შემდეგ მახასიათებლებში ვლინდება:

- **სოციალურ-ეკონომიკური:** რენტაბელობა, ეკონომიკაში ინტეგრირება, კლიენტურასთან ურთიერთობების ხასიათი;

- **ორგანიზაციული:** საიმედოობა, ორგანიზებულობა, შემგუებლობა და სხვა;

- **ტიქნოლოგიური:** ფორმალიზაციის დონე (როგორც „ბნელში“ მართვის ანტითეზა), კადრების პროფესიონალიზმი, ინოვაცი-

ურობა, ავტომატიზაციის დონე;

● სოციალური და ფსიქოლოგიური: კორპორატიულობა, კულტურის დონე, სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი, ხელმძღვანელობის სტილი, ხელმძღვანელთა ქცევის ეთიკურობა.

ცენტრალური ბანკის მიერ საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხი. ორ გლობალურ ნაწილად საბანკო საქმიანობის მართვის დაყოფიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია მართვის ხარისხის განხილვა კონკრეტულად, შესაბამისი დონეების მიხედვით – ცენტრალური ბანკის დონეზე და ცალკე აღებული კომერციული ბანკის დონეზე. ზოგადი, წინასწარი შენიშვნის სახით აქ უნდა აღენიშნოს შემდეგი: ბანკის მართვის ხარისხის (დონის) შეფასებებში სუბიექტური წარმოდგენები ბატონობს. ეს ის პოტენციური, ყველაზე დიდი საშიშროებაა ამ საკითხში, რომლის დაძლევა აუცილებელიცაა და შესაძლებელიც.

როგორც უკვე აღენიშნეთ, ცენტრალური ბანკის მხრიდან საბანკო საქმიანობის მართვა ოთხ ასპექტს მოიცავს. ამასთან, თავდაპირველად აუცილებლად უნდა გამოვყოთ შემდეგი პრინციპული მომენტები:

1) დიდი მნიშვნელობა აქვს საბანკო მართვის პრობლემატიკის გაფართოებას მასში ცენტრალური ბანკის სათანადო სამუშაოს ჩართვით (ბანკების მართვაზე საუბრისას აქამდე რატომღაც იგულისხმებოდა, როგორც წესი, კომერციული ბანკების მიერ თავიანთი თავის მართვა);

2) უნდა გამოვიდნენ იქიდან, რომ საბანკო საქმიანობის მართვის ხარისხის კრიტერიუმები განსხვავებული ექნებათ ცენტრალურ ბანკსა და კომერციულ ბანკებს;

3) შეგვიძლია ვამტკიცოთ: ცენტრალური ბანკის მხრიდან კარგი მართვა წარმოადგენს კომერციული ბანკების მიერ თავიანთი საქმიანობის კარგად მართვის აუცილებელ, მაგრამ არა საკმარის პირობას. სამაგიეროდ, პირველის ცუდი ხარისხი მეორესაც არაეფექტიანს ხდის.

ამგვარად, ცენტრალური ბანკის მიერ განხორციელებული მართვის პირველი ასპექტია საკუთარი საქმიანობის მართვა. იმასთან დაკავშირებული ცალკეული დებულებები, თუ როგორ უნდა

განხორციელდეს ეს მართვა, საბანკო კანონმდებლობასა და თვით ცენტრალური ბანკის ნორმატივებშია მოცემული.

მეორე ასპექტი უკავშირდება მთელი ქვეყნის საბანკო სისტემის განვითარების მართვას ცენტრალური ბანკის მიერ. ამ დროს ეფექტიანი მართვის ორგანიზების უმთავრესი მომენტია აღნიშნული სისტემის პროგრესული და ჯანსაღი განვითარების მექანიზმულად დასაბუთებული კრიტერიუმების განსაზღვრა. ასეთად შეგვიძლია განვიხილოთ სპეციალისტების მიერ შემოთავაზებული საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების პრინციპები: მმართველობა, ევოლუციურობა, ადექვატურობა, ფუნქციონური სისრულე, თვითგანვითარება, კარგახსნილობა, ეფექტიანობა, ადექვატური სამართლებრივი თანხლება. ამ კრიტერიალური პრინციპების მონაცემებისა და პრაქტიკის შედარებით შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნა, თუ რამდენად ხარისხიანად ასრულებს ცენტრალური ბანკი ეროვნული საბანკო სისტემის განვითარების მართვას.

მესამე ასპექტი – ყველა საკრედიტო ორგანიზაციის მიმდინარე ფუნქციონირებისა და განვითარების მართვა – ცენტრალური ბანკის მიერ მიღებულ მრავალრიცხოვან ნორმატიულ აქტებში იხსამს ხორცს. ამ აქტების ხარისხი იგივეა, რაც მათი მეშვეობით განხორციელებული მართვის ხარისხი.

ცენტრალური ბანკის მხრიდან საბანკო საქმიანობის მართვის მეოთხე ასპექტი რეალიზდება მის იმ მოქმედებებში, რომლებიც კონკრეტული საკრედიტო ორგანიზაციების გარე მართვას, გაჯანსაღებას, რეორგანიზაციასა და ლიკვიდაციას უკავშირდება.

საბანკო მენეჯმენტი შეიძლება განისაზღვროს როგორც საკრედიტო რესურსების მოძრაობის უწყვეტობისა და თანადროულობის უზრუნველსაყოფად შესაბამისი საორგანიზაციო სტრუქტურების მიერ მიღებული მმართველობით ღონისძიებათა სისტემა, რომელთა მიზანს წარმოადგენს როგორც მიკრო, ასევე მაკროეკონომიკური პრიორიტეტების მიღწევა. მიკროეკონომიკურ პრიორიტეტებს შეიძლება მიეკუთვნოს: საბანკო დაწესებულების სიმყარე, ბანკისა და მისი კლიენტების რესურსების დაცულობა და შემოსავლიანობა. მაკროეკონომიკური პრი-

ორიტეტები ძვეს ეროვნული ფულადი ერთეულის სტაბილიზაციის ეკონომიკაში მატერიალური და ფულადი რესურსების გამოყენების მაქსიმალური აქტივიზაციის სფეროში.

ხარისხიან, ეფექტურ და ადექვატურ საბანკო მენეჯმენტს ძალუძს არა მხოლოდ წინ აღუდგეს ნეგატიური მაკრო და მიკროეკონომიკური ფაქტორების ზემოქმედებას, არა მხოლოდ განეიტრალოს ის, არამედ ხშირად გამოიყენოს ისინი თავისი მიზნებისათვის. ამიტომაც ბანკის მიერ ამგვარი მენეჯმენტის განხორციელება წარმოადგენს მისი სიმყარისა და ეფექტური მუშაობის ძირითად პირობას და გარანტიას. ამასთან დაკავშირებით ისმება საკითხი მენეჯმენტის შეფასების, ანუ მაჩვენებელთა შესაბამისი სისტემის არსებობის შესახებ. მაგრამ თავდაპირველად უნდა აღინიშნოს, რომ თავად მენეჯმენტი, როგორც საბანკო საქმიანობის შეფასების მდგენელი მიმართულება, ასახულია მთელ რიგ რეიტინგულ სისტემაში, კერძოდ, აშშ-ის მიერ ბანკების მდგომარეობის შესაფასებლად გამოყენებულ რეიტინგულ სისტემაში „CAMEL“.

მაჩვენებლები, რომელთა მიხედვითაც ფასდება საბანკო მენეჯმენტი, იყოფა კატეგორიებად:

- რაოდენობრივი და ხარისხობრივი (მ.შ.სოციალური);
- ობიექტური და სუბიექტური;
- ფორმალური და არაფორმალური.

საბანკო მენეჯმენტის რაოდენობრივი მაჩვენებლები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ ბანკის სიდიდის, მის მიერ გატარებული პოლიტიკის (უპირატესობების) და სპეციალიზაციის შეფასებისას. მათ მიეკუთვნება:

- ბანკის კაპიტალის ოდენობა;
- დამფუძნებელთა რაოდენობა;
- აქტიური და პასიური ოპერაციების მოცულობები;
- კლიენტთა რაოდენობა;
- ეკონომიკის სფეროებისა და მუშაობის დარგების რაოდენობა;
- მუშაობის გეოგრაფია;
- ფილიალთა ქსელის განშტოებანი;

- საკორესპონდენტო ურთიერთობანი;
- საბანკო პროდუქტების რაოდენობა პორთფელში და ა.შ.

საბანკო მენეჯმენტის ხარისხობრივი მაჩვენებლები შეიძლება დაიყოს შემდეგ დამახასიათებელ ჯგუფებად.

1. მდგომარეობისა და მუშაობის მაჩვენებლები, რომელთა მიხედვითაც აფასებენ ბანკის მენეჯმენტს საკრედიტო მენარმოების პროფესიული მოთხოვნების პოზიციიდან:

- კაპიტალის საკმარისობა, აქტივების ხარისხი, შემოსავლიანობა, ლიკვიდუნარიანობა (უსაფრთხოებისა და სიმყარის ფარგლებში);
- ოპერაციების განხორციელების, დოკუმენტების დამუშავების სისწრაფე;
- მოცემული საბანკო პროდუქტის კომპლექტურობა;
- შემოთავაზებული საბანკო პროდუქტის სახეების, მახასიათებლების, მოცულობებისა და ხარისხის შესაბამისად კლიენტთა მოთხოვნების დაკმაყოფილების ხარისხი;
- განუული რისკების ადექვატურობა და მათი მართვადობის ხარისხი და ა.შ.

2. მენეჯმენტის მაჩვენებლები (პერსონალი), რომელთა მეშვეობით ფასდება საბაზრო ეკონომიკის მიერ ნებისმიერი სამენარმო სტრუქტურისათვის ნაკარნახევი ნორმატიული მოთხოვნებისადმი პერსონალის შესაბამისობა:

● ადმინისტრაციის შემადგენლობა და კომპეტენტურობა (კვალიფიკაცია იერარქიაში ადგილის შესაბამისად, საბანკო სისტემის შესაბამის თანამდებობებზე მუშაობის გამოცდილება, ურთიერთცვლადობა, კადრების რეზერვის არსებობა, სწავლების ადექვატურობა, იერარქიაში ზევიდან ქვევით ზედაშედეგობის არსებობა და ხარისხი და ა.შ.);

● საბანკო საქმიანობაზე მარეგულირებელ ნორმათა შესრულება და კანონების, ინსტრუქციებისა და სხვა კანონქვემდებარე აქტების დაცვა (საბანკო იერარქიის სხვადასხვა დონეებზე დადგენილი ნორმების, შეზღუდვების და რეკომენდაციების დაცვა, წარსულში კანონმდებლობის დარღვევებისა და ფინანსური დანაშაულის არარსებობა, ინფორმაციის გამჭვირვალობა და ა.შ.);

● ადმინისტრაციისა და პერსონალის უნარი – განჭვრიტოს ბაზრის კონიუნქტურის შესაძლო ცვლილებები, მათზე დროული რეაგირება და სწორი საპასუხო ზომების მიღება (ადექვატური რეაქცია მაკრო და მიკროდონეების დაცემის, ინფლაციის, დეპრესიების ბანკის ოპერატიული საქმიანობის ზემოქმედებაზე, მოსალოდნელ ცვლილებათა უპირატესობების გამოყენების უნარი, წარსული მარცხის აღიარების, მათი გამოსწორებისა და საკუთარი პოლიტიკის კორექტირების უნარი და ა.შ.).

3. სოციალური მაჩვენებლები, რომელთა გამოყენება დაკავშირებულია საკრედიტო მენარმეობის განსაკუთრებულ სოციალურ, საზოგადოებრივ სტატუსთან:

- პერსონალის დამოკიდებულება შრომისადმი;

- კვალიფიკაციის, პასუხისმგებლობისა და ანაზღაურების თანაფარდობა;

- დირექტორატის სოციალური ადექვატურობა (პროფესიული მომზადება, კეთილსინდისიერება, ვალდებულებებისადმი ერთგულება, კონტრაქტებისათვის მზადყოფნა);

- სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის ხარისხი და ადექვატურობა.

როცა ბანკების მენეჯმენტი უხარისხოდ ხორციელდება, ის ხშირად ხდება საბანკო კრიზისის მთავარი მიზეზი, მისგან გამომდინარეობს ბანკებისა და მისი კლიენტების ზარალი და ბოლოს, ეკონომიკური დისპროპორციები. ასეთი „ცუდი“ მენეჯმენტის აღსანიშნავად არსებობს ტერმინი „მისმენეჯმენტი“ – მენეჯმენტის სახე, რომლისთვისაც დამახასიათებელია როგორც უნებლიე შეცდომები, ასევე ბანკის პერსონალის წინასწარგანზრახული კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებები, საჭირო კონტროლის არარსებობა, ზედამხედველობის არაადექვატური უფლებამოსილებანი და ა.შ. მისმენეჯმენტი არის საბანკო მენეჯმენტის რიგი სკოლების წარმომადგენელთა დაჟინებული ყურადღების ობიექტი. მაკროდონეზე მთლიანად ეკონომიკური სისტემის გამანადგურებელი საერთო ფინანსური კრიზისის პირობებში მისმენეჯმენტს მივყავართ ზარალის გადიდების, რესურსების არასწორად განლაგების, ოპერაციების გაუმართლებელი რისკის და

საპროცენტო განაკვეთის გადიდების ხარჯზე ინფლაციის გაძლიერების გამო ბანკების კრიზისის გაღრმავებამდე.

მისმენეჯმენტს ყოფენ ბანკის კრიზისის ეტაპობრივი გაღრმავების მახასიათებელ ოთხ ჯგუფად (კატეგორიად):

- ტექნიკური მისმენეჯმენტი;
- კოსმეტიკური მისმენეჯმენტი;
- ავანტიურული მისმენეჯმენტი;
- თალლითობა.

ტექნიკურ მენეჯმენტს ადგილი აქვს იმ შემთხვევებში, როცა:

● ბანკი „ახალგაზრდაა“, ანუ ახლადორგანიზებულია და აწარმოებს აგრესიულ პოლიტიკას, ამასთან შედარებით გამოუცდელი ხელმძღვანელების მეშვეობით;

● ბანკი იცვლის მფლობელებს და ხელმძღვანელობას, რაც იწვევს მისი პოლიტიკის შეცვლასაც;

● ადრე წარმატებით მართული ბანკი რიგი მიზეზების გამო ვეღარ ახერხებს ბაზრის კონიუნქტურული ცვლილებების განჭვრეტას ან სიტუაციის გაუარესებაში გარკვევას და გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების მიღებას.

ტექნიკური მენეჯმენტისათვის დამახასიათებელია ბუნდოვანი მიზანდასახულობანი, მისთვის დამახასიათებელია რეალური სიტუაციისათვის არაადექვატური ზომების მიღება, მაგრამ ტექნიკური მენეჯმენტის ყველაზე ნათელი გამოვლინებაა – არაადექვატური პოლიტიკა, შიდა კონტროლის ნაკლებობა და სუსტი დაგეგმარება, პერსონალის გაუმართლებელი ზრდა და ა.შ.

მიუხედავად იმისა, რომ ტექნიკურ მენეჯმენტს გააჩნია ნეგატიური შედეგები, ის მაინც ხორციელდება კანონების, იურიდიული მოთხოვნების, ზედამხედველობის ნორმების შესაბამისად, ანუ, მიუხედავად აგრესიულობისა და რისკიანობისა, ამგვარი მენეჯმენტის მიზანი და პოლიტიკა არაკრიმინალურია. თუმცა რეალური მოგების შემცირება, ზარალის დაფარვა, რომელსაც ბოლოსდაბოლოს მივყავართ კაპიტალის შემცირებამდე, ასევე ბანკის აქციონერთა დივიდენდების დაცემამდე, – მნიშვნელოვანი სიგნალია ბანკის მდგომარეობის გაუარესებისა. ამგვარ სიტუაცია-

ში ბანკის ხელმძღვანელობასა და პერსონალს შეუძლია და ვალდებულია განაცხადოს საქმის რეალური მდგომარეობის შესახებ, შეცვალოს მენეჯმენტის სტილი, გამოასწოროს საკრედიტო და დეპოზიტური პორტფელის სტრუქტურები, რეალიზება გაუკეთოს აქტივების ნაწილს, მიიზიდოს ახალი კაპიტალი, ანუ შეეცადოს გააკეთოს ყველაფერი, რათა თავიდან აიცილოს ბანკისადმი უნდობლობა და შეინარჩუნოს სიტუაციაზე კონტროლი. ეს მომენტი საკვანძო მომენტია ბანკის საქმიანობაში. ბანკი, რომლის პერსონალი მიიღებს სწორ გადაწყვეტილებას, პირველ რიგში, შეამცირებს თავისი საქმიანობის რიშიდა კონტროლის სამსახურის და გამოვა პოტენციური კრიზისიდან. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის განწირულია კოსმეტიკური ან ავანტიურული (კრიზისული) მისმენეჯმენტისათვის, ეს კი პირველი ნაბიჯია თალღითობისაკენ.

კოსმეტიკური მისმენეჯმენტისას ბანკი ფარავს წინა და ამჟამინდელ დანაკარგებს იმისათვის, რომ შეინარჩუნოს მისდამი ნდობა, მოიგოს დრო და იპოვოს გამოსავალი არაკეთილსაიმედო სიტუაციიდან. კოსმეტიკური მისმენეჯმენტის მიზანია, შექმნას ბანკში ნორმალური ვითარების არსებობის შთაბეჭდილება საანგარიშგებო დოკუმენტაციაში მთელი რიგი საკვანძო მაჩვენებლების, მაგალითად, ბანკის აქციონერებისათვის დივიდენდების გაცემის, უცვლელად დატოვების, ანგარიშის სხვა მაჩვენებლებთან მანიპულაციის ხარჯზე, რასაც არაფერი აქვს საერთო რეალურ მონაცემებთან. არსებითად ეს არის ბანკის რეალური მდგომარეობის დაფარვა, რაც ხორციელდება ისეთი ხერხებით, როგორცაა „შემოსავლებზე უკუღმაანგარიში“, სესხების არაზუსტი კლასიფიკაცია არაადეკვატური, დაქვეითებული რეზერვების, აქტივების გადაჭარბებული შეფასების მიზნით და ა.შ. კოსმეტიკური მისმენეჯმენტი თავისთავად არ აძლიერებს რიშიდა კონტროლის სამსახურის, მაგრამ მკვეთრად აქვეითებს მათგან დაცვის უნარს. ის საშიშროებას წარმოადგენს ბანკის კლიენტებისა და პარტნიორებისათვის, ქმნის პრობლემებს მათზე ზედამხედველობის მხრივ, რადგან ძნელი ხდება შექმნილ სიტუაციაზე რეაგირება.

კრიზისული მმართველობა („ავანტიურული“ მისმენეჯმენტი) წარმოადგენს ოპერაციათა კომპლექსს, რომელსაც ბანკის მენეჯმენტი მიმართავს მაშინ, როცა კოსმეტიკურ მისმენეჯმენტს უკვე აღარ ძალუძს კაპიტალის დაკარგვისა და დივიდენდების შემცირების დამალვა. ამ ოპერაციების მიზანია – შესაძლებლობა მისცეს ბანკს, თუნდაც მოკლე დროით კონცენტრაცია გაუკეთოს რესურსებს, მოიგოს დრო და ხელსაყრელ გარემოებათა წყალობით გამოასწოროს მდგომარეობა. კრიზისული მმართველობა მოიცავს, კლიენტებთან შეთანხმებით, დეპოზიტების შესყიდვას ბაზართან შედარებით მაღალი განაკვეთებით, მსესხებლები-საგან სესხებზე ხელშეკრულებით გაუთვალისწინებელი მაღალი პროცენტების მიღებას, მეანაბრეთათვის თანხების დაბრუნების გადავადებას, სპეკულაციური ოპერაციების მკვეთრ გაფართოებას, ამასთან, არა მხოლოდ ვალუტასთან და ფასიან ქალაქებთან, არამედ მინასთან, უძრავ ქონებასთან მიმართებაში.

თუმცა როგორც ტექნიკური, ისე კოსმეტიკური და განსაკუთრებით კრიზისული (ავანტიურული) მისმენეჯმენტი პოტენციურად, ხშირად კი რეალურადაც საშიშია საზოგადოებისათვის, რადგან შეუძლია საგრძნობი ზიანი მოუტანოს პარტნიორებს, კლიენტებს, ბანკის მეანაბრეებს, მათი მიზანდასახულობანი მაინც პოზიტიურია, თუმცა საკმაოდ ეგოისტური. მოტივაცია ხშირად იცვლება მისმენეჯმენტის ბოლო სტადიაზე, როცა უკვე არა ავანტიურული, არამედ აშკარად კრიმინალური მიზნები ხდება პრიორიტეტული ბანკებისათვის.

თაღლითობა წარმოადგენს საზოგადოებისათვის ყველაზე საშიშ მისმენეჯმენტის სახეს. თაღლითობას ვხვდებით საბანკო კრიზისის სხვადასხვა სტადიებზე, მაგრამ მეტწილად არა უკანასკნელ სტადიაზე. მთელი რიგი ხერხების მეშვეობით (ფიქტიური ფირმებისა და ყალბი პირების დაკრედიტებით, კორპორაციის შიგნით „მონათესავე“ ფირმებში სახსრების „გადაქაჩვით“ და ა.შ.), ხდება ბანკებიდან თანხების ამოღება და კლიენტთა და მეანაბრეთა პრეტენზიების დაკმაყოფილების ნაცვლად მიდიან თაღლითური გამდიდრების გზით.

172. ბარემოს ცნება საბანკო მენეჯმენტის სისტემაში

მრავალფეროვან ფაქტორთა ერთობლიობა (მოვლენები, პროცესები, საორგანიზაციო სტრუქტურები, პარტიები, საზოგადოებები, პრიორიტეტები და ა.შ.), რომელზედაც დამოკიდებულია ბანკის მენეჯმენტის მდგომარეობა და მიზანდასახულობათა რეალიზაცია, შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც საბანკო მენეჯმენტის „გარემო“.

როგორც ზოგად კატეგორიას, ცნებას „გარემო“ გააჩნია რიგი მახასიათებლებისა, ამასთან, მათი მნიშვნელობა ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროს მენეჯმენტისათვის სხვადასხვაა. გარემოს ძირითად მახასიათებლებს მიეკუთვნება:

- სირთულე, ანუ მენეჯმენტის ობიექტზე მორეაგირე მრავალრიცხოვან ფაქტორთა არსებობა, ამასთან წინასწარ უცნობია მათგან რომელი ფაქტორია პოტენციური და რომელი გამოვლინდება რეალობაში.

- ურთიერთდაკავშირებულობა – კავშირურთიერთობათა ხასიათი, მათი ძალა და სისწრაფე, რომელთაც გარემოს ერთი ფაქტორის ცვლილება გავლენას ახდენს სხვა ფაქტორების გამოვლინებაზე, როგორც მათი მოქმედების გაძლიერებით, ასევე ნეიტრალიზებით.

- მოძრაობისუნარიანობა – სიჩქარე, რითაც გარემოში ცვლილებები ხდება (რაც უფრო ინტენსიურია ისინი, მით უფრო მეტი მოცულობის ინფორმაცია უნდა გააჩნდეს მენეჯმენტს და ახდენდეს მათ ოპერირებას). გარემოში მოძრაობისუნარიანობას გააჩნია მკაცრი დარგობრივი ორიენტაცია. მაღალი მოძრაობისუნარიანობით ხასიათდება კომპიუტერულ ტექნოლოგიათა, ბიოინჟინერიის, ელექტრონიკის, მსუბუქი მრეწველობის გარემოებები; ნაკლებად მოძრაობისუნარიანობა უფრო კონსერვატიულია კვების მრეწველობის, პოლიგრაფიის, ავეჯის წარმოების და ა.შ. გარემოებით. გარდა ამისა, გარემოთა მოძრაობისუნარიანობა გავლენას ახდენს მის ფაქტორთა ურთიერთდაკავშირებულობაზე;

- განუსაზღვრელობა – გარემოში ინფორმაციის ადექვატურობის, საკმარისობის მიღწევის ალბათობა. თუ წარმოიშვება

უფრო ფართო და მრავალფეროვანი საინფორმაციო ნაკრების შექმნის აუცილებლობა, ეს დამახასიათებელია გარემოს მაღალ განუსაზღვრელობისათვის და მიუთითებს ინფორმაციის დაბალ საიმედოობაზე;

● **მმართველობა** – სამართავ ობიექტზე გარემოს მეტნაკლებად მნიშვნელოვანი ფაქტორების ზემოქმედების შეზღუდვის, ნეიტრალიზაციის ან შეცვლის შესაძლებლობა;

იმის შესაბამისად, თუ როგორი ზემოქმედების ძალით ყალიბდება გარემოს ხასიათი, მას შეიძლება გააჩნდეს სხვადასხვაგვარი იერარქიული სტრუქტურა. ასე მაგალითად, საბანკო მენეჯმენტში შეიძლება გამოიყოს გარემოს შემდეგი იერარქიული დონეები:

● **ზედა, ანუ მმართველი**, რომელზედაც ხორციელდება ნორმატიული და სამართლებრივი რეგულირება. ზედა დონე წარმოადგენილია „სისტემაში“ ცენტრალური ბანკით, და ფინანსთა სამინისტროს ცალკეული მიმართულებების მიხედვით, საგადასახადო ინსპექციითა და პოლიციით, ხოლო „სისტემის გარეთ“ – პარლამენტის კომიტეტებით, პრეზიდენტის აპარატით, უშიშროების სამსახურით, სასამართლოებით, ინსპექციებით და ა.შ.

● **პარალელური**, ამ დონეზე ყალიბდება რეკომენდაციები და შეზღუდვები საბანკო საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულებების მიხედვით, მუშავდება და ქვეყნდება ბანკის რეიტინგები, ხდება საინფორმაციო ნაკადის ფუნქციონირების უზრუნველყოფა. ეს დონე წარმომადგენლობითია „სისტემაში“ ბანკთა შორის გაერთიანებებითა და კავშირებით, ბანკ-კონკურენტებით, სპეციალური საინფორმაციო-ანალიტიკური კომპანიებით, სააგენტოებითა და ბიუროებით, საბანკო აუდიტის ფირმებით, „სისტემის გარეთ“ – საზოგადოებრივი ორგანიზაციებით (მაგალითად, მომხმარებლების), პარტიებით, მასობრივი ინფორმაციის სამსახურებით, სარეკლამო სააგენტოებით;

● **შიდა დონე** განსაზღვრავს საბანკო პროდუქტების ხარისხობრივ მახასიათებლებს მათი სასიცოცხლო ციკლის პროცესში. აღნიშნული დონე წარმოდგენილია ბანკის კლიენტებით – პასიური და აქტიური საბანკო პროდუქტების მომხმარებლებით,

რომლებიც, ამასთანავე, შეიმუშავებენ და ახდენენ თავიანთი მიზნების, ამოცანებისა და პრიორიტეტების რეალიზაციას;

● ქვედა – გავლენას ახდენს ბანკების საქმიანობაზე, მაგრამ ირიბად – ნაკლებად. ის იმყოფება „სისტემის გარეთ“ და წარმოდგენილია ბანკის შესაძლო კლიენტებით, იურიდიული და ფიზიკური პირებით, რომლებიც საჭიროებენ ბანკების მომსახურებას და, ჩვეულებრივსამებრ, იძულებით ორიენტირებული არიან მათ პირობებზე.

ამასთან, ზემოთ აღნიშნული იერარქიული პრინციპის შესაბამისად, საბანკო მენეჯმენტის გარემოში შეიძლება გამოვყოთ ორი სფერო:

● შიდა (ენდოგენური, „სისტემაში“), რომელიც მოიცავს საკრედიტო სისტემას დონეთა მიხედვით, მ.შ. საბანკო ზედამხედველობის და რეგულირების ორგანოებს, საბანკო პროდუქტების მომხმარებლებს, ნაწილობრივ, საფონდო ბაზარს;

● გარე (ეგზოგენური, „სისტემის“ გარეთ), რომელიც მოიცავს სახელმწიფო ორგანოებს, პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, სამენარმეო გარემოს, სოციალურ გარემოს, ნაწილობრივ საფონდო ბაზარს.

თეორიასა და პრაქტიკაში ცნობილია ზემოქმედების ხასიათის მიხედვით საბანკო მენეჯმენტის გარემოს კიდევ ერთი, მართალია, არც ისე მკვეთრად გამოხატული განაყოფი ორ სფეროდ:

● პირდაპირი ზემოქმედების არე, რომელიც უშუალო გავლენას ახდენს ბანკის მენეჯმენტზე (ინფორმაციის, ტექნოლოგიების, ინფრასტრუქტურის, სასიცოცხლო ელემენტების მომწოდებლები; შრომითი რესურსები, კაპიტალი და საკრედიტო რესურსები, საბანკო პროდუქტების მომხმარებლები, კონკურენტები, ზედამხედველობა და რეგულირება);

● ირიბი ზემოქმედების არე, რომელიც არაპირდაპირ, ფარულ გავლენას ახდენს ბანკის საქმიანობაზე, მაგრამ ხანდახან იმდენად ძლიერს, რომ აუცილებელი და მნიშვნელოვანი ხდება მისი გამოვლენა, იდენტიფიკაცია, ანალიზი და აღრიცხვა (ქვეყნის მაკროეკონომიკური მდგომარეობა – დაკლება, სტაგნაცია, ანეჟა, ინფლაცია; ტექნოლოგია – საბანკო, მაგრამ ძირითადად ბანკ-

ის კლიენტების; პოლიტიკური ფაქტორები – პოლიტიკური სტაბილურობა, საკანონმდებლო ორგანოებზე, ზედამხედველობისა და რეგულირების სტრუქტურებზე პოლიტიკურ განწყობილებათა, პარტიებისა და ბლოკების გავლენა; სოციოკულტურული ფაქტორები – ტრადიციები, სასიცოცხლო ღირებულებები, რელიგიური მოთხოვნები და შეზღუდვები; დამოკიდებულება ადგილობრივ მოსახლეობასთან – ადგილობრივი უპირატესობები, შეზღუდვები და მიზანდასახულობანი როგორც ბიზნესის კონკრეტულ სახეებზე, ასევე ბანკის გაფორმებაზე, მისი მუშაობის წესზე, რეკლამის შინაარსზე და ა.შ.).

17.3. ინფორმაცია საბანკო მენეჯმენტის სისტემაში

ინფორმაციის აუცილებლობა და მისი მიღების პროცესის ორგანიზაცია ვარაუდობს ინფორმაციის წყაროების ან არსების არსებობას, შესწავლასა და აქტივიზაციას. საბანკო მენეჯმენტის სტრუქტურაში მოწოდებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, სისრულის, კომპლექსურობის, მზაობის და ხარისხის მიხედვით ყალიბდება და გამოიყენება შემდეგი არხები:

1. ბანკის კლიენტებისაგან მიღებული ინფორმაცია, რომელთა წარმოდგენა ხდება ბანკის ინიციატივით. ეს გახლავთ სხვადასხვაგვარი დამატებითი მონაცემები განსაკუთრებით რთულ, პრობლემურ სიტუაციებში საბანკო პროდუქტის რეალიზაციის მიმდინარეობის მართვისათვის ადექვატური საინფორმაციო ბაზის უზრუნველყოფი სხვადასხვა მიმართულების მიხედვით. ინფორმაციის მატარებლებად გამოიყენება პასუხები სპეციალურ მოთხოვნებზე, სატელეფონო საუბრების ოქმები, ბანკის თანამშრომლების მიერ ფირმების, კლიენტების პირადად მონახულების შედეგები და ა.შ. ისევე როგორც პირველ არხზე, ინფორმაციის ხარისხი პირდაპირ დამოკიდებულებაშია ბანკის მენეჯმენტის პერსონალის კვალიფიკაციაზე.

2. შიდასაბანკო ინფორმაცია, როგორც საბანკო პროდუქტის რეალიზაციის მიხედვით კლიენტებთან ურთიერთდამოკიდე-

ბულების ისტორია, განსაკუთრებით მონაცემები პრობლემებისა და დაშვებული დარღვევების, მისი მიზეზებისა და გამოვლინების სიხშირის შესახებ. ამ არხის წყაროებია:

- საარქივო-ანალიტიკური საბანკო ინფორმაცია, კლიენტთა დოსიე;

- პროფესიონალური საკონსულტაციო სამსახურების დასკვნები;

- უშიშროების განყოფილებების მონაცემები;

- კლიენტთა მონიტორინგი.

ამ არხში ჩამოყალიბებული ინფორმაციის ხარისხი შესაძლოა იყოს საკმაოდ მაღალი და ხშირად გადამწყვეტ როლს ასრულებს გადწყვეტილების (საკრედიტო, საინვესტიციო) მიღების პროცესში, მაგრამ დამოკიდებულია რეტროსპექტივის სიღრმეზე, თანაც ნეგატიური ხასიათის ინფორმაცია კი ასუსტებს ყურადღებას და ადუნებს მენეჯერის სიფხიზლეს, ნეგატიურ გავლენას ახდენს მის ორგანიზებულობასა და დოსიეს საგულდაგულო წარმოებაზე; ამ არხში ინფორმაციის ხარისხი ასევე დამოკიდებულია კონსულტანტების კვალიფიკაციაზე, კომპეტენტურობაზე და უშიშროების სამსახურების მუშაკთა კავშირებზე.

3. ბანკის კლიენტთა კონტრაგენტებისაგან მიღებული ინფორმაცია წარმოადგენს ბანკების პოტენციურ და რეალურ კლიენტებს და მათთან საქმიან კონტრაქტებში შესულ ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა შორის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტების რიგს. ეს კონტრაქტები შესაძლოა იყოს მრავალფეროვანი, შესაბამისად, მონაცემებს მათ შესახებ ბანკისათვის განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს:

- მომწოდებლები შეიძლება იყოს კლიენტის საგადახდო დისციპლინის, გადახდების სიხშირის და პერიოდულობის, ასევე მათი დაგვიანების მიზეზების შესახებ ინფორმაციის წყარო;

- მყიდველებს შეუძლიათ საქონლის მიწოდების დისციპლინის, მომსახურების შესრულების, ხელშეკრულებათა, ფასთა და ანგარიშთა დისციპლინის დახასიათება;

- მევალეები – მონაცემთა პოტენციური წყაროა იმის შესახებ, თუ რა პირობებით ჩამოყალიბდა მისი ვალი კლიენტთან, მან

კი როგორ წარმართა საქმიანობა მისი კონტროლისა და დაბრუნებისათვის;

- კრედიტორებს გააჩნიათ მონაცემები დავალიანების წარმოშობის მიზეზებზე, მისი დაფარვისას კლიენტის აკურატულობაზე;

- ბანკები და ფინანსური კომპანიები (ამასთან, აუცილებელია კონკურენტებისაგან და „მოკავშირეებისაგან“ მომავალი ინფორმაციისადმი სხვადასხვაგვარი მიდგომა) მათ მიერ საბანკო პროდუქტების მოხმარების მიმდინარეობისას როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური მომენტების ამსახველი მონაცემების კონცენტრაციას ახდენენ და ინახავენ თავიანთ მონაცემთა შიდა ბაზაში, კლიენტთა დოსიეში;

- სადაზღვევო კომპანიებს ასევე გააჩნიათ ბანკისათვის საკმაოდ საინტერესო ინფორმაცია კლიენტებში სადაზღვევო რისკების წარმოშობის მიზეზებსა და სიხშირეზე;

- გარანტებს და თავდებებს ძალა შესწევთ მოგვანოდონ ცნობები ვალდებულებათა შესრულების პროცესში მათი ჩაბმის პირობების შესახებ.

ეს საინფორმაციო არხი იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, როგორც აუცილებელი ინფორმაციის მიმწოდებელი ბანკის ახალი კლიენტების შესახებ, თუმცა მისი აქტივიზაცია საკმაოდ პრობლემატურია, რადგანაც მოითხოვს ნორმატიულ რეგლამენტაციას და მნიშვნელოვან ორგანიზაციულ ძალისხმევას.

4. მართვის, ზედამხედველობის და რეგულირების ოფიციალური ორგანიზაციები და სამსახურები შეიცავენ არა მხოლოდ მთელ რიგ ნორმატიულ მითითებებს, მოთხოვნებს, ნორმატივებს და შეზღუდვებს, რომლებითაც უნდა ხელმძღვანელობდეს ბანკი თავის საქმიანობაში, არამედ მონაცემებს ზედამხედველობის ამა თუ იმ მოთხოვნების დამრღვევი, ვალდებულებების არშემსრულებელი, მომგებიანი მუშაობის ვერუზრუნველყოფი ბანკების, ან საექვო რეპუტაციის ფირმების შესახებ, რომლებთანაც კონტრაქტი ბანკისათვის ზედმეტ რისკთანაა დაკავშირებული. ამგვარი სახის დოკუმენტებს, უპირველეს ყოვლისა, მიეკუთვნება ცენტრალური ბანკის, პარლამენტის კომიტეტებისა და კომისიების,

საგადასახადო ორგანოების, სასამართლოებისა და უშიშროების ორგანოების არბიტრაჟის, სტატისტიკის ორგანოების პუბლიკაციები.

5. სპეციალიზებული საინფორმაციო-ანალიტიკური სამსახურები და ბიუროები. ისინი ახორციელებენ პროფესიულ კომერციულ საქმიანობას ძირითადი სამენარმეო სტრუქტურების – რეალური და, რაც მთავარია, ბანკების პოტენციური კლიენტების შესახებ მონაცემთა საკმაოდ სრული კომპლექსის შეკრების, მუდმივი მონიტორინგის, დაჯგუფების, ანალიზის, რანჟირების სახით. მათი მუშაობის მიზანია დაინტერესებულ პირთათვის საინფორმაციო პროდუქტების სხვადასხვა სახის მომზადება და რეალიზაცია, ისეთებისა, როგორიცაა:

- ბიზნეს-ცნობები;
- საკრედიტო-ანალიტიკური ცნობები;
- საგადახდო-ანალიტიკური ცნობები;
- მარკეტინგული ცნობები;
- საქმიანი საცნობარო ლიტერატურა;
- პერიოდული ბიულეტენები კომერციულ რისკებსა და გადასახდელებზე;
- საინფორმაციო მიმოხილვები და სხვ.

ეს დოკუმენტები, ჩვეულებრივ, შეიცავს როგორც ზოგად მონაცემებს ფირმის შესახებ (მისამართი, მოკლე ისტორია, საქმიანობის სახეები, ინფორმაცია მფლობელთა და ხელმძღვანელთა შესახებ, ფილიალები და შვილობილი ფირმები და ა.შ.), ასევე მონაცემებს, სპეციალიზაციისა და პროდუქტის რეალიზაციის მიმართულების შესახებ. თუმცა სამამულო საინფორმაციო-ანალიტიკური ფირმები და სააგენტოები უფრო საინტერესოა კლიენტებისათვის, ვიდრე ბანკებისათვის, რადგან აანალიზებს მხოლოდ საკრედიტო სისტემის ელემენტებს.

6. საქართველოში მასობრივი ინფორმაციისა და რეკლამის თანამედროვე საშუალებები წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე ხელმისაწვდომ, არარეგლამენტირებულ, მაგრამ ძალზე დაბალხარისხოვან ინფორმაციის არხს. შემოსული მონაცემები წინააღმდეგობრივია, სუბიექტურია, კომერციალიზებულია და საბანკო

გადანყვეტილებათა დასასაბუთებლად მიუღებელი, თუმცა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს, როგორც გარემოს საერთო ფონი და დამატებითი მონაცემები შედარებითი ანალიზისათვის.

7. საზოგადოებრივი ორგანიზაციები და საზოგადოებები (მომხმარებელთა, მოტყუებულ მეანობრეთა და ა.შ.) – შედარებით „ახალგაზრდა“, მაგრამ საკმაოდ ძლიერად მომუშავე საინფორმაციო არხია. თავისი საქმიანობის საწყის ეტაპზე ის აგროვებდა და ფართოდ ავრცელებდა ინფორმაციას რეალურ, ხანდახან კი პოტენციურად „პრობლემურ“ ბანკებზე, ფირმებსა და კომპანიებზე, სადაც სჭარბობდა თაღლითური, პროფესიული თვალსაზრისით სუსტი ან ზედმეტად რისკიანი მენეჯმენტი. ამ საქმიანობის მიზანია, გააფრთხილოს პოტენციური კლიენტები „პრობლემურ“ სტრუქტურებთან კონტაქტების საშიშროებით, ხოლო რეალური კლიენტები – მათგან ჩამოშორების აუცილებლობის შესახებ. შემდგომში ცალკეული საზოგადოებრივი ორგანიზაციები გადავიდნენ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში ბანკებისა და ფირმების რეიტინგების დამუშავებაზე, შედგენასა და განთავსებაზე. ბანკებისათვის დიდი მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს არა ხარისხს, არამედ ნეგატიური ინფორმაციის არსებობას.

17.4. საბანკო პოლიტიკა

სამენარმეო საქმიანობა, ზოგადად, და საკრედიტო მენარმეობა, კერძოდ, შეიძლება იყოს ნამდვილად წარმატებული და ნამდვილად ადექვატური, თუკი საკრედიტო დანესებულება განსაზღვრავს და პრაქტიკულად ახორციელებს მიზანთა კომპლექსს და მოქმედებათა სტრატეგიას, თავის „მისიას“ – განვითარების საბაზო კონცეფციას. ყოველივე ეს კონცენტრირდება საბანკო პოლიტიკაში, სადაც აკუმულირდება, ფასდება, შეკავშირდება იდეები, მოქმედებები, შესაძლებლობები, რეალიზაციის სქემები. საბანკო პოლიტიკის არსებობა კომერციულ ბანკებს შესაძლებლობას აძლევს არა ბრმად მისდიოს ცვალებად (ხშირად კარდი-

ნალურად) ეკონომიკურ კონიუნქტურას, არამედ ჩამოაყალიბოს ადექვატური რეაქცია, რაც შესაძლებლობას მისცემს მას, მაქსიმალურად გამოიყენოს დადებითი მომენტები და ფაქტორები და გაანეიტრალოს ნეგატიური. ძირითადი კითხვები, რომლებზედაც უნდა პასუხობდეს საბანკო პოლიტიკის დებულებანი – ეს არის ის, თუ რატომ უნდა განხორციელდეს ესა თუ ის ქმედება; კერძოდ რა მოქმედებები უნდა იქნეს წარმოებული; კერძოდ რომელმა სტრუქტურულმა ქვედანაყოფებმა, კონკრეტულმა თანამშრომლებმა, მათმა ჯგუფებმა და გაერთიანებებმა უნდა შეასრულონ ან მონაწილეობა მიიღონ კონკრეტული ოპერაციების შესრულებაში; რა კონკრეტული სქემებითა და სცენარებით უნდა განხორციელდეს ამ ბანკში კონკრეტული ოპერაციები. საბანკო პოლიტიკის სფერო მოიცავს მომავალ ბაზრებს, საბანკო პროდუქტების ოპტიმალურ ასორტიმენტს, შემოსავლიანობას, რისკებს, ორგანიზაციულ სტრუქტურებს, ბანკის სახეს და იმიჯს.

საბანკო პოლიტიკა შეიძლება დაფუძნებული იყოს შემდეგ მდგომარეობებზე:

- ბანკის სპეციალიზაცია (ხანდახან საბაზო ინფორმაციას მის შესახებ შეიცავს თავად სახელწოდება);

- მიზანთა პრიორიტეტები (ესეც ხანდახან გათვალისწინებულია სახელწოდებაში; შეიძლება იყოს მრავალგვარი: საიმედოობა, სტაბილურობა, ზრდა, შემოსავლიანობა, „ზრუნვა“ – პერსონალის ყურადღება, კვალიფიკაცია და ა.შ.);

- ლიზინგი – სარეკლამო სახე (ამ ბანკისადმი დადებითი, მიმდობელი დამოკიდებულებისაკენ მიმართული ფრაზები, ისეთები, როგორიცაა, მაგალითად: „მხოლოდ სოლიდური კლიენტებისათვის“, „ეს ჩემი ბანკია“, „არ ჩქარობს, იმიტომ რომ ასწრებს“, „ყველაზე მოსაწონი ბანკი – მუშაობენ ადამიანები, მუშაობს ფული“, „გადაუჭარბებელი ფასეულობანი“ და ა.შ.);

- განსაზღვრულ კლიენტზე ორიენტაცია (მათი რიცხვის მაქსიმალური ზრდისაკენ სწრაფვა, ან, პირიქით, „ელიტის“ შექმნა, ხანდახან კი ცალკეული დარგების, ტერიტორიების, საზოგადოებრივი ან სოციალური ფენების (რელიგიურის ჩათვლით) – მიხედვით სპეციალიზება);

● პარტნიორული ურთიერთობანი (კლიენტების ინფორმირება სიძნელეებზე, ბანკის შეცდომებზე, მის პრობლემებსა და მათგან თავის დაღწევის პერსპექტივებზე);

● საორგანიზაციო სტრუქტურებისა და პერსონალის უფლებამოსილებანი და პასუხისმგებლობა);

● შიდა კონტროლი და აუდიტი (მისი არსებობა ან არარსებობა, ადექვატურობა და ორგანიზაციული სტრუქტურები);

● იერარქია, დაქვემდებარებულობა და გასამრჯელო;

● პერსონალის მომზადება (შიდასაკვალიფიკაციო მოთხოვნები იერარქიულ სტრუქტურაში, შიდა მოთხოვნების თანაფარდობა ზედამხედველობის მოთხოვნებთან, კადრების მომზადების, შერჩევისა და გადამზადების ორიენტაცია);

● ინფორმაცია (ლიაობა ან დახურულობა, ინფორმაციის ლიაობის დონე, ინფორმაციის გამოყენებული არხები – სპეციალური, პროფესიული ან მასობრივი);

● რესურსების პოლიტიკა (ზედამხედველობის მოთხოვნების გათვალისწინება, რეზერვირების დამოუკიდებელი პოლიტიკა – აუცილებლობა ან სიფრთხილე);

● კლასიფიკაციის პრინციპები (ზედამხედველობის ნორმატიული მოთხოვნებისადმი დაქვემდებარება, საკუთარი მეთოდულების შემუშავება და გამოყენება, კლასიფიკაციის სფეროთა სიფართოვე);

● დოკუმენტაცია (საბანკო პოლიტიკის რეალიზაციის და საბანკო საქმიანობის განხორციელების დამკანონებელი როგორც ტიპური, ასევე ოპერატიული დოკუმენტების ჩამონათვალი და შინაარსი);

● კონფიდენციალობა (ინფორმაციის შინაარსისა და სისრულის შეზღუდვა, ისევე როგორც საინფორმაციო ნაკადების სახეებისა და დოკუმენტთა ტიპების იერარქიაში ადგილის, პერსონალის უფლებამოსილებების, ასევე საბანკო მენეჯმენტის გარემოში სუბიექტის ადგილის შესაბამისად). ჩამოყალიბებული და რეალიზებული საბანკო პოლიტიკის მაშტაბისა და სისრულის შესაბამისად, მისი სტრუქტურა შეიძლება შეიცავდეს შემდეგ შემადგენელ ნაწილებს:

- საკრედიტო პოლიტიკა;
- სადეპოზიტო პოლიტიკა;
- ფასების პოლიტიკა;
- საინვესტიციო პოლიტიკა;
- რისკების პოლიტიკა;
- გირავნობის პოლიტიკა;
- პრობლემურ კრედიტებთან მუშაობა;
- სტრუქტურირება და დივერსიფიკაციის პოლიტიკა;
- ლიკვიდურობის დაცვის პოლიტიკა;
- სანქციების პოლიტიკა.

17.5. საბანკო მენეჯმენტის ფინანსური სფეროები. აქტივებისა და პასივების მართვა

კომერციული ბანკების პასივები გარკვეულწილად წარმოადგენს მისი ფუნქციონირების (არსებობა და საქმიანობა) უზრუნველყოფ ფინანსურ რესურსებს. არსებობს სხვადასხვაგვარი მიდგომა ბანკის პასივების კლასიფიკაციისადმი. მათგან განსაკუთრებული კარდინალური საბაზო ელემენტებია:

- საკუთარი, მოზიდული და ნასესხები რესურსები;
- კაპიტალი და ბანკის ვალდებულებანი.

ზოგადად ბანკის კაპიტალის მართვა მიმართულია მისი საკმარისობის მიღწევისა და შენარჩუნებისაკენ, რაც ითვალისწინებს საკუთარი სახსრების გარკვეული სიდიდის შექმნას, რაც აუცილებელია:

● ზრდის ადექვატური ბაზის უზრუნველსაყოფად (ბანკის მიერ წარმოებული ოპერაციების მოცულობის გაფართოებისას, საბანკო პროდუქტების ახალი სახეების, ახალი ბაზრების, დარგების ათვისებისას, ანუ რისკის გადიდებისას საჭირო კაპიტალის ზრდა). საბანკო ზედამხედველობის თანამედროვე პოზიციებიდან ბანკის კაპიტალის სიდიდის შესაბამისად ნორმატიულად შეზღუდულია:

- რისკის გათვალისწინებით შენონილი აქტივები;
- ვალდებულებები;

- რისკი ერთ მსესხებელზე;
- მოსახლეობის მოზიდული სახსრები;
- სხვა იურიდიული პირების აქციების შექმნა;
- გარანტიების, თავდებობების გაცემა;
- შესაძლო ზარალის დაფარვა (ანუ თავისებური ბუფერის, სარეზერვო ფონდის შექმნა, რომელიც დაიფარავს ბანკს ზარალის გამოვლენისას მისი მდგომარეობის მკვეთრი გაუარესებისაგან და მისცემს საკმაოდ რისკიანი ოპერაციების წარმოების საშუალებას);

● ბანკის მენაბრეთა და კრედიტორთა ფინანსური ინტერესების დაცვა მისი ლიკვიდაციის შემთხვევაში (კაპიტალის საკმაოდ დაზიანება წარმოადგენს ფონდს, რომლის მეშვეობითაც მენაბრეებს შეიძლება დაუბრუნდეს მათი თანხების მნიშვნელოვანი ნაწილი).

კაპიტალის მართვა მოიცავს მეთოდებსა და ხერხებს, რომლებიც შესაძლებლობას აძლევენ ბანკს, შეინარჩუნონ კაპიტალის საკმაოდ დაზიანება და გაზარდონ იგი აქტივების და რისკების, ვალდებულებათა და სხვა ნორმატიული მოთხოვნის შესაბამისად. მათ რიცხვში არის:

- აქციებზე მუშაობა (გამოშვება, შეთავაზება, განთავსება, გამოსყიდვა, მ.შ. კოტირებების შენარჩუნების, ობლიგაციებში აქციების კონვერტირების და, პირიქით, ა.შ. მიზნით). ამ მეთოდს გააჩნია როგორც უდაო უპირატესობანი – მაგ.: კაპიტალის კონცენტრაციის მოკლე ვადები, ასევე არსებითი ნაკლოვანებები. მაგალითად, ის ქმნის სერიოზულ პოცენტიურ პრობლემებს. აქციათა ახალ ემისიებს „რეცხავენ“, აქვეითებენ წინა ემისიების აქციათა პაკეტების წონას და საკონტროლო პაკეტი შეიძლება აღმოჩნდეს სხვა ინვესტორების ხელში.

- შემოსავლების მართვა და დივიდენდების პოლიტიკა. ეს შესაძლებელს ხდის კაპიტალიზაციას დაქვემდებარებული გაუნანილებელი მოგების ადექვატურ ზრდას, ამასთან, აქციების მფლობელთა პოზიციები სტაბილური რჩება, მტკიცდება რაოდენობრივად. ამასთანავე, კაპიტალიზაციით გადაჭარბებულმა გატაცებამ შეიძლება მიგვიყვანოს დივიდენდების შემცირ-

ებამდე, შესაბამისად კი, ბანკების აქციათა მიმზიდველობის დაქვეითებამდე, კოტირებათა დაწევამდე;

● ზარალისა და დამატებითი ხარჯების მინიმიზაციისაკენ მიმართული აქტივების კონტროლი, ანუ არაშემოსავლიანი ან ზარალისანი აქტივების თვალის მიდევნება, ასევე აქტივების დროული გადაფასება.

პასივები, როგორც ბანკის ვალდებულებები, ზოგადი სახით იქმნება სხვადასხვაგვარი რეჟიმებისა და შეზღუდვების მქონე დეპოზიტების და შენატანების, ასევე ემიტირებული და გავრცელებული სავალო ფასიანი ქაღალდების სახით, ამასთან, მათი თვისებრივი მახასიათებლები დამოკიდებულია უამრავი სხვადასხვაგვარი ფაქტორების ზემოქმედებაზე. პასივების – ვალდებულებების მართვა მდგომარეობს, უპირველეს ყოვლისა, ფაქტორთა ორი მნიშვნელოვანი ჯგუფის – ბანკის მიზნების (ამოცანების) და მისი კლიენტების (საბანკო პროდუქტების მომხმარებლების) ინტერესების ოპტიმალურად დაბალანსებული გავლენის მიღწევაში. ამასთან, გათვალისწინებული უნდა იქნეს გარედან ზემოქმედება – მას აუცილებლად თვალი უნდა მივადევნოთ და შეძლებისდაგვარად გავანეიტრალოთ.

ბანკის ამოცანები პასივების მართვისას მდგომარეობს შემდეგში:

1. არ იქნეს დაშვებული არაშემოსავლიანი რესურსების მოზიდვა, კერძოდ:

● სავალო ფასიანი ქაღალდების ჭარბი დეპოზიტები და რესურსები, რომელთა გავრცელება მიმდინარე და უახლეს მომენტებში შეუძლებელია;

● რესურსები, რომელთა თვისებრივი მახასიათებლები – მოზიდვის პირობები ბაზრის მოთხოვნების არაადექვატურია, აძნელებს ან შეუძლებელს ხდის მათ გავრცელებას;

● დეპოზიტების იმ ტიპების მინიმიზაცია, რომელთა გავრცელების პირობები ნაგარაუდევია მზარდი სარეზერვო მოთხოვნებით.

2. მოძიება და უპირატესი მოზიდვა საკრედიტო რესურსებისა, რომლებიც რაოდენობრივად და ხარისხობრივად აუცილებელი და საკმარისია: ა) გატარებისა და განვითარებისათვის (აქ

ტიური ოპერაციების გაფართოება); ბ) ბანკის ვალდებულებების დაფარვის ალტერნატიული წყაროების შექმნა (ექსტრემალური ფულადი ნაკადი).

3. თვისებრივი მახასიათებლებით, მოზიდვისა და ამოღების პირობების მიხედვით „იაფი“ საკრედიტო რესურსების მოძიება.

4. მაქსიმალურად „მდგრადი“ საკრედიტო რესურსების, ანუ თვისებრივი მახასიათებლების ცვლილების მინიმალური ალბათობის მქონე რესურსების ძიება და მოზიდვა, რათა შემცირდეს ლიკვიდურობის რისკი ან საპროცენტო რისკი (გამონაკლისი შემთხვევების გარდა – მაგალითი).

5. თავისი თვისებრივი მახასიათებლებია ადვილად მისაწვდომი საკრედიტო რესურსების მოძიება და მოზიდვა (ან მოსაზიდად მომზადება). აღვნიშნავთ, რომ ლიკვიდურობის ნეიტრალიზაციის მიმართულებით ეს გახლავთ ძალზე მნიშვნელოვანი მიმართულება.

6. წარმოშობის თვალსაზრისით „საექვო“ რესურსების წინასწარი სერიოზული ანალიზი და ბანკში მათი მოზიდვის თავიდან აცილება, რადგან მას შეუძლია ბანკის იმიჯის შელახვა, მისი ჩათრევა კრიმინალურ სფეროებში, განსახორციელებელ ოპერაციათა რისკის ამალგება და კლიენტთა დაფრთხობა.

7. რესურსების მოზიდვის პროცესში საინფორმაციო და სტრატეგიული უზრუნველყოფის პრინციპის დაცვა, ანუ გამარტივებული მონიტორინგის მქონე ანგარიშებსა და დეპოზიტებზე ბანკის კრედიტებით ხანგრძლივად მოსარგებლე კლიენტთა სახსრების მოზიდვა (განსაკუთრებით მაღალი რისკის ზონაში მომუშავე მსხვილი კლიენტებისა).

პასივების მართვის საქმეში ბანკის მიზნები და ამოცანები, განსაკუთრებით სანყის და კრიტიკულ ეტაპებზე, მუდმივად უნდა შევუფარდოთ ბანკის მომსახურების მომხმარებელთა – ბანკის კლიენტთა ინტერესებსა და საერთო მოთხოვნებს, სახელდობრ: 1) შემოსავლიანობას; 2) დაცულობას; 3) შექცევადობას.

ეს სამი ზოგადი მოთხოვნა ითვლება საბაზო, კლასიკურ მოთხოვნად. მისი რეალიზება ხდება სხვა პირობებისა და მოთხოვნების თანაბრად, რომელთა შორის შეიძლება გამოვყოთ:

- ლიკვიდურობა, რაც წარმოადგენს გაფორმების მოთხოვნას ისეთი ფინანსური ინსტრუმენტების (დოკუმენტები, ფასიანი ქაღალდები) გამოყენებით, რომელიც თანხის დაბრუნების შესაძლებლობას მისცემდა კლიენტს მესამე პირზე მისი რეალიზაციისას, ასევე დამატებით შემოსავალს და გირაოს სახით საანგარიშსწორებო ოპერაციებში მისი გამოყენების შესაძლებლობას;

- ბანკის მიერ შემოთავაზებული პასივების პროდუქტების რეალიზაციის ვადების შესაბამისობა კლიენტის აქტივების მიმოქცევის პერიოდთან, დაგროვების მოთხოვნებთან, ფინანსური ბაზრის განაკვეთების დამახასიათებელი ცვალებადობის ციკლთან და ა.შ.

- ვადამდელი ამოღებისაგან ანაბრების დაცვის დარგში ადექვატური საბანკო პოლიტიკა (მასტიმულირებელი პრინციპების გამოყენება, ან ზომიერად მკაცრი სანქციების პოლიტიკა);

- ორგანიზაციული ხასიათის ინტერესების დაცვა, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ, მიუხედავად ყველაფრისა, საბანკო შენატანი ან დეპოზიტი ფართოდ უხსნიდა გზას სხვა საბანკო პროდუქტებსა და მომსახურებებს;

- დეპოზიტთა თვისებრივ მახასიათებელთა (პირობათა) ადექვატურობა კლიენტთა დაბანდებების მიზნებთან (მიმდინარე ანგარიშები, დანაზოგები, შემოსავლები და ა.შ.);

- მენარმეთა წრეში, როგორც ბანკის კლიენტებთან იმიჯის ამაღლება (კარგ ბანკს საეჭვო სტრუქტურებთან საქმე არა აქვს);

- პასივების პროდუქტების ტიპისა და მახასიათებლების კონვერსიის შესაძლებლობა კლიენტთა მოთხოვნების შესაბამისად (თანაბარ მოთხოვნამდე – სასწრაფო – შემნახველი; ობლიგაციები – აქციები და ა.შ.).

ზემოთ აღწერილი პასივების მართვის საბაზო სფეროების გარდა, საჭიროა თვალი ვადევნოთ, აუცილებლობის შემთხვევაში კი გავანეიტრალოთ გარემოს მმართველი და პარალელური დონეების გავლენა, მათ შორის ისეთი ფაქტორებისა, როგორიცაა:

- ქვეყანაში ფულის მიმოქცევის მდგომარეობა, თავისუფალი ფულადი სახსრების დეფიციტი;

- საბანკო ზედამხედველობისა და რეგულირების ორგანოებ-

ის მმართველობითი ზემოქმედება;

- ტერიტორიული და სოციალური პირობები და შეზღუდვები;

- ბანკთაშორისი კონკურენცია;

- ბანკის გავლენის სფერო.

პასიური საბანკო პროდუქტის თვისებრივი მახასიათებლები, რომელთა მიხედვითაც პასივების მართვის პროცესში ხორციელდება ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორების ბალანსირება და კორექტირება, თავისი მნიშვნელობით განსხვავებულია სხვადასხვა კონტრაგენტისათვის, მაგრამ ზოგადად დაიყვანება შემდეგზე:

- მოსაზიდი რესურსების ოდენობა, სიდიდე;

- მოზიდვის ვადები;

- მენაბრის ტიპი, დარგები, ტერიტორიები;

- დაბრუნების რეჟიმი და წესი;

- პროცენტების დარიცხვის წესი და სიდიდე;

- პროცენტების სახე, მისი შეცვლის შესაძლებლობები და მიზეზები;

- დოკუმენტების გაფორმების წესი და მომსახურების ანაზღაურება პასიური საბანკო მომსახურების განევით;

- თანხმლები და დამატებით განეული მომსახურების კომპლექსი და არსებობა;

- სესხის ხელშეკრულების მახასიათებლების კონვერსიის შესაძლებლობები და პირობები;

- სახსრების ვადამდელი ამოღებისაგან დაცვის რეჟიმი, სიმკაცრე და ა.შ.

ამ თვისებრივი მახასიათებლების ჩამოყალიბება ხორციელდება დივერსიფიკაციების პოლიტიკის საბაზო პრინციპებზე.

საკმაოდ დაწვრილებითი დეტალიზაციის პირობებში ამ პრინციპების რიცხვმა შეიძლება მიაღწიოს ათეულებამდე და ასეულებამდე, რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს მმართველობითი გადაწყვეტილებებისა და ზემოქმედების ფორმების ფორმირებისას. ანალოგიურ პრინციპებზე აიგება პასივების დივერსიფიკაციის პოლიტიკა, მათი სტრუქტურირება და სისტემატიზა-

ცია. პასივების მართვა, ისევე როგორც აქტივების მართვა წარმოებს ორი მთავარი მიმართულებით:

- კონკრეტული საბანკო პროდუქტის ხარისხის მართვა;
- საბანკო პროდუქტის პორტფელის მართვა.

კონკრეტული საბანკო პროდუქტის ხარისხის მართვა მდგომარეობს მის თვისებრივ მახასიათებელთა შექმნაში, დაცვასა და როგორც აუცილებელ, ასევე იძულებით კორექტირებაში. პრაქტიკულად მართვის ეს პროცესი იწყება ჯერ კიდევ საბანკო პროდუქტის დამუშავების სტადიაზე საბანკო პოლიტიკის შესაბამისი სფეროების საბაზისო დებულებათა შესაბამისად. მახასიათებლები ადაპტირდება ზედამხედველობის მოთხოვნებთან, ბაზრისა და გარემოს პირობებთან და მუშავდება საკმაოდ გულმოდგინედ, განსაკუთრებით სიტუაციების მკვეთრი ცვლილებებისა და კრიზისის დროს. ამასთან, მნიშვნელოვანია ისიც, რომ თვით მახასიათებლებსა და ხელშეკრულებებში მათი ასახვა დაცული იქნეს შესაძლებლობის ფარგლებში, აუცილებლობის შემთხვევაში კი – კორექტირებული.

საბანკო პროდუქტების პორტფელის მართვა გულისხმობს იმას, რომ მათი კონკრეტული თვისებრივი მახასიათებლები შედარებით სტაბილურია თუნდაც ფიქსირებული ვადით. ამასთან, მმართველობითი ზემოქმედება, მიმართულია შემადგენლობის მართვისაკენ – პორტფელის სტრუქტურის შექმნა, მასში შესული ყოველი კონკრეტული პროდუქტის გულმოდგინე ანალიზი და შერჩევა. გამოირიცხება საბანკო პოლიტიკის მიზნების შეუსაბამო მოქმედებები; არასაკმარის საინფორმაციო ბაზაზე დამყარებული კრიმინალური ელფერის მოქმედებები. ასევე გამოირიცხება ისეთი მოქმედებები, რომლებიც მოითხოვენ კვალიფიკაციის განსაკუთრებულ დონეს, რაც ბანკის პერსონალს იმ მომენტისათვის არ გააჩნია, მაღალი რისკის მოქმედებები და ა.შ. ბუნებრივია, ეს გამონაკლისები იცვლება გარემოს მდგომარეობით, საბანკო პოლიტიკის მიმართულების, გარეშე რისკების, პერსონალის კვალიფიკაციის შესაბამისად და ა.შ. თუმცა პასივების პორტფელის მეშვეობით მართვაში უფრო რთულ პროცესს წარმოადგენს პორტფელის შემადგენელი ნაწილების წილის სიდი-

დის პერმანენტული კორექტირება. თვით პორთფელის სტრუქტურის ჩამოყალიბება ხვედრითი წილის მიხედვით, დივერსიფიკაციის პრინციპების გათვალისწინებით მისი შემადგენელი ნაწილების ჯგუფურად გაერთიანება, მათი წილის კორექტირება გარემოს მდგომარეობის შესაბამისად მოითხოვს ზუსტ პროგნოზებს, სერიოზულ საორგანიზაციო-ანალიტიკურ მუშაობას, ბანკის მენეჯმენტის მაღალ პროფესიულ დონეს.

თანამედროვე პირობებში უფრო ლოგიკურად გვეჩვენება აქტიური ოპერაციების, როგორც საბანკო შემოსავლების მაფორმირებელი ოპერაციების განსაზღვრა. აქტიურ ოპერაციებს, სასესხო და საინვესტიციოსთან ერთად, შეიძლება მივაკუთვნოთ ბანკის ლიზინგური, ფაქტორინგული და ტრასტული ოპერაციები.

ისევე, როგორც პასივების, აქტივების მართვაც ხდება საბანკო პოლიტიკის მიზნებისა და ამოცანების, გარემოს მავნე გავლენის შემზღუდავი საბანკო პროდუქტის მომხმარებელთა ინტერესების ბალანსირების აუცილებლობის გათვალისწინებით. აქტივების მართვის სფეროში საბანკო მენეჯმენტის ამოცანებს მიეკუთვნება:

- შემოსავლიანობის უზრუნველყოფა – სამენარმეო სტრუქტურების მნიშვნელოვანი ამოცანაა, რომელიც მოიცავს ბანკის საქმიანობის პრაქტიკულად ყველა სფეროს;

- ლიკვიდურობის მხარდაჭერა – დაბანდებული თანხების შექცევადობის (ღირებულების დაუკარგავად) უზრუნველყოფა ან ახალი რესურსების მოზიდვა ბანკის ვალდებულებათა დასაფარავად. შესაძლებელია შექცევადობის მართვა როგორც გარკვეული ვადით (საკრედიტოს შემცირებისას), ასევე თავისუფალი (სპეციალურად გაფორმებული დოკუმენტალური აქტივები, სეკიურტირაციას – მესამე პირზე ფასდაკლებით გაყიდვას – დაქვემდებარებული აქტივები);

- აქტივების, მისი ღირებულების დაცულობა (კლიენტთა გადაჭარბებული რისკის ან ბაზრის პირობების ცვლილებების გამო შესაძლო დანაკარგების ნეიტრალიზაცია);

- ახალი ტერიტორიების, მენარმეობის დარგების, სფეროების, სოციალური ფენების ათვისება და ა.შ.;

- ბაზრის მოთხოვნების ადექვატური საბანკო მოთხოვნების

დასრულებული კომპლექსის ჩამოყალიბება.

საბანკო პოლიტიკის ყველა ამოცანა უნდა შეესაბამებოდეს აქტიური საბანკო პროდუქტის მომხმარებელთა – ბანკის კლიენტთა ინტერესებს, ისეთებს, როგორცაა:

- საბანკო მომსახურების თვისებრივ მახასიათებელთა ადექვატურობა პროექტის მოთხოვნებთან (კლიენტის მიერ სასესხო სახსრების გამოყენებისას). ეს განსაკუთრებით ეხება კრედიტის მოცულობებს, ვადებს, მისი მიღების, გაფორმების, დაფარვის და ა.შ. წესს;

- მოსაზიდი რესურსების ანაზღაურების მისაღები სიდიდე (პროცენტი, საკომისიო);

- დაბრუნების (დაფარვის) პირობებისა და მოთხოვნების ადექვატურობა კლიენტის შესაძლებლობებთან საერთო, ადექვატური, ექსტრემალური ან ალტერნატიული ფულადი ნაკადის მიხედვით;

- კრედიტის მიღებისა და მომსახურების პირობებში, სახსრების დაბრუნების მეთოდებში ზედმეტი სირთულისა და სიმკაცრის არარსებობა;

- მომსახურების კომპლექსის ან დამატებითი დახმარების (კონსულტაციების, პრობლემურ კრედიტებთან მუშაობის სახით) მიღების შესაძლებლობა და ა.შ.

გარემომცველი სამყაროც აყალიბებს თავის უპირატესობებს და შეზღუდვებს, ქმნის შემაფერხებელ ზემოქმედებას, რომელსაც თვალი უნდა მივადევნოთ და გავითვალისწინოთ აქტივების მართვის პროცესში. უპირველეს ყოვლისა, ეს არის:

- ზედამხედველობის ორგანოების მიერ დადგენილი ნორმატივები და შეზღუდვები;

- მაკროეკონომიკური ფაქტორები, ბანკის მდგომარეობა საერთოდ და ფინანსური – კერძოდ;

- სოციალური გარემოს უპირატესობანი, ტრადიციები და პირობები;

- სამენარმეო საქმიანობის განვითარების მიმართულებები;

- კონკურენტთა ძალისხმევა;

- ახალი საბანკო პროდუქტების, ტექნოლოგიებისა და ხერხების შემუშავება და დანერგვა;

● საინფორმაციო უზრუნველყოფის დონე.

აქტივების მართვა – არსებითად ეს არის აქტივების კონკრეტული პროდუქტის, ჯგუფის ან პორთფელის ხარისხის მართვა. საფუძველია – მთელი რიგი თვისებრივი მახასიათებლის შესაბამისად აქტივების დივერსიფიკაცია. ამ მახასიათებელთაგან ძირითადს შეიძლება მივაკუთვნოთ:

- მოცულობები;
- ვადები;
- მიზნები და პროექტები;
- მსესხებლები;
- მსესხებლის დარგები;
- ტერიტორიები;
- პროცენტების სიდიდე და სახეები, საკომისიოთა გადახდა;
- გაცემის წესი;
- დოკუმენტირება და დაცვა, სანქციები;
- დაფარვის წესი.

ჩამოთვლილი საბაზო პრინციპები გვანდის საბანკო აქტივების მართვისადმი მიდგომის ფორმებს. ბანკის აქტივების ყოველ სახეს თავისი სპეციფიკა გააჩნია.

ბანკის საქმიანობის სფეროებს შორის არის კიდევ ერთი, რომელიც წარმოდგენას გვაძლევს საბანკო დანესებულების შესახებ, მაგრამ მასში აქტიურ თუ პასიურ ოპერაციებს გააჩნიათ განმასხვავებელი ნიშნები. ეს არის კლიენტთა საანგარიშსწორებო-სალარო მომსახურება. მისთვის დამახასიათებელია პასიური ოპერაციების ნიშნები, რადგან განსაზღვრულ წილში (უცვლელი ნაშთი) კლიენტთა საანგარიშსწორებო და მიმდინარე ანგარიშებზე ბანკისათვის წარმოადგენს საკრედიტო რესურსს და მრავალ ბანკში ნალდდება. ასევე მას გააჩნია აქტიური ოპერაციების ნიშნებიც, რადგან ამგვარი ოპერაციების გატარება ბანკს აძლევს საკომისიო შემოსავლებს. აქედან გამომდინარე, ამ ოპერაციების მართვისას გათვალისწინებულ ბანკის ინტერესებს გააჩნია კომპლექსური ხასიათი და ამდენად, საანგარიშსწორებო-სალარო მომსახურება აქტივებისა და პასივების მართვის ამოცანებს ერთობლიობაში (ხელმისაწვდომობა, მდგრადობა, სიიაფე, ასევე შემოსავლიანობა და ა.შ.). კლიენტთა ინტერესები უფრო

სპეციფიურია. ეს არის, პირველ რიგში, ანგარიშსწორების მონაწილეთა ინტერესები, რომელთაც უნდა მივაკუთვნოთ:

- გარიგების ნამყვანი მიმართულების მოთხოვნის შესაბამისად ანგარიშსწორების შესაფერისი ფორმის შეთავაზების საშუალება;

- ოპერაციების გატარების სისწრაფე, განსაკუთრებით ინფლაციის მაღალი ტემპების პირობებში;

- გადახდის (მომწოდებლისათვის), მონოდების ან მომსახურების განევის (გადამხდელისათვის, მყიდველისათვის) გარანტია;

- ანგარიშსწორების გატარების პირობების ცვლილების შედარებითი თავისუფლება (მ.შ. ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე – გამოსათხოვი აკრედიტივები, აქცეპტები და ა.შ.).

- ანგარიშსწორების განხორციელების პროცესში ბანკისაგან ფინანსური (ოვერდრაფტები, კონტოკორენტული ანგარიშები), ასევე საორგანიზაციო დახმარების და კონსულტაციების მიღების შესაძლებლობა.

საჭიროა ასევე აღინიშნოს ინვესტორთა ინტერესების შესახებ:

- შედარებით დაბალი ანაზღაურება;

- ანგარიშებზე სახსრების არარსებობა და მინიმალური „ბლოკირება“ (უპირატესობა ენიჭება ჩეკებსა და აკრედიტივებს ბანკის გარანტიით);

- ანგარიშზე სახსრების უცვლელი ნაშთიდან სარგებლის მიღების შესაძლებლობა.

საანგარიშსწორებო-სალარო ოპერაციები ნაწილობრივ რეგლამენტირდება საბანკო ზედამხედველობის ორგანოების მიერ, მასზე გავლენას ახდენს ბაზარი და სამენარმეო სფეროები, ტექნოლოგიებისა და საანგარიშსწორებო ინსტრუმენტების განვითარება.

17.6. აქტივების და პასივების კომპლექსური მართვა

საბანკო-ფინანსური მენეჯმენტის შედარებით ახალი მიმართულებაა აქტივებისა და პასივების მართვა. ხშირად ეს გაიგივებულია ლიკვიდურობის მართვასთან. ეს მიმართულება ავსებს აქტივებისა და პასივების მენეჯმენტის ზემოთ ჩამოთვლილ მიმა-

რთულებებს. მისი რეალიზაციისათვის საჭიროა, რომ აქტივების მართვის ძირითადი მიზანდასახულობანი შეიქმნას პასიური ოპერაციების მიმდინარეობისას წარმოქმნილი რესურსების მახასიათებელთა ბაზაზე. ამგვარი მიდგომის არსი მდგომარეობს შეზღუდვის დაძლევაში. ეს მიიღწევა პასივებისა და აქტივების შეთანხმებულობის შემდეგ ძირითად მაჩვენებლებთან შეთანხმების გზით:

- ვადების მიხედვით (იმართება საპროცენტო რისკი და ლიკვიდობის რისკი);

- ღირებულების მიხედვით (შემოსავლიანობის მართვა);

- გარემოს ცვლილებებისადმი საპროცენტო განავევების მგრძობელობის მიხედვით (იხმარება საპროცენტო რისკი);

- რისკების სანინაალმდეგოდ რეზერვების შექმნის მიხედვით (საკრედიტო რისკი და ლიკვიდობის რისკი);

- სახელშეკრულებო რეჟიმის მიხედვით: პირობების დაცვის, სანქციების და ა.შ.

- სამენარმეო სფეროების, სოციალური ფუნქციის, ტერიტორიების მიხედვით.

გარდა ამისა, მენეჯმენტის საკმაოდ მაღალი კომპეტენტურობისას შეიძლება ჩამოყალიბდეს ეფექტური კავშირდროერობანი, რომლებიც ხელს უწყობენ ბანკის პარტნიორების ფინანსური მდგომარეობის განმტკიცებას და მისი იმიჯის ამაღლებას.

17.6.1. ბანკის აქტივებისა და პასივების ერთიანი პროცენტის მართვის პრინციპები

საბანკო საქმის თანამედროვე თეორიაში აქტივებთან და პასივების მართვას განმარტავენ როგორც ბანკის ბალანსის უკორდინირებულად მართვას, რომელიც ითვალისწინებს ლიკვიდობისა და პროცენტის განაკვეთის ცვლილებათა ალტერნატიულ სცენარებს.

აქტივებისა და პასივების მართვის არსი ისაა, რომ იგი უკორდინირებულ პროცესად აერთიანებს პორტფელს მართვას ცალკეულ, რამდენიმე ათწლეულის მანძილზე გამოყენებულ მუ-

თოდებს (ე.ი.აქტივების, პასივებისა და სპრედის მართვის შე-
თოდებს). ამგვარად, აქტივებისა და პასივების მართვის ძირითა-
დი ამოცანაა ბალანსის არა ცალკეული ნაწილების, არამედ მთე-
ლი ბალანსის კოორდინირებულად მართვა.

აქტივებისა და პასივების მართვის ინსტრუმენტარიუმი მოი-
ცავს საინფორმაციო სქემებს, დაგეგმვის მოდელებს, მოდელირე-
ბას, ანუ სცენარულ ანალიზს, ყოველთვიურ მიმოხილვას და სპე-
ციალურ ანგარიშგებას. პრინციპში, აქტივებისა და პასივების
მართვა საშუალოვადიანი (3-იდან 12 თვემდე) დაგეგმვის ერთ-
ერთ კომპონენტად შეგვიძლია განვიხილოთ. მისი დანიშნულე-
ბაა ბანკის იმგვარად „ნაყვანა“ გრძელვადიანი მიზნების მიმა-
რთულებით, რომ, იმავდროულად, შევინარჩუნოთ ყოველთვიურ
ცვლილებებზე რეაგირება. საგეგმო ასპექტის გარდა, აქტივები-
სა და პასივების მართვა გულისხმობს აქტივების, პასივებისა და
კაპიტალის ცვლილებების ხელმძღვანელობასა და კონტროლს.

აქტივებისა და პასივების მართვის ძირითადი მდგენელები
იმის მიხედვით იცვლება, თუ რა დროით იგეგმება მართვა. მოკ-
ლევადიან პერსპექტივაში მთავარი ყურადღება ეთმობა ბანკის
საქმიანობის ისეთ საალრიცხვო მაჩვენებლებს, როგორცაა წმინ-
და საპროცენტო მარჟა, წმინდა საპროცენტო შემოსავალი და შე-
მოსავალი აქციაზე. გრძელვადიან პერსპექტივაში აქცენტი საკ-
უთარი კაპიტალის საბაზრო შეფასებაზე გადააქვთ (ბალანს-
გარეშე საქმიანობის შედეგების შეფასების ჩათვლით). სტრატე-
გიული დაგეგმვის თვალსაზრისით, გრძელვადიანი მართვა შეი-
ძლება გამოვხატოთ როგორც აქტივებიდან და კაპიტალიდან
მიღებული მოგების კონკურენტუნარიანი დონის შენარჩუნება.

ამგვარად, აქტივებისა და პასივების მართვის ყოველმხრივი
პოლიტიკა მოიცავს შემდეგს:

- წმინდა საპროცენტო შემოსავლის სტაბილიზებას ან გა-
დიდებას;
- საკრედიტო ორგანიზაციის საბაზრო ღირებულების სტაბილი-
ზებას ან გადიდებას;
- იმ დანახარჯების კონტროლს, რომლებიც პროცენტების გადახ-
დას არ უკავშირდება;

- ბანკის სესხების ხარისხის შენარჩუნებას;
- ლიკვიდობის მოთხოვნების უზრუნველყოფას;
- საკმარისი კაპიტალის შექმნას;
- ბალანსგარეშე საქმიანობის მართვას.

აქტივებისა და პასივების მართვის კონცეფცია სპრედის მართვის სტრატეგიის განვითარების შედეგად გაჩნდა. ამასთან, შეიმუშავეს პასივების მართვის სტრატეგია, რომლის მიზანია ერთიანი კონტროლის დანერგვა როგორც ბანკის სახსრების წყაროებზე, ისე აქტივებზე. მართვის მთავარ ბერკეტად იქცა ფასები, მათ შორის – საპროცენტო განაკვეთის მნიშვნელობა, აგრეთვე, ის სხვა პირობები, რომლებსაც ბანკი სთავაზობდა დეპოზიტორებსა და კრედიტორებს ფონდების სასურველი მოცულობის, სტრუქტურისა და დანახარჯების შესანარჩუნებლად. როდესაც საკრედიტო რესურსებზე მოთხოვნამ იმატა, ბანკს შეეძლო, უბრალოდ გაედიდებინა ფულის ბაზრის სადეპოზიტო და სასესხო სახსრებზე არსებული განაკვეთი კონკურენტების მიერ შეთავაზებულ განაკვეთთან შედარებით და მიეღო დამატებითი ფონდები. მაგრამ თუ ბანკს მოჭარბებულად ექნებოდა ფონდები, ოღონდ მრავალი მომგებიანი მიმართულებით ვერ გამოიყენებდა მათ, მაშინ იგი უცვლელად შეინარჩუნებდა თავის სადეპოზიტო განაკვეთს ან დასწევდა კიდევ მას, ამით კი უპირატესობას მისცემდა თავის კონკურენტებს ფულის ბაზარზე სახსრების მოზიდვაში. სწორედ ასეთ პრაქტიკას უწოდეს „სპრედის მართვა“.

პასივების მართვის ტექნიკა განუწყვეტლივ ვითარდებოდა, მაგრამ ამასთან ერთად გაჩნდა საპროცენტო განაკვეთების ცვალებადობისა და, საბოლოოდ, რისკების გადიდების ტენდენცია. ამან წარმოშვა გაცილებით უფრო დაბალანსებული მიდგომა აქტივებისა და პასივების მართვისადმი. ეს მიდგომა გაბატონებულია საბანკო საქმიანობაში და დღეს მის ფარგლებში შემდეგ წამყვან ამოცანებს გამოყოფენ:

1. ბანკის გრძელვადიანი და მოკლევადიანი მიზნების მისაღწევად მისმა ხელმძღვანელობამ მაქსიმალურად შესაძლო დონეზე უნდა აკონტროლოს როგორც აქტივების, ისე პასივების მოც-

ულობა, სტრუქტურა, მოგება და დანახარჯები;

2. აქტივებსა და პასივებზე დანესებული კონტროლი იმგვარად უნდა იყოს შეთანხმებული, რომ დაცული იყოს მართვის ერთიანი ლოგიკა, ამგვარი შეთანხმებულობის ეფექტი კი ვლინდებოდეს აქტივებიდან ბანკის მიერ მიღებულ შემოსავლებსა და ემიტირებულ ვალდებულებებზე განეულ ხარჯებს შორის მაქსიმალურ სხვაობაში;

3. დანახარჯები და შემოსავალი ახასიათებს ბალანსის ორივე მხარეს – აქტიურსაც და პასიურსაც. ბანკის პოლიტიკა ისე უნდა მუშავდებოდეს, რომ აქტივებზეც და პასივებზეც ხდებოდეს შემოსავლების მაქსიმიზაცია და ხარჯების მინიმიზაცია.

ამგვარად, იმ ტრადიციულმა თვალსაზრისმა, რომ ბანკის მთელი შემოსავალი სესხებისა და ინვესტიციების შედეგია, იმ გაგებას დაუთმო ადგილი, რომ სინამდვილეში ბანკი ყიდის ფინანსური მომსახურების მთელ პაკეტს – კრედიტებს, დანაზოგებს, კონსალტინგს და ა.შ. – და თითოეული მათგანის ფასმა უნდა დაფაროს ბანკის მიერ მათ განევაზე მოსული ხარჯები. ბალანსის პასიური ნაწილის მართვის შედეგად მიღებული შემოსავალი შეიძლება ზუსტად ისევე დაეხმაროს ბანკს მომგებიანობის მიღწევაში, როგორც აქტივების მართვით მიღებული შემოსულობები.

1990-იან წლებში საბანკო სისტემაში მოხდა მნიშვნელოვანი ცვლილებები: კონსოლიდაცია, საბანკო პროდუქტების ექსპანსია, ფულის ბაზრებისა და კაპიტალის ბაზრების გლობალიზაცია, სეკიურიტიზაცია და ცვლილებები რეგულირების სისტემებში, რამაც აქტივებისა და პასივების მართვა კიდევ უფრო გარდაუვალი გახადა საბანკო პრაქტიკაში.

დღეს ბანკები თავიანთი აქტივებისა და პასივების პორთფელს განიხილავენ როგორც ერთ მთლიანს, როგორც ბანკის ერთობლივ პორთფელს, რომელიც საერთო მიზნების მიღწევას, კერძოდ, მაღალი მოგების და რისკის დასაშვები დონის უზრუნველყოფას ემსახურება. აქტივებისა და პასივების ერთობლივად მართვა ის ინსტრუმენტარია, რომელიც საქმიანი აქტივობის ციკლების და სეზონური რყევების ზემოქმედებისგან იცავს დე-

პოზიტივსა და სესხებს, აგრეთვე, ხელს უწყობს აქტივების პორტფელის ჩამოსაყალიბებლად საჭირო სახსრების მიღებას. აქტივებისა და პასივების მართვის არსია ისეთი სტრატეგიების ჩამოყალიბება და იმგვარ ღონისძიებათა განხორციელება, რომლებიც ბანკის ბალანსის სტრუქტურას მის სტრატეგიულ პროგრამებთან შესაბამისობაში მოიყვანს.

ბევრი ბანკი მიხვდა გარდაქმნების აუცილებლობას და გადავიდა ბალანსის მართვის ახალ სტრატეგიაზე, რომელიც მართვის შემდეგ პრინციპებს ეყრდნობა:

1. უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავადგინოთ ბანკის მიზნები და მხოლოდ ამის შემდეგ ვცადოთ მათი განხორციელება აქტივებისა და პასივების მართვის სტრატეგიის, როგორც ინსტრუმენტის გამოყენებით. მთავარი მიზანია ბანკის აქციონერთა ინვესტიციების ღირებულების მაქსიმიზაცია, რაც გულისხმობს აქციების მაქსიმალურად შესაძლო საბაზრო ფასის მიღებას რისკის დასაშვები დონის პირობებში;

2. აქტივებისა და პასივების მართვის დროს უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მომსახურების ახალი ხაზების გახსნამ ან ფასების შეცვლამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ბანკის მოგებათა როგორც მატებას, ისე კლებას, ან გამოიწვიოს გაუთვალისწინებელი შედეგები. ბალანსის სტრუქტურის მართვა თვითმიზანი კი არ უნდა იყოს, არამედ ორგანიზაციის მიზნების მიღწევას უნდა ემსახურებოდეს;

3. აქტივებისა და პასივების ერთდროულად მართვას მაქსიმალური ეფექტის მოტანა შეუძლია შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის სპრედის (სხვაობის) ან ბანკის მარჟის გადიდებასა და შენარჩუნებაში.

არსებობს რამდენიმე ინსტრუმენტი, რომელთა მეშვეობითაც ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვას ახორციელებენ. ესაა ნმინდა საპროცენტო მარჟა, ვალის ხანგრძლივობა (ან მისი დაფარვის საშუალო შენონილი ვადა), საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ მგრძობიარე აქტივებისა და პასივების დისბალანსი (გეპი), შემოსავლიანობის მრუდი.

17.6.2. წმინდა საპროცენტო მარჟა და მისი ანალიზი

აქტივებისა და პასივების მართვის ბუღალტრული მოდელი გულისხმობს ბანკის მარჟის სიდიდის (საპროცენტო შემოსულობებსა და საპროცენტო დანახარჯებს შორის სხვაობის) მაქსიმიზაციას ან სტაბილიზებას რისკის დასაშვები დონის პირობებში. ეს მაჩვენებელი უნდა განვასხვაოთ სპრედისგან, რომელიც ფასისმიერი მაჩვენებელია და ახასიათებს განთავსებულ და მოზიდულ სახსრებზე განაკვეთებს შორის სხვაობას.

აქტივებისა და პასივების მართვის კრიტიკული პარამეტრებია წმინდა საპროცენტო შემოსავალი (წმშ) და მისი შეფარდებითი სიდიდე წმინდა საპროცენტო მარჟის (წმმ) ფორმით. ამ პარამეტრების სიდიდეს ფიქსირებულ დონეზე უნდა ვინარჩუნებდეთ.

წმშ=მსშ - მსხ,

(17.1)

სადაც მსშ კრედიტებიდან და ინვესტიციებიდან მიღებული მთელი საპროცენტო შემოსავალია;

მსხ – დეპოზიტებზე და სხვა სასესხო საშუალებებზე განეული მთელი საპროცენტო ხარჯები.

წმშ

წმშ = _____

შემოსავლის მომტანი ყველა აქტივის ღირებულება

წმშ-ის მნიშვნელობაზე მოქმედი ფაქტორებია:

1. საპროცენტო განაკვეთების აწევა ან დაწევა;

2. სპრედის – აქტივების შემოსავლიანობასა და ბანკის ვალდებულებათა მომსახურების ხარჯებს შორის სხვაობის – ცვლილება (რომელიც შემოსავლიანობის მრუდის ფორმის ან გრძელვადიან და მოკლევადიან საპროცენტო განაკვეთებს შორის თანაფარდობის შეცვლაში იჩენს თავს, რადგან ბანკის მრავალი პასივი მოკლევადიანია, აქტივების მნიშვნელოვან ნაწილს კი დაფარვის უფრო ხანგრძლივი ვადები აქვს);

3. საპროცენტო შემოსავლისა და საპროცენტო ხარჯების სტრუ-

ქტურის ცვლილება;

4. შემოსავლის მომტანი ისეთი აქტივების მოცულობათა ცვლილება, რომლებსაც ბანკი ფლობს საქმიანობის მასშტაბის გაფართოების ან შემცირების დროს;

5. საპროცენტო განაკვეთების ხარჯების მქონე იმ პასივების მოცულობათა ცვლილება, რომელთაც შემოსავლის მომტანი აქტივების პორტფელის ჩამოსაყალიბებლად იყენებს ბანკი საქმიანობის საერთო მასშტაბის გაფართოების ან შემცირების დროს;

6. აქტივებისა და პასივების თანაფარდობათა ცვლილება, რომლებსაც ბანკი იყენებს ფიქსირებული და ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთების, დაფარვის ხანგრძლივი და ხანმოკლე ვადების მქონე აქტივებსა და პასივებს შორის არჩევანის გაკეთების დროს, აგრეთვე, მაღალშემოსავლიან და დაბალშემოსავლიან აქტივებს შორის არჩევანის გაკეთების დროს (მაგალითად, დიდი მოცულობის ნაღდი ფულის ტრანსფორმაციის დროს კრედიტებად ან უძრავი ქონების სანინდრიანი კრედიტებიდან და მაღალშემოსავლიანი სამომხმარებლო სესხებიდან დაბალშემოსავლიან კომერციულ კრედიტებზე გადასვლის დროს).

თუ ბანკის მიერ მიღებული ნსმ-ის სიდიდე ხელს აძლევს ხელმძღვანელობას, მაშინ მისი ფიქსაციისათვის იგი გამოიყენებს საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებათა რისკის პეჯირების მრავალ მეთოდს, რითაც ხელს შეუწყობს წმინდა შემოსავლის სტაბილიზაციას. თუ ბანკის ვალდებულების საპროცენტო განაკვეთები უფრო სწრაფად მატულობს, ვიდრე კრედიტებიდან და ფასიანი ქალაქებიდან მიღებული შემოსავლები, მაშინ ნსმ-ის სიდიდე შემცირდება, რაც მოგებასაც შეამცირებს. თუ საპროცენტო განაკვეთები მცირდება და იმაზე უფრო სწრაფად ამცირებს კრედიტებისა და ფასიანი ქალაქების შემოსავალს, ვიდრე ნასესხებ სახსრებზე საპროცენტო დანახარჯების კლება, მაშინ ნსმ-ც დაიწევს. ამ შემთხვევაში ხელმძღვანელობამ უნდა გამოძებნოს რისკის შემცირების გზები, რათა შემცირდეს სახსრების სესხად აღების ხარჯების მნიშვნელოვნად ზრდა საპროცენტო შემოსავლებთან შედარებით, რაც უარყოფითად აისახება ნსმ-ის სიდიდეზე.

მაგრამ ნსშ და ნსმ მხოლოდ ორიენტირებია აქტივებისა და პასივების მართვის დროს, მაშინ როდესაც საბუღალტრო მოდელის თვალსაზრისით, ბალანსის ჭეშმარიტი მართვა უმთავრესად გეპის კონტროლის გზით ხორციელდება.

17.6.3. ბეპის მართვა

აქტივებისა და პასივების მართვის (საპროცენტო განაკვეთების რისკის პეჯირების) ერთ-ერთი ძირითადი მეთოდია გეპის მართვა, რომელიც ეყრდნობა აქტივებისა და პასივების დაფარვის ვადებს შორის არსებული განსხვავების გამო წარმოქმნილი რისკის ცვლილებას. გეპის მოდელს აგებენ მოკლევადიან პერსპექტივაში წმინდა საპროცენტო შემოსავლის სტაბილიზების ან გადიდების მიზნით. საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების ნეგატიური გავლენისგან ბანკის მოგების დასაცავად განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ პორტფელის იმ შემადგენელ ელემენტებს, რომლებიც ყველაზე უფრო მგრძნობიარეა საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ (პორტფელის აქტიური ნაწილის ფარგლებში ესაა, ჩვეულებრივ, კრედიტები და ფასიან ქაღალდებში დაბანდებული ინვესტიციები, პასიური ნაწილის ფარგლებში კი – დეპოზიტები და სესხები ფულის ბაზარზე).

საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების გამო გაჩენილი რისკის დონის მიხედვით ბალანსის მუხლები სამ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ;

- საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებისადმი მგრძნობიარე მუხლები;

- საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებისადმი არამგრძნობიარე მუხლები (მას შეიძლება მივაკუთვნოთ უსაზღაურო პასივები და არამომუშავე აქტივები);

- ფიქსირებულგანაკვეთიანი მუხლები.

საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ ყველაზე უფრო მგრძნობიარე აქტივებს ეკუთვნის მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდები, სესხები, რომლებიც მოკლე დროში უნდა დაიფაროს ან განახლდეს. თუ საპროცენტო განაკვეთებმა მანამდე აინია, ვიდრე ამ სესხ-

ების პირველად გაცემა მოხდა, მაშინ ბანკი მხოლოდ იმ შემთხვევაში განაახლებს მათ, თუკი სესხების მოსალოდნელი შემოსავლიანობა თითქმის შესაბამისი იქნება სხვა შესაღარიის ფინანსური ინსტრუმენტების მიმდინარე მოსალოდნელი შემოსავლიანობისა. ამგვარად, ის სესხები, რომელთა მოქმედების ვადაც იწურება, ბანკს მისცემს სახსრებს, რომლებიც მიმდინარე პროცენტით ახალ კრედიტებში იქნება რეინვესტირებული.

გადასაფასებელ აქტივებს ეკუთვნის დაფარვის წინმყოფი ან გასაახლებელი დეპოზიტური სერტიფიკატები, რადგანაც ამ შემთხვევაში ბანკი და მისი კლიენტები უნდა შეთანხმდნენ ახალ საპროცენტო განაკვეთზე ბაზარზე არსებული ვითარების შესაბამისად. მოთხოვნამდე რიცხული დეპოზიტებიც გადასაფასებელ აქტივებად შეგვიძლია განვიხილოთ, რადგან ბანკიდან მათი გატანა ნებისმიერ მომენტში შეიძლება, თუკი მათი მფლობელი სხვა სახის ანაბრებს მიიჩნევს უფრო მიმზიდველად.

მნიშვნელოვანი გარემოებაა ისიც, რომ საპროცენტო განაკვეთის მიმართ მგრძობიარე სახელშეკრულებო ვალდებულებებთან დაკავშირებული ფულადი სახსრების მოძრაობა საპროცენტო განაკვეთის შეცვლასთან ერთად იცვლება. ფიქსირებულგანაკვეთიანი აქტივები და პასივები არ იცვლება დროის გარკვეული მონაკვეთის განმავლობაში. ფულადი სახსრების მოძრაობა არ იცვლება მანამ, ვიდრე არ იქნება არგადახდები. „არამომუშავე“ აქტივები არ იძლევა აშკარა შემოსავალს, შემოუსავლიანი პასივები კი – პროცენტს.

გეპის სიდიდეს ანგარიშობენ საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ მგრძობიარე აქტივებსა (RSA - Risk Sensitive Assets) და საპროცენტო განაკვეთების მიმართ მგრძობიარე პასივებს (RSL - Risk Sensitive Liabilities) შორის სხვაობით დროის თითოეული მონაკვეთისათვის:

$$\text{გეპი} = \text{RSA} - \text{RSL}. \quad (17.2)$$

განასხვავებენ გეპის გაანგარიშების ორ მეთოდს – სტატიკურსა და დინამიკურს. სტატიკური მეთოდი წარმოადგენს ბანკის

ბალანსის მომენტალურად ჩამოჭრას. დინამიკური მეთოდი გულისხმობს საპროცენტო განაკვეთების მიმართ ბანკის აქტივებისა და პასივების „მგრძნობიარობის“ ანალიზის ჩატარებას დროის გარკვეულ მომენტში (მაგალითად, სამი თვით წინასწარ).

მნიშვნელობის მიხედვით გეპი შეიძლება იყოს როგორც უარყოფითი (პასიური), ისე დადებითი (აქტიური).

უარყოფითი გეპი გვიჩვენებს, რომ ბანკი მგრძნობიარეა პასივების ხაზით. როდესაც საპროცენტო განაკვეთი მატულობს დროის გარკვეულ პერიოდში, ბანკი უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს იხდის ყველა გადაფასებულ პასივზე და მეტ მოგებას იღებს ყველა გადაფასებულ აქტივზე. თუ ყველა განაკვეთი ერთი და იმავე სიდიდით იწევს მაღლა, მაშინ პროცენტების გასტუმრებაზე განეული ხარჯები ნსშ-ს უსწრებს წინ, რადგანაც ხდება პასივების მეტი მოცულობის გადაფასება. „მომუშავე“ აქტივებიდან მიღებულ საშუალო მოგებასა და ბანკის იმ პასივების საშუალო ღირებულებას შორის, რომლებზეც პროცენტებს იხდიან, სპრედი კლებულობს. ამგვარად, ნსშ ამ შემთხვევაში კლებულობს. როდესაც დროის რომელიმე პერიოდში საპროცენტო განაკვეთები მცირდება, მაშინ აქტივების თანხაზე მეტი პასივების თანხის გადაფასება ხდება უფრო დაბალი განაკვეთებით. ამის შედეგად საშუალო სპრედი მატულობს და ნსშ იზრდება.

ამის საპირისპირო სიტუაცია წარმოიშობა მაშინ, როდესაც საქმე გვაქვს დადებით გეპთან. იგი გვიჩვენებს, რომ ბანკს აქტივები უფრო მეტი აქვს, ვიდრე განაკვეთების ცვალებადობის მიმართ მგრძნობიარე პასივები. საპროცენტო განაკვეთების აწევისას ნსშ გადიდდება, რადგან ბანკის აქტივებიდან მიღებული საპროცენტო შემოსავლები უფრო მეტად მოიმატებს, ვიდრე ნახსობათა ხარჯები. ამიტომ სხვა თანაბარ პირობებში, ბანკის წმინდა შემოსავალი და სპრედი გადიდდება. თუ საპროცენტო განაკვეთების დონე დაიწევს, ნსშ მოიკლებს, რადგან აქტივებიდან მიღებული საპროცენტო შემოსავლები უფრო სწრაფად მცირდება, ვიდრე პასივებთან დაკავშირებული საპროცენტო ხარჯები.

საპროცენტო განაკვეთების რისკისგან ბანკი მხოლოდ იმ

შემთხვევაშია შედარებით დაცული, როდესაც საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებათა მიმართ მგრძობიარე აქტივებისა და პასივების მოცულობები ტოლია, ე.ი. როდესაც ნულოვან გეოთან გვაქვს საქმე. ამ შემთხვევაში აქტივებიდან მიღებული საპროცენტო შემოსულობანი და დაფინანსებაზე განეული ხარჯები ერთნაირი პროპორციებით შეიცვლება და ნსშ სტაბილური იქნება საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების დინამიკისგან დამოუკიდებლად. თუმცა, როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, ნულოვანი გეპი არ იძლევა საპროცენტო რისკისგან მთლიანად დაცვის გარანტიას, რადგანაც აქტივებისა და ვალდებულებების საპროცენტო განაკვეთები სინამდვილეში სხვადასხვა სიდიდით შეიძლება იცვლებოდეს. მაგალითად, კრედიტების საპროცენტო განაკვეთი გარკვეული ლაგით მიჰყვება ფულის ბაზარზე სესხების საპროცენტო განაკვეთს. ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდებში ბანკების შემოსავლები, როგორც წესი, წინ უსწრებს დანახარჯების დონის ზრდას, მაშინ როდესაც დაქვეითების დროს საპროცენტო დანახარჯების კლება უსწრებს წინ შემოსავლების კლებას.

ბანკის მოგებაზე საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების გავლენა ასე შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

$$\Delta \text{ნსშ} = \text{გეპი} \times \Delta i, \quad (17.3)$$

სადაც $\Delta \text{ნსშ}$ წმინდა საპროცენტო შემოსავლის მოსალოდნელი შეცვლაა;

გეპი – განაკვეთის მიმართ მგრძობიარე აქტივებისა და განაკვეთის მიმართ მგრძობიარე პასივების სხვაობა;

Δi – მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთების დონის მოსალოდნელი ცვლილება.

თუ განსახილველი პერიოდის ამონაწერამდე საპროცენტო განაკვეთები აინევს, მაშინ დადებითი გეპი გაზრდის მოსალოდნელ ნსშ-ს. ნსშ-ის ნამდვილი ცვლილება მაშინ გაუტოლდება მოსალოდნელს, თუკი საპროცენტო განაკვეთები ნავარაუდევ მიმართულებითა და მასშტაბით შეიცვლება. გეპის სიდიდე მიუ-

თითებს დაკისრებული რისკის სიდიდეზე.

გეპის მოდელი გულისხმობს, რომ ბანკს, რომელიც ამჯობინებს, მომავალ საპროცენტო განაკვეთებზე არ მოახდინოს სპეკულირება, ნულოვანი გეპის მიღწევის გზით შეეძლო დაენია საპროცენტო განაკვეთთან დაკავშირებული რისკი. ნსშ, არ იცვლება განაკვეთების ცვლილებებისგან დამოუკიდებლად და ბანკი მთლიანად ახდენს ჰეჯირებას საპროცენტო განაკვეთების გაუთვალისწინებელი ცვლილებებისგან. მეორე მხრივ, ბანკს შეუძლია მომავალ საპროცენტო ცვლილებებზე სპეკულაცია არჩიოს და აქტიურად მართოს გეპი. მაგალითად, ზოგიერთი ბანკი თავისი აქტივებისა და პასივების მგრძობიარობას იმის მიხედვით „მომართავს“, თუ როგორ ენდობა იგი საკუთარ პროგნოზებს საპროცენტო განაკვეთების დონის შეცვლაზე. თუ ბანკის მმართველები ღრმად არიან დარწმუნებული იმაში, რომ დაგეგმვის მიმდინარე დონეზე საპროცენტო განაკვეთები დაინევს, მაშინ მათ შეუძლიათ დაუშვან განაკვეთების მიმართ მგრძობიარე აქტივების გადამეტება ვალდებულებებზე. თუ საპროცენტო განაკვეთები პროგნოზის შესაბამისად შეიცვლება, მაშინ ვალდებულებებით განპირობებული ხარჯები შემოსავლებზე უფრო სწრაფად მოიკლებს და ნსშ გაიზრდება. ზუსტად ასევე, საპროცენტო განაკვეთების აწევაზე დასაბუთებულად გაკეთებული პროგნოზი აიძულებს მრავალ ბანკს, უფრო მგრძობიარენი გახდნენ აქტივების მხრივ, რადგანაც მათ იციან, რომ თუ განაკვეთები აიწევს, მაშინ მათი შემოსავლების ზრდა წინ გაუსწრებს საპროცენტო განაკვეთების მომსახურების ხარჯებს. ცხადია, ამგვარი სტრატეგია აიძულებს ბანკს, მეტი რისკი აიღოს თავის თავზე, რაკი საპროცენტო განაკვეთების მოძრაობა წინასწარმეტყველების საპირისპირო მიმართულებით ბანკის დანაკარგების ზრდას გამოიწვევს.

პრაქტიკაში ძნელია გეპის აქტიურად ვარირება და მუდმივად მოგების მიღება. ჯერ ერთი, საპროცენტო განაკვეთების პროგნოზირება ხშირად შეცდომებით ხდება. გეპის საიმედოდ შეცვლისათვის და ნსშ-ის გადიდებისათვის ხელმძღვანელობამ უნდა გამოიცნოს ბაზრის ქცევა მომავალი საპროცენტო გა-

ნაკვეთების ხაზით. მეორე, განაკვეთების ცვლილება სწორად რომც იყოს განჭვრეტილი, ბანკებს ხშირად აკლია მოქნილობა გეპის ვარირებაში. მართლაც, სესხების მიმღები პირები და მუანაბრეები ბანკის მიერ შეთავაზებული პირობებიდან ირჩევენ მათთვის სასურველს, ბანკს კი მხოლოდ ნაწილობრივ შეუძლია აკონტროლოს გადაფასება და დაფარვა. ამავე დროს, გეპის მართვის ტექნიკას მთელი რიგი „ვინრო“ ადგილი აქვს. მაგალითად, საპროცენტო განაკვეთებს, რომლებსაც პასივებზე იხდიან (ისინი, ჩვეულებრივ, მოკლევადიანია), აქტივების (მრავალი მათგანი გრძელვადიანია) საპროცენტო განაკვეთებზე უფრო სწრაფად ცვალებადობის ტენდენცია აქვთ და არც ისე მარტივია ბანკის კონკრეტული აქტივების ან პასივების შესაძლო გადაფასების მომენტის განსაზღვრა. გარდა ამისა, გარკვეულწილად ნებისმიერია იმ საგეგმო პერიოდების შერჩევა, რომელთა განმავლობაშიც მგრძნობიარე აქტივებისა და პასივების დაბალანსება ხდება. ბალანსის ცალკეული მუხლების მიხედვით ფულადი სახსრების შემოსვლა ანგარიშზე ყოველთვის საგეგმო პერიოდებს შორის შუალედებში ხდება. ეს დიდ დანაკარგებს იწვევს, თუ განაკვეთები ბანკისათვის არასასურველი მიმართულებით იცვლება.

გეპის მართვას ან აბსოლუტური სიდიდის ცვლილების გზით ახდენენ (როგორც ეს ზემოთ ვაჩვენეთ), ან საპროცენტო რისკის მახასიათებელი შეფარდებითი მაჩვენებლების დახმარებით. აქტივებისა და პასივების მართვის პროგრამების უმრავლესობა ეფუძნება გეპის ანალიზს საპროცენტო რისკის შეფასების დროს:

გეპი = RSA/RSL

ეს შეფარდება იდეალში ერთისაკენ მიისწრაფვის. როდესაც გეპი დადებითია, მაჩვენებელი ერთზე მეტია, უარყოფითი გეპის დროს კი – ნაკლები. მაგრამ ეს მაჩვენებელი სრული არაა, რადგან პირდაპირ ინფორმაციას არ გვაძლევს ნსშ-ის ცვლილების შესახებ და არ ითვალისწინებს ბანკის სიდიდეს. 3 მლნ. დოლარის აქტივებისა და 2 მლნ. დოლარის პასივების მქონე ბანკს იგივე მაჩვენებელი აქვს, რაც 300 მლნ. დოლარის აქტივებისა და 200

მლნ. პასივების მქონეს. ცხადია, ფულის მასის შემოსვლის ის შედეგები, რასაც საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება იწვევს, გაცილებით მეტია მეორე ბანკში.

აქტივებისა და პასივების მართვის დროს გამოყენებული მეორე მაჩვენებელია დაგროვილი გეპის სიდიდე, რომელიც წარმოადგენს მგრძნობიარე აქტივების მთლიან მოცულობასა და იმ ვალდებულებებს შორის სხვაობას, რომლებიც დროის გამოსაკვლევი შუალედის განმავლობაში შეიძლება გადაფასდეს. იგი საპროცენტო განაკვეთების რისკის სასარგებლო ინტეგრალური მაჩვენებელია.

დაგროვილი გეპის ცნებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც საბაზრო საპროცენტო განაკვეთების მოცემული რყევის დროს შეგვიძლია მიახლოებით გამოვთვალოთ, თუ როგორ აისახება მათი ცვლილება ბანკის წმინდა შემოსავლის დონეზე. მთავარი თანაფარდობა აქ ასეთია:

$$\Delta \text{წმ} = \Delta \text{გ} \times \text{გეპი}, \quad (17.4)$$

სადაც $\Delta \text{წმ}$ ბანკის წმინდა შემოსავლის ცვლილებაა;

$\Delta \text{გ}$ - საპროცენტო განაკვეთების ცვლილება;

გეპი - დაგროვილი გეპის სიდიდე.

თუ, მაგალითად, საპროცენტო განაკვეთები 1 პუნქტით აიწვევს, ბანკი 6 მლნ. დოლარ წმინდა შემოსავალს დაკარგავს ($600 \times 0,01$). თუკი ბანკის მმართველები წინასწარ განჭვრეტენ საპროცენტო განაკვეთების მომატებას, მათ შეუძლიათ შემოსავლის მოსალოდნელი დანაკარგების თავიდან აცილება ზოგიერთი აქტივისა და ვალდებულების გადიდებით დაგროვილი გეპის შესამცირებლად ან ჰეჯირების სხვა ინსტრუმენტების გამოყენებით (მაგალითად, ფიუჩერული კონტრაქტების). ამგვარად, უარყოფითი დაგროვილი გეპის მქონე ბანკი სარფს მიიღებს საპროცენტო განაკვეთების შემცირებისას, მაგრამ მათი აწვევისას ბანკს დანაკარგები ექნება. პირიქით, დაგროვილი დადებითი გეპის მქონე ბანკი სარფს მიიღებს საპროცენტო განაკვეთების აწევით, მათი დაწევით კი ზარალი მოუვა.

საბანკო საქმიანობაზე გეპის უშუალო გავლენის განსაზღვრისათვის იყენებენ მაჩვენებელს, რომელსაც ანგარიშობენ გეპის შეფარდებით ბალანსის ვალუტასთან. იგი გეპს ასე ახასიათებს:

- 10%-ზე ნაკლები – ნორმალური გეპი, დასაშვები და მართვადი რისკი;

- 10-12% – ტაქტიკური გეპი;

- 12-15% – სტრატეგიული გეპი;

- 15%-ზე მეტი – სპეკულაციური გეპი, რომელიც უმართავად და ბანკისათვის საშიშადაა მიჩნეული.

ამჟამად ბანკები გეპის მართვისათვის იყენებენ სირთულის სხვადასხვა დონის მქონე მეთოდებს, მაგრამ ყოველი მათგანი ბანკის ხელმძღვანელობისგან მოითხოვს მთელი რიგი უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებების მიღებას:

1. საჭიროა დროის იმ პერიოდის შერჩევა, რომლის განმავლობაშიც ბანკის წსმ-მ სასურველ დონეს უნდა მიაღწიოს (მაგალითად, ნახევარ ან ერთ წელიწადში), აგრეთვე, საგეგმო პერიოდის შუალედური ეტაპების ხანგრძლივობის („დაფარვის ვადების სპექტრის“) დადგენა;

2. აუცილებლად უნდა განისაზღვროს წსმ-ის მიზნობრივი მნიშვნელობა, კერძოდ, დაფიქსირდება იგი დაახლოებით მიმდინარე დონეზე, თუ მოიმატებს;

3. თუკი ბანკის ხელმძღვანელობას სურს წსმ-ის გადიდება, მან ან საპროცენტო განაკვეთების ზუსტი პროგნოზი უნდა ჩამოაყალიბოს, ან თავისი აქტივებისა და პასივების გადანაწილების ისეთი ხერხი უნდა იპოვოს, რომ გაზარდოს შემოსავლებისა და ხარჯების დონეებს შორის სხვაობა;

4. ხელმძღვანელობამ აუცილებლად უნდა განსაზღვროს, თუ დოლარით მოცემული საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ მგრძობიარე აქტივებისა და პასივების რა მოცულობები იქნება უფრო მისაღები ბანკისათვის.

მრავალი ბანკი ისეთ მეთოდებს იყენებს, რომლებსაც გამომთვლელი ტექნიკა სჭირდება. მათი გამოყენების ბანკის აქტივებსა და პასივებს დაფარვის ვადების მიხედვით აჯგუფებენ (ამ მომენტისათვის; შემდეგი კვირის განმავლობაში; უახლოეს 30 დღეში

და ა.შ.). მმართველები ცდილობენ მგრძობიარე აქტივებისა და პასივების მოცულობების შესაბამისობაში მოყვანას დაფარვის ვადების ყოველ ამ ინტერვალზე. ეს მათ აძლევს ბანკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანის – შემოსავლიანობის გადიდების – გადაჭრის შესაძლებლობას. კომპიუტერის მეშვეობით ლებულობენ იმ პერიოდებად დაჯგუფებული ყველა აქტივისა და პასივის მოცულობათა მონესრიგებულ ნუსხას, რომელთა განმავლობაშიც ეს ფინანსური ინსტრუმენტები უნდა დაფარონ ან საპროცენტო განაკვეთებს უნდა გადახედონ.

ცვლილების მიმართ საპროცენტო განაკვეთის მგრძობიარობის შესახებ შედგენილი ანგარიშგების მონაცემები წარმოდგენას გვაძლევს საპროცენტო რისკზე დროის ნებისმიერ მომენტში. მათი გამოყენება შეიძლება აგრეთვე წსშ-ის, პორტფელის შემაღგენლობის, აქტივების მოცულობისა თუ საპროცენტო განაკვეთების განვლილ ცვლილებათა გავლენის შეფასებისათვის და მომავალ ცვლილებათა ზემოქმედების გათვალისწინებისათვის.

17.6.4. შემოსავლიანობის მრუდი და მისი ბავლინა ბაისი ბართვაზი

როდესაც დაფარვის სხვადასხვა ვადების მქონე გრძელვადიანი და მოკლევადიანი ფასიანი ქალაღების შექენას შორის არჩევანის გაკეთებაა საჭირო, ინვესტიციურმა მენეჯერმა ანონიღდანონიღად უნდა გამოიყენოს საინვესტიციო პორიზონტის განფენიღობის მართვის ერთ-ერთი ნამყვანი ინსტრუმენტი – შემოსავლის მრუდი. ეს ინსტრუმენტი შესაძლებლობას გვაძლევს, უფრო სრულად შევაფასოთ არჩევანის შედეგები და მისი შესაძლო ზეგავლენა შემოსავალსა და რისკზე ფასიანი ქალაღების დაფარვის ვადების ნებისმიერი კონკრეტული შესამებისას.

შემოსავლის მრუდი იმის გრაფიკული გამოსხატულებაა, თუ როგორ იცვლება საპროცენტო განაკვეთები ფასიანი ქალაღების დაფარვის ვადებზე დამოკიდებულებით დროის გარკვეული მომენტისათვის (სხვა თანაბარ პირობებში, მაგალითად, საკრედი-

ტო რისკის ტოლობისას). ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის ვადე-
ბის ხანგრძლივობა აბსცისების ღერძზე გადააქეთ, დაფარვის მო-
მენტისათვის არსებული შემოსავლიანობა კი - ორდინატების
ღერძზე. შემოსავლის მრუდები გამუდმებით იცვლება, რადგა-
ნაც ყოველ მრუდში აღრიცხული ფასიანი ქაღალდების შემოსა-
ვლიანობები ყოველდღე ვარირებს. დაფარვის მომენტისათვის არ-
სებული შემოსავლიანობის მაჩვენებლებს ცვლილების სხვადასხვა
სისწრაფე აქეთ, თანაც მოკლევადიან საპროცენტო განაკვეთებს
გრძელვადიან განაკვეთებზე უფრო სწრაფად ზრდისკენ მი-
დრეკილება გააჩნია, მაგრამ უფრო სწრაფად კლებულობს კიდევ,
როდესაც ყველა საპროცენტო განაკვეთი ქვემოთ ეშვება.

შემოსავლის მრუდებს დადებითი დახრილობა აქვს (ე.ი.
იზრდება), თუკი გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთები მოკ-
ლევადიანს აჭარბებს. ეს ხშირად ხდება მაშინ, როდესაც ყველა
საპროცენტო განაკვეთი დიდდება, მაგრამ მოკლევადიანი გა-
ნაკვეთები გრძელვადიანებზე უფრო დაბალი დონიდან იღებს
სტარტს. შემოსავლების მრუდს შეიძლება უარყოფითი დახრი-
ლობაც ჰქონდეს, როდესაც მოკლევადიანი საპროცენტო გა-
ნაკვეთები გრძელვადიანებზე უფრო მაღალია. შემოსავლის
მრუდების უარყოფითი დახრილობა ხშირად შეიმჩნევა ეკონო-
მიკის ციკლური აღმავლობის პერიოდში, აგრეთვე, დაქვეითებ-
ის ადრეულ სტადიებზე, როდესაც ყველა საპროცენტო განაკვე-
თი იკლებს, მაგრამ მოკლევადიანი განაკვეთები გრძელვადი-
ანებზე გაცილებით უფრო სწრაფად მცირდება. ბოლოს, შემო-
სავლის მრუდების პორიზონტალური ფორმა მაშინ სჭარბობს,
როდესაც პროცენტის გრძელვადიანი და მოკლევადიანი გა-
ნაკვეთები დაახლოებით ერთსა და იმავე დონეზეა. ასე რომ, ინ-
ვესტორი ერთნაირ შემოსავლიანობას იღებს დაფარვის მომენ-
ტისათვის და ეს დამოკიდებული აღარაა მის მიერ შექმნილი ფა-
სიანი ქაღალდების დაფარვის ვადებზე.

შემოსავლის მრუდის ფორმა მთელი რიგი სერიოზული დასკვ-
ნების გამოტანის შესაძლებლობას გვაძლევს. მაგალითად, შემო-
სავლიანობის მრუდის მეშვეობით შეგვიძლია შევადგინოთ
საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებათა მოხდენის გარკვეული

პროგნოზი. მრუდების დადებითი დახრილობა იმის საშუალო საბაზრო მოლოდინს ასახავს, რომ მომავალი მოკლევადიანი განაკვეთების დონე მათ მიმდინარე მნიშვნელობებზე უფრო მაღალი იქნება. ამ შემთხვევაში ინვესტორები მოელიან საპროცენტო განაკვეთების მომატებას და ამ მოლოდინს ახორციელებენ თავიანთი საინვესტიციო პრიორიტეტების გადანაცვლებით გრძელვადიანი ფასიანი ქაღალდებიდან (რომელშიც დაბანდება ყველაზე მეტ ნაგებას მოუტანს კაპიტალს, თუ საპროცენტო განაკვეთები მართლა აიწევს) მოქმედების უფრო მოკლე ვადების მქონე ფასიანი ქაღალდებისაკენ.

თავის მხრივ, ის ბანკები, რომლებიც ფასიანი ქაღალდების პორთფელების მართვაში ანალოგიურად უდგებიან პროცენტების მოლოდინის ანალიზს, ეცდებიან გრძელვადიანი ფასიანი ქაღალდების შეძენისგან თავის არიდებას, რადგანაც მოსალოდნელია მათი საბაზრო კურსების დანევა და, მაშასადამე, ზარალი. ამიტომ ისინი აქცენტს უფრო მოკლე ვადების მქონე ფასიან ქაღალდებზე გააკეთებენ. პირიქით, შემოსავლის დაღმავალი მრუდი იმაზე მიგვითითებს, რომ ბაზრის ოპერატორები მომავალში მოელიან მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთების დანევას და ინვესტორი, საფიქრებელია, მოინდომებს ვადა გაუხანგრძლივოს ბანკის ფასიანი ქაღალდების პორთფელის ერთ ნაწილს მაინც, რადგანაც საპროცენტო განაკვეთების დანევა მოქმედების შედარებით ხანგრძლივი ვადის მქონე ფასიანი ქაღალდებიდან კაპიტალის მნიშვნელოვნად მატების პერსპექტივას უსახავს მას.

მოკლევადიან პერსპექტივაში საპროცენტო შემოსავლის მრუდის ფორმის ანალიზი ფასიანი ქაღალდების დანეული ან ანეული შეფასების გამოვლენის გასაღებს აძლევს ინვესტორს. შემოსავლის მრუდი ასახავს, თუ როგორი უნდა იყოს შემოსავლიანობა მოქმედების ნებისმიერი ვადის მქონე ფასიანი ქაღალდების დაფარვის მომენტიანთვის. ამიტომ იმ ფასიანი ქაღალდის შემოსავლიანობა, რომლის მაჩვენებელი მრუდის მაღლა მდებარე რომელიმე ნერტილშია, ანეულად უნდა მივიჩნიოთ (შესაბამისად, ფასიც მეტისმეტად დაბალია). ის ფასიანი ქაღალდი, რომ-

ლის შემოსავლიანობის მაჩვენებელი მრუდის ქვემოთაა, ნარ-
მოადგენს გაყიდვის ან შექმნაზე უარის თქმის შესაძლო ობიექტს,
რადგან მისი შემოსავლიანობა მოცემულ მომენტში მეტისმეტად
დაბალია დაფარვის ვადისათვის (ე.ი. ფასი მეტისმეტად მალა-
ლია).

შემოსავლის მრუდს შეუძლია ინვესტორს დაეხმაროს მეტი შე-
მოსავლიანობისკენ სწრაფვასა და მეტი რისკის აღებას შორის
დილემის გადაწყვეტაში. მრუდის დახრის კუთხე გვიჩვენებს, თუ
როგორი დამატებითი შემოსავლის მიღება შეუძლია ბანკს მო-
ქმედების უფრო ხანმოკლე ვადების მქონე ფასიანი ქაღალდების
უფრო გრძელვადიანით შეცვლის გზით ან, პირიქით. იგი შესაძ-
ლო მოგების შეპირისპირების შესაძლებლობასაც იძლევა იმ
აღბათობით, რომ ბანკი გადაანყდება ლიკვიდობის კრიზისს და
ზარალი მოუვა, თუკი საპროცენტო განაკვეთები გაუთვალ-
ისწინებელი სახით შეიცვლება. თუ შემოსავლის მრუდებს მნიშ-
ვნელოვანი დადებითი დახრილობა ახასიათებს, მაშინ ბანკს
საგრძნობი მოგების მიღება შეუძლია იმ ხერხის გამოყენებით,
რომელსაც „შემოსავლიანობის მრუდის ჩანევას უწოდებენ“. სა-
ინვესტიციო მენეჯერი აკვირდება იმ სიტუაციას, რომლის დრო-
საც ბანკის კუთვნილი ფასიანი ქაღალდების დაფარვის ვადები
ახლოვდება და მათმა ფასებმა მნიშვნელოვნად აიწია, ხოლო შე-
მოსავლიანობა მნიშვნელოვნად დაქვეითდა. თუკი მრუდის
დახრილობა საკმაოდ მკვეთრია საიმისოდ, რომ დაიფაროს ტრან-
საქციური ხარჯები, ბანკს შეუძლია გაყიდოს ეს ფასიანი ქაღალ-
დები, დიდი მოგება მიიღოს მათი კურსების აწევით და ამ ოპერ-
აციიდან მიღებული შემოსულობების რეინვესტირება მოახდინოს
მოქმედების უფრო ხანგრძლივი ვადისა და უფრო მაღალი შემო-
სავლის ნორმის მქონე ფასიან ქაღალდებში. თუ ამ დროს მრუ-
დის ფორმა სერიოზულად არ იცვლება ბანკისათვის არასასიკე-
თო მიმართულებით, მაშინ ბანკს შეუძლია პორთფელისგან მი-
იღოს როგორც უფრო დიდი მიმდინარე შემოსავალი, ისე უფრო
მნიშვნელოვანი პერსპექტიული შემოსავალიც.

გეპის სტრატეგიის შერჩევის საჩვენებლად შემოსავლის მრუ-
დის მეშვეობით განვიხილოთ ნებისმიერად ამოზნექილი მრუდი.

რადგან შემოსავლის მრუდი დაფარვის ვადის მოახლოებასთან ერთად სწორი ხდება, ამიტომ სწორედ მრუდის დასაწყისში შეიმჩნევა ყველაზე მსხვილი ლიკვიდური პრემიები. ამგვარად, ამ სეგმენტზე ბანკირებისათვის მომგებიანია სესხების აღება მოკლე ვადით და კრედიტების გაცემა ხანგრძლივი ვადით. მაგრამ მოკლე ვადით სესხის აღება და გრძელვადიანი დაკრედიტება (უარყოფითი გეპი) საპროცენტო განაკვეთების ანევისკენ მიდრეკილს ხდის ბანკს. ეს ზრდა იმას მოასწავებს, რომ ბანკის აქტივების შეფასება პასივებზე მეტად განიცდის ვარდნას. ამის შედეგად ბანკის კაპიტალი დაიკლებს.

ბანკის აქტივებისა და პასივების შეთანხმებული მართვის გამო, სწორად შედგენილი სტრატეგია საპროცენტო რისკის კომპენსირებაში შეიძლება დაეხმაროს ბანკს მის ტაქტიკურ საქმიანობაში. ამის მისაღწევად ბანკის სტრატეგია – როგორც 1 ნელინაღზე მეტი ვადისთვის გათვლილი საქმიანობა – დადებით გეპზე უნდა იყოს ორიენტირებული. ბანკის სწორი სტრატეგიაა ხანგრძლივად სესხის აღება და მოკლე ვადით დაკრედიტება (აქტივები უფრო გრძელვადიანია, ვიდრე პასივები) და არა პირიქით. თუმცა, ტაქტიკისა და სტრატეგიის საკითხებში წონასწორობის მიღწევა საკმაოდ ძნელია.

ამგვარად, აქტივებისა და პასივების მართვის ტაქტიკური და სტრატეგიული კომპონენტების გარჩევით მომგებიანად შეუძლიათ მრუდის დასაწყისში ლიკვიდური პრემიების გამოყენება ისე, რომ საპროცენტო რისკი აარიდონ ბანკის საკუთარ კაპიტალს. საამისოდ საშედეგო ბალანსი მგრძნობიარე უნდა იყოს აქტივების მიხედვით, ე.ი. პასივების მგრძნობიარობას აქტივების მგრძნობიარობა უნდა ფარავდეს.

თუ ყოველივე ზემოთქმულს შევაჯამებთ, შეიძლება შემდეგი დასკვნა გამოვიტანოთ: თუკი შემოსავლების მრუდს დადებითი დახრილობა აქვს, ბანკი კი ნეგატიურ გეპს ინარჩუნებს გრძელ და მოკლევადიან განაკვეთებს შორის სხვაობით დამატებითი შემოსავლების მისაღებად, მაშინ ბანკში განაკვეთების ანევას ელოდებიან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბანკი დგას შემდეგი დილემის წინაშე: თუკი პოზიტიური გეპის პოზიციას დაიკავებს და

განაკვეთების აწევას განჭვრეტს, მაშინ ეს გამორიცხავს მოგების მიღებას რეფინანსირებიდან; თუკი ბანკი მიზნად დაისახავს რეფინანსირებიდან მოგების მიღებას, მაშინ იგი წინ ველარ აღუდგება პროცენტის განაკვეთის მომატებას. ამ ანალიზის ორი კრიტიკული მომენტია ვადების შეუსაბამობა და შემოსავლის მრუდის ძვრების სიჩქარე. მაშასადამე, თუ პროცენტის განაკვეთები ბანკის გეპის პოზიციის საწინააღმდეგო მიმართულებით იცვლება, მაშინ ბანკის ბალანსს საკმარისი ელასტიკურობა უნდა ჰქონდეს შესაგუებლად. გეპის ან საპროცენტო რისკის ჰეჯირებისათვის ბანკს შეუძლია გამოიყენოს საქმიანობის ბალანსგარეშე სახეობები (ვადიანი გარიგებები).

შემოსავლის მრუდის უარყოფითი დახრილობის შემთხვევაში, თუკი ბანკი ხანგრძლივი ვადით სესხულობს და მოკლე ვადით გასცემს კრედიტებს (დადებითი გეპი), იგი რეფინანსირებიდან მიიღებს მოგებას. პროცენტის განაკვეთის ცვლილების სიჩქარის პროგნოზის შესაბამისად გეპის რეგულირების უნარი პროცენტის განაკვეთებზე წარმატებით თამაშის შესაძლებლობას უქმნის ბანკს.

გეპის ციკლური მართვა გეპის მართვის გასაღებია, ბალანსის მოქნილობის შენარჩუნებაა. ამის თქმა ადვილია, გაკეთება კი ძნელი, რადგანაც ბანკებს არ შეუძლიათ აქტივებისა და პასივების სრულად გაკონტროლება. ბალანსის პასივების რეგულირება ძნელია. ამიტომ მოქნილობის შენარჩუნებისთვის უფრო მეტი ძალისხმევა ბალანსის აქტივებს ხმარდება. ტიპიური საპროცენტო ციკლის მსვლელობაში იდეალურია შემდეგი მიზნობრივი გეპების დადგენა.

პოზიტიურიდან ნეგატიურ გეპზე გადასვლისას, როდესაც შემოსავლის მრუდი ღუნვის ნერტილში იმყოფება, მართლაც საჭიროა მოქნილი ბალანსი. ყველაზე უფრო რეალური ქმედებებია – საკმარისი მოქნილობის გამოჩენა და პროცენტის განაკვეთის ცვლილების მომგებიანად გამოყენების უნარის ქონა. იდეალური მდგომარეობაა პოტენციური, მაგრამ იმგვარი დაუბალანსებლობისათვის მზადყოფნა, რომელიც შეგნებულ და პროცენტის განაკვეთის დინამიკის შესაბამისი იქნებოდა. ბუნებრივ-

ია, ამგვარი მდგომარეობა უფრო ხელმისაწვდომია მსხვილი ბანკებისათვის, რადგან პროგნოზისა და მართვის ხარისხზეა დამოკიდებული – ცუდი დაგეგმვისა და გეგმების სუსტად რეალიზების დროს დანაკარგები გარდაუვალია.

17.6.5. დიურატიის (ხანგრძლივობა) მართვა

გეპის ანალიზთან ერთად მრავალი ბანკი ახდენს თავისი პორტფელის ხანგრძლივობის ზომების (ე.ი. დაყვანილი ღირებულების ზომების) შეფასებას, რაც აქტივებისა და პასივების მართვის ეკონომიკური მოდელის საფუძველია. ასეთი ინფორმაციის მიღების აუცილებლობას განაპირობებს აქტივებისა და პასივების მართვის სხვა მეთოდებით არასაკმარისობა. მაგალითად, გეპის მოდელი ზუსტად არ ასახავს საპროცენტო განაკვეთთან დაკავშირებულ რიშიდა კონტროლის სამსახურის, რადგან არ ითვალისწინებს აქტივებისა და პასივებისათვის ფულის მასის შემოსვლის დროს (მომენტს) დაფარვის ვადების იმავე კლასიფიკაციის ფარგლებში.

გეპის მაჩვენებლები მხოლოდ მიახლოებით აფასებენ საპროცენტო განაკვეთთან დაკავშირებულ რიშიდა კონტროლის სამსახურის. როდესაც გეპი ნულის ტოლია, ნსშ მაინც იცვლება, რადგან აქტივებისა და პასივების ნაღდი ფული სულ მთლად სინქრონულად არ მოძრაობს. დაფარვის მოკლე ვადის ფარგლებშიც კი ფულის სახსრების მოძრაობა არ ემთხვევა ერთმანეთს. ზემოთ განხილული სხვა მეთოდი – შემოსავლიანობის მრუდის ანალიზი – იმ ვადის გათვალისწინებას ეყრდნობა, რომელიც ფასიანი ქაღალდის დაფარვამდე დარჩენილი, ანუ იმ მომენტამდე დარჩენილი დღეების, კვირების, თვეებისა და წლების, როდესაც რომელიმე ფასიანი ქაღალდით განპირობებული ვალდებულებები შესრულდება და ეს ქაღალდი შეწყვეტს მიმოქცევას. ამგვარად, დაფარვის ვადის ეს ტრადიციული საზომი ითვალისწინებს მხოლოდ წმინდა სახის დროს და არა მოცემული აქტივიდან მოსალოდნელი შემოსავლის ან შემოსულობათა ნაკადს. მთავარი ინფორმაცია ის კი არაა, თუ რამდენად ხანგრძლივად იმყოფება

მიმოქცევაში ყოველი ცალკეული ფასიანი ქალაქი, არამედ ის, თუ როდის მოუტანს იგი ბანკს შემოსავლის ან შემოსულობათა ნაკადს და რამდენ ფულს შემოიტანს იგი ყოველ თვეში, კვარტალსა თუ წელიწადში, მთელი იმ პერიოდის მანძილზე, ვიდრე ამ ფასიან ქალაქს ინახავს ბანკი. ამ პრობლემებმა წარმოშვა დაფარვის საშუალოშენიანი ვადის (დიურაციის) ცნება.

დიურაცია მიმდინარე ღირებულების მიხედვით შენონილი დაფარვის ვადაა, რომელიც ითვალისწინებს აქტივებიდან მთელ შემოსულობათა (მაგალითად, სესხებსა და ფასიან ქალაქებზე გადახდათა ნაკადების) და პასივებზე განეულ გადახდათა (მაგალითად, შენახულ დეპოზიტებზე გადახდილი პროცენტების ნაკადის) დროით გრაფიკს. პრაქტიკაში ზომავენ საინვესტიციო სახსრების აღდგენისათვის საჭირო საშუალო დროს. ის ბანკი, რომლის აქტივების დაფარვის საშუალოშენიანი ვადა წელიწადში, ამ აქტივებში თავის თავდაპირველ დაბანდებას საშუალოდ წელიწადში დაფარავს, იმის მიუხედავად, თუ რა მოუვა საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებს ამ პერიოდში. აქტივებისა და პასივების დაფარვის საშუალო ვადების დაფარვით ბანკს შეუძლია დააბალანსოს მოსალოდნელ შემოსულობათა და მოსალოდნელ გადახდათა საშუალო ვადა, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ აქტივებზე და პასივებზე არსებული განაკვეთების ცვლილება ერთნაირი არ იქნება სიდიდისა და მიმართულების თვალსაზრისით. ამგვარად, დაფარვის საშუალოშენიანი ვადების ანალიზის გამოყენება შესაძლებელია ბანკის კაპიტალის საბაზრო ღირებულების სტაბილიზაციისათვის.

საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებათა მთლიანად ჰეჯირებით დაინტერესებული ბანკი ცდილობს ისე შეირჩიოს აქტივები და პასივები, რომ შემოსულობათა ღირებულებით შენონილი დაფარვის ვადები დაახლოებით ტოლი ჰქონდეს აქტივებისა და პასივების პორთფელს, ანუ დაფარვის საშუალოშენიანი ვადების დისბალანსი პრაქტიკულად ნულის ტოლი იყოს.

აქტივის ღირებულების მიხედვით შენონილი მათი დაფარვის საშუალო ვადა (წლებით) ტოლია სესხებიდან და ფასიანი ქალაქებიდან მოსალოდნელ შემოსულობათა დროის მიხედვით

შენონილი განაწილების შეფარდებისა სესხებისა და ფასიანი ქაღალდების დაყვანილ ღირებულებასთან, ანუ

$$DA = \frac{\sum_{t=1}^n (CFA \times X_t) / (1+r)^t}{\sum_{t=1}^n CFA \times (1+r)^t} \quad DP = \frac{\sum_{t=1}^n (CFP \times X_t) / (1+r)^t}{\sum_{t=1}^n CFP \times (1+r)^t} \quad (12.5)$$

სადაც DA აქტივების ღირებულების მიხედვით შენონილი დაფარვის საშუალო ვადაა;

DP – პასივების ღირებულების მიხედვით შენონილი დაფარვის საშუალო ვადა;

CFA – ნაღდი სახსრების მოსალოდნელი შემოსულობები;

CFP – მოსალოდნელი გადასახდელები პასივებზე;

t – ნაღდი სახსრების შემოსვლის (პასივებზე განხორციელებული გადახდების) პერიოდი;

r – დისკონტის განაკვეთი.

რადგან ბანკის აქტივების ღირებულება, ჩვეულებრივ, აღემატება მისი პასივების ღირებულებას (წინააღმდეგ შემთხვევაში ბანკი გაკოტრდება), ამიტომ იმ ბანკმა, რომელიც ცდილობს ნულამდე დაიყვანოს დაფარვის საშუალო შენონილი ვადების დისბალანსი, უნდა მიაღწიოს იმას, რომ

$$DA = DP \times \frac{A}{P} \quad (12.6)$$

სადაც DA – აქტივების პორტფელის შემოსულობათა ღირებულების მიხედვით შენონილი დაფარვის ვადაა;

DP – პასივების პორტფელის გადახდათა ღირებულების მიხედვით შენონილი დაფარვის ვადა;

A – აქტივების მთლიანი სიდიდე;

P – პასივების მთლიანი თანხა.

დაფარვის მეტი საშუალო შენონილი ვადა გულისხმობს მეტ მგრძობიარობას. საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ. ამიტომ, როგორც ზემოთ მოყვანილი ფორმულიდან ჩანს, საპროცენტო განაკვეთების საერთო რისკის ნულამდე დასაყვა-

ნად ბანკის პასივების ღირებულება რამდენადმე უფრო მეტად უნდა იცვლებოდეს, ვიდრე აქტივების ღირებულება. თუ ბანკის აქტივების დაფარვის საშუალოშენონილი ვადა დაბალანსებული არაა ღირებულებით შენონილი პასივების მოქმედების ვადასთან, მაშინ ბანკს საპროცენტო რისკი ემუქრება. რაც მეტია დაფარვის საშუალოშენონილი ვადების დისბალანსი, მით უფრო მგრძობიარე იქნება წმინდა ღირებულება საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ.

დავუშვათ, აქტივების დაფარვის საშუალოშენონილი ვადა აჭარბებს პასივების იმავე მაჩვენებელს. ამ შემთხვევაში ჩვენ გვაქვს დაფარვის საშუალოშენონილი ვადების დადებითი დისბალანსი. ყველა საპროცენტო განაკვეთის დონეთა პარალელურად ცვლილება იმას გამოიწვევს, რომ ბანკის პასივების ღირებულება ნებისმიერი მიმართულებით უფრო ნაკლებად შეიცვლება, ვიდრე აქტივების ღირებულება. ამ შემთხვევაში საპროცენტო განაკვეთების მომატება გამოიწვევს ბანკის საკუთარი კაპიტალის საბაზრო ღირებულების შემცირებას, რადგან აქტივების ღირებულება პასივების ღირებულებაზე უფრო მეტად დაინეცს, სააქციო კაპიტალის საბაზრო შეფასება კი შემცირდება.

თუ ცნობილია დაფარვის ვადების დისბალანსის მიზეზები, ე.ი. ფულის ნაკადებისთვის გამოყენებული დისკონტირების სანყისი კოეფიციენტი, აგრეთვე, საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა მთელი განსახილველი პერიოდის (t) მანძილზე, მაშინ შეგვიძლია ვიანგარიშოთ ბანკის სააქციო (საკუთარი) კაპიტალის საბაზრო ღირებულების ცვლილება:

$$A = B \times \frac{C}{D} \quad (17.7)$$

სადაც A – ბანკის საკუთარი კაპიტალის ცვლილებაა;

B – დაფარვის ვადების დისბალანსი;

C – საპროცენტო განაკვეთების დონის ცვლილება;

D – დისკონტირების სანყისი კოეფიციენტი.

აშკარაა, რომ ბანკის საკუთარი კაპიტალი არსებითად შემცირდება, თუკი იგი ვერ შეძლებს საპროცენტო განაკვეთების

ანევის შედეგად მოსალოდნელი ზარალის თავიდან აცილებას.

განვიხილოთ იმის მაგალითი, თუ როგორ შეგვიძლია გამოვთვალოთ და გამოვიყენოთ დაფარვის საშუალოშენიშნული ვადის მაჩვენებელი ბანკის აქტივებისა და პასივების პორთფელის დასაცავად. ვისარგებლოთ იმით, რომ აქტივების პორთფელის და დეპოზიტების, აგრეთვე სხვა სასესხო სახსრებისა და ვალდებულებების პორთფელის დაფარვის საშუალოშენიშნული ვადა პორთფელში შემავალი სხვა ინსტრუმენტების ღირებულებით შენონილი ვადის ტოლია. ჩვენ ჯერ გავიანგარიშებთ ყოველი საბაზრო სესხის, დეპოზიტისა და ა.შ. დაფარვის საშუალოშენიშნულ ვადას; შემდეგ თითოეულ ჩამოთვლილ მაჩვენებელს შევნიშნით შესაბამისი ინსტრუმენტების ღირებულების მიხედვით და, ბოლოს, შევაჯამებთ ყველა შენონილ მაჩვენებელს და მივიღებთ მთელი პორთფელის დაფარვის საშუალო ვადას.

იმისათვის, რომ შევნიშნოთ თითოეული აქტივის დაფარვის საშუალო ვადა მისი საბაზრო ღირებულების მიხედვით, ვანგარიშობთ ბანკის პორთფელის დაფარვის ღირებულებით შენონილ საშუალო ვადას:

$$\sum A = t_A \times \frac{S_A}{S_{A0}} \quad (17.8)$$

სადაც A – ბანკის პორთფელის დაფარვის საშუალო ვადა;

t – თითოეული აქტივის დაფარვის საშუალო ვადა;

S_A – პორთფელის თითოეული აქტივის საბაზრო ღირებულება;

S_{A0} – ყველა აქტივის მთლიანი საბაზრო ღირებულება.

ამგვარად, მოცემული მაჩვენებელი ახასიათებს აქტივების პორთფელის დაფარვის საშუალო ვადას. ბანკს შეუძლია თავი დაიცვას საპროცენტო განაკვეთების ანევის ნეგატიური გავლენისგან, თუ პასივის მუხლების დაფარვის საშუალო ვადას დაახლოებით იმავე დონეზე დაანესებს. მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენ უნდა მოვახდინოთ აქტივების პორთფელის დაფარვის საშუალო ვადის კორექტირება აქტივებისა და პასივების მთლიან

ღირებულებათა შეფარდების გათვალისწინებით, რაკი ბანკის აქტივები თავიანთი ღირებულებით აჭარბებენ პასივებს, ე.ი.:

$$\sum A = \frac{t_n \times S_p}{S_p} \quad (17.9)$$

სადაც t_n – პასივების დაფარვის საშუალოშენიშნული ვადაა; S_p – პასივების მთლიანი ღირებულება.

ამგვარად, ბანკის აქტივების დაყვანილი ღირებულება გაანონსნორებს ბანკის პასივების დაყვანილ ღირებულებას, რაც პრაქტიკულად დაიფარავს ბანკს საპროცენტო განაკვეთების რყევით გამონვეული დანაკარგებისგან.

რისკის მართვის თვალსაზრისით, დაფარვის საშუალოშენიშნული ვადის მაჩვენებლის მნიშვნელოვანი თავისებურებაა ის, რომ იგი ზომავს ფინანსური ინსტრუმენტების საბაზრო ღირებულების მგრძობიარობას. საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებების მიმართ აქტივის ან ვალდებულების საბაზრო ფასის პროცენტული ცვლილება დამოკიდებულია მისი დაფარვის საშუალოშენიშნული ვადის ნამრავლზე ან კონკრეტულ აქტივთან, ან პასივთან დაკავშირებული საპროცენტო განაკვეთის ფარდობით ცვლილებაზე. მგრძობიარობის გაანგარიშების საბაზო ფორმულა ასეთია:

$$MD = \frac{\Delta P}{P} = -D \times \frac{\Delta i}{(1+i)} \quad (17.9)$$

სადაც $\Delta P/P$ საბაზრო ფასის ფარდობითი ცვლილებაა;

$\Delta i/(1+i)$ – აქტივისა და პასივის საპროცენტო განაკვეთის სათანადო ფარდობითი ცვლილება;

D – დაფარვის საშუალოშენიშნული სიდიდე. აქ „მინუს“ ნიშანი იმას შეგვახსენებს, რომ ფინანსური ინსტრუმენტის საბაზრო ფასი და საპროცენტო განაკვეთი ურთიერთსაპირისპირო მიმართულებებით იცვლება.

ეს განტოლება იმას გვიჩვენებს, რომ გამოყენებული ფინანსური ინსტრუმენტის საპროცენტო განაკვეთის რისკი მისი დაფარვის საშუალოშენიშნული ვადის პირდაპირპროპორციულია: თუ კონკრეტული ფინანსური ინსტრუმენტისათვის ეს მაჩვენე-

ბელი 2-ის ტოლია, მაშინ იგი 2-ჯერ უფრო სარისკოა (ფასების დონის დინამიკის მიმართ), ვიდრე დაფარვის 1-ის ტოლი საშუალოშენილი ვადის მქონე ინსტრუმენტი.

პრაქტიკაში მგრძობიარობის მნიშვნელობა შეგვიძლია მივიღოთ პირდაპირი ანგარიშით, როგორც ერთი და იმავე ფინანსური ინსტრუმენტის იმ მიმდინარე ღირებულებებს შორის სხვაობა, რომლებიც გამოთვლილია დისკონტური მამრავლის ერთი პუნქტით შეცვლისას (გადიდების ან შემცირებისას – ბაზარზე გამოვლენილ ტენდენციებზე დამოკიდებულებით).

დაფარვის საშუალოშენილი ვადის გაანგარიშება სინამდვილეში მთელ რიგ სირთულეებსა და შეზღუდვებს უკავშირდება. მაგალითად, ხშირად უკიდურესად ძნელია იმ აქტივებისა და პასივების პოვნა, რომლებსაც მოქმედების ერთნაირი საშუალო ვადები აქვთ და თანაც შეესაბამება ბანკის პორთფელს. გაცილებით იოლი იქნებოდა, სესხის მოქმედების ვადა მისი დაფარვის საშუალოშენილი დროის ტოლი რომ ყოფილიყო.

ზოგიერთი სახის საბანკო ანგარიშს, მაგალითად, მოკითხვამდე დეპოზიტებსა და შემნახველ ანგარიშებს, შესაძლოა ახასიათებდეს გადახდათა საკმაოდ ბუნდოვანი რეჟიმი. უფრო მეტიც, კლიენტების მიერ კრედიტების ნაადრევად დაბრუნების მრავალგვარი ფორმები ამახინჯებენ სესხებზე მოსალოდნელ გადახდათა სურათს. დაფარვის საშუალოშენილი ვადის მოდელები იმას გულისხმობს, რომ საპროცენტო განაკვეთები ან სტაბილური რჩება, ან პარალელურად იცვლება (ე.ი. შემოსავლიანობის მრუდის დახრილობა მუდმივია დროში). რეალურ ეკონომიკაში ასეთ იდეალურ მოვლენას ვერ ვხვდებით. ბოლოდროინდელი გამოკვლევები, საბედნიეროდ, იმას გვიჩვენებენ, რომ დაფარვის საშუალოშენილი ვადების დაბალანსების ტექნიკა შეიძლება ეფექტიანი იყოს იმ ვარაუდებიდან ზომიერ გადახრათა შემთხვევაშიც კი, რომლებიც მას უდევს საფუძვლად.

შეჯამების სახით გავიმეოროთ, რომ ჩვენ დიურაცია განუმარტეთ როგორც აქტივის ან პასივის გადაფასებამდე დარჩენილი ნამდვილი დრო. აქტივებისა და პასივების პორთფელების შესაბამისას (ვადებით) უნდა გვახსოვდეს, რომ საპროცენტო გა-

ნაკვეთების ნებისმიერი ცვლილებებისას აქტივების აბსოლუტური ღირებულება უფრო ძლიერ იცვლება, ვიდრე პასივებისა. ამ შემთხვევაში კი ბანკის კაპიტალის ღირებულება დაცული არ იქნება ცვლილებებისგან. სასურველი ნონასწორობის მიღწევის მიზნით ბანკს, უპირველეს ყოვლისა, უნდა პქონდეს მგრძობიარობა აქტივების მიმართ (ე.ი. აქტივების გადაფასება წინ უნდა უსწრებდეს პასივების გადაფასებას, ანუ საჭიროა პოზიტიური გეპი აქტივებისა და პასივების საპროცენტო განაკვეთებს შორის).

17.7. მოგების მართვა

რა მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს ბანკისათვის მიზნები და ამოცანები, რომელთა რეალიზაცია ხდება პასივების, აქტივების, აქტივებისა და პასივების კომპლექსური მართვის პროცესში, ბანკი წარმოადგენს სამეწარმეო სტრუქტურას და, აქედან გამომდინარე, მისი მნიშვნელოვანი ამოცანაა – მოგების მიღება, საქმიანობის მომგებიანობა.

მოგება ბანკის საქმიანობაში ასრულებს განმსაზღვრელ, მაგრამ მრავალპლანიან როლს. მოგება – ეს არის:

- კაპიტალის ზრდა გაუნაწილებელი მოგების კაპიტალიზაციის გზით;

- ეკონომიკის ახალ სფეროებში, სოციალურ სფეროებში, ტერიტორიებში ექსპანსიის და ზრდის რესურსები;

- პრობლემურ სიტუაციებში, პოტენციური ზარალის შემთხვევებისათვის სიმყარის მარაგის (რეზერვის) შექმნა;

- ინვესტორებისათვის დივიდენდების გაცემის უზრუნველყოფა;

- რეალურ და პოტენციურ ინვესტორებსა და კრედიტორებში მათი სახსრების დაცულობისა და შემოსავლების მიღების თვალსაზრისით ნდობის აღძვრა;

- ბანკის პროდუქტიულობის გაზომვა და ინდიკაცია (პირველ რიგში, მისი აქტიური ოპერაციებისა).

ბანკის მინიმალური დანახარჯებისას რაც შეიძლება მეტი შემოსავლის მიღების ხარჯზე მოგების მაქსიმიზაციის საბაზისო

მიზანდასახულობა მენეჯმენტის მიერ „სუფთა სახით“ მხოლოდ იშვიათ შემთხვევაში შეიძლება იქნეს აღქმული. საბანკო შემოსავლები შეიძლება დივერსიფიცირებულ იქნეს ნიშან-თვისებათა საკმაოდ ფართო წრით:

- მიღების წესის მიხედვით (საპროცენტო, არასაპროცენტო და ა.შ.);

- მიღების წყაროების მიხედვით (სამენარმეო სტრუქტურები, მოსახლეობა, ბირჟები);

- მიღების სიხშირის მიხედვით (სტანდარტული, განუსაზღვრელი);

- მიღების გარანტიების მიხედვით (ნაღდი ფული, ანგარიშები, ფასიანი ქაღალდები, მატერიალური ობიექტები);

- მიღების ვადების – საინვესტიციო დროებითი ეფექტის – მიხედვით, რომელიც წარმოადგენს სხვაობას ფინანსური რესურსების ინვესტიციების მომენტსა და შემოსავლის მიღებას შორის (მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი და ა.შ.).

შესაბამისად, მენეჯმენტის როგორც მიზნობრივი, ისე მეთოდური და საორგანიზაციო შემოსავლები იქმნება ფართო დიაპაზონით და ხშირ შემთხვევაში სხვადასხვა მიმართულებით.

ასე მაგალითად, საპროცენტო შემოსავლები პრინციპში შეიძლება ოპტიმიზირებულ იქნეს კონკურენტუნარიანი, რესურსული, სოციალური და სხვა გარეგანი შეზღუდვების, ასევე თვისებრივი შეზღუდვების (გადავადებულ კრედიტებზე დარიცხული საპროცენტო შემოსავლების წილი, მაგალითად, არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის შემოსავლების სტრუქტურაში 2-5%-ს) ფარგლებში.

საინვესტიციო საქმიანობიდან მიღებული არასაპროცენტო შემოსავლები (დივიდენდები წილობრივი ფასიანი ქაღალდებიდან და შემოსავლები ერთობლივი საქმიანობიდან) იშვიათ შემთხვევებში შეიძლება მნიშვნელოვნად გაიზარდოს, რადგან შემოსავლიანობა იშვიათად არის ინვესტიციების ერთადერთი მიზანი. ხშირად იგულისხმება შეხამება სხვა მიზნებთან, რაც აპირობებს შემოსავლიანობის შემცირებას მართვაზე, ინფორმაციასა და დივერსიფიკაციაზე დანახარჯებთან მიმართებაში.

არასაპროცენტო საკომისიო შემოსავლები (ანგარიშების გახსნისა და წარმოების ანაზღაურება, საკომისიოები ლიზინგზე, ფაქტორინგსა და ტრასტების მიხედვით სააგენტო შემოსავლებზე და ა.შ.) არსებითად ანაზღაურებადია, ანუ უნდა შეესაბამებოდეს ოპერაციებზე დანახარჯებსა და ხარისხს, მათი გადაჭარბებული ზრდა კი ნიშნავს მენეჯმენტის ხარისხის დაკარგვას, ბანკის იმიჯის დაკარგვას.

არასაპროცენტო სავაჭრო შემოსავლები (ვალუტის, ფასიანი ქაღალდების და სხვა ფინანსური ინსტრუმენტების – ფიუჩერსების, ოფციონების, სავალუტო დილინგისა და არბიტრაჟის – ყიდვა-გაყიდვა); რომლებიც იქმნება აქტივთა კოტირების მოკლევადიანი ცვლილებებით, არის არა ტრადიციული საბანკო ოპერაციების, არამედ საბანკო გარიგებების შედეგი. ამგვარი გარიგებები, საერთოდ, ბანკებისათვის არაა დამახასიათებელი და ბევრ ქვეყანაში აკრძალულიც კია, როგორც ძალზე სარისკო. ამდენად, ამ შემოსავლების წილი ბანკების შემოსავალთა სტრუქტურაში მკვეთრადაა შეზღუდული მათი არასტაბილურობის გამო. შესაბამისად, არაა ნავარაუდევია მათი მაქსიმიზაცია.

არასაპროცენტო „ინტელექტუალური“ შემოსავლები მომსახურების ანაზღაურებიდან (კონსულტაციები, საშუამავლო მომსახურება, გარანტიები, თავდებობა) და ასევე შემოსავლები ბანკის მიერ შემუშავებული არშეძენილი არამატერიალური აქტივების ანაზღაურებიდან ან არენდიდან, გამოირჩევა ყველაზე მაღალი ხარისხით და ბანკის მენეჯმენტს ახასიათებს როგორც მაღალპროფესიულს და კომპეტენტურს. ერთჯერადი ინვესტიციებისა და შედარებით უმნიშვნელო საოპერაციო გასავლებისას ეს შემოსავლები შეიძლება იყოს სტაბილური და გარანტირებული. ეს იშვიათი შემთხვევაა, როცა მენეჯმენტის მიზანდასახულობა გულისხმობს შემოსავლის შესაძლო მაქსიმიზაციას.

და, პირიქით, ბანკის მიერ პრობლემური მსესხებლების და საერთოდ ხელშეკრულებათა დამრღვევების მიმართ გამოყენებული ფინანსური სანქციებიდან (ჯარიმები და სხვ.) მიღებული შემოსავლები ბანკის მენეჯმენტის თვალსაზრისით უკიდურესად

ნეგატიურია და პრინციპში უნდა იქნეს მინიმიზირებული. ისინი მხოლოდ აუარესებს პრობლემური მსესხებლების ფინანსურ მდგომარეობას, ურთულებს მათ თავიანთი ვალდებულებების შესრულებას და მხოლოდ ნაწილობრივ უნაზღაურებს დანაკარგს ბანკებს, ხშირად კი ხელს უწყობს ზარალის ზრდას, რადგან აქვეითებს ბანკის იმიჯს, არღვევს პარტნიორულ ურთიერთობებს.

მყარი შემოსავლები, ისეთები, როგორცაა პრობლემური მსესხებლის სანაციის შემთხვევაში დაკარგული კრედიტის დაბრუნება და მისი ვალების „გასუფთავება“, ზარალის მხოლოდ ნაწილობრივი ანაზღაურებაა და, შეძლებისდაგვარად, მინიმიზირებულ უნდა იქნეს.

ბუნებრივია, შემოსავლების მაქსიმიზაციის მიზანმიმართულება მავნეა შემთხვევით შემოსავლებზე, სტანდარტულიდან განუხაზღვრელზე, მატერიალური ობიექტებიდან ნაღდ შემოსავალზე გადასვლისას. შეიძლება ითქვას, რომ ბანკების შემოსავლების სფეროშიც საერთო მიზანმიმართულება მათ მინიმიზაციაზე დივერსიფიკაციის სანყის სტადიაზე არაერთგვაროვან შედეგს იძლევა.

ასე მაგალითად, კლიენტებს საპროცენტო გასავლების ბანკების დეპოზიტებისა, ემიტირებული და გავრცელებული სავალო ფასიანი ქაღალდებიდან გააჩნიათ მკვეთრად განსაზღვრული მაქსიმიზაციის ზღვრული დონე. ამ დონის ანევა მიგვიყვანს კლიენტის დაკარგვამდე, რესურსების დეფიციტამდე, ზრდის ტემპის დაცემამდე. ასევე შეზღუდულია ოპტიმალური მინიმალური დონის პოზიციიდან რიგი არასაპროცენტო გასავლები, რომელთა ზედმეტად შემცირება მიგვიყვანს საბანკო პროდუქტის ხარისხის გაუარესებამდე, მრავალი სერიოზული რისკის გაჩენამდე. ეს ეხება ასევე სამეურნეო-საექსპლუატაციო გასავლებს (არენდა და შენობა-ნაგებობათა შიგთავსი, ამორტიზაცია, ელექტრომომარაგება, თბომომარაგება, კავშირგაბმულობა); სატრანსპორტო გასავლებს, გასავლებს დაცვაზე, სიგნალიზაციაზე, საოპერაციო გასავლებსა და საგასავლო მასალებს.

თუმცა, ექსტრემალურ სიტუაციებში, შეანაბრების, კლიენ-

ტების, ბიუჯეტის წინაშე თავისი მოვალეობების შესასრულებლად პრობლემურ ბანკებს შეუძლიათ შეამცირონ თავიანთი გასაველების ცალკეული სახეები და საკმაოდ მნიშვნელოვნადაც (სატრანსპორტო გასაველები, ხელფასი, მივლინებები), ზოგიერთი გასაველი კი, საერთოდ, ნულამდე დაიყვანონ (წარმოადგენლობითი და სარეკლამო გასაველები, ქველმოქმედება და ა.შ.). ამგვარი ეკონომიის პერიოდის ხანგრძლივობა არ შეიძლება დიდი იყოს, რადგან მზარდი სოციალური დაძაბულობა ბანკის კოლექტივში და მისი იმიჯის უცილობელი დაქვეითება ნეგატიურ გავლენას იქონიებს მისი მენეჯმენტის ხარისხზე.

მხოლოდ სანქციების მიხედვით გასაველები წარმოადგენს იმ იშვიათ შემთხვევას, როცა მიზანმიმართულება ბანკის მოგების სამართავად გულისხმობს მათ სრულ ზღვრულად დასაშვებ მინიმიზაციას, ისიც არა ყოველთვის. თუ საუბარია ბანკის მენეჯერთა მისწრაფებაზე – არ დაუშვან ამგვარი სანქციების მიღება, მაშინ გასაველების მინიმიზაცია ახასიათებს მის მენეჯმენტს, როგორც ხარისხიანს. მაგრამ თუკი ბანკი, პარტნიორული ურთიერთობების პარიტეტის დარღვევით, უბრალოდ გამორიცხავს მასზე სანქციების გამოყენებას დემოზიტურ, საკრედიტო და სხვა ხელშეკრულებებში, ხოლო კლიენტები ფინანსურად სრულად არ აგებენ პასუხს, მაშინ ამგვარ ეკონომიას შეუძლია მკვეთრად დააქვეითოს მისი იმიჯი, მიიყვანოს კლიენტების დაკარგვამდე, რესურსების დეფიციტამდე და ლიკვიდურობის კრიზისამდე.

რაც შეეხება „ეკონომიას“ გადასახადებზე, რეზერვირებასა და დაზღვევაზე, აქ საუბარი შეიძლება იყოს მხოლოდ მათი დონის ოპტიმიზაციაზე რისკების ადექვატური, ნორმატიულად დასაშვები შეღავათების ფარგლებში.

თუმცა, რაოდენობრივი პარამეტრების ნამატის განსაკუთრებული მიუხედავად, ბანკის მენეჯმენტისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს შემოსავლების ხარისხობრივ პარამეტრებს, რაც აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული მმართველობითი გადანყვეტილებების პრიორიტეტების შემუშავებისას. მათი ხარისხის პოზიციიდან შემოსავლები იყოფა

შემდეგ ჯგუფებად და ქვეჯგუფებად:

- **ადექვატური** – საბანკო საქმიანობის ძირითადი სახეებიდან მიღებული ხარისხობრივად უფრო მაღალი შემოსავლების ჯგუფი (ანსხვავებენ საპროცენტო და არასაპროცენტო, სასესხო, საკომისიო - საშუამავლო და სავაჭრო; რესურსტევად და ა.შ.);

- **შემთხვევითი** – უფრო დაბალი ხარისხისა, რომელთა შორის გამოყოფენ განსაკუთრებულ შემოსავლებს („ცუდი“, დაკარგული კრედიტის დაბრუნება), სავალუტო არბიტრაჟისა და ფასიანი ქალაქდებით მოკლევადიანი ოპერაციებით მიღებული შემოსავლები, მიღებული ჯარიმები და ფინანსური სანქციები, ქონების რეალიზაცია (ქონების, აქტივები);

- **ავანტურული** – დაბალი ხარისხის, ან პრაქტიკულად უხარისხო შემოსავლები, რომელიც მიიღება ბანკის მიერ სახელშეკრულებო პარიტეტების დარღვევისას, თანაფარდობის რისკი – კლასიფიკაცია – რეზერვი და ა.შ. დარღვევისას.

შემოსავლების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების შეთავსება – მათი მართვის ერთ-ერთი მიზანია. ასე, მაგალითად, მაღალი რაოდენობრივი მახასიათებლები დაბალი ხარისხობრივი მახასიათებლისას – ეს უფრო მისმენეჯმენტის მაჩვენებელია და არა ხარისხიანი მენეჯმენტისა. მოცულობით მცირე, ადექვატური შემოსავლები უფრო შეესაბამება სტაბილური, პროგრესული, მდგრადი ბანკის იმიჯს, ვიდრე მაღალი ავანტურული შემოსავლები.

საბანკო მოგების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრების მართვა ვერ ამონურავს საბანკო მენეჯმენტის მოცემული ამოცანის ყველა ასპექტს ფინანსურ სფეროებში. ხარისხიანი მენეჯმენტი გულისხმობს ასევე მიღებული მოგების ეფექტურ მართვას – მის განაწილებას. ეს ეხება დივიდენდების გადახდის განაწილებას, ნაშატის საბაზრო ექსპანსიის ბაზის შექმნას, რისკებისაგან დაცვას, ბანკის იმიჯის შექმნას და მის მხარდაჭერას, ურთიერთკავშირს გარემოსთან, ამ განაწილების რაოდენობრივ წილებს, ამ პროცესებზე კონტროლს და შესაბამის საინფორმაციო უზრუნველყოფას და რეკლამას.

17.8. საბანკო რისკ-მენეჯმენტი

17.8.1. საბანკო რისკების ცნება

რისკის კონცეფცია, მისი არსებობა, მისი გავლენა ადამიანის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე განუყოფელია კაცობრიობის ისტორიიდან. სხვადასხვა სფეროში იგი ვლინდება სხვადასხვა ძალით, ხანდახან კარდინალურად, ხანდახან უმნიშვნელოდ, მაგრამ ყოველისმომცველად და ყოველისჩამწვდომად, იგი გახლავთ ჩვენი ცხოვრების რთული, გარდაუვალი და პერმანენტული მდგენელი.

ხშირად რისკი აღიქმება როგორც გაუბედაობა (100%-იანი დარწმუნებით რაიმეს წინასწარ თქმის შეუძლებლობა), რომ პროცესი, მოვლენები წარიმართება და მოგვცემენ მოსალოდნელ დაგეგმილ შედეგს. აქედანვე აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მოვლენათა დაგეგმილი მსვლელობიდან გადახრამ შეიძლება მოგვცეს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შედეგები. შესაბამისად, რისკის კონცეფცია თავდაპირველად კარდინალურად იყოფა საკუთრივ რისკზე (რომლის შედეგიც შეიძლება იყოს ნეგატიური მოვლენები, ზარალი) და შანსზე (პოტენციურად დადებითი შედეგი). ამ თვალსაზრისით საბანკო მენეჯმენტში გამოარჩევენ უშუალოდ შიდა კონტროლის სამსახურს (საკრედიტო, ლიკვიდურობის და ა.შ.) და რისკ-შანსს (საპროცენტო, სავალუტო, საინვესტიციო). რისკი წარმოიშობა გამიზნული ფიქსირებული, მაგრამ ნეგატიური მოვლენის დროს, რისკ-შანსი დაკავშირებულია დროში ცვალებად პროცესებთან (საპროცენტო განაკვეთების, ვალუტის კურსის ცვლილებები). სრულიად ცხადია, რომ რისკები იქმნება, უპირველეს ყოვლისა, გარემოს გავლენით და მით უფრო ძლიერია ისინი, რაც უფრო მძლავრია მისი შემაფერხებელი ზემოქმედება. თუმცა როგორც ობიექტები, ისე პროცესები შეიძლება იყოს იმდენად მდგრადი, რომ ხანდახან მათ ნულოვანი რისკის მოვლენებს მიაკუთვნებენ. ამასთან, ეს მოვლენები საკმაოდ იშვიათია და დამოკიდებულია მასშტაბზე და დროებით პერიოდებზე. ასე, მაგალითად, დღისა და ღამის, წელიწადის დროების ცვლილებები, გეოლოგიური პროცესები

ასწავლებლების და ათასწავლებლების მასშტაბებით არ უკავშირებს რიშიდა კონტროლის სამსახურს, მაგრამ იძენს მას მილიონობით და მილიარდობით წლის შემდეგ და, პირიქით, ერთი თვის შემდეგ კონკრეტული ინდივიდუუმის სიკვდილი – ძალზე მაღალი რისკის მოვლენაა (ანუ, შეიძლება მოხდეს განსაკუთრებული მოვლენის ძალით). რისკი მცირდება წლის მასშტაბში და, ბოლოს, მოვლენა ხდება პრაქტიკულად ურისკო (ანუ აუცილებლად მოხდება).

თუმცა რისკთანაა დაკავშირებული მთლიანად ადამიანის ცხოვრება და საქმიანობა, მაგრამ ერთნი, ხასიათის განსაკუთრებულობის, სხვები კი არსებული პროფესიული საქმიანობის წყალობით ან მიისწრაფვიან რისკის მაქსიმალური შემცირებისაკენ, ალტერნატიული ვარიანტებიდან უფრო ნაკლებად სარისკოა. არჩევით, ან პერიოდულად მიდიან რისკზე, განსაზღვრულ დონემდე უყვართ რისკი (ლატარიები, აზარტული თამაშები და ა.შ.). მიუხედავად ამისა, ადამიანები ხშირად დგებიან აუცილებლობის წინაშე – რომელიმე სანარმოს, საქმიანობის რისკისა და სარგებლის ოპტიმალური თანაფარდობის არჩევის, თუ რისკების მართვისა და დაფინანსების წინაშე.

ოდითგანვე საკმაოდ სარისკო სამენარმეო საქმიანობის წარმომადგენლები – ვაჭრები პირადი გამოცდილების, კოლეგებისა და სხვა პირების მონათხრობის საფუძველზე აფასებდნენ საფრთხეს და შესაძლო დანაკარგებს დატაცებებიდან, ყაჩაღთა თავდასხმებიდან, პირატობიდან, ხომალდის დაღუპვიდან, ომებიდან, ბუნებრივი მოვლენებით გამონეული უბედურებებიდან, ადგილობრივ ხელისუფალთა მძიმე გადასახადებიდან და ა.შ., ასევე შემოშუავებდნენ დაცვის ღონისძიებებს მათი ფინანსირების საკითხების ჩათვლით, რომლის მოცულობაც, ბუნებრივია, შემოიფარგლებოდა მოსალოდნელი დანაკარგების მოცულობით (ქარავანების ჩამოყალიბება, გამოსასყიდი ყაჩაღებისა და ხელისუფალთათვის, დაქირავებული დაცვა, შემოვლითი გზების გამოყენება, უკეთესად აღჭურვილი და დაცული ტრანსპორტი და ა.შ.) და სავაჭრო ექსპედიციის პროექტის ეკონომიკური ეფექტურობით. მოკლედ, იგივე საბაზისო პრინციპები – ინფორმაცია, ან-

ალიზი, დაზღვევა, დაფინანსება და ა.შ. უდევს საფუძვლად რისკების მართვას დღესაც.

რისკ-შანსებში იგულისხმება ფაქტორული მხარე (პროცესის მოსალოდნელი მსვლელობისაგან გადახვევა და შედეგობრივი მხარე (ამ გადახრათა შედეგები). ამიტომ, რისკების მართვის სფეროში დიდი მნიშვნელობა აქვს რისკების პარამეტრების გამოყოფას და კლასიფიკაციას:

● რისკის შემქმნელი ფაქტორების ჩამონათვალი, ნაკრები (გარეგანი ზემოქმედებით);

● მათი გამოვლენის შესაძლებლობა, ალბათობა;

● მათი გამოვლენის სიხშირე;

● მათი გამოვლენის ძალა;

● კომპლექსურობა – მათი გამოვლენის ურთიერთკავშირი.

ასევე:

● მათი გამოვლენის შედეგები და მათი მნიშვნელობა ობიექტის მენეჯმენტისათვის;

● ობიექტში რისკისადმი ამა თუ იმ დამოკიდებულების ჩამოყალიბება;

● რისკის მართვადობა, რისკის წარმომქმნელი გარე-ფაქტორებისადმი, ობიექტის მენეჯმენტის მმართველობითი ზემოქმედებისადმი მიდრეკილება.

ალბათობა, როგორც გარკვეული შედეგის (როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური) მიღების შესაძლებლობა, დამოკიდებულია მოსალოდნელ მოვლენათა ბუნებასა და მასზე დამყარებულ ობიექტზე (ან საშიშროებაზე).

განასხვავებენ ალბათობის გაანგარიშების ობიექტურ და სუბიექტურ მეთოდებს. ობიექტური მეთოდი დამყარებულია მომხდარი მოვლენების სიხშირესა და პერიოდულობაზე. ამ მეთოდის სიზუსტე პირდაპირაა დაკავშირებული ინფორმაციის რეტროსპექტიული ნაკლების მასშტაბზე. სუბიექტური მეთოდი იძლევა ვარაუდს მოვლენათა შედარებით გარკვეული შედეგების შესახებ მსჯელობისა და პირადი გამოცდილების ბაზაზე. იმდენად, რამდენადაც სხვადასხვა ექსპერტს გააჩნია სხვადასხვა ინფორმაცია, მისი გამოყენების სხვადასხვა შესაძლებლობა, სხვადასხ-

ვა კვალიფიკაცია, ალბათობის სუბიექტური შეფასებანი ძლიერ მერყეობს. შედარებით მისაღები მიდგომაა ობიექტური და სუბიექტური მეთოდების შერწყმა.

თუკი ყოველდღიურ ცხოვრებაში რისკის მინიმიზირების სურვილი არც ისე ხშირად, მაგრამ მაინც ხორციელდება, სამენარმეო საქმიანობაში, უფრო სრულად კი საკრედიტო მენარმეობაში შეინიშნება მაღალი რისკი. აქ მოქმედებენ მძლავრი და საკმაოდ მრავალგვარი რისკები. საბანკო სისტემაში საუბარია არა რისკის მინიმიზაციაზე, არამედ ბანკის საკვალიფიკაციო, ტექნიკური, ორგანიზაციული და ფინანსური შესაძლებლობების ადექვატური რისკების მიღებასა და მათ მართვაზე.

ბანკებისათვის შანსი გვევლინება დამატებითი მოგების მიღების შესაძლებლობად, ხოლო რისკი – როგორც ზარალის საშიშროება (ალბათობა). შემდეგი სახეებია:

- შემოსავალთა არასრული მიღება;
- დამატებითი გასაღების განხორციელება;
- საკუთარი რესურსების (კაპიტალის) ნაწილის დაკარგვა.

ამ დანაკარგების სიდიდე არის ბანკის რისკიანობის, რისკის სფეროში სტრატეგიის ხარისხის დონის მაჩვენებელი.

თუ განვიხილავთ ბანკს, როგორც ზოგადად ფუნქციონირებად დაწესებულებას, კერძოდ, როგორც სამენარმეო სტრუქტურას და, განსაკუთრებით, როგორც ფინანსური-საკრედიტო სფეროს ობიექტს, გამოყოფენ და აჯგუფებენ რისკების შემდეგ სახეებს:

1. საერთო რისკები – მოსალოდნელია მოცემულ სოციალურ სფეროში, ადგილზე, გეოგრაფიულ ოლქში და ა.შ. არსებულ ნებისმიერ ობიექტზე. ესაა ავარიები, ხანძრები, წყალდიდობები, მიწისძვრები, სხვა გეოკატაკლიზმები, ასევე ძარცვა, სოციალური ძვრები, ეპიდემიები და ა.შ. ჩვეულებრივი დაცვა რისკის ამ სახეობიდან მდგომარეობს პოტენციური საშიშროების წინასწარ გაანალიზებასა და პროექტზე უარის თქმაში, თუ რისკი ძალზე დიდია, ობიექტის ტექნოლოგიებში რისკის გათვალისწინებაში (სეისმოდაცვა, ხანძარსაწინააღმდეგო სისტემები, სიგნალიზაცია, სეიფები და ა.შ.), დაზღვევა – რისკის ეს სახე განსაკუთრებით დამ-

ახასიათებელია სადაზღვევო ამოღებებისათვის.

2. საბაზრო რისკები – დამახასიათებელია, პირველ რიგში, ბაზრის პირობებში მოქმედ, სამენარმეო სტრუქტურებში. იგი წარმოიქმნება ბაზრის მიერ საბანკო პროდუქტის მიუღებლობით გამოწვეული დანაკლისისას, საბანკო სტრატეგიის ჩაშლისას, ბაზარზე პოლიტიკური და საკანონმდებლო ფაქტორების გავლენის ცვლილებისას და ა.შ. ამ რისკებისაგან დაცვის ვარიანტები მოიცავენ საბანკო პორტფელის ჩამოყალიბებისა და რეზერვების შექმნას, აგრეთვე მარკეტინგის სამსახურის ეფექტურობის ამაღლებაში წარმოშობილი სიტუაციების წინასწარ აღრიცხვას.

3. საბანკო რისკები ის რისკებია, რომლებიც სპეციფიკურია საკრედიტო მენარმეობისათვის. ისინი ვლინდება საბანკო საქმიანობის განხორციელების მსვლელობაში. საბანკო რისკებმა სახელწოდება შეიძლება მიიღოს ოპერაციების მიხედვით (საკრედიტო, საინვესტიციო), საბაზო პარამეტრების ცვლილების ხასიათის მიხედვით (საპროცენტო, სავალუტო, ლიკვიდობის), საბანკო ოპერაციების გეოგრაფიის (ქვეყნის), საქმიანობის სფეროების (დარგობრივი, ტექნოლოგიური), საბანკო პროდუქტების სახეების (საპროექტო) მიხედვით.

17.8.2. საკრედიტო რისკი

საკრედიტო რისკი ვალდებულებათა არგადახდას უკავშირდება. იგი ბანკისათვის უმნიშვნელოვანესი და საბაზო რისკია და მრავალ სხვა რისკიდა კონტროლის სამსახურის (ლიკვიდობის, საინვესტიციო რისკებს) იწვევს. ამ სახის რისკი ვლინდება კრედიტის მთლიანად არდაბრუნების, ნაწილობრივ არდაბრუნების (ხშირად ეს ეხება დარიცხულ პროცენტებსა და საკომისიო გადასახდელებს) ან კრედიტების დაფარვის გადავადების ფორმით.

საკრედიტო რისკი შეგვიძლია განვმარტოთ როგორც კრედიტორის დაეჭვება იმაში, რომ მსესხებელი (დებიტორი) შეძლებს და დააპირებს თავისი ვალდებულებების შესრულებას სესხის დაბრუნებასთან დაკავშირებით და სახსრების სესხად აღების ხარჯების გასტუმრებას საკრედიტო ხელშეკრულების ვადებისა

და პირობების შესაბამისად. საკრედიტო რისკი მაშინ წარმოიშობა, როდესაც მსესხებელს აქვს იმის ეჭვი ან სირთულე, ან არა აქვს შესაძლებლობა და უნარი, შექმნას რომელიმე (ადექვატური, საერთო, ექსტრემალური, ალტერნატიული) იმ ფულადი ნაკადიდან, რომლებიც ვალის დაფარვის წყაროდ გამოიყენება, ან მაშინ, როდესაც მსესხებელს აკლია საქმიანი რეპუტაცია, აგრეთვე თუ მის მფლობელებსა და მმართველებს კრიმინალური განწყობილება აქვთ.

იმ მიზეზებს, რომლებიც საკრედიტო რისკშიდა კონტროლის სამსახურის აყალიბებენ, შეგვიძლია მივაკუთვნოთ, ასევე, ბანკზე ან მსესხებლებზე კრიმინალური სტრუქტურების და, შესაძლოა, ხელისუფლების ორგანოების მხრიდან განხორციელებული ზეწოლა. შეიძლება არსებობდეს შიდა მიზეზებიც: პერსონალის დაბალი კვალიფიკაცია, კოლექტივში შექმნილი სოციალური დაძაბულობა, რისი შედეგიცაა თავიანთი ვალდებულებების უხარისხოდ შესრულება თანამშრომლების მიერ, ბანკის მუშაკთა მოსყიდვა.

ამა თუ იმ მეთოდისა და ინსტრუმენტების გამოყენებით საკრედიტო შიდა კონტროლის სამსახურს მართავენ საკრედიტო პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის ყველა ძირითად სტადიაზე: ბანკის პოლიტიკის ძირითადი დებულებების შემუშავება – პოტენციურ კლიენტებთან მუშაობის პირველი სტადიები (გაცნობა), ბანკის მიზნებისა და კლიენტის ინტერესების კოორდინაცია, მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასება, კრედიტის ხარისხობრივი მახასიათებლების სტრუქტურირება, საკრედიტო მონიტორინგი, პრობლემურ კრედიტებზე მუშაობა, სანქციების გამოყენება და ა.შ.

საკრედიტო რისკის მართვის, მისი განეიტრალების მეთოდები საკმაოდ მრავალმხრივი და მრავალფეროვანია. მათში შედის:

1) რისკის ფაქტორული მხარის განეიტრალების მეთოდები:

- კრედიტუნარიანობის შეფასება (რისკის პროფილაქტიკა, თავიდან აცილება) შემდეგი მიმართულებებით: მსესხებელი, გარემო (დარგი, კონკურენტები), პროექტი;

- საკრედიტო უზრუნველყოფის მიღებაში უფლებამოსილებათა განაწილება კრედიტის ოდენობისა და პოტენციური რისკის სიდიდის გათვალისწინებით;

- პროექტის შებოჭილი დაფინანსება, მათ შორის – მსესხებლის საკუთარი სახსრების ხარჯზე;

- სტრუქტურაში მენეჯმენტის არსებობა და პრობლემურ კრედიტებზე მუშაობის ორგანიზაცია;

- ვალის პირობების დამცავი კონვერსია, რომელიც ხელშეკრულებებშია გათვალისწინებული (საინფორმაციო უზრუნველყოფის გაუმჯობესება, გირაოს ზრდა, ჯარიმები, პენიები, პირგასამტეხლოები, პროცენტების მომატება და ა.შ.);

- სპეციალური შიდაორგანიზაციული სტრუქტურების საქმიანობა (კრედიტუნარიანობის განყოფილებები, უსაფრთხოების სამსახურები და ა.შ.);

- სპეციალური ფირმების ფასიანი მომსახურება, როგორცაა, მაგალითად, „დან ენდ ბრე...“ (კონსულტაციები, ფინანსური მხარდაჭერა), რომლებიც ფულის დაბრუნებაში ეხმარებიან მსესხებელს;

- იურიდიული პასუხისმგებლობა (მრავალი ქვეყნის კანონმდებლობაში გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის სასჯელი განზრახ გაკოტრებისათვის, ბიზნესის მომატებული საფრთხისთვის, წარდგენილი ინფორმაციის დამახინჯებისათვის და ა.შ.);

2) საკრედიტო რისკის შედეგების (დანაკარგების) მინიმიზაციისკენ მიმართული მეთოდები:

- საკრედიტო პორტფელის დივერსიფიკაცია (კრედიტის ხარისხობრივ მახასიათებელთა კომპლექსის განვითარება) რისკის კონცენტრაციის შემცირების მიზნით;

- ალტერნატიული ფულადი ნაკადების შექმნა (ზოგჯერ ამ მეთოდს „სესხის დაბრუნების უზრუნველყოფას“ უწოდებენ) გირაოს, გარანტიების, თავდებობის, დაზღვევის, რისკების შერბილებისთვის გამოსაყენებელი სახსრების რეზერვის შექმნის სახით;

- კრედიტების სიდიდის შეზღუდვა ერთ მსესხებელზე გაცე-

მისას;

- დისკონტირებული კრედიტების გაცემა;

- კრედიტის სეკიუტერიზაცია – ვალის მომსახურების შეღავათიანად მიყიდვა მესამე პირზე.

საპროცენტო რისკი საბანკო რისკის ერთ-ერთი სახეა, რომელსაც განაპირობებს საბაზრო საპროცენტო განაკვეთების რყევა. მას შეუძლია გამოიწვიოს საკრედიტო-სადეპოზიტო ოპერაციებისგან ბანკის (შემოსავლების) კლება ან დაკარგვა (Финансовый кризис. М. Ишра, 1999). საპროცენტო რისკ-შანსი ვლინდება ბანკის საპროცენტო მარჟის რყევებში, ხოლო ამის მიზეზია აქტიური და პასიური საბანკო პროდუქტების ფასისმიერი მახასიათებლების მგრძობელობა ფინანსურ ბაზრებზე ფასების რყევის მიმართ.

საპროცენტო რისკის მართვა მოიცავს ბანკის როგორც აქტივების (კრედიტებისა და ინვესტიციების), ისე მისი ვალდებულებების (ნასესხები სახსრების) მართვას. ამას გარკვეულ ფარგლებში ახორციელებენ. აქტივების მართვა შეზღუდულია, ჯერ ერთი, იმ მოთხოვნებით, რომლებსაც ლიკვიდობასა და საკრედიტო რისკებს უყენებენ, სწორედ ისინი განსაზღვრავენ ბანკის სარისკო აქტივების პორთფელის შედგენას; მეორე, სხვა ბანკების მხრიდან განეული საქმიანი კონკურენცია, რაც აფერხებს კრედიტის ფასის თავისუფლად შერჩევას. ვალდებულებების მართვას პირველ რიგში ართულებს ისეთი სავალო ინსტრუმენტების (სესხების და ა.შ.) არჩევანისა და სიდიდის შეზღუდულობა; რომლის განთავსებაც ბანკს ნებისმიერ მომენტში და წარმატებით შეუძლია თავის მენაბრეებსა და სხვა კრედიტორებს შორის, ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კრედიტის გასაცემად საჭირო სახსრების ხელმისაწვდომობის შეზღუდულობა; მესამე მიზეზია სხვა ბანკებისა და არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებების მხრიდან განეული კონკურენცია არსებული სახსრების გამოყენებაში.

ბანკები თავიანთ პრაქტიკულ საქმიანობაში იყენებენ საპროცენტო რისკის მართვის სპეციალურ (მიზნობრივ) მეთოდებს. მათ შორის აღსანიშნავია გეპის მართვის მეთოდებიც.

საპროცენტო მარჟის რყევები და სპრედი დამოკიდებულია გეპის ზომებზე, მის მიმართულებაზე, საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების სისწრაფესა და ხანგრძლივობაზე.

17.8.3. ლიკვიდობის რისკი. სავალუტო რისკ-შანსი

ლიკვიდობის რისკი უკავშირდება ბანკებში ფინანსური რესურსების არსებულ ან პოტენციურ დეფიციტს იმ რესურსების რაოდენობითაც და ხარისხითაც, რომლებიც საჭიროა ბანკის მიერ თავის ვალდებულებათა შესასრულებლად (დეპოზიტებისა და ანაბრების დაბრუნება, ემიტირებულ ფასიან ქალაქდებზე პროცენტებისა და დივიდენდების გადახდა) და აქტიური საბანკო ოპერაციების ჩასატარებლად. ფინანსური რესურსების ჩამოყალიბება უნდა ხდებოდეს საკმარისობის, თავისდროულობისა და შედგენილობის (ანგარიშები, ნაღდი სახსრები, ფასიანი ქალაქდები, მატერიალური ობიექტები და ა.შ.) მოთხოვნების შესაბამისად.

ლიკვიდობის რისკის განეიტრალება შესაძლებელია რესურსების მოზიდვისა და განთავსების ვადების შეთანხმებით, აგრეთვე, საკრედიტო რისკისგან თავის დაცვის გამოყენების გზით.

გარდა ამისა, ლიკვიდობის რისკი შეიძლება წარმოშვას საგადასამხდლო საშუალებებად ფინანსური აქტივების უდანაკარგოდ და სწრაფად კონვერსიის შეუძლებლობამ.

სავალუტო რისკ-შანსი უკავშირდება სავალუტო საპროცენტო განაკვეთების გაურკვეველობას, რომლებიც სავალუტო კურსების რყევაზეა დამოკიდებული. ეს გავლენას ახდენს მსესხებლებზე, კრედიტორებზე, ინვესტორებსა და სპეკულანტებზე, რომლებიც გარიგებებს უცხოური ვალუტით ახორციელებენ.

სავალუტო რისკი კონტროლის სამსახურს შემდეგი სახესხვაობები აქვს:

- ეკონომიკური რისკი;
- გადაყვანის რისკი;
- გარიგებათა რისკი.

ეკონომიკური რისკი ბანკისათვის იმაში მდგომარეობს, რომ

მისი აქტივებისა და პასივების ღირებულება გადიდებისკენ ან შემცირებისკენ იცვლებოდეს (ეროვნული ვალუტით) სავალუტო კურსის მომავალ ცვლილებათა გამო. ეს იმ ინვესტორებსაც ეხება, რომელთა უცხოური ინვესტიციები – აქციები ან სავალუტო ვალდებულებები – ვალუტით იძლევიან შემოსავალს.

გადაყვანის შიდა კონტროლის სამსახურს ბუღალტრული ბუნება აქვს და უკავშირდება აქტივებისა და პასივების უცხოური ვალუტით აღრიცხვის სისტემაში არსებულ განსხვავებებს. თუ ეცემა იმ ვალუტის კურსი, რომლითაც ეს აქტივებია გამოხატული, მაშინ ეცემა აქტივების ღირებულება, კლებულობს აქტივების სიდიდე, იკვეცება ფირმისა თუ ბანკის სააქციო კაპიტალის სიდიდე.

ეკონომიკური თვალსაზრისით უფრო მნიშვნელოვანია გარეგნობის რისკი, რომელიც უკავშირდება მომავალ პერიოდში გადასახადების სავალუტო კურსის ცვლილების მოლოდინს და, მაშასადამე, მის გავლენას ფირმისა თუ ბანკის მომავალ მომგებიანობაზე. ფირმის მომგებიანობის ცვლილება მისი კრედიტუნარიანობის ცვლილებას მოასწავებს, რის გამოც ბანკისთვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს კლიენტის სავალუტო გარიგებათა საქმის კურსში ყოფნას.

სავალუტო შანსის რეალიზება შესაძლებელია სავალუტო გეპების შექმნითა და მათი მართვით.

სავალუტო რისკი შეგვიძლია შევამციროთ, სხვადასხვა ხერხით, მაგალითად, დამცავი დათქმებით, სავალუტო დათქმებით, ჰეჯირებით და სხვა.

17.8.4. საფონდო, ანუ საინვესტიციო რისკი

თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში მრავალი მიდგომა გვხვდება საფონდო ანუ საინვესტიციო რისკის მიმართ.

პირველი, უფრო ვინრო მიდგომა საინვესტიციო რისკს შიდა კონტროლის სამსახურის პროცენტული და სავალუტო რისკ-შანსის ანალოგიურად განმარტავს; იგი გამოხატავს იმ ფასიანი ქაღალდების ღირებულებისა და შემოსავლების მომავალში

მოძრაობის იმედის უქონლობას, რომელშიც თავისი სახსრები დააბანდა ბანკმა.

მეორე, უფრო ფართო გაგება საფონდო, საინვესტიციო რისკის ცნებაში აერთიანებს ყველა იმ მრავალრიცხოვანი რისკების კომპლექსს, რომლებიც ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ოპერაციების ჩატარებას უკავშირდება.

გარდა ზემოჩამოთვლილი საბაზო საბანკო რისკებისა, საბანკო მენეჯმენტის სტრუქტურაში თვალს ადევნებენ და ითვალისწინებენ „მეორე დონის“ საკმაოდ მრავალრიცხოვან (ზოგიერთი წყაროს მიხედვით - ოცამდე) შიდა კონტროლის სამსახურს. ესაა:

- ქვეყანასთან დაკავშირებული რისკები;
- საპროექტო რისკები;
- დარგობრივი რისკები;
- საოპერაციო ციკლის რისკები;
- რეგიონული რისკები და ა.შ.

179. საბანკო მენეჯმენტის შეფასება

მენეჯმენტის შეფასება ნარმოადგენს ყველაზე ძნელ და, ამავე დროს, ყველაზე მნიშვნელოვან ამოცანას, რადგან ამ დროს ფაქტიურად ხდება რისკის მართვა და მონიტორინგი მენეჯმენტის საშუალებით.

ბანკის მენეჯმენტის სრული შეფასება მოიცავს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებს, დირექტორატის (გამგეობის) წევრებსა და იმ მუშაკებს, რომლებიც პასუხისმგებლები არიან ცალკეულ ოპერაციებზე ოპერაციების შეფასებას; ის ასევე მოიცავს იმის შეფასებას, თუ რამდენად ადექვატურია ბანკის შიდა კონტროლის სტრუქტურა, აუდიტორული ფუნქციები და მენეჯმენტის ინფორმაციული სისტემა. ვინაიდან მენეჯმენტისა და ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს გადანყვეტილებები ახდენენ გავლენას საბანკო ოპერაციების ყველა სფეროზე, მენეჯმენტის ყოველი კომპონენტი ძალზე ფრთხილად უნდა შეფასდეს.

ფინანსური მდგომარეობა ყოველთვის არ არის ბანკის მენეჯმენტის მდგომარეობის მაჩვენებელი (ინდიკატორი), თუმცა, თუ ბანკი იმყოფება ცუდ ან კრიტიკულ მდგომარეობაში, ეს, როგორც წესი, გვიჩვენებს ამ ბანკის მენეჯმენტის დონეს. ზოგჯერ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ბანკის ფინანსური მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია, მიუხედავად იმისა, რომ ბანკის მენეჯმენტი ნაკლებად კომპეტენტურია. ასეთ შემთხვევაში დიდ როლს თამაშობს ისეთი გარე ფაქტორი როგორცაა ძლიერი ეკონომიკა.

საერთოდ, მენეჯმენტის მდგომარეობის შეფასება ხდება იმის შემდეგ, როცა მოგროვდება ბანკის ყველა მნიშვნელოვანი ოპერაციის შემონგების მასალები. მენეჯმენტის ეფექტურობის შეფასების მიზნები ჯგუფდება შემდეგ ჯგუფებად:

I. სამეთვალყურეო საბჭოს ადექვატურობა;

II. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის ადექვატურობის შეფასება;

III. მენეჯმენტის ადექვატურობის შეფასება:

III.ა. განისაზღვრება, რა ტიპის პოლიტიკა ხორციელდება ამ სისტემაში;

III.ბ. განისაზღვრება, რამდენად ადექვატურად ადგენს მენეჯმენტი მომავალ პირობებს და განვითარების დაგეგმვას სტრატეგიული გეგმის შედგენისას;

III.გ. ფასდება ბანკის პერსონალის მუშაობის ადექვატურობა და ის, თუ რა გავლენას ახდენს მათ საქმიანობაზე ცვლილებები მენეჯმენტში;

III.დ. ფასდება, თუ რამდენად გამოცდილია მენეჯმენტი და რამდენად ღრმად ესმის მას სიტუაცია, რამდენად ეხმარება საბანკო ოპერაციების ჩატარებას და ხელს უწყობს ურთიერთკავშირს, სხვადასხვა ფილიალების მმართველთა ჩათვლით;

III.ე. დგინდება, შექმნა თუ არა მენეჯმენტმა ისეთი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ბანკის ეფექტურ საქმიანობას და ეფექტურ კავშირებს ფილიალების ხელმძღვანელობასთან.

III.ვ. ფასდება მენეჯმენტის გადანყვეტილების თანადროულობა და სისწორე;

III.ზ. კეთდება პროგნოზირება იმისა, თუ რამდენად ახდენს მენეჯმენტი გავლენას ბანკის მომავალ მდგომარეობაზე.

IV. განისაზღვრება რისკის მართვის ადექვატურობა და რამდენადაა ის დამოკიდებული:

IV.ა. მოქმედი სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის მიერ დაშვებულ შეცდომებზე;

IV.ბ. ადექვატურ პოლიტიკასა და ლიმიტებზე;

IV.გ. რისკის ადექვატურ მართვაზე, მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემაზე;

IV.დ. შიდა კონტროლისა და შიდა აუდიტის ეფექტურ პროცედურებზე.

მენეჯმენტის შეფასება იწყება სამეთვალყურეო საბჭოდან, რადგან სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია ბანკის აქციონერების წინაშე იმაზე, თუ რამდენად ადექვატურია არსებული მენეჯმენტი იმისათვის, რომ დაცული იქნეს აქციონერთა ინტერესები. ამიტომ ბანკის საქმეების გაძლოლისას სამეთვალყურეო საბჭომ გადანიშნული უნდა მიიღოს დამოუკიდებლად; მან უნდა უზრუნველყოს ის, რომ ბანკის მენეჯმენტი მოქმედებდეს მისდამი წაყენებული მოთხოვნების შესაბამისად, კერძოდ, სამეთვალყურეო საბჭო ასრულებს შემდეგ მოვალეობებს:

1. კომპეტენტური აღმასრულებელი მუშაკების შერჩევა და შენარჩუნება. ვინაიდან ბანკის პასუხისმგებელი მუშაკები მართავენ ბანკის ყოველდღიურ საქმიანობას, ძალზე მნიშვნელოვანია მათი სწორი შერჩევა. სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია ისეთი მუშაკების დათხოვნაზე, რომლებიც არ აკმაყოფილებენ კომპეტენტურობისა და ეფექტურობის მოთხოვნებს, ზოგიერთ ბანკში სამეთვალყურეო საბჭო განსაზღვრავს ბანკის პასუხისმგებელ მუშაკთა ხელფასებს, აგრეთვე უნდა მოამზადოს უფროსი მენეჯმენტის ცვლა.

2. ეფექტური მეთვალყურეობა ბანკის საქმიანობაზე. ამისათვის აუცილებელია, დირექტორები საკმარისად ინფორმირებულები იყვნენ ბანკის საქმიანობის შესახებ. ამიტომ ისინი აუცილებლად უნდა ესწრებოდნენ სამეთვალყურეო საბჭოს სხდომებს. პოლიტიკისა და მიზნების განსაზღვრისას ყველაზე მნიშვნელო-

ვანი სფეროებია: დაგეგმვა, ლიკვიდობა და კადრები. დასახული მიზნების მისაღწევად ბანკს უნდა გააჩნდეს მენეჯმენტის მძლავრი საინფორმაციო სისტემა, რადგან ზუსტი და დროული ინფორმაცია ნარმოადგენს ეფექტური ზედამხედველობის ძირითად ფაქტორს. ბანკის დირექტორები აგრეთვე პასუხისმგებელი არიან იმაზე, რომ ბანკის საქმიანობა იმართებოდეს ხშირად და კანონთან შესაბამისობაში.

3. **სწორი პოლიტიკის ფორმულირება და ცხოვრებაში გატარება.** ბანკის დირექტორატის მთავარი მიზანია, გამოიმუშაოს და მიანოდოს ბანკის პრეზიდენტს ნაკლი, ზოგადი სქემა იმ ამოცანებისა და პოლიტიკისა, რომლის თანახმად უნდა განხორციელდეს ბანკის მართვა. ამასთან, დირექტორებმა უნდა შეამოწმონ და პასუხი აგონ იმაზე, თუ რამდენად სწორად სრულდება ეს ამოცანები და პოლიტიკა. ხშირად ასეთი მონახაზი კეთდება ბანკის საქმიანობის ძირითად არეში პოლიტიკის ფორმირების, სტრატეგიული გეგმისა და ბიუჯეტის შედგენისას. სტრატეგიულ გეგმაში განხილული უნდა იქნეს გრძელვადიანი და, ზოგ შემთხვევაში, მოკლევადიანი მიზნები და ამოცანები. სტრატეგიულ გეგმაში ასევე განხილული უნდა იქნეს ის, თუ როგორ შეფასდება დასახული მიზნებისა და ამოცანების შესრულების ხარისხი. პოლიტიკისა და პროცედურების მიზანია, უზრუნველყოს ბანკის მიერ განეული რისკის სწორი მართვა და მისთვის დანესებული ლიმიტების დაცვა.

4. **თვითმომსახურების პრაქტიკის თავიდან აცილება.** როგორც უფროსი მენეჯმენტი, ასევე ბანკის დირექტორატი უნდა ერიდებოდეს ბანკის დირექტორებისადმი მიკერძოებას ან გაუმართლებელი კეთილგანწყობის გამოვლენას.

5. **შიდა კონტროლისა და აუდიტის პროცედურები.** სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა მოითხოვოს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის ყოველწლიური, დამოუკიდებელი გარე აუდიტი, საქართველოს ეროვნული ბანკის გარე აუდიტის შესახებ გამოცემული დადგენილების შესაბამისად. გარდა ამისა, სამეთვალყურეო საბჭო დამატებით პასუხისმგებელია იმაზე, რომ ბანკის შიგნით არსებობდეს ადექვატური შიდა კონტროლის საშუალებები, რაც

როგორც წესი, დაკავშირებულია შიდა აუდიტის ფუნქციებთან. ოპტიმალურ შემთხვევაში შიდა აუდიტის ფუნქციები გამიჯნული უნდა იყოს ბანკის ყოველდღიური სასესხო საქმიანობისა და საბანკო ოპერაციებისაგან.

II. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის ადექვატურობის შეფასება

ეფექტური საინფორმაციო სისტემა იძლევა ორგანიზაციის ეფექტური მართვისთვის აუცილებელ ინფორმაციას. ის გამოიყენება ბანკის ყველა დონის პერსონალისა და სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ, ბანკში წარმოებულ ოპერაციათა სხვადასხვა ასპექტის შემოწმებისა და ბანკის რისკის მართვის მიზნით. ამგვარი, საბუღალტრო და ფინანსური ინფორმაციის მომწოდებელი სისტემების არსებობა აუცილებელია, რადგანაც ისინი უზრუნველყოფენ კონტროლს საბუღალტრო ჩანაწერების წარმოებაზე. იმის გამო, რომ ყველა მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება ეფუძნება ფინანსურ ანგარიშებს, აუცილებელია სათანადო კონტროლის პროცედურების შექმნა, რათა უზრუნველყოფილი იყოს სწორი და მოთხოვნების შესაბამისი ინფორმაციის დროული მიწოდება.

იმისათვის, რომ დავრწმუნდეთ ადექვატური მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის არსებობაში, უნდა გატარდეს შემდეგი ზომები:

ა. შესწავლილი და შედარებული იქნეს სამეთვალყურეო საბჭოს ყველა ანგარიში. გასარკვევია დირექტორებს აქვთ თუ არა საკმარისი და დროული ინფორმაცია უმთავრესი საბანკო ოპერაციების შესახებ, ე.ი. საინვესტიციო საქმიანობის, გაცემული სესხებისა და მათი ვადების გასვლის, წმინდა მოგების დონის, კაპიტალის მოცულობის, ლიკვიდობისა და საპროცენტო განაკვეთების ადექვატურობის შესახებ.

ბ. შესწავლილია მოგება-ზარალის ანგარიშები და ბანკის მოგების დონე, არსებული საპროცენტო განაკვეთები და ის, თუ რამდენად სრულდება ბიუჯეტი, შესაძლებლობის შემთხვევაში, გასაანალიზებელია ბანკის განყოფილებების მომგებიანობა.

გ. ხდება თუ არა დროული და რეგულარული (ყოველკვარტალური) ანგარიშგებები ბანკის უცხოურ პარტნიორებთან ურთ-

იერთობებისა და ანგარიშსწორებების შესახებ, იმის ჩათვლით თუ რა პოზიციით დახურა ბანკმა ის დღე.

დ. დასადგენია, უზრუნველყოფს თუ არა სისტემა ბანკის კაპიტალის მდგომარეობის ანალიზს, იმის ჩათვლით, თუ რამდენად იცავენ ბანკში საბანკო საქმიანობის ნორმატივებს და ლიმიტებს, როგორ გეგმავენ დივიდენდების განაწილებას აქციონერებზე, როგორია განვითარების ფონდი და დაგეგმილი მოგების ოდენობა იმისათვის, რომ დააკმაყოფილონ ზრდის მოთხოვნები, ხარჯები კაპიტალის გაუმჯობესებისათვის და ა.შ.

ე. უზრუნველყოფილია თუ არა დეტალური მოხსენებები ლიკვიდობაზე და ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რამდენად სრულდება ბანკში სებ-ის მოთხოვნები დარეზერვების შესახებ, ანგარიშგება ყველა მნიშვნელოვანი აქტივებისა და ვალდებულებათა შესახებ, ე.ი. სესხებისა და ინვესტიციების, დეპოზიტების, ნასესხები სახსრებისა და გრძელ და მოკლევადიანი მიზნების შესრულებისთვის აუცილებელ სახსრებზე მოსალოდნელი მოთხოვნის შესახებ. სრულდება თუ არა მოთხოვნები ლიკვიდობასთან დაკავშირებული საბანკო ნორმატივებისა და ლიმიტების დაცვის შესახებ.

ვ. აუცილებლობის შემთხვევაში, უზრუნველყოფს თუ არა სისტემა საიმედო და დეტალურ ანგარიშებს ყველა ფილიალის ოპერაციების შესახებ. კარგმა საინფორმაციო სისტემამ დეტალურად უნდა გვიჩვენოს ფილიალების საქმიანობა და უზრუნველყოს ფილიალების მოგება-ზარალის ანგარიშების შესწავლის შესაძლებლობა, რადგანაც ფილიალების საქმიანობის შესახებ მონოდებული ინფორმაცია ძალზე მნიშვნელოვანია ბანკის ოპერაციათა ეფექტური მონიტორინგისათვის.

ზ. უზრუნველყოფს თუ არა სისტემა დეტალურ ინფორმაციას ბანკის საკრედიტო საქმიანობის შესახებ, ე.ი. ინფორმაციას ვადიანი, ვადაგასული და ვადაგადაცილებული კრედიტების, კრედიტების ჩამონერისა და ჩამონერილი კრედიტების ამოღების, ინსაიდერებზე გაცემული სესხებისა და სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ადექვატურობის შესახებ. გვიჩვენებს თუ არა სისტემა საკრედიტო საქმეებში დაშვებული გამონაკლისებ-

ის სიას, ყველა ზომას, მიღებულს სესხების ამოღების მიზნით, ყველა იურიდიული ღონისძიების ჩათვლით და იმას, თუ რამდენად იცავს ბანკი ეკონომიკურ საბანკო ნორმატივებსა და ლიმიტებს.

თ. იძლევა თუ არა სისტემა ინფორმაციას ბანკის საპროცენტო განაკვეთების პოლიტიკის ოპერატიულობის შესახებ. ინფორმაციამ უნდა გვიჩვენოს ყველა აქტივისა და ვალდებულების სტრუქტურა. ყველა შეუსაბამობა ვადებსა და, საპროცენტო განაკვეთებში, ყველა მნიშვნელოვანი აქტივი ან ვალდებულება, რომელთა ვადა გადის მომავალი თვის განმავლობაში და დაშვებული შეცდომების გამოსწორების მიზნით, მენეჯმენტის მიერ მიღებული ყველა ზომა.

ი. აუცილებლობის შემთხვევაში, შემომონებელმა აგრეთვე უნდა შეამომოს ყველა სხვა ანგარიში, გარესაბალანსო ანგარიშების ჩათვლით, ნაღდ თანხებთან ჩატარებული ოპერაციები (სალაროს დანაკლისების ჩათვლით) და სტრატეგიული გეზმის განხორციელებისას მიღწეული შედეგები.

III. მენეჯმენტის ადექვატურობის შეფასება

ბანკის მენეჯმენტი პასუხისმგებელია ბანკის ოპერაციებზე, აქტივების ხარისხზე და მომავალი საქმიანობის დაგეგმვაზე. ამრიგად, მენეჯმენტი უნდა შეფასდეს როგორც მისი მომავალი გეგმების მიხედვით, ასევე ბანკის მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის მიხედვით.

სამომავლო გეგმების შესწავლისას უნდა შეფასდეს ის ღონისძიებები, რომლებსაც გაატარებს მენეჯმენტი იმისათვის, რომ მოამზადოს ბანკის უფროს ხელმძღვანელ მუშაკთა ცვლა. მიუხედავად იმისა, რომ ძალზე მნიშვნელოვანია, შევაფასოთ მენეჯმენტის მიერ შესრულებული მუშაობა, აგრეთვე მნიშვნელოვანია დავადგინოთ ის, თუ რის გაკეთებას აპირებს ბანკის მენეჯმენტი მომავალში, რადგანაც ბანკების ზედამხედველობის სამმართველოს ძირითადი მიზანია, მოახდინოს შესაძლო პრობლემების პროფილაქტიკა. ე.ი. გაატაროს ზომები მანამ, სანამ წარმოიქმნება პრობლემა.

ბანკის მიერ დასახული მიზნების მიღწევისთვის ძალზე მნიშ-

ენელოვანია მენეჯმენტის მიერ განვითარების პერსპექტივების შეფასება. მენეჯმენტის ეფექტურობისა და მისი გავლენის შეფასებისას ძალზე მნიშვნელოვანია შეფასდეს მენეჯმენტის სტრუქტურა, უფროსი მენეჯმენტისა და განყოფილებების უფროსების (საშუალო მენეჯმენტის) ჩათვლით. გასათვალისწინებელია, რომ სხვადასხვა მასშტაბისა და სირთულის ბანკების მენეჯმენტს მოეთხოვება გამოცდილებისა და კვალიფიკაციის სხვადასხვა დონე. შემომონმებელმა უნდა გაითვალისწინოს ის, რომ ბანკის მენეჯმენტი იმყოფება არა მარტო შემომონმებელთა გავლენის ქვეშ, არამედ განიცდის კლიენტების, აქციონერთა და კონკურენტთა გავლენას. კლიენტებს (მენაბრეებს) სურთ მეტი საპროცენტო განაკვეთი დეპოზიტებზე, აქციონერები მოითხოვენ დივიდენდებს. მენეჯმენტმა უნდა აწონ-დაწონოს ყველა ეს მოთხოვნა და შეუფარდოს ისინი იმ მოთხოვნებს, რომელთაც უყენებს მას მზარდი კონკურენცია. უმეტეს შემთხვევაში ეს დანოლა ძალზე მძიმეა და ბანკისათვის თითქმის შეუძლებელია თავისი გრძელვადიანი მიზნების მიღწევა ფრთხილი დაგეგმვისა და მენეჯმენტსა და სამეთვალყურეო საბჭოს შორის კოორდინაციის გარეშე. ამ მიზნის ეფექტური მიღწევისათვის, მენეჯმენტს ცხადად უნდა ესმოდეს ბანკის მდგომარეობა ფინანსურ ბაზარზე. ამასთან, მენეჯმენტმა უნდა სცადოს, გამოიყენოს თავისი ბანკის ძლიერი მხარეები, რათა მიაღწიოს თავისი მდგომარეობის გამტკიცებასა და საქმიანობის გაფართოებას.

საჭიროა, გამოიყენებულ იქნეს შემომონმების ყველა პროცედურა იმისათვის, რომ შეიქმნას ნათელი სურათი იმისა, თუ როგორია ბანკის ყველა განყოფილებისათვის მენეჯმენტის სუსტი და ძლიერი მხარეები და აგრეთვე სურათი იმისა, თუ როგორია ბანკის არსებული მდგომარეობა და როგორ შეიცვლება მომავალში. შემომონმების პირველად მიზნებთან ერთად (აქტივების ხარისხის შეფასება, მოგება და ა.შ.). ნათლად გასარკვევია ის, თუ რას წარმოადგენს ბანკის მენეჯმენტი, შეფასდეს მისი კომპეტენტურობა, დოკუმენტური პოლიტიკისა და პროცედურების დაცვა და ა.შ.

ხელფასების შესწავლა. მენეჯმენტის შესწავლისას უნდა შეფასდეს იმ ხელფასის დონე, რომელსაც უხდიან შემსრულებელ

მუშაკებს, ხელფასების დონე შედარებული უნდა იქნეს ანალოგიური ბანკების ხელფასების დონეებთან. რა თქმა უნდა, სებ-ის უნარი, გააკონტროლოს აღმასრულებელი მუშაკების ხელფასის დონე, – შეზღუდულია, განსაკუთრებით, თუ ბანკის ფინანსური მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია. ამავე დროს, შემომონებელმა უნდა გააფრთხილოს მენეჯმენტი (ზეპირად), რომ ძალზე მაღალმა ხელფასებმა შეიძლება გამოიწვიოს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესება.

კადრები. უფროსი მენეჯმენტი აგრეთვე პასუხისმგებელია ბანკის პერსონალის კვალიფიკაციაზე და კომპეტენტურობაზე. პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ბანკის შემდგომი ფუნქციონირებისათვის. პერსონალის კარგი მართვის ნიშნებია:

- ორგანიზაციული სტრუქტურა და ნათელი უკუკავშირი (საინფორმაციო ხაზები);

- პერსონალის ყოველი წევრის სტატუსის დეტალური აღწერა;

- შტატის გაზრდისა ან შემცირების წინდახედული დაგეგმვა;

- შესაბამისი პერსონალის მომზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება;

- ბანკის პერსონალის მიერ თავისი ფუნქციების შესრულება-დობის შემოწმება;

- საიმედო კომუნიკაციური სისტემის უზრუნველყოფა.

სტრატეგიული გეგმა. სტრატეგიული გეგმის შემუშავება ხდება უფროსი მენეჯმენტის მიერ და წარმოადგენს ბანკის მომავალი განვითარების მონახაზს. სტრატეგიულ გეგმაში განხილული უნდა იქნეს გრძელვადიანი და, ზოგ შემთხვევაში, მოკლევადიანი მიზნები და ამოცანები. ნაჩვენები უნდა იყოს მათს შესრულებაში მიღწეული პროგრესის შეფასება. სტრატეგიული გეგმისა და ბიუჯეტის ეფექტურობა ეცემა, თუ არ არის შემუშავებული შემოწმების ეფექტური სისტემა. სტრატეგიული გეგმა შეიძლება იყოს სხვადასხვა მოცულობის, იმისდა მიხედვით, რამდენად დიდია ბანკის საქმიანობის მასშტაბი, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ის უნდა მოიცავდეს:

- ბიუჯეტს ან წმინდა მოგების გეგმას;
- კაპიტალის გეგმას, რომელშიც ნაჩვენებია იქნება კაპიტალის ის ოდენობა, რომელიც აუსცილებელია მიმდინარე და მომავალი ოპერაციების უზრუნველსაყოფად. ასევე კაპიტალის იმ ხარჯების დაგეგმვას, რომლებიც დაკავშირებული იქნება თავისუფალი სახსრების გამოყენებასთან;

- ბანკის შიგნით შემუშავებულ ყველა პროექტსა და პროგნოზებს;

- დოკუმენტურად გაფორმებულ გეგმებს, რომლებიც ეხება ბანკის საერთო განვითარების მიმართულებას. ოპტიმალურ შემთხვევაში, საერთო გეგმა გამაგრებული უნდა იყოს ბანკის სხვადასხვა განყოფილების მიერ წარდგენილი წერილობითი გეგმებით, რომლებშიც გაშიფრული იქნება ყოველი განყოფილების როლი ბანკის საერთო განვითარებასა და მართვაზე. გეგმაში აგრეთვე განხილული უნდა იქნეს ბანკის ზრდა და გაფართოება;

- აქტივების მოცულობისა და სტრუქტურის ცვლილებებს;
- დაფინანსების წყაროების ცვლილებებს.

ფილიალების მართვა. ბანკის მენეჯმენტი ვალდებულია, იქონიოს კონტროლისა და ინფორმაციის მძლავრი სისტემა, რადგან ფილიალის ფინანსურ ინფორმაციასა და მათი საქმიანობის ცოდნას ენიჭება დიდი მნიშვნელობა იმისათვის, რომ ბანკის მენეჯმენტი და შემომონმებელი კარგად გაერკვეს ბანკის საქმიანობაში.

მენეჯმენტმა შეიძლება შექმნას ფილიალების მართვის პროგრამები, რომლებიც უნდა თანხვდებოდეს – სათაო ოფისის პროგრამებს; შტატებზე მოთხოვნილებებს; ბანკის ფილიალის პერსონალის მომზადების დონის შეფასების და კვალიფიკაციის ამაღლების პროგრამებს; სათაო ოფისის ხელმძღვანელობასთან მოხსენებების წარსადგენად არსებულ საკომუნიკაციო ხაზებს (არსებს, რომელთა საშუალებითაც ხდება უფროსი პასუხისმგებელი მუშაკისადმი ანგარიშების წარდგენა). სათაო ოფისისადმი მონაცემების გადაცემის სიხშირეს.

ამასთან, რადგანაც ყველა ფილიალი ვალდებულია, გაატაროს მენეჯმენტის პოლიტიკა, ფილიალის ხელმძღვანელი მენეჯმენტი მონაწილეობას უნდა იღებდეს ან იყოს სრულად ინფორმირებული

ლი: სათაო ოფისის პოლიტიკის სტრატეგიულ მიმართულებებსა და დეპოზიტებზე ან სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებების შესახებ.

IV. რისკის მართვის სისტემის ადექვატურობის შეფასება

მიუხედავად იმისა, რომ რისკის მართვის სისტემის მასშტაბი დამოკიდებულია ბანკის სიდიდესა და სირთულეზე, ბანკის სიდიდისგან დამოუკიდებლად რისკის მართვის სისტემა წარმოადგენს ყოველი ბანკის საქმიანობის შემადგენელ ნაწილს. სამეთვალყურეო საბჭოს პასუხისმგებლობაში შედის – დაადგინოს რისკის შესაბამისი დონე და შეამოწმოს ის პარამეტრები, რომლებიც გამოყენებულ უნდა იქნას იმისათვის, რომ საქმიანობა ამ საზღვრებში წარმოებდეს. რისკის ადექვატური მონიტორინგის, პრობლემების დადგენის და კონტროლის მექანიზმის ნაკლებობა წარმოადგენს სერიოზულ ხარვეზს და მოითხოვს დაუყოვნებლივ გამოსწორებას. ამ შემთხვევაში საბანკო ზედამხედველობის სამმართველომ უნდა მიიღოს აუცილებელი ზომები.

ცალკე აღებული ბანკის რისკის მართვის სისტემის შეფასებისას, საჭიროა კარგად გარკვევა ბანკთან დაკავშირებულ რიშიდა კონტროლის სამსახურისი, რათა შეფასდეს, როგორი რისკის მართვა სჭირდება ბანკს. ყოველდღიური (მიმდინარე) საქმიანობისთვის საკმარისი იქნება შედარებით მარტივი სისტემა. უფრო რთული ბანკებისათვის, რომლებიც ეწევიან სხვადასხვა საქმიანობას და რომლის მენეჯმენტის სტრუქტურული დაშორებულია უშუალო საქმიანობიდან, საჭიროა შეიქმნას რისკის მართვის უფრო რთული სისტემა.

საინტერესოა რისკის მართვის სისტემის შემოწმების პროცედურები:

1. სამეთვალყურეო საბჭოს და მენეჯმენტის ხარვეზები.

ა. შესასწავლია სამეთვალყურეო საბჭო შემდეგი კუთხით – შეიმუშავა და მიიღო თუ არა არსებულ რისკთან დაკავშირებული სპეციალური პოლიტიკა?

● დაამტკიცა თუ არა სამეთვალყურეო საბჭომ საერთო საქმიანობის სტრატეგია (სტრატეგიული ბიზნეს-გეგმა)?

● ახდენს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო რისკის საზღვრებ-

ის პერიოდულ გადასინჯვას იმ მიზნით, რომ გაითვალისწინოს ბანკის სტრატეგიისა და საბაზრო პირობების ცვლილებანი?

● არის თუ არა სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ მოგროვილი ინფორმაციის დონე და მონაწილეობის ხარისხი შესაბამისობაში ბანკის საქმიანობის სიდიდესა და მიზნებთან? ანუ შეესაბამება თუ არა ბანკის საქმიანობას და ამ საქმიანობის მიზნებს სამეთვალყურეო საბჭოს ცოდნისა და მონაწილეობის დონე (ხარისხი)?

ბ. შეისწავლა ბანკის მენეჯმენტი (ხელმძღვანელობა) შემდეგი კუთხით:

● ასრულებს თუ არა მენეჯმენტი ბანკის პოლიტიკას, იმდენად, რამდენადაც ამას მოითხოვს სამეთვალყურეო საბჭო?

● სრულად მონაწილეობს თუ არა ბანკის მენეჯმენტი ბანკის საქმიანობაში და გააჩნია თუ არა მას ბანკის საქმიანობის ყველა სფეროს ცოდნა? ასევე, გააჩნია თუ არა ამ საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკის საკმარისი ცოდნა? ესმის თუ არა მენეჯმენტს რა საქმიანობას ეწევა ბანკი და იცის თუ არა, რა რისკია დაკავშირებული ამ საქმიანობებთან?

● დარწმუნებულია თუ არა მენეჯმენტი იმაში, რომ საქმიანობის ყველა მიმართულება ადექვატურადაა დაკომპლექტებული კომპეტენტური კადრებით?

● შეუძლია თუ არა მენეჯმენტს მოახდინოს რეაგირება რისკის განმსაზღვრელ გარეშე პირობათა ცვლილებებზე?

2. ადექვატური პოლიტიკა და ლიმიტები.

ა. განსახილველია პოლიტიკა და საზღვრები შემდეგი კუთხით:

● შეესაბამება თუ არა პოლიტიკა მენეჯმენტის სიდიდეს, სირთულესა და ბანკის შინაგან სტრუქტურას. თუ ბანკის სირთულე და ორგანიზების დონე იზრდება და უფროსი მენეჯმენტი ნაკლებად ხდება ჩართული ყოველდღიურ საბანკო საქმიანობაში, საბანკო პოლიტიკა და პროცედურები უნდა გახდეს უფრო დეტალიზირებული.

● შეესაბამება თუ არა არსებული პოლიტიკა და არსებული საზღვრები მენეჯმენტის უნარს და ბანკის საერთო ფინანსურ მდგომარეობას?

● ნათლად განსაზღვრავს თუ არა პოლიტიკა პასუხისმგებლო-

ბის არეებს?

- უზრუნველყოფს თუ არა პოლიტიკა ახალი საქმიანობის კონტროლს, რათა ყოველი რისკი გაითვალისწინებოდეს და იმართებოდეს?

3. რისკის მართვის და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა.

ა. განსახილველია მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა შემდეგი კუთხით:

- უზრუნველყოფს თუ არა მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა საკმარის მონაცემებს იმისათვის, რომ მოხდეს ბანკის ყველა მნიშვნელოვანი რისკის მონიტორინგი და მართვა?

- რეგულარულად მონმდება თუ არა, რამდენად სამართლიანი და სანდოა ის დაშვებები და მონაცემთა წყაროები, რომელსაც იყენებენ რისკის მონიტორინგისათვის?

- არის თუ არა ანგარიშები საკმარისად დეტალიზებული იმისათვის, რომ სწორად ასახონ რისკის დონე, უზრუნველყონ პოლიტიკის მიერ დაწესებული საზღვრებისა და მიზნების დაცვა და გვიჩვენებენ თუ არა მოხსენებები, თუ რამდენად სრულდება არსებული გეგმები?

- არის თუ არა მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოსადმი ნარდგენილი მოხსენებები დროული, სწორი და საკმარისი იმისათვის, რომ უზრუნველყონ უარყოფითი ტენდენციების აღმოჩენა და ბანკის რისკის დონის სწორი შეფასება?

4. შიდა კონტროლი და აუდიტის პროცედურები.

შესაფასებელია შიდა კონტროლი შემდეგი კუთხეებით:

ა. შიდა კონტროლი:

- მონმდება თუ არა შიდა კონტროლი დამოუკიდებელი შიდა ან გარე აუდიტორების მიერ? თუ ბანკის სიდიდე არ იძლევა შიდა ან გარე აუდიტის ჩატარების საშუალებას, მაშინ შიდა კონტროლი უნდა განხორციელდეს იმ მუშაკების მიერ, რომლებიც დამოუკიდებელნი არიან იმ საქმიანობისგან, რომლებსაც განიხილავენ.

- შეესაბამება თუ არა შიდა კონტროლის სისტემა ბანკის რისკის ზომას, დონესა და სერიოზულობას?

- უზრუნველყოფს თუ არა შიდა კონტროლის სისტემა კანონისა და საბანკო საქმიანობის წესების დაცვას და ფინანსური რისკ-

ის ანგარიშების სწორ სტრუქტურას?

ბ. განსახილველია აუდიტის პროცედურები შემდეგი კუთხით:

- შეიცავს თუ არა ბანკის შიდა აუდიტის ფუნქციები შიდა კონტროლის მიმოხილვას და საინფორმაციო სისტემის შემოწმებას?

- დამოუკიდებელია თუ არა აუდიტის ფუნქციები?

- იხილავენ თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო ან აუდიტის კომიტეტი აუდიტის ფუნქციების ეფექტურობას?

დასკვნა. ა. მას შემდეგ, რაც დასრულდება მენეჯმენტის შემოწმების პროცედურები, უფროს მენეჯმენტთან ერთად განიხილება შედეგები (შესაძლებლობის შემთხვევაში ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებთან ერთადაც). ეს განხილვა წარმართული უნდა იყოს იქითკენ, რომ მიღწეულ იქნას მენეჯმენტის „ზოგადი ფილოსოფიის“ გაგება და მიღებულ იქნას თანხმობა შესაბამისი ზომების გატარების თაობაზე.

ბ. მას შემდეგ, რაც დასრულდება შესაბამისი თათბირები ბანკის მენეჯმენტთან, განისაზღვრება მენეჯმენტის რეიტინგის კომპონენტები: ბანკის მენეჯმენტის სრულმა შეფასებამ უნდა გაითვალისწინოს, რამდენად ადექვატურია სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ შემუშავებული პოლიტიკა და პროცედურები და რამდენად მისდევს მათ მენეჯმენტი, რამდენად ეფექტურია ზედამხედველობა და კონტროლი მენეჯმენტზე, რამდენად ხარისხიანად ასრულებს სამეთვალყურეო საბჭო თავის ფუნქციებს, რამდენად ადექვატურია მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა, რისკის მართვა და კონტროლი და რამდენად კარგია ბანკის საერთო ფინანსური მდგომარეობა. ამასთან, გათვალისწინებული უნდა იქნეს ყველა შიდა და გარე ფაქტორი მენეჯმენტის უცვლელობის ჩათვლით. ცვლილებები მენეჯმენტში (დანინაურება, შეცვლა, დათხოვნა და ა.შ.) და სტრატეგიული დაგეგმვა. ვინაიდან მენეჯმენტის შეფასება ხდება სუბიექტურად, ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი შემოწმების პროცედურის შედეგის გათვალისწინებით, აუცილებელია, რომ შემოწმებულმა გამოიჩინოს კეთილგონიერება და სიფრთხილე. შეფასებისათვის შემოღებულია სიდიდეები, სადაც 1 ყველაზე

კარგს, ხოლო 5 ყველაზე ცუდს ნიშნავს.

გ. მას შემდეგ რაც ჩატარდება ყველა მოლაპარაკება და თათბირი და დადგენილი იქნება მენეჯმენტის რეიტინგის საბოლოო კომპონენტები, უნდა მომზადდეს შემომწმების ანგარიშის კომენტარები. კომენტარში უნდა მიეთითოს:

1. სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ თავისი ფუნქციის შესრულება, ამასთან, ბანკის მენეჯმენტთან მოლაპარაკებისას არ ეჩვენება მენეჯმენტის რეიტინგის რიცხვითი კომპონენტები და გამოიყენება შემდეგი სიტყვები:

- 1 – დამაკმაყოფილებელი
- 2 – ადექვატური
- 3 – ნაკლებად ადექვატური
- 4 – არაადექვატური
- 5 – კრიტიკული.

17.10. ზედამხედველობა და რეგულირება საბანკო მენეჯმენტში

ზედამხედველობა და რეგულირება საბანკო მენეჯმენტის განუყოფელი ელემენტებია. ამ მიმართულებით ჩატარებული საქმიანობა გარემოს ზედა (მმართველურ) სფეროში დევს და მას პირდაპირი ზემოქმედება ახასიათებს. ამ საქმიანობის წყალობით, დგინდება ბანკის მუშაობის საზღვრები და წესები, ხდება ნორმატიული რეგულირება. ხორციელდება ბანკებისა და მათი კლიენტების ინტერესების დაცვა. ბანკების თვალსაზრისით, ზედამხედველობას აქვს როგორც პოზიტიური (წარმმართველი, მაორგანიზებელი, მარეგულირებელი), ისე ნეგატიური ასპექტები (აქტივობის დაქვეითება, ოპერაციების შემოსავლიანობის კლება, დამატებითი ორგანიზაციული მოვალეობები, დამატებითი საოპერაციო ხარჯები და ა.შ.). მაგრამ შეფასებათა განსხვავებულობის მიუხედავად, მხოლოდ იმ საბანკო მენეჯმენტს, რომელიც ხორციელდება მოთხოვნებისა და ნორმატივების ფარგლებში და საბანკო ზედამხედველობის გამოყენებას ითვალისწინებს, გააჩ-

ნია ბანკის სტაბილურობის, ეფექტიანობისა და კარგი იმიჯის უზრუნველყოფის უნარი.

საბანკო სისტემაში ზედამხედველობისა და რეგულირების მიზნები და ამოცანები. მთელი იერარქიული სტრუქტურისათვის საბანკო მეთვალყურეობის მთელი სისტემების წინაშე მდგომი ძირითადი ამოცანები ყველაზე განზოგადებულად შემდეგნაირად შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ:

1. „ჯანსაღი“ საბანკო სისტემის როგორც ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი და მისი ეკონომიკის სტაბილურობის გამაუმჯობესებელი ერთ-ერთი საბაზო ფაქტორის მხარდაჭერა და გარანტირება.

2. ბანკების კლიენტების კანონიერი და მიზანშეწონილი ინტერესების დაცვა, უპირველეს ყოვლისა, იმ მეანაბრეების, რომლებსაც თავიანთი სახსრები ბანკებში აქვთ დაბანდებული, და იმ ინვესტორებისა, რომლებსაც სახსრები ბანკების სავალო ინსტრუმენტებში აქვთ განთავსებული. ამგვარი დაცვის აუცილებლობას ის განსაზღვრავს, რომ უამრავ მეანაბრეს არ შეუძლია ბანკის რისკის შესაფასებლად საჭირო ინფორმაციის შეგროვება და გაანალიზება, კონკრეტული ბანკის მიმართ მეანაბრეთა ნდობის დაკარგვამ კი შესაძლებელია მთელი საბანკო სისტემის მიმართ უნდობლობა გამოიწვიოს. საბანკო მეთვალყურეობის წინაშე მდგომი ამოცანების მრავალფეროვნება და მრავალმიმართულებიანობა საბანკო საქმიანობის განმსაზღვრელი მიზნების წრით კონკრეტიზდება. ეს მიზნები უფრო კონკრეტულად შემდეგნაირად შეგვიძლია გამოვყოთ და ჩამოვაყალიბოთ:

● სტაბილიზაციის მიზნები – იმ სასიკეთო ტენდენციების განსაზღვრა და შენარჩუნება, რომლებიც ბანკებისა და საკრედიტო დაწესებულებების განვითარებისა და საქმიანობის სხვადასხვა ეტაპებზე გამოვლინდა (საბანკო პროდუქტების გაფართოება და დაკომპლექტება, საბანკო პოლიტიკის წარმართვა კლიენტებთან პარტნიორულ ურთიერთობებზე და ა.შ.);

● სტიმულაციის მიზნები – ცალკეული ტიპებისა და სახეების ბანკების და ფინანსური დაწესებულებების, საბანკო საქმიანობის ცალკეული მიმართულებებისა და საბანკო გარიგებების, სა-

ბანკო პროდუქტების ხარისხობრივ მახასიათებელთა გეოგრაფიული და სოციალური შემადგენელი ელემენტების წახალისება და საქმიანობის განმტკიცება (ბანკების ინოვაციური სპეციალიზაციის, გრძელვადიანი დაკრედიტებისა და ინვესტიციების, ბანკების მიერ კონვერსიული პროგრამების დაფინანსების და ა.შ. სტიმულირება);

- ნეიტრალიზაციის მიზნები – საკრედიტო სისტემის (ბანკებისა და საკრედიტო დაწესებულებების) დაცვა არაკეთილსასურველი გარე და მაკროეკონომიკური ობიექტებისა და ზემოქმედებისაგან (ეროვნული ვალუტების მხარდაჭერის ღონისძიებები, ანტიინფლაციური ღონისძიებები, ეროვნულ ბაზარზე დასაშვები საგარეო კონკურენტების მკაცრად შერჩევა და მათი საქმიანობის შეზღუდვა);

- მხარდაჭერისა და აღდგენის მიზნები – კონკრეტული ბანკების, საკრედიტო ორგანიზაციებისა თუ მათი ჯგუფების მხარდაჭერა ისეთ კრიტიკულ სიტუაციებში, რომელსაც ინვეს ობიექტური მიზეზები ან პოლიტიკური და მაკროეკონომიკური, აგრეთვე, საგარეო ფაქტორები;

საბანკო ზედამხედველობის მოთხოვნები. ცალკეული ქვეყნების საბანკო მენეჯმენტის სფეროებში ზედამხედველობისა და რეგულირების ორგანოების მიერ გამოყენებული მიდგომები და ნორმატივებისა და შეზღუდვების სახეები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ამის მიუხედავად, მაინც შესაძლებელია მათგან ყველაზე უფრო ზოგადისა და მნიშვნელოვანის გამოყოფა:

1. კაპიტალისადმი წაყენებული მოთხოვნები მოიცავს:

- მოთხოვნები კაპიტალის მინიმალური ზომის მიმართ (ფულის კონკრეტული თანხის სახით, რომელიც ზოგჯერ საკრედიტო დაწესებულების ტიპზე დამოკიდებულებით იცვლება) ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტია დამწყები კონტროლისა, რომელიც აფერისტების სტრუქტურებისგან იცავს ფინანსურ ბაზრებს;

- მოთხოვნები ადექვატური (საკმარისი) კაპიტალის მიმართ გარკვეულ ურთიერთობათა სახით:

● ბანკის ან საკრედიტო დაწესებულების კაპიტალისა და ვალდებულებების;

ბანკის კაპიტალისა და აქტივების, რომლებიც რისკის გათვალისწინებითაა შენონილი (კუკის კოეფიციენტი საერთაშორისო სტანდარტებში). თანამედროვე ანალიტიკური მიდგომა მოითხოვს ბანკის აქტივების სტრუქტურისა და რისკის დონის მიხედვით და მათ დიფერენცირებულად აღრიცხვას, ამ ნორმატივის განსაზღვრაში. მაგალითად, მინიმალური რისკის აქტივების შენონვა ხდება „0“ კოეფიციენტის რისკების სკალით და, მაშასადამე, ნორმატივის გაანგარიშებაში ისინი არ მონაწილეობს. საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, კუკის კოეფიციენტის გაანგარიშების დროს კაპიტალს ყოფენ მთავარ და დამატებით კაპიტალად. ითვალისწინებენ კაპიტალის შედგენილობისა და სტრუქტურის მიმართ იმ მოთხოვნებს, რომლებიც კრძალავს ცალკეული სახის აქტივების შეტანას სანესდებო კაპიტალში და ზღუდავს ამ კაპიტალის არაფულადი ნაწილის სიდიდეს. (მაგალითად, რუსეთში – 20% პირველ ორ წელს და 10% – მომდევნო წლებში).

2. კრედიტის სიდიდის შეზღუდვა მოიცავს:

● კონკრეტული მსესხებლისათვის კრედიტის (რისკის) ზედა ზღვარის დადგენას. ჩვეულებრივ, მას ფინანსური-საკრედიტო დაწესებულების კაპიტალის სიდიდეს უკავშირებენ;

● სამენარმეო საქმიანობის კონკრეტული სფეროსთვის, ეკონომიკური სექტორისთვის ან ქვედანაყოფისთვის განეული საკრედიტო მომსახურების მოცულობისა და ხარისხის შეზღუდვას.

3. ბანკის უფლებამოსილებათა შეზღუდვა მოიცავს:

● აქტივების პორთფელში მთელი რიგი ოპერაციების ჩართვის შეზღუდვას ან აკრძალვას (მაგალითად, ცალკეული სახის ფასიანი ქაღალდების განთავსების გარანტიები, თვითონ ანდერსაიტინგის და დაზღვევის გარანტიები და ა.შ.);

● შეზღუდვები მთელ რიგ აქტივებზე, მაგალითად, უძრავი ქონების ან არამყარი სანარმოების აქციების ფლობის სახით.

4. იმ პირებზე კრედიტების გაცემის შეზღუდვა, რომლებიც

კონფიდენციალურ საიდუმლოებას ფლობენ. ეს ეხება მოცემული ბანკის პერსონალს, პირველ რიგში კი – ბანკების მმართველებს, მათ დირექტორებსა და მესაკუთრებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, საკმაოდ იზრდება ბოროტმოქმედების რისკი.

5. კომერციული ბანკების ფლობის უფლების აკრძალვა ან შეზღუდვა არაფინანსური ორგანიზაციებისა და კომპანიებისთვის (ზოგიერთ ქვეყანაში). ეს საშუალებას მისცემდა მათ, საკრედიტო მომსახურებით ესარგებლათ შერბილებული მოთხოვნებისა და პირობების დაცვით, ამ ოპერაციების რისკის ზედმინევნით გათვალისწინების გარეშე.

6. გარანტიებისა და საგარანტიო ვალდებულებების ნაწილში შეზღუდვები მოიცავს:

- დასაზღვევი დეპოზიტების თანხის ზედა ზღვარის დანესებას (აშშ-ში - 100 ათ.დოლარი);

- იმ შენაბრეთა წრის შეზღუდვას, ვის დეპოზიტებსაც აზღვევენ;

- მესამე პირთა იმ ვალდებულებების ზღვრული ლიმიტის დანესებას, რომლებზეც ბანკები გარანტიებს ან ვალებს გასცემენ. ამ ლიმიტის გადაჭარბებას, როგორც წესი, არ მოსდევს ზემოქმედების ღონისძიებები, მაგრამ ეს მკვეთრად სცემს დაბლა ბანკის რეიტინგს.

საბანკო ზედამხედველობის უფლებამოსილებანი. საბანკო ზედამხედველობის წინაშე მდგარი მიზნებისა და ამოცანების რეალიზებას ახდენენ მისი ორგანიზაციული სტრუქტურები. ხშირად ამას საფუძვლად უდევს სპეციფიკური სცენარები და სქემები, რომლებიც მოიცავს რეგულირების ინდიკატორებს, მაჩვენებლებს, ანალიზის ხერხებს, ინსტრუმენტების გამოყენების არსენალსა და თანმიმდევრობას. ეფექტიანი და მიზანმიმართული საბანკო ზედამხედველობისა და რეგულირების ორგანიზება ლოგიკურად მოითხოვს იმას, რომ, საბანკო ზედამხედველობის სტრუქტურირებისა და ორგანიზების თავისებურებების მიუხედავად, მის პასუხისმგებელ ფუნქციურ სტრუქტურებს უნდა გააჩნდეს არა მარტო საკმარისად მძლავრი საინფორმაციო-ანალიტიკური ბაზა, არამედ ძალაუფლება და უფლებამოსილე-

ბაც საიმისოდ, რათა სრულად და ადექვატურად შეასრულოს თავისი ფუნქციები, ე.ი. პქონდეს არა მარტო „დიაგნოზის დასმის“, არამედ „მკურნალობის“ უნარიც.

თუ მაკონტროლებელ ორგანოს საკმარისი უფლებამოსილება არა აქვს თავისი სამუშაოს შესასრულებლად (ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემია განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში), დამოუკიდებლად არ შეუძლია მიიღოს და გამოიყენოს მკაცრი ადექვატური ზომები, მაშინ საეჭვო ხდება, რომ ის შეძლებს თავისი მოვალეობებისთვის თავის გართმევას.

ამგვარად, საბანკო ზედამხედველობის ორგანოების ასეთ ზომებს მიმართავენ მისმენეჯმენტის თავიდან აცილების, შეზღუდვისა და მისი შედეგების გამოსწორებისათვის. ყველაზე ზოგადად, ამ უფლებამოსილებებში შედის:

1. პირველდანიყებითი კონტროლი – ნესებისა და შეზღუდვების დანესების, აგრეთვე, მათი მეშვეობით, ბაზარზე ახალი ბანკის ან საკრედიტო დანესებულების კონტროლის უფლება და მექანიზმი (ფორმირების მოსამზადებელი ეტაპები, მათთვის ლიცენზიის მიცემა და რეგისტრაცია, მუშაობის სასტარტო ეტაპი, ფილიალთა ქსელის განვითარება, ოპერაციების, ახალი დარგებისა და სამოქმედო ტერიტორიების ათვისება). ეს კონტროლი მოიცავს იმ აკრძალვასაც, რომელიც საბანკო ზედამხედველობის უფლებამოსილებებითაა დადასტურებული და ითვალისწინებს ჯარიმების გადახდევინებას და სასამართლო ორგანოების მეშვეობით იმ იურიდიული პირების საქმიანობის შეწყვეტის მოთხოვნას, რომლებიც ბანკებსა ან საბანკო ოპერაციების შემსრულებლებს უწოდებენ თავიანთ თავს), სათანადო ლიცენზია კი არ გააჩნიათ.

პირველდანიყებითი კონტროლის მოთხოვნები შესაძლოა გულისხმობდეს:

- საპროცედურო და საინფორმაციო უზრუნველყოფის მოთხოვნას ბანკის ან საკრედიტო დანესებულების რეგისტრაციისათვის საჭირო დოკუმენტების ნორმატიული ნაკრების სახით;

- სანესდებო ფონდში შესატანი სახსრების წარმოშობის

კანონიერების მოთხოვნას (აუდიტორული დასკვნა ან დეკლარაცია შემოსავლების შესახებ);

- იმის მოთხოვნას, რომ სანესდებო ფონდის ფორმირებისათვის არ გამოიყენებენ მოზიდულ ფულად სახსრებს, აგრეთვე საზოგადოებრივი ორგანიზაციების (გაერთიანებების) ფულად სახსრებს და საკუთრების სხვა ობიექტებს;

- მოთხოვნა სანესდებო ფონდის მინიმალური სიდიდისა და მასში არაფულადი აქტივების წილის ზღვრული სიდიდის შესახებ;

- მოთხოვნა ბანკის აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელთა კვალიფიკაციაზე, მუშაობის სტაჟზე და ბიოგრაფიის კრიმინალურ და პროფესიულ წარსულზე;

- მოთხოვნა სანესდებო ფონდის ფორმირების ვალების მიმართ;

- მოთხოვნა ბანკის საქმიანობის დანყების ვადის მიმართ მისი რეგისტრაციის მომენტიდან.

ამ ეტაპზე საბანკო ზედამხედველობის მიზნები და ამოცანები საკმაოდ კარდინალურია – თაღლითი ბანკირი ვერ უნდა გახდეს (მან ვერ უნდა შექმნას ბანკი ან ვერ უნდა მოახერხოს უკვე მოქმედ ბანკზე კონტროლის დანესება). ამის შესაბამისად, ადექვატურია მისი უფლებამოსილებანიც – რეგისტრაციაზე უარის თქმა (ლიცენზიის არგაცემა) და ლიცენზიის გამოწვევა.

2. გამაჯანსაღებელი რეგულირება – ბანკებისა და საკრედიტო ორგანიზაციების მდგომარეობის ანალიზისა და დიაგნოსტიკის უფლება და მექანიზმი, აუცილებელი აღდგენითი ზომების გატარების მოთხოვნისა და გაკონტროლების უფლება, ამ ზომების თავსმობხვევის, მათზე დაკვირვების, ნორმატიული პირობებისა და შეზღუდვების ჩარჩოებში გასაკონტროლებელი სტრუქტურების მოქცევის შეფასების უფლება.

3. იძულების ზომები – ბანკებისა და საკრედიტო ორგანიზაციების პრობლემური მდგომარეობის გამოვლენისა და შეფასების უფლება, საკმაოდ მკაცრი და ვითარების ადექვატური, როგორც ერთჯერადი, ისე კომპლექსური და თანმიმდევრული ზომების მიღება იმაზე დამოკიდებულებით, თუ როგორია ამ ზომების

ქმედითობა და ზედამხედველობა გასანევი სტრუქტურების რეაგირება მათზე. გასატარებელი ზომების მთავარი მიზანია პოლიტიკის, სტრატეგიისა და ტაქტიკის მიზნების, ზოგჯერ – ბანკების მენეჯმენტის ორგანიზაციული სტრუქტურის მკვეთრად შეცვლა პრობლემური, კრიზისული მდგომარეობიდან მათ გამოსაყვანად, რადგან ეს კიდევ შესაძლებელია, ხოლო „ინტენსიური თერაპია“ და „ოპერატიული ჩარევა“ ჯერ კიდევ შეიძლება იყოს ქმედითი და ეფექტიანი. საუბარია კრიზისის ზღურბლზე მყოფი კრიზისული და წინაკრიზისული ბანკებისა და საკრედიტო დანესებულებების შესახებ, რომლებიც „კოსმეტიკური“ და „ავანტიურისტული“ მისმენეჯმენტის ზონებში მუშაობენ.

ლოგიკა თითქოს იმას გვკარნახობს, რომ „პროფილაქტიკა“ და „პროცედურები“ საკმაოდ მკაცრად უნდა იყოს დისტანცირებული „ოპერატიული ჩარევისგან“, მაგრამ ზოგიერთი ქვეყნის (მაგალითად, რუსეთის) საბანკო კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს ამას.

ზედამხედველობის მოთხოვნათა დარღვევის გამოსწორებისკენ მიმართული „ზემოქმედების ზომები“ შეიძლება იყოს:

- ბანკის ხელმძღვანელობისთვის სავალდებულო მითითება გამოვლენილ დარღვევათა აღმოსაფხვრელად;
- ბანკების დამფუძნებლებისათვის წაყენებული მოთხოვნა ფინანსური გაჯანსაღების ღონისძიებათა გატარებისა და აუდიტორული შემოწმების შესახებ;
- ბანკის აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელთა დაჯარიმება;
- დამფუძნებლებისთვის წაყენებული მოთხოვნა ბანკის ხელმძღვანელობის შეცვლის თაობაზე;
- ყველა ან ზოგიერთი ეკონომიკური ნორმატივის დროებით გამკაცრება;
- ცალკეული საბანკო ოპერაციების დროებით აკრძალვა;
- ბანკებისთვის უკანონოდ მიღებული შემოსავლებისა და დამატებითი ჯარიმების გადახდევინება;
- თალღითობის ფაქტების დადგენის შემთხვევაში – დროებითი ადმინისტრაციის დანესება ბანკის ახალი ხელმძღვანელო-

ბის დანიშვნისა და ბანკის (საკრედიტო დაწესებულების) რეორგანიზაციისა და გაჯანსაღების პროგრამის შემუშავების შესახებ გადანყვეტილების მიღებამდე.

პრინციპში, შესაძლებელია საკმაოდ ფართო დიაპაზონის ზომების გამოყენება. მათი შერჩევა მთლიანადაა დამოკიდებული ზედამხედველი ორგანოს, პირველ რიგში – ცენტრალური ბანკის პოზიციაზე. მარეგულირებელი ზომების ადეკვატურობა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში კითხვის ნიშნის ქვეშ რჩება, ისევე როგორც მათი ეფექტიანობა.

4. სალიკვიდაციო კონტროლი – ბანკებისა და საკრედიტო დაწესებულებების კრიზისული მდგომარეობის იდენტიფიკაციისა და დაფიქსირების უფლება და მექანიზმი, როდესაც მათი საქმიანობა არა მარტო საფრთხეს აჩენს, არამედ პირდაპირ საგრძნობლად აზარალებს კლიენტებსა და საბანკო სისტემას, ამის გამო კი მთელი ქვეყნის ეკონომიკას და მის სტაბილურობას აყენებს ზიანს. აქ რეალიზდება უფლება, მკაცრად აღკვეთოს, შეაჩეროს ამგვარი ბანკების ოპერაციები, გამოიწვიოს მათ მიერ საბანკო საქმიანობის განხორციელებაზე გაცემული ლიცენზიები, მოითხოვოს, თვალყური ადევნოს, არეგულიროს, ზოგჯერ კი მონანიღეობა მიიღოს და უხელმძღვანელოს კიდევ საბანკო სისტემის ამ „არაჯანსაღი, საზიანო“ ელემენტების ლიკვიდაციას (კრიზისული ბანკები და საკრედიტო დაწესებულებები, რომლებიც „თაღლითობის“ ზონაში იმყოფებიან – დოკუმენტების პირდაპირი გაყალბება, ინფორმაციის დამალვა, ვალდებულებების შეუსრულებლობა სახსრების მოზიდვის აქტიური სარეკლამო კამპანიის დროს, თვითდაკრედიტება, ბანკის ან ბანკირის კუთვნილი საკუთრებით მანიპულირება).

ზედამხედველობის აქტიუალურ პრაქტიკულ პრობლემებს შორის აუცილებელია აღინიშნოს შემდეგი:

ბანკების ტერიტორიულ დაწესებულებათა საზედამხედველო (საინსპექციო) ქვედანაყოფების მთელი მუშაობა მოითხოვს უკეთეს დაგეგმვას ამოცანების დასახვის, ვადების განსაზღვრის და გადანყვეტილებათა მიღების რეგლამენტაციის ჩათვლით. ასე, მაგალითად, შემონმების გეგმები იშვიათად იქმნება მათი შეს-

რულების რეალური შესრულების გათვალისწინების გარეშე (მაგალითისათვის, ბანკების ინსპექტირების ცალკეულ სამმართველოებში კვარტალის დავალებათა რაოდენობა შეიძლება 2-ჯერ აღემატებოდეს სამუშაოს „საშტატო“ მოცულობას).

თვით მუშაობის ორგანიზაცია შედგება 3 ძირითადი ეტაპისაგან. პირველი ეტაპი მოსამზადებელია (წინასაინსპექციო). იგი ითვალისწინებს ვრცელი ინფორმაციის მიღება-დამუშავებას - სტატისტიკიდან პრესაში პუბლიკაციამდე, რათა ცნობილი გახდეს რომელ ორგანიზაციაში გადიან ინსპექტორები, რით შეიძლება იგი „დავალებული“ იყოს და ამის საფუძველზე შედგეს მუშაობის გეგმა. თუმცა მოსამზადებელი სამუშაოებისათვის ინსპექტორებს დროს არავენ აძლევს. მეორე ეტაპი - საკუთრივ შემონშების - ასევე შორს არის სრულყოფისაგან. დამამთავრებელი, მესამე ეტაპი - შემონშების შემდეგ გადაწყვეტილებების მიღება. ამ შემთხვევაში წესი საკმაოდ მკაცრად რეგლამენტირებულია, მაგრამ რეგლამენტის შინაარსობრივ ნაწილში იგი აშკარად აკლია, რადგან ერთი და იგივე მოქმედება შეიძლება სხვადასხვაგვარად იქნეს გაგებული.

ყოველმა ბანკმა ორ წელიწადში ერთხელ უნდა გაიაროს შემონშება. თუმცა ზოგიერთ საბანკო ცენტრში ამ წესის შესრულება შეუძლებელია ინსპექტორთა არსებული რიცხოვნობის პირობებში. აქედან გამომდინარე, აქ საჭიროა თვისებრივად ახალი მიდგომები. ერთის მხრივ, ასეთი მიდგომა შეიძლება დაკავშირებული იყოს ზემოხსენებული პრინციპის „რისკების მინიმუმი - კონტროლის მინიმუმი“ რეალიზაციასთან, ხოლო მეორე მხრივ, ბანკები პრობლემურობის ნიშნების გარეშე შეიძლება მხოლოდ დისტანციური („უკონტაქტო“) ზედამხედველობის ქვეშ იმყოფებოდნენ. ინსპექტორებს, არსებითად, არავითარი საქმე არა აქვთ კრიტიკული ფინანსური მდგომარეობის მქონე ბანკებში, რომლებიც ან ლიკვიდირებული, ან სანირებული უნდა იქნენ. ბანკების ორი სხვა (შუალედური) ჯგუფების მიმართაც საჭიროა დიფერენცირებული მიდგომა.

განსაკუთრებული მიდგომაა საჭირო მსხვილი ბანკებისადმი. ინსპექტირების ჩვეულებრივი მეთოდები მათთვის მიუღებელია.

ძალზე დიდია ინფორმაციის მოცულობა. ასეთ ბანკებზე კონტროლი, შესაძლოა, დაყვანილ იქნეს არა იმდენად ცალკეული ნაკლოვანებების გამოვლენამდე, რამდენადაც იქამდე, რომ ისინი ვითარდებოდნენ თითოეული მათგანისათვის დადგენილ კალაპოტში, მის ფარგლებს გარეთ გაუსვლელად.

ყველაფრის შემონახვა ინსპექტორებს არ შეუძლიათ და არც არის საჭირო. ინსპექტირების სამსახურებმა, რომელთაც კვალიფიციური კადრები გააჩნია, იციან უამრავი ირიბი ნიშანი, რომლის მიხედვითაც საკმაო დამაჯერებლობით შეიძლება შემონახვის ამოცანების ფორმულირება. მაგალითისათვის, ბანკში უეცრად აინიკრედიტებსა და დეპოზიტებზე განაკვეთებმა. რა დგას ამის მიღმა? ან ბანკი იმდენად კარგად მუშაობს, რომ შეუძლია სხვებზე მეტის გადახდის უფლება მისცეს თავის თავს, ან მისი მდგომარეობა იმდენად ცუდია, რომ მას სურს მოზიდული, თუნდაც ძვირი სახსრებით „ჩაახშოს“ რალაც დეფიციტი. ჩვეულებრივი ანგარიშგების ფორმებით ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა რთული, ან თითქმის შეუძლებელია. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ უნდა გავერკვეთ, რა მოხდა. სინამდვილეში, ამგვარი ირიბი მაჩვენებლები მრავალია.

ახალი დამფუძნებლების მოსვლა, ხელმძღვანელობის შეცვლა, საბჭოს მუშაობის რეგულარობა, მის მიერ განხილულ საკითხთა ჩამონათვალი, საკრედიტო საქმეების გავლის წესი, ფართოვდება თუ ვიწროვდება ბანკის კლიენტთა წრე, როგორია ეს კლიენტები, სანესდებო კაპიტალის და საკრედიტო აქტივობის ზრდა – ყველაფერი ეს და ბევრი სხვა, როგორც წესი, ახასიათებს შემობრუნების მომენტს ბანკის ცხოვრებაში. სწორედ ისინი, როგორც სპეციალისტები თვლიან, უნდა იქნეს გაანალიზებული. საინსპექციო შემონახვების შედეგებით ოფიციალური ანგარიშგების კორექტირებით შეიძლება ბანკში საქმის ვითარების რეალური სურათის მიღება.

საინსპექციო შემონახვების შედეგებით დგება საკმაოდ „სქელი“ აქტები, რომლებშიც, ჩვეულებისამებრ, მრავალი დანვრილებითი აღწერა, გაუგებარი ფორმულირება და ცოტა დასკვნა და რეალური წინადადებაა. ასეთი აქტების შედგენით დასრულებული შემონახვები ვერავითარ დახმარებას ვერ გაუნევენ შემონ-

მებულ ბანკებს.

ცალკეული ბანკის საქმიანობის გარედან რეგულირება. რეგულირება, როგორც კონკრეტულ ბანკზე გარეგანი სამმართველო ზემოქმედების პროცესი, იწყება იმ მომენტიდან, როცა ცენტრალური ბანკის ან მისი ტერიტორიული დანესებულების ხელმძღვანელი, რომელიც მოცემული ბანკის შემონმებას დანიშნავს, დაამტკიცებს მისი შემონმებს აქტს და მიიღებს ინსტრუქციით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ შესაძლო გადაწყვეტილებას, ანუ განსაზღვრავს ბანკზე ზემოქმედების კონკრეტულ ღონისძიებას საქმიანობის პრუდენციული ნორმების დარღვევისათვის.

აღნიშნული საზედამხედველო ორგანოს მიერ გადასაწყვეტ ძირითად ამოცანად ითვლება საბანკო კანონმდებლობის ნორმებსა და მოთხოვნებთან შესაბამისობაში ბანკის საქმიანობის მოყვანა. აქედან გამომდინარე, უნდა შეირჩეს ზემოქმედების ისეთი ზომები, რომლებიც უფრო ეფექტურად გადაწყვეტენ მითითებულ ამოცანას. თუ სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული შესაბამისი ინსტრუქციით, საზედამხედველო ორგანო ირჩევს ზემოქმედების ღონისძიებებს დამოუკიდებლად, ბანკის მიერ დაშვებული დარღვევების, გამოვლენილ დარღვევათა წარმოშობის მიზეზების, ბანკის საერთო ფინანსური მდგომარეობის გათვალისწინებით.

საზედამხედველო ორგანო უფლებამოსილია, ბანკებთან მიმართებაში გამოიყენოს ზემოქმედების ღონისძიებათა 2 ტიპი: გამაფრთხილებელი და იძულებითი. მისაღები ზომების კონკრეტული შემადგენლობა შეიძლება მოიცავდეს როგორც ერთი ტიპის, ასევე ორივე ტიპის ზემოქმედების ღონისძიებებს.

ზემოქმედების გამაფრთხილებელი ღონისძიებები:

1. ზემოქმედების გამაფრთხილებელი ღონისძიებები მიიღება ძირითადად იმ შემთხვევებში, როცა ნაკლოვანებები ბანკის საქმიანობაში საფრთხეს არ უქმნიან კრედიტორებს და მეანაბრებს. ამასთანავე, ბანკის მმართველობითი ორგანოების და მისი მონაწილეების მხრიდან გამოვლენილი ნაკლოვანებების აღმოფხვრისადმი პასუხისმგებლური და კონსტრუქციული მიდგომის, ასევე საზედამხედველო ორგანოსთან სათანადო ურთიერთქმედების პირობით (მხედველობაში გვაქვს ბანკის საქმიანობის მაკო-

რექტირებელი ვალდებულებების მიღება).

2. ზემოქმედების აღნიშნული ზომები მიიღება უმთავრესად ნაკლოვანებათა წარმოშობის ადრეულ სტადიებზე, კერძოდ:

- ბანკის საქმიანობის მაჩვენებლების გაუარესებისას, თუკი ბანკის მიერ მიღებული სავალდებულო ნორმატივები ან სხვა მოთხოვნები, რომლებიც განსაზღვრავენ რისკის ზღვრულ ნორმებს, სრულდება ან ირღვევა უმნიშვნელოდ, ანუ არ მიმდინარეობს პროცესები, რომლებიც საფრთხეს უქმნის ბანკის ფინანსურ მდგომარეობას, მის კრედიტორთა და მენაბრეთა ინტერესებს.

- თუ არსებობს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების საფრთხის დამადასტურებელი ნიშნები (მიმდინარე ზარალი, საკუთარი კაპიტალის კლების ტენდენცია, სახსრების მოზიდვა საბაზროზე უარესი პირობებით, მოზიდულ რესურსებში მნიშვნელოვანი წილის მქონე კლიენტთა მიერ ბანკის მომსახურებაზე უარის თქმა; თავისუფალ ბრუნვაში მყოფი ბანკის ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ღირებულების დაცემა და ა.შ.).

- კანონმდებლობისა და ცენტრალური ბანკის ნორმატიული აქტების მოთხოვნათა შეუსრულებლობა საკრედიტო ორგანიზაციების რეგისტრაციის, მათი ლიცენზირებისა და საქმიანობის გაფართოების ნაწილში;

- ცენტრალური ბანკის შემდეგი მოთხოვნების შეუსრულებლობისას: ა) ბანკის საანგარიშსწორებო სისტემის აგების წესების შემუშავების შესახებ; ბ) ფილიალების მიერ საკორესპონდენტო სუბანგარიშგებიდან გადახდების დროებით გატარების შესახებ.

3. გამაფრთხილებელი ზომების მიღება შესაძლებელია ბანკის საქმიანობაში უფრო სერიოზული დარღვევების დროსაც. ამ შემთხვევაში ის ერწყმის იძულებით ღონისძიებებს.

4. ზემოქმედების გამაფრთხილებელი ღონისძიებებია:

- ბანკის მმართველობის ორგანობამდე მის საქმიანობაში არსებული ნაკლოვანებებისა და ამის გამო საზედამხედველო ორგანოს შეშფოთების შესახებ ინფორმაციის მინოდება;

- რეკომენდაციები ბანკში შექმნილი სიტუაციის გამოსასწორებლად;

● წინადადება იმის შესახებ, რომ ბანკებმა საზედამხედველო ორგანოს წარუდგინოს ნაკლოვანებათა აღმოფხვრის ღონისძიებათა გეგმა;

● ბანკის საქმიანობაზე დამატებითი კონტროლის დანესება.

5. ინფორმაცია ბანკის საქმიანობაში არსებული ნაკლოვანებების ან დარღვევის და მათი აღმოფხვრის აუცილებლობის შესახებ ბანკის ხელმძღვანელი ორგანოებისათვის მიწოდებული უნდა იქნეს ოფიციალურად, წერილობითი ფორმით (წერილი, ტელეგრაფი, ტელექსი და სხვ.) ან საქმიანი თათბირის დროს. თათბირის შედეგები ფორმდება ოქმით.

ზემოქმედების იძულებითი ზომები:

1. ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიებები მიიღება იმ შემთხვევებში, როცა ეს გამომდინარეობს ბანკის მიერ დაშვებული დარღვევების ხასიათიდან იმის გათვალისწინებით, რომ იძულებითი ზომების ერთი ფორმა არ იძლევა ან ვერ უზრუნველყოფს მისი საქმიანობის სათანადო კორექტირებას. იძულებითი ზომების მიღების საფუძველია ბანკის მიერ ცენტრალური ბანკის კანონების, ნორმატიული აქტების და მითითებების დარღვევა (შეუსრულებლობა), ინფორმაციის წარმოუდგენლობა, არასრული ან არასწორი ინფორმაციის წარმოდგენა, ასევე იმ ოპერაციათა გატარება, რომლებიც რეალურ საფრთხეს უქმნიან კლიენტთა ან კრედიტორთა (მენაბრეთა) ინტერესებს.

2. ძირითად იძულებით ღონისძიებებს მიეკუთვნება:

● ჯარიმა;

● მოთხოვნა ბანკის ფინანსური გაჯანსაღების შესახებ;

● ბანკის მიერ ცალკეული ოპერაციების გატარების უფლების შეზღუდვა (6 თვემდე ვადით);

● ბანკისათვის ლიცენზიით გათვალისწინებული ცალკეული ოპერაციების წარმოება – აკრძალვა (1 წლამდე ვადით);

● ბანკის ხელმძღვანელების შეცვლის მოთხოვნა;

● ბანკში დროებითი ადმინისტრაციის შემოღება;

● ბანკისათვის ლიცენზიის ჩამორთმევა;

ბანკის მიმართ იძულებითი ზომების მიღება, როგორც წესი, ფორმდება განაწესის სახით; დროებითი ადმინისტრაციის

შემოღება და ლიცენზიის ჩამორთმევა – ბრძანებით.

3. ჯარიმა – ეს არის ფულადი სასჯელი, რომელიც ედება ბანკს საბანკო კანონმდებლობისა და ცენტრალური ბანკის ნორმატიული აქტების მიერ დადგენილი წესების შესაბამისად. დაჯარიმება ფორმდება განაწესით, რომელშიც მიეთითება სასჯელის საფუძველი, ასევე მისი გადარიცხვის ვადა (არაუმეტეს 1 თვისა). ჯარიმა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კანონების დარღვევის ყოველ ცალკეულ შემთხვევაზე.

მოკლე დასკვნები

1. საბანკო მენეჯმენტი შეიძლება განისაზღვროს როგორც საკრედიტო რესურსების მოძრაობის უწყვეტობისა და თანადროულობის უზრუნველსაყოფად შესაბამისი საორგანიზაციო სტრუქტურების მიერ მიღებული მმართველობით ღონისძიებათა სისტემა, რომელთა მიზანს წარმოადგენს როგორც მიკრო, ასევე მაკროეკონომიკური პრიორიტეტების მიღწევა.

საბანკო მენეჯმენტი იყოფა შემდეგ კატეგორიებად:

- რაოდენობრივი და ხარისხობრივი;
- ობიექტური და სუბიექტური;
- ფორმალური და არაფორმალური.

2. მრავალფეროვან ფაქტორთა ერთობლიობა (მოვლენები, პროცესები, საორგანიზაციო სტრუქტურები, პარტიები, საზოგადოებები, პრიორიტეტები), რომელზედაც დამოკიდებულია ბანკის მენეჯმენტის მდგომარეობა და მიზანდასახულობათა რეალიზაცია, შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც საბანკო მენეჯმენტის „გარემო“.

საბანკო მენეჯმენტის სისტემაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციის სისრულეს, კომპლექსურობას, ხელმისაწვდომობას, ხარისხს. ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია:

- ბანკის კლიენტებისაგან მიღებული ინფორმაცია;

- შიდასაბანკო ინფორმაცია;

- ბანკის კლიენტთა კონტრაგენტებისაგან მიღებული ინფორმაცია;

- მართვის, ზედამხედველობის და რეგულირების ოფიციალური ორგანიზაციებისა და სამსახურების ნორმატიული მითითებები, მოთხოვნები;

- სპეციალიზებული საინფორმაციო-ანალიტიკური სამსახურები და ბიუროების მასალები.

- მასობრივი ინფორმაციისა და რეკლამის თანამედროვე საშუალებები;

- საზოგადოებრივი ორგანიზაციები და საზოგადოებები.

3. საბანკო ფინანსური მენეჯმენტის შედარებით ახალი მიმართულებაა აქტივებისა და პასივების მართვა. საბანკო საქმის თანამედროვე თეორიაში აქტივებისა და პასივების მართვას განმარტავენ, როგორც ბანკის ბალანსის კოორდინირებულად მართვას, რომელიც ითვალისწინებს ლიკვიდობისა და პროცენტის განაკვეთის ცვლილებათა ალტერნატიულ სცენარებს. აქტივებისა და პასივების მართვის არსი ისაა, რომ იგი ერთ კოორდინირებულ პროცესად აერთიანებს პორთფელის მართვის ცალკეულ, რამდენიმე ათწლეულის მანძილზე გამოყენებულ მეთოდებს (ე.ი. აქტივების, პასივებისა და სპრედის მართვის მეთოდებს). ამგვარად, აქტივებისა და პასივების მართვის ძირითადი ამოცანაა ბალანსის არა ცალკეული ნაწილების, არამედ მთელი ბალანსის კოორდინირებულად მართვა.

4. აქტივებისა და პასივების მართვის ინსტრუმენტარიუმი მოიცავს საინფორმაციო სქემებს, დაგეგმვის მოდელებს, მოდელირებას, ანუ სცენარულ ანალიზს, ყოველთვიურ მიმოხილვას და სპეციალურ ანგარიშგებას. უკანასკნელ პერიოდში ბანკი გადავიდა ბალანსის მართვის ახალ სტრატეგიაზე, რომელიც მართვის პრინციპებს ეყრდნობა; გარდა ამისა, არსებობს რამდენიმე სხვა ინსტრუმენტი, რომელთა მეშვეობითაც ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვას ახორციელებენ. ესაა წმინდა საპროცენტო მარჟა, ვალის ხანგრძლივობა (ან მისი დაფარვის საშუალოშე-

წონილი ვადა), საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ მგრძობიარე აქტივებისა და პასივების დისბალანსი (გეპი), შე-
მოსავლიანობის მრუდი.

5. აქტივებისა და პასივების მართვის ერთ-ერთი ძირითადი მეთოდია გეპის მართვა, რომელიც ეყრდნობა აქტივებისა და პასივების დაფარვის ვადებს შორის არსებული განსხვავების გამო წარმოქმნილი რისკის ცვლილებას. გეპის მოდელებს აგებენ მოკლევადიან პერსპექტივაში წმინდა საპროცენტო შემოსავლის სტაბილიზების ან გადიდების მიზნით.

მნიშვნელობის მიხედვით გეპი შეიძლება იყოს როგორც უარყოფითი (პასიური), ისე დადებითი (აქტიური). უარყოფითი გეპი გვიჩვენებს, რომ ბანკი მგრძობიარეა პასივების საზით. დადებითი გეპი გვიჩვენებს, რომ ბანკს აქტივები უფრო მეტი აქვს, ვიდრე განაკვეთების ცვალებადობის მიმართ მგრძობიარე პასივები.

განასხვავებენ გეპის გაანაგრიშების ორ მეთოდს – დინამიკურს და სტატიკურს. სტატიკური მეთოდი წარმოადგენს ბანკის ბალანსის მომენტალურად ჩამოჭრას. დინამიკური მეთოდი გულისხმობს საპროცენტო განაკვეთების მიმართ ბანკის აქტივებისა და პასივების „მგრძობიარობის“ ანალიზის ჩატარებას დროის გარკვეულ მომენტში.

6. საბანკო რისკი არის იმაში დაეჭვება (დიდი ან მცირე გადახრების შესაძლებლობა), რომ სამართავი პროცესი (მოვლენა, რომელსაც ვაკვირდებით) დაგეგმილი სცენარით წარიმართება და მოსალოდნელ შედეგს მოგვცემს. ამასთან, ამ გადახრათა შედეგები ნეგატიურად ან დადებითად აისახება სამართავი ობიექტების მდგომარეობაზე. თუ განვიხილავთ ბანკს, როგორც სამენარმეო სტრუქტურას და, განსაკუთრებით, როგორც ფინანსური-საკრედიტო სფეროს ობიექტს, გამოყოფენ რისკის შემდეგ ჯგუფებს:

- საერთო რისკები;
- საბაზრო რისკები;
- საბანკო რისკები;

საბანკო რისკები სპეციფიკურია საკრედიტო მენარმეობისათვის. საბანკო რისკებმა სახელწოდება შეიძლება მიიღოს:

- ოპერაციების მიხედვით (საკრედიტო, საინვესტიციო);
- საბაზრო პარამეტრების ცვლილების ხასიათის მიხედვით (საპროცენტო, სავალუტო, ლიკვიდობის);
- საბანკო ოპერაციების გეოგრაფიის მიხედვით (ქვეყნის);
- საქმიანობის სფეროების მიხედვით (დარგობრივი, ტექნოლოგიური);
- საბანკო პროდუქციის სახეების მიხედვით (საპროექტო).

ბანკის ლიკვიდობის რისკი უკავშირდება ბანკებში ფინანსური რესურსების არსებულ ან პოტენციურ დეფიციტს იმ რესურსების რაოდენობითაც და ხარისხითაც, რომელიც საჭიროა ბანკის მიერ თავის ვალდებულებათა შესასრულებლად და აქტიური საბანკო ოპერაციების ჩასატარებლად. ფინანსური რესურსების ჩამოყალიბება უნდა ხდებოდეს საკმარისობის, თავისდროულობისა და შედგენილობის მოთხოვნების შესაბამისად.

7. ზედამხედველობა და რეგულირება საბანკო მენეჯმენტის განუყოფელი ელემენტია. ამ მიმართულებით ჩატარებული საქმიანობა გარემოს ზედა (მმართველურ) სფეროში დევს და მას პირდაპირი ზემოქმედება ახასიათებს. ამ საქმიანობის წყალობით, დგინდება ბანკის მუშაობის საზღვრები და წესები, ხდება ნორმატიული რეგულირება. ხორციელდება ბანკებისა და მათი კლიენტების ინტერესების დაცვა. ბანკების თვალსაზრისით, ზედამხედველობას აქვს როგორც პოზიტიური (წარმმართველი, მაორგანიზებელი, მარეგულირებელი), ისე ნეგატიური ასპექტები (აქტივობის დაქვეითება, ოპერაციების შემოსავლიანობის კლება, დამატებითი ორგანიზაციული მოვალეობები, დამატებითი საოპერაციო ხარჯები და ა.შ.). მაგრამ შეფასებათა განსხვავებულობის მიუხედავად, მხოლოდ იმ საბანკო მენეჯმენტს, რომელიც მკაცრად ხორციელდება მოთხოვნებისა და ნორმატივების ფარგლებში და საბანკო ზედამხედველობის გამოყენებას ითვალისწინებს, გააჩნია ბანკის სტაბილურობის, ეფექტიანობისა და კარგი იმიჯის უზრუნველყოფის უნარი.

ტირმიწვისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

„ავანტურული“ მისმენეჯმენტი (კრიზისული მმართველობა) – წარმოადგენს ოპერაციათა კომპლექსს, რომელსაც ბანკის მენეჯმენტი მიმართავს მაშინ, როცა კოსმეტიკურ მენეჯმენტს უკვე აღარ ძალუძს კაპიტალის დაკარგვისა და დივიდენდების შემცირების დამალვა. ამ ოპერაციების მიზანია – შესაძლებლობა მისცეს ბანკს, თუნდაც მოკლე დროით კონცენტრაცია გაუკეთოს რესურსებს, მოიგოს დრო და ხელსაყრელ გარემოებათა წყალობით გამოასწოროს მდგომარეობა. კრიზისული მმართველობა მოიცავს დეპოზიტების შესყიდვას ბაზართან შედარებით მაღალი განაკვეთებით, მსესხებლებისაგან სესხებზე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მაღალი პროცენტების მიღებას, მენაბრეებისათვის თანხების დაბრუნების გადავადებას, სპეკულაციური ოპერაციების მკვეთრ გაფართოებას.

ბანკების არასაპროცენტო ინტელექტუალტევადი შემოსავლები – მომსახურებიდან (კონსულტაციები, შუამავლობა, გარანტიები, თავდებობა და სხვა) მიღებული შემოსავლები, რომელთა დონე პერსონალის კვალიფიკაციასა და კომპეტენტურობაზე დამოკიდებულია, აგრეთვე ბანკის მიერ შემუშავებული ან შექმნილი არამატერიალური აქტივების (მეთოდოკები და მეთოდური დამუშავებები, ნოუ-ჰაუ, პროგრამული უზრუნველყოფა და სხვა) რეალიზაციიდან მიღებული ნავაჭრი (ამონაგები) ან არენდის საზღაური.

გარესამყარო მენეჯმენტის სისტემაში – მრავალფეროვან ფაქტორთა ერთობლიობა (მოვლენები, პროცესები, საორგანიზაციო სტრუქტურები, პარტიები, პრიორიტეტები და ა.შ.), რომელზედაც დამოკიდებულია ბანკის მენეჯმენტის მდგომარეობა და მიზანდასახულობათა რეალიზაცია;

თაღლითობა საბანკო მენეჯმენტში – წარმოადგენს საზოგადოებისათვის ყველაზე საშიშ მისმენეჯმენტის სახეს. მთელი რიგი ხერხების მეშვეობით (ფიქტიური ფირმებისა და ყალბი პირების დაკრედიტებით, კორპორაციის შიგნით „მონათესავე“ ფირმებში სახსრების „გადაქაჩვით“ და ა.შ.) ხდება ბანკებიდან თანხების

ამოღება. კლიენტთა და მეანობრეთა პრეტენზიების დაკმაყოფილების ნაცვლად მიდიან თაღლითური გამდიდრების გზით.

კოსმეტიკური მენეჯმენტისას – ბანკი ფარავს წინა და აშუამინდელ დანაკარგებს იმისათვის, რომ შეინარჩუნოს მისდამი ნდობა, მოიგოს დრო და იპოვოს გამოსავალი არაკეთილსაიმედო სიტუაციიდან. მისი მიზანია, შექმნას ბანკში ნორმალური ვითარების არსებობის შთაბეჭდილება, საანგარიშგებო დოკუმენტაციაში მთელი რიგი საკვანძო მაჩვენებლების უცვლელად დატოვების, ანგარიშის სხვა მაჩვენებლებთან მანიპულაციის ხარჯზე. კოსმეტიკური მენეჯმენტი თავისთავად არ წარმოადგენს რიშიდა კონტროლის სამსახურს, მაგრამ აქვეითებს მათგან დაცვის უნარს.

მენეჯერი – საქონლის წარმოებისა და მიმოქცევის მართვის სპეციალისტი, დაქირავებული მმართველი. მენეჯერები ორგანიზებას უკეთებენ ფირმაში მუშაობას, ხელმძღვანელობენ ფირმის თანამშრომელთა ჯგუფის საწარმოო საქმიანობას. იგი იმ ფირმის, კომპანიის თანამდებობის პირია, რომელშიც მუშაობს და შედის ფირმების საშუალო და უმაღლეს ხელმძღვანელთა შემადგენლობა.

მენეჯმენტი – წარმოებისა და საწარმოო პერსონალის პრინციპების, ფორმების, მეთოდების, ხერხებისა და საშუალებების ერთობლიობა მართვის მეცნიერების მიღწევათა გამოყენებით. მენეჯმენტის ძირითადი მიზანია წარმოების მაღალი ეფექტიანობის, საწარმოს (ფირმის), კომპანიის რესურსული პოტენციალის უკეთ გამოყენების მიღწევა.

„მთავარი გზაჯვარედინი“ – საბანკო მისმენეჯმენტის ევოლუციის ის მომენტი, როდესაც ხდება ბანკის პრობლემური მდგომარეობის შეცნობა და გადაწყვეტილების მიღება.

„მისმენეჯმენტი“ – ე.წ. „ცუდი“ მენეჯმენტის აღსანიშნავად გამოიყენება, ეს არის მენეჯმენტის სახე, რომლისთვისაც დამახასიათებელია როგორც უნებლიე შეცდომები, ასევე ბანკის პერსონალის წინასწარგანზრახული მოქმედებები, საჭირო კონტროლის არარსებობა, ზედამხედველობის არაადეკვატური უფლებამოსილებანი და სხვ. მისმენეჯმენტს ბანკის კრიზისის ეტაპო-

ბრივი გაღრმავების მახასიათებელ 4 ჯგუფად (კატეგორიად) ყოფენ: ტექნიკური მენეჯმენტი, კოსმეტიკური მენეჯმენტი, ავანტურული მენეჯმენტი, თაღლითობა.

რისკი – იმაში დაეჭვება (დიდი ან მცირე გადახრების შესაძლებლობა), რომ სამართავი პროცესი (მოვლენა, რომელსაც ვაკვირდებით) დაგეგმილი სცენარით წარიმართება და მოსალოდნელ შედეგს მოგვცემს. ამასთან, ამ გადახრათა შედეგები ნეგატიურად აისახება სამართავი ობიექტის მდგომარეობაზე.

საბაზრო რისკები – აყალიბებს ბაზრის ფაქტორები და ვლინდება იმ დანაკარგების სახით, რომელსაც ინვესს საბანკო პროდუქტების არცნობა ბაზრის მიერ, საბანკო სტრატეგიის მარცხი, ბაზარზე პოლიტიკური პრიორიტეტებისა და კანონმდებლობის გავლენის ცვლილება.

საბანკო ზედამხედველობის უფლებამოსილებანი – მისი მიზნებისა და ამოცანების რეალიზაციის ხერხები, რომლებიც მოიცავს მათ სცენარებსა და სქემებს, ინდიკატორებს, მაჩვენებლებს, ანალიზის ხერხებს, მაგრამ, უპირველეს ყოვლისა, საბანკო რეგულირების ინსტრუმენტების გამოყენების მეთოდოლოგებსა და თანმიმდევრობას.

საბანკო მენეჯმენტი – საკრედიტო რესურსების მოძრაობის უწყვეტობისა და თანადროულობის უზრუნველსაყოფად შესაბამისი საორგანიზაციო სტრუქტურების მიერ მიღებული მმართველობით ღონისძიებათა სისტემა, რომელთა მიზანს წარმოადგენს როგორც მიკრო, ასევე მაკროეკონომიკური პრიორიტეტების მიღწევა. მიკროეკონომიკურ პრიორიტეტებს მიეკუთვნება: საბანკო დანესებულებების სიმყარე, ბანკისა და მისი კლიენტების რესურსების დაცულობა და შემოსავლიანობა. მაკროეკონომიკური პრიორიტეტები ძვეს ეროვნული ფულადი ერთეულის სტაბილიზაციის, ეკონომიკაში მატერიალური და ფულადი რესურსების გამოყენების მაქსიმალური აქტივიზაციის სფეროში.

საბანკო მენეჯმენტი – მმართველობით ზემოქმედებათა სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს საკრედიტო რესურსების უწყვეტობასა და თავისდროულობას როგორც მიკრო, ისე მაკ-

როევონომიკური პრიორიტეტების მიღწევის მიზნით.

საბანკო მისმენეჯმენტის ევოლუცია – ბანკის მენეჯმენტის ხარისხის ეტაპობრივად გაუარესების პროცესი. ეს ეტაპებია: ტექნიკური მისმენეჯმენტი – კოსმეტიკური მისმენეჯმენტი – კრიზისული მართვა (ავანტურული მისმენეჯმენტი) – თაღლითობა.

საბანკო პოლიტიკა – ბანკების მიერ დამოუკიდებლად შემუშავებული და დანესებული შიდა ეტალონების კომპლექსი, რომლებიც განსაზღვრავს მათი ონერატიული საქმიანობისა და განვითარების პერსპექტივების პარამეტრებსა და მახასიათებლებს.

საბანკო საქმიანობის, საბანკო პოლიტიკის შინაარსია (ელემენტებია) ის ჩარჩოები, რომლებიც ბანკის საქმიანობას განსაზღვრავს. ისინი ყალიბდება და ხორციელდება მიზნების ფორმებში (მიზნობრივი მითითებები), მიზნების პრიორიტეტებში, უპირატესობათა მინიჭებაში, შეზღუდვებში, შეზღუდვებისა და აკრძალვების საზღვრებში. სწორედ ისინი განსაზღვრავენ საბანკო პროდუქტების ხარისხობრივ მახასიათებლებს, კლიენტებზე ორიენტაციას, მარკეტინგულ გადანყვეტილებათა ხასიათს, – პრაქტიკულად, ბანკის საქმიანობის ნებისმიერ ნიუანსს.

საბანკო პოლიტიკის ინდიკაციის სფერო – ბანკის მთელი რიგი ის მახასიათებლები (დასახელება, სპეციალიზაცია, მიზნების პრიორიტეტი და სარეკლამო იერ-სახე), რომლებიც თავიდანვე იძლევა საბანკო პოლიტიკის ძირითადი ელემენტების განსაზღვრისა და შეფასების შესაძლებლობას.

საბანკო მენეჯმენტის ფინანსური სფეროები - კომერციული ბანკის ფინანსური ნაკადებისა და ფონდების მართვა მოიცავს პასივების (კაპიტალების, ვალდებულებების), აქტივების, ლიკვიდობის (აქტივები პასივების მიმართ) და მოგების მართვას.

საბანკო პროდუქტების ხარისხობრივი მახასიათებლების მართვა ისეთი საქმიანობაა, რომელიც საბანკო პროდუქტების სიცოცხლის ციკლის ყველა ეტაპზე უზრუნველყოფს აღმაშფოთებელ გარემოთა ფაქტორების მაფორმირებელ და მაკორექტირებელ დაბალანსებას (საბანკო პოლიტიკის ამოცანები, ბანკის კლიენ-

ტების ინტერესები, გარემოს გავლენა).

საერთო რისკები – აყალიბებს გარე არასპეციალიზებული ფაქტორები (ბუნებრივი, სოციალური, კრიმინალური და სხვა) და ხასიათდება დაბალი ამომრჩევლობითა და, ჩვეულებრივ, მკაფიო გეოგრაფიული კონცენტრაციით.

ტექნიკურ მენეჯმენტს – ადგილი აქვს ახლად ორგანიზებული ბანკის შემთხვევაში, როცა იგი ანარმოებს აგრესიულ პოლიტიკას; ან იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი იცვლის მფლობელებს და ხელმძღვანელებს, რაც იწვევს მისი პოლიტიკის შეცვლასაც. ტექნიკური მენეჯმენტისათვის დამახასიათებელია ბუნდოვანი მიზანდასახულობანი, რეალური სიტუაციისათვის არაადექვატური ზომების მიღება, არაადექვატური პოლიტიკა, შიდაკონტროლის ნაკლებობა და სუსტი დაგეგმარება, პერსონალის გაუმართლებელი ზრდა. ტექნიკური მენეჯმენტი ხორციელდება კანონების, იურიდიული მოთხოვნების, ზედამხედველობის ნორმების შესაბამისად, ანუ, მიუხედავად აგრესიულობისა და რისკიანობისა, ამგვარი მენეჯმენტის მიზანი და პოლიტიკა არაკრიმინალურია.

შანსი – მოზიტიური პოტენციალის მატარებელი რისკი. მას აყალიბებს ნეგატიურ შედეგზე მენეჯმენტის იძულებით დამიზნება.

? კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის

1. რაში მდგომარეობს აქტივების მართვის სტრატეგია?
2. დაახასიათეთ აქტივებისა და პასივების ერთობლივად მართვის სტრატეგია.
3. რას წარმოადგენს ლიკვიდობის მართვის სტრატეგია?
4. რა არის წმინდა სამპროცენტო მარჟა და როგორ უნდა ჩატარდეს მისი ანალიზი?
5. დაახასიათეთ სპრედის მართვის კონცეფცია.

6. ბანკის მენეჯმენტის შეფასების რომელი მაჩვენებლებია უფრო მრავალფეროვანი – პირდაპირი თუ ირიბი?

7. როგორ ეხამება ერთმანეთს საბანკო მენეჯმენტის გარემოცველი სივრცის ურთიერთდაკავშირებულობა და ცვალებადობა?

8. რომელი პარამეტრებით შეგვიძლია დავეხმაროთ კლიენტს უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთების კომპენსირებაში?

9. ხელს უწყობს თუ არა კოსმეტიკური მისმენეჯმენტი საბანკო რისკების გაძლიერებას?

10. როგორ იყენებენ ბანკის კლენტებისგან მისივე ინიციატივით მიღებულ ინფორმაციას, მაგალითად, კრიტიკულ სიტუაციებში?

11. არის თუ არა ბანკის ლიკვიდური აქტივები უფრო შემოსავლიანი?

12. რისკის რომელი პარამეტრებია შეზღუდული ნორმატიულად?

13. ჩამოთვალეთ ბანკის ზედამხედველობის მოთხოვნები.

14. საბანკო მენეჯმენტის რომელი ძირითადი მაჩვენებლები შეგიძლიათ დაასახელოთ?

15. რა მოსდის საპროცენტო მარჟას საპროცენტო რისკ-შანსის გამოვლენის დროს?

რეკომენდებული ლიტერატურა

კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობა - რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო. საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 1999

კოვზანაძე ი. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბ., თსუ გამომცემლობა, 2001.

Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Пер. с англ.-ого. М.: Дело, 1997.

Банковское дело. Авт. кол. под. ред. **О.И. Лаврушина**. М.: Финансы и статистика, 2001

Базельский комитет по банковскому надзору: Сборник документов и материалов. сост. **Ю.В. Кузнец**. М., 1997.

Банки на развивающихся рынках: в 2-х т. Пер. с англ.-ого, т. 1. Укрепление руководства и повышение чувствительности к переменам. **Д. Макнотон, Д. Дж. Карлсон, К.Т. Дигц** и др. М.: Финансы и статистика, 1994.

Белых Л.П. Устойчивость коммерческих банков: как банкам избежат банкротства. М.: Банки. ЮНИТИ, 1996.

Руководство по кредитному менеджменту. Пер с англ.-ого. под. ред. **В. Эдвардса**. М., 1996.

Маслепченко Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке. // Кн. 1. Фундаментальный анализ. М.: Перспектива, 1996.

Маслепченко Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке. // Кн. 3 . Технология финансового менеджмента клиента. М.: Перспектива, 1997.

Полфреман Дэвид Форд Филип. Основы банковского дела. Пер с англ.-ого. М.: Инфра _ М, 1996.

Рассказов Е.А. Управление свободными ресурсами банка. М.: Финансы и статистика, 1996.

Тагирбеков К.Р. Опыт развития технологии управления коммерческим банком. М.: Финансы и статистика, 1996.

Усокин В.М. Современный коммерческий банк: Управление и операции. М., 1994.

Уткин Э. А. Стратегический менеджмент: Способы выживания банков. М. Фонд экономического просвещения, 1996.

Банковское дело. Авт. кол. под. ред. **Г.Г. Коробовой**. М.: Экономист, 2003.

Гомовчиков И.Ф. Ещё раз о надёжности коммерческих банков. // Бизнес и банки. _ 2002, №21.

Герашенко В.В. О денежно-кредитной политике и ходе реструктуризации банковской системы // Бухгалтерия и банки. 2000. №4.

Кавалло Д.Ф. Рецепт латиноамериканского успеха // Проблемы теории и практики управления. _ 2000. №2

Ларионова И.В. Методы управления рисками кредитной организации // Бизнес и банки. _ 2000, №40.

Поморина М.А. Управление рисками как составная часть процесса управления активами и пассивами банка // Банковское дело. _ 1998. №3.

Синки Д.Ф. (мл.) Управление финансами в коммерческих банках. _ М. Catalaxy, 1994.

Соколинская Н.Е. Создание эффективных систем комплексного управления и внутреннего контроля за банковскими рисками // Бухгалтерия и банки. 2000. №7.

Шахов В.В. Риски. Теоретический аспект // Финансы. _ 2000. №7.

Беляков А.В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования. _ М.: Издательская группа "БДЦ-пресс", 2003.

Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент. М., Прогресс, 1998.

Банковское дело. под ред. В.И. Колесникова, М., Финансы и статистика, 1998.

Гриф А.А. Инвестиционная и кредитная деятельность коммерческих банков. М., Экономика, 1997.

Мхитарлы Ю.И. Организация управления банковской деятельности. Новосибирск, 1994.

Черсичкова И.Н. Менеджмент. М., Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995.

Содвакасов К. Коммерческие банки: Управленческий анализ деятельности: Планирование и контроль. М., Ось, 1998.

Резин В.И. Тагирбеков К.Р. Банк в системе Экономических структур: Функции: Методология управления: Технология, М., Весь мир, 1997.

Банковское дело. Управление и технологии. Под ред. А.М. Тавасиева. М., ЮНИТИ, 2001.

Киселев В.В. Управление коммерческим банком в переходный период.: Логос, 1997.

- Коротков Э.М. Концепция Менеджмента. М.: ДеКА, 1996.
- Кох Т.У. Управление банком. Уфа: Спектр, 1993, ч.2.
- Тосунян Г.А. Государственное управление в области финансов и кредита. М.: Дело, 1997.
- Лобанова Т.Н. Банки: организация и персонал. М.: БДЦ-Пресс, 2004.
- Никитина Т.В. Банковский менеджмент. Питер, 2002.
- Коробова Г.Г. Банковское дело. М.: Экономист, 2004.
- Жарковская Е.П. Банковское дело. М.: Омега - Л, 2004.
- Костерина Т.М. Банковское дело. М.: Маркет ДС, 2003.
- Белоглазова Г.Н. Кроливецкая Л.П. Банковское дело. Питер, 2004.
- Лаврушин О.И. Управление деятельностью коммерческого банка (Банковский менеджмент). М.: Юрист, 2003.
- Беляков А.В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования. М.: ВДЦ-Пресс, 2003.
- Гамза В.А., Ткачук И.Б. Безопасность коммерческого банка. Издатель Шумилова И.И., 2000.
- Мод Д., Молито Ф. Private Banking: элитное обслуживание частного капитала. М.: Альпина Паблишер, 2003.
- Грюнинг Х., Брайович С.Б. и др. Анализ банковских рисков. М.: Весь Мир, 2004.
- Киорринг В.И. Искусство управления. М.: БЕК, 1997.
- Руководство по кредитному менеджменту: Пер. с англ.-ого; Под ред. Б. Эдвардса. М.: Инфра-М, 1996.
- Фон Штайн И. - Х. Ранее распознавание кредитных рисков. Штутгарт, 1982.
- Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. М.: Финансы и статистика, 1996.
- Масленченко С.Д. Финансовый менеджмент в коммерческом банке. М., 1996.
- Соколинская Н.Э. Экономические риски в деятельности коммерческих банков. М., 1991.

მეთვრამევა თავი. საბანკო მარკეტინგი

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

18.1. მარკეტინგის ცნება

18.2. მარკეტინგის სპეციფიკა საბანკო სფეროში

18.3. საბანკო ბაზრის მარკეტინგული კვლევა

18.4. საბანკო ბაზრის სეგმენტაცია

18.5. საბანკო მომსახურების შემცვლელები

18.6. ბანკის კონკურენტული პოზიცია

18.7. ბაზარზე დაკვირვება

18.8. ბანკების მარკეტინგული სტრატეგია

18.9. ბანკების კონკურენტული სტრატეგიის ტიპოლოგია.

ბანკის სტრატეგიის დონეები

18.10. ბანკის მარკეტინგული სტრატეგიის რეალიზაცია

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

ანგარიშ-ფაქტურა

აუქციონი

ბაზარი

მარკეტინგი

მარკეტინგის გარემო

საბანკო მარკეტინგი

ყიდვა-გაყიდვის კონტრაქტი

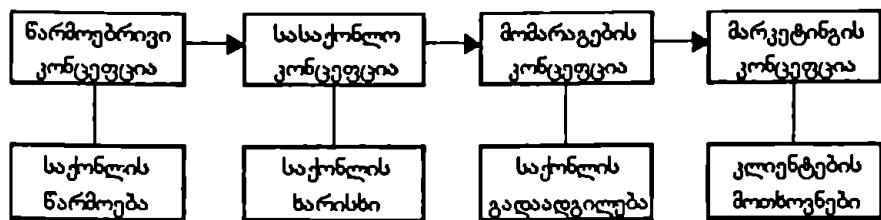
ჯობერი

პეჯირება

18.1. მარკეტინგის ცნება

საბაზრო ურთიერთობათა განვითარებასა და ორდონიანი საბანკო სისტემის ფორმირებას არსებითი ცვლილებები შეაქვს ბანკების საქმიანობაში: საბჭოური პერიოდის ტიპური დაწესებულებიდან ისინი სრულფასოვან საწარმოებად გარდაიქმნება. როგორც ნებისმიერმა საწარმომ, ბანკმაც უკვე უნდა იზრუნოს თავისი მომსახურების გასაღებაზე, რაც მზარდი კონკურენციის პირობებში მხოლოდ მარკეტინგის განხორციელების საფუძველზეა შესაძლებელი.

ტერმინი „მარკეტინგი“ მომდინარეობს ინგლისური სიტყვა market-ისაგან, რომელიც ბაზარს ნიშნავს. მას, ჩვეულებრივ, იყენებენ ფირმის იმ განსაკუთრებული მიდგომის აღსანიშნავად, რომელსაც იგი ბაზარზე თავისი საქონლის რეალიზაციის მიმართ, ანუ თავისი საბაზრო სტრატეგიისა და პოლიტიკის განხორციელების მიმართ იყენებს. როგორც განვითარებული სამრეწველო ქვეყნების ისტორია გვიჩვენებს, მარკეტინგის კონცეფციის აღმოცენებამდე ფირმების საბაზრო სტრატეგიამ და პოლიტიკამ გარკვეული ევოლუცია გამოიარა, რომელიც უშუალოდ უკავშირდებოდა საბაზრო კონიუნქტურისა და კონკურენციის ინტენსივობის ცვლილებებს (ნახ.18.1).

გამყიდველის ბაზარი → მყიდველის ბაზარი

ნახ. 18.1. საბანკო სტრატეგიისა და პოლიტიკის ევოლუცია.

მარკეტინგის კონცეფცია, უპირველეს ყოვლისა, მყიდველთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზეა ორიენტირებული. ამ კონცეფციაში პირველად დადგა წინა პლანზე არა მწარმოებლის (გამყიდველის) მოთხოვნილებები, არამედ მომხმარებლის ინტერესები. მისი არსი მოკლედ ასე შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ: „ვანარმოთ ის, რაც მყიდველს სჭირდება“.

მარკეტინგი შეხებაშია არა მარტო გასაღებასთან, არამედ წარმოებასთანაც, რის გამოც უფრო ზუსტია მისი ასეთი განმარტება: მარკეტინგი საქონლის წარმოებისა და გასაღების ორგანიზების კომპლექსური სისტემაა, რომელიც მომხმარებელთა კონკრეტული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასა და მოგების მიღებაზეა ორიენტირებული და ბაზრის შესწავლასა და პროგნოზირებას ეყრდნობა.

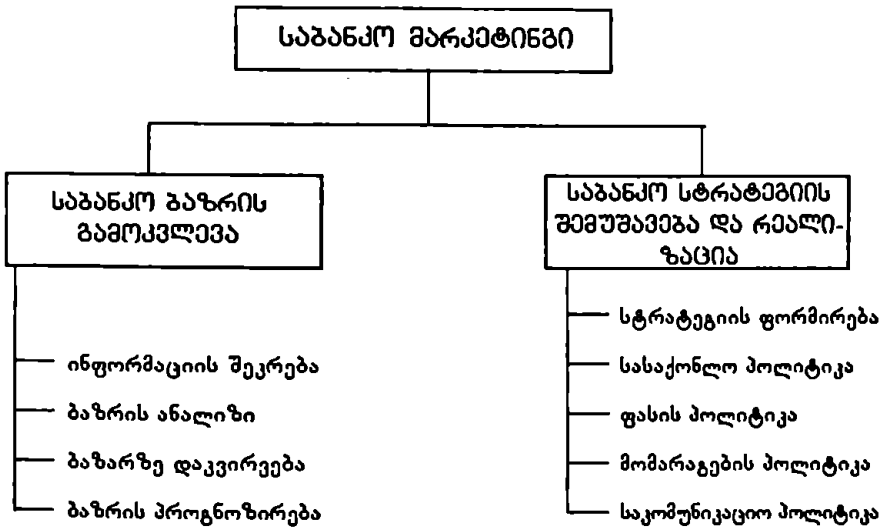
ნებისმიერი ორგანიზაციის მიერ მარკეტინგის გამოყენებას ახასიათებს მის საქმიანობაში შემდეგი სამი ნიშნის არსებობა, რომლებიც მარკეტინგის არსებით ნიშნებად გვევლინება:

- ფირმების ორიენტაცია კლიენტების მოთხოვნილებებზე (მარკეტინგის ფილოსოფია);
- საბაზრო პოლიტიკის უამრავი ინსტრუმენტის გამოყენება (მარკეტინგ-მიქსი);

- გასაღების სფეროში განხორციელებული ყოველგვარი საქმიანობის მიზანმიმართული კოორდინაცია (მარკეტინგული მართვა).

ამ ასპექტების გამოყოფას დიდი მნიშვნელობა აქვს მარკეტინგის არსის გაგებისათვის, რადგან მრავალ მწარმეს (მათ შორის - ბანკირს) მეტად გამარტივებული წარმოდგენა აქვს მარკეტინგზე და საბაზრო პოლიტიკის ინსტრუმენტების კომპლექსებამდე დაჰყავს იგი. მარკეტინგის ინსტრუმენტარიუმი (მარკეტინგ-მიქსი) საბანკო მარკეტინგის სისტემის მართლაც მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. მისი ყველაზე მსხვილი ელემენტებია: 1) ბაზრის კვლევა და 2) მის საფუძველზე საბაზრო (საკონკურენტო) სტრატეგიის შემუშავება და რეალიზება. პირველი ავლენს, თუ როგორ შეიცვლება ვითარება ბაზარზე და, არსებითად, ნიჟადაც უმზადებს საბანკო სტრატეგიის ჩამოყალიბებას; მეორე სტადიაზე სტრატეგია საბანკო პოლიტიკის კონკრეტული ღონის-

ძიებების ფორმას იჩენს (ნახ.18.2).

ნახ. 18.2. საბანკო მარკეტინგის ინსტრუმენტები

მაგალითად, სასაქონლო პოლიტიკა მდგომარეობს შეთავაზებული მომსახურების ასორტიმენტის, ხარისხისა და მოცულობის განსაზღვრასა და შეცვლაში; კომერციული ბანკების ფასების პოლიტიკა გულისხმობს სხვადასხვა საბანკო პროდუქტზე ფასების დანესებას და მათ შეცვლას საბაზრო ვითარების შეცვლის შესაბამისად; ბანკის გასაღების პოლიტიკის მიზანია საქონლის დაყვანა პოტენციურ მყიდველამდე; კომუნიკაციური პოლიტიკა არის პოტენციურ მყიდველებთან ბანკის ურთიერთქმედების საშუალებათა სისტემა, რომლებმაც ამ ბანკის მომსახურების შექმნა უნდა აფიქრებინონ მათ.

თუკი მარკეტინგს განვიხილავთ მხოლოდ საბაზრო პოლიტიკის ინსტრუმენტარიუმის თვალსაზრისით, აღმოჩნდება, რომ ბანკები მას დიდი ხანია მიმართავენ. ასე თუ ისე, ისინი ყოველთვის ამუშაებდნენ პროექტებს (მაგალითად, განსაზღვრავდნენ კრედიტის ოდენობას, დაკრედიტების ვადას, გაცემისა და და-

ფარვის პირობებს), ან ესებდნენ ფასებს (საპროცენტო განაკვეთს, საკომისიო გასამრჯელოს), ან ესრიგებდნენ გასაღების სისტემას (მაგალითად, საკუთარი ფილიალების ქსელის და პარტნიორი ბანკების მეშვეობით) და ბოლოს, დიდ ძალისხმევას ახმარდნენ რეალიზაციას (ძირითადად, საკუთარი ძალებით გაყიდვის გზით). თუმცა ყველა ეს მოქმედება ექვემდებარებოდა, უპირველეს ყოვლისა, ბანკების სწრაფვას მოგებისკენ, კლიენტების მოთხოვნილებები კი „ჩრდილში“ რჩებოდა.

საფინანსო-საბანკო ინსტიტუტების ორიენტაცია კლიენტების მოთხოვნილებებზე (მარკეტინგის ფილოსოფია) მხოლოდ ბოლო ბაზრები, არსებითად, გამყიდველის ბაზრები იყო, რასაც არცთუ მცირედ უწყობდა ხელს საბანკო კონკურენციის სახელმწიფო-ბრივი რეგულირება. 60-70-იან წლებში მოსახლეობის ფართო მასების კეთილდღეობის ზრდამ და კონკურენციის მკვეთრად გამწვავებამ დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებში განაპირობა გამყიდველის ბაზრის გადაქცევა მყიდველის ბაზრად. ამის გამო ბანკებს მოუხდათ თავიანთი „აზროვნების“ გადაკეთება მარკეტინგული ფილოსოფიის პოზიციებზე, იმის გაცნობიერება, რომ ისინი არა მარტო მომსახურებას სთავაზობენ კლიენტებს, არამედ აკმაყოფილებენ მათ მოთხოვნილებებს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულმა გამოიწვია ბანკების მართვის იდეოლოგიისა და ორგანიზაციის შეცვლა და ჩამოაყალიბა მარკეტინგული მართვა. მენარმეები მარტო პირადი გამოცდილების და ინტუიციის საფუძველზე ვეღარ იღებდნენ გადაწყვეტილებებს საბანკო ბაზრებზე, რომლებიც სულ უფრო რთული ხდებოდა და მსხვილ ინვესტიციებს მოითხოვდა, საჭირო გახდა მათი გადაყვანა მეცნიერულ და გეგმურ საფუძველზე. ღრმა სტრუქტურული ცვლილებები დაიწყო საბანკო ორგანიზაციაშიც.

ამგვარად, საბანკო საქმიანობაში მარკეტინგის დანერგვა მხოლოდ საბაზრო პოლიტიკის გააქტიურებით (რეკლამის მოცულობათა მატება და ა.შ.) კი არ შემოიფარგლება, არამედ გულისხმობს ბანკირების აზროვნების ყაიდის შეცვლას და საბანკო სტრუქტურის სერიოზულ ცვლილებებს. ამ პროცესის მთავარ სტიმულად გვევლინება საბანკო კონკურენციის გამწვავება. ეს კარგად

სხნის მარკეტინგის სფეროში ჩვენი საფინანსო-საბანკო ინსტიტუტების სუსტი აქტივობის მიზეზს, რაც საბანკო კონკურენციის ჯერ კიდევ დაბალ ინტენსივობაში მდგომარეობს. ის ბანკებიც კი, რომლებიც მარკეტინგული ორიენტაციის დეკლარირებას ახდენენ და თავიანთ ორგანიზაციაში შესაბამის სტრუქტურებსაც ქმნიან, ამას ხშირად აკეთებენ არა მარკეტინგის აუცილებლობის რწმენით, არამედ უცხოეთის წაყვანი ბანკებისგან „არჩამორჩენის“ სურვილით. ამიტომაც ჩატარებული ღონისძიებები სანახევრო და არაეფექტიანი გამოდგება ხოლმე.

18.2. მარკეტინგის სპეციფიკა საბანკო სფეროში

საბანკო მარკეტინგის სპეციფიკა უკავშირდება საბანკო პროდუქტის – საბანკო მომსახურების თავისებურებებს. საერთოდ, ეკონომიკურ ლიტერატურაში მომსახურებად მიიჩნევენ ნებისმიერ ღონისძიებას ან სარფას, რაც ერთმა მხარემ შეიძლება შესთავაზოს მეორეს და რაც, ძირითადად, არახელშესახებია და არ იწვევს რაიმეს დაუფლებას. საბანკო მომსახურების სპეციფიკური მახასიათებლებია: 1. აბსტრაქტულობა (ხელშეუვლელობა და აღქმის სირთულე); 2. წყაროსგან განუყოფლობა; 3. ხარისხის ცვალებადობა (არაერთგვაროვნება); 4. შენახვის შეუძლებლობა; 5. ხელშეკრულებითი ხასიათი; 6. ფულთან კავშირი; 7. დროში განელვა; 8. ამ მომსახურებით დასაკმაყოფილებელი მოთხოვნილებების მეორადობა.

აბსტრაქტულობის კონცეფციას ორი მხარე აქვს. იგი, ჯერ ერთი, შეგვიძლია გავიგოთ როგორც ხელშეუვლელობა და, მეორე, როგორც აღქმის სირთულე. ეს ორივე თვისება საბანკო მომსახურებასაც ახასიათებს. ამიტომ იგი ორმაგად აბსტრაქტულია: ა) საბანკო მომსახურებანი ხელისთვის და თვალისთვის მიუწვდომელია სხვაგვარი მომსახურების მსგავსად: შეუძლებელია მათი დანახვა, მათთვის ხელის შევლება ან გრძნობის სხვა ორგანოების მეშვეობით მათი აღქმა. ამის მიზეზი ისაა, რომ მომსახურებას, როგორც ასეთს, არ გააჩნია მატერიალური სუბსტანცია. ამის

გამო მომხმარებლები მომეტებულ ყურადღებას ავლენენ მომსახურების ხილული ელემენტების – საბანკო მონყობილობის, მომსახურე პერსონალის გარეგნობის, საბანკო სიმბოლიკისა და ყოველივე იმის მიმართ, რასაც ირიბი ინფორმაციის მოცემა შეუძლია ბანკის მიერ განეული მომსახურების ხასიათისა და ხარისხის შესახებ; ბ) საბანკო მომსახურების თავისებურებაა მისი აღქმის სირთულე. სხვებისგან განსხვავებით, საბანკო მომსახურება მომხმარებლებისგან მოითხოვს კულტურისა და განათლების გარკვეულ დონეს. აღქმის გასაიოლებლად ბანკები მიმართავენ თავიანთი მომსახურების ფსიქოლოგიური ასოციაციის დადგენას რომელიმე ხილულ და უფრო ადვილად გასაგებ ობიექტთან („ჩვენთან თქვენი ფული საიმედო ხელშია“, „ბანკში შემოტანილი ანაბარი თქვენთვის ქოლგაა წვიმიან დღეში“, „ჩვენი ბანკი კლდესავით საიმედოა“ და ა.შ.) ან ყურადღებას ამახვილებენ ბანკისა და კლიენტის ურთიერთობის ასპექტზე, აყალიბებენ ბანკის, როგორც „კარგი მეზობლისა“ და „მრჩევის“ სახეს და ა.შ. საბანკო მომსახურებას შესაძლოა წარმატება მოუტანოს მომხმარებლებისთვის მისი სარგებლობის ხაზგასმამაც.

მომსახურება არ არსებობს იმისგან განცალკევებულად, ვინც მას ასრულებს. ამით იგი განსხვავდება საქონლისგან, რომელიც მატერიალური სახით არსებობს მისი წყაროს იქვე ყოფნა-არყოფნის მიუხედავად. მომსახურების წყარო შესაძლებელია იყოს მანქანა ან ადამიანი. საბანკო მომსახურებას ტრადიციულად ასრულებდნენ ბანკის თანამშრომლები, რომლებსაც სათანადო კვალიფიკაცია ჰქონდათ. ბოლო დროს, თანამედროვე საბანკო სისტემის ტექნიკური აღჭურვის დონის ზრდის კვალობაზე, საბანკო მომსახურების წყარო სულ უფრო მეტად ხდება მანქანები. კლიენტებს შესაძლებლობა გაუჩნდათ ელექტრონული არხების (ბანკომატების, მიოდემური კავშირის) მეშვეობით მისცენ ბანკს განკარგულება. თუმცა პერსონალური კონტაქტი დღესაც რჩება მრავალი, ძირითადად – იმ რთული, ინდივიდუალური საბანკო მომსახურების მიღების აუცილებელ პირობად, რომელიც მაღალ კვალიფიკაციას მოითხოვს. ავტომატიზაცია მოიცავს, უპირვე-

ლეს ყოვლისა, სტანდარტიზებულ, რუტინულ მომსახურებას.

ინდივიდუალიზებული მომსახურების დამატებითი თავისებურებაა წარმოების განუყოფლობა მოხმარებისგან, რაც იმას გულისხმობს, რომ მომსახურების განევის აუცილებელი პირობაა კლიენტის ან მისი წარმომადგენლის პირადად ყოფნა ბანკში. თუმცა, კავშირგაბმულობის საშუალებებისა და ანგარიშსწორების ელექტრონული სისტემის განვითარებასთან ერთად, სულ უფრო მატულობს ისეთი მომსახურების ხვედრითი წილი, რომელიც კლიენტის არყოფნაშიც სრულდება.

მართალია, მრავალი საბანკო დაწესებულება კლიენტებს მომსახურების მსგავს ან სულაც ერთნაირ ნაკრებს სთავაზობს, მაგრამ საბანკო პროდუქტების აბსოლუტური იდენტურობა (როგორცაა სერიოზული წარმოება მრეწველობაში) მაინც მიუღწეველია. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ეხება არაავტომატიზებულ მომსახურებას ბანკის იმ თანამშრომლების მიერ, რომლებსაც ტექნიკური და საკომუნიკაციო ჩვევების განსხვავებული დონე აქვთ და სხვადასხვაგვარად ეკიდებიან საქმეს. უფრო მეტიც, ერთმა და იმავე თანამშრომელმა შესაძლოა მომსახურების სხვადასხვა დონე აჩვენოს და ეს დამოკიდებული იქნება არსებულ ვითარებაზე და მის გუნება-განწყობილებაზე.

ავტომატიზაციის საშუალებათა დანერგვასთან ერთად ამ მახასიათებლის მნიშვნელობა რამდენადმე იკვეცება: საბანკო ავტომატი ყველა კლიენტს ერთნაირად ემსახურება და დამოკიდებული არაა საათზე, რიგის სიგრძეზე, მომხმარებლის გარეგნობასა და საქციელზე.

შეუძლებელია საბანკო მომსახურების შენახვა, მისი „მომარაგება“ (რასაც ვერ ვიტყვით ფულად და სხვა მატერიალურ აქტივებზე). ეს მახასიათებელი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, თუკი გავითვალისწინებთ საბანკო მომსახურებაზე არსებული მოთხოვნის მერყეობას. ეს მოთხოვნა განსხვავებული შეიძლება იყოს კვირის სხვადასხვა დღეს ან დღის სხვადასხვა მონაკვეთშიც კი. ამიტომ ბანკები ხშირად მიმართავენ მოთხოვნის შერბილებას ზომებს და სტიმულს აძლევენ ბანკში კლიენტების ვიზიტს

გარკვეულ (ნაკლებად დატვირთულ) დროს ანდა მათ მიერ ავტომატიზაციის საშუალებების გამოყენებას.

საბანკო მომსახურების აბსოლუტური უმრავლესობის განევა გულისხმობს სამოქალაქო-სამართლებრივი ხელშეკრულებების დადებას მის მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის (თუმცა ამას, შესაძლოა, ბოლომდე ვერც კი აცნობიერებდეს კლიენტი, მაგალითად, ანაბრებზე ფულადი სახსრების მოთავსებისას). ეს დამატებით სირთულეებს (ზოგჯერ – ფსიქოლოგიურ ბარიერსაც) უქმნის კლიენტებს.

მომსახურების ხელშეკრულებითი ხასიათი იმის აუცილებლობას იწვევს, რომ კლიენტს უნდა განემარტოს საბანკო მომსახურების შინაარსი და მათი განევის სახელშეკრულებო პირობები. ამით ბანკის მარკეტინგული საქმიანობა თავისებურ „საგანმანათლებლო“ ხასიათს იძენს.

საბანკო მომსახურების განევა სხვადასხვა ფორმისა და ხარისხის ფულის გამოყენებას უკავშირდება (საწარმოების ფული, კომერციული ბანკების ფული, ცენტრალური ბანკის ნაღდი ფული, ბულალტრული ჩანაწერები ან საგადამხდელი-საანგარიშსწორებო დოკუმენტები), ხოლო ყოველივე იმას, რაც ფულს უკავშირდება, ადამიანები განსაკუთრებული სიფრთხილით ეპყრობიან. ეს ბანკის საქმიანობას დამოკიდებულს ხდის კლიენტების ნდობაზე და მოითხოვს ამ ნდობის განმტკიცებისთვის საჭირო ძალისხმევას.

საბანკო მომსახურების უმრავლესობის ყიდვა-გაყიდვა დროშია განფენილი. გარიგება, როგორც წესი, არ შემოიფარგლება ერთჯერადი აქტით. ბანკის კლიენტი ანაბრის შეტანის, კრედიტის მიღების ან სეიფის აბონირების დროს მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივ კავშირს ამყარებს ბანკთან. ყიდვა-გაყიდვის აქტი განელილია დროში, რაც ფულთან მჭიდრო კავშირთან ერთად განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ბანკისა და კლიენტის ურთიერთობის ნდობით ხასიათს. მართლაც, მაგალითად, საბანკო ანგარიშის გახსნისას კლიენტი თავის ფულს ანდობს ბანკს და გარიგებას დებს მასთან, რომლის მსვლელობის გაკონტროლებაც მას

იმთავითვე არ შეუძლია.

ის მოთხოვნილებები, რომელთა დაკმაყოფილებასაც საბანკო მომსახურება უწყობს ხელს, მეტად მრავალფეროვანია. შესაძლოა ეს იყოს როგორც სანარმოო, ისე პირადი მოთხოვნილებები, რომლებსაც უშუალოდ საბანკო მომსახურებით ვერ აკმაყოფილებენ. საბანკო მომსახურება აკმაყოფილებს არა პირველად სანარმოო და პირად მოთხოვნილებებს, არამედ მათგან წარმოებულ ფინანსურ მოთხოვნილებებს.

ამ მხრივ საბანკო მომსახურება მიმზიდველობით ჩამორჩება მატერიალურ დოვლათსა და იმ მომსახურებას, რომლებიც უშუალოდ აკმაყოფილებენ მომხმარებელთა საჭიროებებს. ეს საფინანსო-საბანკო ინსტიტუტებს უძნელებს თავიანთი პროდუქტებისთვის მონინავე პოზიციების მოპოვებას ბაზარზე მომხმარებლის ფულისთვის გამართულ ბრძოლაში და დამატებით მარკეტინგულ ძალისხმევას მოითხოვს.

ამგვარად, ბანკის მიერ შემოთავაზებული პროდუქტების სპეციფიკა გამომდინარეობს, ერთი მხრივ, მომსახურების სფეროზე მათი მიკუთვნებიდან და, მეორე მხრივ, საბანკო მომსახურების თავისებურებებიდან. ეს, თავის მხრივ, განსაზღვრავს საბანკო მარკეტინგის თავისებურებებს.

საბანკო მომსახურების აბსტრაქტულობა, შენახვის შეუძლებლობა და დასაკმაყოფილებელი მოთხოვნილებების მეორადობა განაპირობებს მარკეტინგის ორიენტაციას საბანკო მომსახურების თვალსაჩინო ნიმუშ-სახეების შექმნაზე. წყაროსგან მომსახურების განუცალკევებლობაც ბანკის, როგორც ასეთის გარე მიმზიდველობის ფორმირებისთვის საჭირო ძალისხმევას მოითხოვს.

მომსახურების აბსტრაქტულობა და ხელშეკრულებითი ხასიათი იმას იწვევს, რომ სხვადასხვა საბანკო მომსახურების ხარისხის განსაზღვრა და შედარება მომხმარებლისგან მოითხოვს საკმაოდ მაღალ ეკონომიკურ კულტურას. ამისათვის, თავის მხრივ, საჭირო ხდება მომსახურების შინაარსის განმარტება კლიენტისთვის და მარკეტინგის საგანმანათლებლო ორიენტაცია. მომსახურების ხარისხის ცვალებადობა ზრდის პერსონალის მიერ კლიენტების

ხარისხიანი მომსახურების მდგრადი მოტივაციის შექმნის აუცილებლობას, ამაღლებს საბანკო საქმის ავტომატიზაციის მნიშვნელობას.

18.3. საბანკო ბაზრის მარკეტინგული კვლევა

მარკეტინგის ინსტრუმენტარიუმის წარმატებით გამოყენების წინამძღვარია საბანკო ბაზრის მარკეტინგული კვლევა. მისი ძირითადი ელემენტებია: ინფორმაციის შეგროვება, ბაზრის ანალიზი, ბაზარზე დაკვირვება, ბაზრის პროგნოზირება.

კონკურენტული სტრატეგიის ჩამოსაყალიბებლად ბანკის ხელმძღვანელს უამრავი ინფორმაცია სჭირდება. მთელი მარკეტინგული ინფორმაცია შეგვიძლია დავყოთ პირველად და მეორად ინფორმაციად. პირველადია რაღაც კონკრეტული მიზნით პირველად შეკრებილი ინფორმაცია. იგი ყველაზე უფრო ზუსტი და აქტუალურია, მაგრამ მისი შეგროვება შესაძლოა ძალიან ძვირი იყოს; მეორადია სადღაც უკვე არსებული ინფორმაცია, რომელიც ადრე სხვა მიზნებით იყო შეგროვებული. მარკეტინგული კვლევა, როგორც წესი, მეორადი ინფორმაციის შეგროვებით იწყება. მისი უპირატესობებია შედარებით სიიაფე და ხელმისაწვდომობა, ხარვეზები კი – შედარებით არააქტუალურობა და არასისრულე.

საბანკო მარკეტინგისთვის საჭირო ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია: სტატისტიკური მონაცემები, კლიენტების – სანარმოებისა და კერძო პირების – მონაცემები, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში მოთავსებული მონაცემები, კონკურენტების საქმიანი ანგარიშგებებისა და სარეკლამო მასალების მონაცემები. ინფორმაციის შეგროვების დროს გამოყენებული ძირითადი მიდგომებია: კონსალტინგური (მარკეტინგული) ფირმებისთვის მიცემული შეკვეთები; საკუთარი საინფორმაციო სამსახურის შექმნა; კოლექტიურ საინფორმაციო სისტემასთან მიერთება.

ჩვენს დღევანდელ პირობებში მარკეტინგული ინფორმაციის შეგროვება უკიდურესადაა გაძნელებული. არსებითად, არ არსე-

ბობს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა, საკუთარი ძალებით ინფორმაციის შეგროვება კი ძალიან ძვირია, რის გამოც მრავალი ბანკი ამას მხოლოდ შემთხვევიდან შემთხვევამდე მიმართავს. ამასთან, ეჭვს არ იწვევს ის, რომ თანამედროვე კომპიუტერული ტექნოლოგიების (მაგალითად, ინტერნეტის) განვითარება უკვე ახლო მომავალში გამოიღებს სასურველ ნაყოფს.

ბანკის ანალიზი წარმოადგენს მიმდინარე მომენტში არსებული საბაზრო სიტუაციისა და გასაღების შესაძლებლობების გამოვლენას. მ.პორტერის აზრით, ამა თუ იმ დარგისათვის კონკურენტული სტრატეგიის შერჩევის დროს უნდა ჩატარდეს წინასწარი ანალიზი ორი ასპექტის მიხედვით: 1) დარგის მიმზიდველობა რენტაბელობისა და განვითარების შესაძლებლობათა თვალსაზრისით, რომლებსაც კონკურენციის ინტენსივობა განსაზღვრავს; 2) მოცემული სანარმოს კონკურენტული პოზიცია დარგში. ამ ასპექტების განხილვის დროს უნდა ვითვალისწინებდეთ შემდეგს:

ჯერ ერთი, ამ ორივე ასპექტს ურთიერთკავშირში უნდა ვიხილავდეთ; მეორე, მათ უნდა ვიხილავდეთ დინამიკაში და, მესამე, ორივე მათგანზე სანარმოს შეუძლია გავლენის მოხდენა თავისი საქმიანობით. ასე რომ, კონკურენტული სტრატეგია არის არა მარტო რეაქცია გარემოს პირობებზე, არამედ თავის სასარგებლოდ ამ გარემოს შეცვლის მცდელობა.

მ.პორტერის კონცეფციაში ეს ორივე ფაქტორი წარმოდგენილია როგორც კონტროლირებადი, თუმცა დარგის მიმზიდველობის გაკონტროლებაზე საუბარი მხოლოდ პირობითი შეიძლება იყოს. ამ კონცეფციის ნაკლია ისიც, რომ მხედველობაში არ იღებენ დარგის „ფარგლებს გარეთ“ არსებულ იმ ძალებს (სახელმწიფო, ბუნება), რომლებსაც არსებითი გავლენის მოხდენა შეუძლიათ მასზე.

დარგის ანალიზისადმი კლასიკურ მიდგომად ითვლება კონკურენციის ხუთი ძალის მ.პორტერისეული კონცეფცია. ეს ძალებია: 1. არსებულ კონკურენტებს შორის მეტოქეობა; 2. მყიდველთა გავლენა, ანუ მათი ვაჭრობის უნარი; 3. მიმწოდებელთა გავლენა, ანუ მათი ვაჭრობის უნარი; 4. ახალი კონკურენტების მხრი-

დან გამომდინარე საფრთხე; 5. სუბსტიტუტი – საქონლის მხრიდან გამომდინარე საფრთხე. ყოველი მათგანის მნიშვნელობა დარგზეა დამოკიდებული და საბოლოოდ განსაზღვრავს დარგების მომგებიანობას. ეს ასეა იმიტომ, რომ კონკურენციის ხუთი ძალა მოქმედებს იმ ფასებზე, რომელთა დანესებაც შეუძლიათ ფირმებს იმ დანახარჯებზე, რომლებსაც ისინი ეწევიან, და იმ კაპიტალდაბანდებათა სიდიდეებზე, რომლებიც აუცილებელია ამ დარგში კონკურენციაში მონაწილეობისათვის.

თუ მეტოქეობის ინტენსივობა დიდია, ეს ამცირებს ფასების დონეს (ირიბად – მინოდების გადიდებით და უშუალოდაც – „ფასთა ომის“ გზით) და დარგის რენტაბელობას. კონკურენციის რენტაბელობა შეიძლება მერყეობდეს თავაზიანი ჯენტლმენური ფორმებიდან ყველაზე უფრო მწვავე ხერხებამდე. არსებული კონკურენციის ხასიათსა და ინტენსივობას შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს:

ა) კონკურენტების რაოდენობა. საბანკო კონკურენციის მონაწილეთა ყველაზე მეტი რაოდენობაა ისეთ დარგებში, როგორცაა საშემნახველო საქმე, საინვესტიციო შუამდგომლობა, საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურება, სავალუტო მომსახურება, სააგენტო მომსახურება; კონკურენტების ყველაზე ნაკლები რაოდენობაა დაკრედიტებაში, მინდობით მართვაში, საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურებაში, ფასეულობათა შენახვაში, დაცვასა და ტრანსპორტირებაში. მთლიანად საბანკო დარგებში კონკურენტების რაოდენობა, შეგვიძლია ვთქვათ, დიდია.

ბ) კონკურენტების ძალთა თანაფარდობა. რაც უფრო თანაბარი ძალები აქვთ ცალკეულ დარგში მყოფ კონკურენტებს, მით უფრო ინტენსიური იქნება მათ შორის კონკურენცია. თუ გავითვალისწინებთ, რომ კონკურენტებს შორის ყველაზე უფრო ძლიერები კომერციული ბანკებია, მაშინ სხვა თანაბარ პირობებში კონკურენტების ყველაზე უფრო თანაბარი შემადგენლობა იმ დარგებში იქნება, რომლებსაც ბანკების მინიმალური დომინირება ახასიათებს (მინდობით მართვა, სააგენტო მომსახურება, საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურება). დაახლოებით თანაბარი ძალებია ბანკების წამყვანი როლის მქონე ზოგიერთ დარგ-

შიც („საბარათო“ ბიზნესი, ფასეულობათა დაცვა, შენახვა და ტრანსპორტირება) მათი არასაკმარისად განვითარების გამო. ამავე დროს, ისეთ ტრადიციულ დარგებში, როგორცაა დაკრედიტება, საშემნახველო საქმე, საანგარიშსწორებო-საკასო და სავალუტო მომსახურება, კონკურენტთა ძალები საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისგან. მთლიანობაში, ძალთა თანაფარდობა საბანკო დარგებში არათანაბარია.

გ) დარგის ზრდის ტემპები. დარგის სწრაფად ზრდისას მოთხოვნა მუდმივად უსწრებს მიწოდებას, რაც შესაძლებლობას უქმნის ფირმებს, კონკურენტების ინტერესების შეუღახავად მიიღონ მოგება. ზრდის შენელების ან წარმოების დაქვეითებისას (სხვა თანაბარ პირობებში) კონკურენცია ძლიერდება. ამჟამად მაღალი ტემპები აღინიშნება საშემნახველო საქმეში, საინვესტიციო შუამავლობაში, სავალუტო და სააგენტო მომსახურებაში, რაც მნიშვნელოვანწილად ასახავს ეკონომიკის სექტორული ხასიათს. თუმცა მცირე, მაგრამ მაინც ზრდაა მთელ რიგ სხვა დარგებშიც (პლასტიკური ბარათების გამოშვება და მომსახურება, მინდობით მართვა, საკონსულტაციო მომსახურება და სხვა. ყოველივე ეს ფარავს რეცესიულ პროცესებს საკრედიტო სფეროში და მთლიანობაში საშუალებას გვაძლევს, ეკონომიკის სწრაფად მზარდ სფეროდ წარმოვადგინოთ საბანკო საქმე.

დ) შემოთავაზებული მომსახურების დიფერენციაციის ხარისხი. რაც უფრო ნაკლებად განსხვავდება ერთმანეთისგან კონკურენტების მომსახურება, მით უფრო მეტია კონკურენციის ინტენსივობა. ღრმა დიფერენციაცია ერთგვარ „არათანაბარ მდგომარეობაში“ აყენებს კონკურენტებს, ე.ი. ისევე მოქმედებს, როგორც კონკურენტების ძალთა უთანაბრობის ფაქტორი. საბანკო საქმეს ტრადიციულად მიიჩნევენ საქონლის დიფერენციაციის მაღალი დონის მქონე სფეროდ. ჩვენში მაღალი დონის დიფერენციაცია აღინიშნება ისეთ დარგებში, როგორცაა საშემნახველო საქმე, საინვესტიციო შუამავლობა, ყოველგვარი საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურება, სავალუტო მომსახურება. ამა თუ იმ ხარისხის დიფერენციაციას თითქმის ყველა დანარჩენ დარგში.

ე) კონვენსიის ხარჯების დონე. კონვენსიის ხარჯები მწარმოებელთა ის დანახარჯებია, რომლებიც გამოშვებული პროდუქციის ასორტიმენტისა და მომხმარებელთა მიზნობრივი ჯგუფების ცვლილებებს უკავშირდება. ეს ეხება თანამშრომელთა გადამზადებას, ახალ დამატებით მონყობილობას, პროდუქტის დიზაინს და, ბოლოს, წინანდელ მიმწოდებლებთან და მომხმარებლებთან ჩამოყალიბებული ურთიერთობების განყვეტასთან დაკავშირებულ ფსიქიკურ დანაკარგებს.

კონვენსიის დაბალი ხარჯები იმის საშუალებას აძლევენ კომპანიებს, რომ „გვერდი აუარონ“ კონკურენციას, სწრაფად გადაწყონ თავიანთი წარმოება და ამით შეასუსტონ საკონკურენციო ბრძოლის სიმწვავე. რაც მეტია ეს ხარჯები, მით მაღალია კონკურენციის ინტენსიურობა დარგში.

საბანკო მომსახურების ასორტიმენტის ცვლილებებს, უპირველეს ყოვლისა, თან მოსდევს პერსონალის გადამზადების აუცილებლობა. თუ გავითვალისწინებთ საბანკო მიმოქცევის მასშტაბებს, ამასთან დაკავშირებული ხარჯების დონე შედარებით დაბალია. იგივე ეხება სახსრებს, რომლებიც ახალი საბანკო ტექნოლოგიების დანერგვაზე იხარჯება – ახალ პროგრამულ უზრუნველყოფაზე გადასვლის ხარჯები კომერციულ ბანკებში უფრო მაღალია, ვიდრე, ვთქვათ, ახალი ტექნოლოგიური ხაზის დაყენებაზე განეული ხარჯები მთელ რიგ სამრეწველო საწარმოში. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ საბანკო საქმიანობის ავტომატიზაციის განვითარებასთან ერთად (ბანკომატების, კავშირის სისტემა „კლიენტი-ბანკის“ დაყენება) ამგვარი დანახარჯები გაიზრდება.

ბაზარზე ახალი მომსახურებისთვის გზის გაკაფვასთან დაკავშირებული ხარჯების დონე, ეტყობა, დაახლოებით ერთნაირია ყველა საბანკო დარგისთვის. ამგვარად, დარგების უმრავლესობაში კონვენსიის ხარჯების დონე მაღალი არაა. გამონაკლისია ის დარგები, სადაც ფართოდ იყენებენ ავტომატიზაციის საშუალებებს და ძვირადღირებულ ტელეკომუნიკაციებს (საინვესტიციო შუამავლობა, საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურება, პლასტიკური ბარათების გამოშვება და მომსახურება, სავალუ-

ტომომსასახურება) და სადაც შედარებით უფრო მაღალია ფონდტევადობა (ფასეულობათა შენახვა, დაცვა და ტრანსპორტირება). გარდა ამისა, ამ დანახარჯებს ზრდის ტენდენცია აქვს.

ვ) მწარმოებლებისთვის საბაზრო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის დონე. რაც უფრო ხელმისაწვდომია ინფორმაცია, სხვა თანაბარ პირობებში მით უფრო ინტენსიურია მოქმედ კონკურენტებს შორის გაჩაღებული მეტოქეობა. საბანკო ბაზრის მეტნილ დარგებში ინფორმაცია დღეს იმდენადვე მნიშვნელოვანი ეკონომიკური რესურსია, რამდენადაც ძნელად ხელმისაწვდომი (ეს განსაკუთრებით ჩანს დაკრედიტებაში). ეს ქვეყანაში საბანკო კონკურენციის შესუსტების ერთ-ერთი ყველაზე არსებითი ფაქტორია.

თუმცა, როგორც დასავლეთის ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის შექმნა მომავლის საქმეა. დღეს უკვე მეტნაკლებად მისაღებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა საშემნახველო საქმეში, საინვესტიციო შუამავლობაში, პლასტიკური ბარათების ინდუსტრიაში და სააგენტო მომსახურებაში. საბაზრო პროცესების სწრაფად განვითარება იმის პროგნოზირების საშუალებას გვაძლევს, რომ უახლოეს მომავალში საბანკო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა გაიზრდება.

ზ) დარგის სტრატეგიული მნიშვნელობა. რაც უფრო ძლიერია კონკურენტების სტრატეგიული ინტერესები ამა თუ იმ დარგში, მით მეტია კონკურენციის ინტენსივობა. თავის მხრივ, ამა თუ იმ დარგის სტრატეგიული მნიშვნელობა მერყეობს სხვადასხვა მომსახურების სასიცოცხლო ციკლის ფაზების შესაბამისად. სადღეისოდ ყველაზე უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს საშემნახველო საქმეს, საინვესტიციო შუამავლობას, საანგარიშსწორებო-საკასო, სავალუტო და სააგენტო მომსახურებას. პერსპექტივაში უნდა გაიზარდოს დაკრედიტების, ირიბი დაკრედიტების, პლასტიკური ბარათების ინდუსტრიის, ინფორმირებისა და კონსულტირების მნიშვნელობა.

ამავე დროს, კომერციული ბანკის სპეციფიკა ისაა, რომ იგი

მრავალდარგოვანი სანარმოა და ერთდროულად ფუნქციონირებს მეტნილ ან ყველა საბანკო დარგში. საბანკო საქმე მთლიანობაში გვევლინება ეკონომიკის ერთ-ერთ ნაბეჭად, სტრატეგიულად ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან სფეროდ, რაც სხვა თანაბარ პირობებში კონკურენციის უფრო მაღალ პოტენციურ ინტენსივობას განაპირობებს.

თ) გამოსასვლელი ბარიერების სიმაღლე. გამოსასვლელი ბარიერები ის დაბრკოლებებია, რომლებიც ბაზრიდან უკან გამოსვლაში ელობებიან ფირმებს. მათ შესაძლოა ჰქონდეთ არამარტო ეკონომიკური, არამედ სოციალურ-პოლიტიკური და ემოციური ხასიათიც კი. მაგრამ ასეთ დაბრკოლებათა ბუნების მიუხედავად, რაც უფრო ძნელია დარგიდან გამოსვლა, მით უფრო ინტენსიური იქნება მის შიგნით არსებული კონკურენცია. რადგან ბანკი მრავალდარგოვანი სანარმოა, ამიტომ მიზანშეწონილი არაა გამოსასვლელი ბარიერების ანალიზის ჩატარება თითოეული საბანკო დარგისათვის; შემოვიფარგლოთ მთლიანად საბანკო საქმისათვის გამოსასვლელი ბარიერების განხილვით.

სანარმოო დარგებში გამოსასვლელი ბარიერები შეიძლება იყოს: მსხვილი ინვესტიციების ჩამონერის აცუილებლობა, წარმოების ლიკვიდაციის ან კონვერსიის დიდი ხარჯები, შექმნილი იმიჯის შენარჩუნების სურვილი, მენეჯერების პატივმოყვარეობა, მთავრობის წინააღმდეგობა (როდესაც ბაზრიდან სანარმოს წასვლა საფრთხეს უქმნის მთლიანად ეკონომიკას), პროფკავშირების წინააღმდეგობა (სამუშაო ადგილების დაკარგვის გამო), მომწოდებელთა, კლიენტთა და დილერების პროტესტები და ა.შ.

მოყვანილი ჩამონათვლიდან საბანკო საქმეში მეტ-ნაკლებად რეალურად მხოლოდ რამდენიმე მათგანი არსებობს, თანაც – არაეკონომიკური. ამასთან, მათი მეტი წილი საკმარისად მაღალი არაა (მენეჯერების პირადი ამბიციები, დამფუძნებლებისა და კლიენტების წინააღმდეგობები). შეიძლება ითქვას, რომ ყველაზე უფრო არსებითი გამოსასვლელი ბარიერია სახელმწიფოებრივი მართვის ორგანოების წინააღმდეგობა. მრავალი ქვეყნის უმსხვილესი ბანკები მთავრობის ერთგვარი „პატრონაჟის“ ქვეშ იყ

ოფებიან, რომელიც ცდილობს ფინანსური დახმარება გაუწიოს მათ სიძნელეთა პერიოდში.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ საბანკო საქმეს ნებაყოფლობით თავს თითქმის არავინ ანებებს, თუმცა შეიძლება ხდებოდეს ბანკის რეორგანიზაცია (შერწყმა, შთანთქმა, გაყიდვა) ან ამა თუ იმ საბანკო დარგს შორის პრიორიტეტების გადანაწილება (მაგალითად, გრძელვადიან დაკრედიტებაზე უარის თქმა ფასიან ქალაქებში ინვესტიციების სასარგებლოდ). ეს მეტყველებს საბანკო დარგებში არსებული გამოსასვლელი ბარიერების საკმაოდ მნიშვნელოვან სიმაღლეზე.

ამგვარად, საბანკო დარგებში კონკურენციის ინტენსივობის განმსაზღვრელი ფაქტორები ყველაზე უფრო ძლიერად მოქმედებს ისეთ დარგებში, როგორიცაა საშემნახველო საქმე, საინვესტიციო შუამავლობა, საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურება, პლასტიკური ბარათების გამოშვება და მომსახურება, სავალუტო და სააგენტო მომსახურება; ყველაზე სუსტად მათი მოქმედება გამოხატულია ისეთ დარგებში, როგორიცაა დაკრედიტება და ირიბი დაკრედიტება.

კონკურენციის მეორე ძალაა მყიდველთა გავლენა, ე.ი. ფასების მიმართ მათი მგრძობიარობა და შევაჭრების უნარი. მომხმარებლები, აგრეთვე, ერთვებიან თავისებურ კონკურენციაში დარგის სანარმოებთან (ზოგიერთი ამას კონკურენციის განსაკუთრებულ ფორმად გამოყოფს) და ცდილობენ დასწიონ ფასები, შეიძინონ უფრო მაღალი ხარისხის საქონელი, რითაც ერთმანეთს აჯახებენ კონკურენტებს. ეს ყოველივე აისახება დარგის მოგებასა და მიმზიდველობაზე. მომხმარებელთა გავლენას შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს:

● მიწოდების მოცულობისა და მოთხოვნის მოცულობის თანაფარდობა. ამა თუ იმ მომსახურების დეფიციტისას მომხმარებლის გავლენა მცირეა და, პირიქით. აქ სირთულეა ამ სიდიდეთა ზუსტად განსაზღვრის შეუძლებლობა სტატისტიკის უქონლობის გამო (შესაძლებელია მხოლოდ ექსპერტული შეფასება). აღნიშნული თანაფარდობა შესაძლოა განსხვავდებოდეს რეგიონების მიხედვით, მაგრამ მთლიანობაში შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამ ფაქ-

ტორის თვალსაზრისით გარკვეული კონკურენტული პოტენციალი აქვთ ტრადიციულ საბანკო დარგებს – დაკრედიტებას, საშემნახველო საქმეს, საინვესტიციო შუამავლობას, საანგარიშსწორებო-საკასო და სავალუტო მომსახურებას, აგრეთვე პლასტიკური ბარათების გამოშვება-მომსახურებას.

● **სუბსტიტუტი საქონლის არსებობა.** რაც უფრო მეტია ამა თუ იმ საქონლის შემცველობა, არჩევანის მით უფრო მეტი შესაძლებლობები უჩნდება მომხმარებელს და მით უფრო დიდია მისი გავლენა ბაზრის პირობებზე. ურთიერთშემცვლელია, ძირითადად, სხვადასხვა საბანკო დარგის პროდუქტები. მაგალითად, ვადიან ანაბარზე ფულადი სახსრების შეტანის შემცვლელია ბანკისათვის დავალების მიცემა, დააბანდოს ისინი ფასიან ქალაქებში ან ძვირფას ლითონებში (მონეტებში, სხმულებში) და ა.შ. მაგრამ მთლიანად საბანკო საქმის მიმართ ეს შემცველობა შინაგანია, რადგანაც უმრავლეს შემთხვევაში შემცვლელი მომსახურების მიწოდება „ერთსა და იმავე ხელშია“ თავმოყრილი. შეიძლება ითქვას, რომ ნამდვილად „გარე“ (ე.ი.არასაბანკო) სუბსტიტუტების მქონე ერთადერთი საბანკო მომსახურებაა დაკრედიტება. მის არასაბანკო შემცვლელებად გვევლინება სასაქონლო კრედიტი და საბიუჯეტო კრედიტი.

● **მომხმარებლის უნარი, დარგის პროდუქციის გარეშე გაიტანოს თავი.** რაც უფრო ძლიერია ეს უნარი, მით მეტი გავლენა აქვთ მომხმარებლებს. მთელ რიგ მომსახურებაზე უარის თქმის ალბათობა მომხმარებლებში მაღალია. კომერციულ ბანკებს და საბანკო ბაზრის სხვა ინსტიტუტებს ჯერ კიდევ წინა აქვთ მათზე მოთხოვნის ჩამოყალიბება. ამასთან, დაკრედიტებაზე და საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურებაზე უარის თქმა კლიენტებს არსებითად არ შეუძლიათ.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ საბანკო მომსახურებას არა აქვს კონკურენტუნარიანი შემცვლელები, დიდი არაა საბანკო მომსახურებაზე უარის თქმის შესაძლებლობა, ეს კი ამაღლებს საბანკო სფეროს მიმზიდველობას მენარმებისთვის.

● **დარგში ვერტიკალური ინტეგრაციის გზით შეღწევის უნარი.** თუკი საბანკო მომსახურების მომხმარებლებს აქვთ „თვითუზრუნ-

ველყოფაზე გადასვლის“ უნარი, მაშინ მათი გავლენა დიდია და პირიქით. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ საბანკო მომსახურების მომხმარებელ კერძო პირებს პრაქტიკულად საერთოდ არ გააჩნიათ საბანკო დარგებში ვერტიკალური ინტეგრაციის უნარი. სანარმოებს შეუძლიათ შეაღწიონ ცალკეულ საბანკო დარგებში, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში მოიცვან საბანკო მომსახურების მთელი კომპლექსი, – მომხმარებლებს ეს არ შეუძლიათ.

● მომხმარებლებისა და მწარმოებლების კონვერსიის ხარჯების თანაფარდობა. მომხმარებლების კონვერსიის ხარჯები ის დანახარჯებია, რომლებიც მომწოდებლის შეცვლას უკავშირდება. მომხმარებლების გავლენა მაშინ იქნება მნიშვნელოვანი, თუკი მომწოდებლებთან მათი ურთიერთობების განყვეტა მათზე უფრო ნაკლებად იმოქმედებს, ვიდრე მომწოდებლებზე. აღსანიშნავია, რომ ბანკის კლიენტების შეცვლა ძირითადად ხდება „ახალი“ ბანკისგან სარფის მიღების მოლოდინით. გარდა ამისა, თანამედროვე პირობებში ჩვეულებრივი ხდება ხოლმე იმგვარი ვითარება, როდესაც კლიენტები ერთდროულად რამდენიმე ბანკის მომსახურებით სარგებლობენ.

● ფასის ხვედრითი წილი მოხმარების ბიუჯეტში. რაც უფრო მაღალია მოცემულ საქონელზე დანახარჯების ხვედრითი წილი მოხმარების ბიუჯეტში, მით უფრო მაღალია მისი მგრძობიარობა საქონლის ფასის მიმართ, ე.ი. ბაზარზე მისი გავლენაც. თუ მომხმარებელი მოცემულ საქონელზე ხარჯავს თავისი ბიუჯეტის უმნიშვნელო ნაწილს, მაშინ მას არ სჭირდება თავისი ჩვევებისა და მიდრეკილებების შეცვლა ფასების ცვლილების დროს. საბანკო ბაზარზე ამ ფაქტორს გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს, რადგან საბანკო მომსახურების უმრავლესობას ან იშვიათად იძენენ, ან ისინი შედარებით იაფია. გარდა ამისა, ზოგიერთ შემთხვევაში მომსახურების ფასი აშკარა სახით საერთოდ არ არსებობს.

● მომხმარებელთა საკუთარი პროდუქციის ან მომსახურების ხარისხის დამოკიდებულება დარგის პროდუქციაზე. დიდი დამოკიდებულების შემთხვევაში მომხმარებლები არათანაბარ მდგომარეობაში აღმოჩნდებიან ხოლმე სანარმოს დარგებთან (ამ

შემთხვევაში – ფინანსურ ინსტიტუტებთან) და არსებითი გავლენის მოხდენა არ შეუძლიათ საბაზრო პირობებზე. რაც უფრო ნაკლებია ეს დამოკიდებულება, მით უფრო მეტია მომხმარებელთა გავლენა.

საბანკო მომსახურება, როგორც ასეთი. შემადგენელ ელემენტებად არ შედის ნებისმიერი სხვა დარგის პროდუქტებში. ცხადია, არსებობს ისეთი საწარმოები, რომელთათვისაც ხარისხიან საბანკო მომსახურებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. აქ იგულისხმება, მაგალითად, ნაირგვარი შუამავლები, რომლებსაც უზადო საანგარიშსწორებო მომსახურება ესაჭიროებათ. თუმცა, მთლიანობაში, უმრავლესი საწარმოების წარმოების შედეგების ხარისხის დამოკიდებულება საბანკო მომსახურებაზე დიდი არაა.

● მომხმარებელთა და მწარმოებელთა კონცენტრაციის ხარისხის თანაფარდობა. თუკი მომხმარებლებს დიდი კაპიტალი აქვთ და ორგანიზებული არიან, ხოლო დარგის მწარმოებებს მცირე კაპიტალი აქვთ და დაცალკევებული არიან, მაშინ მომხმარებელთა გავლენა მეტია და, პირიქით. ამ (ისევე, როგორც წინა) ფაქტორის გავლენის განხილვა მიზანშეწონილია არა ცალკეული საბანკო დარგების, არამედ მთლიანად საბანკო ბაზრის მიხედვით.

საბანკო მომსახურების გამყიდველები (განსაკუთრებით – კომერციული ბანკები), როგორც წესი, საკმაოდ მსხვილი სამწარმოო ერთეულებია. მრავალი მათგანისათვის დაწესებულია საწესდებო კაპიტალის საკმაოდ მაღალი მინიმალური დონე. მათი კონცენტრაციის ხარისხი ხშირად უფრო მაღალია, ვიდრე საბანკო მომსახურების მომხმარებლებისა, ამასთან, ზოგიერთი არასაბანკო საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტის (რეგისტრატორები, კონსულტანტები) სიდიდე მცირეა, მაშინ, როდესაც ცალკეულ კლიენტებს გიგანტური მასშტაბები შეიძლება ჰქონდეთ. ეკონომიკის სტაბილიზაციის მიღწევასთან ერთად მომხმარებელთა ფინანსური მდგრადობა და კონცენტრაციის ხარისხი გაიზრდება.

ფინანსური მომსახურების გამყიდველები თანამედროვე პირობებში მიდრეკილებას ავლენენ ნაირგვარი გაერთიანებების ორგანიზებისკენ (ასოციაციები, კავშირები, კონსორციუმები და ა.შ.). რაც

შეეხება მომხმარებლებს (განსაკუთრებით – კერძო პირებს), მათი უმრავლესობა გათიშულია, მაგრამ ისინი აცნობიერებენ გაერთიანების საჭიროებას საკუთარი უფლებების დაცვის საქმეში.

● **შეთავაზებული მომსახურების დიფერენციაციის ხარისხი.** დიფერენციაციის დაბალი ხარისხი ხელს უშლის მომხმარებლებში არჩევანის გაკეთებას და ამით დიფერენცირებული მომსახურების გამყიდველთა კვაზიმონოპოლიური მდგომარეობის ჩამოყალიბებას. ეს, თავის მხრივ, აძლიერებს მომხმარებელთა გავლენას.

● **მომხმარებელთა ინფორმირებულობის დონე.** რაც უფრო მეტად ინფორმირებული არიან მომხმარებლები კონკურენტების მომსახურების შესახებ, მით უფრო მგრძობიარედ ეკიდებიან ისინი მომსახურების ფასებსა და ხარისხს. საბანკო მომსახურების მომხმარებელთა ინფორმირებულობა ჯერ კიდევ ერთი თანრიგით უფრო დაბალია, თანაც, ყველაზე უფრო დაბალია მოსახლეობის ინფორმირებულობა.

18.4. საბანკო ბაზრის სეგმენტაცია

საბანკო მომსახურების მყიდველთა გავლენის ანალიზის დროს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საბანკო ბაზრის სეგმენტაციას. იგი გულისხმობს საბანკო მომსახურების პოტენციურ მომხმარებელთა საერთო მასაში შედარებით განცალკევებული სეგმენტების – კლიენტთა მიზნობრივი ჯგუფების – გამოყოფას, რომლებზეც უნდა მოხდეს ბანკის საგამსაღებლო ძალისხმევის კონცენტრაცია.

სეგმენტი აღნიშნავს ბაზრის ნაწილს (რეგიონს, მომხმარებელთა ჯგუფს, საქონლის ან მომსახურების ჯგუფს), რომელიც საერთო ნიშან-თვისებებით შეგვიძლია დავახასიათოთ. სეგმენტაციას საფუძვლად უდევს მეტად განსხვავებული ნიშან-თვისებები: სამართლებრივი, ეკონომიკური, გეოგრაფიული, დემოგრაფიული, ქცევითი და სხვა.

ყველაზე უფრო საფუძვლიანია ბაზრის სეგმენტაცია კლიენტე-

ბის იურიდიული სტატუსის მიხედვით (ინსტიტუციონური სეგმენტაცია). იგი გულისხმობს სანარმოებისა (იურიდიული პირები) და მოსახლეობისათვის (ფიზიკური პირები) განკუთვნილი მომსახურების ბაზრების გამოყოფას. დასავლეთის ქვეყნების მრავალი საკრედიტო ინსტიტუტი შემდეგ ინსტიტუციურ ჯგუფებს გამოყოფს: 1) მოსახლეობა (საოჯახო მეურნეობები); 2) სანარმოები; 3) საზოგადოებრივი ორგანიზაციები; 4. ფინანსური ინსტიტუტები.

იურიდიული პირების ბაზარზე ეკონომიკური მდგომარეობის მიხედვით სეგმენტაციის დროს ითვალისწინებენ სანარმოების სიდიდეს, მათი საქმიანობის სფეროს, მომუშავეთა რაოდენობას და ა.შ., ფიზიკური პირების ბაზარზე – მათ ქონებრივ მდგომარეობას. ზოგჯერ ეკონომიკურ ნიშანს აერთიანებენ ინსტიტუციონურთან. მაგალითად, ევროპის საბანკო პრაქტიკაში ყველაზე უფრო გავრცელებულია შემდეგი ოთხი მიზნობრივი ჯგუფის გამოყოფა: 1) სანარმოები, რომლებსაც ემისია შეუძლიათ; 2) საშუალო და მცირე სანარმოები; 3) შეძლებული კერძო პირები, რომლებიც ინდივიდუალიზებულ მომსახურებას ითხოვენ; 4) სხვა კერძო პირები, რომლებიც მასობრივი ასორტიმენტის მომსახურებას ითხოვენ.

გეოგრაფიული სეგმენტაციის ერთეულები შესაძლოა იყოს ქვეყნები, დიდი რეგიონები, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები და ა.შ. ასეთ სეგმენტაციას შესაძლოა ვიყენებდეთ როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირების ბაზრის კვლევის დროს. მას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ისეთი მსხვილი ბანკებისათვის, რომელთა ფილიალების ქსელით უზარმაზარი სივრცეა დაფარული, საბანკო საქმიანობის გლობალიზაციასთან დაკავშირებით კი – ზოგჯერ მთელი ჩვენი პლანეტაც. რაც შეეხება ბანკების უმრავლესობას, ისინი ქალაქის ან მხარის საზღვრებით იფარგლებიან. ასეთ პირობებში სეგმენტაციის გეოგრაფიულ ნიშანს დიდი მნიშვნელობა არა აქვს.

შეძენის მოცულობის მიხედვით (მოცულობითი), სეგმენტაცია მომხმარებლებს ყოფს ისეთ პირებად, რომლებიც საბანკო მომ-

სახურებას იძენენ ძალიან ხშირად (heavy users), ხშირად (medium users), იშვიათად (light users) ან საერთოდ არ იძენენ მას (nonusers). მარკეტინგული სტრატეგიის თვალსაზრისით ამას მნიშვნელობა აქვს, რადგან საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ამ ჯგუფების მოთხოვნილებები და მათი განსხვავებულობის მიზეზები, აგრეთვე, დავსახოთ მათი დაკმაყოფილების გზები. გარდა ამისა, გამოკვლევები გვიჩვენებს, რომ ხშირად კომერციული ბანკის მთელი ოპერაციების მოცულობის 80% ყველაზე აქტიური კლიენტების 20%-ზე მოდის. ეს ჯგუფი ყველაზე უფრო ინტენსიური კონკურენციის ობიექტია.

ფიზიკური პირების ბაზარზე მიმართავენ დემოგრაფიულ სეგმენტაციას. ამ დროს მომხმარებლებს ჯგუფებად ყოფენ ასაკის, სქესის, ოჯახური მდგომარეობის, ოჯახის სიდიდის, შემოსავლის, პროფესიის, განათლების, ეროვნებისა და რელიგიის მიხედვით და ა.შ.

ცხოვრების წილის მიხედვით ამერიკელი ბანკირები კლიენტებს ყოფენ კონსერვატიულობის, გამოცდილების მქონეთა და მერყეების ჯგუფებად; ქცევის მიხედვით ფრანგი ბანკირები ასეთ კლასიფიკაციას ახდენენ: 1) დღევანდელი დღით მცხოვრები ადამიანები; 2) ავანტიურისტები; 3) უტილიტარისტები, პასიური ქცევის ადამიანები, რომლებიც პატივს სცემენ მატერიალურ ფასეულობებს; 4) პირები, რომლებიც ცდილობენ მოვლენათა ცენტრში მოხვედრას.

მომსახურებითი სარგებლობისათვის მზადყოფნის მიხედვით მომხმარებლები შესაძლოა იყვნენ: საქმეში ჩაუხედავები, საქმეში ჩახედულები, ინფორმირებულები, დაინტერესებულები და მოსურნეები.

ინდივიდუალობის ხასიათის მიხედვით განასხვავებენ დამყოლ, აგრესიულ და დამოუკიდებელ მომხმარებლებს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფსიქოგრაფიული მახასიათებელია ინოვაციურობა, ე.ი. ახალი პროდუქტებისა და მომსახურების პროზიტიურად აღქმისა და ათვისების უნარი და მზადყოფნა ადამიანებში.

რისკის მიმართ დამოკიდებულების მიხედვით განასხვავებენ ისეთ კლიენტებს: ა) რომლებსაც აქვთ რისკისადმი მიდრეკილება; ბ) ნეიტრალურად ეკიდებიან ან ვ) გაურბიან რისკს. ეს მიდგომა ხშირად შეხამებულია ინვესტირების შერჩეული მიმართულებების მიხედვით სეგმენტაციასთან. მაგალითად, ფასიან ქაღალდებში ინვესტირების დროს განასხვავებენ კლიენტების შემდეგ ძირითად ტიპებს:

1) „კონსერვატიული“ კლიენტები. დასავლეთის ქვეყნებში მათ მიაკუთვნებენ ბანკების კლიენტების 50-60%-ს. ისინი თავიანთი სახსრების დაბანდებას ამჯობინებენ საიმედო ფასიან ქაღალდებში, მაგალითად, სახელმწიფო სესხის ობლიგაციებში. ამ ჯგუფის კლიენტებს არ უყვართ გარისკვა, ისინი ნაკლებად იცნობენ ბაზარზე შექმნილ ვითარებას;

2) ზოგიერთი სპეკულანტი – მთელი კლიენტების 35-45%. მათ გარკვეული წარმოდგენა აქვთ ბაზარზე, შეუძლიათ გარისკონ, ინვესტირების ობიექტებად კი სამრეწველო და სავაჭრო კომპანიების აქციებსაც ირჩევენ;

3) „რადიკალური სპეკულანტები“ – ბანკების მთელი კლიენტების 5%-მდე. ისინი კარგად არიან ჩახედული ბაზრის სიტუაციაში, მუდამ რისკზე მიდიან და ყველაზე ხშირი კონტაქტები აქვთ ბანკის კონსულტანტებთან.

მეტად ნაყოფიერი შეიძლება იყოს კლიენტების ჯგუფების გამოყოფა საბანკო მომსახურების საძიებელი სარგებლის მიხედვით. ნებისმიერ საბანკო მომსახურებას სარგებელთა (თვისებების) მთელი „თაიგული“ აქვს, რითაც იგი მომხმარებლებს იზიდავს, მაგრამ ყოველი მომხმარებელი მათ სხვადასხვაგვარად აღიქვამს: ზოგიერთებს იზიდავს მოგების მიღების შესაძლებლობა, სხვებს – მომსახურების კომფორტი და თავაზიანობა, დანარჩენებს – პრესტიჟი და ა.შ. არიან ისეთებიც, რომლებსაც ეს ყოველივე ერთად აინტერესებთ. ამერიკის ბანკების საქმიანობაში ამ მიდგომის გამოყენებამ გამოიწვია ინდივიდუალური მომსახურების ცენტრების გაჩენა, რომლებსაც დაახლოებით ასე უწოდებენ: „ჯგუფი №1“, „საპრეზიდენტო კლუბი“ და ა.შ. ეს კრიტერიუმი მჭიდროდ უკავშირდება

ფიზიკური პირების ბაზრის სეგმენტაცია

ინვესტირების დახასიათება	გამოცდილი ინვესტირებები	ფრთხილი ინვესტირებები	დროის ფასის მცირე ინვესტირებები	„ნოვინი დოს“ სეგმენტი
საძიებელი სარგებელი	მაქსიმალური შემოსავალი დაბანდებული ფულიდან	ფულის დაცვლაში დარწმუნება	კომფორტი	მომავლ სათვის ბუდის აშენება
დემოგრაფიული მახასიათებლები	განათლებული, პროფესიონალი, მაღალი სამსახურებრივი მდგომარეობა, შედარებით მაღალი შემოსავალი	ნაკლებად განათლებული, უფრო ასაკოვანი, ნაკლები შემოსავალი	მშობლებთან მსხორებში შეილება უშვილო ოჯახები	ნაკლებად განათლებული, „ლურჯი საცლოები“
სოციოფსიქოლოგიური მახასიათებლები	უმაღლესი სოციალური კლასი, ზრდისკენ მიხრა-აფება	დაბალი სოციალური კლასი	საშუალო კლასი	დაბალი სოციალური კლასი
განსაკუთრებული ქვევითი მახასიათებლები	თავიანთი ფინანსური უნარის ჩვენების სურვილი, წარმატება ინფლაციასთან ბრძოლაში	არსებულის შენარჩუნებისკენ სწრაფვა, ახალი პროდუქტების გამოყენების სურვილის უქონლობა, თავდაჯერებულობა ცნობილი ქალაქების გამოყენებისას	მუდამ საქმიანი, კლუბების წევრი, საზოგადოებრივ საქმიანობაში აქტიური	კონსერვატიული ბუნების, ვინც საგულდაგულოდ გეტმას თავის ბიუჯეტს
ინვესტირების უპირატესი მიმართულებები	აქციები, ობლიგაციები, უძრავი ქონება, ურთიერთფონდები, ძვირფასი ლითონები, მონეტები	ანგარიშები ბანკებში, სახელმწიფო ფასიანი ქალაქები	ფულის ბაზრის ანგარიშები, ურთიერთფონდები, ბანკები	ბანკები, ურთიერთფონდები

ბანკის სეგმენტი იდეალში შემდეგ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს:

1) ერთგვაროვნება. რაც უფრო ერთგვაროვანია გამოყოფილი ჯგუფი, მით უფრო მსგავსი იქნება მისი წარმომადგენლების ფინანსური მოთხოვნილებები და მომსახურების წარმოებისა და გასაღების უფრო ეფექტიანად ორგანიზების საშუალებები ექნე-

ბა ბანკს;

2) გაზომვადობა. ბანკს უნდა ჰქონდეს როგორც სეგმენტის ზომის, ისე მისი მსყიდველობითი ძალის გაზომვის შესაძლებლობა. მიზნობრივი ჯგუფი მკაფიოდ უნდა იყოს განსაზღვრული და არა – ბუნდოვნად;

3) მისაწვდომობა. ნაკლები ფასი აქვს ისეთ სეგმენტს, რომლის ყურადღების მიქცევაც ბანკს არ შეუძლია თავისი გასაღებითა და კომუნიკაციებით;

4) არსებითობა. სეგმენტი საკმაოდ დიდი უნდა იყოს საიმედოდ, რომ მომგებიანი გამოდგეს მოცემული ბანკისათვის;

5) დაცულობა. რადგან მომგებიანობა კონკურენტებს იზიდავს, საჭიროა იმის ცოდნა, შეძლებს ბანკი თავისი სეგმენტის დაცვას შემოჭრისგან, თუ დაკარგავს ბაზარზე თავის წილს უფრო ძლიერის სასარგებლოდ. დაცულობა დამოკიდებულია სეგმენტის დამუშავებისათვის აუცილებელი რესურსების მოცულობაზე.

საბანკო რესურსების მიმწოდებლები.

კონკურენციის მესამე ძალაა მიმწოდებლების გავლენა. იგი ვლინდება საქონლისა და მომსახურების ფასის აწევის ან ხარისხის დაწევის მუქარით. ძლიერი პოზიციების მქონე მიმწოდებლებს შეუძლიათ შეამცირონ იმ დარგის მომგებიანობა, რომელსაც აღარ ძალუძს დანახარჯების ზრდის დაფარვა ფასების გადიდებით. მიმწოდებლების გაძლიერების პირობები ჰგავს იმ პირობებს, რომლებიც მომხმარებელთა ჯგუფებს ანიჭებენ ძალას. ბანკების სანარმოო რესურსების სისტემა მოიცავს: ა) ფინანსურ რესურსებს; ბ) შრომით რესურსებს; გ) ინფორმაციულ რესურსებს; დ) ტექნოლოგიურ რესურსებს; ე) მატერიალურ რესურსებს.

ფინანსური რესურსების მიმწოდებლები შეიძლება იყვნენ სხვადასხვა იურიდიული და ფიზიკური პირები, რომლებიც ბანკის საშემნახველო, საინვესტიციო და საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურების კლიენტები არიან, აგრეთვე ცენტრალური ბანკი და საკრედიტო რესურსების გამყიდველი სხვა საკრედიტო ორგანიზაციები.

საბანკო წარმოების მეორე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია შრომითი რესურსები – ბანკების მოსამსახურეები, მენეჯერები და

ა.შ. პერსონალთან დაკავშირებულ დანახარჯებს სიდიდით მეორე ადგილი უჭირავს და მთელი დანახარჯების 20-30%-ს აღწევს, რაც 3-ჯერ აღემატება მატერიალურ დანახარჯებს. ადამიანის ფაქტორის მნიშვნელობა საბანკო საქმეში არ კლებულობს, მთელ მსოფლიოში ბანკების ავტომატიზაციის აქტიურად განვითარების მიუხედავად. ამას განაპირობებს ფილიალების ქსელის გაფართოება, საბანკო ოპერაციების რაოდენობისა და მოცულობის ზრდა და სხვა. მაგრამ ავტომატიზაცია იწვევს ბანკების შრომითი რესურსების სტრუქტურის შეცვლას და მათი ხარისხის მიმართ მოთხოვნების გადიდებას. კონკურენციის გაძლიერება იმას იწვევს, რომ ბანკები აქტიურ საბაზრო პოლიტიკას უნდა ატარებდნენ, რაც შეუძლებელია კვალიფიციური ექსპერტებით დაკომპლექტებული ქვედანაყოფების გადიდების გარეშე. მათ უნდა შეეძლოთ კლიენტების შიდა და გარე მონაცემების შეფასება და გაანალიზება. ეს განსაკუთრებით ვლინდება საბანკო დაგეგმვის სფეროში.

უნივერსალური ბანკების მომსახურების ასორტიმენტის გამოთანაბრებამ და ფასისმიერიდან არაფასისმიერ კონკურენციაზე გადასვლამ გაზარდა მოთხოვნები ბანკების მოსამსახურეების საკონსულტაციო კვალიფიკაციის მიმართ. ამასთან, გამოთქვამენ მოსაზრებებს, რომ საკრედიტო ორგანიზაციების კონკურენციაში მომავალში გადამწყვეტი იქნება არა მომსახურების დიფერენციაცია, არამედ სერვისი და თანამშრომლების კვალიფიკაცია. ბანკებისათვის შრომითი რესურსების მიმწოდებლები, ცხადია, არიან ადამიანები, როგორც საკუთარი სამუშაო ძალის მესაკუთრეები. ამავდროს, გარკვეულ გარემოებათა დროს (ხელშეკრულებების საფუძველზე) შრომითი რესურსების მიმწოდებლები შეიძლება იყვნენ სპეციალიზებული სასწავლო დაწესებულებებიც (უნივერსიტეტები, აკადემიები, ინსტიტუტები და ა.შ.).

ინფორმაციული რესურსების მიმწოდებლები შეიძლება იყვნენ როგორც თვითონ საბაზრო გამოკვლევათა ობიექტები (კონკურენტები, მომხმარებლები, სახელმწიფო), ისე საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის დაწესებულებებიც: საინფორმაციო-კომერციული სატელეკომუნიკაციო ქსელები („ინფორმაციის ბანკები“);

კონიუნქტურული და მარკეტინგული კვლევების ცენტრები; საკრედიტო-საცნობარო ფირმები; სარეკლამო სააგენტოები; სარეიტინგო სააგენტოები და სხვა.

ცალკეული ბანკების ტექნოლოგიური რესურსების მიმნოდებლები შესაძლოა იყვნენ ან პროგრამული უზრუნველყოფის სპეციალიზებული ფირმები, ან სხვა კომერციული ბანკები. პრინციპში, ყოველი საკრედიტო-ფინანსური ინსტიტუტის წინაშე დგას პრობლემა: რა უფრო მიზანშეწონილია – პროგრამული უზრუნველყოფის საკუთარი ქვედანაყოფის შექმნა, თუ სტანდარტული პროგრამის შექმნა. თითქმის ყველა ბანკში შექმნილია კომპიუტერული განყოფილება, მაგრამ ზოგ ბანკში ასეთი განყოფილების სპეციალისტები ძირითადად გარედან მოწოდებული კომპიუტერული სისტემების მუშაობას აკონტროლებენ, ზოგში კი თითქმის მთლიანად ამუშავებენ პროგრამულ უზრუნველყოფას (ზოგჯერ სხვებსაც სთავაზობენ მას). ექსპერტთა აზრით, ბოლო ხანს შექმნილმა ბანკებმა არ უნდა შექმნან საკუთარი კომპიუტერული სისტემები და მათი პროგრამული უზრუნველყოფა. უფრო მიზანშეწონილია სტანდარტიზებული სისტემების შექმნა კარგი რეპუტაციის მქონე იმ ფირმებისგან, რომლებიც ამგვარ სისტემებზე არიან დასპეციალებული.

მატერიალური რესურსების ძირითადი მიმწოდებლებია საკმაოდ მრავალფეროვანი და მრავალრიცხოვანი სამრეწველო და სავაჭრო ფირმები – მონყობილობის მწარმოებლები და დისტრიბუტორები. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ საბანკო დარგების სარესურსო ბაზა შედარებით ერთგვაროვანია, ხოლო საბანკო ბაზრის ძირითადი სუბიექტები – კომერციული ბანკები – ერთდროულად ფუნქციონირებენ უმრავლეს დარგებში ან თითქმის ყველა დარგში, მაშინ აზრი აქვს მიმწოდებლების გავლენის გაანალიზებას არა დარგების, არამედ რესურსების ჯგუფების მიხედვით.

საბანკო რესურსების მიმწოდებლებს შორის ყველაზე დიდი გავლენა აქვთ ფინანსური, ინფორმაციული და მატერიალური რესურსების მიმწოდებლებს, ხოლო ნაკლები – შრომითი და ტექნოლოგიური რესურსების მიმწოდებლებს. საბანკო დარგების

მიმართ ეს იმას ნიშნავს, რომ მიმწოდებლების გავლენა ყველაზე უფრო ძლიერია დაკრედიტებაში, ირიბ დაკრედიტებაში, საინვესტიციო შუამავლობაში, საანგარიშსწორებო-საკასო და სავალუტო მომსახურებაში.

პოტენციური კონკურენტები საბანკო დარგებში

კონკურენციის მეოთხე ძალაა საფრთხე ახალი კონკურენტების მხრიდან. დარგის მიმზიდველობაზე მისი გავლენა არსებულ ფირმებს შორის კონკურენციის ანალოგიურია. ხსენებული საფრთხის განმსაზღვრელი ფაქტორებია:

1. შესასვლელი ბარიერების არსებობა და სიმაღლე. ეს ბარიერები დაბრკოლებას უქმნიან ახალ კონკურენტებს დარგობრივ ბაზარზე შეღწევაში. მათ ეკუთვნის: ეკონომია წარმოების მასშტაბებზე; პროდუქტის დიფერენციაცია; მოთხოვნა მნიშვნელოვან კაპიტალზე; მომხმარებელთა კონვერსიის ხარჯები; მასალების არხების მიუწვდომლობა; რესურსების წყაროების ხელმისაწვდომობის შეზღუდულობა; გამოცდილების უქმარისობა; დარგში გამოყენებული ტექნოლოგიების მაღალი დონე; სალიცენზიო შეზღუდვები; საპატენტო შეზღუდვები; მინის ნაკვეთების უქონლობა ან მათი სიძვირე და სხვა.

საბანკო დარგებში შესასვლელი ბარიერების მნიშვნელოვანი თავისებურებაა სიახლეთა საპატენტო დაცვის უქონლობა. ამის გამო ნებისმიერი ფინანსური ინოვაცია, ნებისმიერი ახალი საბანკო მომსახურება, რომელსაც ერთი საკრედიტო ინსტიტუტი წერგავს, მოკლე დროში შეიძლება გადაიღონ მისმა კონკურენტებმა. ეს აძლიერებს კონკურენციის ინტენსივობას.

გარდა ამისა, კომერციული ბანკებისთვის არ არსებობს გასაღების არხების მიუწვდომლობის პრობლემა, რადგან საბანკო მომსახურების წარმოება და გასაღება დროში ემთხვევა ერთმანეთს და შეიძლება ლოკალიზებული იყოს საბანკო განყოფილების შენობაში. ბანკების სფეროში ყველაზე უფრო არსებითი შესასვლელი ბარიერებია: 1) საკრედიტო რესურსების წყაროების შეზღუდული ხელმისაწვდომობა; 2) მნიშვნელოვან კაპიტალზე მოთხოვნა; 3) საბანკო პროდუქტის დიფერენციაცია; 4. მომხმარებელთა კონვერსიის ხარჯები; 5) სალიცენზიო შეზღუდვები; 6)

ეკონომია წარმოების მასშტაბებზე.

2. დარგში ახლად შემომაველ ფირმებზე უკვე მოქმედი ფირმების მოსალოდნელი რეაქცია. ფირმა მზად რომ იყოს კიდევაც შემოჩამოთვლილი ბარიერების გადასალახავად, მან შეიძლება ყოყმანი დაინყოს იმ რეაქციის მოლოდინში, რომლითაც მოქმედი კონკურენტები შეხვდებიან ბაზართან მისი მიერთების სურვილს. მისცემენ ისინი „ახალბედას“ ბაზარზე მისი წილის მიღების ნებას თუ ბოლომდე შეებრძოლებიან მას? კონკურენტციის რომელ მეთოდებს გამოიყენებენ საიმისოდ, რომ არ მისცენ მას ბაზარზე შესვლის უფლება?

ჩვენს საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტებს ამ დრომდე არ გამოუმუღავნებიათ დიდი აგრესეულობა „ახალბედებთან“ საკონკურენტციო ბრძოლაში (შემზღუდავ პრაქტიკას კანონმდებლობაც კრძალავს). პირიქით, დაბალი ფასების დაწესების პოლიტიკას სწორედ „ახალბედები“ მიმართავდნენ: საბანკო მომსახურებაზე მოთხოვნის პოტენციალი საკმაოდ დიდია, გამოსასვლელი ბარიერები კი შედარებით დაბალია. ამის გათვალისწინებით ის დასკვნა შეგვიძლია გამოვიტანოთ, რომ საბანკო ბაზარზე დიდია ახალი კონკურენტების გამოჩენის საფრთხე და ახალი საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტების შექმნის პროცესი უახლოეს მომავალშიც გაგრძელდება.

ამჟამად სულ უფრო რთულდება „ახალბედებისთვის“ ფინანსური რესურსების ხელმისაწვდომობა. ყველაზე მომგებიანი კლიენტურა უკვე არსებულ კონკურენტებს შორისაა „დანანილებული“.

18.5. საბანკო მომსახურების შემცველები

კონკურენტციის ბოლო, მეხუთე ძალაა საფრთხე სუბსტიტუტი საქონლის მხრიდან. მისი გაჩენა ზღუდავს ყოველ კონკრეტულ დარგში მოგების ამოღების შესაძლებლობებს იმ ზღვრული ფასების დაწესებით, რომლებიც კომპანიებმა შეიძლება მოითხოვონ თავიანთი მოგების ნორმის დაუქვეითებლად. სუბსტიტუტი საქონლის მხრიდან საფრთხეს შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავენ:

1. შემცვლელი და შესაცვლელი საქონლის სამომხმარებლო ეფექტის თანაფარდობა. თუკი პირველი მეორეზე მეტია, მაშინ სუბსტიტუტი საქონლის მხრიდან მომდინარე საფრთხე მნიშვნელოვანია. საბანკო საქმეში შემცვლელი და შესაცვლელი საქონლის (მომსახურების) სამომხმარებლო ეფექტი აბსოლუტურად იდენტურია, რადგანაც კრედიტის ეფექტიანობას განსაზღვრავს არა მისი წყარო, არამედ გამოყენების ხასიათი.

2. მომხმარებელთა კონვერსიის ხარჯების დონე. რაც უფრო დაბალია კონვერსიის ხარჯები, მით უფრო დიდია სუბსტიტუტებისკენ მომხმარებელთა გადახრის ალბათობა. მომხმარებელთა გადართვა საბანკო მომსახურების მწარმოებელთა ერთი ჯგუფიდან მეორეზე გარკვეულ ორგანიზაციულ დანახარჯებს იწვევს. თუმცა, სასაქონლო ან საბიუჯეტო კრედიტით სარგებლობა არ ნიშნავს საბანკო კრედიტზე უარის თქმას და საბანკო ბაზრის ინსტიტუტებთან ჩამოყალიბებული ურთიერთობების რღვევას, ე.ი. არ განაპირობებს კონვერსიის არავითარ ხარჯებს.

3. მომხმარებელთა მობილურობა, სუბსტიტუტებზე ორიენტაციის აღებისკენ მათი მიდრეკილება. რაც უფრო მობილური არიან მომხმარებლები, მით უფრო მეტია სუბსტიტუტების მხრიდან წამოსული საფრთხე. საკრედიტო-ფინანსურ ორგანიზაციებსა და მათ კლიენტებს შორის საბაზრო ურთიერთობები ჩვენში ამ ბოლო ხანს ჩამოყალიბდა, საბჭოთა პერიოდში კი საბანკო დანესებულების შერჩევის თავისუფლება არ არსებობდა. ამის შედეგად საბანკო მომსახურების მომხმარებელთა მობილურობა დღეს შედარებით ნაკლებია, თუმცა ყოველწლიურად მატულობს. საბანკო ბაზარზე სუბსტიტუტების მხრიდან მომდინარე საფრთხე მთლიანობაში მნიშვნელოვანი არაა. მისი უგულვებელყოფა ყველა დარგშია შესაძლებელი, გარდა დაკრედიტებისა და ირიბი დაკრედიტებისა.

ამგვარად, დღეს საბანკო ბაზრის ყველაზე უფრო კონკრეტული სეგმენტებია საშემნახველო საქმე და საინვესტიციო შუამდგომლობა.

18.6. ბანკის კონკურენტული პოზიცია

საბანკო დარგების ანალიზთან ერთად საბანკო ბაზრის მარკეტინგულმა კვლევამ აუცილებლად უნდა მოიცვას ბანკის კონკურენტული პოზიციის ანალიზიც ყველა ამ ქვედარგში.

კონკურენტული პოზიცია არის თავის დარგში ამა თუ იმ სანარმოს მიერ დაკავებული ადგილი საკუთარი საქმიანობის შედეგების, უპირატესობებისა და ნაკლოვანებების შესაბამისად. საბანკო ბაზრის ინსტიტუტების კონკურენტული პოზიციის ძირითადი მახასიათებლებია:

- აბსოლუტური და ფარდობითი წილი ბაზარზე;
- სანარმოს კონკურენტუნარიანობა.

ბაზარზე მოპოვებული წილი კონკურენტული პოზიციის უმნიშვნელოვანესი რაოდენობრივი მახასიათებელია, მაგრამ იგი საკმარისი არაა იმის გამოსარკვევად, თუ რამდენად მყარია ბანკის პოზიცია. ამ საქმეში ერთგვარ დახმარებას გვინევს ბაზრის წილის დინამიკაზე დაკვირვება, თუმცა ამის მიხედვით შეუძლებელია ვიმსჯელოთ ამა თუ იმ ბანკის პოზიციის რყევა-ურყეობის მიზეზებზე.

კონკურენტული პოზიციის ურყეობას და მის ფაქტორებს განსაზღვრავენ კონკურენტუნარიანობის ხარისხობრივი მაჩვენებლების ანალიზით. ამ დროს შეგვიძლია გამოვაველინოთ საბანკო პროდუქტისა და მთლიანად ინსტიტუტის კონკურენტუნარიანობა.

საბანკო პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა მისი იმ ხარისხობრივი და ფასისმიერი მახასიათებლების ერთობლიობაა, რომლებიც უზრუნველყოფს მომხმარებლის კონკრეტული მოთხოვნების დაკმაყოფილებას. მატერიალური წარმოების დარგებისათვის პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა K ზოგადი სახით განისაზღვრება Ξ_n სასარგებლო ეფექტის შეფარდებით Π_n მოხმარების ფასთან:

$$K = \frac{\Xi_n}{\Pi_n}$$

სასარგებლო ეფექტი ამა თუ იმ პროდუქტის გამოყენების პროცესში მომხმარებლის საჭიროებათა დაკმაყოფილების ზომად და

დამოკიდებულია კონკრეტული პროდუქტის ხასიათზე. მაგალითად, საბანკო მომსახურების სასარგებლო ეფექტი შეგვიძლია გამოვხატოთ დეპოზიტურ ანგარიშებზე მოთავსებული სახსრებიდან მიღებული შემოსავლებით; იმ სახსრების ეკონომიით, რომელსაც ანგარიშსწორების დაჩქარება ან სესხების გამოყენება გვაძლევს და ა.შ.

მოხმარების ფასი უფრო რთული ცნებაა. ეს იგივე არაა, რაც შექენის დროს გადახდილი ფასი. საკუთარი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მყიდველმა არა მარტო უნდა შეიძინოს საქონელი, არამედ შემდეგ მისი ექსპლუატაციის ხარჯებიც გასწიოს. გარდა ამისა, ხშირ შემთხვევებში შეუძლებელია საქონლის გამოყენება მისი შექენისთანავე. როგორც წესი, იგი უნდა მიუტანონ მყიდველს, შეამონმონ, დააყენონ და ა.შ. ამგვარად, მყიდველის ხარჯები ორი ნაწილისგან შედგება: 1) შექენის ხარჯები (საქონლის გასაყიდი ფასი) და 2) მოხმარებასთან დაკავშირებული ხარჯები.

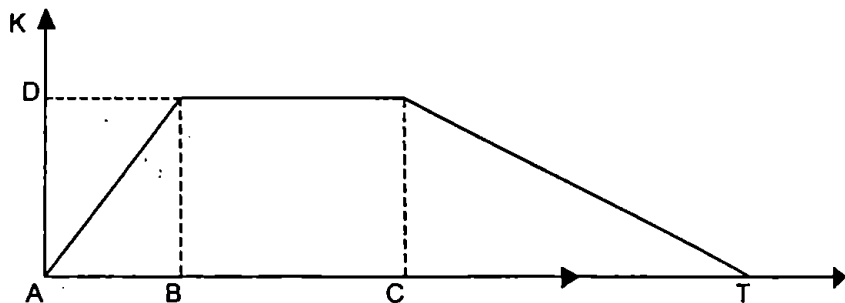
მთლიანად ინსტიტუტის კონკურენტუნარიანობა არის მის მიერ უკეთესი მიწოდების უზრუნველყოფის უნარი კონკურენტებთან შედარებით, მის მიერ კონკურენტული უპირატესობების ფლობა. მხოლოდ ასეთი უპირატესობების მქონე ბანკს შეუძლია მოიპოვოს ბაზარზე მტკიცე კონკურენტული პოზიცია. მთელი მრავალფეროვანი კონკურენტული უპირატესობები ორ დიდ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: ა) მცირე დანახარჯებთან დაკავშირებული და ბ) პროდუქტის დიფერენციასთან დაკავშირებული უპირატესობები.

მცირე დანახარჯებს უზრუნველყოფს სწორი მენეჯმენტი (უპირველეს ყოვლისა – ფინანსური), ახალი რესურსდამზოგავი ტექნოლოგიების ქონა, წარმოების ოპტიმალური ორგანიზაციული სტრუქტურა, მომუშავეთა გამოცდილება, წარმოების მასობრივი ხასიათი და ა.შ. კიდევ უფრო მრავალფეროვანია პროდუქტის დიფერენციაციასთან დაკავშირებული უპირატესობები. მრავალსამრეწველო დარგში პროდუქტის დიფერენციაციას ძირითადად მაღალი ხარისხის ხარჯზე აღწევენ. ამჟამად ხარისხის მნიშვნელობა საბანკო დარგებშიც მატულობს. იგი ერთობ საიმედო

კონკურენტული უპირატესობაა. თუმცა დიფერენციაციას, შესაძლოა, ეფექტიანად წარმართული რეკლამით (აგრეთვე, მარკეტინგულ ძალისხმევათა მთელი კომპლექსით), მომხმარებლებთან კარგი ურთიერთობების შენარჩუნებით, ბაზარზე ხანგრძლივად ყოფნით, სახელმწიფოს მხარდაჭერით ან მძლავრი სამეწარმეო სტრუქტურების მეშვეობითაც მივაღწიოთ.

სასარგებლოა იმის გათვალისწინება, რომ კონკურენტული უპირატესობები შეიძლება იყოს გრძელვადიანი ან მოკლევადიანი. ამასთან, კონკურენტული სტრატეგია მიმართული უნდა იყოს გრძელვადიანი სტრატეგიული უპირატესობების მიღწევისკენ.

T დროის განმავლობაში K სტრატეგიული კონკურენტული უპირატესობების ცვლილება ნაჩვენებია 18.1 ნახაზზე. აქ AB არის ის პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც ხდება კონკურენტული სტრატეგიის განსაზღვრა და სტრატეგიული უპირატესობის ფორმირება; BC – პერიოდი, რომლის ფარგლებშიც კონკურენტები თავიანთი ადრინდელი პოზიციებიდან მოქმედებენ. ამ პერიოდის ხანგრძლივობა დარგის დინამიკასა და ხასიათზეა დამოკიდებული. ბუნებრივია, სხვადასხვა დარგის რეაქციები არსებითად შეიძლება განსხვავდებოდეს ერთმანეთისგან. CT პერიოდი მაშინ დგება, როდესაც კონკურენტები ახალი სტრატეგიით გადადიან შეტევაზე და იწყებენ ჩვენი კონკურენტული უპირატესობების ნგრევას. AD მონაკვეთი გვიჩვენებს იმ უპირატესობების სიდიდეს, რომელიც შეიძლება გამოიხატებოდეს, მაგალითად, მაჩვენებლის სახით (ბაზრის წილი პროცენტობით).

ნახ. 18.1 კონკურენტული უპირატესობის „სასიცოცხლო ციკლი“

კონკურენტუნარიანობის ანალიზის ამოცანაა იმის ჩვენება, თუ როგორია არსებული კონკურენტული უპირატესობების სიდიდე და ხასიათი, რამდენად მდგრადია სანარმოს კონკურენტული პოზიცია. პირობითად შეიძლება ვაჩვენოთ „ძველი“ ბანკების მთავარი უპირატესობები „ახლების“ მიმართ (პროცენტობით იმ რესპოდენტების მთლიანი რიცხოვნობიდან, რომელთა აზრითაც „ძველ“ ბანკებს ფუნქციონირების უკეთესი პირობები აქვთ) (ცხრ. 18.2.).

ცხრილი 18.2.

„ძველი“ ბანკების უპირატესობები „ახალ“ ბანკებთან შედარებით, %

უპირატესობები	შეხედულებით	
	„ძველი ბანკების“	„ახალი ბანკების“
კლიენტებთან უფრო ხანგრძლივი კავშირები	100	51
უფრო საიმედო კლიენტები	89	29
უფრო კვალიფიციური სპეციალისტები	67	110
მარტივია ცენტრალიზებული კრედიტების მიღება	56	90
მეტი აქვთ საწარმოო ფართი და მოწყობილობა	54	61
შედავათიანი ფარლობა საკუთარი და ნასესხები სახსრების	44	70
მედარებით სოლიდური დამფუძნებლები	44	20
საწარმოს მხარდაჭერა გაბანკოების შემთხვევაში	0	61

როგორც ვხედავთ, „ძველი“ ბანკების წარმომადგენლები თავიანთ მთავარ უპირატესობად მიიჩნევენ კლიენტურასა და კადრებს, „ახლებისა“ კი – „ძველი“ ბანკების განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას სახელმწიფოსთან. მაგრამ პრაქტიკამ აჩვენა, რომ დროთა ვითარებაში სასტარტო პირობებში არსებულმა განსხვავებებმა შეწყვიტა არსებითი როლის თამაში.

საინტერესოა ადგილობრივი ბანკების კონკურენტუნარიანობის პრობლემა საზღვარგარეთის ბანკებთან შედარებით პროტექციონისტული დაცვის აუცილებლობის საკითხის განხილვასთან

დაკავშირებით. კერძოდ, უცხოეთის ბანკებს შემდეგი უპირატესობები აქვთ: გაცილებით მეტი საკუთარი კაპიტალი, მომსახურების გაცილებით უფრო ფართო ასორტიმენტი; მომსახურების უფრო მაღალი ხარისხი; წამყვანი ბანკების გამოცდილება და სახელი.

მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენს ბანკებს შანსები არ რჩებათ მათთან კონკურენციაში. ადგილობრივი ბანკების კონკურენტულ უპირატესობებს ეკუთვნის: ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრების თავისებურებათა ცოდნა; საბანკო მომსახურების ადგილობრივი მომხმარებლების ფსიქოლოგიის გაგება; რისკისკენ მეტი მიდრეკილება; ცვალებად ეკონომიკურ პირობებთან შეგუების მაღალი დონე; მომსახურების შედარებითი სიიაფე.

18.7. ბაზარზე დაკვირვება

ანალიზი ბაზის კონიუნქტურის მდგომარეობის ერთგვარი „მონეტალური სურათია“, მაგრამ ბაზრის ტენდენციების გამოსაჯლენად საკმარისი არაა ბაზრის ანალიზი სტატისტიკაში. ამისათვის იყენებენ ბანკების ბაზრის მარკეტინგული კვლევის სხვა ინსტრუმენტს – ბაზარზე დაკვირვებას. იგი წარმოადგენს ბაზრის სიტუაციაზე თვალყურის მუდმივად დევნებას კონიუნქტურული ცვლილებების, ბაზრის ტენდენციების და ა.შ. გამოსაჯლენად. საბანკო მომსახურების მომხმარებელთა ქონებრივი მდგომარეობის ცვლილებაზე დაკვირვება საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ, თუ როგორია წრებრუნვის დროს წარმოქმნილი ფულადი სახსრების ნამეტიკა და დანაკლისის ზომები და პერიოდულობა, გამოვიტანოთ დასკვნა იმის შესახებ, თავისუფალი კაპიტალის დაბანდების შესაძლებლობა უნდა შევთავაზოთ მოცემულ მიზნობრივ ჯგუფს თუ ნასესხები სახსრების მოზიდვისა.

საბანკო პრაქტიკა იმას ადასტურებს, რომ შინამეურნეობათა სექტორი ფინანსების სიჭარბის სექტორია (ნასესხები სახსრების მოზიდვას აქ ნაკლები მნიშვნელობა აქვს) და კაპიტალის დაბანდების მომსახურებაზე ავლენს მოთხოვნას. სამენარმეო სექტორი,

პირიქით, გამუდმებით აწყდება დაფინანსების დეფიციტის პრობლემას და ავლენს დაკრედიტების მომსახურების მოთხოვნას. ამიტომ ის ბანკი, რომლის კლიენტები უპირატესად კერძო პირები არიან, თავისებური „საინვესტიციო ინსტიტუტი“ იქნება და მისთვის აუცილებელი გახდება მოზიდული კაპიტალის დაბანდების სექტორის მოძიება, ხოლო ის ბანკი, რომელიც ძირითადად საწარმოებს ემსახურება, იქნება „დამფინანსებელი ინსტიტუტი“, რომელიც იძულებული გახდება გამოძებნოს რესურსების მოზიდვის შესაძლებლობები. პრინციპში, ფინანსური წონასწორობის აღდგენის ეს ორივე ამოცანა შეიძლება გადაწყდეს სხვა ფინანსური ინსტიტუტის ჩარევის მეშვეობით, მაგრამ ეს ხელოვნური წონასწორობა იქნება. თუკი ბანკის ხელმძღვანელობა მიიჩნევს, რომ წონასწორობის ასე ხელოვნურად აღდგენასთან დაკავშირებული რისკები მიუღებელია გრძელვადიან პერსპექტივაში, მაშინ მან ისეთი საბაზრო სტრატეგია უნდა შეიმუშაოს, რომელიც მიმართული იქნება ბაზრის კომპლემენტარული სექტორის მოპოვებისკენ, ამით კი – ბუნებრივი წონასწორობის მიღწევისაკენ.

ბაზრის პროგნოზირება

ბაზრის პროგნოზირება გვეხმარება გამოვავლინოთ, თუ როგორია განვითარების მიმართულება, როგორ შეიცვლება ბაზარზე არსებული ვითარება. იგი არსებითად ნიადაგს უმზადებს საბანკო სტრატეგიის ფორმულირებას. შეიძლება გამოვყოთ ამ ამოცანის გადაჭრისადმი ორი მიდგომა: პროგნოზის შედგენა და სცენარის შედგენა.

პროგნოზი არის მომავლის წინასწარმეტყველება, რაც არსებულ ტენდენციებსა და ფაქტებს ეყრდნობა. არსებობს პროგნოზირების მრავალი მეთოდი, რომელთაგან გამოვყოფთ შემდეგს:

1. ტრენდის (ტენდენციის) უბრალო ანალიზი. ფირმა აკეთებს გასაღების პროგნოზს ამასწინანდელი ან მიმდინარე მაჩვენებლების საფუძველზე. მაგალითად, თუკი ბოლო ხუთი წლის მანძილზე ფირმის გასაღება წელიწადში საშუალოდ 10%-ით მატულობდა, მაშინ გაისად მისი ზრდა 10%-ით გადააჭარბებს წლევანდელ მონაცემებს, ან გარკვეული პერიოდისთვის აგებენ ინფლაციის ტემპების გრაფიკს და მისი გაგრძელების (ექსტრაპოლაციის) გზით

ახდენენ ინფლაციის პროგნოზირებას უახლოეს მომავალში.

2. პროგნოზირება ბაზრის წილის საფუძველზე. თავდაპირველად ახდენენ გასაღების პროგნოზირებას მთელი დარგისათვის, შემდეგ კი ანგარიშობენ სანარმოს წილს მთელი დარგის გაყიდვათა ერთობლივ მოცულობაში; ამ დროს გულისხმობენ, რომ პროცენტული შეფარდებით ბაზრის წილი უცვლელი რჩება.

3. სტატისტიკური ანალიზის მეთოდები. ამას ეკუთვნის კორელაციური ანალიზი, რეგრესიული ანალიზი, დროებითი მსკრივების ანალიზი და ა.შ.

4. ალბათობათა სტანდარტული განაწილების მეთოდი, რომელიც PERT-მეთოდს ეყრდნობა (PERT-Program Evaluation and Review). თავდაპირველად ექსპერტულ შეფასებათა საფუძველზე განსაზღვრავენ სამი ტიპის პროგნოზს: ოპტიმალურს (O), ყველაზე უფრო მოსალოდნელს (M) და პესიმისტურს (P). ამის შემდეგ განსაზღვრავენ გასაღების მოსალოდნელ მნიშვნელობას, რისთვისაც იყენებენ სტანდარტულ ფორმულას:

$$E = \frac{O + 4M + P}{6}$$

მაგრამ მათემატიკური მეთოდების ბაზაზე შესრულებულ პროგნოზირებას მთელი რიგი ხარვეზები აქვს. მათგან მთავარი ისაა, რომ ეს მეთოდები ვერ ითვალისწინებენ ეკონომიკური განვითარების ფაქტორების მთელ მრავალფეროვნებას.

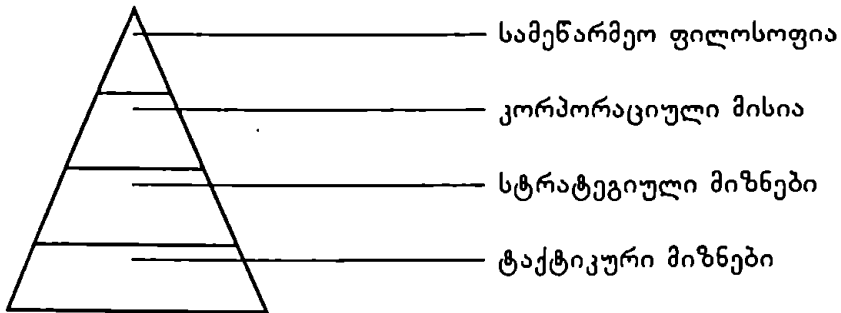
18.8. ბანკების მარკეტინგული სტრატეგია

საბანკო მარკეტინგის სისტემის მნიშვნელოვან, მაკონსოლიდირებელ ელემენტს კონკურენტული სტრატეგიის ფორმირება წარმოადგენს.

პირველად, წარმოებასთან მიმართებაში „სტრატეგიის“ ტერმინი გამოიყენა ა. ჩანდლერმა-უმცროსმა წიგნში „სტრატეგია და სტრუქტურა“ (1962წ). შემდგომ მისი ეკონომიკური კვლევა გააგრძელა პ. დრაკერმა („ეფექტიანი მართვა“ – 1963წ).

ფართო აზრით, სამეწარმეო სტრატეგიაში იგულისხმება მოქმედებათა განზოგადებული მოდელი, რაც მიმართულია სანარმოს გრძელვადიან განვითარებაზე.

სტრატეგია განსაზღვრავს კომპანიის მიზნების სისტემის განსაზღვრულ დონეს. მისთვის დამახასიათებელ უამრავ ნიშანს აჯგუფებებს მიზნების პირამიდის ოთხ დონედ:

ნახ. 18.3. სანარმოს მიზნების პირამიდა

პირამიდის მიხედვით ზემოდან ქვევით ხდება მიზნების კონკრეტიზაცია. სტრატეგიული მიზნები გრძელვადიანია და ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უკავია ბანკების საქმიანობის სისტემაში.

ფირმის სტრატეგიის კონცეფციამ გარკვეული ევოლუცია განიცადა, რაც უშუალოდ უკავშირდებოდა საკონკურენციო ბრძოლის ხასიათსა და ინტენსივობაში მომხდარ ცვლილებებს. მაგალითად, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ უმეტესი საქონლის, მათ შორის – საბანკო მომსახურების, ბაზრები ავსებული არ იყო და მოთხოვნის მაღალ დონეს თავისთავად გასაგებ მოვლენად მიიჩნევდნენ. კონკურენციის ინტენსივობა დაბალი იყო და ფირმის სტრატეგიის მთავარ პრობლემად რესურსების, უპირველეს ყოვლისა, კაპიტალის მართვა რჩებოდა. ამან პორტფელური სტრატეგიის სახელწოდება დაიმკვიდრა.

პორტფელური სტრატეგია გულისხმობს ინვესტირების მიმართულებების (სამეურნეო ობიექტების) შერჩევას, ფირმის საინვესტიციო პორტფელის ჩამოყალიბებას. ყველაზე ზოგადად ეს

შემდეგ მომენტებს უკავშირდება:

- ახალ დარგებში შენაძენის შესრულება. ბანკისტვის ეს შესაძლოა იყოს ისეთი შვილობილი ფირმების შექმნა, რომლებიც მოქმედებენ საბანკო ბაზრის დარგებშიც და მის ფარგლებს გარეთაც (სადაზღვევო და საინვესტიციო კომპანიები, სხვა ფინანსური დაწესებულებები ან არაფინანსური საწარმოები);

- არსებული ქვედანაყოფების განმტკიცება შეძენათა გზით (მაგალითად, სხვა საკრედიტო დაწესებულების შთანთქმა ბანკის მიერ და მისი გადაქცევა საკუთარ ფილიალად);

- ქვედანაყოფების გაყიდვა, რომლებიც შემდგომში მათთვის უფრო შესაფერის სტრუქტურებში შეიძლება შევიდეს, მათ შორის – საბანკო ქვედანაყოფების გარდაქმნა (მაგალითად, ლიზინგის ან ფაქტორინგის განყოფილებისა – დამოუკიდებელ სპეციალიზებულ დაწესებულებად);

- რესურსების განთავსება კაპიტალისა და ხარჯების ფორმით (ბანკისათვის ეს აღნიშნავს, უპირველეს ყოვლისა, ბალანსის ლიკვიდობის მართვას);

- იმის რწმენის შექმნა, რომ ქვედანაყოფები სტრატეგიული მართვის ობიექტებია;

- პორტფელში არსებულ საწარმოებს შორის სინერგიზმის ეფექტის უპირატესობათა გამოყენება (ყველაზე სრულად ამ იდეის გამოყენება ხდება უნივერსალური ბანკის მოდელში. ამის მაგალითად შეგვიძლია დავასახელოთ საკრედიტო მომსახურებისა და დეპოზიტების მიღების ურთიერთშევესება, ყოველგვარი მომსახურების საკონსულტაციო თანხლება და ა.შ.).

პორტფელური სტრატეგიის კონცეფცია მთლიანად შეესაბამებოდა გასული საუკუნის 70-იან წლებამდე გაბატონებულ ვითარებას, როდესაც კონკურენტული დანოლა არც ისე მაღალი იყო. შემდგომში იმის კვალობაზე, რომ ეფექტიანი კონკურენციის აუცილებლობა სულ უფრო აშკარა ხდებოდა, სტრატეგიული მართვის ყურადღების ცენტრმა ინვესტიციური პორტფელიდან მაღალი კონკურენტუნარიანობის მიღწევისკენ გადაინაცვლა, სტრატეგია კი პორტფელურის ნაცვლად კონკურენტული გახდა.

კონკურენტული სტრატეგია იმ წესების ერთობლიობაა, რომ-

ლებსაც ფირმა უნდა იყენებდეს კონკურენტუნარიანობის მიღწევისა და ხანგრძლივად მისი შენარჩუნებისთვის. ეს სტრატეგია აშუაშად კომერციული ბანკის მიზნების სისტემის განუყოფელი შემადგენელი ნაწილია. სტრატეგიულ ალტერნატივებს შორის შეუცდომლად ორიენტირებისათვის თანამედროვე ეკონომიკურმა თეორიამ და პრაქტიკამ შეიმუშავა მთელი რიგი მიდგომები სტრატეგიის ტიპების კლასიფიკაციისადმი.

18.9. ბანკების კონკურენტული სტრატეგიის ტიპოლოგია. ბანკის სტრატეგიის დონეები

ბანკის სტრატეგია მისივე მიზნების სისტემის ელემენტია (დონეა) და თვითონაც მრავალდონიან სისტემას წარმოადგენს. მაგალითად, ამერიკის ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოყოფენ სამეწარმეო სტრატეგიის ოთხ დონეს: 1) კორპორაციული სტრატეგია; 2) საქმიანი სტრატეგია (საქმიანი სფეროს სტრატეგია); 3) ფუნქციონური სტრატეგია; 4) ოპერატიული სტრატეგია.

კორპორაციული სტრატეგია (corporate strategy) არის კომპანიის როგორც ერთიანი მთელის, სტრატეგია. იგი უშუალოდ „ეზღინება“ კორპორაციის მისიას და განსაზღვრავს, თუ რომელ სამეწარმეო სფეროებში (რომელ ბაზრებზე) ფუნქციონირებს კომპანია, დივერსიფიცირებულია იგი თუ ერთპროდუქტიანი, მომხმარებელთა ფართო წრეზეა ორიენტირებული თუ ვიწროზე.

საქმიან სტრატეგიას (business strategy) ამუშავენ კომპანიაში გამოყოფილი თითოეული საქმიანი სფეროსთვის. თუკი ფირმა ერთპროდუქტიანია, მაშინ კორპორაციული და საქმიანი სტრატეგიები იდენტურია. დივერსიფიცირებულ ფირმას (მათ შორის – ბანკს) რამდენიმე საქმიანი სტრატეგია აქვს.

ფუნქციონურ სტრატეგიას (functional Strategy) განსაზღვრავენ კომპანიის თითოეული ფუნქციონური სფეროსთვის, მაგალითად, წარმოება, გასაღება, ფინანსები.

ოპერატიული სტრატეგიის (Operation Strategy) ფორმულირებას ახდენენ კომპანიის განცალკევებული ქვედანაყოფებისთვის. ფუნ-

ქციონური განყოფილებებისათვის, სამმართველოებისათვის, ფილიალებისთვის, წარმომადგენლობებისთვის და ა.შ.

სტრატეგიის ფორმულირების ეტაპზე ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი დონეებია კორპორაციული დონე და საქმიანი სფეროს დონე (ფუნქციონურ და ოპერატიულ დონეებს უფრო მეტად სტრატეგიის რეალიზაციის ეტაპთან აქვს კავშირი).

ბანკების კორპორაციული სტრატეგიები. პორტერის მატრიცა.

იმ ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღების დროს, რომლებიც ბანკების კორპორაციულ სტრატეგიას უდევს საფუძვლად, მიზანშეწონილია ვიხელმძღვანელოთ პორტერის კლასიკური კონცეფციით, რომელიც ცნობილია როგორც პორტერის ზოგადი სტრატეგიული მოდელი. პორტერმა გამოყო სამი სახის ტიპური სტრატეგია, რომლებიც კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისკენაა მიმართული: 1) დანახარჯების შემცირებაში ლიდერობის სტრატეგია; 2) დიფერენციაციის სტრატეგია; 3) ფოკუსირების (კონცენტრაციის) სტრატეგია (ცხ.18.4).

ცხრილი 18.4

პორტერის მატრიცა

მომარაგების მიზნობრივი ბაზარი	სტრატეგიული უპირატესობა	
	დაბალი დანახარჯები	პროდუქციის დიფერენციაცია
ფართო	დანახარჯების შემცირებაში ლიდერობის სტრატეგია	დიფერენციაციის სტრატეგია
კონრო	ფოკუსირების სტრატეგია	
	დანახარჯების შემცირებაზე აქცენტით	დიფერენციაციაზე აქცენტით

პირველი სტრატეგია იმას გულისხმობს, რომ ფირმა ორიენტაციას იღებს ფართო ბაზარზე და საქონელს დიდი რაოდენობით ამზადებს. მასობრივი წარმოების დროს მას შეუძლია მოახდინოს თავისი საშუალო დანახარჯების მანიპულირება და საქონელი გაყიდოს შედარებით იაფად. ეს შესაძლებლობას უქმნის მას, მიიღოს კონკურენტებზე მეტი მოგება, უკეთ მოახერხოს რეაგირება თვითღირებულების ზრდაზე და მოიზიდოს ფასების დონეზე ორიენტირებული მომხმარებელი. ამგვარი სტრატეგია ვარგისია სტანდარტიზებული საქონლისა და მომსახურების ბაზრებზე (სრულყოფილი კონკურენცია, ერთგვაროვანი ოლიგოპოლია). საბანკო საქმეში ასეთი სტრატეგია გამოდგება მოსახლეობისთვის შეთავაზებული მასობრივი მომსახურების სფეროში.

დიფერენციაციის სტრატეგია იმას აღნიშნავს, რომ ფირმას გეზი დიდ ბაზარზე აქვს აღებული და ერთგვარად უნიკალური ისეთი საქონელი გამოაქვს, რომელიც გამოირჩევა დიზაინით, ხარისხით და ა.შ. ეს მომხმარებელში აყალიბებს ისეთ არჩევანს, რომელიც ძლიერად არაა დამოკიდებული ფასზე. ასეთი სტრატეგია უმჯობესია დიფერენცირებული საქონლის ბაზრებზე (მონოპოლისტური კონკურენცია, დიფერენცირებული ოლიგოპოლია). ბანკებმა იგი შეიძლება გამოიყენონ სანარმოებისთვის შეთავაზებული მომსახურების და მოსახლეობისთვის განკუთვნილი ინდივიდუალიზებული მომსახურების სფეროებში, ბაზარზე ახალი მომსახურების გამოტანის დროს და ა.შ.

ფოკუსირების სტრატეგია იმას გულისხმობს, რომ ფირმა თავის ყურადღებას თავს უყრის ვიწრო ბაზარზე ან ბაზრის სეგმენტზე (მყიდველთა გარკვეულ ჯგუფზე, გარკვეული სახის პროდუქციაზე ან მომსახურებაზე, გარკვეულ რეგიონზე). თუკი პირველი ორი სტრატეგიის გამოყენება პირველ რიგში უნივერსალურ ბანკებს შეუძლიათ, ეს სტრატეგია მისაღებია სპეციალიზებული საკრედიტო-ფინანსური ინსტიტუტებისთვის (მაგალითად, მოსახლეობისთვის მომსახურების განვებაზე ორიენტირებული ბანკებისთვის, მსხვილი გაერთიანების „ჯიბის“ ბანკისთვის ან „ელიტარული“ კერძო ბანკისთვის).

ფოკუსირების სტრატეგიას 2 ვარიანტი აქვს. პირველის დროს

ფირმა შერჩეული სეგმენტის ფარგლებში ცდილობს უპირატესობის მოპოვებას ხარჯებში, მეორის დროს კი აძლიერებს პროდუქტის დიფერენციაციას და ამით ცდილობს გამოიჩინოს სხვა ანალოგიურ სანარმოებს შორის.

ბანკის საქმიანი სფეროების სტრატეგია. რადგანაც ბანკების ბაზრის ძირითადი სუბიექტები – კომერციული ბანკები – დივერსიფიცირებული სამენარმეო სტრუქტურებია, ამიტომ მათი საკონკურენტო ბრძოლის წარმატებისათვის უალრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს საქმიანი სტრატეგიების კომპლექსის სწორად შერჩევას შედარებით განკერძოებული საქმიანი სფეროებისთვის (როგორცაა დაკრედიტება, ანაბრები, საანგარიშსწორებისაკასო მომსახურება და სხვა). ბანკის მიერ თავისი საქმიანი სტრატეგიის განსაზღვრის დროს შეგვიძლია გამოვიყენოთ მსოფლიო ეკონომიკური მეცნიერებისა და პრაქტიკის მიერ უკვე შემუშავებული მიდგომები. მათი უმრავლესობა ეყრდნობა ორგანიზომილებიანი მატრიცების აგებას, რომელთა თითოეულ სექტორს გარკვეული ტიპური სტრატეგია შეესაბამება.

საქმიანი სფეროსთვის ყველაზე უფრო ზოგადი სტრატეგიული ალტერნატივებია ზრდა და შემცირება. ამჟამად ჩვენში უფრო ზრდის სტრატეგიას მიმართავენ, რომელსაც ახასიათებს მოკლე – და გრძელვადიანი მიზნების დონის მეტობა წინა პერიოდების მაჩვენებლების დონეზე.

ზრდის სტრატეგიის რამდენიმე ვარიანტი არსებობს. ი. ანსოფის მატრიცა „საქონელი-ბაზრები“ გულისხმობს გასაღების შენარჩუნებას ან ზრდის ოთხ ალტერნატიულ სტრატეგიას: ბაზარზე შეღწევა; ბაზრის განვითარება; საქონლის დამუშავება; დივერსიფიკაცია (ცხრ. 18.5).

ბაზარზე შეღწევის სტრატეგია იმას გულისხმობს, რომ ბანკი იმავე პროდუქტით (მომსახურებით) შედის უკვე არსებულ ბაზარზე, რაც მის კონკურენტებს აქვთ. ეს სტრატეგია მისაღებია მაშინ, თუკი მიზნობრივი ბაზარი იზრდება ან ჯერ კიდევ არ გაჯერებულია. შესაძლებელია ამ სტრატეგიის სამი ვარიანტი: გამოყენების არსებული მასშტაბების გადიდება (rate of usage); კონკურენტების კლიენტების გადმობირება; ახალი კლიენტების მოზიდვა.

ი. ანსოფის მატრიცა

ბაზრები საქონელი	ძველი	ახალი
ძველი	ბაზარზე შეღწევა	ბაზრის განვითარება
ახალი	საქონლის დამუშავება	დივერსიფიკაცია

გამოყენების მასშტაბების გადიდებას ფართოდ იყენებენ, უპირველეს ყოვლისა, სახალხო მოხმარების საქონლის მწარმოებლები. მისი გამოყენება ბანკებსაც შეუძლიათ. მაგალითად, როდესაც აშშ-ში პირველად შემოიღეს ინდივიდუალური საპენსიო ანგარიშები, ბანკების უმრავლესობამ თავიანთ ძალისხმევას თავი მოუყარა მაღალი შემოსავლების მქონე პირებზე, რადგან სწორედ მათ შეეძლოთ ყველაზე მეტი თანხების შეტანა ამ ანგარიშებზე. ასეთი „მოსავლიანი“ მოთხოვნის ამონაურვის შემდეგ ბანკები სხვა სეგმენტებზე გადაერთვნენ და თან მცდელობას არ აკლებდნენ ამ ანგარიშების გამოყენების მასშტაბების გადიდებას.

კლიენტების გადმობირების დროს ყველაზე მეტ აქტივობას ავლენენ ახლად შექმნილი საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტები, რომლებიც იყენებენ როგორც კატიოსან (რეკლამა, საზოგადოებრიობასთან მუშაობა), ისე სრულიად უსინდისო მეთოდებს (კონკურენტების შესახებ უარყოფითი ინფორმაციის გავრცელება).

ახალი კლიენტების მოზიდვის ძირითადი საშუალებაა რეკლამა. მეორე მაგალითია საბანკო მომსახურების ჯვარედინად გაყიდვა, როდესაც ბანკში ერთი რომელიმე მომსახურებისთვის მოსულ კლიენტს სხვა მომსახურებითაც დააინტერესებენ. აშშ-ში ამას ფართოდ იყენებენ სატრასტო მომსახურებისათვის.

ბაზრის განვითარების სტრატეგია იმას ნიშნავს, რომ ბანკი

ცდილობს გასაღების ბაზრის გაფართოებას ახალი ბაზრების ან სეგმენტების შექმნის გზით. ამ სტრატეგიის გამოყენებაში შეგვიძლია გამოვყოთ: ა) საბანკო პროდუქტების გამოყენების ახალი სფეროების გამოვლენა; ბ) არსებული პროდუქტებისთვის გზის გაკაფვა ბაზრის ახალ სეგმენტებში; გ) გეოგრაფიული ექსპანსია. ამ სტრატეგიას, უპირველეს ყოვლისა, იმ შემთხვევებში იყენებენ, როდესაც უკვე კარგად ცნობილი პროდუქტისთვის (მომსახურებისთვის) გამოვლინდება გამოყენების ახალი სფეროები და მის შექმნას მომხმარებელთა ახალი ჯგუფები იწყებენ. ასეთი იყო მოსახლეობისთვის იმ მომსახურებათა შეთავაზება ბანკების კომერციალიზაციის პერიოდში, რომლებითაც წინათ მხოლოდ სანარმოებს ემსახურებოდნენ. ბანკებმა, ასევე, შეიძლება სცადონ უკვე ცნობილი მომსახურების გამოყენება ახალი მიმართულებით. ასე იქცევიან დასავლეთის ბანკები, როდესაც შემოაქვთ და დიდ რეკლამას უწევენ სამომხმარებლო კრედიტის ახალ მიმართულებებს: ბინის, ავტომობილის ან ტურისტული საგზურის შესაძენ კრედიტს. ამით ბანკი ირიბად მოქმედებს მოთხოვნაზე და იზიდავს ახალ კლიენტებს.

ბაზრის განვითარების სტრატეგია შეიძლება განხორციელდეს არსებული პროდუქტების შეტანით ბაზრის ახალ სეგმენტებში. ეს მაშინ მოხდება, თუკი ახლად შემოტანილი პროდუქტი კარგად იყო მიღებული თავდაპირველად განზრახულ მიზნობრივ ბაზრებზე. მაგალითად, თავიდან შეძლებულ მომხმარებლებზე გათვლილი მომსახურება (პლასტიკური ბარათები) ბანკებმა თანდათან შესთავაზეს უფრო დაბალი შემოსავლების მქონე მიზნობრივ ჯგუფებსაც. ეს ვარიანტი აქტუალურია მაშინაც, როდესაც ცხოვრების სტილის ან დემოგრაფიული ფაქტორების შეცვლის გამო ჩნდება პრინციპულად ახალი სეგმენტები (ცხრ. 18.6)

წინათ გეოგრაფიული ექსპანსია ხორციელდებოდა ახალი ფილიალების, წარმომადგენლობების, მოშორებული სამუშაო ადგილებისა და შვილობილი კომპანიების გახსნის გზით. ამჟამად ახალ ბაზრებზე გასვლის გზად იქცა საბანკო ავტომატებისა და ტელეკომუნიკაციური ტექნიკის გამოყენება.

მატრიცა „საქონელი – საბაზრო განსაზღვრულობა“

ბაზრები საქონელი	არსებული	ახალი, მაგრამ არსებულთან დაკავშირებული	სრულიად ახალი
ამჟამად შემოთავაზებული	90	60	30
ახალი, მაგრამ შემოთავაზებულთან დაკავშირებული	60	40	20
სრულიად ახალი	30	20	10

ახალი საქონლის დამუშავების სტრატეგია ხორციელდება პრინციპულად ახალი საქონლისა და მომსახურების დამუშავების, უფრო ხშირად კი – უკვე არსებულის მოდიფიკაციისა და ძველ ბაზრებზე მათი რეალიზაციის გზით. ამ სტრატეგიას ბანკები უფრო ხშირად მიმართავენ არაფასისმიერი კონკურენციის ბატონობის პირობებში, როდესაც პირველ პლანზე ხარისხობრივი პარამეტრებია წამოწეული. ამ სტრატეგიის ვარიანტებია: 1) არსებული მომსახურების მოდიფიცირება; 2) მომსახურების ხარისხის დიფერენცირება; 3) ახალი მომსახურების შექმნა.

მოდიფიცირება ისეთი სტრატეგიაა, როდესაც ბანკები მომხმარებელს სთავაზობენ სხვადასხვა ნომინალის მქონე დეპოზიტურ სერტიფიკატებს (და განსხვავებული ვადების, თანხების და ა.შ. მქონე ანაბრებს) ისე, რომ მათზე სხვადასხვა დონის შემოსავლების მქონე მომხმარებლებს მიუწვდებოდეთ ხელი.

ხარისხის დიფერენცირება იმას გულისხმობს, რომ ერთსა და იმავე მომსახურებას სხვადასხვა ხარისხით შეიძლება სთავაზობდნენ სხვადასხვა ბაზარს და, ბუნებრივია, ფასებიც ამ დროს განსხვავებული იქნება. ამის მაგალითია ჩვეულებრივი პლასტიკური ბარათები და მათი პრესტიჟული („ოქროს“, „პლატინის“) ანალოგები, ტრადიციული და გასვლითი საანგარიშსწორებო-საკასო

მომსახურება („ლუქსის“ კლასის).

ახალი მომსახურების შექმნაში (საბინო ინოვაციებში) შეგვიძლია გამოვეყოთ სამი სახეობა: 1) ადაპტური ინოვაცია; 2) ფუნქციონური ინოვაცია; 3) ფუნდამენტური ინოვაცია. პირველი ყველაზე იოლია და გულისხმობს არსებული პროდუქტის ან მომსახურების მინიმალურად შეცვლას, რაც ცვლილებებს არ იწვევს მომხმარებლის ქცევაში. ეს ყველაზე იოლია კონკურენტების კოპირების თვალსაზრისითაც. ამის მაგალითი შეიძლება იყოს მომხმარებლისთვის უკვე ცნობილ საბანკო მომსახურებათა ურთიერთდაკავშირებული პაკეტების ფორმირება; ფუნქციონური ინოვაციის დროს პროდუქტი ინარჩუნებს ფუნქციას, მაგრამ იცვლება მისი რეალიზაციის ხასიათი. მომხმარებლები ახლებურად (უკეთესად) იკმაყოფილებენ თავიანთ მოთხოვნილებებს. ამიტომ საჭირო ხდება მომხმარებელთა ჩვევების შეცვლა. უცხოეთში თავის დროზე ასეთი იყო ფოსტიტ მომსახურება და საბანკო ავტომატების გამოყენება; ფუნდამენტური ინოვაციის დროს ხორციელდება ახალი კონცეფცია ან იდეა და შექმნილი პროდუქტი აბსოლუტურად ახალია. ჩვენთან ასეთი იყო პლასტიკური ბარათები, ინდივიდუალური სეიფების შეთავაზება და სხვა, რომლებიც საზღვარგარეთიდან გადმოიიღეს.

დივერსიფიკაციის სტრატეგია იმას ნიშნავს, რომ ბანკს სურს მისთვის ახალ ბაზრებზე გასვლა და ამისთვის საკუთარ ასორტიმენტში შეაქვს ახალი სახის მომსახურება. ამით ბანკი თავს აღწევს ერთ პროდუქტზე ან ერთ ასორტიმენტულ ჯგუფზე მეტისმეტად დამოკიდებულებას. ამ სტრატეგიის გამოყენება განაპირობებს საქმიანობის უნივერსალიზაციას, განსხვავებულ საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტებს შორის ზღვარის ნაშლას და ფინანსური კონგლომერატების წარმოქმნას.

შემცირების სტრატეგია. ეს ნაკლებად პოპულარული სტრატეგიაა, რომლის დროსაც მიზნების დონეს წინათ მიღწეულზე ქვემოთ აწესებენ. ამ შემთხვევაშიც რამდენიმე ვარიანტია: ლიკვიდაცია; ზედმეტის ჩამოჭრა (მოსახლეობის მომსახურებაზე უარის თქმა, ფაქტორინგის ან ლიზინგის განყოფილების დახურვა და ა.შ.); ორიენტაციის შეცვლა. შემცირების სტრატეგიას ყველაზე ხშირად მაშინ მიმართავენ, როცა კომპანიის საქმიანობის მაჩვენებ-

ებლები სისტემატურად უარესდება, ეკონომიკური დაქვეითებაა ან მკვეთრად იცვლება კონიუნქტურა. ბანკებს ახასიათებს ზრდისა და შემცირების სტრატეგიების შეხამება, როდესაც ერთი მიმართულებით ზრდაა, მეორით კი – შემცირება.

პორტფელური ანალიზის კონცეფცია. ერთ-ერთი ასეთი კლასიკური კონცეფციაა ბოსტონის საკონსულტაციო ჯგუფის საყოველთაოდ ცნობილი მატრიცა, რომელშიც ფირმის მთელი საქონელი ოთხ ჯგუფადაა დაყოფილი: 1) „ვარსკვლავი“; 2) „მენველი ძროხა“; 3) „კითხვის ნიშანი“; 4) „ძალი“ (ცხრ. 18.7). რადგან საბანკო ასორტიმენტი საკმაოდ ფართოა, მიზანშეწონილია მისი გაანალიზება აღნიშნული მატრიცის მეშვეობით და იმის გამოვლენა, თუ რომელი მომსახურება შეიძლება ასრულებდეს „მენველი ძროხის“ ფუნქციას და „კითხვის ნიშნებიდან“ რომელს შეუძლია „ვარსკვლავად“ გადაქცევა. ცხადია, პირველ როლს ყველაზე მეტად შეესაბამება ტრადიციული საბანკო მომსახურება, მეორეს კი – ფინანსური ინოვაციები.

ცხრილი 18.7

ბოსტონის ჯგუფის მატრიცა

ბაზარზე შედარებითი ნილი	მაღალი	დაბალი	
დარგის ზრდის ტემპი	მაღლები	„ვარსკვლავი“	„რთული ბავშვი“
	დაბლები	„მენველი ძროხა“	„ძალი“

ბანკის მენეჯერი უნდა ცდილობდეს ბალანსის დაცვას პორტფელში ნალდი სახსრების „მწარმოებლებსა“ („მენველი ძროხა“ და, ნანილობრივ, „ძალი“) და ამ სახსრების „მომხმარებლებს“ („ვარ-

სკვლავი“, „კითხვის ნიშანი“) შორის, აგრეთვე, აკონტროლებდეს დროთა განმავლობაში პროდუქტების გადანაცვლებას მატრიცაში.

ბოსტონის კონცეფციის ნაკლია „მაღალ“ და „დაბალ“ მაჩვენებლებს შორის საზღვრის გავლენის სიძნელე. ზოგიერთ ქვედანაყოფს ან პროდუქტს შესაძლოა შუალედური მდგომარეობა ეკავოს, რაც ართულებს სტრატეგიის შერჩევას. ამიტომ არსებობს გაუმჯობესებული მატრიცა „ჯენერალ ელექტრიკი“, რომელშიც საშუალო მაჩვენებლებიცაა გამოყოფილი. ორივე მათგანის ერთად გამოყენება იმის განსაზღვრაში ეხმარება ბანკს, თუ რომელი საქმიანი სფეროების მიმართ უნდა ირჩევდნენ ზრდის სტრატეგიას, ხოლო რომლის მიმართ შემცირების სტრატეგიას. ამ მატრიცების საფუძველზე შესაძლებელია არა მარტო მიმდინარე, არამედ მომავალი სტრატეგიების განსაზღვრაც, თუკი ცნობილია ერთი კვადრატიდან მეორეში საქმიანი სფეროების გადანაცვლების კანონზომიერებები. ამის შესაძლებლობას გვაძლევს პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია.

პორტფელურ მიდგომას საფუძვლად უდევს დებულება იმის შესახებ, რომ ნებისმიერი საბანკო პროდუქტი წარმოქმნის მომენტიდან მოყოლებული გადის განვითარების რამდენიმე სტადიას. მათგან მთავარია ოთხი: 1) შესვლის სტადია (introductory Stage); 2) ზრდის სტადია (growth Stage); 3) სიმწიფის სტადია (maturity Stage) და 4) დაქვეითების სტადია (declining Stage). ჩვენთან შესვლის სტადიაში იმყოფება პლასტიკური ბარათები (ყოველ შემთხვევაში – პროვინციულ ბაზრებზე მაინც). ამ შემთხვევაში ბანკები ცდილობენ, თვითონ არ იყვნენ პირველები და ისეთი პროდუქტები დანერგონ, რომლებმაც უკვე მოიხვეჭეს სახელი. ზრდის სტადიაზე კონკურენცია ძლიერდება, რადგან ფინანსური ბაზრის სხვა ინსტიტუტებიც ცდილობენ, წარმოებული პროდუქტით შეავსონ თავიანთი ასორტიმენტი. იცვლება კომუნიკაციური პოლიტიკის მიზნებიც: რაკი პროდუქტი უკვე ცნობილია, აქცენტს ახლა იმაზე აკეთებენ, რომ მას ადვილად ცნობდეს მომხმარებელი, ხდებოდა საკუთარი პროდუქტის დივერსიფიცირება სხვა ბანკების ანალოგიური პროდუქტებისგან. შესაძლებელია პროდუქტის მოდ-

იფიცირებაც მოთხოვნებთან მისი მეტი შესაბამისობის მიზნით. შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენთან საბანკო პროდუქტების უმრავლესობა ზრდის სტადიაზე იმყოფება. სიმწიფის სტადიაში ამჟამად შესულია აშშ-ის მრავალი ბაზრის საშემნახველო ანგარიშები. მათი მომგებიანობის გასადიდებლად ბანკები მიმართავენ მომსახურების ფასის აწევას თანხის შემცირების შემთხვევაში მინიმალურ დონეზე ქვემოთ, აწესებენ ანაბრის მინიმალურ სიდიდეს. დაქვეითების სტადიაზე გადასული პროდუქტის მიმართ ბანკის ამოცანაა მისი ჯერ კიდევ დარჩენილი პოტენციალის „გამოწურვა“ და ამ პროდუქტის ამოღება ასორტიმენტიდან.

საბანკო მომსახურების დამახასიათებელი ნიშანია ის, რომ ამა თუ იმ ბაზარზე დამოკიდებულებით შესაძლოა ესა თუ ის მომსახურება სასიცოცხლო ციკლის სხვადასხვა სტადიაზე იმყოფებოდეს. განსხვავებული შეიძლება იყოს სხვადასხვა პროდუქტების ცალკეული სტადიების ხანგრძლივობებიც. ამ პროდუქტების გასაღების შედეგები სხვადასხვაა, რაც ბანკების მენეჯერებს უბიძგებს, განსხვავებული გადაწყვეტილებები მიიღონ საბაზრო პირობების ცვლილებათა პასუხად (ცხრ. 18.8).

ცხრილი 18.8

მატრიცა „ბაზრის მიმზიდველობა – საქონლის კონკურენტუნარიანობა“

საქონლის კონკურენტუნარიანობა \ ბაზრის მიმზიდველობა	მაღალი	საშუალო	დაბალი
მაღალი	დანყებითი სტრატეგია	დანყებითი სტრატეგია	სელექციური სტრატეგია
საშუალო	დანყებითი სტრატეგია	სელექციური სტრატეგია	დებსაინვესტიციო სტრატეგია
დაბალი	სელექციური სტრატეგია	დებსაინვესტიციო სტრატეგია	დებსაინვესტიციო სტრატეგია

ამგვარად, კონკურენტული სტრატეგიის შემუშავების საქმეში პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფციის სარგებლობა ისაა, რომ ბანკის მენეჯერებს უკარნახოს ახალი პროდუქტების დამუშავების აუცილებლობა ყავლგასული პროდუქტების სანაცვლოდ, რაც ეხმარება მათ გასაღების სტაბილური მოცულობისა და მოგების დონის უზრუნველყოფაში.

შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ სტრატეგიის ფორმულირება, ყველაზე უფრო ფართო გაგებით, დაიყვანება მიზნობრივი ბაზრისა და კონკურენციის მეთოდების განსაზღვრაზე მთლიანად ბანკისთვის, აგრეთვე ცალკეული საქმიანი სფეროების ოპტიმალური დინამიკის განსაზღვრაზე.

18.10. ბანკის მარკეტინგული სტრატეგიის რეალიზაცია

სასაქონლო პოლიტიკა. სასაქონლო პოლიტიკა (საბანკო პროდუქტის დაგეგმვა) მდგომარეობს გასაწევი მომსახურების ხასიათისა და ასორტიმენტის (ასორტიმენტული პოლიტიკა), მისი ხარისხისა (ხარისხის პოლიტიკა) და მინოდების მოცულობის (მოცულობის პოლიტიკა) განსაზღვრასა და შეცვლაში.

ასორტიმენტული პოლიტიკის ორი წამყვანი ამოცანაა საბაზო და მიმდინარე ასორტიმენტის ფორმირება.

საბაზო ასორტიმენტის სტრუქტურის შესახებ გადაწყვეტილებას ბანკი იღებს ჯერ კიდევ მისი შექმნის ეტაპზე. ასორტიმენტი შეიძლება იყოს ვინრო (სპეციალიზებული საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტი) ან ფართო (უნივერსალური ბანკი), რომელთაც თავ-თავისი უპირატესობები და ნაკლოვანებები აქვს. ვინრო ასორტიმენტის უპირატესობებია – მომსახურების განსაკუთრებული ხარისხი და ხარჯებზე განეული ეკონომია, მთავარი ნაკლოვანება კი – შედარებით ვინრო საბაზრო სექტორში არსებულ კონიუნქტურაზე დამოკიდებულება და, ამის გამო, მნიშვნელოვანი სამენარმეო რისკი; ფართო ასორტიმენტის უპირატესობებია მიმზიდველობა როგორც კლიენტის, ისე ბანკისათვის, ბანკის სიმძლავრეების თანაბარი დატვირთვა, განონასწორებული

ფასნარმოქმნის შესაძლებლობა, სამენარმეო რისკის გაბნევა.

ბოლო 20 წლის მანძილზე ასორტიმენტის ცვლილება მარკეტინგ-მიქსის ერთ-ერთი ნაწყვანი ინსტრუმენტი გახდა და განვითარებული ქვეყნების ბანკები ამჟამად 300-ზე მეტი სახის მომსახურებას უწევენ თავიანთ კლიენტებს. ამასთან, მიმდინარე ასორტიმენტი, არსებითად, ყოველდღიურად იცვლება, რაც არ არღვევს მის საბაზო მიმართულებას. მიმდინარე ასორტიმენტის ამგვარ ცვლილებას მოქნილი ასორტიმენტის პოლიტიკა შეგვიძლია ვუწოდოთ.

ბანკების ასორტიმენტულ პოლიტიკას ბოლო ათწლეულებში შემდეგი თავისებურებები ახასიათებს: ჯერ ერთი, პრაქტიკულად უკვე ამონ ურულია მომსახურებათა ასორტიმენტი ყველა მიზნობრივი ჯგუფის მიხედვით, რის გამოც არსებით ასორტიმენტულ ინოვაციებს უახლოეს მომავალში არ უნდა ველოდოთ. უფრო მეტიც, პერსპექტივაში ასორტიმენტი შესაძლოა შემცირდეს კიდევ.

მეორე, დანახარჯების ზრდამ გამოიწვია მიმდინარე ასორტიმენტის პოლიტიკის აშკარად გამოსატული ორიენტაცია რენტაბელობის ამაღლებაზე, რაც ვლინდება დანახარჯების შემცირებით ან ამონაგების გადიდებით. დანახარჯების შემცირების ღონისძიებებია: „ხარჯტევად“ მომსახურებაზე უარის თქმა (ინდივიდუალიზებული მომსახურების შეცვლა სტანდარტიზებულით); ირიბი ასორტიმენტის პოლიტიკა – მომსახურების განევა სხვა საკრედიტო ინსტიტუტის მეშვეობით (მაგალითად, კონსორციული კრედიტის გაცემა). ამონაგების გადიდების ღონისძიებებია: დამატებითი მომსახურების განევა არსებული რესურსების უფრო სრულად გამოყენებით (მაგალითად, კომპიუტერის გამოყენებასთან დაკავშირებული მომსახურების განევა); ირიბი ასორტიმენტის პოლიტიკა შვილობილი დანესებულებების ჩართვით (მაგალითად, სალიზინგო მომსახურება იმ სალიზინგო კომპანიის მონაწილეობით, რომელშიც ბანკს აქციების პაკეტი აქვს).

მესამე, ურთიერთშემავსებელ მომსახურებათა გაერთიანება „პაკეტირებად“ (packaging). ხშირია შემთხვევები, როდესაც მათზე პასუხს აგებს ე.წ. პერსონალური ბანკირი, რომელიც მოცემულ კლიენტს ემსახურება.

მეოთხე, ე.წ. გადაჯვარედინებული გაყიდვა (cross-selling), რომლის დროსაც შემთხვევითი კლიენტი მუდმივ კლიენტად შეიძლება აქციონ, თუკი მას მრავალი მომსახურების მიღების სურვილს აღუძრავენ.

ამგვარად, საკრედიტო-ფინანსური ინსტიტუტის ასორტიმენტული პოლიტიკა გულისხმობს ასორტიმენტის ფართო ან ვიწრო საბაზო ფარგლების განსაზღვრას და მისი შესრულების გამუდმებულ კონტროლს.

ხარისხის პოლიტიკა. ამერიკელ ეკონომისტთა კვლევის მონაცემების თანახმად, თავაზიანი და კვალიფიციური მომსახურება მომხმარებლების მიერ ბანკის შერჩევის მთავარი კრიტერიუმია. გერმანიაში ჩატარებული გამოკითხვა ადასტურებს, რომ მომხმარებელთა 20%-მა მათი მომსახურე ბანკის შეცვლის მიზეზად მომსახურების არადამაკმაყოფილებელი ხარისხი დაასახელა. ამის მიუხედავად, ერთიანი არაა აზრი იმის თაობაზე, თუ რას უნდა ვუნოდოთ საბანკო მომსახურების ხარისხი. მაგალითად, ამერიკის ეკონომიკურ ლიტერატურაში იგი დიდხანს იყო გაიგივებული თავაზიან მომსახურებასთან (courtesy), შემდეგ კი გაჩნდა სხვა მოსაზრებებიც. კერძოდ, გამოყოფენ ხარისხის პრობლემის ორ ასპექტს, ამასთან დაკავშირებით კი – ხარისხის კრიტერიუმების ორ სისტემას: ბანკისა და მომხმარებლის პოზიციიდან. პირველი აერთიანებს შიდა სამუშაო პროცესების სისწრაფეს, შეცდომების გასწორების ხარჯებს, სამუშაო პროცესების ეფექტიანობას, მუშაკთა მოტივაციის დონეს, შრომის ნაყოფიერებას, საკრედიტო რისკის დონეს მომსახურების ხარჯების მიმართ; კლიენტის თვალსაზრისით, ხარისხის კრიტერიუმებია, მომსახურების სისწრაფე, ოპერაციების განხორციელების ვადიანობა, შეცდომებისა და უზუსტობების რაოდენობა, ბანკის მუშაობის საათები და ა.შ. ყოველივე ამას მომხმარებლები უდარებენ ფასებს.

საბანკო კონკურენციის გაძლიერების პირობებში წამყვანი მნიშვნელობა კლიენტების თვალსაზრისს ენიჭება. ბანკების შენეჯერებს ნათელი წარმოდგენა უნდა ჰქონდეთ იმაზე, თუ რას აქვს მნიშვნელობა კლიენტისთვის.

აღსანიშნავია, რომ საბანკო მომსახურების ხარისხის მართვის

სისტემა სტანდარტიზაციისა და ხარისხის ორგანოების რეგულირების საგანია. ISO-s (International Standard Organization) საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, ყოველ მომსახურებას უნდა ჰქონდეს ისეთი მკაფიო მახასიათებლები (პარამეტრები), რომ შესაძლებელი იყოს მათზე დაკვირვება და შეფასება. ასეთი პარამეტრებია: საიმედოობა, სიზუსტე, ტექნოლოგიური ციკლის დრო, თავაზიანობა, კომპეტენტურობა, ნდობა, კომფორტი და სხვა.

ხარისხის მიმართ ყოველი ბანკის დამოკიდებულება მის კორპორაციულ სტრატეგიაზეა დამოკიდებული. მაგალითად, თუ ბანკი ესწრაფვის ლიდერობას დანახარჯების შემცირებაში, მაშინ მომსახურების ხარისხის ამაღლება მისთვის შესაძლოა ხარჯების მომატების არასასურველი ფაქტორი იყოს. მაგრამ თანამედროვე ბანკების უმრავლესობა დიფერენციაციის სტრატეგიას იყენებს, რაც ხარისხისადმი მომეტებულ ყურადღებას მოითხოვს. ზოგიერთი ბანკი „ხარისხის ტოტალური მართვის“ (total quality management) პრინციპების დანერგვასაც კი ცდილობს, როდესაც ბანკის მთელი საქმიანობა კლიენტების საჭიროებათა უზადოდ დაკმაყოფილებას უზრუნველყოფს.

საზღვარგარეთის ბანკები ასევე ფართოდ მიმართავენ ერთტიპიური მომსახურების ხარისხის დიფერენცირებას ფასზე დამოკიდებულებით (ჩვეულებრივი და ექსკლუზიური ანგარიშები) მიზნობრივ კლიენტურაზე დამოკიდებულებით (მასობრივი და ინდივიდუალური მომსახურება), გასაღების არხებზე დამოკიდებულებით (მომსახურება ავტომატების მეშვეობით, ბანკის განყოფილებაში, საკონსულტაციო ცენტრში) და ა.შ.

მოცულობის პოლიტიკა. კომერციული ბანკის მოცულობის პოლიტიკის მიზანია ფასზე გავლენის მოხდენა საბანკო პროდუქტების მოცულობის მეშვეობით. მისი ღონისძიებების (მაგალითად, ხელოვნურად შექმნილი დეფიციტის) შედეგი შეიძლება გახდეს მოთხოვნის ხელოვნურად გადიდება და ფასების სასურველი აწევა. თუმცა, რადგან ცალკეული საკრედიტო ინსტიტუტის გავლენა ფინანსური ბაზრის მთავარი პროდუქტის – ფულადი სახსრების – მიწოდებაზე უაღრესად შეზღუდულია, ამიტომ მოცულობის პოლიტიკას კომერციული ბანკისათვის ისეთი დიდი მნიშ-

ვნელობა არა აქვს, როგორც ასორტიმენტულ პოლიტიკას.

ბანკის ფასების პოლიტიკა. ბანკის ფასების პოლიტიკა გულისხმობს სხვადასხვა საბანკო პროდუქტზე ფასების დანესებას და მათ შეცვლას საბაზრო ვითარების შეცვლის შესაბამისად. მისი ობიექტებია: საპროცენტო განაკვეთები, ტარიფები, საკომისიოები, ბონიფიკაციები (პრემიები), შეღავათები, აგრეთვე ანაბრის მინიმალური ზომა. ტრადიციულად, მიაჩნიათ, რომ ფასი მომხმარებლის ქცევის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორია. მას დღესაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საკონკურენციო ბრძოლაში არაფასისმიერი კონკურენციის როლის მატების ტენდენციის მიუხედავად.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოყოფენ საბანკო ფასნარმოქმნის სამ ძირითად მიდგომას: 1) დანახარჯებზე ორიენტირებულს; 2) ბაზარზე ორიენტირებულს; 3) მიზნობრივს.

ფასების პოლიტიკის გრძელვადიანი სტრატეგიული მიზანის მიხედვით ბანკისათვის არის მოგების მაქსიმიზაცია. ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა დანახარჯების სიდიდისა და სტრუქტურის ცოდნა. დანახარჯების საფუძველზე ფასნარმოქმნა გულისხმობს, რომ ბანკი ჯერ ითვლის თავის ხარჯებს და არკვევს მათ დამოკიდებულებას განეული მომსახურების მოცულობაზე, შემდეგ კი მომსახურების გასაღების ფასს და მოცულობას იმგვარად ადგენს, რომ ამონაგები ფარავდეს ხარჯებს და უზრუნველყოფდეს საჭირო მოგებას.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ საბანკო დანახარჯების რთული სტრუქტურის გამო, ბანკების უმრავლესობას უძნელდება კონკრეტულ მომსახურებაზე განეული ხარჯების ზუსტად განსაზღვრა. შეგვიძლია გამოვყოთ ფასების დადგენის რამდენიმე მეთოდი. მათგან ყველაზე ტრადიციულია ქვების მეთოდი. ამ დროს ბანკი არ ახდენს ყოველი კონკრეტული გარიგების კალკულაციას, აღრიცხავს მხოლოდ საერთო ხარჯებს და ადგენს ყოველი სახის მომსახურების გასაშუალოებულ საბაზო ფასს იმ ანგარიშით, რომ ფასმა გადაფაროს ეს საშუალო ხარჯები და მასში შედიოდეს სასურველი მოგება.

მეორე მეთოდია დიფერენცირებული ფასნარმოქმნა, რომლის

მიხედვითაც ხდება ყოველი კონკრეტული გარიგების საბაზო ფასის კორექტირება, ამის შედეგად მიმდინარეობს ერთი და იმავე მომსახურების ფასების დიფერენცირება. ამის მაგალითია კრედიტზე პროცენტის დადგენა, რომლის კრიტერიუმებია:

- კონკრეტული მსესხებლის საკრედიტო რისკი;
- დაკრედიტების ვადა (გრძელვადიან კრედიტზე განაკვეთი უფრო მაღალია);
- მსესხებლის ხასიათი (მუდმივ და საიმედო კლიენტებს შესაძლოა დაუნესდეს შეღავათიანი განაკვეთები).

ბანკის გასაღების პოლიტიკა. კომერციული ბანკის გასაღების პოლიტიკამ (საქონელმომძრაობამ) უნდა განაპირობოს საქონლის დაყვანა პოტენციურ მყიდველამდე. მასში ორი ასპექტი შეგვიძლია გამოვყოთ: სივრცობრივი (გასაღების ადგილისა და არსების შერჩევა) და დროითი (მუშაობის საათებისა და მომსახურების ვადების დანესება).

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში დღეს ჩამოყალიბებულია საკრედიტო ინსტიტუტებისა და მათი ფილიალების მეტად ხშირი და მძლავრი ქსელი. მაგალითად, ბელგიაში ყოველ 968 მცხოვრებზე ბანკის ერთი განყოფილება მოდის. ძნელია იმის თქმა, ეტალონური უნდა იყოს ეს თუ არა. ბოლო დროს ევროპის საბანკო წრეებში ხშირად საუბრობენ საბანკო ქსელის ზედმეტი სიხშირის პრობლემაზე (overbanking). გასაღების ქსელის ორგანიზაცია არა მარტო მომხმარებელთა რაც შეიძლება ფართო წრეზე უნდა იყოს ორიენტირებული, არამედ ბანკების სიმძლავრეების რაციონალურად გამოყენებაზეც.

საზღვარგარეთის კომერციული ბანკების გასაღების ქსელს რამდენიმე მიმართულებით აგებენ:

- საბანკო ავტომატები, რომლებიც მომხმარებელთან რაც შეიძლება ახლოსაა დადგმული. მოდემური კავშირის პირობებში ისიც კია შესაძლებელი, რომ მომსახურების ადგილი იყოს არა ბანკის განყოფილება (branch banking), არამედ კომპიუტერთან დადგმული სავარძელი (home banking);

- გადასატანი საბანკო განყოფილებები უმარტივესი მომსახურების ჩასატარებლად (ანგარიშსწორება, ვალუტის გაცვლა,

მცირე კრედიტები);

• სათაო განყოფილებები ქალაქის საქმიან ნაწილში, რომლებიც მომსახურების მთელ სექტორს ახორციელებს.

რაც შეეხება გასაღების არსების შერჩევას, ბანკები იყენებენ პირდაპირი გასაღების მეოთხედს, რომლის დროსაც საბანკო მომსახურების გამყიდველი (საკრედიტო ინსტიტუტი) და მყიდველი უშუალო კონტაქტს ამყარებენ ერთმანეთთან. თუმცა შუამავლების მეშვეობით გასაღება მთლიანად გამორიცხული არაა. ასეთი ურთიერთობები ხშირად ჩნდება ერთი საბანკო კავშირის ნევრებს შორის. ბანკები ხშირად იყენებენ, აგრეთვე, დეცენტრალიზებულ გასაღებას თავისუფალი პროფესიების წარმომადგენელთა, დამოუკიდებელი შუამავლების, ბითუმად მოვაჭრეთა და ა.შ. მონაწილეობით.

საბანკო გასაღების დროითი პარამეტრები. რადგან საბანკო მომსახურების შენახვა შეუძლებელია, ამიტომ ბანკები მას ახორციელებენ, როგორც წესი, დღის განმავლობაში. გამონაკლისია საკრედიტო ოპერაციები. მათი გაცემის სარისკოობის გამო კრედიტის გაცემას წინ უძღვის მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შემოწმება, ზოგჯერ კი საკითხის შეთანხმება საბანკო იურარქიის სხვადასხვა საფეხურზე. ამ შემთხვევაში საკრედიტო განაცხადის წარდგენიდან კრედიტის გაცემამდე შესაძლოა რამდენიმე დღე გავიდეს. მაგრამ ეს ტიპური ვითარება არაა და საბანკო გასაღების ძირითადი ცვალებადი დროითი პარამეტრი ბანკის განყოფილების მუშაობის საათებია.

კონკურენციის მიუხედავად, ევროპის საკრედიტო ინსტიტუტების უმრავლესობას მუშაობის თითქმის ერთნაირი საათები აქვს, რაც, კერძოდ, პროფკავშირების გავლენით ხდება. ეს დროა 8.30 – 16.00, ზოგჯერ სადილზე შესვენებით, შაბათი და კვირა კი დასვენების დღეებია. დასაქმებული მოქალაქეებისთვის ეს მოუხერხებელი გრაფიკია. ამიტომ თუ ბანკის თანამშრომლებთან შეთანხმებით მოხერხდება მუშაობის საათების გახანგრძლივება, ამით ბანკს შეუძლია კონკურენტული უპირატესობა მოიპოვოს.

საბანკო მომსახურების დროის ფარგლებს არსებითად აფართოებს საბანკო საქმის ავტომატიზაცია, რადგან ფულის ავტო-

მატები და საბანკო ტერმინალები მთელი დღე-ღამის განმავლობაში მუშაობენ (24 hours banking). თვითმომსახურების პრინციპით ზოგჯერ მთელი საბანკო განყოფილებებია ორგანიზებული და კლიენტებს ტელეფონით შეუძლიათ კონსულტაციების მიღება სათაო განყოფილების სპეციალისტებისგან.

ბანკის კომუნიკაციური პოლიტიკა. კომერციული ბანკის კომუნიკაციური პოლიტიკა (საქონლისთვის გზის გაკაფვა) არის პოტენციურ მომხმარებლებთან ბანკის ურთიერთობის საშუალებათა სისტემა, რომელმაც საბანკო მომსახურების შექმნის სურვილი უნდა აღძვრას მათში. მისი ინსტრუმენტებია: პირდაპირი მარკეტინგი, რეკლამა, საზოგადოებასთან მუშაობა და გასაღების სტიმულირება. კომუნიკაციური პოლიტიკის წარმატების საწინააღმდეგო მომხმარებლის ქცევის თავისებურებათა ცოდნა ბანკის მუშაკების მიერ.

პირადი გაყიდვის დროს ბანკი იყენებს მომხმარებლებთან ურთიერთობის (კომუნიკაციების) ინდივიდუალურ არხებს. მისი მეთოდებია: პირადი ურთიერთობა ბანკის განყოფილებაში ან „ბინაზე“, რომელიც კონსულტაციისა და მომსახურების განწევას უკავშირდება, საუბრები ტელეფონით, მომხმარებელთან ურთიერთობა საფოსტო კავშირის გამოყენებით.

საბანკო რეკლამის ძირითადი ფუნქციებია: კლიენტის ნდობის მოხვეჭა; მისი ინფორმირება მომსახურების ასორტიმენტის შესახებ; შეთავაზებული მომსახურების უპირატესობაში კლიენტის დარწმუნება; კლიენტში იმის სურვილის აღძვრა, რომ მან სწორედ მოცემული მომსახურება შეიძინოს. რეკლამის ფორმები მეტად მრავალფეროვანია: საბანკო პროდუქტის რეკლამა; ბანკის, როგორც ასეთის, რეკლამა; მოთხოვნის რეკლამა.

რეკლამა ხელს უწყობს ბანკის საფირმო სულისკვეთების (სტილის) ფორმირებას ბანკის სიმბოლიკის შემუშავებისა და ტირაჟირების გზით. მისი ელემენტებია: საფირმო (სასაქონლო) ნიშანი, საფირმო ფერი და ფირმის დევიზი (სლოგანი). დევიზის ზოგიერთი ნიმუში ასეთია: „ჩვენ შევცვლით თქვენს წარმოდგენას ბანკებზე“, „კომერცბანკი თქვენს მხარეზე“, „ჩვენ ისეთ რაიმეს გადავაზობთ, რომელიც რალაციით მეტია ფულსა და პროცენტებზე“, „თქვენი ინიციატივების ბანკი“ და ა.შ. ამასთან, რეკლამა

კომპაქტური და ლაკონური უნდა იყოს და მისი მინიმალური ტექსტი მაქსიმალურ ინფორმაციას უნდა შეიცავდეს.

რეკლამასთან ძალიან ახლოს დგას მოთხოვნის სტიმულირება. მისი ინსტრუმენტები ოთხ კატეგორიად შეგვიძლია დავყოთ: თანამშრომელთა მომზადება, ტრენინგი და მოტივაცია; ბანკის შენობების აღჭურვა მომხმარებლებისთვის ხელსაყრელი სახით; კლიენტების უზრუნველყოფა საჭირო საინფორმაციო მასალებით; კლიენტების მოსაზიდი აქციების ჩატარება.

საზოგადოებასთან მუშაობა, ანუ „ფაბლიქ რილეიშნზ“ (public relations) არის ბანკის ძალისხმევა კეთილსასურველი კლიმატის შესაქმნელად. ამერიკელი სპეციალისტების ხატოვანი გამოთქმით, ესაა „მეგობრების წარმოების ბიზნესი“. მასში ბანკის ყველა მუშაკი მონაწილეობს. საზოგადოებასთან მუშაობა მოიცავს მუშაობას თანამშრომლებთან, თანამესაკუთრებებთან, კლიენტებთან, კონკურენტებთან, საზოგადოებრივ გაერთიანებებთან და ორგანიზაციებთან, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებთან. ამ მუშაობაში შედის პრეს-კონფერენციები, ღია კარის დღის ჩატარება, ქველმოქმედება, ბანკის შენობაში კონცერტებისა და გამოფენების მოწყობა და ა.შ.

ბანკის მარკეტინგის ორგანიზაცია. ბანკის საერთო სტრატეგიული მიზნების ფორმულირებას ახდენს მისი უმაღლესი ხელმძღვანელობა, ხოლო მათი რეალიზაციის ღონისძიებების კოორდინაციას – ბანკის მარკეტინგის სამსახური. ეს შეიძლება იყოს დირექციასთან არსებული მარკეტინგული ჯგუფი, მარკეტინგისა და რეკლამის განყოფილება, რამდენიმე განყოფილებისგან შემდგარი მარკეტინგული სექტორი და ა.შ.

ბანკის მარკეტინგის სამსახურის ძირითადი ფუნქციებია:

• ბაზრის კვლევა და მასზე ზემოქმედების შესაძლებლობების ძიება;

• მარკეტინგის სტრატეგიის შემუშავება;

• ახალი მომსახურების დაგეგმვა;

• ინტერვალის განსაზღვრა ფასებით მანევრირებისათვის;

• გასაღების ადგილისა და არხების შერჩევა;

• გასაღების რეკლამა და სტიმულირება;

- მომსახურების განევით დასაქმებული პერსონალის სწავლება;
- მარკეტინგული სტრატეგიის რეალიზაციის კონტროლი.

საკონკურენციო ბრძოლის გამწვავებამ არსებითად შეცვალა ბანკების მართვის სფერო. ჯერ წარმოიშვა მარკეტინგი, შემდეგ კი – კონტროლინგი. ნამყვან ბანკებში ამჟამად მარკეტინგი და კონტროლინგი ყოველთვის „გადაბმულად“ მოქმედებენ.

კონტროლინგი მენეჯმენტის კონცეფციას, რომელიც ბანკის ყოველგვარი საქმიანობის კოორდინაციისა და კონტროლისკენაა მიმართული. იგი მიზნად ისახავს სტრატეგიული მიზნების წარმატებით მიღწევას. კონტროლინგის სამსახური შემდეგ ფუნქციებს ასრულებს:

- ბანკის ყველა ქვედანაყოფის გამართულად მუშაობის კონტროლი. გერმანელი ეკონომისტების თქმით, კონტროლიორი ყველაზე უფრო ინფორმირებული ადამიანი უნდა იყოს.

- ყველა დონის ხელმძღვანელისთვის დახმარების განევა, რაც გამოიხატება დაგეგმვაში, კონსულტირებაში, პრობლემების გამოვლენასა და გადაჭრაში ხელის შეწყობით.

კონტროლინგის ძირითადი პრინციპია: „დღეს გავაკეთოთ ის, რაზედ სხვები მხოლოდ ხვალ დაიწყებენ ფიქრს“. მაგრამ სწორი არ იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ბანკის სტრატეგიისა და პოლიტიკის ორგანიზაციული უზრუნველყოფა მარკეტინგისა და კონტროლინგის სამსახურების შექმნით შემოიფარგლება. პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ სტრატეგიის წარმატებით რეალიზაციისთვის შეიძლება საჭირო გახდეს ცვლილების გატარება მთლიანად ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში.

ბანკის ორგანიზება ნებისმიერ შემთხვევაში მოითხოვს მის შიგნით მთელი რიგი ქვედანაყოფების შექმნას და მათი ურთიერთქმედების წესის განსაზღვრას. ასეთი ქვედანაყოფების ძირითადი ბლოკებია დირექცია (ბანკის საბჭო, გამგეობა) და განყოფილებათა სისტემა.

მრავალი წლის მანძილზე კომერციულ ბანკებში გაბატონებული იყო ტრადიციული, ანუ ფუნქციონური ორგანიზაცია, როდესაც იქმნებოდა შესასრულებელი ამოცანებით განსხვავებული სამიტების განყოფილება: 1) დირექციასთან არსებული ცენტრალური

განყოფილებები (სამდივნო, იურიდიული, კადრების, სარევიზიო და სხვა); 2) დამხმარე (ბუღალტერია, რეგისტრატურა, გამომთვლელი ცენტრი, კავშირგაბმულობის კვანძი, ექსპედიცია და ა.შ.); 3) კომერციული განყოფილებები (საკრედიტო-საანგარიშსწორებო, დეპოზიტების, საერთაშორისო, საკონსულტაციო და ა.შ.).

ტრადიციული მოდელის კრიტიკის საფუძველზე გაჩნდა მარკეტინგ-ორიენტირებული ორგანიზაცია, რომელმაც მოითხოვა ბანკის მთელი ორგანიზაციული სტრუქტურის გადაკეთება მარკეტინგის ფილოსოფიის შესაბამისად.

ბანკის მარკეტინგ-ორიენტირებული ორგანიზაცია იქიდან იღებს სათავეს, რომ მომსახურების გასაღება მის წარმოებაზე უფრო პრიორიტეტულია. ეს იმას ნიშნავს, რომ მარკეტინგის სამსახური ბანკში წინა პლანზეა წამოწეული და ყველა დანარჩენი ქვედანაყოფის საქმიანობის კოორდინაციას ახდენს. არსებობს მარკეტინგ-ორიენტირებული ორგანიზაციის ოთხი ძირითადი ვარიანტი: ა) მომსახურების ჯგუფების მიხედვით; ბ) კლიენტების ჯგუფების მიხედვით; გ) მატრიცული ორგანიზაცია; დ) დივიზიონური ორგანიზაცია.

მომსახურების ჯგუფების მიხედვით ორგანიზაცია დიდად არ განსხვავდება ტრადიციულისგან. მასში შენარჩუნებულია სპეციალიზებული განყოფილებები, მაგრამ ყოველ მათგანში შემოღებულია მომსახურების ჯგუფების მენეჯერის ერთი ან რამდენიმე თანამდებობა. ასეთი მენეჯერი იკვლევს ბაზარს, აკონტროლებს მომსახურების არსებული ასორტიმენტის შესაბამისობას მომხმარებლის მოთხოვნასთან, ამუშავებს ახალი სახის მომსახურებას, ეწევა რეკლამას, გასაღების სტიმულირებას და ა.შ.

კლიენტების ჯგუფების მიხედვით ორგანიზების ძირითადი თავისებურებაა ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის აგება კლიენტურის ხასიათის გათვალისწინებით. ყოველი კომერციული ჯგუფი ამ დროს პასუხს აგებს ერთი მიზნობრივი ჯგუფის კომპლექსურად მომსახურებაზე. ასეთი განყოფილებები, არსებითად, მინიატურული ბანკებია, რომლებსაც სხვადასხვა ოპერაციების სპეციალისტები ჰყავთ შტატში.

მატრიცული ორგანიზაცია არის ორგანიზაციული სტრუქტურა-

ის აგების ორი კრიტერიუმის – მართვის ეკონომიკური ფუნქციებისა და მომსახურების ჯგუფების – კომბინირება. ფუნქციონურ განყოფილებებთან ერთად ბანკში არსებობს მომსახურების ჯგუფების მენეჯერების ინსტიტუტი. მათ უფლება აქვთ მიიღონ გადანყვეტილებები მომსახურების „თავიანთი ჯგუფის“ ფარგლებში და კოორდინაციას უწევენ სხვა განყოფილებების საქმიანობას.

დივიზიონური ორგანიზაცია გულისხმობს ბანკის დაყოფას რამდენიმე მასხვილ დივიზიონად, ანუ მოგების ცენტრად (profit centers). ან მომსახურებისა და კლიენტების ჯგუფებად. ამ დროს მენეჯერები პასუხს აგებენ თავიანთი დივიზიონების მოგებაზე. ამით ბანკი პრაქტიკულად დანაწევრებულია შედარებით დამოუკიდებელ ცალკეულ ბანკებად. ანაზთან, შენარჩუნებულია ზოგიერთი ფუნქციონური განყოფილება, რომლებიც დირექციის კონსულტანტებია როცა თამაშობს.

• • • • • ▶

მოკლე დასკვნები

1. მარკეტინგი შედარებით ახალი მოვლენაა ბანკების ბაზარზე. იგი XX ს. დაახლოებით 60-იან წლებში გაჩნდა, რაც ბანკების ბაზარზე კონკურენციის გაძლიერებამ, ამ ბაზრების გამყიდველის ბაზრებად გადაქცევამ განაპირობა.

მარკეტინგის სამი არსებითი ნიშან-თვისებაა – მარკეტინგული ფილოსოფია, მარკეტინგ-მიქსი და მარკეტინგული მართვა.

2. საბანკო მარკეტინგისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს საბანკო პროდუქტის (საბანკო მომსახურების) თავისებურებებს, რომლებსაც ეკუთვნის: აბსტრაქტულობა, წყაროსგან განუყოფლობა, ხარისხის არამუდმივობა, შენახვის შეუძლებლობა, სახელშეკრულებო ხასიათი, ფულთან კავშირი, მომსახურების განელვა დროში, დასაკმაყოფილებელი მოთხოვნილებების მეორადობა, საბანკო მომსახურების ვიზუალიზაციის აუცილებლობა, საგანმანათლებლო ორიენტაცია, ნდობის კლიმატის ჩამოყალიბებისთვის ხელშეწყობა, პერსონალის მუდმივი მოტივაცია, მომსახურების ავტომატიზაციაზე განსაკუთრებული ყურადღება.

3. მარკეტინგული საქმიანობის პროცესში ბანკი იკვლევს ბაზარს, ამუშავებს კონკურენტულ სტრატეგიას და ახორციელებს მისი რეალიზაციის ღონისძიებათა პროგრამას. შეგროვილი მარკეტინგული ინფორმაციის საფუძველზე ხორციელდება საბანკო ბაზრის ანალიზი, ბაზარზე დაკვირვება და ბაზრის ცვლილებათა პროგნოზირება.

4. ბანკების მარკეტინგული სტრატეგიის უმნიშვნელოვანესი დონეებია კორპორაციული სტრატეგია და საქმიანი სფეროს სტრატეგია. ძირითადი კორპორაციული სტრატეგიებია – დანახარჯების შემცირებაში ლიდერობა, დიფერენციაციის სტრატეგია და ფოკუსირების სტრატეგია. საქმიანი სფეროების ძირითადი სტრატეგიებია – ზრდის სტრატეგია და შემცირების სტრატეგია. ალტერნატიული ვარიანტების შერჩევას ახორციელებენ პორტფელური ანალიზის ინსტრუმენტების მეშვეობით.

5. ბანკების მარკეტინგული სტრატეგია ხორციელდება მისი სასაქონლო, ფასისმიერი, საგამსაღებლო და კომუნიკაციური პოლიტიკის ღონისძიებათა კომპლექსში. ბანკის სასაქონლო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებებია – ასორტიმენტის, ხარისხისა და მოცულობის პოლიტიკა.

6. საბანკო მომსახურებაზე ფასწარმოქმნას შეუძლია გაითვალისწინოს მომსახურების განვეის ხარჯები, საბაზრო კონიუნქტურის დინამიკა ან კონკრეტული მომსახურების მიზნობრივი ფუნქცია. ბანკის საგამსაღებლო პოლიტიკის რეალიზების პროცესში ბანკი აყალიბებს გასაღების ქსელს და განსაზღვრავს კლიენტების მომსახურების ოპტიმალურ დროით რეჟიმს.

7. ბანკის კომუნიკაციური პოლიტიკა მოიცავს საბანკო მომსახურების პირად გაყიდვას, რეკლამას, გასაღების სტიმულირებას და საზოგადოებასთან მუშაობას („ფაბლიქ რილეიშნზ“). საბანკო მარკეტინგის ორგანიზაცია არ დაიყვანება ბანკში მხოლოდ მარკეტინგის სამსახურის დაფუძნებით. იგი მოითხოვს ბანკის მთელი ორგანიზაციული სტრუქტურის გარდაქმნას მომხმარებელზე ორიენტირებით – ბანკის მარკეტინგ-ორიენტირებული სტრუქტურის ჩამოყალიბებას.

ანგარიშ-ფაქტურა – სავაჭრო გარიგების ამსახველი დოკუმენტი, რომელსაც გამყიდველი ადგენს და უგზავნის მყიდველს; შეიცავს საქონლის მინოდების საბაზისო პირობებს.

აუქციონი – საჯარო ვაჭრობა აუქციონერის ხელმძღვანელობით, რომლის დროსაც გასაყიდ საქონელს იძენს უმაღლესი ფასის გადამხდელი პირი;

ბაზარი – საბაზრო ეკონომიკაში აღწარმოების მთელი პროცესის მომცველი ფენომენი, ეკონომიკური სივრცე, სადაც თვითრეგულირების მექანიზმის საფუძველზე ყალიბდება ურთიერთობა საბაზრისა და მომსახურების მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის. იგი პორიზონტალური კავშირების განვითარების საფუძველზე გამოირიცხავს ადმინისტრაციულ ჩარევას ფაუნარმოქმნასა და რესურსების განაწილებაში, რითაც საგრანობლად ამარტივებს მმართველობის იერარქიულ ვერტიკალურ სტრუქტურას.

მარკეტინგი – კომერციული საქმიანობის ღონისძიებათა სიატემა, რომელიც ბაზრის შეანავლითა და სამომხმარებლო მოთხოვნაზე აქტიური ზემოქმედებით, ფასის სწორად დადგენით, საქონლის მორალური ცვეთის პროგნოზით, სარეკლამო სტრატეგიითა და ა.შ. განაპირობებს წარმოებული საქონლისა და მომსახურების შეუფერხებელ გასაღებას.

მარკეტინგის გარემო – გამოყოფენ ხუთ ძირითად კომპონენტს, რომლებიც მარკეტინგის სისტემაზე ახდენს როგორც დადებით, ისე უარყოფით გავლენას. ეს კომპონენტებია: ეკონომიკა, პოლიტიკა, დემოგრაფია, სამართალი, კულტურა.

საბანკო მარკეტინგი – ბანკიდან კლიენტებისაკენ მიმართული ფინანსური ნაკადების მიმართულებასთან დაკავშირებული ბანკების საქმიანობის მართვისა და ორგანიზაციის სისტემა, რომელიც მიმართულია საბაზრო პირობებზე აქტიური გავლენისა და მოგების აღრიცხვის მაქსიმიზაციისაკენ.

ყიდვა-გაყიდვის კონტრაქტი – ხელშეკრულება, რომელსაც დებენ კომერციულ საფუძველზე და ითვალისწინებს საქონლის

ან მომსახურების მინოდებას. მასში დადგენილია მხარეთა გარკვეული უფლებები და მოვალეობები. კონტრაქტში მითითებულია ხელშეკრულების სუბიექტი, საგანი, ფასი, საერთო თანხა, მინოდების ვადები და პირობები, გამყიდველთა გარანტიები, დაზღვევა, საჯარიმო სანქციები, არბიტრაჟი.

ჯობერი – ფირმა, რომელიც შეისყიდის საქონლის დიდ პარტიებს სწრაფად გასაყიდად.

პეჯირება – ბირჟის ერთ-ერთი ფუნქცია, რომელიც გულისხმობს ფასების შესაძლებელ არახელსაყრელ მერყეობასთან დაკავშირებული რისკის დაზღვევას.

? კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი გუშაოებისათვის

1. რა არის მარკეტინგული ფილოსოფია?
2. რაში ვლინდება საბანკო სფეროში მარკეტინგის სპეციფიკა?
3. იყენებენ თუ არა მარკეტინგს საქართველოს ბანკები?
4. რომელია სტრატეგიული დაგეგმვის ძირითადი ფაზები?
5. რა განსაზღვრავს ბანკის კონკურენტულ პოზიციას? რა არის კონკურენტუნარიანობა და რომელია მისი სახეები?
6. რით განსხვავდება პროგნოზი სცენარისაგან? შეადგინეთ საბანკო მომსახურების ადგილობრივი ბაზრის განვითარების სცენარი 2005 წლისთვის.
7. დაამუშავეთ მონაცემთა ბაზის სტრუქტურა ბანკების ბაზარზე კონკურენციის ანალიზისათვის. ინფორმაციის შეგროვების რომელ მეთოდებს იყენებენ აქ?
8. განსხვავებული იქნება თუ არა ბანკების ფასების პოლიტიკა, რომლებმაც აირჩიეს ი.ანსოფის მატრიცის სხვადასხვა სემენტებში განთავსებული სტრატეგიები? თუ დიახ, მაშინ რითი?
9. დაასახელეთ რომელიმე მსხვილი უნივერსალური კომერციული ბანკის კონკურენტული უპირატესობები და სისუსტეები.

10. ბანკების რეკლამის რომელი ტიპებია გაბატონებული ჩვენში და რატომ: ა) საბანკო მომსახურების რეკლამა; ბ) მოთხოვნილებათა რეკლამა; გ) ბანკების, როგორც ასეთის, რეკლამა?

11. რომელი საბანკო პროდუქტი გამოდგებოდა „ვარსკვლავის“ ან „კითხვის ნიშნის“ როლში, ხოლო რომელია სხვა არაფერი, თუ არა „მენველი ძროხა“ ან „ძაღლი“?

12. რა არის ბანკების ტრადიციული ორგანიზაციიდან მარკეტინგ-ორიენტირებულ ორგანიზაციაზე გადასვლის აუცილებლობა და რაშია მისი არსი?

13. რაში მდგომარეობს მარკეტინგის არსი?

14. დაახასიათეთ საბანკო მარკეტინგის შინაარსი.

15. რა ამოცანებს ასრულებს საბანკო მარკეტინგი?

16. რაში მდგომარეობს საბანკო მარკეტინგის კონცეფცია?

17. დაახასიათეთ მარკეტინგული საქმიანობის შინაარსი.

18. მოიყვანეთ საბანკო პროდუქციაზე არსებული მოთხოვნის კლასიფიკაცია მყიდველთა ფსიქოფიზიოლოგიური რეაქციისა და მათი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ხარისხის მიხედვით.

19. რა არის რენდიტი?

20. რა არის სპრედი?

21. რა ეტაპებს მოიცავს საბანკო მარკეტინგის პროცესი?

22. რა ფუნქციებს ასრულებს საბანკო მარკეტინგი?

23. დაახასიათეთ საბანკო მარკეტინგის გეგმა.

24. რაში მდგომარეობს საბანკო მარკეტინგის სტრატეგია?

25. დაახასიათეთ საბანკო მარკეტინგის სტრატეგიის კონცეფცია.

26. განმარტეთ საბანკო მარკეტინგის ტაქტიკის ცნება.

რეკომენდებული ლიტერატურა

Академия рынка: Маркетинг. Пер. с франц. М.: Экономика, 1993.

Банковское дело. Под ред. Белоглазова Г.Н., Кроливецкой Л.П. Питер, 2004.

Банковское дело. Под ред. Г.Г.Коробовой. М.: Экономистъ,

2004.

Банковское дело. Под ред. **О.И Лаврушина**, М.: ФИС, 2005.

Барлтруп К.Дж., МакНомон Д. Банки на развивающихся рынках. В 2 т. Т 1 и 2. 1994. Пер с англ. М.: Финстатинформ, 1997.

Дебелак. Магия Маркетинга. София, 1997.

Дихтль Х. Хершген. Практический Маркетинг. М.: Высшая школа, 1996.

Коробов Ю.И. Банковский маркетинг. Саратов, 1996.

Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент. М.: Прогресс, 1998.

Лингтон И. Маркетинг по базам данных. М.: Амалфея, 1998.

Липниц И.В. Бизнес-план – основа успеха: Практическое пособие. М.: Дело, 1994.

Макогон Ю.В., Булатова Е.В. Международный банковский бизнес. М.: Атика, 2003.

Миловидов В. Д. Современное банковское дело: опыт организации и функционирования банков США. М.: МГУ. 1992.

Моррис Ф. Маркетинг: ситуации и примеры. Пер. с англ. М.: Банки и биржи, 1994.

Основы Банковской деятельности (Банковское дело). Под ред. **Тагирбекова К.Р.** М.: ИНФРА – М, 2001.

Павлов В.В Банковское обслуживание внешнеэкономической деятельности. М.: Экзамен, 2002.

Самойлов Г.О. Банковская конкуренция. М.: Экзамен, 2002.

Спицын И.О., Спицын Я.О. Маркетинг в банке. Тернополь, 1993.

Третьяк В.П. и др. Основы Маркетинга. С–Петербург, ПГУС, 1993.

Уткин Э.А. Банковский маркетинг. М.: ИНФРА–М, 1995.

Эванс ДЖ., Бирман Б. Маркетинг. М.: Экономика, 1993.

მეცნიერებათა აკადემიის საბანკო ინოვაციები

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 19.1. საბანკო ინოვაციის არსი და შინაარსი
- 19.2. საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლი
- 19.3. ზოგიერთი სახეობის საბანკო ინოვაციის დახასიათება
- 19.4. პლასტიკური ბარათები
- 19.5. პლასტიკური ბარათების დანერგვის საზღვარგარეთული გამოცდილება
 - 19.5.1. საბანკო საკრედიტო ბარათები
 - 19.5.2. მიკროპროცესორული ბარათების დამუშავება და გამოყენება
- 19.6. ინტერნეტ-ბანკინგი, მდგომარეობა, პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები
 - 19.6.1. ინტერნეტ-ბანკინგის ბაზრის სეგმენტაციის სახეები
 - 19.6.2. ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარების პერსპექტივები
- 19.7. ბანკომატი, როგორც გადახდის ელექტრონული სისტემის ელემენტი
- 19.8. ბანკთაშორისი ელექტრონული გზავნილებები სავაჭრო ორგანიზაციებში
- 19.9. „Home Banking“ - კლიენტების საბანკო მომსახურება ადგილზე და სამუშაო ადგილებზე
- 19.10. ბანკების ფორფეიტინგული ოპერაციები
- 19.11. ოფციონები, ფიუჩერსები, სვოპები

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის

რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

„ბანკი-კლიენტი“ პროგრამა	ინფორმაციული პროცესები
ბანკის ლოგისტიკა	კონსალტინგი
ბანკის პლასტიკური ბარათი	მიკროპროცესორული ბარათი
დისტანციური საბანკო მომსახურება	ონლაინური ტექნოლოგიები
ელექტრონული კომერცია	ოფლაინური ტექნოლოგიები
ელექტრონული ფული	პერსონალური საბანკო მენეჯერი
ინოვაცია	საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლი
ინტერნეტ-ბანკინგი	ფინანსური ინჟინირინგი
ინტერნეტ-ტრეიდინგი	
ინოვაციური საქმიანობა	

19.1. საბანკო ინოვაციის არსი და შინაარსი

ბანკის მუშაობის ეფექტიანობა და ბაზარზე მისი კონკურენტუნარიანობა დიდადაა დამოკიდებული ახალი საბანკო პროდუქტებისა და ტექნოლოგიების (პროცესების) დანერგვაზე.

ბაზარზე რეალიზებული ახალი საბანკო პროდუქტები და ტექნოლოგიები ინოვაციას წარმოადგენს. ინოვაცია (ინგ. Innovation - სიახლე, ნოვატორობა, ახალშემონალები) ნიშნავს „ნოვაციაში ინვესტიციას“.

ნოვაცია (ლათ. Novation - ცვლილება, განახლება) წარმოადგენს ადრე არარსებულ რაიმე სიახლეს. იგი აღნიშნავს მხარეთა შთანხმებას მათ მიერ ადრე დათქმული ერთი ვალდებულების მეორით შეცვლას. ფინანსურ სფეროში მოქმედი ინოვაცია ფინანსური ინოვაციაა. ფინანსური ინოვაციების ერთ ნაწილს ბანკები ქმნიან საბანკო პროდუქტის ან ოპერაციის (ტექნოლოგიის) სახით. ესაა საბანკო ინოვაცია. საბანკო ინოვაცია არის ბანკის ინოვაციური საქმიანობის საბოლოო შედეგი, რომელიც ახალი საბანკო პროდუქტის ან ოპერაციის ფორმით რეალიზდება.

საბანკო პროდუქტი უნდა გავიგოთ როგორც საბანკო მომსახურების მატერიალურად გაფორმებული ნაწილი (ბარათი, შემსახ-

ველი სალაროს ნიგნაკი, საგზაო ჩეკი, ელექტრონული ქისა და ა.შ.).

საბანკო პროდუქტს აქვს ნივთის სახე, ე.ი. ფინანსურ ბაზარზე გასაყიდად განკუთვნილი ხელშესახები ფორმა.

ახალი საბანკო პროდუქტი ორგევარი შეიძლება იყოს:

1. ერთეული
2. მასობრივი

ერთეული პროდუქტი ინდივიდუალური პროდუქტია. როგორც ნივთს, მას დამახასიათებელი, მხოლოდ მისთვის ჩვეული თავისებურებები აქვს, რომლებიც სხვა საბანკო პროდუქტებისგან გამოარჩევენ მას. ეგაა, მაგალითად, კონკრეტული ჯვირფასი ლითონიდან დამზადებული და გარკვეული მასის მქონე კონკრეტული მონეტა, კონკრეტული უძრავი ეონება, კონკრეტული ემიტენტი, ბანკის ობლიგაცია და ა. შ.

ერთეულ საბანკო პროდუქტს თავისი მყიდველის მკაფიოდ გარკვეული წრე ჰყავს. ამიტომ მას უწევდენ კონკრეტულ მომხმარებლებზე გათვლით.

მასობრივი საბანკო პროდუქტი არის მკვეთრად გამომხატული ინდივიდუალობის უქონელი პროდუქტი. მას განსაკუთრებული ნიშან-თვისებები არ გააჩნია. მასობრივი საბანკო პროდუქტი მხოლოდ პროდუქტის ან ფინანსური ანტივიას სახეობების მიხედვით განირჩევა, მაგალითად, საბანკო დეპოზიტი, საბანკო ანგარიში, სახელმწიფო შინაგანი ან მუნიციპალური სესხის ობლიგაციები და ა. შ. მასობრივი საბანკო პროდუქტს უწევდენ მომხმარებლებისა და ინვესტორების ფართო წრეზე გათვლით.

ახალი საბანკო პროდუქტი შეიძლება იყოს:

1. ლიმიტირებული
2. არალიმიტირებული

ლიმიტირებული საბანკო პროდუქტი ისეთი პროდუქტია, რომლის გამოშვების მოცულობა ან რაოდენობა მკაცრად კვოტირებული. მის მოცულობას პროდუქტის გამოშვების წინ ადგენენ. მოცულობის სიდიდეს მრავალი ფაქტორი განსაზღვრავს: სააქციო ბანკის სანესდებო კაპიტალის სიდიდე, მომხმარებელთა მოთხოვნა და სხვა. ლიმიტირებულ საბანკო პროდუქტს განეკუთნება აქციები, ობლიგაციები, საკრედიტო შეთანხმებათა სახეობები და

ა.შ. ამ პროდუქტს კონკრეტულ მყიდველზე გათვლით უშვებენ.

არალიმიტირებული საბანკო პროდუქტი ისეთი პროდუქტია, რომლის მოცულობა (რაოდენობა) არავითარი კვოტებით არაა შეზღუდული. ამ პროდუქტს უშვებენ შესაძლო პოტენციურ მყიდველზე გათვლით. მყიდველთა რაოდენობა განუსაზღვრელი სიდიდეა. ამიტომ არალიმიტირებული საბანკო პროდუქტის გამოშვების მოცულობა შეზღუდული არაა რაიმე ნორმებითა და პირობებით, გარდა სამომხმარებლო მოთხოვნის ფაქტორისა.

არალიმიტირებულ საბანკო პროდუქტს ეკუთვნის პლასტიკური საანგარიშსწორებო და საკრედიტო ბარათები, საბანკო ანგარიშები და ა. შ.

ახალი საბანკო პროდუქტის ფორმებია, ასევე:

1. ქონება

2. ქონებრივი უფლება

ქონება წარმოადგენს საკუთრების მატერიალურ ობიექტს, მაგალითად, ფული, მონეტები, ოქროს საზომი ზოდები, ფასიანი ქაღალდები და სხვა.

ქონებრივი უფლება ნიშნავს გარკვეული ქონების ფლობის, განკარგვისა და გამოყენების უფლებას. ქონებრივი უფლების ფორმის მქონე საბანკო პროდუქტს ეკუთვნის ისეთი დოკუმენტები, როგორცაა საბანკო ანგარიშის ხელშეკრულება, საკრედიტო შეთანხმებები და სხვა.

საბანკო ოპერაცია (ლათ. Operatio- მოქმედება) იმ მოქმედებათა პროცედურას აღნიშნავს, რომლებიც საბანკო კაპიტალის მართვასთან დაკავშირებული გარკვეული ამოცანის გადაჭრისკენაა მიმართული. საბანკო ოპერაციებს მიაკუთვნებენ ფულადი სახსრებისა და ფასიანი ქაღალდების მოძრაობის კონტროლისა და აღრიცხვის ფორმებს, საფინანსო მაჩვენებლების დაგეგმვის მეთოდებს, ამა თუ იმ საფინანსო გეგმის შედგენის მეთოდოლოგიას, საფინანსო ანალიზის ხერხებს, ბანკში საფინანსო საქმიანობის ორგანიზაციის ფორმებს, კაპიტალის ინტერაქტიულ და სხვა ანალოგიურ ინვესტირებას და სხვა მოქმედებებს. საბანკო ოპერაციებს, როგორც მოქმედებებს, უხილავი ფორმა აქვთ, ე. ი. მათ ვერ შევხებით და ვერც ფიქსირებული ფასით გააყიდით. საბანკო ოპერაცია რომ გაიყიდოს, იგი ჯერ მატერიალური უნდა

გახდეს. საბანკო ოპერაციის მატერიალიზაციის ფორმაა რაიმე გარკვეული ობიექტი (მეთოდური მითითება, ინსტრუქცია და ა.შ.). ეს დოკუმენტი უკვე მატერიალურ პროდუქტს წარმოადგენს, ე.ი. იგი ფინანსურ ბაზარზე ყიდვა-გაყიდვის ობიექტად გვევლინება.

საბანკო ინოვაცია ახალ პროდუქტებად გამოვლინდება მხოლოდ ფინანსურ ბაზარზე ან ბანკის შიგნით მისი რეალიზაციის პროცესში.

საბანკო პროდუქტებზე ან ოპერაციაზე მყიდველის მოთხოვნას განსაზღვრავს ამ სახეობის ინოვაციის, სიახლის ხარისხი. როდესაც ბაზარზე გამოჩენილი ახალი პროდუქტი იყიდება, ეს იმას ნიშნავს, რომ მასზე არსებობს მოთხოვნა და მას ჰყავს მყიდველი. ახალ პროდუქტზე გაჩენილი მოთხოვნის დონეს განსაზღვრავს მისი სარგებლიანობის დონე, ე.ი. მისი სიახლის დონეც.

ყოველი ახალი მოვლენა დროსთანაა დაკავშირებული. „დროის“ კატეგორია ნებისმიერი მოვლენის, მათ შორის ეკონომიკური მოვლენის სიცოცხლის კატეგორიაა. დრო ბაზრის განვითარების მნიშვნელოვანი სტიმული და საკონკურენტო ბრძოლაში გამარჯვების არსებითი ფაქტორია. გაუსწრო დროს-ნიშნავს, რომ გაუსწრო კონკურენტებსაც.

ის ბანკი, რომელიც თავისი ინოვაციით პირველი გამოვიდა ბაზარზე და მისი „ნიში“ დაისაკუთრა, სწრაფად იქმნის იმიჯს, რომელთანაც ბრძოლა კონკურენტს უძნელდება.

დროთა ვითარებაში ყოველი ახალი მოვლენა მასობრივი, ტრადიციული მოვლენა ხდება.

საბანკო ინოვაცია დროის ფუნქციაა. ის მხოლოდ დროის იმ ფარგლებში მოქმედებს, რომლებსაც მოცემული ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის სანყისი და ბოლო წერტილები განსაზღვრავენ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საბანკო ინოვაციად არ შეიძლება მივიჩნიოთ ის საბანკო პროდუქტი და ოპერაცია, რომლებიც მხოლოდ მოცემული ბანკისთვისაა ახალი, სხვა ბანკებში კი ისინი კარგა ხნის რეალიზებულა.

საბანკო ინოვაციებისათვის არც იმ უმნიშვნელო ცვლილებებში მიკუთვნება შეიძლება, რომლებიც კერძო წესს ატარებენ და არ ცვლიან საბანკო პროდუქტის ან ოპერაციის არსს და ში-

ნაარსს. ესაა, მაგალითად, საბანკო ანგარიშებზე ან დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთების შეცვლა, დეპოზიტური ანაბრის ვადების შეცვლა და სხვა.

ამის გათვალისწინებით, საბანკო ინოვაცია შინაარსის მიხედვით მოიცავს:

ა) ახალ საბანკო პროდუქტს, რომელიც პირველად გამოჩნდა საფინანსო ბაზარზე, ე.ი. მხოლოდ ერთ ბანკში;

ბ) მოცემული ქვეყნისათვის ახალი საზღვარგარეთული საბანკო პროდუქტი;

გ) ახალი ფინანსური ოპერაციები.

19.2. საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლი

საბანკო ინოვაცია დროს მოითხოვს და მთელ რიგ სტადიებს გადის, რომელთა ერთობლიობა მისი სიცოცხლის ციკლს შეადგენს.

საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლი დროის ის გარკვეული პერიოდია, რომლის განმავლობაშიც საბანკო პროდუქტს ან ოპერაციას აქტიური სასიცოცხლო ძალა აქვს და გარკვეული მოგება ან სხვა რეალური სარგებელი მოაქვს ბანკისთვის, როგორც ინოვაციის პროდუცენტისა (მწარმოებლისა) და გამყიდველისათვის.

საბანკო ინოვაციის პროდუცენტი (ლათ. Producers – მწარმოებელი) მოცემული საბანკო ინოვაციის მწარმოებელია, ე.ი. ესაა თვითონ ბანკი ან ბანკების ასოციაცია.

საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფციას დიდი მნიშვნელობა აქვს ინოვაციების წარმოების დაგეგმვისა და საბანკო სისტემაში ინოვაციური პროცესის ორგანიზაციისთვის. ეს შემდეგში ვლინდება:

1) საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია აიძულებს ბანკის ხელმძღვანელს და მის მარკეტინგულ სამსახურს, სამეურნეო საქმიანობა გაანალიზონ როგორც ახლანდელი დროის პოზიციიდან, ისე ამ საქმიანობის განვითარების პერსპექტივების თვალსაზრისითაც, ე.ი. მომავალი დროის პოზიციიდანაც.

2) საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია ას-

აბუთებს იმას, რომ აუცილებელია ინოვაციების გამოშვების დაგეგმვის (იდეის ძიება, ინოვაციური პროცესის ორგანიზაცია, საბანკო ინოვაციის შექმნა, მისი გატანა ბაზარზე და დიფუზია) და ინოვაციების შექმნის (მოთხოვნის შესწავლა, საბანკო მარკეტინგი, ბენგმარკეტინგი) სამუშაოთა სისტემატურად წარმართვა.

3) საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია ინოვაციის ანალიზისა და დაგეგმვის მექანიზმის საფუძველია. საბანკო ინოვაციის ანალიზის დროს შეგვიძლია დავადგინოთ, თუ სასიცოცხლო ციკლის რომელ სტადიაზე იმყოფება ინოვაცია, როგორია მისი უახლოესი პერსპექტივა, როდის დაიწყება მკვეთრად დაქვეითება და როდის დაასრულებს ინოვაცია თავის არსებობას.

საბანკო ინოვაციის დაგეგმვა ინოვაციის მთელი საციცოცხლო ციკლის მანძილზე შეიძლება განხორციელდეს. მისი სასიცოცხლო ციკლის კონცეფცია საშუალებას გვაძლევს საბანკო ინოვაციის დაგეგმვის კუთხით წარმოებული მთელი საქმიანობა შემდეგ ელემენტებად დავყოთ:

- საფინანსო ბაზრის კვლევა;
- საბანკო ინოვაციის ბაზრის კვლევა ბაზრის მოცემული აქტივის მიხედვით;
- საბანკო ინოვაციის სიცოცხლის ხანგრძლივობის კვლევა;
- საბანკო ინოვაციის დამუშავება (ე.ი. საბანკო პროდუქტის ან ახალი ოპერაციის წარმოება);
- ფასების პოლიტიკა;
- რეკლამა;
- საბანკო ინოვაციის გაყიდვის (რეალიზაციის) ორგანიზაცია;
- საბანკო ინოვაციის დიფუზია.

საბანკო ინოვაციის დაგეგმვის პროცესის ჩამოთვლილ ელემენტებს კორექტირებას უკეთებენ სასიცოცხლო ციკლის ამა თუ იმ სტადიაზე მათი როლის შესაბამისად. კორექტირების მიზანია საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის ყოველ სტადიაზე საბანკო მარკეტინგის შემადგენელი ელემენტების ისეთი ოპტიმალური თანაფარდობის პოვნა, რომელიც ფინანსურ ბაზარზე შექმნილ კონკრეტულ ვითარებას შეესაბამება.

ბანკს როგორც საბანკო ინოვაციის პროდუცენტს გამუდმებით

უხდება შემდეგი ოთხი ამოცანის გადაჭრა:

1. რა უნდა გაკეთდეს არსებული ფინანსური ბაზრების გასაფართოებლად და ახალი ბაზრების ასათვისებლად?

2. რა უნდა გაკეთდეს საბაზრო ინოვაციის დასამუშავებლად?

3. რა უნდა გაკეთდეს საბაზრო ინოვაციის დასანერგად ბაზარზე?

4. როგორ უნდა ვმართოთ ეფექტიანად საბანკო ინოვაცია?

ამ ამოცანების გადაჭრა საფუძველს უქმნის დროის აუცილებელი პერიოდის, მატერიალური, ფინანსური, შრომითი და საინფორმაციო რესურსების განსაზღვრას. დროისა და რესურსების ერთ პროცესში გაერთიანება განსაზღვრავს საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლის კონცეფციის მნიშვნელობას ბანკების საქმიანობისთვის.

საბანკო ინოვაციის ციკლებს განასხვავებენ საფინანსო ინოვაციების სახეობების მიხედვით. ეს განსხვავებანი ეხება, უპირველეს ყოვლისა, სასიცოცხლო ციკლის მთლიან ხანგრძლივობას, ციკლის შიგნით თითოეული სტადიის ხანგრძლივობას, თვით ციკლის განვითარების თავისებურებებს, სტადიების სხვადასხვა რაოდენობას. სასიცოცხლო ციკლის სტადიების სახეობებსა და რაოდენობას განსაზღვრავს ამ თუ იმ ინოვაციის თავისებურებები. მაგრამ ყოველ ინოვაციაში შეიძლება გამოვყოთ მისი საბაზრო საფუძველი, რომელიც მკაფიოდ ახასიათებს სასიცოცხლო ციკლის დამოუკიდებელ სტადიებს.

ახალი საბანკო პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი შეიდ სტადიას მოიცავს (ნახ. 19.1)

- 1) ახალი საბანკო პროდუქტის დამუშავება;
- 2) ბაზარზე გამოსვლა;
- 3) ბაზრის განვითარება;
- 4) ბაზრის სტაბილიზება;
- 5) ბაზრის კლება;
- 6) ბაზრის აღმავლობა;
- 7) ბაზრის დაქვეითება.

ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია პირველი სტადია. ამ სტადიაზე განსაზღვრავენ ახალი საბანკო პროდუქტის რეალიზაციის წარმატების ალბათობას, მის შემოსავლიანობას, მოთხოვნის მოცულობას და პროდუქტის რეალიზაციიდან შემოსული ფულის მოცულობას.

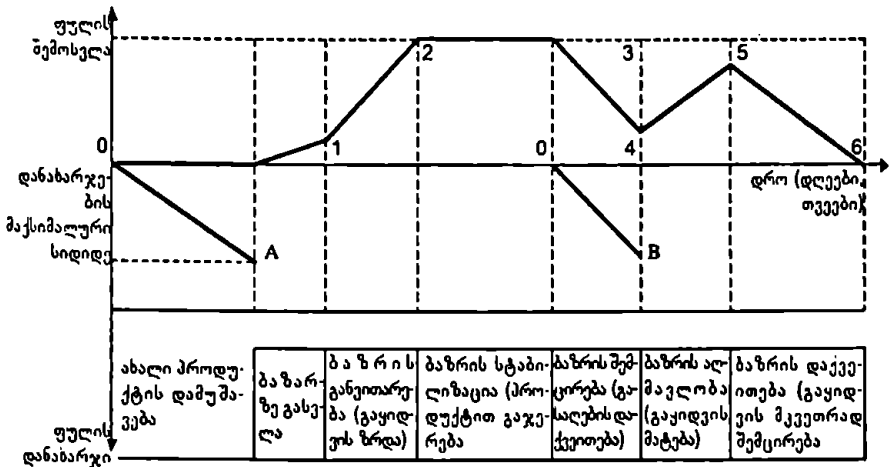
საბანკო პროდუქტის დამუშავების პროცესში პროდუცენტი

ენევა ინიციაციას, იდეის ძიებას, ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას და ახალი პროდუქტის შექმნას.

ინიციაცია (ლათ. Initialio – საიდუმლოებათა აღსრულება) ისეთი საქმიანობა, რომელიც შედგება ინოვაციის მიზნის შერჩევის, ამოცანის დასმის, იდეის ძიების, ინოვაციის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთებისა და იდეის გადაქცევისაგან გასაყიდ ნივთად ანუ საქონლად.

პროდუცენტი აფინანსებს ახალი საბანკო პროდუქტის შექმნის ყველა ხარჯს. ამ სტადიაზე ხდება იმ კაპიტალის დაბანდება, შემოსავალთან ერთად, რომლის დაბრუნებაც მომდევნო სტადიებზე მოხდება.

პროდუქტით ბაზრის გაჯერების ზღვარი

ნახ. 19.1. ახალი საბანკო პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი

სადაც (O-A) კაპიტალის დაბანდებაა.

(O-B) – დანახარჯების დამატებით დაფინანსება;

- 1 – ბაზარზე გასვლის წერტილი;
- 2 – პროდუქტებით ბაზრის გაჯერების წერტილი;
- 3 – პროდუქტის დაცემის და გაყიდვის კლების დაწყების წერტილი;
- 4 – გაყიდვის მატებაზე გადასვლის წერტილი;
- 5 – ბაზრის მუდმივად შემცირებაზე გადასვლის წერტილი;
- 6 – პროდუქტის მთლიანად რეალიზაციის ან გაყიდვის მთლიანად შეწყვეტის წერტილი;

ბაზარზე გასვლის სტადია გვიჩვენებს ინვესტორ-მყიდველების სამეურნეო ცხოვრებაში ახალი პროდუქტის დანერგვის პერიოდს. ამ სტადიამ შესაძლოა მოიცვას რომელიმე ცალკეულ რეგიონში ან საფინანსო დანესებულებაში რეკლამის გავლენით პროდუქტის დანერგვის პერიოდი. საბანკო პროდუქტი პროდუცენტისთვის ან ინვესტორ-გამყიდველისათვის ფულის მოტანას იწყებს მისი გამოჩენიდან რაღაც დროის გასვლის შემდეგ. ამ სტადიის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია რეკლამაზე, ინფლაციის დონეზე, სავაჭრო წერტილების, ახალი საბანკო პროდუქტების გამყიდველი პუნქტების არსებობასა და მათი მუშაობის ეფექტიანობაზე. Producers an investor – გამყიდველს სწორედ ამ სტადიაზე აქვთ ყველაზე მეტი უპირატესობის მოპოვების შანსი. მას განაპირობებს საკუთარი საბანკო პროდუქტის მაღალი კონკურენტუნარიანობა, რაც უწინარეს ყოვლისა, უკავშირდება კონკურენტების არარსებობას, სარეკლამო და სხვა ორგანიზაციულ-სავაჭრო ოპერაციების ჩატარებას.

ბაზრის განვითარების სტადია ბაზარზე საბანკო პროდუქტის გაყიდვის მოცულობის მატებას უკავშირდება. მისი ხანგრძლივობა გვიჩვენებს იმ დროს, რომლის განმავლობაშიც ახალი საბანკო პროდუქტი აქტიურად იყიდება და ბაზარი ამ პროდუქტით გაჯერების გარკვეულ საზღვარს აღწევს.

ეს ორი სტადია, ანუ ბაზარზე გასვლის სტადია და ბაზრის განვითარების სტადია საბანკო პროდუქტის წარმატებით გაყიდვასა და დიფუზიასთანაა დაკავშირებული. ამიტომ ამ სტადიებზე საჭიროა საბანკო პროდუქტით ბაზრის გაჯერებისა და დიფუზიის უზრუნველყოფი ოპერაციების აქტიურად და კომპლექსურად ჩატარება.

ინოვაციის დიფუზია (ლათ. Diffusio – გავრცელება) უკვე ერთხელ ათვისებული ინოვაციის გავრცელებაა.

ბაზრის სტაბილიზაციის სტადია იმას ნიშნავს, რომ ბაზარი უკვე გაჯერებულია მოცემული საბანკო პროდუქტით. მისი გაყიდვის მოცულობამ გარკვეულ ზღვარს მიაღწია და გაყიდვის მოცულობის შემდგომი ზრდა აღარ მოხდება. მთელი ამ სტადიის გან-

მავლობაში საბანკო პროდუქტის მოცულობა შეფარდებითად სტაბილურია. აქ აქტიურად მოქმედებენ ეკონომიკური კანონები (მოთხოვნისა და მიწოდების კანონები). პროდუცენტი ან ინვესტორ-გამყიდველი გაყიდვის სტაბილურობის შესანარჩუნებლად არავითარ კაპიტალს არ ხარჯავს. ამ სტადიაზე დიდია ადრე გატარებული სარეკლამო ღონისძიებების, აგრეთვე, ე.წ. ფსიქოლოგიური კანონების („რაკი ყველა ყიდულობს, მეც ვიყიდი“, „ვიყიდი, რადგან სასარგებლოა“ და ა. შ.) ინერციის მოქმედება.

ბაზრის შემცირების სტადიაზე ხდება საბანკო პროდუქტის გასაღების დაცემა. მისი გაყიდვის მოცულობა კლებას იწყებს. მაგრამ ამ სტადიაზე ჯერ კიდევ არსებობს მოცემულ საბანკო პროდუქტებზე მოთხოვნა და აქედან გამომდინარე, ყველა ობიექტური წანამძღვარი არსებობს პროდუქტის გაყიდვის მოცულობის გადიდებისათვის.

ბაზრის აღმავლობის სტადია წინა სტადიის ლოგიკური გაგრძელებაა. რადგან არსებობს პროდუქტზე მოთხოვნა, ამიტომ ეს მოთხოვნა უნდა გაიცვალოს საბანკო პროდუქტის მიწოდებაში. ამოტომ პროდუცენტი ან ინვესტორ-გამყიდველი იწყებს მოთხოვნის პირობების შესწავლას, თავისი კადრების და ფასების პოლიტიკის შეცვლას, ვაჭრობის ორგანიზაციის მთელი რიგი ფორმებისა და მეთოდების გამოყენებას (მაგალითად, მყიდველთა უფასოდ კონსულტირება სამუშაო ან საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით მათ მიერ საბანკო პროდუქტის შექმნის პირობით), მატერიალურად წაახალისებს როგორც პროდუქტის გამყიდველს (პრემია), ისე მყიდველს (პრიზები, მოგებები, შეღავათები), ატარებს დამატებით სარეკლამო ღონისძიებებს, აწყობს სარეკლამო ხმაურს და სარეკლამო ტრიუკებს.

ყოველივე ეს საშუალებას აძლევს პროდუცენტს ან ინვესტორ-გამყიდველს გაადიდოს გაყიდვის მოცულობა და საბანკო პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის ხანგრძლივობა დროის რაღაც პერიოდით. მაგრამ საბანკო პროდუქტის გაყიდვის მოცულობის კლება უკვე ექვემდებარება ამ პროდუქტზე მოთხოვნის შემცირების აშკარად გავრცელებულ ტენდენციას. ამიტომ საბანკო პროდუქ-

ტის გაყიდვის მოცულობას უკვე არ შეუძლია მიაღწიოს საფინანსო ბაზრის გაჯერების ადრე მიღწეული ზღვარის. პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ საბანკო პროდუქტის კონკრეტული სიტუაციიდან (ინფლაცია, მოსახლეობის და სამეურნეო სუბიექტების შემოსავლები) გამომდინარე, მისი გაყიდვის მოცულობის ზრდა დამატებითი ღონისძიებების შემდეგ არ აღემატება გაყიდვის ადრე მიღწეული მოცულობის 90%–95%. ბაზრის აღმავლობის სტადია საქმამოდ მოკლე ხანს გრძელდება. ეს სტადია მოცემულ საფინანსო პროდუქტზე მოთხოვნის შემცირების უკვე აღნიშნულ ტენდენციას უკავშირდება. ბაზრის აღმავლობის სტადია გადადის უკანასკნელ სტადიაში – ბაზრის დაცემის სტადიაში.

ბაზრის დაცემის სტადია საბანკო პროდუქტის გაყიდვის მოცულობის მკვეთრად დაქვეითებაა, ე.ი. მისი ვარდნაა ნულამდე. ამ სტადიაზე ხდება ლიმიტირებული საბანკო პროდუქტის მთლიანად რეალიზება ან არალიმიტირებული საბანკო პროდუქტის გაყიდვის მთლიანად შეწყვეტა მყიდველისთვის მისი უსარგებლობის გამო.

ახალი საბანკო ოპერაციის სასიცოცხლო ციკლის განხილვისას უნდა გავითვალისწინოთ სამი მომენტი:

1. საბანკო ოპერაციის რეალიზება ხდება იმ დასრულებული დოკუმენტის ფორმით, რომელიც მოცემული ოპერაციის შესრულების მთელ პროცედურას აღწერს. ამ მომენტს ასახავს საბანკო ოპერაციის ალგორითმი. იგი წარმოადგენს ისეთი თანმიმდევრული მოქმედებების სისტემას, რომელსაც მკაცრად განსაზღვრული წესების დაცვით იყენებენ საბანკო საქმიანობის წინაშე დასმული ამოცანის გადასაწყვეტად. საბანკო ოპერაციების რეალიზება ორი მიმართულებით ხდება:

– მოცემული ოპერაციის პროდუცენტი ბანკის შიგნით;

– საფინანსო ბაზარზე – სხვა ფინანსური ინსტიტუტებისთვის საბანკო ოპერაციის მიყიდვის გზით.

2. საბანკო ოპერაციის რეალიზაციის მიზანია ეკონომიკური სარგებლის მიღება: რაიმე სამუშაოზე დახარჯული დროის შემცირება, არასაჭირო სამუშაოს ლიკვიდაციით მუშაკთა გამოთ-

ავისუფლება, ფულადი რესურსების ეკონომია და სხვა.

ბაზარზე სხვა ფინანსური ინსტიტუტებისათვის საბანკო ოპერაციის მიყიდვის მიზანია ფულადი რესურსების მიღება მოგების სახით და იმიჯის ამაღლება.

საბანკო ოპერაციებს არ აპატენტებენ, მაგრამ ისინი „ნოუ-ჰაუს“ წარმოადგენენ, ამიტომ საბანკო ოპერაციის პროდუცენტმა შესაძლოა მონოპოლია დაკარგოს ოპერაციაზე, თუ მას ბაზარზე არ გაყიდის. გარდა ამისა, საფინანსო ინსტიტუტების მუშაკებს შეუძლიათ თვითონ დაამუშაონ ეს ოპერაცია, თუკი გამოიყენებენ სხვა ბანკებიდან ან საფინანსო ინსტიტუტებიდან აღებული თუ მოპარული (სამრეწველო შპიონური) ოპერაციის ელემენტებს.

ახალი საბანკო ოპერაციის სასიცოცხლო ციკლის სქემა ნახ. 19.2-ზეა ნაჩვენები. ეს ციკლი ოთხ სტადიას მოიცავს:

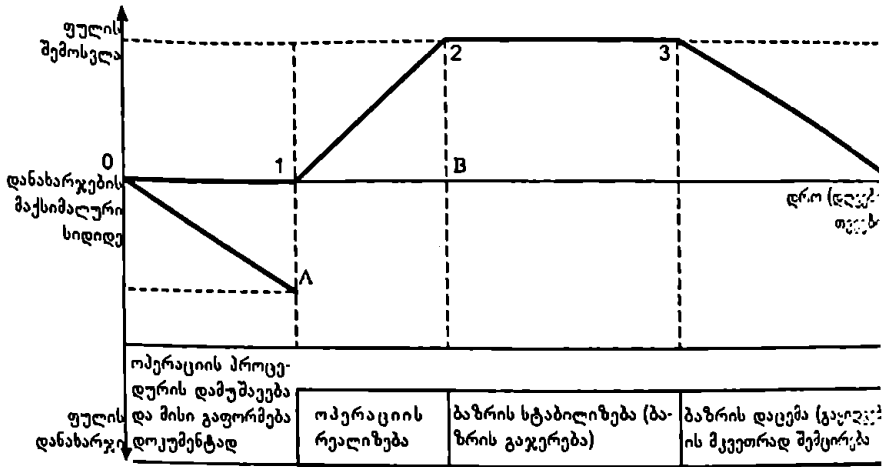
1. ახალი საბანკო ოპერაციის დამუშავება;
2. საბანკო ოპერაციის რეალიზაცია;
3. ბაზრის სტაბილიზება;
4. ბაზრის ვარდნა.

საბანკო ოპერაციის პროცედურის დამუშავების სტადია და დოკუმენტად მისი გაფორმება ინოვაციური პროცესის ორგანიზაციას უკავშირდება. აქ ხორციელდება ინოვაციის, იდეის ძიების, ფინანსური ოპერაციის მთელი ალგორითმის დამუშავების და დოკუმენტის შექმნის (ინსტრუქცია, მეთოდური მითითებები და ა.შ.) სამუშაოები. ამავე სტადიაზე პროდუცენტი ახდენს ოპერაციის დამუშავებისათვის აუცილებელი მთელი ხარჯების დაფინანსებას.

საბანკო ოპერაციის რეალიზაციის სტადია უკავშირდება მის დანერგვას ბანკის შიგნით ან საფინანსო ბაზარზე რეალიზებას. ამ სტადიაზე აქტიურად მოქმედებს ინოვაციის დანინაურებისა და დიფუზიის მექანიზმი.

ბაზრის სტაბილიზაციის სტადია გვიჩვენებს ბაზრის გაჯერებას მოცემული ოპერაციით და იგი ბაზრის ვარდნის სტადიაში გადადის. ამ დროს ოპერაციის გაყიდვის მოცულობა მკვეთრად იწყებს კლების თვით მის მთლიანად შეწყვეტამდეც კი.

ბაზრის გაჯერების ზღვარი

ნახ. 19.2. ახალი საბანკო ოპერაციის სასიცოცხლო ციკლის სქემა სადაც

- (0-A)– ოპერაციის დამუშავების პროცესისა და დოკუმენტის შექმნის დაფინანსება;
- (1-B)– ოპერაციის რეალიზება მეურნე სუბიექტის შეგნით;
- (1-2) – ოპერაციის რეალიზება ბაზარზე;
- 2– ბაზრის გაჯერებაზე გადასვლის ნერტილი;
- 3– ბაზრის მოცულობის შემცირებისკენ და ბაზრის დაცემისაკენ გადასვლის ნერტილი;
- 4– ბაზარზე ოპერაციის გაყიდვის შეწყვეტის ნერტილი.

19.3. ზომიერთი სახეობის საბანკო ინოვაციის დახასიათება

საფინანსო ბაზრებზე გამუდმებით ჩნდება სრულიად ნაირგვარი, ახალი საბანკო პროდუქტები და ოპერაციები. საბანკო ინოვაციების გაჩენას ძირითადად სამი მიზეზი განაპირობებს:

1. სამეწარმეო აზრის განუწყვეტლივ მოპოვება და კონკურენტებისათვის გასწრების სურვილი;

2. საბანკო სფეროში პერიოდულად წარმოქმნილი კრიზისი (მთლიანი ან ნაწილობრივი), რაც ფინანსური აზრის გაძლიარების სტიმული და ბანკის ფინანსური სიმტკიცის ამაღლების ფაქტორია;

3. საზღვარგარეთის ქვეყნებში საფინანსო ბაზრის ფუნქციონირება, რაც მათ საბანკო ინოვაციების შესახებ ინფორმაციას იძლევა.

ჩვენი ქვეყნის ბაზარზე მოსალოდნელია შემდეგი საბანკო ინოვაციების გაჩენა:

1. სავალუტო საპროცენტო სვოპი;
2. ნულოვანკუპონიანი სვოპი;
3. პენსიონერების მიკროდაკრედიტება;
4. NOW – ანგარიშები;
5. სვოპების შენახვა;
6. ოვერდრაფტებთან კონტოკორენტის შეხამების ოპერაციები.

სავალუტო-საპროცენტო სვოპი. სვოპი (ინგ. Swap, swop – გაცვლა, შეცვლა) სუბიექტების მიერ ვალდებულებების ან აქტივობის გაცვლის სავალუტო ოპერაციაა. ტრადიციული სვოპებია სავალუტო და საპროცენტო.

სავალუტო სვოპი წარმოადგენს ვალუტის შექმნას და იმავდროულად მის ფორვარდულ გაყიდვას (დეპორტი) ან, პირიქით, ვალუტის გაყიდვას და იმავდროულად მის ფორვარდულ ყიდვას (რეპორტი).

საპროცენტო სვოპი სასესხო სახსრების საპროცენტო განაკვეთების გაცვლაა. სვოპის ამ ორი სახეობის შერწყმა იძლევა სრულიად ახალ საფინანსო ოპერაციას – სავალუტო-საპროცენტო სვოპს.

სავალუტო-საპროცენტო სვოპი წარმოადგენს როგორც ვალუტის, ისე პროცენტების გაცვლას. ამგვარი სვოპი რამდენიმე მონაწილეს შორის შეიძლება იყოს დადებული.

პრაქტიკაში იყენებენ დიფერენციულ სვოპებსაც. ესაა ერთი მხარის ნეტო-გადასახდელიანი სვოპი მეორის სასარგებლოდ კონტრაქტის დადების დროს.

ყველაზე მარტივია ე.წ. პირდაპირი სავალუტო სვოპი ცვალებადი კურსით, როცა მხარეები თანხმდებიან გაცვალონ ვალუტის ნაღდი თანხები, შემდეგ კი წინასწარ დათქმულ რომელიმე დღეს განმეორებით მოახდინონ ერთი ვალუტით მოცემული ამავე თანხის გაცვლა მეორე ვალუტით მოცემულ შეცვლილ თანხაზე.

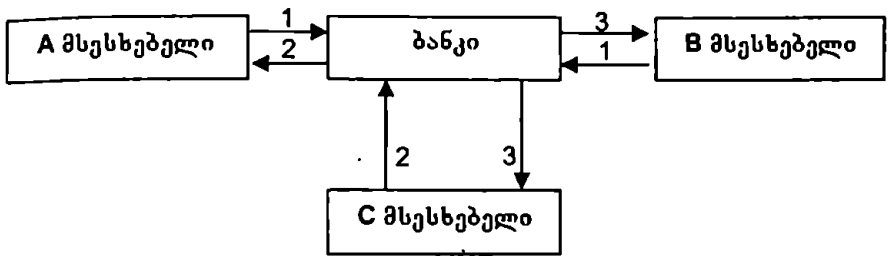
ამ ტიპის სავალუტო სვოპს პრაქტიკულად რეგულარულად იყენებენ სავალუტო ბაზრებზე. იგი უზრუნველყოფს საოპერაციო ხარჯების ეკონომიას ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ მიმდინარე და ფორვარდულ გარიგებებთან შედარებით.

სვოპის, როგორც ვადიანი პოზიციების შექმნის საშუალების ძირითადი უპირატესობა ისაა, რომ მის მონაწილეებს არ აღეგუბთ კურსების მოკლევადიანი ცვლილებები, რადგანც ეს კურსები ძლიერ გავლენას არ ახდენენ ფორვარდული კურსების სტრუქტურაზე, თუ ამ დროს მნიშვნელოვანი ცვლილებები არ ხდება მათი გარდასახვის თვალსაზრისით. არც სავალუტო კურსებში გამოვლენილი მარყუის რყევა აისახება ძლიერად ფორვარდულ მარყუაზე.

ამგვარად, ამ და ზოგიერთმა სხვა ფაქტორმა გავლენა იქონიეს მსოფლიო პრაქტიკაში სვოპ-ოპერაციების ფართოდ გავრცელებაზე. ამ ოპერაციების ბუმი, რომელიც XX ს. 80-იან წლებში დაიწყო, დღემდე ისევ გრძელდება. მრავალი ქვეყნის ბანკები და სხვა საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტები აქტიურად ითვისებენ მათთვის ახალ ფინანსურ ინსტრუმენტებს, მათ შორის სვოპ-ოპერაციებსაც.

მაგალითი. A მსესხებელს ფიქსირებულ პროცენტული ობლიგაციები აქვს ამერიკული დოლარებით, **B-ს** კი – მცურავპროცენტული. ბანკის მეშვეობით ისინი შემდეგნაირად უცვლიან ერთმანეთს ამ ობლიგაციებს (ნახ. 19.3.)

ნახ. 21.3. გვიჩვენებს, რომ **A** მსესხებელი ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე ობლიგაციას (ამერიკული დოლარებით) ცვლის ფიქსირებული განაკვეთის მქონე ობლიგაციაზე (გერმანული მარკებით). ეს ვალუტების ჩვეულებრივი გაცვლაა, ე.ი. სავალუტო სვოპი. **B** მსესხებელი ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე ობლიგაციას (ამერიკული დოლარებით) ცვლის საპროცენტო განაკვეთის მქონე ობლიგაციაზე (ამერიკული დოლარებით). ეს პროცენტების ჩვეულებრივი გაცვლაა, ე.ი. საპროცენტო სვოპი. **C** მსესხებელი ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე ობლიგაციას (გერმანული მარკებით) ცვლის მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მქონე ობლიგაციაზე (ამერიკული დოლარებით). ესაა როგორც ვალუტების, ისე პროცენტების გაცვლა, ანუ სავალუტო-საპროცენტო სვოპი.

ნახ. 19.3. სავალუტო-საპროცენტო სვობი (სამშხრივი გაცვლა)

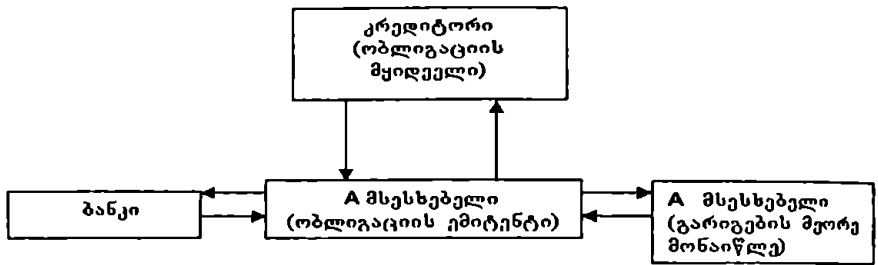
- 1 – ფიქსირებულ განაკვეთიანი ობლიგაცია (დოლარებით)
- 2– ფიქსირებულ განაკვეთიანი ობლიგაცია (მარკებით)
- 3– მცურავგანაკვეთიანი ობლიგაცია (დოლარებით)

ნულოვანკუპონიანი სვობი. ნულოვანი კუპონი აღნიშნავს კუპონური შემოსავლის უქონლობას. ფასიან ქაღალდზე შემოსავალი ამ დროს იქმნება არა მის ნომინალურ ღირებულებაზე დარიცხული პროცენტების ხარჯზე, არამედ ამ ღირებულებიდან ფასჩამოკლების (დისკონტის) ხარჯზე ნომინალური ღირებულებით, ფასიანი ქაღალდის დაფარვის ან გაყიდვის დროს.

ნულოვანკუპონიანი სვობის არსი ისაა, რომ უკუპონო ობლიგაციის ემიტენტს შეუძლია ფიქსირებული შემოსავლის გაცვლა მცურავ საპროცენტო განაკვეთზე იმავდროულად საპროცენტო სვობისა და ყოველწლიურად შებრუნებითი გადახდის გზით.

მაგალითი:

A მეურნე სუბიექტმა გამოუშვა ობლიგაციები, ე.ი. იგი ობლიგაციის ემიტენტია. ობლიგაციის ნომინალია 10 000 დოლარი, მიმოქცევის ვადა – 2 წელი. ემიტენტმა ობლიგაციები გაყიდა 8 000 დოლარად. ამ შემთხვევაში ობლიგაციის მყიდველი A მეურნე სუბიექტის კრედიტორია, თვითონ მეურნე სუბიექტი კი მსესხებლის როლში (A მსესხებელი) გამოდის. იმავდროულად A მსესხებელმა სვობის ხელშეკრულება დადო B მსესხებელთან და თავის ფიქსირებულ განაკვეთს უცვლის მცურავ ლიბორ-განაკვეთში.

ნახ 19.4. ნულოვანკუმონიანი სვოპი

1 – ობლიგაციის ყიდვის ფასი მისი ემისიის დროს (8 000 ამერიკული დოლარი);

2 – ობლიგაციის– ნომინალი (10 000 დოლარი);

3 – ობლიგაციის ღირებულებებიდან (8 000 დოლარი) ფიქსირებული განაკვეთის თანხა (11,8%);

4 – ობლიგაციის ღირებულებებიდან (8 000 დოლარი) ლიბორ-განაკვეთის თანხა;

5 – ობლიგაციის დაფარვის დროს შემოსული ფულის თანხა (10-8 =2000 დოლარი)

ნახ. 19. 4. გვიჩვენებს, რომ ემიტენტმა (A მსესხებელმა) 10 000 დოლარის ნომინალური ღირებულების მქონე ობლიგაცია 8 000 დოლარად გაყიდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ თანხა 10 000 დოლარი დისკონტირებული იყო წლიური 11,8%-იანი განაკვეთით.

იმავედროულად A მსესხებელმა სვოპის ხელშეკრულება დადო B მსესხებელთან, რომლის თანახმადაც B მსესხებლისაგან იგი იღებს ფიქსირებულ განაკვეთს (11,8%-ს), თვითონ კი მას ლიბორ-განაკვეთს უხდის. ფიქსირებული განაკვეთით მიღებული თანხა 8 000 დოლარი A მსესხებელს შეაქვს ბანკში წლიური 11,8%-ით. ორი წლის შემდეგ ეს თანხა 2 000 დოლარს მოუტანს მას: $8+(1+0,118)^{-2}-8=2\ 000$ დოლარი. ეს უზრუნველყოფს იმას, რომ მან 10 000 დოლარი გადაიხადოს უპროცენტო ობლიგაციის დასაფარავად.

პენსიონერთა მიკროდაკრედიტება. მიკროდაკრედიტებაში შეიძლება მონაწილეობდნენ ბანკი, საპენსიო ფონდი (მისი ტერიტორიული განყოფილება), პენსიებისა და შემწეობების დარიცხვისა და გაცემის ცენტრი, საფოსტო კავშირის სამმართველო. ამ დროს დგ-

ინდება მიკროკრედიტის ლიმიტი (თანხა), საპროცენტო განაკვეთი (ვთქვათ, წლიური 8%). მიკროკრედიტის გაცემის ვადაა პენსიის უახლოეს დარიცხვამდე, ე.ი. 30 დღეზე ნაკლები. კრედიტის დაბრუნება ავტომატურად ხდება – ბანკში საპენსიო ანგარიშზე შემოსული ფულადი სახსრების ხარჯზე. შესაძლებელია მიკროკრედიტის დაბრუნება ნაწილ-ნაწილ.

NOW – ანგარიში. NOW – ანგარიში (ინგ. Now-negotiable orders of with-drawal- მიმოქცევაში მყოფი ბრძანებები გადახდევინების შესახებ) დეპოზიტური ანაბრისა და მიმდინარე ანგარიშის ნაერთია. NOW – ანგარიშის მფლობელს უფლება აქვს (30 დღით ადრე შეტყობინების შემთხვევაში) გამოიწეროს „მიმოქცევაში მყოფი ბრძანებები გადახდევინების შესახებ“ და გადახდისთვის გამოიყენოს ისინი როგორც საანგარიშსწორებო ჩეკები.

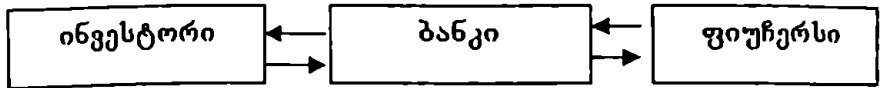
NOW – ანგარიშზე აწესებენ ანაბრის იმ მინიმალურად აუცილებელ ნაშთს, რომელიც მფლობელს მხოლოდ ანგარიშის დახურვის შემდეგ უბრუნდება, და, აგრეთვე, ანაბრის მკაცრად მიზნობრიობას. ანაბრის ზღვრული მნიშვნელობა არის ანგარიშზე ფულადი სახსრების ნაშთის საშუალო ზომა ანგარიშის მთელი თანხით, რომლის გადაჭარბების შემთხვევაშიც პროცენტები ირიცხება. პროცენტების დარიცხვა ყოველთვიურად ხდება.

სვოპების შენახვა. სვოპების შენახვა (ინგ. Warehousing of swaps) არის სვოპის შესახებ ბანკთან ხელშეკრულების დადება და მისი დაზღვევა (ჩვეულებრივ, ფიუჩერსებით) იმ მომენტამდე, ვიდრე ბანკი არ გამოძებნის სვოპის შესახებ ხელშეკრულების მეორე მხარეს. გარიგებას დებენ მოთხოვნით და ამიტომ მისი დადების მომენტში მეორე მხარის არსებობა აუცილებელი არაა.

შესაძლებელია, მაგალითად, სვოპების შენახვის შემდეგი სქემა. ბანკი ინვესტორთან დებს ხელშეკრულებას საპროცენტო განაკვეთების გაცვლის შესახებ და იმავედროულად ახდენს საპროცენტო განაკვეთის სიდიდის დაზღვევას (ნახ. 19.5).

ნახ. 19.5-ზე მოცემული სქემა გვიჩვენებს, რომ სვოპის ხელშეკრულების მიხედვით ბანკი ინვესტორს უხდის ფიქსირებულ განაკვეთს მისგან მცურავი განაკვეთის მიღების სანაცვლოდ. ბანკი ახდენს იმ რისკის დაზღვევას, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს

ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის დაწევამ მცურავ განაკვეთზე ქვემოთ.

ნახ. 19.5. სვოპების შენახვა

- 1- ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მოძრაობა;
- 2- მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მოძრაობა.

მაგალითად, ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთია წლიური 10%. მცურავი განაკვეთის სიდიდე დგინდება სავალუტო ბირჟაზე მიმდინარე ვაჭრობისას. მცურავი განაკვეთის სიდიდეზე ქვემოთ ფიქსირებული განაკვეთის დაწვევის რისკისგან დაზღვევის მიზნით ბანკმა შეიძინა ექვსთვიანი ფიუჩერსული კონტრაქტი წლიური 10%-იანი საპროცენტო განაკვეთის მიღებაზე.

ექვსი თვის შემდეგ ბაზარზე ორი სიტუაციაა შესაძლებელი:

პირველი სიტუაცია. ბირჟაზე ვაჭრობის მსვლელობაში შეიმჩნევა ფიქსირებულ განაკვეთთან შედარებით მცურავი საპროცენტო განაკვეთის კლების ტენდენცია. ამიტომ ბანკი ინარჩუნებდა ფიუჩერსს მისი მოქმედების ვადის გასვლამდე და იგი დახურა მაშინ, როცა მცურავი განაკვეთის სიდიდე გახდა 7% წლიური.

სვოპების შემოსავალმა წლიური 1,5% შეადგინა:

$$(10 - 7) \times 6/12 = 1,5\%$$

მეორე სიტუაცია. ბირჟაზე ვაჭრობის მსვლელობაში შეიმჩნეოდა მცურავი საპროცენტო განაკვეთის ზრდის ტენდენცია ფიქსირებული განაკვეთის სიდიდესთან შედარებით. ამიტომ ბანკმა გაყიდა ფიუჩერსი. სვოპის შესახებ დადებული ხელშეკრულების ვადის გასვლის დღეს მცურავი განაკვეთის სიდიდემ წლიური 12% შეადგინა.

სვოპების შენახვით მიღებულმა შემოსავლიანობამ წლიური 1% შეადგინა:

$$(12 - 10) \times 6/12 = 1,0\%$$

ოვერდრაფტთან კონტოკორენტის შეხამების ოპერაცია. ოვერდრაფტთან კონტოკორენტის შეხამების ოპერაციის შენაარსი მდგომარეობს მათ ერთდროულად გამოყენებაში ფულის გადახდის

დროს, განსაკუთრებით—სავალუტო ანგარიშსწორებებისას, როდესაც გადახდის საკონტრაქტო ვადის დადგომაზე ადრე მფლობელის ანგარიშზე შემოსვლას იწყებს ფულადი სახსრები (მათ შორის ვალუტა), მათ ჩარიცხვას კონტოკორენტულ ანგარიშზე ახდენენ ხოლმე. თუ ფულის გადახდის ვადა დგება ფულის შემოსვლის ვადაზე ადრე, მაშინ ინვესტორი ბანკის ოვერდრაფტს იყენებს. ოვერდრაფტის კრედიტი და მისი პროცენტები ბანკს დაუბრუნდება მფლობელის ანგარიშზე ფულის შემოსვლის მომენტში.

19.4. პლასტიკური ბარათები

ელექტრონული ანგარიშსწორების სისტემის ფუნქციონირების მექანიზმი პლასტიკური ბარათების გამოყენებაზეა დაფუძნებული და მოიცავს ბანკომატების მეშვეობით განხორციელებულ ოპერაციებს, სავაჭრო ორგანიზაციებში მოსახლეობის ანგარიშსწორების ელექტრონულ სისტემებს, კლიენტების საბანკო მომსახურების სისტემებს ბინაზე და სამუშაო ადგილზე.

პლასტიკური ბარათი განმაზოგადებელი ტერმინია და მოიცავს სხვადასხვა სახეობის ბარათებს, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდება როგორც დანიშნულებითა და მათი მეშვეობით განეული მომსახურების კომპლექსით, ისე ტექნიკური შესაძლებლობებითა და გამოშვები ორგანიზაციებით.

ყველა პლასტიკური ბარათის უმნიშვნელოვანესი თავისებურება ისაა, რომ მათში ინახება ამა თუ იმ გამოყენებით პროგრამაში გამოყენებული ინფორმაცია. ფულის მიმოქცევის სფეროში პლასტიკური ბარათები უნაღდო ანგარიშსწორების ერთ-ერთი პროგრამული საშუალებაა.

ელექტრონული ფულადი ანგარიშსწორების სისტემის ფორმირების პროცესში დასავლეთში შეიქმნა ორგანიზაცია ISO (International Standards Organization), რომელმაც დაამუშავა პლასტიკური ბარათების იერსახის გარკვეული სტანდარტები. ანგარიშების ნუმერაციის (ჩამოყალიბების) წესი; მაგნიტური ზოლების ფორმატი; შეტყობინების ფორმატი, რომელიც ბარათის მფლობელს ეგზავნება მისი ოპერაციების შესახებ. ISO — ს წევრებია ბარათების ისეთი მსხვილი ემიტენტები,

როგორცაა VISA, Master Card, American Express.

პლასტიკური ბარათები საბანკო საქმეში ე.წ. „ტექნოლოგიური რევოლუციის“ უმნიშვნელოვანესი ელემენტია. ზოგიერთ შემთხვევაში სწორედ პლასტიკური ბარათები გვევლინება ელექტრონული საბანკო (და სხვა) სისტემების წამყვან ელემენტად. ისინი წინა პოზიციებზე გავიდნენ დასავლეთის ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნების ფულის მიმოქცევის ორგანიზაციაში და თანდათანობით გამოდევნეს ჩეკები და ჩეკის წიგნაკები.

ანგარიშსწორებისათვის განკუთვნილი ყველა პლასტიკური ბარათი შეგვიძლია დავყოთ პირად და კორპორაციულ ბარათებად. პირად ბარათებს ბანკები აძლევენ კერძო პირებს, თავიანთ გადახდისუნარიან კლიენტებს და, აგრეთვე, სხვა პირებსაც მას შემდეგ, რაც გაანალიზებული იქნება მათი „საკრედიტო ისტორიები“ და ისინი ამ ბანკში გახსნიან მიმდინარე ანგარიშს ან შეიტანენ სადაზღვევო დეპოზიტს. კორპორაციულ ბარათებს აძლევენ იურიდიულ პირებს მათი გარანტიითა და უზრუნველყოფით, ისევე და ისევე ამ პირთა გადახდისუნარიანობის ანალიზის შემდეგ. კორპორაციული ბარათების გამოყენება შეუძლიათ ამ ბარათის მიმღები ორგანიზაციის თანამშრომლებს.

ფუნქციური ნიშნის მიხედვით პლასტიკური ბარათები პირობითად შემდეგ ჯგუფებად შეიძლება დავყოთ:

პლასტიკური ბარათების ძირითადი სახეები:

ცხრ.19.6.

მაგნიტური	ელექტრონული
1.საკრედიტო ბარათები; 2.სავალდამხდლო (დებეტური) ბარათები; 3.ეგზოტიური (ალმასრულებელი) ბარათები; 4.საჩეკო საგარანტიო ბარათები; 5.ფიქსირებული მყიდველობითი უნარის მქონე ბარათები ("store value") – საგელეუონო და სხვა	მრავალფუნქციური ბარათები 6. მიკროპროცესორული ბარათები; მახსოვრობის ბარათები ("memory cards"); ელექტრონული ბარათები ("smart cards"); სუპერ ინტელექტუალური ბარათები ("supersmart cards"); 7. ლაზერული ბარათები

ფიქსირებული მსყიდველობითი უნარის მქონე ბარათები შესაძლოა იყოს მაგნიტური ან ჰქონდეს პერფორაცია, ბარათზე გაკეთებული შიფრი და სხვა ტექნოლოგიური თავისებურება.

ფიქსირებული მსყიდველობითი უნარის მქონე ბარათები ყველაზე მარტივი ბარათებია. მათზე, ჩვეულებრივ, აღნიშნულია დამამზადებლის სახელი, მისი საფირმო ნიშანი, მფლობელის ვინაობა და მისი მაიდენტიფიცირებელი კოდი. ეს ყოველივე დაბეჭდილია ან რელიეფითაა შესრულებული ბარათის წინა მხარეზე. უკანა მხარე შეიძლება შეიცავდეს მისი მფლობელია ხელმოწერას.

უცხოეთის პრაქტიკაში მიღებულია პლასტიკური ბარათების კლასიფიკაცია სხვადასხვა კრიტერიუმების მიხედვით (სქემა 19.7).

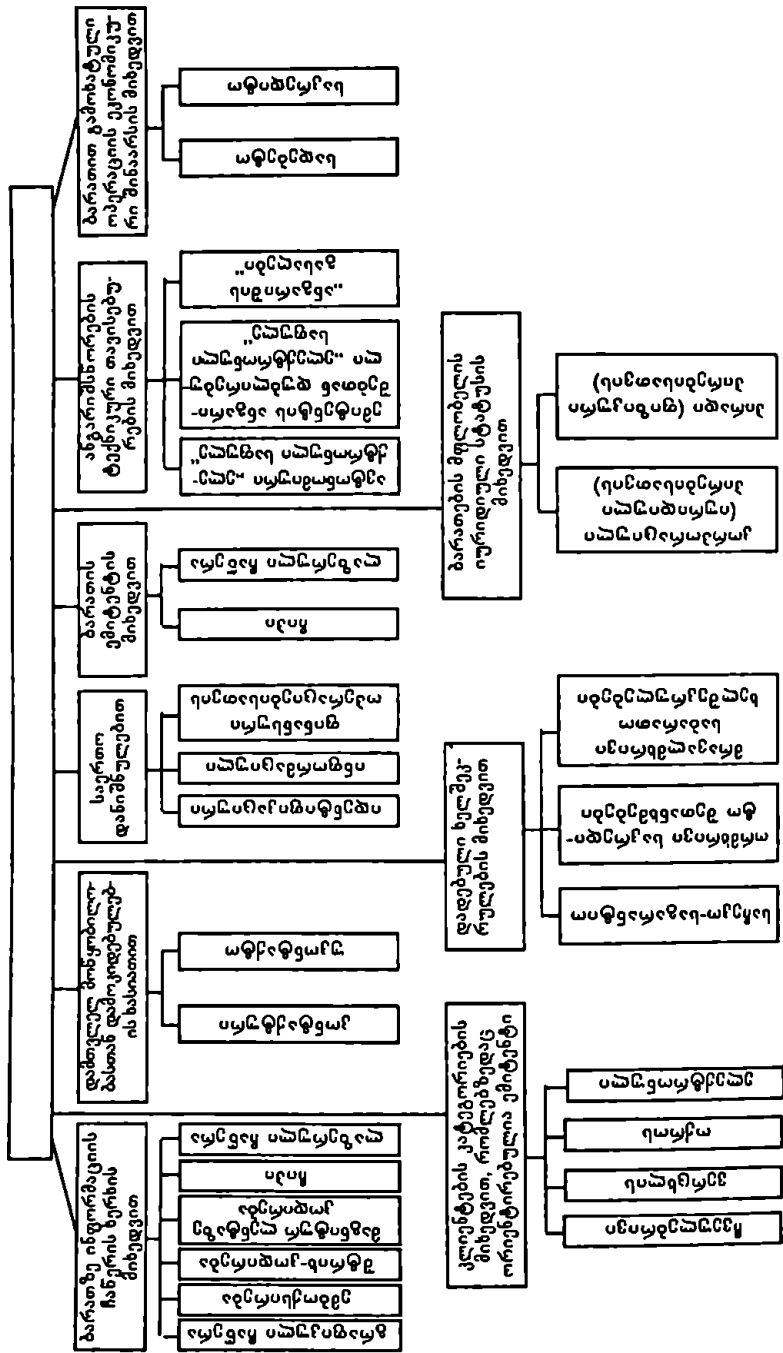
მაგნიტური ბარათები ისევე გამოიყურება, მაგრამ უკანა მხარეზე მათ აქვთ მაგნიტური ზოლი, რომელსაც ინფორმაციის დაახლოებით 100 სიმბოლოს (ბაიტის) შენახვის უნარი აქვს. მაგნიტურ ზოლზე არსებული ინფორმაცია ემთხვევა ბარათის წინა მხარეზე გაკეთებულ ჩანაწერებს (მფლობელის ვინაობა, მისი ანგარიშის ნომერი, მოქმედების დასრულების ვადა) და სპეციალური მონაცემებით შესაძლებელია მისი შედარება.

მაგნიტური ბარათები 30 წელზე მეტი ხნის წინათ გამოჩნდა, თავდაპირველად – გზაში მყოფი ბიზნესმენების მომსახურების მიზნით. ამჟამად დასავლეთის ქვეყნებში მიმოქცევაშია 2 მლრდზე მეტი ასეთი ბარათი.

მიკროპროცესორული ბარათის XX ს. 70-იან წლებში გამოიგონეს, მაგრამ მისი პრატიკულად გამოყენების რეალური შესაძლებლობები მხოლოდ 80-იანი წლების ბოლოს გაჩნდა. 1993 წ. ბოლოსთვის გამოშვებული იყო დაახლოებით 250 მლნ. ელექტრონული პლასტიკური ბარათი. ამჟამად, მათმა რაოდენობამ 1 მლრდ-ს გადააჭარბა. ისინი ყველაზე უფრო საფრანგეთშია გავრცელებული.

კლიენტების თვალსაზრისით ბარათების მიმზიდველობა შემდეგშია:

ერთი მხრივ, რისკის შემცირება (საჭირო არაა ფულის დიდი თანხის თან ტარება), მეორე მხრივ კი – შექმნილი საქონლის ღირებულების მომენტალურად გადახდის შესაძლებლობა.

10.7 სურვა. პლასტიკური ბარათების სახეები სხვადასხვა კრიტერიუმების მიხედვით

საჭირო არაა ზრუნვა ვალუტის კონვერტირებაზე. მას ბანკი გააკეთებს და თანაც ისე, რომ კლიენტი მოგებას ნახავს მაღალ-ზიანსა და ბანკში გაცვლის კურსების არსებული სხვაობით.

ბარათის დაკარგვის შემთხვევაში საკმარისია ბანკს ვაცნობოთ ამის შესახებ, რომ მასზე ყველა ანგარიშსწორებას მაშინვე დაბლოკავენ.

შესაძლოა პროცენტების მიღება ბანკში შეტანილი ფულად რესურსებზე (როგორც წესი, საშუალო ნაშთზე, რომელიც რომელიც მოლაპარაკებულ თანხაზე მეტია).

პრესტიჟულობა (განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, სადაც ბარათებს ჯერ კიდევ არ იყენებენ საყოველთაოდ), რომელიც თანაც იმასაც ადასტურებს, რომ კლიენტს შეუძლია ააფინანსო სფეროში გამოყენებული თანამედროვე ტექნიკური საშუალებებით სარგებლობა.

საკრედიტო ბარათების მინუსები კლიენტისთვის უკავშირდება, უპირველეს ყოვლისა, იმ ხარჯებს, რომლებიც მან უნდა გააან-ნოროს.

კლიენტს ფულის გადახდა უნევს იმ მოხერხებული პირობებისთვის, რომლებსაც ბარათების გამოყენება იძლევა.

ბარათებს არ იღებენ ყველა მაღაზიაში და ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს სხვა ორგანიზაციაში (განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, რომლებიც ახლა დგებიან ამ გზაზე).

მაღაზიის მოგება შემდეგში გამოიხატება:

– შესაძლებელია მეტი და უფრო შეძლებული კლიენტების მოზიდვა და საქონელბრუნვის მნიშვნელოვნად გაფართოება;

– საჭირო არაა ზრუნვა ფულის კონვერტირებაზე და ამონაგების ინკასაციაზე;

– გაცილებით ადვილია უსაფრთხოების პრობლემის მოგვარება (მფლობელების ხელმოწერის მქონე ჩეკები, რომლებიც მაღაზიებში რჩება და აღნიშნავს მის ანგარიშზე ფულის შემოსვლას, აღარ აინტერესებს მძარცველებს);

– საქონლის ყიდვის მიდრეკილება იმ ადამიანს უფრო აქვს, ვისაც ბარათი აქვს თან, ვიდრე იმას, ვისაც ნაღდი ფული უჭირავს ხელში;

– მატულობს მაღაზიის პრესტიჟი და რეიტინგი.

ამავე დროს მალაზიას უხდება ზოგიერთი დამატებითი ხარჯის განევა: საჭიროა თავდაპირველი ხარჯების გაღება შესაბამისი მოწყობილობის შესაძენად ან არენდისთვის და მუშა მდგომარეობაში მისი შენარჩუნებისა და მომსახურებისთვის მიმდინარე დანახარჯების განევა.

შესაძლოა გარკვეულწილად რთული იყოს ბარათების ავტომატიზაციის პროცესი და, საერთოდ, იმ საპროცესინგო ცენტრთან ურთიერთობა, რომელიც მოცემული ემიტენტის ბარათებს ემსახურება.

ბარათებზე მუშაობით ბანკი შემდეგი მოსაზრებებიდან გამომდინარეა დაინტერესებული:

ისინი გვაძლევს მოზიდული რესურსების მოცულობათა გადიდების საშუალებას. იგულისხმება, ჯერ ერთი, ის თანხები, რომელთა შეტანაც ბარათების მფლობელებს ევალებათ ბანკში თავიანთ სპეციალურ ანგარიშებზე. მეორე, შესაძლოა ეს იყოს სადაზღვევო დემოზიტები, რომლებსაც ბანკები, „საბარათო“ ოპერაციების მეტი საიმედოობის უზრუნველყოფისთვის იყენებენ;

ბარათებზე წარმოებული ოპერაციებისთვის (შეძენა, კონვენტირება) ბანკი, როგორც წესი, საკომისიოს ახდევინებს. ვარდა ამისა, კლიენტი ფულს იხდის თვით ბარათის მიღებისთვის.

მალდება ბანკის საკონკურენტო პოტენციალი იმასთან დაკავშირებით, რომ მთელ მსოფლიოში გამოხატული საგადამხდლო ბრუნვიდან არა მარტო ნაღდი ფულის, არამედ ჩეკების გამოქვეყნების ტენდენცია, იზრდება ბანკის როგორც ინოვაციური პროცესების მონაწილის ავტორიტეტი.

რაც შეეხება „საბარათო“ ბიზნესის ნაკლებად სასიამოვნო მხარეს, ბანკისთვის იგი დაკავშირებულია მეტად დიდ დანახარჯებთან, განსაკუთრებით ბარათებზე მუშაობის დასაწყისში (უკვე არსებულ სისტემაში შესვლა ან საკუთარი საპროცესინგო ცენტრის ორგანიზება, ტექნიკურ და პროგრამულ უზრუნველყოფაზე განეული ხარჯები, მალაზიებთან ურთიერთობების აგება და ა.შ.).

19.5. პლასტიკური ბარათების დანერგვის საზღვარგარეთული გამოცდილება

ამჟამად 200-ზე მეტი ქვეყანა ავითარებს საბანკო მომსახურებას საკრედიტო ბარათების საფუძველზე, საქონლისა და მომსახურების უნაღდო ანაზღაურება კი მრავალი ქვეყნის მთელი ფულადი ოპერაციების სტრუქტურაში 90%-ს აღწევს. საფუძვლად ეწინილი მყიდველი დღეს გაკვირვებას იწვევს. უკვე ანაქრონიზმად გამოიყურება ჩეკის წიგნაკიც. ამასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილია შევისწავლოთ საზღვარგარეთ საკრედიტო ბარათების გამოყენების ზოგიერთი ასპექტი.

19.5.1. საბანკო საკრედიტო ბარათები

საბანკო საკრედიტო ბარათი წარმოადგენს პლასტიკურ ბარათს, რომელიც საშუალებას აძლევს მის პატრონს საქონლისა და მომსახურების შეძენის დროს გადაავადოს მათი ღირებულების გადახდის ვადა. ბარათის ყოველ მფლობელს უდგინდება მისი სასესხო ანგარიშის მეშვეობით დაკრედიტების ლიმიტი, რომელიც აბსოლიტურად არაა დამოკიდებული ბანკში კლიენტის ჩვეულებრივ (მიმდინარე, შემნახველ და სხვა) ანგარიშზე. ბანკის მიერ ემიტირებული ბარათებისთვის ანგარიში წარმოებს ბანკის იმ სპეციალურ განყოფილებაში, რომელიც საკრედიტო ბარათების გამოყენებით ახდენს ანგარიშსწორების ორგანიზებას.

ბარათებით სარგებლობა შეუძლიათ 18 წლის ასაკს მიღწეულ პირებს და თანაც აუცილებელი არაა, რომ მათ სახელზე ბანკში ანგარიში იყოს გახსნილი. ამიტომ საკრედიტო ბარათებით სარგებლობა თანაბრად შეუძლიათ ბანკში მიმდინარე ანგარიშებისა და დანაზოგების მქონე კლიენტებს.

საკრედიტო ბარათის გაცემამდე ბანკი ან ბარათების გამომშვეები შესაბამისი კომპანია კლიენტს სთხოვს სპეციალური ფორმის შევსებას, რომელიც მოიცავს მთელ რიგ საკითხებს კლიენტისა და მისი ფინანსური მდგომარეობის შესახებ, მათ შორის წინა საკრედიტო ოპერაციების დეტალებს. ამ მონაცემების საფუ-

ძველზე ბანკი განსაზღვრავს ფულადი სახსრების სალდოს კლიენტის ანგარიშზე და შესაძლო შემოსულობებისა და ანგარიშიდან ჩამონერის თანხებს. თუ კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა აკმაყოფილებს ბანკს, მაშინ მას აძლევენ საკრედიტო ბარათს და უნესებენ დაკრედიტების ლიმიტს. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში ეს შეადგენს თვეში 300–დან 1000–მდე გირვანჯა სტერლინგს.

საკრედიტო ბარათი შეიცავს ინფორმაციას კლიენტის გადახდისუნარიანობის შესახებ, მფლობელის სახელს, მისი საბანკო ანგარიშის ნომერს, ბანკის განყოფილების შიფრს, გადახდათა იმ ელექტრონული სისტემების სიმბოლოებს, რომელშიც მოცემული სახეობის ბარათებმა იყენებენ, გოლოგრამას, ბარათით სარგებლობის ვადას და მის უკანა გვერდზე (მაგნიტურ ბოდიზე) – კლიენტის ხელმოწერას.

იმ ოპერაციებს, რომლებიც საკრედიტო ბარათების მეშვეობით შეიძლება განხორციელდეს, ეკუთვნის: საქონლის შეყენა, მომსახურების ფასის გადახდა, ნაღდი ფულადი სახსრების მიღება სესხის ან ავანსის სახით იმ სისტემის წევრი ნებისმიერი ბანკიდან, რომელშიც მოცემული სახეობის ბარათები ფუნქციონირებს. საკრედიტო ბარათების უმრავლესობა შეიძლება გამოვიყენოთ, აგრეთვე, ბანკომატებიდან (ავტომატებიდან) ნაღდი ფულის მისაღებად. როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საზღვარგარეთ ეს ხდება იმ ბანკის დანესებულებებში, რომელიც საკრედიტო ბარათების გამოყენების სათანადო სისტემაში მონაწილეობს. მაგალითად, ამერიკის ბანკების RIGGS-ის და Citibank-ის საკრედიტო ბარათები იძლევა აშშ-ის ტერიტორიაზე არსებული 40-50 ათასი ავტომატიდან ნაღდი ფულის მიღების შესაძლებლობას. თუმცა, ავტომატების უმრავლესობაში მისაღები ნაღდი ფულადი სახსრების თანხა, ჩვეულებრივ, შეზღუდულია არა კლიენტის დეპოზიტის ზომებით, არამედ ყოველდღიური ლიმიტით (მაგალითად, 300 დოლარით). ეს იმას უკავშირდება, რომ საკრედიტო ბარათით ფულის გაცემისას „ავტომატის სახის მქონე“ ბანკი კრედიტს აძლევს კლიენტს, მაგრამ ბანკის მომსახურისაგან განსხვავებით, ავტომატს არ შეუძლია მაშინვე შეამომოს კლიენტის გადახდის-

უნარიანობა და მისი დაკრედიტების ლიმიტი (განსაკუთრებით-
თუ ავტომატი ემიტენტ ბანკს არ ეკუთვნის). ეს შეზღუდვა მხოლოდ
მაგნიტურ ბარათებს ეხება, რადგან მიკროპროცესორული ბარათები
თავიანთ მეხსიერებაში მთელ აუცილებელ ინფორმაციას ინახავენ.

საკრედიტო ბარათების მეშვეობით განეული მომსახურების ერთ-ერთი
სახეობაა მოგზაურობის დროს უბედური შემთხვევებისგან უფასოდ დაზღვევა.
საკრედიტო ბარათით მოგზაურობის ღირებულების გადახდის შემთხვევაში ამ ბარათის პატრონს ავტომატურად
აზღვევენ შესაძლო დაზარალების, დაზიანების ან სიკვდილისაგან.
ზარალის ანაზღაურება გარანტირებული აქვს ბარათის მფლობელს,
მისი სიკვდილის შემთხვევაში კი – მის კმაყოფაზე მყოფ ცოლსა და შვილს.

საკრედიტო ბარათების მეშვეობით განხორციელებული, ყველაზე უფრო
გავრცელებული ოპერაციაა საქონლისა და მომსახურების განაღდება.
გადახდის ეს მეთოდი მხოლოდ სპეციალურად მოწყობილ ადგილებში შეიძლება განხორციელდეს. იქ დადგმულია
მანქანები სალაროს აპარატის ჩეკის მომზადებისთვის და ოპერაციის რეგისტრაციისთვის. აქვე აქვთ სპეციალური
მონყობილიბა, რომელსაც შეუძლია სააქცეპტო საკრედიტო ბარათის
სიმბოლოების განმეორება.

საქონლის ღირებულების გადასახდელად მყიდველი ბარათს გადასცემს
მყიდველს, რომელიც მას ჩეკთან ერთად ათავსებს ტერმინალის
მონყობილობაში. მანქანის ჩართვის დროს ბარათზე ამობურცული
შრიფტით მოყვანილი ინფორმაცია, რომელიც მფლობელის ვინაობისა და
ანგარიშის ნომრის დეტალიზებას ახდენს, ჩეკზე ამოიბეჭდება
მყიდველის სახელთან და მისამართთან ერთად. მსხვილი შენაძენის
გაფორმების დროს გამყიდველი, ჩვეულებრივ, ტელეფონით ან
ფაქსით უკავშირდება ბარათის ემიტენტ კომპანიას ან ბანკს და
არკვევს ბარათის „მყიდველობით ძალას“ ანუ ბარათით დაკრედიტების
თავისუფალ ლიმიტს. აუცილებელი ინფორმაციის მიღების შემდეგ
გამყიდველი წყვეტს საკითხს, შესაძლებელია თუ არა ბარათის
აქცეპტება – საქონლის ან მომსახურების ღირებულების გადახდისთვის
მისი გამოყ-

ენება. გარიგების დეტალები და თანხა აისახება ანგარიშზე, რომელსაც შემდეგ ხელს აწერს მყიდველი. ამ ხელმოწერას გამყიდველი უდარებს ბარათზე აღნიშნულს და მათ იდენტიურობაში დარწმუნების შემდეგ ჩეკის ასლის გადასცემს მყიდველს და უბრუნებს მას ბარათს. ბანკის ადგილობრივი განყოფილების მეშვეობით გამყიდველი ჩეკს გაგზავნის კომპანიაში (ან ბანკში) და ამ გზით ადასტურებს გადახდას, რომელიც შექენის მომენტში ხორციელდება კავშირის კომპიუტერული ხაზებით. ფულადი სახსრების გადაგზავნის ელექტრონულ სისტემებთან მიერთების სპეციალური მონაცემილობები დაყენებულია უშუალოდ საცალო ვაჭრობის დანესებულებებში. ეს ტერმინალური მონაცემილობები სანქციას აძლევენ საკრედიტო ბარათის გამოყენებით გარიგების მოხდენას იმ მომენტში, როცა მისი მფლობელი კრეფს პერსონალურ საიდენტიფიკაციო ნომერს (PIN). საკრედიტო ბარათის ანგარიში ავტომატურად დგებუტდება და ფულადი სახსრები დაუყოვნებლივ გადაირიცხება გამყიდველის ანგარიშზე. ამგვარად, საჭირო აღარაა ნაღდი ფულადი სახსრების ან ქალაღდის სხვა საგადაღმბდლო დოკუმენტების (ჩეკების და სხვა) გამოყენება.

კლიენტსა და ბანკს შორის დადებული იმ ხელშეკრულებების უღრავლესობას, რომლებიც საკრედიტო ბარათების გამოყენებას ეხება, დასაველეთის ქვეყნებში არეგულირებენ შესაბამისი კანონებით სამომხმარებლო კრედიტის შესახებ და მათ „რეგულირებად ხელშეკრულებებს“ უწოდებენ. ეს იმას ნიშნავს, რომ გარკვეული ინფორმაცია კრედიტორმა მსესხებელს წერილობით უნდა მისცეს. ამ დოკუმენტის საფუძველზე მსესხებელი გარკვეულ იურიდიულ უფლებებს იღებს. მაგალითად, სამომხმარებლო კრედიტზე დიდ ბრიტანეთში 1974 წ. მიღებული კანონის პირობებით, თუ კრედიტი გამოიყენეს საქონლისა და მომსახურების გასანაღდებლად, საქონელი კი უკან დაუბრუნეს გამყიდველს დაბალი ხარისხის ან სხვა მიზეზების გამო, ან მომსახურების განევა არ მოხდა, მაშინ მყიდველს იურიდიული უფლება აქვს სარჩელით მიმართოს კრედიტორს (საკრედიტო ბარათების გამოღმვებ კომპანიას ან ბანკს), ისევე, როგორც გამყიდველს. ასეთი ნესი არსებობს საკრედიტო ბარათის მეშვეობით ისეთი საქონლის ან

მომსახურების ღირებულების გადახდის შემთხვევაში, რომლის ერთეულიც 100-დან 30 000 გირვანქა სტერლინგი ღირს. ამასთან, პრეტენზიების გამოხატვა შესაძლებელია როგორც მთელ ღირებულებაზე, ისე ნაწილ-ნაწილ.

ბარათის მფლობელი თვეში ერთხელ იღებს ცნობას (ანგარიშს) მის სასესხო ანგარიშზე არსებული სახსრების მოძრაობის შესახებ. მასში დეტალიზებულია შექმნის განხორციელების და ნაღდი ფულადი სახსრების ავანსად მიღების თარიღები და ღირებულება, რადგანაც დაშვებულია სახსრების ერთგვარად გადახარჯვაც – ოვერდრაფტი – მცირეპროცენტიანი კრედიტი. ბარათის მფლობელს უფლება აქვს პროცენტების გადაუხდელად დაფაროს დავალიანების მთელი თანხა 25 დღის განმავლობაში ან გადაიხადოს თანხის მხოლოდ ნაწილი (არანაკლებ 5 გირვანქა სტერლინგისა ან შენაძენის ღირებულების 5%-ისა) და ვალის ნაშთი რამდენიმე თვეში დაფაროს. ოღონდ ამ შემთხვევაში პროცენტები გადაუხადოს ბანკს.

გასათვალისწინებელია ის, რომ კლიენტებისთვის სამომხმარებლო კრედიტების, მათ შორის საკრედიტო ბარათების მიცემის პირობები განსხვავებულია ამა თუ იმ ბანკსა თუ ქვეყანაში. უფრო მეტიც, სხვადასხვა საკრედიტო ბარათი სხვადასხვაგვარ მომსახურებას სთავაზობს კლიენტს. მაგალითად, არსებობს ისეთი საკრედიტო ბარათები, რომლებსაც ერთნაირი უფლებით გამოიყენებს ორი პირი (მაგალითად, ცოლი და ქმარი), ან ისეთები, რომლებიც მიცემული კრედიტების უზრუნველყოფას მოითხოვს და სხვა.

სხვადასხვა ქვეყნის ის ეროვნული კომპანიები, რომლებიც საკრედიტო ბარათებს უშეებენ, ბოლო წლებში ფართო საერთაშორისო ქსელის ნაწილად იქცნენ. ამგვარად, ამ ბარათების უმრავლესობის გამოყენება ფართოდ შეიძლება შიდა და საერთაშორისო საანგარიშსწორებო და საგადაამხდლო ოპერაციებში.

მთლიანობაში შეგვიძლია ის დასკვნა გამოვიტანოთ, რომ საკრედიტო ბარათების გამოყენებაზე დაფუძნებული კრედიტი ტრადიციული, განვადებით დასაფარავი კრედიტისგან შემდეგი ნიშნებით განსხვავდება: კრედიტის გაფორმებაზე განეული დანახარჯები ერთჯერადია; ძნელია ზოგიერთი მფლობელის მიერ

ბარათების უკონტროლოდ გამოყენების აღკვეთა – არსებობს ამ ბარათების თაღლითურად გამოყენების რისკი.

საკრედიტო ბარათების გამოყენება არსებითად მოქმედებს უნაღდო ფულადი მიმოქცევის განვითარებაზე, ამცირებს მიმოქცევის ხარჯებს. არსებობს სხვა უპირატესობებიც: ბრუნვისა და მოგების ზრდა, იმ ბანკების, საცალო ვაჭრობის სანარმოების და სხვა ორგანიზაციების კონკურენტუნარიანობისა და პრესტიჟის ამაღლება, რომლებიც საკრედიტო ბარათებს იყენებენ; გადახდის გარანტიის არსებობა; დასაქმების მატება, მაგალითად, საზღვარგარეთული ტურიზმის სფეროში და სხვა.

უახლესი საგადასახდელო საშუალებების, კერძოდ, საკრედიტო ბარათების გამოყენებით ბანკები არსებითად ამცირებენ ქალაქის საგადასახდელო საშუალებების დამზადების, დამუშავებისა და აღრიცხვის ხარჯებს, ზოგავენ დროს და ცოცხალი შრომის დანახარჯებს. ელექტრონული ანგარიშსწორების უზარმაზარი სამუშაო არულდება სწრაფად, საიმედოდ და მინიმალური მომსახურებით. გარდა ამისა, საკრედიტო ბარათის გამოყენება ძირუღდად ცვლის კლიენტის ფსიქოლოგიას, აჩვენებს მას კომპიუტერულ აზროვნებას, ტექნიკისადმი მოპყრობას, მომავალში გასაწევი ხარჯების გათვლას.

ბარათების ფუნქციონირების ზემოთ აღწერილი მექანიზმი რამდენადმე განსხვავდება საგადასახდელო, ანუ სადებეტო ბარათებისგან. სადებეტო ბარათები წარმოადგენს ნაღდი ფულის, ჩეკების, საკრედიტო ბარათების პოტენციურ ელექტრონულ ალტერნატივას საცალო ვაჭრობის დანესებულებებში.

სადებეტო ბარათებს იყენებენ საქონლისა და მომსახურების ღირებულების გადასახდელად გადასახდელის ანგარიშიდან თანხის პირდაპირ ჩამონერის გზით. ისინი ნაღდი ფულის ყველაზე უფრო მარტივი და უნივერსალური შემცვლელია. ეს ბარათები არ იძლევა საქონლის შეძენის შესაძლებლობას კლიენტის ანგარიშზე სახსრების არქონის შემთხვევაში. გამონაკლისი მაშინ ხდება, თუ კლიენტს გახსნილი აქვს ოვერდრაფტის შესაძლებლობის მქონე მიმდინარე ანგარიში. მაშინ საგადასახდელო ბარათით შესაძლებელია სესხის მიღება ნებადართული ოვერდრაფტის

ფარგლებში. ამ ბარათების მფლობელები ვალდებული არიან მთლიანად გაისტუმრონ ანგარიში მათი სახსრების მოძრაობის შესახებ ყოველთვიური ცნობის მიღებისთანავე და თუ ეს მოთხოვნა შესრულებულია, მხოლოდ მაშინ არ გადაახდებიან მას დამატებით საფასურს.

განვიხილოთ საკრედიტო და საგადამხდლო პლასტიკური ბარათების ძირითადი მახასიათებლები (ცხრ. 19.1).

საკრედიტო და საგადამხდლო საკრედიტო პლასტიკური ბარათების ძირითადი შედარებითი მახასიათებლები

მაჩვენებლები	საკრედიტო ბარათები	საგადამხდლო ბარათები
1. ძირითადი წარმომადგენლები	ეიზა, მასტერქარდ/ვეროქარდი	ლინერმ კლავი, ამერიკენ ექსპრესი
2. კლიენტის ანგარიში	სასესხო ანგარიში	მიმდინარე ანგარიში
3. დაკრედიტების ლიმიტი	ლიფერენციურბუღალ ღვინდება კლიენტის კრედიტუნარიანობიდან გამომდინარე	
4. გადახდა	შესაძლებელია გადაეღება, არსებობს დაკრედიტების შეღავათიანი პერიოდი	დაუყოვნებლივ ხდება ანგარიშზე
5. წლიური	ახდებიან ან წლიურ გადასახდელს, ან საკომისიო გადასახადებს საკრედიტო ბარათის მიხედვით შესრულებული თითოეული ოპერაციისთვის. ²	სახსრების მოძრაობის შესახებ ყნობის მიღების შემდეგ ახდებიან წლიურ გადასახდელს.

¹ თუ კლიენტს ბანკში გახსნილი აქვს ოვერდრაფტის შესაძლებლობის მქონე მიმდინარე ანგარიში, მაშინ მას შეუძლია სესხის მიღება ბანკის მიერ დაწესებული ლიმიტის ფარგლებში. თუმცა ეს საგადამხდლო ბარათის თავისებურება კი არაა, ოვერდრაფტის შესაძლებლობის მქონე მიმდინარე ანგარიშის მახასიათებელია.

² ჩვეურობა ქვეყანაში (მაგალითად, რუსეთში) წლიურ გადასახდას ახდებიან და საკომისიოსაც.

სადებეტო ბარათი გადახდის ოპერაციების შესრულების მოსახერხებელი საშუალებაა მისი მფლობელისათვის, რადგან ამ დროს ხდება სახსრების პირდაპირ ჩამონერა მისი ანგარიშიდან და არა სესხის აღება. ამ ბარათების მთავარი უპირატესობაა უნააღლო გზით გადახდის ხელსაყრელობა, ლიმიტით მისი სიდიდის

შეუზღუდავად. სადებეტო ბარათების სახესხვაობებია ელექტრონული საბანკო ავტომატებისთვის (Electronic Banking Machines-EBM ან Automated Teller Machines-ATM).

განკუთვნილი ბარათები, რომელთა მეშვეობით შესაძლებელია ნაღდი ფულადი სახსრების მიღება კლიენტის ანგარიშზე არსებული სახსრების ფარგლებში, ანგარიშზე ფულის შეტანა და სხვა. ბანკომატისთვის გამოსადეგ ბარათებს ის ბანკები გასცემენ, რომელშიც დეპოზიტი აქვს კლიენტს.

ამჟამად, საფრანგეთში, მაგალითად, დაახლოებით 12 მლნ. ბარათია, მათ შორის 5 მლნ. ბარათი სადებეტოა. მათ მიერ მომსახურებული ანგარიშები საბანკო და საფოსტო საჩეკო ანგარიშსწორების რაოდენობის 12%-ს აჭარბებს.

საკრედიტო და სადებეტო ბარათების უპირატესობები, დასაუღელი ეკონომისტების აზრით, ვლინდება ე.წ. აღმასრულებელ, ანუ ეგზეკუტიურ ბარათებში. ამჟამად, მათ მხოლოდ დიდი შემოსავლის მქონე კლიენტებს აძლევენ (მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში მათი წლიური შემოსავალი 20 ათას გირვანქა სტერლინგს უნდა აჭარბებდეს).

საჩეკო საგარანტიო ბარათი პლასტიკური მაგნიტური ბარათის სახესხვაობაა, რომელსაც კლიენტის (ბარათის პატრონის) ჩეკის გარანტიისთვის იყენებენ. იგი პირველად 1964 წ. გამოუშვეს, ამჟამად კი მათი რაოდენობა მარტო დიდ ბრიტანეთში 25 მლნ-ს აღწევს. მთლიანობაში ბარათმა დააჩქარა საქონლის ღირებულების გადახდისთვის ჩეკის გაფორმების პროცესი, თუმცა, ჩვეულებრივი ოპერაციის გაფორმებაზე დღესაც 90 წამი იხარჯება. ამასთან, დაწესებულია ყოველდღიური ლიმიტი – საჩეკო ბარათით გარანტირებული ზღვრული თანხა გადახდისა. ამჟამად, ინგლისში ეს ლიმიტი 50 გირვანქა სტერლინგს შეადგენს, საქონლის ღირებულების გადახდის დროს საკრედიტო ბარათის გამოვლინების დროს კი დაკრედიტების კრედიტი იძლევა გაცილებით უფრო მეტის გადახდის შესაძლებლობას. ამიტომ კლიენტები არც თუ იშვიათად ამჯობინებენ საკრედიტო ბარათების გამოყენებას.

დასახელებული მაგნიტური პლასტიკური ბარათების უპი-

რატესობებში კიდევ უფროა გაზრდილი მიკროპროცესორული ბარათების უკანასკნელი თაობის, „Smart card“-ის სახელით ცნობილი ბარათების გამოყენებისას.

19.5.2. მიკროპროცესორული ბარათების დამუშავება და გამოყენება

ერთი ან რამდენიმე მიკროპროცესორის მქონე პლასტიკური ბარათის იდეა XIX ს. 70-იან წლებში ფრანგმა რონალდ მორენომ გამოთქვა. მიკროპროცესორები ხელს უწყობს მახსოვრობის მოცულობის და ამ ბარათით შესრულებული ოპერაციების რაოდენობის გადიდებას. ასეთ ბარათებს სხვადასხვა სახელწოდება აქვთ: Memory card, Chip card, Microcircuit card, Master card. მისი ზომები სხვა პლასტიკური ბარათების ანალოგიურია. მიკროპროცესორული ბარათის თავისებურებაა მისი უნარი, საიმედოდ შეინახოს და გამოიყენოს ინფორმაციის დიდი მოცულობები. ყველა ელექტრონულ ბარათს აქვს ჩადგმული მიკროპროცესორი და სიმძლავრით მცირედ ჩამორჩება პერსონალურ კომპიუტერს.

ამჟამად, მიკროპროცესორული ბარათი წარმოადგენს ჩვეულებრივი საკრედიტო ან საგადამხდელი ბარათის ზომის ბარათს, რომელშიც ჩადგმულია ე.წ. მიკროჩიპები – მიკროპროცესორები. ასეთნაირად გადიდებული მისი მეხსიერება საშუალებას გვაძლევს შევინახოთ და გამოვიყენოთ ინფორმაცია მის მფლობელზე, ანგარიშის ნომერზე, აგრეთვე, ამ ბარათის მეშვეობით ჩატარებულ დაახლოებით 200 ბოლო ოპერაციაზე. მიკროპროცესორული ბარათი ფაქტობრივად წარმოადგენს ჩეკების ელექტრო ნიგნაკს, რომლის მეშვეობითაც წარმოებული ოპერაციების შესახებ ინფორმაცია ტერმინალის ეკრანზე შეგვიძლია ვნახოთ. მიკროპროცესორული ბარათების მთავარი უპირატესობაა ოპერაციების ჩატარების საიმედოობის გადიდება. პრაქტიკულად შეუძლებელია მათი გაყალბება ან მათზე პერსონალური საიდენტიფიკაციო ნომრის მორგება. გარდა ამისა, მიკროპროცესორულ ბარათებს ენერგოდამოუკიდებელი, მუდმივი, პროგრამირებადი მახსოვრობა აქვთ. მასში შეაქვთ ყველა საჭირო

ინფორმაცია და იგი კვების წყაროს გამორთვის შემდეგაც კი ინახება. არსებითად, ყოველ ბარათში ჩამონტაჟებულია პატარა კომპიუტერი. იგი მართავს მახსოვრობასთან და იმ გარე მონყო-ბილობებთან ურთიერთქმედების ყველა პროცესს, რომლებსაც იყენებენ ბარათში შეტანილი ინფორმაციის წაკითხვისა და მასში ახალი ინფორმაციის შეტანისთვის. ტექნიკურად უკვე გადან-ყვეტილია არასანქცირებული შეღწევისგან მახსოვრობის გარკვეული ნაწილების ბლოკირების შესაძლებლობის შესახებ.

მიკროპროცესორული ბარათის მეორე მნიშვნელოვანი უპი-რატესობაა ის, რომ კლიენტის სურვილით შეიძლება გაცილებით მეტი სახეობის ოპერაციების შესრულება. ამ ბარათებს ხშირად მრავალმიზნობრივ და მრავალფუნქციურ ბარათებს უწოდებენ. მართლაც, მიკროპროცესორული ბარათი შეიძლება გამოვიყენოთ მისი მფლობელის ანგარიშიდან ნაღდი ფულის მისაღებად ბანკო-მატის მეშვეობით, საჭონლისა და მომსახურების ღირებულებას გადასახდელად საცალო ვაჭრობისა და მომსახურების ორგანიზა-ციებში, სესხის მისაღებად და ა.შ. ამასთან, დაკრედიტების ლიბ-იტი წინასწარაა დაპროგრამებული ბარათის მიკროპროცესორ-ში და ყოველი ახალი ოპერაციის დროს გამოყენებული თანხა აკლდება ბარათის „მსყიდველობითი ძალის“ თანხას. მომდევნო თვეში ბარათის პირველად გამოყენება ბანკის წინაშე კლიენტია დავალიანების დაფარვის შემდეგ ავტომატურად აღადგენს ლიბ-იტს თავდაპირველ დონეზე.

ელექტრონული ბარათების რამდენიმე სახეობა არსებობს:

1. მახსოვრობის ბარათები. ესაა უმარტივესი ელექტრონული ბარათები, რომელთაც მხოლოდ მახსოვრობა აქვთ. მიკროპრო-ცესორული ბარათების მახსოვრობა გაცილებით აღემატება მაგ-ნიტური ბარათებისას. მისი შედარება, შეჯამება და გადანერა მრავალჯერაა შესაძლებელი. მაგრამ ამგვარი ბარათი ჯერ კიდევ არაა ნამდვილი სმარტ-ბარათი, რადგან მთელი მისი „ინტელექ-ტუალური შესაძლებლობები“ ტერმინალური მონყობილობითაა განპირობებული, რომელსაც შეუძლია ინფორმაციის შედარება და ჩანერა ბარათის მეხსიერებაში. ამ ბარათებისათვის უფრო ზუსტად შეიძლება ითქვას ინტეგრალურსქემიანი ბარათები გვე-

წოდებინა.

2. **სმარტ-ბარათები.** გარეგნულად სმარტ-ბარათები მახსოვრობის ბარათებს ჰგავს, მაგრამ მათი მიკროსქემა „ლოგიკას“ შეიცავს. ისინი სწორედ ამით გამოიყოფიან ინტელექტუალური ბარათების (ინგ. Smart-დან) ცალკე ჯგუფად. სმარტ-ბარათის მიკროსქემა წარმოადგენს მიკროკალკულატორს, რომელსაც უნარი აქვს პერსონალური კომპიუტერის მსგავსად შეასრულოს ანგარიში. თანამედროვე სმარტ-ბარათები სიმძლავრით შეგვიძლია 80-იანი წლების პერსონალურ კომპიუტერებს შევადაროთ. მათი ძირითადი მწარმოებლებია: Gemplus(საფრანგეთი), AT&T(აშშ), Bull SP 8(საფრანგეთი), Data card (აშშ), Philips TRT (გფრ), Solaic Sligos (საფრანგეთი), Toshiba (იაპონია). მათ მიკროსქემებს ძირითადად შემდეგი ფირმები ამზადებენ: Amtel(აშშ), Hitachi (იაპონია), Motorola (აშშ), Oki(იაპონია), Philips (გფრ) და სხვა.

3. **სუპერსმარტ-ბარათები.** მათი ნიმუშია ფირმა Toshiba-ს მრავალმიზნობრივი ბარათი, რომელსაც Visa-ს სისტემაში იყენებენ. ჩვეულებრივი სმარტ-ბარათების შესაძლებლობებისგან დამატებით მას გააჩნია პატარა დისკლეი და მონაცემების შესაყვანი დამხმარე კლავიატურა. ეს ბარათი აერთიანებს საკრედიტო და სადებეტო ბარათებს, თანაც ასრულებს საათის, კალენდრის, კალკულატორის ფუნქციებს, ახორციელებს ვალუტის კონვერტაციის გაანგარიშებებს, შეგვიძლია ჩანაწერებისთვის მისი გამოყენება. სუპერსმარტ-ბარათები დღეს ისე ფართოდ არაა გავრცელებული სიძვირის გამო, თუმცა მისი პერსპექტივები ეჭვს აღარ იწვევს.

მაგნიტური და მიკროპროცესორული ბარათები ერთმანეთისგან განსხვავდება მათი დამუშავების პროცედურით. საქონლის შექმნის დროს ბარათის მფლობელი მას ათავსებს სპეციალურ შესადარებელ მონყობილობებში(ტერმინალში) და კრეფს პერსონალურ საიდენტიფიკაციო ნომერს (PIN)-ტერმინალი ბეჭდავს ქვითრის სამ ასლს, რომლებსაც ხელს აწერს მყიდველი. ყველა მათგანი განკუთვნილია გარიგების ერთ-ერთი მონაწილისთვის (ბარათის მფლობელი, ბანკი და მალაზია). გარიგების მოხდენისთვის გამყიდველმა აუცილებლად უნდა მიიღოს დასტური კლი-

ენტის გადახდისუნარიანობაზე.

თანამედროვე ტერმინალები რეალური დროის რეჟიმში ("on-line") იძლევიან ცენტრალურ კომპიუტერულ საინფორმაციო ცენტრთან რამდენიმე წამში დაკავშირების შესაძლებლობას. გამყიდველს ზოგჯერ დამატებით სჭირდება აღნიშნული დასტური. ამ შემთხვევაში, იგი ტელეფონით უკავშირდება ბანკს და აცნობებს მას კლიენტის ანგარიშის ნომერს, ბარათის მოქმედების საბოლოო ვადას, საკუთარი ანგარიშის ნომერს და იმ თანხას, რაც გარიგებას სჭირდება. ბარათის გამცემი დანებსებულება კომპიუტერული ქსელით გადაცემული შესაბამისი კოდით იწონებს (ან შეაჩერებს) გარიგების დადებას. ეს კოდი ფიქსირდება სავაჭრო ქვითარზე, რის შემდეგაც გარიგება ტარდება ბარათის მფლობელის ანგარიშებში. ყოველი დღის ბოლოს გამყიდველი აგროვებს ტერმინალის მიერ დამუშავებულ ქვითრებს, ავსებს დეპოზიტურ ბლანკს და მიაქვს იგი ან ფოსტით გზავნის მას თავის ბანკში. მთელი ნავაჭრი თანხა, თამასუქების აღრიცხვისგან მიღებული საკომისიოს გარდა, დაუყოვნებლივ გადაიტანება მის მიმდინარე ანგარიშზე. შემდეგ სრულდება ბანკთაშორისი ოპერაციები. გამყიდველის ბანკი ანგარიშს ასწორებს ბარათების ემიტენტი ბანკთან კლირინგული ანგარიშწორების სისტემით, შემდეგ კი ემიტენტი ბანკი გადასახდელს იღებს ბარათის მფლობელისგან.

მიკროპროცესორულ ბარათებს რამდენადმე სხვაგვარად ამუშავებენ. მათ ათავსებენ სპეციალურ ტერმინალურ მონყობილობაში POS (position of sale), რომელიც აღჭურვილია ელექტრონული ბარათების დათვლისა და შედარების მონყობილობით. მფლობელს კლავიატურით შეჰყავს თავი PIN, ტერმინალი კი ამოწმებს ბარათის ნამდვილობას და „მსყიდველობით ძალას“. თუ სახსრები საკმარისია, მაშინ ბარათი დებეტდება (სრულდება მფლობელის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერის ოპერაცია) და სახსრები ირიცხება გამყიდველის ანგარიშზე (კრედიტდება POS აპარატი). ეს ყველაფერი სულ რამდენიმე წამში ხდება. რადგანაც კლიენტის გადახდისუნარიანობის მონაცემები თვით ბარათის მახსოვრობაშია შენახული, ამიტომ საჭირო აღარაა ყოველი ოპერაციის დადასტურება ძვირადღირებულ და დიდი დროის წამრთმე „on-line“-ს

რეჟიმში. გამყიდველის საბანკო ანგარიშზე ფულადი სახსრების გადარიცხვა ხდება სამუშაო დღის ბოლოს ბანკთან გამართული სატელეფონო კავშირის ერთი სეანსის დროს. იმ რეგიონებში, რომელთანაც სატელეფონო კავშირი არ არსებობს, ფულადი სახსრების გადაგზავნა შესაძლებელია სპეციალური ელექტრონული ბარათის მეშვეობით, რომელშიც ხდება POS-აპარატის მონაცემების ჩანერა და ბანკში გადაგზავნა. სახსრების ყოველი გადაგზავნისას სალაროს აპარატზე ხდება დაკარგული, მოპარული და გამოუყენებელი ბარათების სიის განახლება.

ამგვარად, ელექტრონული ბარათები მნიშვნელოვნად ამარტივებენ და აჩქარებენ გადახდის პროცესს და არ მოითხოვენ კავშირის ტელესაკომუნიკაციო ხაზების მუდმივად გამოყენებას. ასეთი ბარათებით წარმოებული ანგარიშსწორება არ შეფერხდება ცენტრალური კომპიუტერის დაზიანების შემთხვევაში.

მიკროპროცესორული ბარათები ეროვნულ დონეზე პირველად საფრანგეთში შემოიღეს. ამჟამად, დასავლეთის ქვეყნებში აქტიურად მუშაობენ მათ დანერგვაზე. ამის ნიშნია გერმანია, რომლის მიკროპროცესორული ბარათი სამი უზნისგან შედგება. პირველში მოცემულია მონაცემები კრედიტის გაცემის ზომების შესახებ (300-დან 3000 მარკამდე). სავაჭრო დაწესებულებებში ბარათის გამოყენების წესი უკვე არსებული ანალოგიურია (შესაჯამებელი აპარატი და პირადი კოდი). კლიენტის კრედიტუნარიანობის შემოწმება ტელეფონით მაშინ ხდება, თუ ბარათის ლიმიტი გადაჭარბებულია. ეს არსებით ეკონომიას იძლევა სხვა, უფრო მარტივ ბარათებთან შედარებით. მიკროპროცესორის ორი დანარჩენი უბანი გახსნილია და აქ პირადი კოდის გამოყენება საჭირო არაა თანხების სიმცირის გამო. სქემის მეორე ნაწილი ინახავს მონაცემებს ტელეფონით საუბრისათვის. უსაფრთხოების მოსაზრებით აქ თანხა 20 მარკითაა შეზღუდული. მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიას გადახდების ამ ნაწილშიც აღწევენ, რადგან საჭირო აღარ ხდება გამოყენებული სატელეფონო ბარათების განადგურება და ახლის შექმნა. პროცესორის მესამე უბანი ერთგვარი „ელექტრონული საფულაა“ (50–100 მარკა), რომლის ხარჯზეც კლიენტი იძენს ავტობუსის და მატარებლის ბილეთებს, ფულს იხდის ავტოსადგო-

მზე ან აუზზე და ა.შ. თანხის ამონ ურვისას ბარათს კვლავ ავსებენ ბანკომატებში, რაც უზრუნველყოფს მის სწრაფად აღდგენას და მრავალჯერად გამოყენებას.

მიკროპროცესორული ბარათების გამოყენებასთან დაკავშირებული პრობლემების ანალიზის დროს ეკონომისტები გამოყოფენ მათი თვითღირებულების საკითხს. ცნობილია, რომ მაგნიტურ-ზოლიანი ბარათების სანარმოო თვითღირებულება გაცილებით ნაკლებია მიკროპროცესორულზე. გერმანელი სპეციალისტების გაანგარიშებით, მიკროპროცესორული ბარათის თვითღირებულება მისი გამზადებისა და გამოყენების ყველა ხარჯის ჩათვლით 12 მარკას აღწევს, ჩვეულებრივი სატელეფონო პლასტიკური ბარათი კი სულ 2 მარკა ღირს. მიკროპროცესორული ბარათების გამოყენების სფეროს გაფართოების შემდეგ მათი თვითღირებულება შესაძლოა 5–7 მარკამდე შემცირდეს.

ინგლისელი ექსპერტების შეფასებით, მიკროპროცესორული ბარათის შესაძენი ფასი 3 გირვანქა სტერლინგს შეადგენს, ჩვეულებრივი მაგნიტური ბარათისა კი – 25 პენსს (იმის გათვალისწინებით, რომ შეკვეთა ბარათების ერთსა და იმავე რაოდენობაზე იყო გაკეთებული). თუ მიკროპროცესორულ ბარათებზე მიცემული შეკვეთა ერთ მილიონს გადააჭარბებს, მაშინ მისი ერთეულის ღირებულება 2 გირვანქა სტერლინგამდე დაიკლებს. ისიც აღსანიშნავია, რომ ბარათების მწარმოებლებმა და ემიტენტმა საკრედიტო კომპანიებმა და ბანკებმა უკვე დიდი კაპიტალი დააბანდეს მაგნიტური ბარათების შექმნაში, მონყობილობის დადგმაში, წარმოებასა და ემისიაში, აგრეთვე, ამ სფეროში ჩასატერებელ მეცნიერულ კვლევებში. ამიტომ დამატებითი დანახარჯების განევაა საჭირო პლასტიკური ბარათების დამზადებელი მონყობილობის შესაცვლელად ანგარიშსწორების პუნქტებში, ბანკებსა და კომპანიებში, ახალი საპროგრამო უზრუნველყოფის მოსამზადებლად, კომპიუტერული სისტემების და კავშირის ტელესაკომუნიკაციო ხაზების გასაახლებლად და ა. შ. თუ ამ და სხვა ფაქტორებსაც გავითვალისწინებთ, ამჟამად საკმაოდ რთულია განისაზღვროს მიკროპროცესორული ბარათების გამოყენების ეფექტიანობა. ამასთან, ეკონომისტებს

მიაჩნიათ, რომ მომავალი სწორედ ამ ბარათებს ეკუთვნის, რადგან ტექნიკისა და ტექნოლოგიის პროგრესი წლითინლობით აფართოებს ულტრათანამედროვე პროექტების გამოყენების შესაძლებლობებს და ამცირებს მათ დანერგვაზე განეულ ხარჯებს.

მრავალფუნქციური პლასტიკური ბარათების სახესხვაობაა ლაზერული ბარათები, რომელთა შექმნასა და გამოყენებას საფუძვლად უდევს უახლესი ტექნოლოგიები, კერძოდ, ლაზერული სკანირება. ლაზერული ბარათები ყველაზე ფართოდ აშშ-შია წარმოდგენილი. ამ ბარათებს დიდი მოცულობის ინფორმაციის დაგროვება შეუძლიათ, მათი მეშვეობით კი უამრავი ოპერაციის შესრულებაა შესაძლებელი – საქონლისა და მომსახურების ღირებულების გადახდით დაწყებული და კლიენტის მისი მფლობელის ჯანმრთელობის მდგომარეობის დიაგნოსტიკისთვის გამოყენებით დამთავრებული (დროის ნებისმიერ მომენტში და ნებისმიერ ვითარებაში). საამისოდ საკმარისია კლიენტი თითოთ შეეხოს ბარათზე არშესულ სენსორს და მონიტორის ეკრანზე გაჩნდება კლიენტის ჯანმრთელობის მდგომარეობის მაჩვენებლების გაშიფვრა.

ამ ბოლო წლებში პლასტიკური ბარათებით მოსარგებლე თითქმის ყველა ქვეყანაში სულ უფრო მატულობს ფიქსირებული მსყიდველობითი უნარის მქონი იაფი ბარათების რაოდენობა. ესაა ე.წ. "store value" ბარათები, რომლებიც სხვადასხვაგვარი ტექნოლოგიური სისტემების გამოყენებას ემყარება. მაგალითად, აშშ-ში, იტალიაში, საფრანგეთსა და დიდ ბრიტანეთში ასეთ ბარათებს იყენებენ ტელეფონის აპარატებით შესრულებულ სატელეფონო საუბრებში. დიდ ბრიტანეთში ამ ბარათების საფუძველია გოლოგრაფიული ტექნოლოგიები, იტალიაში იყენებენ მუყაოს მაგნიტურ ბარათებს, რომლებზეც შიფრია გაკეთებული და ა.შ. ამ და სხვა „იაფი“ ბარათების საერთო ნიშანი ისაა, რომ მათ აქვთ ფიქსირებული მსყიდველობითი უნარი, რომელიც მათ თანდათანობით, ნაწილ-ნაწილ გადააქვთ გასანაღდებელ ობიექტზე მსყიდველობითი ძალის დაკარგვამდე. „იაფი ბარათების“ ჯგუფს ეკუთვნის პერფორაციის ან მაგნიტური ზოლის მწონე პლასტიკური ბარათები, რომლებსაც იყენებენ როგორც ბინის, გარაჟის, სასტუმროს ნომრის,

სახლის და ა.შ. გასაღებს; ქსეროასლის გადამღები პლასტიკური ბარათები; პლასტიკური ან მუყაოს ბარათები, რომლებსაც იყენებენ როგორც სამსახურის, ან ბიბლიოთეკის საშვს, საქალაქო ტრანსპორტის ბილეთს, ავტობანკებში შესასვლელ საშვს და ა.შ.

ბანკის კლიენტებს დღეს, როგორც წესი, რამდენიმე ბარათი აქვთ, რომელთა გამოყენებაც მათ დანიშნულებისამებრ შეუძლიათ. პერსპექტივაში მათ მრავალმიზნობრივი ბარათები შეცვლის, საბოლოოდ კი გაჩნდება იმის შესაძლებლობა, რომ კლიენტები შინ ან სამუშაოზე ჩაატარებენ საბანკო ოპერაციებს თვითმომსახურების წესით.

19.6. ინტერნეტ-ბანკინგი, მდგომარეობა, პროზღემაზი და ბანკითარების პერსპექტივაზი

19.6.1. ინტერნეტ-ბანკინგის ბაზრის სეგმენტაციის სახეაზი

ისეთი ბანკი, რომელიც ინტერნეტის მეშვეობით ემსახურებოდა კლიენტებს, პირველად 1995 წ. გამოჩნდა. ეს იყო Security First Network Bank-ი.

ახლა მსოფლიოში 300-ზე მეტი ისეთი ბანკია, რომელიც სრულფასოვან ინტერნეტ-სერვისს სთავაზობს თავის კლიენტებს და ამით უზრუნველყოფს ელექტრონული ფულის ბრუნვასა და მის თანზღობას ვირტუალურ საქონელგაცვლას. ინტერნეტის გლობალური ქსელით მოსარგებლეთა რაოდენობა სწრაფი ტემპებით იზრდება და, სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებში იგი მთელი მოსახლეობის 35-40%-ს აღწევს. ასევე სწრაფად ვითარდება საბანკო ინტერნეტ-სერვისი. ცნობილი სარეიტინგო და ანალიტიკური კომპანია Fitch IBCA-ს ანგარიშგების მიხედვით ევროპის მთელი რიგი უმსხვილესი ბანკების იმ კლიენტების ხვედრითი წილი, რომლებიც ინტერნეტ-ბანკინგით სარგებლობენ 10%, ანუ 500 ათასი ადამიანია (2000 წ. დასაწყისის მონაცემებით).

პოსტსაბჭოთა სივრცეში ვირტუალური ბანკის დამაარსებლად უნდა მივიჩნიოთ რუსეთის „ავტობანკი“, რომელმაც ამ სახის მომსახურება უკვე 1998 წ. მაისში შესთავაზა თავის კლიენტებს.

ინტერნეტიზაციის დონით დღეს რუსეთი ბრაზილიასა და ინდონეზიას უტოლდება (ქვეყნის მოსახლეობის 4%), მისი 40-მდე ბანკი დაშორებული საბანკო სერვისის განსხვავებულ ფორმებს სთავაზობს მოსახლეობას ინტერნეტის ქსელის გამოყენებით.

განივილით დაშორებული ბანკინგის არსი.

ზოგადი აზრით, როგორც ეს სახელწოდებიდანაც გამომდინარეობს, დაშორებული ბანკინგი არის საბანკო მომსახურების განევა არა ბანკის ოფისში კლიენტისა და ბანკის მოსამსახურის უშუალო კონტაქტის დროს, არამედ შინ, კლიენტის ოფისში, ე.ი. ყველგან, სადაც ეს მოსახერხებელია ამ უკანასკნელისათვის. აქსაჭიროა იმის დამატება, რომ თუ სისტემა მთლიანად ავტომატიზებულია, მაშინ უფრო ხშირად იგი დღე-ღამის განმავლობაშია ხელმისაწვდომია კვირის ნებისმიერ დღეს, განსხვავებით თვით ბანკისაგან, რომელიც მკაცრი განრიგის მიხედვით მუშაობს.

შეგვიძლია გამოვყოთ დაშორებული ბანკინგის ოთხი ძირითადი სახესხვაობა: internet banking-ი, PC banking-ი, telephone banking-ი, video banking-ი.

PC-ბანკინგად (PC banking), როგორც წესი, მიიჩნევენ ანგარიშთან დაკავშირებას პერსონალური კომპიუტერის მეშვეობით, რაც საბანკო ქსელთან პირდაპირი მოდემური შეერთების გზით ხორციელდება და არა ინტერნეტის გზით. ამ დროს კლიენტს სპეციალურ პროგრამულ უზრუნველყოფას უნევენ ანგარიშთან მუშაობისთვის.

ვიდეობანკინგი (video banking) არსებითად ლარის კლიენტის ინტერაქტიული ურთიერთობა ბანკში მყოფ პერსონალთან, ერთგვარი ვიდეოკონფერენცია. ვიდეობანკინგისთვის, ჩვეულებრივ, ისეთ მონყობილობებს იყენებენ, რომლებსაც „კიოსკების“ (kiosk) უწოდებენ. ესაა სენსორულეკრანიანი აპარატები, რომლებიც საშუალებას აძლევენ კლიენტს, მოიპოვონ ესა თუ ის ინფორმაცია, აგრეთვე, „ცოცხლად“ ესაუბროს ბანკში მყოფ მომსახურებებს და მისი მეშვეობით ჩაატაროს პრაქტიკულად ნებისმიერი ოპერაცია. ცხადია, ამ მონყობილობებს დგამენ არა ბინებში, არამედ სუპერმარკეტებში, უნივერსიტეტებსა და სხვა ხალხმრავალ ადგილებში. „კიოსკები“ ხშირად შეხამებულია ბანკომატებთან (ATM

- automatic teller machine).

ამჟამად დაშორებული ბანკინგის ყველაზე უფრო პოპულარულ სახესხვაობად რჩება ტელეფონით მომსახურება (telephone banking), რასაც განაპირობებს სატელეფონო ტერმინალების გავრცელება და ხელმისაწვდომობა. ამ შემთხვევაში ოპერაციები ხორციელდება ტონური ნაკრების მეშვეობით. სატელეფონო ბანკინგი ჯერ-ჯერობით ყველაზე უფრო სრულყოფილი სისტემაა მობილურობის თვალსაზრისით, რადგან თუ თქვენ გაქვთ ტელეფონი, მაშინ თქვენთვის ხელმისაწვდომია საბანკო მომსახურებაც. დამატებით შესაძლებლობებს აჩენს დისპლეიანი ტელეფონების (Screen-phone) გამოყენება. მეორე მხრივ, ტელეფონი იმთავითვე ზეპირი ურთიერთობის საშუალებაა და ცუდადაა მორგებული საბანკო ოპერაციების შესრულებას. ამიტომ მუდმივად მატულობს იმ ბანკებისა და მათი კლიენტების რაოდენობა, რომლებიც ინტერნეტის ქსელით მუშაობენ.

დასავლეთში კლიენტების მომსახურებისთვის ბანკების მიერ ინტერნეტის გლობალური მსოფლიო ქსელის გამოყენება home-banking-ის ტექნოლოგიის ლოგიკური განვითარება აღმოჩნდა. დაშორებული საბანკო სერვისი ბინაზე სატელეფონო საბანკო მომსახურებიდან დაიწყო 1980-იან წლებში. შემდეგ გამოჩნდა დაშორებული მომსახურება პერსონალური კომპიუტერისა და საბანკო სერვერებთან პირდაპირ მიერთების (PC-banking) გამოყენებით. 1995 წ. კი გაჩნდა ის პირველი ბანკები, რომლებმაც თვისებრივად ახალ დონეზე შესთავაზეს კლიენტებს PC-banking-ბანკინგი. იგი ინფორმაციასთან (ტექსტი, გრაფიკი, ბგერა, გამოსახულება) მუშაობის ყველაზე უფრო ხელსაყრელი ხერხების მაქსიმალური ეფექტიანობით გამოყენების შესაძლებლობას აძლევდა ადამიანს, ამასთან, უზრუნველყოფდა მომსახურების მობილურობასა და ხელმისაწვდომობას ყველა იმათთვის, ვინც იყენებს ინტერნეტის საკომუნიკაციო და სერვისულ შესაძლებლობებს – internet banking-ს.

ამასთან, სატელეფონო და PC-ბანკინგის საკმაოდ ფართოდ გავრცელება დიდად განაპირობა საბანკო მომსახურებაზე არსებულმა მაღალმა მოთხოვნილებამ როგორც კორპორაციული,

ისე კერძო კლიენტების მხრიდან. ამგვარად, ინტერნეტ-ბანკინგი ნოყიერ, გამზადებულ ნიადაგზე მოხვდა. მართალია, დასაფლეთში კერძო პირებისთვის PC-banking მომსახურებას შორის ყველაზე მასობრივ ფორმად კვლავ სატელეფონო მომსახურება რჩება, მაგრამ ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემები ყველაზე უფრო პერსპექტიულადაა მიჩნეული.

მაინც რა უნდა მივაკუთვნოთ „ინტერნეტ-ბანკინგის“ მომსახურებას? უფრო ხშირად მას აიგივებენ საბანკო ანგარიშთან კლიენტის პირდაპირი დაკავშირების შესაძლებლობასთან ინტერნეტით, რაც ჩვეულებრივი კომპიუტერისა და სტანდარტული პროუზების გამოყენებით ხდება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ინტერნეტ-ბანკინგი არის ინტერნეტის ქსელის გზით ყველა იმ სტანდარტული ოპერაციის შესრულების შესაძლებლობა, რომლებიც ბანკის ოფისში შეიძლება განხორციელდეს კლიენტის მიერ (გარდა ოპერაციებისა ნაღდით).

ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურება მოიცავს იმ ფუნქციებს, რომლებიც შესაძლებელს ხდის:

- ყველა კომუნალური გადასახდელის განხორციელებას, კავშირგაბმულობისა და სხვა მომსახურების ანგარიშების განაღდებას;

- ფულის გადარიცხვას (მათ შორის - უცხოური ვალუტით) ნებისმიერი ბანკის ნებისმიერ ანგარიშზე;

- სახსრების გადარიცხვას შექმნილი (მაგალითად, ინტერნეტ-მალაზიაში) საქონლის ანგარიშების გასანაღდებლად;

- უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვას;

- პლასტიკური ბარათის ანგარიშიდან ფულადი სახსრების მოხსნას ან მათ შევსებას;

- ამა თუ იმ სახის ანგარიშების გახსნას და მათზე ფულადი სახსრების გადატანას;

- ამა თუ იმ ფორმატის ინფორმაციის მიღებას ანგარიშის მდგომარეობის შესახებ გარკვეულ პერიოდში;

- ინფორმაციის მიღებას გადახდების შესახებ რეალური დროის რეჟიმში;

- სხვა დამატებითი მომსახურებით სარგებლობას (იგულისხმე-

ბა, მაგალითად, საბროკერო მომსახურება).

ყველა ჩამოთვლილი მოქმედება ხელმისაწვდომი იყო ჯერ კიდევ ინტერნეტის გლობალური მსოფლიო ქსელის გაჩენამდე, როცა ბანკები ეწოდნენ PC-banking - მომსახურებას. კომპიუტერისა და მოდემის დახმარებით კლიენტს შეეძლო სპეციალურ საბანკო სისტემასთან შეერთება თავისი ანგარიშის მართვისათვის. ამ შემთხვევაში კლიენტის კომპიუტერზე აუცილებლად აყენებდნენ სპეციალურ პროგრამულ უზრუნველყოფას.

ინტერნეტ-ბანკინგ-მომსახურებას მთელი რიგი უპირატესობები აქვს PC-banking-მომსახურებასთან შედარებით. გარდა იმისა, რომ კლიენტი ანგარიშზე მუშაობისას ახალ შესაძლებლობებს იღებს ინტერნეტის ქსელის და არა პირდაპირი მოდემური შეერთების მეშვეობით, ეს საქმიანობა მისთვის გაცილებით უფრო მარტივი და ხელმისაწვდომი ხდება. კლიენტს არ სჭირდება ბანკის მოდემურ პულში დარეკვა - საკმარისია ინტერნეტში შესაყვლელის ქონა, და, რაც მთავარია, კლიენტს არ სჭირდება სპეციალური პროგრამული უზრუნველყოფის დაყენება თავის კომპიუტერზე. ყველა აუცილებელი ოპერაციისა და გადახდის განხორციელება მას შეუძლია ბროუზერის მეშვეობით სტანდარტული web-ფორმების შევსების დროს (ამისთვის ზოგჯერ შეიძლება java-აპლეტების გამოყენება).

ამჟამად ინტერნეტ-ბანკინგის ცნება მოიცავს მთელ რიგ პროგრამულ პროდუქტებს, რომლებიც გარკვეული პირობითობით შეგვიძლია შემდეგ ჯგუფებად დავყოთ:

- კლიენტების ანგარიშების მართვის სისტემები („ინტერნეტი - ბანკის კლიენტი“ სისტემები, ან მოკლედ „ინტერნეტი-კლიენტი“);
- საგადასახდელ და საანგარიშსწორებო სისტემები, მათ შორის ისეთები, რომლებშიც ინტერნეტს იყენებენ მხოლოდ ინფორმაციის გადაცემის გარემოდ;
- ბარათების პროცესინგის სისტემები (ისინი შეიძლება საგადასახდელ სისტემის ნაწილი იყოს);
- ფასიანი ქაღალდებით ონლაინური ვაჭრობის სისტემები;
- ელექტრონული კომერციის გარე სისტემებთან ურთიერთობა

ქმედებისათვის საჭირო ინტერფეისური მოდულები (მაგალითად, მოდულები, რომლებიც ახორციელებენ კავშირს „ბანკი-ინტერნეტ-მაღაზია“, - ისინიც შეგვიძლია განვიხილოთ საგადასახდელო სისტემების ნაწილად).

ამასთან, პრაქტიკაში სულ უფრო ხშირად გვხვდება კომპლექსური გადაწყვეტები, მაგალითად, „საგადასახდელო სისტემა + ანგარიშის მართვა + ინტერფეისი ინტერნეტ-მაღაზიებთან და პროცესინგთან“ - ესაა, სხვათა შორის, ფართოდ ცნობილი საანგარიშსწორებო სისტემა CyberPlat. ხოლო მისადგმელი, რომელიც კომუნალური გადახდების ავტომატიზებას ახდენს, შესაძლოა ურთიერთმოქმედდეს როგორც ანგარიშის მართვის სისტემასთან, ისე პლასტიკური ბარათების პროცესინგის კომპლექსთან.

მოკლედ განვიხილოთ თითოეული კლასის სისტემების დამახასიათებელი ნიშნები და სპეციფიკური პრობლემები.

ბაზარზე სხვებთან შედარებით უფრო მეტი მოთხოვნაა ანგარიშების მართვის სისტემებზე. გამოკითხვათა შედეგებით, იმ ბანკების რაოდენობა, რომლებსაც ისინი სჭირდება, გაცილებით აღემატება იმათ ჯამურ რაოდენობას, რომლებსაც ყველა სხვა ტიპის სისტემები სჭირდება.

ამასთან, დამუშავების თვალსაზრისით სისტემები „ინტერნეტი-კლიენტი“ რამდენადმე უფრო მარტივია დანარჩენებზე. ეს იმიტომ, რომ მათ წინაშე მდგომი ამოცანების წრე საკმაოდ მკაფიოდაა მოხაზული და, ყველაფერთან ერთად, არსებობს „კლიენტი-ბანკის“ ტიპის სისტემების ტრადიციული რეალიზაციებიდან იდეებისა და გადაწყვეტილებების გადმოღების შესაძლებლობა. სწორედ ამ ორი ფაქტორის წყალობით დღეს ბაზარზე წარმოდგენილია „ინტერნეტი-კლიენტის“ სისტემების დიდი მრავალფეროვნება, თანაც, მათ ამუშავებენ როგორც ბანკები, ისე „სოფტვერული“ კომპანიები.

„ინტერნეტი-კლიენტის“ სისტემების ძირითადი პრობლემები უკავშირდება უსაფრთხოებას, მათ შორის - იურიდიული თვალსაზრისითაც (რაც ინტერნეტ-ბანკინგის აბსოლუტურად ყველა პროდუქტის პრობლემაა), აგრეთვე, ინტერნეტი-დაპროგრამების თანამედროვე ტექნოლოგიების ფარგლებში მოსახერხებელი

გადანყვეტილების რეალიზების სირთულეს.

თუ სიტუაციას განვიხილავთ ფასიანი ქაღალდებით ონლაინური ვაჭრობის სისტემების გამოყენების თვალსაზრისით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შემუშავებლებისა და კლიენტების პოზიციებიდან სიტუაცია ცუდად არ გამოიყურება. გამოკითხვის შედეგები გვიჩვენებს, რომ ფასიანი ქაღალდებით ონლაინური ვაჭრობის კომპლექსები მოთხოვნის დონით „ინტერნეტ-კლიენტის“ სისტემების შემდეგ მოდის, მაგრამ მათზე მოთხოვნა სამჯერ ჩამორჩება „კლიენტზე“ არსებულ მოთხოვნილებას. აქ, ეტყობა, თავს იჩენს ის ფაქტი, რომ ამ სახის ბიზნესს ყველა საკრედიტო დანებსბულება არ ეწევა.

ელექტრონული კომერციის გარე სისტემებთან ურთიერთმოქმედი მოდელების შექმნის პროცესის ძირითადი თავისებურებაა ამ სისტემების შემუშავებლებთან ერთობლივი მუშაობის ორგანიზების აუცილებლობა. გარდა ამისა, მნიშვნელოვანია ის, რომ მათი დამუშავების სათანადო დარგობრივ სფეროებში (მაგალითად, ინტერნეტ-ვაჭრობის, დაზღვევის და სხვა სფეროებში) უნდა მოვიზიდოთ მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები.

ინტერნეტის ქსელის მობილური ფორმების განვითარების კვალობაზე სულ უფრო მეტი ბანკი უქმნის თავის კლიენტებს საბანკო ანგარიშთან დაკავშირების შესაძლებლობას ფიჭური ტელეფონების მეშვეობით - ოქმის საფუძველზე. ამჟამად ბანკების უმრავლესობა იძლევა მხოლოდ ანგარიშებზე ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ ინფორმაციით სარგებლობის შესაძლებლობას, უფრო იშვიათად - იმის შესაძლებლობას, რომ მათ განახორციელონ გადახდები კორესპონდენტების მოცემული სიის ფარგლებში, საბარათო ანგარიშებზე გადარიცხონ ფულადი სახსრები, გადახდები ანარმონ ანგარიშებზე ბანკის შიგნით.

განვიხილოთ ინტერნეტ-ბანკინგის ბაზრის სეგმენტაციის სახეები. არსებობს ინტერნეტ-ბანკინგის ბაზრის ორი სეგმენტი: კორპორაციული და პერსონალური სეგმენტები.

ის, რაც დღეს ინტერნეტ-ბანკინგის ბაზრის კორპორაციულ სეგმენტში ხდება, არის იმ ტექნოლოგიების კანონზომიერი ევოლუციური განვითარება, რომლებიც დაშორებული საბანკო

მომსახურების სტრუქტურას ცვლიან. მაგალითად, თუ გასული წლის ბოლოს „პირდაპირი დარეკვით“ მომსახურებული კლიენტების რაოდენობას აფასებდნენ დაშორებული საბანკო სერვისით მოსარგებლე კლიენტების მთლიანი რაოდენობის 80-90%-ით, ხოლო ინტერნეტის გზით - შესაბამისად 10-20%-ით, ამჟამად ინტერნეტის მსოფლიო გლობალური ქსელით მომსახურებული კლიენტების რაოდენობა 50%-ს უახლოვდება. ეს დინამიკა გვიჩვენებს იმ კლიენტების არჩევანის ცვლილებას, რომლებიც დაშორებული საბანკო სერვისის ამა თუ იმ ფორმით სარგებლობან.

გარდა ამისა, კორპორაციულ სეგმენტში იცვლება არამარტო ინსტალაციების რაოდენობა და ამასთან დაკავშირებული ინტერნეტ-მომსახურების მინოდება ბანკების მიერ. რეალურად იზრდება მოთხოვნა საბოლოო მოხმარებელი იურიდიული პირების მხრიდან. ამის ირიბ დადასტურებად გამოდგება, მაგალითად, მონაცემები ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემების მიმწოდებლების მიერ გაყიდული მოსარგებლეთა ლიცენზიების რაოდენობის შესახებ. მაგალითად, კომპანია $\Sigma \Sigma \Sigma$ -ის გენერალური დირექტორის სიტყვებით, „იმ ბანკების 85%-ზე მეტი, რომლებმაც *ibank*-სისტემა შეიძინეს, 2001 წელს ერთხელ ან მეტჯერ ყიდულობდა დამატებით ლიცენზიებს 100-200 ლიცენზიის პაკეტებით. ამასთან, 10-ზე მეტმა ბანკმა გადააჭარბა რეალურად მომუშავე 500 კლიენტის ნიშნულს“.

ინტერნეტ-ბანკინგის ბაზრის პერსონალურ სეგმენტში ჯერ არ შეინიშნება მინოდების ისე ინტენსიურად ზრდა, როგორც ეს კორპორაციულშია. რუსეთის ბაზარზე ბოლო წელს არ გამოსულა არცერთი ისეთი ახალი ბანკი, რომელიც ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურებას შესთავაზებდა ფიზიკურ პირებს და თავისი ფუნქციური შევსებით შესადარისი იქნებოდა იმისა, რაც ჯერ კიდევ 1998-1999 წლებში შესთავაზეს თავიანთ კლიენტებს „ავტობანკმა“ და „ $\Pi \Pi \Pi$ “-ბანკმა.

ამასთან, ბაზრის მდგომარეობაზე განსაკუთრებით უარყოფითად მოქმედებს არა ის, რომ თვითონ ბანკები სათანადო ძალისხმევას არ ახმარენ ამ მიმართულების განვითარებას. ვითარებას

არსებითად აუარესებს შემდეგი გარემოება: ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემების შემმუშავებლები ფიზიკური პირების მომსახურებაზე ორიენტირებული მზა გადანყვეტილებების შექმნას თუნდაც იმდენსავე ყურადღებას არ უთმობენ, რამდენსაც იურიდიული პირებისთვის არსებულ სისტემებს. ეს ძალიან აფერხებს ბაზრის განვითარებას. კორპორაციული სეგმენტი აქტიურად ვითარდება უმეტესწილად შემმუშავებელი კომპანიების მცდელობის წყალობით, რომლებიც თავიანთი სისტემების განვითარების პროცესში მნიშვნელოვან დროს უთმობენ ბანკირების დარწმუნებას ახალი ინტერნეტ-ტექნოლოგიების გამოყენების მიზანშეწონილობაში. ესაა სწორედ ის ნემსბეჭევა, როდესაც ინტენსიური მინოდება აცალიბებს და სტიმულს აძლევს მოთხოვნა.

მზა გარე გადანყვეტილებების მინოდების არარსებობისას ბანკები იძულებული არიან სცადონ ააკუთარი სიატემების შექმნა. ამგვარად, ბანკები მაინც ახორციელებენ ინტერნეტ-მომსახურების ბაზარში თანდათანობით შესვლის სტრატეგიას.

19.62. ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარების პერსპექტივა

ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარება ამჟამად საკმარისად პერსპექტიულია. სულ უფრო მეტი რაოდენობის ბანკები იწყებენ იმ სისტემების დანერგვას, რომლებიც კლიენტებთან ინტერნეტის მეშვეობით ურთიერთმოქმედების შესაძლებლობას უქმნიან მათ. მაგალითად, სპეციალისტების აზრით, ამგვარი სისტემების მქონე ბანკების ყველა კლიენტის დაახლოებით ნახევარს შემდგომში შეუძლია ბანკებთან ურთიერთმოქმედებისათვის გამოიყენოს ინტერნეტის გლობალური მსოფლიო ქსელი.

მოცემული მომენტისათვის ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურების მომხმარებელთა უმრავლესობაა სანარმოების ბულალტრები, რომლებიც ეწევიან ანგარიშსწორებას, იღებენ ამონაწერებს და საგადასახადო ვალდებულებებს გზავნიან ინტერნეტის მეშვეობით.

ინტერნეტ-ბანკინგის შემდგომი განვითარების მომდევნო საფეხურად შესაძლოა იქცეს ეკონომიკის კონკრეტულ დარგებთ-

ან მუშაობა. მაგალითად, ერთ-ერთი პერსპექტიული მიმართულებაა კლიენტებისათვის ისეთი მექანიზმების შეთავაზება, რომლებიც გადახდების სწრაფად შესრულების შესაძლებლობას ქმნის მიმღებისა და იმ ბანკის ადგილმდებარეობის მიუხედავად, რომლის მომსახურებითაც იგი სარგებლობს. იმ ბანკების უმრავლესობა, რომლებმაც ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემები დაწერეს, ცენტრალურ ქალაქებში მდებარეობს, თუმცა, რეგიონული ბანკებიც ხშირად იყენებენ ინტერნეტს კლიენტების მომსახურებისათვის.

კომპანია „ინტერნეტ-მარკეტინგმა“ ჩაატარა ბანკის სპეციალისტების გამოკითხვა, რომელიც ინტერნეტ-ბანკინგის ტექნოლოგიის განვითარების პერსპექტივებს მიუძღვნა. გამოკითხვა ჩატარდა ანკეტირების მეთოდით „ინტერნეტ-ფინანსების“ პროექტის საიტზე და მოსკოვში გამართულ ინტეგრირებული საბანკო სისტემების დამმუშავებელთა VII საერთაშორისო ფორუმზე.

ანკეტის კითხვებს უპასუხა ბანკების სამყაროს 57 წარმომადგენელმა. ყველა რესპონდენტმა აღნიშნა ინტერნეტ-ბანკინგის ტექნოლოგიის პერსპექტიულობა: სპეციალისტების 91%-მა მიუთითა, რომ მათი ბანკი იყენებს ან აპირებს გამოიყენოს ინტერნეტ-ბანკინგის ტექნოლოგია; სპეციალისტთა 9%-ს ინტერნეტ-ბანკინგის ტექნოლოგია პერსპექტიულად მიაჩნია, მაგრამ მათ ბანკებს ჯერ არა აქვთ განზრახული მისი გამოყენება. არცერთ რესპონდენტს არ აღუნიშნავს ამ მიმართულების უპერსპექტივობა.

ამასთან, ბანკები კიდევ დიდხანს გასწევენ ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურებას დისტანციური საბანკო მომსახურების სხვა ფორმებთან კომპლექსში: - კლასიკური „ბანკი-კლიენტი“ და „ტელეფონი-კლიენტი“. ეს იმიტომ, რომ დისტანციური საბანკო სერვისის კომპლექსურად შეთავაზება არსებითად აფართოებს კლიენტების შესაძლებლობებს თავიანთ ანგარიშებთან, საბანკო ინფორმაციასთან და თვით ბანკთან მუშაობის საქმეში. ბანკების სპეციალისტების დაახლოებით 84%-ს მიაჩნია, რომ ინტერნეტ-ბანკინგი ავსებს „კლიენტ-ბანკის“ კლასიკური სისტემის შესაძლე-

ბლობებს; რესპონდენტების 14% ფიქრობს, რომ ინტერნეტ-ბანკინგი მასზე მთლიანად უარის თქმის შესაძლებლობას იძლევა: საბანკო სამყაროს წარმომადგენლების 2%-მა აღნიშნა, რომ ინტერნეტ-ბანკინგი საჭირო არაა, თუკი არის „კლიენტი-ბანკი“.

ბანკების სპეციალისტები, ასევე, აღნიშნავენ ინტერნეტ-ბანკინგის ტექნოლოგიისადმი დიდ ინტერესს კლიენტების მხრიდან. მაგალითად, ბანკების წარმომადგენლების 72%-მა მიუთითა, რომ კლიენტები დაინტერესებული არიან ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემით. გამოკითხულთა მხოლოდ 5%-ს მიაჩნია, რომ კლიენტები, როგორც ჩანს, უარს იტყვიან ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემის გამოყენებაზე.

გამოკითხვის შედეგებმა გვიჩვენა (თუ მათ განვიხილავთ იმ თვალსაზრისით, არიან თუ არა ბანკები მზად ასეთი სისტემის დანერგვისათვის), რომ აღნიშნული სისტემა უკვე დანერგილია ბანკებში (რესპონდენტთა 25%) ან მიაი დაანერგვა ერთი წლის მანძილზე იგეგმება (დაახლოებით 57%). ბანკების 100 წარმომადგენლიდან მხოლოდ 18-მა აღნიშნა, რომ მათი ბანკი ჯერ არ გეგმავს მის დანერგვას.

ახლა გავარკვიოთ, თუ რა არის ონლაინ-ბანკინგი - არა ტექნოლოგიის, არამედ საგნის მიმართ დამოკიდებულების აზრით. ამერიკელი ბანკირები ამ საკითხში ერთსულოვანი არ არიან. მათი დაახლოებით 39% ინტერნეტს მიიჩნევს კლიენტებთან მუშაობის მეორე არხად, 27% - დამცავ მექანიზმად, 34% კი ფიქრობს, რომ ესაა რევოლუციური ინსტრუმენტი, რომელიც ცვლის ბაზარზე ქცევის კონცეფციას.

გარდა ამისა, კიდევ აფასებდნენ საბანკო მომსახურების მიღების არხების პერსპექტიულ (სამი წლის მანძილზე) მნიშვნელობას. პრიორიტეტები ასე აღმოჩნდა განაწილებული: ინტერნეტ-ბანკინგი (79%), ბანკომატები (74%), ბანკების განყოფილებები (63%), სატელეფონო ბანკინგი (42%), მობილური (სატელეფონო) ბანკინგი (11%).

ინტერნეტ-ბანკის მომსახურების დანერგვის მხრივ ბანკების ხელმძღვანელების მოტივაციის თვალსაზრისით პირველ ადგილს იკავებს „არსებული კლიენტების შენარჩუნება“ (95%), რასაც

მოსდევს „მომსახურების სტანდარტების ამაღლება“ (74%), „კლიენტებთან ეფექტიანი ურთიერთმოქმედება“ (68%) და „სხვა დანარჩენ საბანკო მომსახურებასთან ინტეგრაცია“ (63%). მომგებიანობა გამოკითხულთა მხოლოდ ერთი მესამედისთვისაა მოტივაცია და მხოლოდ 42% განიხილავს ინტერნეტ-ბანკინგს ახალი კლიენტების მოზიდვის ხერხად.

თვითონ ბანკირებს უარყოფითი შეხედულება აქვთ ინტერნეტ-ბანკინგის მომგებიანობაზე. მათი მხოლოდ 2,4%-ია ღრმად დარწმუნებული ამ მიმართულების მომგებიანობაში, 27%-ს უჭირს ამაზე პასუხის გაცემა, ბანკირთა 31% კი დარწმუნებულია, რომ ამ მომენტისთვის არამომგებიანი მიმართულება მომგებიანი გახდება უახლოეს მომავალში, 39% კი ამასაც არ ელის.

დანვრილებით განვიხილოთ ინტერნეტ-ბანკინგის თანმხლები პრობლემები. ისინი უკვე მრავლადაა დაგროვილი. მათი ნაწილი უკავშირდება საბანკო საქმის სპეციფიკას, ნაწილი კი ინტერნეტის ქსელის თავისებურებებითაა განპირობებული.

არცთუ დიდი ხნის წინ ბანკებს შედარებით მშვიდად შეეძლოთ საბანკო ინტერნეტ-მომსახურებაზე მოსახლეობის მცირე, მაგრამ მაინც არსებული მოთხოვნის უგულებელყოფა. ბოლო დრომდე ეს საგრძნობ გავლენას ვერ ახდენდა მათ საბაზრო მდგომარეობაზე. მაგრამ ვითარება იცვლება: რუსეთში საშუალო კლასი სულ უფრო თავდაჯერებული ხდება, მატულობს როგორც ყოველდღიური მოთხოვნილების, ისე ხანგრძლივი გამოყენების საქონლის მოხმარება; იზრდება მოთხოვნა ფასიან მომსახურებაზე. ყოველივე ეს უკვე დღეს აიძულებს მომხმარებლებს, უფრო ხშირად მიმართონ ბანკების (და არა მარტო მათ) მომსახურებას. იმ ნიშნებს, რომლებშიც ბანკები არასაკმარისად აქტიურობენ (გადახდები ანგარიშების გაუხსნელად, გადახდისწინა ფინანსური პროდუქტები, ინტერნეტ-ანგარიშსწორება), ძალიან სწრაფად იკავებენ უფრო მობილური საფინანსო კომპანიები. მაგალითად, „LYTA-ბანკის“ ვიცე-პრეზიდენტის სიტყვებით, ადგილობრივი ბანკების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა „ინტერნეტ-ბანკინგის სუსტად განვითარება საცალო საბანკო სექტორში არასაბანკო საგადასახადო ინტერნეტ-სისტემების მხრი-

დან მზარდი კონკურენციის ფონზე”.

რუსეთის იმ ბანკების საქმიანობის რაოდენობრივი მაჩვენებლები, რომლებიც ინტერნეტ-სერვისის ავითარებენ ფიზიკური პირებისთვის, არსებითად არ შეცვლილა. ყველაზე ოპტიმისტური შეფასებებით, ინტერნეტის ქსელით მომსახურებული ფიზიკური პირების მთლიანი რაოდენობა დღეს დაახლოებით 20 ათასია. შედარებით უკეთ გამოიყურება კლიენტების მიერ ინტერნეტ-სერვისის გამოყენების ფინანსური მაჩვენებლები. ბოლო წელს იმ კლიენტების ანგარიშების მიხედვით განხორციელებული ყოველთვიური მთლიანი ბრუნვა, რომლებიც ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემებს იყენებენ, 3-4-ჯერ გაიზარდა. ამასთან, ბრუნვის საშუალოთვიურმა ზრდამ ბოლო დროს 10-12%-ს მიაღწია.

პროგრამული სისტემების დამუშავება და დანერგვა, ყველაზე პრიმიტიულია გარდა, ყოველთვის მნიშვნელოვან ორგანიზაციულ ძალისხმევას ითხოვს. განანილებული კომპლექსების შემთხვევაში ამ ძალისხმევის მოცულობა მრავალჯერადად მატულობს, გადახდათა სისტემისთვის კი - უზარმაზარი ხდება. ეს იმიტომ, რომ ყოველი მათგანისთვის სავალდებულო ორგანიზაციული ღონისძიებების სისტემებს ემატება მის ყველა მონაწილეს შორის მოქმედებათა კოორდინაცია ან პირობების უზრუნველყოფაც კი ერთობლივი დამუშავების წარმართვისათვის. გარდა ამისა, გადახდების სისტემაში ახალი მონაწილეების მოზიდვა პროფესიულ მოქმედებათა აუცილებლობასთანაა გადაჯაჭვული. ჩნდება ხელისუფლებასთან კონტაქტის სფეროს პრობლემები.

ამ არცთუ ადვილი ამოცანების გადანყვეტა მნიშვნელოვან ხარჯებს ითხოვს. „ГУТА-ბანკისა“ და „ავტობანკის“ წარმომადგენელთა აზრით, მათი უკვე ხანგრძლივად მომუშავე საგადასახდელო კომპლექსები მხოლოდ 2-3 წლის შემდეგ შეძლებენ ხარჯების ანაზღაურებას, თუკი შენარჩუნებული იქნება კლიენტების რაოდენობის ზრდისა და სახსრების ბრუნვის გადიდების არსებული დინამიკა.

ხარჯების ანაზღაურების საკითხი ყველაზე უფრო მტკივნეულია ინტერნეტის გლობალურ მსოფლიო ქსელთან დაკავშირებული პროექტებისთვის. ამასთან, არსებობს სრულიად ადვილად

შესაფასებელი ის უპირატესობები, რომელთა მიღებაც შეუძლია ბანკს ინტერნეტ-გადაწყვეტილების კეთილსინდისიერად რეალიზების დროს. პირველ რიგში ესაა კერძო კლიენტების მომსახურებაზე განუღწევი ეკონომია ამ პროცესის ავტომატიზაციის ხარჯზე. ადამიანის შრომის გამოყენებით ოპერაციის ჩატარება, საერთო შეფასებით, დაახლოებით ერთი დოლარი ჯდება (ეს შეფასება მოიცავს შეცდომის შესაძლებლობასაც). ინტერნეტის მეშვეობით ოპერაციების განხორციელებისას მათი ღირებულება ათობით ცენტამდე ეცემა, ხოლო დიდი მასშტაბების დროს (50 ათასი კაციდან დაწყებული), რისი იმედიც საბოლოო ჯამში აქვთ მსხვილ ბანკებს, რამდენიმე ცენტამდეც კი.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ პროექტის სერიოზული ეკონომიისა და მნიშვნელოვანი ეფექტიანობის მიღწევა მაშინაცაა შესაძლებელი, თუკი გამოვიყენებთ ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარებისადმი კომპლექსურ მიდგომას. კომპლექსური მომსახურების რიცხვში შესაძლებელია იყოს საოჯახო ბანკი, ინტერნეტ-ტერიდინგი, იურიდიული პირების მომსახურების სისტემა და ელექტრონული სავაჭრო მოედნები, ელექტრონული მალაზიები და გადახდის სისტემები ინტერნეტ-ვაჭრობისთვის.

ამგვარად, შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ ბანკის ინტერნეტ-პროექტი გამოისყიდება ირიბი ფაქტორებით: აქტივების გადიდებით, ახალი კლიენტების მოზიდვით, ბრუნვებისა და ტრანსაქციული კომისიების ზრდით, ე.ი. ბანკის სხვა ქვედანაყოფებში გამოვლენილი ფაქტორებით.

ბანკის ინტერნეტ-პროექტის შემუშავებისა და დანერგვის გზაზე ძალიან სერიოზულად დგას საკადრო პრობლემა, ნებისმიერი ამოცანის გადაჭრის ხარისხი და ოპერატიულობა პირდაპირაა დამოკიდებული შესაბამისი სპეციალისტების კვალიფიკაციაზე. ინტერნეტ-ბანკინგის დამუშავებისა და თანხლებისთვის დღეს აუცილებლად საჭირო პროგრამისტები (თანაც არამარტო ინტერნეტ-ტექნოლოგიების სფეროში მომუშავენი), სისტემური ადმინისტრატორები, ვებ-დიზაინერები, ვებ-პროგრამისტები, კომპიუტერული და საკომუნიკაციო დაცვის დარგის ექსპერტები, ეკონომისტები, მარკეტოლოგები და იურისტები. ყველა მათ-

განს კარგად უნდა აქონდეს წარმოდგენილი ინტერნეტის ქსელის სამყარო, რისი მიღწევაც დღეს ყოველთვის ვერ ხერხდება. მაგალითად, ძალიან ძნელია ისეთი იურისტის პოვნა, რომელიც ელექტრონულ კომუნიკაციებს იცნობს. იგივე ეხება ქსელური უსაფრთხოების პროფესიონალებსაც.

ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარების გზაზე ფსიქოლოგიური პრობლემებიც გაჩნდა. ბანკირების წრეში გვხვდება ორი უკიდურესი თვალსაზრისი. პირველი მათგანის მომხრეებს მიაჩნიათ: „ინტერნეტი საშიშია და ჩვენ იგი არ გვჭირდება“. მეორე პოზიცია ამის საპირისპიროა: „ინტერნეტი უალრესად პერსპექტიულია და რადაც არ უნდა დაგვიჯდეს, აუცილებელია ინტერნეტ-ბიზნესის განვითარება“. ეს ორივე რადიკალური მსჯელობა ასახავს მხოლოდ იმ განსხვავებულ სტადიებს, რომლებზეც, ჩვეულებრივ, იმყოფებიან ინტერნეტის ქსელის გაცნობის პროცესში მყოფი ადამიანები. მაგალითად, მისი გამოყენების მიზანშეწონილობის აბსოლუტური უარყოფა იმათ ახასიათებს, ვინც ცუდად იცნობს ინტერნეტის გლობალურ მსოფლიო სისტემას. ფანატიკური რწმენა ჩვეულია იმათთვის, ვის წინაშეც უკვე გაშლილია ინტერნეტის განვითარების დიდი პერსპექტივები. პირველის შედეგი დაბნეულობის გამო შეიძლება გახდეს ბანკის ტექნოლოგიური ჩამორჩენა, მეორისა კი - მნიშვნელოვანი სახსრების ხარჯვა კონკრეტული უკუგების გარეშე.

არსებობს ერთადერთი სწორი ხერხი ინტერნეტის ქსელის მიმართ უფრო პროფესიული დამოკიდებულების გამოსამუშავებლად, - უბრალოდ, უნდა გაგრძელდეს მისი ათვისება.

უფრო რთულად დგას მთლიანად საზოგადოების საკითხი. რუსეთში ქსელის აქტიური აუდიტორია ჯერაც მცირეა: ასე, 800 ათასი - 1 მლნ. კაცი (სააგენტო Monitoring.ru-ს მონაცემებით) და იგი თითქმის მთლიანად მსხვილ ქალაქებშია თავმოყრილი. მათი უმრავლესობა ან პირველი დაბნეულობის სტადიაშია, ან საერთოდ არ ფიქრობს ინტერნეტის ქსელზე. ცხადია, ვითარება თანდათან იცვლება, მაგრამ მაინც ძალიან ნელა. ამას მრავალი მიზეზი აქვს, მათ შორის - ეკონომიკურიც. და მაინც, ის ფაქტი, რომ საბანკო სისტემით სარგებლობენ და ინტერნეტის ქსელში

მუშაობენ სოციალურად ყველაზე უფრო აქტიური ადამიანები, იმის იმედს იძლევა, რომ მათი რაოდენობა საკმარისი აღმოჩნდება თუნდაც დასაწყისისათვის, ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემების განვითარების საწყის ეტაპებზე. არსებობს იმის ალბათობა, რომ ინტერნეტი გაზრდის საბანკო სერვისით დაინტერესებას. გამოკითხვის მონაცემების თანახმად, ბანკირების უდიდეს უმრავლესობას მიაჩნია, რომ ინტერნეტ-მომსახურების მოხერხებულობა უახლოეს მომავალში გადაიქცევა ბანკებში კლიენტების სახსრების მოზიდვის მნიშვნელოვან ფაქტორად.

რაც შეეხება ფსიქოლოგიურ სირთულეებს, მათ ეკუთვნის ქსელში საკუთარი ფულის დაკარგვის შიში. ინტერნეტ-ბანკინგისთვის სულაც არ მოაქვს სარგებლობა მრავალრიცხოვან პუბლიკაციებს კომპიუტერული სისტემებიდან ფულის მოპარვისა და მასობრივ შემტყვევათა შესახებ. თუმცა, ამ პრობლემას საზოგადოებრივი და იურიდიული ფესვები უფრო აქვს, ვიდრე ტექნიკური და რომელიმე სხვა.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, არსებობს სერიოზული ტექნიკური სიძნელეები და პრობლემებიც, რომლებიც ელექტრონული ფრულ ხელმოწერას უკავშირდება.

ძირითადი ტექნიკური პრობლემა რამდენიმეა:

ჯერ ერთი, რეალიზაცია. ჩვეულებრივ სირთულეებს ისეთებიც ემატება, რომლებიც ინსტრუმენტისა და პროგრამული ტექნოლოგიის შერჩევას უკავშირდება.

მეორე, საჭირო კონფიგურაციის შერჩევა. სირთულე მდგომარეობს ინტერნეტ-კომპლექსებისათვის სისტემური პროგრამული უზრუნველყოფის უზარმაზარ მრავალფეროვნებაში. მასვე მიეკუთვნება ვებ-სერვერის, პროქსი-სერვერის, ბრანდმაშერის, საფოსტო სერვერის, FTP-სერვერისა და ა.შ. და ა.შ. შერჩევის პრობლემა. ამის გამო აქ, ჩვეულებრივ, დომინირებას იწყებენ საკადრო და ფინანსური მიდგომები - უპირატესობა ენიჭება ისეთ სისტემებს, რომლებიც ან ცნობილია ავტომატიზაციის განყოფილებათა თანამშრომლებისათვის, ან უფრო ადვილად ასათვისებელი იქნება, ან ბანკს უფრო იაფი დაუჯდება მათი მომსახურე სპეციალისტები.

მესამე, დაცვა. სერიოზული სპეციალისტები უკვე უარს ამბობენ ტექნიკურ ასპექტში მის განხილვაზე. ერთ-ერთი R-Style Software Lab.-სემინარის მონაწილეებმა უსაფრთხოების პრობლემა შეაფასეს როგორც საყურადღებო, მაგრამ არა-სხვა დანარჩენზე უფრო მწვავე.

რაც შეეხება ელექტრონულ-ციფრულ ხელმოწერასთან დაკავშირებულ პრობლემებს, მის შესახებ მიღებული კანონი ბევრ კამათს შეიძლება იწვევდეს. ამ ხელმოწერის ჩამოყალიბებამდე პრაქტიკულად აუცილებელი იქნება ხელშეკრულების სამართლებრივი ანალიზი, რაც რამდენადმე გაძნელებულია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ნებისმიერ მხარეს უამრავი შესაძლებლობა ექმნება ბოროტმოქმედების ჩასადენად.

უნდა შევეხოთ ლიცენზირების საკითხსაც. კანონმდებლობის თანახმად, ინფორმაციის კრიპტოგრაფიული დაცვის საწინააღმდეგობრივ ტექნიკურ მომსახურებას ლიცენზირებას საჭიროებს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ასეთი ლიცენზია ინფორმაცია გაცვლის ყოველმა მონაწილემ უნდა აიღოს, - საკმარისია, თუ ეს ლიცენზია სისტემის ორგანიზატორს ექნება.

ინტერნეტ-ბანკინგში არის იმიჯის ელემენტიც. როცა გროვდება ამ მომსახურების შემსრულებელი ბანკების კრიტიკული მასა, მაშინ სხვა დანარჩენი ბანკები წაგებას იწყებენ. ისინი კარგავენ კლიენტებს და ეს უკვე წმინდა ზარალია. მოსახლეობასთან მომუშავე მსხვილი ბანკების სექტორი უკვე საკმაოდ ძლიერადაა „ინტერნეტიზებული“, რის გამოც ამ მომსახურების უქონლობა უკვე ნიშნავს წაგებას (თუმცა, ჯერ კიდევ ძირითადად იმიჯის თვალსაზრისით).

ახლა განვიხილოთ ინტერნეტ-ბანკინგის პერსპექტივები. აქ აღსანიშნავია დასავლელი ანალიტიკოსების პროგნოზები. მაგალითად, კომპანია Cap Gemini/Ernst & Yang-ის გამოკვლევაში ნათქვამია, რომ ინტერნეტის ქსელის მეშვეობით შესრულებული საბანკო ოპერაციების ხვედრითი წილი 2003 წლისთვის ევროპაში შესაძლოა 25%-მდე ამაღლდეს. იგივე პროგნოზი აშშ-თვის გაცილებით უფრო მოკრძალებულია - სულ რაღაც 12%.

დასავლეთში საბანკო ინტერნეტ-სერვისი, რომელიც

ელექტრონული კომერციის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო დინამიკური სექტორია, ინარჩუნებს დაჩქარებულ განვითარების ტემპებს ინტერნეტით მოსარგებლეთა რაოდენობის ზრდასთან ერთად. მათი ხვედრითი წილი დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების მოსახლეობაში უკვე საშუალოდ 40%-ს შეადგენს. ამასთან, დასავლეთ ევროპის ზოგიერთი ქვეყანა ინტერნეტის გლობალური მსოფლიო ქსელის ათვისებით წინ უსწრებს ჩრდილოეთ ამერიკელ აღიარებულ ლიდერებს: ნორვეგია - მოსახლეობის 48%, აშშ - 45%, შვედეთი - 42%, კანადა - 41%, ფინეთი - 38%, დანია - 35%, დიდი ბრიტანეთი - 25% (2000 წ. დასაწყისის მონაცემები).

ინტერნეტ-პოპულაციის გადიდების პარალელურად მატულობს იმ კლიენტების რაოდენობაც, რომლებიც ინტერნეტის მეშვეობით ახორციელებენ საბანკო ოპერაციებს. ბაზრის განვითარების მეორე მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია იმ ბანკების რაოდენობა, რომლებიც ინტერნეტ-ბანკინგს ავითარებენ. მაგალითად, უკვე 2000 წ. ზაფხულში აშშ-ის 100 უმსხვილესი ბანკიდან 71 ინტერნეტ-სერვისს სთავაზობდა თავის კლიენტებს, მათ შორის 9 ბანკი 10 უმსხვილესის ჯგუფის წარმომადგენელია, რომელთა შორისაა ამერიკის საბანკო ბიზნესის ლიდერები: Citicorp Bank of America, Case, Bank one, First Union. Wells Fargo. მაგრამ ევროპის ბანკები არათუ არ ჩამორჩებიან თავიანთ ამერიკელ კოლეგებს ბანკების რაოდენობითაცა და ამ სფეროში მიღწეული ბრუნვითაც, არამედ უსწრებენ კიდევ მათ. მაგალითად, Cap Gemini/Ernst & Yang-ის მონაცემებით, ევროპელებმა ბოლოს და ბოლოს გაუსწრეს თავიანთ ამერიკელ კონკურენტებს ინტერნეტის ქსელის გამოყენებით შესრულებული საბანკო ოპერაციების ხვედრითი წილით, ევროპაში ყველა საბანკო ოპერაციის 4%-ს ახორციელებენ ინტერნეტის მეშვეობით, აშშ-ში კი - 3%-ს (21 ქვეყნის 125 ბანკიდან მიღებული ცნობების მიხედვით). სულ მსოფლიოში დღეს 1500-ზე მეტი ისეთი ბანკია, რომლებსაც თავიანთ არსენალში ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურება აქვთ.

ინტერნეტ-ბანკინგი სულ უფრო ფართოდ ვრცელდება რუსეთშიც. დღეს უკვე 40-მდე ბანკი ახორციელებს ამა თუ იმ

ფორმის დაშორებულ საბანკო სერვისს ინტერნეტის ქსელის გამოყენებით. ამასთან, ამ ბანკების ნახევარზე მეტი ინტერნეტ-ბანკინგის მომსახურების განვითარებას ამჯობინებს მხოლოდ და მხოლოდ იურიდიული პირებისათვის და ამ დროისათვის გაუმართლებლად მიიჩნევს ფიზიკურ პირებზე პოზიციონირებას. ამგვარი შერჩევითი მიდგომის მიზეზია ბანკებსა და ფიზიკურ პირებს შორის ურთიერთობათა ის „გაცივება“, რაც 1998 წ. შემდეგ დაიწყო. მთლიანობაში მონაცემები იმას მონიშნობენ, რომ ახალი მომსახურების მოსინჯვის მცდელობიდან ბანკების კლიენტები სულ უფრო აქტიურად გადადიან ინტერნეტ-მომსახურების რეგულარულად გამოყენებაზე.

ინტერნეტ-ბანკინგის განვითარების გაანალიზებით შეგვიძლია გამოვყოთ მისი სისტემების ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი მახასიათებლები, რომლებიც აუცილებელია კლიენტებისათვის:

1) ფუნქციური შესაძლებლობები (კლიენტებისთვის ხელმისაწვდომი ოპერაციები);

2) სისტემით სარგებლობის მოხერხებულობა (მოსარგებლის ინტერფეისი);

3) ფინანსური ინფორმაციის შენახვისა და გადაცემის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

სწორედ ამ მაჩვენებლების მნიშვნელოვნებას ადასტურებს მოსარგებლეთა მრავალრიცხოვანი გამოკითხვის შედეგები და იმ სპეციალისტების მიერ ჩატარებული დეტალური ანალიზი, რომლებიც ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემებს ამუშავებენ.

რაც უფრო ფართოა ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემის ფუნქციური შესაძლებლობები, ე.ი. რაც უფრო მეტ მომსახურებაზე მიუწვდება ხელი ბანკის კლიენტს ინტერნეტის მეშვეობით, მით უფრო სრულფასოვნად და სასურველად გვევლინება ასეთი სისტემა. მართლაც, საბანკო ინტერნეტ-სერვისის ფუნქციურ შესაძლებლობათა შეგნებულად ან იძულებით შეზღუდვა ძალიან ამცირებს ამგვარი სისტემების მიმზიდველობას, რადგან ზოგიერთი საბანკო მომსახურებისათვის კლიენტს მაინც მოუხდება ბანკში მისვლა. ამიტომ ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემების კონკურენტუნარიანობის მიღწევის მიზნით ბანკები ცდილობენ

მათ აღჭურვას მომსახურების პრაქტიკულად მთელი იმ სექტორით, რომელიც კლიენტებისთვის ბანკის ოფისშია ხელმისაწვდომი. ასეთებია: საკუთარ ანგარიშებზე მყოფ სახსრებზე მიმდინარე ოპერაციები (ამონანერების გაკეთება, საკუთარ ანგარიშებზე გადაყვანა, პლასტიკურ ბარათებზე მუშაობა), სახსრების ინვესტირება (დეპოზიტები, ფასიანი ქაღალდები), კონტრაგენტებთან ანგარიშსწორება (ერთჯერადი და პერიოდული გადახდები) და ა.შ.

ინტერნეტ-ბანკინგის ამა თუ იმ სისტემის მოხერხებულობა, როგორც წესი, შემდეგში მუდგანდება:

- მოსარგებლის რამდენად მეგობრული ინტერფეისი აქვს სისტემის კლიენტთა წრეს;

- რამდენად მარტივი და გასაგებია პროგამული უზრუნველყოფის დანადგარი და მისი გამართვა;

- რამდენად უბრალო და მოსახერხებელია სისტემაში ოპერაციების შესრულების ჩვეულებრივი ხერხები ამა თუ იმ საბანკო მომსახურების მისაღებად, განსაკუთრებით - ახალბედა მოსარგებლებებისათვის.

ინტერნეტ-ბანკინგის სწორედ ეს მახასიათებელი - გამოყენების მოხერხებულობა - გვევლინება ჩვენი სისტემების ერთ-ერთ ყველაზე სუსტ ადგილად. აღსანიშნავია, რომ იმ რთული სისტემების შექმნაში, რომლებიც კომპიუტერულ ტექნოლოგიებში არასპეციალისტების მიერ მასობრივად გამოყენებისთვისაა განკუთვნილი, პროგრამისტების გარდა მონაწილეობას უნდა იღებდეს საინფორმაციო სისტემების დამპროექტებლების, მარკეტოლოგების, ფსიქოლოგებისა და მოსარგებლის გრაფიკული ინტერფეისების დამუშავების სფეროს სპეციალისტებისგან შემდგარი გუნდიც. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეგვიძლია ვიქონიოთ ისეთი პროდუქტის შექმნის იმედი, რომელიც შეძლებს მოსარგებლეთა სიმპათიების მოხვეჭას და, ეფექტიანი სტრატეგიის პირობებში შესაბამისი ბაზრების დაპყრობას.

ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემების შექმნისა და ექსპლუატაციის დროს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს უსაფრთხოების ორგანიზაციის საკითხებს. საჭიროა გონივრული ძალისხმევის გამოყ-

ენება რისკების შესამცირებლად პროფესიულ გადამწყვეტილება-თა დანერგვის ხარჯზე და ამ რისკების დაზღვევა.

ინტერნეტ-ბანკინგი არის საბანკო მომსახურების განევა ინტერნეტის ქსელის მეშვეობით, როდესაც კვირის ნებისმიერ დღეს და დღე-ღამის ნებისმიერ მომენტში შესაძლებელია მასში ჩართვა იმ ნებისმიერი ადგილიდან, სადაც კი ინტერნეტი ხელმისაწვდომია. ინტერნეტ-ბანკინგს მთელი რიგი უპირატესობები აქვს: 1) დროის ეკონომია; 2) ანგარიშების სადღეღამისო კონტროლი; 3) ნებისმიერი online-გადახდის გატარება შეუფერხებლად და მათი განხორციელება ანგარიშის მფლობელის პირადი მონაწილეობის გარეშე.

ინტერნეტ-ბანკინგის ძირითადი პრობლემებია: 1) მომსახურების განევის არასაკმარისობა; 2) ბაზრის პერსონალური სეგმენტის ცუდად განვითარება. მაგალითად, რუსეთის ბანკები ამჟობინებენ კორპორაციულ კლიენტებს, ე.ი. იმ იურიდიულ პირებს, რომლებსაც ფულის მასის დიდი ბრუნვა აქვთ და მეტად უმნიშვნელო ყურადღებას უთმობენ ცალკეულ მოქალაქეებს. ამ გარემოებას ის განაპირობებს, რომ წვრილი კლიენტების უმნიშვნელო ფინანსურ ოპერაციებს მომეტებული ყურადღება და დიდი საოპერაციო ძალისხმევა სჭირდება; 3) უსაფრთხოობა და ელექტრონულ-ციფრულ ხელმოწერასთან დაკავშირებული პრობლემები.

ბანკის მიერ ამა თუ იმ სისტემის არჩევის უდავო კრიტერიუმებია: 1) მისი ფუნქციური შესაძლებლობები (კლიენტებისათვის ხელმისაწვდომი ოპერაციები); 2) სისტემით სარგებლობის მოხერხებულობა (მოსარგებლეთა ინტერფეისი); 3) საფინანსო ინფორმაციის შენახვისა და გადაცემის უსაფრთხოობის უზრუნველყოფა.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ამ კრიტერიუმებზე დამოკიდებულიებით ყალიბდება იმ ბანკის მომსახურებაზე ფასების დაწესების პოლიტიკა, რომელიც ამ მომსახურებას განახორციელებს. ჩვენი სისტემების ერთ-ერთი სუსტი ადგილი (იშვიათი გამონაკლისის გარდა) არის სწორედ გამოყენების მოხერხებულობა.

ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემების დაცვამ უნდა უზრუნველყოს:

- ურთიერთმოქმედი სუბიექტების (კლიენტისა და ბანკის) ერთ-მნიშვნელოვანი იდენტიფიკაცია;
- გადასაცემი საფინანსო ინფორმაციის დაშიფვრა;
- ინფორმაციის გადაცემის არხების უსაფრთხოობა;
- ინფორმაციის მატარებლების დაცვა.

19.7. ბანკომატი, როგორც გადახდის ელექტრონული სისტემის ელემენტი

ბანკომატი (ATM-Automated Teller Machine) მრავალფუნქციური ავტომატია, ე.წ. ავტობანკი, რომელსაც მართავს მაგნიტური პლასტიკური ბარათების ახალი თაობა. პირველად ბანკომატი XX ს. 60-იან წლებში გამოჩნდა, რომელთა უმრავლესობა მხოლოდ ნაღდი ფულის მცირე თანხებს გასცემდა. 60-იანი წლების ბოლოს და 70-იანი წლების დასაწყისში მრავალი სიძნელე შეიმჩნეოდა სალაროს ავტომატების გამოყენებასთან დაკავშირებით (ავტომატების გატეხვა, პერსონალური ბარათების ხშირი დაზიანება ან მათი დაყოვნება ოპერაციის შესრულების შემდეგ). ამის შემდეგ კლიენტების უმრავლესობა ამჯობინებდა თავიანთი ოპერაციების შესრულებას ტრადიციული მეთოდით – უშუალოდ ბანკში.

მარტივი საბანკო ოპერაციების შესრულებისათვის ბანკომატების გამოყენება განაპირობებს ბანკის მუშაკთა გამოთავისუფლებას, ეს კი საშუალებას აძლევს მათ უფრო სპეციალიზებული სახეობის მომსახურებაზე გააძლიერონ თავიანთი ძალისხმევა. ამავ დროს, გრძელვადიან პერსპექტივაში მცირდება მოსახლეობის მომსახურებაზე განეული ხარჯები.

მოლარე-ავტომატების გამოყენება ასახავს ბანკების მცდელობას უფრო ახლოს მიიტანონ თავიანთი მომსახურება კლიენტებთან. ბანკომატის გამოყენებით ფართოვდება მომხმარებლების საბანკო ოპერაციების შესრულების არეალი, მაგალითად, ნაღდი ფულის მიღებასთან ან ანაბრის შეტანასთან დაკავშირებით. რაც შეეხება ბანკს, მისთვის ბანკომატი ის ეფექტიანი საშუალებაა, რომელიც მისი განყოფილებების პერსონალს ამცირებს და დიდ

მოგებას აძლევს ბანკს, თანაც პოზიციებს ანარჩუნებინებს სამომხმარებლო ბაზარზე და უპირატესობებს ანიჭებს მას საკონკურენტო ბრძოლაში. ATM-ის ასე ელვისებურად განვითარება იმიტაც აისახება, რომ ბანკები ალტერნატივის შექმნას ცდილობენ შაბათ-კვირას დაკეტილი საბანკო დანესებულებებისათვის. ATM-ის შექმნაზე ბანკის მიერ განეული დანახარჯების თვალსაზრისით ავტომატების გამოყენება ეფექტიანად ითვლება, რადგანაც ამ პირობებში აუცილებელი აღარაა დამატებითი ხარჯების განევა შენობებსა და მომსახურე პერსონალზე. სწორედ ამიტომ ინგლისის ბანკები დღეს გაცილებით მეტი მოცულობის ოპერაციებს ასრულებენ, არადა საბანკო დანესებულებების ფართობები და მათში მომუშავეთა რიცხოვნობა 70-იანი წლების დონეზეა დარჩენილი.

კლიენტის თვალსაზრისით, ATM-ით სარგებლობას მრავალი უპირატესობა აქვს ბანკში შესრულებულ მომსახურებასთან შედარებით. უპირველეს ყოვლისა, ესაა მომსახურების სისწრაფე და მოხერხებულობა, ოპერაციის შესრულების შესაძლებლობა დღე-ღამის ნებისმიერ დროს, ATM-თან დაკავშირების სიმარტივე ქსელების გაერთიანების გამო. ამიტომ ბანკების კლიენტები ბოლო წლებში უფრო ხშირად ავტომატებს მიმართავენ მომსახურებისთვის, ვიდრე ბანკის განყოფილებებს. ამასთან, ბანკების კლიენტების ნახევარზე მეტი რეგულარულად სარგებლობს ბანკომატების მომსახურებით.

ATM-ის გამოყენების ნაკლოვანებებს მიეკუთნება: ა) კლიენტის ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერა ოპერაციის ჩატარების დღევე (გარდა შაბათ-კვირისა) და არა გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, როგორც ბანკის განყოფილებაში შესრულებული მომსახურების დროს ხდება (გარდა იმ განყოფილებისა, რომელშიც კლიენტის ანგარიშია გახსნილი); ბ) ბარათების დაკარგვის და მოპარვის შესაძლებლობა; გ) პრობლემის წარმოქმნა, თუ საჭირო მომენტში ბანკომატი რაიმე მიზეზით არ მუშაობდა.

მომავალში განზრახულია ბანკომატების რაოდენობის გადიდება, მათი საიმედოობის ამაღლება და შეუჩერებლივ მუშაობა, ATM-ის ქსელის გაფართოება. იმისათვის, რომ უფრო სრულად გამ-

ოიყენოს ბანკომატების პოტენციალი, ბანკმა ერთ-ერთს უნდა დაუკავშიროს ATM-ის მიერ შესრულებული, განყოფილებების მიერ განეული, კლიენტებისათვის შინ შესრულებული საბანკო მომსახურება და მომსახურების განევის სხვა ხერხები და ამით შექმნას კლიენტის მომსახურების ერთიანი სისტემა.

19.8. ბანკთაშორისი ელექტრონული გზავნილები სავაჭრო ორგანიზაციებში

უახლესი ელექტრონული ტექნიკის გამოყენებით ბანკების კლიენტების მომსახურების უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა მათთვის ელექტრონული მომსახურების განევა მაღაზიებში. სავაჭრო ორანიზაციებში ფულადი სახსრების ბანკთაშორისი ელექტრონული გზავნილების სისტემებში ხორციელდება ფულადი სახსრების გადარიცხვა მყიდველის ანგარიშიდან გამყიდველის ანგარიშზე საქონლის ყიდვის მომენტში. მყიდველის სურვილის შესაბამისად შესაძლებელია ფულის გადახდის განვადებაც. ოპერაციების უმრავლესობა აქ პლასტიკური ბარათების მეშვეობით სრულდება, რომლებიც დასავლეთის მაღალგანვითარებული ქვეყნების საგადასახდელო ბრუნვის ორგანიზაციებში მონინავე პოზიციებს იკავებენ და თანდათან დევნიან ჩეკებს და მათ ნიგნაკებს. ბოლო წლებში მიმდინარეობს მუშაობა მრავალმიზნობრივი ბარათების დასანერგად, რომლებსაც გამოიყენებენ როგორც საკრედიტო, საგადახდელო და საგარანტიო საჩეკო ბარათებად.

ამ სისტემებით სარგებლობის დროს სახსრების გადარიცხვის პროცედურის აუცილებელი ელემენტია ბარათი. გამყიდველი მას ატარებს სპეციალურ ტერმინალში და ამონმებს ბარათის მსყიდველობით უნარს, რის შემდეგაც ხორციელდება გადარიცხვა. მთელი ოპერაცია 30 წმ-ზე მეტს არ გრძელდება.

სისტემებით სარგებლობას მთელი რიგი უპირატესობები აქვს კლიენტისთვის:

1. ოპერაციის შესრულების სინრაფე. ამჟამად, ერთი ოპერაცია ხანგრძლივობა ამ სისტემების გამოყენებისას 15-30 წამს (საშუალოდ 22 წამს) შეადგენს, მაშინ როდესაც ნაღდი ფულის

გამოყენებისას ერთ ოპერაციას სჭირდება 30, საკრედიტო ბარათების – 75 და ჩეკების – 90 წამი.

2. ბანკისათვის გადასახდელი თანხის შემცირება. ელექტრონული სისტემების გამოყენებით შესრულებული ფულის გადახდა ოპერაციები ბანკს გაცილებით იაფი უჯდება, ვიდრე ანალოგიური ოპერაციები ნაღდ ფულზე ან ქალაქის სხვა საგადასახდლო საშუალებებზე.

3. ფულადი სახსრების უფრო სწრაფად ჩარიცხვა გამყიდველის ანგარიშზე, რადგანაც ოპერაცია ავტომატურად სრულდება საქონლის შექენის მომენტში.

4. ქალაქის დოკუმენტბრუნვის და მიმოქცევის ხარჯების შემცირება.

5. გადახდის გარანტია და საიმედოდ დაცვა კლიენტის ანგარიშის არასანქცირებული ხელყოფისაგან.

6. საქონლის შექენის შესაძლებლობა ნაღდი ფულის თან არქონისას.

ამ და სხვა უპირატესობებმა (მაგალითად, ინფორმაციის დამუშავების დიდმა სისწრაფემ, ნავაჭრის დაუყოვნებელმა ინკასაციამ) უზრუნველყვეს მოსახლეობის ელექტრონული საბანკო მომსახურების ამ სფეროს სწრაფად განვითარება. ამჟამად კომერსანტებს მიაჩნიათ, რომ ტერმინალის დაყენება ეფექტიანია, თუ იგი 10 წამის განმავლობაში უზრუნველყოფს ოპერაციის შესრულებას. თავის მხრივ, ბანკები ყოველმხრივ სტიმულს აძლევენ სავაჭრო ორგანიზაციებთან ამგვარი ურთიერთობების განვითარებას, რათა გააძლიერონ მათი დაინტერესება ელექტრონული მოწყობილობის დადგმით და ანგარიშსწორებისა და ფულის გადახდის ახალი სისტემების დანერგვით.

აშშ-ში მაგალითად, უკვე შუა 80-იან წლებში 10-დან 9 მსხვილ სავაჭრო ფირმას დადგმული ჰქონდა ტერმინალური მოწყობილობა EFTPOS (Electronic Funds Transfer at Point of Sale), ამჟამად კი სავაჭრო ორგანიზაციების დიდ უმრავლესობას თავიანთი მაღაზიები აუცილებელი მოწყობილობით აქვთ აღჭურვილი.

ამასთან, EFTPOS-სისტემების გამოყენებაში უკვე გაჩნდა მთელი რიგი პირობები. ჯერ ერთი, ბანკებმა და საცალო ვაჭრობის ორგა-

ნიზაციებმა უკვე დიდი კაპიტალი დააბანდეს ATM-ის და სხვა ტექნიკის შექმნაში, ტექნოლოგიის პროგრესი კი უფრო თანამედროვე და უფრო ძვირად ღირებული ტექნიკის დანერგვას მოითხოვს. ამიტომ ახლა განსაკუთრების მწვევე გახდა ახალ ტექნიკაზე განეული ხარჯების ბანკების, სავაჭრო ფირმებისა და სახელმწიფოს მხრიდან დაფარვის პრობლემა. მეორე, არ არსებობს მონყობილობის 100%-იანი საიმედოობის გარანტია. მესამე, ფულადი სახსრების გამჭვირვალობის ზრდამ შესაძლოა გამოიწვიოს ოპერაციების კონფიდენციალურობის დარღვევა, ოპერაციების არასანქცირებულად შესრულება ბარათების მოპარვის და ა.შ. მეოთხე, რადგანაც მყიდველები ითხოვენ ფულის გადახდის დამადასტურებელი დოკუმენტების გაფორმებას, ქალაქის დოკუმენტბრუნვის მკვეთრად შემცირება ჯერ კიდევ არ შეიმჩნევა.

ამის მიუხედავად, დიდ ბრიტანეთში ჩატარებულმა გამოკითხვებმა აჩვენა, რომ ბოლო 5 წელიწადში EFTPOS-ით სარგებლობის მსურველთა რაოდენობა გაორმაგდა და ზრდასრული მოსახლეობის თითქმის 25% შეადგინა. ამჟამად ეს საკითხი ერთმნიშვნელოვნადაა გადანყვეტილი საცალო ვაჭრობის ორგანიზაციებში ფულადი სახსრების ბანკთაშორისი ელექტრონული გზავნილების სისტემების განვითარების სასარგებლოდ.

19. „Home Banking“- კლიენტების საბანკო მომსახურება ადგილზე და საგუშაო ადგილებზე

ადგილზე კლიენტების საბანკო მომსახურების („Home banking“) შემოღება მოსახლეობის საბანკო მომსახურების დამოუკიდებელი ფორმაა, რომელიც ბანკების პაექრობაა კლიენტების შინმომსახურებაში პირველობის მოსაპოვებლად. 1982 წელს სამშენებლო საზოგადოება Nottingham Building Society-მ შოტლანდიის ბანკთან და ბრიტანეთის სატელეფონო კომპანია British Telecom-თან ერთად დანერგა სისტემა Home link, რომელმაც ფუნქციონირება დაიწყო 1983 წლიდან. შემდეგ ასეთივე სისტემების დანერგვა დაიწყო მსხვილმა კომერციულმა ბანკებმა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებმა.

ადგილზე ელექტრონული საბანკო მომსახურებით მოსარგე-

ბლები თვითონვე იძენენ საჭირო მონყობილობას, ბანკი კი კონსულტაციებს უწევს მათ. საშინაო ტერმინალების მონყობაში და აუცილებელი საპროგრამო უზრუნველყოფის შექმნაში კლიენტის იყენებს პერსონალურ კომპიუტერს, მონიტორის ან ტელევიზორის ეკრანს და ტელესაკომუნიკაციო ხაზებით (ტელეფონით ან ვიდეოთი) ერთვება ბანკის კომპიუტერში. ამ შემთხვევაში ბანკის ოპერაციები შეიძლება კვირის შვიდივე დღეს ხორციელდებოდეს 24 საათის განმავლობაში. ყოველი ოპერაციის წინ ანგარიშის მფლობელი იყენებს „გასაღებს“, რათა არ მოხდეს სისტემაში ვისიმე არაუფლებამოსილად ჩართვა. ამ სისტემის გამოყენებით შესაძლებელია ვმართოთ მიმდინარე ანგარიში, ანაბარი, კლიენტის ანგარიშსწორება ბიუჯეტთან, გადახდისა და დანაზოგის ანგარიშები.

ბანკის კომპიუტერულ სისტემასთან პერსონალური კომპიუტერის მიერთების დროს შესრულებული ოპერაციებიდან შეიძლება გამოვყოთ: დღეისათვის ანგარიშის ბალანსის მიღება; იმ ინსტრუქციებისა და წესების დეტალების გაცნობა, რომელთა შესაბამისადაც შესაძლებელია ცვლილებების, შესწორებების და ა.შ. შეტანა; ჩეკების წიგნაკის და დროის გარკვეულ პერიოდში ანგარიშზე არსებული სახსრების მოძრაობის შესახებ ანგარიშის შეკვეთა; კლიენტების ანგარიშიდან ანგარიშზე ფულის გადარიცხვა; ამა თუ იმ კომპანიის (მაგალითად, საკრედიტო და სხვა პლასტიკური ბარათების გამომშვები კომპანიების) მიერ განეული მომსახურების ღირებულების გადახდა (მათ შორის – წინასწარ); ოპერაციების შესრულება ფასიან ქალაქებზე და ა.შ. კლიენტების სალაროს შინ მომსახურება მთელ რიგ შემთხვევებში შეზღუდული არაა ეროვნული ვალუტით გახსნილი მათი ანგარიშებით.

იაპონიის ბანკები, მაგალითად თავიანთ კლიენტებს აძლევენ ლონდონში, ნიუ-იორკში თუ სხვაგან გახსნილი ანგარიშების მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციას. ამგვარად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შინიდან გაუსვლელად კლიენტის საბანკო მომსახურებაში პრაქტიკულად სერიოზული დაბრკოლება არ არსებობს. კლიენტს დღე-ღამის ნებისმიერ მომენტში შეუძლია ნებისმიერი საბანკო ოპერაციის შესრულება, ბანკი კი მხოლოდ ამის

შემდეგ აკონტროლებს მას.

ამუამად, საფრანგეთში ბანკთან პირდაპირი კავშირი აქვს დამყარებული დაახლოებით 300 ათას კლიენტს. აშშ-ში 80-იანი წლების ბოლოს ამგვარი მომსახურებით სარგებლობდა 33 ათასი ამერიკელი, ამ მომსახურების განხორციელების ელექტრონული პროგრამები კი 41 ბანკს ჰქონდა. დღეს ყველა მსხვილი ბანკი სთავაზობს თავის კლიენტებს შინმომსახურებას.

სისტემა „ბანკი – კლიენტი“ შესაძლებლობას აძლევს კლიენტს:

- საგადამხდელო დოკუმენტები გადაუგზავნოს ბანკს;
- მიიღოს მისი ანგარიშებიდან ამონაწერიები;
- მიიღოს საგადამხდელო დოკუმენტების ელექტრონული ასლები მის ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის დროს;
- ელექტრონული შეტყობინების ასლები გაუცვალოს ბანკს;
- მიიღოს საცნობარო ინფორმაცია;
- განახორციელოს ინფორმაციის ექსპორტი (იმპორტი).

ბანკის ნებისმიერი კლიენტისათვის (იურიდიული პირი იქნება ეს თუ ფიზიკური) ასეთი სისტემებით სარგებლობისგან თავის შეკავების ერთ-ერთი ფაქტორია სისტემის მომსახურებით სარგებლობისათვის დანესებული გადასახადი. ბიზნესმენისთვის ელექტრონული საბანკო მომსახურების ამ სახეობის დიდი უპირატესობაა, სხვა რამესთან ერთად, ნებისმიერი ინფორმაციის მიღება ნებისმიერ დროს. ბანკებისთვის შედარებით ძნელია ამ სისტემის ეფექტიანობის შეფასება. ერთია, რომ მცირდება შენობებზე, ნაგებობებზე, მოსამსახურეებზე, დოკუმენტბრუნვაზე და ა.შ. განეული ხარჯები, მაგრამ, მეორე მხრივ, კლიენტებს შესაძლებლობა აქვთ სწრაფად გადაიტანონ თავიანთი სახსრები პროცენტების არმომტანი ანგარიშებიდან შემოსავლიან ანგარიშებზე. სერიოზულად გაანალიზებას საჭიროებს, აგრეთვე, იმ საზღვარგარეთული ბანკების და სხვა საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების მხრიდან განეული კონკურენცია, რომლებიც ანალოგიურ მომსახურებას ეწევიან კლიენტის ბინაზე და ოფისში.

ბინაზე საბანკო მომსახურების განვითარებისა და გაუმჯობესების მნიშვნელოვანი პრობლემაა საკომუნიკაციო სისტემების მოდერნიზაცია. ცნობილია, რომ ბინაზე და ოფისში მომ-

სახურების განევა კლიენტებისათვის დიდი ხანია გახდა ხელმისაწვდომი. ისინი ფოსტით (ან ტელეფონით) იღებდნენ ინფორმაციას თავიანთ ანგარიშებზე სახსრების მოძრაობის შესახებ და თვითონვე გზავნიდნენ ბანკში ჩეკებს. ამ ტიპის ურთიერთობა დიდძალ ქალაქის დოკუმენტებს მოითხოვდა. თანამედროვე ტელესაკომუნიკაციო სისტემები, სპეციალისტების აზრით, აუცილებლად გართულდება და ფართოდ გავრცელდება ყველა ქვეყანაში. ეჭვს არ იწვევს ის, რომ მომავალში ბინაზე და ოფისში კლიენტების მომსახურება საცალო საბანკო მომსახურების მოსახლეობის მომსახურების – ძირითად ფორმად გადაიქცევა. სწორედ ის გააერთიანებს ბინაზე საბანკო ვიდეომომსახურების ერთიან სისტემად ბანკომატების, საკრედიტო და საგადაამხდლო ბარათების გამოყენებაზე დაფუძნებულ მომსახურებას და ბანკების განყოფილებების მიერ განეულ მომსახურებას.

დასავლელი ეკონომისტების აზრით, ახლო მომავალში საბანკო დაწესებულებებს რევოლუციური ცვლილებები მოელის. ტელეკომუნიკაციებისა და პერსონალური კომპიუტერების განვითარება მილიონობით მოსამსახურეს შინ მუშაობის საშუალებას მისცემს. ეს დაახლოებით 4 მლნ. ადგილს გამოათავისუფლებს ოფისებში და საჭირო აღარ იქნება შესაბამისი რაოდენობის ადმინისტრაციული შენობები და სამსახურებრივი ნაგებობები. მოსამსახურისთვის ბინა ის ადგილი იქნება, სადაც თავს მოიყრის და შემდეგ გაიცემა მუშაობისთვის საჭირო ყველა ინფორმაცია. კომპიუტერები ავტომატიზაციაშიც დაიდგმება, რომ არც ერთი სამუშაო ნუთი უქმად არ დაიკარგოს. ნავარაუდევია, რომ ასეთ სიახლეთა შემოღებით შრომის ნაყოფიერება 4-ჯერ გაიზრდება, შემცირდება კომპანიების ზედნადები ხარჯები, მკვეთრად ამაღლდება მათი რენტაბელობა და შემოსავლები.

19.10. ბანკების ფორფეიტინგული ოპერაციები

ფორფეიტირება საერთაშორისო ვაჭრობის დაფინანსებაში არსებული ერთ-ერთი ალტერნატიული მიდგომაა. იგი გულისხმობს ფორფეიტერის (კომერციული ბანკის ან სპეციალიზებული

საფინანსო კომპანიის) მიერ საექსპორტო მოთხოვნების შექმნას იმ პირობით, რომ ექსპორტიორზე გადაუხდელობის შემთხვევაში (ფორფეიტისტზე) რეგრესის უფლება გამოორიცხულია.

ფორფეიტინგის განვითარების უმნიშვნელოვანესი წინამძღვარია საერთაშორისო ინტეგრაციის გაძლიერება, ბანკების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, საექსპორტო ვაჭრობაზე სახელმწიფო შეზღუდვების მოხსნა, აგრეთვე, იმ რისკების ზრდა, რომლებიც ექსპორტიორს ემუქრება.

ამრიგად, ფორფეიტინგი (ფრანგული გამოთქმით – a forfait) კრედიტორისგან იმ ვალის შექმნაა მისთვის დაუბრუნებლად, რომელიც მიმოქცევადი დოკუმენტით – ჩვეულებრივი ან გადასაყვანი თამასუქითაა გამოხატული. ეს იმას ნიშნავს, რომ ვალის მყიდველი (ფორფეიტერი) კისრულობს თავის იმ უფლებაზე (ფორფეიტინგის) ვალდებულებას, რომ მას შეეძლო კრედიტორისთვის რეგრესის მოთხოვნის წარდგენა მოვალისგან დაკმაყოფილების მიღების შეუძლებლობის შემთხვევაში. ბუნებრივია, რომ მიმოქცევადი ვალდებულებების შექმნა ფასჩამოკლებით მიმდინარეობს.

ფორფეიტინგის მექანიზმს ორგვარ გარიგებებში იყენებენ:

– ფინანსურ გარიგებებში – გრძელვადიანი ფინანსური ვალდებულებების სწრაფად რეალიზაციის მიზნით;

– საექსპორტო გარიგებებში – იმ ექსპორტიორისთვის ნაღდი ფულის მიღებაში ხელშეწყობის მიზნით, რომელმაც უცხოელ მყიდველს მისცა კრედიტი.

ფორფეიტინგის ინსტრუმენტებად გამოყენებული მიმოქცევის ძირითადი დოკუმენტებია თამასუქები. გამოორიცხული არაა სხვა ფასიანი ქალაღების გამოყენებაც, ოღონდ მთავარია, რომ ისინი „სუფთა“ (აბსტრაქტული ვალდებულებების შემცველი) იყოს.

ფორფეიტინგი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გაჩნდა. იგი განსაკუთრებით გავრცელდა იმ ქვეყნებში, სადაც შედარებით სუსტია სახელმწიფოს მხრიდან ექსპორტის დაკრედიტება. თავდაპირველად ფორფეიტინგს კომერციული ბანკები ეწეოდნენ, მაგრამ „ა-ფორფე“ ოპერაციების გაფართოების კვალობაზე შესაბამისი სპეციალიზებული ინსტიტუტებიც ჩამოყალიბდა. ესაა,

ძირითადად, კომერციული ბანკების ქალიშვილი კომპანიები. ფორფეიტინგის დროს მოვალე შეიძლება იყოს კარგი რეიტინგის მქონე ქვეყნის იმპორტიორი, რომლის მაგივრადაც მოთხოვნის დაკმაყოფილება კარგი რეიტინგის მქონე ბანკმა ივალდებულა.

ამჟამად ფორფეიტინგის ერთ-ერთი მთავარი ცენტრია ლონდონი. ეს იმან განაპირობა, რომ დიდი ხანია, რაც ევროპის მრავალი ქვეყნის ექსპორტს სიტიდან აფინანსებენ, რომელიც არასდროს აყოვნებს ახალი საბანკო ტექნოლოგიების ათვისებას. ფორფეიტინგული ბიზნესის მნიშვნელოვანი ნაწილი გერმანიასა და შვეიცარიაშია თავმოყრილი.

ამგვარად, ფორფეიტინგი სხვადასხვა ფინანსურ ცენტრებში ვითარდება, თანაც ყოველწლიურად აღინიშნება ასეთ გარიგებათა ზრდა. ამის მიუხედავად, შეცდომა იქნებოდა „ა-ფორფე“ გარიგებების მატება აღნიშნული ცენტრების ზრდასთან დაგვეკავშირებინა. ეს აიხსნება იმ რისკების მომატებით, რაც ექსპორტიორებს მოელის, აგრეთვე, რისკების ზრდის ადეკვატური დაფინანსების წყაროების არარსებობით. ფორფეიტინგს არსებითი უპირატესობები გააჩნია, რაც საშუალოვადიანი დაფინანსების მიმზიდველ ფორმად აქცევს მას. მათ შორის მთავარი ისაა, რომ ფორფეიტერი თავის თავზე იღებს ოპერაციასთან დაკავშირებულ ყველა რისკს. გარდა ამისა, მას მიმზიდველობას მატებს ფიქსირებულ საპროცენტო განაკვეთებზე უარის თქმა ზოგიერთ ქვეყანაში, იმპორტირებული საქონლის ღირებულების გასასტუმრებელი ვალუტის ქრონიკული დეფიციტი მრავალ განვითარებად ქვეყანაში, პოლიტიკური რისკების მომატება და სხვა.

ფორფეიტინგის ვადაა 180 დღიდან 5 წლამდე (ზოგიერთ შემთხვევაში 7 წლამდე). ამჟამად ფორფეიტინგისათვის იღებენ თანხებს, რომლებიც გაცილებით ნაკლებია ადრე მოთხოვნილ 100 000 გერმანულ მარკაზე.

ფორფეიტინგზე გარიგებებს უპირატესად გერმანული მარკებით, შვეიცარული ფრანკებით ან დოლარებით დებენ, რადგანაც ბაზარზე უფრო ნაკლები პოპულარობის მქონე ვალუტის შემთხვევაში ფორფეიტერს დიდი სიძნელეები მოელის რეფინანსირებასთან დაკავშირებით.

ფორფეიტინგული გარიგების გაფორმება რამდენიმე ეტაპად მიმდინარეობს. პირველია გარიგების მომზადება. ამ ეტაპზე ექსპორტიორი, მისი ბანკი ან იმპორტიორი გვევლინებიან გარიგების ინიციატორებად. ექსპორტიორისთვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს გაარკვიოს, თუ რა მოთხოვნები აქვს ფორფეიტერს გარანტიების მიმართ და განსაზღვროს დისკონტის მიახლოებითი ზომა იმპორტიორთან გარიგების საბოლოოდ დადებად. ამ ინფორმაციის გარეშე ექსპორტიორი ვერ შეძლებს კონტრაქტის ფასის განსაზღვრას და მან შეიძლება აღმოაჩინოს, რომ დაფინანსებისთვის დადგენილი მარჟა, რომელიც მის მიერ კონტრაქტის ფასშია შეტანილი, დაუსაბუთებელია. შემდეგ, ამ ეტაპზე მიმდინარეობს ექსპორტიორის განაცხადის განხილვა ფორფეიტერის მიერ. იგი აუცილებლად ადგენს გარიგების ხასიათს (ფინანსურია იგი თუ სასაქონლო), რადგანაც ფინანსური ქალაქების გაყიდვის შემთხვევაში აუცილებელია ხოლმე ამის შესახებ წინასწარ შეტყობინება.

შემდეგი ნაბიჯია მოსალოდნელი გარიგების შესახებ სხვა ინფორმაციის შეგროვება (ვალუტა, დაფინანსების ვადა, იმპორტიორი, ექსპორტიორი, მათი ადგილმდებარეობა და სხვა). ამის შემდეგ ფორფეიტერი ატარებს საკრედიტო ანალიზს და მტკიცე ფასს უსახელებს ექსპორტიორს: გარიგების შესახებ წინასწარი მოლაპარაკების მიღწევისას ხდება მისი დოკუმენტურად გაფორმება. შემდეგ ექსპორტიორი ამზადებს გადასაყვანი თამასუქების სერიებს ან ხელს აწერს შეთანხმებას მყიდველისგან ჩვეულებრივი თამასუქების მიღების შესახებ. გარდა ამისა, ექსპორტიორმა უნდა მიიღოს გარანტია ან ავალი თავის თამასუქებზე.

ამგვარად, ფორფეიტინგული გარიგება საკმაოდ ხანგრძლივ მომზადებას მოითხოვს და მაინც ბოლო წლებში ფორფეიტინგი სულ უფრო მეტად ვრცელდება. ეს იმით აიხსნება, რომ ფორფეიტინგს მრავალი ღირსება აქვს, რაც მას დაფინანსებას მიმზიდველ მეთოდად აქცევს.

ფორფეიტინგების პროცესში მომხდარი დაფინანსება რისკის შემცირებასთან ერთად დიდ უპირატესობებს ანიჭებს ექსპორტიორს ბალანსის სახისა და ლიკვიდობის გაუმჯობესების გამო.

კერძოდ, ეს უპირატესობებია:

– სავალუტო და სხვა რისკების გამორიცხვა ფორფეიტერის მიერ მოთხოვნათა ყიდვის მომენტიდან მოყოლებული;

– გადახდის (გადანეული) ვადის შემცველი მინოდების ოპერაციის შეცვლა ნაღდი ანგარიშსწორების შემცველ ოპერაციად (ექსპორტიორი პროდუქციის მინოდებისთანავე იღებს სახსრება);

– ფორფეიტინგული დაფინანსება ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის საფუძველზე. ამგვარად, მყარი საფუძველი არსებობს კალკულაციისთვის მცურავი საპროცენტო განაკვეთების უქონლობის ნყალობით, რომლებიც სხვაგვარი დაკრედიტების შემთხვევაში შეიძლება იყოს კიდევ;

– დოკუმენტაციის სიმარტივე და მისი გაფორმების სისწრაფე;

– ფორფეიტერის მიერ იმაზე მეტი შემოსავლის მიღება, ვიდრე დაკრედიტების ოპერაციის დროს.

ლიზინგთან შედარებით ფორფეიტინგის დოკუმენტურად გაფორმება უფრო მარტივია. გარდა ამისა, თუ ლიზინგის ხელშეკრულებაში ექსპორტიორის სახელით შემოდის საფინანსო კომპანია, იგი აუცილებლად მოითხოვს ექსპორტიორზე რეგრესის უფლების შენარჩუნებას, ე.ი. ექსპორტიორი ატარებს იმპორტიორის გაკოტრების რისკს. ეს მაშინ, როდესაც ფორფეიტერის დროს რისკს მთლიანად ფორფეიტერი იღებს თავის თავზე. იგივე ეხება ფაქტორინგს, რომლის დროსაც საფინანსო ფირმები იტოვებენ ექსპორტიორზე რეგრესის უფლებას.

ამასთან, ფორფეიტორის თვალსაზრისით, რისკი მაინც საკმაოდ მაღალია. ამიტომ დაფინანსების ამ მეთოდის გამოყენების დროს დიდი ყურადღება ეთმობა პეჯირებას და რისკების მინიმიზაციას.

19.11. ოფციონები, ფიუჩერსები, სვოპები

ოფციონები, ფიუჩერსები და სვოპები ფასებზე (საქონლის), კურსებზე (ვალუტისა და ფასიანი ქაღალდების), განაკვეთებზე (პროცენტების და ა.შ.) სპეკულაციური თამაშის და რისკების პეჯირების მნიშვნელოვანი ფინანსური ინსტრუმენტებია. ისინი წარ-

მოებულ ფასიან ქალაქებს, ე.წ. დერივატივებს წარმოადგენენ.

ფორვარდული ოფციონი (option) იმ ორ კონტრაგენტს შორის დადებული კონტრაქტია, რომელთაგან ერთ-ერთი გამოინვევს და ყიდის ოფციონს (ამ დროს იგი ოფციონის გამყიდველად გვევლინება), მეორე კი ყიდულობს მას და უფლებას იძენს, ოფციონის პირობებით დათქმულ ვადაში ან იყიდოს ოფციონის გამყიდველისგან გარკვეული თანხის საზღვარგარეთული ვალუტა ფიქსირებული ფასით (ყიდვაზე სავალუტო ოფციონის შემთხვევაში), ან მიყიდოს ოფციონის გამყიდველს გარკვეული თანხის ვალუტა (ოფციონი ყიდვაზე). ამგვარად, ოფციონის თავისებურება ისაა, რომ ყიდვა-გაყიდვის გარიგებაში მყიდველი იძენს არა საკუთრების ტიტულს (ე.ი. უცხოურ ვალუტას), არამედ მისი შეძენის უფლებას. ამ დროს ოფციონის მყიდველი გამყიდველს უხდის თავისებურ საკომისიოს, რომელსაც პრემიას უწოდებენ. ამ გარიგებაში კონტრაქტის გამყიდველი თავის თავზე იღებს ოფციონის პირობებზე დამოკიდებულ ვალდებულებებს (გაყიდოს ან იყიდოს გარკვეული თანხის ვალუტა). რაც შეეხება ოფციონის მყიდველს, იგი იღებს გარკვეული თანხის ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის უფლებას.

ყოველ ოფციონს თავისი შესრულების ფასი აქვს. ესაა მოლაპარაკებით დაფიქსირებული ის ფასი, რომლითაც ოფციონის რეალიზება შეიძლება. მთლიანობაში ოპერაციები ოფციონებზე ხორციელდება ან წმინდა სპეკულაციური ფასებით, ე.ი. მოგების მიღების მიზნით (მაგალითად, კურსების სხვაობაზე მოგების), ან რისკის ჰეჯირების მიზნით. ამ დროს ოფციონური გარიგების მონაწილეები იმედს ამყარებენ სავალუტო კურსების მოძრაობაში გაჩენილ ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენციებზე. მოგების ან წაგების დონეს დიდად განსაზღვრავს ოფციონის ტიპი.

ოპერაციის სახეობაზე დამოკიდებულებით განასხვავებენ ოფციონს გაყიდვაზე („put“) და ოფციონს ყიდვაზე („call“), მისი შესრულების პრინციპის მიხედვით კი – ამერიკულ და ევროპულ ოფციონებს. ამერიკული ვარიანტის დროს ოფციონის მყიდველს თავისი უფლების გამოყენება შეუძლია დროის გარკვეული პერიოდის (ოფციონური პერიოდის) განმავლობაში, ევროპული ვარიანტის დროს კი – კონტრაქტში დაფიქსირებულ გარკვეულ დღეს.

ოფციონური კონტრაქტი ჩვეულებრივ დაზღვევის ხელშეკრულებას ჰგავს. მზღვეველი (ოფციონის გამყიდველი) თავის თავზე იღებს დაზღვევის (ოფციონის მყიდველის) რისკებს და ამისთვის გარკვეულ საკომისიოს (პრემიას) ართმევს მას. თუ ეს ერთჯერადი, იზოლირებული გარიგებაა, მაშინ ყველა საკითხს მოლაპარაკების მონაწილე მხარეები წყვეტენ. ოფციონებით ორგანიზებული, ლიკვიდური ვაჭრობის დროს ისინი ორიენტაციას საბაზრო ფასების ჩამოყალიბებულ დონეზე იღებენ.

ფიუჩერსული კონტრაქტი (futures) ორი მხარის დამაკავშირებელი კანონიერი შეთანხმებაა, რომლის მიხედვითაც ერთი მხარე თანახმაა მიანოდოს, მეორე კი – მიიღოს გარკვეული რაოდენობისა და ხარისხის კონკრეტული საქონელი. კონტრაქტის გაფორმების დროს მხარეები ადგენენ მიწოდების ვადას (ვადებს) მომავალში და ფასს.

არსებობს ფინანსური ფიუჩერსული კონტრაქტების და მისი განხორციელების ხერხების რამდენიმე თავისებურება. ჯერ ერთი, ფინანსური ფიუჩერსები მაღალ ლიკვიდური, სტანდარტიზებული კონტრაქტებია, რომელიც გულისხმობს ღია ნამოძახილით ვაჭრობას ან ცენტრალიზებულ და რეგულირებად ბირჟებზე არსებულ კომპიუტერში (სავაჭრო ტერმინალში) გარკვეული ინფორმაციის შეყვანას. სხვა ფორვარდული კონტრაქტებისაგან მეორე განმასხვავებელი ნიშანი ანგარიშსწორებისა და მიწოდების მეთოდებს ეხება. ყოველ ფიუჩერსულ გაცვლას, როგორც წესი, მხარს უჭერს ცენტრალიზებული კლირინგული პალატა, რომელიც ყოველ გარიგებაში წარმატებით ასრულებს კონტრაგენტის როლს და ამ გზით ყოველი კონტრაქტის შესრულების გარანტირებას ახდენს.

პრაქტიკაში ფიუჩერსული გარიგებების მხოლოდ მცირე ნაწილი გამოიხატება შესაბამისი ინსტრუმენტის ფიზიკური მიწოდებით, თუმცა, მიწოდების პროცესი ყოველი კონტრაქტისა და მისი სპეციფიკაციის შემადგენელი ნაწილია და უზრუნველყოფს ნალდი (სალაროს) და ფიუჩერსული (ვადიანი) ფასების გამოთანაბრების მექანიზმს.

რი ავტომატია, ე.წ. ავტობანკი, რომელსაც მართავს მაგნიტური პლასტიკური ბარათების ახალი თაობა. პირველად ბანკომატი XX ს. 60-იან წლებში გამოჩნდა, რომელთა უმრავლესობა მხოლოდ ნაღდი ფულის მცირე თანხებს გასცემდა. 60-იანი წლების ბოლოს და 70-იანი წლების დასაწყისში მრავალი სიძნელე შეიმჩნეოდა სალაროს ავტომატების გამოყენებასთან დაკავშირებით (ავტომატების გატეხვა, პერსონალური ბარათების ხშირი დაზიანება ან მათი დაყოვნება ოპერაციის შესრულების შემდეგ). ამის შემდეგ კლიენტების უმრავლესობა ამჯობინებდა თავიანთი ოპერაციების შესრულებას. ტრადიციული მეთოდით – უშუალოდ ბანკში.

5. უახლესი ელექტრონული ტექნიკის გამოყენებით ბანკების კლიენტების მომსახურების უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა მათთვის ელექტრონული მომსახურების განევა მაღაზიებში. სავაჭრო ორგანიზაციებში ფულადი სახსრების ბანკთაშორისი ელექტრონული გზავნილების სისტემებში ხორციელდება ფულადი სახსრების გადარიცხვა მყიდველის ანგარიშიდან გამყიდველის ანგარიშზე საქონლის ყიდვის მომენტში. მყიდველის სურვილის შესაბამისად შესაძლებელია ფულის გადახდის განვადებაც. ოპერაციების უმრავლესობა აქ პლასტიკური ბარათების მეშვეობით სრულდება, რომლებიც დასავლეთის მაღალგანვითარებული ქვეყნების საგადასახდლო ბრუნვის ორგანიზაციებში მონიწივე პოზიციებს იკავებენ და თანდათან დევნიან ჩეკებს და ნიგნაკებს. ბოლო წლებში მიმდინარეობს მუშაობა მრავალმიზნობრივი ბარათების დასანერგად, რომლებსაც გამოიყენებენ როგორც საკრედიტო, საგადაამხდლო და საგარანტიო საჩეკო ბარათებად.

6. ინტერნეტ-ბანკინგი არის საბანკო მომსახურების განევა ინტერნეტის ქსელის მეშვეობით, როდესაც კვირის ნებისმიერ დღეს და დღე-ღამის ნებისმიერ მომენტში შესაძლებელია მასში ჩართვა იმ ნებისმიერი ადგილიდან, სადაც კი ინტერნეტი ხელმისაწვდომია. ინტერნეტ-ბანკინგს მთელი რიგი უპირატესობები აქვს: 1) დროის ეკონომია; 2) ანგარიშების სადღეღამისო კონტროლი; 3) ნებისმიერი გადახდის გატარება შეუფერხებლად და მათი განხორ-

ციელება ანგარიშის მფლობელის პირადი მონაწილეობის გარეშე.

ინტერნეტ-ბანკინგის ძირითადი პრობლემებია: 1) მომსახურების განვების არასაკმარისობა; 2) ბაზრის პერსონალური სეგმენტის ცუდად განვითარება. მაგალითად, რუსეთის ბანკები ამჟობინებენ კორპორაციულ კლიენტებს, ე.ი. იმ იურიდიულ პირებს, რომლებსაც ფულის მასის დიდი ბრუნვა აქვთ და მეტად უმნიშვნელო ყურადღებას უთმობენ ცალკეულ მოქალაქეებს. ამ გარემოებას ის განაპირობებს, რომ წვრილი კლიენტების უმნიშვნელო ფინანსურ ოპერაციებს მომეტებული ყურადღება და დიდი საოპერაციო ძალისხმევა სჭირდება; 3) უსაფრთხოობა და ელექტრონულ-ციფრულ ხელმოწერასთან დაკავშირებული პრობლემები.

7. ბანკის მიერ ამა თუ იმ სისტემის არჩევის უდავო კრიტერიუმებია: 1) მისი ფუნქციური შესაძლებლობები (კლიენტებისათვის ხელმისაწვდომი ოპერაციები); 2) სისტემით სარგებლობის მოხერხებულობა (მოსარგებლეთა ინტერფეისი); 3) საფინანსო ინფორმაციის შენახვისა და გადაცემის უსაფრთხოობის უზრუნველყოფა.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ამ კრიტერიუმებზე დამოკიდებულებით ყალიბდება იმ ბანკის მომსახურებაზე ფასების დანესების პოლიტიკა, რომელიც ამ მომსახურებას განახორციელებს. ჩვენი სისტემების ერთ-ერთი სუსტი ადგილი (იშვიათი გამონაკლისის გარდა) არის სწორედ გამოყენების მოხერხებულობა.

ინტერნეტ-ბანკინგის სისტემების დაცვამ უნდა უზრუნველყოს:

- ურთიერთმოქმედი სუბიექტების (კლიენტისა და ბანკის) ერთმნიშვნელოვანი იდენტიფიკაცია;
- გადასაცემი საფინანსო ინფორმაციის დაშიფვრა;
- ინფორმაციის გადაცემის არსების უსაფრთხოობა;
- ინფორმაციის მატარებლების დაცვა.

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

ინოვაცია - შრომის ორგანიზაციისა და მართვის ახალი ფორმების დანერგვა, ბანკებში - ბაზარზე რეალიზებული ახალი საბანკო პროდუქტები და ტექნოლოგიები

საბანკო ინოვაციის სასიცოცხლო ციკლი - დროის ის გარკვეული პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც საბანკო პროდუქტს ან ოპერაციას აქტიური სასიცოცხლო ძალა აქვს და გარკვეული მოგება და სხვა რეალური სარგებელი მოაქვს ბანკისათვის, როგორც ინოვაციის პროდუცენტისა (მწარმოებლისა) და გამყიდველისათვის.

ბანკის პლასტიკური ბარათი - ფინანსური ბარათის ერთ-ერთი სახესხვაობაა. იგი პერსონიფიცირებული საგადასახადო საშუალებაა, რომელიც გამიზნულია საქონლის, მომსახურების და ნაღდი ფულის მისაღებად ბანკებში და საბანკო ავტომატებში (ბანკომატებში).

ინტერნეტ-ბანკინგი - კლიენტებისათვის სხვადასხვა საბანკო მომსახურების განევა ინტერნეტის ქსელის საშუალებით სპეციალური პროგრამული აპარატის სისტემის დახმარებით. ფართო გაგებით ინტერნეტ-ბანკინგის ქვეშ იგულისხმება სხვადასხვა სისტემები, დაწყებული ჩვეულებრივი ბანკის - გვერდით ინტერნეტში და დამთავრებული რთული ვირტუალური საგადასახადო სისტემებით.

ინტერნეტ-ტრეიდინგი - ელექტრონული ბიზნესის ერთ-ერთი მიმართულებაა, რომელსაც ასრულებენ არამარტო ბანკები, არამედ ფინანსური კომპანიები, ბირჟები და ა.შ.

ელექტრონული კომერცია - საქონლის გაყიდვისა და მომსახურების განევა ინტერნეტის საშუალებით (საიტების შედგენა, პროვაიდერული მომსახურება, რეკლამა ინტერნეტში და ა.შ.).

კონსალტინგი - ბანკის კლიენტებისათვის დამატებითი სერვისული მომსახურებაა, რაც გულისხმობს კლიენტებისათვის კონსულტაციების განევას, ხასიათის, სახეების, ხერხების და მოცულობის მიხედვით კონსალტინგს ყოფენ:

- დისტანციური და უშუალოდ;

- ფინანსური, სამართლებრივი, ეკონომიკური;
- კომპლექსური, მიზნობრივი და ოპერატიული;
- ბანკის სპეციალისტების ან სხვა კომპანიების მოწვევით.

ფინანსური ინჟინირინგი - ფინანსური კონსალტინგის ერთ-ერთი სახეობაა, რომელიც წარმოადგენს ახალი აღმოჩენების, ახალი გამოგონების ფინანსურ წყაროს. იგი საშუალებას აძლევს ფინანსური ბაზრის მონაწილეებს (ეფექტურად მოახდინონ რეაგირება მსოფლიოში მიმდინარე ცვლილებებზე, გამოიყენონ უკვე არსებული ან დაამუშაონ ახალი ფინანსური ინსტრუმენტები და ოპერატიული სქემები. ფინანსური ინჟინირინგის საშუალებით შეიმუშავენ და შემოქმედებითად გამოიყენებენ ტექნოლოგიურ საშუალებებს კლიენტების ფინანსური პრობლემების გადასაჭრელად და მათი დაფარული ფინანსური შესაძლებლობების გამოსაყენებლად.

პერსონალური საბანკო მენეჯერი - კლიენტებთან პერსონალურად მომუშავე პირები. მათ მუდმივი ურთიერთობა აქვთ კლიენტებთან, რაც საშუალებას აძლევს ბანკს ახლოს იყოს თითოეულ ინდივიდუალურ კლიენტთან; პერსონალური მენეჯერი კლიენტის ინტერესებიდან გამომდინარე კოორდინაციას უკეთებს ბანკის ყველა სტრუქტურულ ქვეგანაყოფის მუშაობას, რაც ოპერატიული გადაწყვეტილების მიღების საშუალებას იძლევა.

ელექტრონული ფული - არის ღირებულების გამოხატვის ელექტრონული ფორმა, რომელიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს გადახდის საშუალებად როგორც ემიტენტის, ასევე მესამე პირის მიმართ.

დისტანციური საბანკო მომსახურების საშუალებით იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს საშუალება ეძლევათ ბანკში მიუსვლელად, ისეთი საკომუნიკაციო საშუალებების გამოყენებით, როგორცაა ლილაკიანი ტელეფონის აპარატი, ფაქსი, კომპიუტერი ან მობილური ტელეფონი, მიიღონ სხვადასხვა სახის საბანკო მომსახურება. ეს სერვისი მთლიანად ავტომატიზირებულია და ხორციელდება როგორც სატელეფონო (ხმოვანი ავტომოპასუხისა და ფაქსიმილური) კავშირის, ასევე ელექტრონული ფოსტის, ინტერნეტისა და მობილური ინტერნეტის საშუალებით.

მიკროპროცესორული ბარათი წარმოადგენს ჩვეულებრივი

საკრედიტო ან საგადამხდლო ბარათის ზომის ბარათს, რომელშიც ჩადგმულია ე.წ. მიკრო ჩიპები - მიკროპროცესორები. იგი წარმოადგენს ჩეკების ელექტრო ნიგნაკს, რომლის მეშვეობითაც წარმოებული ოპერაციების შესახებ ინფორმაცია ტერმინალის ეკრანზე გამოიტანება.

„ბანკი-კლიენტი“ პროგრამა - თანამედროვე კომპიუტერულ-პროგრამული სისტემაა, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია საბანკო ოპერაციების წარმოება, საკუთარი ანგარიშების კონტროლი და მართვა ოფისიდან/სახლიდან გაუსვლელად.

ინოვაციური საქმიანობა - ახალი სახის პროდუქციის, ტექნოლოგიების, ორგანიზაციული ფორმების შექმნის, წარმოების, განვითარებისა და ხარისხობრივი სრულყოფისკენ მიმართული პროცესი. მას ახასიათებს მეცნიერების, წარმოებისა და კაპიტალის ინტეგრაციის ახალი ფორმები.

ინტერნეტ-ბანკინგი - ანგარიშების მართვა ინტერნეტის ქსელის მეშვეობით. იგი ბანკს საშუალებას აძლევს განახორციელოს, ხოლო კლიენტს, მიიღოს საბანკო მომსახურების მაქსიმალური სპექტრი; შესაძლებელს ხდის ანგარიშის მდგომარეობასა და ოპერაციებზე თვალყურის დევნებას დროის ნებისმიერ მონაკვეთში. ოპერაციები ხორციელდება ფიქტური და პეიჯერული კაფშირის ოპერატორების მეშვეობით.

ინფორმაციული პროცესები - ინფორმაციის შეკრების, დამუშავების, დაგროვების, შენახვის, მოძიებისა და გავრცელების პროცესები.

ბანკის ლოგისტიკა - კლიენტის ფულადი ნაკადების მოძრაობის ოპტიმიზაციის პროცესი მათი ეფექტიანად გამოყენების მიზნით კლიენტის მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე. მისი ორგანიზება ხდება ბანკის ორგანიზაციულ-ფუნქციური ინფრასტრუქტურის შექმნის გზით.

ონლაინური ტექნოლოგიები - შეტყობინების კომუნიკაციის საშუალებები ფიქტურ საინფორმაციო სივრცეში, რომლებიც უზრუნველყოფენ ინფორმაციის სინქრონულად გაცვლას რეალურ დროში.

ოფლაინური ტექნოლოგიები - შეტყობინებათა ელექტრონუ-

ლი კომუნიკაციის საშუალებები ფიქტურ საინფორმაციო სივრცეში, რომლებიც არსებით ასინქრონულობას უშვებენ მონაცემებსა და შეტყობინებების გაცვლაში.

? კითხვაჲი და დავალებჲი დამოუკიდებელი მუშაოზისათვის

1. რაში მდგომარეობს საბანკო ინოვაციის არსი და შინაარსი?
2. ჩამოთვალეთ საბანკო ინოვაციის განმასხვავებელი თავისებურებები
3. განმარტეთ საბანკო პროდუქტი და დაახასიათეთ მისი სახეობები
4. დაახასიათეთ საბანკო ოპერაცია
5. დაახასიათეთ საბანკო ინოვაციის და დროის კავშირი
6. რაში გამოიხატება ახალი საბანკო პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი
7. რაში გამოიხატება ახალი საბანკო ოპერაციის სასიცოცხლო ციკლი?
8. რაში გამოიხატება სავალუტო-საპროცენტო სვოპის შინაარსი?
9. რაში გამოიხატება ნულოვანკუპონიანი სვოპის შინაარსი?
10. რა არის პენსიონერთა მიკროდაკრედიტება?
11. დაახასიათეთ NOW- ანგარიში
12. რაში მდგომარეობს სვოპის შენახვის ოპერაცია?
13. რა უპირატესობები აქვს პლასტიკური ბარათების გამოყენებას?
14. განმარტეთ „საბანკო პლასტიკური ბარათის“ ცნება
15. ჩამოთვალეთ პლასტიკური ბარათების კლასიფიკაციის ძირითადი კრიტერიუმები
16. დაახსენეთ საერთაშორისო საგადასახადო სისტემების ძირითადი სახეები, მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეები

17. რა არის ვირტუალური ბანკები და რა პერსპექტივები აქვს მის განვითარებას?

18. რა არის საბანკო კონსალტინგი? ჩამოთვალეთ მისი ძირითადი სახეები

19. რა ფუნქციები და ამოცანები აკისრია პერსონალურ საბანკო მენეჯერს?

20. რა არის ელექტრონული ფული და რა პერსპექტივებია მისი განვითარებისათვის საქართველოში?

რეკომენდებული ლიტერატურა:

საქართველოს საგადამხდელო სისტემები და მათი განვითარების ძირითადი მიმართულებები (კონცეფცია), ჟურნ. „ბანკი“, №6, 2002, გვ.67-72.

მურღულია თ. ელექტრონული ფულის ფენომენი და მისი გავლენა მონეტარულ პოლიტიკაზე. ჟურნ. „ბანკი“ №6, 2002, გვ.44-49.

პატიეშვილი ვლ. ინოვაციური პროცესები კომერციულ ბანკში: „საქართველოს ბანკის“ გამოცდილება: ჟურნ. „ბანკი“ №2, 2000, გვ.54-56.

საქართველოს საბანკო სისტემაში დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების სისტემის (RTGS) უქალაქოდ ტექნოლოგიაზე გადაყვანის შესახებ. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანება №135, 2003 წ. 12 ივნისი.

Банковское дело. Авт. колл. под ред. Г.Г. Коробовой. М.: Экономист, 2003.

Жарковская Е.П. Банковское дело. М.: Омега - Л, 2004.

მეორე თავი. კომერციული ბანკები და ფულადი ანგარიშსწორების სისტემა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 20.1. საანგარიშსწორებო ოპერაციები – კომერციული ბანკების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სფერო
- 20.2. ანგარიშის გახსნის, გაფორმებისა და დახურვის წესი, ანგარიშების სახეები
- 20.3. უნაღდო ანგარიშსწორების ორგანიზაციის ზოგადი დებულებები
- 20.4. ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების ორგანიზაცია
 - 20.4.1. ანგარიშსწორება სხვა ბანკებში გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიშების მეშვეობით
 - 20.4.2. ანგარიშსწორება ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით
 - 20.4.3. ანგარიშსწორება შიდასაბანკო საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით
 - 20.4.4. ბანკთაშორისი კლირინგი
- 20.5. უნაღდო ანგარიშსწორების მოქმედი ფორმები
 - 20.5.1. ანგარიშსწორება საგადახდო დავალებებით
 - 20.5.2. ანგარიშსწორება საგადახდო მოთხოვნა-დავალებებით
 - 20.5.3. ჩეკებით ანგარიშსწორება
 - 20.5.4. ანგარიშსწორება აკრედიტივით
 - 20.5.5. თამასუქებით ანგარიშსწორება
 - 20.5.6. თამასუქების დომიცილაცია
- 20.6. სალაროს ოპერაციები
- 20.7. ფაქტორინგი
 - მოკლე დასკვნები
 - ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება
 - კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი სამუშაოებისათვის
 - რეკომენდებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

აკრედიტივი	სიული ანგარიშები
ანგარიშსწორების ანგარიში	ინკასო
ანგარიშ-ფაქტურა	ინდოსანტი
აქცეპტი	ინდოსამენტი
ბანკთაშორისი ანგარიშსწორება	კლირინგი
ბენეფიციარი	მიმდინარე ანგარიში
გადახდის დავალება	საბანკო აქცეპტი
გადახდის მოთხოვნა	საბიუჯეტო ანგარიში
ვარანტი	საკორესპონდენტო ანგარიში
დადებითი აქცეპტი	საკორესპონდენტო ურთიერ- თობები
თამასუქი	უნაღლო ანგარიშსწორება
თამასუქი მარტივი	უარყოფითი აქცეპტი
თამასუქის დისკონტი	ფაქტორინგი
თამასუქის გადასაპირებელი	შემდგომი აქცეპტი
ინვესტიციური და კონვერ-	წინასწარი აქცეპტი

20.1. საანგარიშსწორებო ოპერაციები – კომერციული ბანკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სფერო

საანგარიშსწორებო ოპერაციები არის იურიდიული და ფიზიკური პირების ანგარიშების წარმოება და ანგარიშსწორების განხორციელება მათი დავალებით. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ჩვენს ქვეყანაში იურიდიული პირებისთვის სავალდებულოა სახსრების შენახვა კომერციულ ბანკებში, საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურების ფუნქცია ერთ-ერთი პრიორიტეტული ფუნქციაა კომერციული ბანკის საქმიანობაში.

კომერციული ბანკი დაინტერესებულია იურიდიული პირების მოზიდვით საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურების გასაწევად. ეს იმიტომ, რომ კომერციული ბანკის ანგარიშზე არსებული ფული კომერციული ბანკის მოზიდულ სახსრებს წარმოადგენს, რომელთა მოცულობის შესაბამისადაც მისი სამენარმეო საქმიანობა აიგება.

საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურებასთან ერთად კო-

მერციულ ბანკს შეუძლია კლიენტებს შესთავაზოს ოპერაციების ფართო წრე, რითაც იურიდიული პირია დაინტერესებული: ფასიანი ქაღალდების პორტფელისა და ქონების მინდობით მართვა, საკონსულტაციო მომსახურება, დაკრედიტება და სხვა.

ამასთან, კლიენტის მიერ კომერციული ბანკის შერჩევა საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურებისათვის კომერციულ ბანკსაც ავალდებულებს უზრუნველყოს საანგარიშსწორებო მომსახურების განევის მაღალი ხარისხი, რაც თავისდროულად, ეკონომიურად და საიმედოდ უნდა შესრულდეს. რადგანაც საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურებასთან დაკავშირებული კონტაქტები ბანკთან რეგულარულია, ამიტომ კლიენტები მისი მუშაობის ხარისხზე დამოკიდებულებით იღებენ გადანყვეტილებას ბანკთან შემდგომი თანამშრომლობის მიზანშეწონილობის შესახებ, ამ თანამშრომლობის ფორმების შესახებ, საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურებაზე ბანკის მიერ დაწესებული ტარიფების დასაბუთების ხარისხის შესახებ. სწორედ ამიტომ საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურების ორგანიზაცია ყოველი ბანკის „საეიზიტო ბარათია“.

202. ანგარიშის გახსნის, გაფორმებისა და დახურვის წესი. ანგარიშების სახეები

კომერციულ ბანკში კლიენტის მიერ ანგარიშის გახსნის შემდეგ ბანკი მას სთავაზობს შემდეგნაირ მომსახურებას:

- საანგარიშსწორებო, მიმდინარე და კლიენტის სხვა ანგარიშების გახსნა და წარმოება;
- უნაღდო ანგარიშსწორების ორგანიზაცია და ჩატარება;
- ნაღდ ფულზე ოპერაციების შესრულება.

ანგარიშსწორების ან მიმდინარე ანგარიშის გახსნის წესს და ამ ანგარიშებიდან განხორციელებული ოპერაციების წრეს ცენტრალური ბანკი განსაზღვრავს, შესაბამისი ანგარიშის ფუნქციონირების მექანიზმს (ოვერდრაფტის შესაძლებლობას და ა.შ.) კი – კომერციული ბანკი კონკრეტულ კლიენტთან შეთანხმებით, რასაც განამტკიცებს ხელშეკრულება საანგარიშსწორებო-საღაროს

აროს მომსახურების შესახებ.

ხელშეკრულების შესაბამისად ბანკი კისრულობს შემდეგ ვალდებულებებს:

- კლიენტის მიერ გახსნილ ანგარიშზე ჩაატაროს მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებული ყველა სახეობის ოპერაცია თავის კომპეტენციის ფარგლებში;

- უზრუნველყოს კლიენტის ანგარიშზე შემოსული მთელი ფულადი სახსრების დაცულობა;

- კლიენტის დავალებით ჩაატაროს მისი უნაღდო ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერის ოპერაციები;

- უზრუნველყოს ინფორმაციის კონფიდენციალობა კლიენტის სამეურნეო საქმიანობის შესახებ და მის ანგარიშზე ჩატარებული ოპერაციების შესახებ;

- კლიენტზე გაცეს ამონაწერი მისი ანგარიშიდან.

საანგარიშსწორებო, მიმდინარე და ნებისმიერი სხვა ანგარიში კლიენტს შეიძლება გაუხსნან როგორც ცალკე საზღაურით, ისე უფასოდ. საანგარიშსწორებო მომსახურების განევისთვის ბანკი კლიენტს საზღაურს ახდევინებს გასასტუმრებელი გადასახდელის თანხიდან იმ ფიქსირებული პროცენტის ზომით, რომელიც ხელშეკრულებითაა დადგენილი. ბანკში ანგარიშსწორების ანგარიშის უფასოდ გახსნა იმას გულისხმობს, რომ ბანკს შეუძლია კლიენტს გაუწიოს სხვა, ფასიანი მომსახურების ფართო ნაკრები, რითაც კომპენსირდება ანგარიშსწორების ანგარიშის მიხედვით უფასოდ ჩატარებულ ოპერაციებზე განეული ხარჯები.

ბანკებისა და საბანკო საქმიანობის სფეროში მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად კლიენტს აქვს ბანკის თავისუფლად არჩევის უფლება საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურებისთვის და შეუძლია გახსნას იმდენი ანგარიში, რამდენიც აუცილებელია მისთვის.

ხელშეკრულების საფუძველზე იხსნება: ანგარიშსწორების, მიმდინარე, ბიუჯეტური, დეპოზიტური, საკრედიტო, სასესხო, სავალუტო და სხვა ანგარიშები.

- ანგარიშსწორების ანგარიშები: ეხსნებათ იურიდიულ პირებს – რეზიდენტებს, კომერციულ ორგანიზაციებსა და მენარმის სტატუს

სის მქონე მენარმეებს. აგრეთვე, მოქალაქეებს, ინდივიდუალურ მენარმეებს, რომლებიც არ წარმოადგენენ იურიდიულ პირებს.

- მიმდინარე ანგარიშები: საბიუჯეტო ორგანიზაციებისთვის და როგორც წესი, იურიდიული პირების ფილიალების, წარმომადგენლობების, განყოფილებებისა და სხვა განკერძოებული ქვედანაყოფებისთვის. იურიდიული პირები წარმოადგენენ შუამდგომლობას და მიუთითებენ, თუ რა სახეობის ოპერაციები განხორციელდება ამ ანგარიშებზე.

ანგარიშსწორების ანგარიში სამენარმეო საქმიანობის განხორციელებისთვის საჭირო ანგარიშია, რომელსაც უხსნიან კომერციული ანგარიშის პრინციპებზე მომუშავე და იურიდიული პირის სტატუსის მქონე საწარმოებს. ამ ანგარიშის მეშვეობით ხორციელდება ყველა ის ოპერაცია, რომლებიც საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციას, მათი წარმოების უზრუნველყოფას, საწარმოო და სხვა ხარჯებს უკავშირდება. ამ ანგარიშზე ხდება მოგების (ამონაგების) ჩარიცხვა. ამ ანგარიშიდან ჩამონერეწულს ხელფასის გასაცემად, შექმნილი მაკომპლექტებელი ნაკეთობების და სხვათა ღირებულების გასასტუმრებლად, იხდიან გადასახადებს. ეს ანგარიში იძლევა პრაქტიკულად ნებისმიერი ოპერაციის განხორციელების შესაძლებლობას, რადგანაც მფლობელი თვითონ განსაზღვრავს სახსრების გამოყენების მიმართულებებს, შესასრულებელი ოპერაციების დროს და ზომებს მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად.

გარდა ამისა, გამოყოფენ ანგარიშსწორების ანგარიშის შემდეგ სახესხვაობებს:

- ანგარიში ერთობლივი საქმიანობის განხორციელებისათვის;
- ანგარიში პროდუქციის გაყოფის შესახებ შეთანხმების მიხედვით სამუშაოების შესრულებისათვის.

ერთობლივი საქმიანობის განხორციელებისთვის გახსნილი ანგარიშის თავისებურებაა მისი მესაკუთრეების მრავლობითი შემადგენლობა. ანგარიშის კონკრეტულ შინაარსს განსაზღვრავენ ხელშეკრულებით ერთობლივი საქმიანობის შესახებ ან ხელშეკრულებით უბრალო ამხანაგობის შესახებ. ანგარიშს განაგებს ან ხელშეკრულების ერთ-ერთი მონაწილე, ან ყველა მონაწილე თანა-

ბარი დონით, ან ყველა მონაწილე ერთად. ანგარიშის ერთობლივად განმგებლობა მიღებულია არაა, რადგან იგი გულისხმობს ყველა მფლობელისგან თანხმობის მიღებას ფულის ყოველი ცალკეული გადახდის დროს. ამ ანგარიშით ხორციელდება ერთობლივი საქმიანობის შესრულებასთან დაკავშირებული ყველა ოპერაცია. ანგარიშს ხსნიან და ხურავენ ხელშეკრულების შესაბამისად.

პროდუქციის გაყოფაზე დადებული შეთანხმების მიხედვით სამუშაოების შესრულებისთვის ანგარიშს ხსნიან როგორც ადგილობრივ, ისე საზღვარგარეთის ბანკებში. ამ ანგარიშის თავისებურებაა მისი გამოყენება მხოლოდ და მხოლოდ ზემოაღნიშნული სამუშაოების შესრულებისათვის. ეს ანგარიში იხსნება ეროვნული და უცხოური ვალუტით. საზღვარგარეთელი ინვესტორებისთვის გათვალისწინებულია ანგარიშის გახსნის და მომსახურების საგანგებო წესი, რომელიც თავისი ბუნებით სავალუტო ოპერაციებზეა მიკუთვნებული. ამ ანგარიშის მეშვეობით ახორციელებენ ისეთ ოპერაციებს, როგორცაა მოგების ჩარიცხვა და შენახვა, მოგებაზე გადასახადის გადახდა, წიალით სარგებლობისთვის გადასახადის გადახდა. თუ მოგება მყარი ვალუტითაა მიღებული, მაშინ ამ ანგარიშის გამოყენების შემთხვევაში აღარ მოქმედებს მისი აუცილებლად გაყიდვის და ანგარიშზე ეროვნული ფულის ექვივალენტის ჩარიცხვის წესი.

მიმდინარე ანგარიში იმ არაკომერციული იურიდიული პირების, წარმომადგენლობების და სტრუქტურული ქვედანაყოფების დაფინანსებისთვის გამოყენებული ანგარიშია, რომლებიც სამეწარმეო საქმიანობას ეწევიან. მიმდინარე ანგარიში განკუთვნილია მისი მფლობელის მიზნობრივი დაფინანსებისთვის, ფულის შესანახად, აგრეთვე საანგარიშსწორებო ოპერაციებისთვის.

ანგარიშსწორების ანგარიშის მფლობელთან შედარებით მიმდინარე ანგარიშის მფლობელის დამოუკიდებლობა არსებითადაა შეზღუდული, რადგან მიმდინარე ანგარიშზე არსებულ სახსრებს იგი განაგებს ზემდგომი ორგანიზაციის მიერ დამტკიცებულ სისტემასთან სრული შესაბამისობით.

მიმდინარე ანგარიშის სახესხვაობად გვევლინება:

- საბიუჯეტო ანგარიშები;

- საინვესტიციო და კონვერსიული ანგარიშები.

საბიუჯეტო ანგარიშები ის ანგარიშებია, რომლებსაც საწარმოებსა და ორგანიზაციებს უხსნიან ფედერალური, რეგიონული ან ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან მათთვის ფულადი სახსრების გამოყოფის დროს გარკვეული სახეობების საქმიანობის განხორციელებისთვის. ფულადი სახსრების გამოყოფის ფორმა შესაძლოა იყოს სუბსიდიები, სუბვენციები, დოტაციები ან სახელმწიფო ასიგნაციებისა და დაფინანსების სხვა სახეობები, თუ ეს არ ხორციელდება მიმდინარე ან ანგარიშსწორების ანგარიშზე ფულის ჩარიცხვის გზით. ამგვარი ანგარიშის თავისებურებაა ორი ნიშანი:

- ჩარიცხული ფულის მიზნობრივი დანიშნულება. საერთო წესის მიხედვით ამ ფულს უნდა აკონტროლებდეს მისი მესაკუთრე ან ის პირი, ვისაც ეს აქვს დავალებული, თუმცა არც თუ იშვიათად ასეთ კონტროლს არაკანონიერად თვით ბანკებს აკისრებენ;

- ანგარიშის არსებობის შეზღუდული ვადა (ერთი წელი), რადგან ბიუჯეტს წელიწადში ერთხელ ამტკიცებენ, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ წლის ბოლოს ასეთი ანგარიშები უნდა დაიხუროს, დარჩენილი ნაშთები კი ბიუჯეტში გადაირიცხოს.

ინვესტიციური და კონვერსიული ანგარიშები ისეთი ანგარიშებია, რომელთა მფლობელებიც ფედერალური ბიუჯეტის სახსრების აღმრიცხველი საწარმოებია. ამ სახსრების გაცემა ხდება კონვერსიული და საინვესტიციო პროგრამების დასაფინანსებლად, დაბრუნებისა და საზღაურის გადახდის საფუძველზე.

საანგარიშსწორებო (მიმდინარე ან სხვა რომელიმე) საბანკო ანგარიშის გასახსნელად კლიენტი მოქმედი კანონმდებლობისა და საბანკო წეს-ჩვეულებების შესაბამისად ბანკში წარადგენს შემდეგ დოკუმენტებს:

- განცხადებას ანგარიშის გახსნის შესახებ;

- წესდების, სადამფუძნებლო ხელშეკრულების, საერთო კრების №1 ოქმის, საწარმოს რეგისტრაციის შესახებ მოწმობის, მთავარი ბუღალტერის დანიშვნის შესახებ ბრძანების ასლებს;

- ცნობებს კოდის მინიჭების (სტატისტიკის სახელმწიფო უწყებიდან) და აღრიცხვაზე აყვანის (საგადასახადო უწყებიდან) შესახებ;

- იმ საბუთების ასლებს, რომლებიც ადასტურებენ შესაბამის

ფონდებში რეგისტრაციას (საპენსიო ფონდი, მოსახლეობის დასაქმების ფონდი, სავალდებულო სამედიცინო დაზღვევის ფონდი, სოციალური დაზღვევის ფონდი);

- ბარათს ხელმონერებისა და ბეჭდის ანაბეჭდის ნიმუშებით.

სადამფუძნებლო დოკუმენტები დამონშებული უნდა იყოს სანოტარო ან მარეგისტრირებელი ორგანოების მიერ. საბანკო ბარათების შევსების დროს ხელმონერები ფიქსირდება მხოლოდ ნოტარიუსის ან ზემდგომი ორგანიზაციის თანამდებობის პირის თანდასწრებით. საბანკო ბარათები, ისეთივე როგორც განცხადება, ხელით უნდა შეივსოს. პირველი ხელმონერის უფლება აქვს სანარმოს ხელმძღვანელს ან მის მოადგილეს, მეორე ხელმონერის უფლება – მთავარ ბუღალტერს, ხოლო თუ შტატში ასეთი თანამდებობა არ არსებობს – იმ პირს, რომელსაც საბუღალტრო აღრიცხვის წარმოება აქვს დაკისრებული. აღნიშნული პირების დოკუმენტების ხელმონერის უფლების მინიჭება გაფორმებული უნდა იყოს სანარმოს სათანადო ბრძანებით. საანგარიშსწორებო საბუთებზე ამ ორი ხელმონერის არსებობა უმნიშვნელოვანესი პირობაა იმისათვის, რომ ბანკმა შესასრულებლად მიიღოს ისინი. თუ სანარმოს შტატში არ არის ბუღალტრის ან იმ პირის თანამდებობა, რომელიც მის ფუნქციებს ასრულებს, მაშინ ფიქსირდება მხოლოდ ხელმძღვანელის ხელმონერა.

ქვედანაყოფისთვის ანგარიშსწორების სუბანგარიშის გახსნის შემთხვევაში საბანკო ბარათების ნაცვლად ბანკს წარედგინება მეთაური სანარმოს ბრძანება ქვედანაყოფის შექმნის შესახებ და განცხადება იმ ოპერაციების ჩამოთვლით, რომელთა შესრულებაც ამ სუბანგარიშის მეშვეობითაა ნებადართული. ანგარიშსწორების სუბანგარიშისა და მიმდინარე ანგარიშის ერთდროულად გახსნის შემთხვევაში ბანკს უნდა წარედგინოს ქვედანაყოფის წესდებაც, რომელსაც მეთაური ორგანიზაცია ამტკიცებს. ანგარიშსწორების სუბანგარიშისა და მიმდინარე ანგარიშის გახსნის შემთხვევაში საჭიროა საბანკო ბარათების დამონშება ზემდგომი ორგანოების მიერ, მისი ბეჭდით და ნოტარიულად დამონშება ამ დროს არ მოითხოვება.

საკრედიტო ორგანიზაცია (ბანკი) კლიენტს საბანკო ანგარიშს

უხსნის ორივე მხარესთან შეთანხმებული პირობებით. საკრედიტო ორგანიზაციას უფლება არა აქვს უარი უთხრას კლიენტს ანგარიშის გახსნაზე, თუ კლიენტის მიერ ჩატარებული ოპერაციები გათვალისწინებულია კანონით, ბანკის სადამფუძნებლო დოკუმენტებითა და ლიცენზიით, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა უარის მიზეზია საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე მიღების ტექნიკური და სანარმოო შესაძლებლობების უქონლობა ბანკის მიერ.

ანგარიშის გახსნა მიმდინარეობს საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე ბანკსა და კლიენტს შორის დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე. ხელშეკრულების შესაბამისად ბანკი ვალდებულია კისრულობს:

- თავისდროულად გაუწიოს კლიენტს კომპლექსური საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურება მოქმედი ნოტარიულ-სამართლებრივი დოკუმენტების შესაბამისად (ანგარიშსწორების ჩატარება, ფულისა და საანგარიშსწორებო ჩეკების წიგნაკების გაცემა, პირადი ანგარიშებიდან ამონაწერების გაცემა, საფოსტო და სატელეფონო მომსახურების განხორციელება და სხვა);

- უზრუნველყოს კლიენტის ანგარიშზე შემოსული მთელი ფულადი სახსრების დაცულობა და მათი დაბრუნება კლიენტის პირველი მოთხოვნისთანავე, რისი გარანტირებაც ხდება ბანკის მთელი მოძრავი და უძრავი ქონებით, მისი ფულადი ფონდებითა და რეზერვებით, აგრეთვე, იმ ღონისძიებებით, რომლებსაც ბანკი ატარებს თავისი სტაბილურობისა და ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად;

- კლიენტის ანგარიშებისა და ოპერაციების შესახებ საბანკო საიდუმლოების უზრუნველყოფა;

შესაბამისად, კლიენტი ვალდებულია კისრულობს:

- ბანკში წარადგინოს ანგარიშის გახსნისა და მისი წარმოებისათვის აუცილებელი დოკუმენტები;

- დაიცვას მოქმედი კანონმდებლობა და ანგარიშსწორების განმახორციელებელი ბანკებისა და იურიდიული პირებისთვის აუცილებელი იურიდიული ძალის მქონე ნორმატიული აქტები, რომლებიც საანგარიშსწორებო მომსახურებას, უნაღდო ანგარიშსწორების განხორციელებას და სალაროს ოპერაციებს ეხება;

- ბანკს დაწესებულ დროში წარუდგინოს საბუღალტრო და სტატისტიკური ანგარიშება და საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურების განხორციელებისთვის აუცილებელი სხვა დოკუმენტები;

- წერილობით წინასწარ აცნობოს ბანკს ანგარიშის დახურვის შესახებ და სხვა.

საანგარიშსწორებო-საღაროს ოპერაციებს ბანკები, როგორც წესი, საზღაურის ფასად ახორციელებენ. ამ შემთხვევაში ხელშეკრულებაში ითვალისწინებენ სპეციალურ განყოფილებას მომსახურების ღირებულების და მასთან ანგარიშსწორების წესის შესახებ. ხელშეკრულებაში შესაძლოა გათვალისწინებული იყოს გადასახადი ანგარიშის გახსნისათვის, საკომისიო-ანგარიშსწორების ანგარიშის მეშვეობით ჩატარებული ოპერაციებისთვის (სადებეტო ბრუნვის თანხის ან დამუშავებული დოკუმენტების რაოდენობისა და სახეობის მიმართ გარკვეული პროცენტი) და კლიენტების საღაროს მომსახურებისთვის (გაცემული ნაღდი ფულის თანხის მიმართ გარკვეული პროცენტი). ხელშეკრულება შეიძლება მოიცავდეს საპროცენტო განაკვეთის ზომას, რომელსაც კლიენტები იხდიან თავიანთ ანგარიშზე სახსრების სტაბილურად მინიმალური ან საშუალო ნაშთისთვის.

საანგარიშსწორებო-საღაროს მომსახურებაზე დადებულ ხელშეკრულებაში გათვალისწინებულია ორივე მხარის პასუხისმგებლობა ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულებისათვის. მაგალითად, ბანკი პასუხს აგებს კლიენტის ანგარიშებიდან მისი კუთვნილი სახსრების არათავისდროულად ან არასწორად ჩამონერის ან ჩარიცხვისთვის.

თავის მხრივ, კლიენტი პასუხს აგებს:

- ანგარიშის გახსნისა და მისი მეშვეობით ოპერაციების წარმოებისთვის წარმოდგენილი დოკუმენტების უტყუარობაზე;

- მოახლოებული კვარტალის საღაროს პროგნოზის თავისდროულად წარდგენაზე;

- ბანკის მიერ გაწეული მომსახურებისთვის ფულის გადახდის ვადების დარღვევაზე;

- ბანკის მიერ მისთვის იმ დღეს დაჯავშნილი ნაღდი ფულის

მიღებაზე, რომელიც განაცხადში იყო ნაჩვენები და ა.შ.

განაცხადში შესაძლებელია ჯარიმების ზომების დაფიქსირება თითოეული ჩამოთვლილი დარღვევისათვის როგორც ერთი, ისე მეორე მხარის მიერ. ხელშეკრულებაში გათვალისწინებულია დავების მოგვარების წესი, მისი მოქმედების ვადა და განსაკუთრებული ან დამატებითი პირობები.

ანგარიშის გახსნაზე ყველა აქ ჩამოთვლილი საბუთის წარდგენის და საანგარიშსწორებო – სალაროს მომსახურებაზე ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ ბანკის მმართველის განკარგულებით სანარმოს ანგარიშს აკუთვნებენ ნომერს და ხსნიან პირად ანგარიშს მისი სახსრების აღსარიცხავად.

რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით (შერწყმა, შიერთება და ა.შ.) ანგარიშის გადაფორმებისას ბანკს იგივე საბუთები წარედგინება, რაც მისი გახსნის დროს. დასახელების ან დაქვემდებარების შეცვლის შემთხვევაში აუცილებელია ამ მოვლენებიდან არაუგვიანეს ერთი თვის განმავლობაში ანგარიშის მფლობელმა წარადგინოს განცხადება შესაბამისი ცვლილებების შესახებ და ამ გადანყვეტილების ასლი.

ანგარიშის დახურვა შეიძლება განხორციელდეს ანგარიშის მფლობელის, სანარმოს ქონების მესაკუთრის, ბანკის ან საარბიტრაჟო სასამართლოს გადანყვეტილებით. კლიენტის ინიციატივით საბანკო ანგარიშის ხელშეკრულება შეიძლება ნებისმიერ დროს შეწყდეს და თანაც ყოველგვარი პირობების გარეშე, ბანკს კი საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე დადებული ხელშეკრულების გაუქმება შეუძლია შემდეგ შემთხვევაში და თანაც თუ ეს საგანგებოდაა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული:

- ანგარიშზე ნაშთის მინიმალური ზომის მოთხოვნის შეუსრულებლობა;

- ამის თაობაზე ბანკის კლიენტის გაფრთხილებიდან ერთი თვის განმავლობაში;

- ერთი წლის განმავლობაში ამ ანგარიშზე ოპერაციის უქონლობის შემთხვევაში.

სახელშეკრულებო ურთიერთობათა შეწყვეტა ორ ეტაპად ხდება:

(1) ხელშეკრულების შეწყვეტა; (2) ანგარიშის დახურვა. ხე-

ლშეკრულების შეწყვეტიდან შვიდი დღის ვადაში ანგარიშზე არსებული ნაშთი ან უნდა მისცენ კლიენტს, ან გადარიცხონ სხვა ანგარიშზე.

ანგარიში შეიძლება დაიხუროს სანარმოს კოტრად აღიარების შემთხვევაში; მეურნეობის ამა თუ იმ სუბიექტის საქმიანობის აკრძალვის შესახებ გათვალისწინებულ სხვა შემთხვევაში: საქმიანობის ხასიათის შეცვლისას, რაც მისი თუნდაც ერთი ისეთი ნიშან-თვისების დაკარგვას უკავშირდება, რომელიც მოცემული სახეობის ანგარიშისთვისაა აუცილებელი; სანარმოს შემქმნელი ორგანოს მიერ ასეთი გადაწყვეტილების გამოტანისას.

თუ სანარმო სხვა ბანკში გადადის საანგარისნორებო მომსახურებაზე, მან ამის შესახებ აუცილებლად უნდა აუწყოს თავის ბანკს. ამ შემთხვევაში ახალ ბანკში გადაირიცხება ანგარიშებზე არსებული სახსრების ნაშთები, გაიგზავნება ანგარიშსწორების ანგარიშის გახსნისთვის საჭირო საბუთები და გაუნაღდებელი დოკუმენტები. თუ სანარმოს საკრედიტო დავალიანება აქვს ბანკის წინაშე, ახალ ბანკში მომსახურებისთვის გადასვლის წინ სანარმო ვალდებულია ან დააბრუნოს სესხი, ან კრედიტორი ბანკისგან მიიღოს თანხმობა ვადების შეუცვლელად კრედიტის დაფარვის ვალდებულების გაფორმებაზე.

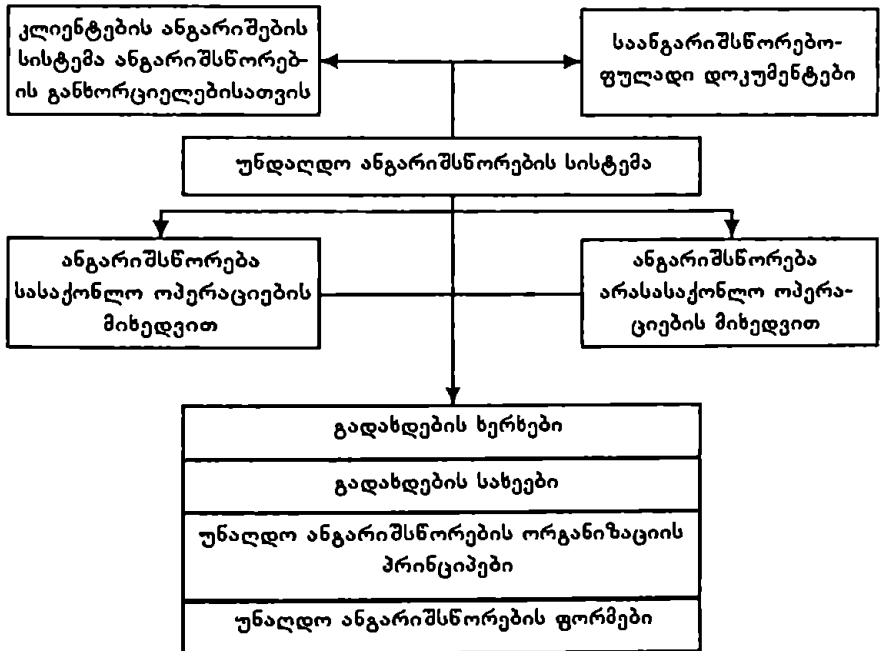
ანგარიშსწორების ანგარიშის ხელშეკრულების გარდა სანარმომ და ბანკმა შეიძლება გააფორმონ საბანკო ანაბრის ხელშეკრულება, რომლითაც ბანკი კისრულობს ფულადი სახსრების შენახვის, მათზე შემოსავლების გაცემის, მოთხოვნის შესაბამისად ფულის თანხის დაბრუნების და ანაბრების მიხედვით ანგარიშსწორების თაობაზე მუდმივი დავალებათა შესრულების ვალდებულებას. ანაბრის შეტანა სანარმოს შეუძლია გარკვეული ვადით. მას უფლება აქვს ან ვადაზე ადრე მიიღოს თანხა და შემოსავლის უფრო ნაკლები პროცენტით, ან დაავალოს, რომ მიზნობრივად გამოიყენონ ეს სახსრები. საბანკო ანაბარი შეიძლება გაფორმდეს დეპოზიტური სერთიფიკატით, რომელიც ანაბრის შესახებ ბანკის მიერ გაცემული მონმობაა. ამით ბანკი ადასტურებს მუდმივი ან მისი მემკვიდრის უფლებას დეპოზიტის თანხისა და მისი პროცენტების მიღებაზე დადგენილი ვადის გასვლის შემდეგ.

20.3. უნაღლო ანგარიშსწორების ორგანიზაციის ზოგადი დეზულება

ნაღლი ფულის მიმოქცევისგან განსხვავებით უნაღლო მიმოქცევის არსი ისაა, რომ გადასახადები ხორციელდება კომერციული ბანკების დანესებულებებში არსებული გადამხდელის ანგარიშიდან მიმღების ანგარიშზე ფულის ჩარიცხვის (გადაგზავნის) გზით. სანარმოებს შორის ანგარიშსწორება, როგორც წესი, უნაღლო წესით ხორციელდება.

ამგვარად, უნაღლო ანგარიშსწორება ისეთი ფულადი ანგარიშსწორებაა, რომლის დროსაც გადახდები ხორციელდება ნაღლი ფულის მონაწილეობის გარეშე, გადამხდელის ანგარიშიდან ფულის მიმღების ანგარიშზე ფულადი სახსრების გადარიცხვის გზით.

უნაღლო ანგარიშსწორების სისტემა შედგება ურთიერთდაკავშირებული ელემენტებისაგან (იხ. 20.1 სქემა)

20.1 სქემა. უნაღლო ანგარიშსწორების სისტემა

საანგარიშსწორებო ოპერაციების დროს გამოიყენება გადახდის შემდეგი ხერხები:

– ფულადი სახსრების გადარიცხვა გადამხდელის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან (სხვა ანგარიშებიდან) მიმწოდებლის ანგარიშზე;

– გადამხდლებისა და მიმწოდებლების ურთიერთმოთხოვნათა ჩათვლები;

– მიმწოდებლებისათვის გარანტირებული გადახდა.

გადახდის სახეებია: მთლიანი თანხით, ნაწილობრივი თანხით, ურთიერთმოთხოვნათა ჩათვლების ნაშთის მიხედვით.

უნაღდო ანგარიშსწორების ორგანიზაციის პრინციპებია:

I პრინციპი: უნაღდო ანგარიშსწორება ხორციელდება საბანკო ანგარიშების საშუალებით, რომლებიც ეხსნებათ კლიენტებს – ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს სახსრების შენახვისა და გადარიცხვისათვის;

II პრინციპი: ანგარიშებიდან გადახდები წარმოებს ბანკების მიერ მათი მფლობელების განკარგულებით, გადახდის რიგითობის დაცვით და ანგარიშზე სახსრების ნაშთის ფარგლებში;

III პრინციპი: ბაზრის სუბიექტების მიერ უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმების თავისუფალი შერჩევა;

IV პრინციპი: გადახდების ვადიანობა. კერძოდ, ვადაში გადახდა; ვადაზე ადრე გადახდა და ვადაგასული გადახდა.

V პრინციპი: გადახდის უზრუნველყოფა. გადამხდელს ან მის გარანტს ანგარიშზე უნდა გააჩნდეს ლიკვიდური სახსრები მიმწოდებლის წინაშე არსებული ვალდებულების დასაფარად.

საწარმოებს უფლება აქვთ გამოიყენონ ანგარიშსწორების ნებისმიერი შესაძლო ფორმა თავიანთი ინტერესებიდან გამომდინარე და ეს შერჩეული ფორმა დაამკვიდრონ პარტნიორებთან სახელშეკრულებო ურთიერთობებში.

ბანკები ანგარიშზე ინახავენ საწარმოების ფულად სახსრებს, ახდენენ ამ ანგარიშებზე შემოსული თანხების ჩარიცხვას, ასრულებენ საწარმოების განკარგულებებს მათი გადარიცხვისა და ანგარიშიდან გაცემის შესახებ, აგრეთვე, საბანკო წესებითა და ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ სხვა საბანკო ოპერაციების შესახებ.

უნაღდო ფულადი ანგარიშსწორებები ხორციელდება შემდეგი პირობების დაცვით:

- ფულის გადამხდელს უფლება აქვს მთლიანად ან ნაწილობრივ უარი თქვას წარმოდგენილი დოკუმენტის განაღდებაზე კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში;

- გადამხდელის თანხმობის ან მისი დავალების გარეშე ანგარიშებიდან სახსრების მოხსნა, როგორც წესი, დაშვებული არაა;

- გადახდები ხორციელდება გადამხდელის საკუთარი სახსრებიდან, ცალკეულ შემთხვევებში კი – ბანკის კრედიტის და სხვა მოზიდული სახსრების ხარჯზე;

- ფულის მიმღების ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვა ხდება მხოლოდ გადამხდელის ანგარიშიდან მათი მოხსნის შემდეგ;

- ფულის გადამხდელი ასრულებს დოკუმენტბრუნვის იმ წესებს, რომლებიც დამუშავებულია ცენტრალური ბანკის მიერ და განსაზღვრავს ფულის და ფულადი დოკუმენტების მოძრაობას.

უნაღდო ანგარიშსწორების განხორციელებისთვის საჭირო ფულადი დოკუმენტები უნდა შეესაბამებოდეს ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული სტანდარტების მოთხოვნებს.

უნაღდო ანგარიშსწორების დროს ნებადართულია გადახდის დავალებების, ჩეკების, აკრედიტივებისა და ინკასოს გამოყენება. ამავე დროს, მყიდველებსა და მიმწოდებლებს შორის ტრადიციულად ჩამოყალიბებული ურთიერთობების გათვალისწინებით, ბანკებს დადებული ხელშეკრულებების შესაბამისად უფლება აქვთ მიიღონ გადახდის მოთხოვნები. ბანკები პასუხს არ აგებენ საურავის დარიცხვაზე და გადახდევინებაზე, რადგანაც დადგენილია, რომ მიწოდებული პროდუქციის ღირებულების არათავისდროულად გადახდის დროს მყიდველი (ფულის გადამხდელი) საურავს იხდის მიმწოდებელსა (ფულის მიმღებსა) და მყიდველს (ფულის გადამხდელს) შორის დადებულ ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული წესით.

შეთანხმების შემთხვევაში სანარმოებს შორის შესაძლებელია წარმოებდეს ურთიერთდავალიანების ჩათვლა ბანკების გვერდის ავლით. ამ შემთხვევაში ბანკს წარედგინება საგადამხდელო დოკუმენტი ჩაუთვლელ თანხაზე.

ყველა უნაღდო ანგარიშსწორება წარმოებს ბანკის მეშვეობით საანგარიშსწორებო დოკუმენტების საფუძველზე, რომლებიც წარმოადგენს საანარმოს (ანგარიშის მფლობელის) განკარგულებას სახსრების გადარიცხვის თაობაზე. ეს დოკუმენტები დადგენილი სტანდარტების მიხედვით უნდა იყოს გაფორმებული. საანგარიშსწორებო დოკუმენტები უნდა შეიცავდეს შემდეგ რეკვიზიტებს:

- საანგარიშსწორებო დოკუმენტის დასახელება;
- დოკუმენტის ნომერი, მისი გამონერის რიცხვი, თვე და წელი;
- გადამხდელის ბანკის დასახელება, მისი ინდივიდუალური ნომერი, ტექსტში შეიძლება აღნიშნული იყოს საფირმო ნიშანიც;
- გადამხდელის დასახელება, მისი ინდივიდუალური ნომერი, ბანკში მისი ანგარიშის ნომერი;
- სახსრების მიმღების დასახელება, ბანკში მისი ანგარიშის ნომერი;

- მიმღები ბანკის დასახელება, მისი ინდივიდუალური ნომერი, სახსრების მიმღების ანგარიშის ნომერი, მისი ინდივიდუალური ნომერი. ამასთან, ნებადართულია ფულის გადამხდელისა და მიმღების დასახელების შემოკლება, თუ ეს მუშაობას არ გაურთულებს ბანკებსა და კლიენტებს;

- გადასახდელის დასახელება (ჩეკში არ მიუთითებენ), რომელიც შეიძლება ნაჩვენები იყოს როგორც ტექსტობრივი დასახელებით, ისე კოდური აღნიშვნით;

- გადასახდელი თანხა ციფრებითა და სიტყვიერად;

- საანგარიშსწორებო დოკუმენტის დამზადების ხერხის მიუხედავად პირველ ეგზემპლარზე დასმული უნდა იყოს ხელმოწერები და ბეჭდის ანაბეჭდი. ბანკები საანგარიშსწორებო დოკუმენტებს შესასრულებლად იღებენ იმ შემთხვევაში, თუ მათ პირველ ეგზემპლარზე არის იმ ორი პირის ხელმოწერა, რომლებსაც უფლებამოსილება აქვთ მინიჭებული განაგონ ანგარიში, აგრეთვე, ბეჭდის ანაბეჭდი, რომელთა ნიმუშები ადრე უკვე გადაცემული ჰქონდა ბანკს. თუ ფულის გადამხდელი მენარმე იურიდიულ პირად არაა ჩამოყალიბებული, მაშინ ბანკი საანგარიშსწორებო დოკუმენტებს მიიღებს ერთი ხელმოწერის არსებობისა და ბეჭდის ანაბეჭდის უქონლად.

საანგარიშსწორებო დოკუმენტებს ბანკი შესასრულებლად იღებს გადასახდელი თანხის ოდენობის მიუხედავად. საწარმოებისგან ბანკი დოკუმენტებს იღებს იმ დროის განმავლობაში, რომელიც საკრედიტო ორგანიზაციას კლიენტებთან მუშაობისთვის აქვს დაწესებული. ამასთან, საოპერაციო დროის მანძილზე ბანკის მიერ ორგანიზაციებიდან მიღებული დოკუმენტები ბალანსში იმავე დღეს უნდა იყოს შეტანილი.

საგადამხდელო დოკუმენტების ამონერა ტექნიკური საშუალებების მეშვეობით ხდება და მისი ეგზემპლარების რაოდენობა იმდენია, რამდენიც სჭირდება ბანკს ანგარიშსწორებაში მონაწილე ყველა მხარისათვის. საანგარიშსწორებო დოკუმენტებში აკრძალულია წანაშალები და გადასწორება-ამოშლა. ფართოდება ავტომატიზებული სისტემების „ბანკი-კლიენტის“ გამოყენების სფერო, აგრეთვე, ელექტრონული საგადამხდელო დოკუმენტების სფერო.

გადამხდელის ანგარიშიდან სახსრების მოხსნა წარმოებს მხოლოდ საანგარიშსწორებო დოკუმენტის პირველი ეგზემპლარის საფუძველზე, თუ კი ცენტრალური ბანკის მითითებებით სხვა რამ არაა დათქმული.

ამგვარად, ხელშეკრულების დადების დროს სახსრების გადამხდელი და მათი მიმღები რამდენიმე შესაძლო ფორმიდან ირჩევენ მათთვის მისაღებ კონკრეტულ ფორმას. ბანკს უფლება არა აქვს აკონტროლოს ანგარიშსწორების ხერხი ან გადახდების განხორციელების რიგითობა, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.

საანგარიშსწორებო ოპერაციების განხორციელების პროცესში ბანკი ვალდებულია დაიცვას კანონმდებლობით დადგენილი გადახდათა რიგითობა. ამუამად მოქმედებს გადახდების კალენდარული რიგითობა. თუ კი ანგარიშზე არსებული ფულადი სახსრები საკმარისი არაა ყველა წარმოდგენილი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად, მაშინ მათი ჩამონერა ხდება სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული თანმიმდევრობით.

პირველ რიგში ხორციელდება სახსრების მოხსნა იმ აღმასრულებელი დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალ-

ისწინებენ ანგარიშიდან ფულადი სახსრების გადარიცხვას ან გაცემას სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის მიყენებული ზიანის გამოსწორების, აგრეთვე, ალიმენტების გადახდის შესახებ მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად.

მეორე რიგში წარმოებს სახსრების მოხსნა იმ აღმასრულებელი დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალისწინებენ ანგარიშიდან ფულადი სახსრების გადარიცხვას ან გაცემას მათთვის, ვინც სამსახურიდან თავისუფლდება, მათ შორის იმათთვის, ვინც შრომითი ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) მუშაობდა; აქვეა გასამრჯელოს გაცემა საავტორო ხელშეკრულების მიხედვით.

მესამე რიგში წარმოებს სახსრების მოხსნა იმ საგადაამხდელო დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალისწინებენ გადახდებს ბიუჯეტში და არასაბიუჯეტო ფონდებში.

მეოთხე რიგში წარმოებს სახსრების მოხსნა იმ აღმასრულებელი დოკუმენტების მიხედვით, რომლებიც ითვალისწინებენ სხვა ფულადი მოთხოვნების დაკმაყოფილებას.

მეხუთე რიგში წარმოებს ფულის ჩამონერა სხვა საგადაამხდელო დოკუმენტების შესაბამისად კალენდარული რიგითობის წესით.

ამავე დროს, იმ მოთხოვნების შესაბამისად ანგარიშიდან ფულადი სახსრების მოხსნა, რომლებიც ერთ რიგს განეკუთვნება, წარმოებს დოკუმენტების შემოსვლის კალენდარული რიგითობის წესით.

სახსრების გადამხდელებსა და მიმღებებს შორის ანგარიშსწორებასთან დაკავშირებულ ურთიერთპრეტენზიებს მხარეები სასამართლოში განიხილავენ საკრედიტო ორგანიზაციების მონაწილეობის გარეშე.

20.4. ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების ორგანიზაცია

საწარმოებს შორის ბანკის მონაწილეობით განხორციელებული ანგარიშსწორება პირობითად შემდეგ ჯგუფებად შეგვიძლია დავყოთ:

- იმ საწარმოებს შორის ანგარიშსწორება, რომელთა ანგარიშე-

ბი ერთ ბანკშია გახსნილი;

- ანგარიშსწორება ცენტრთან (საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი);

- იმ საწარმოებს შორის ანგარიშსწორება, რომელთა ანგარიშები გახსნილია სხვადასხვა ბანკში და ამ ბანკებს ერთი საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი ემსახურება და იმ საწარმოებს შორის ანგარიშსწორება, რომელთა ანგარიშები იმ ბანკებშია გახსნილი, რომელთაც სხვადასხვა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი ემსახურება.

განვიხილოთ თითოეული ჯგუფი. იმ შემთხვევაში, თუ ფულის გადამხდელისა და მისი მიმღების ანგარიშსწორების ანგარიშები ერთსა და იმავე ბანკშია გახსნილი, მაშინ გადამხდელის ანგარიშიდან მიმღების ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვას თვითონ ბანკი ახორციელებს საბანკო დღის ფარგლებში. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, ასეთი ანგარიშსწორების ხვედრითი წილი იმ ანგარიშსწორებათა მთლიან რაოდენობაში, რომლებსაც ბანკი კლიენტების დავალებით ახორციელებს, უმნიშვნელო ადგილს იკავებს.

საწარმოებს შორის, საფინანსო ორგანოებთან და არასაბიუჯეტო ფონდებთან ანგარიშსწორებაში ნამყვანი ადგილი უჭირავს ორი ბანკის მონაწილეობით განხორციელებულ ანგარიშსწორებას. ამ შემთხვევაში საუბრობენ ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების შესახებ. ამგვარად, ბანკთაშორისი ანგარიშსწორებები ბანკების მიერ განხორციელებული ანგარიშსწორებებია ან მათ შორის დადგენილი ურთიერთობების საფუძველზე, ან საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე კლიენტებთან დადებული ხელშეკრულებების შესაბამისად.

საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ ანგარიშსწორების ჩატარების შესახებ ცენტრალური ბანკის დებულების თანახმად, საკრედიტო ორგანიზაციებს (ფილიალებს) შორის ანგარიშსწორება უნაღდო წესით შეიძლება განხორციელდეს:

- საკრედიტო ორგანიზაციების მეშვეობით, საკორესპონდენტო ანგარიშებით „ლორო“ და „ნოსტრო“;

- ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით;

- იმ არასაბანკო საკრედიტო ორგანიზაციების მეშვეობით, რომლებიც საანგარიშსწორებო ოპერაციებს ახორციელებენ;
- შიდასაბანკო საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით (ფილიალთაშორისი ანგარიშსწორების ანგარიშები).

20.4.1 ანგარიშსწორება სსკპ ბანკებში გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიშების მიხედვით

გადასახადების განხორციელებისა და კლიენტთა საანგარიშსწორებო-საკასომო მსახურებისთვის ბანკებს შეუძლიათ ერთმანეთს შორის დაამყარონ სახელშეკრულებო ურთიერთობები, ე.წ. საკორესპონდენტო ურთიერთობები.

საკორესპონდენტო ურთიერთობებს უწოდებენ ორ ან რამდენიმე საკრედიტო დაწესებულებას შორის აგებული ურთიერთობებს ერთ-ერთი მათგანის მიერ გადახდებისა და ანგარიშსწორების განხორციელების დროს მეორის დავალებითა და მისსავე ხარჯზე. ბანკებს შორის ასეთი ურთიერთობები შეიძლება ჩამოყალიბებული იყოს ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ. საკორესპონდენტო ურთიერთობებით ბანკები შესაძლოა დაკავშირებული იყვნენ უამრავ საკრედიტო დაწესებულებასთან.

არსებობს ბანკის ორგვარი საკორესპონდენტო ურთიერთობები:

(1) საკორესპონდენტო ურთიერთობების ორმხრივად დამყარებით და (2) უამისოდ. საკორესპონდენტო ანგარიშებს, ჩვეულებრივ, მომცრო ბანკები ხსნიან უფრო მსხვილ საბანკო დაწესებულებებში.

საბანკო დაწესებულებას თავის კორესპონდენტთან ანგარიშსწორების წარმოება შეუძლია ან იმ ანგარიშის მიხედვით წარმოდგენილი დავალების შესაბამისად, რომელიც მოცემულ საკრედიტო დაწესებულებას კორესპონდენტთან აქვს გახსნილი, ან კიდევ მოცემული ბანკისა და მისი კორესპონდენტის მიერ მესამე საკრედიტო დაწესებულებაში გახსნილი ანგარიშების მიხედვით. პირველ შემთხვევაში გვაქვს ურთიერთობები ანგარიშის მქონე კორესპონდენტებს შორის, მეორე შემთხვევაში კი – ურთ-

იერთობები ანგარიშუქონელ კორესპონდენტებს შორის.

საკორესპონდენტო ანგარიშებს ნებაყოფლობის საფუძველზე ხსნიან ის საბანკო დაწესებულებები, რომლებიც იურიდიულად დამოუკიდებლები არიან. ცენტრალურ ბანკთან კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ურთიერთობების აგება შედარებით უფრო მკაცრ საფუძველზე ხდება.

საკორესპონდენტო ანგარიში ისეთი ანგარიშია, რომლიდანაც ანგარიშსწორებას ერთი ბანკი ახორციელებს მეორე საკრედიტო დაწესებულების დავალებით და ამავე დაწესებულების ხარჯზე. საკორესპონდენტო ანგარიშს ხსნიან საკორესპონდენტო ურთიერთობების შესახებ დადებული ხელშეკრულებების საფუძველზე. ეს ანგარიშები ორგანოა: „ნოსტრო“ („თქვენთან გახსნილი ჩვენი ანგარიში“) და „ლორო“ („ჩვენთან გახსნილი თქვენი ანგარიში“). „ნოსტროს“ ტიპის ანგარიშებს რომელიმე ბანკი ხსნის კორესპონდენტ ბანკებში, „ლოროს“ ტიპის ანგარიშებს კი – მისი კორესპონდენტი ბანკების სახელზე. ეს ანგარიშები შესაძლოა გახსნილი იყოს ცალმხრივადაც და ორმხრივ საფუძველზეც. ამასთან, ერთ საკრედიტო დაწესებულებაში გახსნილი „ნოსტრო“ ანგარიში „ლორო“ ანგარიშად გვევლინება კორესპონდენტ ბანკში.

საკორესპონდენტო ანგარიშების მიხედვით გადახდები, რომელთა პირობები დადებულ ხელშეკრულებაშია დათქმული, შესაძლოა ხორციელდებოდეს ან ანგარიშზე არსებული ფულადი სახსრების ნაშთების ფარგლებში, ან ამ ნაშთების გადამეტებით, ოღონდ ამ ანგარიშზე ჩარიცხული კრედიტის (ე.წ. ოვერდრაფტის) ხარჯზე.

კორესპონდენტ ბანკებში სახსრების ნაშთის სიდიდე დამოკიდებულია კორესპონდენტის მიერ განეული მომსახურების ხასიათსა და მოცულობაზე. საკორესპონდენტო ანგარიშის გამოყენებას ანაზღაურებენ, როგორც წესი, ანგარიშზე სახსრების მინიმალური ნაშთის შენარჩუნებით და ნაწილობრივ – საკომისიო ჯილდოს გადახდის მეშვეობით. ამასთან, საკორესპონდენტო ანგარიშებზე მყოფი საკრედიტო რესურსები მოკითხვამდე დაცულ დეპოზიტებად გვევლინება. ამიტომ აღნიშნულ ანგარიშებზე მყოფი სახსრების ნაშთებს ინარჩუნებენ ისეთ მინიმალურ დონეზე,

რომელიც აუცილებელია საანგარიშსწორებო ოპერაციების განხორციელებისთვის.

20.4.2. ანგარიშსწორება ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით

ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელი წარმოადგენს საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრების ერთობლიობას, რომლებსაც დაკისრებული აქვთ საბანკო სისტემაში ფულის გადასახადების წარმოების უზრუნველყოფის ფუნქციები. ყოველი კომერციული ბანკი ვალდებულია საკორესპონდენტო ანგარიში ჰქონდეს გახსნილი რომელიმე საანგარიშო-სალაროს ცენტრში. საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრები შუამავლებად გვევლინებიან ბანკებს შორის საანგარიშსწორებო ოპერაციათა ჩატარების დროს. ანგარიშსწორების წარმოების გარდა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრები ახდენენ ბანკების დაკრედიტებას, სალაროს მომსახურებას, ინვესტიციების დაფინანსებას საბიუჯეტო სახსრების ხარჯზე და ა.შ.

თვით კომერციულ ბანკებს შორის ანგარიშსწორებას აფიქსირებენ საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში გახსნილი მათი საკორესპონდენტო ანგარიშების მიხედვით.

თუ ფულის გადამხდელისა და მისი მიმღების ანგარიშები ისეთ სხვადასხვა ბანკებშია გახსნილი, რომლებსაც ერთი და იგივე ცენტრი ემსახურება, მაშინ ბანკი ახდენს ფულის გადამხდელის ანგარიშიდან თანხის მოხსნას და დავალებას აძლევს საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრს, რომ მან თავისი ანგარიშიდან მოხსნას სახსრები და ისინი მიმწოდებელი საწარმოს ბანკის ანგარიშზე ჩარიცხოს.

ყველაზე რთულია ის სიტუაცია, რომლის დროსაც მიმწოდებელი საწარმოს ბანკს და ფულის გადამხდელი საწარმოს ბანკს სხვადასხვა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი ემსახურება. ამ შემთხვევაში იყენებენ ფილიალთაშორისი ბრუნვების ანგარიშთა სისტემას, რომელშიც საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრები ანგარიშთა გარკვეულ ნომრებზე აკუთვნებენ. ამ ნომრების

მიხედვით შემდეგ აფიქსირებენ იმ კლიენტებთან მიმდინარე ანგარიშსწორების ოპერაციებს, რომლებსაც სხვა ცენტრებში ემსახურებიან.

ფილიალთაშორისი ბრუნვების შესაბამისად ანგარიშსწორებები ხორციელდება ავიზოს მეშვეობით, რომლებსაც ადგენენ და გზავნიან საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრები სხვა ცენტრების მისამართით ფილიალთაშორისი ოპერაციის დასასრულებლად ავიზოს მიმღები ცენტრი, თავის მხრივ, იძლევა საპასუხო გატარებას მის მისამართზე შემოსული ყველა ავიზოს (გარდა დეფექტურისა) მთელ თანხაზე. იმ შემთხვევაში, თუ გაურკვეველია გარკვეულ საკორესპონდენტო ანგარიშზე რომელიმე ავიზოს მიკუთვნების საკითხი, მაშინ თანხა აისახება გამოსარკვევი თანხების ანგარიშზე.

არასწორად შემოსული ავიზოები შემონების შემდეგ უბრუნდება იმ საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრს, საიდანაც ისინი გამოგზავნეს.

სანარმოებისა და ორგანიზაციების ანგარიშებზე სახსრებს რიცხავენ მხოლოდ იმ პირობით, თუ მოცემული ოპერაციები სრულდება მათი ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშების მეშვეობით ამ ბანკების მომსახურე ცენტრებში. საკორესპონდენტო ანგარიშებით საანგარიშსწორებო ოპერაციების განხორციელებას ყოველდღიურად ადასტურებენ ხოლმე მათ შესახებ გაკეთებული ამონაწერებით საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრების მხრიდან.

ამგვარად, გამორიცხული არაა ისეთი სიტუაცია, როცა თავის ანგარიშსწორების ანგარიშზე აუცილებელი რესურსების მქონე კლიენტს ფულის გადახდის განხორციელება არ შეუძლია საკრედიტო დანესებულების საკორესპონდენტო ანგარიშზე სახსრების უკმარისობის გამო. ამიტომ კლიენტის მიერ ანგარიშსწორების შესრულების შეფერხების თავიდან აცილების მიზნით ბანკებმა უნდა უზრუნველყონ აუცილებელი სახსრების თავისდროულად შემოსვლა თავიანთ საკორესპონდენტო ანგარიშებზე და ანგარიშებზე შეინარჩუნონ სახსრების თანხა იმ ოდენობით, რომელიც სხვა ბანკებთან შეუფერხებელი საანგარიშსწორებო მუშაობისთვისაა აუცილებელი.

20.4.3. ანგარიშსწორება შიდასაბანკო საანგარიშსწორებო ქსელის მეშვეობით

იმის გათვალისწინებით, რომ ბანკებს აქვთ გამსხვილებისა და მრავალფილიალიან სტრუქტურებად გარდაქმნის ტენდენცია, ცენტრალური ბანკი აწესებს საკრედიტო ორგანიზაციების ფილიალების მიერ საანგარიშსწორებო ოპერაციების ჩატარების მარეგულირებელ წესებს.

საკრედიტო ორგანიზაციას უფლება აქვს ფილიალის სახელზე გახსნას შემდეგი ანგარიშები საანგარიშსწორებო ოპერაციების განსახორციელებლად:

- საკორესპონდენტო სუბანგარიში ცენტრალური ბანკის საანგარიშსწორებო ქსელის იმ განყოფილებაში, სადაც ფილიალი მდებარეობს;

- საკორესპონდენტო ანგარიშები სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებში და მათ ფილიალებში;

- ფილიალთაშორისი ანგარიშსწორების ანგარიშები მეთაურ ორგანიზაციაში, აგრეთვე, საკრედიტო ორგანიზაციის ნებისმიერ ფილიალში.

ფილიალის საკრედიტო ორგანიზაციისგან უფლება აქვს მინიჭებული განაგოს ეს ანგარიშები და თავის ბალანსში ასახოს მათი მეშვეობით მიმდინარე ოპერაციები.

ამასთან, ფილიალთაშორისი ანგარიშების გახსნისა და დახურვის წესს ბანკი დამოუკიდებლად ადგენს, ხოლო მათი გახსნა და დახურვა ხორციელდება საკრედიტო ორგანიზაციის მართვის უფლებამოსილი ორგანიზაციის ხელმძღვანელის მიერ გაცემული განკარგულებით.

20.4.4. ბანკთაშორისი კლირინგი

კლირინგს უწოდებენ საქონლის, მომსახურებისა თუ ფასიანი ქაღალდებისთვის უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემას, რომელიც ორმხრივი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ჩათვლაზეა დაფუძნებული. ბანკთაშორისი კლირინგი, თავის მხრივ, ბანკებს შორის უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემაა, რომელიც იურიდ-

იული პირების ფულადი მოთხოვნების ორმხრივი ჩათვლის საფუძველზე ხორციელდება.

ცენტრალური ბანკის გადანყვეტილებით კლირინგული ანგარიშსწორების ორგანიზაცია შეიძლება იკისრონ არასაბანკო საკრედიტო დანესებულებებმა ან კლირინგულმა ორგანიზაციებმა ცენტრალური ბანკის მიერ გაცემული ლიცენზიის საფუძველზე.

კლირინგული დანესებულების დამფუძნებელი შეიძლება იყოს კომერციული ბანკები, ცენტრალური ბანკი, სხვა იურიდიული და ფიზიკური პირები ხელისუფლების ორგანოების, პოლიტიკური ორგანიზაციებისა და სპეციალიზებული საზოგადოებრივი ფონდების გამოკლებით.

კლირინგული ორგანიზაციის ძირითადი ამოცანებია:

- ბანკებსა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის ანგარიშსწორების დაჩქარება და ოპტიმიზება;
- ანგარიშსწორების უტყუარობისა და საიმედოობის ამაღლება;
- უნაღდო ანგარიშსწორების ახალი ფორმების (ჩეკები, თამასუქები, პლასტიკური ბარათები და სხვა) განვითარება და უზრუნველყოფა;
- ბანკების დროებით თავისუფალი სახსრების ყველაზე უფრო რაციონალურად გამოყენება;
- თანამედროვე საერთაშორისო ტექნოლოგიების, სტანდარტებისა და ოქმების დანერგვა;
- თანამედროვე საინფორმაციო საბანკო ინფრასტრუქტურის შექმნა;
- მონაცემების საიმედოდ და მრავალ დონეზე დაცვა დამუშავებისა და შენახვის ეტაპზე არასანქცირებული მოპოვების, გამოყენების, დამახინჯებისა და ფალსიფიცირებისგან;
- მონაცემების უტყუარობის კონტროლი ყველა ეტაპზე.

სადღეისოდ მიღებულია კლირინგული ოპერაციების ორგანიზაციის ორი მოდელი. პირველი მათგანი ითვალისწინებს კლირინგის ჩატარებას ორმხრივი ჩათვლების მონაწილეთა ანგარიშებზე არსებული სახსრების წინასწარ დეპონირებით. მეორე მოდელის თანახმად კლირინგი ასეთი დეპონირების გარეშე ხორციელდება.

კლირინგი შეიძლება იყოს ორმხრივი, როცა ხდება ორი ბანკის

მოთხოვნების ჩათვლა და მრავალმხრივი, როცა ჩათვლის სქემებში სამი და მეტი ბანკი მონაწილეობს. ამასთან, კლირინგის მთავარი იდეა ისაა, რომ გარკვეული თანმიმდევრობით მხოლოდ პირად ანგარიშზე გამოვლენილი სადებეტო სალდო უნდა დაიფაროს რეალური ფულით, რომელიც კლირინგული დაწესებულების განკარგულებაში გადაიცემა. ეს სალდო კლირინგულმა ორგანიზაციამ უნდა გამოიყენოს იმ საკრედიტო სალდოს ასანაზღაურებლად, რომელიც კლირინგის სხვა მონაწილეებს უყალიბდებათ.

20.5. უნაღლო ანგარიშსწორების მოქმედი ფორმები

უნაღლო ანგარიშსწორების ეკონომიკური ბაზაა მატერი-ალური წარმოება. ამის გამო საგადაამხდელი ბრუნვის მეტი წილი (დაახლოებით სამი მეოთხედი) მოდის სასაქონლო ოპერაციებისთვის შესრულებულ ანგარიშსწორებაზე, ე.ი. გადატვირთული საქონლის, შესრულებული სამუშაოსა და განუღებელი მომსახურებისთვის განხორციელებულ გადახდაზე.

საგადაამხდელი ბრუნვის დარჩენილი ნაწილი (დაახლოებით ერთი მეოთხედი) არის ანგარიშსწორება არასასაქონლო ოპერაციების მიხედვით, ე.ი. საწარმოებისა და ორგანიზაციების ანგარიშსწორება ბიუჯეტთან, სახელმწიფო და სოციალური დაზღვევის ორგანოებთან, საკრედიტო დაწესებულებებთან, მართვის ორგანოებთან, სასამართლოსთან, არბიტრაჟთან და ა.შ.

საქონლისა და მომსახურებისთვის, აგრეთვე, ფინანსურ ვალდებულებებთან დაკავშირებით წარმოებული უნაღლო ანგარიშსწორება განსხვავებული ფორმებით ხორციელდება, თითოეულ მათგანს კი თავისი სპეციფიკა აქვს საანგარიშსწორებო დოკუმენტების ხასიათისა და მოძრაობის თვალსაზრისით. ანგარიშსწორების ფორმა წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების ერთობლიობას, მ.შ. გადახდის ხერხი და მისთვის შესაბამისი დოკუმენტბრუნვა. დოკუმენტბრუნვას უწოდებენ საანგარიშსწორებო დოკუმენტებისა და ფულადი სახსრების გაფორმების, გამოყენებისა და მოძრაობის სისტემას, რომელშიც შედის:

ანგარიშ-ფაქტურის ამონერა ტვირთის გაგზავნის მიერ და მისი გადაცემა ანგარიშსწორების სხვა მონაწილისთვის; საანგარიშსწორებო დოკუმენტის შინაარსი და მისი რეკვიზიტები; საანგარიშსწორებო დოკუმენტის შევსების ვადები და ბანკისთვის, აგრეთვე, ანგარიშსწორების სხვა მონაწილეებისთვის მისი წარდგენის წესი; საანგარიშსწორებო დოკუმენტის მოძრაობა საბანკო დანესებულებებს შორის; საანგარიშსწორებო დოკუმენტის განაღდებას და ფულადი სახსრების გადაგზავნისა და მიღების წესი და ვადები; ურთიერთ კონტროლისათვის საანგარიშსწორებო დოკუმენტის გამოყენების და ეკონომიკური ზემოქმედების ღონისძიებათა გატარების წესი.

არც ისე დიდი ხსნის წინ უნალდო ანგარიშსწორების განხორციელებაში მთავარი ადგილი ეკავა სააქცეპტო ფორმას, რომელიც საგადამხდელო მოთხოვნათა საფუძველზე სრულდებოდა. 90-იანი წლების დასაწყისში მის წილად მოდიოდა მთელი საგადამხდელო ბრუნვის დაახლოებით 44-45% და საქონლისა და მომსახურების ღირებულების გასტუმრების 66-67%. სააქცეპტო ფორმის ნამყვანი როლი იმით აიხსნებოდა, რომ იგი ანგარიშსწორების სხვა ფორმებზე უფრო მეტად შეესაბამებოდა მართვის მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემის პირობებში დამუშავებულ და მოქმედ უნალდო ანგარიშსწორების ორგანიზაციის პრინციპებს.

მეურნეობრიობის საბაზრო პირობებზე გადასვლასთან დაკავშირებით ანგარიშსწორების სააქცეპტო ფორმა გაუქმებულია და შემოღებულია მისი ისეთი ფორმები, რომლებიც ანგარიშსწორებაში გამორიცხავენ მწარმოებლის დიქტატს, გადახდის შესრულების ინიციატორებად კი თვით გადამხდელები გამოდიან.

მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად თანამედროვე პირობებში ნებადართულია უნალდო ანგარიშსწორების შემდეგი ფორმების გამოყენება:

- გადახდის დავალება;
- გადახდის მოთხოვნა-დავალება;
- ჩეკები;
- აკრედიტივები.

ფულის გადამხდელსა და მის მიმღებს შორის ანგარიშსწორე-

ბის ფორმას ისინი თვითონვე განსაზღვრავენ სამეურნეო ხელშეკრულებაში (შეთანხმებაში). თუ ანგარიშსწორებასთან დაკავშირებით მათ პრეტენზიები გაუჩნდებათ ერთმანეთის მიმართ, ორივე მხარე მათ საბანკო დანესებულებების მონანილეობის გარეშე განიხილავს. სადავო საკითხებს წყვეტს სასამართლო, სამედიატორო სასამართლო ან არბიტრაჟი.

ბანკის მიმართ საანგარიშსწორებო-საღაროს ოპერაციებთან დაკავშირებით გაჩენილ პრეტენზიებს კლიენტები წერილობითი ფორმით გზავნიან მათ მომსახურე ბანკში. თვითონ ბანკები ამ პრეტენზიებთან დაკავშირებით მიმონერას მართავენ ერთმანეთს შორის და საანგარიშსწორებო-საღაროს ცენტრის მონანილეობით.

ანგარიშიდან სახსრების არათავისდროულად ან არასწორად ჩამონერის ან მასზე ბანკის მიერ თანხის არათავისდროულად ან არასწორად ჩარიცხვისთვის ანგარიშის მფლობელს უფლება აქვს თავის სასარგებლოდ ჯარიმის გადახდა მოსთხოვოს ბანკს იმ თანხის 0.5%-ის ოდენობით, რომელიც შეფერხების თითოეულ დღეს არათავისდროულადაა ჩარიცხული ან არამართებულადაა ჩამონერილი.

ანგარიშსწორების მოქმედი ფორმების დროს გამოყენებულ საანგარიშსწორებო დოკუმენტებს ბანკი შესასრულებლად იღებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი შეესაბამება სტანდარტირებულ მოთხოვნებს და შესაბამისად, აუცილებლად შეიცავს ყველა საჭირო მონაცემს.

საანგარიშსწორებო დოკუმენტების გამონერა ხდება, როგორც წესი, ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით ერთ ჯერზე პირგადასაღები ქალაღდით (გარდა ჩეკებისა). ჩეკს წერენ ხელით, მელნის ან ბურთულიანი სანერკალმით.

ბანკი საანგარიშსწორებო დოკუმენტებს შესასრულებლად იღებს ბანკის საოპერაციო დღის განმავლობაში. ჩამოყალიბებული პრაქტიკის შესაბამისად, ბანკების უმრავლესობაში საოპერაციო დღე 13 საათამღეა დანესებული. კლიენტებისგან საოპერაციო დროში შემოსულ დოკუმენტებს ბანკი ბალანსში იმავე დღეს ატარებს.

20.5.1. ანგარიშსწორება საბადახლო დავალებებით

გადახდის დავალება წარმოადგენს ანგარიშის მფლობელის წერილობით განკარგულებას ბანკისადმი მისი (საანგარიშსწორებო, მიმდინარე, საბიუჯეტო თუ სასესხო) ანგარიშიდან გარკვეული ფულადი თანხის გადარიცხვის შესახებ სხვა საწარმოს ანგარიშზე, რომელიც იმავე ან სხვა ქალაქის საბანკო დაწესებულებაშია გახსნილი.

ანგარიშსწორების გადახდის დავალებათა გამოყენების შესაძლებლობები მრავალფეროვანია. მეურნეობაში მათი მეშვეობით ხორციელდება ანგარიშსწორება როგორც სასაქონლო, ისე არასასაქონლო გადახდა მხოლოდ და მხოლოდ გადახდის დავალებით სრულდება.

საქონლისა და განუული მომსახურებისთვის ჩატარებულ ანგარიშსწორებაში გადახდის დავალებებს შემდეგ შემთხვევებში იყენებენ:

- მიღებული საქონლისა და განუული მომსახურებისთვის (ე.ი. საქონლის პირდაპირი აქცეპტის გზით). აქ აუცილებელი პირობაა დავალებაში მითითებული იყოს იმ სასაქონლო-სატრანსპორტო დოკუმენტის ნომერი და თარიღი, რომელიც ადასტურებს გადახდელის მიერ საქონლის მიღების ან მისთვის მომსახურების განევას;

- საქონლისა და მომსახურების ღირებულების წინასწარ ანაზღაურების წესით შესრულებული გადახდებისთვის. აქ აუცილებელი პირობაა დავალებაში მითითებული იყოს იმ შეთანხმების, ხელშეკრულებისა თუ კონტრაქტის ნომერი, რომლითაც წინასწარ გადახდაა გათვალისწინებული;

- სასაქონლო ოპერაციების მიხედვით არსებული ოპერაციების მიხედვით არსებული საკრედიტო დავალიანების დაფარვისთვის;

- სასამართლოსა და არბიტრაჟის გადაწყვეტილების შესაბამისად საქონლის და მომსახურების გამო ანგარიშსწორების დროს;

- შენობაში არენდის თანხის გადახდისას;

- საექსპლუატაციო მომსახურების ღირებულების გადახდისას სატრანსპორტო, კომუნალური და საყოფაცხოვრებო საწარმოებისთვის.

არასასაქონლო ოპერაციების მიხედვით შესრულებულ ანგარიშსწორებაში გადახდის დავალებებს იყენებენ:

- ბიუჯეტში სახსრების გადახდისთვის;

- ბანკისგან მიღებული სესხებისა და მათი პროცენტების დაფარვისთვის;

- სახელმწიფო და სოციალური დაზღვევის ორგანოებისთვის სახსრების გადარიცხვისთვის;

- სააქციო საზოგადოებების, ამხანაგოებების და ა.შ. დაფუძნებისას მათ სანესდებო ფონდებში სახსრების შეტანისთვის;

- აქციების, ობლიგაციების, დეპოზიტური სერთიფიკატების, საბანკო თამასუქების შექმნისთვის;

- საურავის, ჯარიმების, პირგასამტეხლოების გადახდისთვის. გადახდის დავალებას სახსრებს გადამხდელი გამონერს დანუ-სებული ფორმის მქონე ბლანკზე, რომელიც გადახდისთვის საჭირო ყველა რეკვიზიტს შეიცავს და, როგორც წესი, ოთხ ეგ-ზემპლარად წარუდგენს მას ბანკს, რომელთაგან თითოეულს თავისი დანიშნულება აქვს:

- პირველ ეგზემპლარს გადამხდელის ბანკში იყენებენ მისი ანგარიშიდან სახსრების ჩამოსაწერად და ბანკისთვის განკუთვნილ დოკუმენტებში ინახავენ;

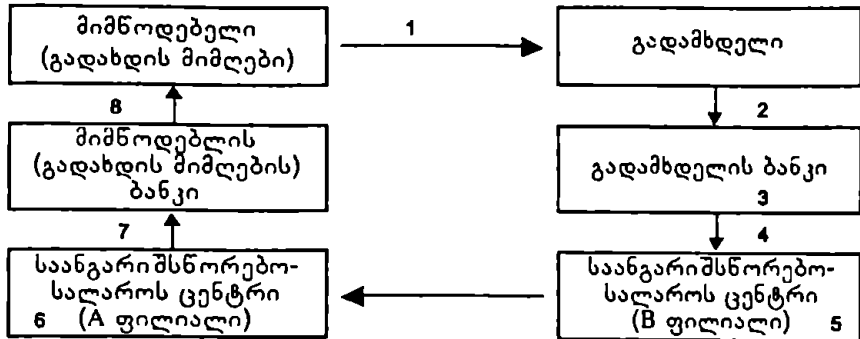
- მე-4 ეგზემპლარზე დასვამენ ბანკის შტამპს, რაც ადასტურებს გადახდის დავალების მიღებას შესრულებისთვის და მას უბრუნებენ გადამხდელს;

- მე-2 და მე-3 ეგზემპლარებს უგზავნიან სახსრების მიმღების ბანკს. ამასთან მე-2 ეგზემპლარს იყენებენ სახსრების მიმღების ანგარიშზე ამ სახსრების ჩარიცხვის საფუძველად და იტოვებენ ბანკისთვის განკუთვნილ დოკუმენტებში, მე-3 ეგზემპლარს კი ურთავენ სახსრების მიმღების ანგარიშიდან ამონაწერს, როგორც საფუძველს საბანკო გატარების დასადასტურებლად.

გადახდის დავალებას ბანკი შესასრულებლად იღებს მხოლოდ გადამხდელის ანგარიშზე საკმარისი სახსრების არსებობის შემთხვევაში. გადახდის განსახორციელებლად შესაძლებელია აგრეთვე ბანკის სესხის გამოყენება, თუ გადამხდელს მისი მიღების უფლება აქვს.

დავალება მოქმედებს მისი გამონერვიდან 10 დღის განმავლობაში. გამონერვის დღეს მხედველობაში არ იღებენ. გადახდის დავალებებით ანგარიშსწორების დროს (ფაქტობრივად მიღებული საქონლისთვის, განუული მომსახურებისთვის და შესრულებული სამუშაოსთვის) დღ-

კუმენტბრუნვის სქემას აქვს ნახ. 20.2.-ზე ნაჩვენები სახე.

ნახ. 20.2. დოკუმენტბრუნვის სქემა გადახდის დავალიანებებით ანგარიშსწორების დროს.

- 1 - პროდუქციის გადატვირთვა, მომსახურების განევა ანგარიშ-ფაქტურის გადაცემით;
- 2 - მიმწოდებლისთვის სახსრების გადაცემაზე გადახდის დავალების წარდგენა ბანკში;
- 3 - დოკუმენტების გაცემა გამომთვლელ ცენტრში ანგარიშებში ოპერაციების ასახვის მიზნით;
- 4 - გამომთვლელ ცენტრში გავლილი დოკუმენტების გაფორმება და მათი ჩაბმა საანგარიშო-სალაროს ცენტრში;
- 5 - გადამხდელის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერა და ფილიალთაშორისი ბრუნვის საკრედიტო ავიზოს გაგზავნა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში (B ფილიალი);
- 6 - მიმწოდებლის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვა და ფილიალთაშორისი ბრუნვის სადებეტო ავიზოს გაგზავნა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში (A ფილიალი);
- 7 - მიმწოდებლის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერა და მათი ჩარიცხვა მიმწოდებლის ანგარიშსწორების ანგარიშზე;
- 8 - მიმწოდებლის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან ამონაწერის გაკეთება გადახდის დავალების მიხედვით სახსრების ჩარიცხვაზე.

თუ საქონლის მიწოდება და მომსახურების განევა მუდმივად და ტოლი მოცულობებით ხდება, მაშინ გადახდის დავალებებით მიმწოდებლებთან ანგარიშსწორება მყიდველებს შეუძლიათ გეგმური გადახდის წესით. ამ შემთხვევაში ანგარიშსწორება ხორციელდება საქონლის არა ყოველი ცალკეული გადატვირთვის ან ცალკეული მომსახურებისთვის, არამედ სახსრების სათანადო გადარიცხვით კონკრეტულ ვადებში და გარკვეული თანხით. ამას საფუძვლად

უდევს დამდეგ თვეში თუ კვარტალში საქონლისა და მომსახურების მინოდების გეგმა. ამ გზით შესაძლებელია ანგარიშსწორების წარმოება სავაჭრო ორგანიზაციებსა და მათ მიმნოდებლებს (ხორცკომბინატები, პურის ქარხნები, რძის ქარხნები) შორის.

გეგმური გადახდებით ანგარიშსწორება პროგრესული ფორმაა, რადგანაც მისი საფუძველი ფულისა და საქონლის შემხვედრი მოძრაობაა. ეს განაპირობებს ანგარიშსწორების დაჩქარებას, ორმხრივი დებიტორულ-კრედიტორული დავალიანების შემცირებას, ამარტივებს ანგარიშსწორების ტექნიკას, სანარმოებსა და ორგანიზაციას საშუალებას აძლევს წინასწარ დაგეგმონ თავიანთი საგადამხდელო ბრუნვა.

იმ შემთხვევაში, როდესაც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციისა თუ სასურსათო საქონლის მინოდებაში თავს იჩენს არსებითი გადახრები ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული მოცულობიდან, მხარეებს შეუძლიათ სათანადო ცვლილებები შეიტანონ სახელშეკრულებო ურთიერთობებში. ამ დროს მისაღებია ანგარიშსწორების ისეთი წესი, როცა თვის დასაწყისში ერთ-ერთი გადახდა სრულდება გეგმური მოცულობის შესაბამისად, მომდევნო გადახდები კი – ფაქტობრივი მინოდებიდან გამომდინარე.

მხარეებმა თვეში ერთხელ ერთმანეთს უნდა შეუდარონ ურთიერთანგარიშსწორება საქონლის ფაქტობრივად მინოდებიდან გამომდინარე და ერთმანეთს ჩაუთვალონ კრედიტორული და დებიტორული დავალიანება მომდევნო თანხის გადარიცხვის დროს.

სანარმოებსა და ორგანიზაციებს მინიჭებული აქვთ უფლება თანხის შეუზღუდავად განახორციელონ ფულის გადაგზავნა კავშირგაბმულობის სანარმოების მეშვეობით შემდეგი მიზნებით:

- ცალკეული მოქალაქეების სახელზე პირადად მათი კუთვნილი სახსრების გასაცემად (პენსიები, ალიმენტები, ხელფასი, სამივლინებო ხარჯები, საავტორო ჰონორარი);
- ისეთ ადგილებში მყოფი სანარმოების სახელზე, სადაც ბანკის დანესებულებები არაა გახსნილი – ხელფასის გასაცემად, მუშების ორგანიზებულად მოსაგვარებლად, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის დასამზადებლად.

ასეთ შემთხვევაში გადამხდელი სანარმო უახლოეს საფოსტო განყოფილებას გამოუწერს გადახდის დავალებას, სადაც მიუ-

თითებს გადასარიცხი თანხის დანიშნულებას და აბარებს მას თავის საბანკო დანესებულებაში. გადამხდელმა დავალებას უნდა დაურთოს სახსრების კონკრეტულ მიმღებებზე შევსებული ფულადი გზავნილების ბლანკები, აგრეთვე, გზავნილებათა მიმღები ყველა პირის სია (2 ეგზემპლარად) იმის ჩვენებით, თუ ვინ იღებს ფულს, რა მიზნით, რომელ ქალაქში ან დასახლებულ პუნქტში ხდება ამ გზავნილების გადარიცხვა. კავშირგაბმულობის სანარმოები შემოსულ გზავნილებებს ანალდებენ ფულით ან სახსრების მიმღებთა ანგარიშებზე მათი კუთვნილი სახსრების ჩარიცხვით. ამათან, იურიდიული პირებისთვის განკუთვნილ გზავნილებს ანაზღაურებენ მხოლოდ უნაღდო გზით, ასევე დავალებებით, რომლებიც შედგენილია 4 ეგზემპლარად ყველა გზავნილების მთლიან თანხაზე და ყოველი მიმღების გამოყოფით.

კავშირგაბმულობის სანარმოების მეშვეობით მეურნე სუბიექტებს შეუძლიათ, აგრეთვე, სავაჭრო მოგების ნაღდი თანხების გადატანა ბანკში გახსნილ თავიანთ ანგარიშებზე. საფოსტო გზავნილების ბლანკზე სახსრების გამგზავნმა უნდა მიუთითოს:

- თავისი სრული დასახელება;
- იმ საბანკო ანგარიშის ნომერი, რომელზეც ეს მოგებაა ჩასარიცხი;
- იმ ბანკის დასახელება და ნომერი, რომელშიც ეს ანგარიშია გახსნილი.

კავშირგაბმულობის სანარმომ სავაჭრო მოგების გადაგზავნასთან დაკავშირებულ ყველა ფულად გზავნილზე უნდა შეადგინოს გადახდის დავალება (მთლიან თანხაზე) გზავნილის მიმღების მისამართით და ჩააბაროს იგი კავშირგაბმულობის მოცემული სანარმოს მომსახურე ბანკს. სავაჭრო ამოგების გადარიცხვასთან დაკავშირებული დავალებების ყველა ეგზემპლარის უკანა გვერდზე კავშირგაბმულობის სანარმომ აუცილებლად უნდა მიუთითოს სავაჭრო მოგების კონკრეტულ გადაგზავნათა ვინაობა და ის თანხები, რომლებსაც ისინი სავაჭრო მოგების ანგარიშზე რიცხავენ ბანკში.

გადახდის დავალებით შესრულებულ ანგარიშსწორებას მთელი რიგი ღირსებები აქვს სხვა ფორმებთან შედარებით. ესაა შედარებით მარტივი და სწრაფი დოკუმენტბრუნვა, ფულადი სახსრების მოძრაობის დაჩქარება. განაღდებული საქონლისა და მომსახურების ხარისხის წინასწარ შემონიშნების შესაძლებლობა

გადამხდელის მიერ, რაც ანგარიშსწორების ყველაზე პერსპექტიულ ფორმად აქცევს მას.

20.5.2. ანგარიშსწორება საბადახლო მოთხოვნა-დავალებით

გადახდის მოთხოვნა-დავალება წარმოადგენს მიმწოდებლის მოთხოვნას მყიდველის მიმართ, თანდართული სატვირთო და სასაქონლო დოკუმენტების საფუძველზე გადაუხადოს მას ხელშეკრულებით მიმწოდებელი საქონლის, განეული მომსახურების ან შესრულებული სამუშაოს ღრებულება.

გადახდის მოთხოვნა-დავალებას 3 ეგზემპლარად გამოიწერს მიმწოდებელი პროდუქციის ფაქტობრივად მიწოდების ან მომსახურების განევის საფუძველზე. სტანდარტიზებულ ბლანკზე გამოიწერილი ეს ეგზემპლარები გაგზავნის დოკუმენტებთან ერთად ეგზავნება გასანაღებლად მყიდველის ბანკს. მოთხოვნა-დავალების მიღება შესაძლებელია ინკასოზეც (მიმწოდებლის ბანკში).

ინკასო ისეთი საბანკო ოპერაციაა, რომლის მეშვეობითაც ბანკი თავისი კლიენტის დავალებით იღებს მის კუთვნილ ფულად სახსრებს სხვა საწარმოებიდან და ორგანიზაციებიდან საანგარიშსწორებო, სასაქონლო და ფულადი დოკუმენტების საფუძველზე. ინკასოთი მომსახურების დროს მიმწოდებლის ბანკი სპეციალური ფოსტით თვითონ გზავნის გადახდის მოთხოვნა-დავალებებს გადამხდელის ბანკში კავშირგაბმულობის ორგანოების მეშვეობით. მიმწოდებელსა და მომხმარებელს და მათ ბანკებს შორის ორმხრივი შეთანხმების არსებობის შემთხვევაში, ანგარიშსწორების დაჩქარების მიზნით, დოკუმენტების ფოსტით გადაგზავნა მიმწოდებლის ბანკთან გადამხდელის ბანკში იცვლება ელექტრონული ფოსტით ამ დოკუმენტების შინაარსის გადაცემით. მიმწოდებლის ბანკი ინკასოთი მომსახურებას კლიენტს საკომისიო გასამრჯელოს ფასად უწევს.

რადგანაც გადახდის მოთხოვნა-დავალებით ანგარიშსწორების ინიციატივა მიმწოდებლიდან მოდის, ამიტომ ამ დოკუმენტების განაღდება შესაძლებელია მხოლოდ მყიდველის თანხმობით (აქცეპტით). ამ მიზნით მყიდველის ბანკში შემოსულ გადახდის მოთხოვნა-დავალებებს რეგისტრაციას უკეთებენ სპეციალურ ჟურნალში და ბანკი მას უშუალოდ გადამხდელს გადასცემს აქცეპტის ხელმოხანერად.

ცნობილია აქცეპტის რამდენიმე ფორმა: დადებითი და უარყოფითი, წინასწარი და შემდგომი, სრული და ნაწილობრივი.

დადებითია აქცეპტის ისეთი ფორმა, რომლის გადამხდელი ვალდებულია გადახდის შესახებ მიმწოდებლის მოთხოვნის შემცველ თითოეულ საანგარისწორებო დოკუმენტზე ან წერილობითი განცხადება გააკეთოს თავის თანხმობაზე, ან უარი თქვას აქცეპტზე.

უარყოფითია აქცეპტის ისეთი ფორმა, რომლის დროსაც გადამხდელი წერილობით აუწყებს ბანკს მხოლოდ აქცეპტზე თავისი უარის შესახებ. თუ წინასწარ მოლაპარაკებულ ვადაში გაცხადებული არაა უარი, მაშინ ბანკი ამას მიიჩნევს გადამხდელის თანხმობად გადახდაზე.

წინასწარი აქცეპტი ნიშნავს იმას, რომ გადახდის შესახებ მიმწოდებლის მოთხოვნაზე გადამხდელი თავის თანხმობას იძლევა მისი ანგარიშიდან ფულის ჩამოწერამდე. ამ დროს საანგარიშწორებო დოკუმენტი აქცეპტირებულად ითვლება, თუ გადამხდელმა ბანკს არ აცნობა უარის შესახებ სამი სამუშაო დღის განმავლობაში. ამასთან, საანგარიშწორებო დოკუმენტის ბანკში შემოსვლის დღე მხედველობაში არ მიიღება. განაღდება ხდება აქცეპტის ვადის ამოწურვის მეორე დღეს.

შემდგომი აქცეპტი ითვალისწინებს საანგარიშწორებო დოკუმენტების დაუყოვნებლივ განაღდებას ბანკის საოპერაციო დღის განმავლობაში მათი შემოსვლისთანავე. ამ დროს გადამხდელი ინარჩუნებს უფლებას აქცეპტზე შემდგომი უარი თქვას სამი სამუშაო დღის განმავლობაში.

80-იანი წლების ბოლომდე პრაქტიკაში აქცეპტის წამყვანი ფორმა იყო შემდგომი სახის უარყოფითი აქცეპტი, რადგანაც ეს ფორმა აჩქარებს ფულადი სახსრების მოძრაობას და გადამხდელის მიერ საქონლის მიღებას. ამის შემდეგ, ანგარიშწორებაში მომხდარი ორგანიზაციული ცვლილებების შედეგად ძირითადი გახდა წინასწარი ხასიათის უარყოფითი აქცეპტი.

გადამხდელის მიერ გამოცხადებული უარი შეიძლება იყოს სრული ან ნაწილობრივი და აუცილებელად მოტივირებული. აქცეპტზე უარის თქმის ტრადიციული მოტივებია:

- საქონელი შეკვეთილი არაა;
- ანგარიში არასასაქონლოა;
- საქონელი წინასწარაა განაღდებული;

- აკლია შეთანხმებული ფასი;
- საქონელი გაგზავნილია არასწორ მისამართზე.

ეს და სხვა მოტივები უკავშირდება სახელშეკრულებო ვალდებულებათა დარღვევას მიმწოდებლის მხრიდან.

აქცეპტზე უარის თქმის მოტივი, როგორც წესი, შემონგებულ უნდა იყოს მიმწოდებელსა და მყიდველს შორის დადებული ხელშეკრულების შესაბამისი პუნქტების მითითებით. ამ საკითხთან დაკავშირებით მათ შორის არაერთად დავაში ბანკი არ ერევა. ამავ დროს, როგორც თანხმობა აქცეპტზე, ისე მასზე უარის თქმა სანარმოებს უფლებას არ ართმევს პრეტენზიები წაუყენონ ერთმანეთს, რასაც სასამართლო ან არბიტრაჟი განიხილავს ერთი რომელიმე მხარის სარჩელის შესაბამისად.

გადახდის მოთხოვნა-დავალების აქცეპტირებისთვის მყიდველს სამი სამუშაო დღე ეძლევა (აქ არ ითვლება გადამხდელის ბანკში მისი შემოსვლის დღე).

როდესაც გადამხდელი თანახმაა მთლიანად ან ნაწილობრივ გაანაღდოს გადახდის მოთხოვნა-დავალება, იგი ამას სამ ეგზემპლარად აფორმებს იმ პირთა ხელმოწერით, რომლებიც უფლებამოსილი არიან განაგონ ანგარიში ბანკში და ბეჭდის ანაბეჭდით. ამ ეგზემპლარებს იგი აბარებს ბანკს, რომელთაგან:

1-ლ ეგზემპლარს იყენებენ გადამხდელის ანგარიშიდან სახსრების მოხსნის საფუძვლად და იტოვებენ ბანკისთვის განკუთვნილ დოკუმენტებში;

მე-2 ეგზემპლარს გზავნიან მიმწოდებლის ბანკში, სადაც მას იყენებენ მიმწოდებლის ანგარიშზე სახსრების ჩარიცხვის საფუძვლად;

მე-3 ეგზემპლარს უბრუნებენ გადამხდელს, როგორც მისი ანგარიშის მიხედვით საბანკო ოპერაციის ჩატარების დასტურს.

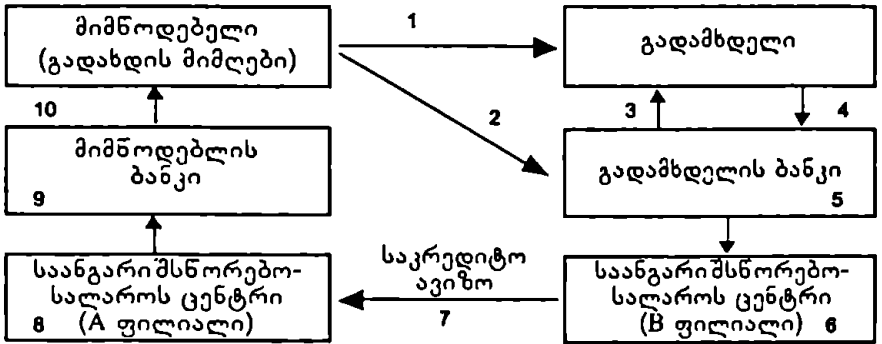
გადახდაზე ნაწილობრივ უარის თქმის შემთხვევაში გადახდის მოთხოვნა-დავალების გრაფაში აღინიშნება „გადასახდელი თანხა“. გადამხდელს შეაქვს ის თანხა, რომლის გადახდაზეც ის თანახმაა.

მოთხოვნა-მიწოდების მთლიანად ან ნაწილობრივ განაღდებაზე უარის თქმის შემთხვევაში გადამხდელი აფორმებს აქცეპტზე უარის თქმის მოტივირების შემცველ თანმხლებ წერილს (შეტყობინებას). თუ უარი ნაწილობრივია, მაშინ ამ წერილს გადამხდელი გადახდის გაფორმებულ მოთხოვნა-დავალებასთან ერთად

გადასცემს მის მომსახურე ბანკს, რათა ისინი ერთად გადაიგზავნოს მიმწოდებლის ბანკში.

აქცეპტზე სრული უარის თქმის შემთხვევაში გადამხდელი ბანკის გვერდის ავლით, უშუალოდ მიმწოდებელს უბრუნებს გადახდის მოთხოვნა-დავალებას, გადახდაზე უარის თქმის შესახებ შედგენილ თანხლებ ნერილთან ერთად.

საქონლისა და მომსახურებისთვის გადახდის მოთხოვნებით წარმოებული ანგარიშსწორების დროს შესრულებული დოკუმენტბრუნვის სქემას ასეთი სახე აქვს:

ნახ. 20.3. დოკუმენტბრუნვის სქემა საქონლისა და მომსახურებისთვის ანგარიშსწორებისას გადახდის მოთხოვნა-დავალებით.

- 1 - პროდუქციის გადატვირთვა, მომსახურების განევა;
- 2 - გადახდის მოთხოვნა-დავალების კომპლექტის გამოწერა და მისი გაგზავნა;
- 3 - მიღებული დოკუმენტების გაცემა აქცეპტისთვის;
- 4 - აქცეპტებული მოთხოვნა-დავალების დაბრუნება გადამხდელთან;
- 5 - დოკუმენტების გადაცემა გამოთვლით ცენტრში გადამხდელის ანგარიშებიდან სახსრების მოსახსნელად;
- 6 - გამოთვლით ცენტრში გავლილი დოკუმენტების გაფორმება და მათი გადაცემა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში;
- 7 - საკრედიტო ავიზოს გაფორმება და მისი გადაგზავნა გადახდის მოთხოვნა-დავალების მე-2 ეგზემპლართან ერთდ საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრის (B ფილიალი) მისამართით; იმავდროულად სახსრების ჩამონერა გადამხდელის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშიდან;
- 8 - სახსრების ჩარიცხვა მიმწოდებლის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე;
- 9 - სახსრების ჩამონერა მიმწოდებლის საკორესპონდენტო ანგარიშიდან და მათი ჩარიცხვა მიმწოდებლის ანგარიშსწორების ანგარიშზე;
- 10 - ამონაწერი გაცემა მიმწოდებლის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების ჩარიცხვის შესახებ გადახდის მოთხოვნა-დავალების შესაბამისად.

გადახდის მოთხოვნა-დავალბებებით წარმოებული ანგარიშსწორება უნაღდო ანგარიშსწორების ახალი და პერსპექტიული ფორმაა ჩვენი საბანკო პრაქტიკისთვის. იგი პასუხობს როგორც მიმწოდებლების, ისე გადამხდელთა ფინანსურ და სამეურნეო ინტერესებს და განამტკიცებს სახელშეკრულებო ურთიერთობას მეურნეობაში. კერძოდ:

- აჩქარებს საანგარიშსწორებო დოკუმენტების გამონერას, რადგან მათ გაფორმებას ახორციელებს თვითონ გადასახდელის მიმღები, მიმწოდებელი კი საბუთებს ადგენს პროდუქციის მინოდების ან მომსახურების განევისთანავე;

- გადახდა ხორციელდება გადამხდელის თანხმობით მის მიერ მიმწოდებლის საანგარიშსწორებო და სასაქონლო-სატრანსპორტო დოკუმენტების წინასწარ შემონმების შემდეგ, რაც მიმწოდებლის მიერ სამეურნეო ხელშეკრულების პირობების შესრულების შემონმებას ისახავს მიზნად;

- მიმწოდებელს შესაძლებლობა აქვს ბანკში ფაქტორინგული კრედიტი მიიღოს იმ დროით, რომლის განმავლობაშიც სამეურნეო ბრუნვის სახსრები გადატვირთულ საქონელშია ჩადებული.

205.3. ჩეკებით ანგარიშსწორება

ჩეკი ფულის გადამხდელის მიერ თავისი ბანკისთვის მიცემული განკარგულებაა, რომ მისი ანგარიშიდან ჩეკის პატრონს ფულის გარკვეული თანხა გადაუხადონ. ერთმანეთისგან განასხვავებენ ფულად ჩეკებს და საანგარიშსწორებო ჩეკებს.

ფულად ჩეკებს იყენებენ ჩეკის მფლობელისთვის ნაღდი ფულის გადასახდელ ბანკში, მთლიანად, ხელფასისთვის, სამეურნეო საჭიროებისათვის, სამივლინებო ხარჯებისთვის, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების შესყიდვისთვის და ა.შ.

საანგარიშსწორებო ჩეკები უნაღდო ანგარიშსწორებისთვის გამოყენებული – ჩეკებია. ესაა დადგენილი ფორმის მქონე დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს ჩეკის უსიტყვო წერილობით ბრძანებას საკუთარი ბანკისადმი თავისი ანგარიშიდან ფულის გარკვეული

თანხა გადარიცხოს სახსრების მიმღების (ჩეკის პატრონის) ანგარიშზე. საანგარიშსწორებო ჩეკს, ისე როგორც გადახდის დავალებას, აფორმებს გადამხდელი, მაგრამ გადახდის დავალებისგან განსხვავებით ჩეკს გადამხდელი გადასახდელის მიმღებ სანარმოს გადასცემს სამეურნეო ოპერაციის შესრულების მომენტში, ის კი ამ ჩეკს თავის ბანკს წარუდგენს გასანაღდებლად.

საანგარიშსწორებო ჩეკები შესაძლოა იყოს დაფარული ან დაუფარავი. დაფარული საანგარიშსწორებო ჩეკები ისეთი ჩეკებია, რომელთა შესაბამისი თანხები ჩეკის გამცემი კლიენტის მიერ წინასწარაა დეპონირებული ცალკე საბანკო ანგარიშზე, რაც ამ ჩეკების მიხედვით განაღდების გარანტიას უზრუნველყოფს.

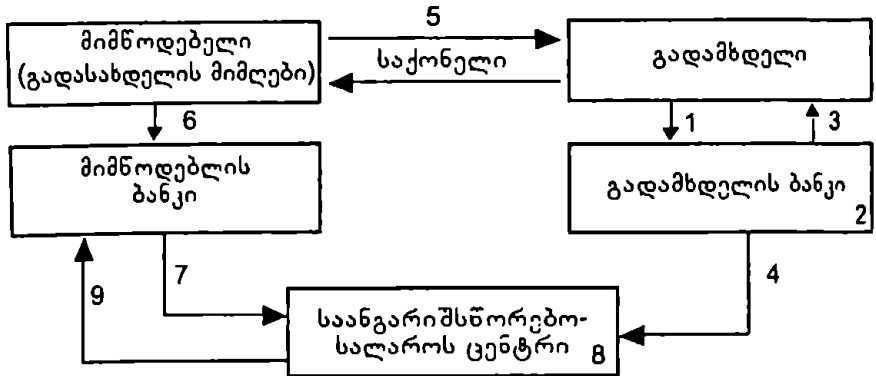
დაუფარავი საანგარიშსწორებო ჩეკები ისეთი ჩეკებია, რომელთა მიხედვით სახსრების გაცემის გარანტიასაც იძლევა. ამ შემთხვევაში ბანკი გარანტიას აძლევს ჩეკის გამცემს, რომ თუ მის ანგარიშზე თანხები დროებით არაა, ჩეკების განაღდება ბანკის სახსრების ხარჯზე მოხდება. ბანკის გარანტიების ის თანხა, რომლის ფარგლებშიც ჩეკების განაღდება შესაძლებელი, გარანტი ბანკში აღირიცხება არასაბალანსო ანგარიშზე №9925 ბანკის მიერ გაცემული „გარანტიები და თავდებობა“.

ჩეკებით ანგარიშსწორების დროს დოკუმენტბრუნვა არსებითად შემდეგნაირად მიმდინარეობს: საქონლის, მომსახურებისა თუ სამუშაოს მიღებისას ჩეკის გამცემი გამონერს საანგარიშსწორებო ჩეკს. მას იგი თავისი ხელმოწერით ამონებებს უშუალოდ გადახდის შესრულების (გადასახდელის მიმღებისთვის ჩეკის ჩაბარების) მომენტში. ჩეკის მიმღები სანარმოს (ჩეკის პატრონის) წარმომადგენელი ჩეკის უკანა მხარეზე აწერს ხელს და სვამს შტამპის ანაბეჭდს. ამის შემდეგ მიმწოდებელს, როგორც ჩეკის მფლობელს, შეუძლია ეს ჩეკი თავის ბანკში წარადგინოს გადასახდელის მისაღებად. ბანკში ჩეკის წარდგენის ვადა 10 კალენდარული დღეა (გამონერის დღის ჩათვლელად).

ჩეკის მფლობელის ანგარიშზე სახსრებს მისი მომსახურე ბანკი ჩარიცხავს მხოლოდ ჩეკის გამცემისგან და მისი მომსახურე ბანკიდან სახსრების მიღების შემდეგ. ჩეკის გამცემისა და ჩეკის მფლობელის ბანკებს შორის ანგარიშსწორება საანგარიშსწორე-

ბო-სალაროს ცენტრისა და ცენტრალური ბანკის მეშვეობით მიმდინარეობს.

ჩეკებით ანგარიშსწორების დროს დოკუმენტბრუნვის სქემა ნახ. 20.4.-ზეა წარმოდგენილი.

ნახ. 20.4. დოკუმენტბრუნვის სქემა ჩეკებით ანგარიშსწორების დროს.

- 1 – ბანკში განცხადების ჩაბარება ჩეკების მიღებაზე და გადახდის დავალები-სა-ჩეკებით ანგარიშსწორებისთვის სახსრების დეპონირებაზე ცალკე ანგარიშზე „საანგარიშსწორებო ჩეკები“;
- 2 – გადამხდელის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების ჩამონერა და მათი ჩარიცხვა ანგარიშზე „საანგარიშსწორებო ჩეკები“;
- 3 – ბანკის მიერ გაფორმებული ჩეკების ბლანკების დაბრუნება გადამხდელისთვის;
- 4 – „საანგარიშსწორებო ჩეკების“ ანგარიშზე დეპონირებული სახსრების გადარიცხვა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში;
- 5 – ჩეკის გამოწერა გადამხდელის მიერ და მიმწოდებლისთვის მისი ჩაბარება საქონლის (მომსახურების, სამუშაოს) მიღების მომენტში;
- 6 – ჩეკების ჩაბარება ბანკში ინკასოზე ? რეესტრთან ერთად (4 ეგზემპლარად);
- 7 – ჩეკის გადაცემა რეესტრთან ერთად (2 ეგზემპლარად);
- 8 – სახსრების ჩარიცხვა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში მიმწოდებლის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე;
- 9 – ჩეკების რეესტრების გადაგზავნა მიმწოდებლის ბანკში;
- 10 – სახსრების ჩამონერა ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშიდან და მათი ჩარიცხვა მიმწოდებლის ანგარიშსწორების ანგარიშზე.

აკრედიტივი მყიდველის ბანკის მიერ მიმწოდებლის ბანკისთვის მიცემული დავალებაა საქონლისა და მომსახურების მიმწოდებლის ფულის გადახდის თაობაზე იმ პირობებით, რომლებიც მყიდველის სააკრედიტივო განცხადებაშია გათვალისწინებული. ამ განცხადებას საქონლისა და მომსახურების მყიდველი აკეთებს მიმწოდებლის მიერ შესაბამისი დოკუმენტების წარდგენის შემდეგ.

აკრედიტივებით ანგარიშსწორებას მხოლოდ სხვადასხვა ქალაქებს შორის დოკუმენტბრუნვაში იყენებენ. აკრედიტივი განკუთვნილია მხოლოდ მიმწოდებელთან ანგარიშსწორებისთვის. აკრედიტივის მოქმედების ვადას ბანკი არ ანებს, არამედ მისი რეგულირება მიმწოდებელსა და მყიდველს შორის დადებული ხელშეკრულებით ხდება. ანგარიშსწორების ამ ფორმის დროს ფულის გადახდა ხორციელდება მიმწოდებლის ადგილმდებარეობის მიხედვით. უნაღო ანგარიშსწორების სხვა ფორმებისგან განსხვავებით იგი გარანტირებულ გადახდას უზრუნველყოფს მიმწოდებლისთვის ან მყიდველის საკუთარი სახსრების ხარჯზე, ან მისი ბანკის სახსრების ხარჯზე.

აკრედიტივი ორი სახეობის შეიძლება იყოს: დაფარული (დეპონირებული) და დაუფარავი (გარანტირებული).

დაფარულად ითვლება აკრედიტივი, რომლის დროსაც გადამხდელი წინასწარ ახდენს სახსრების დეპონირებას მიმწოდებელთან ანგარიშსწორებისთვის. ამ შემთხვევაში ფულის გადამხდელის ბანკი (ემიტენტი ბანკი) გადამხდელის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან ჩამონერს სახსრებს და ისინი გადააქვს მიმწოდებლის ბანკში (შესრულებულ ბანკში) ცალკე საბალანსო ანგარიშზე „აკრედიტივები“.

მიმწოდებლის ბანკში სახსრების დეპონირება იმ სესხის ხარჯზეც შეიძლება მოხდეს, რომელსაც ფულის გადამხდელი ემიტენტი ბანკში იღებს. ამ შემთხვევაში გადამხდელის ბანკში ანგარიშზე ოპერაციების გატარება იცვლება, მიმწოდებლის ბანკში კი – არა. საბანკო პრაქტიკაში გათვალისწინებული არაა აკრედიტივის წარდგენა ნაწილობრივ მყიდველის და ნაწილობრივ ბანკის სესხის ხარჯზე, ე.ი. მოცემულ კონკრეტულ აკრედიტივზე შესაძლებელია გადახდის მხოლოდ და მხოლოდ ერთი წყაროს გამოყენება.

დაუფარავია ის აკრედიტივი, რომელზეც გადახდის გარანტიას მიმწოდებელს ბანკი აძლევს. ამ შემთხვევაში ფულის გადამხდელი შუამდგომლობით მიმართავს თავის ბანკს, გარანტირებული აკრედიტივი გამოყოფს მისთვის. ამ შუამდგომლობას ემიტენტი ბანკი აკმაყოფილებს, როგორც წესი, გადახდისუნარიანი, პირველი კლასის კლიენტების მიმართ და ისიც იმ პირობით, თუ მასა და აკრედიტივის შემსრულებელ ბანკს შორის საკორესპონდენტო ურთიერთობებია დამყარებული. გარანტირებული აკრედიტივის გახსნისას ემიტენტი ბანკი უფლებას აძლევს შემსრულებელ ბანკს, რომ მან აკრედიტივის მიხედვით გადახდები ჩამონეროს თავისი საკორესპონდენტო ანგარიშიდან მიმწოდებლის (სახსრების მიმღების) სასარგებლოდ.

ყოველი აკრედიტივი ნათლად უნდა მიუთითებდეს, გამოსანვევია იგი თუ არა გამოსანვევია. თუ ეს მითითებული არაა, მაშინ იგულისხმება, რომ აკრედიტივი გამოსანვევია. მისი თავისებურება ისაა, რომ ემიტენტი ბანკს შეუძლია მისი შეცვლა ან გაუქმება (მყიდველის მითითებით) მიმწოდებლებთან წინასწარ შეთანხმებლად. თუმცა, შემსრულებელი ბანკი ვალდებულია გაანაღდოს მიმწოდებლის მიერ წარმოდგენილი და მისი ბანკის მიერ მიღებული დოკუმენტები მანამ, ვიდრე უკანასკნელი შეტყობინებას მიიღებდეს აკრედიტივის შეცვლის ან გაუქმების შესახებ.

არაგამოსანვევი აკრედიტივის შეცვლა ან გაუქმება დაუშვებელია მიმწოდებლის თანხმობის გარეშე, რომლის სასარგებლოდაც იგია გახსნილი.

ანგარიშსწორების სააკრედიტივო ფორმის გამოყენებას ითვალისწინებს გადამხდელსა და მიმწოდებელს შორის დადებული ხელშეკრულება, სადაც, კერძოდ დათქმულია აკრედიტივით ანგარიშსწორების კონკრეტული პირობები, მისი მოქმედების ვადა, აკრედიტივის სახეობა და მისი შესრულების ხერხი, გადამხდელისა და მიმწოდებლის ბანკების დასახელება, იმ დოკუმენტების ჩამონათვალი, რომლის პასუხადაც გადახდა ხდება და ა.შ.

გადამხდელის მიერ აკრედიტივის გახსნის საფუძველია მიმწოდებლისგან გაგზავნილი დეპეშა იმაზე, რომ საქონელი მზადაა გასაგზავნად. აკრედიტივის გასახსნელად გადამხდელი თავის ბანკში წარადგენს სტანდარტიზებულ ბლანკზე დაბეჭდილ განცხადებას,

სადაც მოცემულია ყველა აუცილებელი მონაცემი. გადამხდელი ბანკი მას რეგისტრაციას უკეთებს სპეციალურ ჟურნალში. შემოსავალში ატარებს არასაბალანსო ანგარიშზე „გასანაღდებელი აკრედიტივე-ბი“. განცხადება, ჩვეულებრივ, ხუთ ეგზემპლარადაა საჭირო.

მყიდველის ხელმოწერით და ბეჭდის ანაბეჭდიანი პირველი ეგ-ზემპლარი იმის საფუძველია, რომ ჩამოწერონ მყიდველის ანგარიშ-სწორების ანგარიშიდან და იგი დოკუმენტებში რჩება გადამხდე-ლის ბანკისთვის;

მე-5 ეგზემპლარი ფულის გადამხდელს უბრუნდება, როგორც ოპერაციის შესრულებაზე ბანკის დასტური;

განაცხადების მე-2, მე-3 და მე-4 ეგზემპლარები საანგარიშსწორე-ბო-სალაროს ცენტრის გავლით მიდის მიმწოდებლის ბანკში, სადაც:

მე-2 ეგზემპლარს, რომელზეც გადამხდელის ბანკის თანამდე-ბობის პირთა ხელმოწერები და ბეჭედი დასმული, იყენებენ სახ-სრების დეპონირებისთვის ანგარიშზე „აკრედიტივები“;

მე-3 ეგზემპლარს მიმწოდებელს აბარებენ და იგი საქონლის გადატვირთვის საფუძველია;

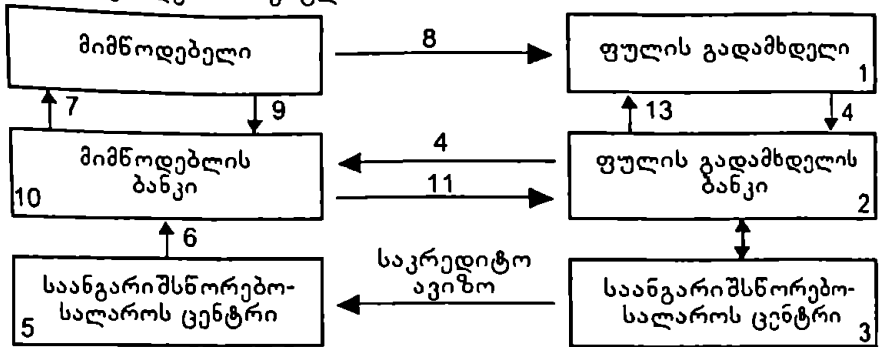
მე-4 ეგზემპლარს იყენებენ როგორც მოცემულ აკრედიტივზე მიმწოდებლის პირად ანგარიშს.

აკრედიტივით სახსრების მისაღებად მიმწოდებელი საქონლის გადატვირთვის შემდეგ თავის ბანკში წარადგენს ამ საქონელზე შედგენილ სასაქონლო-სატრანსპორტო დოკუმენტებს და ან-გარიშ-ფაქტურების რეესტრს. მათ საფუძველზე შემსრულებელი ბანკი ამონებებს მიმწოდებლის მიერ აკრედიტივის პირობების შეს-რულებას და დოკუმენტების გადაფორმების სისწორეს და მხ-ოლოდ ამის შემდეგ ახდენს აკრედიტივის მიხედვით განაღდებას. მიმწოდებლის ბანკში აკრედიტივის დახურვა ხდება:

- 1) აკრედიტივის ვადის გასვლის გამო;
- 2) ვადის გასვლამდე მიმწოდებლის მიერ გამოთქმული უარის გამო აკრედიტივის შემდგომ გამოყენებაზე;
- 3) მყიდველის მიერ აკრედიტივის მთლიანად ან ნაწილობრივ გამოწვევის გამო. აკრედიტივს ხურავენ ან ამცირებენ ემიტენ-ტი ბანკიდან შეტყობინების შემოსვლის დღეს.

აკრედიტივის გამოუყენებელი თანხა უბრუნდება ფულის გადა-

მხდელის ბანკს იმ ანგარიშზე მის ჩასარიცხავად, რომლიდანაც სახსრები იყო დეპონირებული.

ნახ. 20.5. დოკუმენტბრუნვის სქემა აკრედიტივით ანგარიშსწორების დროს.

- 1 - განცხადება აკრედიტივის გახსნის შესახებ;
- 2 - ფულის გადამხდელის ბანკში გახსნილი აკრედიტივის აღრიცხვა, დოკუმენტების გადაცემა გამოთვლით ცენტრში მიმწოდებლის ბანკში ფულის გადასაგზავნად;
- 3 - გამოთვლით ცენტრში გავლილი დოკუმენტების გაფორმება და მათი გადაცემა საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში;
- 4 - საკრედიტო ავიზოს გაფორმება და მისი გაგზავნა ფულის გადამხდელის განცხადებებთან ერთად (მეორე, მესამე და მეოთხე ეგზემპლარები) საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში (B ფილიალი);
- 5 - სადებეტო ავიზოს გაგზავნა საანგარიშსწორებო სალაროს ცენტრში (A ფილიალი) და იმავდროულად სახსრების ჩარიცხვა მიმწოდებლის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე;

დოკუმენტების დამუშავება მიმწოდებლის ბანკში

- 6 - სახსრების დაჯავშნა ცალკე ანგარიშზე „აკრედიტივები“ მიმწოდებელთან ანგარიშსწორებისთვის;
- 7 - შეტყობინების გაგზავნა მიმწოდებლისათვის მის საბელზე აკრედიტივის გახსნის შესახებ (ფულის გადამხდელის მესამე ეგზემპლარის გადაცემა);
- 8 - საქონლის გადატვირთვა მყიდველისთვის;
- 9 - ანგარიშების რეესტრების, სატრანსპორტო და იმ სხვა დოკუმენტების გადაცემა გადასახდელის მისაღებად, რომლებიც საქონლის გადატვირთვის ადასტურებენ;
- 10 - სახსრების ჩარიცხვა მიმწოდებლის ანგარიშზე;
- 11 - რეესტრის გაგზავნა ანგარიშ-ფაქტურებთან და გადატვირთვის დოკუმენტებთან ერთად;
- 12 - არასაბალანსო ანგარიშის „გასანაღდეველი აკრედიტივების“ გახარჯვა;
- 13 - რეესტრების, ანგარიშ-ფაქტურების და სატრანსპორტო დოკუმენტების გადაცემა მყიდველისთვის (ფულის გადამხდელისთვის).

20.5.5. თამასუქებით ანგარიშსწორება

თამასუქებით ანგარიშსწორება გულისხმობს საქონლის მიმწოდებელსა და ფულის გადამხდელს შორის ანგარიშსწორებას გადახდის გადავადებით (კომერციული კრედიტი) სპეციალური დოკუმენტის – თამასუქის საფუძველზე.

თამასუქი კანონით მკაცრად დადგენილი ფორმის მქონე წერილობითი სავალო ვალდებულებაა, რომელიც მის მფლობელს (თამასუქის პატრონს) აძლევს უცილობელ უფლებას, ვადის დადგომისთანავე მოსთხოვოს მოვალეს თამასუქში აღნიშნული თანხის გადახდა. კანონი ერთმანეთისგან განასხვავებს თამასუქის ორ ძირითად ფორმას – მარტივს და გადასაპირებელს.

მარტივი თამასუქი (სოლო-თამასუქი) ისეთი წერილობითი დოკუმენტია, რომელშიც მოცემულია თამასუქის გამცემის (მოვალის) უბრალო და ყოველგვარ პირობას მოკლებული ვალდებულება, გარკვეულ ვადაში და გარკვეულ დროს გადაუხადოს ფულის გარკვეული თანხა სახსრების მიმღებს.

გადასაყვანი თამასუქი (ტრატა) ისეთი წერილობითი დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს თამასუქის გამცემის (კრედიტორის) უპირობო ბრძანებას გადამხდელის მიმართ, რომ მან თამასუქში ნაჩვენები თანხა გადაუხადოს მესამე პირს ანუ რემიტენტს.

უბრალო თამასუქისგან განსხვავებით გადასაყვან თამასუქში მონანილეობს არა ორი, არამედ მინიმუმ სამი პირი:

თამასუქის გამცემი (ტრასანტი);

ფულის გადამხდელი (ტრასანტი), რომლისკენაც ბრძანებაა მიმართული, თამასუქის შესაბამისად განახორციელოს ფულის გადახდა;

თამასუქის პატრონი (რემიტენტი) – თამასუქის მეშვეობით ფულის მიმღები.

გადასაპირებელი თამასუქი აუცილებლად აქცეპტირებული უნდა იყოს გადამხდელის (ტრასანტის) მიერ და მხოლოდ ამის შემდეგ იძენს იგი შესასრულებელი დოკუმენტის ძალას. გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტანტი, ისე როგორც მარტივი თამასუქის გამცემი, მთავარი მოვალეა და მას ეკისრება დადგენილ

დროში თამასუქის განაღდების პასუხისმგებლობა. აქცეპტი აღინიშნება თამასუქის წინა მხარის მარცხენა ნაწილში და გამოიხატება სიტყვებით „აქცეპტებულია, მიღებულია, გადავიხდი“ და ა.შ., რასაც აუცილებლად მოსდევს გადამხდელის ხელმოწერა.

თამასუქი მკაცრი დოკუმენტია, რომელიც ყველა აუცილებელი რეკვიზიტის ჩამონათვალს უნდა მოიცავდეს. თუნდაც ერთ-ერთი მათგანის კლება იურიდიულ ძალას აცლის თამასუქს.

თამასუქის აუცილებელი რეკვიზიტებია: თამასუქის ნიშანი, ე.ი. დოკუმენტზე დასმული აღნიშვნა „თამასუქი“, რომელიც იმავე ენაზეა, რომელზეც დოკუმენტია დანერილი; თამასუქის შედგენის დრო და ადგილი; დაპირება გარკვეული ფულადი თანხის გადახდის თაობაზე; ფულის თანხა სიტყვებითა და ციფრებით, რომელიც არ შეიძლება ჩასწორებული იყოს; გადახდის ვადა და ადგილი; ვინაობა იმისა, ვისაც უნდა გადაუხადონ ან ვისი ბრძანებითაც უნდა გადაიხადონ გადასახდელი; თამასუქის გამცემის ხელმოწერა.

მარტივი თამასუქისგან განსხვავებით, სადაც ფულის გადამხდელი თამასუქის გამცემია, გადასაპირებელ თამასუქში ფულის გადამხდელად გვევლინება განსაკუთრებული პირი – ტრასანტი. მისი დასახელება გადასაპირებელი თამასუქისკიდევ ერთი აუცილებელი რეკვიზიტია. ჩვეულებრივ, ფულის გადამხდელის (ტრასანტის) ვინაობას აღნიშნავენ თამასუქის წინა მხარის მარცხენა ქვედა კუთხეში. უბრალო თამასუქში მოყვანილი სიტყვების „ვალდებულებას ვკისრულობ გადავიხდი“ ნაცვლად გადასაყვან თამასუქში წერენ გადახდის შესახებ ბრძანებას: „გაანაღდე“ , „გადაიხადეთ“.

თამასუქების შესახებ არსებული დებულება ითვალისწინებს, რომ ფულის გადამხდელის მიერ აქცეპტებული თამასუქის მიხედვით ფულის გადახდა შეიძლება დამატებით იყოს გარანტირებული თავდებობის (ავალის) გაცემით.

ავალი ფორმდება სპეციალური ხელმოწერით, რომელიც კეთდება ან თამასუქის წინა მხარეზე ან თანდართულ დამატებით ფურცელზე (ალონჟზე). ავალში მიუთითებენ, თუ ვის მაგივრად გასცემს ბანკი გარანტიას. აგრეთვე, გაცემის დროს და ადგილს და სვამენ ბანკის ორი პირველი თანამდებობის პირის ხელმოწ-

ერას და ბეჭედს. ბანკის მიერ ავალირებულ თამასუქებს იღებენ არასაბალანსო ანგარიშზე „ბანკის მიერ გარემოცული გარანტიები და თავდებობები“.

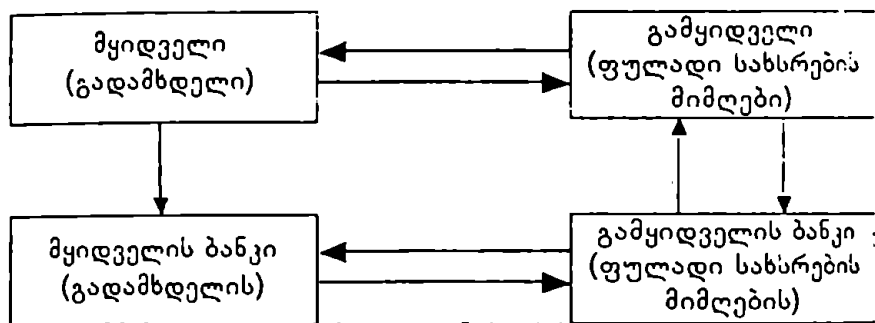
თამასუქების ავალირება ამალღებს მათ საიმედოობას და ხელს უწყობს თამასუქების მიმოქცევის განვითარებას. კანონმდებლობა ითვალისწინებს თამასუქის, როგორც ფულის გადახდის იარაღის ხელიდან ხელში გადაცემის შესაძლებლობას, გაკეთებული მინანერის – ინდოსამენტის მეშვეობით. ამ დროს თამასუქთან ერთად სხვა პირს იმის უფლებაც გადაეცემა, რომ მან მიიღოს ამ თამასუქის მიხედვით გადახდილი თანხა. თამასუქის პატრონი მის უკანა გვერდზე ან ალონუზე აწერს სიტყვებს: „გადაუხადეთ ბრძანებას“ ან „გადაიხადეთ (ჩვენს) ნაცვლად“ და მიუთითებს, თუ ვისზე გადადის გადახდა.

ინდოსამენტის შესაბამისად თამასუქის გადამცემ პირს ინდოსანტს უწოდებენ, მის მიმღებ პირს კი – ინდოსატს. ინდოსატზე გადადის თამასუქთან დაკავშირებული ყველა უფლება და მოვალეობა. კანონი ითვალისწინებს, რომ ყველა გადახაზული ინდოსამენტი იგივეა, რაც ნაუნერელი და მას იურიდიული ძალა არ გააჩნია. გადასაპირებული წარწერით გაფორმებულ თამასუქში მონაწილე ყველა პირს სოლიდური პასუხისმგებლობა აკისრია ფულის გადახდაზე.

თამასუქზე გაკეთებული ყველა გადასაყვანი მინანერი, მისი აქცეპტი და ავალი ფულის გადახდის დადგენილი ვადის ფარგლებში უნდა იყოს გაფორმებული. გადახდის ვადა თამასუქის აუცილებელი რეკვიზიტია და თუ იგი აკლია, თამასუქი ბათილი ხდება. არსებობს თამასუქის მიხედვით ფულის გადახდის ვადის დადგენის ოთხი ხერხი:

- 1) თამასუქის განაღდება მოცემულ კონკრეტულ დღეს;
 - 2) თამასუქის განაღდება მისი წარდგენის დღეს (მაქსიმუმ ერთი წლის განმავლობაში თამასუქის გამონერის დღიდან);
 - 3) თამასუქის განაღდება მისი გამონერიდან მოცემულ გარკვეულ დროში;
 - 4) თამასუქის განაღდება მისი წარდგენიდან გარკვეულ დროში.
- კანონმდებლობა ითვალისწინებს თამასუქების ინკასირებას ბანკების მიერ, ე.ი. ასრულებენ თამასუქის მფლობელთა დავალებს.

ბას თამასუქით გადასახდელის მიღებაზე გარკვეულ დროში. ინკასირებისთვის ბანკში გადაცემულ თამასუქს მისი მფლობელი ბანკის სახელზე უკეთებს დავალებისნინა მინანერს „გადასახდელის მისაღებად“ ან „ინკასოზე“. თამასუქის ინკასირებით ბანკი პასუხისმგებლობას იღებს მის დროულად წარდგენაზე გადამხდელისთვის და ამ თამასუქით კუთვნილი გადასახდელის მიღებაზე. ინკასოზე თამასუქის მიღების შემდეგ ბანკი ვალდებულია თავისდროულად გადაგზავნოს იგი გადახდის ადგილას მოთავსებულ ბანკის დანესებულებაში და უწყებით აცნობოს გადამხდელს ინკასოზე დოკუმენტის შემოსვლა. გადასახდელის შემოსვლისთანავე ბანკი კლიენტის ანგარიშზე რიცხავს მას და ატყობინებს დავალების შესრულებას.

ნახ. 20.ნ. გადასაპირებელი თამასუქის შემკვობით ანგარიშსწორების სისტემა

- 1 - გამყიდველმა წარუდგინა საქონელი;
- 2 - მყიდველმა თავის ბანკში თამასუქს გაუკეთა აქცეპტი;
- 3 - მყიდველმა თამასუქი გადასცა გამყიდველს;
- 4 - გამყიდველმა წარადგინა თამასუქი აღრიცხვისათვის;
- 5 - ბანკმა გაითვალისწინა გამყიდველის თამასუქი;
- 6 - გამყიდველის ბანკმა წარადგინა თამასუქი დადგენილ ვადაში გასანაღდებად;
- 7 - მყიდველის ბანკმა გაანაღდა თამასუქი.

თამასუქის ინკასირების დავალების შესრულებისთვის ბანკი კლიენტისაგან საკომისიო გასამრჯელოს იღებს ამოღებული თანხის პროცენტის სახით. გარდა ამისა, ბანკი კლიენტს ახდევინებს დოკუმენტების გაგზავნა-მიღებასთან და თამასუქის გაპრო-

ტესტებასთან დაკავშირებულ ხარჯებს. გაპროტესტება იმ შემთხვევაში ხდება, თუ ფულის გადამხდელი თანახმა არაა მოცემული თამასუქის შესაბამისად გადაიხადოს ფული ან თუ იგი გადახდის-უუნაროა.

თამასუქების პროტესტი სანოტარო კანტორის საჯარო აქტია, რომელიც ოფიციალურად აფიქსირებს თამასუქის განაღდებაზე უარს. კანონმდებლობა ითვალისწინებს თამასუქის წარდგენას სანოტარო კანტორაში გასაპროტესტებლად გადახდის ვადის ამონაწერის მეორე დღის 12 საათამდე. ის ბანკი, რომელიც არ ასრულებს კლიენტის დავალებას თამასუქის ინკასირებაზე, პასუხისმგებელია მის თავისდროულად გაპროტესტებაზე.

დადგენილ ვადაში გაუნაღდებელი თამასუქი სანოტარო კანტორას წარედგინება ნუსხით, რომელიც შემდეგ მონაცემებს მოიცავს:

- იმ თამასუქის გამცემის ზუსტი ვინაობა და მისამართი, ვისი თამასუქიც უნდა გაპროტესტდეს;

- გადახდის ვადა თამასუქის მიხედვით;

- გადასხდელი ფულის თანხა;

- თამასუქის ყველა ინდოსანტის ზუსტი დასახელება და მისამართები;

- პროტესტის მიზეზი;

- იმ ბანკის დასახელება, ვისი სახელითაც კეთდება პროტესტი.

გასაპროტესტებელი თამასუქის დღეს სანოტარო კანტორა გადახდის მოთხოვნით წარუდგენს მას ფულის გადამხდელს. თუ გადამხდელმა დანებსებულ ვადაში განახორციელა გადახდა, მაშინ ამ თამასუქს უბრუნებენ გადამხდელს წარწერით გადასახდელის მიღების შესახებ; თუ სანოტარო კანტორის მოთხოვნას ფულის გადახდის შესახებ გადამხდელი უარით პასუხობს, მაშინ ნოტარიუსი ადგენს აქტს გადაუხდელობაში თამასუქის პროტესტის შესახებ. ამის პარალელურად სპეციალურ რეესტრში მას შეაქვს ყველა მონაცემი გაპროტესტებული თამასუქის ირგვლივ, საკუთარ თამასუქის წინა მხარეს კი აღნიშვნას აკეთებს პროტესტის შესახებ (სიტყვა „გაპროტესტებულია“, თარიღი, ხელმოწერა და ბეჭედი).

პროტესტის პროცედურის შესრულების შემდეგ თამასუქი ბანკ-

ის მეშვეობით უბრუნდება თამასუქის პატრონს, რომელსაც უფლება ეძლევა სასამართლო წესით ამოიღოს გადასახდელი თანხა. თანაც, თუ თამასუქზე ინდოსამენტები იყო გაკეთებული, თამასუქის ბოლო მფლობელს, რომელმაც თანხა ვერ მიიღო, შეუძლია სარჩელი აღძრას ნებისმიერი ინდოსანტის წინააღმდეგ. ამისთვის დანესებულია ხანდაზმულობის ვადები, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდება თამასუქის ყოველი მონაწილის პასუხისმგებლობის ხასიათზე დამოკიდებულებით და ნ თვიდან 3 წლამდე მერყეობს.

ბანკის მიერ თამასუქების ინკასირების ოპერაციები მომგებიანია როგორც კლიენტებისთვის, ისე თვითონ ბანკისათვის. მაგალითად, კლიენტი თავისუფლდება ვადებზე თვალყურის დევნებისგან, მისთვის გადასახდელ თანხებს კი იგი უფრო სწრაფად, იაფად და საიმედოდ იღებს.

ბანკისთვის თამასუქების ინკასირება მოგების მიღების ერთი წყაროა. გარდა ამისა, ინკასოს ოპერაციების შესრულების პროცესში კომერციული ბანკის საკორესპოდენტო ანგარიშზე თავს იყრის მნიშვნელოვანი სახსრები, რომელთა გამოყენებაც მას შეუძლია თავის საქმიანობაში.

20.5.6. თამასუქების დომიცილაცია

თამასუქებით ანგარიშსწორების დროს გარდა თამასუქის მფლობელისა, რომელიც მის ინკასირებას ახდენს, დომიცილანტის როლში შესაძლოა მონაწილეობდეს ფულის გადამხდელის ბანკიც, ანუ მას შეუძლია შეასრულოს თავისი კლიენტის (გადამხდელის) გავალება თამასუქის შესაბამისად გადასახდელის თავისდროულად განხორციელებაზე. დომიცილებული თამასუქის ნიშანია გადამხდელის ხელმოწერის ქვეშ მოთავსებული სიტყვები „გადახდა ბანკში“.

ეს ოპერაცია მომგებიანია ბანკისათვის, რადგანაც ამისთვის იგი საკომისიოს იღებს და, თანაც, თუ გადახდა არ შედგება, იგი როგორც დომიცილანტი არავითარ პასუხს არ აგებს. კლიენტი-გადამხდელი თვითონაა ვალდებული გადახდის ვადის მოსვლი-

სას ან თვითონ უზრუნველყოს ბანკში თავის ანგარიშზე აუცი-
ლებელი ფულადი სახსრების შემოსვლა, ან წინასწარ დაჯავშ-
ნოს გადასახდელის თანხა ცალკე ანგარიშზე. წინააღმდეგ შემთხ-
ვევაში ბანკი უარს ამბობს გადახდაზე და თამასუქი ჩვეულებრივი
წესით პროტესტდება თამასუქის გამცემის წინააღმდეგ.

თანამედროვე საბანკო პრაქტიკაში გამოჩნდა თამასუქის ახა-
ლი სახეობა – ბანკის თამასუქი. ესაა თამასუქი ემიტენტი ბანკის
ცალმხრივი, არაფრით განპირობებული ვალდებულება იმაზე,
რომ დადგენილ ვადაში ფულის გარკვეული თანხა გადაუხადოს
თამასუქში აღნიშნულ პირს ან მის ბრძანებას. მოქმედი კანონმ-
დებლობა ბანკების მიერ თამასუქების გამოშვების შემთხვევი-
სათვის არ ითვალისწინებს რაიმე განსაკუთრებულ წესებს ან
გამონაკლისს. ასეთი თამასუქების სამართლებრივი რეჟიმი ემთხ-
ვევა ყველა სხვა ემიტენტის თამასუქებისთვის არსებულ საერ-
თო რეჟიმს. ეს განაპირობებს კონკრეტული საბანკო თამასუქის
გამოშვებისა და მიმოქცევის ორ მთავარ თვისებას: როგორც
ერთეული ეგზემპლარების, ისე სერიების გამოშვების შესაძლე-
ბლობას, აგრეთვე, ბანკების მიერ საკუთარი თამასუქების გამოშ-
ვებისა და ბრუნვის ისეთი წესების დამოუკიდებლად დადგენის
შესაძლებლობას, რომლებიც წესდებას არ ეწინააღმდეგება.

ბანკის თამასუქების შექმნა იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს
შეუძლიათ, უპირველეს ყოვლისა, შემოსავლის მიღების მიზნით.
ამ დროს შემოსავალს ანგარიშობენ როგორც სხვაობას თამასუ-
ქის დაფარვის ფასსა (რომელიც თამასუქის ნომინალის ტოლია)
და მისი შექმნის ფასს შორის (რომელიც ნომინალზე ნაკლებია).
ეს სხვაობა – დისკონტი – არსებითად ის შემოსავალია, რომელ-
იც გამოითვლება საბანკო პროცენტის მიმდინარე დეპოზიტური
განაკვეთის საფუძველზე. ეს მეტყველებს ბანკის თამასუქის დე-
პოზიტურ ბუნებაზე და დეპოზიტურ სერთიფიკატს ამსგავსებს
მას. თუმცა, ამ სერთიფიკატისგან განსხვავებით ბანკის სერთი-
ფიკატის გამოყენება მის მფლობელს შეუძლია არამარტო და-
გროვების საშუალებად, არამედ შექმნისა და გადახდის საშუალე-
ბადაც. თამასუქის მეშვეობით მის მფლობელს შეუძლია გაისტ-
უმროს საქონელი და მომსახურება. ამისათვის იგი თამასუქს ინ-

დოსამენტით გადასცემს ახალ მფლობელს, რომელზეც კანონით გადადის თამასუქიდან გამომდინარე ყველა უფლება.

ბანკის თამასუქის ინდოსამენტი, როგორც წესი, ითვალისწინებს თამასუქთან დაკავშირებული უფლებების თავისუფლად გადასვლას იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს შორის. ინდოსამენტს, რომელშიც ფიზიკური პირები მონაწილეობენ ამონებს ბანკი ან სახელმწიფო ნოტარიატის ორგანოები.

ამგვარად, ბანკის თამასუქს ვადიანი ვალდებულების იურიდიული ძალა აქვს. აქედან გამომდინარე ყველა უფლებით, რითაც იგი გადახდების განხორციელებისა და მეურნეობის საგადამხდელო ბრუნვის ნაწილს მომსახურების მოქნილი და ელასტიკური ინსტრუმენტი ხდება.

20.6. სალაროს ოპერაციები

ამჟამად ფულის მიმოქცევის ერთ-ერთი თავისებურებაა მიმოქცევაში არსებული ნაღდი ფულის მაღალი დონე. ნაღდი ფულის მიმოქცევის გაფართოების მიზეზად ასახელებენ ეკონომიკურ კრიზისს, არგადახდევის კრიზისს, ანგარიშსწორებათა შენელებას, ანგარიშსწორებების გატანას “в черныи нал”. არსებითი ფაქტორების რიგშია ისეთი საგადამხდელო ინსტრუმენტების ფართოდ გამოყენების ტრადიციების უქონლობა, როგორცაა ჩეკები და პლასტიკური ბარათები, აგრეთვე, მოსახლეობის დაბალი შემოსავლები. ნაღდი ფულის მიმოქცევის სფეროს დიდი მოცულობა განსაზღვრავს, ერთის მხრივ კომერციული ბანკების მიერ შესრულებული სალაროს ოპერაციების უზარმაზარ მოცულობას, მეორეს მხრივ კი, ცენტრალური ბანკის განსაკუთრებულ როლს ფულის მიმოქცევის ასეთი სფეროს რეგულირებაში. მაგალითად, ცენტრალურ ბანკს ეკისრება მთელი რიგი ვალდებულებები. ესენია:

- ეროვნულ მეურნეობაში სალაროს ოპერაციების წარმოების წესის განსაზღვრა;

- ბანკნოტებისა და ლითონის მონეტების სარეზერვო ფონდების შექმნა;

- ფულის ნიშნების გადახდისუნარიანობის ნიშან-თვისებების

დადგენა, დაზიანებული და მოძველებული ბანკნოტების შეცვლისა და განადგურების წესის განსაზღვრა.

კომერციული ბანკის წარმატებით საქმიანობის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია კლიენტების შეუფერხებელი სალაროს მომსახურება. ამასთან, საწარმოებსა და ორგანიზაციებზე ნაღდი ფულის გაცემა კომერციული ბანკების უმნიშვნელოვანეს მოვალეობად გვევლინება.

ამგვარად, სალაროს ოპერაციად მიჩნეულია ბანკის ისეთი საქმიანობა, რომელიც ნაღდი ფულის ინკასაციას, შენახვასა და გაცემას უკავშირდება.

კლიენტების სალაროს მომსახურების განვევისას კომერციული ბანკები ხელმძღვანელობენ კანონით „ბანკებსა და საბანკო საქმიანობის შესახებ“ და სალაროს ოპერაციების წარმოების წესით, რომელიც ცენტრალური ბანკის მიერაა დამტკიცებული.

საწარმოები ნაღდ ფულთან დაკავშირებულ ოპერაციებს ახორციელებენ „ეროვნულ მეურნეობაში სალაროს ოპერაციების წარმოების წესის“ შესაბამისად. იგი ითვალისწინებს, რომ საწარმოებს სალაროში შეუძლიათ ჰქონდეთ ნაღდი ფული იმ ლიმიტის ფარგლებში, რომელსაც ბანკი ანებს საწარმოს ხელმძღვანელებთან შეთანხმებით. საწარმო ვალდებულია დანესებული ლიმიტის ზემოთ არსებული ნაღდი ფული ბანკში შეიტანოს მის მომსახურე ბანკთან შეთანხმებული წესით და ვადებში. საწარმოს სალაროში ნაღდი ფულის ნაშთის ლიმიტს ადგენენ საწარმოს საქმიანობის თავისებურებებიდან და მოგების ინკასაციის პირობებიდან გამომდინარე.

ნაღდი ფულის ჩაბარება საწარმოებს შეუძლიათ:

- ბანკების დღისა და საღამოს სალაროებში;
- საწარმოებში არსებულ გაერთიანებულ სალაროებში, შემდგომ ბანკში მისი შეტანის მიზნით;
- ინკასატორებისთვის;
- კავშირგაბმულობის საწარმოებისთვის, ბანკების ანგარიშებზე მისი გადარიცხვის მიზნით დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე.

დადგენილი ლიმიტის თანხის ზევით ფულის შენახვა საწარმოს სალაროს შეუძლია სამი დღის განმავლობაში, ბანკში ფუ-

ლის მიღების დღის ჩათვლით. ნორმები არ უწესდებათ მხოლოდ იმ სამეურნეო ორგანოებს, რომლებსაც მუდმივი ფულადი მოგება აქვთ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების შესყიდვისგან, მოსახლეობისთვის საქონლის შექმნიდან და სხვა ამგვარი ხარჯებიდან. ამ დროს აკრძალულია ნაღდი ფულის გახარჯვა სხვა სანარმოს საჭიროებებისათვის ან მისი სესხად გაცემა.

ბანკის დაწესებულებებში არსებული მთელი ნაღდი ფული ნაწილდება სარეზერვო ფონდებში და საბრუნავ სალაროში. სარეზერვო ფონდების ფული ითვლება მიმოქცევაში ჯერ კიდევ გაუშვებლად ან მიმოქცევიდან ამოღებულად. ამიტომ მოქმედი წესების თანახმად, მათი გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ ცენტრალური ბანკის ნებართვით. საბრუნავ სალაროში მყოფი ნაღდი ფული ითვლება მიმოქცევაში გაშვებულ ფულად და მათ გაცემას დამატებითი ნებართვა არ სჭირდება.

ნაღდი ფულით გადახდების განხორციელების აუცილებლობის შემთხვევაში (ხელფასების გაცემა და სხვა გადასახადები) სანარმოები ნაღდ ფულს იღებენ ანგარიშსწორების ანგარიშის გახსნის ადგილას მყოფ ბანკში. ნაღდი ფულის გაცემისას იცავენ შემდეგ პირობებს:

- ანგარიშსწორების ანგარიშზე სახსრების არსებობა, თუ კი სახსრებზე წარმოქმნილი მოთხოვნა, დადგენილი წესების თანახმად, ნაღდი ფულით უნდა კმაყოფილდებოდეს (სახსრების გაცემა შრომის ასანაზღაურებლად, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის შესასყიდლად, მივლინების და სამეურნეო ხარჯები);

- სახსრების გაცემის ვადების დადგომა.

ფულის მიღებისა და გაცემის მიზნით ყველა კომერციულ ბანკში იქმნება სალაროს ოპერაციების განყოფილება, რომელშიც შეიძლება იყოს შემოსავლის, გასავლის, შემოსავალ-გასავლის და სალამოს სალაროები, ფულის დამხურდავებელი სალაროები, სალაროები ფულადი მოგების გადასაანგარიშებლად და ა.შ. მოგების გადაანგარიშების სალარო იმ ბანკებში იქმნება, რომლებშიც მოგება ინკასაციის დაწესებულებების მეშვეობით შემოდის. სალამოს სალაროები ფულის მიღებას მხოლოდ სალამოობით ასრულებენ.

ბანკები ნაღდ ფულს იღებენ ინკასატორებისგან და კლიენტების პირადად გამოცხადების შემთხვევაში.

ბანკში შემოსული ყველა ნაღდი ფულის შემოსავალში ალების და გასავლის ოპერაციების შესრულების მიზნით ბანკებს შექმნილი აქვთ საბრუნავი სალარო. საოპერაციო დღის დასრულებამდე შემოსული ყველა ნაღდი ფული საბრუნავმა სალარომ აუცილებლად უნდა აიღოს შემოსავალში და იმავე სამუშაო დღეს ჩარიცხოს შესაბამის ანგარიშებზე. საწარმოებისთვის, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებებისთვის ნაღდი ფულის გაცემაც საბრუნავი სალაროდან ხდება. კომერციული ბანკის ამოცანაა უზრუნველყოფილი იყოს საკმარისი ნაღდი ფულით თავისი კლიენტების მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

რადგანაც ნაღდი ფულის გამოშვებისა და ამოღების განსაკუთრებული უფლება ცენტრალურ ბანკს აქვს მინიჭებული, იგი სალაროს მუშაობის შესახებ ინსტრუქციის შესაბამისად თავის დაწესებულებებში ანაზღაურებს კომერციული ბანკების სალაროს მომსახურებას, რაც მისი საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრების მეშვეობით ტარდება.

ყოველ კომერციულ ბანკს საკორესპონდენტო ანგარიში აქვს გახსნილი ცენტრალური ბანკის ერთ-ერთ დაწესებულებაში - საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში. ნაღდი ფულის მიღებისას კომერციულ ბანკზე გაცემული ნაღდი ფულის თანხები ჩამოიწერება მისი საკორესპონდენტო ანგარიშიდან ბანკის მიერ გაფორმებული საგადასახადო დავალების ან ფულადი ჩეკის საფუძველზე. თუ კომერციული ბანკი ფულს საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრში აბარებს, მაშინ ფული მის საკორესპონდენტო ანგარიშზე ჩაირიცხება.

ბანკების სალაროს მომსახურებას საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი ანაზღაურებს კომერციული ბანკების მიერ წარმოდგენილი წინასწარი განაცხადის შესაბამისად. წინასწარი განაცხადის შესადგენად კომერციული ბანკი ვალდებულია იცოდეს თავისი კლიენტურის მოსალოდნელი ფულის ბრუნვა კვარტალის განმავლობაში. ამ ინფორმაციას ისინი იღებენ კლიენტების იმ განაცხადებიდან, სადაც მოყვანილია ნაღდ ფულზე კვარტალში მოსალოდნელი საჭიროება და კომერციული ბანკის სალაროებში

ჩაბარებული თანხა. საკომისიო-სალაროს საქმიანობის ასეთი პროგნოზების შესადგენად კომერციული ბანკები ატარებენ ფულის მიმოქცევის, ფულის მოსალოდნელი შემოსავლისა და გაცემის საგანგებო კვლევას ბანკის თითოეული კლიენტის საქმიანობის ხასიათის გათვალისწინებით.

თავისი საოპერაციო სალაროების განმტკიცებაზე განაცხადი კომერციულ ბანკს შეაქვს ასეთი მოთხოვნების წარმოშობამდე არაუგვიანეს ხუთი დღით ადრე. განცხადების თავისდროულად წარდგენის მიზნით კომერციულ ბანკში შეუფერხებლად უნდა იყოს მოწყობილი სალაროს მუშაობა და ფულის ბრუნვის აღრიცხვა.

კომერციული ბანკისა და საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრის ურთიერთობა სახელშეკრულებო საფუძველზე ხდება. ხელშეკრულება ითვალისწინებს იმას, რომ ყველა კომერციული ბანკი გამოიყენებს ფულადი ბილეთებისა და მონეტების დამუშავებისა და შეფუთვის, ფულის გადაცემის ერთიან წესებს და მისი მიტანის ერთიან ფორმებს. ხელშეკრულებაში კომერციული ბანკის საოპერაციო სალაროში ფულის ზღვრული ნაშთიცაა დათქმული. დადგენილ ზღვრულ ნაშთზე მეტი ფულის ნაშთი სალარომ უნდა ჩააბაროს საანგარიშსწორებო ცენტრის საბრუნავ სალაროს ან გადასცეს სხვა ისეთ კომერციულ ბანკს, რომელსაც საბრუნავი სალაროს შევსება სჭირდება.

როგორც წესი, შემოსავლის სალაროები ფულს იღებენ ნაღდი ფულის შეტანაზე განცხადების შესაბამისად, რომელიც კლიენტის მიერ შევსებული სამი კომპონენტისგან შედგება. ესენია განცხადება, ქვითარი და ორდერი. განცხადებაში მიუთითებენ ხოლმე, თუ ვისგან იღებენ ფულს, რომელ ანგარიშზე ჩაირიცხება იგი, როგორია თანხა (ციფრებითა და სიტყვიერად) და შენატანის დანიშნულება. განცხადებას იყენებენ არა მარტო ანგარიშზე ფულის შეტანისას, არამედ საბანკო მომსახურების საზღაურის გადახდის დროსაც ნაღდი ფულით (ანგარიშის გახსნისათვის, ჩეკის წიგნაკის გაცემისათვის და ა.შ.).

ნაღდი სახსრების გატანისას მიმდინარე ოპერაციების დროს იყენებენ ფულად ჩეკებს, რომლებსაც ბანკს წარუდგენენ ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების მოხსნის დროს (ხელ-

ფასისთვის, დახმარებისთვის, მივლინების ხარჯებისთვის, სამეურნეო საქიროებისთვის). ჩეკის შევსების პარალელურად მისი რეკვიზიტები გადააქვთ ყუაზე, რომელიც სანარმოს რჩება ჩეკის ნიგნაკში და გასამართლებელ დოკუმენტს წარმოადგენს. სრულად და სწორად შევსების შემდეგ (თანხის მითითება, ხელმონერებითა და ბეჭდებით დამონმება) ჩეკები გადაეცემა სახსრების მიღებაზე უფლებამოსილ პირებს. ჩეკის მიღების შემდეგ ბანკი აბრუნებს საკონტროლო მარკას, რომლითაც შესაძლებელია სახსრების მიღება დანიშნულ დროს.

საღაროს მომსახურების გაუმჯობესებისა და დაჩქარების მიზნით საბანკო საქმიანობის პრაქტიკაში ნერგავენ ელექტრონული საბანკო მომსახურების სისტემებს ბანკომატებისა და პლასტიკური ბარათების გამოყენებით, რის შედეგადაც მცირდება საღაროს ოპერაციების შრომატევადობა და მაღლდება მათი საიმედოობა.

20.7. ფაქტორინგი

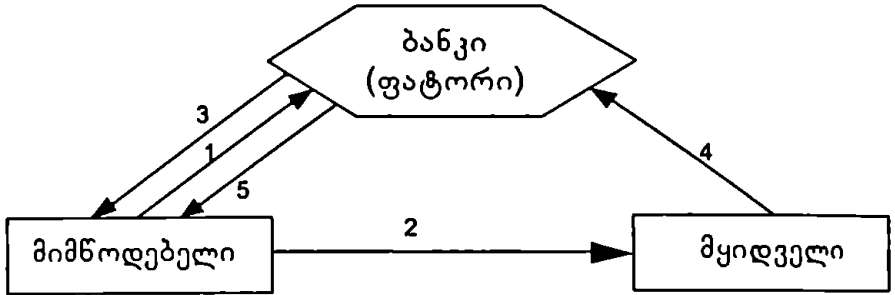
სიტყვა „ფაქტორინგი“ (factoring) ინგლისურიდან მომდინარეობს და „შუამავალს“, „აგენტს“ უკავშირდება. ფაქტორინგულ ოპერაციებში სამი მხარე მონაწილეობს:

- 1) ფაქტორ—შუამავალი, რომელიც შესაძლოა იყოს კომერციული ბანკი ან სპეციალიზებული ფაქტორინგული კომპანია;
- 2) საქონლის მიმწოდებელი;
- 3) საქონლის მყიდველი.

ფაქტორინგი პირველყოვლისა მცირე და საშუალო ბიზნესის სანარმოების დაფინანსების სფეროს შედარებით ახალი სახეა. აღნიშნული მომსახურებით დღეს დასაქმებულია სპეციალური ფაქტორინგული ფირმები; ისინი თავის მხრივ მჭიდროდ არიან დაკავშირებული ბანკებთან ან წარმოგვიდგებიან მათ ქალიშვილ კომპანიებად. დღეს ფაქტორინგული ოპერაციები მეტად აქტუალური გახდა გადაუხდელობის პრობლემის გამწვავებასთან ერთად.

აღნიშნული ოპერაციის ძირითადი პრინციპი მარტივია: ფაქტორინგული ფირმა თავისი კლიენტებისაგან ყიდულობს მათ

მოთხოვნას დებიტორისადმი; 2-3 დღის განმავლობაში მათ უხდის მოთხოვნილი თანხის 70-90% ავანსის სახით; დანარჩენ 10-30% კლიენტი იღებს გადამხდელი-მევალებების მიერ მოთხოვნილი თანხების მთლიანი დაფარვის შემდეგ. ცხადია, მნიშვნელოვანი საკომისიო გასამრჯელოს ფასად.

20.7 სქემა. ფაქტორინგული მომსახურების სქემა

- 1 - ხელშეკრულების გაფორმება ფაქტორინგულ მომსახურებაზე;
- 2 - საქონლის მიწოდება გადახდის გადავადებაზე;
- 3 - გადახდის ვადამდე განაღდება (მიწოდებული საქონლის თანხის 85%-მდე) საქონლის მიწოდებისთანავე;
- 4 - მიწოდებული საქონლის განაღდება;
- 5 - დარჩენილი სახსრების გადახდა, საკომისიო გასამრჯელოს გამოკლებით.

მსოფლიო პრაქტიკაში ფაქტორინგს უწოდებენ ფაქტორის მიერ კლიენტისთვის გაწეულ ისეთ საკომისიო-საშუამავლო მომსახურებას, რომლის განხორციელების პროცესშიც საქონლისა და მომსახურებისათვის შესრულებული ანგარიშსწორება მისი საბრუნავი კაპიტალის დაკრედიტებასთან არის შერწყმული.

ფაქტორინგული მომსახურების ძირითადი მიზანია თავისი კლიენტის დებიტორული ანგარიშების ინკასირება და მისი კუთვნილი გადასახდელების მიღება. ეს მომსახურება ფაქტორმა შესაძლოა კლიენტს გაუწიოს, როგორც დაფინანსების გარეშე, ისე დაფინანსებითაც.

პირველ შემთხვევაში ფაქტორინგული კომპანიის კლიენტი პროდუქციის გაგზავნის შემდეგ თავის მყიდველს ანგარიშებს წარუდგენს იმ კომპანიის შუამავლობით, რომლის ამოცანაცაა

კლიენტის სასარგებლოდ მიიღოს გადასახდელი სამეურნეო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადებში (ჩვეულებრივ, 30-დან 120 დღემდე).

დაფინანსებასთან ერთად ანგარიშების ინკასირების შემთხვევაში ფაქტორინგული კომპანია კლიენტისგან ყიდულობს ანგარიშ-ფაქტორებს გადატვირთული საქონლის ღირებულების 80-90%-ის დაუყოვნებლივ გადახდის პირობით, ე.ი. ახდენს კლიენტის საბრუნავი კაპიტალის ავანსირებას (ანგარიშ-ფაქტურების დისკონტირებას). ღირებულების სარეზერვო 10-20%-ს კი არ უხდის კლიენტს, არამედ ახდენენ მის დაჯავშნას ცალკე ანგარიშზე იმ შემთხვევისათვის, თუ იქნება მყიდველის პრეტენზია საქონლის ხარისხთან, ფასთან და ა.შ. დაკავშირებით. ამგვარი მომსახურების განევა სრულად პასუხობს მოქმედი სანარმოების მოთხოვნილებებს, რადგან ფაქტორინგი საშუალებას აძლევს მათ განვადებით გაყიდვა გადააქციონ დაუყოვნებლივ განაღდების მქონე გაყიდვად და ამ გზით დააჩქარონ თავიანთი კაპიტალის ბრუნვა.

ანგარიშ-ფაქტურების დისკონტირებისთვის ფაქტორინგული კომპანია კლიენტს ახდევინებს:

ა) საკომისიოს (ანგარიშების ინვასირებისთვის);

ბ) ფაქტორინგული კრედიტის პროცენტს. მას ახდევინებენ კრედიტის მიცემის დღიდან მყიდველის მხრიდან სახსრების შემოსვლამდე.

დაფინანსებასთან (კრედიტთან) ერთად შესრულებული ფაქტორინგი ორი სახის შეიძლება იყოს: ღია და დახურული.

ღია ფაქტორინგი მომსახურების ისეთი ფორმაა, რომლის დროსაც ფულის გადამხდელმა იცის, რომ მიმწოდებელი ახდენს ანგარიშ-ფაქტურების გადამობას ფაქტორინგული კომპანიისათვის.

დახურული ანუ კონფიდენციალური ფაქტორინგის დროს კლიენტის არცერთმა კონტრაგენტმა არაფერი იცის ფაქტორინგული კომპანიისათვის ანგარიშ-ფაქტურების დათმობაზე. ამ შემთხვევაში ფულის გადამხდელი ანგარიშსწორებას ეწევა თვითონ მომწოდებელთან, რომელიც საზღაურის მიღების შემდეგ ვალდებულია მისი შესაბამისი ნაწილი კრედიტის დასაფარავად გადაურიცხოს ფაქტორინგულ კომპანიას.

მხარეთა შეთანხმებით, მიმწოდებელსა და ფაქტორინგულ კომპანიას შორის შესაძლებელია დაფინანსებითი ფაქტორინგის შემთხვევაში გათვალისწინებული იყოს რეგრესის უფლება. ამ დროს ფაქტორინგულ კომპანიას უფლება აქვს კლიენტს უკან დაუბრუნოს მყიდველის მიერ გაუნაღდებელი ანგარიშები და მოსთხოვოს მას კრედიტის დაბრუნება. მაგრამ მსოფლიო პრაქტიკაში ამას ნაკლებად მიმართავენ და ფაქტორინგული კომპანია მთელ რისკს, როგორც წესი, თავის თავზე იღებს.

„ფაქტურების დისკონტირებასთან“ ერთად ფაქტორინგულ კომპანიას შეუძლია მთელი რიგი სხვა ისეთი მომსახურების შესრულება, რომლებიც ანგარიშსწორებას და კლიენტის ძირითად სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობას უკავშირდება:

დებიტორული დავალიანების მთელი საბუღალტრო აღრიცხვის წარმოება;

კონსულტაციების განევა ანგარიშსწორების წარმართვის, სამეურნეო ხელშეკრულებების გაფორმების, გადასახდევლების თავისდროულად მიღების და სხვა საკითხებში;

ინფორმაციის მოპოვება და გადაცემა გასაღების ბაზრების და საქონლის ფასების შესახებ, პერსპექტიულ მყიდველთა გადახდისუნარიანობის შესახებ და ა.შ.

ამ პირობებში ფაქტორინგი იქცევა კლიენტების საფინანსო მომსახურების უნივერსალურ სისტემად (კონვერსიულ ფაქტორინგად). კლიენტი პრაქტიკულად მხოლოდ სანარმოო ფუნქციებს ინარჩუნებს. ფაქტორინგის ასეთი ფორმის დროს კლიენტს შეუძლია არსებითად შეკვეცოს მოსამსახურეთა საკუთარი შტატი, რაც ამცირებს პროდუქციის წარმოებისა და გასაღების ხარჯებს. ამავე დროს, ჩნდება ფაქტორინგულ კომპანიაზე კლიენტის თითქმის მთლიანად დამოკიდებულების რისკი, რადგან ასეთი ურთიერთობები იწვევს კლიენტის საქმეებზე მთელი ინფორმაციის თავმოყრას ფაქტორის ხელში და მასზე გავლენის მოპოვებას.

ფაქტორინგულ კომპანიას და მის კლიენტს შორის ურთიერთდამოკიდებულების სამართლებრივი საფუძველია ხელშეკრულება, რომელიც განსაზღვრავს მხარეთა უფლება-მოვალეობებს. მასში დათქმულია, კერძოდ, ფაქტორინგის სახეობა, ფაქტორინ-

გული კრედიტის სიდიდე და მისი საპროცენტო განაკვეთი, საკომისიო ანაზღაურების სიდიდე საკომისიო-საშუამავლო მომსახურების ყოველი სახეობის მიხედვით, ერთმანეთის წინაშე აღებულ ვალდებულებათა შესრულების გარანტიები და მატერიალური პასუხისმგებლობა მათი შეუსრულებლობის შემთხვევაში, დოკუმენტების გაფორმების წესი და სხვა პირობები, რასაც მხარეები საჭიროდ მიიჩნევენ.

ფაქტორულ ოპერაციებს დიდი რისკი სდევს თან. ამიტომ კლიენტებთან ხელშეკრულების დადებამდე ფაქტორულმა კომპანიამ გულდასმით უნდა შეისწავლოს მომავალი კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა და კარგად დარწმუნდეს მის საბოლოო გადახდისუნარიანობაში. კერძოდ, მან უნდა გააანალიზოს კლიენტის ბალანსის ლიკვიდობის მაჩვენებლები, დებიტორული დავალიანების შედგენილობა და ხანგძლივობა, გამოშვებული პროდუქტის რეალიზაციის შესაძლებლობები, გასაღების ბაზრების კონიუნქტურა. მომავალი კლიენტის პროდუქციის მყიდველთა წრე და მათი გადახდისუნარიანობა და ა.შ. ფაქტორინგული კომპანიები ამისათვის იყენებენ პრესაში გამოქვეყნებულ ინფორმაციას, თავისი აგენტების მონაცემებს, ბანკების კლიენტურის გადახდის და კრედიტუნარიანობის შესწავლის მასალებს, კლიენტის ბუღალტრულ ანგარიშგებას და სხვა ინფორმაციას. ასეთი ანალიზი ორ კვირაში უნდა ჩატარდეს. კლიენტსა და ფაქტორინგულ კომპანიას შორის ხელშეკრულების დადებამდე გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში მასში გათვალისწინებული უნდა იყოს ის მაქსიმალური თანხა, რომელიც ფაქტორინგული კრედიტის სახით შეიძლება გაიცეს, ან რასაც ინკასოზე მიღებული დოკუმენტები შეიძლება მოიცავდეს. ლიმიტის ზომის განსაზღვრისათვის კლიენტმა ფაქტორინგულ კომპანიას უნდა წარუდგინოს მყიდველებთან მის მიერ გაფორმებული სამეურნეო ხელშეკრულებები. ხელშეკრულებებს ფაქტორინგული მომსახურების შესახებ აფორმებენ, როგორც წესი, არანაკლებ ერთი წლით.

ამჟამად, საბანკო დანესებულებების ფაქტორინგულ განყოფილებებს შეუძლიათ კლიენტებს შემდეგი ძირითადი სახეობის მომსახურება გაუწიონ:

– მიმწოდებელი სანარმოებისგან შეიძინონ სასაქონლო ოპერაციებისთვის ერთი კონკრეტული მყიდველისგან ან მყიდველთა ჯგუფისგან საზღაურის მიღების უფლება (ვადიანი დავალიანების შექმნა);

– მიმწოდებელი სანარმოებისგან შეიძინონ დებიტორული დავალიანება გადატვირთულ საქონელზე ან განეულ მომსახურებაზე, რომელიც დროულად არა აქვთ გასტუმრებული მყიდველებს (ვადაგადაცილებული დებიტორული დავალიანების შექმნა);

– თავიანთი კლიენტებისგან შეიძინონ თამასუქები.

ამ ძირითად მომსახურებასთან ერთად ფაქტორინგულ კომპანიას შეუძლია თავის კლიენტებს გაუწიოს ერთჯერადი ხასიათის მქონე შემდეგი დამატებითი მომსახურება:

- სამეურნეო ორგანოების მუდმივი და ერთჯერადი კონსულტირება მიმწოდებლებთან და მყიდველებთან ანგარიშსწორების ორგანიზაციის გაუმჯობესების, ფინანსური რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების, ფინანსური მდგომარეობის გაჯანსაღების და სხვა ეკონომიკურ საკითხებზე;

- იურიდიული მომსახურება (საქმიანი ქალაქდების და საკრედიტო საფინანსო დოკუმენტების მომზადებაში დახმარების განევა);

- გადატვირთული საქონლისა და დებიტორული დავალიანების აღრიცხვა კლიენტების დავალებით.

მოკლე დასკვნები

1. საანგარიშსწორებო ოპერაციები არის იურიდიული და ფიზიკური პირების ანგარიშების წარმოება და ანგარიშსწორების განხორციელება მათი დავალებით. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ჩვენს ქვეყანაში იურიდიული პირებისთვის სავალდებულოა სახსრების შენახვა კომერციულ ბანკებში, საანგარიშსწორებოსალაროს მომსახურების ფუნქცია ერთ-ერთი პრიორიტეტული ფუნქციაა კომერციული ბანკის საქმიანობაში.

2. ნაღდი ფულის მიმოქცევისგან განსხვავებით უნაღდო მიმო-

ქცევის არსი ისაა, რომ გადასახადები ხორციელდება კომერციული ბანკების დაწესებულებებში არსებული გადამხდელის ანგარიშიდან მიმღების ანგარიშზე ფულის ჩარიცხვის (გადაგზავნის) გზით. საწარმოებს შორის ანგარიშსწორება, როგორც წესი, უნაღდო წესით ხორციელდება.

ამგვარად, უნაღდო ანგარიშსწორება ისეთი ფულადი ანგარიშსწორებაა, რომლის დროსაც გადახდები ხორციელდება ნაღდი ფულის მონაწილეობის გარეშე, გადამხდელის ანგარიშიდან ფულის მიმღების ანგარიშზე ფულადი სახსრების გადარიცხვის გზით.

3. გადასახადების განხორციელებისა და კლიენტთა საანგარიშსწორებო-საკასომო მსახურებისთვის ბანკებს შეუძლიათ ერთმანეთს შორის დაამყარონ სახელშეკრულებო ურთიერთობები, ე.წ. საკორესპონდენტო ურთიერთობები.

საკორესპონდენტო ურთიერთობებს უწოდებენ ორ ან რამდენიმე საკრედიტო დაწესებულებას შორის აგებულ ურთიერთობებს ერთ-ერთი მათგანის მიერ გადახდებისა და ანგარიშსწორების განხორციელების დროს მეორის დავალებითა და მისსავე ხარჯზე. ბანკებს შორის ასეთი ურთიერთობები შეიძლება ჩამოყალიბებული იყოს ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ. საკორესპონდენტო ურთიერთობებით ბანკები შესაძლოა დაკავშირებული იყვნენ უამრავ საკრედიტო დაწესებულებასთან.

4. კლირინგს უწოდებენ საქონლის, მომსახურებისა თუ ფასიანი ქაღალდებისთვის უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემას, რომელიც ორმხრივი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ჩათვლაზეა დაფუძნებული. ბანკთაშორისი კლირინგი, თავის მხრივ, ბანკებს შორის უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემაა, რომელიც იურიდიული პირების ფულადი მოთხოვნების ორმხრივი ჩათვლის საფუძველზე ხორციელდება.

5. უნაღდო ანგარიშსწორების ეკონომიკური ბაზაა მატერიალური წარმოება. ამის გამო საგადამხდელო ბრუნვის მეტი წილი (დაახლოებით სამი მეოთხედი) მოდის სასაქონლო ოპერაციებისთვის შესრულებულ ანგარიშსწორებაზე, ე.ი. გადატვირთული საქონლის, შესრულებული სამუშაოსა და განეულის მომსახურე-

ბისტვის განხორციელებულ გადახდაზე.

საგადამხდლო ბრუნვის დარჩენილი ნაწილი (დაახლოებით ერთი მეოთხედი) არის ანგარიშსწორება არასასაქონლო ოპერაციების მიხედვით, ე.ი. საწარმოებისა და ორგანიზაციების ანგარიშსწორება ბიუჯეტთან, სახელმწიფო და სოციალური დაზღვევის ორგანოებთან, საკრედიტო დაწესებულებებთან, მართვის ორგანოებთან, სასამართლოსთან, არბიტრაჟთან და ა.შ.

6. თამასუქებით ანგარიშსწორება გულისხმობს საქონლის მიზნოდებელსა და ფულის გადამხდელს შორის ანგარიშსწორებას გადახდის გადავადებით (კომერციული კრედიტი) სპეციალური დოკუმენტის – თამასუქის საფუძველზე.

თამასუქი კანონით მკაცრად დადგენილი ფორმის მქონე წერილობითი სავალო ვალდებულებაა, რომელიც მის მფლობელს (თამასუქის პატრონს) აძლევს უცილობელ უფლებას, ვადის დადგომისთანავე მოსთხოვოს მოვალეს თამასუქში აღნიშნული თანხის გადახდა. კანონი ერთმანეთისგან განასხვავებს თამასუქის ორ ძირითად ფორმას – მარტივს და გადასაპირებელს.

ტარმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

მიმდინარე ანგარიში იმ არაკომერციული იურიდიული პირების, წარმომადგენლობების და სტრუქტურული ქვედანაყოფების დაფინანსებისთვის გამოყენებული ანგარიშია, რომლებიც სამეწარმეო საქმიანობას ეწევიან. მიმდინარე ანგარიში განკუთვნილია მისი მფლობელის მიზნობრივი დაფინანსებისთვის, ფულის შესანახად, აგრეთვე საანგარიშსწორებო ოპერაციებისთვის.

საბიუჯეტო ანგარიშები ის ანგარიშებია, რომლებსაც საწარმოებსა და ორგანიზაციებს უხსნიან ფედერალური, რეგიონული ან ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან მათთვის ფულადი სახსრების გამოყოფის დროს გარკვეული სახეობების საქმიანობის განხორციელებისთვის. ფულადი სახსრების გამოყოფის ფორმა შესაძლოა იყოს სუბსიდიები, სუბვენციები, დოტაციები ან სახელმწიფო ასიგ-

ნაციებისა და დაფინანსების სხვა სახეობები, თუ ეს არ ხორციელდება მიმდინარე ან ანგარიშსწორების ანგარიშზე ფულის ჩარიცხვის გზით.

ანგარიშსწორების ანგარიში სამენარმეო საქმიანობის განხორციელებისთვის საჭირო ანგარიშია, რომელსაც უხსნიან კომერციული ანგარიშის პრინციპებზე მომუშავე და იურიდიული პირის სტატუსის მქონე სანარმოებს. ამ ანგარიშის მეშვეობით ხორციელდება ყველა ის ოპერაცია, რომლებიც საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციას, მათი წარმოების უზრუნველყოფას, სანარმოო და სხვა ხარჯებს უკავშირდება.

გადახდის დავალება წარმოადგენს ანგარიშის მფლობელის წერილობით განკარგულებას ბანკისადმი მისი (საანგარიშსწორებო, მიმდინარე, საბიუჯეტო თუ სასესხო) ანგარიშიდან გარკვეული ფულადი თანხის გადარიცხვის შესახებ სხვა იურიდიული პირის ანგარიშზე, რომელიც იმავე ან სხვა ქალაქის საბანკო დანესებულებაშია გახსნილი.

გადახდის მოთხოვნა - დავალება წარმოადგენს მიმწოდებლის მოთხოვნას მყიდველის მიმართ, თანდართული სატვირთო და სასაქონლო დოკუმენტების საფუძველზე გადაუხადოს ხელშეკრულებით მინოდებული საქონლის, განეული მომსახურების ან შესრულებული სამუშაოს ღირებულება.

ინკასო - ისეთი საბანკო ოპერაციაა, რომლის მეშვეობითაც ბანკი თავისი კლიენტის დავალებით იღებს მის კუთვნილ ფულად სახსრებს სხვა სანარმოებიდან და ორგანიზაციებიდან საანგარიშსწორებო, სასაქონლო და ფულადი დოკუმენტების საფუძველზე. მიმწოდებლის ბანკი ინკასოთი მომსახურებას კლიენტს საკომისიო გასამრჯელოს ფასად უწევს.

ინვესტიციური და კონვერსიული ანგარიშები ისეთი ანგარიშებია, რომელთა მფლობელებიც ფედერალური ბიუჯეტის სახსრების აღმრიცხველი სანარმოებია. ამ სახსრების გაცემა ხდება კონვერსიული და საინვესტიციო პროგრამების დასაფინანსებლად, დაბრუნებისა და საზღაურის გადახდის საფუძველზე.

დადებითია აქცეპტის ისეთი ფორმა, რომლის გადამხდელი ვალდებულია გადახდის შესახებ მიმწოდებლის მოთხოვნის შემცვე-

ელ თითოეულ საანგარისწორებო დოკუმენტზე ან წერილობით განცხადება გააკეთოს თავის თანხმობაზე, ან უარი თქვას აქცეპტზე.

უარყოფითია აქცეპტის ისეთი ფორმა, რომლის დროსაც გადამხდელი წერილობით აუწყებს ბანკს მხოლოდ აქცეპტზე თავისი უარის შესახებ. თუ წინასწარ მოლაპარაკებულ ვადაში გაცხადებული არაა უარი, მაშინ ბანკი ამას მიიჩნევს გადამხდელის თანხმობად გადახდაზე.

წინასწარი აქცეპტი ნიშნავს იმას, რომ გადახდის შესახებ მიმწოდებლის მოთხოვნაზე გადამხდელი თავის თანხმობას იძლევა მისი ანგარიშიდან ფულის ჩამოწერამდე. ამ დროს საანგარიშწორებო დოკუმენტი აქცეპტირებულად ითვლება, თუ გადამხდელმა ბანკს არ აცნობა უარის შესახებ სამი სამუშაო დღის განმავლობაში. ამასთან, საანგარიშწორებო დოკუმენტის ბანკში შემოსვლის დღე მხედველობაში არ მიიღება. განაღდება ხდება აქცეპტის ვადის ამონ ურვის მეორე დღეს.

შემდგომი აქცეპტი ითვალისწინებს საანგარიშწორებო დოკუმენტების დაუყოვნებლივ განაღდებას ბანკის საოპერაციო დღის განმავლობაში მათი შემოსვლისთანავე. ამ დროს გადამხდელი ინარჩუნებს უფლებას აქცეპტზე შემდგომი უარი თქვას სამი სამუშაო დღის განმავლობაში.

ანგარიშ-ფაქტურა - სავაჭრო გარიგების ამსახველი დოკუმენტი, რომელსაც გამყიდველი ადგენს და უგზავნის მყიდველს; შეიცავს საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობებს.

აქცეპტი - 1. თანხმობა ხელშეკრულების დადებაზე. 2. წარწერა გადასაპირებელ თამასუქზე, რომლითაც გადამხდელი ადასტურებს თავის ვალდებულებას, გაანაღდოს თამასუქი მასზე მითითებულ ვადაში. აქცეპტს აფორმებს აქცეპტანტი წარწერით „აქცეპტირებულია“ და ხელის მოწერით. 3. ბანკის თანხმობა გადასაპირებელ თამასუქზე აღნიშნული თანხის გადახდის გარანტიის შესახებ.

საბანკო აქცეპტი - მსხვილი ბანკების მიერ აქცეპტირებული გადასაპირებელი თამასუქი. თამასუქის აქცეპტირებისათვის ბანკი იღებს საკომისიოს.

ბენეფიციარი - პირი, რომლის სასარგებლოდაც იხდიან ფულს და გასცემენ აკრედიტივს; სადაზღვევო პოლისის მიმღები.

ვარანტი - საქონლის განმანესრიგებელი დოკუმენტი, რომელიც შეიძლება გადავიდეს ხელიდან ხელში ინდოსამენტის მეშვეობით. მასში ფიქსირებულია წარმომადგენლის უფლებამოსილება, აწარმოოს გარიგება ან ეწეოდეს სხვა სამართლებრივ საქმიანობას მრწმუნებლის სახელით.

თამასუქი - კანონით დადგენილი ფორმის წერილობითი საგადასახადო ვალდებულება, ფულადი დოკუმენტი, მსესხებლის მიერ გაცემული კრედიტორის სახელზე, რომლითაც ამ უკანასკნელს ენიჭება უფლება, მოსთხოვოს მსესხებელს თამასუქში მითითებული თანხის გადახდა განსაზღვრულ ვადაში.

თამასუქის დისკონტი - თამასუქის განაღდება ბანკებისა ან კერძო პირების მიერ მისი ვადის გასვლამდე პროცენტის გამოქვითვით.

საკორესპონდენტო ურთიერთობები - გადასახადების განხორციელებისა და კლიენტთა საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურებისთვის ბანკებს შეუძლიათ ერთმანეთს შორის დაამყარონ სახელშეკრულებო ურთიერთობები, ე.წ. საკორესპონდენტო ურთიერთობები.

ბანკთაშორისი ანგარიშსწორებები ბანკების მიერ განხორციელებული ანგარიშსწორებებია ან მათ შორის დადგენილი ურთიერთობების საფუძველზე, ან საანგარიშსწორებო-საალაროს მომსახურებაზე კლიენტებთან დადებული ხელშეკრულებების შესაბამისად.

საკორესპონდენტო ანგარიში ისეთი ანგარიშია, რომლიდანაც ანგარიშსწორებას ერთი ბანკი ახორციელებს მეორე საკრედიტო დაწესებულების დავალებით და ამავე დაწესებულების ხარჯზე. საკორესპონდენტო ანგარიშს ხსნიან საკორესპონდენტო ურთიერთობების შესახებ დადებული ხელშეკრულებების საფუძველზე. ეს ანგარიშები ორგვარია: „ნოსტრო“ („თქვენთან გახსნილი ჩვენი ანგარიში“) და „ლოროს“ („ჩვენთან გახსნილი თქვენი ანგარიში“). „ნოსტროს“ ტიპის ანგარიშებს რომელიმე ბანკი ხსნის კორესპონდენტ ბანკებში, „ლოროს“ ტიპის ანგარიშებს კი - მისი კორესპონდენტი ბანკების სახელზე. ეს ანგარიშები შესაძლოა გახსნილი იყოს ცალმხრივადაც და ორმხრივ საფუძველზეც. ამასთან, ერთ

საკრედიტო დანესებულებაში გახსნილი „ნოსტრო“ ანგარიში „ლორო“ ანგარიშად გვევლინება კორესპონდენტ ბანკში.

ანგარიში - განსაზღვრული ფორმით შედგენილი დოკუმენტი, რომელიც გამოიყენება ეკონომიკური საქმიანობის ამა თუ იმ ასპექტის გამოსახატავად. მაგ. დროის გარკვეულ მონაკვეთში აქტივისა და პასივის, ან კიდევ, მათი მარაგის ცვლილებების ანგარიში შეიძლება იყოს აუდიტორული, ბუღალტრული, კაპიტალის მოძრაობის, კომერციული, მიმდინარე ოპერაციების, მოგებისა და ზარალის, საკორესპონდენტო, ფიდუციარულური და ა.შ.

აკრედიტივი - 1. საბანკო ანგარიშის სახეობა, რომელიც კონტრაგენტს აძლევს შესაძლებლობას, სააკრედიტივო დავალებაში მითითებული პირობების დაცვით მიიღოს გასამრჯელო ვალდებულების შესრულებისთანავე; 2. ანგარიშსწორების ფორმა საგარეო ვაჭრობაში; 3. სახელობითი ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ადასტურებს მოცემული პირის უფლებას, ბანკში მიიღოს აკრედიტივში მიღებული თანხა.

ბანკში აკრედიტივი მყიდველის ბანკის მიერ მიმწოდებლის ბანკისთვის მიცემული დავალებაა საქონლისა და მომსახურების მიმწოდებლის ფულის გადახდის თაობაზე იმ პირობებით, რომლებიც მყიდველის სააკრედიტივო განცხადებაშია გათვალისწინებული. ამ განცხადებას საქონლისა და მომსახურების მყიდველი აკეთებს მიმწოდებლის მიერ შესაბამისი დოკუმენტების წარდგენის შემდეგ.

კლირინგი - საშინაო და საერთაშორისო უნალდო ანგარიშსწორების სისტემა სავაჭრო და სხვა ოპერაციებისათვის, დაფუძნებული მოთხოვნისა და ვალდებულების ურთიერთჩათვლაზე. განასხვავებენ საბანკო და სავალუტო კლირინგს. საბანკო კლირინგი გამოიყენება ქვეყნის შიგნით და წარმოადგენს ბანკებს შორის უნალდო ანგარიშსწორების სისტემას. ხორციელდება საანგარიშსწორებო პალატის მეშვეობით. კლირინგს უწოდებენ საქონლის, მომსახურებისა თუ ფასიანი ქაღალდებისთვის უნალდო ანგარიშსწორების სისტემას, რომელიც ორმხრივი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ჩათვლაზეა დაფუძნებული. ბანკთაშორისი კლირინგი, თავის მხრივ, ბანკებს შორის უნალდო ანგარიშსწორების სისტემაა, რომელიც იურიდიული პირე-

ბის ფულადი მოთხოვნების ორმხრივი ჩათვლის საფუძველზე ხორციელდება.

უნაღდო ანგარიშსწორება - ანგარიშსწორება, რომელიც ხორციელდება საკრედიტო დანებსებულებებში ანგარიშიდან ანგარიშზე გადარიცხვის გზით ან ურთიერთმოთხოვნისა და ვალდებულების ჩათვლით. გამოიყენება როგორც ქვეყნის ფარგლებში, ისე საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში.

ფაქტორინგი - სავაჭრო-საკომისიო ოპერაციების ნაირსახეობა, შერწყმული კლიენტის საბრუნავი კაპიტალის დაკრედიტებასთან, რომლის დროსაც სპეციალიზებული კომპანია - ფაქტორ-კომპანია იძენს კლიენტის დებიტორულ დავალიანებას, რათა შემდეგში გადაახდევინოს იგი მვეალეს. უფრო ხშირად ფაქტორ-კომპანია იძენს კლიენტის ანგარიშ-ფაქტურას იმ პირობით, რომ მინოდების ღირებულების 20%-მდე გადაიხადოს დაუყოვნებლივ, დარჩენილი ნაწილი (კრედიტისათვის პროცენტის გამოკლებით) - მკაცრად დადგენილ ვადაში.

თამასუქი მარტივი - ვალდებულება განსაზღვრული თანხის გადახდის შესახებ გარკვეული დროის განმავლობაში. მარტივი თამასუქი მოიცავს შემდეგ რეკვიზიტებს: დასახელება, მარტივ დაპირებას განსაზღვრული თანხის გადახდის შესახებ, რაც არაფრით არ არის შეპირობებული; გადახდის ვადა; თანხის გადასახდელი ადგილი; იმ პირის დასახელება, ვისთვის ან ვისი ბრძანებითაც ხდება გადახდა; თამასუქის შედგენის თარიღი და ადგილი; თამასუქის გამცემი პირის ხელმოწერა. გადასაპირებელი თამასუქისაგან განსხვავებით, მარტივ თამასუქში არ არის მითითებული გადამხდელი. მარტივ თამასუქს გამოწერს და ხელს აწერს მვეალე.

თამასუქი გადასაპირებელი (ტრატა) - ბრძანება კონკრეტული პირის (მვეალის) მიმართ მესამე პირისათვის (რემიტენტისათვის) გარკვეულ დროში განსაზღვრული თანხის გადახდის შესახებ. იგი შეიძლება გადავიდეს ხელიდან ხელში გადაცემის წარწერის მეშვეობით.

მარტივი თამასუქისგან განსხვავებით, გადასაპირებელ თამასუქში მითითებულია გადამხდელის ვინაობა. გადასაპირებელ

თამასუქს გამოწერს და ხელს აწერს კრედიტორი.

ინდოსამენტი - გადაცემის წარწერა, - წარწერა თამასუქის, ჩეკის, კონოსამენტის და სხვა ფასიანი ქაღალდების მეორე მხარეზე, რომლითაც დასტურდება ამ დოკუმენტით განსაზღვრული უფლების გადაცემა სხვა პირისათვის (სხვაგვარად - ჟირო).

ინდოსანტი - პირი, რომელიც ფასიანი ქაღალდების უკანა მხარეზე აკეთებს გადაცემის აღმნიშვნელ წარწერას (სხვაგვარად - ჟირანტი).

ინდოსატი - პირი, რომლის სასარგებლოდაც ფასიანი ქაღალდზე გაკეთებულია გადაცემის წარწერა.

? კითხვები და დავალებები **დამოუკიდებელი მუშაობისათვის**

1. რატომაა საანგარიშსწორებო-სალაროს ოპერაციები ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი საბანკო ოპერაციებში? ვისთვისაა ეს ოპერაცია უფრო მნიშვნელოვანი: ქვეყნის ეკონომიკისთვის, ბანკის კლიენტი საწარმოებისთვის თუ კომერციული ბანკებისთვის?

2. რით განსხვავდება ანგარიშსწორების ანგარიში მიმდინარე ანგარიშისგან?

3. ჩამოთვალეთ და დაახასიათეთ ანგარიშსწორების ანგარიშის სახესხვაობები.

4. რით განსხვავდება ბიუჯეტური და მიმდინარე ანგარიშები? ბიუჯეტური და კონვერსიული ანგარიშები?

5. ჩამოთვალეთ ანგარიშის გასახსნელად აუცილებელი დოკუმენტები.

6. ჩამოთვალეთ საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე დადებული ხელშეკრულების ძირითადი დებულებები.

7. რის საფუძველზე შეუძლია ბანკს მოახდინოს ანგარიშის დახურვა?

8. რა განსხვავებაა უნაღდო ანგარიშებსა და ნაღდ ანგარიშებს შორის?

9. ჩამოთვალეთ საანგარიშსწორებო დოკუმენტების ძირითადი რეკვიზიტები.

10. რა შემთხვევაში იყენებს ბანკი კანონმდებლობას ანგარიშიდან ფულადი სახსრების ჩამონერის რიგითობის დადგენისას?

11. რომელ რიგში ხდება სახსრების მოხსნა იმ საგადაამხდელ დოკუმენტების შესაბამისად, რომლებიც ბიუჯეტში და არასაბიუჯეტო ფონდებში ითვალისწინებს გადახდებს?

12. განმარტეთ ბანკთა შორისი ანგარიშების ცნება და ჩამოთვალეთ მათი სახეობები.

13. რა სახეობებად იყოფა საკორესპონდენტო ანგარიშები?

14. რით განსხვავდება „ლორო“ ანგარიში „ნოსტრო“ ანგარიშისგან?

15. დაახასიათეთ საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრების როლი ბანკთა შორის ანგარიშსწორებებში.

16. როგორია თქვენი აზრით ბანკთა შორისი კლირინგის მნიშვნელობა?

17. როგორ გესმით სალაროს ოპერაციები? ჩამოთვალეთ და დაახასიათეთ ბანკის სალაროს სახეობები.

18. რომელი დოკუმენტის საფუძველზე იღებენ ნაღდ ფულს ბანკის შემოსავლის სალაროებში? ჩამოთვალეთ მისი ელემენტები.

19. რომელ დოკუმენტს წარუდგენენ ბანკს ნაღდი ფულის მოხსნისას?

20. რა პირობებში შეიძლება კლიენტზე ნაღდი ფულის გაცემა?

21. რა თანამედროვე ტენდენციები შეიმჩნევა სალაროს ოპერაციების განხორციელებაში?

რეკომენდებული ლიტერატურა

ასათიანი რ. ეკონომიკის. განმარტებითი ლექსიკონი. თბ.: საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 2003.

ცაავა გ. ფინანსები, ფულის მიმოქცევა, ფინანსური ინჟინერია, კრედიტი. თბ., 1999.

Банковское дело. Под ред. Г.Г. Коробовой. М.: Экономист, 2003.

Денежные средства и расчеты: учет, анализ, аудит. Под ред. В.А. Палко. М. Феникс, 2002.

Долан Э. Дж., Кембелл К.Д. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. М., Л., 1991.

Жарковская Е.П. Банковское дело. М.: Омега - Л, 2004.

Финансово-кредитный энциклопедический словарь. Под ред. А.Г. Грязновой. М.: Финансы и статистика, 2004.

Тавасиев А.М. Эриашвили Н.Д. Банковское дело: М.: ЮНИТИ - ДАНА, Единство, 2004.

Пилецкий А.Н. Организация и проведение безналичных расчетов. М.: ВЗФЭЙ, 1992.

Челноков В.А. Банки и Банковские операции: Букварь кредитования. Технологии банковских ссуд. Околобанковское рыночное пространство. Учебник. М.: Высшая школа, 2004.

ოქციავერთა თაჟი. საბუღალტრო საგსახ- ჟრის მუშაოზის ორგანიზაცია ბანკაჟი

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 21.1. ბუღალტრული აღრიცხვისა და სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაობის არსი და მნიშვნელობა ბანკებში
- 21.2. ბუღალტრული აღრიცხვის ამოსავალი დებულებები ბანკებში
- 21.3. სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაობის ორგანიზაციული სტრუქტურა
- 21.4. საბუღალტრო აღრიცხვის ორგანიზაციისა და წარმართვის საერთაშორისო პრინციპები
- 21.5. ბანკის ბალანსის დახასიათება და მისი აგების პრინციპები
- 21.6. საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმა
- 21.7. საბანკო ანგარიშგების მნიშვნელობა და სახეობები
- 21.8. მიმდინარე ბუღალტრული ანგარიშგება
- 21.9. წლიური ბუღალტრული ანგარიშგება
- 21.10. საგადაამხდელო სისტემის და საბუღალტრო აღრიცხვის სრულყოფისათვის საქართველოში

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება
კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის
რეკომენდირებული ლიტერატურა

ძირითადი ტერმინები და ცნებები

ანგარიში	აქტიური ანგარიშები
ანგარიშგება	აქტიურ-პასიური ანგარიში
ანგარიშთა გეგმა	ბალანსი
ანგარიშსწორების ანგარიში	ბუღალტრული ანგარიში
ანგარიშსწორების სუბანგარიში	ეროვნული ანგარიშები

კონტრაბალანსი
კრებსითი ბალანსი
მონიტორინგი
პასიური ანგარიშები
საბანკო კონტროლი

საკორესპონდენტო ანგარიში
საჯარო ხელშეკრულება
სტორნო
ტრანსდორტი
ყადაღა

21.1. ბუღალტრული აღრიცხვისა და სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაობის არსი და მნიშვნელობა ბანკებში

თანამედროვე ბანკების მართვა ადამიანის საქმიანობის ერთ-ერთი ყველაზე რთული ინტელექტუალური სფეროა. იგი ეყრდნობა რესურსების ფორმირებისა და მათი განთავსების, მიღწეული შედეგების, სესხების გაცემაზე და სხვა საბანკო ოპერაციებზე შესაძლო დანაკარგებისას რეზერვების არსებობის შესახებ სრულ და სარწმუნო ინფორმაციას. სწორედ ამ ინფორმაციით ბანკების უზრუნველყოფი სისტემა ბუღალტრული აღრიცხვა. იგი იყენებს რაოდენობით ინფორმაციას, რომელიც რიცხვებით, კონკრეტული ფულადი ერთეულებითაა გამოხატული. ბუღალტრული ანგარიშგებები შესაძლოა არაფულად ინფორმაციასაც მოიცავდეს, თუკი იგი ფულადი ინფორმაციის გაგებას უწყობს ხელს.

თავიანთ ყოველდღიურ საქმიანობაში ბანკები იყენებენ მნიშვნელოვანი მოცულობის ინფორმაციას კლიენტების პირად ანგარიშებზე და შიდასაბანკო ოპერაციების ანგარიშებზე არსებული სახსრების მოძრაობის შესახებ. ოპერატიული ინფორმაცია საწყისი მონაცემებით უზრუნველყოფს ფინანსურ და მმართველობით აღრიცხვას. ფინანსური აღრიცხვის მონაცემები განკუთვნილია სპეციალისტ-მენეჯერებისთვის და გარეშე მოსარგებლებებისთვის, მათ შორის – აქციონერებისთვის, ბანკის კლიენტების, კორესპონდენტი ბანკების, საგადასახადო ორგანოებისთვის და ა.შ. მაგალითად, ბანკის კლიენტებს ყოველდღე უნდა გადაეცემოდეთ ამონაწერები მიზნობრივი ანგარიშებიდან, ე.ი. ანგარიშსწორების და მიმდინარე პირადი ანგარიშების მეორე

ეგზემპლარები; კორესპონდენტ ბანკებს – საკორესპონდენტო ანგარიშებიდან გაკეთებული ამონაწერები. ბანკთაშორისი კრედიტების მიღების დროს მოითხოვენ ბანკის სრული სააღრიცხვო ინფორმაციის წარდგენას მისი გადახდისუნარიანობის შესახებ.

ფინანსური აღრიცხვა ბანკებში ეფუძნება ბუღალტრული აღრიცხვის საერთო ფუძემდებლურ წესებს, ყველა ოპერაციის ასახვას აქტიურ და პასიურ ანგარიშებში ორმაგი ჩანერის მეტოდით, აღრიცხვის უნიფიკაციას, ე.ი. ეკონომიკურად ერთგვაროვანი ოპერაციების განხორციელებისთვის ერთი და იმავე ანგარიშების გამოყენებას ყველა ბანკის მიერ. ბანკებში ბუღალტრული აღრიცხვის ორგანიზების მეთოდოლოგიური ცენტრია ქვეყნის მთავარი ბანკი, რომელიც კომერციულ ბანკებს უდგენს ანგარიშთა გეგმას და მათში ოპერაციების ასახვის წესს.

ფინანსური აღრიცხვის ინფორმაციის გამოყენების გარდა სპეციალისტ მენეჯერებს სჭირდებათ საგანგებოდ მომზადებული მმართველური სააღრიცხვო ინფორმაცია ბანკის საქმიანობის შესახებ, რომელსაც დაგეგმვის, შესრულებისა და კონტროლის დროს იყენებენ. მაგალითად, სესხებზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისთვის სარეზერვო ფონდის ჩამოსაყალიბებლად საჭიროა დაწვრილებითი სააღრიცხვო ინფორმაციის არსებობა საკრედიტო პორტფელის სესხების კლასიფიკაციის შესახებ მათი რისკის დონის მიხედვით, აგრეთვე, სესხების უზრუნველყოფის არსებობის და მისი ხარისხის შესახებ.

ბუღალტრულ აღრიცხვას მრავალი საუკუნის ისტორია აქვს. მისი განვითარება სახელმწიფოს საქმიანობას უკავშირდებოდა (კერძოდ, გადასახადების აკრეფას). სამრეწველო განვითარების, მსხვილი სანარმოებისა და ბანკების ჩამოყალიბების პირობებში მეანაბრეები და აქციონერები მოითხოვდნენ ანგარიშგებას თავიანთი სახსრების დაცულობისა და გამოყენების შესახებ. ამავე დროს, მმართველ-მენეჯერებსაც სჭირდებოდათ ისეთი საინფორმაციო ანგარიშგება, რომელიც ასახავდა სანარმოთა სანარმოო და ფინანსურ საქმიანობას, ამასთან დაკავშირებით კი, განვითარება იწყო მმართველობითმა აღრიცხვამ.

ბანკებში მიმდინარე აღრიცხვა მჭიდროდ უკავშირდება

ეკონომიკის სხვა დარგებში განხორციელებულ აღრიცხვას. ამას განსაზღვრავს საწარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების საანგარიშსწორებო, საკასო და საკრედიტო მომსახურების ხაზით ბანკის მიერ განეული საქმიანობა. მისი შესაბამისი ოპერაციები ბანკების, საწარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების ბუღალტრულ აღრიცხვაში აისახება. ბანკის ბალანსის აქტივში ასახული საბანკო ოპერაციები შეესაბამება საწარმოებისა და ორგანიზაციების ბალანსების პასივებს. ამავე დროს, საწარმოებისა და ორგანიზაციების ფულადი სახსრები ანგარიშსწორების, მიმდინარე და სხვა ანგარიშებზე მათ ბალანსებში აქტივით აისახება, ბანკის ბალანსში კი – პასივით.

ბანკის ბუღალტრულ აღრიცხვას ახასიათებს ოპერატიულობა და აგების ერთიანი ფორმა. ეს იმაში ვლინდება, რომ ყველა საანგარიშსწორებო, საკრედიტო და სხვა ოპერაცია, რომლებიც ბანკში საოპერაციო დროის ¹ განმავლობაში სრულდება, იმავე დღეს აისახება კლიენტების ანალიტიკური ბუღალტრული აღრიცხვის პირად ანგარიშებში და კონტროლდება ბანკის დაწესებულების ყოველდღიური ბუღალტრული ბალანსის შედგენის გზით. ყველა ბანკისათვის ერთიანი აღრიცხვის ფორმა ქმნის ბანკის საქმიანობის ანალიზის შესაძლებლობას. (საოპერაციოს უწოდებენ საბანკო ოპერაციისთვის გამოყოფილ დროს. როგორც წესი, იგი 3,5-4 სთ-ის ტოლია).

საბანკო აღრიცხვის სიზუსტე და ოპერატიულობა ფულადი სახსრების დაცულობის, ფულის მიმოქცევის საანგარიშსწორებო და საკრედიტო ურთიერთობების კონტროლის განხორციელების პირობაა.

ბანკის დაწესებულებებში ბუღალტრული აღრიცხვისა და დოკუმენტბრუნვის სწორად ორგანიზება უშუალოდ მოქმედებს საწარმოებისა და ორგანიზაციების ბუღალტრული აღრიცხვის მდგომარეობაზე. ბანკების დაწესებულებები ყოველდღიურად ადგენენ ანალიტიკური აღრიცხვის პირად ანგარიშებს და კლიენტებს აძლევენ ამ ანგარიშებიდან ამონაწერებს (ასლებს), რომლებშიც ასახულია დღის განმავლობაში შესრულებული საანგარიშსწორებო, საკრედიტო, საკასო და სხვა ფულადი ოპერაციები. ეს ამონაწერები საწარმოების, ორგანიზაციებისა და

დანეშებულებების აღრიცხვაში ყველა საბანკო ოპერაციის აღრიცხვის საფუძველია.

ბანკებში ბუღალტრული აღრიცხვის ბაზაა ოპერატიული მუშაობა, რომელსაც ეკუთვნის:

ფულადი დოკუმენტების მიღება საწარმოებიდან, ორგანიზაციებიდან, დანეშებულებებიდან და მათი გაფორმების სისწორის შემოწმება;

დოკუმენტების მომზადება ბუღალტრულ აღრიცხვაში მათი აღრიცხვისათვის;

საანგარიშსწორებო დოკუმენტების კარტოთეკებისა და ვალიანი ვალდებულებების კარტოთეკების წარმოება;

გადახდების თავისდროულობაზე კონტროლის განხორციელება; ოპერაციები იმ საკორესპონდენტო ანგარიშებით, რომელთა წარმოშობის მიზეზია ფულის გადამხდელებსა და მის მიმღებებს შორის ანგარიშსწორება, როდესაც მათი ანგარიშები სხვადასხვა ბანკებშია გახსნილი.

ბანკებში მიმდინარე ოპერატიული მუშაობა რთული და მრავალფეროვანია, რასაც განაპირობებს ფულადი ანგარიშსწორებების ფორმების, საბანკო კრედიტის გაცემისა და დაფარვის ხერხებისა და წესების, გადახდათა განხორციელების თავისებურებების სიმრავლე. ოპერატიული მუშაობის პროცესში კონტროლდება საანგარიშსწორებო, საკასო და სხვა ფულადი ოპერაციები, აგრეთვე, ოპერატიულად აღირიცხება ფულადი სახსრებისა და გადახდების შემოსვლა. ოპერატიულ მუშაობას ეკუთვნის იმ მონაცემების აღრიცხვაც, რომელსაც ატარებენ ხელფასის ფონდის გამოყენების კონტროლისათვის, საბანკო სესხებზე დავალიანებათა რეგულირებისა და ფულადი სახსრების ჩარიცხვის სხვა საბანკო ოპერაციების შესრულებისათვის. ოპერატიული მუშაობის შესრულებასა და ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოებასთან დაკავშირებული პროცესების ერთობლიობას სააღრიცხვო-ოპერატიულ მუშაობას უწოდებენ, შესაბამისი ფუნქციების შემსრულებელ მუშაკებს კი - ბანკის სააღრიცხვო-ოპერატიულ აპარატს.

სააღრიცხვო-ოპერატიული მუშაობის სწორად და ზუსტად ორგანიზება უზრუნველყოფს ბანკზე დაკისრებული ყველა ფუნ-

ქციის ნარმატებით შესრულებას. ყველა საბანკო ოპერაცია დასრულებულად ითვლება, თუკი ისინი ასახულია ბანკის ბუღალტრულ აღრიცხვაში. მხოლოდ ყველა ოპერაციის თავისდროულად და სრულად აღრიცხვისას შეიძლება განხორციელდეს დაკრედიტება, ანგარიშსწორებები, ფულის მიმოქცევის რეგულირება, სახელმწიფო ბიუჯეტის საკასო შესრულება.

ბანკებში სააღრიცხვო-ოპერაციული მუშაობის ორგანიზაცია შემდეგ ძირითად მოთხოვნებს უნდა შეესაბამებოდეს:

– ყველა ოპერაცია იმ დოკუმენტებზე, რომლებიც კლიენტებისგან ერთი საოპერაციო დროის განმავლობაშია მიღებული, აგრეთვე, კავშირგაბმულობის ორგანოებიდან და იმავე ქალაქში მდებარე საბანკო დაწესებულებებიდანაა შემოსული, ბუღალტრულ აღრიცხვაში აისახება იმავე დღეს;

– სამუშაო დღის დამთავრებამდე ორი საათით ადრე ინკასოზე შემოსული გადახდის დავალებები იმავე დღეს უნდა გაიგზავნოს ბანკების დაწესებულებებში გადამხდელის ანგარიშის ადგილსამყოფელის მიხედვით;

– საოპერაციო დროის დასრულების შემდეგ მიღებული დოკუმენტები აისახება მომდევნო სამუშაო დღის ბუღალტრულ აღრიცხვაში;

– არსებული პრეტენზიების მიხედვით ფულის გადახდა ხორციელდება სამუშაო დღის დასაწყისისთვის სახსრების თავისუფალი ნაშთისა და ბანკში საოპერაციო დროის განმავლობაში შემოსული ფულის ხარჯზე;

– იმ ბანკების იმავე ქალაქში მდებარე დაწესებულებებიდან გადარიცხული ფული, რომლებსაც გამომთვლელი ცენტრები ემსახურება, პრეტენზიების დასაკმაყოფილებლად გამოიყენება არაუგვიანეს მეორე დღის დილისა.

აღნიშნულ მოთხოვნათა შესასრულებლად აუცილებელია სააღრიცხვო-ოპერაციული მუშაობის ზუსტად ორგანიზება, რაც უზრუნველყოფს ბანკის თითოეული თანამშრომლის თანაბრად დატვირთვას და დოკუმენტების სწრაფად გატარებას მათი დამუშავების ყველა სტადიაზე.

ბანკების დაწესებულებებში სააღრიცხვო-ოპერაციული აპარა-

ტი შედგება, როგორც წესი, პასუხისმგებელი შემსრულებლებისგან, აუცილებლობის შემთხვევებში კი – ოპერაციული ბრიგადებისაგან. პასუხისმგებელ შემსრულებლებად ნიშნავენ ყველაზე უფრო მომზადებულ მუშაკებს, რომლებსაც ბანკში მუშაობის საკმარისი გამოცდილება აქვთ. ისინი ამონებენ სანარმოებიდან, ორგანიზაციებიდან და გაერთიანებებიდან, აგრეთვე, ბანკის სხვა დანესებულებებიდან შემოსულ დოკუმენტებს და ბულალტრულ აღრიცხვაში ასახვისათვის აფორმებენ მათ. მათ მინდობილი აქვთ საბუთების ხელმოწერა. პასუხისმგებელ შემსრულებლებს შორის ნაწილდება ბულალტრული აღრიცხვის ყველა ანგარიში, რომლებიც ბანკშია გახსნილი. ანგარიშები იმგვარადაა დანაწილებული, რომ ხორციელდებოდეს მუდმივი კონტროლი, შეუფერხებლად ხდებოდეს დოკუმენტების დამუშავება და გაფორმება და ყველა მუშაკი თანაბრად იყოს დატვირთული. ამიტომ ბანკის მუშაობის პრაქტიკაში სასურველია, რომ ერთი პასუხისმგებელი მუშაკი უძღვებოდეს ანგარიშსწორებისა და სასესხო ანგარიშებს იმ კლიენტთა წრის მოკლევადიან კრედიტებს, რომლებიც ახლოს დგანან ერთმანეთთან თავიანთი სამეურნეო საქმიანობის ხასიათით.

ოპერაციულ ჯგუფებს ქმნიან ბანკების მსხვილ დანესებულებებში, რაც ამაღლებს საბანკო შრომის ნაყოფიერებას, აჩქარებს დოკუმენტბრუნვას, აძლიერებს შიდასაბანკო კონტროლს და უზრუნველყოფს მუშაკთა ურთიერთშეცვლას საბანკო ოპერაციების განხორციელებისას. ჯგუფის საერთო ხელმძღვანელობა ეკისრება უფრო გამოცდილ მუშაკს, რომელიც მუშაობის ორგანიზატორია და კონტროლს უწევს ოპერაციების შესრულების თავისდროულობას. ხელმძღვანელი პასუხს აგებს ჯგუფში მთელი მუშაობის მდგომარეობაზე.

პასუხისმგებელ შემსრულებლებსა და ოპერაციულ ჯგუფებს შორის ბულალტრულ ანგარიშებსა და მოვალეობებს ანაწილებს ბანკის დანესებულების მთავარი ბულალტერი, რაც ფორმდება სპეციალურ ნიგნში ჩანანერის შეტანით.

სააღრიცხვო-ოპერაციული მუშაობის ორგანიზება დიდადაა დამოკიდებული ბანკის დანესებულებაში დადგენილ დოკუმენტბრუნვაზე, ე.ი. დამუშავების ყველა სტადიაზე დოკუმენტების

გავლის წესზე. დოკუმენტბრუნვის რაციონალიზაციის მიზნით ბანკის ყველა დაწესებულებაში ადგენენ დოკუმენტბრუნვის გრაფიკს, რომელსაც მისი ხელმძღვანელი ამტკიცებს. ოპერაციული განყოფილების სტრუქტურულ ქვედანაყოფებს შორის მოძრაობის დასაჩქარებლად დოკუმენტებს ყოფენ მათში მითითებული საბანკო ოპერაციების ხასიათის გათვალისწინებით: საკასო ოპერაციები; სხვა ქალაქებთან წარმოებული ანგარიშსწორებები; ბანკის ერთ დაწესებულებაში არსებული ანგარიშების დებეტითა და კრედიტით ასახული ანგარიშსწორებები; ერთი ქალაქის მასშტაბით განხორციელებული ანგარიშსწორებები.

გრაფიკში, როგორც წესი, ითვალისწინებენ იმ დროს, რომელიც საჭიროა კლიენტების მომსახურების დაწყებამდე ბანკში შემოსული დოკუმენტების გაფორმებისათვის, აგრეთვე, ადგილობრივი სანარმოებიდან და ორგანიზაციებიდან და იმავე ქალაქის სხვა ბანკებიდან საოპერაციო დროის დამთავრების შემდეგ შემოსული დოკუმენტების გავლისა და დამუშავების დროს.

ოპერაციულ ჯგუფებში (ქვედანაყოფებში) დოკუმენტების თავისდროულად (დამტკიცებული გრაფიკის შესაბამისად) გავლას აკონტროლებენ ჯგუფების (ბრიგადების) ხელმძღვანელები, განყოფილებათა უფროსები, ბანკის მთავარი ბუღალტრის მოადგილეები.

მაშასადამე, ბანკებში საალრიცხვო-ოპერაციული მუშაობის ორგანიზება ემსახურება სანარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების სწრაფად და ზუსტად მომსახურებას, ბუღალტრულ აღრიცხვაში ოპერაციების თავისდროულად და უშეცდომოდ ასახვას.

212. ბუღალტრული აღრიცხვის ამოსავალი დეზულებები ბანკებში

ბანკში ბუღალტრული აღრიცხვა თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს მისი მატერიალური ქონების, ფულადი სახსრების, კრედიტების, ფონდების, ფასიანი ქაღალდების, შექმნილი რეზერვების მდგომარეობისა და მოძრაობის, აგრეთვე, შემოსავლებისა და ხარ-

ჯების, ფინანსური შედეგების შესახებ ფულადი გამოხატულებით არსებული ინფორმაციის შეგროვების, რეგისტრაციისა და განზოგადების მკაცრად ორგანიზებულ, მონესრიგებულ პროცესს. ასეთ ბუღალტრულ აღრიცხვას ქმნის და სრულყოფს თვითონ ბანკი კანონმდებლობის ნორმებისა და მარეგულირებელი ორგანოების მოთხოვნების საფუძველზე და მისი დანიშნულებაა სისტემატიზებული სახის მქონე მონაცემების (ანგარიშგების) სრული და სარწმუნო ინფორმაციის ფორმირება. მან უნდა ასახოს ბანკის ფინანსურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, ამ ინფორმაციას კი შიდა და გარე მოსარგებლები იყენებენ ბანკის საქმიანობის მართვის (ანალიზის, დაგეგმვის, რეგულირებისა და კონტროლის) მიზნით.

ბუღალტრული ინფორმაციის შიდა მოსარგებლებია ბანკის მესაკუთრეები (მონაწილეები) და მათი ორგანოები (საბჭო და მისი თავმჯდომარე, სარევიზიო კომისია, საერთო კრებები), ბანკის აღმასრულებელი ორგანოების ხელმძღვანელები (გამგეობა და მისი თავმჯდომარე), ბანკის ქვედანაყოფები და მათი ხელმძღვანელები, შიდა კონტროლიორები და აუდიტორები, ხოლო გარე მოსარგებლები – შესაბამისი სახელმწიფოებრივი ორგანოები (ცენტრალური ბანკი, საგადასახადო და სხვა ორგანოები), გარე აუდიტორი, ბანკის კრედიტორები და მენაბრეები.

ბანკების ბუღალტრულ აღრიცხვას ახასიათებს ოპერატიულობა და აგების ფორმის ერთიანობა. ეს იძლევა ყველა ბანკის საქმიანობის ადეკვატურად შედარებისა და ანალიზის შესაძლებლობას.

სწორად მონყობილი აღრიცხვა ბანკს ეხმარება შემდეგი ძირითადი ამოცანების გადაჭრაში:

- ოპტიმალურად შეასრულოს თავისი, როგორც გადასახადების გადამხდელის ვალდებულებები (იმის გათვალისწინებით, რომ ბუღალტრული აღრიცხვის მონაცემები შეიძლება არ ემთხვეოდეს საგადასახადოს);

- თავისდროულად წარმოადგინოს ანგარიშგება და სხვა მოთხოვნილი ინფორმაცია და აჩვენოს კანონმორჩილება და გამჭვირვალობა;

- უზრუნველყოს ხელმძღვანელობა დასაბუთებული მმართველური გადანყვეტილებების მიღებისთვის საჭირო მასალით.

პრინციპები. საერთაშორისო აღიარებით სარგებლობენ ბანკებში ბუღალტრული აღრიცხვის შემდეგი პრინციპები (არსებითად იგივეა, შეიძლება დაემატოს ორი):

- შემოსავლებისა და ხარჯების მატების პრინციპი მოითხოვს შემოსავლებისა და ხარჯების აღრიცხვას მათი ფაქტიურად ფორმირების კვალობაზე სახსრების შემოსვლის ან გადახდის შესრულების დროისგან დამოუკიდებლად; ის შემოსავლები და ხარჯები, რომლებიც დარიცხულია, მაგრამ მიღებული ან გასტუმრებული არაა საანგარიშო წლის ბოლომდე, ან ისინი, რომელთა მიხედვით ანგარიშსწორება მომავალ პერიოდებში გადააქვთ, საანგარიშო პერიოდში უნდა აისახოს;

- კონსოლიდაციის პრინციპი გულისხმობს, რომ ანგარიშგებას ადგენენ მთლიანად ბანკის მიხედვით მისი შვილობილი და ერთობლივი ორგანიზაციების გათვალისწინებით, ურთიერთგადახდებისა და დაბანდებების გამოკლებით.

დასავლეთის საქმიან სამყაროში გავრცელებულია აღრიცხვისა და ანგარიშგების კორპორაციული სტანდარტების ცნება. ესაა შიდასაფირმო (შიდასაბანკო) სტანდარტები, რომლებიც IAS/GAAP ზოგადი სტანდარტების – ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების – გამოყენებას ეფუძნება.

IAS და GAAP არის დოკუმენტები, რომლებიც აღრიცხვისა და ანგარიშგების სტანდარტების რეგლამენტირებას ახდენენ. უფრო კონკრეტულად, IAS (International Accounting Standards) არის იმ ექსპერტთა კომიტეტის მიერ ფინანსური აღრიცხვის მიმართ ნაყენებული მოთხოვნები, რომლებიც მთელი რიგი ქვეყნების ეროვნულ პროფესიულ ორგანიზაციებსა და მარეგულირებენ ორგანოებს წარმოადგენს (IASC). ეს ორგანიზაცია 1973 წ. შეიქმნა ევროპის რამდენიმე ქვეყნის, აგრეთვე, ავსტრალიის, კანადის, მექსიკის, იაპონიისა და აშშ-ის პროფესიულ საბუღალტრო ორგანიზაციებს შორის შეთანხმების შედეგად და მიზნად ისახავს კორპორაციების ბუღალტრული აღრიცხვის პრინციპებისა და მათი ფინანსური ანგარიშგების უნიფიცირებას. რაც შეეხება GAAP-ს (Generally accepted accounting principles), ესაა ფინანსური ანგარიშგების მიმართ მხოლოდ აშშ-ის პროფესიული ორგანიზა-

ციებისა და მარეგულირებელი ორგანოების მიერ წაყენებული მოთხოვნები (ხშირად მათ US GAAP-სტარდანტებს უწოდებენ).

ამ დროს იგულისხმება, რომ კორპორაციული აღრიცხვა არის ფირმის (ბანკის) მიერ ყოველდღიურად ჩატარებული ოპერაციების შესახებ ინფორმაციის სისტემატურად შეგროვებისა და რეგისტრაციის პროცესი, აგრეთვე ამ ინფორმაციის ანალიზი და მისი გადაცემა შიდა და გარე მოსარგებლეებისათვის (accounting). ამ ტერმინს ჩვენთან თარგმნიან როგორც „ბუღალტრულ აღრიცხვას“. თუმცა არიან სპეცილისტები, რომელთა აზრით „accounting“ უფრო ფართო ცნებაა და სხვა რამესაც მოიცავს (აღრიცხვის შიდა ნესები და პროცედურები, ანგარიშგების ფორმირება გარე მოსარგებლეებისათვის). ეს პოზიცია საკამათოა, თუმცა, კონტექსტზე დამოკიდებულებით, ეს ცნება შეიძლება გადავთარგმნოთ ხან როგორც „ბუღალტრული აღრიცხვა“, ხან კი – „ანგარიშგება“.

ამასთან, საკამათოა არა მარტო და არა იმდენად გამოყენებული ტერმინოლოგია, არამედ თვით IAS-ის დასაბუთება და მისი გამოყენების მიზანშეწონილობა ნებისმიერ ცალკე აღებულ ქვეყანაში (რომელიმე ქვეყანაში US GAAP-ის გამოყენების საკითხი, აშშ-ის გარდა, ეტყობა საერთოდ არ არსებობს). საქმე ისაა, რომ თვითონ განვითარებულ საბაზრო ქვეყნებში, რომლებიც ფინანსური ანგარიშგების (ბუღალტრული აღრიცხვის) ე.წ. საერთაშორისო სტანდარტების სამშობლოდ გვევლინებიან, ძალიან ფრთხილად ეპყრობიან თავიანთ სააღრიცხვო ტრადიციებს: ეროვნული სტანდარტები შესაბამისობაში არ მოჰყავთ საერთაშორისო სტანდარტებთან, მათ მხოლოდ ინონებენ და იქ იყენებენ, სადაც ეს აუცილებელია.

IAS-ის გამოყენებას მხოლოდ მსოფლიო საფონდო ბაზრები ითხოვენ, კერძოდ, საზღვარგარეთული ფირმების აქციების კოტირებისათვის ამას ითხოვენ იტალიისა და დიდი ბრიტანეთის საფონდო ბაზრები. აშშ-ის ბირჟებმა კოტირებისთვის დაინყეს იმ ფირმების ფასიანი ქაღალდების მიღება, რომელთა ანგარიშგების წარმოდგენაც IAS/GAAP-ის შესაბამისად ხდება. ესპანეთში ეს მხოლოდ მაშინაა დასაშვები, თუკი არ არსებობს შესაბამისი ეროვნული სტანდარტი. კანადისა და ავსტრალიის ადგილობრივ საფონდო ბაზრებზე მოვაჭრე ფირმები მხოლოდ ეროვნულ

სტანდარტებს იყენებენ.

ბუღალტრული აღრიცხვის იმ 32 საბაზო მეთოდიდან, რომლებიც IAS/GAAP-ს აყალიბებენ, ათ წამყვან ქვეყანაში (ავსტრალია, კანადა, საფრანგეთი, გერმანია, იაპონია, ნიდერლანდები, შვედეთი, შვეიცარია, დიდი ბრიტანეთი და აშშ) იყენებენ მხოლოდ 6-ს: ორს აქტივების შესაფასებლად მათი თვითღირებულების მინიმალური მნიშვნელობით ან საბაზრო ღირებულებით; ორს – მშობელი და შვილობილი ფირმების კონსოლიდირებული ანგარიშგების შესადგენად; ერთს – საპენსიო ფონდებში შენატანების აღრიცხვისათვის და ერთს – მეცნიერულ კვლევასა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე განეული ხარჯების აღრიცხვისათვის. რაც შეეხება დანარჩენ მეთოდებს, მათი გამოყენება ზოგიერთ ქვეყნებში ან შეზღუდულად ხდება, ან ალტერნატიულ მეთოდებს იყენებენ. საერთაშორისო (მთლიანად გადმოღებულ) სტანდარტებს იყენებენ შვიდ ქვეყანაში: ბოსტვანაში, კვიპროსში, მალტაში, მალაიზიაში, ომანში, პაკისტანსა და ზიმბაბვეში (1997 წ. მონაცემებით).

მაშასადამე, რაღაც ერთიან, მსოფლიო საბუღალტრო საბანკო აღრიცხვაზე ორიენტაცია აბსურდია, რადგან ბუნებაში ამგვარი რამ არ არსებობს. ასე რომ, საუბარი უნდა იყოს არა საბანკო აღრიცხვის გადასვლაზე საერთაშორისო სტანდარტებზე, არამედ მხოლოდ აღრიცხვის ეროვნული სტანდარტების შემდგომ განვითარებასა და გამდიდრებაზე, მათ შორის – სხვა ქვეყნების სასარგებლო გამოცდილების გამოყენებით.

დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის ცოდნას, რომ აღრიცხვისა და ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტები თითქოსდა ორი ნაწილისგან შედგება: პრინციპები და პროცედურები. ერთიანი საერთაშორისო პრინციპები საფუძვლად უდევს მოქმედ ნორმატიულ დოკუმენტებს. რაც შეეხება პროცედურებს, მათ სხვადასხვა ქვეყანაში თავიანთი სპეციფიკა აქვს, ზოგჯერ – არსებითი. ამიტომ თავიანთი ეროვნული სტანდარტებით მომუშავე ქვეყნები ამუშავენ ანგარიშგების ტრანსფორმაციის პროცედურებს.

აღრიცხვის თავისებურებები საქართველოში. დასავლეთში და ჩვენში მიღებულ აღრიცხვას შორის კონცეპტუალური განსხვავება

ისაა, რომ ჩვენი სტანდარტები განსაზღვრავს ამა თუ იმ ოპერაციის აღრიცხვის წესებს, დასავლეთისა კი — ანგარიშგებაში მისი ასახვის წესებს. ამგვარად, სანარმოს (ორგანიზაციის) საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის შესადარისობას, ჩვენი სტანდარტებით, უზრუნველყოფენ აღრიცხვის პირველადი მონაცემების (ბუღალტრულ გატარებათა) დონეზე, დასავლეთის სტანდარტებით კი — ანგარიშგების დონეზე. ამასთან, ჩვენი სტანდარტებით, უზრუნველყოფენ აღრიცხვის პირველადი მონაცემების (ბუღალტრულ გატარებათა) დონეზე, დასავლეთის სტანდარტებით კი — ანგარიშგების დონეზე. ამასთან, ჩვენი სტანდარტებით, ანგარიშგების შესაბამისობის უზრუნველყოფა უნდა მოხდეს არითმეტიკულად (მუხლი „ა“ + მუხლი „ბ“ - მუხლი „გ“ = სულ), დასავლეთში პირველადი მონაცემების აღრიცხვის შესაბამისობისა კი — თითოეული ოპერაციის რეგისტრაციის დროს აღრიცხვის მიღებული პრინციპების დაცვით.

გარდა კონცეპტუალურისა, არსებობს ტრადიციებთან დაკავშირებული განსხვავებაც. მაგალითად, ანგლო-ამერიკულ პრაქტიკაში მძიმეებით გამოყოფენ რიცხვის მთელი ნაწილების თანრიგებს, წერტილით კი — წილად ნაწილს მთელისგან. გარდა ამისა, აღრიცხვასა და ანგარიშგებაში არ იყენებენ „-“ (მინუს) ნიშანს და ნაკლებს ფრჩხილებში სვამენ.

ბალანსის კლასიკური ფორმულა „აქტივი = პასივს“ დასავლურ ფორმულირებაში სხვაგვარია: „აქტივები = ვალდებულებები + კაპიტალი“.

ბანკის სააღრიცხვო პოლიტიკა. სააღრიცხვო პოლიტიკა, ფართო აზრით, არის ოპერატიული და ბუღალტრული აღრიცხვის წარმართვის მეთოდოლოგია (წესი), რომლის მიზანია:

- დაგეგმვა და მართვა მთლიანად (სხვადასხვა დონეზე მმართველურ გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესის სააღრიცხვო უზრუნველყოფა);

- აქტივების, ვალდებულებების, ხარჯებისა და ფინანსური შედეგების ადეკვატურად შეფასება, მათ შორის - კრებსითი ფინანსური ანგარიშგების შედგენისას;

- საგადასახადო დაგეგმვა (დაბეგვრის ოპტიმიზება).

სააღრიცხვო პოლიტიკა, ვინრო აზრით, აღნიშნავს ბუღალ-

ტრულ აღრიცხვაში ოპერაციების, აქტივებისა და ვალდებულებების, ხარჯებისა და ფინანსური შედეგების ასახვისათვის გამოყენებული ალტერნატივების კომპლექსს, რომელსაც კანონმდებლობა ადგენს. ამასთან, ფინანსური და საგადასახადო კანონმდებლობა ადგენს სააღრიცხვო პოლიტიკაში შემავალი ოპერაციების ჩამონათვალს. და ბუღალტრულ აღრიცხვაში ცალკეული ოპერაციების ასახვის ალტერნატიულ ხერხებს.

მთლიანობაში შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სააღრიცხვო პოლიტიკა წარმოადგენს კონკრეტულ ბანკში ბუღალტრული აღრიცხვის გონივრულად ორგანიზებისა და წარმართვის პრინციპების, ნესების (მათი ვარიანტების) და ტექნოლოგიების (ხერხების, მეთოდების) ერთობლიობას. მისი მიზანია მაქსიმალურად ოპერატიული, სრული, ობიექტური და სარწმუნო ფინანსური და მმართველური ინფორმაციის ფორმირება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სააღრიცხვო პოლიტიკა უშუალოდ აღნიშნავს მოცემულ ორგანიზაციაში ბუღალტრული აღრიცხვის – პირველადი დაკვირვების, ღირებულებითი გაზომვის, ეკონომიკური საქმიანობის ფაქტების მიმდნარე დაჯგუფებისა და შედეგების განზოგადების – ხერხების ერთობლიობას.

ორგანიზაცია დამოუკიდებლად აყალიბებს თავის სააღრიცხვო პოლიტიკას. ბანკის სააღრიცხვო პოლიტიკაში განსაზღვრული უნდა იყოს იმ ოპერაციების აღრიცხვის შესაძლო ვარიანტები, რომელთა მიმართ ალტერნატიული გადაწყვეტები საკრედიტო ორგანიზაციებში ბუღალტრული აღრიცხვის მარეგულირებელი ოფიციალური ნორმატიული დოკუმენტებითაა გათვალისწინებული. ამავე დროს, ეს პოლიტიკა არ უნდა იმეორებდეს არც საკრედიტო, საინვესტიციო და სხვა პოლიტიკის დებულებებს, არც ოპერაციების აღრიცხვის ნესებს მათ იმ ნაწილში, რომელიც მკაცრადაა განსაზღვრული ნორმატიული დოკუმენტებით. მხოლოდ ზოგიერთ შემთხვევაში ბანკებს ნება ეძლევა, დამოუკიდებლად განსაზღვრონ საბუღალტრო და საგადასახადო აღრიცხვის ესა თუ ის ელემენტი და სწორედ ეს ელემენტები უნდა აისახოს სააღრიცხვო პოლიტიკაში.

სააღრიცხვო პოლიტიკის შემქმნელებს კარგად უნდა ესმოდეთ

თავიანთი მუშაობის მიზნები. ასეთ მიზნებად უნდა ჩაითვალოს:

- აღრიცხვის იმ ხერხების გამოყენების წესის დაკონკრეტება, რომლებიც ნორმატიული აქტებითაა ნებადართული;

- აღრიცხვის დამოუკიდებლად შემუშავებული ხერხებისთვის ნორმატიული სტატუსის მინიჭება;

- აღრიცხვის ხერხების რეალიზების მექანიზმების დადგენა ბანკის საქმიანობის სტრუქტურისა და სპეციფიკის შესაბამისად.

ბანკის სააღრიცხვო პოლიტიკამ უნდა მოიცვას:

- ბანკსა და მის ფილიალებში ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა სამუშაო გეგმა;

- ოპერაციების გაფორმებისათვის გამოყენებული პირველადი აღრიცხვის დოკუმენტების ფორმები;

- ქონებისა და ვალდებულებების ინვენტარიზაციის წესი და შეფასების მეთოდები;

- დოკუმენტბრუნვის წესები და სააღრიცხვო ინფორმაციის დამუშავების ტექნოლოგია;

- შიდასაბანკო ოპერაციების კონტროლის წესი და სხვა.

ბანკის სააღრიცხვო პოლიტიკა შემდეგ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს: აღრიცხვაში სამეურნეო საქმიანობის ყველა ფაქტორის ასახვის სისრულე; წინდახედულობა (სიფრთხილე); აღრიცხვის რაციონალურობა და ეკონომიურობა; დაპირისპირებულობის უქონლობა და ა.შ. ეს პოლიტიკა გაფორმებული უნდა იყოს ბრძანებით, განკარგულებით ან სხვა დოკუმენტით. პოლიტიკის შეცვლა შესაძლებელია ბანკის რეორგანიზაციის, მესაკუთრეთა შეცვლის, ბუღალტრული აღრიცხვის ნორმატიული რეგულირების მექანიზმის ან კანონმდებლობის შეცვლის, აღრიცხვის ახალი ხერხების შემოღების შემთხვევებში. დამტკიცებული სააღრიცხვო პოლიტიკა ბანკმა უნდა წარუდგინოს საგადასახადო ორგანოს თავისი რეგისტრაციის ადგილის მიხედვით. მასვე უნდა უთანხმდებოდეს ამ პოლიტიკაში შესატანი ცვლილებები.

ბანკების სააღრიცხვო პოლიტიკის შინაარსს სხვადასხვა ასპექტში განიხილავენ. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია ორგანიზაციულ-ტექნიკური (ბუღალტრული აღრიცხვის ერთი ვარიანტის

შერჩევა რამდენიმე დასაშვებიდან) და მეთოდური ასპექტები.

თუკი კანონში და ნორმატიულ აქტებში დადგენილი არაა ბუღალტრული აღრიცხვის ვარიანტები, მაშინ, აღრიცხვის არსებული წესებიდან გამომდინარე, ბანკი თვითონ აყალიბებს საკუთარ სააღრიცხვო პოლიტიკას, რაც მოიცავს: ანგარიშთა სამუშაო გეგმის ფორმირებას, პირველადი სააღრიცხვო დოკუმენტების ფორმების შერჩევას, ქონების ინვენტარიზაციის, დოკუმენტბრუნვის წესს, სააღრიცხვო ინფორმაციის დამუშავების ტექნოლოგიას, ოპერაციების შიდასაბანკო კონტროლს, სააღრიცხვო დოკუმენტების ბეჭდვის წესსა და პერიოდულობას.

მეთოდიკის თვალსაზრისით, ბანკის სააღრიცხვო პოლიტიკა უნდა მოიცავდეს მის მიერ ჩატარებული ოპერაციების აღრიცხვის შესახებ შიდა (სამუშაო) დებულებებს. ამ ასპექტში აღრიცხვის მთელი რიგი საკითხები, შეიძლება ითქვას, საკმარისად არაა დამუშავებული. მათგან ბანკის ფინანსურ შედეგებზე და დასაბეგრავ ბაზაზე ყველაზე უფრო არსებით გავლენას ახდენს:

1. ბანკის შემოსავლებისა და ხარჯების აღიარების მეთოდი;
2. ფინანსური შედეგების ფორმირების პერიოდულობის შერჩევა;
3. მინდით, არენდით, ლიზინგით გადაცემული ქონებიდან შემოსავლების მიღების პერიოდულობა;
4. საანგარიშო პერიოდის შემოსავლებსა და ხარჯებზე მომავალი პერიოდების შემოსავლებისა და ხარჯების დანერის პერიოდულობა;
5. შრომის საგნების დაყოფა ძირითად საშუალებებად და მცირეფასიან საგნებად;
6. საკრედიტო ოპერაციების აღრიცხვის მეთოდიკა;
7. ფასიან ქალაქებზე ოპერაციების აღრიცხვის მეთოდიკა;
8. სხვა ორგანიზაციების საწესდებო კაპიტალებში ბანკების მონაწილეობის ოპერაციების აღრიცხვის მეთოდიკა;
9. უცხოურ ვალუტაზე ოპერაციების აღრიცხვის მეთოდიკა;
10. არამატერიალური აქტივებისა და სალიზინგო მონყობილობის შეძენის რიგითობა;
11. მატერიალურ ფასეულობათა და არამატერიალური აქ-

ტივების აღრიცხვის ცალკეული ელემენტების განსაზღვრა;

12. მოგების განანიღების პერიოდულობა, ბანკის ფონდების შექმნისა და გამოყენების წესი.

საბანკო ანგარიშგებას აჯგუფებენ სხვადასხვა ნიშნის საფუძველზე. წარდგენის პერიოდულობის ნიშნის მიხედვით ანგარიშგება შეიძლება იყოს: ა) ოპერატიული (ყოველდღიური, ხუთდღიური, ყოველდეკადური); ბ) ყოველთვიური; გ) ყოველკვარტალური; დ) წლიური; ე) ერთჯერადი (მოთხოვნების საპასუხოდ).

სხვა ნიშნების შესაბამისად ანგარიშგების სახეებია: 1) სტატისტიკური; 2) ბუღალტრული (ფინანსური).

ბუღალტრული ანგარიშგების ყველა სახე, მათი წარდგენის პერიოდულობის მიხედვით, ბანკების ყოველდღიურ პრაქტიკულ მუშაობაში გამსხვილებულად იყოფა მიმდინარე და წლიურ ანგარიშგებად.

ბანკის ბუღალტრული სამსახური. ბანკი დამოუკიდებლად ადგენს ბუღალტრული აპარატის ორგანიზაციულ სტრუქტურას. როგორც წესი, ესაა ერთიანი ბუღალტრული ქვედანაყოფი, რომელიც განყოფილებებისა და სექტორებისგან შედგება. ორგანიზაციული სტრუქტურის სპეციფიკის მიუხედავად, ბანკის ყველა საბუღალტრო მუშაკი მთავარ ბუღალტერს ექვემდებარება.

ოპერაციული მუშაობის ჩატარებასთან და ბუღალტრულ აღრიცხვასთან დაკავშირებული პროცესების ერთობლიობას სააღრიცხვო-ოპერაციულ მუშაობას უწოდებენ, ამ ფუნქციების შემსრულებელ მუშაკებს კი – ბანკის სააღრიცხვო-ოპერაციულ აპარატს.

ბუღალტრული აღრიცხვის ორგანიზაციისთვის და საბანკო ოპერაციების შესრულების დროს კანონმდებლობის დაცვისთვის პასუხისმგებლობა ბანკის ხელმძღვანელს ეკისრება. სააღრიცხვო პოლიტიკის ფორმირებაზე, აღრიცხვის შესრულებაზე, სრული და სარწმუნო ანგარიშგების დროულად წარდგენაზე პასუხს მთავარი ბუღალტერი აგებს. მას, ჩვეულებრივ, ჰყავს მოადგილეები, რომლებიც მუშაობის სხვადასხვა უბანზე არიან პასუხისმგებლები: ბანკის შიდა სამეურნეო ოპერაციების აღრიცხვა, საოპერაციო აღრიცხვა, სავალუტო ოპერაციების აღრიცხვა, ფასიანი ქაღალდების აღრიცხვა, შემოსავლების, ხარჯებისა და

ფინანსური შედეგების აღრიცხვა, ფინანსური და საგადასახადო ანგარიშების შედგენა.

მთავარი ბუღალტერი, მისი მოადგილეები და განყოფილებათა ხელმძღვანელები ამუშავებენ: ა) საბუღალტრო მუშაკების თანამდებობრივ ინსტრუქციებს; ბ) ოპერაციების შესრულებისა და რეგისტრაციის წესს.

213. სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაოების ორგანიზაციული სტრუქტურა

ბუღალტერია ბანკის დამოუკიდებელი სტრუქტურული ქვედანაყოფია და მას მთავარი ბუღალტერი ხელმძღვანელობს. ბანკის სიდიდიდან და სპეციალიზაციიდან, აგრეთვე, შესრულებული ოპერაციების მოცულობიდან გამომდინარე, შესაძლებელია სააღრიცხვო-ოპერაციული განყოფილებების ორგანიზაციისა და სტრუქტურის სხვადასხვა ვარიანტების შერჩევა. ბანკის ბუღალტრული ქვედანაყოფის სანიმუშო სტრუქტურა ასეთია:

ბანკის სააღრიცხვო-ოპერაციული ქვედანაყოფის შტატს შეადგენენ შემდეგი სპეციალისტები: მთავარი ბუღალტერი; პასუხისმგებელი შემსრულებლები; ოპერაციული ჯგუფის კონტროლიორი; ოპერაციონისტები; ოპერატორები.

მთავარი ბუღალტერი ბანკში სააღრიცხვო-ოპერაციული საქმიანობის ორგანიზატორია. იგი განაგებს ორგანიზაციულ საკითხებს, ახორციელებს კონტროლის ფუნქციებს და უზრუნველყოფს:

- ბანკის მიერ განხორციელებული ყველა ოპერაციის კონტროლს და მათ ასახვას ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშებში;
- კლიენტების ანგარიშსწორების, მიმდინარე და სხვა ანგარიშების გახსნის გაფორმებას;
- პირად ანგარიშებში შესწორებათა შეტანის კონტროლს;
- ანგარიშებზე პროცენტების დარიცხვის კონტროლს;
- მკაცრი აღრიცხვის ბლანკების გამოყენების კონტროლს;
- ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშებისა და მოვალეობე-

ბის განაწილებას პასუხისმგებელ შემსრულებლებს შორის;

- ოპერატიული ინფორმაციის მიწოდებას ბანკის ხელმძღვანელობისათვის;

- ბუღალტრული ანგარიშების შედგენას;

- ბანკის ფინანსური მდგომარეობის ეკონომიკური ანალიზის განხორციელებას.

- მთავარი ბუღალტერი ყოველდღიურად ამონმებს;

- საკასო ოპერაციების დასრულებას;

- შემოსავალში ფულის აღების სისრულეს;

- დღის მანძილზე მიმოქცევის ცნობას და ბალანსს;

- ფულად-საანგარიშსწორებო დოკუმენტების გაფორმებისა და შენახვის სისწორეს.

არ შეიძლება მთავარ ბუღალტერს დაეკისროს ისეთი მოვალეობები, რომლებიც ფულად სახსრებსა და მატერიალურ ფასეულობებზე უშუალო მატერიალურ პასუხისმგებლობას უკავშირდება.

ბანკების დანესებულებათა სააღრიცხვო-ოპერატიული აპარატის ძირითადი რგოლია პასუხისმგებელი შემსრულებლები. ისინი ახორციელებენ კლიენტთა საკასო და საანგარიშსწორებო მომსახურებას, აწარმოებენ ანგარიშსწორების მიმდინარე და სასესხო ანგარიშებს, აქვთ საანგარიშსწორებო დოკუმენტების, პირადი ანგარიშების გაფორმებისა და ხელმოწერის უფლება. პასუხისმგებელი შემსრულებლები დღის განმავლობაში ახდენენ ფულის გადარიცხვას დანესებული თანმიმდევრობით, მიმდინარე და ანგარიშსწორების ანგარიშებზე სახსრების ნაშთების ფარგლებში. ამ მიზნით ხორციელდება პასიურ ანგარიშებზე ნაშთების ცვლილებისა და სახსრების შემოსვლის ოპერატიული აღრიცხვა.

ოპერაციონისტთა ჯგუფები ბანკების მსხვილ დანესებულეებში იქმნება დოკუმენტების დამუშავების დაჩქარების მიზნით. მთავარი ბუღალტერი ოპერაციულ მუშაკებს ანგარიშებს მიამაგრებს, როგორც წესი, საბალანსო ანგარიშების ეკონომიკური შინაარსის ერთგვაროვნებიდან და კლიენტების ანგარიშსწორებისა და სასესხო ანგარიშების ერთი და იმავე შემსრულებლის მიერ გაძლოლის მიზანშეწონილობიდან გამომდინარე. შემსრულებლებსა და ოპერაციულ ჯგუფებს შორის ანგარიშებისა და ოპერაციე-

ბის განაწილება რეგისტრირდება სპეციალურ წიგნში და ფორმდება შემსრულებლისა და მთავარი ბუღალტრის ხელმოწერით.

ოპერაციონისტების შრომის ორგანიზაციამ უნდა უზრუნველყოს აპარატის ცალკეული რგოლების მუშაობის რიტმულობა და შეთანხმებულობა, ოპერაციების შესრულებაზე დროის დანახარჯების შემცირება და ბანკის შიგნით დოკუმენტბრუნვის მაქსიმალურად დაჩქარება. ოპერაციული მუშაობის გაუმჯობესებას დიდად უწყობს ხელს ბუღალტრული აღრიცხვის ორგანიზაციის კომპიუტერული ტექნოლოგიების მაქსიმალურად გამოყენება.

ბანკში ჯგუფები (ბრიგადები) შეიძლება შეიქმნას მუშაობის სახეების მიხედვით. ჯგუფების მუშაკები სპეციალდებიან ერთგვაროვანი ოპერაციების შესრულებაზე და ითვლებიან პასუხისმგებელ შემსრულებლებად. სამუშაოს სახეობაზე დამოკიდებულებით და ბანკში დოკუმენტბრუნვის, აღრიცხვისა და კონტროლის მიღებული ტექნოლოგიიდან გამომდინარე, ხდება სამუშაო უბნის გამოყოფა. ოპერაციულ ჯგუფებს იქ აყალიბებენ, სადაც ოპერაციები უფრო მეტად საჭიროებენ დამატებით კონტროლს. ამიტომ ამ ჯგუფის შემადგენლობაში კონტროლიორიც შედის.

კონტროლიორი ხელმძღვანელობს ოპერაციული ჯგუფის (ბრიგადის) მუშაობას, აკონტროლებს ბრიგადის მიერ შესრულებულ ყველა ოპერაციას და გაკეთებულ ჩანაწერს: სახელობით ჩეკზე ან ხარჯვის ორდერზე ამონმებს მიმღების პასპორტის წარმოდგენის შესახებ მინაწერის სისწორეს; საკონტროლო ხელმოწერით აწერს ხელს დოკუმენტებსა და პირადი ანგარიშებიდან გაკეთებულ ამონაწერებს; უძღვება ხარჯვის საკასო უჯრულს; სალაროს უდარებს ამ უჯრულების შედეგებს; რწმუნდება ანალიზური და სინთეზური აღრიცხვის მონაცემების შედარების სისწორეში; ამონმებს ანგარიშგებას ბრიგადის მიერ შესრულებული ოპერაციების მიხედვით.

ოპერაციონისტის (კლიენტის წარმომადგენლებისგან საანგარიშსწორებო-ფულადი დოკუმენტების მიმღები მუშაკის) მოვალეობებში შედის: ბანკის კლიენტების ანგარიშსწორების, მიმდინარე, სასესხო და სხვა ანგარიშების მიხედვით ფულად-საანგარიშსწორებო დოკუმენტების მიღება; საშემოსავლო საკასო ოპ-

ერაციების გაფორმება; ფულადი ჩეკების მიღება, მიღებული ჩეკის საკონტროლო მარკის გაცემა კლიენტზე, ფულის მიმღების პიროვნების დადგენილი წესით შემოწმება სახელობით ჩეკებზე. ბანკში წარსადგენი საანგარიშსწორებო-ფულადი დოკუმენტების გაფორმების წესებისა და ბანკის მუშაობის სხვა საკითხების გაცნობა-განმარტება კლიენტების წარმომადგენლებისათვის; ფულის გადახდის დავალებათა (რომლებიც აქცეპტირებულია ბანკის მიერ), აკრედიტივზე დოკუმენტების, აგრეთვე, პირადი ანგარიშებიდან ამონაწერების, მათი დანართებისა და სხვა ისეთი დოკუმენტების ხელწერილით გაცემა კლიენტების წარმომადგენლებზე, რომლებ-ისთვისაც ბანკში სააბონენტო ყუთები არაა დადგმული.

ბანკში აღრიცხვის ავტომატიზაციის ქვედანაყოფის ოპერატორის მოვალეობებში შედის: ანალიზური და სინთეზური აღრიცხვის დოკუმენტების შედარება; მემორიალური დოკუმენტების დათვლა; საპროცენტო რიცხვების გამოთვლა პირად ანგარიშებზე და პროცენტების დარიცხვა; სხვადასხვა სახის გაანგარიშებათა ჩატარება და კრებსითი ორდერებისა და აღწერების შედგენა ოპერაციების ბუღალტრული გაფორმებისათვის.

ამ ქვედანაყოფში დგება ბუღალტრული, სტატისტიკური და ფინანსური ანგარიშგება. ამიტომ ოპერატორის მოვალეობებში, გარდა ზემოაღნიშნული ოპერაციებისა, შედის შემდეგი ფუნქციების შესრულებაც:

- პირადი ანგარიშების ბეჭდვა ეგმ-ზე;
- ნაშთების ყოველდღიური ბალანსების შედგენა;
- პირადი ანგარიშების ბეჭდვა ბალანსგარეშე ანგარიშების მისეღვით;
- მემორიალური დოკუმენტების ფორმირება და თვლა;
- თვის პირველი რიცხვის მდგომარეობით პირადი ანგარიშების ნაშთების შესამოწმებელი უწყისების ბეჭდვა;
- საპროცენტო რიცხვების გამოთვლა იმ ანგარიშებისთვის, რომლებსაც პროცენტები ერიცხება და, პარალელურად, პირადი ანგარიშების შევსება თვის დასაწყისიდან მზარდი შედეგებით;
- კრებსითი ორდერებისა და უწყისების შედგენა;
- ბუღალტრული და სტატისტიკური ანგარიშგების უწყისე-

ბის შევსება.

ანალიზური და სინთეზური აღრიცხვა. ბულალტრული აღრიცხვა ბანკებში ორი მიმართულებით ხორციელდება – ანალიზური და სინთეზური. ანალიზური აღრიცხვა არის დანვრილებითი აღრიცხვა, რომელიც საბანკო ოპერაციას ყველა დეტალით აღრიცხავს. მისი მიზანია:

- ყველა საბანკო ოპერაციის სრულად, დანვრილებით და ოპერატიულად ასახვა ბულალტრულ ანგარიშებში;

- მათი გაკონტროლება არსისა და ფორმის მიხედვით, იმ პირველადი ფულად-საანგარიშსწორებო დოკუმენტების მონაცემების გამოყენებით, რომლებიც ანალიზურ აღრიცხვაში ბულალტრული ჩანაწერების საფუძვლად გვევლინება.

ანალიზური აღრიცხვის ძირითადი საშუალებებია (რეგისტრებია): პირადი ანგარიშები, დოკუმენტების კარტოთეკები, ოპერაციული ჟურნალები.

სინთეზურია განზოგადებული აღრიცხვა. იგი განაზოგადებს ანალიზური აღრიცხვის მონაცემებს. სინთეზური აღრიცხვის ამოცანებია:

- ანალიზური აღრიცხვის მონაცემების დაჯგუფება გარკვეული ნიშნებით (საბალანსო ანგარიშების მიხედვით);

- ანალიზური აღრიცხვის მიმდინარეობის სისწორის შემოწმება.

სინთეზური აღრიცხვის დაჯგუფებულ მონაცემებს იყენებენ საბანკო საქმიანობის ანალიზისა და მართვისათვის. ელექტრონული გამომთვლელი მანქანების გამოყენების პირობებში სინთეზური აღრიცხვის ძირითადი საშუალებებია (რეგისტრებია): ყოველდღიური ბალანსები და შესამოწმებელი უწყისები.

ანალიზური აღრიცხვის ორგანიზაცია. ანალიზური აღრიცხვის პირადი ანგარიშები ეხსნება სინთეზური აღრიცხვის ყველა საბალანსო და ბალანსგარეშე ანგარიშს აღრიცხული სახსრებისა და ფასეულობების მიხედვით და მათი დაყოფით დანიშნულებისა და მფლობელების მიხედვით. გაცემულ სესხებს ითვალისწინებენ იმ პირად ანგარიშებში, რომლებიც გახსნილია საკრედიტო ხელშეკრულების შესაბამისად მათი მიზნობრივი დანიშნულების მიხედვით, აგრეთვე მსესხებლების მიხედვით. სახელმწიფო ბიუჯეტის შემო-

საელებისა და ხარჯების აღრიცხვისათვის პირადი ანგარიშების წარმოება ხდება საბიუჯეტო კვალიფიკაციის შესაბამისად.

პირადი ანგარიშების გახსნის დროს მათი რეგისტრაცია ბანკში ხდება სპეციალურ ნიგნში, რომელშიც მეორე რიგის თითოეული საბალანსო ანგარიშისთვის გამოყოფილია ცალკე ფურცლები. ეს ნიგნი არის ბანკში გახსნილი პირადი ანგარიშების კლასიფიკატორი. მასში რეგისტრირდება საწარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებებისათვის გახსნილი ანგარიშსწორების მიმდინარე ანგარიშები და სუბანგარიშები. რეგისტრაციის დროს პირად ანგარიშებს ანიჭებენ ნომრებს, რომლებსაც შეიძლება ჰქონდეს 13-დან 15-მდე ნიშანი.

ანგარიშის აღნიშვნაში მითითებული უნდა იყოს: მისი დასახელება (სიტყვებით); პირადი ანგარიშის ციფრული ნომერი; სასესხო ანგარიშებისთვის – კრედიტის გაცემის მიზანი, – სიტყვებით; საკრედიტო ხელშეკრულების ნომერი; საპროცენტო განაკვეთის სიდიდე; საკრედიტო რისკის იმ ჯგუფის აღნიშვნა, რომლითაც ხდება რეზერვის დარიცხვა სესხზე შესაძლო დანაკარგების შემთხვევისათვის; სხვა მონაცემები ბანკის გადანყვეტილებით.

ანალიზური აღრიცხვის პირადი ანგარიშები იბეჭდება დადგენილი სტანდარტული ფორმებით, რომლებიც შედის საანგარიშსწორებო-ფულადი დოკუმენტაციის უნიფიცირებულ სისტემაში და ბანკის გამომავალ დოკუმენტებად ითვლება. თუ ბუღალტრულ აღრიცხვაში ეგმ-ს იყენებენ, მაშინ პირადი ანგარიშები იბეჭდება რულონის ქალაღზე, პირადი ანგარიშების სტანდარტული ბლანკების ფორმების დაცვით.

ყველა ფორმის პირადი ანგარიშისათვის საერთოა შემდეგი რეკვიზიტები: იმ დოკუმენტის ნომერი, რომლის საფუძველზეც ხდება ჩანაწერის გაკეთება, მაკორესპონდენტირებელი ანგარიშის ნომერი, ოპერაციების სახის პირობითი ციფრული აღნიშვნა; ბრუნვათა თანხები დებეტისა და კრედიტის მიხედვით და ნაშთის თანხები. პირადი ანგარიშის დასახელებაში მიუთითებენ მის ნომერს და საცნობარო მონაცემებს, ხოლო ინდივიდუალურ მსესხებელთა პირადი ანგარიშების დასახელებაში, გარდა ამისა, ანგარიშგების სიმბოლოს და კრედიტის დროულად დაბრუნების

კონტროლისათვის საჭირო დამატებით მონაცემებს. არასაბალანსო ანგარიშებით ანალიტიკური აღრიცხვის პირად ანგარიშებში მაკორესპონდენტირებელი ანგარიშისა და ოპერაციების სახის პირობითი ციფრული აღნიშვნის ნომერს არ მიუთითებენ. ძირითადი პირადი ანგარიშის ფორმა ქვემოთაა მოყვანილი.

პირად ანგარიშებში ჩანანერები და მათგან ამონანერები კეთდება მოცემული დღის ყველა დოკუმენტისათვის ერთდროულად და მომდევნო დღისათვის ერთი ნაშთის გამოყვანით, დღის განმავლობაში ბრუნვიდან და დღის დასაწყისში ნაშთიდან გამომდინარე. თარიღი პირად ანგარიშში იბეჭდება ერთხელ, პირველი ოპერაციის ასახვის დროს. ოპერაციების სახის პირობითი ციფრული აღნიშვნა გამოყენებულია პირადი ანგარიშების შედგენასთან დაკავშირებით უტექსტო გამომთვლელ მანქანებზე. მაგალითად, გადახდის დავალების შესაბამისად, სახსრების ჩამონერა ან ფულის გადახდის ჩარიცხვა, გადახდის დავალების ასლის თანახმად, აღინიშნება ციფრით (კოდით) 1, გადახდის მოთხოვნის გასტუმრება – ციფრით 2, ფულის გაცემა ჩეკზე – ციფრით 3 და ა.შ.

ბანკის კლიენტებზე გასაცემი პირადი ანგარიშებიდან ამონანერებს სანრმუნოობისთვის ადასტურებენ ბანკის დანესებულების ბეჭდით და პასუხისმგებელი შემსრულებლის ხელმოწერით. იმ ანგარიშებს, რომლებიც დამატებით კონტროლს მოითხოვს, გარდა ამისა, კონტროლიორიც აწერს ხელს. კლიენტზე ისეთი ამონანერის გაცემის შემთხვევაში, რომელიც რამდენიმე ფურცელზეა შედგენილი, თითოეული ფურცელი დამონმებული უნდა იყოს ბანკის დანესებულების შტამპითა და პასუხისმგებელ შემსრულებელთა ხელმოწერებით. ელექტრონულ გამომთვლელ მანქანებზე შესრულებულ ამონანერებს შტამპით არ ამონმებენ.

კრედიტის პირად ანგარიშებში გაკეთებული ჩანანერების გაშიფვრისათვის ამონანერებს თან ერთვის დოკუმენტები (მათი ასლები), რომელთა მონაცემების შესაბამისადაც ეს ჩანანერებია შესრულებული. ამ დოკუმენტზე დასმულია შტამპი, რომლითაც ამონანერები ფორმდება, აგრეთვე მითითებულია პირად ანგარიშზე მისი გატარების თარიღი. ამონანერის გაფორმებისას პასუხისმგებელი შემსრულებელი უნდა დარწმუნდეს პირად ან-

გარიშთან მის სრულ შესაბამისობაში, აგრეთვე, აუცილებელი დანართების არსებობასა და მათი გაფორმების სისწორეში.

პირადი ანგარიშებიდან ამონაწერებს კლიენტებზე გასცემენ ანგარიშთა მფლობელებთან შეთანხმებულ ვადებში. მათთან მოლაპარაკებით შესაძლებელია ამონაწერების გაგზავნა ფოსტით. იმ ანგარიშებზე, რომლებიც არ მოქმედებენ თავის ბოლო სამუშაო დღეს, ამონაწერები პირველი რიცხვისათვის არ გაიცემა. თვის განმავლობაში ანგარიშზე მოძრაობის არარსებობისას კლიენტებს უგზავნიან შეტყობინებას პირველი რიცხვისათვის ნაშთის თანხის შესახებ. პირველი იანვრისათვის უნდა შედგეს ყველა პირადი ანგარიში კლიენტებისთვის ამონერის მიცემით. ამ ამონაწერების მონაცემების მიხედვით კლიენტებმა ბანკს წერილობით უნდა წარუდგინონ პირადი ანგარიშების ნაშთების დადასტურება საანგარიშო წლის ბოლოსათვის.

კლიენტების წერილობითი განცხადებების საფუძველზე და ბანკის დანესებულების ხელმძღვანელის ნებართვით აუცილებლობის შემთხვევაში, მათზე შეიძლება გაიცეს პირადი ანგარიშებიდან ამონაწერების დუბლიკატები. განცხადებას დუბლიკატის მიღებაზე ხელს აწერენ ის პირები, რომლებსაც აქვთ ბანკში ანგარიშის მართვა-გამგებლობის უფლებამოსილება. ამონაწერის დუბლიკატი დგება ორ ეგზემპლარად პირადი ანგარიშის დადგენილი ფორმის ბლანკზე. დოკუმენტის სატიტულო ნაწილში მიეთითება იმ საბანკო ოპერაციების შესრულების თარიღი, რომელიც ამონაწერშია ასახული. დუბლიკატის მეორე ეგზემპლარს ხელს აწერენ ბანკის პასუხისმგებელი შემსრულებელი და მთავარი ბუღალტერი. მას ამონებენ ბეჭდით და ხელწერილით გასცემენ კლიენტის წარმომადგენელზე. დუბლიკატის პირველ ეგზემპლარს კლიენტის განცხადებასთან ერთად ათავსებენ ცალკე საქმეში, რომელიც საბანკო დანესებულების მთავარ ბუღალტერთან ინახება.

სინთეზური აღრიცხვის ორგანიზაცია. ბანკში სინთეზური აღრიცხვის ორგანიზებისათვის იყენებენ სალაროს ჟურნალებს, შესამონმებელ უწყისებს, ყოველდღიურ, ყოველთვიურ და წლიურ ბალანსებს.

სალაროს ჟურნალები შეიცავს სალაროში თანხების შემოსვ-

ლისა და ხარჯვის დოკუმენტების ჩანაწერებს. მათში მითითებულია კლიენტების პირადი ანგარიშების ნომერი, სალაროს გეგმის სიმბოლოები და თანხები. ოპერაციული დროის დამთავრებისას დაიანგარიშება შედეგები სალაროს უზრუნველების მიხედვით, რომლებიც შემდეგ უდარდება ბანკის საბრუნავი სალაროს შემოსვლისა და ხარჯვის მონაცემებს.

შემონმების უწყისებში იბეჭდება ბრუნვათა შედეგები დღის განმავლობაში მოქმედი ყოველი პირადი ანგარიშის მიხედვით და ნაშთები მოქმედი და უმოქმედო პირადი ანგარიშების მიხედვით, აგრეთვე, ბრუნვებისა და ნაშთების შედეგები საბალანსო ანგარიშების მიხედვით და უწყისების საერთო შედეგები. ამ უწყისებს იყენებენ პირად ანგარიშებში გამოყვანილი ნაშთების სისწორის გასაკონტროლებლად. გარდა ამისა, მათი მონაცემების მიხედვით ადგენენ ბალანსს თვის პირველი რიცხვისათვის მეორე რიგის ანგარიშებისგან, რომელიც პირველი რიგის ანგარიშების მიხედვით შედგენილ ბრუნვის უწყისთან ერთად წარმოადგენს ბანკის დანესებულების ბუღალტრულ ანგარიშგებას. ბანკის იმ დანესებულებებში, რომელთა ინფორმაცია ელექტრონულ გამომთვლელ მანქანებზე მუშავდება, სინთეზურ ანგარიშთან ანალიზურის შედარებას ინფორმაციის დამუშავების პროცესში ავტომატიზებული ხერხით ახდენენ. ამავე ხერხით აგროვებენ ბრუნვებს საბალანსო ანგარიშების მიხედვით და ადგენენ ყოველთვიური და წლიური ბრუნვის უწყისებს. ელექტრონულ გამომთვლელ მანქანებზე შედგენილ შემონმების უწყისებში ბეჭდავენ მხოლოდ ნაშთებს პირადი ანგარიშების მიხედვით. ამ უწყისებს იყენებენ დოკუმენტების განალდებისას ანგარიშებზე არსებული სახსრების მოძრაობის ოპერატიული აღრიცხვისათვის.

კომერციული ბანკის ბალანსს ყოველდღიურად ადგენენ და იგი ასახავს ბანკის მოზიდული და საკუთარი სახსრების მდგომარეობას, აგრეთვე, საკრედიტო და სხვა ოპერაციებში მათ განთავსებას.

ბალანსის მონაცემების მიხედვით აკონტროლებენ:

- ფულადი რესურსების ფორმირებასა და განთავსებას;
- საკრედიტო, საანგარიშსწორებო, საკასო და სხვა საბანკო

ოპერაციების მდგომარეობას;

• ბულალტრულ აღრიცხვაში ოპერაციების ასახვის სისწორეს.

ამგვარად, ბალანსი ბანკებში ბულალტრული აღრიცხვის ძირითადი დოკუმენტია.

დასკვნითი ბრუნვები. დასკვნითია ის ბრუნვები ცალკეული ანგარიშებისა და ოპერაციების მიხედვით, რომელთა გატარება ახალ წელში ხდება, მაგრამ უნდა აღირიცხოს როგორც გასული წლის ბრუნვები. შესაბამისი ანგარიშების მიხედვით დასკვნითი ბრუნვების გატარებისას ხელმძღვანელობენ ბანკებში ბულალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის გამოყენების მითითებებით.

დასკვნითი ბრუნვების დასრულების ბოლო ვადას ადგენს ბანკის მთავარი ბულალტერი იმ ანგარიშით, რომ არ შეფერხდეს ბანკის წლიური ანგარიშის გაგზავნა დადგენილ ვადაში.

დასკვნითი ბრუნვების დოკუმენტებზე სვამენ შტამპს ან უკეთებენ წარწერას: „დასკვნითი ბრუნვების მიხედვით“. მათ ცალკე დასტად კინძავენ, მაგრამ კრავენ მიმდინარე წლის ოპერაციების მოცემული დღის დოკუმენტებთან ერთად.

ბრუნვების მიხედვით ანალიზური აღრიცხვის სინთეზურთან შედარებას ყოველდღიურად ახდენენ ცალ-ცალკე გასული და მიმდინარე წლების დასკვნითი ბრუნვების მიხედვით, ნაშთებს კი ჩვეულებრივი წესით ადარებენ. დასკვნითი ბრუნვების დასრულების შემდეგ ადგენენ ბრუნვის უწყისს ყველა დასკვნითი ბრუნვის მიხედვით.

ბულალტრულ აღრიცხვასთან ერთად ბანკის დანესებულებებში ეწევიან ოპერატიულ აღრიცხვას. მას, როგორც წესი, არ ამონებენ ბულალტრული ბალანსით და უშუალოდ სააღრიცხვო-ოპერატიული მუშაკები ეწევიან. ოპერატიული წესით, უპირველეს ყოვლისა, ითვალისწინებენ პირად ანგარიშებში არსებულ ცვლილებებს, რაც ფულის შემოსვლასა და გადახდასთან დაკავშირებით ხდება. ამგვარი აღრიცხვა საოპერაციო დროის განმავლობაში ხდება და მხოლოდ არსებული სახსრების ფარგლებში იძლევა ანგარიშსწორების, მიმდინარე, საბიუჯეტო და სხვა ანგარიშებიდან ფულის გადახდის განხორციელების საშუალებას.

ოპერატიულ აღრიცხვას ახდენენ შემოსული და გადახდილი ფულის დაანგარიშების, მათი სალდირებისა და ყოველ ანგარიშზე ნაშთის გამოყვანის გზით. ოპერატიული წესით ანგარიშზე მიღებული ახალი ნაშთი იწერება დოკუმენტებზე – პირად ანგარიშში ან წინა დღის შესამონმებელ უწყისში.

214. საბუღალტრო აღრიცხვის ორგანიზაციისა და წარმართვის საერთაშორისო პრინციპები

ანგარიშთა გეგმის დამუშავების დროს გათვალისწინებულია საბუღალტრო აღრიცხვის ორგანიზაციისა და წარმართვის შემდეგი საერთაშორისო პრინციპები:

- საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობის უწყვეტობის პრინციპი, რომელიც იმას გულისხმობს, რომ ორგანიზაცია უწყვეტად განახორციელებს თავის საქმიანობას მომავალში;

- საბუღალტრო აღრიცხვის წარმოების წესების მუდმივობის პრინციპი, რომლის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ საკრედიტო ორგანიზაცია უნდა ხელმძღვანელობდეს საბუღალტრო აღრიცხვის ერთი და იმავე წესებით, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა არსებითი ცვლილებები ხდება სამართლებრივ მექანიზმში ან საკუთარ საქმიანობაში. წინააღმდეგ შემთხვევაში, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს შესადარისობა სხვა პერიოდების ანგარიშებებთან;

- საბანკო ოპერაციების შესრულების დროს სიფრთხილის პრინციპი;

- შემავალი ნაშთის ურყეობა. ეს იმას ნიშნავს, რომ მიმდინარე საანგარიშო პერიოდის დასაწყისისათვის საბალანსო და არასაბალანსო ანგარიშებზე არსებული ნაშთები უნდა შეესაბამებოდეს წინა პერიოდის ბოლოს არსებულ ნაშთებს;

- შინაარსის პრიორიტეტი ფორმაზე: ოპერაციები აისახება მათ ეკონომიკურ არსთან და არა იურიდიულ ფორმასთან შესაბამისობით;

- აქტივებისა და პასივების ცალ-ცალკე ასახვის პრინციპი, რომლის შესაბამისადაც აქტივებისა და პასივების ანგარიშები ცალ-ცალკე ფასდება და გაშლილი სახით აისახება;

● გახსნილობის პრინციპი ნიშნავს, რომ საბანკო ანგარიშები სარწმუნოდ უნდა ასახავდეს საკრედიტო ორგანიზაციის ოპერაციებს, გასაგები იყოს ინფორმირებული მოსარგებლისათვის და არ შეიცავდეს ორაზროვან განმარტებებს საკრედიტო ორგანიზაციის პოზიციის გამოხატვისას.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო პრინციპებზე გადასვლის პრობლემებს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ეროვნული საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებაში. კომერციულ ბანკებში ამჟამად შექმნილია ამ საკითხის გადამწყვეტის წინამძღვრები, მაგრამ ამას შემდეგი სერიოზული ფაქტორების ამუხრუჭებს:

პირველი – კომერციული ბანკების არათანაბარი შევსება კვალიფიციური საბუღალტრო კადრებით. ასეთი სპეციალისტების მწვავე დეფიციტს განსაკუთრებით განიცდიან ახლახან შექმნილი ბანკები. აშკარაა, რომ თვით ბანკებისა და საბანკო ასოციაციების აქტიური მონაწილეების გარეშე კვალიფიციური კადრების მომზადების პრობლემის მოგვარება უაღრესად ძნელი იქნება.

მეორე – ბუღალტრის პროფესიაზე წარმოდგენების პრინციპული შეცვლა, რაც ახლა ჩნდება საბანკო პრაქტიკაში აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებთან მიერთებასთან დაკავშირებით. თუკი წინათ ბუღალტრული აღრიცხვა ანგარიშსწორებასთან იყო გათანაბრებული, ახლა ჩვენ ვხედავთ, რომ საზღვარგარეთ საბანკო ბიზნესმა ზურგი აქცია ამგვარ წარმოდგენებს. ანგარიშწარმოება – ანგარიშებზე ჩანაწერების წარმოება – ბუღალტრული აღრიცხვის მხოლოდ ნაწილია. ანგარიშწარმოების გარდა ბუღალტრული აღრიცხვა მოიცავს აღრიცხული ინფორმაციის ანალიზს და მმართველურ გადამწყვეტილებათა მიღებაში, ე.ი. საბანკო მენეჯმენტში მონაწილეობას. ბანკების პერსონალის რეიტინგული შეფასებისას ბანკის ანალიზსა და მართვაში მონაწილეობა ბუღალტრული კადრებისათვის სავალდებულო საქმიანობად უნდა განვიხილოთ.

მესამე – მთელი რიგი საბანკო ოპერაციების ბუღალტრული გაფორმებისათვის საჭირო ნორმატიული ბაზის უქონლობა. ქვეყანაში არსებული სტანდარტები აძნელებენ საბანკო საქმიანობის ანალიზს, არ იძლევიან ბანკების საიმედოობისა და მდგრადობის

შეფასების იმ მაჩვენებლებისა და კოეფიციენტების გამოყენების შესაძლებლობას, რომელსაც წარმატებით იყენებენ საზღვარგარეთის საბანკო პრაქტიკაში.

მეოთხე – მონაცემების გადაცემის საშუალებათა, ტელეკომუნიკაციებისა და ყალბი დოკუმენტების შელწევისგან საბანკო ინფორმაციის დაცვის ტექნიკური აღჭურვის არასაკმარისი დონე, საბანკო უსაფრთხოების საერთო დაბალი დონე, მათ შორის – კომპიუტერული უსაფრთხოებისა. ამას უკავშირდება საბანკო საიდუმლოებების შენახვაში ზოგიერთი ბანკის უუნარობა, მაშინ, როდესაც საბანკო ბიზნესი განვითარებას მოითხოვს (დასავლეთის სტატისტიკის თანახმად, საბანკო სფეროში დანაშაულის 60%-ს ბანკის პერსონალი იღენს).

მეხუთე – ზოგიერთი აუდიტური ფირმის არასაკმარისი პროფესიონალიზმი ბულალტრული აღრიცხვის სფეროში, შემომგების ხარისხზე მათი პასუხისმგებლობის საერთო დონე.

საბანკო ინფრასტრუქტურამ უნდა მოიცვას კვალიფიკაციური აუდიტი, რომელიც არა მარტო დაადასტურებს ბანკის ანგარიშგებას, არამედ შეაფასებს კიდევ მისი ხელმძღვანელობის, მენეჯმენტის ხარისხს რისკების, ლიკვიდობის, შემოსავლიანობის და ა. შ. ანალიზის საფუძველზე. აქვე უნდა შედიოდეს კვალიფიციური სამსახური, გირაოს რეგისტრაციის სააგენტო, რათა თავიდან იქნას აცილებული მათი ორმაგი და მრავალჯერადი გამოყენება.

როგორც ვხედავთ, ბანკებში აღრიცხვის საერთაშორისო პრინციპებზე გადასვლის განხორციელება მათი საქმიანობის რთულ პირობებში დაიწყო. 1990 წლიდან კომერციული ბანკები ექსპერიმენტის წესით შეუდგნენ ახალი ფინანსური ანგარიშების შედგენას და აღრიცხვის ახალ სტანდარტებზე გადასვლას.

ანგარიშთა ახალი გეგმის დამუშავების დროს გათვალისწინებული იყო საერთაშორისო ორგანიზაციების მოთხოვნები ფინანსური სტატისტიკის დარგში, აგრეთვე, ეკონომიკურ ურთიერთობათა ორგანიზაციის პრინციპების შეცვლა, ქვეყნის კომერციული ბანკების ფუნქციებისა და მათ მიერ შესრულებული ოპერაციების წრის გაფართოება. შეიცვალა ანგარიშთა გეგმის

საერთო სტრუქტურა, რომელსაც ახლა საფუძვლად უდევს ეკონომიკური შინაარსით ერთგვაროვანი საბანკო ოპერაციების გამოყოფა განყოფილებებად.

ანგარიშთა გეგმის ფორმირებას საფუძვლად დაედო შემდეგი პრინციპები:

1. ანგარიშების დანაწილება აქტიურ და პასიურ ანგარიშებად და აქტიურ-პასიური ანგარიშების გამოყენებაზე უარის თქმა. იმ ოპერაციების ასახვის მიზნით, რომლებზეც შესაძლებელია ან დებეტური, ან კრედიტული სალდოს წარმოქმნა, ანგარიშთა გეგმაში გათვალისწინებულია ორი დანყვილებული ანგარიშის გახსნა: აქტიურის და პასიურის. საოპერაციო დღის დასაწყისში ასეთ ანგარიშებზე ოპერაციები იმ ანგარიშებში აისახება, რომლებსაც ნაშთი აქვთ წინა დღის შედეგების მიხედვით. არ შეიძლება დაუშვათ დღის ბოლოს დებეტური სალდოს (ოვერდრაფტის) წარმოქმნა პასიურ ანგარიშზე ან კრედიტული სალდოსი - აქტიურ ანგარიშზე.

2. საბუღალტრო აღრიცხვის ანგარიშების ნომრების აგების ორდონიანი სისტემა. ბალანსზე ხსნიან პირველი რიგის ანგარიშებს, რომლებსაც სამნიშნა ნომერი აქვთ. ეს ანგარიშები წარმოადგენს სინთეზური აღრიცხვის იარაღს, რადგანაც მათში ბანკის ოპერაციები გამსხვილებული სახით აისახება. ოპერაციების აღრიცხვის დეტალიზაციის მიზნით პირველი რიგის ანგარიშებს უხსნიან მეორე რიგის ანგარიშებს, რომელთაც ხუთნიშნა ნომრებს აკუთვნებენ.

3. აქტიური და პასური ოპერაციების ერთიანი დროითი სტრუქტურა მათი გატარების ვადების მიხედვით. საკრედიტო ორგანიზაციის ბალანსში აქტიური და პასიური ოპერაციების ასახვის დროს მისი ლიკვიდობის უზრუნველყოფის ოპერატიული კონტროლის მიზნით იყენებენ, – სადაც ეს აუცილებელია, – მეორე რიგის ანგარიშების ერთიან სტრუქტურას მოზიდვისა და განთავსების ვადების მიხედვით:

- მოთხოვნამდე;
- 1 დღის ვადით;

- 7 დღის ვადით;
- 30 დღის ვადით;
- 31-დან 90 დღემდე ვადით;
- 91-დან 180 დღემდე ვადით;
- 181-დან 1 წლამდე ვადით;
- 1-დან 3 წლამდე ვადით;
- 3 წელზე მეტი ვადით.

4. ანგარიშების დაყოფა კლიენტთა ტიპების მიხედვით. ოპერაციების ასახვის დროს იყენებენ კლიენტთა ერთიან კლასიფიკაციას, რომელიც ეყრდნობა რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების გამოყოფას, საკუთრების ფორმებისა და საქმიანობის სახეების განსხვავებულობას. მაგალითად, რეზიდენტი იურიდიული პირების შემთხვევაში ოპერაციების ასახვისათვის ცალკე ანგარიშები აქვთ გახსნილი ბანკის ისეთ კლიენტებს, როგორცაა:

- საკრედიტო ორგანიზაციები;
- სახელმწიფო საკუთრებაში მყოფი სანარმოები და ორგანიზაციები, მათ შორის – ფინანსური, კომერციული და არაკომერციული;
- სხვა სანარმოები და ორგანიზაციები, მათ შორის - ფინანსური, კომერციული და არაკომერციული.

ბანკის ბალანსზე ცალკე ანგარიშებს ხსნიან იმ ოპერაციების ასახვისათვის, რომლებიც ეხება სანარმოებს, იურიდიული პირების ჩამოყალიბებლად, ფიზიკურ პირებსა და არარეზიდენტებს.

5. აღრიცხვაში საბანკო ოპერაციების ასახვის პრინციპი ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით. ამ პრინციპის შესაბამისად, საბუღალტრო აღრიცხვის ანგარიშებში საბანკო ოპერაციებს ასახავენ ოპერაციების ეკონომიკური შინაარსის და არა ვალუტის სახის ან სხვა ნიშნის მიხედვით. ამასთან დაკავშირებით, ანგარიშთა ახალ გეგმაში არ გამოყოფენ ახალ განყოფილებას უცხოური ვალუტით ოპერაციების ასახვისათვის. ყველა ეს ოპერაცია უნდა აისახოს მხოლოდ ეროვნული ვალუტით ბანკის ერთიან ყოველდღიურ საბუღალტრო ბალანსში. ეროვნული და უცხოური ვალუტებით მიმდინარე ოპერაციების გამიჯვნის მიზნით, ერთიან

საბუნლალტრო ანგარიშზე იხსნება ცალკე პირადი ანგარიშები, რომელთა ნომრებში შემოაქვთ ვალუტების სამნიშნა კოდი.

6. დამატებითი ანგარიშების გახსნის უფლების მიცემა ბანკებისთვის გასატარებელი ოპერაციების ზუსტად ასახვის უზრუნველყოფის მიზნით. იმ ცალკეული ოპერაციების აღრიცხვისათვის, რომელთა გატარება ერთნაირად აუცილებელია ბანკისთვისაც და მისი კლიენტისთვისაც, საკრედიტო ორგანიზაციებს უფლება აქვთ, გახსნან მეორე რიგის დამატებითი ანგარიშები. მაგალითად, ბანკის კლიენტს შეუძლია ისარგებლოს სპეციალური სატრანზიტო ანგარიშით. ამ ანგარიშს ხსნიან იმ ოპერაციების გასატარებლად, რომლებიც ძირითადად ეხება კლიენტისგან გადახდების მიღებას შემდგომში მათი გადარიცხვის მიზნით სახსრების უშუალოდ მიღებისთვის. საკრედიტო ორგანიზაციებს უფლება აქვთ, გარკვეული ვადით გაუხსნან კლიენტებს ანგარიშები დაგროვებისთვის განკუთვნილი სახსრების ჩასარიცხად. ამ ანგარიშების ფუნქციონირების რეჟიმს თავისებურებები აქვს. ნებადართული არაა მათზე რიცხული სახსრების გახარჯვა, ვადის გასვლის შემდეგ ამ ანგარიშებზე რიცხული სახსრები უნდა გადაირიცხოს დადგენილი წესით გაფორმებულ საანგარიშსწორებო ან მიმდინარე ანგარიშებზე.

7. ანგარიშსწორება ფილიალებთან. ანგარიშთა მოქმედი გეგმის შესაბამისად, ანგარიშებს ინახავენ თავის ფილიალებთან საკრედიტო ორგანიზაციის ანგარიშსწორებათა აღრიცხვისათვის. ამ დროს ერთმანეთისგანაა გამიჯნული ქვეყნის ტერიტორიაზე და საზღვარგარეთ მოქმედი ფილიალები. საკრედიტო ორგანიზაციას მინიჭებული აქვს იმავე ქალაქში მდებარე დამატებით ოფისებში აღრიცხვისა და დოკუმენტბრუნვის წესის არჩევის თავისუფლება. ეს ოფისები უნდა საქმიანობდნენ მათ შესახებ შესაბამისი წესით დამტკიცებული დებულებების საფუძველზე.

8. ბუნლალტრული აღრიცხვის ანგარიშების ცალმხრივად დაჯგუფების პრინციპი იმას ნიშნავს, რომ ბანკის ბალანსის ერთ განყოფილებაში შეიძლება მოხვდეს როგორც აქტიური, ისე პასიური ანგარიშები. ეს ეხება იმ განყოფილებებსაც, სადაც ბალ-

ანსის ანგარიშებია დაჯგუფებული, და ბალანსგარეშე აღრიცხვის განყოფილებებსაც.

9. კლიენტთა პირადი ანგარიშების ნუმერაცია. კლიენტისათვის პირადი ანგარიშის გახსნის დროს ბანკი მას აკუთვნებს ნომერსა და დასახელებას. საერთაშორისო სტანდარტებით პირადი ანგარიშის ნომერი ოცი ნიშნისგან შედგება. პირადი ანგარიშის ნომრის აგების სქემა (გარდა საბიუჯეტო ანგარიშისა) 15.1 ნახაზზეა მოცემული.

საბუღალტრო აღრიცხვის ანგარიშებში ოპერაციების გატარებას საფუძვლად უდევს ორმაგი ჩანერის მეთოდი. ეს მთლიანად ეხება როგორც საბალანსო, ისე არასაბალანსო ანგარიშებს და იმას ნიშნავს, რომ ყოველი ოპერაცია ასახული უნდა იყოს ერთი ანგარიშის დებუტით და მეორე ანგარიშის კრედიტით, ერთი ანგარიშის შემოსავლით და მეორე ანგარიშის გასავლით.

ბანკის ბალანსის შედგენის ყველა ჩამოთვლილი პრინციპის დაცვა საშუალებას გვაძლევს, უზრუნველვეყოთ ხარისხიანი საბუღალტრო ანგარიშგების ფორმირება. ეს ამ ინფორმაციით მოსარგებლე პირებს დაეხმარება კომერციული ბანკის საქმიანობაში არსებული სუსტი უბნების გამოვლენაში და ვითარების ნორმალიზების ღონისძიებათა თავისდროულად მიღებაში.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

ნახ. 21.1.

ანგარიშის ნომრის აგების სქემა: 1. განყოფილების ნომერი; 2,3 – პირველი რიგის ანგარიშის ნომერი (ყოველ განყოფილებაში იგი იწყება 01-დან); 4,5 – მეორე რიგის ანგარიშის ნომერი (პირველი რიგის ყველა ანგარიშში იგი იწყება 01-დან); 6-8 – ვალუტის კოდი; 9 – დამცავი გასაღები; 10-13 – იმ განყოფილების ნომერი, რომელსაც არა აქვს საკორესპონდენტო ანგარიში; 14-20 – რიგითი ნომერი პირადი ანგარიშების რეგისტრაციის წიგნში.

ქვემოთ მოყვანილია საკრედიტო ორგანიზაციების საბალანსო და ბალანსგარეშე ანგარიშების ჩამონათვალი მცირე შემოკლებით.

21.5. ბანკის ბალანსის დახასიათება და მისი აზგუის პრინციპები

ბანკის ბალანსი ფულადი გამოხატულებით ახასიათებს კომერციული ბანკების რესურსების მდგომარეობას, მათი ფორმირების წყაროებს და გამოყენების მიმართულებებს, აგრეთვე, ბანკების საქმიანობის ფინანსურ შედეგებს საანგარიშო პერიოდის დასაწყისში და ამ პერიოდის ბოლოს. ბანკის ბალანსი საბუღალტრო აღრიცხვის ძირითადი დოკუმენტია, რომელიც ანალიტიკური აღრიცხვის ყველა პირადი ანგარიშის ნაშთების ჯამს ასახავს მათი ნომრების ზრდის წესით. ბალანსის განყოფილებებში ისინი დაჯგუფებულია აღრიცხული ფულადი სახსრებისა და საბანკო ოპერაციების ეკონომიკური ერთგვაროვნების მიხედვით. ბალანსის მონაცემების ანალიზი გვაძლევს გარკვეულ პერიოდში ბანკების საქმიანობის კომპლექსურ დახასიათებას: ბალანსის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს, განვსაზღვროთ საკუთარი სახსრების ოდენობა, რესურსების წყაროების სტრუქტურაში მომხდარი ცვლილებები, აქტივების შემადგენლობა და დინამიკა და ა.შ. გარდა ამისა, ბალანსის საფუძველზე შეგვიძლია ვიმსჯელოთ ლიკვიდობის, შემოსავლიანობის მდგომარეობაზე და კომერციული ბანკების განვითარების შესაძლო პერსპექტივებზე.

კომერციულმა ბანკებმა საკანონმდებლო წესით უნდა გამოაქვეყნონ წლიური ბუღალტრული ბალანსისა და მოგება-წაგების ანგარიშების მონაცემები. ქვეყნის ყველა კომერციული ბანკის კონსოლიდირებული ბალანსი შესაძლებლობას გვაძლევს, დავახასიათოთ მთლიანად ეკონომიკის და, კერძოდ, მისი ცალკეული სფეროებისა და რეგიონების მდგომარეობა. კომერციული ბანკების ბალანსების ანალიზი ის ძირითადი წყაროა, რომელზე დაყრდნობითაც ქვეყნის ეროვნული ბანკი შეიმუშავებს ფულადსაკრედიტო პოლიტიკის და კომერციული ბანკების რეგულირების ძირითად მიმართულებებს. კომერციული ბანკების ანგარიშგებას სახელმწიფო საგადასახადო სამსახურიც იყენებს საგადასახადო პოლიტიკის რეალიზაციის პროცესში.

საქართველოს საბანკო დაწესებულებებში 2001 წლის იანვრი-

დან მოქმედებაში შევიდა ბულალტრული აღრიცხვის ახალი ანგარიშთა გეგმა და მისი გამოყენების ინსტრუქცია. იგი შედგენილია საერთაშორისო სტანდარტებისა და საერთაშორისო აღრიცხვის ძირითადი პრინციპების მოთხოვნათა გათვალისწინებით.

1999 წლის 5 თებერვლის საქართველოს კანონის „ბულალტრული აღრიცხვის და ანგარიშგების რეგულირების შესახებ“ მოთხოვნათა თანახმად, ანგარიშთა გეგმა და მისი გამოყენების ინსტრუქცია დამტკიცებულია საქართველოს პარლამენტთან არსებული ბულალტრული აღრიცხვის სტანდარტების კომისიის მიერ, ერთდროულად რეგისტრირებულია და შეტანილია ნორმატიული აქტების სახელმწიფო რეესტრში საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში.

საბანკო დანესებულებებში საერთაშორისო სტანდარტებით ბულალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების წარმოებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება და უზრუნველყოფს საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საბანკო ინფორმაციისადმი შიდა და გარე მომხმარებლების მხრიდან გაზრდილი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას, ეროვნული ბანკის საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის წარმატებულ განხორციელებას. მისი მიზანია, სრულყოფილი აღრიცხვით უზრუნველყოს ფინანსური ანგარიშგების მომზადება, რომელიც საშუალებას აძლევს ბანკის ხელმძღვანელობას, აქციონერებს და სხვა კატეგორიის მომხმარებლებს, მიიღონ უტყუარი ინფორმაცია ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შესახებ, აგრეთვე ხელს უწყობს ადგილობრივი საბანკო დანესებულებების მიერ საერთაშორისო საზოგადოების ნდობის მოპოვებას, საინვესტიციო რისკების შემცირებას და საერთაშორისო ბაზარზე გასვლას.

ბანკების ბალანსი აგებულია უნიფიცირებული სქემით, ბანკებში ბულალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის შესაბამისად, რომელსაც ქვეყნის ცენტრალური ბანკი ამტკიცებს. ბანკების ბალანსები ეკუთვნის კომერციული ინფორმაციის საშუალებებს და უპასუხებს ოპერატიულობის, კონკრეტულობისა და სოლიდურობის (სარწმუნოობის) მოთხოვნებს. ბანკის ბალანსის ოპერატიულობა ვლინდება მის ყოველდღიურად შედგენაში, რომელიც მნიშვნელოვანწილად უზრუნველყოფს ბანკებში წარმოებუ-

ლი ბუღალტრული აღრიცხვის სისწორესა და სარწმუნოებას და უკავშირდება კლიენტებისათვის მათი პირადი ანგარიშების მეორე ეგზემპლარების (ამონაწერების) ყოველდღიურად გადაცემას, რომლებშიც გამორიცხულია მცდარი ჩანაწერების არსებობა. 2001 წლამდე მოქმედი ანგარიშთა გეგმა, რომელიც ბანკების ბალანსების აგებას ედო საფუძვლად, იყენებდა ეკონომიკურად ერთგვაროვანი ნიშნებით ანგარიშთა დაჯგუფების პრინციპს.

აქტივების მიხედვით მუხლების კლებადი ლიკვიდობის და პასივების მიხედვით სახსრების მოთხოვნის დონის შემცირების წესს მკაცრად არ იცავენ და მას მხოლოდ ტენდენციის სახე აქვს.

ბალანსგარეშე ანგარიშებს იყენებენ ბანკში შესანახად შემოსული იმ ფასეულობებისა და დოკუმენტების აღრიცხვისთვის, რომლებიც გავლენას არ ახდენენ ბალანსის აქტივსა და პასივზე. ინკასოს და კომისიის, აგრეთვე, მკაცრი ანგარიშგების ბლანკების, აქციათა ბლანკების, სხვა დოკუმენტებისა და ფასეულობების აღრიცხვისთვის.

ბანკების ბალანსის შემადგენლობა და სტრუქტურა დამოკიდებულია მათი საქმიანობის ხასიათსა და სპეციფიკაზე, ბანკებში საბუღალტრო აღრიცხვის მონყობის პრინციპებზე და გამოყენებულ საბანკო ოპერაციებზე.

ბანკის ბალანსის ანგარიშები დაყოფილია საბალანსო და არასაბალანსო ანგარიშებად.

საბალანსო ანგარიშებზე აღრიცხვა წარმოებს ორმაგი ჩანერის სისტემით, ყოველი საბანკო ოპერაციის ასახვით ერთი ანგარიშის დებეტისა და მეორის კრედიტის მიხედვით. არასაბალანსო ანგარიშებზე აღრიცხება ბანკში შესანახად ინკასოზე ან კომისიაზე შემოსული ფასეულობებისა და დოკუმენტების მოძრაობა, აგრეთვე, სახელმწიფო ბაჟის გადახდის ნიშნები, მკაცრი ანგარიშგების ბლანკები და ფასიანი ქაღალდები. როგორც წესი, ამ ანგარიშებზე აღრიცხვა მარტივი სქემით ხდება: შემოსავალი, გასავალი, ნაშთი.

ანგარიშთა ახალ გეგმაში საბალანსო ანგარიშები დაჯგუფებულია შემდეგი შინაარსის მიხედვით: აქტივები, ვალდებულებები, კაპიტალი, შემოსავლები, ხარჯები. თავის მხრივ ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ჯგუფი დაყოფილია ე.წ. კლასებად. კერძოდ, აქტივები

მოიცავს 10-დან 29 კლასის ჩათვლით, ვალდებულებები – 30-დან 49 კლასის ჩათვლით, კაპიტალი – 50-დან 59 კლასის ჩათვლით, შემოსავლები – 60-დან 76 კლასის ჩათვლით და ხარჯები 80-დან 96 კლასის ჩათვლით (თითოეული კლასის გაშიფვრა ქვემოთაა მოტანილი).

საბალანსო ანგარიშები შედგება პირველი რიგის (ძირითადი ანგარიშები) და მეორე რიგის ანგარიშებისაგან, რომლებიც პირველი რიგის ანგარიშების დეტალიზებას ახდენენ. პირველი რიგის ანგარიშები ორი ნიშნისგან შედგება, მეორე რიგის ანგარიშები კი - სამი ნიშნისგან. მეორე რიგის ანგარიშის სამნიშნა ნომერში პირველი ორი ციფრი აღნიშნავს პირველი რიგის ანგარიშის ნომერს და მიუთითებს საბანკო ოპერაციების ძირითად ეკონომიკურ ნიშან-თვისებებზე, მესამე ციფრი კი ახდენს ანგარიშის ნიშან-თვისებების დეტალიზებას. მაგალითად, კლასი 30 „საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ მიმოქცევაში გაშვებული ნალდი ფული“ მოიცავს: ანგარიშთა ჯგუფს 300 „საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ მიმოქცევაში გაშვებული ბანკნოტები და მონეტები“, რომელიც თავის მხრივ კიდევ დეტალიზდება ორი ოთხციფრიანი ანგარიშით – 3001 – „მიმოქცევაში გაშვებული ბანკნოტები“ და 3002 „მიმოქცევაში გაშვებული მონეტები“ და ა.შ. კლასი 35 „ბანკების ფულადი სახსრები“ ანგარიშები გამოიყენება ბანკების კუთვნილი თანხების აღსარიცხავად, რომელთა გაცემა ხორციელდება ნებისმიერ დროს, თუ ანგარიში ბლოკირებული არ არის. იგი მოიცავს 6 მეორე რიგის საბალანსო ანგარიშს 350 „ლორო“ ანგარიშები ეროვნული ვალუტით, 351 „ლორო“ ანგარიშები უცხოური ვალუტით, 352 „ბანკების ვადიანი დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით“, 353 „ბანკების ვადიანი დეპოზიტები უცხოური ვალუტით“, 355 „ბანკების სესხები ეროვნული ვალუტით“, 356 „ბანკების სესხები უცხოური ვალუტით“ და 358 „საქართველოს ეროვნული ბანკის სესხები“. თითოეული ზემოთჩამოთვლილი ანგარიში დეტალიზებულია ოთხნიშნა ანგარიშებით, მაგ. 352 „ბანკების ვადიანი დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით“ მოიცავს: 3521 „არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკების ვადიანი დეპოზიტები“, 3522 „არარეზიდენტი კომერციული ბანკების ვადიანი დეპოზიტები“, 3523 „რეზიდენტი კომერციული ბანკების ვადიანი დეპოზიტები“.

გარეგანსობის ანგარიშების მიხედვით, საბანკო ოპერაციე-

ბის წარმოებაში, კერძოდ, აღრიცხვის სისწორის შემოწმების უზრუნველსაყოფად ბალანსგარეშე ანგარიშებზე გამოიყენება ორმაგი ჩანერის მეთოდი, რისთვისაც შემოღებულია 0999 „ტექნიკური ანგარიში“.

ბალანსგარეშე ანგარიშები მოიცავს 9 კლასს, რაც აღინიშნება ორნიშნა ციფრით. მაგალითად, კლასი 09 „მემორანდუმის ანგარიშები“ მოიცავს სამ საშინაო ანგარიშს 090 „გაუნაღებელი დოკუმენტები“, 091 „ზარალში ჩამონერილი ვალები“, 092 „სხვა ფასეულობა და დოკუმენტები“. თავის მხრივ 090 დეტალიზებულია სამი ოთხნიშნა გარებალანსური ანგარიშით: 0901 „ვადაში გაუნაღებელი დოკუმენტები გადამხდელების მიზეზით“, 0902 „ვადაში გაუნაღებელი დოკუმენტები ბანკის მიზეზით“, 0903 „გაუნაღებელი სანესდებო კაპიტალი“. უნდა აღინიშნოს, რომ მემორანდუმის ანგარიშების კლასში შეტანილია ყველა ის ბალანსგარეშე ანგარიშები, რომელიც არ არის გათვალისწინებული ახალ ანგარიშთა გეგმით და რომელიც შემდგომში საჭიროებს მათ სისტემგარეშე აღრიცხვას.

ნორმატიული საბანკო დოკუმენტებით დადგენილია, რომ ოპერატიული (ყოველდღიური) ბალანსი უნდა შედგეს პირველი რიგის საბალანსო ანგარიშებზე საბრუნავი უწყისის ფორმით. ეს უწყისი ბანკებში ანგარიშთა გეგმის იმ ანგარიშთა ჩამონათვალაია, რომლებიც მათი ზრდის წესითაა განლაგებული და მათზე მითითებულია მოცემული პერიოდის დასაწყისში არსებული ნაშთები, ამ პერიოდში მომხდარი ბრუნვა და საანგარიშო პერიოდის ბოლოსთვის დარჩენილი ნაშთები. პრაქტიკაში, როგორც წესი, ოპერატიულ, თვიურ, კვარტალურ, წლიურ ბალანსებს მეორე რიგის საბალანსო ანგარიშების მიხედვით ადგენენ და გამოჰყავთ შედეგები პირველი რიგის ანგარიშების მიხედვით. ბანკის წლიური ბალანსი საბოლოო ბრუნვების გათვალისწინებით დგება. ესაა ახალ წელში ჩატარებული ანგარიშები და ოპერაციები, რომლებიც ისე ექვემდებარება აღრიცხვას, როგორც გასული წლის ბრუნვები.

კომერციული ბანკები ბალანსის ნაირგვარ ფორმებს იყენებენ. ყველაზე უფრო მეტადაა გავრცელებული ბალანსში მარცხენა და მარჯვენა მხარეების არსებობა, რომლებიც ცალ-ცალკე ასახავენ ოპერაციებს აქტივისა და პასივის მიხედვით.

ბანკის ბალანსის ანგარიშები იყოფა აქტიურ, პასიურ და აქტიურ-პასიურ ოპერაციებად. აქტიურ ანგარიშებზე აღრიცხავენ ბანკის რესურსების შემადგენლობას და უჩვენებენ მათ განთავსებას (ბანკის სალაროებში არსებული ნაღდი ფული, კაპიტალურ დაბანდებათა დაფინანსება, რესურსების დაბანდება ფასიან ქალაქებში, უცხოური ვალუტის შექმნა, სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯები, სასესხო ოპერაციები, დებიტორული დავალიანება, ძირითადი საშუალებები და სამეურნეო ხარჯები და ა.შ.). აქტიურ ანგარიშებზე საბოლოო სალდოს დებეტის მიხედვით აჩვენებენ. ბანკის ბალანსის აქტივი ასახავს ბანკის რესურსების დაბანდებას და განსაზღვრავს აქტიური ოპერაციების განხორციელების დროს განეული დანახარჯების სიდიდეს. პასიურ ანგარიშებში აისახება ბანკების რესურსების ფორმირების წყაროები (ბანკის ფონდები და მოგება, ბიუჯეტის შემოსავლები, კაპიტალურ დაბანდებათა დაფინანსებისთვის გამოყოფილი სახსრები, სახრების ნაშთები საანგარიშსწორებო და მიმდინარე ანგარიშებზე, დეპოზიტებში, ანგარიშსწორებაში არსებული თანხები, კრედიტორული დავალიანება და ა.შ.). პასიურ ანგარიშებში არსებული საბოლოო სალდო აისახება კრედიტის მიხედვით. აქტიურ-პასიური ანგარიშებით ძირითადად აღირიცხება სხვა ბანკებთან მოცემული ბანკის ანგარიშსწორებასთან დაკავშირებული ოპერაციები (მათ შორის უცხოურ ბანკებთან), საანგარიშსწორებო ოპერაციები კლიენტებთან, მენაბრებთან და სხვა კრედიტორებთან. ამ ანგარიშების საბოლოო სალდოს აჩვენებენ გაშლილი სახით, დებეტსა და კრედიტში ნაშთების გამოყვანით.

ანგარიშთა ახალი გეგმის ფორმირების დროს გათვალისწინებულია ეკონომიკური სისტემის საფუძვლებში და ეკონომიკურ ურთიერთობათა ორგანიზაციის პრინციპებში ბოლო წლებში მომხდარი ცვლილებები, ბანკების ფუნქციების გაფართოება და მათ მიერ ჩატარებული ოპერაციების რაოდენობის გადიდება. შეიცვალა ანგარიშთა გეგმის საერთო სტრუქტურა, რომელიც ახლა ეფუძნება შინაარსით ერთტიპიურ საბანკო ოპერაციების (ბანკთაშორისი ოპერაციები, კლიენტურის ანგარიშები, მოზიდული და განთავსებული სახსრები, ფასიან ქალაქებზე წარმოებული ოპერაციები) გამოყოფას განყოფილებებად.

21.6. საქართველოს საბანკო დანერგვულ ეკონომიკის
ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმა* 1

აქტივები

კლასი 10 სალარო. კომერციული ბანკების ანგარიშები
საქართველოს ეროვნულ ბანკში

100 ნაღდი ფული მიმოქცევაში ეროვნული ვალუტით
1002 საქართველოს ეროვნული ბანკის სალარო სუბ
1003 კომერციული ბანკის სალარო
1004 ფულადი სახსრები ბანკომატებში
1005 კვანძგარეთა საოპერაციო სალარო
1006 ბანკნოტები და მონეტები გზაში
1007 მიმოქცევიდან ამოსაღები ბანკნოტები და მონეტები
სუბ

101 ნაღდი უცხოური ვალუტა და სხვა საგადასახადო
დოკუმენტები
1012 საქართველოს ეროვნული ბანკის სალარო სუბ
1013 კომერციული ბანკის სალარო
1014 ფულადი სახსრები ბანკომატებში
1015 კვანძგარეთა საოპერაციო სალარო
1016 ბანკნოტები და მონეტები გზაში
1018 სხვა საგადახდო დოკუმენტები

105 კომერციული ბანკების ანგარიშები ეროვნულ
ბანკში ეროვნული ვალუტით

1051 კომერციული ბანკების სავალდებულო რეზერვები
საქართველოს ეროვნულ ბანკში
1052 კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშები
საქართველოს ეროვნულ ბანკში

* ანგარიშთა გეგმა საქართველოს საბანკო დანერგვულ ეკონომიკის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმა და მისი გამოყენების ინსტრუქცია. საქართველოს ეროვნული ბანკი. 2000.

1. შენიშვნა: ანგარიშები, რომლებზეც მინიშნებულია „სუბ“-ი, გაიხსნება მხოლოდ საქართველოს ეროვნულ ბანკში

106 კომერციული ბანკების ანგარიშები ეროვნულ ბანკში
უცხოური ვალუტით

1062 კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშები
საქართველოს ეროვნულ ბანკში

კლასი 11 ოქრო

110 ოქრო

1101 საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი ოქრო
1102 საერთაშორისო სტანდარტების შეუსაბამო ოქრო

კლასი 12 სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული სესხები

120 სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული
მოკლევადიანი სესხები ეროვნული ვალუტით

1201 ფინანსთა სამინისტროსათვის მიცემული მოკლევადიანი
სესხები

1202 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტებისათვის
მიცემული მოკლევადიანი სესხები

1203 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებისათვის
მიცემული მოკლევადიანი სესხები

1209 ოვერდრაფტები სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმდინარე
ანგარიშებზე

121 სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული
მოკლევადიანი სესხები უცხოური ვალუტით

1211 ფინანსთა სამინისტროსათვის მიცემული მოკლევადიანი
სესხები

1212 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტებისათვის
მიცემული მოკლევადიანი სესხები

1213 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებისათვის
მიცემული მოკლევადიანი სესხები

1219 ოვერდრაფტები სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმდინარე
ანგარიშებზე

- 125 სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები ეროვნული ვალუტით
- 1251 ფინანსთა სამინისტროსათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1252 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1253 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 126 სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები უცხოური ვალუტით
- 1262 ფინანსთა სამინისტროსათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1262 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1263 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები

კლასი 13 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული სანარმოებისათვის მიცემული სესხები

- 130 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები ეროვნული ვალუტით
- 1302 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1303 ენერჯეტიკის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1304 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1305 მშენებლობის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1306 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები

- 1307 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს სანარ-
მოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1308 დანარჩენ სფეროთა სანარმოებისათვის მიცემული მოკ-
ლევადიანი სესხები
- 1309 ოვერდრაფტები სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებ-
ბარებულ სანარმოთა მიმდინარე ანგარიშებზე
- 131 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული
სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
უცხოური ვალუტით**
- 1312 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს სანარმოებისათვის
მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1313 ენერგეტიკის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული
მოკლევადიანი სესხები
- 1314 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვეოების სფეროს სანარ-
მოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1315 მშენებლობის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული
მოკლევადიანი სესხები
- 1316 სამთომომოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის
სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი
სესხები
- 1317 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს სანარ-
მოებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1318 დანარჩენ სფეროთა სანარმოებისათვის მიცემული მოკ-
ლევადიანი სესხები
- 1319 ოვერდრაფტები სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებ-
ბარებულ სანარმოთა მიმდინარე ანგარიშებზე
- 135 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული
სანარმოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი
სესხები ეროვნული ვალუტით**
- 1352 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს სანარმოებისათვის
მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1353 ენერგეტიკის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული
გრძელვადიანი სესხები

- 1354 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების სფეროს სანარ-
მოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1355 მშენებლობის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული
გრძელვადიანი სესხები
- 1356 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის
სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი
სესხები
- 1357 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს
სანარმოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1358 დანარჩენ სფეროთა სანარმოებისათვის მიცემული
გრძელვადიანი სესხები
- 136 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული
სანარმოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი
სესხები უცხოური ვალუტით**
- 1362 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს სანარმოებისათვის
მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1363 ენერგეტიკის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული
გრძელვადიანი სესხები
- 1364 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების სფეროს
სანარმოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1365 მშენებლობის სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული
გრძელვადიანი სესხები
- 1366 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის
სფეროს სანარმოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი
სესხები
- 1367 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს
სანარმოებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1368 დანარჩენ სფეროთა სანარმოებისათვის მიცემული
გრძელვადიანი სესხები

კლასი 14 სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდები

- 140 სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდები ეროვნული
ვალუტით**
- 1401 სახელმწიფო სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდები

- 1402 სახელმწიფო სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების კონტრანგარიშ-დისკონტი
- 1403 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდები
- 1404 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების დისკონტი
- 1405 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების პრემია
- 1406 სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდების გადაფასება
სებ
- 1407 სახელმწიფო სავალო ვალდებულებები ეროვნული ბანკისათვის
სებ

141 სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდები უცხოური ვალუტით

- 1411 სახელმწიფო სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდები
- 1412 სახელმწიფო სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების კონტრანგარიშ-დისკონტი
- 1413 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდები
- 1414 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების დისკონტი
- 1415 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების პრემია
- 1416 სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდების გადაფასება
სებ

კლასი 15 ფასიანი ქაღალდები დილინგური ოპერაციებისათვის

150 ფასიანი ქაღალდები დილინგური ოპერაციებისათვის ეროვნული ვალუტით

- 1501 აქციები
- 1502 სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდები
- 1503 კორპორაციული სავალო ფასიანი ქაღალდები

151 ფასიანი ქაღალდები დილინგური ოპერაციებისათვის უცხოური ვალუტით

- 1511 აქციები
- 1512 სახელმწიფო საველო ფასიანი ქაღალდები
- 1513 კორპორაციული საველო ფასიანი ქაღალდები

კლასი 16 კორპორაციული საველო ფასიანი ქაღალდები

- 160 კორპორაციული საველო ფასიანი ქაღალდები ეროვნული ვალუტით
- 1601 კორპორაციული საველო დისკონტური ფასიანი ქაღალდები
- 1602 კორპორაციული საველო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების კონტრანგარიშ-დისკონტი
- 1603 კორპორაციული საველო კუპონური ფასიანი ქაღალდები
- 1604 კორპორაციული საველო კუპონური ფასიანი ქაღალდები
- 1605 კორპორაციული საველო კუპონური ფასიანი ქაღალდების პრემია
- 1606 კორპორაციული საველო ფასიანი ქაღალდების გადაფასება სებ
- 1610 კორპორაციული საველო ფასიანი ქაღალდები უცხოური ვალუტით
- 1611 კორპორაციული საველო დისკონტური ფასიანი ქაღალდები
- 1612 კორპორაციული საველო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების კონტრანგარიშ-დისკონტი
- 1613 კორპორაციული საველო კუპონური ფასიანი ქაღალდები
- 1614 კორპორაციული საველო კუპონური ფასიანი ქაღალდების დისკონტი
- 1615 კორპორაციული საველო კუპონური ფასიანი ქაღალდების პრემია
- 1616 კორპორაციული საველო ფასიანი ქაღალდების გადაფასება სებ

კლასი 17 მოთხოვნები ბანკების მიმართ

- 170 „ნოსტრო“ ანგარიშები ეროვნული ვალუტით სებ

- 1701 „ნოსტრო“ ანგარიშები არარეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 1703 „ნოსტრო“ ანგარიშები რეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 171 „ნოსტრო“ ანგარიშები უცხოური ვალუტით**
- 1711 „ნოსტრო“ ანგარიშები არარეზიდენტ ცენტრალურ ბანკებში სუბ
- 1712 „ნოსტრო“ ანგარიშები არარეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 1713 „ნოსტრო“ ანგარიშები რეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 172 ბანკებში განთავსებული ვადიანი დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით**
- 1721 ვადიანი დეპოზიტები არარეზიდენტ ცენტრალურ ბანკებში სუბ
- 1722 ვადიანი დეპოზიტები არარეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 1723 ვადიანი დეპოზიტები რეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 173 ბანკებში განთავსებული ვადიანი დეპოზიტები უცხოური ვალუტით**
- 1731 ვადიანი დეპოზიტები არარეზიდენტ ცენტრალურ ბანკებში სუბ
- 1732 ვადიანი დეპოზიტები არარეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 1733 ვადიანი დეპოზიტები რეზიდენტ კომერციულ ბანკებში
- 175 ბანკებისათვის მიცემული სესხები ეროვნული ვალუტით**
- 1751 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკებისათვის მიცემული სესხები სუბ
- 1752 არარეზიდენტი კომერციული ბანკებისათვის მიცემული

- სესხები
- 1753 რეზიდენტი კომერციული ბანკებისათვის მიცემული სესხები
- 1754 რეპოოპერაციებით ბანკებისათვის მიცემული სახსრები
- 1759 ოვერდრაფტები „ლორო“ ანგარიშებზე
- 1760 ბანკებისათვის მიცემული სესხები უცხოური ვალუტით
- 1761 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკებისათვის მიცემული სესხები სუბ
- 1762 არარეზიდენტი კომერციული ბანკებისათვის მიცემული სესხები
- 1763 რეზიდენტი კომერციული ბანკებისათვის მიცემული სესხები
- 1764 რეპოოპერაციებით ბანკებისათვის მიცემული სახსრები
- 1769 ოვერდრაფტები „ლორო“ ანგარიშებზე

კლასი 18 კლიენტებისათვის მიცემული სესხები

- 180 კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები ეროვნული ვალუტრით
- 1801 ფიზიკური პირებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1802 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1803 ენერჯეტიკის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1804 სოფლის მეურნეობისა და მეტყევეობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1805 მშენებლობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1806 სამთომომპოვებელი და გადაამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1807 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1808 დანარჩენ სფეროთა კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1809 ოვერდრაფტები კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშებზე

**კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
უცხოური ვალუტით**

- 1811 ფიზიკური პირებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1812 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1813 ენერგეტიკის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1814 სოფლის მეურნეობისა და მეტყევეობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1815 მშენებლობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1816 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1817 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1818 დანარჩენ სფეროთა კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხები
- 1819 ოვერდრაფტები კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშებზე

185

**კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი
სესხები ეროვნული ვალუტით**

- 1851 ფიზიკური პირებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1852 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1853 ენერგეტიკის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1854 სოფლის მეურნეობისა და მეტყევეობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1855 მშენებლობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1856 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული

- გრძელვადიანი სესხები
- 1957 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1858 დანარჩენ სფეროთა კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები

186 კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები უცხოური ვალუტით

- 1861 ფიზიკური პირებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1862 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1863 ენერჯეტიკის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1864 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1865 მშენებლობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1866 სამთომომპოვებელი და გადაამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1867 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები
- 1868 დანარჩენ სფეროთა კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხები

კლასი 19 ვადაგადაცილებული სესხები

190 ვადაგადაცილებული სესხები ეროვნული ვალუტით

- 1901 სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული სესხების ვადაგადაცილებული დავალიანება
- 1902 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული სანარმოებისათვის მიცემული სესხების ვადაგადაცილებული დავალიანება
- 1903 ბანკებისათვის მიცემული სესხების ვადაგადაცილებული დავალიანება
- 1905 კლიენტებისათვის მიცემული სესხების

- 191** ვადაგადაცილებული დავალიანება
ვადაგადაცილებული სესხები უცხოური ვალუტით
- 1911 სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული სესხების
ვადაგადაცილებული დავალიანება
- 1912 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული
საწარმოებისათვის მიცემული სესხების
ვადაგადაცილებული დავალიანება
- 1913 ბანკებისათვის მიცემული სესხების ვადაგადაცილებული
დავალიანება
- 1915 კლიენტებისათვის მიცემული სესხების
ვადაგადაცილებული დავალიანება

კლასი 20 ინვესტიციები შვილობილ და სხვა საწარმოებში

**200 ინვესტიციები შვილობილ და სხვა საწარმოებში
ეროვნული ვალუტით**

- 2001 ინვესტიციები, რომლებიც შეადგენს 20 პროცენტზე
ნაკლებს საწარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 2002 ინვესტიციები, რომლებიც შეადგენს 20-50 პროცენტს
საწარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 2003 ინვესტიციები, რომლებიც შეადგენს 50 პროცენტზე
მეტს საწარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 201 ინვესტიციები შვილობილ და სხვა საწარმოებში
უცხოური ვალუტით
- 2011 ინვესტიციები, რომლებიც შეადგენს 20 პროცენტზე
ნაკლებს საწარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 2012 ინვესტიციები, რომლებიც შეადგენს 20-50 პროცენტს
საწარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 2013 ინვესტიციები, რომლებიც შეადგენს 50 პროცენტზე
მეტს საწარმოთა სანესდებო კაპიტალში

კლასი 21 საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ანგარიშები

210 საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ანგარიშები

- 2101 IMF SDR სუბ

2102
კლასი 23

INF ანგარიშები
დანარჩენი ოპერაციები

სუბ

230

დანარჩენი ოპერაციები ეროვნული ვალუტით

2301

ბროკერული ოპერაციები

2302

ფაქტორინგი

2303

საფინანსო ლიზინგი

231

დანარჩენი ოპერაციები უცხოური ვალუტით

2311

ბროკერული ოპერაციები

2312

ფაქტორინგი

2313

საფინანსო ლიზინგი

კლასი 24

მისაღები პროცენტები და დივიდენდები

240

მისაღები პროცენტები მოთხოვნების მიხედვით
ეროვნული ვალუტით

2401

მისაღები პროცენტები სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის
მიცემული სესხების მიხედვით

2402

მისაღები პროცენტები სახელმწიფო კონტროლს-
დაქვემდებარებული სანარმოებისათვის მიცემული
სესხების მიხედვით

2403

მისაღები პროცენტები ბანკებში განთავსებული
სახსრების (სესხების გარდა) მიხედვით

2404

მისაღები პროცენტები ბანკებისათვის მიცემული
სესხების მიხედვით

2405

მისაღები პროცენტები კლიენტებისათვის მიცემული
სესხების მიხედვით

2406

მისაღები პროცენტები სახელმწიფო სავალო
კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით

2407

მისაღები პროცენტები კორპორაციული სავალო
კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით

2408

მისაღები პროცენტები სსფ-საქტივების მიხედვით სუბ

2409

მისაღები პროცენტები დანარჩენი ოპერაციების

241

მიხედვით

მისაღები პროცენტები მოთხოვნების მიხედვით
უცხოური ვალუტით

- 2411 მისაღები პროცენტები სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 2412 მისაღები პროცენტები სახელმწიფო კონტროლს-დაქვემდებარებული სანარმოებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 2413 მისაღები პროცენტები ბანკებში განთავსებული სახსრების (სესხების გარდა) მიხედვით
- 2414 მისაღები პროცენტები ბანკებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 2415 მისაღები პროცენტები კლიენტებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 2416 მისაღები პროცენტები სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით
- 2417 მისაღები პროცენტები კორპორაციული სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით
- 2418 მისაღები პროცენტები სსფ-ს აქტივების მიხედვით სებ
- 2419 მისაღები პროცენტები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით

246

მისაღები დივიდენდები სანარმოთა სანესდებო
კაპიტალში ინვესტიციების მიხედვით
ეროვნული ვალუტით

- 2461 მისაღები დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალის 20 პროცენტზე ნაკლებს
- 2462 მისაღები დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალის 20-50 პროცენტს
- 2463 მისაღები დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალის 50 პროცენტზე მეტს

247

მისაღები დივიდენდები სანარმოთა სანესდებო

**კაპიტალში ინვესტიციების მიხედვით უცხოური
ვალუტით**

- 2471 მისაღები დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით,
რომლებიც შეადგენს სანარმოთა სანესდებო
კაპიტალის 20 პროცენტზე ნაკლებს
- 2472 მისაღები დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით,
რომლებიც შეადგენს სანარმოთა სანესდებო
კაპიტალის 20-50 პროცენტს
- 2473 მისაღები დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით,
რომლებიც შეადგენს სანარმოთა სანესდებო
კაპიტალის 50 პროცენტზე მეტს.

კლასი 25 დანარჩენი აქტივები

250 დანარჩენი აქტივები ეროვნული ვალუტით

- 2501 დებიტორები
- 2502 გაურკვეველი თანხები
- 2503 ავანსები
- 2504 ინკასირებული საგადახდო საბუთები
- 2505 ძირითად საშუალებათა ღირებულების წინასწარი
გადახდა
- 2506 გირაოში დარჩენილი უძრავი ქონება
- 2507 გირაოში დარჩენილი მოძრავი ქონება
- 2508 მოთხოვნები გარანტიების მიხედვით

251 დანარჩენი აქტივები უცხოური ვალუტით

- 2511 დებიტორები
- 2512 გაურკვეველი თანხები
- 2513 ავანსები
- 2514 ინკასირებული საგადახდო საბუთები
- 2518 მოთხოვნები გარანტიების მიხედვით

**252 ძვირფასი ლითონები, ხელოვნების ნაწარმოებები
და საკოლექციო საგნები**

2521 ძვირფასი ლითონები, ხელოვნების ნაწარმოებები და საკოლექციო საგნები

254 სამეურნეო მასალები

2541 სამეურნეო მასალები (მარაგი)

255 ბიუჯეტში მიმდინარე გადასახადები

2551 მოგების მიმდინარე გადასახადი

2552 გადახდილი დღგ

2559 დანარჩენი მიმდინარე გადასახადები

258 სპეციალური დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით

2581 დეპოზიტები მიცემული გარანტიების მიხედვით

2582 დეპოზიტური ანგარიშები ჩეკის წიგნაკების მიხედვით

2583 დეპოზიტური ანგარიშები საბანკო ბარათების მიხედვით

2585 დეპოზიტები აკრედიტივის მიხედვით

2589 დეპოზიტური ანგარიშები დანარჩენი საგადასახადო საბუთების მიხედვით

259 სპეციალური დეპოზიტები უცხოური ვალუტით

2591 დეპოზიტები მიცემული გარანტიების მიხედვით

2592 დეპოზიტური ანგარიშები ჩეკის წიგნაკების მიხედვით

2593 დეპოზიტური ანგარიშები საბანკო ბარათების მიხედვით

2595 დეპოზიტები აკრედიტივის მიხედვით

2599 დეპოზიტური ანგარიშები დანარჩენი საგადახდო საბუთების მიხედვით

კლასი 26 სავალუტო პოზიცია

260 სავალუტო პოზიციის კონტრფასი

2601 სავალუტო პოზიციის კონტრფასი

- 261 სავალუტო პოზიცია
2611 სავალუტო პოზიცია
- კლასი 27 გადავადებული საგადასახადო აქტივი**
- 271 გადავადებული საგადასახადო აქტივი
2711 გადავადებული საგადასახადო აქტივი
- კლასი 28 ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის**
- 283 ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის ეროვნული ვალუტით
2831 ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის
- 284 ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის უცხოური ვალუტით
2841 ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის
- კლასი 29 ძირითადი საშუალებები და არამატერიალური აქტივები**
- 290 ძირითადი საშუალებები
2901 მიწა
2902 შენობა-ნაგებობები
2903 კომპიუტერული ტექნიკა და საკომუნიკაციო მოწყობილობები
2904 სატრანსპორტო საშუალებები
2905 ავეჯი და მოწყობილობები
2906 დანარჩენი ძირითადი საშუალებები

291 დაუმთავრებელი კაპიტალური დაბანდების დანახარჯები

2911 დაუმთავრებელი კაპიტალური დაბანდების დანახარჯები

2912 კაპიტალური დანახარჯები იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით

292 ოპერაციული ლიზინგი

2921 მინა

2922 შენობა-ნაგებობები

2923 კომპიუტერები და საკომუნიკაციო მონწყობილობები

2924 სატრანსპორტო საშუალებები

2925 ავეჯი და მონწყობილობები

2926 დანარჩენი ძირითადი საშუალებები

296 არამატერიალური აქტივები

2961 არამატერიალური აქტივები

ვალდებულებები

კლასი 30 საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ მიმოქცევაში გაშვებული ნალდი ფული

300 საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ მიმოქცევაში გაშვებული ბანკნოტები და მონეტები

3001 მიმოქცევაში გაშვებული ბანკნოტები სუბ

3002 მიმოქცევაში გაშვებული მონეტები სუბ

კლასი 31 ვალდებულებები საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების წინაშე

310 ვალდებულებები საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) წინაშე ეროვნული ვალუტით

3101 სსფ ანგარიში № 1 სებ
3102 სსფ ანგარიში № 2 სებ
3103 სსფ ფასიანი ქაღალდების ანგარიში სებ

311 ვალდებულებები საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) წინაშე უცხოური ვალუტით

3111 სსფ-ს სესხები სებ

312 ვალდებულებები დანარჩენი საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების წინაშე ეროვნული ვალუტით

3121 მსოფლიო ბანკის ანგარიში სებ
3122 ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის ანგარიში სებ
3123 სხვა საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების ანგარიშები სებ

313 ვალდებულებები დანარჩენი საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების წინაშე უცხოური ვალუტით

3131 მსოფლიო ბანკის ანგარიში სებ
3132 ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის ანგარიში სებ
3133 სხვა საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების ანგარიშები სებ

კლასი 32 კომერციული ბანკების ანგარიშები საქართველოს ეროვნულ ბანკში

320 კომერციული ბანკების ანგარიშები საქართველოს ეროვნულ ბანკში ეროვნული ვალუტით

- 3201 კომერციული ბანკების სავალდებულო რეზერვები საქართველოს ეროვნულ ბანკში სებ
- 3202 კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშები საქართველოს ეროვნულ ბანკში სებ
- 321 კომერციული ბანკების ანგარიშები საქართველოს ეროვნულ ბანკში უცხოური ვალუტით
- 3212 კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშები საქართველოს ეროვნულ ბანკში სებ
- კლასი 33 სახელმწიფო ინსტიტუტების ფულადი სახსრები**
- 330 სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმდინარე ანგარიშები ეროვნული ვალუტით
- 3301 ფინანსთა სამინისტროს მიმდინარე ანგარიშები
- 3302 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტების მიმდინარე ანგარიშები
- 3303 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების მიმდინარე ანგარიშები
- 3304 ფინანსთა სამინისტროს საბიუჯეტო ანგარიშები სებ
- 3305 სპეციალური დანიშნულების ანგარიშები
- 3306 საბიუჯეტო ორგანიზაციების არასაბიუჯეტო სახსრების ანგარიშები
- 331 სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმდინარე ანგარიშები უცხოური ვალუტით
- 3311 ფინანსთა სამინისტროს მიმდინარე ანგარიშები
- 3312 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტების მიმდინარე ანგარიშები
- 3313 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების მიმდინარე ანგარიშები
- 3315 სპეციალური დანიშნულების ანგარიშები

- 3316 საბიუჯეტო ორგანიზაციების არასაბიუჯეტო სახსრების ანგარიშები
- 335 სახელმწიფო ინსტიტუტების დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით
- 3351 ფინანსთა სამინისტროს დეპოზიტები
- 3352 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტების დეპოზიტები
- 3353 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების დეპოზიტები
- 336 სახელმწიფო ინსტიტუტების დეპოზიტები უცხოური ვალუტით
- 3361 ფინანსთა სამინისტროს დეპოზიტები
- 3362 დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტების დეპოზიტები
- 3363 ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების დეპოზიტები
- 337 მთავრობიდან მიღებული სესხები ეროვნული ვალუტით
- 3371 მთავრობიდან მიღებული სესხები
- 338 მთავრობიდან მიღებული სესხები უცხოური ვალუტით
- 3381 მთავრობიდან მიღებული სესხები
- კლასი 34 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებულ საწარმოთა ფულადი სახსრები
- 340 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებულ საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები ეროვნული ვალუტით

- 3402 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3403 ენერგეტიკის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3404 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3405 მშენებლობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3406 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3407 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3408 დანარჩენ სფეროთა საწარმოების მიმდინარე ანგარიშები
- 341 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებულ საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები უცხოური ვალუტით**
- 3412 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3413 ენერგეტიკის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3414 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3415 მშენებლობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3416 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3417 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს საწარმოთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3418 დანარჩენ სფეროთა საწარმოების მიმდინარე ანგარიშები
- 345 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებულ საწარმოთა დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით**

- 3452 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3453 ენერგეტიკის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3454 სოფლის მეურნეობისა და მეტყევეობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3455 მშენებლობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3456 სამთომომპოვებელი და გადაამუშავებელი მრეწველობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3457 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3458 დანარჩენ სფეროთა სანარმოების დეპოზიტები
- 346 სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებულ სანარმოთა დეპოზიტები უცხოური ვალუტით**
- 3462 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3463 ენერგეტიკის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3464 სოფლის მეურნეობისა და მეტყევეობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3465 მშენებლობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3466 სამთომომპოვებელი და გადაამუშავებელი მრეწველობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3467 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს სანარმოთა დეპოზიტები
- 3468 დანარჩენ სფეროთა სანარმოების დეპოზიტები
- კლასი 35 ბანკების ფულადი სახსრები**
- 350 „ლორო“ ანგარიშები ეროვნული ვალუტით**
- 3501 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკების „ლორო“ ანგარიშები
- 3502 არარეზიდენტი კომერციული ბანკების „ლორო“ ანგარიშები
- 3503 რეზიდენტი კომერციული ბანკების „ლორო“ ანგარიშები
- 351 „ლორო“ ანგარიშები უცხოური ვალუტით**

- 3511 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკების „ლორო“ ანგარიშები
- 3512 არარეზიდენტი კომერციული ბანკების „ლორო“ ანგარიშები
- 3513 რეზიდენტი კომერციული ბანკების „ლორო“ ანგარიშები
- 352 ბანკების ვადიანი დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით**
- 3521 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკების ვადიანი დეპოზიტები
- 3522 არარეზიდენტი კომერციული ბანკების ვადიანი დეპოზიტები
- 3523 რეზიდენტი კომერციული ბანკების ვადიანი დეპოზიტები
- 353 ბანკების ვადიანი დეპოზიტები უცხოური ვალუტით**
- 3531 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკების ვადიანი დეპოზიტები
- 3532 არარეზიდენტი კომერციული ბანკების ვადიანი დეპოზიტები
- 3533 რეზიდენტი კომერციული ბანკების ვადიანი დეპოზიტები
- 355 ბანკების სესხები ეროვნული ვალუტით**
- 3551 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკების სესხები
- 2552 არარეზიდენტი კომერციული ბანკების სესხები
- 3553 რეზიდენტი კომერციული ბანკების სესხები
- 3554 რეპოპერაციებით ბანკებიდან მიღებული სახსრები
- 3559 ოვერდრაფტები „ნოსტრო“ ანგარიშებზე
- 356 ბანკების სესხები უცხოური ვალუტით**
- 3561 არარეზიდენტი ცენტრალური ბანკების სესხები

- 3562 არარეზიდენტი კომერციული ბანკების სესხები
- 3563 რეზიდენტი კომერციული ბანკების სესხები
- 3564 რეპოოპერაციებით ბანკებიდან მიღებული სახსრები
- 3569 ოვერდრაფტები „ნოსტრო“ ანგარიშებზე

358 საქართველოს ეროვნული ბანკის სესხები

- 3581 საქართველოს ეროვნული ბანკის სესხები

კლასი 36 კლიენტთა ფულადი სახსრები

360 კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები ეროვნული ვალუტით

- 3601 ფიზიკურ პირთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3602 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3603 ენერგეტიკის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3604 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევობის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3605 მშენებლობის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3606 სამთომომოპოვებელი და გადაამამუშავებელი მრეწველობის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3607 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3608 დანარჩენ სფეროთა კლიენტების მიმდინარე ანგარიშები

361 კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები უცხოური ვალუტით

- 3611 ფიზიკურ პირთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3612 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3613 ენერგეტიკის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3614 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევობის სფეროს

- 3615 კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
მშენებლობის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე
ანგარიშები
- 3616 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი
მრეწველობის სფეროს კლიენტთა მიმდინარე
ანგარიშები
- 3617 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს
კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშები
- 3618 დანარჩენ სფეროთა კლიენტების მიმდინარე
ანგარიშები

365 კლიენტთა დეპოზიტები ეროვნული ვალუტით

- 3651 ფიზიკურ პირთა დეპოზიტები
- 3652 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტთა
დეპოზიტები
- 3653 ენერგეტიკის სფეროს კლიენტთა დეპოზიტები
- 3654 სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევობის სფეროს
კლიენტთა დეპოზიტები
- 3655 მშენებლობის სფეროს კლიენტთა დეპოზიტები
- 3656 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი
მრეწველობის სფეროს კლიენტთა დეპოზიტები
- 3657 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს
კლიენტთა დეპოზიტები
- 3658 დანარჩენ სფეროთა კლიენტების დეპოზიტები
- 366 კლიენტთა დეპოზიტები უცხოური ვალუტით**

- 3661 ფიზიკურ პირთა დეპოზიტები
- 3662 ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს კლიენტთა
დეპოზიტები
- 3663 ენერგეტიკის სფეროს კლიენტთა დეპოზიტები
სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევობის სფეროს
კლიენტთა დეპოზიტები
- 3665 მშენებლობის სფეროს კლიენტთა დეპოზიტები
- 3666 სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი
მრეწველობის სფეროს კლიენტთა დეპოზიტები
- 3667 ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროს
კლიენტთა დეპოზიტები
- 3668 დანარჩენ სფეროთა კლიენტების დეპოზიტები

კლასი 37 საფინანსო ორგანიზაციების სესხები

370 საფინანსო ორგანიზაციების სესხები ეროვნული ვალუტით

- 3701 საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების სესხები
- 3702 არარეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციების სესხები
- 3703 რეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციების სესხები

371 საფინანსო ორგანიზაციების სესხები უცხოური ვალუტით

- 3711 საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების სესხები
- 3712 არარეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციების სესხები
- 3713 რეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციების სესხები

კლასი 38 საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდები

380 საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდები ეროვნულ ვალუტით

- 3801 საკუთარი სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდები
- 3802 საკუთარი სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების კონტრანგარიშ-დისკონტი
- 3803 საკუთარი სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდები

381 საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდები უცხოური ვალუტით

- 3811 საკუთარი სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდები
- 3812 საკუთარი სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების კონტრანგარიშ-დისკონტი
- 3813 საკუთარი სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდები

კლასი 40 რეზერვები მოსამსახურეთა მომავალი გასაცემლებისათვის

400 რეზერვები მოსამსახურეთა მომავალი

გასაცემლებისათვის

4001 რეზერვები მოსამსახურეთა მომავალი

4002 გასაცემლებისათვის
საპენსიო ფონდი

კლასი 41 აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი

410 აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი

4101 სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი

3107 ინვესტიციების გაუფასურების შესაძლო
დანაკარგების რეზერვი

4109 დანარჩენი აქტივების შესაძლო დანაკარგების
რეზერვი

კლასი 43 დანარჩენი ოპერაციები

430 დანარჩენი ოპერაციები ეროვნული ვალუტით

4301 ბროკერული ოპერაციები

4303 ვალდებულებანი საფინანსო ლიზინგის მიხედვით

431 დანარჩენი ოპერაციები უცხოური ვალუტით

4311 ბროკერული ოპერაციები

4313 ვალდებულებანი საფინანსო ლიზინგის მიხედვით

კლასი 44 გადასახდელი პროცენტები და დივიდენდები

440 გადასახდელი პროცენტები ეროვნული ვალუტით

4401 გადასახდელი პროცენტები სახელმწიფო

ინსტიტუტებიდან მოზიდული სახსრების მიხედვით

4402 გადასახდელი პროცენტები სახელმწიფო კონტროლს-
დაქვემდებარებული სანარმოებიდან მოზიდული
სახსრების მიხედვით

- 4403 გადასახდელი პროცენტები ბანკებიდან მოზიდული სახსრების (სესხების გარდა) მიხედვით
- 4404 გადასახდელი პროცენტები ბანკების სესხების მიხედვით
- 4405 გადასახდელი პროცენტები კლიენტებისგან მოზიდული სახსრების მიხედვით
- 4406 გადასახდელი პროცენტები საფინანსო ორგანიზაციების სესხების მიხედვით
- 4407 გადასახდელი პროცენტები საკუთარი სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით
- 4408 გადასახდელი პროცენტები სსფ-ს ვალდებულებების მიხედვით სუბ
- 4409 გადასახდელი პროცენტები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით

441 გადასახდელი პროცენტები უცხოური ვალუტით

- 4411 გადასახდელი პროცენტები სახელმწიფო ინსტიტუტებიდან მოზიდული სახსრების მიხედვით
- 4412 გადასახდელი პროცენტები სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული სანარმოებიდან მოზიდული სახსრების მიხედვით
- 4413 გადასახდელი პროცენტები ბანკებიდან მოზიდული სახსრების (სესხების გარდა) მიხედვით
- 4414 გადასახდელი პროცენტები ბანკების სესხების მიხედვით
- 4415 გადასახდელი პროცენტები კლიენტებისაგან მოზიდული სახსრების მიხედვით
- 4416 გადასახდელი პროცენტები საფინანსო ორგანიზაციების სესხების მიხედვით
- 4417 გადასახდელი პროცენტები საკუთარი სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით
- 4418 გადასახდელი პროცენტები სსფ-ს ვალდებულებების მიხედვით სუბ
- 4419 გადასახდელი პროცენტები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით

442 გადასახდელი დივიდენდები ბანკის სანესდებო კაპიტალში ინვესტიციების მიხედვით

4421 გადასახდელი დივიდენდები ბანკის სანესდებო
კაპიტალში ინვესტიციების მიხედვით

კლასი 45 დანარჩენი ვალდებულებები

450 დანარჩენი ვალდებულებები ეროვნული ვალუტით

- 4501 კრედიტორები
- 4502 გაურკვეველი თანხები
- 4503 ავანსები
- 4504 დეპოზიტები გარანტიების მიხედვით
- 4505 დეპოზიტური ანგარიშები ჩეკის წიგნაკების მიხედვით
- 4506 დეპოზიტური ანგარიშები საბანკო ბარათების
მიხედვით
- 4508 დეპოზიტური ანგარიშები აკრედიტივის მიხედვით
- 4509 დეპოზიტური ანგარიშები დანარჩენი საგადახდო
საბუთების მიხედვით

451 დანარჩენი ვალდებულებები უცხოური ვალუტით

- 4511 კრედიტორები
- 4512 გაურკვეველი თანხები
- 4513 ავანსები
- 4514 დეპოზიტები გარანტიების მიხედვით
- 4515 დეპოზიტური ანგარიშები ჩეკის წიგნაკების მიხედვით
- 4516 დეპოზიტური ანგარიშები საბანკო ბარათების
მიხედვით
- 4518 დეპოზიტური ანგარიშები აკრედიტივის მიხედვით
- 4519 დეპოზიტური ანგარიშები დანარჩენი საგადახდო
საბუთების მიხედვით

455 ბიუჯეტში მიმდინარე გადასახდელები

- 4551 გადასახდელი მოგების გადასახადი
- 4552 გადასახდელი დღგ
- 4553 გადასახდელი საშემოსავლო გადასახადი
- 4554 გადასახდელი სოციალური გადასახადი
- 4559 დანარჩენი გადასახდელი გადასახადები

- კლასი 47** გადავადებული საგადასახადო ვალდებულება
- 471** გადავადებული საგადასახადო ვალდებულება
- 4711** გადავადებული საგადასახადო ვალდებულება
- კლასი 48** ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის
- 483** ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის ეროვნული ვალუტით
- 4831** ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის
- 484** ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის უცხოური ვალუტით
- 4841** ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესებულებებს შორის
- კლასი 49** ცვეთა და ამორტიზაცია
- 490** ძირითადი საშუალებების ცვეთა
- 4902** შენობა-ნაგებობების ცვეთა
- 4903** კომპიუტერული ტექნიკისა და საკომუნიკაციო მოწყობილობების ცვეთა
- 4904** სატრანსპორტო საშუალებების ცვეთა
- 4905** ავეჯისა და მოწყობილობების ცვეთა
- 4906** დანარჩენი ძირითადი საშუალებების ცვეთა
- 491** არამატერიალური აქტივების ამორტიზაცია
- 4911** არამატერიალური აქტივების ამორტიზაცია

492

კაპიტალური დანახარჯების ამორტიზაცია იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით

4921

კაპიტალური დანახარჯების ამორტიზაცია იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით

კაპიტალი

კლასი 50 განალდებული კაპიტალი

500 განალდებული კაპიტალი

5001 საქართველოს ეროვნული ბანკის სანესდებო კაპიტალი

სუბ

5002 ჩვეულებრივი აქციები

5003 კონტრანგარიში-ბანკის მიერ გამოსყიდული საკუთარი ჩვეულებრივი აქციები

5004 პრივილეგიური აქციები

5005 კონტრანგარიში-ბანკის მიერ გამოსყიდული საკუთარი პრივილეგიური აქციები

კლასი 51 საემისიო კაპიტალი

510 საემისიო კაპიტალი

5102 ჩვეულებრივ აქციათა ემისიით მიღებული დამატებითი სახსრები

5104 პრივილეგიურ აქციათა ემისიით მიღებული დამატებითი სახსრები

კლასი 53 საერთო რეზერვები

530 საერთო რეზერვები

5301 სარეზერვო ფონდი

- 5302 მიზნობრივი ფონდები
- კლასი 54 წინა წლების გაუნაწილებელი მოგება (დაუფარავი ზარალი)
- 540 წინა წლების გაუნაწილებელი მოგება (დაუფარავი ზარალი)
- 5401 წინა წლების გაუნაწილებელი მოგება (დაუფარავი ზარალი)
- კლასი 55 საანგარიშგებო წლის მოგება (ზარალი)
- 550 საანგარიშგებო წლის მოგება (ზარალი)
- 5501 საანგარიშგებო წლის მოგება (ზარალი)
- კლასი 59 აქტივების გადაფასების რეზერვები
- 590 აქტივების გადაფასების რეზერვები
- 5901 ოქროს გადაფასების რეზერვი
- 5903 სავალუტო სახსრების გადაფასების რეზერვი სებ
- 5904 ძირითადი საშუალებების გადაფასების რეზერვი
- 5909 დანარჩენი აქტივების გადაფასების რეზერვი

შემოსავლები

- კლასი 60 შემოსავლები სახელმწიფო სექტორიდან
- 600 პროცენტული შემოსავლები სახელმწიფო სექტორისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 6001 პროცენტული შემოსავლები სახელმწიფო

- 6061 სახელმწიფო საჯარო დისკონტური ფასიანი
ქალაქების დისკონტი
- 6062 პროცენტული შემოსავლები სახელმწიფო საჯარო
კუპონური ფასიანი ქალაქების მიხედვით
- 6063 პროცენტული შემოსავლები ეროვნული ბანკისათვის
გამოშვებული სახელმწიფო საჯარო ვალდებულებების
მიხედვით სუბ
- 607 პროცენტული შემოსავლები სახელმწიფო საჯარო
ფასიანი ქალაქების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 6071 სახელმწიფო საჯარო დისკონტური ფასიანი
ქალაქების დისკონტი
- 6072 პროცენტული შემოსავლები სახელმწიფო საჯარო
კუპონური ფასიანი ქალაქების მიხედვით
- კლასი 62 შემოსავლები საბანკო და საფინანსო სექტორიდან**
- 620 პროცენტული შემოსავლები ბანკებში
განთავსებული სახსრების მიხედვით ეროვნული
ვალუტით
- 6201 პროცენტული შემოსავლები არარეზიდენტ ბანკებში
„ნოსტრო“ ანგარიშების მიხედვით
- 6202 პროცენტული შემოსავლები რეზიდენტ ბანკებში
„ნოსტრო“ ანგარიშების მიხედვით
- 6203 პროცენტული შემოსავლები არარეზიდენტ ბანკებში
განთავსებული დეპოზიტების მიხედვით
- 6204 პროცენტული შემოსავლები რეზიდენტ ბანკებში
განთავსებული დეპოზიტების მიხედვით
- 6205 პროცენტული შემოსავლები არარეზიდენტი
ბანკებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 6206 პროცენტული შემოსავლები რეზიდენტი
ბანკებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 6209 პროცენტული შემოსავლები „ლორო“ ანგარიშებზე
ოვერდრაფტების მიხედვით

- 621** პროცენტული შემოსავლები ბანკებში განთავსებულ სახსრების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 6211 პროცენტული შემოსავლები არარეზიდენტ ბანკებში „ნოსტრო“ ანგარიშების მიხედვით
- 6212 პროცენტული შემოსავლები რეზიდენტ ბანკებში „ნოსტრო“ ანგარიშების მიხედვით
- 6213 პროცენტული შემოსავლები არარეზიდენტ ბანკებში განთავსებული დეპოზიტების მიხედვით
- 6214 პროცენტული შემოსავლები რეზიდენტ ბანკებში განთავსებული დეპოზიტების მიხედვით
- 6215 პროცენტული შემოსავლები არარეზიდენტი ბანკებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 6216 პროცენტული შემოსავლები რეზიდენტი ბანკებისათვის მიცემული სესხების მიხედვით
- 6219 პროცენტული შემოსავლები „ლორო“ ანგარიშებზე ოვერდრაფტების მიხედვით
- 624** შემოსავლები საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 5241 შემოსავლები SDR-ის აქტივების მიხედვით სგბ
- კლასი 63** შემოსავლები კომერციული სექტორიდან
- 630** პროცენტული შემოსავლები კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 6301 პროცენტული შემოსავლები ფიზიკური პირებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხების მიხედვით
- 6302 პროცენტული შემოსავლები იურიდიული პირებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხების მიხედვით
- 631** პროცენტული შემოსავლები კლიენტებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხების მიხედვით

უცხოური ვალუტით

- 6311 პროცენტული შემოსავლები ფიზიკური პირებისათვის მიცემული მოკლევადიანი სესხების მიხედვით
- 6312 პროცენტული შემოსავლები იურიდიული პირებისათვის მიცემული ლმოკლევადიანი სესხების მიხედვით
- 635 პროცენტული შემოსავლები კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 6351 პროცენტული შემოსავლები ფიზიკური პირებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხების მიხედვით
- 6352 პროცენტული შემოსავლები იურიდიული პირებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხების მიხედვით
- 636 პროცენტული შემოსავლები კლიენტებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 6361 პროცენტული შემოსავლები ფიზიკური პირებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხების მიხედვით
- 6362 პროცენტული შემოსავლები იურიდიული პირებისათვის მიცემული გრძელვადიანი სესხების მიხედვით
- 637 პროცენტული შემოსავლები კორპორაციული სავალო ფასიანი ქაღალდების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 6371 კორპორაციული სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების დისკონტი
- 6372 პროცენტული შემოსავლები კორპორაციული სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით
- 638 პროცენტული შემოსავლები კორპორაციული სავალო ფასიანი ქაღალდების მიხედვით უცხოური ვალუტით

- 6381 კორპორაციული სავალო დისკონტური ფასიანი
ქალაქების დისკონტი
- 6382 პროცენტული შემოსავლები კორპორაციული სავალო
უკუპონური ფასიანი ქალაქების მიხედვით

**კლასი 64 საკომისიოები და შემოსავლები განეული
მომსახურების მიხედვით**

- 640 საკომისიოები და შემოსავლები განეული
მომსახურების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 6401 საკომისიოები უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის
მიხედვით
- 6402 საკომისიოები სალაროს ოპერაციებიდან
- 6403 საკომისიოები ფულის ინკასაციისა და
ტრანსპორტირებიდან
- 6404 საკომისიოები და შემოსავლები კლიენტთა მიმდინარე
ანგარიშებისა და „ლორო“ ანგარიშების გახსნისა და
წარმოების მიხედვით
- 6405 საკომისიოები და შემოსავლები განეული
საკომუნიკაციო მომსახურებისა და გამოთვლითი
ცენტრების მომსახურების მიხედვით
- 6406 შემოსავლები საკონსულტაციო და საექსპერტო
მომსახურებიდან
- 6407 საკომისიოები და შემოსავლები დეპოზიტარული
ოპერაციების მიხედვით
- 6409 საკომისიოები და შემოსავლები დანარჩენი
ოპერაციების მიხედვით
- 641 საკომისიოები და შემოსავლები განეული
მომსახურების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 6411 საკომისიოები უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის
მიხედვით
- 6412 საკომისიოები სალაროს ოპერაციებიდან
- 6413 საკომისიოები ფულის ინკასაციისა და
ტრანსპორტირებიდან

- 6414 საკომისიოები და შემოსავლები კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშებისა და „ლორო“ ანგარიშების გახსნისა და წარმოების მიხედვით
- 6415 საკომისიოები და შემოსავლები განეული საკომუნიკაციო მომსახურებისა და გამოთვლითი ცენტრების მომსახურების მიხედვით
- 6416 შემოსავლები საკონსულტაციო და საექსპერტო მომსახურებიდან
- 6417 საკომისიოები და შემოსავლები დეპოზიტარული ოპერაციების მიხედვით
- 6419 საკომისიოები და შემოსავლები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით

კლასი 65 დივიდენდები

650 დივიდენდები სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში ინვესტიციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით

- 6501 დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს 20 პროცენტზე ნაკლებს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 6502 დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს 20-50 პროცენტს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 6503 დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს 50 პროცენტზე მეტს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში

651 დივიდენდები სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში ინვესტიციების მიხედვით უცხოური ვალუტით

- 6511 დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს 20 პროცენტზე ნაკლებს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 6512 დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს 20-50 პროცენტს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში
- 6513 დივიდენდები ინვესტიციების მიხედვით, რომლებიც შეადგენს 50 პროცენტზე მეტს სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში

- კლასი 66** **შემოსავლები დილინგური ოპერაციებიდან**
- 660** **შემოსავლები დილინგური ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით**
- 6601 შემოსავლები აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6602 შემოსავლები სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაქდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6603 შემოსავლები კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაქდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6604 შემოსავლები უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 661** **შემოსავლები დილინგური ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით**
- 6611 შემოსავლები აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6612 შემოსავლები სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაქდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6613 შემოსავლები კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაქდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 662** **შემოსავლები სავალუტო სახსრების გადაფასების მიხედვით**
- 6621 შემოსავლები სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან
- კლასი 69** **შემოსავლები საინვესტიციო ოპერაციებიდან**
- 690** **შემოსავლები საინვესტიციო ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით**

- 6901 შემოსავლები აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6902 შემოსავლები სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6903 შემოსავლები კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 691 შემოსავლები საინვესტიციო ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 6911 შემოსავლები აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6912 შემოსავლები სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 6913 შემოსავლები კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- კლასი 70 შემოსავლები დანარჩენი ოპერაციებიდან**
- 703 შემოსავლები დანარჩენი საბანკო ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 7031 შემოსავლები ბროკერული ოპერაციებიდან
- 7032 შემოსავლები ფაქტორინგული ოპერაციებიდან
- 7033 შემოსავლები ოპერაციული ლიზინგიდან
- 7034 შემოსავლები საფინანსო ლიზინგიდან
- 7035 შემოსავლები გარანტიების მიხედვით
- 7036 შემოსავლები სპეციალური დეპოზიტებიდან
- 7039 შემოსავლები დანარჩენი საბანკო ოპერაციებიდან
- 704 შემოსავლები დანარჩენი საბანკო ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 7041 შემოსავლები ბროკერული ოპერაციებიდან
- 7042 შემოსავლები ფაქტორინგული ოპერაციებიდან

- 7043 შემოსავლები ოპერაციული ღირებულებიდან
- 7044 შემოსავლები საფინანსო ღირებულებიდან
- 7045 შემოსავლები გარანტიების მიხედვით
- 7046 შემოსავლები სპეციალური დეპოზიტებიდან
- 7049 შემოსავლები დანარჩენი საბანკო ოპერაციებიდან

706 შემოსავლები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით

- 7061 შემოსავლები ძირითადი საშუალებების გასვლიდან და გადაფასებიდან
- 7062 შემოსავლები სამეურნეო მასალებისა და ინვენტარის გასვლიდან და გადაფასებიდან
- 7063 შემოსავლები ძვირფასი ლითონების, ხელოვნების ნაწარმოებებისა და საკოლექციო საგნების გასვლიდან და გადაფასებიდან
- 7064 სალაროს ზედმეტობა
- 7065 მიღებული ჯარიმები და საურავები
- 7066 შემოსავლები ბანკის მიერ უსასყიდლოდ მიღებული ფულადი და ძირითადი საშუალებებიდან, მატერიალური და არამატერიალური აქტივებიდან
- 7067 შემოსავლები გასული წლების ოპერაციებიდან
- 7069 შემოსავლები დანარჩენი ოპერაციებიდან

707 შემოსავლები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით

- 7071 შემოსავლები ძირითად საშუალებათა გასვლისაგან
- 7072 შემოსავლები სამეურნეო მასალებისა და ინვენტარის გასვლისაგან
- 7073 შემოსავლები ძვირფასი ლითონების, ხელოვნების ნაწარმოებებისა და საკოლექციო საგნების გასვლისაგან
- 7074 სალაროს ზედმეტობა
- 7075 მიღებული ჯარიმები და საურავები
- 7076 შემოსავლები ბანკის მიერ უსასყიდლოდ მიღებული ფულადი და ძირითადი საშუალებებიდან, მატერიალური და არამატერიალური აქტივებიდან
- 7077 შემოსავლები გასული წლების ოპერაციებიდან
- 7079 შემოსავლები დანარჩენი ოპერაციებიდან

- კლასი 76 გაუთვალისწინებელი შემოსავალი
- 760 გაუთვალისწინებელი შემოსავლები
- 7601 გაუთვალისწინებელი შემოსავლები

ხარჯები

- კლასი 80 სახელმწიფო სექტორის ხარჯები
- 800 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო სექტორის მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 8001 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით
- 8002 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო კონტროლს-დაქვემდებარებულ სანარმოთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით
- 801 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო სექტორის მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 8011 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით
- 8012 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო კონტროლს-დაქვემდებარებულ სანარმოთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით
- 805 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო სექტორის დეპოზიტების მიხედვით ეროვნული ვალუტით

- 8051 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო ინსტიტუტების დეპოზიტების მიხედვით
- 8052 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებულ სანარმოთა დეპოზიტების მიხედვით
- 806 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო სექტორის დეპოზიტების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 8061 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო ინსტიტუტების დეპოზიტების მიხედვით
- 8062 პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო კონტროლს-დაქვემდებარებულ სანარმოთა დეპოზიტების მიხედვით
- კლასი 81 ხარჯები საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდების მიხედვით**
- 810 პროცენტული ხარჯები საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 8101 საკუთარი სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების დისკონტი
- 8102 პროცენტული ხარჯები საკუთარი სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით
- 811 პროცენტული ხარჯები საკუთარი სავალი ფასიანი ქაღალდების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 8111 საკუთარი სავალო დისკონტური ფასიანი ქაღალდების დისკონტი
- 8112 პროცენტული ხარჯები საკუთარი სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით
- 812 სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების პრემია ეროვნული ვალუტით
- 8121 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქაღალდების

8122 პრემია
კორპორაციული სავალო კუპონური ფასიანი
ქალაქების პრემია

813 სავალო კუპონური ფასიანი ქალაქების პრემია
უცხოური ვალუტით

8131 სახელმწიფო სავალო კუპონური ფასიანი ქალაქების
პრემია

8132 კორპორაციული სავალო კუპონური ფასიანი
ქალაქების პრემია

კლასი 82 საბანკო-საფინანსო სექტორის ხარჯები

820 პროცენტული ხარჯები ბანკებიდან მოზიდული
საქსრების მიხედვით ეროვნული ვალუტით

8201 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი ბანკების
„ლორო“ ანგარიშების მიხედვით

8202 პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი ბანკების „ლორო“
ანგარიშების მიხედვით

8203 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი ბანკების
დეპოზიტების მიხედვით

8204 პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი ბანკების
დეპოზიტების მიხედვით

8205 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი ბანკებიდან
მიღებული სესხების მიხედვით

8206 პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი ბანკებიდან
მიღებული სესხების მიხედვით

8207 პროცენტული ხარჯები საქართველოს ეროვნული
ბანკიდან მიღებული სესხების მიხედვით

8209 პროცენტული ხარჯები „ნოსტრო“ ანგარიშებზე
ოვერდრაფტების მიხედვით

821 პროცენტული ხარჯები ბანკებიდან მოზიდული
საქსრების მიხედვით უცხოური ვალუტით

8211 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი ბანკების

- 8212 „ლორო“ ანგარიშების მიხედვით პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი ბანკების „ლორო“ ანგარიშების მიხედვით
- 8213 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი ბანკების დეპოზიტების მიხედვით
- 8214 პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი ბანკების დეპოზიტების მიხედვით
- 8215 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი ბანკებიდან მიღებული სესხების მიხედვით
- 8216 პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი ბანკებიდან მიღებული სესხების მიხედვით
- 8219 პროცენტული ხარჯები „ნოსტრო“ ანგარიშებზე ოვერდრაფტების მიხედვით
- 822 პროცენტული ხარჯები საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით ეროვნული ვალუტით**
- 8221 პროცენტული ხარჯები საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ვალდებულებების მიხედვით სებ
- 8222 პროცენტული ხარჯები საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით
- 8223 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით
- 8224 პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით
- 823 პროცენტული ხარჯები საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით უცხოური ვალუტით**
- 8231 პროცენტული ხარჯები საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ვალდებულებების მიხედვით სებ
- 8232 პროცენტული ხარჯები საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით
- 8233 პროცენტული ხარჯები არარეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით
- 8234 პროცენტული ხარჯები რეზიდენტი საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული სესხების მიხედვით

კლასი 83

კომერციული სექტორის ხარჯები

830

პროცენტული ხარჯები კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით ეროვნული ვალუტით

8301

პროცენტული ხარჯები ფიზიკურ პირთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით

8302

პროცენტული ხარჯები იურიდიულ პირთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით

831

პროცენტული ხარჯები კლიენტთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით უცხოური ვალუტით

8311

პროცენტული ხარჯები ფიზიკურ პირთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით

8312

პროცენტული ხარჯები იურიდიულ პირთა მიმდინარე ანგარიშების მიხედვით

835

პროცენტული ხარჯები კლიენტთა დეპოზიტების მიხედვით ეროვნული ვალუტით

8351

პროცენტული ხარჯები ფიზიკურ პირთა დეპოზიტების მიხედვით

8352

პროცენტული ხარჯები იურიდიულ პირთა დეპოზიტების მიხედვით

836

პროცენტული ხარჯები კლიენტთა დეპოზიტების მიხედვით უცხოური ვალუტით

8361

პროცენტული ხარჯები ფიზიკურ პირთა დეპოზიტების მიხედვით

8362

პროცენტული ხარჯები იურიდიულ პირთა დეპოზიტების მიხედვით

კლასი 84

გადახდილი საკომისიოები განეული

მომსახურების მიხედვით

840 საკომისიოები და ხარჯები განეული მომსახურების მიხედვით ეროვნული ვალუტით

8401 საკომისიოები უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის მიხედვით

8402 საკომისიოები სალაროს ოპერაციებიდან

8403 ფულის ინკასაციისა და ტრანსპორტირების ხარჯები

8404 „ნოსტრო“ ანგარიშების გახსნისა და წარმოების საკომისიოები და ხარჯები

8405 საკომუნეკაციო მომსახურებისა და გამოთვლითი ცენტრების მიერ მომსახურების საკომისიოები და ხარჯები

8406 საკონსულტაციო და საექსპერტო მომსახურების ხარჯები

8407 საკომისიოები და ხარჯები დეპოზიტარული ოპერაციების მიხედვით

8408 აუდიტორული მომსახურების ხარჯები

8409 დანარჩენი საკომისიოები და ხარჯები

841 საკომისიოები და ხარჯები განეული მომსახურების მიხედვით უცხოური ვალუტით

8411 საკომისიოები უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის მიხედვით

8412 საკომისიოები სალაროს ოპერაციებიდან

8413 ფულის ინკასაციისა და ტრანსპორტირების ხარჯები

8414 „ნოსტრო“ ანგარიშების გახსნისა და წარმოების საკომისიოები და ხარჯები

8415 საკომუნეკაციო მომსახურებისა და გამოთვლითი ცენტრების მიერ მომსახურების საკომისიოები და ხარჯები

8416 საკონსულტაციო და საექსპერტო მომსახურების ხარჯები

8417 საკომისიოები და ხარჯები დეპოზიტარული ოპერაციების მიხედვით

8418 აუდიტორული მომსახურების ხარჯები

- 8419 დანარჩენი საკომისიოები და ხარჯები
- კლასი 85** ზარალი აქტივების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით
- 850 ზარალი აქტივების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით
- 8501 ზარალი სესხების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით
- 8509 ზარალი დანარჩენი აქტივების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით
- კლასი 86** ზარალი დილინგური ოპერაციებისაგან
- 860 ზარალი დილინგური ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით
- 8601 ზარალი აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8602 ზარალი სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8603 ზარალი კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8604 ზარალი უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 861 ზარალი დილინგური ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით
- 8611 ზარალი აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8612 ზარალი სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8613 ზარალი კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით

- 862** **ზარალი სავალუტო სახსრების გადაფასების მიხედვით**
- 8621 ზარალი სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან
- კლასი 89** **ზარალი საინვესტიციო ოპერაციებისაგან**
- 890** **ზარალი საინვესტიციო ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით**
- 8901 ზარალი აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8902 ზარალი სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაღდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8903 ზარალი კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაღდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 891** **ზარალი საინვესტიციო ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით**
- 8911 ზარალი აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8912 ზარალი სახელმწიფო სავალო ფასიან ქალაღდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- 8913 ზარალი კორპორაციულ სავალო ფასიან ქალაღდებთან დაკავშირებული ოპერაციების მიხედვით
- კლასი 90** **ხარჯები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით**
- 903** **ხარჯები დანარჩენი საბანკო ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით**
- 9031 ხარჯები ბროკერული ოპერაციების მიხედვით
- 9032 ხარჯები ფაქტორინგული ოპერაციების მიხედვით
- 9033 ხარჯები ოპერაციული ლიზინგის მიხედვით

- 9034 ხარჯები საფინანსო ლიზინგის მიხედვით
 9035 ხარჯები გარანტიების მიხედვით
 9036 ხარჯები სპეციალური დეპოზიტების მიხედვით
 9037 გარიგებათა დაზღვევის ხარჯები
 9039 ხარჯები დანარჩენი საბანკო ოპერაციების მიხედვით
- 904 ხარჯები დანარჩენი საბანკო ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით**
- 9041 ხარჯები ბროკერული ოპერაციების მიხედვით
 9042 ხარჯები ფაქტორინგული ოპერაციების მიხედვით
 9043 ხარჯები ოპერაციული ლიზინგის მიხედვით
 9044 ხარჯები საფინანსო ლიზინგის მიხედვით
 9045 ხარჯები გარანტიების მიხედვით
 9046 ხარჯები სპეციალური დეპოზიტების მიხედვით
 9047 გარიგებათა დაზღვევის ხარჯები
 9049 ხარჯები დანარჩენი საბანკო ოპერაციების მიხედვით
- 906 ხარჯები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით ეროვნული ვალუტით**
- 9061 ზარალი ძირითადი საშუალებების გასვლისაგან და გადაფასებისაგან
 9062 ზარალი სამეურნეო მასალებისა და ინვენტარის გასვლისა და გადაფასებისაგან
 9063 ზარალი ძვირფასი ლითონების, ხელოვნების ნაწარმოებებისა და საკოლექციო საგნების გასვლისა და გადაფასებისაგან
 9064 დანაკლისი სალაროში
 9065 გადახდილი ჯარიმები და საურავები
 9066 სასამართლოს ხარჯები
 9067 ხარჯები გასული წლების ოპერაციების მიხედვით
 9069 ხარჯები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით
- 907 ხარჯები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით უცხოური ვალუტით**
- 9071 ზარალი ძირითად საშუალებათა გასვლისაგან

- 9072 ზარალი სამეურნეო მასალებისა და ინვენტარის გასვლისაგან
- 9073 ზარალი ძვირფასი ლითონების, ხელოვნების ნაწარმოებებისა და საკოლექციო საგნების გასვლისაგან
- 9074 დანაკლისი სალაროში
- 9075 გადახდილი ჯარიმები და საურავები
- 9076 სასამართლოს ხარჯები
- 9077 ხარჯები გასული წლების ოპერაციების მიხედვით
- 9079 ხარჯები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით
- 908 ზარალი იჯარით აღებული ობიექტებისათვის არაამორტიზირებულ კაპიტალურ დაბანდებათა მიხედვით**
- 9081 ზარალი იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით
- კლასი 91 ბანკნოტებისა და მონეტების ბეჭდვის ხარჯი**
- 910 ბანკნოტებისა და მონეტების ბეჭდვის ხარჯი**
- 9101 ბანკნოტების ბეჭდვის ხარჯი სუბ
- 9102 მონეტების მოჭრის ხარჯი სუბ
- კლასი 92 ბანკის პერსონალისა და განვითარების ხარჯები**
- 920 პერსონალის ხარჯები**
- 9201 ბანკის თანამშრომელთა ხელფასის ხარჯები
- 9202 დროებით მუშაკთა შრომის ანაზღაურების ხარჯები
- 9203 ხელფასის მიხედვით სავალდებულო გადასახდელთა ხარჯები
- 9204 ბანკის ხელმძღვანელობის პრემირების ხარჯები
- 9205 თანამშრომელთა პრემირების ხარჯები (ბანკის ხელმძღვანელობის გარდა)
- 9206 სოციალური გასაცემლების ხარჯები (მატერიალური დახმარება)

- 9207 პრემიებისა და სოციალური გასაცემლების მიხედვით სავალდებულო გადასახდელთა ხარჯები
- 9208 შვებულებებისა და სააქადემყოფო ფურცლების ხარჯები
- 9209 საპენსიო ხარჯები

923 ბანკის განვითარების ხარჯები ეროვნული ვალუტით

- 9231 რეკლამის ხარჯები
- 9232 წარმომადგენლობითი ხარჯები
- 9233 მივლინების ხარჯები
- 9234 ახალ თანამშრომელთა მიღების ხარჯები
- 9235 თანამშრომელთა მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების ხარჯები
- 9236 თანამშრომელთა სპეცტანსაცმლის ხარჯები

924 ბანკის განვითარების ხარჯები უცხოური ვალუტით

- 9241 რეკლამის ხარჯები
- 9242 წარმომადგენლობითი ხარჯები
- 9243 მივლინების ხარჯები
- 9245 თანამშრომელთა მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების ხარჯები

კლასი 93 ცვეთისა და ამორტიზაციის ხარჯები

930 ძირითადი საშუალებების ცვეთის ხარჯები

- 9302 შენობა-ნაგებობების ცვეთის ხარჯები
- 9303 კომპიუტერული ტექნიკისა და საკომუნიკაციო მონაცხობილობების ცვეთის ხარჯები
- 9304 სატრანსპორტო საშუალებების ცვეთის ხარჯები
- 9305 ავეჯისა და მონაცხობილობების ცვეთის ხარჯები
- 9306 დანარჩენი ძირითადი საშუალებების ცვეთის ხარჯები

931 არამატერიალური აქტივების ამორტიზაციის ხარჯები

- 9311 არამატერიალური აქტივების ამორტიზაციის ხარჯები
- 932 კაპიტალური დანახარჯების ამორტიზაციის ხარჯები იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით
- 9321 კაპიტალური დანახარჯების ამორტიზაციის ხარჯები იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით
- კლასი 94 ძირითადი საშუალებების მიმდინარე შეკეთების, მასალებისა და ინვენტარის შეძენისა და ექსპლუატაციის ხარჯები
- 940 ძირითადი საშუალებების მიმდინარე შეკეთების ხარჯები
- 9402 შენობა-ნაგებობების მიმდინარე შეკეთების ხარჯები
- 9403 კომპიუტერული ტექნიკისა და საკომუნიკაციო მოწყობილობების მიმდინარე შეკეთების ხარჯები
- 9404 სატრანსპორტო საშუალებების მიმდინარე შეკეთების ხარჯები
- 9405 ავეჯისა და მოწყობილობების მიმდინარე შეკეთების ხარჯები
- 9406 დანარჩენი ძირითადი საშუალებების მიმდინარე შეკეთების ხარჯები
- 9409 იჯარით აღებული ძირითადი საშუალებების მიმდინარე შეკეთების ხარჯები
- 943 სამეურნეო მასალებისა და ინვენტარის შეძენის ხარჯები
- 9431 სამეურნეო მასალებისა და ინვენტარის შეძენის ხარჯები
- 9432 საბანკო ბარათების დამზადების ხარჯები
- 9433 ბლანკების შეძენისა და დამზადების ხარჯები
- 9434 ფულის შეფუთვის ხარჯები
- 946 საექსპლუატაციო ხარჯები

- 9461 კომუნალური მომსახურების ხარჯები
 9463 ქონების დაზღვევის ხარჯები
 9464 ჟურნალ-გაზეთებსა და პერიოდულ გამოცემებზე
 განუხილავი ხარჯები
 9465 შენობებისა და ფასეულობის დაცვის ხარჯები
 9466 საფოსტო-სატელეგრაფო ხარჯები
 9467 საკანცელარიო ხარჯები
 9468 ტრანსპორტის შენახვის ხარჯები (მიმდინარე შეკეთე-
 ბის ხარჯების გარდა)
 9489 დანარჩენი საექსპლუატაციო ხარჯები
- 947 ხარჯები ბიუჯეტში გადასახადების მიხედვით**
- 9471 ხარჯები ბიუჯეტში გადასახადების მიხედვით
 (მოგების გადასახადის გარდა)
- კლასი 95 ხარჯი მიმდინარე წლის მოგების გადასახადის
 მიხედვით**
- 950 მიმდინარე წლის მოგების გადასახადის ხარჯი
- 9501 მოგების მიმდინარე გადასახადი
- კლასი 96 გაუთვალისწინებელი ხარჯები**
- 960 გაუთვალისწინებელი ხარჯები
- 9601 გაუთვალისწინებელი ხარჯები

ბალანსგარეშე ანგარიშები

კლასი 01 ეროვნული ბანკის სარეზერვო ფონდები

010	სარეზერვო ფონდები ეროვნული ბანკის ცენტრალურ საცავში	
0101	ბანკნოტები საცავში	სებ
0102	მონეტები საცავში	სებ
0103	სარეზერვო ფონდები გზაში	სებ
0194	გასანადგურებლად გადაცემული ბანკნოტები	სებ

011	სარეზერვო ფონდები ეროვნული ბანკის დანესებულებები	
0111	ბანკნოტები საცავში	სებ
0112	მონეტები საცავში	სებ
0113	სარეზერვო ფონდები გზაში	სებ
0114	გასანადგურებლად გადაცემული ბანკნოტები	სებ

კლასი 02 პირობითი ვალდებულებები

020	პირობითი ვალდებულებები	
0201	აქცეპტები და ინდოსამენტები	
0202	მოცემული გარანტიები	
0203	მიღებული გარანტიები	
0204	გირავნობის უზრუნველყოფის სახით გაცემული აქტივები	
0205	გირავნობის უზრუნველყოფის სახით მიღებული აქტივები	
0206	სხვა პირობითი ვალდებულებები	

კლასი 03 ფორმალური ვალდებულებები

030	ფორმალური ვალდებულებები	
0301	აღებული საფინანსო ვალდებულებები	
0302	მესამე მხარის მიერ მიღებული საფინანსო ვალდებულებები	
0303	მისაღებად მოსალოდნელი ფასიანი ქალაქები	
0304	გასაყიდად განკუთვნილი ფასიანი ქალაქები	

0305 ნაღვალუტასთან დაკავშირებული ოპერაციები
0306 ფორვარდული სავალუტო ოპერაციები
0307 დანარჩენი ვალდებულებები

კლასი 04 ბალანსგარეშე ანგარიშგება სავალუტო პოზიცია

040 ბალანსგარეშე ანგარიშგება სავალუტო ლპოზიცია

0401 ბალანსგარეშე ანგარიშგება სავალუტო პოზიციის
პარალელური ღირებულება

0402 ბალანსგარეშე ანგარიშგება სავალუტო პოზიცია

კლასი 05 სხვა ვალდებულებები

050 სხვა ვალდებულებები

0501 ტრასატის ვალდებულება ბანკის მიმართ

0502 კლიენტის ვალდებულება

0506 მესამე მხარის კლიენტის ვალდებულება ბანკის
მიმართ

**კლასი 06 ვალდებულებები ბანკში შესანახად
განთავსებულ ქონებაზე**

**060 ვალდებულებები ბანკში შესანახად განთავსებულ
ქონებაზე**

0601 ძვირფასი ლითონები

0602 ფასიანი ქაღალდები

0603 სხვა ქონება

კლასი 07 საპროცენტო განაკვეთების კონტრაქტები

070 საპროცენტო განაკვეთების კონტრაქტები

0701 საპროცენტო განაკვეთების სვოპების ძირითადი თანხა

- 0702 ფინანსურ ინსტრუმენტებზე დადებული ფორვარდული კონტრაქტები
- 0703 ფინანსურ ინსტრუმენტებზე დადებული ფიუჩერსული კონტრაქტები
- 0704 ოფციონები

კლასი 08 კონტრაქტები საქონლისა და სააქციო კაპიტალის შესახებ

080 კონტრაქტები საქონლისა და სააქციო კაპიტალის შესახებ

- 0801 სვოპების ძირითადი თანხა
- 0802 ფორვარდული კონტრაქტები
- 0803 ფიუჩერსული კონტრაქტები
- 0804 ოფციონები

კლასი 09 მემორანდუმის ანგარიშები

090 გაუნალღებელი დოკუმენტები

- 0901 ვადაში გაუნალღებელი დოკუმენტები გადამხდელის მიზეზით
- 0902 ვადაში გაუნალღებელი დოკუმენტები ბანკის მიზეზით
- 0903 გაუნალღებელი სანესდებო კაპიტალი

091 ზარალში ჩამონერილი ვალები

- 0911 სესხებზე მიუღებელი პროცენტები 31.12.2000-მდე
- 0912 სესხებზე მიუღებელი პროცენტები 01.01.2001-დან
- 0913 ზარალში ჩამონერილი ვალები 21.12.2000-მდე
- 0914 ზარალში ჩამონერილი ვალები 01.01.2001-დან
- 0915 ზარალში ჩამონერილი სხვა აქტივები

092 სხვა ფასეულობა და დოკუმენტები

- 0921 გაურჩეველი ფულიანი ამანათები

0922	მცირეფასიანი ინვენტარი
0923	მკაცრი აღრიცხვის ბლანკები
0924	სპეცლატარიის ანაზღაურება

21.7. საბანკო ანგარიშგების მნიშვნელობა და სახეობები

საბანკო ანგარიშგების ძირითადი დანიშნულებაა ბანკის საქმიანობის შესახებ სარწმუნო, სრული და ოპერატიული ეკონომიკური ინფორმაციის მოცემა. საბანკო ანგარიშგება გასაგები უნდა იყოს არსებული და პოტენციური ინვესტირებისა და კრედიტორებისათვის, წარმოდგენას აძლევდეს მათ მოსალოდნელ შემოსავლებთან დაკავშირებულ თანხებზე, დროსა და რისკებზე. შეიცავდეს ინფორმაციას მოზიდული რესურსების შემადგენლობასა და სახეობებზე, მათ განთავსებაზე, სესხებთან დაკავშირებული შესაძლო რისკების შემთხვევისთვის შექმნილი რეზერვების რაოდენობაზე და ა.შ.

თანამედროვე ბანკების მართვა ეყრდნობა რაოდენობრივი ინფორმაციის გამოყენებას, რომელიც ფულადი ერთეულებითაა გამოხატული. ამასთან, ბუღალტრული ანგარიშგება შეიძლება მოიცავდეს ხარისხობრივ (არაფულად) ინფორმაციასაც, თუკი იგი ეხმარება ბუღალტრული ანგარიშგებების ანალიზს. მენეჯერების დასახმარებლად სპეციალურად მომზადებული ანგარიშგება მმართველობით სააღრიცხვო ინფორმაციას განეკუთვნება. მას იყენებენ ბანკის საქმიანობის დაგეგმვაში, შესრულებასა და კონტროლში.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ბუღალტრული ინფორმაცია იყენებს პირობით კლასიფიკაციებს, სავარაუდო შეფასებებს და ამ აზრით იგი მიახლოებითია. მაგალითად, ბალანსში ჩვეულებრივ სასესხო ანგარიშებზე მრავალჯერადად პროლონგირებული სესხების ასახვა დიდი პირობითობით გამოხატავს ვადიან და ვადაგადაცილებულ სესხებს შორის თანაფარდობას. ბანკის სარეზერვო ფონდების პასიურ ანგარიშებზე ანალოგიურად ასახვა არ მოწმობს მათ არსებობას ლიკვიდური ფორმით.

ამგვარად, იმ „სიზუსტის აურის“ მიუხედავად, რომელიც ერთი შეხედვით გარს აკრავს ბუღალტრულ ანგარიშგებას, მისი

მაჩვენებლები და მნიშვნელობა მხოლოდ მიახლოებითი შეიძლება იყოს. ამის გამო ანგარიშგების სწორად გამოყენებისთვის დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრება მისით მოსარგებლეს, რომელიც ვალდებულია, შეეძლოს მისი ადეკვატურად გაგება და გამოყენება გადაწყვეტილებათა გამომუშავების დროს. მას უნდა ესმოდეს და განსაზღვრავდეს, თუ საქმიანობის რომელ სფეროში და როგორ გამოიყენოს ესა თუ ის ანგარიშგება.

ბანკებში ბუღალტრული აღრიცხვის ორგანიზაციის მეთოდოლოგიური ცენტრია ქვეყნის ცენტრალური ბანკი. კანონის შესაბამისად, იგი ადგენს ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოების, ბუღალტრული ანგარიშგების შედგენისა და წარდგენის წესებს, რომლებიც სავალდებულოა ბანკებისათვის.

აუცილებელია, რომ კომერციული ბანკების მიერ შედგენილი ფინანსური ანგარიშგება მაქსიმალურად იყოს მიახლოებული საერთაშორისო სტანდარტებსა და პრაქტიკას. საერთაშორისო სტანდარტების მთავარი დანიშნულება ისაა, რომ ფინანსური ანგარიშგება პასუხობდეს რაც შეიძლება მეტი მოსარგებლის (ბანკის აქციონერების (მეპაიეების), დეპოზიტორების, სესხის გამცემთა, ბანკის თანამშრომლების, ეროვნული ბანკის, ფინანსური ორგანოების) მოთხოვნილებებს. ყველა მოსარგებლეს სჭირდება ისეთი ინფორმაცია, რომელიც ბანკის რეალური ფინანსური მდგომარეობის შეფასებას ახდენს.

კომერციული ბანკების ფინანსური ანგარიშგების შედგენა შესაძლებელია მხოლოდ საბუღალტრო აღრიცხვის საერთაშორისო პრინციპების გამოყენებით. მათ მიეკუთვნება: საქმიანობის უწყვეტობა, საბუღალტრო აღრიცხვის წესების მუდმივობა, სიფრთხილე, შემოსავლებისა და გასავლების მატება, აქტივებისა და პასივების განსხვავებულად ასახვა, წარდგენილი ბალანსის ურყეობა, შინაარსის პრიორიტეტი ფორმაზე, არსებითობა, გახსნილობა, კონსოლიდაცია.

კომერციული ბანკების ფინანსური ანგარიშგება მოიცავს საბალანსო ანგარიშგებას, ანგარიშგებას მოგებისა და წაგების შესახებ, ცალკეულ ანგარიშებს. ერთად აღებული ყველა ანგარიში სრულ წარმოდგენას გვაძლევს კომერციული ბანკის რე-

აღურ ფინანსურ მდგომარეობაზე.

ფინანსური ანგარიშგება დგება ოპერაციების საფუძველზე, მათი შესრულების მომენტში ამ ოპერაციების ფაქტობრივი ღირებულების მიხედვით. გარდა ამისა, კომერციული ბანკები, შემოსავლებისა და გასაველების მატების პრინციპის შესაბამისად, აუცილებლად ანგარიშობენ იმ დაგროვილ პროცენტებს, რომელთა გადახდის ვადა ჯერ არ დამდგარა. ასეთი გაანგარიშება წარმოებს ბანკებსა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებში არსებულ დეპოზიტებსა და კლიენტების სესხებზე. პროცენტის თანხებს აღრიცხავენ საანგარიშო პერიოდის შემოსავლებში და ასახავენ საბალანსო ანგარიშგებასა და მოგებისა და წაგების შესახებ ანგარიშგებაში. მომატიებული შემოსასვლელი პროცენტები, რომლებიც ჩართულია საანგარიშო პერიოდის მოგებაში, მაგრამ წინა საანგარიშო პერიოდს ეკუთვნის, სათანადოდ უნდა ამცირებდეს საანგარიშო პერიოდის მოგებას. ამავე წესით ანგარიშობენ კლიენტების, ბანკებისა და სხვა საკრედიტო დაწესებულებების დეპოზიტებზე გადასახდელ მომატიებულ იმ პროცენტებს, რომლებიც წინა საანგარიშო წელს ეკუთვნის, მაგრამ საანგარიშო პერიოდის გასაველებშია ჩართული. პროცენტების სიდიდით მცირდება ის მოგება, რომელიც საბალანსო ანგარიშგებაში და მოგებისა და წაგების შესახებ ანგარიშში აისახება. კლიენტების, ბანკების და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების დეპოზიტებზე და ანაბრებზე მომატიებული პროცენტები, რომლებიც გადახდის ბოლო თარიღიდან ანგარიშგების თარიღამდე განვილ პერიოდს ეკუთვნის, შესაბამისად გაზრდის მოგებას.

ამგვარად, ფინანსურ ანგარიშგებაში აისახება მხოლოდ ის შემოსავლები, რომლებიც რეალურად აქვს გამოიმუშავებული კომერციულ ბანკებს საანგარიშო წლის ბოლომდე. მიმდინარე ან გასული პერიოდების განმავლობაში გამოვლენილი ყველა მოსალოდნელი ვალდებულება და პოტენციური დანაკარგები აისახება რისკების დაფარვის რეზერვში. საერთაშორისო ანგარიშგებაში ყოველგვარი რეზერვების გატარებას ახდენენ სათანადო რისკების გაჩენის კვალობაზე. მოგებისა და საკუთარი სახსრების საერთაშორისო განმარტების შესაბამისად, საანგარიშო პერიოდის მოგება ასახავს კომერციული ბანკების საქმიანობის მს-

ოლოდ ფაქტობრივ შედეგებს.

საერთაშორისო ფორმის მიხედვით შედგენილ საბალანსო ანგარიშგებაში აქტივები და პასივები დაჯგუფებულია შინაარსის მიხედვით და დალაგებულია ლიკვიდობის ან მოთხოვნის კლების ხარისხის შესაბამისად. საბალანსო ანგარიშგებაში ცალკეა ასახული კომერციული ბანკების ურთიერთობები ცენტრალურ ბანკთან, სხვა ბანკებთან, დეპოზიტორებთან და ა.შ.

21.8. მიმდინარე ბუღალტრული ანგარიშგება

მიმდინარე ბუღალტრული ანგარიშგება იყოფა თავისი შედეგების მიხედვით წარმოებულ ანგარიშგებად და კვარტალის შედეგების მიხედვით წარმოებულ ანგარიშგებად. კომერციულ ბანკებში მიმდინარე ბუღალტრული ანგარიშგების შედგენის წესს, შინაარსსა და წარდგენის ვადებს ქვეყნის მთავარი ბანკის დაწესებულებები განსაზღვრავს.

თავისი შედეგების მიხედვით შედგენილი მიმდინარე ანგარიშგება მოიცავს:

- ბალანსს (ფ.№1);
- კრებსით ბალანსს (ფილიალების ბალანსების ჩათვლით);
- სასესხო დავალიანების ნაშთებისა და ბანკის სესხებზე არგადახდების გაშიფვრას;
- ბალანსის ცალკეული ანგარიშების გაშიფვრას მოზიდვის ვადების მიხედვით და სახსრების მიმართულებებს;
- ბალანსის ცალკეული ანგარიშების გაშიფვრას კომერციული ბანკის საქმიანობის ეკონომიკური ნორმატივებისათვის;
- მსხვილი კრედიტორების სიას;
- საბალანსო ანგარიშის „ბანკის სანესდებო ფონდის“ გაშიფვრას;
- ეკონომიკური ნორმატივების გაანგარიშებას;
- სავალდებულო რეზერვების ფონდის გაანგარიშებას;
- №30102 საბალანსო ანგარიშის გაშიფვრას;
- საბალანსო ანგარიშების გაშიფვრას №30109, 30110 საკორექსიონდენტო ანგარიშების მიხედვით.

ყოველთვიურ ბუღალტრულ ანგარიშგებას კომერციული ბანკები წარუდგენენ ცენტრალური ბანკის მთავარ სამმართველოს და საგადასახადო ორგანოებს. ის კომერციული ბანკები, რომლებიც უცხოური ვალუტით ასრულებენ ოპერაციებს, ცენტრალურ ბანკს დამატებით წარუდგენენ ანგარიშს უცხოური აქტივებისა და პასივების მოძრაობის შესახებ თავისუფლად კონვერტირებადი ვალუტით, აგრეთვე, სხვა ვალუტით – არარეზიდენტებისათვის შესრულებულ ოპერაციებზე. ამ ანგარიშგების შემადგენლობაში შედის ცნობა მიმდინარე შემოსულობებისა და გადასახადების შესახებ არარეზიდენტებისათვის შესრულებულ ოპერაციებზე, ქვეყნების ჭრილში.

სავალუტო აქტივებისა და პასივების მოძრაობის შესახებ ანგარიშის დანიშნულებაა საანგარიშო პერიოდში ქვეყნის რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის წარმოებულ ოპერაციებში კომერციული ბანკების საზღვარგარეთული აქტივებისა და პასივების მოძრაობის შესახებ ინფორმაციის შეგროვება. ანგარიშში მოყვანილ ინფორმაციას იყენებენ ქვეყნის საგადასახდელო ბალანსის შედგენის მიზნით. იგი კონფიდენციალური ხასიათისაა და საჯაროდ არ აქვეყნებენ.

ის ბანკები, რომლებიც სავალუტო ოპერაციებს ასრულებენ, აღნიშნული სახეობის ანგარიშგების გარდა, ვალდებული არიან, ცენტრალური ბანკის დანესებულებებს წარუდგინონ სპეციალური ანგარიშგება ღია სავალუტო პოზიციის წარმოების შესახებ, აგრეთვე, ანგარიში ნაღდი უცხოური ვალუტისა და უცხოური ვალუტით მოცემული საგადასახდელო დოკუმენტების მოძრაობის შესახებ.

კომერციული ბანკების ანგარიშგება კვარტალის შედეგების მიხედვით აღნიშნულის გარდა დამატებით მოიცავს ბრუნვის უწყისებს ეროვნული ვალუტით შედგენილი ბალანსის მიხედვით და უცხოური ვალუტით შედგენილი ბალანსის მიხედვით, ფილიალების ბრუნვის უწყისებს და ბრუნვის უწყისებს კონსოლიდირებული ბალანსის მიხედვით, ანგარიშს მოგებისა და ზარალის შესახებ, კომერციულ ბანკებში დეპოზიტების დაზღვევის ფონდის გაანგარიშებას და გაკოტრებისგან კომერციული ბანკების დაზღვევის ფონდის გაანგარიშებას.

ანგარიში მოგებისა და ზარალის შესახებ მოიცავს შესაბამის

ანგარიშებზე მიკუთვნებული შემოსავლებისა და ხარჯების სპეციფიკაციას (ჩამონათვალს). ანგარიშში მოჰყავს ცალკეული სახეობის მიხედვით დაჯგუფებული ბანკის საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლები და ხარჯები. ცალკე განყოფილებადაა გამოყოფილი მართვის აპარატის შენახვის ხარჯები და ზარალზე მიწერილი თანხები. ანგარიშის მონაცემებს იყენებენ ბანკის შემოსავლებისა და ხარჯების ცვლილების ფაქტორების ანალიზისა და გამოვლენისათვის.

219. წლიური ბუღალტრული ანგარიშგება

2003 წლის წლიური ანგარიშგება სათავო ბანკთან წარმოებს ფას-ებით დათვლილი ბალანსებით, ხოლო ადგილობრივ საგადასახადო სამსახურებთან – ფას-ებით დათვლილი ბალანსებითა და ცალკეული გადასახადების შესაბამისი მაკორექტირებელი ცხრილებით, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელი ხდება სააღრიცხვო ბალანსიდან კონკრეტული გადასახადის დასაბეგრი ობიექტის გაანგარიშება (ამასთან, გადასახადების დასაბეგრი ობიექტის გაანგარიშება წარმოებს საქართველოს საგადასახადო კოდექსის № 69, 70 და 71 მუხლებით განსაზღვრული საკასო მეთოდით).

წლიური ანგარიშში, რომელსაც ფილიალები სათავო ბანკის აღრიცხვა-ანგარიშგების დეპარტამენტში ადგენენ, შედგება შემდეგი ელემენტებისაგან:

- ფას-ებით დათვლილი ბრუნვითი ბალანსი (წლიური ბრუნვებით) 2003 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, სადაც შემოსავლები და ხარჯები, ანუ ბალანსის მე-6, მე-7, მე-8 და მე-9 კლასის მუხლები გადახურული არ არის;

- ფას-ებით დათვლილი ბრუნვითი ბალანსი (წლიური ბრუნვებით) 2004 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, სადაც ბალანსის მე-6, მე-7, მე-8 და მე-9 კლასის მუხლები გადახურულია მოგება-ზარალის ანგარიშზე;

- მოგება-ზარალი, ფორმა № 2 (იგივე პერიოდის ბრუნვების გათვალისწინებით);

● დროებითი და მუდმივი საგადასახადო სხვაობები 2003 წლის განმავლობაში. (აღნიშნული ინფორმაცია წარმოადგინეთ დანართი №1 და 1.1-ის შესაბამისად);

● ანგარიშგება დატაცების, დანაკლისისა და ყალბი ფულის შესახებ, ფორმა №113 (დანართი №9);

● საკორესპონდენტო ანგარიშებისა და სისტემის შიდა ბრუნვების ამსახველი საბალანსო ანგარიშების ურთიერთშედარების უწყისები (ბალანსის 28 და 48 კლასის ანგარიშები). აღნიშნული უწყისები დადასტურებული უნდა იყოს მომსახურე ბანკის (სათავო ბანკის) შესაბამისი დეპარტამენტის დირექტორის ხელმოწერით და შტამპით, ან ბეჭდით (შეგახსენებთ, რომ საკორესპონდენტო ანგარიშების შედარება წარმოებს სახაზინო-საოპერაციო დეპარტამენტში, გადაცემული სანესდებო კაპიტალის შედარება რესურსების მოძრაობა – აქტივ-პასივების მართვის დეპარტამენტში);

● ვადაში გაუნაღდებელი ბიუჯეტისა და კლიენტების კუთვნილი თანხების ინვენტარიზაცია. აღნიშნული ინფორმაცია წარმოადგინეთ დანართი № 2-ის შესაბამისად;

● № 33 კლასის ანგარიშების გაშიფვრა დანართი № 3-ის შესაბამისად;

● 03.01.03 წლიდან 01.01.04-მდე პერიოდში ნულოვანი ტარიფებით განეული მომსახურების გამო მიუღებელი შემოსავლებისა და კლიენტების ან მე-3 პირის სასარგებლოდ ბანკის მიერ განეული ხარჯების შესახებ ინფორმაცია დანართი № 4-ის შესაბამისად;

● ბანკის დებიტორებისა (25 კლასი) და კრედიტორების (45 კლასი) შესახებ დანვრილებითი ინფორმაცია, ამ უკანასკნელთა წარმოშობის თარიღის, დაფარვის პერსპექტივისა და მოცულობის ჩვენებით (დანართი № 5 და დანართი № 6);

● ბანკის ძირითადი საშუალებების მიმდინარე შეკეთების შესახებ ინფორმაცია, დანართი № 7-ის მიხედვით;

● 03.01.03-დან 01.01.04-მდე პერიოდში შექმნილ ძირითად საშუალებებზე შექმნის დამადასტურებელი დოკუმენტები (პირველი საბუთი) იმ პოზიციების მიმართ, რომლებიც სათავო ბანკში არ წარმოდგენილა;

● 03.01.03-დან 01.01.04-მდე პერიოდში სახელმწიფო გადასახ-

ადების შესახებ ინფორმაცია დანართი № 8-ის შესაბამისად (აღნიშნულ ცხრილში შეიტანება ყველა გადასახადის მიხედვით 2003 წელში გადასახდელი თანხები, მიუხედავად იმისა, 2003 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით გადახდილია თუ არა ისინი, აგრეთვე ფაქტიურად გადახდილი თანხები – შემხვედრი გადასახადები და საგადასახადო აქტივები).

2003 წლის წლიური ანგარიშები შედგება დასკვნითი ბრუნვების გარეშე, რის გამოც აღრიცხვაში არსებული ყველა სახის შეუსაბამობის კორექტირება დამთავრდება 2003 წლის 31 დეკემბრისთვის (ჩათვლით).

წლიური ბალანსის აქტივ-პასივების ფასსების შესაბამისად სრულყოფილად ფორმირების მიზნით ყურადღება მახვილდება ზოგიერთ მნიშვნელოვან და საგულისხმო საკითხზე, კერძოდ:

1. ბანკმა (ფილიალმა) ბალანსში უნდა აღიაროს ყველა ის აქტივი და ხარჯი, რომელიც პერიოდულობის თვალსაზრისით 2003 წელს მიეკუთვნება, მიუხედავად იმისა, ამგვარი აქტივების შეძენაზე ან ხარჯების გადახდაზე ინარმოა თუ არა ანგარიშსწორება. იგულისხმება, რომ ამგვარი ხარჯები და შემოსავლების რაოდენობრივი შეფასება შესაძლებელია. მაგალითად: საქართველოს საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებულ გადასახადებზე, რომლებიც 2003 წელს მიეკუთვნება, ფილიალმა ანგარიშსწორება შეიძლება ანარმოოს 2004 წელს, თუმცა მათი ხარჯებში ასახვა უნდა ინარმოოს 2003 წლის ბალანსში გატარებით:

დ – ხარჯის შესაბამისი ანგარიში

კ – კრედიტორების შესაბამისი ანგარიში

ანალოგიური გატარებით აისახება 2003 წელს ყველა ის დანახარჯი, რომელთა ანგარიშსწორების შესახებ კონტრაგენტებიდან ანგარიშსწორებაზე მოთხოვნის დოკუმენტი ჯერ არ მიღებულია. ასეთები შეიძლება იყოს: კომუნალური, საფოსტო, სატელეგრაფო, გათბობის, განათების, იჯარის, დაცვის, კომუნიკაციის და სხვა ხარჯები.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, ფილიალის შესაბამისმა სამსახურებმა წინასწარ უნდა მოიძიონ საჭირო ინფორმაცია 2003 წელს მისაკუთვნილებელი ხარჯების შესახებ და სათანადო გატარებებით

ასახონ ბალანსში.

მიმდინარე წლიდან საშვებულებო საზღაურთან დაკავშირებით ხარჯები ბალანსში აღიარებულია დარიცხვის მეთოდის შესაბამისად. გამომდინარე აქედან, ბალანსში აისახება მუშაკთა 2002-2003 და 2003-2004 სამუშაო წლების კუთვნილი შვებულების ის ხარჯები, რომლებიც 2003 კალენდარული წლის პერიოდს მიეკუთვნება. მაგალითად: მუშაკის სამუშაო წელი იწყება აგვისტოში და მთავრდება შესაბამისად 12 თვის შემდეგ, მომდევნო წლის აგვისტოში. გამომდინარე აქედან, 2003 კალენდარულ წელში მოხდება 2002-2003 სამუშაო წლის 8 თვის შვებულების საზღაურის ხარჯი, ხოლო 2003-2004 სამუშაო წელში 4 თვის შვებულების საზღაურის ხარჯი.

ზოგიერთი გადასახადი, კერძოდ, წლის განმავლობაში, რომელთა გადახდები ავანსის სახით წარმოებს, შესაბამისი პერიოდის მიხედვით ექვემდებარება ხარჯებში გადატანას. აღნიშნული გადასახადები ს.ს.კ-ის მიხედვით საავანსო ხასიათისაა, თუმცა სააღრიცხვო მიზნით ხარჯებში გატარდება იმ პერიოდში, რომელსაც ისინი მიეკუთვნება. თუ ხარჯებში აღიარების პერიოდის დადგომამდე მოხდა მათი ფაქტიური გადახდა, მაშინ ანგარიშსწორება იწარმოებს ავანსების დადგომისას. მაგალითად: გადამხდელი ვალდებულია, თებერვლის თვის მდგომარეობით ბიუჯეტს გადაუხადოს I კვარტლის ქონების საავანსო გადასახადი. სააღრიცხვო თვალსაზრისით, აღნიშნული საგადასახადო ვალდებულება ხარჯებში უნდა ვალიაოთ, შესაბამისად, იანვარში - იანვრის წილი, თებერვალში - თებერვლის წილი, მარტში - მარტის წილი - გადასახადი ვალდებულების 1/3 სიდიდით - თებერვლის თვეში, ვინაიდან მთლიან საავანსო გადასახადს დაუდგება გადახდის ვადა, ამიტომ მარტის თვის წილი საგადასახადო ხარჯი გატარდება დებიტორების ანგარიშზე, D - დებიტორი, K - შესაბამისი პასივის ანგარიში და იწარმოებს საგადასახადო ვალდებულების გასტუმრება. მარტის თვის დამთავრების შემდეგ მოხდება დებიტორზე არსებული ავანსის ხარჯებში გადატანა.

2. ბანკის (ფილიალის) ყველა ის შემოსავალი, რომელიც პერიოდულობის თვალსაზრისით 2003 წელს მიეკუთვნება, აკმაყ-

ოფილებს შემოსავლებად აღიარების ფასს-ების კრიტერიუმებს და, რაიმე მიზეზის გამო ვერ მოხერხდა მისი მიღება, ბალანსში აისახება გატარებით (სესხებზე მისაღები პროცენტების გარდა):

დ – დებიტორების შესაბამისი ანგარიში

კ – შემოსავლების შესაბამისი ანგარიში

პენსიების გაცემასთან დაკავშირებით საკომისიო შემოსავლები ფასს-ისა და შესაბამისი ხელშეკრულების მიხედვით აღიარებას ექვემდებარება მხოლოდ მაშინ, თუ ბანკმა უზრუნველყო საპენსიო სახსრების პირად ანგარიშზე ჩარიცხვა ან გაცემა. იმ შემთხვევაში, თუ ბანკს არ მიუღია გაცემული პენსიების საკომისიო, მაშინ მას აღიარებს დებიტორების მეშვეობით. დაუშვებელია მომავალ პერიოდში გასაცემი პენსიების წილის საკომისიო შემოსავლების დებიტორების მეშვეობით აღიარება.

3. ყველა ფილიალმა სისტემის შიგნით ძირითადი საშუალებების შესახებ ნებისმიერი მოძრაობა ყიდვა-გაყიდვა, სათავო ბანკზე გადაცემა, აგრეთვე მათი შესაბამისი წყაროების მოძრაობა მთავრდება არაუგვიანეს 29 დეკემბრისა იმის გათვალისწინებით, რომ შემხვედრი გატარებები ბალანსში აისახება არაუგვიანეს 30 დეკემბრისა.

4. ბალანსის აქტივ-პასივების რეალურობის მიზნით, აუცილებელია 31 დეკემბრის მდგომარეობით ბალანსის დაფორმირებამდე ყველა კლიენტიდან მოვიძიოთ სათანადო დასტურები საბანკო ნაშთების შესახებ. დასტურს ხელს უნდა აწერდეს კლიენტის მთავარი ბუღალტერი და ხელმძღვანელი. აღნიშნული არ ვრცელდება ფიზიკურ პირებზე. თუ დასტურების მოძიება ვერ მოხერხდა, მაშინ ბალანსი ფორმირდება ბანკში არსებულ ანალიზურ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, ხოლო კლიენტურასთან მუშაობა დასტურების მოძიების კუთხით უნდა გაგრძელდეს და დასრულდეს არაუგვიანეს მომავალი წლის 15 იანვრისა.

დასტურებით გამოვლენილი ნებისმიერი გადახრა (მეტობა, დანაკლისი) შესწავლილ უნდა იქნეს გულმოდგინედ და დადგინდეს გადახრის მიზეზები. თუ გადახრები გამონვეულია ფილიალის მიზეზით, ასეთ შემთხვევაში სათანადო ინფორმაცია უნდა მიენოდოს სათავო ბანკს. თუ საჭირო შეიქმნა ბალანსის აქტივ-პასივების კორექტირება, მაშინ ის უნდა მოხდეს შემდეგი გატარებით:

ა) ზედმეტობაზე: დ) – კლიენტის ანგარიში

კ) – შემოსავლები

ბ) დანაკლისზე: დ) – დებიტორების ანგარიში

კ) – კლიენტის ანგარიში

5. ანაბრების ინვენტარიზაციის ფ.№19 ამონაწერების წარმოდგენა 2004 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით რიცხულ ნაშთებზე, როგორც ქალაქის დოკუმენტით, ისე დისკეტით (წლიური ანგარიშგების წარმოდგენისას).

6. დანვრილებით ხდება ბანკის დებიტორების (25 კლასი) გაანალიზება იმის გათვალისწინებით, რომ ავენსად გადახდილი ხარჯები, რომლებიც პერიოდულობით 2003 წელს მიეკუთვნება, ჩამოიწეროს აღნიშნული ანგარიშიდან და მიეკუთვნოს ხარჯების შესაბამის ანგარიშს.

განსაკუთრებული ყურადღება მახვილდება გაურკვეველ თანხებზე. აღნიშნულის ხანდაზმულობა არ უნდა აღემატებოდეს 3 საბანკო დღეს. თუ არ ირკვევა თანხის ადრესატი, მაშინ ის უნდა დაბრუნდეს უკან.

ყურადღება ექცევა დებიტორების იმ ნაწილზე, სადაც ბიუჯეტში მიმდინარე გადასახადებია აღიარებული. პრაქტიკულად ყველა ის გადასახადი, რომელიც 2003 წელს მიეკუთვნება და გადახდის ვადა ჯერ არ დამდგარა, ზუსტად განისაზღვრება და აღირიცხება კრედიტორების ანგარიშზე.

7. ბანკის ძირითადი საშუალებების აღიარება წარმოებს ფასების შესაბამისად 29 კლასზე. ძირითადი საშუალებების აღრიცხვა და ცვეთის დარიცხვა ხორციელდება შესაბამისი პროგრამის საშუალებით, აქვე შეგახსენებთ, რომ პროგრამაში შესატანია ძირითადი საშუალებების მიმდინარე რემონტის ხარჯები. ცვეთა დაერიცხება და ბალანსში გატარდება ფასს-ებითა და ბანკის სააღრიცხვო პოლიტიკის შესაბამისად. შეგახსენებთ, რომ ქონების გადასახადის დროს დასაბეგრი ობიექტის გაანგარიშება უნდა მოახდინოთ აღრიცხვის მიზნით ბალანსის მატერიალური აქტივების ღირებულებისა და ცვეთის სიდიდეების მიხედვით (რაც ს.ს.კ-ის 54-ე მუხლის მიხედვით გაანგარიშებული ცვეთის ხარჯებს შეეხება, მოგების დასაბეგრი ბაზის დათვლის მიზნითაა საჭირო).

მიმდინარე წლის ინვენტარიზაციის შედეგების ბუღალტრული ჩანაწერების ბოლო ვადაა 2003 წლის 29 დეკემბერი. აღნიშნული თარიღის შემდეგ არ დაიშვება 29-ე კლასზე არანაირი ჩანაწერები და ბრუნვა.

მას შემდეგ, რაც ბანკის მუშაკი დარწმუნდება იმაში, რომ არ გამორჩათ ბალანსში აქტივ-პასივების ელემენტების აღიარების რაიმე შემთხვევა, იწყება შემოსავლებისა და ხარჯების გადახურვა და შედეგობრივი მაჩვენებლის – მოგება-ზარალის გამოყვანა. ამასთან გაითვალისწინება ის გარემოება, რომ სათავო ბანკში უზრუნველყოფილია როგორც გადაუხურავი, ისე გადახურული ბალანსის წარმოდგენა. თუ შემდგომ პერიოდში საჭირო შეიქმნება რაიმეს ჩასწორება, ის უნდა გატარდეს შემოსავალ ხარჯების გადახურავ ბალანსში და შემდეგ მოხდება მისი გადახურვა. დაუშვებელია რაიმე შესწორების შეტანა შედეგობრივ მაჩვენებლიან ბალანსში მოგება-ზარალის ანგარიშთან უშუალო კორესპოდენციის გზით.

გულდასმით გაანალიზებენ გარებალანსური ანგარიშების ნაშთებს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ბიუჯეტის სასარგებლოდ ვადაში გაუნაღებელი თანხების, აგრეთვე უსაბუთო ხარჯების, უსაბუთო შემოსავლებისა და დროებითი და მუდმივი სხვაობების ანგარიშებს. აღნიშნული ანგარიშების ნაშთები უნდა შეესაბამებოდეს სათავო ბანკში წარმოდგენილი შესაბამისი ინფორმაციებით მონოდებულ მაჩვენებლებს და წლის ბოლომდე უნდა მოხდეს აღნიშნულ ანგარიშებზე რიცხული ნაშთების მაქსიმალური განულება.

ფილიალების მიერ სათავო ბანკში წლიური ანგარიშგების წარდგენის ვადებს კომერციულ ბანკებს წერილობით უდგენს ეროვნული ბანკი.

წლიური ბუღალტრული ანგარიშის შესადგენად ბანკები საანგარიშო წლის ბოლოს ატარებენ აუცილებელ მოსამზადებელ სამუშაოს. ისინი, უპირველეს ყოვლისა, ინვენტარიზაციას უტარებენ საბალანსო და ბალანსგარეშე ანგარიშებზე რიცხულ მთელ ფულად სახსრებს და ფასეულობებს, ძირითად საშუალებებს, სამეურნეო და სხვა მასალებს, ანგარიშსწორებებს. მოსამზადებელი მუშაობის მსვლელობაში ანალიზს უკეთებენ დებიტორ-კრედიტორულ დავალიანებას, აქტიურ ღონისძიებებს მიმართავენ მათ

დასაფარავად, არარეალური თანხები უნდა ჩამოინეროს ბალანსიდან და დაენეროს ზარალს. ანალიზი უტარდება საკრედიტო პორტფელს და მიიღება არარეალური სასესხო დავალიანების, აგრეთვე, ამ სესხებზე დარიცხული პროცენტების გამოვლენისა და დადგენილი წესით მათი ჩამონერის ღონისძიებები. ანალოგიური ანალიტიკური მუშაობა ხორციელდება ყველა სხვა სახეობის აქტივზე (ფასიან ქალაქებში განეული დაბანდებები, ერთობლივი სამეურნეო საქმიანობა და სხვა), წლიურ ბალანსში რეალური და სარწმუნო აქტივებისა და პასივების ასახვის მიზნით.

ინვენტარიზაციის შედეგების მიხედვით მიმართავენ გამოვლენილ განსხვავებათა მოგვარების ღონისძიებებს (გადამეტება და დანაკლისი უნდა აისახოს საანგარიშო წლის ბალანსით), აფორმებენ დოკუმენტებს დამნაშავე პირებისთვის თანხების გადახდევინებაზე, დადგენილი წესით ჩამონერენ არარეალურ აქტივებს, უიმედო სესხების ჩათვლით პროცენტებსა და სხვა ვალებს, აგრეთვე, უსარგებლოდ ქცეული ძირითადი საშუალებების, სამეურნეო ინვენტარისა და მასალების ღირებულებას.

წლიური ბუღალტრული ანგარიშის შედგენის წინ მთავრდება ყველა ის ოპერაცია, რომლებიც დამამთავრებელი ბრუნვების მიერ სრულდება. ახალი წლის პირველ სამუშაო დღეს პირადი ანგარიშების მქონე ყველა კლიენტს აძლევენ ან ფოსტით უგზავნიან პირადი ანგარიშებიდან ამონაწერებს ახალი წლის 1 იანვრისთვის არსებული ნაშთით. ამ მიზნით ადგენენ შემომნების უწყისებს.

წლიური ანგარიშის თავისდროულად და ხარისხიანად შედგენის პასუხისმგებლობა ეკისრება ბანკების ხელმძღვანელებს და მთავარ ბუღალტრებს. ბანკის მთავარი ბუღალტერი ვალდებულია, წლიური ანგარიშის ხელმონერამდე პირადად შეადაროს ყველა ფორმის საანგარიშო მონაცემები ახალი წლის 1 იანვრისთვის შედგენილი ბალანსის მონაცემებს, ფულადი სახსრების, ქონებისა და მასალების ინვენტარიზაციისა და რევიზიების აქტებს. მოგებისა და ზარალის ანგარიში უნდა ასახავდეს ფინანსურ შედეგებზე მიკუთვნებულ შემოსავლებსა და ხარჯებს, ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოების წესებიდან გამომდინარე.

მოგების გადასახადის გადახდისთვის დასაბეგრი ბაზის გან-

საზღვრის თავისებურებები საგადასახადო აღრიცხვის კომპეტენციას განეკუთვნება და არ შეიძლება გავლენას ახდენდეს საბოლოო ფინანსურ შედეგზე. წლიური ანგარიშის განმარტებით ბარათში ახდენენ ბანკში არსებული აღრიცხვის მდგომარეობის შეფასებას და ცალკეული ანგარიშების ნაშთების გაშიფვრას.

კომერციული ბანკის წლიური ანგარიში აუდიტორულად უნდა შემოწმდეს, რის მიზანსაც შეადგენს ანგარიშის სარწმუნოობის, სისრულისა და რეალურობის დადასტურება, ბუღალტრული ანგარიშის შესაბამისობა მოქმედ კანონმდებლობასა და ნორმატიულ დოკუმენტებთან. წლიურ ანგარიშს კომერციული ბანკები წარუდგენენ ქვეყნის ცენტრალურ ბანკს მისი სარწმუნოობის დადებით აუდიტორულ დასტურთან ერთად.

საბანკო ინფრასტრუქტურა უნდა მოიცავდეს კვალიფიციურ აუდიტს, რომელიც არა მარტო დაადასტურებს ანგარიშგებას, არამედ შეაფასებს კიდევ ბანკის ხელმძღვანელობის, მისი მენეჯმენტის ხარისხს რისკების, ლიკვიდობის, შემოსავლიანობისა და ა.შ. ანალიზის საფუძველზე. აქვე უნდა შედიოდეს კვალიფიციური იურიდიული სამსახური, გირავნობის რეგისტრაციის სააგენტო, რათა თავიდან იქნეს აცილებული სანინდრების ორჯერადად და მრავალჯერადად გამოყენება.

21.10. საგადასახადო სისტემისა და საბუღალტრო აღრიცხვის სრულყოფისათვის საძარითველოში

2001 წელს მიმდინარეობდა მუშაობა საგადასახადო სისტემის სრულყოფისა და მისი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების მიმართულებით. ცვლილებები შევიდა ანგარიშსწორებისა და ოპერაციული დღის დამუშავების პროგრამულ უზრუნველყოფაში. ძირეულად შეიცვალა საბიუჯეტო შემოსავლების სახელმწიფო და ტერიტორიულ ბიუჯეტებში განაწილების ტექნოლოგია, რამაც შესაძლებელი გახადა თანხების იმავდღიურად ჩარიცხვა და საგრძნობლად გააუმჯობესა შემოსავლების აღრიცხვის ეფექტიანობა.

2001 წლის ივლისისათვის ეროვნული ბანკის სპეციალისტებ-

ის მიერ სრულ მზადყოფნაში იქნა მოყვანილი დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების სისტემა „მონტრანი“ და მოხდა მოქმედ სისტემასთან ერთად მისი საცდელ რეჟიმში ამუშავება. გამოვლენილი ხარვეზების გამოსწორების შემდეგ, 2001 წლის 14 სექტემბრიდან დაიწყო მისი ექსპლოატაცია. საანგარიშსწორებო რისკის მონიტორინგის მიზნით, ბულალტრულ შემონემებასთან ერთად დროებით გამოიყენებოდა კონტროლის პროგრამული მექანიზმიც ძველი სისტემის დახმარებით.

საანგარიშო პერიოდში გრძელდებოდა ახალ გამოყენებით ამოცანებზე მუშაობა. შემუშავდა ეროვნული ბანკის თანამშრომელთა ატესტაციისა და კვალიფიკაციის ამაღლების საინფორმაციო-საძიებო სისტემები; დაინერგა საკრედიტო რესურსების აუქციონისა და ვალუტით ვაჭრობის შორეული საკომუნიკაციო ნედლომით მართვის ტექნოლოგია.

საანგარიშო პერიოდში საბოლოოდ შემუშავდა და დაინერგა ეროვნული ბანკის სერვერების რეზერვირების ტექნოლოგია. დასრულდა მოშორებული ნედლომის უბნის მონტაჟი, რამაც მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა ეროვნული ბანკის სერვერებთან კომერციული ბანკების ნედლომა. ეროვნული ბანკის გლობალური 9 ქსელის სიჩქარის, ხარისხისა და უსაფრთხოების გაზრდის მიზნით, ჩატარდა სამუშაოები ჩისცოს აპარატურის ბაზაზე, ხოლო სათადარიგო კავშირების უზრუნველსაყოფად დაინერგა მონაცემთა გადაცემა უხაზო კავშირებით.

2001 წელს გრძელდებოდა მუშაობა ბულალტრული აღრიცხვის სრულყოფის მიმართულებით. საბანკო დანესებულებების ბულალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებზე გადასვლასთან დაკავშირებით, ამოქმედდა ეროვნული ბანკის მიერ შემუშავებული ახალი ოთხნიშნა ანგარიშთა გეგმა და მისი გამოყენების ინსტრუქცია, ხოლო 2001 წლის 1 თებერვლიდან კომერციულმა ბანკებმა დაიწყეს ფინანსური ანგარიშგების წარმოდგენა ბასს-ის მოთხოვნების შესაბამისად.

საქართველოს ეროვნულ ბანკში მოქმედი ბულალტრული აღრიცხვის სრულყოფის მიმართულებით, შესაბამისი პროგრამული უზრუნველყოფის მეშვეობით დაინერგა ბულალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების ახალი ფორმები. ანგარიშგების სისტემატი-

ზაციისა და კოდირების ახალ სისტემებზე გადასვლამ შესაძლებელი გახადა ეროვნული ბანკის შემოსავლებისა და ხარჯების დეტალური აღრიცხვა და ბანკის ბიუჯეტის მართვის ოპტიმიზაცია.

შეიცვალა სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების ანგარიშგების ფორმები. კონსოლიდირებული ბიუჯეტის შემოსავლების მიხედვით მომზადებული ანგარიშგება, რომელიც მოიცავს როგორც სახელმწიფო, ისე ტერიტორიული ბიუჯეტების შემოსავლებს, დაყოფილია საგადასახადო, სახელმწიფო ფონდებისა და არასაგადასახადო შემოსავლების ჭრილში, ასევე დაფინანსების წყაროების მიხედვით.

2002 წელს ხორციელდებოდა საგადამხდელო სისტემის სრულყოფისა და ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების სამუშაოები. ამ მიზნით, ინფორმატიზაციისა და საოპერაციო სამმართველოების ბაზაზე შეიქმნა საგადამხდელო სისტემების სამმართველო, ჩამოყალიბდა ამ ქვედანაყოფთა მოქნილი სტრუქტურები. ქვეყანაში საგადამხდელო სისტემების კომპლექსური განვითარების უზრუნველსაყოფად და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რეკომენდაციით, შეიქმნა საგადამხდელო სისტემების მართვის ეროვნული კომიტეტი. მის შემადგენლობაში შევიდნენ საქართველოს ეროვნული ბანკის, სამინისტროებისა და უწყებების, ასევე კომერციული სტრუქტურების წარმომადგენლები. დამტკიცებულია კომიტეტის დებულება, რეგლამენტი, შემუშავებულია საქართველოს საგადამხდელო სისტემების განვითარების ძირითადი მიმართულებები (კონცეფცია). კომიტეტის შეიგნით ჩამოყალიბდა მეთოდოლოგიური სტრატეგიის შემუშავებელი და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარებისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ქვეკომიტეტები.

სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებთან დაკავშირებული ოპერაციების აღრიცხვა-ანგარიშგებისა და ანგარიშსწორების ოპერაციების ეროვნული ბანკიდან ფინანსთა სამინისტროს სახაზინო სამსახურში გადასატანად საჭირო ორგანიზაციულ-ტექნიკური საკითხების მოწესრიგების მიზნით, 2002 წელს მჭიდრო თანამშრომლობა ხორციელდებოდა ფინანსთა სამინისტროს სახაზინო სამსახურთან.

საანგარიშო პერიოდში ცვლილებები შევიდა „საქართველოს უნაღდო ანგარიშსწორების წესებში“. აღნიშნულის საფუძველზე შეიცვალა საგადახდო დავალების ფორმა, ხოლო კომერციულ

ბანკებს მიეცათ სათანადო დავალებები პროგრამულ უზრუნველყოფაში შესაბამისი ცვლილებების შესატანად.

2003 წლიდან საანგარიშსწორებო საქმიანობის ფასიან მომსახურებაზე გადაყვანისა და უქალღოდ ტექნოლოგიის დანერგვის მიზნით, საანგარიშო პერიოდში შემუშავდა რეალური დროის რეჟიმში ანგარიშსწორების მომსახურების ანაზღაურებასთან, ტარიფების ოდენობასა და გადახდის საკითხებთან დაკავშირებული სათანადო დოკუმენტაციის პაკეტი, ანგარიშსწორების მონაწილეებთან გასაფორმებელი დამატებითი ხელშეკრულების, აგრეთვე, „საქართველოს საბანკო სისტემაში ელექტრონული საქმიანობის შესახებ“ და „რეალური დროის რეჟიმში ანგარიშსწორების (RTGS) შესახებ“ დებულებების პროექტები.

საანგარიშო პერიოდში ხორციელდებოდა საბანკო სფეროში საინფორმაციო ტექნოლოგიების სრულყოფის სამუშაოები. კერძოდ, გლობალური და ლოკალური კომპიუტერული ქსელის დაგეგმვა და დანერგვა; საქსელო აპარატურის შესწავლა და კონფიგურაცია; ახალი პროგრამული და სისტემური ტექნოლოგიების მოძიება და დანერგვა; SWIFT-ის სისტემის ახალი თაობის ქსელზე მიგრაციის საკითხების შესწავლა და მომსახურება; ეროვნული ბანკის საინფორმაციო ბაზის რეზერვირება; ეროვნულ ბანკსა და მის ფილიალებს შორის მაღალსიჩქარიანი ქსელის დანერგვა; ეროვნული ბანკის ცენტრალიზებული საბუღალტრო სისტემის (PACS) დასანერგავი ღონისძიებების განხორციელება. 2002 წელს გრძელდებოდა მუშაობა ბუღალტრული აღრიცხვის სრულყოფის მიმართულებით. „ეროვნული ბანკის შესახებ“ ორგანული კანონის ნნ-ე მუხლის შესაბამისად მომზადდა საქართველოს ეროვნული ბანკის 2001 წლის ფინანსური ანგარიშგება, რომლის შედგენა და აუდიტი ნიშანდობლივი იყო რამდენიმე თავისებურებით: პრაქტიკულად განხორციელდა ეროვნული ბანკის ორგანული კანონის ფინანსური დებულებებში შეტანილი ცვლილებები; დაინერგა ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტი (ბასს) 39; შეიცვალა გარეაუდიტორული ფირმა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით გარკვეულწილად შეიცვალა ფინანსური ანგარიშგების შედგენისა და წარდგენის ფორმატები.

„ეროვნული ბანკის შესახებ“ ორგანული კანონის ფინანსურ დებულებებში შეტანილი ცვლილების შედეგად, ეროვნული ბანკის წმინდა მოგების გამოანგარიშებისა და განაწილების პროცედურები სრულად შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს და საანგარიშო წელს არ გახდა მოგება-ზარალის 2 სახით წარდგენა. ბასს-39-ის მოთხოვნების შესაბამისად ფინანსური აქტივებისა და ვალდებულებების შეფასებისა და ასახვის საკითხი განხილულ იქნა გარე აუდიტორებთან და პრაქტიკულად განახორციელდა მათი კონსულტაციებითა და უშუალო მონაწილეობით. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო მთავრობისათვის მიცემული სესხების შეფასებასა და ასახვას, რაზედაც საერთაშორისო სავალუტო ფონდის 2001 წლის ოქტომბერ-ნოემბრის მისიებმა გამოთქვეს კონკრეტული შენიშვნა და ეროვნულ ბანკს შესთავაზეს რეკომენდაცია აღნიშნული საკითხის გარე აუდიტორებთან აუცილებლად შეთანხმების შესახებ. 2001 წლის ფინანსურ ანგარიშგებას აუდიტორულმა ფირმამ „არტურ ანდერსენმა“ მისცა „უპირობო დასკვნა“.

ბუღალტრული აღრიცხვის სრულყოფის უზრუნველსაყოფად, საანგარიშო პერიოდში მომზადდა მითითებები ეროვნული ბანკის ქალაქდებისა და მათზე ოპერაციების აღრიცხვის წესის შესახებ; დაიწყო მუშაობა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მისიების შეფასებების გათვალისწინებით ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების სამმართველოში შიდა კონტროლის მექანიზმების განსაზღვრის, შეფასებისა და სრულყოფის მიმართულებით.

მოკლე დასკვნები

1. ბანკში ბუღალტრული აღრიცხვა თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს მისი მატერიალური ქონების, ფულადი სახსრების, კრედიტების, ფონდების, ფასიანი ქალაქდების, შექმნილი რეზერვების მდგომარეობისა და მოძრაობის, აგრეთვე, შემოსავლებისა და ხარჯების, ფინანსური შედეგების შესახებ ფულადი გამოსატყულებით არსებული ინფორმაციის შეგროვების, რეგის-

ტრაციისა და განზოგადების მკაცრად ორგანიზებულ, მონესრიგულ პროცესს.

2. ფინანსური აღრიცხვა ბანკებში ეფუძნება ბუღალტრული აღრიცხვის საერთო ფუძემდებლურ წესებს, ყველა ოპერაციის ასახვას აქტიურ და პასიურ ანგარიშებში ორმაგი ჩანერის მეთოდით, აღრიცხვის უნიფიკაციას, ე.ი. ეკონომიკურად ერთგვაროვანი ოპერაციების განხორციელებისთვის ერთი და იმავე ანგარიშების გამოყენებას ყველა ბანკის მიერ. ბანკებში ბუღალტრული აღრიცხვის ორგანიზების მეთოდოლოგიური ცენტრია ქვეყნის მთავარი ბანკი, რომელიც კომერციულ ბანკებს უდგენს ანგარიშთა გეგმას და მათში ოპერაციების ასახვის წესს.

3. ბუღალტერია ბანკის დამოუკიდებელი სტრუქტურული ქვედანაყოფია და მას მთავარი ბუღალტერი ხელმძღვანელობს. ბანკის სიდიდიდან და სპეციალიზაციიდან, აგრეთვე, შესრულებული ოპერაციების მოცულობიდან გამომდინარე, შესაძლებელია სააღრიცხვო-ოპერაციული განყოფილებების ორგანიზაციისა და სტრუქტურის სხვადასხვა ვარიანტების შერჩევა. ბანკის ბუღალტრული ქვედანაყოფის სანიმუშო სტრუქტურა ასეთია:

ბანკის სააღრიცხვო-ოპერაციული ქვედანაყოფის შტატს შეადგენენ შემდეგი სპეციალისტები: მთავარი ბუღალტერი; პასუხისმგებელი შემსრულებლები; ოპერაციული ჯგუფის კონტროლიორი; ოპერაციონისტები; ოპერატორები.

4. ბანკებში აღრიცხვის საერთაშორისო პრინციპებზე გადასვლის განხორციელება მათი საქმიანობის რთულ პირობებში დაიწყო. 1990 წლიდან კომერციული ბანკები ექსპერიმენტის წესით შეუდგნენ ახალი ფინანსური ანგარიშების შედგენას და აღრიცხვის ახალ სტანდარტებზე გადასვლას.

ანგარიშთა ახალი გეგმის დამუშავების დროს გათვალისწინებული იყო საერთაშორისო ორგანიზაციების მოთხოვნები ფინანსური სტატისტიკის დარგში, აგრეთვე, ეკონომიკურ ურთიერთობათა ორგანიზაციის პრინციპების შეცვლა, ქვეყნის კომერციული ბანკების ფუნქციებისა და მათ მიერ შესრულებული ოპერაციებ-

ის წრის გაფართოება. შეიცვალა ანგარიშთა გეგმის საერთო სტრუქტურა, რომელსაც ახლა საფუძველად უდევს ეკონომიკური შინაარსით ერთგვაროვანი საბანკო ოპერაციების გამოყოფა განყოფილებებად.

5. ბანკის ბალანსი ფულადი გამოხატულებით ახასიათებს კომერციული ბანკების რესურსების მდგომარეობას, მათი ფორმირების წყაროებს და გამოყენების მიმართულებებს, აგრეთვე, ბანკების საქმიანობის ფინანსურ შედეგებს საანგარიშო პერიოდის დასაწყისში და ამ პერიოდის ბოლოს. ბანკის ბალანსი საბუღალტრო აღრიცხვის ძირითადი დოკუმენტია, რომელიც ანალიტიკური აღრიცხვის ყველა პირადი ანგარიშის ნაშთების ჯამს ასახავს მათი ნომრების ზრდის წესით. ბალანსის განყოფილებებში ისინი დაჯგუფებულია აღრიცხული ფულადი სახსრებისა და საბანკო ოპერაციების ეკონომიკური ერთგვაროვნების მიხედვით.

6. საბანკო ანგარიშგების ძირითადი დანიშნულებაა ბანკის საქმიანობის შესახებ სარწმუნო, სრული და ოპერატიული ეკონომიკური ინფორმაციის მოცემა. საბანკო ანგარიშგება გასაგები უნდა იყოს არსებული და პოტენციური ინვესტირებისა და კრედიტორებისათვის, წარმოდგენას აძლევდეს მათ მოსალოდნელ შემოსავლებთან დაკავშირებულ თანხებზე, დროსა და რისკებზე. შეიცავდეს ინფორმაციას მოზიდული რესურსების შემადგენლობასა და სახეობებზე, მათ განთავსებაზე, სესხებთან დაკავშირებული შესაძლო რისკების შემთხვევისთვის შექმნილი რეზერვების რაოდენობაზე და ა.შ.

7. წლიური ბუღალტრული ანგარიშის შესადგენად ბანკები საანგარიშო წლის ბოლოს ატარებენ აუცილებელ მოსამზადებელ სამუშაოს. ისინი, უპირველეს ყოვლისა, ინვენტარიზაციას უტარებენ საბალანსო და ბალანსგარეშე ანგარიშებზე რიცხულ მთელ ფულად სახსრებს, და ფასეულობებს, ძირითად საშუალებებს, სამეურნეო და სხვა მასალებს, ანგარიშსწორებებს. მოსამზადებელი მუშაობის მსვლელობაში ანალიზს უკეთებენ დებიტორ-კრედიტორულ დავალიანებას, აქტიურ ღონისძიებებს მიმართავენ

მათ დასაფარავად, არარეალური თანხები უნდა ჩამოინეროს ბალანსიდან და დაენეროს ზარალს. ანალიზი უტარდება საკრედიტო პორტფელს და მიიღება არარეალური სასესხო დავალიანების, აგრეთვე, ამ სესხებზე დარიცხული პროცენტების გამოვლენისა და დადგენილი წესით მათი ჩამონერის ღონისძიებები.

ტირმიენებისა და ძირითადი ცნებების ბანკმართვა

ანგარიში – განსაზღვრული ფორმით შედგენილი ცნობები, მონაცემები ორგანიზაციის, კომპანიის საქმიანობის შესახებ გარკვეული გასული პერიოდისათვის.

ანგარიშგება – სანარმოების, ორგანიზაციების მიერ თავიანთი საქმიანობის შესახებ ანგარიშების პერიოდულად შედგენა, რომლებიც წარედგინება სახელმწიფო ორგანოებს. კომერციული ბანკების ფინანსური ანგარიშგება მოიცავს საბალანსო ანგარიშგებას, ანგარიშგებას მოგებისა და ნაგების შესახებ, ცალკეულ ანგარიშგებას. ერთად აღებული ყველა ანგარიში სრულ წარმოდგენას გვაძლევს კომერციული ბანკის რეალურ ფინანსურ მდგომარეობაზე.

ანგარიშთა გეგმა – მონესრიგებული, ორგანიზებული ბუღალტრული ანგარიშების სისტემა, ერთობლიობა.

ანგარიშსწორების ანგარიში – ანგარიში, რომელსაც ბანკები უხდიან დამოუკიდებელი ბალანსის მქონე იურიდიულ პირებს (სანარმოებს, ორგანიზაციებს, დანესებულებებს) იმისათვის, რომ შეინახონ ფულადი სახსრები და განახორციელონ ანგარიშსწორება სხვა იურიდიულ და ფიზიკურ პირებთან.

ანგარიშსწორების სუბანგარიში – ანგარიში, რომელიც იხსნება ფულადი რესურსების (ამონაგების) აკუმულაციის მიზნით ბანკის დანესებულებებში იმ სამეურნეო სანარმოებისათვის, რომლებსაც აქვთ ქვედანაყოფები ან ფილიალები სხვა დასახლებულ პუნქტებში და რომლებიც არ შედიან ბანკის დანესებულებების მოქმედების რაიონში, სადაც გახსნილია ძირითადი ანგარიშსწორების ანგარიში. დადგენილ ვადებში სახსრები სუბანგარიშე-

ბიდან გადაირიცხება ძირითადი ანგარიშსწორების ანგარიშზე.

აქტიური ანგარიშები – ბანკის მიერ თავისი ფინანსური რესურსების განლაგება ბრუნვაში გაშვებისა და მოგების მიღების მიზნით. მათზე აღირიცხება რესურსების შემადგენლობა და უჩვენებს მათ განთავსებას.

აქტიურ-პასიური ანგარიშებით ძირითადად აღირიცხება სხვა ბანკებთან მოცემული ბანკის ანგარიშსწორებასთან დაკავშირებული ოპერაციები (მათ შორის უცხოურ ბანკებთან), საანგარიშსწორებო ოპერაციები კლიენტებთან, მენაბრებებთან და სხვა კრედიტორებთან.

ბალანსი – ეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, გამოხატული ფულადი ფორმით, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ მოვლენას მისი მხარეების შედარების ან დაპირისპირების გზით; განახსვავებენ საგადასახდელო, სავაჭრო, საქონლისა და მომსახურების, ფინანსური ოპერაციების და ა.შ. ბალანსებს.

ბუღალტრული ანგარიში – ბუღალტრული აღრიცხვის ჩანანერების ერთობლიობა, რომლებშიც ფიქსირებულია იმ სანარმოს – ფირმის გარკვეული სახეობის ფულადი სახსრების მოძრაობა, რომლებსაც აქვთ ერთნაირი ბუნება ან მიღების, გამოყენების ერთიანი მიმართულება.

ეროვნული ანგარიშები – ანგარიშები, რომლებიც მოიცავს ეროვნული შემოსავლის წყაროებს, მონაცემებს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში წარმოების, ფასების, სხვადასხვა სახის საქონლის შესაძენი ხარჯების შესახებ. ამ მონაცემების საფუძველზე გაანგარიშება ქვეყნის ეროვნული შემოსავალი, გამოვლინდება ეკონომიკური საქმიანობისა და მისი შედეგების საერთო სურათი.

კონტრაბალანსი – ცხრილი, რომელიც შედგენილია საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემების საფუძველზე საბუღალტრო ბალანსის შემონმებისა და ანალიზისათვის.

კრებსითი ბალანსი – განმაზოგადებელი ბალანსი, საბალანსო ანგარიშგება, რომელიც ცალკეული სახეობის დანახარჯების, რესურსების, შემოსავლებისა და დანახარჯების წყაროების მიხედვით აერთიანებს კერძო ბალანსებს.

მონიტორინგი – ეკონომიკური ობიექტისადმი უწყვეტი მეთვა-

ლყურეობა, მათი საქმიანობის ანალიზი, როგორც მართვის შემადგენელი ნაწილი.

პასიურ ანგარიშებზე აისახება ბანკების რესურსების ფორმირების წყაროები (ბანკის ფონდები და მოგება, ბიუჯეტის შემოსავლები, სახსრების ნაშთები საანგარიშსწორებო და მიმდინარე ანგარიშებზე, დეპოზიტებში, ანგარიშსწორების ანგარიშზე არსებული თანხები, კრედიტორული დავალიანება და ა.შ.).

საბანკო კონტროლი – ბანკის კონტროლი გაცემული კრედიტების მიზნობრივ გამოყენებაზე ან გადახდისუუნარო მოვალის მიერ სახსრების ხარჯვაზე მანამ, სანამ იგი გაკოტრებულად გამოცხადდება; კომერციული ბანკების საქმიანობაზე ცენტრალური ბანკის კონტროლი.

საკორესპონდენტო ანგარიში – საბანკო ანგარიში, რომელშიც აისახება ერთი საკრედიტო დანესებულების მიერ წარმოებული ანგარიშსწორება მეორეს დავალებით და ანგარიშზე საკორესპონდენტო ხელშეკრულების საფუძველზე.

საჯარო ანგარიშგება – საწარმოს (ფირმის), კომპანიის ღია ბუღალტრული ანგარიშგება.

სტორნო – შეცდომების გასწორების წესი საბუღალტრო აღრიცხვაში; შეცდომით შეტანილ ოპერაციას ხელმეორედ ჩანერგნ წითელი მელნით და ამორიცხავენ ანგარიშის ჯამობრივი თანხიდან.

ტრანსდორტი – ბანკის გზავნილი ან წერილობითი ბრძანება თავისი კორესპონდენტისადმი ბრძანებაში მითითებული პირის სახელზე გარკვეული თანხის გაცემის შესახებ.

ყადაღა – აკრძალვა ან შეზღუდვა, დანესებული სახელმწიფო ორგანოების მიერ რაიმე ქონების გამოყენებაზე ან განკარგვაზე; კონფისკაციის მოხდენა, ჩამორთმევა.

? კითხვაჲი და დავალებაჲი დაგოუკიდეგალი მუგაოვისათვის

1. განმარტეთ ბანკის ბალანსი.
2. რა საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები ახასიათებს ბანკ-

ის ბალანსს სხვა იურიდიული პირების ბალანსისაგან?

3. ჩამოაყალიბეთ ბანკის აქტიური, პასიური და აქტიურ-პასიური ანგარიშების დამახასიათებელი ნიშნები.

4. განსაზღვრეთ ბანკებში ბუღალტრული აღრიცხვისა და სააღრიცხვო-ოპერაციული მუშაობის არსი და დანიშნულება.

5. ჩამოაყალიბეთ სააღრიცხვო-ოპერაციული სექტორის სტრუქტურა.

6. როდიდან მიიღეს ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა ახალი გეგმა და რამ გამოიწვია საქართველოში მისი დანერგვა?

7. განმარტეთ ბანკის ბალანსის საბალანსო და გარეგანობის ანგარიშები.

8. რას ნიშნავს საბალანსო ანგარიშებზე ორმაგი ჩანერის სისტემა?

9. ჩამოაყალიბეთ საბუღალტრო აღრიცხვის ორგანიზაციისა და წარმართვის საერთაშორისო პრინციპები.

10. რა პრინციპები უდევს საფუძვლად ანგარიშთა გეგმის ფორმირებას?

11. დაახასიათეთ კლიენტების პირადი ანგარიშების აგების სქემა.

რეკომენდებული ლიტერატურა

საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმა და მისი გამოყენების ინსტრუქცია. საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 2000.

კომერციული ბანკის საქმიანობის ზედამხედველობა-რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო. საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 1999.

საქართველოს ეროვნული ბანკი. წლიური ანგარიში. 2002.

საქართველოს ეროვნული ბანკი. წლიური ანგარიში. 2001.

საქართველოს საბანკო კანონმდებლობა. საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 2002.

Алборов Р.А. Выбор Учетной политики предприятия М.: ДИС, 1997.
Андросов А.М. Бухгалтерский учет и отчетность в банке. М.: Менатеп-Информ, 1994.

Банковское дело. Управление и технологии. Под ред. проф. А.М. Тавасиева. М., ЮНИТИ-ДАНА, 2001.

Бор М. З. Артемова Л.В., Назарова А.Г. и др. Практический курс бухучета в современном банке. Под. ред. Бора М.З.: АО "ДИС", 1996.

Вулфел Ч. Энциклопедия банковского дела и финансов. М.: Корпорация Федоров. 2000.

Горина С.А., Бухгалтерский учет в банке. М.: ПРИОР, 1995.

Шерemet А.Д., Щербакова Г.Н. Финансовый анализ в коммерческом банке. М.: Финансы и статистика, 2000.

Ширинская З. Г. Нестерова Т.Н., Соколинская Н.Э. Бухгалтерский учет и операционная техника в банках. М.: "Перспектива": ИНФРА - М., 1998.

Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга. М.: Финансы и статистика, 1997.

რედაქციის თავე. კონტროლი და აუდიტი კომერციულ ბანკებში

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

- 22.1. ბანკის საქმიანობის შიდა კონტროლის სისტემა
- 22.2. შიდა კონტროლის ორგანიზაცია: ცენტრალური ბანკის ვერსია
- 22.3. შიდასაბანკო კონტროლი და მისი სახეები
- 22.4. მიმდინარე კონტროლის ორგანიზაცია ბანკში
- 22.5. მომდევნო კონტროლი და მისი ჩატარების ხერხები
- 22.6. შიდა და გარე აუდიტი: მიზნები, ამოცანები და ბანკში მისი ორგანიზაციის თავისებურებები
- 22.7. საბანკო რეიტინგის სისტემა

დანართი 22.1. დებულება კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული საქმიანობის მოთხოვნების შესახებ

დანართი 22.2. კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული საქმიანობის მოთხოვნების შესახებ დებულება

მოკლე დასკვნები

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაობისათვის რეკომენდირებული ლიტერატურა

ტერმინები და ძირითადი ცნებები

ადმინისტრატორი

აუდიტი

აუდიტორები

აქტი

გადახდისუნარიანობა

დერივატივი

ინსაიდერი

კონტროლი

კონტროლიორი

კონტროლი დოკუმენტური

კონტროლი პარამეტრული

მაკონტროლებელი პირი

ნიუ-იორკის საკლირინგო პალა-

ტების ასოციაცია

სასინჯი კოდი

სვიფტი

ტელექსი

ფედერაციური

ჩიპსი

22.1. ბანკის საქმიანობის შიდა კონტროლის სისტემა

საბანკო კონტროლი (თვითკონტროლი) ბანკის მიერ განხორციელებული ისეთი ზედამხედველობაა, რომელიც საკუთარი თავისკენაა მიმართული. ქვემოთ მოგვყავს რამდენიმე ამონაწერი ბაზელის საბანკო რეგულირების კომიტეტის ცნობილი წერილიდან „საბანკო საქმიანობაზე ეფექტიანი ზედამხედველობის საბაზო პრინციპები“ (ბაზელი, 1997 წ.). თუ ტექსტში სიტყვა „ზედამხედველობა“ „კონტროლით“ შევცვლით და მოვახდენთ მასშტაბების კორექტირებას, მივიღებთ პირველ სწორ ნარმოდგენას შიდასაბანკო კონტროლის დანიშნულებაზე.

საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობაზე ეფექტიანი ზედამხედველობა განუყოფელი კომპონენტია ეკონომიკისა, რომელშიც საბანკო სისტემა მთავარ როლს თამაშობს. მისი ეს როლი მდგომარეობს ანგარიშსწორებათა განხორციელებაში, ფულადი დანაზოგების მობილიზებასა და განაწილებაში. ზედამხედველობამ უნდა უზრუნველყოს საბანკო ოპერაციების ჯეროვნად შესრულება და საიმედოობა და თვალი ადვენოს იმას, რომ ბანკების კაპიტალი და რეზერვები საკმარისი იყოს მათ მიერ დაკავებული სარისკო პოზიციების მხარდასაჭერად. მკაცრი და ეფექტიანი საბანკო ზედამხედველობა ემსახურება საერთო კეთილდღეობას, რომელიც მიღწეული ვერ იქნება მხოლოდ და მხოლოდ საბაზრო ბერკეტების დახმარებით, და ეფექტიან მაკროეკონომიკურ პოლიტიკასთან ერთად ნებისმიერ ქვეყანაში ფინანსური სტაბილურობის უმნიშვნელოვანესი პირობაა. ეფექტიანი საბანკო ზედამხედველობის ღირებულება საკმაოდ მაღალია, მაგრამ მისი უქონლობისათვის კიდევ უფრო მაღალი ფასის გაღება ხდება საჭირო.

ზედამხედველობის მთავარი მიზანია ფინანსურ სისტემაში სტაბილურობისა და ნდობის ატმოსფეროს შენარჩუნება, რაც მუდამარეებისა და სხვა კრედიტორებისთვის დანაკარგების რისკის მინიმიზაციას უზრუნველყოფს.

ზედამხედველობის ორგანოები ხელს უწყობდნენ საბაზრო დისციპლინის დაცვას კვალიფიციური ხელმძღვანელობის, აგრეთვე საბაზრო კარგახსნილობისა და კონტროლის სტიმულირების გზით.

თავიანთი ფუნქციების წარმატებით შესრულების მიზნით ზედამხედველობის ორგანოებს უნდა გააჩნდეთ ოპერატიული დამოუკიდებლობა, შესაბამისი ინფორმაციის შეგროვების შესაძლებლობა როგორც დაკვირვებების, ისე ადგილებზე შემოწმებების მეშვეობით, აგრეთვე, თავიანთი გადაწყვეტილებებისთვის სავალდებულო ხასიათის მინიჭების უფლებამოსილება.

საბანკო ზედამხედველობის ორგანოებს კარგად უნდა ჰქონდეთ წარმოდგენილი საბანკო საქმიანობის არსი და შეძლებისდაგვარად აღწევდნენ იმას, რომ ბანკები კვალიფიციურად მართავდნენ მათ მიერ ნაკისრ რისკებს. ეფექტიანი ზედამხედველობა მოითხოვს იმას, რომ ბანკების მიერ ნაკისრი რისკები ფასდებოდეს, და ზედამხედველობის ხასიათი ამ შეფასებებს შეესაბამებოდეს. ზედამხედველობის ორგანოები დარწმუნებული უნდა იყვნენ იმაში, რომ ბანკი ფლობს მის მიერ ნაკისრი რისკების შესაბამის რესურსებს, კერძოდ, საკმარის კაპიტალს, კვალიფიციურ ხელმძღვანელობას, კონტროლისა და აღრიცხვის ეფექტიან სისტემებს.

ზედამხედველობა ხელს უნდა უწყობდეს ეფექტიანი და კონკურენტული საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებას, რომელიც შეესაბამება მისაღები ფასებით შემოთავაზებულ ფინანსურ მომსახურებაზე საზოგადოების მოთხოვნილებებს.

ზედამხედველობას არ შეუძლია და ვალდებულიც არა იძლეოდეს იმის გარანტიებს, რომ ბანკები არ გაკოტრდება.

კონტროლის სისტემა ბანკში: ძირითადი მოთხოვნები. აქაც გამოვიყენოთ ბაზელის კომიტეტის 1998 წლის მოხსენება: „საკრედიტო ორგანიზაციებში შიდა კონტროლის სისტემების ფუნქციონირების ძირითადი საფუძვლები“ (დოკუმენტი მოგვყავს შემოკლებული სახით).

I. თემატიკის აქტუალურობა

1. ბაზელის კომიტეტი სწავლობდა იმ პრობლემებს, რომლებსაც ბანკები აწყდებოდნენ ბოლო დროს. ეს მიზნად ისახავდა შიდა კონტროლის განხორციელებაში არსებული ხარვეზების ძირითადი წყაროების გამოვლენას. გამოვლენილი პრობლემების ანალიზი ადასტურებს იმის დიდ მნიშვნელობას, რომ ბანკების ხელმძღვანელობა, შიდა და გარე აუდიტორები, აგრეთვე ის პირები, რომლებიც

ზედამხედველობას ახორციელებენ, მეტ ყურადღებას უნდა უთმობდნენ შიდა კონტროლის სისტემების განმტკიცებას და მათი ეფექტიანობის მუდმივად შეფასებას. შიდა კონტროლის სისტეს შეუძლია მნიშვნელოვანი ზარალი მოუტანოს ბანკს.

2. საბანკო კონტროლის სფეროში მომხდარი ის ჩავარდნები, რომლებიც მძიმე მდგომარეობაში აგდებენ ბანკებს, შეგვიძლია 5 კატეგორიად დავაჯგუფოთ:

- ადმინისტრაციული ზედამხედველობისა და ანგარიშგების უკმარისობა, აგრეთვე კონტროლის მყარი ტრადიციების შექმნის უუნარობა;

- ზოგიერთი სახის საბანკო საქმიანობის რისკის ნაკლებად გაგება და შეფასება;

- კონტროლის მთავარი სტრუქტურებისა და სახეების უქონლობა ან მათი არაეფექტიანობა;

- ბანკის მართვის სხვადასხვა დონეებს შორის ინფორმაციის გადაცემის ნაკლოვანებები;

- აუდიტური შემოწმებებისა და მონიტორინგის არასაკმარისი ან არაეფექტიანი პროგრამები.

3. სახელდობრ, ბანკის საბჭოს და უფროსი თანამდებობის პირებს ეკისრებათ პასუხისმგებლობა ბანკში შიდა კონტროლის საკმარისი ზომების დანერგვაზე და ისეთი ვითარების შექმნაზე, რომლის დროსაც თანამშრომლები აცნობიერებენ და ასრულებენ თავიანთ მოვალეობებს ამ დარგში.

II. შიდა კონტროლის საერთო საფუძვლები მიზნები და დანიშნულება

4. შიდა კონტროლი არის პროცესი, რომელსაც ახორციელებენ საბჭო, უფროსი თანამდებობრივი პირები და ყველა დონის თანამშრომლები. ესაა არა მხოლოდ გარკვეულ მომენტში შესრულებული პროცედურა ან პოლიტიკა, არამედ ისეთი პროცესი, რომელიც მუდმივად ხორციელდება ბანკის ყველა დონეზე. საბჭო და უფროსი თანამდებობრივი პირები პასუხს აგებენ შესაბამისი ტრადიციების ჩამოყალიბებაზე შიდა კონტროლის ეფექტიანი ღონისძიებების შესრულებისათვის ხელშეწყობის მიზნით, აგრეთვე მისი ქმედითობის მონიტორინგზე. მაგრამ ამ პროცესში ორგანიზაციის თი-

თოეული თანამშრომელი უნდა მონაწილეობდეს.

შიდა კონტროლის მთავარი მიზნები ასე შეგვიძლია დავაჯგუფოთ:

- განხორციელებული ოპერაციების ეფექტიანობა და ქმედითობა;

- ფინანსური და მმართველური ინფორმაციის სარწმუნოობა, სისრულე და თავისდროულობა;

- კანონმდებლობისა და ნორმატიული აქტების დაცვა.

5. შიდა კონტროლი მიმართული უნდა იყოს ბანკის მიერ განხორციელებული ოპერაციების ეფექტიანობისა და ქმედითობის უზრუნველყოფისკენ საკუთარი აქტივებისა და სხვა რესურსების გამოყენებით, აგრეთვე დანაკარგებისგან ბანკის დაცვისკენ. შიდა კონტროლის პროცესი ხელს უნდა უწყობდეს იმას, რომ ორგანიზაციის ყველა მუშაკი ეფექტიანად და კეთილსინდისიერად მოქმედებდეს დასმული ამოცანების მისაღწევად, არ ინვესტირებს გაუთვალისწინებელ ან გაუმართლებელ ხარჯებს და არ აყენებდეს სხვა ინტერესებს (თანამშრომელთა, პარტნიორთა ან კლიენტთა ინტერესებს) ბანკის ინტერესებზე მაღლა.

6. საინფორმაციო ამოცანები უკავშირდება გადაწყვეტილებების მისაღებად საჭირო დროული, სარწმუნო და არსებითად მნიშვნელოვანი ცნობების მომზადებას. ისინი უკავშირდება, აგრეთვე, სარწმუნო წლიურ და სხვა ანგარიშგებაზე ფინანსური მონაცემების გაშიფვრაზე არსებულ მოთხოვნილებას, ანგარიშგებათა გადაცემას ზედამხედველობის მონაწილეებისათვის, ზედამხედველობის ორგანოების წარმომადგენლებისთვის და სხვა გარეშე მხარეებისათვის. ინფორმაცია თავისი ხარისხითა და მოცულობით საკმარისი უნდა იყოს იმისათვის, რომ მისით მოსარგებლეებს შეეძლოთ გადაწყვეტილების მიღება ამ ინფორმაციაზე დაყრდნობით. ფინანსური ანგარიშგების მიმართ ტერმინი „სარწმუნოობა“ იმას ნიშნავს, რომ იგი შედგენილია გასაგებად და აღრიცხვის საყოველთაოდ მიღებული, ნათლად ჩამოყალიბებული პრინციპებისა და წესების გამოყენებით.

7. დადგენილი ნორმატივებისა და პროცედურების დაცვა იქითკენაა მიმართული, რომ საბანკო საქმიანობის მსვლელობაში უზრუნველყოფილი იყოს კანონმდებლობისა და რეგულირება-

ის ნესების, ზედამხედველობის ორგანოების, აგრეთვე თვით საკრედიტო ორგანიზაციების პოლიტიკისა და პროცედურების მოთხოვნების შესრულება. ამის შესრულება საჭიროა ბანკის კანონიერი უფლებებისა და მისი რეპუტაციის დასაცავად.

III. შიდა კონტროლის ძირითადი ელემენტები

8. შიდა კონტროლის პროცესმა, რომელიც შეცდომებისა და თაღლითობის ან სახსრების არაჯეროვნად გამოყენების თავიდან აცილების მექანიზმია, შეიძინა ყოვლისმომცველი ხასიათი, მოიცვა ყველა რისკი, რომელსაც საკრედიტო ორგანიზაცია აწყდება. შიდა კონტროლის რაციონალურად ორგანიზებულ პროცესს კრიტიკულად დიდი მნიშვნელობა აქვს ბანკის იმ უნარის უზრუნველყოფაში, რომ იგი ასრულებდეს თავის საწესდებო მიზნებს და ინარჩუნებდეს ფინანსურ მდგრადობას.

9. შიდა კონტროლი შედგება ურთიერთდაკავშირებული 5 ელემენტისგან:

● ადმინისტრაციული ზედამხედველობა და კონტროლის ტრადიციები;

● რისკების გამოვლენა და შეფასება;

● მოვალეობების კონტროლი და გამიჯვნა;

● ინფორმაცია და კავშირი;

● მონიტორინგი და ხარვეზების აღმოფხვრა.

A. ადმინისტრაციული ზედამხედველობა და კონტროლის ტრადიციები

1. ბანკის საბჭო (დირექტორთა საბჭო).

პრინციპი 1. საბჭო პასუხისმგებელია საოპერაციო საქმიანობის საერთო სტრატეგიისა და ბანკის პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს მიმართულებათა დამტკიცებასა და პერიოდულად გადასინჯვაზე, იმ ძირითადი რისკების შესწავლაზე, რომელსაც ბანკი აწყდება, რისკების მისაღები დონეების დანუსებაზე და უფროსი თანამდებობრივი პირების მიერ იმ ზომების მიღების აუცილებლობაზე, რომელიც რისკების იდენტიფიცირების, გაზომვის, თვალის დევნების და გაკონტროლებისთვისაა საჭირო; ორგანიზაციული სტრუქტურის დამტკიცებაზე, აგრეთვე, უფროსი თანამდებობრივი პირების მხრიდან შიდა კონტროლის ეფექ-

შეფასების იმ მაჩვენებლებისა და კოეფიციენტების გამოყენების შესაძლებლობას, რომელსაც წარმატებით იყენებენ საზღვარგარეთის საბანკო პრაქტიკაში.

მეოთხე – მონაცემების გადაცემის საშუალებათა, ტელეკომუნიკაციებისა და ყალბი დოკუმენტების შეღწევისგან საბანკო ინფორმაციის დაცვის ტექნიკური აღჭურვის არასაკმარისი დონე, საბანკო უსაფრთხოების საერთო დაბალი დონე, მათ შორის – კომპიუტერული უსაფრთხოებისა. ამას უკავშირდება საბანკო საიდუმლოებების შენახვაში ზოგიერთი ბანკის უუნარობა, მაშინ, როდესაც საბანკო ბიზნესი განვითარებას მოითხოვს (დასავლეთის სტატისტიკის თანახმად, საბანკო სფეროში დანაშაულის 60%-ს ბანკის პერსონალი იღენს).

მეხუთე – ზოგიერთი აუდიტური ფირმის არასაკმარისი პროფესიონალიზმი ბულალტრული აღრიცხვის სფეროში, შემომგების ხარისხზე მათი პასუხისმგებლობის საერთო დონე.

საბანკო ინფრასტრუქტურამ უნდა მოიცვას კვალიფიკაციური აუდიტი, რომელიც არა მარტო დაადასტურებს ბანკის ანგარიშგებას, არამედ შეაფასებს კიდევ მისი ხელმძღვანელობის, მენეჯმენტის ხარისხს რისკების, ლიკვიდობის, შემოსავლიანობის და ა. შ. ანალიზის საფუძველზე. აქვე უნდა შედიოდეს კვალიფიციური სამსახური, გირაოს რეგისტრაციის სააგენტო, რათა თავიდან იქნას აცილებული მათი ორმაგი და მრავალჯერადი გამოყენება.

როგორც ვხედავთ, ბანკებში აღრიცხვის საერთაშორისო პრინციპებზე გადასვლის განხორციელება მათი საქმიანობის რთულ პირობებში დაიწყო. 1990 წლიდან კომერციული ბანკები ექსპერიმენტის წესით შეუდგნენ ახალი ფინანსური ანგარიშების შედგენას და აღრიცხვის ახალ სტანდარტებზე გადასვლას.

ანგარიშთა ახალი გეგმის დამუშავების დროს გათვალისწინებული იყო საერთაშორისო ორგანიზაციების მოთხოვნები ფინანსური სტატისტიკის დარგში, აგრეთვე, ეკონომიკურ ურთიერთობათა ორგანიზაციის პრინციპების შეცვლა, ქვეყნის კომერციული ბანკების ფუნქციებისა და მათ მიერ შესრულებული ოპერაციების წრის გაფართოება. შეიცვალა ანგარიშთა გეგმის

საერთო სტრუქტურა, რომელსაც ახლა საფუძვლად უდევს ეკონომიკური შინაარსით ერთგვაროვანი საბანკო ოპერაციების გამოყოფა განყოფილებებად.

ანგარიშთა გეგმის ფორმირებას საფუძვლად დაედო შემდეგი პრინციპები:

1. ანგარიშების დანაწილება აქტიურ და პასიურ ანგარიშებად და აქტიურ-პასიური ანგარიშების გამოყენებაზე უარის თქმა. იმ ოპერაციების ასახვის მიზნით, რომლებზეც შესაძლებელია ან დებეტური, ან კრედიტული სალდოს წარმოქმნა, ანგარიშთა გეგმაში გათვალისწინებულია ორი დანყვილებული ანგარიშის გახსნა: აქტიურის და პასიურის. საოპერაციო დღის დასაწყისში ასეთ ანგარიშებზე ოპერაციები იმ ანგარიშებში აისახება, რომლებსაც ნაშთი აქვთ წინა დღის შედეგების მიხედვით. არ შეიძლება დაუშვათ დღის ბოლოს დებეტური სალდოს (ოვერდრაფტის) წარმოქმნა პასიურ ანგარიშზე ან კრედიტული სალდოსი - აქტიურ ანგარიშზე.

2. საბუღალტრო აღრიცხვის ანგარიშების ნომრების აგების ორდონიანი სისტემა. ბალანსზე ხსნიან პირველი რიგის ანგარიშებს, რომლებსაც სამნიშნა ნომერი აქვთ. ეს ანგარიშები წარმოადგენს სინთეზური აღრიცხვის იარაღს, რადგანაც მათში ბანკის ოპერაციები გამსხვილებული სახით აისახება. ოპერაციების აღრიცხვის დეტალიზაციის მიზნით პირველი რიგის ანგარიშებს უხსნიან მეორე რიგის ანგარიშებს, რომელთაც ხუთნიშნა ნომრებს აკუთვნებენ.

3. აქტიური და პასური ოპერაციების ერთიანი დროითი სტრუქტურა მათი გატარების ვადების მიხედვით. საკრედიტო ორგანიზაციის ბალანსში აქტიური და პასიური ოპერაციების ასახვის დროს მისი ლიკვიდობის უზრუნველყოფის ოპერატიული კონტროლის მიზნით იყენებენ, - სადაც ეს აუცილებელია, - მეორე რიგის ანგარიშების ერთიან სტრუქტურას მოზიდვისა და განთავსების ვადების მიხედვით:

- მოთხოვნამდე;
- 1 დღის ვადით;

ლად გვიჩვენებს ანგარიშგების წესს დელეგირებული მოვალეობებისა და უფლებამოსილებათა ფარგლებში და მთელი ორგანიზაციის მასშტაბით კავშირის უზრუნველყოფის ეფექტიანი საშუალებაა. მოვალეობებისა და პასუხისმგებლობის განაწილების საფუძველზე აუცილებელია ანგარიშგების წესში შეუთანხმებლობის თავიდან აცილების მიღწევა და მმართველობის კონტროლის ეფექტიანობის უზრუნველყოფა ბანკის ყველა დონეზე და მისი საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში.

15. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება უფროსი თანამდებობრივი პირების მიერ იმ ღონისძიებათა გამოყენებას, რომლებიც უზრუნველყოფენ ამ საქმიანობაში აუცილებელი გამოცდილებისა და ჩვევების მქონე კვალიფიციური პერსონალის მონაწილეობას. კონტროლის ფუნქციის შემსრულებელი თანამშრომლები სათანადო ანაზღაურებას უნდა იღებდნენ. საჭიროა პერსონალის პროფესიული მომზადებისა და ჩვევების დონის რეგულარულად ამაღლება. უფროსი თანამდებობრივი პირები უნდა აწესებდნენ თანამშრომელთა მატერიალური დაჯილდოებისა და დანინაურების სისტემას, რათა სტიმული მიეცეს ქცევის მოთხოვნილი ნორმების დაცვას და მინიმუმამდე იქნას დაყვანილი ის სტიმულები, რომლებიც შიდა კონტროლის მექანიზმების უგულვებელყოფისკენ ან მათი დაცვისგან თავის არიდებისკენ უბიძგებს პერსონალს.

3. კონტროლის ტრადიციები

პრინციპი 3. საბჭო და უფროსი თანამდებობრივი პირები პასუხს აგებენ მოვალეობათა კეთილსინდისიერად შესრულების მაღალი ეთიკური სტანდარტების ჩამოყალიბებისთვის ხელშეწყობაზე და ორგანიზაციის ფარგლებში იმგვარი ტრადიციების დამკვიდრებაზე, რომლებიც ხაზს უსვამს და ყველა დონის თანამშრომელს უჩვენებს შიდა კონტროლის ღონისძიებათა მნიშვნელობას. ყველა თანამშრომელს კარგად უნდა ესმოდეს თავისი როლი და მონაწილეობდეს შიდა კონტროლის პროცესში.

16. შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემის არსებითად მნიშვნელოვანი ელემენტია კონტროლის მტკიცედ ფუნქციონირებული ტრადიციები. საბჭო და უფროსი თანამდებობრივი პირები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას უნდა ანიჭებდნენ შიდა კონტროლს. აქვე

შედის ის ეთიკური ასპექტებიც, რომლებსაც ხელმძღვანელობა ავლენს გარიგებების დადებისას, როგორც თვით ორგანიზაციაში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დაკავებული პოზიციითა და მოქმედებებით საბჭოს წევრები და უფროსი თანამდებობრივი პირები გავლენას ახდენენ ბანკში საქმიან კეთილსინდისიერებაზე, ქცევის ეთიკურ ნორმებზე და კულტურის სხვა ასპექტებზე.

17. შიდა კონტროლი ამა თუ იმ ზომით ბანკის თითოეული თანამშრომლის პასუხისმგებლობის საგანია. თითქმის ყველა მუშაკი ან შიდა კონტროლის სისტემაში გამოყენებული ინფორმაციის წყაროა, ან ისეთ მოქმედებას მიმართავს, რომელიც კონტროლის განხორციელებისთვისაა საჭირო. შიდა კონტროლის საიმედო სტრუქტურის არსებითი ელემენტია ყველა თანამშრომლის მიერ იმის აუცილებლობის აღიარება, რომ მათ ეფექტიანად შეასრულონ თავიანთი მოვალეობები და მართვის შესაბამის დონეს აცნობონ საოპერაციო საქმიანობის ნებისმიერი პრობლემა, ქცევის კოდექსის დარღვევის ყოველი შემთხვევა, დადგენილი ნორმების სხვა დარღვევები და ნებისმიერი შემჩნეული კანონსაწინააღმდეგო მოქმედება. ამის მიღწევა მაშინაა ყველაზე ადვილი, როდესაც საოპერაციო პროცედურები მკაფიო წერილობით ინსტრუქციებშია გადმოცემული და დაყვანილია ყველა მათგანამდე, ვისაც იგი ეხება. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის მიღწევას, რომ ბანკის ყველა თანამშრომელს კარგად ესმოდეს შიდა კონტროლის მნიშვნელობა და აქტიურად მონაწილეობდეს ამ პროცესში.

18. ეთიკური ნორმების განმტკიცებისას საკრედიტო ორგანიზაციები უნდა გაურბოდნენ ისეთ ზომებსა და პრაქტიკულ ნაბიჯებს, რომლებსაც უნებლიედ შეუძლიათ წაახალისონ შეუფერებელი მოქმედებები ან შექმნან მათი ჩადენისკენ მიდრეკილება. ასეთი ზომები და ნაბიჯები შეიძლება მოიცავდეს, მაგალითად, მუშაობის ზოგიერთი მაჩვენებლის ან საოპერაციო საქმიანობის სხვა შედეგების მიღწევისთვის მეტისმეტ მონდომებას, განსაკუთრებით – მოკლევადიანი მიზნების რეალიზაციის დროს, რომლის დროსაც ხდება უფრო გრძელვადიანი ხასიათის რისკების უგულვებელყოფა; მათერიალური ანაზღაურების ისეთ სისტემებს, რომლებიც ზედმეტადაა ორიენტირებული საქმიანობის მოკლევადიან მაჩვენებლებზე; მოვალეობათა არაეფექტიანად გამიჯვნას და კონტროლის სხვა ღონისძ-

იებებს, რომლებსაც შეუძლიათ ხელი შეუწყონ რესურსების ბოროტად გამოყენებას ან მუშაობის არაადამაკმაყოფილებელ შედეგებზე წაყრუებას, აგრეთვე, შეუფერებელი საქციელისათვის არასაკმარის ან, პირიქით, მეტისმეტად მკაცრ ზომებს.

19. მართალია, შიდა კონტროლის მყარი ტრადიციები თავისი მიზნების მიღწევის გარანტიებს არ აძლევს ორგანიზაციას, მაგრამ ამ ტრადიციების უქონლობა უფრო სავარაუდოს ხდის შეუმჩნეველ შეცდომებსა და არაეთიკური მოქმედებების ჩადენას.

ბ. რისკების გამოვლენა და შეფასება

პრინციპი 4. შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემა გულისხმობს იმ რისკების მუდმივად გამოვლენასა და შეფასებას, რომლებშიც შეიძლება უარყოფითად აისახოს ბანკის მიერ დასახული მიზნების მიღწევაზე. შეფასებამ უნდა მოიცვას ყველა რისკი, რომელსაც ბანკი აწყდება. ამ დროს შესაძლოა აუცილებელი გახდეს შიდა კონტროლის ღონისძიებათა გადასინჯვა, რათა სათანადოდ იქნას გათვალისწინებული ნებისმიერი ახალი ან წინათ გაუკონტროლებელი რისკი.

20. აუცილებელია, რომ რისკების გამოვლენა და შეფასება მუდმივად ხდებოდეს. შიდა კონტროლის პოზიციიდან, რისკების შეფასების დროს უნდა გამოვლინდეს და შეფასდეს ყველა შიდა და გარე ფაქტორი, რომლებიც შეიძლება უარყოფითად მოქმედებდეს საკრედიტო ორგანიზაციის ფუნქციონირებასთან, ინფორმაციულ უზრუნველყოფასა და დაწესებულ მოთხოვნათა დაცვასთან დაკავშირებული ამოცანების შესრულებაზე. ამ პროცესმა უნდა მოიცვას ყველა რისკი, რომელსაც კი ბანკი აწყდება, და იგი უნდა განხორციელდეს მისი ორგანიზაციული სტრუქტურის ყველა დონეზე. იგი განსხვავდება რისკების მართვის პროცესისგან, რომელიც, როგორც წესი, უფრო მეტად საოპერაციო საქმიანობის იმ მთავარი სტრატეგიული მიმართულებების ანალიზზეა კონცენტრირებული, რომლებსაც მაქსიმალური უკუგების მიზნით ამუშავებენ (რისკის დონესა და ოპერაციების შემოსავლიანობას შორის თანაფარდობის გათვალისწინებით – საბანკო მენარმეობის სხვადასხვა მიმართულებაზე).

21. რისკების ეფექტიანად შეფასებისას ავლენენ და განიხ-

ილავენ იმ შიდა (ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის სირთულე, მისი საქმიანობის ხასიათი, პერსონალის ხარისხობრივი მახასიათებლები, ორგანიზაციული ცვლილებები და კადრების დენადობა) და გარე (ეკონომიკური კონიუნქტურის რყევა, მრეწველობაში მომხდარი ცვლილებები და წარმოების ტექნოლოგიაში არსებული მიღწევები) ფაქტორებს, რომლებსაც შეუძლიათ უარყოფითად იმოქმედონ ბანკის მიერ დასახული მიზნების განხორციელებაზე. ამის მიღწევა სხვადასხვა მეთოდითაა შესაძლებელი. რისკების ეფექტიანად შეფასებას ექვემდებარება მათი ყველა ელემენტი იმის მიუხედავად, შესაძლებელია მათი გაზომვა თუ არა (იმ დანახარჯების გათვალისწინებით, რომლებიც კონტროლის განხორციელებას უკავშირდება და მოგება მოაქვს).

22. რისკების შეფასებისა და თვით შიდა კონტროლის სისტემის ქმედითობის შესანარჩუნებლად უფროსი თანამდებობრივი პირები მუდმივად უნდა აფასებდნენ დასახული მიზნების მიღწევა-ასთან კავშირში მყოფ რისკებს და მიმართავენ საჭირო ზომებს ცვალებადი პირობებისა და გარემოებების გათვალისწინებით. ამ დროს შესაძლოა საჭირო გახდეს შიდა კონტროლის ღონისძიებათა გადასინჯვა. მაგალითად, ახალი ფინანსური ოპერაციების დანერგვის კვალობაზე ბანკს უხდება ახალი ფინანსური ინსტრუმენტებისა და საბაზრო გარიგებების შეფასება, აგრეთვე მათთან დაკავშირებული რისკების განხილვა. ხშირად ამ რისკების გაგება უფრო ადვილია ფინანსური ინსტრუმენტებისა და გარიგებების შემოსავლიანობასა და ფულის ნაკადებზე სხვადასხვა სცენარის (ეკონომიკური და სხვა) გავლენის განხილვის დროს. შესაძლო პრობლემების მთელი სპექტრის - კლიენტებთან მომხდარი გაუგებრობებით დაწყებული და საოპერაციო მარცხით დამთავრებული - გულდასმითი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს, ჩამოვაყალიბოთ კონტროლთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი დებულებები.

C. კონტროლი და მოვალეობათა გამიჯვნა

პრინციპი 5. კონტროლი ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის შემადგენელი ნაწილი უნდა იყოს. შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემისათვის საჭიროა კონტროლის სათანადო სტრუქტურის დადგენა და, მასთან ერთად, შესაბამისი ღონისძიებების განსაზღ-

ვრა საოპერაციო საქმიანობის ყოველ დონეზე. ეს ღონისძიებები მოიცავს: განხილვათა ჩატარებას უმაღლეს დონეზე; ქვედანაყოფების საქმიანობის კონტროლის აუცილებელ ღონისძიებათა განხორციელებას; მატერიალური აქტივების დაცულობის კონტროლს; რისკებისადმი მიდრეკილების ლიმიტების დაცვის შემონმებას და შემდეგ კონტროლს მათი დარღვევის შემთხვევაში; უფლებამოსილებათა გამიჯვნის და გადანყვეტილებათა მიღების სისტემას და შედარებისა და შეთანხმების სისტემას.

23. კონტროლის ღონისძიებები უნდა მოქმედებდეს იმ რისკებზე, რომელთა იდენტიფიცირებაც მოახდინა ბანკმა რისკების შეფასების დროს. კონტროლი მოიცავს 2 სტადიას: 1) კონტროლის ძირითადი მიმართულებებისა და მეთოდების შემუშავებას, 2) იმის შემონმებას, რომ კონტროლი ამ მიმართულებებისა და მეთოდების შესაბამისად ხორციელდება. საკონტროლო საქმიანობაში რთავენ ბანკის ყველა დონის თანამშრომელს უფროსი თანამდებობრივი პირების ჩათვლით, აგრეთვე, ბანკის კლიენტებთან, საქმის მცოდნე ოპერაციონისტებს.

24. კონტროლის ღონისძიებები ყველაზე უფრო ეფექტიანია მაშინ, როდესაც ხელმძღვანელები და ყველა თანამშრომელი მას განიხილავს, როგორც ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის ნაწილს და არა როგორც მის დამატებას. თუ კონტროლის ღონისძიებებს ყოველდღიური ოპერაციების დამატებად განიხილავენ, მაშინ ისინი შეიძლება საერთოდ არ შეასრულონ იმ შემთხვევებში, როდესაც ცალკეული თანამშრომლებისთვის საჭირო ხდება ოპერაციის დასრულება დროის უკმარისობისას. გარდა ამისა, კონტროლი, როგორც ყოველდღიური საქმიანობის ნაწილი, საშუალებას გვაძლევს სწრაფად გამოვძებნოთ საპასუხო ღონისძიებები გარე პირობების შეცვლის დროს და თავიდან ავიცილოთ ზედმეტი ხარჯები. შიდა საბანკო კონტროლის კულტურის აუცილებელი დონის ჩამოყალიბების მიზნით, უფროსი თანამდებობრივი პირები ვალდებული არიან მიაღწიონ იმას, რომ კონტროლის სათანადო ღონისძიებები ამ პროცესში ჩართული ყველა თანამშრომლის ყოველდღიური მუშაობის ნაწილად იქცეს.

25. უფროსი თანამდებობრივი პირები რეგულარულად უნდა

ადევნებდნენ თვალს იმას, რომ ბანკის ყველა სფერო ფუნქციონირებდეს დადგენილი მიმართულებებისა და პროცედურების შესაბამისად, აგრეთვე იმას, თუ რამდენად ადეკვატურია გამოყენებული ღონისძიებები და მეთოდები. სწორედ ესაა შიდა აუდიტის სამსახურის მთავარი როლი.

პრინციპი 6. შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემისათვის საჭიროა მოვალეობების სწორად დანაწილება და იმის უზრუნველყოფა, რომ თანამშრომლებს არ დაეკისროთ ინტერესთა კონფლიქტთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობა. აუცილებელია მოხდეს ინტერესთა პოტენციური კონფლიქტების სფეროების იდენტიფიცირება, მათი მინიმუმამდე დაყვანა და გულდასმითი მიუდგომელი მონიტორინგი.

26. შიდა კონტროლის სუსტი ორგანიზაციით განპირობებული ყველა მსხვილი დანაკარგის ანალიზის დროს ბანკის სპეციალისტები ხშირად მიდიან იმ დასკვნამდე, რომ ამის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზია მოვალეობათა განაწილებისას დაშვებული შეცდომები. გარკვეული მოვალეობები ბანკში შეძლებისდაგვარად უნდა იყოს დანაწევრებული და ისინი სხვადასხვა თანამშრომლებს უნდა დაეკისროს.

27. აუცილებელია მოხდეს ინტერესთა პოტენციური კონტროლირების სფეროების იდენტიფიცირება, მათი მინიმუმამდე დაყვანა და გულდასმითი მონიტორინგი დამოუკიდებელი მესამე მხარის მიერ. უნდა ხდებოდეს, აგრეთვე, პასუხისმგებელი თანამშრომლების მოვალეობებისა და ფუნქციების პერიოდულად გადასინჯვა და იმის გადამოწმება, რომ მათ არ ეძლეოდათ შეუფერებელი ქცევების დაფარვის შესაძლებლობა.

D. ინფორმაცია და კავშირი

პრინციპი 7. შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემისათვის საჭიროა საკმარისი მოცულობის ყოველმხრივი მონაცემები შიდა ფინანსურ ანგარიშგებაზე, საოპერაციო საქმიანობასა და დანესებულ მოთხოვნათა დაცვაზე, აგრეთვე, საბაზრო ხასიათის გარე ინფორმაცია გადანყვეტილებათა მიღებისთვის მნიშვნელობის მქონე მოვლენებისა და პირობების შესახებ. ინფორმაცია უნდა იყოს სარწმუნო, თავისდროული, გასაგები და შემოდიოდეს თავსებადი ფორმატით.

პრინციპი 8. შიდა კონტროლის სისტემის ეფექტიანობის მის-

აღწევად აუცილებელია საიმედო საინფორმაციო სისტემების რაციონალურად განთავსება, რომლებიც ბანკის ყველა მნიშვნელოვანი სახის საქმიანობას მოიცავს. ეს სისტემები, იმათი ჩათვლით, რომელთა მეშვეობითაც ელექტრონული ფორმის მონაცემებს ინახავენ და იყენებენ, უნდა აკმაყოფილებდნენ უსაფრთხოების მოთხოვნებს და გადიოდნენ მიუმხრობელ მონიტორინგს, მათთვის შემუშავებული უნდა იყოს ადექვატური ზომები გაუთვალისწინებელ გარემოებათა წარმოქმნის შემთხვევებში.

პრინციპი 9. შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემისთვის აუცილებელია კავშირის ეფექტიანი სისტემები იმის მისაღწევად, რომ ყველა თანამშრომელს სრულად ესმოდეს და მხარს უჭერდეს გატარებულ ღონისძიებებს და ამ დროს გამოყენებულ პროცედურებს, რომლებიც მათ სამსახურებრივ მოვალეობებსა და პასუხისმგებლობას შეეხება, და რომ ხდებოდეს სხვა საჭირო ინფორმაციის დაყვანა ყველა იმ მუშაკამდე, ვისაც ეს ეხება.

E. მონიტორინგი და ხარვეზების აღმოფხვრა

პრინციპი 10. ბანკის მიერ შიდა კონტროლში გამოყენებული ღონისძიებების ეფექტიანობას განუწყვეტლივ ესაჭიროება თვალყურის დევნება. მთავარი რისკების მონიტორინგი ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის ნაწილი და იმ პერიოდული შეფასებების საგანი უნდა იყოს, რომლებსაც საოპერაციო სამსახურები და შიდა აუდიტი ასრულებენ.

28. შიდა კონტროლის ეფექტიანი ღონისძიებების მონიტორინგის ჩატარება შეუძლიათ მთელი რიგი ქვედანაყოფების თანამშრომლებს საოპერაციო განყოფილების, ფინანსური კონტროლისა და შიდა აუდიტის სამსახურების ჩათვლით. ამიტომ უფროსი თანამდებობრივი პირები მკაფიოდ უნდა განსაზღვრავდნენ, თუ რომელმა თანამშრომლებმა უნდა აგონ პასუხი მონიტორინგთან დაკავშირებული ამა თუ იმ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებაზე. მონიტორინგი უნდა გახდეს ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის ნაწილი, მანვე უნდა მოიცვას შიდა კონტროლის მთელი პროცესის ცალკეული პერიოდული შეფასებები.

29. უწყვეტი მონიტორინგი იძლევა შიდა კონტროლის სისტემაში არსებული ხარვეზების სწრაფად გამოვლენისა და აღმოფხ-

ერის შესაძლებლობას. ასეთი მონიტორინგი განსაკუთრებით ეფექტიანია იმ შემთხვევაში, თუკი შიდა კონტროლის სისტემა საოპერაციო გარემოსთანაა ინტეგრირებული და უზრუნველყოფს რეგულარული ცნობების მიწოდებას ხელმძღვანელობის მიერ განსახილველად. უწყვეტი მონიტორინგის მაგალითებია სააღრიცხვო რეგისტრებში გაკეთებული ჩანაწერების დათვალიერება და შემოწმება, აგრეთვე, „არასაშტატო“ სიტუაციების შესახებ მიწოდებული ცნობების განხილვა და დამტკიცება მართვის შესაბამისი ორგანოების მიერ.

30. ერთჯერადი შეფასებები, როგორც წესი, მხოლოდ პოსტ-ფაქტუმ ავლენენ პრობლემებს, თუმცა ისინი მონიტორინგის ეფექტიანობის ყოველმხრივ განხილვის დანყების შესაძლებლობას იძლევიან. შიდაკონტროლის სისტემის ერთჯერად შეფასებებს ხშირად აქვთ თვითშეფასების ფორმა, როდესაც ამა თუ იმ მოვალეობებზე პასუხისმგებელი მუშაკები განსაზღვრავენ საკუთარი საქმიანობის კონტროლის ღონისძიებათა ეფექტიანობას. ამის შემდეგ დოკუმენტაციასა და შეფასების შედეგებს უფროსი თანამდებობრივი პირები აანალიზებენ. აუცილებელია ყველა დონეზე ხდებოდეს ამ ანალიზის სათანადო სახით დოკუმენტირება და დასკვნების თავისდროულად მიწოდება მართვის შესაბამისი დონის თანამდებობრივი პირებისათვის.

პრინციპი 11. შიდა კონტროლი უზრუნველყოფილი უნდა იყოს საოპერაციო თვალსაზრისით დამოუკიდებელი ეფექტიანი და ყოველმხრივი შიდა აუდიტით სათანადოდ მომზადებული და კომპეტენტური თანამშრომლების მიერ. შიდა აუდიტის სამსახური, როგორც შიდა კონტროლის სისტემის მონიტორინგის ნაწილი, ანგარიშგებას წარუდგენს და ცნობებს გადასცემს უშუალოდ საბჭოს ან მის სააუდიტო კომიტეტს და უფროს თანამდებობრივ პირებს.

31. შიდა აუდიტის სამსახური უზრუნველყოფს შემუშავებული პოლიტიკისა და დადგენილი პროცედურების ადექვატურობისა და დაცვის დამოუკიდებელ შეფასებას. შიდა აუდიტის სამსახური დაკავშირებული არ უნდა იყოს ბანკის ყოველდღიურ საქმიანობასთან და ბელი მიუწვდებოდეს მისი ფუნქციონირების ყველა სახეზე.

32. უშუალოდ საბჭოსთვის ან მისი სააუდიტო კომიტეტისთვის

სა და უფროსი თანამდებობრივი პირებისთვის ანგარიშგებისა და ცნობების გადაცემით, შიდა აუდიტორები უზრუნველყოფენ ობიექტურ ინფორმაციას სახაზო სამსახურების საქმიანობის შესახებ. მისი ხასიათის დიდი მნიშვნელობის გამო, შიდა აუდიტის სამსახური დაკომპლექტებული უნდა იყოს თავიანთი როლისა და პასუხისმგებლობის შესახებ ნათელი წარმოდგენის მქონე კომპეტენტური თანამშრომლებით. შიდა აუდიტის მიერ შიდასაბანკო კონტროლის სფეროში განხორციელებული გამოკვლევებისა და შემონგებების პერიოდულობა და მოცულობა საბანკო საქმიანობის ხასიათს, სირთულესა და რისკებს უნდა უკავშირდებოდეს.

პრინციპი 12. საოპერაციო სამსახურების, შიდა აუდიტისა და კონტროლის სხვა ორგანოების მიერ გამოვლენილი შიდა კონტროლის ნაკლოვანებები თავისდროულად უნდა ეცნობოს მართვის შესაბამისი დონის თანამდებობრივ პირებს, გამოვლენილ ნაკლოვანებებზე კი დაუყოვნებლივ უნდა იყოს მიღებული ზომები.

33. გამოვლენილ ხარვეზებზე ცნობების მიღებისთანავე ხელმძღვანელობამ უნდა მიიღოს მათი გამოსასწორებელი ზომები. შიდა აუდიტორებმა უნდა განახორციელონ შემდგომი კონტროლი ან მიმართონ სათანადო ზომებს მონიტორინგის ფორმით და დაუყოვნებლივ აცნობონ უფროს თანამდებობრივ პირებს ამ ბანკის საბჭოს ნებისმიერი გამოუსწორებელი ნაკლოვანების შესახებ. უფროსი თანამდებობრივი პირები პასუხს უნდა აგებდნენ შიდა კონტროლის არასაკმარისობის ნიშნებზე თვალყურის დევნების სისტემის შექმნაზე და შემჩნეული ცდომილებების გამოსწორების ზომების მიღებაზე.

34. საბჭო და უფროსი თანამდებობრივი პირები რეგულარულ ანგარიშგებას და განზოგადებულ დასკვნებს უნდა იღებდნენ კონტროლთან დაკავშირებულ ყველა გამოვლენილ პრობლემაზე. კონტროლის ის პრობლემები, რომლებიც იზოლირებულად განხილვის დროს შესაძლოა არაარსებითი ჩანდეს, ზოგჯერ შეიძლება ისეთ ტენდენციებზე მიუთითებდეს, რომელთა დახმარებითაც კონტროლის დარგში არსებული მნიშვნელოვანი ნაკლოვანებების გამოვლენაა შესაძლებელი.

IV. ზედამხედველობის ორგანოების მიერ შიდა კონტროლის სისტემების შეფასება

პრინციპი 13. ზედამხედველობის ორგანოები უნდა ითხოვდნენ იმას, რომ ყველა ბანკს ჰქონდეს შიდა კონტროლის ღონისძიებათა ეფექტიანი სისტემა საბანკო საქმიანობისთვის დამახასიათებელი რისკების ხასიათის, სირთულისა და ღონის შესაბამისად და, აგრეთვე, საბანკო გარემოში და ბანკების ფუნქციონირების პირობებში მომხდარი ცვლილებების გათვალისწინებით. თუკი ზედამხედველობის ორგანოები გამოიტანენ დასკვნას, რომ ბანკის შიდა კონტროლის სისტემა საკმარისი ან ეფექტიანი არაა (ბანკის მიერ ნაკისრი რისკების კონკრეტული დიაპაზონიდან გამომდინარე), მაშინ მათ უნდა მიმართონ სათანადო ქმედებებს.

44. ზედამხედველობის ორგანოებს შეუძლიათ გამოიყენონ სხვადასხვა მიდგომები ბანკის მიერ შიდა კონტროლისას განხორციელებული ღონისძიებების ხარისხობრივი მახასიათებლების შეფასებისას. მათ შეუძლიათ ბანკის შიდა აუდიტის განყოფილების მუშაობა შეაფასონ მისი სამსახურებრივი მოხსენებების ანალიზისა და იმ მეთოდიკის საფუძველზე, რომელიც რისკების იდენტიფიკაციის, გაზომვის, მონიტორინგისა და კონტროლის დროსაა გამოყენებული. თუკი ზედამხედველობის ორგანოები შიდა აუდიტის განყოფილების მუშაობას მიიჩნევენ ხარისხობრივი მახასიათებლების მხრივ დამაკმაყოფილებლად, მაშინ მათ შეუძლიათ შიდა აუდიტორების მოხსენებები და ანგარიშგება პირველად მასალად გამოიყენონ ბანკში კონტროლის იმ პრობლემებისა და რისკების იმ სფეროების გამოსავლენად, რომლებიც ჯერ კიდევ არ იყო გაანალიზებული აუდიტორების მიერ.

ზედამხედველობის ორგანოების წარმომადგენლებს შეუძლიათ გამოიყენონ ბანკის ხელმძღვანელობის თვითშეფასების შედეგები, რომლის მსვლელობაშიც უმაღლესი მენეჯერები განიხილავენ საოპერაციო ქვედანაყოფების მიხედვით შიდა კონტროლის ღონისძიებებს და ზედამხედველობის ორგანოებს უდასტურებენ, რომ გამოყენებული ზომები საკმარისია მოცემული ქვედანაყოფისათვის. ზედამხედველობის ორგანოების სხვა წარმომადგენლებს შეუძლიათ მოითხოვონ გარეშე აუდიტორების მიერ ბანკის საქმიანობის ნამყვანი სფეროების პერიოდულად ჩატარებული შემოწმებების

შედევებზე გაკეთებული დასკვნების წარდგენა მოთხოვნილი ინფორმაციის დეტალიზაციის საჭირო დონით. ბოლოს, ზედამხედველობის ორგანოებს შეუძლიათ მოახდინონ ზემოხსენებული ხერხების კომბინირება ადგილზე შიდა კონტროლის ღონისძიებათა დამოუკიდებლად განხილვასთან ან შემონმებებთან.

45. მრავალ ქვეყანაში ზედამხედველობის ორგანოები ეწევიან ადგილებზე შემონმებას. ასეთ შემონმებათა შემადგენელი ნაწილია შიდა კონტროლის ღონისძიებათა განხილვა. ადგილზე საქმის ვითარების განხილვამ შეიძლება მოიცვას როგორც საოპერაციო საქმიანობის ანალიზი, ისე დადებულ გარიგებათა ტესტირება გონივრულ ფარგლებში, რისი მიზანიცაა ბანკის მიერ მიღებულ შიდა კონტროლის ღონისძიებათა შედეგების დამოუკიდებლად შემონმება.

**შიდა კონტროლის განხორციელების დროს განცდილ
წარუმატებლობათა გამოსვლილებით მიღებული
გაკვეთილები:**

A. ადმინისტრაციული ზედამხედველობა და კონტროლის ტრადიციები

1. მრავალ შემთხვევაში შესაძლებელი იყო შიდა კონტროლის განხორციელებაში განცდილი იმ წარუმატებლობების არსებითად შეზღუდვა და თავიდან აცილებაც კი, რომლებმაც მნიშვნელოვანი დანაკარგები მოუტანეს ბანკებს, თუკი ამ ორგანიზაციების საბჭო და უფროსი მენეჯერები შეძლებდნენ კონტროლის მტკიცე ტრადიციების ჩამოყალიბებას. იქ, სადაც ეს ტრადიციები სუსტია, ხშირად აღინიშნებოდა 2 საერთო ნაკლი. ჯერ ერთი, უფროსი თანამდებობრივი პირები განსაკუთრებულ ყურადღებას არ აქცევდნენ შიდა კონტროლის საიმედო სისტემის შექმნის აუცილებლობას და არ ითვალისწინებდნენ ამ პრობლემას იმ კრიტიკრიუმების დამუშავებისას, რომლებსაც თანამშრომელთა მატერიალური ანაზღაურებისა და მათი სამსახურებრივი დანინაურების საკითხის გადაწყვეტის დროს იყენებენ. მეორე, უფროსმა თანამდებობრივმა პირებმა ვერ მიაღწიეს ზუსტად განესაზღვრათ ორგანიზაციული სტრუქტურა და ანგარიშ-

ვალდებულება მართვაში. მაგალითად, უფროსი თანამდებობრივი პირები ხშირ შემთხვევებში არ მოითხოვდნენ იმ მუშაკებზე აუცილებელი მეთვალყურეობის უზრუნველყოფას, რომლებიც ძირითად გადანყვეტილებებს იღებენ, აგრეთვე, თავისდროულ ანგარიშგებას საოპერაციო საქმიანობის ჩატარების ხასიათსა და წესზე.

2. უფროსმა თანამდებობრივმა პირებმა შეიძლება გამოიწვიონ კონტროლის დარგში შექმნილი ტრადიციების დასუსტება იმ თანამშრომლების დანიანურებითა და დაჯილდოებით, რომლებსაც წარმატებები აქვთ მოგების უზრუნველყოფაში, მაგრამ არ შეუძლიათ შიდა კონტროლის სფეროში დასმული ამოცანების შესრულება ან შიდა კონტროლის სამსახურის მიერ გამოვლენილი პრობლემების გადაწყვეტა. ამგვარმა მოქმედებებმა ორგანიზაციის სხვა თანამშრომლებს შეიძლება აფიქრებინოს, რომ შიდა კონტროლს ბანკში მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება. ეს ძირს უთხრის კონტროლის ტრადიციების ერთგულებას და მათ ქმედითობას.

3. ზოგიერთ ბანკში, სადაც პრობლემებია კონტროლის სფეროში, ზუსტად არ იყო რეგლამენტირებული ანგარიშვალდებულების წესი. ამის გამო ესა თუ ის განყოფილება რომელიმე თანამდებობრივი პირის წინაშე უშუალო ანგარიშვალდებულების გარეშე რჩებოდა. ეს იმას ნიშნავდა, რომ ხელმძღვანელთაგან საკმარისი ყურადღებით არავინ ადევნებდა თვალს მოცემული ქვედანაყოფის საქმიანობას, რათა შეემჩნია რაიმე უჩვეულო ოპერაციები (ფინანსური და სხვა თვალსაზრისით), არავის პქონდა სრული წარმოდგენა ამ ქვედანაყოფის საქმიანობაზე და იმაზეც, თუ რის ხარჯზე აღწევდა იგი მოგებას. ხელმძღვანელობას რომ ჩაეხედა ქვედანაყოფის საქმიანობაში, იგი ამოიცნობდა საგანგაშო სიმპტომებს (როგორიცაა მოგებასა და რისკის დონეს შორის უჩვეულო თანაფარდობა), გაერკვეოდა ოპერაციებში და ნაბიჯებს გადადგამდა მომავალში დანაკარგების შემცირების მიზნით. ამ პრობლემებისგან თავის დაღწევა მაშინაც შეიძლებოდა, თუკი ბანკის საქმიანობის ცალკეულ მიმართულებათა ხელმძღვანელები გააანალიზებდნენ პასუხისმგებელ პირთა ანგარიშგებას და დადებულ გარიგებებს და შესაბამისი ქვედანაყოფების პერსონალთან განიხილავდნენ გარიგებათა ხასიათს.

B. რისკების გამოვლენა და შეფასება

4. ცალკეულ შემთხვევებში, ცალკეული ოპერაციების მაღალ პოტენციურ შემოსავლიანობაზე ორიენტირებით, ხელმძღვანელობას ყურადღების მიღმა რჩებოდა შესაბამისი რისკების გულდასმითი ანალიზისა და მიმდინარე მონიტორინგის განხორციელებაზე საკმარისი რესურსების ფორმირების აუცილებლობა, აგრეთვე, რისკებისადმი მიდრეკილების შეფასების აუცილებლობა. დანაკარგებს იწვევდა ბანკის საოპერაციო გარემოს შეცვლის კვალობაზე რისკების შეფასების გადასინჯვაში ხელმძღვანელობის უუნარობაც.

C. კონტროლის განხორციელება და მოვალეობათა გამიჯვნა

5. იმ ბანკებში, რომლებმაც მნიშვნელოვანი დანაკარგები განიცადეს, ყველაზე ხშირად ივინყებდნენ შიდა კონტროლის რაციონალური სისტემის ერთ-ერთ ქვაკუთხედს – მოვალეობათა გამიჯვნას. უფროსი თანამდებობრივი პირები ხშირად აკისრებდნენ პატივსაცემ თანამშრომელს მუშაობის ორი ან მეტი ისეთი მიმართულების მიხედვით საქმის წარმოებაზე მეთვალყურეობის პასუხისმგებლობას, რომლებიც ერთმანეთთან ინტერესების კონფლიქტით იყვნენ დაკავშირებული. მაგალითად, ზოგჯერ ერთი თანამშრომელი თვალს ადევნებდა საქმის მსვლელობას, როგორც კლიენტების საოპერაციო მომსახურებაზე, ისე საფონდო განყოფილებაში გარიგებათა დადების დოკუმენტურად გაფორმებაზე. ეს საშუალებას აძლევდა მას, ეკონტროლებინა გარიგებათა ინიციირების პროცესი (მაგალითად, ფასიანი ქაღალდებისა და წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტების ყიდვა-გაყიდვის), აგრეთვე, აღრიცხვის შესაბამისი ოპერაციები. ინტერესთა კონფლიქტთან დაკავშირებული ამგვარი მოვალეობების დაკისრება ერთი თანამშრომლისთვის საშუალებას აძლევს მას, ანგარებითი მიზნებით მოახდინოს ფინანსური მონაცემებით მანიპულირება ან დამალოს ზარალი.

6. კონტროლის განხორციელებაში არსებული ხარვეზები ასახავს ბანკის ხელმძღვანელობის უუნარობას სხვადასხვა ღონისძიებების დახმარებით იმის განსაზღვრაში, თუ რამდენად შეესაბამება მიმდინარე ოპერაციები თავდაპირველ გაანგარიშებებს. მაგალი-

თად, ზოგ შემთხვევებში ხელმძღვანელობა სათანადოდ არ რეაგირებდა მისთვის გადაცემულ ინფორმაციაზე. ეს ინფორმაცია პერიოდული ანგარიშგების სახით შემოდიოდა ყველა განყოფილებაში ოპერაციათა შესრულების შედეგების შესახებ და პერსონალის წინაშე საკითხების დასმის საშუალებას უქმნიდა ხელმძღვანელობას, თუკი მისი მუშაობის შედეგები არ ემთხვეოდა მოსალოდნელს. ხშირად ის ქვედანაყოფები, რომლებმაც დიდი ზარალი განიცადეს, თავიდან იმაზე გაცლილებით უფრო მაღალი დონის მოგების შესახებ იძლეოდნენ ცნობებს, ვიდრე ეს მოსალოდნელი იყო რისკის ჩატარებული შეფასებების გათვალისწინებით. ამას უმაღლესი მენეჯერების შეშფოთება უნდა გამოენვია. უმაღლეს ხელმძღვანელ დონეზე ამგვარი გულდასმითი შედარებები რომ ჩატარებინათ, მაშინ უფროსი თანამდებობრივი პირები შეძლებდნენ თავისდროულად გამოეკვლიათ საქმიანობის ანომალიური შედეგები, შემდეგ კი გამოეკვლინათ ზოგიერთი პრობლემა მაინც და შედგომოდნენ მათ აღმოფხვრას, ამით კი შეზღუდავდნენ ან თავიდან აიცილებდნენ მომავალ დანაკარგებს. მაგრამ რადგან წინასწარი გაანგარიშებებიდან გადახრები (საუბარი იყო მოგებაზე) დადებითი იყო, საკითხს არ აყენებდნენ და გამოკვლევას მანამდე არ იწყებდნენ, ვიდრე პრობლემები არაკონტროლირებადი არ ხდებოდა.

D. ინფორმაცია და კავშირი

7. ზოგიერთმა ბანკმა ზარალი იმიტომ განიცადა, რომ შიდა ინფორმაცია ან არასარწმუნო იყო ან არასრული, ორგანიზაციის ფარგლებში არსებული კავშირი კი – არაეფექტიანი. არადა, ბანკის შიგნით შესაძლოა ხდებოდეს ფინანსური ანგარიშგების დამახინჯებანი, გარე წყაროებიდან შემოდიოდა მცდარი მონაცემები, მმართველი პერსონალისთვის გადაცემულ ანგარიშგებაში კი შეიძლება გათვალისწინებული არ იყოს მოცულობით უმნიშვნელო, მაგრამ მაღალრიკიანი საქმიანობის სახეები. ზოგჯერ ბანკებმა ვერ მოახერხეს თანამშრომლებამდე დაეყვანათ ადექვატური ინფორმაცია მათ მიერ შესასრულებელი მოვალეობების შესახებ და გაეკონტროლებინათ მათი შესრულება, ან ელექტრონული ფოსტის მეშვეობით იტყობინებოდნენ ბანკის მიერ გატარებული პოლიტიკის შესახებ, რომელიც არ

უზრუნველყოფდა ამ ინფორმაციის გაცნობას თანამშრომლების მიერ და პოლიტიკის გაგებას. ამის შედეგად ხელმძღვანელობის მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები არ სრულდებოდა ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში. სხვა შემთხვევებში არ ითვალისწინებდნენ კავშირის შესაბამის ხერხებს ზოგიერთი თანამშრომლის შეუფერებელ საქციელში ეჭვის გაჩენის შესახებ ცნობის გადაცემისათვის. უზრუნველყოფილი რომ ყოფილიყო მართვის ვერტიკალზე ქვემოდან ზევით მოსალოდნელი პრობლემების შესახებ შეტყობინების გადაცემისათვის საჭირო კავშირის არხები, მაშინ ხელმძღვანელობა შეძლებდა გამოეკვლინა ამგვარი გადაცდომები და გაცილებით უფრო ადრე მიეღო აუცილებელი ზომები.

8. მონიტორინგი და გამოვლენილი ხარვეზების თავიდან აცილება

8. ის მრავალი ბანკი, რომლებმაც ზარალი განიცადა შიდა კონტროლის სფეროში წარმოქმნილი პრობლემების გამო, ვერ უზრუნველყოფდა თავიანთი შიდა კონტროლის სისტემების ეფექტიან მონიტორინგს. ხშირად ამ სისტემებში არ ითვალისწინებდნენ მიმდინარე მონიტორინგის უზრუნველყოფისთვის აუცილებელ „ჩაშენებულ“ პროცესებს, ხოლო განცალკევებულად ჩატარებული შეფასებები ან არ შეეფერებოდა სინამდვილეს, ან მათზე ჯეროვან ზომებს არ იღებდა ხელმძღვანელობა.

9. შიდა კონტროლის სისტემების მონიტორინგის უქონლობა ზოგ შემთხვევაში უკავშირდებოდა სახაზო სამსახურების ხელმძღვანელობისთვის და სხვა თანამშრომლებისთვის გადაცემული ყოველდღიური ინფორმაციის განხილვის შედეგებზე ზომების მიუღებლობას, ისეთი სტანდარტების დარღვევის შესახებ ცნობებს, როგორცაა რისკებისადმი მიდრეკილების ნორმების გადამეტება, კლიენტების ანგარიშების გამოყენება მინდობით მართვის ოპერაციებში ან მსესხებელთა მიმდინარე ფინანსური ანგარიშების უქონლობა.

10. მართალია, შიდა აუდიტი შესაძლოა ცალკეულ შეფასებათა ეფექტიანი წყარო იყოს, მაგრამ ამ მხრივ მის შესაძლებლობებს არ იყენებდნენ მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნილ მრავალ ბანკში. ამას ხელს უწყობდა 3 ფაქტორის ერთობლიობა: ერთჯერადი

აუდიტური შემოწმებების შესრულებისადმი მიდგომაში გამოვლენილი შეუთანხმებლობა; საოპერაციო საქმიანობის პროცესების ბოლომდე შეუცნობლობა და პრობლემების გამოვლენის შემდეგ განხორციელებული კონტროლის არასაკმარისობა. აუდიტისადმი ფრაგმენტული მიდგომა, უპირველეს ყოვლისა, იმის შედეგია, რომ შიდა აუდიტის პროგრამები კონკრეტული სახის ოპერაციების ჩატარების იზოლირებულ შემოწმებათა სერიის სახით მუშავდება, მათ შორის – ერთი და იმავე ქვედანაყოფის ფარგლებში. პროცესის დანაწევრების გამო შიდა აუდიტის სამსახურის თანამშრომლებს ბოლომდე გაუგებარი რჩებოდათ საოპერაციო საქმიანობის სფეროში მიმდინარე პროცესები. აუდიტის ჩატარების დროს აუდიტორებს რომ მისცემოდათ ამ პროცესებზე თავიდან ბოლომდე თვალის დევნების შესაძლებლობა (მაგალითად, ცალკეული გარიგების ანალიზის ჩატარება მისი ინიცირების მომენტიდან ანგარიშგების წარმოდგენის სტადიამდე), მაშინ ასეთი მიდგომა იმის უკეთ გაგების საშუალებას მისცემდა აუდიტორებს, რაც ხდება სინამდვილეში. უფრო მეტიც, ეს უზრუნველყოფდა პროცესის ყველა ეტაპზე კონტროლის ღონისძიებათა საკმარისობის შემოწმებისა და ტესტირების შესაძლებლობას.

11. ზოგ შემთხვევაში შიდა აუდიტის სფეროში პრობლემების გამწვავება იმით აიხსნებოდა, რომ შიდა აუდიტის სამსახურის თანამშრომლებს არასაკმარისი ცოდნა და მომზადება ჰქონდათ საბროკერო ოპერაციებზე და ფასიანი ქაღალდების ბაზრებზე, ელექტრონულ საინფორმაციო სისტემებზე და მუშაობის სხვა რთულ მიმართულებებზე. რადგან თანამშრომლებს არ ჰქონდათ მოთხოვნილი ცოდნა და გამოცდილება, ხშირად ისინი ვერ ბედავდნენ კითხვების მიცემას პრობლემების არსებობაზე დაეჭვების შემთხვევაში. და თუკი ისინი მაინც იძლეოდნენ ამ კითხვებს, უფრო მიღებულ პასუხზე დათანხმებას ამჯობინებდნენ, ვიდრე მათ მიმართ კრიტიკულად დამოკიდებულებას.

12. შიდა აუდიტი შესაძლოა არაეფექტიანი აღმოჩნდეს, როცა ხელმძღვანელობა სათანადოდ ვერ უზრუნველყოფს აუდიტორების მიერ გამოვლენილი პრობლემების მომდევნო კონტროლს. აღნიშ-

ნული ხარვეზების აღმოფხვრის შეფერხება, ეტყობა, ხელმძღვანელობის მიერ შიდა აუდიტის როლისა და მნიშვნელობის აღიარებაზე უარის თქმით იყო განპირობებული. გარდა ამისა, შიდა აუდიტის ეფექტიანობა ქვეითდებოდა მაშინ, როდესაც მენეჯერები და საბჭოს წევრები (ან მისი სააუდიტო კომიტეტის წევრები) დროულად და რეგულარულად ვერ იღებდნენ ცნობებს გამოვლენილი მნიშვნელოვანი პრობლემების ანალიზთან და ხელმძღვანელობის მხრიდან შემდგომი მაკორექტირებელი მოქმედებების შესახებ ინფორმაციასთან ერთად. არადა, ასეთ საკონტროლო ინსტრუმენტს შეუძლია კარგი დახმარება გაუწიოს უმაღლეს მენეჯერებს მნიშვნელოვანი პრობლემების თავისდროულად გადაჭრაში.

საზღვარგარეთის გამოცდილებიდან (შიდა კონტროლი საფრანგეთის ბანკებში)

1997 წ. 1 ოქტომბერს ძალაში შევიდა ევროპის კავშირში შემუშავებული რეგლამენტი 97-02, რომელიც ეხება შიდა კონტროლს კავშირის წევრი ქვეყნების ბანკებში. მის დებულებებს თავის პრაქტიკაში უკვე ითვალისწინებს საფრანგეთის ბანკების თითქმის 80%.

რეგლამენტი მოითხოვს ბანკების ხელმძღვანელი ორგანოების პასუხისმგებლობის გაძლიერებას შიდა კონტროლის ორგანიზაციასა და წარმოებაზე. 1998 წლიდან საფრანგეთის ბანკების გამგეობის წევრები ვალდებული არიან მიიღონ მოხსენებები შიდა კონტროლზე, რისკების დაცვასა და კონტროლზე. მოხსენებებში მოცემული უნდა იყოს რისკებზე მეთვალყურეობისა და კონტროლის მექანიზმის აღწერა, მონაცემები რისკების ლიმიტების შესახებ, რომლებიც რისკებისადმი ბანკების „მგრძობიარობის“ შესახებ მსჯელობის საშუალებას იძლევა.

თუკი ბანკი მნიშვნელოვანი მოცულობის ოპერაციებს ატარებს ფინანსურ ბაზრებზე, გამგეობას შეუძლია თავის რომელიმე წევრს დაავალოს შიდა კონტროლისა და რისკების შესახებ ანგარიშგების გაანალიზება და მისი დასკვნების წარმოდგენა. რეგლამენტი არ ავალდებულებს ყველა ბანკში აუდიტის კომიტეტის შექმნას, მაგრამ საფრანგეთის უმრავლეს ბანკებში იგი არსებობს; მის შემადგენლობას, სტრუქტურასა და პასუხისმგე-

ბლობას თითოეული ბანკი დამოუკიდებლად განსაზღვრავს.

რეგლამენტის თანახმად, კონტროლის მექანიზმები ინტეგრირებული უნდა იყოს ბანკების აღმასრულებელი ორგანოების (დირექციების) მმართველობით საქმიანობაში. კონტროლი განიხილება, როგორც საბანკო საქმიანობის ყველა დონეზე და ყველა სფეროში წარმართული საქმიანობის განუყოფელი ნაწილი.

რაც შეეხება ბანკში ინსპექციის ან აუდიტის სამსახურებს, მათ განსაკუთრებული როლი ენიჭებათ კონტროლისა და საჭირო ინფორმაციის მიწოდების ორგანიზებაში. შიდა აუდიტის სამსახურებს მრავალ ბანკში აქვთ სტრუქტურა, რომლის ფარგლებშიც სათაო ბანკებში მოქმედებენ აუდიტის ცენტრალური სამსახურები, ხოლო განყოფილებებსა და ფილიალებში – მათზე დაქვემდებარებული აუდიტის სამსახურები. უფრო წვრილ ბანკებს ევალებათ შექმნან „შიდა კონტროლის კორესპონდენტების“ სისტემა, რომლებიც ბანკის მართვის ოპერატიულ და ფუნქციურ ორგანოებში მოქმედებენ. მათი მთავარი ამოცანაა, თვალი ადევნონ მიმდინარე კონტროლის მექანიზმების მოქმედებას სამუშაო ადგილებზე და ოპერაციების ჩატარების დროს. „კორესპონდენტების“ რაოდენობა შესაძლოა სხვადასხვა იყოს.

წვრილ და საშუალო ბანკებს ხშირად არა აქვთ ხოლმე შიდა კონტროლის სპეციალური სამსახურების შექმნის შესაძლებლობა, რადგან აქ ძნელია შიდა კონტროლისა და საოპერაციო ფუნქციების გამიჯვნა. მაგრამ ისინიც კი გარკვეულ ძალისხმევას ახმარენ თავიანთი სტრატეგიის გადასინჯვას რისკებსა და დანახარჯებს შორის საუკეთესო თანაფარდობის მიღწევის მიზნით. მაგალითად, ჯერ კიდევ 97-02 რეგლამენტის მიღებამდე მრავალმა ბანკმა უარი თქვა საკუთარი ხარჯით საბაზრო ოპერაციების ჩატარებაზე და ზოგიერთ საკრედიტო გარიგებაზე და ყურადღება გადაიტანა ფინანსური შუამავლობისა და მინდობით მართვის ოპერაციებზე.

მსხვილ ბანკებში შიდა კონტროლის განვითარების მთავარი სიძნელეები უკავშირდება ოპერაციების, საინფორმაციო სისტემებისა და ორგანიზაციული სტრუქტურების გართულებას. ხელის შემშლელია ფსიქოლოგიური ფაქტორებიც (მენტალიტეტი).

22. შიდა კონტროლის ორგანიზაცია: ცენტრალური ბანკის შერისა

საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზა. საბანკო კანონმდებლობაში ძუნწადაა ხოლმე საუბარი კომერციულ ბანკებში შიდა კონტროლის შესახებ. მაგალითად, რუსეთის კანონმდებლობაში საკრედიტო ორგანიზაციის წესდებასთან დაკავშირებით მოთხოვნილია, რომ ეს წესდება უნდა მოიცავდეს ცნობებს მართვის ორგანოების, მათ შორის – აღმასრულებელი ორგანოებისა და შიდა კონტროლის ორგანოების შესახებ, მათი შექმნის წესისა და უფლებამოსილებების შესახებ; რაც შეეხება საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური საიმედოობის შესახებ მუხლს, აქ ნათქვამია, რომ საკრედიტო ორგანიზაცია მოვალეა მოაწყოს შიდა კონტროლი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ჩასატარებელი ოპერაციების ხასიათისა და მასშტაბების შესაბამისი საიმედოობის დონე.

ბანკებში შიდა კონტროლის ორგანიზაციისა და განხორციელების ძირითად საკითხებს უმთავრესად ცენტრალური ბანკების ნორმატიული აქტები – დებულებები და მითითებები განსაზღვრავს. კერძოდ, შიდა კონტროლის ორგანიზაციის საფუძვლად შეიძლება ამ აქტებით დადგენილი იყოს შემდეგი:

1. შიდა კონტროლის სამსახურის (შიდა კონტროლის სამსახურის) დამოუკიდებლობა დარგობრივი ქვედანაყოფებისგან;
2. შიდა კონტროლის ყოველმხრივობა (ბანკის საქმიანობის ყველა მიმართულების მოქცევა კონტროლქვეშ);
3. შიდა კონტროლის მრავალდონიანობა (როგორც შემსრულებელთა ყველა დონის, ისე მართვის ყველა დონის კონტროლი);
4. შიდა კონტროლის კომპეტენტურობა, რაც გულისხმობს კვალიფიკაციის მოთხოვნებს შიდა კონტროლის სამსახურში კადრების შერჩევისას;
5. შიდა კონტროლის შესაბამისობა ბანკის მიერ ჩასატარებელი ოპერაციების ხასიათსა და მასშტაბებთან.

ცენტრალური ბანკი ავალებს დანარჩენ ბანკებს, შექმნან შიდა კონტროლის სისტემები და ჩამოაყალიბონ საგანგებო შიდა კონ-

ტროლის სამსახურები, მათი ჩამოყალიბებისა და უფლებამოსილებების შესახებ ინფორმაცია კი თავიანთ წესდებებში ასახონ.

ცენტრალური ბანკი განსაზღვრავს შიდა კონტროლის მთავარ მიზანს. ესაა ინვესტორების, ბანკებისა და მათი კლიენტების ინტერესების დაცვა ბანკის თანამშრომლების მიერ კანონმდებლობის, ნორმატიული აქტებისა და პროფესიული საქმიანობის სტანდარტების დაცვაზე კონტროლის დანესების, ინტერესთა კონფლიქტის მოგვარების და საიმედოობის ისეთი დონის უზრუნველყოფის გზით, რომელიც შეესაბამება ბანკის მიერ ჩასატარებელი ოპერაციების ხასიათსა და მასშტაბებს და საბანკო საქმიანობის რისკების მინიმიზაციას.

შიდა კონტროლის ძირითადი ამოცანებია:

- კანონმდებლობისა და ცენტრალური ბანკის ნორმატიული აქტების მოთხოვნების შესრულება;

- დადგენილი პროცედურებისა და უფლებამოსილებების განსაზღვრა დოკუმენტებში და მათი დაცვა იმ ნებისმიერი გადაწყვეტილებების მიღების დროს, რომლებიც ეხება ბანკის, მისი მესაკუთრეებისა და კლიენტების ინტერესებს;

- ბანკის საქმიანობაში გამოვლენილი ხარვეზებისა და დარღვევების გამოსწორებისკენ მიმართული თავისდროული და ეფექტიანი ზომების მიღება;

- საბანკო საქმიანობის რისკების ეფექტიანად მართვის მოთხოვნების შესრულება;

- ბანკის აქტივების (ქონების) დაცვა;

- ბანკის ოპერაციების ადექვატურად ასახვა აღრიცხვაში;

- ანგარიშგების სათანადო მდგომარეობის უზრუნველყოფა, რომელიც ადექვატურ ინფორმაციას იძლევა ბანკის საქმიანობასა და მასთან დაკავშირებულ რისკებზე;

- ბანკის შიდა აუდიტის ეფექტიანად ფუნქციონირება;

- ნაყოფიერი თანამშრომლობა გარეშე აუდიტორებთან, სახელმწიფო რეგულირებისა და ზედამხედველობის ორგანოებთან ისეთ საკითხებში, როგორიცაა: პრუდენციული საქმიანობა, აღრიცხვისა და ანგარიშგების სარწმუნოობა, შიდა კონტროლის ორ-

განიზაცია, ბანკის თანამშრომლების მიერ კანონმდებლობის, ნორმატიული აქტებისა და პროფესიული საქმიანობის სტანდარტების დარღვევათა თავიდან აცილება და აღმოფხვრა.

შიდა კონტროლის სამსახური, მისი ხელმძღვანელისა და თანამშრომლებისთვის წაყენებული მოთხოვნები. აღნიშნული სამსახური იქმნება შიდა კონტროლის სისტემის ფუნქციონირების მონიტორინგის, ამ სისტემასთან დაკავშირებული პრობლემების გამოვლენისა და ანალიზის, მისი ფუნქციონირების სრულყოფისა და ეფექტიანობის ამაღლების წინადადებების შემუშავების მიზნით. სამსახურის მუშაკთა რაოდენობას ბანკის ხელმძღვანელობა განსაზღვრავს და იგი საკმარისი უნდა იყოს შიდა კონტროლის მიზნებისა და ამოცანების ეფექტიანად მიღწევა-გადაწყვეტისათვის.

შიდა კონტროლის სამსახურის ხელმძღვანელს ნიშნავს და ათავისუფლებს ბანკის მართვის ის ორგანო, რომელსაც ამის უფლებამოსილება დამფუძნებელი დოკუმენტებით აქვს მინიჭებული. ამ დროს გამოყენებული წესი უნდა უზრუნველყოფდეს ხსენებული სამსახურისა და მისი ხელმძღვანელის დამოუკიდებლობას ბანკის აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელისგან, ე.ი. შიდა კონტროლის სამსახური არის არა ბანკის გამგეობის, არამედ მისი საბჭოს აპარატი.

იმ ბანკებში, რომელთა საკუთარი სახსრების სიდიდე 5 მლრდ. ევროს ექვივალენტ თანხაზე ნაკლებია, შიდა კონტროლის სამსახურის ხელმძღვანელს შეიძლება ფუნქციონურად ექვემდებარებოდეს ბანკის სხვა ქვედანაყოფები. მეტი თანხის შემთხვევაში, ე.ი. შედარებით მსხვილ ბანკებში, ამ სამსახურის ხელმძღვანელი მთლიანად თავისუფალი უნდა იყოს სხვა სამუშაოსგან.

შიდა კონტროლის სამსახურის ხელმძღვანელს არ შეუძლია ბანკის სახელით ხელს აწერდეს ისეთ დოკუმენტებს, რომელთა შესაბამისადაც ბანკი რისკებს კისრულობს, აგრეთვე, ვიზას აძლევდეს ამ დოკუმენტებს (გარდა იმ საკითხებისა, რომლებიც შიდა კონტროლის სამსახურის პირდაპირ კომპეტენციას განეკუთვნება). თუკი შიდა კონტროლის სამსახური ფუნქციურად ექვემდებარება ბანკის ერთ-ერთ ხელმძღვანელს, მაშინ იგი შიდა კონ-

ტროლის სამსახურის ხელმძღვანელად ითვლება და მასაც იგივე მოეთხოვება.

შიდა კონტროლის სამსახური ანგარიშვალდებულია ბანკის მართვის ორგანოების წინაშე მისი სადამფუძნებლო დოკუმენტებისა და შიდა კონტროლის სამსახურის შესახებ დებულების შესაბამისად.

შიდა კონტროლის სამსახურის ხელმძღვანელს უნდა ჰქონდეს უმაღლესი ეკონომიკური ან იურიდიული განათლება და საკრედიტო ორგანიზაციის ქვედანაყოფში იმ უბნებზე მუშაობის არანაკლებ სამი წლის სტაჟი, რომლებიც რისკების მიღებასთან, მათ ანალიზთან ან რისკებისგან დაცვასთანაა დაკავშირებული.

შიდა კონტროლის სამსახურის თანამშრომლებს უნდა ჰქონდეთ მათ მიერ შესასრულებელი ფუნქციების შესაფერისი უმაღლესი განათლება, საჭირო პროფესიული ჩვევები და კვალიფიკაცია. შიდა კონტროლის სამსახურში თანამდებობებზე დანიშნულ პირებს უფლება არა აქვთ შეასრულონ სხვა მოვალეობები ბანკში.

შიდა კონტროლის სამსახურის უფლებები. შიდა კონტროლის სამსახურს და მის თანამშრომლებს უფლება აქვთ:

- შესამოწმებელი ქვედანაყოფის ხელმძღვანელისგან ან თანამშრომლებისგან მიიღონ შემოწმებისთვის საჭირო ყველა დოკუმენტი და გადაიღონ მათი ასლები;

- განსაზღვრონ, შეესაბამება თუ არა ბანკის თანამშრომლების მიერ განხორციელებული მოქმედებები და ოპერაციები კანონმდებლობისა და ცენტრალური ბანკის აქტების, აგრეთვე, ბანკის შიდა დოკუმენტების ნორმების მოთხოვნებს, სადაც განსაზღვრულია ბანკის პოლიტიკა, გადანყვეტილების მიღებისა და რეალიზაციის, აღრიცხვისა და ანგარიშგების ორგანიზების პროცედურები;

- საჭიროების შემთხვევაში შიდა კონტროლის ამოცანების გადაჭრაში ჩააბან ბანკის სხვა ქვედანაყოფების თანამშრომლები.

ბანკის ყველა ქვედანაყოფის მუშაკები მოვალენი არიან ხელი შეუწყონ შიდა კონტროლის სამსახურის თანამშრომლებს თავი-

ანთი ფუნქციების განხორციელებაში. ასეთი თანამშრომლობის წესს განსაზღვრავს დებულება შიდა კონტროლის სამსახურის შესახებ.

შიდა კონტროლის სამსახურის მოვალეობები. შიდა კონტროლის სამსახური და მისი თანამშრომლები მოვალენი არიან:

- რეგულარულ შემონმებათა მეშვეობით მუდმივად აკონტროლონ ბანკის ქვედანაყოფებისა და ცალკეული თანამშრომლების საქმიანობა, კერძოდ, მათი მოქმედებების შესაბამისობა კანონმდებლობის, აქტებისა და სტანდარტების, ინსტრუქციების მოთხოვნებთან;

- უზრუნველყონ დანესებული პროცედურების, ფუნქციებისა და გადაწყვეტილებების მიღების უფლებამოსილებათა დაცვის (თანამშრომლების მიერ) მუდმივი კონტროლი;

- შეიმუშაონ რეკომენდაციები და მითითებები გამოვლენილ დარღვევათა აღმოფხვრის შესახებ, აკონტროლონ მათი შესრულება;

- უზრუნველყონ შემონმების ყოველი ფაქტის დოკუმენტურად გაფორმება და ჩამოაყალიბონ შემონმებათა შედეგების დასკვნები, რომლებიც ასახავს ყველა შესწავლილ საკითხს, გამოვლენილ ხარვეზებსა და დარღვევებს, მათი აღმოფხვრის რეკომენდაციებს, დამრღვევების მიმართ დისციპლინარული და სხვა ზომების გამოყენებას;

- უზრუნველყონ ქვედანაყოფებიდან მიღებული დოკუმენტების დაცულობა და დაბრუნება;

- შემონმებათა შედეგებზე დასკვნები წარუდგინონ ბანკისა და ქვედანაყოფების ხელმძღვანელობას;

- თავისდროულად მიაწოდონ ბანკის ხელმძღვანელობას ინფორმაცია:

- ყოველ ახლად გამოვლენილ რისკზე;

- თანამშრომლების მიერ კანონმდებლობის, ნორმატიული აქტებისა და შიდა განაწესების დარღვევათა ყოველ შემთხვევაზე;

- შიდა კონტროლის სისტემის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული პროცედურების ყოველ დარღვევაზე;

- შემონმებული ქვედანაყოფების მიერ მიღებულ ზომებზე,

რომლებმაც უნდა აღმოფხვრას დაშვებული დარღვევები და მათი შედეგები.

შიდა კონტროლის სამსახურის მუშაობისთვის აუცილებელია შემდეგი დოკუმენტები:

- გადაწყვეტილების მიღების პროცედურის განმსაზღვრელი დოკუმენტები;

- ბანკის ქვედანაყოფებსა და თანამშრომლებს შორის ფუნქციებისა და უფლებამოსილებების განაწილების განმსაზღვრელი დოკუმენტები;

- შიდა კონტროლის სამსახურის საქმიანობის მარეგულირებელი დოკუმენტები;

- სახსრების განთავსების ოპერაციების ჩატარების დროს ბანკის პოლიტიკის განმსაზღვრელი დოკუმენტები;

- სახსრების მოზიდვის პოლიტიკის განმსაზღვრელი დოკუმენტები და სხვა.

შესაძლებელია ცალკეული დოკუმენტები ერთ დოკუმენტში იყოს გაერთიანებული.

რისკების კონტროლის დროს რეკომენდებულია ადმინისტრაციული და ფინანსური კონტროლის ჩატარება. ადმინისტრაციული კონტროლი უზრუნველყოფს ოპერაციების ჩატარებას მხოლოდ მისი უფლებამოსილი პირების მიერ და ბანკის მიერ განსაზღვრულ უფლებამოსილებებთან და პროცედურებთან მკაცრი შესაბამისობით, ხოლო ფინანსური – ოპერაციების ჩატარებას ბანკის პოლიტიკასთან მკაცრი შესაბამისობით.

როგორც ადმინისტრაციული, ისე ფინანსური კონტროლი უნდა მიმდინარეობდეს, ერთი მხრივ, წინასწარი, მიმდინარე და შემდგომი კონტროლის წესებით, მეორე მხრივ, სამ ძირითად დონეზე: ინდივიდუალურ (თანამშრომლის დონე), მიკრო და მაკროდონეზე. ამ შემთხვევების შეხამება-შერწყმაზე დამოკიდებულებით სხვადასხვანაირი იქნება ბანკის შიდა კონტროლიორების სამუშაოს შინაარსიც.

ინდივიდუალურ (თანამშრომლის) დონეზე გამოყოფენ იმ რისკებს, რომლებიც ცალკეული მუშაკების არამართლზომიერი

ან არაკომპეტენტური გადაწყვეტილებებით შეიძლება იყოს გამონვეული (ფასეულობათა დაცვა, ზარალიანი გარიგებების განხორციელება და მათი შედეგების დამალვა, ბანკის დაკავშირება ჩრდილოვან ან კრიმინალურ ეკონომიკასთან). ამ დროს კონტროლის ძირითადი ობიექტია ცალკეული მუშაკი, მისი მოტივაცია და კომპეტენტურობა გადაწყვეტილებების მიღების დროს. ამ დონეზე განხორციელებული წინასწარი კონტროლი იწყება კადრების შერჩევითა და განწესებით; მიმდინარე კონტროლით ამონმებენ მუშაკის მიერ თავის მოვალეობათა შესრულების ხარისხს; მომდევნო კონტროლის ეტაპზე კი მთავარია მუშაკის მიერ ჩატარებული ოპერაციების შედეგების რეგულარულად განხილვა ხელმძღვანელის მიერ.

მაკროდონეზე გამოყოფენ ლიკვიდობისა და კაპიტალის შემცირების რისკებს, რასაც მმართველი აპარატის გადაწყვეტილებები აყალიბებს (საკრედიტო, საბაზრო, საპროცენტო, საოპერაციო, ლიკვიდობისა და რეპუტაციის დაკარგვის, სამართლებრივი რისკები). ამ დონეზე კონტროლის ძირითადი ობიექტია ბანკში გადაწყვეტილებების მიღების მექანიზმი და ტაქტიკის შესაბამისობა ბანკის მიზნებთან. წინასწარი კონტროლის ეტაპზე ამ შემთხვევაში შიდა კონტროლის სამსახურის ამზადებს დასკვნას დასახული მიზნების რეალურობის შესახებ, აგრეთვე, წინადადებებს ამ მიზნების მიღწევისთვის აუცილებელი ორგანიზაციული გადაწყვეტილებების შესახებ; მიმდინარე კონტროლის ეტაპზე შიდა კონტროლის სამსახური ატარებს რეგულარულ კომპლექსურ და თემატურ შემოწმებებს და აკონტროლებს რისკების ოპტიმიზაციის წესების დაცვას; მომდევნო კონტროლის ეტაპზე შიდა კონტროლის სამსახური სწავლობს რისკებს და აანალიზებს მათი მართვის პრაქტიკას.

მაკროდონეზე გამოყოფენ იმ რისკებს, რომლებსაც განაპირობებს ბანკის საქმიანობის მაკროეკონომიკური და ნორმატიული-სამართლებრივი პირობები. ამ დროს პირველადი კონტროლის ეტაპზე შიდა კონტროლის სამსახური ამონმებს მონაცემთა სანყისი ბაზის შემადგენლობას, სისრულესა და განახლების თავისდროულობას; მიმდინარე კონტროლის ეტაპზე შიდა კონტროლის

სამსახური პერიოდულად ამონმებს ანალიზისა და პროგნოზირების ამოცანების შესრულებას ბანკის პასუხისმგებელი მუშაკებისა და ქვედანაყოფების მიერ, ხოლო მომდევნო კონტროლის ეტაპზე იგი ერთმანეთს უდარებს ანალიტიკური სამსახურების დასკვნებსა და რეალურ ვითარებას, შესაბამისი წინადადებები შეაქვს ბანკის ხელმძღვანელობაში.

ბანკებში შიდა კონტროლის არადამაკმაყოფილებელი მდგომარეობის მიზეზები შეიძლება იყოს: ა) შიდა კონტროლის სამსახურის უქონლობა; ბ) ბანკების ფილიალების საქმიანობის უკონტროლობა სათაო ოფისებში შექმნილი შიდა კონტროლის სამსახურების მხრიდან; გ) შიდა კონტროლის სამსახურის არარსებობა ფილიალებში.

აღსანიშნავია, რომ ხშირ შემთხვევებში საკრედიტო ორგანიზაციებში შემუშავებული არა აქვთ შიდა კონტროლის სამსახურის საქმიანობის მარეგულირებელი დებულებები, შექმნილი არაა საკრედიტო რისკების შეფასების სისტემები. საკრედიტო ორგანიზაციების უმრავლესობაში შიდა კონტროლის სამსახური შედგება 1-2 მუშაკისგან, რაც აშკარად არასაკმარისია ასეთი სამსახურის მუშაობის ეფექტიანობისთვის, განსაკუთრებით – ფილიალების ქსელის მქონე ორგანიზაციებში. არის ისეთი საკრედიტო ორგანიზაციებიც, რომლებიც ფორმალურად ქმნიან შიდა კონტროლის სამსახურს, მასზე დაკისრებული ფუნქციები კი არ სრულდება. ხშირია ამ სამსახურების არასარწმუნო ანგარიშგების შემთხვევები და, პირიქით, იშვიათია მათ მიერ გამოვლენილი დარღვევები. ეს მაშინ, როდესაც საინჟექციო შემონმებები დარღვევათა გაცილებით მეტ ფაქტებს ადგენს ხოლმე.

არცთუ იშვიათად შიდა კონტროლის სამსახურები ინფორმაციას აწვდიან ხელმძღვანელობას საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობაში დამატებითი რისკების წარმოქმნის შესაძლებლობის შესახებ, მაგრამ ხელმძღვანელობა არ მიმართავს ადეკვატურ ზომებს.

ინვესტორებისა და კლიენტების ინტერესების დაცვის მიზნით ბანკებს ევალებათ შემოიღონ კომპლაენს - კონტროლიორის (ინ-

გლისური **Complaisance** - თავაზიანობა, ზრდილობა) საშტატო თანამდებობა, რომელმაც თვალყური უნდა ადევნოს იმას (აკონტროლოს), თუ როგორ იცავენ ბანკის თანამშრომლები კანონმდებლობას ფინანსური ბაზრების შესახებ და ამ ბაზრებზე პროფესიული საქმიანობის სტანდარტებს. ამასთან, კომპლაენს-კონტროლი გაგებულია როგორც ბანკის შიდა კონტროლის ნაწილი, ხოლო ფინანსური ბაზარი – როგორც ფასიანი ქაღალდებისა და ვადიან გარიგებათა ბაზრები. აღნიშნული სპეციალიზებული კონტროლი კომპლაენს-კონტროლიორის განსაკუთრებულ კომპეტენციად ითვლება (შესაძლოა მას თავისი ცალკე სამსახურიც ჰქონდეს შექმნილი), მაგრამ მას ბანკში სხვა თანამდებობრივი მოვალეობების შესრულებაც შეუძლია.

22.3. შიდა საბანკო კონტროლი და მისი სახეები

საბანკო საქმიანობის მნიშვნელოვანი მიმართულებაა შიდა-საბანკო კონტროლის ორგანიზება. საკრედიტო ორგანიზაციაში შიდა კონტროლის აუცილებლობას მოითხოვს კანონები ცენტრალური ბანკის, საბანკო საქმიანობისა და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ. შიდასაბანკო კონტროლი შეგვიძლია დავახასიათოთ როგორც იმ მეთოდებისა და ხერხების ერთობლიობა, რომლებსაც ბანკი მიმართავს მის მიერ ჩატარებული ოპერაციების კონტროლისთვის, მაგრამ შიდა კონტროლი არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც უბრალო, ერთდროული პროცედურა.

ბანკში შიდა კონტროლის სისტემის ძირითადი დანიშნულება ისაა, რომ შემოწმდეს:

- მოქმედი კანონმდებლობის დაცვა;
- საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობის შესაბამისობა მისი განვითარების გეგმასთან;
- ფინანსური და სამმართველო ინფორმაციის სარწმუნოობა, ოპერატიულობა და კონტროლი;
- ბანკის ლიკვიდობის, რენტაბელობისა და მდგრადობის შე-

ნარჩუნებისთვის გატარებულ ღონისძიებათა რაციონალურობა.

შიდა კონტროლის სისტემა მოიცავს ბანკის საქმიანობის საკუთრივ კონტროლის ჩატარებას, აგრეთვე, მონიტორინგის მონ-
ყობას ბანკის მუშაობის ყველა უბანზე, რაც გულისხმობს კომერ-
ციული ბანკის ყველა ქვედანაყოფის მუშაობაზე მუდმივად
დაკვირვებას. მისი მიზნით მათი საქმიანობის შედეგიანობის შე-
ფასება და საბანკო ბიზნესის შემდგომი გაუმჯობესებისა და გან-
ვითარების სტრატეგიული გეგმების შემუშავება. მონიტორინგის
ჩატარების პროცესში მიღებული შედეგების საფუძველზე ბანკის
ხელმძღვანელობა ღებულობს გადაწყვეტილებებს, რომელთა რე-
ალიზაციას უნდა მოჰყვეს ბანკის საქმიანობაში არსებული ნაკლო-
ვანებების აღმოფხვრა და კომერციული ბანკის ფინანსური მდგო-
მარეობის ნორმალიზება.

შიდასაბანკო კონტროლის სისტემის ორგანიზების ეფექტიანო-
ბა მრავალ შიდა და გარე ფაქტორზეა დამოკიდებული. გარე ფაქ-
ტორებს ეკუთვნის, უპირველეს ყოვლისა, შიდა კონტროლის
სისტემის ორგანიზების სავალდებულო ნორმატიული ბაზის არ-
სებობა. შიდა ფაქტორებს ეკუთვნის იმ სპეციალისტების არსებო-
ბა, რომელსაც უნარი შესწევთ ხარისხიანად და ოპერატიულად
შეაფასონ ბანკში შექმნილი ვითარება და კვალიფიციური რეკო-
მენდაციები წარმოადგინონ საბანკო საქმიანობის რისკის მინიმი-
ზაციისათვის. შიდასაბანკო კონტროლის ჩასატარებლად ბანკში
უნდა შეიქმნას სპეციალური ქვედანაყოფი. შიდა კონტროლის
ეფექტიანი სისტემის უზრუნველყოფის დიდმნიშვნელოვანი ფაქ-
ტორია საბანკო რისკების გამოვლენისა და შეფასების სისტემის
შექმნა ბანკში. და ბოლოს, ხარისხიანი შიდა კონტროლის ჩატარე-
ბის წინაპირობაა სრული და სარწმუნო ინფორმაციის არსებობა
როგორც თვით ბანკში, ისე კონკურენტ ბანკებში შექმნილი მდგო-
მარეობის შესახებ.

შიდასაბანკო კონტროლის მოქმედი სისტემა მოიცავს მიმ-
დინარე და მომდევნო კონტროლს ბანკებში და შიდა აუდიტის
ორგანიზებას. უფრო დანერვილებით შევჩერდეთ თითოეული მათ-
განის დახასიათებაზე.

22.4. მიმდინარე კონტროლის ორგანიზაცია ბანკში

მიმდინარე საბანკო კონტროლს ახორციელებენ საბანკო ოპერაციების ყოველდღიური გატარების პროცესში სააღრიცხვო საოპერაციო აპარატის მუშაობის ორგანიზების ყოველ უბანზე. მაგალითად, დოკუმენტრუნვის ორგანიზების დროს მიმდინარე კონტროლის მთავარი დანიშნულებაა ოპერაციების კანონიერების შემოწმება, მათ შესრულებაზე დადგენილი წესებისა და დოკუმენტების გაფორმების სისწორის დაცვა. მიმდინარე კონტროლის ორგანიზების დროს მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობენ რეგისტრების ანალიზური და სინთეზური შემოწმების ჩატარებას საოპერაციო დღის დახურვისას. ამ საქმეს ასრულებენ პასუხისმგებელი შემსრულებლები, საოპერაციო განყოფილების ბუღალტრები, მათი მუშაობის მაკონტროლებელი მუშაკები, აგრეთვე ბანკის ქვედანაყოფთა უფროსები. მიმდინარე შიდასაბანკო კონტროლის განხორციელების პროცესში ისინი ხელმძღვანელობენ მოქმედი ნორმატიული დოკუმენტებითა და ამა თუ იმ საბანკო ოპერაციის ჩატარების წესებით.

კლიენტებისგან ფულად-საანგარიშსწორებო საბუთების მიღების დროს პასუხისმგებელი შემსრულებლები აკონტროლებენ ყველა აუცილებელი რეკვიზიტის შევსების სისწორეს, ამოწმებენ სახსრების არსებობას ორგანიზაციის ანგარიშსწორების ანგარიშზე. გადახდისთვის წარმოდგენილი დოკუმენტები იმ თვალსაზრისითაც მოწმდება, თუ რამდენად კანონიერია შესრულებული ოპერაციები. ამ ეტაპზე ბანკის მუშაკი არსებითად განსაზღვრავს კლიენტის სახსრების გამოყენების მიზნობრივ დანიშნულებას. საბუღალტრო მუშაკს დიდი პასუხისმგებლობა აწევს სხვადასხვა ფორმის უნაღდო ანგარიშსწორებების განხორციელების დროს, რომლებსაც კლიენტი დამოუკიდებლად ირჩევს თავის კონტროლიორთან ერთად. მაგალითად, ანგარიშსწორებებში საგადაამხდლო მოთხოვნების გამოყენებისას ბანკის მუშაკი ამოწმებს საქონლის გაგზავნის, სამუშაოს შესრულების ან მომსახურების განევის დამადასტურებელი სასაქონლო-სატრანსპორტო დოკუმენტების არსებობას. იმავე

საგადამხდელი მოთხოვნის აქცეპტზე კლიენტის უარის შემთხვევაში აუცილებელია დარწმუნება მის მართლზომიერებაში, გაფორმების სისწორეში და ამ პროცედურისთვის დადგენილი ვადის დაცვაში. ასეთსავე გულდასმით შემონმებას გადიან ანგარიშსწორებათა სხვა ფორმებიც, რომლებსაც კლიენტი იყენებს თავის საგადასახადო მიმოქცევაში. განსაკუთრებულ ყურადღებას ითხოვს ყველა მოთხოვნის დაცვის შემონმება აკრედიტივის, ჩეკებისა და თამასუქების ფორმით ანგარიშსწორებათა დროს. კლიენტის ანგარიშსწორების ანგარიშზე სახსრების სიმცირის ან უქონლობის დროს ბანკის მუშაკს პასუხი მოეთხოვება № 2 კარტოთეკაში საანგარიშსწორებო დოკუმენტების თავისდროულად გატარებაზე და სახსრების შემოსვლის მიხედვით მათი თანხის გასტუმრებაზე იმ რიგითობის შესაბამისად, რასაც კანონმდებლობა ითვალისწინებს.

კლიენტის მისამართზე შემოსული ფულადი სახსრების ჩარიცხვისას პასუხისმგებელი მუშაკი უნდა დარწმუნდეს გადამხდელი ბანკის მუშაკის ხელმოწერის არსებობაში გადამხდელისგან მიღებული საბუთის ასლზე, ე.ი. შეამოწმოს საბუთის უტყუარობა. განსაკუთრებული კონტროლი უნესდებათ იმ ოპერაციებს, რომლებიც უკავშირდება ფიზიკური პირების სახსრების უნაღდო გადარიცხვებს ანაბრებზე. ეს აუცილებელია ანგარიშების მფლობელთათვის სახსრების ჩარიცხვისას შეცდომების თავიდან ასაცილებლად. კლიენტის სასესხო ანგარიშის გახსნისა და წარმოების დროს მონმდება კრედიტის დაფარვის ვადებზე არსებულ ვალდებულებათა შედგენის სისწორე და ყოველდღიური კონტროლი უნესდება მისი დაფარვის თავისდროულობას.

ცალკეული სახის საბანკო ოპერაციებს ორმაგ მიმდინარე კონტროლს უტარებენ. მაგალითად, განაცხადებს ჩეკებისა და საჩეკო ნიგნაკების გაცემაზე, აგრეთვე, გადახდის დავალებათა აქცეპტს პასუხისმგებელ შემსრულებელთან ერთად ხელმოწერით ადასტურებს კონტროლიორიც. მაკონტროლებელი მუშაკები ამონმებენ და ხელს აწერენ ყველა ფულად-საანგარიშსწორებო დოკუმენტს და ანალიზურ აღრიცხვაში გაკეთებულ ჩანანერს სამხედრო მოსამსახურეებისა და მოქალაქეების ანგარიშებზე,

ბანკის ძირითად სახსრებზე, სხვა მატერიალურ ფასეულობებზე, კლიენტებისგან ჯარიმების გადახდევინებაზე საანგარიშსწორებო ოპერაციების ჩატარების წესების დარღვევისათვის, ბანკის საოპერაციო შემოსავლებისა და გასავლების ფორმირებაზე და ა.შ. ორმაგ კონტროლს მოითხოვს ტრანზიტის და სუბანგარიშების ოპერაციებიც, პირადი საპენსიო ანგარიშები, სახელმწიფო ბიუჯეტის ანგარიშები, ინდივიდუალურ მსესხებელთა სასესხო ანგარიშები. ბანკის გადანყვეტილებებით, ცალკეულ შემთხვევებში, ანალოგიური წესით აკონტროლებენ სხვა ოპერაციებსაც.

განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მიმდინარე კონტროლის ორგანიზებას უძრავ ქონებაზე ოპერაციების ჩატარების პროცესში. აქ განსაკუთრებულ ადგილს უთმობენ წინასწარ კონტროლს გასავლის საკასო ოპერაციების შესრულებისას. ამ შემთხვევაში კონტროლის ჩატარება ეკისრება ამ ოპერაციის მონაწილე სამ მუშაკს: პასუხისმგებელ შემსრულებელს, კონტროლიორსა და მოლარეს. ამ უბანზე კონტროლის მონყობის ამოცანები იმაზე დაიყვანება, რომ თავიდან აიცილონ არასწორად შედგენილი საბუთების მიხედვით თანხის გადახდა პასუხისმგებელი შემსრულებლის მიერ მათი წინასწარ შემოწმების გარეშე. კონტროლიორის ამოცანაა, შემოწმება ჩაუტაროს სალაროს გასავლის თითოეული დოკუმენტის გაფორმების სისწორეს.

როდესაც კლიენტი ნაღდ ფულს იღებს სახელობითი ფულადი ჩეკით, მაკონტროლებელი მუშაკი ვალდებულია დარწმუნდეს, რომ ჩეკზე ლარის აღნიშვნა სახსრების მიმღებისგან პასპორტის ან მისი პირადობის დამადასტურებელი სხვა დოკუმენტის წარდგენის შესახებ. გარდა ამისა, ჩეკზე ან ხარჯვის ორდერზე უნდა იყოს მისი ხელმოწერა სახსრების მიღებაზე. ფულის ჩეკის შემოსვლისას ხდება იმ პირთა ხელმოწერის შედარება, რომელთაც ამ ხელმოწერის უფლებამოსილება გააჩნიათ, და კლიენტის ბეჭდის ანაბეჭდის შეპირისპირება იმ ნიმუშებთან, რომლებიც პასუხისმგებელ შემსრულებელსა და კონტროლიორს აქვთ და შესაბამის ბარათშია მითითებული. სალაროს გასავლის ყველა დოკუმენტს გულდასმით ამოწმებს სალაროს მუშაკიც.

მიმდინარე კონტროლის ორგანიზებაზე პასუხისმგებელია ბანკის მთავარი ბუღალტერი. იგი უშუალოდ აკონტროლებს კლიენტების ანგარიშსწორებისა და მიმდინარე ანგარიშების გახსნის ოპერაციების გაფორმების სისწორეს, ორგანიზებას უკეთებს მიმდინარე კონტროლს და მისი ჩატარების ყოველდღიურ მეთვალყურეობას ბანკის სააღრიცხვო-საოპერაციო და საკასო მუშაობის ყველა უბანზე. მთავარი ბუღალტრისა და მისი მოადგილეების მოვალეობაა, გააკონტროლონ პირად ანგარიშებში შესწორებების შეტანა, ანგარიშების გახსნა და დახურვა, ამ ანგარიშებზე პროცენტების დარიცხვა, მკაცრი აღრიცხვის ბლანკებისა და ნაღდი ფულის მიღების ქვითრების მოძრაობა. ბანკის მთავარი ბუღალტერი ყოველდღიურად ახდენს საკასო ოპერაციების დასრულების კონტროლს; ამონებს შემოსავალში აღებული ფულის – როგორც ინკასირებულის, ისე საღამოს საღაროში შემოსული ფულის მთლიანობას, ყველა ფულად-საანგარიშსწორებო და სხვა სააღრიცხვო დოკუმენტაციის ფორმირებასა და შენახვას. იგი ყოველდღე აკონტროლებს დღის განმავლობაში ბანკის ბალანსის ბრუნვათა ცნობის შედგენის თავისდროულობასა და ხარისხს.

22.5. მომდევნო კონტროლი და მისი ჩატარების ხერხები

შიდასაბანკო კონტროლის ჩატარების პროცესში ბანკში მნიშვნელოვან ყურადღებას აქცევენ მომდევნო კონტროლის სწორად ორგანიზებას, რომლის მიზანია ყველა მიმართულების სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაობის სისტემატურად შემოწმება საბანკო ოპერაციების შესრულების შემდგომ პერიოდში. შეგვიძლია გამოვიყოთ მომდევნო კონტროლის ორგანიზების შემდეგი ამოცანები:

- აღრიცხვისა და დოკუმენტმიმოქცევის საქმის დაყენების შემოწმება;

- სააღრიცხვო-საოპერაციო აპარატის მუშაკებზე დაკისრებული მოვალეობების შესრულების სისწორის დადასტურება;

● შესრულებული ოპერაციების კანონიერებისა და მათი გაფორმების სისწორის შემოწმება.

საკრედიტო ორგანიზაციაში მომდევნო კონტროლის ჩატარების ორგანიზებას ხელმძღვანელობენ მთავარი ბუღალტერი და მისი მოადგილეები, მსხვილ ბანკებში კი ამას მომდევნო კონტროლის სპეციალური ინსპექტორები ეწევიან. მომდევნო შემოწმება ტარდება გეგმების შესაბამისად, რომლებსაც თემატური ხასიათი აქვს და მას ყოველკვარტალურად ადგენენ. შესაძლოა ტარდებოდეს როგორც კომპლექსური, ისე იმგვარი შემოწმებებიც, რომლებიც სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაობის მხოლოდ ცალკეულ უბნებს ეხება. ამის ნიმუშად შეიძლება გამოდგეს მარტო საკასო ან მარტო მემორიალური დოკუმენტების შემოწმება ბანკის საქმიანობის გარკვეული პერიოდისათვის. კომპლექსური შემოწმების პროცესში იკვლევენ ამა თუ იმ პასუხისმგებელი შემსრულებლის საქმიანობის მთელ მოცულობას. მომდევნო შემოწმების გეგმებს, ჩვეულებრივ, ისე ადგენენ, რომ კვარტლის განმავლობაში მომდევნო შემოწმების წესით გაკონტროლებული იყოს სააღრიცხვო-საოპერაციო საქმის ყველა უბანი.

მომდევნო კონტროლის განხორციელების მსვლელობაში შერჩევით სწავლობენ იმ დოკუმენტებს, რომლებიც მიმდინარე კონტროლით არ შეუწმინებიან მთავარ ბუღალტერსა და მის მოადგილეებს. შემოწმების პროცესში დგინდება ოპერაციების კანონიერება, მათი გაფორმებისა და აღრიცხვაში ასახვის სისწორე. ოპერაციის კანონიერების დადგენის შემდეგ ამოწმებენ დოკუმენტების გაფორმების სისწორეს: ბლანკის ფორმის დაცვას, ყველა სავალდებულო რეკვიზიტის არსებობას, ბუღალტრულ გატარებას, აგრეთვე, დოკუმენტებზე არსებული ხელმოწერებისა და ბეჭდების შესაბამისობას არსებულ ნიმუშებთან. საგანგებო ყურადღება ექცევა გადახდის დავალებებში, გადახდის მოთხოვნებსა და საანგარიშსწორებო ჩეკებში იმ გადატვირთვის დოკუმენტების თარიღებისა და ნომრების მითითებას, რომლებიც ადასტურებენ საქონლის გადატვირთვის, სამუშაოს შესრულებისა და მომსახურების განევის ფაქტს. ამ დროს შერჩევის წესით შეიძლება

მოხდეს საგადასახადო დოკუმენტების დედნების შედარება იმ ასლებთან, რომელთა საფუძველზეც კეთდებოდა ჩანაწერები საკორესპონდენტო ანგარიშებში.

მომდევნო კონტროლის წესით კეთდება რევიზია. ბანკის სააღრიცხვო-საოპერაციო მუშაობის ის უბნები, რომლებზეც შემონმება ან რევიზია ჩატარდა, შეიძლება არ შემონმდეს მომდევნო სამი თვის განმავლობაში.

შემონმებისა და რევიზიის შედეგებს განიხილავს კომერციული ბანკის ხელმძღვანელობა, რასაც მოჰყვება გამოვლენილი ნაკლოვანებების აღმოფხვრის და მომავალში მათი წარმოშობის თავიდან აცილების ღონისძიებათა შემუშავება და რეალიზაცია. როგორც წესი, იმ ნაკლოვანებების აღმოფხვრის კონტროლს, რომლებსაც პერიოდული მომდევნო შემონმებები გამოავლენს, უშუალოდ ახორციელებს ბანკის მთავარი ბუღალტერი.

აღრიცხვის მდგომარეობაზე, დოკუმენტბრუნვის ორგანიზაციაზე და კონტროლზე კომერციულ ბანკში საერთო პასუხისმგებლობა ეკისრება ბანკის პრეზიდენტს. მისი მოვალეობაა ბანკის იმ ყოველდღიური ბალანსის შედგენის თავისდროულობის შემონმება, რომელზეც იგი აწერს ხელს.

22.6. შიდა და გარე აუდიტი: მიზნები, ამოცანები და ბანკში მისი ორგანიზაციის თავისებურებები

მიმდინარე და მომდევნო კონტროლის გარდა, ყოველ კომერციულ ბანკში, მოქმედი ნორმატიული დოკუმენტების თანახმად, უნდა იქმნებოდეს და ეფექტიანად ფუნქციონირებდეს შიდა აუდიტის სისტემა. შიდა აუდიტი უნდა განვიხილოთ როგორც ბანკის უსაფრთხოების სისტემა შეანაბრეთა ინტერესების დაცვისთვის, ბანკის საქმიანობაში კონკრეტული შედეგების მიღწევისა და შენარჩუნებისთვის.

საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების, ორდონიანი საბანკო სისტემის დამკვიდრებისა და კომერციული ბანკების ქსელის

გაფართოების პირობებში ვლინდება მათ შორის კონკურენცია კლიენტების, დეპოზიტების, ბანკთაშორისი კრედიტის და სხვა საკრედიტო რესურსების მოზიდვაში. საბანკო საქმის წარმართვის წარმატება, ბანკის სტაბილურობა, დამფუძნებლების, აქციონერებისა და კლიენტების მხრიდან მისდამი ნდობის ხარისხი დიდადაა დამოკიდებული მისი საქმიანობის მართვის სწორად ორგანიზებაზე და კადრების კვალიფიკაციაზე. ბანკის კომერციული ინტერესები განსაზღვრავს მისი საქმიანობის სხვადასხვა უბანზე საქმის ვითარების შესახებ სარწმუნო ინფორმაციის ქონის აუცილებლობას, რაც გარდაუვალია ბანკის მუშაკების ურყეობის შესანარჩუნებლად, დამფუძნებლების, აქციონერების, კლიენტებისა და საკუთარი თანამშრომლების ინტერესების დასაცავად, სადეპოზიტო-სასესხო პოლიტიკის დასახვენად, ფულის, ფასეულობათა და ქონების დაცულობის უზრუნველსაყოფად. ამ ინფორმაციის მოპოვება სხვადასხვა წყაროდან შეიძლება, თუმცა, საჭიროა მისი საგულდაგულოდ გადამოწმება. გარდა ამისა, კომერციულ ბანკებს, განსაკუთრებით კი – ფილიალების მქონეთ, უჩნდებათ თავიანთი საქმიანობის წინასწარი შიდა შემოწმების ორგანიზების აუცილებლობა. ამის მიზანია იმ შესაძლო ნეგატიური ფაქტების თავიდან აცილება, რომლებიც კომერციულ ბანკებზე ზედამხედველობის ორგანოებმა (ცენტრალურმა ბანკმა, საგადასახადო ინსპექციამ, სამართალდამცავმა ორგანოებმა) შეიძლება გამოავლინონ.

აუდიტის სამსახურის მიზანია ორგანიზაციის ფინანსური, საბუღალტრო პროცედურების, ჩანაწერებისა და პოლიტიკის სამართლიანობისა და სიზუსტის შეფასება. აუდიტის მიერ შეგროვებული ინფორმაციის ღირებულება დამოკიდებულია მისი დამოუკიდებლობის დონეზე, აუდიტორების კომპეტენციაზე და აუდიტის მასშტაბზე. თუ ამ ფაქტორებიდან რომელიმე საეჭვოა, მაშინ ეჭვს იწვევს საერთოდ აუდიტის ადექვატურობა. ბანკი, როგორც წესი, ატარებს როგორც შიდა, ისე გარე აუდიტს. შიდა აუდიტი ტარდება ბანკის შიდა კონტროლის განყოფილების მიერ. იგი აწარმოებს ყველა სფეროს ოპერაციების მიმდინარე შემონ-

მებას.

ბანკის გარე აუდიტი ტარდება გარე აუდიტორული ფირმის მიერ და ხშირად არის ფინანსური მდგომარეობის წლიური შედეგების ანალიზი.

საკანონმდებლო ბაზის არსებობა და საბანკო საქმიანობის რისკების კონტროლის განხორციელების ყოველდღიური პრაქტიკა შიდა აუდიტის სისტემების (ამა თუ იმ ფორმით) შექმნის აუცილებლობას კარნახობს ბანკებს. შესაბამისი დებულებები განსაზღვრავს შიდა აუდიტის მიზნებსა და ამოცანებს, შესაბამისი სამსახურის ფუნქციებსა და უფლება-მოვალეობებს, მისი თანამშრომლებისათვის ნაყენებულ მოთხოვნებს, ბანკებში შიდა კონტროლის მდგომარეობის შეფასების დროს ცენტრალური ბანკის მიერ გამოყენებულ მიდგომებს.

ბანკის შიდა აუდიტის მთავარი მიზანია ბანკის, მისი აქციონერებისა და კლიენტების ინტერესების დაცვა. ამას აღწევნა ცალკეული სამსახურების და კონკრეტული თანამშრომლების მიერ კანონმდებლობის, სხვა ნორმატიული აქტებისა და პროფესიული საქმიანობის ნორმატივების დაცვის კონტროლით, ინტერესთა კონფლიქტის მოგვარებით, ბანკის საიმედოობისა და მდგრადობის სათანადო დონის უზრუნველყოფით. სწორედ აქედან გამომდინარეობს შიდა აუდიტის ძირითადი ამოცანები. მათგან ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია:

- ბანკის მიერ კანონმდებლობისა და ნორმატიული აქტების შესრულების შემოწმება;

- დადგენილი პროცედურებისა და უფლებამოსილებათა განსაზღვრა და დაცვა იმ გადაწყვეტილებების მიღების დროს, რომლებიც ბანკის, მისი მესაკუთრეებისა და კლიენტების ინტერესებს ეხება;

- თავისდროული და ეფექტიანი ღონისძიებების მიღება, რომლებიც მიმართულია გამოვლენილი ნაკლოვანებებისა და ბანკის საქმიანობაში არსებული დარღვევების აღმოფხვრისაკენ;

- ბანკის საქმიანობის რისკების ეფექტიანად მართვის წინაშე არსებული მოთხოვნების შესრულება;

- ბანკის აქტივების დაცულობის შემოწმება;
- აღრიცხვაში ბანკის ოპერაციების ასახვის სისწორის შემოწმება;

- ანგარიშგების მდგომარეობის კონტროლი, რაც უზრუნველყოფს საჭირო ინფორმაციის მიღებას ბანკის საქმიანობისა და მასთან დაკავშირებული რისკების შესახებ;

- ეფექტიანი თანამშრომლობა გარე აუდიტორებთან და სახელმწიფოებრივი რეგულირებისა და ზედამხედველობის ორგანოებთან.

ამგვარად, ბანკის შიდა აუდიტის ძირითადი ამოცანაა საბანკო საქმიანობის რისკების მინიმიზაცია. შიდა აუდიტი ორგანიზაციულად შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ როგორც ბანკის სტრუქტურული ქვედანაყოფი. ამ სამსახურს განსაკუთრებული სტატუსი აქვს. იგი მოქმედებს ბანკის წესებისა და შიდა აუდიტის სამსახურის შესახებ დებულების საფუძველზე. მის წინაშე მდგომი ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტის მიზნით, შიდა აუდიტის სამსახურს უნდა გააჩნდეს საკმაოდ ფართო უფლებამოსილებანი. მას უნდა ჰქონდეს უფლება:

- ხელი მიუწვდებოდეს ბანკის ყველა დოკუმენტზე;

- შეფასება მისცეს მისი თანამშრომლების მიერ განხორციელებულ მოქმედებათა და ოპერაციათა შესაბამისობას მოქმედ ნორმატიულ-სამართლებრივ და შიდასაბანკო მოთხოვნებთან;

- მუშაობაში ჩართოს ბანკის სტრუქტურული ქვედანაყოფების თანამშრომლები.

ამასთან ერთად, შიდა აუდიტის სამსახურს გარკვეული ვალდებულებები ეკისრება:

- 1) საბანკო საქმიანობის რისკების მუდმივი მონიტორინგის განხორციელება;

- 2) რეკომენდაციებისა და მითითებების შემუშავება გამოვლენილ დარღვევათა აღმოსაფხვრელად და მათი შესრულების კონტროლის განხორციელება;

- 3) ბანკის ხელმძღვანელობის დროულად ინფორმირება რისკის დასაშვები ნორმების გადამეტებაზე, ფაქტობრივ და შესაძლო დარღვევებზე და ა.შ.

შიდა აუდიტის სამსახური შესაძლოა უშუალოდ დაექვემდებაროს ბანკის ხელმძღვანელს ან დამფუძნებელს. მისი მუშაობა უნდა წარმოადგინოს ბანკის მმართველობის მიერ სპეციალურად დადგენილი გეგმების შესაბამისად, რომლებშიც აუცილებლად ითვალისწინებენ კომერციული ბანკის ფილიალების, განყოფილებებისა და ქვედანაყოფების შემონახვას ჩატარებას. შემონახვასთან გეგმები უნდა შეიცავდეს შესამონხმებელი საბანკო ოპერაციების კონკრეტულ ჩამონათვალს. შიდა აუდიტის სამსახურის მიერ ჩასატარებელი შემონახვების პროგრამათა ძირითადი ნაწილები შესაძლოა იყოს:

- ბანკის ჩამოყალიბების კანონიერება;
- ბანკის სანესდებო კაპიტალის, სარეზერვო და სხვა ფონდების ფორმირების თავისდროულობა, სისწორე და კანონიერება;
- აღრიცხვასა და ანგარიშგებაში ფულადი სახსრების, ბანკებსა და სხვა საკრედიტო დანესებულებებში დეპოზიტებისა და ანგარიშების, კლიენტთა დეპოზიტების ასახვის სარწმუნოებისა და სისწორის დადასტურება;
- აღრიცხვასა და ანგარიშგებაში საანგარიშსწორებო ოპერაციების გატარების კანონიერება და სარწმუნოება;
- აღრიცხვასა და ანგარიშგებაში დაკრედიტების ოპერაციების ასახვის კანონიერება და სარწმუნოება;
- საკასო ოპერაციების განხორციელების სისწორე და კანონიერება;
- კომერციული ბანკის საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელების მართლზომიერება და სისწორე;
- ფასიან ქალაქებზე ჩატარებული ოპერაციების სარწმუნოობა, მათი გაფორმების და საბუღალტრო აღრიცხვის ანგარიშებში ასახვის სისწორე;
- აღრიცხვასა და ანგარიშგებაში ბანკის ძირითადი სახსრების და სხვა მატერიალური და არამატერიალური აქტივების გატარებისა და ასახვის სისწორის შემოწმება;
- აღრიცხვაში ბანკის შემოსავლებისა და გასავლების ასახვის სისრულის, სისწორისა და სარწმუნოების შემოწმება.

შიდა აუდიტი

ბანკის შიდა აუდიტი ტარდება შიდა აუდიტორების მიერ, რომლებიც ახორციელებენ შიდა კონტროლსა და სააუდიტო პროგრამას. ეს აუდიტორები აფასებენ საბუღალტრო და ადმინისტრაციული კონტროლის მასშტაბს. აუდიტორები ცდილობენ დარწმუნდნენ, რომ საბუღალტრო ოპერაციების გატარება ხდება დროზე, რათა თავიდან ავიცილოთ არაზუსტი ფინანსური ანგარიშებითა ან ფაქტების დამახინჯებით გამოწვეული პოტენციური დანაკარგები. სააუდიტო პროგრამამ უნდა შეაფასოს ადმინისტრაციული პროგრამის ეფექტურობა და დაადასტუროს, რომ ბანკის ყველა განყოფილებაში დანერგილია ადექვატური კონტროლი და საგარანტიო სისტემა. აუდიტორები აგრეთვე ამონიშნავენ, თუ რამდენად იცავს ბანკის მენეჯმენტი საბანკო წესებისა და კანონების მოთხოვნებს. შიდა აუდიტორებმა უნდა ჩაატარონ პროცედურები, საყოველთაოდ მიღებულ საერთაშორისო საბანკო და საბუღალტრო პრაქტიკასთან შესაბამისობაში. ყოველმა ბანკმა უნდა იქონიოს შიდა აუდიტორული სამსახური ან ისარგებლოს გარეშე აუდიტორული მომსახურებით.

გარე აუდიტი

გარე აუდიტის ძირითადი მიზანია მესამე მხარის დამოუკიდებელი აზრი, რომელიც ადასტურებს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის სიმართლესა და სიზუსტეს. დამოუკიდებელი სააუდიტო სამსახური, აგრეთვე, ამონიშნებს ბანკის შიდა კონტროლს, საბუღალტრო პროცედურებსა და პოლიტიკას. ძირითადი მიზნების გარდა, აუდიტორებთან კონტრაქტებს დებენ სხვადასხვა სპეციალიზირებული ამოცანების ან საინფორმაციო სისტემები, პერსონალის მოთხოვნები. აუდიტორული ფირმები ხშირად იძლევიან რეკომენდაციებს ეფექტურობის გასაუმჯობესებლად და ნაკლოვანების გამოსასწორებლად, რაც მთლიანობაში მიგვიყვანს საბანკო კონტროლის სისტემის გაძლიერებამდე. ხშირად, გარე აუდიტების რჩევა ძალზე საჭიროა ბანკის მენეჯმენტისათვის, საბანკო ოპერაციების სისტემების ადექვატურობის ობიექტური შეფასებისათვის.

შიდა და გარე აუდიტების მდგომარეობის შემოწმების მიზნები	
I.ა.	შიდა აუდიტის განყოფილების ორგანიზაციული სტრუქტურა და შიდა აუდიტის დამოუკიდებლობა
I.ბ.	შიდა აუდიტის კომპეტენტურობა
I.გ.	შიდა აუდიტის პროგრამისა და მასშტაბის ადექვატურობა
II.ა.	გარე აუდიტის დამოუკიდებლობა
II.ბ.	გარე აუდიტის კომპეტენტურობისა და მასშტაბის ადექვატურობა
III.	საბანკო წესებთან და საბანკო ინსტრუქციებთან შესაბამისობა
IV.	შემოწმების შედეგები
V.	საბოლოო რეიტინგი

I.ა. შიდა აუდიტის ორგანიზაციული სტრუქტურა და მისი დამოუკიდებლობა

აუდიტის განყოფილებას უნდა შეეძლოს შექმნას და განახორციელოს სააუდიტო პროგრამა, რომელზეც ზეგავლენას ვერ მოახდენს მენეჯმენტი. შიდა აუდიტმა უნდა დაადგინოს, რამდენად არის შესაბამისობაში ბანკის ოპერაციები შიდა პოლიტიკასთან და პროცედურებთან. მან უნდა შეისწავლოს ბანკისათვის დამახასიათებელი სისუსტეები და შესაბამისობა, ერთი მხრივ, ბანკის მიერ ჩამოყალიბებულ წესებთან და პოლიტიკასთან, მეორე მხრივ, კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ კანონის, ამ კანონიდან გამომდინარე ეროვნული ბანკის მიერ შემუშავებული წესებისა და ინსტრუქციების მოთხოვნებთან. თუ აუდიტის განყოფილება დამოკიდებულია მენეჯმენტისაგან, მაშინ ის ვერ შეძლებს თავისი ფუნქციის განხორციელებას. შიდა აუდიტის განყოფილების დამოუკიდებლობის განმსაზღვრელია ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა.

ორგანიზაციულ სტრუქტურასთან დაკავშირებული შემოწმების პროცედურები:

- მოითხოვეთ, რომ მენეჯმენტმა წარმოადგინოს ბანკის ორგანიზაციული სქემის ბოლო ვარიანტი;

- მოითხოვეთ, რომ წარმოდგენილი იყოს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს და დირექტორატის წევრების სია. სახელების, გვარების, თანამდებობების და მათი პროფესიული წარსულის აღნიშვნით.

შიდა აუდიტის განყოფილების დამოუკიდებლობის დასადგენად:

- მოითხოვეთ, რომ ხელმისაწვდომი იყოს ყველა მიმდინარე და სააუდიტო მოხსენება. დაადგინეთ, სად არის სააუდიტო განყოფილების ონფორმაციის დუბლიკატები.

- დაადგინეთ, ვინ იღებს ინფორმაციას.

- დაადგინეთ, ვინ განსაზღვრავს და ამტკიცებს აუდიტორების ანაზღაურებას.

- მოითხოვეთ განყოფილების მუშაკების სამუშაოს აღწერა.

- მოითხოვეთ სააუდიტო პერსონალის დაქირავების და განთავისუფლების აქტები.

- შეხვდით სააუდიტო განყოფილების მუშაკებს და გამართეთ დისკუსია.

- აწარმოეთ ჩანაწარები.

1.ბ. შიდა აუდიტის კომპეტენტურობა

შიდა აუდიტორების პროფესიული დონე და მათ მიერ დავალების შესრულების უნარი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს განყოფილების ეფექტურ მუშაობაში. ინსპექტორმა უნდა განსაზღვროს, რამდენად კომპეტენტურია განყოფილების თითოეული წევრი თავისი ინდივიდუალური მოვალეობის შესასრულებლად.

შემონმების პროცედურები:

- მოითხოვეთ და გადახედეთ განყოფილების თითოეული წევრის ბიოგრაფიულ მონაცემებს.

- მოითხოვეთ ბანკში ჩატარებული მთელი სასწავლო პროგრამის ასლი, ყველა მონაწილის ვინაობის მითითებით.

● ჩაატარეთ განყოფილების მუშაკებთან ადგილზე არაოფიციალური საუბრები მათი გამოცდილებისა და სამუშაოს შესრულების უნარის დასადგენად. მაგ.: აახსნევენეთ აუდიტორებს მათ მიერ ჩატარებული აუდიტის სხვადასხვა პროცედურები, იმსჯელებთ აუდიტორი ბანკის შიდა კონტროლის სუსტ და ძლიერ მხარეებზე, პრობლემურ სფეროებზე, გამოათქმევინეთ აზრი იმის შესახებ, თუ რამდენად დროულად პასუხობს მენეჯმენტის ჩანაწერები შიდა აუდიტის შედეგებს, გააჩნია თუ არა აუდიტორს შინაგანი პირადი ურთიერთობის უნარ-ჩვევები, რათა ეფექტურად მიიღოს მძიმე სამუშაოს შესასრულებლად საჭირო ინფორმაცია, იჩენს თუ არა აუდიტორი ინტერესს საბანკო ინდუსტრიისა და სააუდიტო სფეროს შემდგომი განვითარების მიმართ, დამატებითი სწავლების კურსების ჩათვლით.

1.გ. შიდა აუდიტის პროგრამისა და მასშტაბის ადექვატურობა

შიდა აუდიტის პროგრამა ადექვატურად უნდა მოიცავდეს ყველა საბანკო ოპერაციას. აუდიტორებს უნდა შეეძლოთ, მისცენ ოპერაციებს ზუსტი და სამართლიანი შეფასება. შიდა აუდიტის პროგრამისა და მასშტაბის ადექვატურობის განსაზღვრისათვის, შემოწმებულმა უნდა განახორციელოს შიდა აუდიტის პროგრამასთან დაკავშირებული პროცედურები:

● მიმდინარე და წინა წლების მთლიანი სააუდიტო პროგრამის ასლების მიღება და გადასინჯვა.

● აუდიტის განყოფილების სააუდიტო სახელმძღვანელოს (რომელიც მოიცავს სპეციფიკურ შიდა კონტროლის კითხვარს) ასლის მიღება და გადასინჯვა.

● აუდიტის განყოფილების პოლიტიკისა და პროცედურების ასლის მიღება.

შიდა სააუდიტო მასშტაბთან დაკავშირებული შესამოწმებელი პროცედურები:

● როგორც მიმდინარე, ისე წარსული აუდიტების მასშტაბების შესწავლა.

● ყველა კომიტეტის კრებების, შენიშვნებისა და ოქმების ასლები, რომელთაც შესაძლოა გავლენა ჰქონოდათ ჩატარებულ აუდიტებზე. მაგ. თუ საკრედიტო კომიტეტი მენეჯმენტს სთავაზობს სესხების ტიპების კონცენტრაციაში ან მომსახურებაში ცვლილებების შეტანას, მაშინ აუდიტის მასშტაბიც უნდა შეიცვალოს, რომ მოიცვას ეს ცვლილებები.

II.ა. გარე აუდიტის დამოუკიდებლობა

გარე აუდიტორული ფირმა და აუდიტორები დამოუკიდებლები უნდა იყვნენ ბანკის თანამშრომლებისა და დირექტორთა საბჭოსაგან, თუ გვინდა რომ სახელმწიფოს მარეგულირებელმა ორგანიზაციებმა, ფინანსურმა საზოგადოებრიობამ და სხვა დაინტერესებულმა მხარეებმა ცნონ აუდიტის სიზუსტე და დამაჯერებლობა.

შემონმების პროცედურები:

● ბანკის მენეჯმენტისა და დირექტორთა საბჭოს მფლობელობაში მყოფი, სააუდიტო ფირმასთან დაკავშირებული ყველა ფინანსური ინტერესების სიის მიღება.

● სასესხო სიის შემონმება, რათა დავინახოთ, გააჩნია თუ არა ფირმას ან აუდიტორებს აღნიშნულ დაწესებულებასთან მიმდინარე სასესხო ან სხვა ტიპის საქმიანი ურთიერთობები, რომლებიც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ინტერესების კონფლიქტი (მაგალითად, როცა სააუდიტო ფირმას აქვს იმ ბანკის ფასიანი ქაღალდები, რომელსაც ამონმებს).

● ბანკსა და სააუდიტო ფირმას შორის დადებული კონტრაქტების ყველა ასლი, რომელიც ეხება სხვა ნებისმიერ განეულ სამსახურს.

● დირექტორთა საბჭოსა და ყველაზე დიდ აქციონერებთან (ფიზიკური ან იურიდიული პირები, რომელთა წილი ბანკში აღემატება 5%-ს) დაკავშირებული ინტერესების სია.

II.ბ. გარე აუდიტის კომპეტენცია და მასშტაბები

განსაზღვრული უნდა იქნეს, როგორც გარე აუდიტის ფირ-

მისა და აუდიტორების კომპეტენტურობა, ასევე აუდიტის მასშტაბის ადექვატურობა, რომლის შემდეგ შემმონმებელს შეუძლია განსაზღვროს, რამდენად სარწმუნოა სააუდიტო მოხსენების ხარისხი, სიზუსტე და გადანყვიტოს, შეიძლება თუ არა მათ შედეგებზე დაყრდნობა.

საერთაშორისოდ აღიარებული საბუღალტრო ფირმები პატივს სცემენ პროფესიული ეთიკის კოდექსს, რომელიც ითხოვს, რომ აუდიტი ჩატარდეს საზოგადოდ მიღებული საბუღალტრო სტანდარტებისა და პრინციპების შესაბამისად. სტანდარტები მოითხოვენ, რომ აუდიტი ჩაატარონ მხოლოდ შესაბამისი ცოდნისა და განათლების მქონე კომპეტენტურმა და კვალიფიციურმა ადამიანებმა. დასრულებული მოხსენებებიდან უნდა ჩანდეს, შეესაბამება თუ არა წარმოდგენილი ფინანსური ინფორმაცია და შენიშვნები საზოგადოდ მიღებულ საბუღალტრო სტანდარტებს. სააუდიტო ფირმა უნდა იძლეოდეს გარანტიას, რომ ფინანსური ინფორმაცია წარმოდგენილი არის სწორად.

აუდიტის მასშტაბი მერყეობს სრულმასშტაბიანიდან მოკლემასშტაბიანამდე. სრულმასშტაბიანი აუდიტი წარმოადგენს საქმიანობის პირველადი სფეროების, პოლიტიკის, პროცედურების, მენეჯმენტის ამომწურავ შესწავლას და ფინანსური ინფორმაციის მონოღებას.

გარე აუდიტის კომპეტენციის განმსაზღვრელი პროცედურები:

- ბანკსა და სააუდიტო ფირმას შორის დადებული კონტრაქტის ასლის მიღება, რომელშიც აღნიშნული იქნება პირობები, მომსახურება და საკომისიოები.

- სააუდიტო ფირმასთან დაკავშირება და სააუდიტო ჯგუფის ხელმძღვანელ აუდიტორთან აუდიტსა და მის მასშტაბზე მოლაპარაკება.

- სააუდიტო ფირმის შესახებ ინფორმაციის მიღება. მაგ. რა ხნის ისტორია აქვს, რამდენი და რა ტიპის აუდიტები აქვს ჩატარებული.

- თითოეული გარე აუდიტორის ბიოგრაფიული მონაცემები-

ის შესწავლა.

გარე აუდიტის მასშტაბის განსაზღვრის შემონმების პროცედურები:

- აუდიტის მასშტაბის ასლის მიღება, რომელიც უნდა აღინიშნებოდეს ბანკსა და სააუდიტო ფირმას შორის დადებულ კონტრაქტში.

- სააუდიტო მოხსენების საბოლოო პროექტის, კონტრაქტისა და აუდიტის შეჯამებული შედეგების (საჭიროების შემთხვევაში) ასლების მიღება. ეს მოხსენებები გვიჩვენებს სააუდიტო საქმიანობის რეალურ მასშტაბს. შემომონმებელმა უნდა დაადგინოს და განსაზღვროს შემდეგი:

III. საბანკო წესებთან და ინსტრუქციებთან შესაბამისობა შემონმების პროცედურები:

შესწავლილ იქნას ყველა შესაბამისი საბანკო წესი და ინსტრუქცია, რომლებიც ეხება კომერციული ბანკის შიდა და გარე აუდიტის ფუნქციებს.

IV. შემონმების შედეგები

მას შემდეგ, რაც შემომონმებელი დაასრულებს პროცედურებს და ბანკის გარე და შიდა აუდიტის შესაფასებლად საჭირო ინფორმაციას დააგროვებს, მან უნდა წარმოადგინოს თავისი შედეგები. შედეგები არის შემონმების შესახებ მოხსენების საფუძველი.

ორგანიზაციულ სტრუქტურასთან დაკავშირებული რეკომენდაციები

- შიდა აუდიტის განყოფილება ყველა სხვა განყოფილებისაგან დამოუკიდებლად უნდა ფუნქციონირებდეს.

- კომიტეტის კრებების პროტოკოლების თანახმად, უნდა დადგინდეს, რამდენად აქტიურობენ საბჭოს წევრები შიდა აუდიტის განყოფილების საქმიანობაში.

- რამდენად ხშირად იმართება საბჭოს კრებები და თუ იხილება ამ კრებებზე შიდა აუდიტის შედეგები. იმ შემთხვევებში, როცა

აუდიტის შედეგები უარყოფითია და მოითხოვს მენეჯმენტისა და განყოფილებისაგან რეაგირებას, აქვს თუ არა ასეთ რეაგირებას ადგილი და თუ აკონტროლებს მას სარევიზიო კომისია.

- დახურულია თუ არა სააუდიტო კომიტეტის კრებები ბანკის პერსონალისა და მენეჯმენტისთვის.

შიდა აუდიტის განყოფილების დამოუკიდებლობის განსაზღვრა

- აბარებს თუ არა შიდა აუდიტი ანგარიშს უშუალოდ ბანკის პრეზიდენტს, თუ სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ შექმნილ სარევიზიო კომისიას.

- ვის მიერ არის აუდიტორების ხელფასი განსაზღვრული.

- თუ ყოფილა შემთხვევები, როცა აუდიტორებს მოეხსნათ პასუხისმგებლობა მენეჯმენტის მიერ.

- ინახავს თუ არა აუდიტის განყოფილება მიმდინარე სამუშაოების ჩანაწერებს, სააუდიტო მოხსენებებს და დუბლიკატებს.

- აქვთ თუ არა აუდიტორებს სხვა ფუნქციების შესრულების საშუალება (მაგ. მოლარის დახმარება, ჩანაწერების გაკეთება დღის ანგარიშების დამონმებებისას და სხვა).

შიდა აუდიტის კომპეტენცია

- აღემატება თუ არა აუდიტორების პროფესიული დონე სხვა თანამშრომლებისას, რომლებსაც იგივე დონის მდგომარეობა უკავიათ ბანკში. არის თუ არა აუდიტორი დიპლომირებული საბუღალტრო ან სხვა რომელიმე მის ფუნქციებთან დაკავშირებულ სფეროში.

- ბანკის სხვადასხვა საქმიანობიდან გამომდინარე, აქვთ თუ არა აუდიტორებს გამოცდილება სპეციფიკურ სფეროებში, მაგ. უცხოურ ვალუტაში მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებში, ვაჭრობასა და სესხებში. ადგილზე უნდა ჩატარდეს არაოფიციალური ინტერვიუები განყოფილების სხვადასხვა მუშაკებთან, რათა დადგინდეს თითოეულის გამოცდილება და სამუშაოს შესრულების უნარი (მაგ. წარმოადგენინეთ და აახსნევინეთ აუდიტორებს მათ მიერ ჩატარებული აუდიტის სხვადასხვა პროცედურები, თუ რაში ხედავენ ისინი ბანკის შიდა კონტროლის სუსტ

და ძლიერ მხარეს, პრობლემურ სფეროებს). შეამონმეთ, არის თუ არა აუდიტორი კომუნიკაბელური.

- ამულავენებენ თუ არა აუდიტორები მზადყოფნას, დანერგონ და დაიცვან საზოგადოდ მიღებული სააღრიცხვო პრინციპები და სტანდარტები.

შიდა აუდიტის პროგრამის ადექვატურობასთან დაკავშირებული შემონმების მიზნები:

- უნდა განისაზღვროს პროგრამის ადექვატურობა, მოიცავს თუ არა იგი ბანკის სხვადასხვა განყოფილებას და საქმიანობას.

- უნდა განისაზღვროს განყოფილების ხელმძღვანელობის ადექვატურობა. მოიცავს თუ არა იგი შიდა კონტროლის კითხვარს, რომელსაც აუდიტორები იყენებენ თითოეული აუდიტისას.

- ჰყავს თუ არა განყოფილებას ადექვატური შტატი თავისი მოვალეობის შესასრულებლად.

- აქვს თუ არა სააუდიტო პროგრამას ნათელი მიზნები.

- ვინ განაახლებს და ამტკიცებს პროგრამაში შეტანილ ცვლილებებს.

- რამდენად თანმიმდევრულია სააუდიტო პროგრამა. შეიტანება თუ არა მასში ადრე ჩატარებული აუდიტის შედეგებიდან გამომდინარე ცვლილებები.

- რა შემთხვევაში შეუძლიათ აუდიტორებს, გადაუხვიონ დადგენილი პროგრამიდან.

- ადგენს და აკონტროლებს თუ არა სააუდიტო პროგრამა რისკის ფაქტორს ბანკის თითოეული განყოფილებისა და საქმიანობისათვის და თუ მისდევს მას შესაბამისი სააუდიტო განრიგით. მაგ. როცა საქმე ეხება ბანკის პრობლემური სესხების ადმინისტრირებას, აკეთებს თუ არა სააუდიტო პროგრამა დანვრით მონიტორინგს ნელინადში ორჯერ ან ყოველკვარტალურად.

- თუ არის რაიმე შინაგანი მექანიზმი, რომელიც ადასტურებს, რომ თითოეული აუდიტი ჩატარებულია განყოფილების სააუდიტო პროცედურების შესაბამისად. თუ ადგილი აქვს გადახვევებს, რა განმარტება ეძლევა მათ.

● თუ გვაძლევს პროგრამა ჩანანერებისა და სააუდიტო მოხსენებების შენახვის საშუალებას. ჩანანერები ინახება დროებით საფუძველზე (მაგ. მუშაობის პროცესში გამოყენების მიზნით), თუ მუდმივად. წარმოებს თუ არა მათი რეესტრი.

● იძლევა თუ არა პროგრამა ისეთი ფორმალური მოხსენებების საშუალებებს, რომლებიც მოიცავს აუდიტორების შენიშვნებსა და რეკომენდაციებს, წინა აუდიტის შენიშვნების გათვალისწინებით, რომელიც მიენოდება როგორც სააუდიტო კომიტეტს, ისე ბანკის მენეჯმენტს. სააუდიტო განყოფილებამ უნდა დაადგინოს პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც ბანკის მენეჯმენტმა უნდა მოახდინოს ოფიციალური რეაგირება აუდიტის შედეგებზე.

● უნდა შეფასდეს განყოფილების პოლიტიკისა და პროცედურების ადექვატურობა, რამდენად ზუსტი და ნათელია ისინი. პერსონალს უნდა ჰქონდეს პროფესიონალიზმის გარკვეული დონე.

შიდა აუდიტის მასშტაბთან დაკავშირებული შემონშების შედეგები

● განსაზღვრავს თუ არა სრულად თითოეული განყოფილების აუდიტის მასშტაბი განყოფილების ფუნქციებსა და საქმიანობებს.

● არის თუ არა აუდიტორებისათვის ხელმისაწვდომი განყოფილების საქმიანობასთან დაკავშირებული მთელი დოკუმენტაცია და ინფორმაცია.

● ხელმისაწვდომია თუ არა აუდიტორებისათვის კომიტეტის კრებების ის ოქმები და შენიშვნები, რომლებიც გავლენას ახდენენ განყოფილების საქმიანობაზე.

● ადექვატურია თუ არა თითოეული აუდიტის ჩატარების შედეგად შესრულებული ანალიზის დონე.

● თუ კეთდება რაიმე იმის უზრუნველსაყოფად, რომ განყოფილებამ, სადაც უნდა ჩატარდეს აუდიტი, არაფერი იცოდეს მოსალოდნელი აუდიტის დროსა და მასშტაბზე.

● მოიცავს თუ არა აუდიტის მასშტაბი ყველა პოლიტიკასა

და პროცედურას, რომელიც ტარდება ბანკში.

- გადასინჯული და შეფასებულია თუ არა სააღრიცხვო ჩანან-ერებისათვის საჭირო კონტროლი და პროცედურა.

- ექვემდებარება თუ არა გადასინჯვას ყველა იმ მომსახურე-ბის სახეები, რომლებიც არ არის შეტანილი საერთო სააღრიცხ-ვო ჩანანერებში.

- აუდიტის მასშტაბი უნდა შეიცავდეს თითოეულ ფუნქცია-სთან და საქმიანობასთან დაკავშირებული ადმინისტრაციული კონტროლის ფუნქციების შეფასებას. გარდა ამისა, მასშტაბი უნდა მოიცავდეს აუდიტის კომენტარებს და წინადადებებს იმ სისუსტეების გამოსასწორებლად, რომლებიც აღმოჩენილ იქნა აუდიტის ჩატარებისას.

გარე აუდიტის დამოუკიდებლობასთან დაკავშირებული შემონმების შედეგები:

- ბანკთან დაკავშირებული რომელიმე აუდიტორი თუ არის მენეჯმენტის ან სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი.

- ეწევა თუ არა ეს სააუდიტო ფირმა ძირითად სააღრიცხვო ან ჩანანერების შენახვის მომსახურებას.

- თუ აქვს ფირმას ან აუდიტორს პირდაპირი ფინანსური ინ-ტერესები ბანკში.

- აქვს თუ არა მენეჯმენტს პირდაპირი ფინანსური ინტერესი სააუდიტო ფირმაში, ან განსაკუთრებული ურთიერთობები აუ-დიტორებთან, რომლებიც შეიძლება განვიხილოთ როგორც ინ-ტერესთა კონფლიქტი.

გარე აუდიტის კომპეტენციასთან დაკავშირებული შემონმე-ბის შედეგები:

- თუ აქვთ გარე აუდიტორებს ადექვატური ცოდნა და გამოც-დილება აუდიტის ჩასატარებლად (მაგ. თუ არიან ისინი სერტი-ფიცირებული ბულალტრები).

- მოხსენებებში წარმოდგენილი ინფორმაციიდან ჩანს თუ არა აუდიტორების პროფესიონალიზმი.

- თუ სააუდიტო ფირმა ან ფირმის თანამშრომელი არ არის აღიარებული, რა გარანტია აქვს ბანკის მენეჯმენტს, რომ ფირ-

მა უზრუნველყოფს ხარისხიან აუდიტორულ მომსახურებას.

გარე აუდიტის მასშტაბთან დაკავშირებული შემონმების შედეგები:

- არის თუ არა კონტრაქტში აღნიშნული აუდიტის მასშტაბი ადექვატური. საზოგადოდ მიღებულ სააღრიცხვო სტანდარტების შესაბამისად, აუდიტის მასშტაბი უნდა იყოს ამომწურავი და უახლოვდებოდეს სრულმასშტაბიან აუდიტს (იხ.საქართველოს ეროვნული ბანკის დადგენილება გარე აუდიტზე).

- რა იყო გადამწყვეტი ფაქტორი აუდიტის მასშტაბის განსაზღვრაში, ვინ ატარებდა მოლაპარაკებას აუდიტის ფასსა და მასშტაბზე.

- შეესაბამება თუ არა აუდიტის მოხსენებები აუდიტის კონტრაქტს. ჩატარდა თუ არა ყველა სააუდიტო მომსახურება, რომელიც შეთანხმებული იყო.

საბანკო წესებთან, ინსტრუქციებთან შესაბამისობა და მასთან დაკავშირებული შემონმების შედეგები:

- უნდა განისაზღვროს, იცავს თუ არა ბანკი მისი საქმიანობის წესებსა და ინსტრუქციებს. გარდა ამისა, დადგინდეს, წარსულში შეესაბამებოდა თუ არა ბანკი ამა თუ იმ სფეროში რეგულირების მოთხოვნებს.

როგორც გარე, ისე შიდა აუდიტთან დაკავშირებული ყველა სხვა ფაქტორის ანალიზის დასრულების შემდეგ უნდა განისაზღვროს:

ა. დამაკმაყოფილებელია თუ არა ბანკის შიდა აუდიტის ფუნქცია.

ბ. დამაკმაყოფილებელია თუ არა ბანკის გარე აუდიტის ფუნქცია.

ბანკებმა წელიწადში ერთხელ (წლიური ანგარიშით) ცენტრალურ ბანკს უნდა წარუდგინონ ანგარიშგება შიდა კონტროლის მდგომარეობის შესახებ. ცენტრალურ ბანკს უფლება აქვს, აუცილებლობის შემთხვევაში, განახორციელოს მათი შიდა კონტროლის მდგომარეობისა და შესაბამისი სამსახურის მუშაობის შემონმება.

22.7. საბანკო რეიტინგის სისტემა

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, ეროვნული ბანკის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი და ფუნქციაა, უზრუნველყოს სტაბილურ ბაზარზე დამყარებული ფინანსური სისტემის ლიკვიდურობის, გადახდისუნარიანობისა და სათანადო ფუნქციონირების საფუძვლები. ამ მიზნების განხორციელებისათვის ეროვნულ ბანკს უნდა გააჩნდეს დროული და ზუსტი ინფორმაცია საბანკო დანესებულებების ფინანსური მდგომარეობის შესახებ. მიღებული ინფორმაციის ადექვატურობისა და ხარისხის უზრუნველსაყოფად და საქართველოს ეროვნული ბანკის, როგორც საბანკო სექტორის პრუდენციული შემომონებლის ფუნქციის შესასრულებლად შეიქმნა „კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობა - რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო“ (1999 წ.), რომელშიც სრულყოფილადაა განხილული საკითხები საბანკო დანესებულებების ინსპექტირების პროგრამისა და მეთოდოლოგიის შესახებ.

აღნიშნული სახელმძღვანელო ეფუძნება ბანკების ზედამხედველობის ადგილზე ინსპექტირების მეთოდოლოგიას, რომელიც CAMEL-ის სახელით არის ცნობილი. ამ მეთოდოლოგიას ბოლო 20 წელია წარმატებით იყენებს შეერთებული შტატების ფედერალური სარეზერვო სისტემა და მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის ცენტრალური ბანკი; იგი ეფუძნება ხუთი მთავარი კომპონენტის შეფასებას, საბანკო ზედამხედველობას და რეგულირების სამმართველოს ინსპექტორის მიერ ჩატარებული ყოველი სრულმასშტაბიანი ინსპექტირებისას უნდა მოხდეს ბანკის კაპიტალის ადექვატურობის (C), აქტივების ხარისხის (A), ბანკის მენეჯმენტის (M), მოგება-შემოსავლიანობის (E) და ლიკვიდობის (L) შეფასება. (საბაზრო რისკზე რეაგირება (S) წარმოადგენს CAMEL-ით განხორციელებული რეიტინგისა და ინსპექტირების პროცესის ახალ დანამატს, რაც წარმოადგენს საქართველოს ეროვნული ბანკისა და საბანკო ზედამხედველობის და რეგულირების სამმართველოს მხრიდან რეაგირებას იმაზე, რომ აუცილებელია ცალკეული ბანკის მგრძობელობის შეფასება და მონიტორინგი საბა-

ზრო კონიუნქტურის ცვლილებებთან დაკავშირებით).

აღნიშნული მეთოდოლოგიით შესაძლებელია ბანკის საიმედოობისა და მდგრადობის შესახებ სრულყოფილი ინფორმაციის მიღება, აგრეთვე წარმოდგენას იძლევა ბანკის არსებული და მოსალოდნელი სისუსტეებისა და ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების შესახებ. სახელმძღვანელოში გამოყენებული მეთოდები საერთაშორისოდ არის აღიარებული, როგორც ბანკების ზედამხედველობის, რეგულირებისა და მონიტორინგის ჯანსაღი და ეფექტური სისტემა.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დამტკიცებული CAM-EL-ით ინსპექტირების ხსენებული სახელმძღვანელო გახდა საქართველოში საბანკო ზედამხედველობისა და რეგულირების სამმართველოს მიერ ქვეყანაში ლიცენზირებული დაწესებულებების ადგილზე ინსპექტირების მეთოდოლოგიური ბაზა. მასში ნათლად არის ჩამოყალიბებული საბანკო დაწესებულებების სოლიდური და ყოველსმომცველი ფინანსური შეფასებისათვის საჭირო კრიტერიუმები. ცხადია, რადგან მეთოდური სახელმძღვანელო კანონმდებლობას არ წარმოადგენს, საბანკო კონტროლისას ინსპექტორები ვალდებული არიან, გაითვალისწინონ მოქმედი კანონმდებლობა და ნორმატიული აქტები.

უნდა აღინიშნოს, რომ „კომერციული ბანკების ზედამხედველობა რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო“ ასევე სასარგებლო და აუცილებელია საბანკო დაწესებულებების ხელმძღვანელთა და ადმინისტრატორებისათვის, ვინაიდან იგი იძლევა მითითებებსა და რეკომენდაციებს, თუ რა პრინციპით, ფორმით, სახით უნდა იყოს მოწყობილი საბანკო დაწესებულებების ესა თუ ის უბანი, საქმიანობა, კომპონენტი, რა პროცედურები და წესები უნდა არსებობდეს, რათა მისი საქმიანობა სტაბილური, მდგრადი და წარმატებული იყოს.

ქვეყლის შედგენილი რეიტინგი. პირველი კატეგორია. ამ ბანკში შემავალი ბანკები არიან ყოველმხრივ ძლიერები. შემომცემის შედეგები და კომენტარები უმნიშვნელო ხასიათს ატარებს,

რეკომენდაციების შესრულება ადვილია და არსებული უმნიშვნელო შეცდომები შეიძლება გასწორდეს მუშაობის პროცესში. ასეთი ბანკები, როგორც წესი, იოლად იტანენ ეკონომიური და ფინანსური მლელვარების ზეგავლენას და დაბალი რეიტინგის ბანკებზე უფრო კარგად შეუძლიათ გაუძლონ ეკონომიკური პირობების გაუარესებას. ზემოთქმულის შედეგად, ასეთი ბანკები თითქმის არ წარმოადგენენ ზედამხედველობის ყურადღების საგანს.

მე-2 კატეგორია. ამ ჯგუფის ბანკებიც შეიძლება ჩაითვალოს ძლიერად, თუმცა მათ შეიძლება გააჩნდეთ უმნიშვნელო სისუსტეები, რომელთა გამოსწორება შეიძლება ნორმალური საქმიანობის პროცესში. ამ ნაკლოვანებათა ხასიათი და ხარისხი, როგორც წესი, არ არის მნიშვნელოვანი. ამიტომ ეს ბანკებიც, როგორც წესი, არიან სტაბილურნი და კარგად უძლებენ ბიზნესის პირობათა ნეგატიურ ცვლილებებს. თუმცა, არსებული სისუსტეები, თუ მათ არ მიექცა სათანადო ყურადღება, შეიძლება გადაიზარდოს მნიშვნელოვან პრობლემებში. ზედამხედველობის პასუხისმგებლობა შემოიფარგლება იმით, რომ უზრუნველყონ ჩვეულებრივი საქმიანობის პირობებში აუცილებელი მცირე გამოსასწორებელ ღონისძიებათა გატარება.

მე-3 კატეგორია. ამ კატეგორიის ბანკებს გააჩნია სისუსტეები ფინანსურ, ოპერაციულ და მოთხოვნილებათა შესრულების სფეროებში. ამ სისუსტეთა ხარისხი იცვლება, საშუალოდ მძიმედან ნაკლებად ადექვატურამდე. იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს სისუსტეები ეხება ბანკის ფინანსურ მდგომარეობას, ამგვარი ბანკები შეიძლება გახდნენ მგრძობიარენი ბიზნესის გარეშე პირობათა ცვლილებების მიმართ, თუ სასწრაფოდ მიღებული სათანადო ზომები არ აღმოჩნდება.

საკმარისად ეფექტური, შეიძლება მოხდეს მათი მდგომარეობის გაუარესება, ამ კატეგორიაში შეიძლება აღმოჩნდნენ ის ბანკები, რომლებიც მნიშვნელოვნად არღვევენ კანონის, საბანკო ნორმატივებისა და ლიმიტების მოთხოვნებს. ამ კატეგორიის დაწესებულებები მათ ნაკლოვანებებათა გამოსასწორებლად საჭიროებენ დამატებით ზედამხედველობას, თუმცა მათი ფინან-

სური მდგომარეობის მიხედვით მათი გაკოტრება მხოლოდ სავარაუდოა.

მე-4 კატეგორია. ამ კატეგორიის ბანკებისათვის ფინანსური სისუსტეებისა და სხვა არადამაკმაყოფილებელ მაჩვენებელთა კომბინაციის მოცულობა ცდება ზომიერების საზღვრებს. შეიძლება არსებობდეს დიდი და მნიშვნელოვანი პრობლემები ან არაადექვატური სიტუაცია, რომლის გამოსწორება ვერ ხერხდება. სიტუაციის გამოსასწორებლად, ეფექტური ზომების არგატარების შემთხვევაში, შეიძლება შეექმნეს საფრთხე მენაბრეთა ინტერესებს, ამ შემთხვევაში გაკოტრების ალბათობა მაღალია, მაგრამ ის ჯერ კიდევ არ არის გარდაუვალი და გამოცხადებული. ამ კატეგორიის ბანკები ითხოვენ დამატებით ყურადღებას ზედამხედველობის სამმართველოს მხრივ. ამასთან, აუცილებელია მათი მდგომარეობის გამოსასწორებელი ზომების კონკრეტული გეგმის შემუშავება.

მე-5 კატეგორია. ეს კატეგორია განკუთვნილია იმ ბანკებისათვის, რომელთა ფინანსური მდგომარეობა იმდენად კრიტიკულია, რომ არსებობს მათი გაკოტრების ახლა ან ახლო მომავალში ძალზე დიდი შესაძლებლობა. ამგვარი ბანკების სისუსტეები იმდენად დიდია ან მათი მდგომარეობა იმდენად არასაიმედო და სახიფათოა, რომ ისინი თხოულობენ დაუყოვნებლივ ფინანსურ დახმარებას მეპაიების მხრიდან, დაუყოვნებელი და გადამწყვეტი ზომების არმიღების შემთხვევაში, შეიქმნება ბანკის ლიკვიდაციისა და მენაბრეთა გასტუმრების აუცილებლობა.

კაპიტალის ანალიზი (C). კაპიტალის ადექვატურობა ფასდება შემდეგ ფაქტორებთან მიმართებაში: ზედამხედველობის რეკომენდაციები, საერთო ფინანსური მდგომარეობა, საშუალო და ნეგატიურად კლასიფიცირებული აქტივების მოცულობა, ბუნება და ტენდენციები, არახელშესახები აქტივები (გუდვილი და ა.შ.), გარე საბალანსო საქმიანობა და მოგება: ბალანსის შემადგენლობა, ზრდის გამოცდილება და მომავლის პერსპექტივები, აგრეთვე ბანკის მენეჯმენტის სიძლიერე დამატებით ითვალ-

ისწინებენ წმინდა მოგების ნაწილის დაკავებას კაპიტალის საჭიროებისათვის; დივიდენდების ზომიერებას; კაპიტალის ბაზრის შეფასებას, ფინანსური დახმარების სხვა შესაბამის წყაროებს და კაპიტალის ადექვატურობის შენარჩუნების და აღმოჩენილ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრის გეგმებს.

აქტივების ხარისხი (A) ფასდება შემდეგ პუნქტებთან მიმართებაში. ნეგატიური რეიტინგის მქონე აქტივების ოდენობა, შემადგენლობა, ტენდენციები და ხარისხი; ვადაგადაცილებული, ვადაგაგრძელებული და პროცენტების დარიცხვა შეჩერებულ კრედიტებზე; უიმედო სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ადექვატურობა; უნარი, რომელიც გამოამყლავნეს პრობლემური აქტივების დადგენაში, მართვასა და ამოღებაში. გარდა ამისა, ფასდება ფასიანი ქაღალდების ხარისხი, საინვესტიციო პოლიტიკის ადექვატურობა; სავაჭრო ოპერაციები; გარე საბალანსო ანგარიშების მოცულობა და მათთან დაკავშირებული რისკი. აგრეთვე ყურადღება ექცევა კრედიტების და ინვესტიციების წარბი კონცენტრაციის დონეს, საყურადღებო კრედიტების ხარისხს, ტენდენციებს და ბუნებას, საკრედიტო პოლიტიკის და სესხების ადმინისტრირების პროცედურების ეფექტურობას, დონეს და ხარისხს.

მენეჯმენტის შეფასება (M) – ხდება ყველა იმ ფაქტორის გათვალისწინებით, რომლებიც აუცილებელია ბანკების საიმედო, საღ და მიღებულ პრაქტიკასთან შესაბამისობაში მოქმედებისათვის. მხედველობაში მიიღება კომპეტენტურობა, ხელმძღვანელობის ადმინისტრირების უნარი. კანონებთან, ეკონომიურ ნორმატივებთან შესაბამისობა; დაგეგმვასა და გარემოს ცვლილებებზე რეაგირების უნარი; მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის ეფექტურობა, სამეთვალყურეო საბჭოს ეფექტურობა, შიდა პოლიტიკის ადექვატურობა და მისი დაცვა; შემომონშებლების და აუდიტორების რეკომენდაციებზე რეაგირება, გარდა ამისა, ყურადღება ექცევა იმას, თუ რა ზეგავლენას ახდენს მენეჯმენტზე უფლებამოსილების კონცენტრაცია ან დომინანტური გავლენა.

წმინდა მოგების (E) ადექვატურობა ფასდება შემდეგ პუნ-

ქტებთან მიმართებაში: მიმდინარე და მომავალი ოპერაციების შენარჩუნების უნარი, დანაკარგების დაფარვა და ადექვატური კაპიტალის უზრუნველყოფა; წმინდა მოგების დონე და არსებული ტენდენციები; ძირითადი შემოსავლების ხარისხი და შემადგენლობა; წმინდა პროცენტული მარჟის (პროცენტულ შემოსავლებს მინუს პროცენტული ხარჯები) სიდიდე; სტრატეგიული დაგეგმარება და ბანკის ბიუჯეტი; ნაერთი ბალანსის საპროცენტო განაკვეთის მიმართ მგრძნობელობის მაკონტროლებელი და სამონიტორინგო პოლიტიკისა და პრაქტიკის ადექვატურობა. გარდა ამისა: უიმედო სესხების დარეზერვება, უჩვეულო და ერთჯერად შემოსავლებზე ან ხარჯებზე დაყრდნობა; ექსტრაორდინარული ხარჯების, ფასიანი ქალაქების ბრუნვის, უცხოური ვალუტის ოპერაციებიდან მიღებული მოგება-ზარალისა და გადახდების გავლენა წმინდა შემოსავალზე; ნებისმიერი ნაკლოვანების გამოსწორების გეგმები.

აქტივების/პასივების მართვის ლიკვიდობა (L) – ფასდება აქტივების და პასივების მართვის საერთო ეფექტურობასთან მიმართებაში. ის მოიცავს ანაბრების შედგენილობას და სტაბილურობას; სახსრების მოკლევადიან და არამდგრად წყაროებზე დამოკიდებულების ხარისხს და ტენდენციების (ფინანსური ბაზრის ცალკეულ სეგმენტებზე ზედმეტი დამოკიდებულების ჩათვლით); ძნელად საშოვნო რესურსების მოპოვების შესაძლებლობის და ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებული, მინიმალური რეზერვების მოთხოვნათა დაცვას; ლიკვიდობას, უზრუნველყოფილ საინვესტიციო ფასიანი ქალაქებით ან სხვა აქტივებით. გარდა ამისა, ყურადღება ექცევა ბანკის ვალდებულებებს სესხების გაცემაზე და გარე-საბალანსო ანგარიშების ხასიათს, მოცულობასა და სავარაუდო გამოყენებას; სახსრების შემთხვევითი წყაროების მოცულობას და სტაბილურობას; კაპიტალის ბაზარზე შეღწევის უნარს, ლიკვიდობისა და დაფინანსების პოლიტიკისა და პრაქტიკის ადექვატურობას, ფონდების ალტერნატიული წყაროებისათვის რეზერვის შექმნას; რისკის შემცირებისათვის ფინანსური კონტრაქტებისა და სხვა ჰეჯინგური ინსტრუ-

მენტების გამოყენებას.

საერთოდ, რეიტინგის სისტემა ისეა აგებული, რომ იგი იძლევა, როგორც ბანკის თითოეული ძირითადი სფეროს ინდივიდუალური შეფასების, ასევე ბანკის მდგომარეობის მთლიანი შეფასების საშუალებას. შეფასების სკალა 1-დან 5-მდეა. 1 და 2 შეესაბამება დამაკმაყოფილებელს, 3 – დამაკმაყოფილებელზე ნაკლებს, 4 – არადამაკმაყოფილებელია, 5 – კრიტიკული. ბანკის ძირითადი სფეროებია: კაპიტალი, აქტივების ხარისხი, მენეჯმენტი, ლიკვიდობა, შემოსავლები. რეიტინგის სისტემაში ეს ხუთი ძირითადი სფერო ცნობილია როგორც „ქემელი“ (CAMEL). რადგან 1-დან 5-მდე რეიტინგი მიენერება თითოეულ ასპექტს. ამ ხუთი რეიტინგის საშუალო არითმეტიკული განსაზღვრავს ბანკის მდგომარეობის მთლიან რეიტინგს. „ქემელის“ თითოეული კომპონენტის რეიტინგის განსაზღვრავად დადგენილი იქნა შემდეგი ინსტრუქციები.

1 კაპიტალი

კაპიტალის მთლიანი რეიტინგი ძირითადად ეფუძნება სეზონის მიერ დადგენილ მარეგულირებელ მოთხოვნებთან მის შესაბამისობას. კაპიტალის მოთხოვნები არის K1 და K2. ეს საკმარისია იმ შემთხვევაში, როცა ბანკის მთლიანი ფინანსური მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია საბანკო ოპერაციების ნორმალური მსვლელობის განმავლობაში, თუმცა მხოლოდ რეიტინგის ეს ცხრილი არ არის საკმარისი, როცა არსებობს კაპიტალის მდგომარეობაზე უარყოფითი გავლენის მქონე ფაქტორები, როგორცაა, სესხების დანაკარგების დიდი მოცულობა, დავები, შემოსავლების დაცემა. ბანკის მიერ დაფინანსებული დიდმასშტაბიანი პროექტები და ან მნიშვნელოვანი ზრდის გეგმები. ასეთ შემთხვევაში, კაპიტალის დამაკმაყოფილებელი რეიტინგი არ არის ადეკვატური, და უნდა გამოვიყენოთ უფრო დაბალი რეიტინგი. (ცხრ. 22.1)

კაპიტალის რეიტინგის ცხრილი		
რეიტინგი	პირველადი კაპიტალი/რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები	მთლიანი კაპიტალი/რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები
დამაკმაყოფილებელი \ 1	>15%	>18%
ადექვატური \ 2	12%-15%	15%-18%
ნაკლებად ადექვატური \ 3	10%-12%	12%-15%
არაადექვატური \ 4	7%-10%	9%-12%
კრიტიკული \ 5	<7%	<9%

II აქტივები ხარისხი

ორი ტიპის აქტივი, რომლებსაც ყველაზე დიდი გავლენის მოხდენა შეუძლია ბანკის აქტივების მთლიან ხარისხზე, არის სესხები და ინვესტიციები. ეს ორი პორტფელი დამოუკიდებლად უნდა შეფასდეს და მერე იქნას მიღებული აქტივების ხარისხის კომპოზიტური რეიტინგი. ამ ორი ფაქტორისგან მიღებული რეიტინგი არ არის საკმარისი. აქტივების ხარისხის მთლიანი რეიტინგის განსაზღვრაში უნდა გამოვიყენოთ რეიტინგის ორი ცხრილი. ინსპექტორმა უნდა იცოდეს შეფასებები ბანკის სხვა აქტივების შესახებ და გაითვალისწინოს ისინი რეიტინგის განსაზღვრის დროს. (იხ. ცხრ. 22.2 და ცხრ. 22.3)

აქტივების ხარისხის სესხების პორტფელის რეიტინგის

ცხრილი

რეიტინგი	ნორმატივებთან შესაბამისობა K3,K4,K5,K6	სესხები / მთლიანი აქტივები	მთლიანად ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხები / პირველადი კაპიტალი + სასესხო დანაკარგები რეზერვი	რისკის მიხედვით შენონილი მთლიანი ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხები/პირველადი კაპიტალი+სასესხო დანაკარგების რეზერვი	ვადაგადმოღობული სესხები/ მთლიან სესხებთან	სესხების დანაკარგების რეზერვი
დამაკმაყოფილებელი 1	მენეჯმენტი შესაბამისობაშია ნორმატივებთან	საშუალო ზომის პორტფელი 50%-65%	<15%	<5%	0%-3%	ადექვატური მენეჯმენტის გამოყენებით უფრო კონსერვატიულია (უფრო მაკრო), ვიდრე მარეგულირებელი მოთხოვნები
ადექვატური 2	მენეჯმენტი ძირითადად შესაბამისობაშია, მაგრამ არის პრობლემა, რომელსაც ყურადღება ექვევება და აღარ მჯერდება	საშუალო ზომის პორტფელი 65%-75% ან პატარა პორტფელი 40%-50%	15%-30%	5%-15%	3%-6%	ადექვატურია, ემთხვევა რეგულირების მოთხოვნებს
ნაკლებად ადეკვატური 3	ნორმატივების განმეორებითი დარღვევები	დიდი პორტფელი 75%-80% ან პატარა პორტფელი 30%-40%	30%-50%	15%-30%	6%-9%	რეზერვი ადეკვატურზე ნაკლებია. არ შესაბამის მინიმალურ მოთხოვნებს და არ არის საკმარისი პორტფელისთვის დადგენილი დანაკარგების მინიმუმად დასაყენად
არაადექვატური 4	ნორმატივების გამომდებელი დარღვევები	დიდი პორტფელი 80%-90% ან პატარა პორტფელი 20%-30%	50%-75%	30%-50%	9%-12%	რეზერვი არ შესაბამის მარეგულირებელ მოთხოვნებს და ბუნურად დაბალია იმ დონეზე, რომელიც საჭიროა დადგენილი პრობლემური კრედიტების გასაწეიტრალეად. ეს რეზერვი ფარავს მთლიანი კლასიფიცირებული სესხების მხოლოდ 20%-40%
კრიტიკული 5	ნორმატივების გამომდებელი და აშკარად განზრახული დარღვევები	პორტფელი ზომა >90% ან <20%	>75%	>50%	>12%	კრიტიკული, არ არსებობს რეზერვები ან იგი ძალიან პატარაა და ფარავს მთლიანი კლასიფიცირებული სესხის 20%-ს

აქტივების ხარისხის სესხების პორტფელის რეიტინგის ცხრილი

რეიტინგი	მთლიანი კლასიფიკაციები / პირველად კაპიტალთან	რისკის მიხედვით შინაილი კლასიფიკაციები / პირველად კაპიტალთან	შერეული ინვესტიციები	დარეზერვება ინვესტიციებისათვის / მთლიანი ინვესტიციები
დამაკმაყოფილებელი ¹	<15%	<5%	პორტფელის 85%-100% არის საინვესტიციო ხარისხის, დანარჩენი კი საინვესტიციოზე ნაკლები ხარისხის	მენეჯმენტმა დაადგინა უხარისხო ან რისკიანი გარანტიები. გამოითვალა ბანკის პოტენციური ზარალის მოცულობა და გააკეთა ამ თანხის საქციელო ან ზოგადი დარეზერვება
ადექვატური ²	15%-25%	5%-10%	პორტფელის 80%-85% არის საინვესტიციო ხარისხის, დანარჩენი საინვესტიციოზე ნაკლები ხარისხის, ამასთან, მენეჯმენტი საკმაოდ კომპეტენტურია, რათა მართოს ხარისხის ვალდებულებანი	მენეჯმენტმა დაადგინა უხარისხო ან რისკიანი გარანტიები. გამოითვალა ბანკის პოტენციური ზარალის რაოდენობა მთლიანად დარეზერვების ნაცვლად. ბანკი ნაწილობრივ არეზერვებს ამ ინვესტიციებს.
ნაკლებად ადეკვატური ³	25%-50%	10%-30%	პორტფელის 65%-80% არის საინვესტიციო ხარისხის, დანარჩენი ნაწილი საინვესტიციოზე ნაკლები ხარისხისაა	მენეჯმენტს არ შეუფასებია და არ გამოთვლია ინვესტიციების პორტფელის რისკის დონე ცუდი ხარისხის ან ძალიან რისკიანად გარანტიებისათვის რეზერვები არ შექმნილა
არაადექვატური ⁴	50%-90%	30%-50%	პორტფელის 45%-60% არის საინვესტიციო ხარისხის, დანარჩენი ნაწილი საინვესტიციოზე ნაკლები ხარისხისაა ან შეუსრულებელი ვალდებულებანია	მენეჯმენტს არ შეუფასებია ინვესტიციების პორტფელის რისკის დონე და არც შესწევს ამის უნარი
კრიტიკული ⁵	>90%	>50%	პორტფელის 45% საინვესტიციო ხარისხისაა. დანარჩენი ნაწილი საინვესტიციოზე ნაკლები ხარისხის და შეუსრულებელ ვალდებულებათა ნარევი	მენეჯმენტს არ შეუფასებია ინვესტიციების პორტფელის რისკის დონე და არ არის დაინტერესებული მომავალში ამის გასაკეთებლად

III. მენეჯმენტი

ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი შემომნებელს აძლევს მენეჯმენტის ხარისხის შეფასების საშუალებას, შემომნებელმა ყველა დონე უნდა იხმაროს, რათა დაამტკიცოს რეიტინგის სიზუსტე იმის დემონსტრირებით, თუ რას აკეთებს მენეჯმენტი, რას მიაღწია მან და რას ახორციელებს, რაც საკმაოდ ხელშესახები ინფორმაციაა. ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი წარმოადგენს მენეჯმენტის შეფასებაში შემომნებლის დამხმარე რეკომენდაციას. შემომნებლის დროს განუხილავი სხვა ფაქტორებიც უნდა იქნეს მიღებული მხედველობაში, თუ ისინი გავლენას ახდენენ მენეჯმენტის მიერ სამუშაოს შესრულების უნარზე. (იხ. ცხრ. 22.4.)

IV. მოგება

ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი წარმოადგენს რეკომენდაციებს შემომნებლებისათვის შემოსავლების მთლიანი ხარისხის განსასაზღვრავად, თუ რამდენად ამაგრებს იგი მიმდინარე და მომავალი ოპერაციების საფუძველს, ფარავს დანაკარგებს და უზრუნველყოფს კაპიტალის ადექვატურობას და ცუდი ხარისხის აქტივების რეზერვებს. ქვემოთ მოყვანილი კოეფიციენტები მძლავრი მაჩვენებელია იმის განსასაზღვრავად, თუ რამდენად ადექვატურია ბანკის ოპერაციების შედეგად წარმოქმნილი შემოსავლები. შემოსავლებზე რეიტინგის მინიჭების დროს უნდა გავითვალისწინოთ სხვა ფაქტორებიც, განსაკუთრებით აქტივების ხარისხი და მენეჯმენტის მომავალი გეგმები. (იხ. ცხრ. 22.5.)

V. ლიკვიდობა

ლიკვიდობის ადექვატურობა განისაზღვრება იმათან მიმართებაში, თუ რამდენად ეფექტურია აქტივებისა და პასივების მართვა და რამდენად შეუძლია მენეჯმენტს, დაადგინოს და გაა-

გენეკმენტის რეიტინგის ცხრილი

ცხრილი 22.4

რეიტინგი	საბანკო ნებისთანა ინსტრუქციებიდან შესაბამისობა	სამეთვალყურეო სამუშაო კომპეტენტურობა	შიდა პოლიტიკის ადეკვატურობა და გენეკმენტის შესაბამისობა	სტრატეგიული დაგეგმვის ადეკვატურობა	ინფორმაციული სისტემების ადეკვატურობა
დამაკვეთილი	გენეკმენტი მკოდნება, შეესაბამება ნების და ინსტრუქციებს	არაიან ლიდერები, აქტიურად მონაწილეობენ, ესწრებიან სამუშაო კრებებს	ბანკის პირველადი და მეორედი კამპიანის მმართველი შიდა პოლიტიკა ამომწურავია, გენეკმენტი შეესაბამება პოლიტიკას	გენეკმენტი ამაღლს სტრატეგიულ გეგმას (3-5წელი) და ნაწილ ფინანსურ მიზნებს ბანკითვის გენეკმენტის გადასაწყვეტად ნაწილად მმართველობის დადგენილებაზე პროცესის განხორციელებად	გენეკმენტი აქვს საინფორმაციო სისტემა, რომელიც დაეხმარება მენეჯერებს მათ გადასაწყვეტად ნაწილად მმართველობის დადგენილებაზე პროცესის განხორციელებად
ადეკვატური 2	გენეკმენტი მკოდნება და შიდა პოლიტიკის შესაბამისობა, ზოგჯერ თუ ხდება დარღვევები, ისინი სწორდება და აღარ მყოფდება	არაიან ლიდერები, აქტიურად მონაწილეობენ, ესწრებიან სამუშაო კრებებს	ბანკის პირველადი და მეორედი კამპიანის მმართველი შიდა პოლიტიკა ამომწურავია, გენეკმენტი შეესაბამება პოლიტიკას	გენეკმენტი ამაღლს სტრატეგიულ გეგმას და ადეკვატურ გეგმავს მათ ნაწილად მმართველობის დადგენილებაზე პროცესის განხორციელებად	გენეკმენტი აქვს საინფორმაციო სისტემა, რომელიც დაეხმარება მენეჯერებს მათ გადასაწყვეტად ნაწილად მმართველობის დადგენილებაზე პროცესის განხორციელებად
ადეკვატური 3	რამდენიმე განმეორებითი დარღვევა წესები და ინსტრუქციები	დარღვევები ხშირად არ ხდება, კომპეტენტის წევრებს და დირექტორებს არ აქვთ საკმაო გამოცდილება, რომელიც საჭიროა ბანკის რეკომენდაციების ხელშეწყობისთვის	შიდა პოლიტიკა, რომელიც მართავს პირველად და მეორედი კამპიანის, არაადეკვატური	გენეკმენტი ამაღლს გეგმას და თანდათან არაადეკვატურია, არაადეკვატურია ბანკის გენეკმენტის იარაღად გამოყენებისთვის	გენეკმენტი არაადეკვატურია, რომელიც დაეხმარება მენეჯერებს მათ გადასაწყვეტად ნაწილად მმართველობის დადგენილებაზე პროცესის განხორციელებად
არაადეკვატური 14	წესების და ინსტრუქციების გამოუმუშავებელი დარღვევა, მაგრამ არა-განზარალებული	დარღვევები ხშირად არ ხდება, კომპეტენტის წევრებს და დირექტორებს არ აქვთ საკმაო გამოცდილება, რომელიც საჭიროა ბანკის რეკომენდაციების ხელშეწყობისთვის	შიდა პოლიტიკა, რომელიც მართავს პირველად და მეორედი კამპიანის, არაადეკვატური	გენეკმენტი ამაღლს გეგმას და თანდათან არაადეკვატურია, არაადეკვატურია ბანკის გენეკმენტის იარაღად გამოყენებისთვის	გენეკმენტი არაადეკვატურია, რომელიც დაეხმარება მენეჯერებს მათ გადასაწყვეტად ნაწილად მმართველობის დადგენილებაზე პროცესის განხორციელებად
კრიტიკული 15	გამუდგომლი დარღვევები, გენეკმენტი გამოიღება არააქვს ნების და განხორციელებაზე უკლებლებუფის მას	დარღვევები ხშირად არ ხდება, კომპეტენტის წევრებს და დირექტორებს არ აქვთ საკმაო გამოცდილება, რომელიც საჭიროა ბანკის რეკომენდაციების ხელშეწყობისთვის	შიდა პოლიტიკა, რომელიც მართავს პირველად და მეორედი კამპიანის, არაადეკვატური	გენეკმენტი ამაღლს გეგმას და თანდათან არაადეკვატურია, არაადეკვატურია ბანკის გენეკმენტის იარაღად გამოყენებისთვის	გენეკმენტი არაადეკვატურია, რომელიც დაეხმარება მენეჯერებს მათ გადასაწყვეტად ნაწილად მმართველობის დადგენილებაზე პროცესის განხორციელებად

მოგების რეიტინგის ცხრილი (მოცემული პერიოდისთვის)

რეიტინგი	წმინდა შემოსავალი / საშუალო აქტივები	საშუალო შემოსავლიანი აქტივების/საშუალო აქტივები	სესხების დაწარგების რეზერვი / საშუალო აქტივები	ფულადი დივიდენდები
დამაკმაყოფილებელი 11	>1,4%	>85%	>1,5%	გადახდილი დივიდენდები შეადგენს წმინდა შემოსავლის 50%-ზე ნაკლებს და უარყოფითად არ მოქმედებს ბანკის კაპიტალზე
ადექვატური 12	1,0%-1,4%	55%-85%	0,8%-1,5%	გადახდილი დივიდენდები შეადგენს წმინდა შემოსავლების 50%-100% და უარყოფითად არ მოქმედებს ბანკის კაპიტალზე
ნაკლებად ადეკვატური 13	0,6%-1,0%	45%-55%	0,5%-0,8%	გადახდილი დივიდენდები აჭარბებს წლის წმინდა შემოსავალს+ წინა წლის გაუნაწილებელი მოგება
არაადექვატური 14	0%-0,6%	25%-45%	0%-0,5%	გადახდილი დივიდენდები აჭარბებს წლის წმინდა შემოსავალს+ წინა ორი წლის განმავლობაში მიღებული წმინდა შემოსავალი
კრიტიკული 15	<0%	<25%	<0%	გადახდილია ჭარბი დივიდენდები, რომლებიც უარყოფითად მოქმედებს კაპიტალზე

კონტროლის საპროცენტო განაკვეთის რისკი. ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი წარმოადგენს რეკომენდაციას შემომწმებლისათვის მთლიანი რეიტინგის განსაზღვრისას. გარდა ამისა, მხედველობაში უნდა იყოს მიღებული სხვა ფაქტორებიც, რომლებიც თავს იჩენს შემომწმების დროს. მაგ სიძნელები, რომლებსაც შეიძლება წააწყდეს მენეჯმენტი დაფინანსების ალტერნატიული წყაროების შეძენისას, დეპოზიტების და აქტივების არამდგრადი ხასიათი. (იხ. ცხრ. 22.6)

ცხრილი 22.6.

ლიკვიდურობის რეიტინგის ცხრილი

რეიტინგი	K8, K9, K10	სტატისტიკური გეპი	დეპოზიტები/ მთლიანი აქტივები	სესხები/ მთლიანი აქტივები
დამაკმაყოფილებელი 11	შეესაბამება ნორმატივებს	აქტივებისა და პასივების სტატისტიკური გეპის ანალიზი ტარდება თვეში ერთხელ ან ორჯერ. მენეჯმენტმა დაადგინა მინიმუმი და მაქსიმუმი კუმულაციური გეპი +/- 10% და შესაბამისად მართავს თავის ფონდებს	>75%	საშუალო ზომის პორტფელი 50%-65%
ადექვატური 12	ძირითადად შესაბამისობაშია, არის რიგი გადახრები, რომლებიც სწორდება და აღარ მუორდება	აქტივებისა და პასივების სტატისტიკური გეპის ანალიზი ტარდება თვეში ერთხელ ან ორჯერ. მენეჯმენტმა დაადგინა მინიმუმი და მაქსიმუმი კუმულაციური გეპი +/- 15% და შესაბამისად მართავს თავის ფონდებს	65%-75%	საშუალო ზომის პორტფელი 65%-75% ან პატარა პორტფელი 40%-50%
ნაკლებად ადეკვატური 13	ნორმატივების განმეორებითი დარღვევები	სტატისტიკური გეპის ანალიზი არ ტარდება, თუ ტარდება თვეში ერთხელ ან ორჯერ. მენეჯმენტს არ დაუდგენია კუმულაციური გეპის მინიმუმი და მაქსიმუმი, ან თუ დადგინდა, ისინი არ არის გონივრული და დასაბუთებული	50%-75%	დიდი პორტფელი 75%-80% ან პატარა პორტფელი 30%-40%
არაადექვატური 14	ნორმატივების გამუდმებული დარღვევები	სტატისტიკური გეპის ანალიზი არ ტარდება	25%-50%	დიდი პორტფელი 80%-90% ან პატარა პორტფელი 20%-30%
კრიტიკული 15	ნორმატივების გამუდმებული და განზრახ დარღვევები	მენეჯმენტს არა აქვს პროცედურები და ლონისივები აქტივებისა და პასივების მართვისა და მონიტორინგისათვის	<25%	პატარა პორტფელი 90%-20%

VI. მთლიანი კომპოზიტიური რეიტინგის განსაზღვრა

როცა დადგინდება თითოეული კომპონენტი, კომპოზიტიური რეიტინგის დასადგენად აიღება საშუალო არითმეტიკული. მაგ. $1+2+1+2+1=7$ -ს გაყოფილი 5-ზე უდრის 1,4-ს და შესაბამისად, რეიტინგი იქნება 1. შემომონებელს, რომელიც ადგენს საბოლოო მოხსენებას, შეუძლია არ გამოითვალოს 5 კომპონენტის ზუსტი საშუალო არითმეტიკული, თუ გარემოებები ამის საშუალებას გვაძლევს. ძირითადად, ყველა კომპონენტი ერთნაირად მნიშვნელოვანია, თუმცა შეიძლება რაღაც პუნქტებს ხაზი გაესვას და მეტი ყურადღება მიექცეს, როცა განსაკუთრებულად კრიტიკულ მომენტებთან გვაქვს საქმე ან იმ შემთხვევაში, როცა რომელიმე კომპონენტი ზღვარს უახლოვდება.

დ ე ბ უ ლ ე ბ ა

კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული საქმიანობისადმი მოთხოვნების შესახებ

მუხლი 1. ზოგადი დებულებები

1. საქართველოს ეროვნული ბანკი (შემდგომში – ეროვნული ბანკი), როგორც საქართველოში საბანკო სისტემის მდგრადი ფუნქციონირების უზრუნველყოფისათვის პასუხისმგებელი სახელმწიფო მარეგულირებელი ორგანო, კომერციული ბანკებში აღრიცხვა-ანგარიშგების, რისკების მართვისა და შიდა კონტროლის სისტემის განვითარების მიზნით აწესებს მოთხოვნებს შიდააუდიტორული საქმიანობისადმი.

2. საბანკო სისტემაში შიდააუდიტორული საქმიანობის განვითარებისა და სრულყოფის მიზნით, თითოეული კომერციული ბანკი ვალდებულია, ჩამოაყალიბოს შიდააუდიტორული სამსახური (შემდგომში – სამსახური), უზრუნველყოს და დაიცვას მისი დამოუკიდებელი საქმიანობა.

3. სამსახურის ძირითადი ამოცანა და მიზანია ბანკის საფინანსო, სამეურნეო და ადმინისტრაციული საქმიანობის შეფასება და მოქმედ ნორმატიულ აქტებთან მათი შესაბამისობის დადგენა.

4. სამსახურის ფუნქციონირება და მისი საქმიანობა დაფუძნებული უნდა იყოს შემდეგ პრინციპებზე:

ა) დამოუკიდებლობა;

ბ) კომპეტენტურობა;

გ) შიდა აუდიტის პროგრამისა და მასშტაბის ადეკვატურობა;

დ) რესურსებით უზრუნველყოფა.

5. სამსახური მისთვის დაკისრებული მოვალეობის შესრულებისათვის ანგარიშვალდებულია ბანკის სარევიზიო კომისიის წინაშე.

6. სამსახურის მიერ მომზადებულმა დასკვნებმა დახმარება უნდა გაუწიოს სამეთვალყურეო საბჭოს და დირექტორატს ბანკის საქმიანობაში არსებული რისკის დონის დადგენაში, პრობლემებისა და ხარვეზების იდენტიფიცირებასა და აღმოფხვრაში, ნაკისრი ვალდებულებების ეფექტიანად განხორციელებაში.

7. ამ დებულებით განსაზღვრული სამსახურის ფუნქციების, პოლიტიკის, სტანდარტებისა და პროცედურების ჩამოყალიბება და შესრულება სავალდებულოა ყველა კომერციული ბანკისათვის.

მუხლი 2. ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს, სარევიზიო კომისიისა და დირექტორატის პასუხისმგებლობა შიდააუდიტორული სამსახურის ფუნქციონირებისა და საქმიანობისათვის

1. ბანკის სამეთვალყურეო საბჭო, სარევიზიო კომისია და დირექტორატი პასუხს აგებენ აქციონერთა საერთო კრების წინაშე ბანკში სამსახურის ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირებისათვის.

2. ბანკის სარევიზიო კომისია უფლებამოსილია, სამსახურის მეშვეობით ჩაატაროს ბანკის ანგარიშგებისა და საბუღალტრო ჩანაწერების რევიზია.

3. ბანკის სარევიზიო კომისიამ უნდა განიხილოს და დაამტკიცოს სამსახურის დებულება და ორგანიზება გაუწიოს ბანკში სამსახურის ფუნქციონირებას.

4. სამსახურის დებულებაში ჩამოყალიბებული და განსაზღვრული უნდა იყოს:

ა) სამსახურის ორგანიზაციული სტრუქტურა;

ბ) სამსახურის ფუნქციები და უფლება-მოვალეობები;

გ) სამსახურის საქმიანობის სფერო და მასშტაბები;

დ) სამსახურის ანგარიშვალდებულება ბანკის სარევიზიო კომისიის, სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორატის წინაშე, აგრეთვე ამ უკანასკნელთა ვალდებულებები სამსახურის მიმართ;

ე) სამსახურსა და ბანკის სხვა სტრუქტურულ ერთეულებს შორის ანგარიშვალდებულებრივი ურთიერთობები;

ვ) სამსახურისა და მისი თანამშრომლების უფლება-მოვალეობანი;

ზ) შიდა აუდიტის დაგეგმვისა და ჩატარების პროცედურები, აგრეთვე აუდიტორული შემოწმებების, გამოკვლევების, დასკვნებისა და რეკომენდაციების სარევიზიო კომისიისათვის მოხსენების პროცედურები;

თ) შიდააუდიტორულ საქმიანობაში შეფასების კრიტერიუმები და მეთოდები.

5. ბანკის სარევიზიო კომისია ვალდებულია:

ა) განიხილოს და დაამტკიცოს სამსახურის მიერ მომზადებული შიდა აუდიტის წლიური სამუშაო პროგრამა კვარტალების მიხედვით;

ბ) კონტროლი გაუწიოს სამსახურის მუშაობას მისი საქმიანობის კვარტალური და წლიური სამუშაო პროგრამის მიხედვით;

გ) უზრუნველყოს სამსახურის ობიექტურობა და მისი დამოუკიდებლობა სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორატისაგან;

დ) განიხილოს სამსახურის კვარტალური მოხსენებები, დაამტკიცოს აუდიტორული გამოკვლევები და რეკომენდაციები, წარუდგინოს ისინი სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორატს ინფორმაციისათვის და, საჭიროების შემთხ-

ვევაში, სათანადო ღონისძიებების გასატარებლად;

ე) შეაფასოს სამსახურისა და მისი უფროსის მიერ განეული მუშაობა პროფესიონალიზმისა და საქმისადმი დამოუკიდებელი მიდგომის გათვალისწინებით და მიიღოს სათანადო გადაწყვეტილება;

ვ) შეაფასოს სამსახურის თითოეული თანამშრომლის მიერ განეული მუშაობა სამსახურის უფროსის მიერ მომზადებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით და მიიღოს შესაბამისი გადაწყვეტილება;

ზ) ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორატთან ერთად უზრუნველყოს ბანკის სხვა სტრუქტურული ერთეულების თანამშრომლობა სამსახურთან.

მუხლი 3. შიდააუდიტორული სამსახურის საქმიანობის დამოუკიდებლობა

1. კომერციულ ბანკში შიდააუდიტორული საქმიანობა უნდა ეფუძნებოდეს დამოუკიდებლობისა და ობიექტურობის პრინციპებს, რასაც უნდა განაპირობებდეს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორატის მხრიდან ჩაურევლობა, სტრუქტურული დამოუკიდებლობა, დამოუკიდებელი საკადრო პოლიტიკა და შრომის ანაზღაურების სისტემა.

2. შიდააუდიტორულ საქმიანობაში სტრუქტურული დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფის მიზნით სამსახური ანგარიშვალდებული უნდა იყოს ბანკის სარევიზიო კომისიის წინაშე.

3. ბანკის შიდააუდიტორულ საქმიანობაში დამოუკიდებელი საკადრო პოლიტიკის წარმართვის მიზნით:

ა) სამსახურის საშტატო ნუსხა უნდა დაამტკიცოს სამეთვალყურეო საბჭომ მხოლოდ სარევიზიო კომისიის წარდგინებისა და თანხმობის საფუძველზე;

ბ) სამსახურის უფროსსა და მის მოადგილეს ნიშნავს და ათავისუფლებს სამეთვალყურეო საბჭო მხოლოდ სარევიზიო კომისიის წარდგინებისა და თანხმობის საფუძველზე;

გ) სამსახურის სხვა თანამშრომლებს ნიშნავს და ათავისუფლებს ბანკის დირექტორატი მხოლოდ სამსახურის უფროსის წარდგინებისა და თანხმობის საფუძველზე, რაც ბანკის შიდა პროცედურების თანახმად შეიძლება საქირობედეს სარევიზიო კომისიასთან შეთანხმებას.

4. სამსახურის უფროსის, მისი მოადგილისა და სხვა თანამშრომლების შრომის ანაზღაურების, მატერიალური ნახალისებისა და ამ სამსახურის მუშაობასთან დაკავშირებული სხვა ხარჯების ოდენობას განსაზღვრავს სარევიზიო კომისია, რომელსაც ამტკიცებს სამეთვალყურეო საბჭო.

5. სამსახურის უფროსის, მისი მოადგილისა და სხვა თანამშრომლების თან-

ამდებობაზე დანიშვნა-გათავისუფლებასთან, შრომის ანაზღაურებასა და სამსახურის სხვა ხარჯებთან დაკავშირებულ საკითხებს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭო და დირექტორატი, როგორც წესი, ამტკიცებენ ცვლილებებისა და შეფერხებების გარეშე.

განსაკუთრებულ შემთხვევებში, ობიექტური მიზეზებისა და გარემოებების არსებობისას, აღნიშნულ საკითხებში ცვლილებები შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ სარევიზიო კომისიის თანხმობით.

მუხლი 4. სარევიზიო კომისიისა და შიდააუდიტორული სამსახურის უფლებები

1. სარევიზიო კომისიას შიდააუდიტორულ საქმიანობასთან დაკავშირებით უფლება აქვს:

ა) ჩამოაყალიბოს და დასამტკიცებლად წარუდგინოს სამეთვალყურეო საბჭოს სამსახურის საშტატო ნუსხა;

ბ) განიხილოს და დასამტკიცებლად წარუდგინოს სამეთვალყურეო საბჭოს სამსახურის უფროსისა და მისი მოადგილის თანამდებობაზე დანიშვნისა და გათავისუფლების საკითხები;

გ) შეთანხმების მიზნით განიხილოს სამსახურის უფროსის მიერ წარდგენილი სამსახურის ნებისმიერი თანამშრომლის დანიშვნის, დანიანაურებისა და თანამდებობიდან გათავისუფლების საკითხები;

დ) განსაზღვროს და დასამტკიცებლად წარუდგინოს სამეთვალყურეო საბჭოს სამსახურის უფროსის, მისი მოადგილისა და სამსახურის სხვა თანამშრომლების შრომის ანაზღაურების, მატერიალური ნახალისებისა და ამ სამსახურის მუშაობასთან დაკავშირებული სხვა ხარჯების შესახებ საკითხები;

ე) რეგულარულად მოინვიოს კვარტალური და, განსაკუთრებულ შემთხვევებში, საგანგებო შეხვედრები სამსახურის უფროსსა და სამსახურის სხვა თანამშრომლებთან შიდააუდიტორულ საქმიანობასთან დაკავშირებული ნებისმიერი საკითხის განსახილველად;

ვ) სამეთვალყურეო საბჭოსთან ერთად განიხილოს შიდააუდიტორულ საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხები და დირექტორატის მხრიდან სამსახურის რეკომენდაციების უგულვებელყოფის ან მაკორექტირებელი ღონისძიებების გაუტარებლობის გამო, სამეთვალყურეო საბჭოს მოსთხოვოს ბანკის პასუხისმგებელი პირის თანამდებობიდან გათავისუფლება.

2. სამსახურს უფლება აქვს:

ა) მოქმედი კანონმდებლობის, ნორმებისა და სტანდარტების, პროფესიული ცოდნისა და გამოცდილების საფუძველზე სარევიზიო კომისიასთან შეთ-

ანხმებით განსაზღვროს შიდა აუდიტის ჩატარების ფორმები და მეთოდები;

ბ) შიდააუდიტორულ საქმიანობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მოითხოვოს და მიიღოს ბანკის ნებისმიერი იურიდიული, ბუღალტრული და სხვა შიდა დოკუმენტები, აგრეთვე აუდიტთან დაკავშირებით ნებისმიერი საჭირო განმარტება ზეპირი თუ წერილობითი ფორმით;

გ) სრული მოცულობით შეამოწმოს ბანკის საფინანსო, სამეურნეო და ადმინისტრაციული საქმიანობა, ნებისმიერი პირველადი დოკუმენტაციის საფუძველზე შეამოწმოს ბანკის ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების პრაქტიკა და პროცედურები, დაადგინოს მათი უტყუარობა, სისრულე და შესაბამისობა მოქმედ კანონმდებლობასა და დადგენილ ნორმატივებთან;

დ) საბანკო საქმიანობაში ინტერესთა კონფლიქტის აღმოფხვრის მიზნით, შეისწავლოს ბანკის ადმინისტრატორებსა და მათთან დაკავშირებულ პირებს შორის განხორციელებული ყველა ოპერაცია და დარღვევების გამოვლენის შემთხვევაში მოახსენოს იგი სარევიზიო კომისიას და, შესაბამისად, სამეთვალყურეო საბჭოს;

ე) ერთპიროვნულად ან გარე აუდიტთან ერთად იქონიოს ურთიერთობა ეროვნულ ბანკთან, პარტნიორ ბანკებთან, ბანკის კლიენტებსა და სხვა კრედიტორებთან, ასევე მესამე პირის სხვა მხარეებთან ანგარიშების ნაშთების ან იმ საბანკო ოპერაციების შესწავლისა თუ დადასტურების მიზნით, რომელთა აუდიტორული შემოწმებაც ხდება;

ვ) სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების მიზნით, პირდაპირი და კონფიდენციალური ურთიერთობა იქონიოს ბანკის სარევიზიო კომისიასთან, სამეთვალყურეო საბჭოსთან, დირექტორატთან, ბანკის სტრუქტურულ ერთეულებთან, აგრეთვე გარე აუდიტორებთან;

ზ) შიდა აუდიტთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი საკითხების განხილვისათვის შეხედეს ბანკის შესაბამისი სამსახურების ნებისმიერ მუშაკს და დირექტორატის წარმომადგენლებს, საჭიროების შემთხვევაში, მოითხოვოს სარევიზიო კომისიის სხდომის გამართვა მათი მონაწილეობით.

მუხლი 5. შიდააუდიტორული სამსახურის პასუხისმგებლობა

1. სამსახურს ბანკის აქტივების უსაფრთხოების დაცვის ზედამხედველობის მიზნით ეყისრება შემდეგი პასუხისმგებლობა:

ა) შეასრულოს ეროვნული ბანკის მიერ დანესებული შიდა აუდიტის სტანდარტები ამ დებულების დანართის თანახმად;

ბ) განიხილოს ბანკის შიდა კონტროლის სისტემა, შეაფასოს ამ სისტემის

ადექვატურობა და ეფექტიანობა, ჩამოაყალიბოს რეკომენდაციები ამ სისტემის გასაუმჯობესებლად და გაუწიოს მას მონიტორინგი;

გ) განსაზღვროს, შეესაბამება თუ არა ბანკის მმართველობის სისტემა, პოლიტიკა და სტრატეგია მოქმედ ნორმატიულ აქტებსა და ეროვნული ბანკის მოთხოვნებს;

დ) გარკვეული პერიოდულობით შეამოწმოს ბანკის ოპერაციები, პროგრამები და თითოეული სტრუქტურული ერთეულის საქმიანობა და განსაზღვროს მათი შესაბამისობა ბანკის ბიზნეს-გეგმებთან, დასახულ მიზნებსა და ამოცანებთან;

ე) შეამოწმოს, შეესაბამება თუ არა ბანკის თანამშრომლების მიერ თავიანთი მოვალეობების შესრულება ბანკის შიდა ინსტრუქციებს, პოლიტიკასა და პროცედურებს, აგრეთვე მოქმედ კანონმდებლობას და ეროვნული ბანკის მოთხოვნებს;

ვ) შეაფასოს ბანკის მიერ საკუთარი რესურსების გამოყენების ეფექტიანობა და შედეგები მოახსენოს სარევიზიო კომისიას;

ზ) შეაფასოს მინოდებული ფინანსური ინფორმაციის სანდოობა, სისწორე და ასეთი ინფორმაციის იდენტიფიცირების, კლასიფიცირებისა და მოხსენების პროცედურის ეფექტიანობა;

თ) კოორდინაცია გაუწიოს ბანკის პროგრამებს გარე აუდიტორებთან ერთად, რათა დარწმუნდეს, რომ ისინი შეესაბამება შიდა და გარე აუდიტის მოთხოვნებს;

ი) მოამზადოს და სარევიზიო კომისიას განსახილველად და დასამტკიცებლად წარუდგინოს შიდააუდიტორული საქმიანობის პროგრამა თითოეული ფისკალური წლისათვის კვარტალების მიხედვით;

კ) დაგეგმოს თითოეული შიდააუდიტორული შემოწმება და შემოწმების შედეგები მოახსენოს სარევიზიო კომისიას;

ლ) აუდიტის ობიექტურად განხორციელების მიზნით, განიხილოს აუდიტის შედეგები და რეკომენდაციები აუდიტის მსვლელობისას ან მისი დამთავრებისას იმ პირებთან ერთად, რომელთა საქმიანობაც შემოწმდა;

მ) შეამოწმოს ბანკის დირექტორატის მიერ შიდა და გარე აუდიტის შედეგებისა და რეკომენდაციების შესაბამისი ღონისძიებების დროულად და ადეკვატურად განხორციელება;

ნ) მოამზადოს და სარევიზიო კომისიას წარუდგინოს კვარტალური მოხსენება, რომელშიც განხილული იქნება აუდიტორული შემოწმების შედეგად მიღებული ყველა მნიშვნელოვანი გადანყვეტილება და რეკომენდაცია, ასევე ყველა მნიშვნელოვანი მაკორექტირებელი ღონისძიება, რომლებიც ამ რეკომენდაციების საფუძველზე მხედველობაში მიიღო ბანკის დირექტორატმა;

ო) დაეხმაროს ბანკის უსაფრთხოების სამსახურს არასწორი მოქმედებების გამოძიებასა და დადგენაში;

პ) მიიღოს მონაწილეობა ბანკის დირექტორატსა და გარე აუდიტორებთან ერთად იმ აუდიტორული შემოწმების დაგეგმვასა და ჩატარებაში, რომელიც ობიექტების ყიდვა-გაყიდვასა და მსგავს წინადადებებთან (კაპიტალდაბანდებათა შექმნა და გასხვისება, შეილობილი ორგანიზაციის ყიდვა-გაყიდვა, უძრავი ქონების შექმნა, გასხვისება, დატვირთვა, იჯარით გაცემა და სხვა მსგავსი უფლებები) არის დაკავშირებული;

რ) ჩაატაროს სპეციალური აუდიტი ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს ან დირექტორატის მოთხოვნით, თუ ამის საჭიროება არგუმენტირებულია;

ს) მოახსენოს სარევიზიო კომისიას სამსახურის საქმიანობისათვის შექმნილი დაბრკოლებები;

ტ) საიდუმლოდ შეინახოს შიდააუდიტორული საქმიანობის განხორციელების დროს მიღებული ინფორმაცია, არ გაახმაუროს კომერციული საიდუმლოების შემცველი ცნობები, არ გამოიყენოს ისინი თავისი ან მესამე პირის ინტერესებისათვის, განუზრვლად დაიცვას საბანკო საიდუმლოება.

მუხლი 6. შიდააუდიტორული სამსახურის თანამშრომელთა კვალიფიკაციის კრიტერიუმები

1. სამსახურის შესაბამის თანამდებობებზე მიღება უნდა განხორციელდეს კვალიფიკაციის კრიტერიუმების გათვალისწინებით.

2. შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსს უნდა ჰქონდეს:

ა) საუნივერსიტეტო განათლება ბულალტერიაში, საბანკო საქმეში ან ეკონომიკაში;

ბ) ბანკში მუშაობის 5 წლის გამოცდილება, მათ შორის 2 წელი მაღალი რანგის თანამდებობაზე (სტრუქტურული ერთეულის უფროსი ან მოადგილე);

გ) საქმისადმი დამოუკიდებელი მიდგომა;

დ) საბანკო ოპერაციების ყველა მნიშვნელოვანი ასპექტის ცოდნა.

3. სამსახურის უფროსის მოადგილეს უნდა ჰქონდეს:

ა) საუნივერსიტეტო განათლება ბულალტერიაში, საბანკო საქმეში ან ეკონომიკაში;

ბ) ბანკში მუშაობის 3 წლის გამოცდილება, მათ შორის 1 წელი მაღალი რანგის თანამდებობაზე (სტრუქტურული ერთეულის უფროსი ან მოადგილე);

გ) საქმისადმი დამოუკიდებელი მიდგომა;

დ) საბანკო ოპერაციების ყველა მნიშვნელოვანი ასპექტის ცოდნა.

4. უფროს შიდა აუდიტორს უნდა აქონდეს:

ა) საუნევერსიტეტო განათლება ბულალტერიაში, საბანკო საქმეში ან ეკონომიკაში;

ბ) ბანკის სხვადასხვა სტრუქტურაში (საფინანსო-ეკონომიკური ანალიზისა და დაგეგმვის, საკრედიტო-საინვესტიციო, ფასიანი ქაღალდების, ჩეკების, ბარათებისა და საბირჟო ოპერაციების, საბულალტრო და სხვ.) მუშაობის სულ ცოტა 2 წლის გამოცდილება;

გ) საქმისადმი დამოუკიდებელი მიდგომა;

დ) საბანკო ოპერაციების ყველა მნიშვნელოვანი ასპექტის ცოდნა.

მუხლი 7. კომერციული ბანკის დამოკიდებულება შიდა აუდიტის სტანდარტებისადმი

თითოეული კომერციული ბანკი ვალდებულია, სახელმძღვანელოდ მიიღოს ამ დებულების დანართით გათვალისწინებული შიდა აუდიტის სტანდარტები, რათა

ა) ხელმძღვანელობის ყველა რგოლისათვის გასაგები და მისაღები იყოს შიდა აუდიტის როლი და მასთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობა;

ბ) შეიქმნას სათანადო ბაზა სარევიზიო კომისიისათვის, რომელმაც უნდა უხელმძღვანელოს და შეაფასოს სამსახურის მუშაობა.

მუხლი 8. ეროვნული ბანკის უფლებამოსილება კომერციული ბანკების მიერ შიდა აუდიტისადმი დადგენილი მოთხოვნების შეუსრულებლობის დროს.

1. ეროვნული ბანკი კომერციული ბანკების ადგილზე შემოწმებისას ადგენს:

ა) ჩამოაყალიბა თუ არა ბანკმა შიდააუდიტორული სამსახური, უზრუნველყოფილია თუ არა ეს სამსახური სამუშაო პირობებითა და სათანადო მასალებით;

ბ) ასრულებს თუ არა ბანკი ამ დებულებითა და მისი დანართით (შიდა აუდიტის სტანდარტები კომერციული ბანკებისათვის) გათვალისწინებულ მოთხოვნებს.

2. იმ ბანკების მიმართ, რომელთა შიდააუდიტორული საქმიანობაც არ შეესაბამება ამ დებულების მოთხოვნებს და რეკომენდებულ შიდა აუდიტის სტანდარტებს, ეროვნული ბანკი გამოიყენებს "კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ" საქართველოს კანონის 30-ე მუხლით გათვალისწინებულ სანქციებს ჯარიმების ჩათვლით.

კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული
საქმიანობისადმი მოთხოვნების შესახებ
დებულება

შიდა აუდიტის სტანდარტები კომერციული ბანკებისათვის

მუხლი 1. შიდა აუდიტის სტანდარტების მიზანი

1. საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა კომერციული ბანკებისათვის შეიმუშავა შიდა აუდიტის სტანდარტები, რომლებსაც უნდა შეესაბამებოდეს მათი შიდააუდიტორული სამსახურების საქმიანობა, რაც მიზნად ისახავს:

- ა) ბანკის ადმინისტრაციის ყველა დონის ინფორმირებას შიდააუდიტორული სამსახურის როლისა და პასუხისმგებლობის შესახებ;
- ბ) საფუძვლების მომზადებას შიდააუდიტორული სამსახურის მიზნების, საქმიანობის, შიდა აუდიტორების პროფესიული დონის შესაფასებლად და ამასთან დაკავშირებით განსაზღვრული წესების შესაქმნელად.

მუხლი 2. შიდა აუდიტის სტანდარტების განსაზღვრა

შიდა აუდიტის სტანდარტები განსაზღვრავს შიდა აუდიტორების პროფესიული თვისებების, მათი აუდიტორული მუშაობის ხარისხისა და დასახული აუდიტორული მიზნების შეფასების საფუძვლებსა და კრიტერიუმებს.

მუხლი 3. შიდა აუდიტის სტანდარტების მასშტაბი

1. შიდა აუდიტის სტანდარტები, რომელთა მიხედვითაც უნდა იმუშაოს თითოეულმა კომერციულმა ბანკმა, შემდეგია:

- ა) შიდააუდიტორული სამსახურის თანამშრომელთა დამოუკიდებლობა იმ საქმიანობისაგან, რომლის აუდიტსაც იგი ახორციელებს, და მათი ობიექტურობა;
- ბ) შიდა აუდიტორების პროფესიული უნარი და მიდგომა საქმისადმი;
- გ) შიდააუდიტორული საქმიანობის მასშტაბები;
- დ) შიდა აუდიტის ამოცანათა შესრულება;
- ე) შიდააუდიტორული სამსახურის მართვა.

მუხლი 4. ზოგადი და კონკრეტული სტანდარტები

1. შიდააუდიტორული საქმიანობის ზოგადი და კონკრეტული სტანდარტები მოიცავს დამოუკიდებლობის, პროფესიული უზრუნველყოფის, სამუშაოს მასშტაბის, აუდიტორული სამუშაოს შესრულებისა და შიდააუდიტორული სამ-

სახურის მართვის საკითხებს.

2. დამოუკიდებლობის მახასიათებლებია:

ა) პროფესიული სტატუსი – შიდააუდიტორულ სამსახურს შიდააუდიტორული მიზნების მისაღწევად უნდა ჰქონდეს საკმარისი ორგანიზაციული სტატუსი;

ბ) ობიექტურობა – შიდა აუდიტორები აუდიტის ჩატარებისას ობიექტურობის შესანარჩუნებლად არ უნდა იყვნენ დამოკიდებული იმ საქმიანობაზე, რომლის აუდიტსაც ახორციელებენ.

3. პროფესიული უზრუნველყოფის მახასიათებლებია:

ა) სამსახურის კომპეტენტური და საკმარისი რაოდენობის შიდა აუდიტორებით დაკომპლექტება, რომლებსაც ექნებათ სათანადო განათლება და ტექნიკური გამოცდილება;

ბ) სამსახურის მუშაკების ცოდნის, უნარისა და კვალიფიკაციის დონის ამოწმება იმ დისციპლინებში, რომლებიც არსებითი და აუცილებელია აუდიტთან დაკავშირებული ვალდებულებების შესასრულებლად;

გ) შიდა აუდიტის ჩატარების სათანადო კონტროლი;

დ) შიდა აუდიტორების მიერ პროფესიული ქცევის ნორმების დაცვა;

ე) შიდა აუდიტორების მიერ ტექნიკური კომპეტენციის დონის შენარჩუნება და განმტკიცება მომზადება-გადამზადებისა და შემდგომი განათლების მეშვეობით;

ვ) შიდა აუდიტორების პროფესიული მიდგომა შიდა აუდიტისადმი.

4. სამუშაოს მასშტაბი მოიცავს შიდააუდიტორული სამსახურის მიერ მისთვის მინიჭებული ვალდებულებების შესრულებისას ბანკის შიდა კონტროლის სისტემის ადექვატურობისა და ეფექტიანობის, აგრეთვე დირექტორატის მუშაობის ხარისხის შეფასებას. კერძოდ:

ა) შიდა აუდიტორებმა უნდა შეაფასონ საფინანსო და საოპერაციო ინფორმაციის სანდოობა და სისწორე, აგრეთვე ის პრაქტიკა და პროცედურები, რომლებიც გამოიყენება ასეთი ინფორმაციის გამოვლენის, შეფასებისა და კლასიფიცირებისათვის, რაც მნიშვნელოვანია მოხსენებების მოსამზადებლად;

ბ) შიდა აუდიტორებმა უნდა შეისწავლონ სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორატის მიერ ჩამოყალიბებული ბანკის სამოქმედო სტრატეგიის, პოლიტიკისა და მართვის სისტემის შესაბამისობა მოქმედ ნორმატიულ აქტებსა და ეროვნული ბანკის მოთხოვნებთან და უნდა განსაზღვრონ, იცავს თუ არა ბანკი მათ;

გ) შიდა აუდიტორებმა უნდა შეისწავლონ აქტივების დასაცავად გამოყენებული კონტროლი და დაადასტურონ ასეთი აქტივების არსებობა;

დ) შიდა აუდიტორებმა უნდა შეაფასონ რესურსების გამოყენების ეფექ-

ტიანობა;

ე) შიდა აუდიტორებმა უნდა შეისწავლონ ბანკის ოპერაციები და პროგრამები, რათა განსაზღვრონ, შეესაბამება თუ არა შედეგები დასახულ მიზნებს, აგრეთვე სრულდება თუ არა ოპერაციები და პროგრამები დაგეგმილის შესაბამისად.

5. აუდიტორული სამუშაო მოიცავს აუდიტის სამუშაოს დაგეგმვას, ინფორმაციის შემოწმებას და შეფასებას, სამუშაოს დასრულებას და შედეგების შეტყობინებას. შესაბამისად, შიდა აუდიტორები:

ა) გეგმავენ ყოველ აუდიტს;

ბ) აგროვებენ, აანალიზებენ, განმარტავენ და დოკუმენტის სახეს აძლევენ მოპოვებულ ინფორმაციას აუდიტორული შემოწმების შედეგების დასასაბუთებლად;

გ) აწვდიან ინფორმაციას სარევიზიო კომისიას ჩატარებული აუდიტორული შემოწმების შედეგების შესახებ;

დ) სამუშაოს დასრულების შემდეგ კონტროლს უწევენ ჩატარებული აუდიტის შედეგებისა და რეკომენდაციების საფუძველზე შესაბამისი მაკორექტირებელი ღონისძიებების დროულად შესრულებას.

6. შიდააუდიტორული სამსახურის სათანადოდ მართვისათვის სამსახურის უფროსი ვალდებულია:

ა) ჩამოაყალიბოს სამსახურის მიზანი, უფლებამოსილება და ვალდებულება;

ბ) შეიმუშაოს გეგმები სამსახურის ვალდებულებების შესასრულებლად;

გ) სამსახურის თანამშრომლები უზრუნველყოს წერილობითი პოლიტიკით და პროცედურებით;

დ) დაანესოს პროგრამა კადრების შერჩევისა და განვითარებისათვის;

ე) უზრუნველყოს შიდა და გარე აუდიტორების მუშაობის კოორდინირება;

ვ) შექმნას და დაიცვას სამსახურის მიერ ბანკის ოპერაციების ზუსტად და ობიექტურად შეფასების პროგრამა (სისტემა).

ტერმინებისა და ძირითადი ცნებების განმარტება

ადმინისტრატორი – ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს, დირექტორის (გამგეობის) ან სარევიზიო კომისიის წევრი, აგრეთვე პირი, რომელიც დამოუკიდებლად ან ერთ ან მეტ პირთან ერთად უფლებამოსილია იკისროს ვალდებულებები ბანკის სახელით.

აუდიტი – საწარმოების, ორგანიზაციების, ასოციაციების, ფონდების, კავშირების ფინანსური-სამეურნეო საქმიანობის ფინანსური ანალიზი, ბუღალტრული კონტროლი, რევიზია, რომელსაც კვალიფიციური სპეციალისტების (აუდიტორული სამსახურები, აუდიტორები) დამოუკიდებელი სამსახურები ატარებენ. აუდიტის პროცესში ძირითადად ბუღალტრული ანგარიშგება ანალიზდება. აუდიტის მთავარი მიზანია შესამოწმებელი ობიექტების ფინანსური მდგომარეობის გამოვლენა და მათი გაუმჯობესების მიზნით სათანადო რეკომენდაციების შემუშავება.

აუდიტორები – ნდობით აღჭურვილი პირები, რომლებიც ახორციელებენ აუდიტს, ამოწმებენ საწარმოების (ბანკების) ფინანსურ-სამეურნეო საქმიანობას.

აქტი – იურიდიული ძალის მქონე ოფიციალური დოკუმენტი, ოქმი, რომელიც ადასტურებს გარკვეულ ფაქტს.

გადახდისუნარიანობა – სახელმწიფოს, იურიდიული ან ფიზიკური პირის უნარი, დროულად და მთლიანად შეასრულოს სავაჭრო, საკრედიტო და ფულადი ხასიათის სხვა ოპერაციებიდან გამომდინარე საგადასახადო ვალდებულებები.

დერივატივი – ფინანსური ოპერაცია (ოფციონი, ფორვარდი, სვოპი), რომლის დროსაც ერთ-ერთ მხარეს აქვს უფლება ან ვალდებულება, განახორციელოს საქონლის, ფასიანი ქაღალდების ან ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები დადგენილ ფასსა და დადგენილ დროში.

ინსაიდერი – ბანკის ადმინისტრატორი ან აქციონერი, მათთან ახლონათესაური კავშირის მქონე ან საქმიანი ინტერესებით დაკავშირებული პირი.

კონტროლი – კომერციული ბანკის, არასაბანკო სადემოზი-

ტო დაწესებულების საქმიანობაზე ან ამ საქმიანობიდან გამომდინარე გადაწყვეტილებაზე პირდაპირ თუ არაპირდაპირ, უშუალოდ თუ სხვებთან ერთად, ხმის უფლების მქონე აქციების (წილის, პაის) გამოყენებით თუ სხვა გზით ზეგავლენის მოხდენა.

კონტროლიორი – პირი, რომელსაც აქვს უფლებამოსილება, გააკონტროლოს, შეამოწმოს ორგანიზაციების, დაწესებულებების, სახელმწიფო ორგანოების, მოქალაქეთა მოქმედებების სისწორე, დასაბუთებულობა, კანონიერება.

კონტროლი დოკუმენტური – კონტროლი, რომელიც დოკუმენტის შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე ტარდება.

კონტროლი პარამეტრული – დადგენილი ნორმებისადმი ობიექტის, პროცესის პარამეტრების შესაბამისობის შემოწმება.

მაკონტროლებელი პირი – კონტროლის განმახორციელებელი პირი.

ნიუ-იორკის საკლირინგო პალატების ასოციაცია – ახორციელებს დოლარული თანხების გადაგზავნასა და მიღებას იმ ადგილობრივი და უცხოური ბანკებისათვის, რომელთა ოფისი განლაგებულია ნიუ-იორკ სიტიში.

სასინჯი კოდი – გამოიყენება ბანკში გადარიცხვის დავალების იდენტიფიკაციის დასადგენად. იგი არის რიცხვი, რომელიც გამოითვლება კოდების სპეციალურ წიგნში მოყვანილი კოდების საშუალებით. მათი მნიშვნელობა დამოკიდებულია ისეთ ცვლადებზე, როგორცაა თარიღი, დრო, მიმღები ბანკის კოდი, ანგარიშის ნომერი და გადასარიცხი თანხის მოცულობა. ეს რიცხვები შეჰყავთ სპეციალურ ფორმულაში და მისი მიხედვით გამოითვლიან სასინჯი კოდს. კლიენტი, ბანკი ან კორპორაცია აწვდის გადამრიცხავ ბანკს დავალებას, რომელსაც დართული აქვს სასინჯი კოდი. ბანკში ახდენენ აგრეთვე ამ კოდის გამოანგარიშებას და უდარებენ ერთმანეთს ორ ციფრს, თუ ორივე რიცხვი ემთხვევა ერთმანეთს, დავალებები მიიჩნევა იდენტიურად და სრულდება. სასინჯი კოდების წიგნი უნდა ინახებოდეს სათანადო პირობებში, რათა თავიდან იქნეს აცილებული მისი არაკეთილსინდისიერი გამოყენების შესაძლებლობა. ბოლო დროს შემცირდა ასეთი სისტემის გამოყენება, რადგანაც ბანკებში დაიწყეს პერსონალურ

კომპიუტერებზე დაფუძნებული სისტემების გამოყენება.

სვიფტი – ბანკთაშორისი ფინანსური კომუნიკაციების მსოფლიო საზოგადოება, – წარმოადგენს ნევრი ბანკების ასოციაციას, რომლის მიზანი არაა მოგების მიღება. ასოციაციის მთავარი ოფისი განლაგებულია ქ.ბრიუსელში. ის წარმოადგენს ერთ-ერთ უმთავრეს სისტემას, რომელიც გამოიყენება ბანკების მიერ მსოფლიო მასშტაბით ადგილობრივი და საერთაშორისო საგადასახადო დავალებების გადაგზავნისათვის.

ტელექსი – რამდენიმე ტელეკომუნიკაციური კომპანია სთავაზობს მსოფლიო ან შიდა მომსახურებას, რომელიც მოიცავს ყოველი გაგზავნილი შეტყობინებისათვის დაბეჭდილი ჩანაწერების წარმოებას. იმ ბანკებისათვის, რომლებიც არ არიან ჩართულნი სვიფტის სისტემაში, ტელექსი წარმოადგენს შეტყობინების გაგზავნის უმთავრეს საშუალებას. ტელექსის სისტემაში შეღწევა ხდება ნომრის აკრეფის ან სპეციალურად გამოყოფილი ხაზების საშუალებით. სისტემაში გამოიყენება სხვადასხვა კომპანიების მიერ წარმოებული ტელეპრინტერები. ასეთი სახის მომსახურების უდიდესი ნაწილი წარმოებს Western Union-ის, rca Globe-ისა და ITT World Communication-ის მიერ. ამასთან, ტელექსის სისტემაში არ შედის კომუნიკაციების უსაფრთხოების სისტემა, რის შედეგადაც გამოიყენება გაგზავნილი ინფორმაციის კოდირება. შეტყობინების გამგზავნი ბანკი ვალდებულია, საგადასახადო დავალების შესრულების დავალების შეტყობინებას დაურთოს საკონტროლო შეტყობინება. მიმღები ბანკი ვალდებულია, სეიფში შეინახოს ყოველი გამგზავნის საკონტროლო შეტყობინების კოდის გასაღები (Test Key) და მოახდინოს ყოველი გამოგზავნილი საკონტროლო შეტყობინების გაშიფვრა. ამასთან, გაშიფვრა გამიჯნული უნდა იყოს ტელექსის მომსახურებისა და თანხების გადახდისაგან და უნდა წარმოებდეს ცალკე ადგილას.

ფედვაიერი – შეერთებული შტატების ფედერალური რეზერვების სისტემა უზრუნველყოფს ანგარიშსწორების სისტემის ფუნქციონირებას, ფედვაიერს და გვევლინება როგორც საკლირინგო ცენტრი ამ სისტემის მეშვეობით განხორციელებული ოპერაციებისათვის. ფედვაიერი უზრუნველყოფს დაუყოვნებლივი და

გამოუთხოვარი ანგარიშსწორების მონაწილე ბანკებს შორის ელექტრონულ გადარიცხვებს და ასრულებს საანგარიშსწორებო და საკლირინგო საშუალების ფუნქციას. გადარიცხვების საშუალო დღიური მოცულობა აღემატება 1 ტრილიონ დოლარს.

ჩიპსი – საკლირინგო პალატების ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების სისტემა, წარმოადგენს სახსრების გადარიცხვის ქსელს, რომელსაც ფლობს და მართავს ნიუ-იორკის საკლირინგო პალატების ასოციაცია. ქსელი შედგება მცირე რაოდენობის ნევრებისაგან (აშშ-ს დიდი ბანკები, რომლებიც ერთმანეთთან ანგარიშსწორებას ახდენენ დღის ბოლოსათვის არსებული ნაშთების მიხედვით) და დიდი რაოდენობის არაანგარიშსწორების ნევრებისაგან; მათ გააჩნიათ ანგარიშები იმ ანგარიშსწორებ ბანკებში, რომლებიც ახდენენ თანხების გადარიცხვას მათი სახელით. თუმცა ჩიპსის სისტემის საშუალებით შესრულებული გადარიცხვების უმრავლესობა განკუთვნილია უცხოეთთან დადებულ კონტრაქტებზე დოლარული ანგარიშსწორებისა და ევროდოლარული ინვესტიციებისათვის. არსებობს აგრეთვე დიდი რაოდენობის გადარიცხვები, დაკავშირებული ადგილობრივი ბიზნესის წარმოებასთან. ფედერაციისაგან განსხვავებით, ჩიპსი არ წარმოადგენს გამოუთხოვარი ანგარიშსწორების სისტემას და გადარიცხული თანხა შეიძლება გამოთხოვილი იყოს იმავე საოპერაციო დღის განმავლობაში.

? კითხვები და დავალებები დამოუკიდებელი მუშაოებისათვის

1. რა არის შიდასაბანკო კონტროლი და რაში მდგომარეობს მისი დანიშნულება
2. რას მოიცავს შიდა კონტროლის სისტემა?
3. ვინ და როდის ახორციელებენ მიმდინარე კონტროლს?
4. რა არის ორმაგი მიმდინარე კონტროლი და რა სახის ოპერაციებზე ხორციელდება იგი?
5. ვინ არის პასუხისმგებელი მიმდინარე კონტროლის სწორ

ორგანიზაციაზე?

6. ჩამოაყალიბეთ მომდევნო კონტროლის ძირითადი ამოცანები.

7. რა არის ბანკის შიდა აუდიტის ძირითადი მიზანი?

8. ჩამოთვალეთ შიდა აუდიტის ძირითადი ამოცანები ბანკში.

9. დაახასიათეთ შიდა აუდიტის სამსახურის უფლებამოსილებანი და ვალდებულებები.

10. რა საკითხებს მოიცავს შიდა აუდიტის სამსახურის მიერ ჩასატარებელი შემონმებების პროგრამა?

11. ჩამოაყალიბეთ გარე აუდიტის ძირითადი მიზნები ბანკში

12. რა არის CAMEL-ის სისტემა და როდიდან იყენებს მას აშშ ფედერალური სარეზერვო სისტემა?

13. რომელი წლიდან დაინერგა CAMEL-ის ბანკების ზედამხედველობის ინსპექტირების მეთოდოლოგია საქართველოში და რას ეფუძნება იგი?

14. ჩამოთვალეთ CAMEL-ის შედგენილი რეიტინგები და მოკლედ დაახასიათეთ იგი.

15. რა ძირითადი კრიტერიუმები უდევს საფუძვლად შიდააუდიტორული სამსახურის თანამშრომელთა კვალიფიკაციას?

16. ჩამოაყალიბეთ შიდა აუდიტის სტანდარტების მიზანი კომერციული ბანკებისათვის.

17. რა არის ზოგადი და კონკრეტული სტანდარტები? ჩამოთვალეთ.

18. რა იწვევს ბანკებში შიდა კონტროლის ჩატარების აუცილებლობას?

19. რა არის მისი ორგანიზების ამოცანები?

20. შიდა კონტროლის რომელი სახეები არსებობს?

21. დაახასიათეთ მიმდინარე კონტროლის ჩატარების თავისებურებები.

22. რა არის მომდევნო კონტროლი?

23. ვის ეკისრება ბანკში პასუხისმგებლობა მომდევნო კონტროლის ორგანიზებაზე?

24. რას წარმოადგენს შიდა აუდიტი?

25. დაახასიათეთ შიდა აუდიტის ჩატარების მიზნები, ამოცანები და ძირითადი მიმართულებები.

რეკომენდებული ლიტერატურის სია

კომერციული ბანკის საქმიანობის ზედამხედველობა - რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო. საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 1999.

საქართველოს ეროვნული ბანკი. წლიური ანგარიში. 2001

საქართველოს ეროვნული ბანკი. წლიური ანგარიში 2001.

საქართველოს საბანკო კანონმდებლობა. საქართველოს ეროვნული ბანკი. თბ., 2002.

დებულება კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული საქმიანობისადმი მოთხოვნების შესახებ. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2001 წ. 28 დეკემბრის № 318 ბრძანება. თბ., 2001.

Банковское дело: управление и технологии. Под ред. А.М. Тавасиева. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.

Белоглазова Г.Н., Кроливецкая Л.П. Аудит банков. М.: ФиС, 2002.

Власова М.И. Внутренний контроль в банке: система или служба? Бизнес и банки, 1998, №8. сс.16-24.

Гвелесиანი Т.В. Бухгалтерский учет в кредитных организациях. М.: Экзамен, 2004.

Глушко И.Е., Киселева Т.В. Бухгалтерский, налоговый, финансовый и управленческий учет на современном предприятий и управленческий учет на современном предприятий. М.: КноРУС, 2004.

Грязнова А.Г., Барнгольц С.Б. Банковский аудит и его роль в снижении Банковских рисков. // Деньги и кредит, 1997, №9, сс. 10-16.

Клочков И.А., Терехов А. Г. и др. Управленческий учет в коммерческом банке. Практическое пособие. М.: ФБК-ПРЕСС, 2002

Кроливецкая Л.П., Смирнова Л.Р. Бухгалтерский учет в коммерческих банках. М.: ФиС, 2003.

Макарова Л.Г., Широкова Л.П. и др. Аудит операций с

денежными средствами на счетах в банках. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003.

Методические рекомендации по внешнему и внутреннему банковскому аудиту. Под. общей ред. Е.В. Емельянова. М.: Легат, 1997.

Московин В.А. Внутренний контроль в банках: анализ вводимой системы // деньги и кредит, 1997, №10, сс. 30-35.

Московин В.А. Принципы организации системы внутреннего контроля в коммерческом банке // Банковское дело, 1998, №12, сс.24-29.

Перрье Д. Внутренний контроль во Французских банках // бизнес и банки, 1998, №37, сс.3-10.

Сидельникова Л.Б. Аудит коммерческого банка. М.: БУКВИЦА, 1996.

Смирнова Л. Р. Банковский аудит. Под ред. Бакакова Л.И. М., 2001

Уткин Э.А., Суханов М.С. Аудит банковской деятельности. М.: ТЕИС, 2003.

Шидловская М.С. Банковский надзор и аудит. Практикум. Беларусь, 2003.

Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга. М.: Финансы и статистика, 1997.

Экономический анализ деятельности деятельности банка. Под. ред. И.Д. Мамонова. М.: Инфра-М, 1996.